

Deze tekstuitgave is vervaardigd door medewerkers van de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal o.l.v. Nicoline van der Sijs en Hans Beelen. De tekstuitgave vormt een onderdeel van de elektronische Woordenbank Nederlandse Dialecten (eWND), op www.meertens.knaw.nl/dialectwoordenboeken/

{p.I}

DE ZAAANSE VOLKSTAAL

DEEL I

ZAANS IDIOTICON

{p.II}

De illustratie op blz. 551 is van de hand van G. N. Woudt

{p.III}

DEEL II / ZAANS IDIOTICON / AANVULLINGEN

De Zaanse Volkstaal

Bijdrage tot de kennis van de woordenschat in Noord-Holland

door

DR. G. J. BOEKENOOGEN

Met aanvullingen door Dr. G. J. Boekenoogen en K. Woudt en een voorwoord door Dr. Jo Daan,

opnieuw uitgegeven door drukkerij J. Heijnis Tsz. te Zaandijk ter gelegenheid van haar honderdvijftigjarig bestaan

1821-1971

{p.IV}

OVERZICHT DER VROEGER VERSCHENEN LIJSTEN VAN ZAAANSE

UITDRUKKINGEN

Zeldzame woorden en spreekwijzen, die aan den Zaankant in gebruik zijn (JOHNSON en KIST, *Karakterschetsen*, 1816, blz. 329-338).

Lijst van verouderde of nog gebruikelijke Zaanlandsche woorden en spreekwijzen (VAN GEUNS, *Beschr. v. Zaandam*, 1842, blz. 406-411).

Toetssteentje der lijst van eenige verouderde of nog gebruikelijke Zaanlandsche woorden en spreekwijzen (bij VAN GEUNS) (*Zaanl. Jaarboekje*, 1843, blz. 131-140).

Noord-Hollandsche spreekwijzen aan den Zaankant gebruikelijk (*Kronyk v .h. Histor.*

Genootsch. te Utrecht, 1846, blz. 281-283; 1847, blz. 188-192). In hoofdzaak een herdruk van de beide eerste lijsten.

Zaanlandsche woorden en spreekwijzen (medegedeeld door N. A. VAN CHARANTE, in DE JAGER'S *Nieuw Archief voor Nederl. Taalkunde*, 1855, blz. 475-478).

Woorden te Krommenie in gebruik (in *Navorscher* 1856, blz. 232; 1857, blz. 68; 1860, blz. 153).

Germanismen aan de Zaan (*Navorscher* 1873, blz. 209-210).

Lijst van Zaanse woorden (door C. EYKMAN in *Noord en Zuid* III, 1878, blz. 299-320).

Aantekeningen bij de "Lijst van Zaanse woorden" door C. EYKMAN (door TH. KUYPER in *Noord en Zuid* IV, 1879, blz. 177-180).

Zaanse woorden en uitdrukkingen (medegedeeld door H. POS in *Onze Volkstaal* I, 1882, 31-45).

Zaanse woorden (medegedeeld door C. EYKMAN in *Onze Volkstaal* III, ± 1887, blz. 31-46; deze lijst is aangevuld uit mededelingen van C. A. DUYVIS).

Zaanismen (*Een kleine Garve*. Schetsen en Novellen door JAN PEEREBOOM, blz. 111-116; het opstel is overgedrukt uit *Haarlem's Dagblad* van 26 Sept. 1889).

Verder verschenen nog een aantal schetsen en gedichten, geheel of gedeeltelijk in Zaan dialect; voor zover daarvan voor het *Idioticon* gebruik is gemaakt, wordt de bron telkens aangewezen.

{p.V}

LIJST DER GEBEZIGDE VERKORTINGEN

I. Bronnen

Advers. Oostwoud. Adversia, aangelegd door Jacob Oostwoud, schoolmeester en mathematicus te Oost-Zaandam (einde der 18de eeuw). Hs. in fol., Zaanlandse Oudheidkamer te Zaandijk.

Beemster-lands keuren. Beemster-lands Keuren, Wetten ende Ordonnantien, aangaande de civile regten. (Purmerend, 1698).

BERKHEY, *Nat. Hist.* J. le Francq van Berkhey, Natuurlijke Historie van Holland. (Amsterdam, 1769-1811.)

Bloem v. Zaandijk. De Bloem van Zaandijk. Dramatische Schets, uit de jaren 1793 en 1794, in drie Bedrijven met een Na-spel, door G. J. Honig en C. van der Zeyde. Op te voeren ter gelegenheid van de gedachtenisviering van het 400-jarig bestaan der gemeente Zaandijk in September 1894. (Koog aan de Zaan, 1894.)

BUTTER, *De Zaan.* De Zaan verheerlijkt en berugt door Koopmanschap, het Fondament des Bestaans der Dorpen, aan dezelve geleegeen. In Digtmaat gesteldt door Klaas Butter. (West-Zaandam, 1754.)

Cart. v. Egmond. Cartularium van de abdij van Egmond. Hs. in 4°, geschreven in de 15de eeuw, doch oorkonden bevattende van de 10de tot de 15de eeuw. – In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; gemerkt *Egmond* 1.

Catal. Zaanl. Tentoonst. (1874). Catalogus van de Tentoonstelling van Zaanlandsche Oudheden in het Gemeentehuis te Zaandam (Augustus-September 1874). (Westzaan, 1874.)

Chron. v. Medembl. D. Burger van Schoorel, Chronyk van de Stad Medenblik. (Hoorn, 1728.)

Chron. v. Schagen. D. Burger van Schoorel, Chronyk van de gantsche oude Heerlykheydt van het Dorp Schagen (achter de Chronyk van Medenblik).

Custb. Custeboode-Boekjes van Gijsbert Clamp; bevattende aantekeningen omtrent de verkopeningen gehouden te Oost- en West-Zaandam van 1735-1755. (7 stuks, kl. 8°, in hs.) In de Zaanlandse Oudheidkamer.

De mislukte List. De mislukte List, of de bedroge Landsdief, zynde het verhaal eenes gevangen grutter. (West-Zaandam, 1737.)

Dijkb. Wormer. Klein 8° boekje in hs. met het opschrift “Het Dijkboekje”, waarin staan aangetekend de uitgaven van poldermeesteren van 1660-1669. In het archief van de polder Wormer.

VAN GEUNS, *Zaandam.* Beschrijving van Zaandam door B. van Geuns. (Amsterdam, 1842.)

GONNET, *Zijlkl.* Het Zijlklooster, convent der Kanonessen-Regulieren ten Zijl, het St. Cecilia-klooster en het Clarissen-klooster te Haarlem, door C. J. Gonnet. (Haarlem, 1891.)

Groot Alg. Moolenb. Theatrum Machinarum Universale of Groot Algemeen Moolen-boek. Voor 't grootste gedeelte getekent te Amsterdam door Johannis

{p.VI}

van Zyl, Molenmaker van Lexmond; en in 't Koper gebragt door Jan Schenk. Tweede druk. (Amsterdam, 1761.) De eerste druk verscheen in 1734. Bevat ook afbeeldingen van Zaanse molens.

Groot Volk. Moolenb. Groot Volkomen Moolenboek, geteekent door Leendert van Natrus, Moolemaker Baas te Amsterdam, Jacob Polly, Moolemaker te Saardam, en Cornelis van Vuuren, en in het Kooper gebragt door Jan Punt. 2 Dln. (Amsterdam, 1734 en 1736.)

Waarachter als 3de deel: *Architectura Mechanica* of Mooleboek getekent door Pieter Linperch, moolemaker van Stockholm (a° 1727).

HADR. JUNIUS, *Nomencl.* Nomenclator, Omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans, Hadriano Iunio medico auctore. Tertia Editio. (Antverpiae, MDLXXXIII.)
Handv. v. Alkm. Handt-vesten en Privelegien der Steden Alkmaer en Hoorn. (Enkhuizen, 1667.)

Handv. v. Amst. Handvesten, ofte Privilegien ende Octroyen etc. der Stad Amstelredam, uitgegeven door H. Noordkerk. 3 Dln. (Amsterdam, 1748.)

Handv. v. Assend. Handvesten ende Privilegien, mitsgaders Keuren en Ordonnantien van Assendelft, uitgegeven door M. A. Beels. (Amsterdam, 1768.)

Handv. v. Assend. verv. Onuitgegeven vervolg op bovenstaande Handvesten, met doorlopende paginering, waarvan enige (deels gecorrigeerde) proefbladen berusten in het archief van Assendelft.

Handv. v. Ench. Handtvesten, Privilegien, Willekeuren ende Ordonnantien der Stadt Enchuysen. (Enkhuizen, 1667.)

Handv. v. Medembl. Handt-vesten en Privelegien der Stadt Medenblick; Mitsgaders die van Groote-Broeck, Boven-Karspel enz. (Enkhuizen, 1667.)

Handv. v. Monnickendam. Hantvesten ende Privilegien van Monnickendam ende Waterlandt. Ghedruckt int Jaer ons Heeren MDCXIII.

Handv. v. Weesp. Hantvesten ende Privilegien van Weesp, Muyden ende Naerden. Ghedruckt int Jaer ons Heeren MDCXIII.

HARINGH, *Hist. Verhaal der Kerk te Oost-Zaandam.* Historisch Verhaal off Korte Beschrijving der tot een Gereformeerde Kerk geworden Roomsche Capelle, nu genaamt de Oude Kerk, staande tot Oostzaandam. Samengesteld, volgens genomen resolutie dd. 30 April 1740 door Hendrick Haringh, scriba van het college van Kerkmeesters. Hs. in 8°, Zaanlandse Oudheidkamer (Catal. n° 241).

HONIG, *Gesch. d. Zaanl.* Geschiedenis der Zaanlanden, door Jacob Honig Js. Jr. 2 Dln. (Zaandijk, 1849.)

HONIG, *Studiën.* Historische, Oudheid- en Letterkundige Studiën, door J. Honig Js. Jr. 2 Dln. (Zaandijk, 1866-67.)

HONIG, *Oud-Zaansche Bruiloft.* Oud-Zaansch Bruiloftsfeest, bewerkt naar het naspel van “de Bloem van Zaandijk”, door Gerrit Jan Honig. (Koog aan de Zaan, 1895.)

Hs. (a°...) Handschrift of geschreven stuk uit het genoemde jaar. Opgegeven wordt het archief of de verzameling waar het stuk berust; ontbreekt deze opgave {p.VII}

dan bevindt het zich in particulier bezit. Met “Rijksarchief” wordt steeds bedoeld het archief te 's-Gravenhage, met “prov(inciaal) archief” dat te Haarlem. “Zaanl. Oudhk.” duidt aan de Zaanlandse Oudheidkamer te Zaandijk; de “verz(aming) Honig” is het familiearchief der zoons van Jac. Honig Js. Jr. te Zaandijk.

Hs. v. Egmond. Hs. in 4° op perkament, afkomstig van de abdij van Egmond en bevattende: f° 1-10 brieven (a° 1367); 11-20 huurregisters van landerijen in Assendelft, Velsen en de Wijk van vóór 1267; 21-129 huurregisters van landerijen over Kennemerland, a° 1371-1378. In het Rijksarchief te 's-Gravenhage: in de Egmonder portef. I.

Hs. v. Egmond B. Hs. in 4° op perkament, uit Egmond, geschreven in de 15de eeuw, doch afschriften bevattende van brieven en overdrachten tussen de jaren 1257 en 1477. In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; gemerkt: *Egmond 2*.

Hs. v. Egmond C. Hs. in 4° op perkament, uit Egmond, waarin vele bladen ontbreken. Het begint met een register der tienden in Kennemerland (a° 1380-1382); bewaard is f° 34-57 en 88-94. Daarna volgen lijsten van erfhuur onder Egmond (a° 1384), 24 blz., waarvan elke pagina is genummerd. In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; in de Egmonder portef. I.

Hs. v. Egmond D. Hs. in 4° op papier, uit Egmond, einde der 15de eeuw, van bonte inhoud (lijsten van hofsteden, verstoeling van dijken, rekeningen en achterstallen, muntlijsten, missen enz.). In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; in de Egmonder portef. I.

Hs. v. Egmond E. Hs. in 4° op papier, uit Egmond, bevattende koopregisters van Egmonder landen in Kennemerland (a° 1453-1473). Voorin een rekening van de abt. In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; in de Egmonder portef. III.

Hs. invent. Inventaris of boedelscheiding in handschrift, uit het daarbij opgegeven jaar.

Hs. Kaartb. Kaartboek of getekende afbeelding van de ligging en grootte der erven in een bepaalde banne of een gedeelte daarvan, dat nader wordt aangewezen.

Hs. Kool. Woordenboek tot de Noord-Hollandsche dialect behoorende, verzameld om verder aangevuld te worden door Agge Roskam Kool te Beverwijk (einde der 18de eeuw). Hs. in fol., 62 grotendeels onbeschreven bladz., in de Bibliotheek van de Maatsch. der Nederl.

Letterk. te Leiden; thans alfabetisch gerangschikt opgenomen in de verzameling van gewestelijke woorden dier Maatschappij.

Inform. Informatie op den staet, faculteyt ende gelegentheyte van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant, gedaen in den jaere MDXIV. Uitgegeven door R. Fruin. (Leiden, 1866.)

Instr. v. d. Beemster. Instructien voor Dyck-graaf, Hooge-heemraden, Opperpoldermeesteren, Secretaris etc. van de Beemster. Waarachter met afzonderlijke paginering (blz. 1-107): Extract uyt het Octroy van de Beemster met de Cavel-Conditiën ende Kaerte van dien. (Purmerend, 1696.)

{p.VIII}

Invent. Gedrukte inventaris van molens die te koop worden aangeboden enz., zoals nader wordt aangegeven.

Journ. Caeskoper. Journael ofte Nootysye Boeck, gehouden door Claes Arisz. Caeskoper op de Koog, van Januari 1669-Maart 1729. Hs. in fol.

Journ. Gijsen. Journaal over het jaar 1682, gehouden door een der leden van het geslacht Gijsen te West-Zaandam. Hs. in 4°, in de Zaanlandse Oudheidkamer.

Journ. Hoogeboom. Journael ofte daghregister van Pieter Jacobsz. Hoogeboom te Zaandam, bevattende aantekeningen over de jaren 1713-1734. Hs. in 4°, in de Zaanlandse Oudheidkamer.

Journ. Jacob Honig. Aantekeningen door Jacob Honig Jansz. te Zaandijk, over de jaren 1795-1811. Hs. in de verzameling-Honig te Zaandijk.

Journ. Jan Honig. Aantekeningen door Jan Honig Jacobsz. te Zaandijk, over de jaren 1715-1756. Hs. in de verzameling-Honig te Zaandijk.

Journ. Nomen. Aantekeningen betreffende het verblijf van Tsaar Peter den Groote hier te lande in de jaren 1697 en 1717, gemaakt door Jan Cornelisz. Nomen te West-Zaandam. Hs. in 4°, in 1855 door Y. D. E. Suermondt geschonken aan het Histor. Genootschap te Utrecht en thans berustende in de Universiteitsbibliotheek aldaar.

Kaart v.d. Uytw. Sl. Kaart van 't Hoogh-heemraetschap van de Uytwaterende Sluysen in Kennemerlandt ende West-Vrieslandt. Afgemeten en afgeteyckent deur Johannes Douw, Ordinaris Landtmeter des Landts van Rhyndlandt. 16 Platen in folio. (z.j.)

Karaktersch. Karakterschetsen, zeden en gewoonten van Nederlandsche Mannen en Vrouwen, in het Jaar 1816, byeenverzameld door den Engelschen Reiziger G. Johnson en den Schrijver van den Ring van Gyges wedergevonden (W. Kist). 1ste en eenige deel (Noord-Holland). (Amsterdam, 1816.)

Keuren v.d. Beemster. Keuren ende Ordonnantien van 't Heemraedschap vanden Beemster ende den ghevolge van dien. (Amsterdam, 1616.)

Keuren v.d. Beemster 2. Keuren ende Ordonnantien van 't Heemraadschap vande Beemster; met doorlopende paginering (blz. 119-247) gevoegd achter het: Extract uyt het Octroy van de Beemster met de Cavel-Conditiën ende Kaerte van dien. (Purmerend, 1696).

Keuren v. Beverwyk. Ordonnantien ende Keuren gemaakt by den Schout, Burgermeesteren en Schepenen der Steede Beverwyk; gevoegd achter: Privilegie der Steede van Beverwyck.

Geciteerd wordt de renovatie van 1731, gedrukt te Haarlem bij G. van Kessel.

Keuren v. Waterl. Generaale Keuren en Ordonnantien, van de zes hoofddorpen van Waterland, als mede eenige byzondere Keuren van den Dorpe Landsmeer. (Amsterdam - 's-Gravenhage, 1746).

Kodd. Opschr. Koddige en Ernstige Opschriften, op Luyffens, Wagens, Glazen, Uithangborden, en andere Taferelen (door J. Sweerts). 4 Dln. (Amsterdam, 1698 en 1700.) {p.IX}

LAMS. Het Groot Privilegie en Hantvest Boeck van Kennemerlandt en Kennemer-Gevolgh, door Willem Gerritsz. Lams, Burgermeester tot Wormer. (Amsterdam, 1664.)

LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷ Haerlemmer-Meer-Boeck, door Jan Adriaensz. Leech-Water. Den sevennden Druck. (Zaandam, 1688.)

LEEGHWATER, *Kl. Chron.* Een kleyne Chronyke van Graft en de Rijp door Jan Adriaensz. Leeg-water; gevoegd achter het Haerlemmer-Meer-Boek. (Zaandam, 1688.)

Leid. Keurb. De Middeneeuwsche Keurboeken van de Stad Leiden, uitgegeven door H. G. Hamaker. (Leiden, 1873.)

Leidsche Rechtsbr. Leidsche Rechtsbronnen uit de Middeleeuwen, uitgegeven door P. J. Blok. ('s-Gravenhage, 1884.)

Maatb. Assend. Twee maatboeken van de landen onder Assendelft, naar opmetingen in de jaren 1633, 1634 en 1635. Hss. in fol., in het archief van Assendelft.

Maatb. Kromm. I. Maatboek van de landen onder Krommenie, omstreeks het jaar 1639. Hs. in 4°, in het archief van Krommenie.

Maatb. Kromm. II. Idem van het jaar 1646. Aldaar.

May-gift. May-gift van verscheide Vogelen, door Hendrik Albertsz. in de Rijp. (Amsterdam, Kannewet, z.j.) De dichter noemt zich ook Hendrik Albertsz. Hoe-je-wilt en leefde in het midden der 17de eeuw in het dorp de Rijp.

VAN MIERIS. Groot Charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland, verzameld door F. van Mieris. 4 Dln. (Leiden, 1753-'56.)

N. Holl. Ontrust. Noord-Hollands Ontrusting ofte Historisch verhaal der oproeren, die tot Oost- en West-Zardam, Wormer, Crommenye, &c. voorgevallen zijn in den jaere 1678, door H. J. Soeteboom. (Amsterdam, 1678.)

N. Holl. Rusten-burg. Noord-Hollands Rusten-burg of ronde t'Samen-spraak tusschen Goedhart en Jan Zelden-thuys. Vervattende al de Rechts-plegingen tusschen West-Zanen, Zardam, Wormer-Veer enz. voor-gevallen. (Amsterdam, 1649.)

Octr. v.d. Meeren in Waterl. Octroyen van de Buyke-slooter, Broeker, ende Bellemer-Meeren, gelegen in Waterland. 4de Druk. (Monnikendam, 1759.)

Octr. v.d. Oude Zijpe. Octroyen, Privilegien ende Keuren, mitsgaders de Ordonnantie van de Weeskamer en Vierschaar van de Oude-Zijpe, ende Hase-polder (Alkmaar, 1717.)

Oorkb. Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitgegeven door L. Ph. C. van den Bergh. 2 Dln. (Amsterdam - 's-Gravenhage, 1866-'73.)

Oorl. v. Albr. De Oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw, door Eelco Verwijs. (Utrecht, 1869.)

O. Vad. R., Versl. en Meded. Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot Uitgave der Bronnen van het oud vaderlandsche Recht. ('s-Gravenhage, 1885 vlgg.)

{p.X}

O. Volkst. Onze Volkstaal. Tijdschrift gewijd aan de studie der Nederl. tongvallen, onder redactie van Taco H. de Beer. 3 Dln. (Kuilenburg, 1882-1890.)

Polderl. Assend. Polderlegger, legger van het grondbezit der ingelanden van den polder Assendelft. Deze leggers, beginnende met 29 december 1599 en nog alle aanwezig tot op de huidige dag toe, vormen een statige reeks van foliodelen en berusten in het archief van de polder op het raadhuis te Assendelft. Zij worden geciteerd naar hun volgnummer, als *Polderl. Assend.* I, II enz.

Polderl. Kromm. Polderlegger of maatboek van de landen gelegen in de jurisdictie van Krommenie en Krommeniedijk. Hss. in fol., in het archief van de polder Krommenie. De drie aanwezige delen worden onderscheiden naar het jaar van vervaardiging (a° 1665, 1680 en 1764).

Polderl. Oostz. Polderlegger of maatboek van den banne van Oostzaanden. Hss. in fol., in het archief van de polder Oostzaan. De drie aanwezige delen worden aangewezen als *Polderl. Oostz.* I (uit het midden der 17de eeuw), *Polderl. Oostz.* II (aangelegd in 1694 en bijgehouden tot het einde der 18de eeuw), *Polderl. Oostz.* III (van het einde der 17de tot het midden der 18de eeuw).

Polderl. Westz. Polderlegger of maatboek van den banne van Westzaanden. Hss. in fol., in het archief van de polder Westzaan. De zes aanwezige delen worden aangewezen als *Polderl. Westz.* I (begonnen in 1628 en eindigende in 1630), *Polderl. Westz.* II (begonnen in 1629 en eindigende in 1630; niet gepagineerd), *Polderl. Westz.* III (aangelegd in 1644, naar een oudere legger; bevat alleen de regel van Westzaanden met aankleve van die tot Knollendam), *Polderl. Westz.* IV (aangelegd in 1649), *Polderl. Westz.* V (aangelegd in het begin der 18de eeuw en later bijgehouden), *Polderl. Westz.* VI (aangelegd in 1723).

Polderl. Wormer. Polderlegger of maatboek van den banne van Wormer van het jaar 1779. Hs. in fol., in het archief van de polder Wormer.

Predic. v. Oom Jacob Dirckx. Eenige Predicaten, tot Boete en Beteringh des Levens, door Oom Jacob Dirckx van Wormerveer (vermaner der Friesche Doopsgezinden aldaar). 2de Druk. (Amsterdam, 1679). De eerste druk verscheen in 1673 anoniem.

Priv. v. Kennemerl. Generale Privilegien ende Handvesten van Kennemer-landt ende Kennemer-ghevolgh, uitgegeven door Beukel van Santen. ('s-Gravenhage, 1652.)

Priv. v. Texel. Privilegien ende Handvesten der stede en des eilands van Texel. (Amsterdam, 1745.)

Priv. v. Westz. Besondere Privilegien ende Handvesten, verleent aen d'Inwoonders van Westzaanden en Crommenie, uitgegeven door H. J. Soeteboom. (Zaandam, 1661.)

Reys na de Oost-Ind. Schipper Willem van West-Zanens Reys na de Oost-Indien des Jaars 1601, 1602 en 1603. Naar diens aantekeningen uitgegeven en met toevoegsels vermeerderd door H. Soeteboom onder de titel van: Derde voornaemste Zee-getogt der verbondene vrye Nederlanden na de Oost-Indien,

{p.XI}

gedaan met de Atchinsche en Moluksche Vloten, onder de Ammiralen Jacob Heemskerk en Wolfert Harmansz. (Amsterdam, 1648.)

Rek. v. Egmond. Hs. in 4° op papier, bevattende rekeningen van den abt van Egmond over de jaren 1387-1402. Voorin enige koopregisters en rekeningen van 1375. In het Rijksarchief te 's-Gravenhage; in de Egmonder portef. II.

Rek. d. Graf. v. Holl. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door H. G. Hamaker. 3 Dln. (Utrecht, 1875-1878.)

RHIJNENBURGH'S Vreughde-bergh. C. Rhynenburgh's Vreughde-bergh, bestaende in Zielsuchten, Bruylofts-Gesanghen en Stichtelyke Vermakelijkheden. Eerste Deel. Vijfde Druck. (Hoorn, 1664.) Het Tweede Deel, Bestaende in Nieu-Jaers en Karsgesangen enz. Derde Druck. (idem.)

Saender Bloeme-stralen. Saender Bloeme-stralen, geschoten door Minnaers Lust, tot vermaeck der Pelgerums, die de Rustenburghse-Reys beminnen, verzameld door Willem Simonsz. Boogaert. (Wormerveer, 1649.)

Seanl. Wassende Roos. De Saenlands wassende roos, waer by vertoont werden de Rarigheden van Scheeps Timmeren, Molens en Huyse bouwen ... met noch veelerhande konstige Handwerken. In Rymen gestelt door J. J. (Joris Jansz.?). (Amsterdam, 1693.)

Samenspr. Een Samenspraak tusschen twee perzoonen, reizende van Nieuwendam te na Durgerdam (nl. een Zaandammer en een Amsterdammer, sprekende over de toestand van het IJ). (Amsterdam, z.j.; 18de eeuw.) Zie Catal. der Boekerij v.d. Zaanl. Oudheidkamer n° 248. VAN SANTEN, zie *Priv. v. Kennemerl.*

Sch. t. W. Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en onacht, uitgekozen en opgehelderd door Joh. A. Leopold en L. Leopold. 3Dln. (Groningen, 1876-82.) Wanneer geen bepaald deel wordt genoemd, is steeds het eerste gemeend.

Dl. I, blz. 274-280, bevat de beschrijving van een *Oitje met een jachje* door G. Pekelharing te Zaandijk, die aan de verzamelaars werd medegedeeld door H. J. Top.

SCHAAP, *Bloemt*. Bloem-tuyntje, bestaende in inderlijke Bedenckingen, Gelijkenissen ofte Exempelen, te samen gestelt door Jan Claesz. Schaep. (Wormerveer, 1660.) Voor zover de latere, vermeerderde drukken van deze eerste afwijken, wordt geciteerd de 5de (Amsterdam, 1724), wat kenbaar is aan de toevoeging: (ed. 1724).

SCHAGHEN, *Alckm. Beleg*. P. J. Schaghens Alckmaar-Beleg (Amsterdam, 1615.)

SCHELTEMA, *Mengelw.* Geschied- en Letterkundig Mengelwerk van Mr. Jacobus Scheltema. 6 Dln. (Amsterdam - Utrecht, 1817-'36).

SCHOTEL, *Zeden*. Zeden en Gebruiken aan de Zaanstreek, door G. D. J. Schotel. (Haarlem, 1874.)

Schuytpraatje. Schuyt Praatje of Samen-Spraak tusschen een Sardammer Boer, een {p.XII}

Edams Koopman, een Haags Advocaat en een Noordhollandse Advocaat, reisende met de Schuit van Buiksloot op Munnikkendam. (West-Zaandam, z.j.) Zie Catal. der Boekerij v.d. Zaanl. Oudheidkamer n° 250.

Selsame Walvisv. De Selsaame en noit gehoorde Wal-vis-vangst, voorgevallen bij St. Anna-Land, midsgaders eene Beschryvinge van de Groen-landse-vaart, door P. P. v. S. 2de Druk. (Leiden, 1684.)

SLOOFF, *Susanna*. Susanna. Treurspel door Pieter Slooff, van Wormerveer. (Amsterdam, 1739.)

SOETEBOOM, *Bat. Eneas*. H. J. Soets, Batavische Eneas of Getrouheyts Voor-beelt. Treurspel. (Alkmaar, 1645.)

SOETEBOOM, *Beemsters Dank-offers*. H. Soeteboom, Beemsters Dank-offers. Blijspel. (Zaandam, 1649.)

SOETEBOOM, *Bloeme-crans*. H. J. Soets, Sanerdams Bloeme-Crans, met verscheyde zedige zangen, en stichtelijke Rijmen, t'samen-gebonden. (Amsterdam, 1645.)

SOETEBOOM, *Hist. v. Waterl.* De Historie van Waterland, door Hendrik Soeteboom. (Amsterdam, 1660.)

SOETEBOOM, *Lust-hofje*. 't Kleyn Lust-hofje, vol van Bruylofts-zangen, Echt-liedekens, Houwelijcx-baken en Feest-gedichten, bijeen gesammelt door H. Zoeteboom. Den laetsten Druck vermeerdert en verbeterd. (de Rijp, z.j.)

SOETEBOOM, *Ned. Ber.* De Nederlandsche Beroerten en Oorlogen, ontrent het Ye en aen de Zaen, beschreven door H. Soete-boom. 2de Druk. (Amsterdam, 1695.) De eerste druk verscheen in 1658.

SOETEBOOM, *Ned. Schout*. Het Nederlants Schoutoneel ... Beginnende met het Jaer 1672 en Eyndigende den 1 Juny 1678. Door H. J. S(oeteboom). (Amsterdam, 1678.)

SOETEBOOM, *Out-Zaanden*. Beschrijvinghe van Out-Zaanden, door H. J. Soet, Sanerdammer. (Zaandam, 1640.)

SOETEBOOM, *S. Arc*. De Zaanlants Arkadia. In vijf Boeken te zamen gebracht door H. Zoeteboom. (Amsterdam, 1658.) In gevallen waar de tweede druk van 1702 geciteerd wordt, blijkt dit uit de toevoeging: (ed. 1702).

SOETEBOOM, *Voorlooper*. De Voorlooper van de Vrede, ofte Bedenckinge over de verkondinge van de dingen, die gemenelijks de handelinghe der Vrede voorgaen, door H. J. Soeteboom. (Amsterdam, 1678.)

SOETEBOOM, *Vronen*. Vroonens Begin, Midden en Eynde, door H. Soeteboom. (Amsterdam, 1661.)

SOETEBOOM, zie ook *N. Holl. Ontrust.*, *Priv. v. Westz.* en *Reys na de Oost-Ind. Stoelb. Assend*. Stoelboek uit het einde der 16de eeuw, bevattende de verstoeling van de landen onder Assendelft. Hs. in fol., in het archief van de polder Assendelft.

Tijdschr. Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterkunde, uitgegeven vanwege de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden. (Leiden, 1881 vlgg.)

VALCOOGH, *Chron. v. de Sype*. Chronycke van Leeuwenhorn, voortyden ontrent der {p.XIII}

Sypen ... in ryme gesteld door den E. Dirrick Adriaensz. Valcooch, Notarius publyck. Herdruk (Amsterdam, 1740), in inhoud geheel gelijk aan de 1ste druk van 1599.

VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* Een Regel der Duytsche Schoolmeesters door Dirck Adriaensz. Valcoogh, Schoolmeester tot Barsigherhorn. (Alkmaar, 1607.)

Venus Minne-giffens. Venus Minne-giffens, inhoudende Veelderhande nieuwe Deuntjens, en Voysjens. (Amsterdam, z.j.; ± 1623.)

Verkopings-Catal. Catalogus van een verkoping; waarvan plaats en tijd telkens wordt opgegeven.

Vlugtende Banqueroetier. De Vlugtende Banqueroetier of de geweese timmermans jonge op een pad; zynde het levens-bedryf van die in Noord-Holland alom bekenden Pieter Pergerrits, brouwer tot Purmerent. (Harderwijk, 1746.)

Weeskb. Weeskamerboek. In den regel worden de weeskamerboeken in de verschillende Zaanse archieven, evenals andere geschriften, aangeduid door *Hs.* met het jaar.

Wfri. Stadr. Westfriesche Stadrechten, uitgegeven door M. S. Pols. 2 Dln. ('s-Gravenhage, 1885-'88.)

WOLFF en DEKEN. Aangehaald worden steeds de oorspronkelijke uitgaven harer werken. Voor de *Economische liedjes* is gebruikt de 3de druk (1792).

Zaanl. Jaarb. Zaanlandsch Jaarboekje. 14 Dln. (Zaandijk, 1841-'54.)

Van de overige aangehaalde werken en tijdschriften wordt de titel, en zo nodig ook de gebruikte editie, voldoende duidelijk opgegeven, zodat die afkortingen hier niet worden vermeld. De woordenboeken worden op de gewone wijze aangeduid. Ik laat hier slechts de dikwijls aangehaalde volgen: *Ned. Wdb.* (Woordenb. der Nederl. Taal, door DE VRIES e.a.), WEILAND (Nederduitsch Taalk. Woordenb.), VAN DALE (Woordenb. der Nederl. Taal), FRANCK (Etymologisch Woordenb.), VERCOULLIE (idem), *Mnl. Wdb.* (Middel Nederl. Woordenb., door VERWIJS en VERDAM), GRIMM, *D. Wtb.* (Deutsches Wörterb.), KIL, (KILIANUS, Etymologicum Teutonicae Linguae), *Teuthon.* (VAN DER SCHUEREN, Teuthonista), LÜBBEN (Mittelniederl. Wörterb.), OUDEMANS (Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederl. Woordenb.; indien zijn Woordenb. op Bredero of op Hooft is bedoeld, wordt dit vermeld), *Uitlegk. Wdb. op Hooft* (Uitlegkundig Woordenb. op Hooft, van het Koninkl. Instituut), DE JAGER, *Freq.* (Woordenb. der Frequentatieven), RICHTHOFEN (Altfriesisches Wörterb.), WIARDA (idem), WASSENBERGH (Taalk. Bijdragen tot den Frieschen Tongval), EPKEMA (Woordenb. op GIJSBERT JAPICX), HALBERTSMA

(Lexicon Frisicum), *Fri. Wdb.* (DIJKSTRA, BUITENRUST HETTEMA e.a., Friesch Woordenb.), KOOLMAN (TEN DOORNKAAT KOOLMAN, Wörterb. der Ostfriesischen Sprache), MOLEMA (Woordenb. d. Groningsche Volkstaal), BOUMAN (De Volkstaal in N.-Holland), GALLÉE (Woordenb. v.d. Geldersch-Overijs. Volkstaal), OPPREL (Het Dialect van Oud-Beierland), SCHUERMANS (Algem. Vlaamsch Idioticon), DE BO (West-Vlaamsch Idioticon), HARREBOMÉE (Spreekwoordenboek).

{p.XIV}

II. Verdere verkortingen

Aanh.	Aanhangsel
aanm.	aanmerking
<i>Aant.</i>	<i>Aantekening(en)</i>
aanw.	aanwijzend
Acc.	Accusativus
adj.	adjectief
afb.	afbeelding
afd.	afdeling
afleid.	afleiding
Ags.	Angelsaksisch
AL. (bij JUNIUS)	Hoogduits
ald.	aldaar
algem.	algemeen
<i>Altd.</i>	<i>Altdeutsch</i>
a°	anno
<i>Aofri.</i>	<i>Altostfriesisch</i>
art.	artikel
aug.	augustus
a.w.	aangehaald werk
B. (bij JUNIUS)	Nederlands
<i>Beschr.</i>	<i>Beschrijving</i>
bet.	betekenis
betr.	betrekkelijk
bez(itt).	bezittelijk
<i>Bijdr.</i>	<i>Bijdragen</i>
bijw.	bijwoord
<i>Bisd.</i>	<i>Bisdom</i>
blz.	bladzijde
bnw.	bijvoeglijk naamwoord
<i>Bouwk.</i>	<i>Bouwkundig</i>
Brab.	Brabant(s)
<i>Brem.</i>	<i>Bremisch</i>
b.v.	bij voorbeeld
compar.	comparatief
d.	de, der
Dat.	Dativus
dec.	december
deelw.	deelwoord
derg.	dergelijke
d.i.	dat is
dial.	dialect(isch)
dl., dln.	deel, delen

d°	dito
d.w.z.	dat wil zeggen
e.	eeuw
ed.	editie
e.e.	en elders
eig.	eigenlijk
Eng.	Engels
enkelv., enkv.	enkelvoud
enz.	en zo voorts
etc.	et cetera
febr.	februari
fig.	figuur(lijk)
Fland. (bij KIL.)	Vlaams
f°	folio
Fra.	Frans
<i>Freq.</i>	<i>Frequentatieven</i>
Fri.	Fries
Friesl.	Friesland
Fris. (bij KIL.)	Fries
Gal. (bij KIL.)	Frans
geb.	geboren
<i>Ged.</i>	<i>Gedichten</i>
gedr.	gedrukt
Geld.	Gelders
Gelderl.	Gelderland
Gen.	Genitivus
Germ. (bij KIL.)	Hoogduits
<i>Gesch.</i>	<i>Geschiedenis</i>
gesln.	geslachtsnaam
gewest.	gewestelijk
<i>Gloss.</i>	<i>Glossarium</i>
Got.	Gotisch
<i>Gramm.</i>	<i>Grammatik.</i>
Gri.	Grieks
Gron.	Groningen
h.	het
Hebr.	Hebreeuws
hetz.	hetzelfde
{p.XV}	
Hgd.	Hoogduits
Hindel.	Hindeloopen(s)
<i>hist.</i>	<i>historie, historisch</i>
Holl.	Holland(s)
Hs.	handschrift
id.	idem
IJsl.	IJslands
Imperf.	Imperfectum
Indic.	Indicativus
Inf.	Infinitivus
intr.	intransitief

i.v.	in voce
j. (bij KIL.)	jeghenwoordigh
jan.	januari
K.A.	Koninklijke Academie
Kennemerl.	Kennemerland
KIL.	Kilianus
<i>Kl.</i>	<i>Klucht</i>
klemt.	klemtoon
<i>Kluchtsp.</i>	<i>Kluchtspel</i>
kol.	kolom
l.	lees
<i>Landh.</i>	<i>Landhuishoudkundig</i>
Lat.	Latijn
<i>Letterb.</i>	<i>Letterbode</i>
letterk.	letterkunde
lidw.	lidwoord
Limb.	Limburg(s)
m.	manlijk
<i>Magaz.</i>	<i>Magazijn</i>
Mal.	Maleis
mann.	mannelijk
m.a.w.	met andere woorden
Md.	Middelduits
<i>Meded.</i>	<i>Mededelingen</i>
meerv.	meervoud
Meng.	Middelengels
Mhd.	Middelhoogduits
Mlat.	Middellatijn
Mnd.	Middelnederduits
Mnl.	Middelnederlands
mrt.	maart
mv.	meervoud
N.	Noord(en)
naamv.	naamval
N.-Brab.	Noord-Brabant
Ndd.	Nederduits
Ned.	Nederlands
Nederduitsl.	Nederduitsland
Nfri.	Noordfries
Nhd.	Nieuwhoogduits
N.-Holl.	Noord-Holland(s)
<i>Nieders.</i>	<i>Niedersächsisch</i>
nl.	namelijk
Nlijk.	Noordelijk
NO.	Noordoost
Nom.	Nominativus
nov.	november
nv.	naamval
NW.	Noordwest
O.	Oosten

o.a.	onder andere
okt.	oktober
Oeng.	Oudengels
Ofra.	Oudfrans
Ofri.	Oudfries
Ogerm.	Oudgermaans
Ohd.	Oudhoogduits
onb(ep).	onbepaald
oneigenl.	oneigenlijk
Onfr.	Oudnederfrankisch
Ono.	Oudnoors
onp(ers).	onpersoonlijk
onr.	onregelmatig
onz.	onzijdig
Oost-Fri.	Oost-Fries
opm.	opmerking
Osaks.	Oudsaksisch
Oudhk.	Oudheidkamer
overdr.	overdrachtelijk
Overijs.	Overijsel(s)
overl.	overleden
Part.	Participium
Perf.	Perfectum
{p.XVI}	
pers.	persoon(lijk)
pl.	plaat
plur.	pluralis
Praes.	Praesens
Praet.	Praeteritum
prov.	provinciaal
R.	reeks
reg.	regel
<i>Reg.</i>	<i>Register</i>
<i>Rek.</i>	<i>Rekening(en)</i>
<i>r^o</i>	recto
samenst.	samenstelling
samentr.	samentrekking
Sax. (bij KIL.)	Saksisch
sept.	september
Sic. (bij KIL.)	Sicambrisch (Gelders)
sing.	singularis
Spa.	Spaans
spreekw.	spreekwoord
st.	sterk
Stad-Fri.	Stad-Fries
superl.	superlativus
synon.	synoniem(en)
<i>Taalk.</i>	<i>Taalkundig</i>
<i>Tab.</i>	<i>Tabula</i>
t.a.p.	ter aangehaalde plaatse

tegenst.	tegenstelling
tegenw.	tegenwoordig
telw.	telwoord
trans.	transitief
tussenw.	tussenwerpsel
t.w.	te weten
uitdr.	uitdrukking
uitg.	uitgave
uitspr.	uitspraak
v.	van (soms: voor)
v.b.	van boven
verkl.	verkleinvorm, verkleinwoord
verl.	verleden
<i>Versl.</i>	<i>Verslagen</i>
verz.	verzameling
vgl.	vergelijk
Vla.	Vlaams
Vlaand.	Vlaanderen
vlg., vlgg.	en volgende bladzijd(en)
vnw.	voornaamwoord
v ^o	verso
v.o.	van onder
voegw.	voegwoord
voornw.	voornaamwoord
voorz.	voorzetsel
vr.	vrouwelijk
vrag.	vragend
vs.	vers
W.	West(en)
Waterl.	Waterland(s)
wdb., wdbb.	woordenboek(en)
wed.	weduwe
wederk.	wederkerig
W.-Friesl.	West-Friesland
Wgerm., Wgm.	Westgermaans
Wvla.	Westvlaams
ww.	werkwoord
Z.	Zuid(en)
Zaanl.	Zaanlands
Zeel.	Zeeland
zegsw.	zegswijze
Z.-Holl.	Zuid-Holland(s)
Zlijk.	zuidelijk
znw.	zelfstandig naamwoord
ZO.	Zuidoosten
ZW.	Zuidwesten
zw.	zwak
{p.1}	
A	

a, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook een A-vormig houtje aan de hengeltouwen (staartlijntjes) in de koestal. || Hij heb a's an zijn steertlijntjes.

Aaf, vrouwen naam; in verkl. **Afie**. Zie een zegsw. op **iefie**.

aai, znw. onz.; zie **ei**.

aakster, znw. vr. **Ekster**. De vorm is ook elders bekend.

aal, znw. m. Daarnaast **eel**. *De vis*. Zie *Ned. Wdb.* I, 18. || Een lote eel (vgl. **lot**). Breng me vier pond breedeel (*braadaal*). Aaltjes zo dun as klinktouwjes. (Vergelijk: Maer dusschen zootjen aeltjens as klinck-snoertjens om zeven duits! HOOFT, *Warenar* 638). –

Overdrachtelijk van de *plooien in afgezakte kousen en sokken*. || Je kousen zitten vol êlen.

Doen die aal der uit (*haal je kous op*). Zie **dobberaal**, **dolaal**, **lebaal**, **roekaal**, **scheiaal**.

aalbes, znw. vr.; zie **alebes**.

aaldobber, znw. m. Daarnaast **eeldobber**. *Dobber om aal te vangen*. Zie **dobber**. || Eeldobbers schieten (*uitzetten*). Honderd stuks nieuwe aaldobbers. Een mand klaargemaakte nieuwe aaldobbers (*dobbers die van een haak en steen zijn voorzien*),

aalpoon, znw. vr. Daarnaast **eelpoon**. *Vaarttuig, middelmatig van grootte, met ronde steven*.

Uit Holland en Friesland varen veel *aalponen* op Londen. – Zie de wdbb. op **poon**.

aalstal, znw. m. Daarnaast **eelstal**. Meerv. **aalstalen** en **aalstallen**. *Natuurlijke dammen onder water, door aanslibbing ontstaan of door boomstronken en dergelijke gevormd, waarbij de aal zich bij voorkeur ophoudt*. Synoniem **aalstee**. *De aalstalen zijn dus gezochte plekken om te vissen*. – Vgl. **stal II** en **dijkstal**. Het *Ned. Wdb.* vermeldt **aalstal** in een enigszins afwijkende betekenis.

aalstee, znw. vr. Ook **eelstee**. Hetz. als **aalstal**; zie aldaar. Van **stee**, *plaats*.

aalwerig, bnw.; zie **alewerig**.

aan (steeds *an*). – 1) Voorz. || **Ik heb 'et an de tijd**, *ik heb tijd*, *ik heb de tijd aan mij*. – De uitdr. komt ook bij HOOFT voor, b.v. *Warenar* 435: “Alsewe te nacht niet slaepen gaen, zoo hebbe we 't an de tijd”, en 1153: “Daer sprak ik jou gaeren af, hadt jy 't an de tijd.” – Evenzo Fri. **an tiid** of **an 'e tiid**. **An me lijf niet!** (met nadruk op *lijf*), *om de dood niet, in géén geval*. || “Willen we na huis gaan?” “Nee, an me lijf niet na huis toe!” **An me lijf geen quadrille!** (*laten wij toch in 's hemelsnaam geen quadrille dansen*). – **Aan mijn lijf** zal wel gelijk staan met: *ik zou het niet willen, al ging het aan mijn lijf (leven), al moest ik er an sterven*. **An ... toe, tot aan**. || Aen 't Westland van 't Ventje (*een stuk land*) toe. *Priv. v. Westz.* 543 (a° 1638). 't Was van de brug an Krommenie toe erge smerig. Ze is an Kersmis toe bij ons 'eweest. – Zo ook in het Stad-Fri.

2) Bijw. – **An zijn**, *lidmaat van de kerkelijke*

{p.2}

gemeente zijn. || Je benne ommers al an? – Ook in het Stad-Fri.

Vgl. **alaan**, **inverdan**, VAN KANT AAN op **kant I**, **kirrie-kirrie**, **neerwerdan**, **opperdan**, **ovverdan**, POOT AN op **poot I**, REED AN op **reed III**, **uitverdan**, **weeraan**, **zijd-an**.

aanbakken (uitspr. *anbakkə*), st. ww. intr. Zie de wdbb. – Ook overdr., evenals **aanbranden** (zie aldaar), *onaangename gevolgen hebben*. || Dat zel anbakken, as je vader 'et hoort.

aanbinden (uitspr. *anbində*), st. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook overdr. **dat zel anbinden**, *het zal spannen, het zal er aan houden*.

aanbollen (uitspr. *anbollə*), zw. ww., intr. *Met een bol (klomp) van ijs omgeven worden, met ijs omvriezen*. Van vaarbomen die zich halfweg in 't water bevinden, en waaraan zich bij vriezend weer aan het watervlak een bol van ijs vastzet. || Haal de bomen uit 'et water, aars ben ze morgenochtend an'ebold. – Zie **bollen**.

aanbranden (uitspr. *anbrandə*), zw. ww., intr. Zegsw. **Dat zel anbranden**, *dat zal onaangename gevolgen hebben*. || Heb-je te water 'elegan? dat zel anbranden, as je thuis komme. – **An'ebrand wezen**, *boos zijn*. || Hij is gauw an'ebrand. Evenzo elders in Nrd.-Holl.

aanbrengen (uitspr. *anbrenḡə*), onr. ww., trans. || Iemand een glas wijn aanbrengen (*toebrengen, iemand toedrinken*).

aandirken (uitspr. *andirkə*), zw. ww., intr. *Opdirken, opschikken*. || Wat heb ze er an'edirkt. Zo'n an'edirkte dame.

aandraaien (uitspr. *andraaiə*), zw. ww., trans. Zegsw. An'edraaid wezen, dronken zijn. || Wat was hij weêr an'edraaid! – Kort an'edraaid zijn, kort aangebonden, korzelig zijn. || Hij is 's morgens altijd wat kort an'edraaid. – *Soms ook*: Hij is gauw an'draaid.

aandrijven, st. ww.; zie een zegsw. op *strobos*.

aaneen (uitspr. *an-ien*), bijw. – In verkoopbrieven en dergelijke stukken vindt men gesproken van aaneengedamde, aaneengemaakte of aaneenverheelde stukken land, stukken land, die bij elkaar getrokken zijn door het leggen van dammen of het dempen der tussemiggende sloten.

aanhaalder, znw. m. In zaadpakhuizen en molens. *Een plankje aan een lange stok, waarmede het zaad in de kassen naar voren wordt gehaald*. – Bij de papiermakerij. *Een dergelijke stok, waarmede elke morgen, eer het werk begint, de bezonken papierstof in de kassen wordt omgewoeld, om de stof en het naar boven gekomen water weer dooreen te werken*. || 1 Sless, 1 aanhaalder, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

aanhalen (uitspr. *anhālə*), zw. ww., trans. Zegswijze Ergens mee an'ehaald wezen, zich over iets bezwaard gevoelen, zich gegeneerd gevoelen door, ergens verlegen onder zijn. Vgl. *Ned. Wdb.* 1, 159 op aanhalen, II 2. || Hij heb me zo'n groot present 'egeven; ik ben er eigenlijk wel 'en beetje mee an'ehaald. Zie de wdbb. – Ook: niet veul anhalen, niet veel beteken, niet veel opleveren. Synon. *ophalen*; zie aldaar. – Ook in het Stad.-Fri. – Zie *aanhaalder*.

aanhangen, st. ww.; vgl. *hangaan*.

aanhouden (uitspr. *anhouwə*), st. ww., trans. Zegsw. Iemand de handen anhouwen, hem voor de gek houden.

aanjagen, st. ww.; zie een zegsw. op *pan*.

aankomeling (uitspr. *ankomməling*), znw. m. en vr. *Jongmens dat lidmaat van de kerkelijke gemeente wordt*. || Hoeveel aankomelingen ben der van 't jaar? De aankomelingen hebben vanavond en morgen vergaring (*catechisatie*). – Zie *Ned. Wdb.* I, 192 op aankomen, II 1.

aanlangen (uitspr. *anlangə*), zw. ww., trans. Iemand iets anlangen, aanreiken (zie *Ned. Wdb.* I, 215). Ook van zeer zware dingen. || Ik zel 'em strakkies die baal rijst wel effen anlangen (*bij huis aanbrengen*).

aanpikken (uitspr. *anpikkə*), zw. ww., trans. Zegsw. An'epikt wezen, van een persoon, boos zijn, geraakt, nijdig zijn. || Hij was an'epikt, hoor, toe-ie 'et hoorde. – Vgl. *aansteken* en zie *pikken*.

aanplakbord (uitspr. *anplakbort*, met hoofdtoon op *an*), znw. onz. *Plakbord*.

aanpraten (uitspr. *anpratə*), zw. ww., trans. *Een avondbezoek brengen ten huize van een meisje*. De jongeling, die verkering wilde aanknopen, vervoegde zich op zondagavond aan de deur van zijn uitverkorene. Werd hem vergund binnen te treden en te komen aanpraten, dan was dit een bewijs, dat zijn kansen gunstig stonden. Vgl. *Karaktersch.* 307 en SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 63. Met het gebruik is ook het woord verouderd. || De spijtige vrijster had hem dikwerf te vergeefs laten aanpraten ..., doch eindelijk ... had zij ... hem hoop gegeven eenmaal de zijne te zullen worden, *Zaanl. Jaarb.* 1842, 66.

aanpunten (uitspr. *anpuntə*), zw. ww., trans. *Aansteken, van een sigaar of pijp*. || Wacht, leet ik effe me pijp anpunten. || Bij de houtzagerij. *De punten van de stompgeworden zagen met een puntviltje aanscherpen*. || Wat zitten der 'en rafels an 'et hout: je magge wel ders anpunten.

aanrukken (uitspr. *anrukkə*), zw. ww., trans. *Aantrekken, aanhalen, door middel van een touw*. || Ruk dat touw nog wat an. Ik heb die balk mit 'en touw goed an'erukt.

aanschodderen (uitspr. *anskoddəra*), zw. ww., intr. *Schodderend naderen, waggelend aan komen lopen*. Zie *schodderen*. || Kijk, daar komt dikke Guurt ook aanschodderen.

aanschroken (uitspr. *anskrókə*), zw. ww., intr. *Vastschroeien, vastbakken aan de pan*, van {p.3}

spijzen. || Zet de rijst maar niet meer op 'et vuur, ârs schroekt ze an. – Ook *aankorsten*, door drogen. || As de borden niet op tijd 'ewassen worre, dan schroken ze zo an. – Zie **schroken**.

aanslag (uitspr. *anslag*), znw. m. In de uitdr. anslag maken met iemand, *een praatje met hem beginnen*.

aansnijden (uitspr. *ansnaiə*), st ww., trans. Zie de wdbb. – Iemand aansnijden, *hem staande houden en aanspreken*. || As je Jan teugekomme, dan (*dan*) mos-je 'em effen ansnijje en vragen of-i ders ankomt. – Ook elders in de gemeenzame taal.

aanstaan (uitspr. *anstaan*), onr. ww., intr. *Aanhouden bij iemand, om hem tot iets over te halen*. || “Och toe, neem nog een koekie.” “Nou, omdat je zo aanstaan.” Ik kon niet weggkomen, want ze stingen er allemaal op an, dat ik bleef. Al staan je der nag zo op an, ik doen 'et toch niet. – Vgl. *Ned. Wdb.* I, 348 op aanstaan, II 1.

aansteken (uitspr. *anstékə*), st. ww., trans. Zegsw. An'estoken wezen, van een persoon, *nijdig zijn*. || Wat was-i an'estoke toe-i 'et mork. – Vgl. **aanpikken**.

aanstijveren (uitspr. *anstaivərə*), zw. ww., intr. *Aanstijven, stijver worden*; van slappe en vloeibare dingen. || De rijst is erge slap, maar ze zel onder 'et bekoelen wel wat anstijveren. – Zie **stijveren**.

aanstoelen (uitspr. *anstoelə*), zw. ww., trans. *Met de stoel bij de tafel schuiven*, van jonge kinderen. || Moeder, wil uwe me effies aanstoelen?

aantij (uitspr. *antai*, met hoofdtoon op *an*), znw. m. In de uitdr. 't is een hele antij, 't is een heel beginnen, 't is een onderneming waar veel aan vast is. – In dezelfde zin zegt men soms ook **antijing**. || Zo'n bruiloft is 'en hele antijing (*een hele drukte, onderneming*).

aantuigen (uitspr. *antoigə*), wederk. zw. ww. *Zich optuigen, zich opschikken*. || Wat had ze der weer an'etuigd!

aanvallen (uitspr. *anvallə*), st. ww., intr. – 1) *Bevallen, aangenaam zijn*. || Ik denk niet, dat 'et erg aanvallen zel, in dit weer na Wormer te lopen. (De lente,) die ons valt zoet en lieflyk aan, SCHAAP, *Bloemt.* ed. 1724, 304. Het valt niks an, zo dadelijk na den eten te moeten roeien.

2) *Bevallig staan*, van kledingstukken. || Die kapertjes vielen haar toch zo an (*dat kleine kind stonden die kapertjes toch zo aanvallig*). Alles valt haar an (*alle kleren staan haar goed*). Het woord is ook verderop in N.-Holl. in gebruik, vgl. DE JAGER, *Taalk. Mag.* 4, 365 en *Ned. Wdb.* I, 431. Er van afgeleid is het algemeen gebruikelijke aanvallig.

aanzoeken (uitspr. *anzoekə*), onr. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. Dat zel anzoeken, *het zal spannen* (Krommenie).

aapjesket (uitspr. *ápiesket*) znw. vr. Uitroep om te kennen te geven dat men aan het door iemand gezegde geen waarde hecht, er geen gehoor aan geeft. *Gekheid! Larie! Morgen brengen!* || “Ik wil dat 'et doen zel.” “Aapjesket hoor!” – Vgl. **ket**.

aâr, oude samentrekking van ander, in alle betn. Vgl. *Ned. Wdb.* op aâr. || Ze houdt 'et met 'en aâr. Op 'en aâre keer; enz. – Zie **aârf**, **aârs** en **veraren**.

aard, znw. m. Zegsw. Alles na de aard, maar geen stuk op zijn plaats, ironisch van een slordige boel.

aardappel, znw. m. Daarnaast eerdappel. Zie de wdbb. – Zegsw. Zijn aardappelen afgieten, wateren.

aarde, znw. vr. Daarnaast eerd. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is pik en eerd, 't is pikdonker, zo donker als pek en aarde (Zaandijk). || As je strakkies buiten komme, is 'et pik en eerd. – Vgl. de samenst. **nesaarde**.

aardebei, znw. vr. Daarnaast eerdebei en arebei. *Aardbei*. Zie de wdbb.

aardig, bnw. en bijw. *Vreemd, eigenaardig, wonderlijk, raar*. – 1) Bnw. || Ik krijg toch zo'n aardig gevoel (*van iemand die duizelig wordt*). De oude man wier wat aardig (*begon wat te*

malen), maar *aârs* was hij nog kras. Zegsw. Zo aardig as 'en goot die druipt. – 2) Bijw. || Vader zat in zijn stoel en toe daan (*deed*) i in eens zo aardig (*hij kreeg nl. een beroerte*). – Evenzo in het Stad- Fri.

aârf, oude samentrekking van *anderhalf*. Ook hoort men *arelf* en *arehalf*. Vgl. *aâr*. || Aarve cent (*van een verloofd paar, waarvan de een veel langer is dan de ander*). – Aarfhoofd, scheldnaam van iemand met een *dik hoofd*. – Evenzo in geheel N.-Holl. Vroeger was ook in gebruik *aarfke*, voor *anderhalfke*, d.i. *halftweetje* (vgl. *halfelfje*). || As de zon op 't troor is, dan is 't aarfke (*als de zon op de etensspinde schijnt, is het half twee*), *Hs. Kool*. || Als znw. *aârf-en-aârf*, in de houthandel, *een lat van 1½ Amsterd. duim breed en dik*. De *aârf-en-aârven* worden bij bossen van zes stuks te zamen gebonden. || Douw me die aârf-en-aârf ers an (*schuif me die lat eens toe*).

aarfs, in de uitdr. van aarfs, opnieuw, van voren af aan. Uit *anderwerfs*. || Hij moet van aarfs beginnen. – Evenzo in Waterland, waar men in dezelfde zin ook zegt, *iens arefs, eens anderwerfs* (*Taalgids* 6, 309). – Vgl. *aâr*.

aars, znw. m. Daarnaast *eers*. *Gat*.

aârs, samentrekking van *anders*. Zie *aar* en vgl. *Ned. Wdb.* I, 576. || Hij is altoos aârs as 'en aâr. – Evenzo *aârsom*, enz. – Zegsw. Zeg maar hoe je 't hebben wille, net aârsom ken-je 't krijgen, ironisch, als iemand zijn eisen hoog stelt. – Vgl. nog een zegsw. op *dansen*.

{p.4}

aarslikker, znw. m. Daarnaast *eerslikker*. *Gatlikker, stroopsmeerder, vleier*. || O die vent is zo'n eerslikker.

aas, znw. onz.; vgl. *eesje, ezeling, ezen, ezig, nezig, verezen*.

aasje (uitspr. *ásie*), znw. onz. In de uitdr. een aasje wind, een zuchtje wind. || Er is maar 'en asie wind. – Van *aas*, *het kleinste gewicht in het oude gewichtstelsel*; zie *Ned. Wdb.* I, 599.

Aat, vrouwennaam. Verkorting voor *Aagt, Aagje, Agatha*. – Ook hogerop in N.-Holl. bekend.

Abbenoord, znw. onz. Naam van een stuk nesland onder Assendelft, in Buitenhuisen. Thans onbekend. || Noch dat Abbenoord, *Polderl. Assend.* I f° 25 r° (a° 1599), Abbenoord, *ald.* II f° 22 r° (a° 1600). Genaemt abbenoodt., *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Abbenoord zal betekenen het oord van *Abbe*; zie *oord*. *Abbe* is een bekende mansnaam.

abejakkig, bnw.; zie *habejaks*.

aberjapst, bnw.; zie *habejaks*.

Abtsland, znw. onz. Daarnaast *Nabtsland*, thans geschreven *Napsland*. Naam van een stuk land onder Assendelft in Buitenhuisen, in de Middeleeuwen toebehorende aan de abt van Egmond. Vgl. *abtsweer*. || Nabtslant, *Polderl. Assend.* I f° 18 r° (a° 1599). Die dijckmeed of Nabbslant, *ald.* f° 80 r° (a° 1600).

Abtsweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Assendelft, behorende aan de abt van Egmond. Thans onbekend. Vgl. *abtsland*. || In des abbets were, *Hs. v. Egmond*, f° 11 r° (13de e.). *Abtsweer*, *Stoelb. Assend.* f° 44 r° (einde 16de e.).

achel, znw. onz. Samengetrokken vorm naast *achtendeel*. Daarnaast *achelen*, waarschijnlijk voor *achteling*. Naam van verschillende maten; thans in onbruik, maar nog aan velen bekend. Daar de *achel* 1/8 deel is van allerlei maten, is de grootte verschillend. – Als *landmaat*. || Een stuk land gelegen in de banne van Graft, groot omtrent 18 aglen, een dito groot omtrent 4 aglen, *Hs.* (Wormer a° 1762), prov. archief. – Als maat voor *appelen en peren* = 1/8 *mud*. || Een achelen appelen. Evenzo een achelens mand, een mand inhoudende 1/8 mud. – Verder was *achel* gebruikelijk als maat voor andere droge waren, b.v. zaad. De grootte wisselt af. – De vorm *achtendeel* vindt men o.a. nog in *Handv. v. Assend.* 124 (a° 1557): Halve vaten, vierendelen, achtendelen, half achtendelen, vierlings, halve vierlings, merritgens. – Het woord was ook elders in Holl. gebruikelijk. || (*Voor het ijken moet worden betaald*.) Van ieder Aggelen den Yck niet hebbende 12 stuivers, den Yck hebbende 6 stuivers, van ieder

schepel ... 8 (of) 4 stuivers, van ieder half Aggelen ... 6 (of) 3 stuivers, van ieder half Schepel ... 4 (of) 2 stuivers, van ieder Vierling ... 4 (of) 2 stuivers, van ieder half Vierling ... 3 (of) 1 stuiver 8 penn., van ieder merretje, half merretje of kleinder maat ... 2 (of) 1 stuiver *Keuren van Beverwijk* 29, n° 74 (a° 1731). Van een nieuw Schepel f 0-4-0, van ½ Schepel f 0-2-8, van ½ Vierling en alle andere kleyne Maten, yder f 0-1-0, ½ Agling f 0-4-0, ¼ Agling f 0-2-8, *Beemster-lands Keuren* 21. – Vgl. verder *Ned Wdb.* op achtel en achteling; *Mnl. Wdb.* op achtendeel.

achteling, znw. m. *Zeker soort van grof wittebrood*, bestaande uit acht (4 aan 4) aaneengebakken stukken, en plat van vorm. Het werd alleen 's zaterdagsavonds gebakken en warm gegeten. In de laatste tijd komt het niet meer voor. || Breng me zaterdagavond drie ronde bollen en twee achtelings. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk en staat reeds opgetekend bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 65a: Panis cibarius. *Huys broot, grof terwen broot, afterling, onghebuyelt broot*. || Sullen mede Wittebroodt Backers, een regel Witte-broodt ende Achterlingen, niet minder als voor seven Oortjes ... mogen verkoopen, *Handv. v. Ench.* 282b. Als mede dat ghene Backers van nu voortaan sullen vermogen eenige vermenginge van Witte-broodt ende Achterlingen te doen, maar elck moeten laten, ende backen op hen selfs; dat oock geen Witte-broodt sal mogen werden gecoleurt, als alleen de Achterlingen, op de verbeurte van 't Broodt, *ald.* 283a (a° 1655). Noch gekeurt, dat niemant met eenigh Witte-broodt, Achterlinghs-koecken, Garst ende Olykoecken ofte ander Broodt, ... sal mogen omme-lopen, *ald.* 381b (a° 1624). Ongze Bakker toet niet half zo mooi warme Afterlingen, of Weggen, J. VAN ELSLAND, *Dronke Jaap de Boer op het Concert*, 8. – Dit brood draagt waarschijnlijk die naam, omdat het gebakken wordt van het grofste gedeelte van het meel dat als het gebuild wordt, door het achterste en grofste gaas om de buil valt. Elders gebruikt men zo ook 't woord *achtertarwe*, die, van minder hoedanigheid, door de wanmolen van de betere wordt afgescheiden, *De Ned. Taal*, 6, 148. Aan de Zaan heeft men *achterling* tot *achteling* vervormd, omdat het brood uit acht delen bestond. Achterling is ook in Gron. gebruikelijk (MOLEMA 2).

achtendeel, znw. onz.; zie *achel*.

achtentwintig, telw. Als znw. *Zeker thans verouderd muntstuk ter waarde van 28 stuivers, goudgulden*. Men zegt ook: Niet voor een daalder, maar wel voor een achtentwintig, als iemand het mindere boven het betere verkiest (Zaandam). Evenzo: "Jij neme ook 'en achtentwintig voor 'en daalder (of: jij hebbe liever 'en achtentwintig as 'en {p.5}

daalder)", b.v. als een kind, dat kiezen mag tussen een grote stoofpeer en een kleine handpeer, de eerste kiest. || Zegsw. Daar bijt er me ien van achtentwintig (nl. stuivers), wie geeft er 'en daalder voor? (als iemand door een vlo gebeten wordt). – Zo ook in Friesl.

achter, voorz. en bijw. Daarnaast soms nog after. Zo ook van afteren, afternê (*achterna*), en in enige samenstellingen. – Zegsw. Op achter zijn, ten achter zijn. || Ik ben mit me werk op achter.

achteraansteerten, zw. ww.; trans. *Achterblijven, op een korte afstand achter het overige gezelschap aankomen*. || Piet steert weer achter ons an (*kan ons niet bijhouden*; bij het schaatsenrijden). Loop je weer achter ons an te steerten? blijf toch in de rij. – Zie *staarten*.

achterbalk, znw. m. – a) In een molen. *De balk, die aan het achtereind der kap op de voeghouten rust, en waaraan de staartbalk en de korte schoren zijn bevestigd*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I pl. 10. – b) Op een schip. *De balk die de opening van het ruim van achteren afsluit, gelijk dit van voren door de zeilbalk geschiedt*. Op de achterbalk ligt een windvering. Synon. *waterbalk*.

achterbint, , znw. onz. *Het touw, dat over de ponder van een volgeladen hooiwagen wordt geslagen, om het hooi van achteren vast te leggen*. Het touw aan de voorzijde heet voorbint; zie *wagenbint* en vgl. BERKHEY. *Nat. Hist.* 9, 211.

achterdeel, znw. vr. Daarnaast afterdeel. In de houthandel. *Een der uiterste van een boomstam gezaagde delen, die aan de kant nog een schuinte met een gedeelte van de boomschors heeft.* Zie *Ned. Wdb.* I, 649, en vgl. **kopschaal**.

achterdocht, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *zorg, bezorgdheid voor de toekomst.* || Je benne 'en zieltje zonder zorg; je hebbe niks gien achterdocht. – In deze zin eertijds ook in de algem. taal; zie *Ned. Wdb.* I, 653 vlg.

achterdoft, znw. vr. Meestal in de verkl. achterdoffie. *De doft (zitbank) achter in een roeischiutje.* || Gaan maar samen op 'et achterdoffie zitten. – Zie **doft**.

achterend, znw. onz. *Het achterste deel van een huis, in het bijzonder het gedeelte dat op het water uitkomt.* || De meid is in 'et achterend om de vaten te wassen. – In kleine huizen *het achterste der beide woonvertrekken.* – Zie **end**.

achterhanger, znw. m. In een molen; zie **hanger**.

Achterhem, znw. m. *Een hem, die achter iemands woning ligt;* zie op **hem**.

achterkamer, znw. vr. Bij de visserij. *De kub van een fuik;* zie **kamer**.

achterkeep, znw. vr. Bij de papiermakerij. Een onderdeel van de rol: *de keep achter de schenen, de stompe scheen die de papierstof wrijft.* Zie **scheen** en vgl. *Groot Volk. Moolenboek* I pl. 18.

achterkeuvelens, znw. m. en onz. *Een stel van balken achter in de kap van een molen, in de vorm van een trapezium met twee loodlijnen, en rustende op de achterbalk.* – Zie **keuvelens**.

achterkeuvelensbalk, znw. m. In een molen. *De gording of bovenste sluitbalk van het achterkeuvelens.*

achterkret, znw. onz.; zie **krat**.

achterlijf, znw. onz. Hetz. als *achterkamer*. Vgl. **middellijf**.

achterling, znw. m.; zie **achteling**.

achternaam, znw. m. *Geslachtsnaam*, in tegenstelling met de voornaam. || Zaanse achternamen zijn meestal kort. – Evenzo elders in Holl., alsook in Friesl. en Gron.

achteroverloop, znw. m.; zie **overloop**.

achterree, znw. vr.; zie **ree I**.

achterscheer, znw. vr. Bij de weverij. *De zware lat, achter aan het weeftouw, welke de opstaande zijstukken met elkaar verbindt en staande houdt.* Zie **schaar I**.

achterste, znw. onz.; zie een zegsw. op **hemd**.

achtertoui, znw. vr. *Zeker touw aan een molen;* zie **tooi**.

achterruit, znw. onz.; *Het erf achter het huis;* zie *Ned. Wdb.* I, 723. Ook in verkl. achteruitje. Eveneens in de naam van stukken land, die achter het huis van de eigenaar liggen; vgl.

vooruit. || Het Afteruyt (een stuk land in Jan Flooren-weer onder O. Zaandam), *Custb.* (a° 1740). Noch het achtervuytsventgen (onder Assendelft, in Buitenhuizen), *Polderl. Assend. I* f° 18 r° (a° 1599). Dat achtervuytsland, *ald.* f° 18 r° . Vgl. 't Weer achter Baert Jan Dirck Everts uyt, Gerrit Heyndricks weer achter Cornelis Jan Trijnnen uyt, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

achtervelling, znw. vr. Aan molenwieken. *De velling die achter de plooiën, tussen de kruisarmen, aangebracht is.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* II pl. 2, en vgl. **velling**. – Aan verscheidene wielen ontbreekt de achtervelling.

achterwinsching, znw. vr. *De winsching aan de achterzijde van de molenroede.* Zie **winsching**.

achterwuielaar, znw. m. zie **wuifelaar**.

Achterzaan, znw. vr. *Dat gedeelte van de Zaan, hetwelk achter de Dam te Zaandam gelegen is.* – Zie **zaan**.

achterzoom, znw. m. Bij een molen. *De latten aan de molenwieken, welke de hekkens met elkaar verbinden.* Hekkens en achterzomen liggen kruiselings over elkaar en vormen samen het netwerk, waarop de zeilen worden gelegd. – Vgl. **voorzoom**.

achtkant, bnw. *Acht kanten hebbende*; zie *Ned. Wdb.* I, 760. – Een achtkante molen, een molen, waarvan de opstal achtkantig is. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* II pl. 3, || Wordt {p.6}

verkocht een achtkante oliemolen. – Is het werk dubbel dan spreekt men van een *dubbele achtkante oliemolen*, – Vgl. de volgende woorden.

achtkantpilaar, znw. m. In een molen. *Naam van de acht vierkante stenen pilaren, waarop de houten achtkantstijlen rusten*. Op de achtkantpilaren ligt het ondertafelement.

achtkantstijl, znw. m. In een molen. *Naam van het achttal vierkante houten stijlen, die het achtkant van een molen vormen*. Op de achtkantstijlen rust het boventafelement. – Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I pl. 10.

Adam, persoonsnaam. – Adam en Eva, volksnaam voor de *monnikskap*, *Aconitum napellus*. Ook voor: *Dicentra spectabilis*. – Evenzo in Friesl.

af, bijw. Steeds bezigt men de bijvorm of; zo ook in de samenst. – Af en door, in de vorm of-en-deur en soms al-va-deur, *aldoor*, *herhaaldelijk*. || Je stote maar of-en-deur mit je stoel toe de kant op. – Vgl. zegsw. op **door**, **kop** en **pad**.

afbladder (uitspr. *ovbladdərə*), zw. ww., intr. Daarnaast ook ofbladder en ofblater. Andere vorm van Ned. afblaren; zie *Ned. Wdb.* I, 864. *Bij kleine stukjes loslaten van een ergens op aangebrachte laag*. || De gang is slecht 'ewit; de kalk bladdert of. Ik heb ook zo'n vernikkeld trekpotje 'ehad, maar 'et nikkel bladerde er allemaal of. – Vgl. **bladder**.

afblader, zw. ww.; zie **afbladder**.

afdeeken (uitspr. *ovdiekə*), zw. ww., trans. *Het aan de kant der landen en dijken aangespoelde deek wegnemen* (Assendelft). Zie **deek I**. || In het voorjaar moet het land of'edeekt worden. Ik zel mijn bon dijk maar ers ofdeeken gaan; het riet zit zo vol ruigte. – Evenzo hogerop in N. Holl. || Also ... de Gemene-Lands Wegen ende Kayen, als ook particuliere Schot-Wallen in de *Zijpe*, buyten Consent van *Dijk-graaf* ende *Heemraden*, ofte de Eygenaars, werden berooft ende afgedeect, daar door de selve Wegen ende Kaden onbruykbaar ende onnut gemaakt ...wer(den) ...So ist, dat (wy) ...Ordonneren ...dat niemand ... enige Wegen often Kaden in de *Zijpe* sal vermogen af te deeken, af te halen, uyt te delven, in enigerhande manieren, *Octr. v.d. Oude Zijpe*, Titel 34 (a° 1710).

afdoelen (uitspr. *ovdoelə*), zw. ww., trans. *Afpalen, de grens tussen twee stukken land enz. aanwijzen door middel van een doel* (merkteken, paal, grenssteen). Zie **doel**. || We moeten 'et land voor de verkoping nog ofdoelen. De helft van twee ackers lant ..., gelijk het met roypalen sal afgedoelt werden, *Hs. T.* 80, f° 319 v° (W. Zaandam, a° 1717), prov. archief. Te besteden het maken verhogen en gloyen van enige perken dijks aan de hogedijk, zo als dezelve door geslagen palen en modellen zijn afgedoeld, *Hs.* (Westzaan, a° 1763), archief v. Westzaan. – Vandaar afdoelen, znw. vr. || Volgens de gemaakte afdoelingen, *idem* (a° 1767). – In dezelfde zin komt voor Fri. *âfdoelje*, Nedersaks. *afdolen*, Schots *to dule off*, Zie HALBERTSMA 775.

affie (klemtoon op *af*), uitroep van kinderen, als zijzelf of anderen iets breken, scheuren of een ander ongeluk hebben. Meestal gevolgd door een ander woord, nl. te Westzaan door foei!, te Zaandijk door schande of zonde! Te Krommenie zegt men haffie schande! Affie en haffie hebben als ze lang gerekt worden uitgesproken ook een klemtoon op *fie*. || Haffie schande! Wat zel jij 'en schelden krijgen! – Synon. **ham**, zie **ham II**.

affoezelen (uitspr. *offoezələ*), zw. ww., trans. Bij de visserij. *Met het foezelnet van de grond afschuren en in het net slepen*. Zie **foezelen**. || De korper staat vaak erge vast teugen de palen, maar-i wordt er door 'er net of'efoezeld.

afgeven, st. ww.; zie een zegsw. op **azend**.

afgieten, st. ww.; vgl. zegsw. op **aardappel**.

afglouwen (uitspr. *ovglouwə*), zw. ww., trans. *Afkijken, afgluren*. Zie **glouwen**. || Hij glouwt alles van je of. – Ook in de Beemster (BOUMAN 34).

afgnokken (uitspr. *ovgnòkkə*), zw. ww., trans. Daarnaast ofgnukken. *Afbedelen, aftroggelen, afpollen*. || Hij zeurde net zolang tot hij me mijn knikkers of'egnokt had. – Zie **gnokken** en vgl. *Ned. Wdb.* V, 177.

afhalen (uitspr. *ofhálə*), zw. ww., trans. *Afnemen*, van een hoed of pet. || Oud, haal je pet of; deer komt dominie an.

afharpn, zw. ww. Alleen in overdr. zin van *aftakelen, oud en zwak worden*. || Hij begint nou af te harpen hoor.

afheften (uitspr. *ofheftə*) zw. ww., trans. *Afhechten*. Zie *Ned. Wdb.* I, 1020. en vgl. **heften**. || Ik moet nog effe die draad ofheften.

afkauwen (uitspr. *ofkauwə*), zw. ww., intr. *Afbrokkelen, aan pappige stukken uiteenvallen*. || 't Ben slechte kurken tegenswoordig, telkens heb-je der, die ofkauwen (*afbrokkelen als men ze van de fles trekt*). Toe ik die papieren van mekaar wou halen, kauwden ze helegaar of, zo waren ze vergaan van de nattigheid. – Vgl. *Ned. uitkauwen* dat naast uitkalven voorkomt in de zin van *afbrokkelen, afzakken van de kant van land, van kalk aan de muur*, enz., DE JAGER, *Freq.* 2, 210. Over afkalven in diezelfde zin zie men *Ned. Wdb.* I, 1039. Vgl. ook **kalf II**.

afknaaien (uitspr. *ofknaaiə*), zw. ww., trans. *Iets met geweld van een ander voorwerp afdraaien*. Zie **knaaien**. || Hij heb de krek (*knop*) van de deur of'eknaaid.

afkraggen (uitspr. *ofkraggə*), zw. ww., trans. *Een stuk land door kraggen* (lage dijkjes) om-
{p.7}

geven om het tegen overstroming te beveiligen. Zie **krag** en **kraggen**. || Dat stuk land leit zo laag, we mosten 'et maar ofkraggen. – Ook verderop in N.-Holl. || Dies zal het de Eygenaars van de Landen vry staan, dezelve Landen af te kraggen, ende met klijne molentgiens op de gemene Tocht-Sloten te malen, *Octr. v. d. Meren in Waterl.* 35 (a° 1628).

afloopstok, znw. m. In een oliemolen. *De verticaal geplaatste stok, aan welks onderreinde de afloper is bevestigd*.

afloper (uitspr. *oflopər*), znw. m. – a) In een oliemolen. *De houten strijker bij de stenen, die het gemalen zaad van de legger doet aflopen*. Zie *Groot Alg. Moolenb.* I pl. 11. – b) Bij de houtzagers. *Aflopnd afsnijdsel van een stuk hout*. Vgl. **ribschaal**.

afluif (uitspr. *ovloif*, met klemt. op of), znw. vr. Daarnaast ofluiving. *Het schuinaflopnd aanbouwsel van vele Zaanse huizen en pakhuizen*. Het is betimmerd en van ramen en deur voorzien. Ook wel *een op zichzelf staand huisje of schuurtje met afhellend dak*. Hetzelfde als **luif** en **luiving**; zie die woorden. || Hij heb 'et weeftouw in zijn ofluif. Dat huys sal langh wesen 76 voeten, wijt 32 voeten ...; dan moet de affloyff noch 6 voet wijt wesen, van de buytenkant van de binten aff te meten, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. Een pakhuys met een afluyving. Een caats of afluyving met het erf, *Custb.* (a° 1743). Noch een afluyving en erf, *ald.* (a° 1754). – Ook in de zin van *luifel, regendak*. || (Se) namen een Kerk-ladder van onder de afluyvinge. *N.-Holl. Ontrust.* 9.

afmadderen, zw. ww. Alleen in de uitdr. afgemadderd wezen (uitspr. *ovvəməddert wézə*), *vermoeid zijn door madder* (de Wormer). zie **madder**. || Hij waar 's aves zo of'emadderd, dat-i zijn ogen haast niet meer open houwen kon. – Vgl. **aftalmen**, **aftreuzelen**.

afmeizen, zw. ww.; zie **meizen**.

afpollen (uitspr. *ofpollə*), zw. ww., trans. *Iemand iets ofpollen, hem door zoete woordjes iets aftroggelen*. || Hij heb 'em al zen knikkers of'epold. – Het woord is in het Ned. thans verouderd, doch komt bij 17de en 18de eeuwse Holl. schrijvers vaak voor; zie *Ned. Wdb.* I, 1253. Volgens *O. Volkst.* 2, 181 is het ook in het Stad-Fri. bekend.

afscheren (uitspr. *ofskérə*), st. ww., trans. *Afbakenen, afdelen, door touwen te spannen of een houten schot te zetten*. Zie **scheren**. || Toe de koninginnen op Zaandam waren, was de Spoorstraat met touwen of'eskoren. As je 't zolder afscheren late (*door een schot verdeelt*), ken-je nog wel 'en slaapkamertje maken. – Evenzo in Oost-Friestl. (KOOLMAN 3, 114b).

afschilpsel (uitspr. *ofskilpsəl*), znw. onz. Timmermansterm. *De kleinere stukken, die bij het schilpen van een blok hout overschieten.* Zie **schilpen**.

afschodderen, zw. ww. *Aflopen, aftrippelen.* Zie **schodderen** 2. || We hebben vandaag heel wat of'eskodderd (*veel gelopen*).

afschroeven (uitspr. *ofskroevə*), zw. ww., trans. *Afschuiven.* Zie **schroeven**. || Je moete niet zelf je stoel van de tafel afschroeven; ik zel je wel helpen.

afslaan (uitspr. *ofslaan*), onr. ww. trans. *Iets losmaken en wegnemen van iets anders, waaraan het tijdelijk is vastgehecht.* Zie *Ned. Wdb.* I, 1417 C. – Ook van de borden der molenroeden. || As 'en molen in de rouw staat voor de patroon, worre alle borden of'esloegen.

afslikken (uitspr. *ofslikkə*), zw. ww., trans. *Aflikken.* Zie **slikken**. || Mag ik de strooplepel ofslikken? Poes slikt zijn baard of.

afspeuren (uitspr. *ofspeurə*), zw. ww. intr.. Van kleuren en kleurige stoffen. *Helder afstekende bij het omringende.* Zie *Ned. Wdb.* I, 1487, en vgl. **speuren**. || Wit band speurt erg of op zo'n rooie jurk.

afspinken (uitspr. *ofspinkə*), zw. ww., intr. Hetz. als *afspeuren*. – Zie **spinken**. || Die looper spinkt te veul of bij de gang.

afstallig, bnw. in de uitdr. ofstallig van iets wezen, *er zijn hart van hebben afgetrokken.*

afstienen (uitspr. *ofstiemə*), zw. ww., intr. *Afstralen, warmte uitstralen* (Jisp). Zie **stienen**. || Wat stient die kachel of; ik gaan der wat verder van of zitten. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. BOUMAN 103 en *Taalgids* 2, 115.

afstoken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij de *stijfselemakerij*. De stijfselel ofstoken, *de vochtdelen, die na het verwinnen (zie aldaar) in de stijfselel zijn achtergebleven, daaruit trekken; de tweede droging der stijfselel.*

afstoven (uitspr. *ofstòvə*), zw. ww., intr. *Afstralen, warmte afgeven.* || Die passies (*zo pas*) op deze stoel 'ezeten heb stooft ook goed of. Die kachel zel ok niet hard meer afstoven; uit is-i.

aftalmen, zw. ww. Alleen in de uitdr. afgetalmd wezen (uitspr. *ovvətalmt wézə*), *vermoeid zijn van allerlei kleine bezigheden, mak (stil) zijn van vermoeidheid.* Van **talmen** in de zin van *treuzelen, beuzelig bezig zijn*. || Na al dat rondlopen ben ik wel wat of'etalmd. – Vgl.

afmadderen, aftreuzelen.

after, afterdeel, afterling, enz., zie **achter**, enz.

aftippelen (uitspr. *oftippələ*), zw. ww., trans. met de bepaling heel wat als object.

Afwandelen, aftrippelen, tippelend afdoen. Zie **tippelen**. || Ik heb vandaag heel wat af'etippeld. Die kinderen tippelen toch op 'en dag heel wat of, en toch worre ze, lijkt 'et wel, niet loof.

aftoffelen (uitspr. *oftòffələ*), zw. ww., trans.

{p.8}

Slaan, afrossen. Zie **toffelen**. || Iemand flink oftoffelen. Ben je nou genoeg of'etoffeld en zel je zoet wezen?

aftreuzelen, zw. ww. Alleen in de uitdr. afgetreuzeld wezen (uitspr. *ovvətreuzəlt wézə*), *afgemat zijn door allerlei kleinigheden.* Van **treuzelen** in de zin van *rondlopen, met onbeduidende dingen bezig zijn*. || Ik heb vandaag niks bizonders 'edaaen, maar ik ban toch helemaal of'treuzeld. – Vgl. **afmadderen, aftalmen**.

afvellen (uitspr. *ofvellə*), zw. ww., trans. *De scherpe kanten van een balk of plank afschaven, een velling maken.* Zie **velling**. || De breglenen (*brugleuning*) ofvellen. De weech salmen maecken van goet vieren hout ... 2 duym over malcander geleyt ende de kanten recht gestreecken ende affgevelt. *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft.

afwaardaan, bijw.; zie **overdan**.

afwijzig, bnw. Van kleine kinderen. *Eenkennig*. || Wat is kleine Jantje ofwijzig; hij wil niks van de mensen weten. – Bij de 17de-eeuwse Hollanders is het woord gewoon in de zin van

afkerig van iets en geneigd om iemand onheus af te schepen, terugstotend; zie Ned. Wdb. I, 1904 vlg.

aggel, aggelen, zie *achel*.

akkefietje, znw. onz. Daarnaast *hakkefietje*. *Akefietje*: zie *Ned. Wdb. II, 2*.

akker, znw. m. Daarnaast te Oostzaan *ekker*. Vroeger was dit de gewone vorm in de gehele Zaanstreek. || Een vrij stukke lant genaemt die lange ecker. *Hs. T. 242, f° 148 r°* (Wormer, a° 1624), prov. archief. Een stuck lants genaemt 't eckertjen (onder Wormer), *Hs. (a° 1642)*. prov. archief. Gerrit Reyersz. ecker (onder Jisp), de Ekker op Deukelsloot (onder Wormer), *Hs. (a° 1769)*, prov. archief. De goutsbloemsekker, *Hs. 18de e.*), archief v. Wormer. De halve eckeren, noch d'eckeren half (te O. Zaandam), *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). – De vorm *ekker* is Oud-Fries. Tegenwoordig spreekt men in Friesl. van *eker* en *ikker* (HALBERTSMA 890). – Vgl. *bijlakker, Boekakker, Breenakker, Broodakker, Delfakker, Hemakker, Heubelen-akker, Hoefakker, Ilpakker, Kesakker, Kijfakker, Klampakker, Kruisakker, Leerenakker, Legerakker, Loetakker, Mierenakker, Moerakker, Mouwenakker, Paalakker, Padakker, Petakker, Rempke-akker, Scharpakker, Schotakker, Slieakker, Smalakker, Stekelakker, Stieropakker, Stolpakker, Twisakker, Veerakker, Velingsakker, Wallingakker, Wijnakker*.

al, bijw. (steeds met de klemtoon uitgesproken). *Wel*. || Er is niemand 'eweest, is 't al? Trijn was niet op 'et ijs, maar Neel reed er al. Ze zeggen van al. "Is vader thuis?" "Ik meen van al." – Zo ook verderop in N.-Holl. en in Friesl. De uitdrukkingen *al of niet* en *al dan niet* zijn overal gangbaar; zie *Ned. Wdb. II, 68*.

alaan (uitspr. *al-an*, met klemtoon op *al*), bijw. *Telkens, bij herhaling*. || Ik denk alan, dat 'et vrijdag is. Maartje is tegenswoordig alan ziek. – Het woord heeft de klemtoon op *an* (de in het *Ned. Wdb.* vermelde; zie aldaar II, 89) wanneer het voorafgaande woord het hoofdaccent van de zin heeft. || Ik verstuik me voet alan. Dat gezeur begint me te vervelen.

albaster, znw. m.; zie *alikas*.

alebes (met hoofdtoon op *bes*), znw. vr. *Aalbes*. || Een mandje alebessen. – Zegsw. *Hij redeneert net as 'en alebes die 'en pruik opheb, wat hij zegt lijkt naar niets*.

alewerig (met hoofdtoon op *wé*) bnw. *Onhandelbaar, gemelijk*. Weinig gebruikelijk. || Die jongen is zo alewerig, je ken niks mit 'em beginnen. – Evenzo in W.-Friesl. In de Beemster is *aalwerig woelig, dartel*. || Het jonge vee is zo aalwerig en dartel, dat je ze naken noch raken kunt. Wat zijn de kinderen aalwerig (BOUMAN 1). – Zie verder over dit alleen nog gewestelijk voortlevende woord *Ned. Wdb.* op *aalwaardig, aalwarig, awalig*, en *Mnl. Wdb.* op *aelwerich*.

algaande, bijw.; zie *allegaande*.

algemeen, bnw. en znw. Daarnaast *allegemien*. Zie de wdbb. || Wist jij 'et niet? 't Is toch allegemien bekend.

Alicants, bnw. In de naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuizen: *het Alicantsche land*. || Zijn paert (*deel*) vant alicantse lant, *Polderl. Assend. I f° 22 r°* (a° 1599). 't Alecantse Landt, *ald. II f° 20 r°* (a° 1600).

alikas (uitspr. *allakas*, met hoofdtoon op *kas*), znw. m. Daarnaast ook *allekasser*. *Een knikker van roodgeaderd wit marmer, of van albast met rode en blauwe lijnen overtrokken*. (*Alikas* vindt men ook elders in N.-Holl., in het Sticht, te Rotterdam, Nijmegen en Kleef; zie *Ned. Wdb. II, 140*). In dezelfde zin gebruikt men te Westzaan *kalebas, kallebas*, (welke vorm men ook in Waterland (*Noord en Zuid* 3, 183) en te Vlaardingen (*ald. 3, 115*) aantreft) en *kallebaster*. Op de Koog zegt men *polleka*. Elders (niet aan de Zaan) heeft men nog *albast, albas, allebas* (*Ned. Wdb. II, 100.*) Te Zaandam ook *albaster*, te Assendelft *kallebas*. Alleen een geaderde marmeren knikker heet aldus. *Polleka* is de naam van een witte, niet marmeren knikker, waarover rode en blauwe lijnen getrokken zijn.

alikasoo (uitspr. *alləkas-oog*), znw. onz. *Oog, waarvan men de appel niet zien kan*. Zie **alikas**. || 't Is 'en gril gezicht, iemand mit 'en allekasoo.

Alkenbusch, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. || Een stucce landts genaemt Alkenbusch, leggende in tSmayers weer, *Hs. U. 19, f° 51 v°* (a° 1579), prov. archief.

Alkebusch groot 1374 (roeden), *Polderl. Assend. f° 316 r°* (a° 1600). – De naam zou {p.9}

kunnen samenhangen met alk, watervogel (*Ned. Wdb. II, 142*). Vgl. echter de bekende mansnaam Alke, die ook in de naam van andere stukken land voorkomt. || Alkes camp, *Polderl. Assend. I f° 96 r°* (a° 1600). Alkes ven, Alkes madt, Alkes weer, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Te Westzaan was een Alkweer || Een stucce lants genaemt Alckweer leggende int suytent, *Hs. T. 52 f° 398* (a° 1614), prov. archief.

Alkweer, znw. onz.; zie **Alkenbusch**.

allank al, bijw. uitdr. (met hoofdtoon op *lank*). *Reeds lang*. || Me werk is allank al of. Hij heb 'et allank al 'edaaen. Ze is allank al weg. – In het Stad-Fri. allang al.

alleens (met klemmt. op *een*), bijw. Daarnaast alliens. *Eveneens, gelijk*. || Die kinderen bennen net alliens 'ekleed. – 't Is mijn alleens, 't is mij om het even. – Ook verderop in N.-Holl. en in Gelderl. nog bekend; zie *Taalgids I, 103* en *Taalk. Magazijn 2, 420*. Vroeger was het woord zeer gebruikelijk; zie *Ned. Wdb. II, 159*. Ook als bnw.: alliens. *Gelijk*. || Jan en Kees hebben alliense petten. – Gewoner in het gebruik van *eveleens* (bijw. en bnw.); zie aldaar.

allegaande (met hoofdtoon op *al* en *bijtoon* op *gaan*), bijw. *Gaandeweg, langzamerhand; eig. al gaande*. || As je dat gat niet stoppe (*stopt*), wordt 'et allegaande groter. Een mens wordt allegaande een dagje ouder. Moeder wordt allegaande beter. Op 'et pad ben allegaande meer huizen 'ekomme (*zijn telkens nieuwe huizen bijgebouwd*).

allekas, allekasser, znw. m.; zie **alikas**.

allerlei, bnw. Soms met buigingsuitgang, gelijk elders in de spreektaal. || Rood lint, blauw lint, dat men om de benen bindt, allerlei linten (*uit een kinderrijm*). Daer ligt een vromen man ... Hij wert geheel verdrückt en staegh verrückt met allerleye smaet, van s'werelts quaet, *SOETEBOOM, Bloeme-crans 132*. – Vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal 147**, en Mnl. alreleide.

allijk (uitspr. *allaik* of *əlaik*, met klemtoon op *laik*), bijw. Alleen gebruikelijk in vraagzinnen, als men te kennen wil geven, dat men zich iets van het gevraagde herinnert, doch er het rechte niet meer van weet. *Ook, ook weer, ook soms*. || Wanneer is ze allijk 'etrouwde? Hoe heet-i allijk? Heb jij 'et allijk 'edaaen? Heb ik je dat allijk al 'ezeid? – Ook allijkjes, d.i. *allijk des*. || Hoe was 'et allijkjes? Wat zei-i toe allijkjes? – Soms lijkes. || Wi, was dat ok lijkes? – Allijk is ook elders in N.-Holl. bekend (*Taalgids I. 104*; BOUMAN 3). Het woord was in de 17de eeuw en vroeger algemeen in gebruik in de oorspronkelijke zin van *geheel en al*; zie *Ned. Wdb. I, 22* op allijk.

allijkjes, bijw.; zie **allijk**.

als (steeds *as*), voegw. Zie de wdbb. – Ook na de vergrotende trap en na anders en niemand, evenals elders in de spreektaal. || Hij is groter as Klaas. Je ziene der (*ziet er*) aârs uit as gewoonlijk. – Soms zegt men azze, doch naar het schijnt alleen vóór het toonloze *je, we, ze* en *der*. Vgl. het gebruik van ovve op *of*. || Azze je hard lope (*loopt*) ken-je nag mee. Hij komt ok altijd azze we uit bennen. Ze lopen vort azze ze jou maar zien. Azze der drie bennen mag jij der ok ien hebben.

alshands, (uitspr. *alssans*), bijw. uitdr. *Van alderhande soort, van allerlei*. || “Wat soort is 'et” “Nou, 't is alshands.” Ook: *op allerlei wijze*. || “Bouwen is duur.” “Nou ja, je kenne alsans.”

al-van-deur, bijw.; zie *af*.

ambel (uitspr. *ambel*, met klemt. op *bel*), *Middagmaal van slappe spijsen, meelkost, ziekenkost*. Het woord is bij vissers gebruikelijk. || We aten ambel, van de schrale buul (*uit armoede*). Nou jongens, ambel hoor! 't Ken vanmiddag niet lije.

Ameland, znw. onz. Naam van een stuk land, thans ook een pad te W. Zaandam. || Hij woont op 'et Ameland. – De Paerdeven, ofte anders ghenaeamt Aemlandt, *Priv. v. Westz.* 544 (a° 1643). – Te Zaandam vindt men ook een Tessel.

an, bnw., zie *aan*, enz.

ander, enz. zie *aâr*, enz.

ang, bnw. *Bang*. || Wat is-i ang. Hoe 't vlees te anger wert benert, hoe dat de Ziel te ryker wert, *SCHAAP, Bloemt.* (ed. 1724), 277.

anijs, znw. m. Ook janijs. Zie de wdbb. || 'En glasié janijs.

ankerstok, znw. m. Bij vissers. *Een stok met ijzeren punt die in de grond gestoken wordt om de vissersschuit vast te leggen* (in ruw water b.v.) Aan de stok is op 2 of 3 voet afstand van het onder eind een lijn gebonden, waaraan de schuit wordt vastgemaakt. || We zellen de skuit maar an de ankerstok vastleggen.

anklauw, znw. m. Daarnaast ankleew. *Enkel*. || We liepen toe (*tot*) de ankleeuwen deur de modder. – Vgl. *FRANCK* 235 op enkel en *Mnl. Wdb.* op anclief.

apekool, znw. vr. *Schelvis van slechte hoedanigheid, en die daarom gerookt wordt*. || Die schellevisjes deugen niet veul, we mosten er maar apekolen van maken. Ik koop nooit apekolen. Die 'ebakken botjes, 't was me wat! 't leken wel apekolen! – Zegsw. Apekolen bijten niet, rooie spiering lust ik niet, minachtende aanduiding dezer vissoorten, welke de visser moeilijk verkopen kan. – Evenzo elders in N.-Holl. (*BOUMAN* 3). – Of de Ned. uitdr. 't is (maar) apenkool de oorsprong is van deze benaming, of dat omgekeerd de slechte hoedanigheid der *apekolen* tot de zegsw. aanleiding gaf, is onbekend. Vgl. *Ned. Wdb.* II, 532 op apenkool.

{p.10}

apeland, znw. onz. *Arm, onvruchtbaar, land* (de Wormer). || As je die akker kopen wille, moet je er niet te veul voor geven, 't is maar apeland. Het is apeland, er groeit niks op. – Evenzo in Friesl. – In het Ned. heeft apenland een andere bet.; zie *Ned. Wdb.* II, 544.

apeneutje, znw. onz. Benaming van *zekere zeer harde olienootjes, grondnoten, Curaça°se amandelen* (Lat. *Arachis hypogaea*).

apevlooi, znw. vr.; zie een zegsw. op *takken*.

apollos (met klemt. op *pol*), znw. m. *Gietemmer, bloemengieter*. || Vul de apollos. De apollos is lek. Wij hebben wel gieters (*hoosscheppers*) in de molen, maar der is gien apollos meer. – Ongetwijfeld is de benaming ontleend aan de bijbeltekst: Ick hebbe geplant, Apollos heeft nat gemaect: maer Godt heeft de wasdom gegeven, 1 *Cor.* 3: 6.

appel, znw. m. Zegsw. Die zijn lijf bewaart, bewaart geen rottige appel, men moet op zijn gezondheid passen. Evenzo elders in ons land. – Dat bennen schoentjes om appeltjes meê van 't zolder te halen, van *oude schoenen, die voor de straat onbruikbaar zijn*. – Het appeltje is toch zo dun geschild (*dun van schil*), gezegd van iemand, die lichtgeraakt is, of van een kind, dat met moeite zijn tranen inhoudt en bij de minste aanleiding dreigt uit te barsten. – Zie de samenst. *pafappel, piepappel* en de appelnamen *beendert, zijdenhemdje, pippeledoortje* en *zoeteveentje*.

appelepap, znw. vr. *Brij van appelen gekookt*. – Zegsw. 't Is allemaal geen appelepap, 't is niet alles even mooi. Zo ook elders, b.v. te Utrecht.

arg, bnw. en bijw.; zie *erg*.

ark, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *een oude, op het land getrokken schuit, die tot woonplaats is ingericht*. || Ze wonen in 'en ark.

arm (I), znw. m. en vr. *Een ongelukkig schepsel, iemand die tobt om door de wereld te komen*. Het bnw. arm in de zin van *ellendig, ongelukkig*, als znw. gebruikt; evenzo in het

Mnl. (zie *Mnl. Wdb.* I, 549). – Vgl. **armhartig**. || Och, 't is zo'n arm; aldoor zit ze in de zorgen. – Het ww. **ermen**, zie aldaar, is waarschijnlijk niet verwant.

arm (II), znw. m. *Het lichaamsdeel*. – Zegsw. Armpje-door steken, *elkaar de arm geven*. || Ze staken mekaar armpje-deur. – Ook zonder steken. || Trijn en haar kammeraad (*vriendin*) lopen altijd armpje-door. Ze gane armpje-door nê school. – Vgl. de samenst. **langarm**.

arm (III), bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo arm as 'en rot, *zeer arm*.

armejanen, znw., meerv. *Klachten*. Wel een vervorming van *jeremiaden*. || Wat heb-i 'en armejanen.

armen, zw. ww. Soms gebezigd in de zin van **ermen** (zie aldaar). || Zit nou niet zo te armen.

armhart, znw. m. *Iemand die armhartig is*. || 't Is zo'n armhart, hij durft nooit wat te wagen. Ook: *een medelijdende, teergevoelige ziel*. || Die vrouw is 'en armhart.

armhartig, bnw. *Kleinmoedig, teergevoelig*. || Och, ze is zo armhartig. – Zie *Ned. Wdb.* II, 681.

Armiaan, znw. m. Benaming voor *de grootste soort van baars*. || Dat's 'en armiaan. Er bennen heel wat armianen in 'et net. – *Navorscher* 4, 350 vermeldt omgekeerde Armiaan in de zin van *gebraden en op een bepaalde wijze toebeide baars* (of *snoek?*). De verkorting Armiaan voor Arminiaan, *volgeling van Arminius, Remonstrant*, komt ook voor in sommige lezingen van het scheldrijm: *Klikspaan, Armiaan, je zult niet op mijn straatje gaan, enz.*

Arminiaan, znw. m.; zie **Armiaan**.

armoede (ook *armoet* of *arramoet*), znw. vr. Zegsw. Met houtjes stoken, beschuitjes eten, is armoed lijden eer dat je 't weten.

armpje-door, zie **arm II**.

art, znw. vr.; zie **erwt**.

as (I), znw. vr. Vgl. **lui-as**, **steenasje**, **wentelas**.

as (II), voegw.; zie **als**.

asem, znw. m. *Adem*. Zie *Ned. Wdb.* II, 726. – Zegsw. Hij laat erg genoeg zijn asem zien, *hij praat altoos meê, stelt zich erg op de voorgrond*. – Die heb vergeten zijn asem te halen, schertsend voor: *hij is dood*. Zegsw. Geen asem geven (of krijgen), *niet antwoorden* (of *beantwoord worden*). || Ken-je gien iens asem geven, as ik je wet vraag? Ik krijg gien asem, hoor. – Evenzo elders in de volkstaal.

asjijn, znw. onz.; zie **jijn**.

aspotten, zw. ww., intr. *Term bij het quadrille-spelen*. Wanneer niemand iets annonceert laat men soms één der spelers (b.v. die voor de hand zit) zijn kaarten onder de overigen verdelen: hij geeft daartoe aan elk drie kaarten en behoudt er dus één voor zich terwijl de anderen, na hun spel te hebben verbeterd, hem weer een drietal kaarten teruggeven. Deze handeling heet *aspotten*. || Zellen we vanavond aspotten of niet? Het lot valt altijd op Jonas, ik heb nou driekeer geaspot (*mijn spel moeten verdelen*). – Evenzo elders o.a. te Blokzijl. Onder andere bet. zie men *Ned. Wdb.* II, 724.

assel, znw. m. *Oksel*. Thans weinig gebruikelijk. – Vgl. **asseldoek**.

asseldoek, znw. m. *Okselstuk, de driekante lap linnen of katoen, die onder de oksel in een hemd wordt gezet, tussen mouw en lijf*. || Zo'n asseldoek maakt, dat de mouw niet zo licht uitscheurt. Zet er maar 'en asseldoekie in. – Het woord is ook gebruikelijk in Waterland (BOUMAN 39, hasseldoek), in Friesland en Amstelland. Zie **assel**. Doek heeft hier de zin van LAP.

{p.11}

Assendelft, naam van een Zaans dorp. || *Ascmannedilf* (a° 1063), *Oorkb.* I n° 85. *Escmundelf* (a° 1083), *ald.* n° 99, 105. *Escmadelf*, *Eskendelf* (6 *maal*), *Esknemendelf* (2 *maal*) (vóór a° 1120), *ald.* n° 108. *Aschamenedelf*, *Ascamannasdelf* (a° 1156), *ald.* n° 133, 134. *Ascemdelf* (a° 1182-1206), *ald.* n° 204, *Asmundelf* (begin 13de e.), *ald.* n° 377, *Assemndelf* (midden 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 r°. *Assendelf* (a° 1343, 1344), *Rek. d. Graf v. Holl.* 2, 240,

241, 328, 515, e.e. Ascendelf (a° 1394), *Cart. v. Egmond*, f° 79 r°. Assendelft (a° 1442), *Oorkonde v. 18 juni 1402*, Rijksarchief. Assendelft (a° 1443), GONNET, *Zijlkl.* 78. – Later vindt men gespeld Assendelf, Essendelf (o.a. *Journ. Caeskoper*, 7 Dec. 1676; de vorm wordt ook nu nog gehoord) en Assendelft. Deze laatste vorm is sedert de 16de e. de gewone. – Volgens RICHTHOVEN, *Unters. über fries, Rechtsgesch.* III, 104 hangt de naam samen met *Ascomannos*, een der benamingen voor de Noorse Vikings. De in de naam genoemde delft is wellicht het zo geheten water ten O. van het dorp; het kan echter ook een andere, nu verdwenen, gracht zijn geweest. – In hoeverre de naam van Assendelft met die van het naburige gehucht Assen samenhangt, is niet met zekerheid uit te maken, maar dat de namen op elkaar gelijken zal wel geen toeval zijn. De oudste vermelding van Assum is van 1397 (*Lib. V, AELBRECHT, cas E. f° 255*, Rijksarchief), waar sprake is van een veer, geheten *Assen* tussen Heemskerk en Uitgeest. De naam is samengesteld met -em, hem, heim, *woonplaats*. Wellicht is de stichter daarvan dezelfde persoon, bij wiens delft zich het dorp Assendelft ontwikkelde. – Nabij Assum ligt de Assenburg, het kasteel dat de Heren van Assendelft voorgoed betrokken, nadat hun huis te Assendelft in het begin der 15de e. was verwoest. Het is echter ongetwijfeld ouder; vgl. *Handv. v. Assend.* 3. De naam wordt geschreven Assenburg en Assumburg(h). Het slot wordt o.a. vermeld *Handv. v. Assend.* 63 (a° 1465).

Van Assendelft is afgeleid: Assendelver, *inwoner van Assendelft*. – Een Assendelver kast is een bijzonder soort van kast; zie de afbeelding bij SCHOTEL, *Zeden*, pl. II. – Een Assendelver lijfje, *een zeer kort lijfje*, zoals de Assendelver vrouwen vroeger droegen, en waarbij de rokken bijna onder de armen zaten. Overdr. ook elders gezegd van *lijfjes die te kort gemaakt zijn*. – Het is een Assendelvertje, *iemand die klein in zijn soort is*. Eertijds golden nl. de Assendelver kippen voor zeer klein. – *Scheldnamen*: Assendelver gortbuik, zie op gortbuik, gortlander, gortzak, kiplander, ottak, Spanjool en Spanjaard; zie aldaar. asterantoe, bijw. uitdr.; zie *daar*.

astin (met klemt. op *tin*), bijw. Daarnaast soms asten. *In elk geval, ten minste, stellig*. || Vindt de domenie 'et goed, dan de kerkeraad astin (*dan is er geen twijfel aan, of de kerkeraad vindt het ook goed*). Als hij gaat, dan gaan ik astin ok. Dat moet astin niet gebeuren (*dàt moet in geen geval gebeuren*). As 'et jou niet lukt, dan ken ik 'et astin niet klaarspelen. – De oorsprong van astin is onbekend. Misschien is het ontstaan uit asten, en dit uit asden, de Zaanse uitspraak van alsdan. Men zou dan moeten aannemen, dat asden eerst gebruikt werd in zinnen als: Komt hij op het dorp, bij mij asden ook (*in dat geval komt hij ook mij bezoeken*). Het woord kan dan ten gevolge van *ellips* de betekenis van *alsdan*, *voorzeker* hebben aangenomen, en, toen de oorsprong door de vervorming tot astin verduisterd was, die van *stellig, in ieder geval*.

at, znw. Alleen in de uitdr. dat (of 'et) is geen at, *er is niets aan, 't is niets aardig*. – Wellicht van de stam van eten.

ate, znw. m. *Vader*. Alleen nog te Krommeniedijk en Krommenie, doch bijna verouderd. In de Wijde-Wormer kent men nog de uitdr. aat en mem, *vader en moeder*, naast het zeer gebruikelijke taat en mem. || Is ate thuis? Ate, der is er een om je te spreken. – In het begin der 17de e. komt Ate ook als geslachtsnaam voor en daarnaast Aten, gelijk dit geslacht thans nog heet. – Het woord is in vele Germ. talen bekend in de zin van *vader* (zie o.a. GRIMM, 595; KOOIMAN I, 70). Onzeker is of ook Ofri. at(h)a, Mnl. (Drents) ette, *schepen* (RICHTHOFEN 613; *Mnl. Wdb.* II, 743) verwant is.

atlas (met de klemtoon op *at*; de *a* van *las* wordt enigszins gerekt); daarnaast ook atlast. Alleen in de uitdr. wat een atlas, *wat een uitdouwing*, *wat een drukte*, en atlas(t) hebben, *zich bezorgd tonen, allerlei (odeloze) bezwaren hebben, zich angstig aanstellen*. || Mijn hemel, wat 'en atlas! Och, wat heb-je weer 'en atlast, 'et komt immers wel in orde. Toe-i dat hoorde had-i geen altlas meer (*was zijn bezorgdheid weggenomen*). – Het woord is ook elders

gebruikelijk in de vormen atlas en hartlast, eveneens in de zin van *last*, *drukke*. Misschien moet de uitdr. worden afgeleid van de mythologische reus Atlas, wie de zware taak van de wereld te torsen was opgelegd. Vgl. *Ned. Wdb.* II, 740.

auweger (uitspr. *aewægər* en *aukər*), znw. m. *Zekere grote boor, avegaar*. Ook in de vorige eeuw luidde het woord aldus, blijkens verschillende inventarissen, waarin *auweger* voorkomt. || Mannen, hewwe jollie ok veur me te lien 'en auker van drie kertier van elven of een duim van twaalven? (*heb-je ook voor mij te leen een avegaar om een gat van 2 cm te*
{p.12}

boren?) – *Drie kwartier van elf is ¾ Amsterdamse duim* (de Amst. voet is in 11 duim verdeeld), *een duim van twaalven* een Alkmaarse duim (de Alkm. voet heeft 12 duim). – Vgl. *sluitauweger*.

aveluinig, bijw. *Knorrig*. || Je lijkt 'et vanavond niet na je zin te hebben; wat kijk-je aveluinig. Zet niet zo'n aveluinig gezicht. Wat is dat toch 'en aveluinige vent. – Het woord was in deze eeuw ook elders in Holl. nog bekend (*BILDERDIJK, Versch.* 2, 112; *DE JAGER, N. Ned. Taalm.* 4, 14). Bij de 17de-eeuwse schrijvers vindt men ook aveluinigheid en een ww. aveluinen. Haveluinig en schaveluinig komen voor in de zin van *haveloos, schaverottig*. Zie *Ned. Wdb.* II, 750.

avend, znw. m. Ook êvend. *Avond*. Ben-je van êvend thuis? – Saves, aves, des avonds. || Zonder kachel is 'et koud aves. Ik ben sêves altijd thuis. Vgl. *loopavend*.

azend (uitspr. *ázənt*), znw. onz. *Aangezicht, bakkes*. Weinig gebruikelijk. || Ze heb 'en lief azend. – Evenzo elders in N.-Holl. In de Beemster beschrijft men een *varken* als een klein persootje, laag op de voeten, een smal azend en kleine oogjes, *BOUMAN* 4. In de oude kluchten komt *assent, asingt*, herhaaldelijk voor, b.v. *BREDERO, Klucht v. d. Koe*, 459: Met sucken sattynen neus, vol dyamanten, root, en blanckjes. Ick gheloof niet datter kostelijcker aasingt inde stadt is. Vgl. *OUDEMANS, Wdb. op Bredero* 6. Ook schertsend voor *achterkwartier, achterste*. || Nou, nou, jou azentje ken ofgeven! je stinke zeuven vamen in de wind!

azijnen, bnw. *Gemaakt van azijnhout*. Azijnhout is het zeer harde hout van de steeneik, Lat. *Quercus ilex*, Spaans *alsina*. Het wordt vooral door molenmakers gebezigd. || Een gang (*stel*) azijnen dollen. Twee roedsleien en twee azijnen vuistwiggen, zes azijnen stokken à 140 streep. *Invent. molenmakerij* (a° 1846). Enige azijnen en mispelen stokken, *Invent.* (W. Zaandam, a° 1770), Zaanl. Oudhk. – Het woord is ook elders in Holl. gebruikelijk. Zie *Ned. Wdb.* II, 790 vlg.

{p.13}

B

ba, bnw. In de zegsw. Ik ben het ba, *ik ben het beu, ik heb er genoeg van*. – Gewestelijk ook elders bekend.

baan, znw. vr. Zie de wdbb. Het woord komt ook in de zin van *lijnbaan* voor in de naam van stukken land, waar eertijds een lijnbaan was. || De Baans (meerv.; land in de Kalverpolder). De Baanven (de Koog, a° 1778). Vgl. *baanmeid*.

In de zin van *volle breedte van een stof* is het woord onz. || Dat baan is te smal. Er moet 'en nuw baan in dat kleed 'ezet worre.

baanderen, zw. ww., intr. Alleen in de Inf. *Hard werken*, vooral gezegd van *schrobben, schoonmaken*, enz. (de Wormer). || Wat is buurvrouw an 't baanderen vandaag; ze haalt 'er hele huis om. – Vgl. *paanderen*.

baanmeid, znw. vr. *Meisje dat op de lijnbaan werkt*. – Ook minachtend *slet, sloor, hoer*. Vgl. bij *VAN DALE baanloopster* in de zelfde zin.

baar, znw. vr. Daarnaast soms beer. *Draagbaar*. – Zo ook doodbeer.

baars, znw. m. Daarnaast beers. *Zekere vis*. || Een zoodje beers. Gelde beers (*hommers*); zie *geld II*. – Vgl. *drolbaars* en *armiaan*.

baarzen, zw. ww., intr. Daarnaast beerzen. *Baars vangen*. || We ganen uit beerzen.

baas (I), znw. m. *Meester*. – Zegsw. Hij is zijn eigen baas, *hij kan doen wat hij wil, niemand heeft iets over hem te zeggen*. || Ik ben me eigen baas, hoor, ik weet zelf wel wat ik doen moet. – Zegsw. De baas van 't zaakje (*ook wel: van 't spul*), schertsend voor: *baas*. || Jij kenne de boodschap niet doen: we moeten de baas van 't zakie hebben (*de voornaamste persoon, de heer des huizes* enz). Wie is de baas van 't spul? – Zie andere zegsw. op *knecht* en *Jan*, en vgl. *hellingbaas*, *veembaas* en *vlottersbaas*.

baas (II), znw. vr. (?) *Schrik, ontsteltenis*. Thans verouderd. || De Deenen ... deden een Landt-tocht, dan de Stavorsche hadden de Baas 'er in, want soo haest hun komst by de Deenen vernomen werde, namense af-scheydt, SOETEBOOM, *Stavoren* 126. Eenige Edelen in Oostergoo bedreven alle moetwil ... om in de Schieringers te brengen, *ald.* 226. De baas is in de man, SOETEBOOM, *Bat. Eneas, Gr.* – Baas komt elders niet voor, maar zeer bekend is het verwante ww. bazen, *ijlen, verbijsterd zijn, verbijsterd rondlopen*, en het daarvan afgeleide bazelen en verbazen. Vgl. Franck 60 (bazelen), KIL. 30 (baesen), HALBERTSMA 194 (baze).

baat (I), znw. vr. Zegsw. Hij is an de baat, van een zieke, *hij is aan de beterhand*. Thans weinig gebruikelijk. – Ned. baat is *winst, voordeel*; aan de baat zijn is dus *winnende zijn*, wat ook van een zieke wordt gezegd. De uitdr. komt reeds in het Mnl. voor; zie *Mnl. Wdb.* I, 599: ane die bate sijn.

baat (II), znw. Als naam van enige stukken land; thans waarschijnlijk onbekend. || Die {p.14}

baet in de ban van Westzaanden), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). De baet (de Krommeniedijk), *Maatb. Kromm.* I (a° 1639). – De *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8 vermeldt onder Landsmeer twee evenwijdige sloten, genaemd Bate Sloot en Schouten Bate. – Ook in Friesl. en Gron. heten landerijen aldus. || Een gras “in der bate”, *Cart. v. Selwerd, f.* 79 Hunsingoo, (a° 1428). Een half iuck in die baetwert, *ald., f.* 134 v° (a° 1461). Anderhalf iuck landes gelegen in der batewert, *ald., f.* 135 (a° 1463), aangehaald in *Navorscher* 41, 337 vlg. VII ponden hoyland ... genoemd die Baetwe, *Reg. v. Aanbreng* 2, 360 (Wymbritseradeel, a° 1511). – Vgl. *Veluw*. **bab** (uitspr. *bap*), znw. vr. Verkl. bappe. *Slab, morsdoekje, dat de kinderen verkrijgen onder het eten*. || Doen Jan 'en bab voor, aârs morst-i op zijn schone jurk. Maak-je bappie niet zo toe (*vuil*). – Overdr. als naam van *een stuk hout vóór aan de kap van een molen, onder de windpeluw*; van buiten meestal beschilderd met de jaartallen, waarin de molen gebouwd of vernieuwd werd. Een ander deel der kap heet de kraag. – Vgl. de samenst.

SLABBERDEBAB op slab. – Het woord is ook elders bekend; vgl. VAN DALE (kwijlbab), OUDEMANS (babbe), HALBERTSMA (babbeke).

babbelgat, znw. onz. *Babbelaar, babbelkous* (Assendelft). || 't Is zo'n babbelgat: zen mond staat niet. – Ook in Friesl.

bag, znw. vr. In verkl. baggetje. *Oorringetje*. Ook *oorbel*, vooral de *ronde gouden belletjes, die geluid geven of bellen*, waarom ze in de Wormer ook schelbaggen worden genoemd. Ze worden thans weinig meer gedragen. || Wat heb-je mooie baggen in je oor. Ik heb gouden baggetjes voor me verjaring 'ekregen. – Evenzo elders in N.-Holl. In W.-Friesl. noemt men ook de *bloemen der fuchsia*, die veel op oorbellen gelijken, baggen. – De gewone betekenis van bag is *edelsteen, of kleinood, waarin zulke stenen voorkomen*; later ook *gouden sieraad* in het algemeen.

baggeren, zw. ww.; vgl. *opbaggeren*.

bagijn, znw. vr.; zie *begijn*.

bagstag, znw. vr.; zie *bakstag*.

bak, znw. m. Het verkleinw. bakkie heeft behalve de gewone betekenis ook die van *schoteltje*. || Stijve koelte, vergezelt met sterk vriesen, zo dat de kopjes en bakjes, daar uit gedronken wiert, op tafel vast voren, *Journ. Jacob Honig*, 24 Dec. 1794. De koffie is niet te dogen, ik zel ze maar in me bakkie overgieten. – In de *Inventaris* van 1813 staan vermeld onder het aardewerk: 4 aardbezien-bakjes: een tafeltje met confituur-bakkies. Ook elders in N.-Holl. spreekt men van kop en bakkie (*Taalgids* 6, 309). Vgl. verder Ned. flessebakje (VAN DALE), en voor bak, *schotel*, in de 17de e.: DE VRIES, *Warenar* 144. – Soms heet ook een bordje bakkie, vergelijk *stekkebakje*, *bloembak* en *klerebak*. – Zie verder ook de samenstellingen *bakendje*, *bakhuis* en *drankbak*, *drijlbak*, *druipbak*, *garstelbak*, *gatebak*, *houtjesbak*, *kattetak*, *klaarbak*, *klossebak*, *legebak*, *pletbak*, *roerbalk*, *slordebak*, *staartebak*, *stofbak*, *stuurbak*.

bakendje (uitspr. *bak-entjə*, met hoofdtoon op bak), znw. onz. *Het (achter)end van het huis, waar zich de regenbak bevindt*. Zie *end*. || Zet de tobbes maar in 'et bakendje. In 't bakendje ..., in de schuur ..., in 't kamertje ..., *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1796), prov. archief.

bakenen, zw. ww.; zie *bekenen*.

baker, znw. vr. – Een looie (luie) baker, een driebeinig ijzeren tafeltje, waarop de kolen voor de vuurmand gelegd worden.

bakhuis, znw. onz. *Een gebouw, waarin zich een of meer olie- of traanbakken bevinden*. || Ik zel maar 'en bakhuis huren, want ik heb geen berging genoeg in de molen. Het bakhuis, genaamd de Tweekap (te O. Zaandam). Het oude pakhuys met zijn twee bakhuysjes, en in yder van die twee traan of olybakken. *Hs. boedelscheiding* (a° 1740), verz. Honig.

bakken, st. ww.; vgl. *aanbakken*.

bakker, znw. m. Voor kouwe bakker, zie *koud*. – Vgl. de samenst. *koekebakker*, *koolbakker* en *taibakker*.

bakstag, znw. vr. Meerv. bakstaggen. Daarnaast bagstag. Op een schip. *De steuntouwen aan weerskanten van de mast, die aan boord achter de zwaarden worden vastgemaakt*. – Evenzo in Friesl.

bakwiel, znw. onz. In papiermolens. *Het wiel waardoor de rol van de maaltak in beweging wordt gebracht*.

bal (I), znw. m. In een *Hs. keur* van 1659 (archief v. Assendelft) staat: Dat niemant hem vervordere langs de wech te schieten nat off droochbal, mede op de boete als vooren. – Klootschieten en balslaan op 's heren wegen worden herhaaldelijk verboden, doch wat men verstaan moet onder *nat-* en *droochbal* blijkt niet.

bal (II), bnw. Thans meestal balt. *Boos, driftig, razend*. Weinig gebruikt. || Hij wordt balt. Kijk ers, dat is-i balt. – Evenzo elders in N.-Holl. Het woord betekent ook *verward*, *onrustig*, Lat. *perturbatus*. || Waren daer nemers in 't ghevoegh (*in passend aantal*), daer soudon ghevers zijn ghenoech; die nemers zijnder vele in 't ghetal, dies maken sy die ghevers bal, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 102. – Vanhier ook het in de Beemster gebruikelijke bals, *schuw*, van vogels, wier nest is aangeraakt, en die daarom weigeren er in terug te keren (BOUMAN 5). Evenzo Fri. de ein bal meitsje (of forbalje), *de eenden van hun nest wegschrik-*

{p.15}

ken. In het Noord-Fri. betekent bal slecht, evenals Ofri. bal(u), Ags. bealu. Het bnw. behoort bij Ags. bealu, Osaks. balu, Ohd. balo, Ono, böl, *verderf, kwaad*, dat in het Ned. alleen nog voorkomt in samenst. als baldadig. Vgl. verder HALBERTSMA 166 *vlg.* en FRANCK op baldadig. Vgl. *klosbal*.

balie (I) znw. vr.; zie *dikbalie*, *verfbalie* en *veegtebalie*. – *Kleine tobbe*. || 'En balie met wapeling (*hete zeepsop*) om de vaten te wassen. Doen de sla maar in 'en balietje. – Ook elders gebruikelijk; zie *Ned. Wdb.* II, 917.

Balie (II), znw. vr. In de zegsw. *'t Is een bezige Balie*, *'t is een bedrijvige vrouw, ze is altoos in de weer*. – Balie is hier wel een vrouwennaam Baly, Bely, Mabelia.

baljaren (met klemt. op *já*), zw. ww., intr. *Tieren, schreeuwen, leven maken*. Vaak in verbinding met schreeuwen. || Wat ben die jongens weer an 't schreeuwen en baljaren. Vgl. *gebaljaar*. – Het woord is in geheel Holland en ook hier en daar elders (b.v. Gron. MOLEMA 18) bekend. In de schrijftaal komt het o.a. voor bij WOLFF en DEKEN. || Ik hoest en baljaar de hele buurt by malkander, *Will. Leevend* 3, 36. Springen en baljaarden, *ald.* 4, 291. – Het woord is overgenomen uit Spaans *baylar*, zie KLUYVER, in *Tijdschr.* 13, 158.

balk, znw. m. Zegsw. Pas maar op dat de balken niet op je hoofd vallen, gezegd tegen iemand, die voor het eerst weer in huis wil treden, nadat hij lange tijd afwezig (*op reis, uit logeren*) is geweest. – Zie nog een zegsw. op *vlot*, en vgl. de samenst. *achterbalk, dransbalk, hangeniersbalk, hanigbalk, keuvelensbalk, keuningsbalk, kotbalk, middelbalk, Noordse balk, roerbalk, slagbalk, sloving, spoelbalk, staartbalk, steunderbalk, waterbalk, zeilbalk*. **balken**, zw. ww., intr. *Luid schreeuwen*, ook van een koe. Zie de wdbb. || Wat balkt die koe (Wijde Wormer).

balkevlotter, znw. m. *Iemand die balken vlot, houtvloten vervoert*. – Overdr. ook als scheldnaam voor *R.K. geestelijken* (Zaandam).

balkhaak, znw. m. Op een schip. In het meerv. balkhaken. *Kleine haken aan een touw, om balken of kisten op te hijsen*. Synon. *scherpe haken*.

balkie-loop, znw. *Het lopen op de losse balken in de houthaven bij een zaagmolen*. || Jonges, willen we balkie-loop (*of balkie-loop doen*)?

balkzager, znw. m. *Houtzaagmolen, die voornamelijk balken zaagt*. Synon. *sommerzager*. In tegenstelling met wagenschotzagers, deelzagers, lattenzagers en veerzagers. || Een vuure balcksaege (wordt gesteld op) 2 prick; een eken balcksagermolen (op) 3 prick, *Hs. verponding* (a° 1696), archief v. Wormerveer.

balt, bnw.; zie *bal II*.

balvecht (met hoofdtoon op *bal*), znw. Zeker gebak. Te Zaandam hetzelfde als *vlaggeknop*; zie aldaar.

bamboes, znw. *Zeer ongunstig, gemeen weer met storm en regen* (de Koog). || 't Is bamboes vandaag. 't Is weer 'en echte bamboes.

ban, znw. m. *Rechtsgebied, streek staande onder de rechtspraak van éézelfde rechter*. Thans verouderd. De Zaanstreek was vroeger verdeeld in de bannen van Assendelft, van Westzaanden en Krommenie, van Wormer, Jisp en Nek (dikwijls verenigd) en van Oostzaanden. Alleen van de banne van Westzaanden bleef nog iets over, nl. het gemeenschappelijk beheer van de vroegere bansluizen door de gemeenten, waarin de ban thans is opgelost. In zoverre leeft dus de Ban van Westzaanden nog voort. – Verder spreekt men nog van de ban omrijden of omlopen, d.i. *een rijtoer of wandeling doen de ban rond*, hier *de ban van Westzaanden*. Men onderscheidt daarbij de kleine en de grote ban. De kleine ban omvat de kring: Zaandam, Koog, Zaandijk, Guispad, Westzaan, Hoogendijk; de grote: Zaandam, Koog, Zaandijk, Wormerveer, Krommenie (Zuideind), Assendelft (Noordeind), Vrouwenverdriet, Westzaan, Hoogendijk. – Van Krommenie uit is de kleine ban: Assendelft (Noordeind), Vrouwenverdriet, Westzaan (Noordeind), Guispad, Zaandijk, Wormerveer, Krommenie; de grote ban: Assendelft, Zaandammerpad, Westzaan (Zuideind), Zaandam, Koog, Zaandijk, Wormerveer, Krommenie. – Wanneer tegenwoordig ban als historische term gebezigd wordt, spreekt men meestal verkeerdelijk van banne, en gebruikt dit vrouwelijk; b.v. Schout en Schepenen der banne (i.p.v. van de banne) van Westzaanden. Deze vorm was echter reeds in de vorige eeuw gewoon. – Vgl. *banscheid*.

band, znw. m.; vgl. *haringband, karband, kitband, kruiseband, kuipband, lasband, onderband, raband, reefband, roedband, schinkelband, sleedsband, slobband, spijkerband, stoelband, tonband, verrelband, wiggebandje* en *zwindelband*.

bandhaak, znw. m. Bij de kuiperij. Hetz. als *blokhaak*; zie aldaar.

bang, bnw. Verbonden met *van*. *Angstig voor*. || Ben-je bang van de hond? Ik zou schier bang van je worre, zo lelijk kijk-je. – Zegsw. zo bang als een wicht, *zeer bang*. || As 'et onweert is ze zo bang as 'en wicht.

bangschijter (met klemt. op *bang*), znw. m. *Bangerd*, *bloodaard*. Ook wel bange schijter(d) || Wat ben jij 'en bange schijter. Ze hadden immers nog niet van de Boel estolen, wel waaren ze dan sukke bangschijters?, *Schuytpraatje* 8. – Ook in het Stad-Fri.

bank, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *Een egale donkere streep van wolken aan de horizon*. || Er zit een bank in het Westen; het zal gaan regenen. Evenzo in het Fri., Gron., Eng. – In namen van stukken land betekent het woord {p.16}

een *laag* in de grond. || De Bankjes (weiland op de Koog). d'Riebancken (land te Krommenie, Noordend), *Polderl. Krommenie*, (a° 1665), f° 36. De Riedbanks-akker (idem, Zuidend), *ald.* f° 97. De bet. van het woord is hier een soortgelijke als in *zandbank*, *Doggersbank*, enz. – Vgl. de samenst. *reedzettersbankje*, *strijkbank*, *verleesbank*, *zaagbank*.

banken, zw. ww., intr. *Knickers stelen*. || Denk om die jongen; hij doet niks aârs as banken: hij zet zen bien op de knickers en zoekt ze in 'et gniep op. – Soms ook hetz. als *klauwen*; zie *klauwen*.

bannen, zw. ww., intr. *Opspelen*, *uitvaren*, *vloeken en razen*. || Hij ken dan geweldig bannen. – Vgl. KIL., die bannen reeds in de zin van *vloeken*, *tieren* vermeldt. Vgl. *uitbannen*.

bannibaal, znw. m.; zie *barribaal*.

banscheid, znw. vr. *De grensscheiding tussen twee bannen*. Thans verouderd. || De banscheid tussen Assendelft en Krommenie. De sluys by de banscheyt, *Polderl. Assend.* I f° 315 v° (a° 1600). – Gewoonlyk vindt men banscheiding. Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. b.v. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 en 16. – Zie *scheid*.

bar, bnw. *Onvruchtbaar, dor*. In namen van stukken land. || Barre weer (onder Assendelft, in Buitenhuisen, *Polderl. Assend.* I f° 2 r°, 15 r° (a° 1599). De barre vennen (zes aaneengedamde stukken land te Zaandijk).

barbiersjongen, znw. m. Zegsw. Alle begin is moeielijk, zei de barbiersjongen, en hij zette de stok buiten. Het eerste werk van de jongen was 's morgens bij het openen van de winkel de stok uit te zetten. De *barbiersstok*, vroeger het teken der barbiers, dat door hen ook werd adergelaten, wordt door HALBERTSMA 478 beschreven als een dunne stok, die met rode en witte spiralen was beschilderd. Met de hand van de arm, welke gelaten werd, hield de patiënt deze stok, die op de grond rustte, vast en draaide hem rond, opdat het bloed beter zou vloeien. Thans is de barbiersstok als uithangteken in Holl. en Friesl. in onbruik; in Schotland schijnt hij echter nog voor te komen.

barbiertje, znw. onz. In barbierswinkels en in de lommerd. *Een plank, bij de buitendeur onder en boven met haken in de muur bevestigd, waartegen men de deur kan laten aanleunen als men de lucht wil verversen*. synon. *makelaartje*.

barboks, znw. m. *Barbier*. || Ik gaan nê de barboks. – Ook elders bekend.

Barend, mansnaam. Vroeger meest in de vorm Baernt (b.v. Baernt Jansz., te Assendelft a° 1582) en Baert (b.v. Baert Baertsz., onder Westzaanden a° 1584). – Zegsw. (als iemand zich zeer onverschillig betoont) 't Scheelt Barend ook niet; 't kind is toch dood (Assendelft).

barg, znw. m. *Hooiberg, hooihuis, de beschutte bergplaats voor het hooi*, in tegenstelling met de onoverdekte klampen (*schelven*). – Heeft de *barg* een beweegbaar dak, dat langs *roeden* (stijlen) op en neer bewogen wordt, dan spreekt men van een roedenbarg, en in de Wormer van een vijzelberg (nooit barg), naar de vijzel waarmede het dak opgewonden wordt. Ook de naam kapberg is in gebruik. Deze bargaen zijn echter in N.-Holl. zeldzaam. || 't Is 'en best hooijaar, behalve de barg hebben we nog drie klampen. De barg begint te broeien – Het

woord is ook elders in Holl. gewoon; zie BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 217 vlgg. Het komt ook reeds voor in het Mnl. en Mnd.; vgl. o.a. *Mnl Wdb.* op berch (barch).

bargroed znw. vr. *De stijlen of staanders, waarlangs het dak van een roedebarg op en neer geschoven kan worden.* Zie **barg**. – Evenzo elders in Holl. Het woord komt reeds in de Middeleeuwen voor. || Item 6 barchroeden ende 6 laen, 6 pnd, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 556 (Egmond, a° 1355). – Vgl. **roed**.

Bargweer, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. Vgl. **weer I**. || Dat huys ende worff ... op barchweer geleege, *Hs. U.* 19, f° 94 v° (a° 1580), prov. archief.

bark, znw.; zie **berk**.

barkman, znw. m. *Een knikker die slecht gebakken is en dus moeilijk rolt, misbak.* Thans weinig gebruikelijk. || Neem 'en aäre knikker: met die barkman ken-je niet goed skieten. – Ook te Buiksloot en Nieuwerdam nog bekend als naam voor *een knikker met een vlak kantje*. Evenzo bij de 17de-eeuwse Amsterdammers. || O bloet datsen vlacken barckman (*dus daar is weggeschoten*): die jongen die kan schieten, BREDERO, *Spa. Brab.* vs. 468. – Zie verder STOETT in *Noord en Zuid* 20, 234.

barm, znw.; zie **barmt** en **berm**.

barmt, znw. vr. Daarnaast barm en barnt. *Schaamdeel van vrouwelijk vee.* – In de Wormer spreekt men soms ook van barrel. Het is niet uit te maken of deze vorm op vergissing berust, of dat barrel een geheel ander woord is; zie **barrel**. || Kweenen onder koebeesten zijn kennelijk uytwendig aan de klink of barnt, dat verder van 't aarsgat af staat als van een koe, *Advers. Oostwoud*, f° 833. – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend (*Navorscher* 8, 88). – Barmt kwam vroeger ook voor in de zin van Ned. **berm**. || Niemand sal vermogen eenige Kuylen, Putten ofte Kelders in de Dycken ofte Barnten te maecken, *Keuren v.d. Beemster* 2, 171. – Het is hetzelfde woord als Ned. barnte, *opgehoopte aarde, tas hooi*, en verwant met Ned. **berm**, *rand van een weg of dijk*. Vgl. Ono. barmr, *rand*, en Ags. bearma, Eng. barm, Hgd. bärme, *gist*. De oorspronke-
{p.17}

lijke betekenis zal geweest zijn *zwellend, verheffing, verhoging*. Zie verder FRANCK op barnte en berm.

barnen, zw. ww. *Branden*. Niet meer algemeen. || Wat barnt 'et fel. Kijk 'et ers barnen. – de nu ongebruikelijke gebiedende wijs was nog in de vorige eeuw bekend. || Barren dij niet, *brand u niet*, *Hs. Kool*. – De meest voorkomende vorm is het deelw. barnde, *brandende*. vandaar barnde man, *St. Elmusvuur*. || Daar gaat 'en barne man (*als zich St. Elmusvuur op de mst of elders vertoont*). – Het Barnde gat, een vroegere inham van het IJ tussen O. Zaandam en Oostzaanden. || Het Barnegat, LAMS 707 (a° 1627). De sluis daarbij heet Barnegatsluis. Evenzo heet een onstuimig water bij Oudkarspel de Barnde Wiel, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10. – De Barnde laan, een stuk land te Krommenie op de Vlus. || Die barnde laen, *Hs. U.* 138, f° 16 r° (a° 1614), prov. archief. De barreende laan, *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 10. Vgl. **laan I**. – De Barnde bok, oliemolen te Jisp, in 1821 afgebrand; de naam is echter ouder. – De Barnde molen, molen benoorden Jisp aan het einde van de Broedijk. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 heet hij Brande molen. Vgl. ook de Barnde steeg te Amsterdam. – zie verder FRANCK en *Mnl. Wdb.* op barnen.

barnoeder (uitspr. *barnoedər*, met klemt. op *noe*), znw. m. *Valse knikker, vervaardigd van hardgebakken klei*. || Je wille me 'en bernoeder in me hand stoppen, maar ik merk 'et wel. – Ook *lange, zwart-blauwe korrels, die als onkruid in Deense garst voorkomen*. || Wat zitten der 'en barnoeders in die garst.

barrel (uitspr. *barrəl*), znw. m. *Iets, dat slecht is in zijn soort*. Ook van een vrouw gezegd. *Slet, slons, lel*. || Zo'n barrel! || Wat 'en barrel van 'en stien, smijt die maar vort. – Van zaad, graan, enz. *Afval, uitschot*. || Doen die barrels maar door mekaar (*werk die partijtjes uitschot maar dooreen*). – Van een persoon. *Doordraaier, verkwister, dronkaard*. || Bemoei je niet

met zo'n barrel. 't Is 'en gemiene barrel. – Ook als scheldnaam onder jongens. || Lillike barrel. – In de Wormer zegt men barrel ook voor barmt van een koe. Misschien berust deze vorm op verwarring van beide woorden. Is deze bet. van barrel echter oud, dan zou het de oorspronkelijke kunnen zijn; vgl. Ned. hondsvot. Zie **barmt**. – Barrel voor *iets ondeugdelijks* is ook in Waterland gebruikelijk. Elders in N.-Holl. kent men het in de zin van *ploert* (*Taalk. Magazijn* 3, 510). – Zie **barrelen** en **verbarrelen**.

barrelen, zw. ww., intr. In rijstpellerijen en pakhuizen. *Barrels* (partijtjes afval) *door elkaar werken, opknappen*. Zie **barrel**. || We hebben nou wel tijd om ers te barrelen. Ze hebben guster al 'ebarreld. Ook: *doordraaien, pierewaaien*. || Gemiene vent! hej-je weer twee dagen 'ebarreld?

barribaal (met hoofdtoon op *baal*), znw. m. Daarnaast ook bannibaal. *Iemand die altijd op anderen scheldt, bullebak*. || 't Is 'en barribaal. Maak-je maar niet bang, ik ben niet zo'n bannibaal. – Evenzo elders in Holl. barriba(a)l. Het woord is wellicht oorspronkelijk een der benamingen van de duivel. Deze komt althans onder namen voor, die er in klank op gelijken, b.v. *Barnebon* in Zeeland en *Barlebos* in Gelderland in de 16de e., Mnl. *Barlibaen*, *Barlebaen*, Oeng. *barlibak*. Vgl. verder Mnl. *Wdb.* op barlebaen.

barst, znw. m.; zie **bart**.

barsten (*borst, borsten, 'eborsten*), st. ww., intr. Vroeger toen de *s* tussen *r* en *t* nog regelmatig werd uitgeworpen (zie de Klankleer) moet men gesproken hebben van barten (vgl. **bart**), doch deze vorm is weer door barsten vervangen. Nog steeds in gebruik is echter 'eborten naast 'eborsten. || Die schotel is 'eborten. Ik liet 'et vallen en toe is 'et eborten. – Te Zaandam wordt de vorm barten nog wel gehoord. || Je kenne van mijn porsie barten. – Zie een zegsw. op **luis**.

basterdstel, znw. onz. Bij vissers. *Een stelfuik met wijde mazen*. Vgl. **stelfuik**.

bart, znw. m. *Barst*. Door uitval der *s* ontstaan uit barst, dat later weer in gebruik is gekomen en de gewone vorm is geworden. || Der is 'en bart in dat koppie. Die barten in 't ijs ben lastig bij 'et schaatsenrijden. – Zegsw. Met een bart, met een vaart, plotseling; alleen van windsverandering gezegd. In deze uitdr. hoort men nimmer barst. || De wind schoot mit 'en bart na 't Noordoosten. November 22 had(d)emen savons een sware storm, eerst de wint uyten Suyden en liep met een bart W.-Noord-West, en gesciede veel scade, *Journ. Caeskoper*, 22 Nov. 1686. – In de 17de e. gebruikte men ook met een barst. || De Stormwind quam met een barst haer schielijk en plotseling overvallen, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 113. Vgl. zegswijzen als de wind barst los. – Zie **barsten** en **bartvol**.

bartel, znw. m. *Borstel*. Bartel ontstond door het verdwijnen der *s* tussen *r* en *t* uit barstel en dit staat tot borstel evenals dars, margen enz. tot Nederlands dors en morgen. Later is de vorm borstel uit het Holl. overgenomen. Bartel bleef echter in sommige betekenissen in gebruik. – 1) *Stekelig haar, borstel*. || Je magge je bartels wel weer ers ofscheren laten. – Vgl. **bartelig**. 2) Bij de zeildoekweverij. *Schuijer van lange varkensharen, die bij het sterken gebruikt wordt om het sterksel op het garen te strijken. Ook sterkbartel* genoemd. De haren van een bartel heten stoppels. Vgl. KUYPER. *Technol.* 2, 33: papborstel. {p.18}

bartelig, bnw. *Borstelig, stoppelig*. Zie **bartel**. || Wat zien-je der bartelig uit; je hebt je zeker van de week nog niet 'eschoren.

bartvol, bnw. Ook bartbartvol en bart-en-bartvol. Alleen in verbinding met zijn. *Tot barstens toe vol, propvol*. || Het pakhuys is bartvolt. Hij kon temet niet door de mensen heenkommen op de Dam: 't was er bart-en-bartvol. Ik zal die schoenen er maar niet in doen; de koffer is toch al bartvol. Je kon gien plaats meer krijgen in de kerk; 't was alles bartbartvol. Men zegt ook: stikvol en bartvol. – Zie **bart**.

bast, znw. m. Zie de wdbb. – In de droogschuur van een papierfabriek. *De balken, waartussen de lijnen worden geschoren, die dienen om het papier op te hangen*. De

droogschuur is overlans door drie rijen stijlen in vakken verdeeld. Tussen deze stijlen liggen boven elkaar enige balken met gaten, de *basten*. De basten tussen de stijlen der middelste rij liggen vast en vormen de *middel* of het *middenrif*, waardoor de schuur in twee helften wordt verdeeld. De andere basten, ook wel *kantbasten* genoemd, zijn los en rusten op klampen in de stijlen. Door de gaten in de basten wordt een lijn van vijgetouw gestoken en, van de kantbast naar de middel en vandaar weer terug, zigzagsgewijze uitgespannen. Over deze lijnen wordt het papier te drogen gehangen, Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 17. – Waarschijnlijk heeft men vroeger voor dit doel van boomschors (*bast*) gevlochten touwen gebruikt en deze later door balken met gaten vervangen, op welke oude benaming *bast* werd overgedragen. || Help 'et papier ers op de basten hangen. Heeft het (papier) de regte droogte, ... dan trekken oud' en jongen het weder van de bast, *Liedje op de papiermakerij* (19de e.). 12 Vak van de Droogschuur van 't Westen af te rekenen, met zijn Basten en Lijnen, *Catal. afbraak papiermolen* (W. Zaandam, begin 19de e.). Vgl. de samenst. *bastjeshout*, *bastklamp* en *knoeibast*, *stinkbast*.

bastjeshout, (uitspr. *bassieshout*), znw. onz. *Ramenasbast*, *gedroogde schil van een ramen*. Als purgeermiddel in de apotheek verkrijgbaar. De naam wordt verklaard door de gelijkenis met de verdroogde schilletjes van een boomtak. – Synon. *stinkbast*. – In Utrecht kent men in dezelfde zin *bassies*.

bastklamp, znw. m. In de droogschuur van een papierfabriek. *Tegen de stijlen gespijkerde klampen, waarop de basten rusten*. Zie *bast*. || 12 Bastklampen, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793).

batnet, znw. onz. Soort van visnet. *Kruisnet, totebel*, een aan twee gekruiste stokken hangend net, dat door middel van een staak neergelaten en opgehaald wordt. Het woord is weinig gebruikelijk, maar komt ook voor in Waterland. || (Wordt verboden), dat van nu Voortaan Niemand met eenige Scheer-netten als Baars-netten, Bly-netten, Plemp-netten nog Flouwen ofte Bat-netten in Waterland mogen Visschen, *Keuren v. Waterl.* 23 (einde 17de e.).

batteneren, zw. ww., intr. *Ruzie maken*. Misschien voor *batoneren*. || Hij batteneert altijd.

battenisten, zw. ww., intr. *Twisten, ruzie maken* (Zaandam). Synon. *batteneren*. || Wat leg jollie weer te battenisten!

***bauw**, znw.; vgl. *biesbauw*.

bazelen (uitspr. *bázalə*), zw. ww., intr. Daarnaast het even algemene *bozzelen* (uitspr. *bòzzalə*) en het alleen te Assendelft gebruikte *bazzelen*. *Met blote voeten door het water lopen, tot de enkels door het water plassen, in greppels, verdrongen land, enz.* 's Zomers een zeer algemeen jongensvermaak. || We hebben vanmiddag ors (*heerlijk*) 'ebazeld. Me moeder wil niet hebben, dat we bozzelen gane. Susanna, 't schoonste Beelt, ... die wil ik eens ... in deeze Waterbaden zien baaslen in de stroom, en zo mijn lust verzaden, SLOOFF, *Susanna* 20. – Soms wordt *bozzelen* ook gebruikt voor *met de handen in het water heen en weer gaan*. || Je moete goed in zeepsop bozzelen, dat ze schuimt. – In W. Friesl. spreekt men van *de aardappels ofbozzelen*, *ze in een emmer met water heen en weer stommelen*, *zodat het vuil er af gaat*. – Vgl. verder *bozzelen* en *poezelen*.

bebbe, znw. m. *Grootvader*. Ook in verkl. *bebbie* (Assendelft). || Me bebbe is dood. Ik gaan nog ers na me bebbie. – Te Zaandam hoort men soms nog *beppe* voor een *oud man*; evenzo op de Koog *bep*. || De ouwe bep (bijnaam van zeker persoon). – In verkl. *bebbie*; ook in de zegsw. 't is een onverschillig bebbie, een onverschillig iemand. – *Een raar ootje*, van *ootje*, *grootmoeder*. || Ik heb zijn vrouw 'ezien, maar dat's me ok 'en raar bebbie. – Hogerop in N.-Holl. is het woord in gebruik in de vorm *bep*, *bup*, in de Beemster zegt men *bappe*, *babbe*, *bab* (BOUMAN 6). In Friesl. is *beppe* *grootmoeder*. – *Bebbie* wordt te Zaandam ook gebruikt voor *jongetje*. || Zeg, bebbie, wou je mit me vechten?

bebekt, bnw. *Praatziek, brutaal*. || Hij is goed bebekt (*hij is niet op zijn mondje gevallen*). – Evenzo in Friesl.

bebotten, zw. ww., trans. *Beetnemen*. || Je moete je niet door haar bebotten laten. (*Tot een kaartspeler*;) Ken-je ze nogal bebotten (*kunt ge de anderen afzetten, wint ge*)? - Het simplex botten, dat thans in onbruik is, betekende *vals spelen*. || Ik had mij leven niet elooft dat Floris so flensten en morsten met de kaart, en hy bot as de Droes, BREDERO, *Spa. Brab.* 2018. Het woord wordt in deze zin ook door KIL. opgegeven en komt reeds in het Mnl. voor; vgl. *Mnl. Wdb.* op botten.

{p.19}

bed, znw. onz. Zie de wdbb. Te bed kruipen, *te bed gaan*. || Ik voel me niet lekker, ik zel maar wet (*wat*) vroeg te bed kruipen. In 't bed raken (van een vrouw gezegd), *moeten bevallen*. Evenzo op Marken: in bed moeten; zie *Ned. Wdb.* II, 1110. – Zegswijze 't Is: Zoetelief, kom bij me te bed. 't is erg aan tussen hen, 't is koek en ei. – Daar zel je ook niet van te bed gaan, *dat zal ook geen voordeel opleveren, dat zal niet de gewenste uitkomst hebben*. – Vgl. nog een zegsw. op *water*, en zie de samenst. *doodbed* en *bedsbordje*, *bedlaag*, *bedlaning*, *bedpan*, *bedsplank* en *bedsvak*.

bedaren, zw. ww. In de uitdr. bedaald zijn, *beland zijn, gebleven zijn*. || Me mes is weg; ik weet maar niet waar 'et bedaad is. Hij wou nooit deugen en is op 'et lest in Amerika bedaad. Waar was jij zo gauw bedaad? – Evenzo verderop in N.-Holl. (*Taalgids*, 4, 198), Friesl. (*bidarje*) en Gron.; zie de wdbb.

bedelaar, znw. m. Een bedelaartje, *overgebleven koffie, melk, suiker en kaneel dooreengekookt* (Jisp). Elders heet deze drank een soldaatje. || Ik hou nog meer van 'en bedelaartje as van verse koffie. – Een *bedelaar* is iemand, die alles aanneemt, die met alles tevreden is. Vandaar ook de zegsw. een bedelaarsmaag hebben, *alles lusten*. || Je heb 'en makkelijke gast an me; ik heb 'en bedelaarsmaag. – Evenzo zegt men, dat iemand, wie alles goed staat, een bedelaarslijf heeft. || trijntje heb 'en bedelaarslijf, ze ken maar alles antrekken wat ze wil. || Te Krommenie heet *koffie die met suiker en melk wordt opgewarmd* eveneens bedelaarskoffie. Te Zaandijk zegt men: Lust je nog 'en bedelaarskoppie?

bederven (*bedorf, bedorven* en *bedurven*), st. ww.; zie de wdbb.

bedibberen, zw. ww., trans. *Bedisselen, in orde brengen*, met de bijgedachte, dat dit bedrijvig geschiedt. Zie synon. op *bekleuteren*. || Der valt heel wat te bedibberen eer alles klaar is. – Zie *bedibbering* en vgl. *debber*. – In het Fri. is him bedibbertje: *zich bedwingen, inhouden* (HALBERTSMA 243). Wvla. dibberen is *weifelen, onzeker zijn*. Oost-Fri. dibberen beduidt *druk praten*. Vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 68.

bedibbering, znw. vr. *Bedrijvigheid, drukte*. Zie *bedibberen*. || Wat het ze 'en bedibbering.

bedienst, znw. Alleen in de uitdr. in bedienste, *ten dienste van wie er gebruik van wil maken*. || Train, geef dat kraffie deres an, den (*dan*) zelle we 't maar in een bierglaassie doen, in bedienste, *Sch. t. W.* 279.

bedlaag, znw. vr. Alleen in het meerv. *De onderlagen van een bed of bedstede*. || Leg de bedlagen recht, aârs val-je er vannacht nog doorhenen. – Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 182b: fulcrum, bedschrage, lagen van de bedstede, en KIL. laeghe van 't bedde, fulcrum. In Friesl. spreekt men van bêdlegers. – In dezelfde zin ook bedlaning.

bedlaning, znw. vr.; zie *bedlaag* en *laning*.

bedoen, trans. ww. Alleen in de inf. – 1) *Afdoen, verrichten*, met het bijdenkbeeld, dat het werk over de hand loopt. || Zo'n drok huishouden en dan alles alleen bedoen moeten, dat valt niet toe. – Meest in de uitdr. het niet bedoen kunnen, *het werk niet af kunnen*. || Gaan effen helpen in de winkel, anders ken vader 'et niet bedoen. Drie tegelijk, dat ken ik niet bedoen. 2) Hem bedoen kunnen, *zich kunnen redden, voor zichzelf kunnen zorgen*. B.v. te Zaandijk nog bekend. || Hij verdient wel niet veul, maar i ken 'em toch bedoen. || Soo heb ick voorgesteld, dat men de keinderen souden houwen ende daer vor opbrengen, kleden en reeden tot daer tiet (*tot der tijd*) toe, dat sy haer konnen bedoen, *Hs.* (Oostzaanden, a° 1673), prov. archief.

3) Iemand niet bedoen kunnen, *iemand niet kunnen goeddoen, tevreden stellen*. || Je ken jou toch ok nooit bedoen; je zegge dat je zoveel van gort houwe (*houdt*) en as ik ze geef, dan eet je der niet van.

bedoening, znw. vr. *Gedoe, moeilijk te verrichten werk, drukte*. || Wel, wel, wat 'en bedoening, 't werk loopt me over de hand. 't Was een bedoening eer alles weêr schoon'emaakt en op stel (*in orde*) was. – Evenzo *als iets onhandig wordt gedaan*: Hè, wat 'en bedoening. – Ook: *manier van doen*. || 't Is zo hullie (*hun*) bedoening, dat moet je maar niet kwalijk nemen. – In W.-Friesl. zegt men: Die man heeft een aardige bedoening (*hij is een gezeten man*). Dat is daar een mooie bedoening (*'t is er een mooie boel, een warboel*). – Vgl. **bedoen**.

bedoven (uitspr. *bədovə*). Eigenlijk verl. deelw. van een verouderd ww. beduiven, *indompelen*, en dus betekende *ondergedompeld, bedolven onder*, en bij uitbreiding *middenin*; het heeft aan de Zaan alleen de laatste bet. bewaard. Het schijnt echter merkwaardiger wijze niet van *water* te worden gebruikt, hoewel het oorspronkelijk juist daarvan gebezigd werd. || Hij gliste uit en viel bedoven in de modder. Grijp toch zo niet met je handen bedoven in 'et vuur (*als iemand zijn vingers als tang gebruikt*). Ik wier (*werd*) met 'en schrik wakker van 'et brandgeroep en toe keek ik bedoven in de vlam. – Het woord komt bij vroegere Holl. schrijvers dikwijls voor; zie *Mnl. Wdb.* en *OUDEMANS*. Dialectisch is het ook elders in gebruik; vgl. *MOLEMA*.

bedpan, znw. vr. *Beddepan*. – Zie zegsw. op **sop**.

bedrogje (uitspr. *bədrochie*), znw. onz. *een klein gedrochtelijk mens, iemand van ongewone gestalte* (de Wormer). || Wat 'en klein bedrochie gaat deer. – Vgl. het nu verouderde {p.20}

Ned. gedrog, *spookverschijning, monster* (*Ned. Wdb.* IV, 632), *Mnl. gedroch* en *droch* (*Mnl. Wdb.* II, 1081 en 420) en Ned. gedrocht. De oorspronkelijke bet. dezer woorden is *bedrog* en dit concreet opgevat als *bedriegelijke verschijning, droombeeld, spookverschijning*, en vervolgens als *spook, monster, misvormd wezen*. Vgl. verder *Ned. Wdb.* IV, 628 op gedrocht.

bedsbordje (uitspr. *besbortjə*), znw. onz. *De plank in een bedstede aan het hoofdeinde*, diende om de pot en andere benodigdheden op te zetten. Vgl. **bord I** || 'Et bedsbordje sting (*stond*) vol drankflessies. – Evenzo in Friesl.

bedsplank (uitspr. *besplank*), znw. vr. *Beddeplank, de plank aan de voorkant van een bedstede, die verhindert dat de slaper of zijn dekens uit de bedstede vallen*. De bedsplank staat in een gleuf en kan weggenomen worden. – Zegsw. Hij is van de bedsplank, *hij is op de dag af negen maanden na het huwelijk van zijn ouders geboren*.

bedsvak (uitspr. *besfak*), znw. onz. *Bedstede*. || Heb-je 't bedsvak goed uit'eschrobd? Thoen ik er bij kwam was de brand pas geblust, maar het was een akelige vertoning, het bedsvak was half verbrand, de vrou lag op de vloer dood, *Journ. Jacob Honig*, 24 febr. 1803.

beduusd, bnw. en bijw. *Beteuterd, verbaasd, bedremmeld*. || Ik ben der beduusd van. Wat staan-je beduusd te kijken? – Het woord is ook in Friesl., Oost-Friesl., Gelderl. e.e. bekend in de zin van *verwonderd, bedwelmd, duizelig* (*Taal- en Letterbode* 2, 71); *Noord en Zuid* 4, 266; *Navorscher* 39, 661, en 40, 239). Eigenlijk is beduusd het deelw. van beduzen, beduizen, *bedwelmd, duizelig maken*. *Dusia, duizelen*, vindt men in het Ofri. (*RICHTHOFEN* 696a). In Drente zegt men beduseld, *beduusd, bedremmeld*. Vgl. verder de aangehaalde plaatsen en *DE JAGER, Freq.* 1, 100.

beeld, znw. onz.; zie een zegsw. op **onnozel**.

beelt (of **beeld**?), znw. m. (onz.?). Aan een molen. *Een vrij brede, enigszins gemodelleerde plank aan de voorzijde van de kap, aan weerskanten van het keuvelend*. De beelt wordt vastgemaakt tegen de hoekstijlen van het keuvelend, die daarom beeltstijlen heten, en ligt aan de ene zijde tegen het riet, aan de andere kant naast de winddeuren. De beelt belet, dat de wind onder het riet kan komen. – De beide stukken, waaruit de beelt bestaat, heten ook

beeltstukken. Daar de beelt nooit met beelden versierd is geworden, is het niet duidelijk hoe deze benaming in verband kan staan met Ned. beeld, waarvan het bovendien in geslacht verschilt. Misschien is beelt dus ontstaan uit een vroeger belt, dat in verwante talen voorkomt in de zin van *gordel, omgevende band*, Noord-Fri. *bealt, belt*, onz. Ags. *belt*, m., Ono. *belti*, onz., Lat. *balteum*. Vgl. de Grote en Kleine Belt in Denemarken. Beelt zou dan betekenen *de omringende planken*.

beeltstijl (uitspr. *beelstail*), znw. m. In een molen *Benaming der beide uiterste stijlen van het keuvelend*. Zie **beelt**.

beeltstuk (uitspr. *beelstuk*), znw. onz.; zie **beelt**.

Beemster, znw. vr. Als naam van verschillende stukken land. || De Beemster (te Oostzaan, bewesten de weg). De halve Beemster (onder Wormer, 18de e.). – In hoeverre deze benamingen samenhangen met de drooggemaakte Beemster is niet bekend. Deze wordt ook wel de Biemster genoemd, welke vorm men reeds vindt in de 17de e. || Een ven groot ontrent twee maden leggende aen den biemsterdijck, *Hs. T.* 242, f° 27 r° (a° 1613), prov. archief. – De vorm Biemster is vreemd, daar de oudste gedaanten, waarin de naam voorkomt, zijn Bamestra, *Oorkb.* I n° 66 (10de e), en n° 89 (a° 1083), en Bemestre, *ald* n° 108 (begin 12de e.).

been, znw. onz. Daarnaast bien. – 1) *Het lichaamsdeel*. Zegsw. Het wild zit (haar) in de bienen, (*zij*) *wil telkens uit, is telkens van huis*. Vgl. in de 17de e.: op 't wilt slaen (HOOFT, *Warenar* 265), op 't wilt raken (BREDERO; zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 487). – Over bientje rijden, beentje-over rijden (op schaatsen). – Bientje-strengel doen, Jongensspel, *elkaar trachten beentje te lichten*. – Zie andere zegsw. op **hoofd, water, zoetjes**.

2) *Voet*. – Evenzo elders in Holl. in Westl. Utrecht en in het Stad-Fri. || Trap me niet op me bienen. Ik heb zukke kouwe bienen. – Zegsw. (van een molen, die zonder zeilen gaat:) Hij loopt op (of met) bloote bienen. Zijn ook de borden er af, dan loopt hij op bloote bienen met de nagels van zijn tonen. – Op bloote bienen, ook als term bij het pandoeren. || “Ik speul der honderd.” “Met hoeveel roem?” “Honderd op blote bienen (d.i. *zonder roem*).” – Zie nog een zegsw. op **droog** en **stijf** en vgl. de samenst. **jodebeentje** en **weversbeen**.

3) Als naam van stukken land, die aan de ene zijde in twee of meer evenwijdige tongen (*benen*) uitlopen en vandaar **tweebeen**, **driebeen** of **vierbeen** worden geheten; zie die woorden. || Kees Aelberden bientgen, Piet Joosten bientgens, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Het scherpe been (te Jisp).

– Zie de samenst. **benehok**, **krakelbeen**, **mikbeen**, **nekbeen**, en vgl. **ontkrombien**.

beenderman (uitspr. *beenderman*), znw. m. *De dood*. || De beenderman heb 'em 'ehaald.

beendert, znw. Een bepaald soort van *appel*. Thans onbekend. Waarschijnlijk is dezelfde appelsoort bedoeld, die bij KNOOP, *Beschr.* v.

{p.21}

Appelen en Peren, 29 “Binderzoet” wordt genoemd en elders ook “zoete holaart” heet. || Octo(ber) 5, koght ap(p)ele; tvatie beend(e)rt voor 2½ st., geel rib(b)eling voor 3½ st., *Journ. Caeskoper*, 5 Oct. 1722.

beenophipper (uitspr. *bienòhippər*), znw. m. *Kale pronker, half-blanksheer*. || Denk-je dat ik me dat van zo'n bienophipper zeggen laat? – Beenophipper is letterlijk iemand, die zijn benen (*voeten*) ophipt d.i. trippelt, danspasjes maakt, en dus een minachtende benaming voor iemand, die zwierig loopt en naar de mode gekleed is, maar geen geld bezit.

beentje-haal, znw. In de uitdr. beentje-haal doen. Zeker kunstje bij het tolleren. *De tol onder het been door achteruit halen*. Vgl. **handje-haal**.

beentje-strengel doen, zie **been**.

beer, znw. vr.; zie **baar**.

beers, znw. m.; zie **baars**.

beerzen(I) (uitspr. *beerzə*), zw.ww., intr. *Door slijk en water waden*. Synon. **bozzen**, **kneteren**. || 't Was zo slikkerig; 'et kostte moeite om er doorheen te beerzen. Denk er om, dat je met je nieuwe schoenen niet maar door alles heen beerze. Loop niet zo te beerzen. – Ook: *modderige voetstappen op een schone vloer zetten*. || Beers niet zo in me gang. Vgl.

toebeerzen. – Ook het znw. gebeers is in gebruik. || Veeg toch goed je voeten of; ik heb 'en hekel an dat gebeers. Zie **inbeerzen**. – Vgl. Wvla. beersen, bersen (door het slijk bersen), *haastig lopen*, Mnl. bersen, *jagen*, Ofra. berser.

beerzen(II), zw. ww.; zie **baarzen**.

beest, znw. onz.; zie zegsw. op **looi** en vgl. **knoeibeest** en **biestkamp**.

beet(I) znw. onz. *Grafkuil, graf*. Thans verouderd. || 25 Ditto is begraven de wedu van (mijn broer) G(e)rrit int beet van mijn vrou, *Journ. Caeskoper*, 25 Febr. 1681. – **Beet** (van bijten, *kloven*) moet vroeger in N.-Holl. ook voor andere in de grond gegraven kuilen in gebruik zijn geweest. || (*De dijkwerkers van de Zijpe klagen*;) Pover, pover (*armoede*), hoe hebstu ons ghebeten / Luysich en nat cruypen wy in die beten, / In arme hutkens moeten wy slapen, VALCOOGH, *Chron. v. de Sype* 101.

beet(II). In zegsw. *De kabel loopt te beet, de kabel loopt onklaar*. Een schip dat vastgemeerd ligt, viert bij stormweer de kabel op, omdat die anders gevaar loopt te breken; loopt hij nu onklaar, dan zegt men *de kabel loopt te beet*. – Overdr. ook van allerlei zaken die verkeerd aflopen. || Pas maar op, eindelijk zel de kabel te beet lopen (*eindelijk zal de bom barsten*).

beetje, znw. onz. Daarnaast bietje. Zie de wdbb. Ook als naam van kleine stukken land. || 'tBeetgen, *Stoelb. Assend.* f° 21 v°; tgroot affgebreecken beetgen, tcleynste affgebreecken beetgen, *Polderl. Assend.* I f° 34 r° (a° 1599); vgl. *ald.* f° 33 r°: daff-gebreecken lantgen aende Braeck. – Zie **bit**.

befje (uitspr. *beffie*), znw. onz. Zie de wdbb. – Ook schertsend voor *halfhemd*. || Weet je ook weer (*waar*) of me beffie is?

befnadderen, zw.ww., trans. *Met de vingers vuil of kleverig maken, bevingeren*. Zie **fnadderen**. || Jongen, zit die gladde tafel (de ramen enz.) niet zo te befnadderen.

begaan, st. ww. Zie de wdbb. – Om iets begaan zijn, *er behoefte aan hebben, er om verlegen zijn*. || Ik ben om 'en mes begaan; ken-jij er me soms an helpen? Zo'n haast heb 'et niet: ik ben er niet om begaan (*ben er niet dadelijk om verlegen*). Dat ding ken-je wel houwe van mijn part; ik ben er niks om begaan. – De uitdr. is bij de 17de-eeuwse schrijvers zeer gebruikelijk, doch is thans in de algem. taal verouderd; zie *Ned. Wdb.* II, 1360.

begabberen, zw. ww., trans. *Begaffelen, iets handig en snel gedaan weten te krijgen*. || As-i 'et maar half weet te begabberen, loopt-i weg.

bagijn, znw. vr. Daarnaast bagijn. – Ook als naam van een bepaald *soort van koe*. Vgl. BERHHEY, *Nat. Hist.* 4², 216: *Bagijnekap* is er ook; dit zijn gemeenlijk kleine Koetjes, wier horenen niet uitgewassen zijn, en de kruin zwart hebben, zoo dat deze zich als een zwarte Bagijne tipkap vertoond, en even of zij een ouderwetse Bagijnehuik dragen. || Ik heb de bagijn verkocht. Een roo bagijn, *Custb.* (a° 1746).

begin, znw. onz.; zie zegsw. op **barbiersjongen**.

begist, bnw. *Opgewonden van toorn*. Synon. **gisterig**. Beide afgeleid van het znw. gist. || Het is om je begist te maken. Altijd dat tegenspreken, je zou er begist van worden. – Te Krommenie in de zin van *belust*, in de uitdr. begist maken. || (Iemand vertelt een kind van allerlei lekkers, tot moeder zegt:) Toe, schei nou uit; je zitte 'et kind zo begist te maken, en ze ken er toch niks van krijgen. – Zo ook: een begismakertje voor een *proefje* van iets, dat de begeerte naar meer opwekt. || We kregen 'en klein stukkie zalm voorof: 'en begismakertje; ik eet liever me genoeg an vis en dan niks meer.

beglouwen, zw. ww., trans. *Begluren*. Zie **glouwen**. || As ze de gordijntjes wegschuiven, kennen ze je net beglouwen.

begoffelen (uitspr. *bəgɔffələ*), zw. ww., trans. *Beetnemen, bedotten*. || Ze zellen er mijn niet licht mee begoffelen, daarvoor kennen ze me te goed. 't Is 'en stiekemer; pas maar op, dat hij je niet begoffelt. – Fri. *biguffeltje, uitlachen, bespotten* (HALBERTSMA 269). Vgl. Oost-Fri. *guffel*, N.-Holl. *goffeldoffel, sul*, Beiers *goff*, domkop, enz. Zie verder op *goffen*.

{p.22}

begrieken, zw. ww., trans. *Land, dat van de griek beroofd is, weer met gras doen begroeien, het met zoden bekleden of met graszaad bezaaien* (Wormer en Jisp). Zie *griek*. || De eenden hebben 'et land rauw 'emaakt; we moeten 't weer begrieken. – Evenzo aan de Geestkant en in Waterland.

begrieten, zw. ww., trans. hetz. als *begrieken*. Zie *gried*.

begrijpen (*bəgrɪpə*), st. ww. Zegsw. *Zo, begrijp-ie 't ook?*, als betuiging van instemming met de wijze, waarop iemand antwoordt op het door spreker gezegde. || "'t Is slecht weer voor de boeren?" "Ja, 't hooi verregent allegaar." "Zo, begrijp-ie 't ok?" – *Ergens mee begrepen zijn, er verlegen onder zijn, gevoelen dat iets niet naar behoren is, spijt hebben dat men iets verkeerd heeft gedaan*. || Ik ben er erg mee begrepen, dat 'et stukkend is, maar ik kon 'et echt (*heus*) niet helpen. Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 105); VAN DALE geeft als gewestelijk op in dezelfde zin *zich ergens in begrijpen*.

begroef, znw. In de uitdr. *te begroef gaan, te begraven gaan*. Weinig gebruikelijk. || Ik gaan morgen te begroef. We hebben te begroef 'eweest. Vgl. Ned. *te begroef gaan* (Ned. Wdb. V. 795).

begrotelijk, bnw. *Spijtig, verdriet veroorzakende, nooslijk*. || 't Is begrotelijk geld van zo'n gebroken ruit (*geld, dat men met tegenzin betaalt, omdat men er eigenlijk niet bij vooruitgaat*). 't Is zo begrotelijk, as je zoveel zieke aardappels weg doen moete. – Evenzo elders in Holl. en in 't Stad-Fri.; Fri. *begreatlik*.

begroten, onpers. zw. ww. *Spijten, leed doen, aan het hart gaan*. || Dat ik 'et weggedaan heb begroot me nog. Het begroot me zo van die arme vrouw, die met zoveel kleine kinderen zitten blijft. Het ken-je begroten, dat er in de keuken zoveel 'ebroken wordt. – Evenzo elders in Holl., alsook in het Stad-Fri., Gron. en Oost-Fri.; Fri. *bigreatsje*. Zie de wdbb.

behang, znw. onz. *Behangsel*. || Het behang is 'escheurd. We moeten 'en nieuw behang uitzoeken.

behappen, zw. ww., trans. Alleen in de uitdr. *iets (niet) kunnen behappen, iets (niet) kunnen afhappen*. || Ik heb zo'n dik stuk koek, dat ik 'et temet niet behappen ken (*bijna kan mijn mond niet ver genoeg open, om het naar binnen te krijgen*). Je hoeve zo wijd niet te gapen, je kenne 'et toch wel behappen. – Overdr. betekent *dat kan ik niet behappen*: *dat gaat boven mijn kracht, dat is mij te kostbaar*. – Evenzo in het Stad-Fri.

bei, znw. vr.; Zie *vlaardebei*. Vgl. *hondebei, loerbei*.

beide, onbep. telw. – *Van beids wat* (uitspr. *van bais wet*); vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 142. || Wat wil-je hebben, koek of alderhand? – Nou, liefst van beids wat.

beidegaar (uitspr. *baiəgaar*), onbep. telw. *Allebei, beide te zamen*. Ook *beitegaar*, d.i. *beî te gader*. || Ik heb ze beiegaar 'esproken. – Evenzo elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. Zie ook *Mnl. Wdb* op *beidegader*.

beidemaal (uitspr. *beiəmaal*), onbep. telw. *Allebei* (Assendelft). Synon. *beidegaar*. || Ze benne beiemaal an 't werk.

Beier, znw. Naam van een paar stukken land te Wormerveer; in 1792 verdolven en thans onbekend. || Noch 2 beyer strepen, *Polderl. Westz.* II (a° 1629, die beyeren, *ald.* III f° 60 v° (a° 1644). de twee beyeren, *ald.* V f° 509 (18de e.).

beitel, znw. m.; vgl. *kopbeitel, losbeitel, slagbeitel*.

bek, znw. m. Zie de wdbb. – In een pelmolen. Naam der *uitstekende punten van de rij*n (molenijzer), *waarmee deze in de molensteen sluit*. Een rij heeft vier bekken; vgl. *rijn*. – Zie ook *koebek, kraaiebek, leeuwebek, muggebekken, bebek* en *bekig*.

bekenen (uitspr. *bêkənə*), zw. ww. *Vuren branden op bepaalde tijden van het jaar* (St. Matthijs, Pasen, St. Jan, St. Maarten, enz.), *hout, oude manden, stro, enz. op een hoop gooien en in brand steken*. || We hebben guster 'ebêkend en toe heb ik me hand 'ebrand. Niemand sal vermogen te bekenen of branden met riet, houdt, teertonnen, of iet anders op de ... boeten van 42 stuyvers, *Hs. keur v. Westzaanden* (vernieuwd a° 1711), archief v. Wormerveer. Er sal niemand, Jonck noch Oudt, by dagen noch by nachten, noch in de avont-stont lopen bekenen, elcken reys opte boeten van 42 schellingen, die Ouders voor de Kinderen, ende Meesters voor haer Jongens (Oostzaanden, a° 1644), LAMS 721. – Tot in de vorige eeuw was het woord aan de Zaan algemeen; thans kent men het nog te Krommenie en te Assendelft, doch alleen in dit laatste dorp is het nog in volle gebruik. Het leeft verder nog in het Nrdl. deel van N.-Holl. (Akersloot, Heiloo, Bergen, enz.), waar het vuur zelf onder de naam van bêken bekend is. Te Heiloo is het woord verbasterd tot bêkemen. Zie *Tijdschr.* 13, 233 vlg. – Naast bêkenen vindt men in Assendelver keuren ook bakenen. || Schout en Schepenen ... hebben gekeurt ende geordonneert mitsdesen, dat hem niemand van nu voorts aen en onderwinde te baecken met eenighe materialen, telckens opte verbeurte van twintigh schellingen, *Hs. keur* (a° 1630), archief v. Assendelft. – Het ww. is afgeleid van bêken, een bijvorm van baken, seinvuur. Beide vormen komen naast elkaar reeds in het Ofri. voor (zie *Tijdschr.* 13, 214). Op het Noord-Fri. eiland Sylt

{p.23}

spreekt men van bîken. – Bêken branden werd wegens het brandgevaar reeds in de Middeleeuwen verboden. || Item nyemant en moet beken barnen binnen der vrijhede ..., noch en ghien poirter en moet beken barnen up eenre mile na der stede (*keur v. Amsterdam*), *N. Bijdr. v. Rechtsgel. en Wetg.* N.R. 5, 40. Oeck so moet men gheen bakenen barnen, op vijff scelling (*keur v. Grootebroek*, 15de e.), *Wfri. Stadr.* 2, 267. – In *Hs. Kool* wordt vermeld biekeren, *riet en ruigte, welke door het water aangespoeld is, verbranden*. Dit woord schijnt thans onbekend te zijn. Andere woorden voor het verbranden van hopen stro en hout zijn **blakeren** en **lochteren**, zie aldaar, en vgl. **fik** en **blufter**.

bekennen, zw. ww., trans. *Herkennen, onderscheiden*. || Er komt in de verte iemand an, maar ik ken 'em nog niet bekennen. Ik ken nog niet bekennen wie 'et is. – Der is nergens 'en mens te bekennen (*wijd en zijd is niemand te zien*). Er is geen wolkie an de lucht te bekennen. – Gewestelijk is het woord ook elders in gebruik.

beker, znw. m.; vgl. **stofbeker**.

bekeuren, zw. ww., trans. – Steentje-(straatje-)bekeur, kinderspel, waarbij het verboden is over rode steen te lopen. Vaak gespeeld onder het uit school naar huis gaan. Over de rode stenen moet men hinkelen; wie er met beide voeten op komt mag door de *man* worden bekeurd en moet dan deze vervangen.

bekken, znw. onz. Meest in de verkl. bekkentje. Zie de wdbb. *Lage bak of schotel*; keukengerei. || Een ijzeren pan en een stenen bekken. Doen de sla op 'en bekkentje. Kook de lappies maar in 'et tinnen bekkentje. – In een oliemolen: *de onder het blok geplaatste tinnen schotel, waarin de uitgeperste olie wordt opgevangen*; zie *Groot Volk. Moolenb.* III. pl. 3.

bekking, bnw. *Brutaal, gauw van zich afbijtende*, || Dat wijf is bekkig. – Schertsend, met volketymologie, voor mondig, *meerderjarig*. || Ik ben nou bekkig.

bekleuteren, zw. ww., trans. *Bedisselen, in orde brengen*. Zie **kleuteren**. || Laat hem dat zelf maar bekleuteren. Heb ik dat zaakje nou niet netjes bekleuterd? – Evenzo elders in Holl. – Soortgelijke betekenis hebben *bedibberen*, *bestunneken*, *bestuntelen*.

beklienen, zw. ww., intr. Van spijzen. *Door het koken of braden slinken, inkrimpen*. || Wat is dat vlees bekliend. Je moete der op rekenen dat gestoofde sla erg bekliend. Ik docht dat we genoeg groente hebben zouwen, maar de andijvie is zo bekliend. – Beklienen komt van klien, de Fries-Holl. vorm van kleen, klein, en betekent dus *kleiner worden, inkrimpen*. Vgl. **klien** en **klienen**.

beknippen, zw. ww., trans. *Beknijpen, beknellen*. || Ik heb me vinger toch zo beknipt tussen de deur! – Zo ook elders in N.-Holl. In de 17de eeuw vindt men het o.a. bij HOOFT, b.v. *Ned. Hist.* 218: Zulx Landslot van Brederoode ... bijna van 't grondys beknipt werd. Zie *Uitl. Wdb. op Hooft* op **beknippen**.

beknoffeld, bnw.; zie **beknuffeld**.

beknuffeld, bnw. Daarnaast **beknoffeld**. *Knuffelig, onbruikbaar door de koude, verkleumd*. Alleen van handen en vingers. || Me handen ben beknuffeld, ik ken haast geen doek vasthouden. Ik heb toch zukke beknoffelde vingers. – Vgl. **knuffel**.

bekomen (uitspr. *bəkòmmə*), onr. st. ww. – *Te bekomen zijn, te bereiken zijn*. || Ze is toch zeker na haar huis 'ebrocht? – Zo'n ziek mens? – Nou, maar, al ben-je ziek, dan is Sendam (*Zaandam*) toch altijd nog wel te bekommen.

bekrengeld, bnw. *Benauwd, gedrongen*. Synon. *bekrongen* (zie **bekringen**). || Wat zit je hier bekrengeld.

bekringen, st. ww., trans. Alleen in het verl. deelw. **bekrongen**, *benauwd, beklemd, gedrongen*. Zie **kringen**. || Tussen die twee balken zit je zo bekrongen; gaan wat zijd-an, daar is 'et ruimer. 't Is erg bekrongen mit zijn tweeën in zo'n nauw bed. – Ook in het Ofri. (RICHTHOFEN).

bekuipen (uitspr. *bəkoipə*), zw. ww., trans. Thans alleen in het verl. deelw. **bekuipt**. *Beklemd, beknelde*. Weinig gebruikelijk. || (*Tot iemand, die de mast op zijn been krijgt:*) Baas, nou ben-je bekuipt. 19 Ditto is Cornelis Marte Jansz. van een moolewiel bekuipt, dat hijt enighe uren daer naer is bestorven. *Journ. Caeskoper*, 19 Febr. 1677. (Sy) seylde tegen malckander an ..., dat de mast en het geheele seyltuygh agterover viel, en vader, sittende regt voor de mast, wier sijn hoofd tusse de mast en de balck van het keeringhluycck sodanigh bekuip(t), dat onligtbaer was, *Hs.* (18de e., doch feit geschiedde a° 1664), Zaanl.Oudhk. – Vroeger in het algemeen *beet krijgen, in het nauw brengen, benarren*. || Ten sy datse sus anders den Vorst niet hadde konnen bekuypen, achtende dese voorbaet evenwel voor die reys goet te zijn, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 580. – Vgl. Ned. **bekuipen**, *inkuipen, in een vat kuipen, en door list (kuiperij) zoeken te verkrijgen*. Mnl. **becupen**, *misleiden, in de val lokken*. Vgl. verder over dit woord *Taalk. Bijdragen* 1, 18, en *Mnl. Wdb. op becupe en cupe*.

bel, znw. vr. Steeds in het meerv. **bellen**. *De ingewanden van haring*. || De haring van de bellen zuiveren. – Evenzo elders in N.-Holl. || Oock sullen (de haringpackers) gehouden zijn elcke laegh wel te suyveren, de bellen uyt te halen, de Haringh wel te koonen ende spoelen, ... ende zoo stijf te leggen in 't lijf, dat yder tonne niet meerder als tweemaal {p.24}

behoeft gesprongen te werden, *Handv. v. Ench.* 228a; ook 230a. – In de algemene taal kent men **bellen** in de zin van *neerhangende lappen, flarden*, b.v.: de bellen hangen bij je rok neer. Zie de wdbb. – Ook in de zin van een *groot glas*. || 't is 'en hele bel. Wat 'en bellen, moeten we daaruit drinken? Evenzo in Friesl.

belemmeren, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Het verl. deelw. **belemmerd** wordt gebruikt om aan te duiden, dat water met een dun vlies van ijs is bedekt. || Kijk, de sloot leit belemmerd. Het vriest, want de plassen bennen belemmerd.

belij, znw. onz.; zie **belijd**.

belijd, znw. onz. Soms ook **belij**. Alleen in de uitdr. **belijd hebben bij, hinder hebben van**. || Zolang ik er zelf geen belijd bij heb, mag-je mijn mes wel gebruiken. Ze heb nou al veertien dagen belijd bij de koorts. Ik heb toch zoveel belijd bij kouwe voeten. – In dezelfde zin heeft men in het Fri. **belij** (HALBERTSMA 289) en daarnaast een ww. **bilje**, *door eigen of anderer schuld lijden*. In Waterland is **belijd (blijd) hebben**, meer bijzonder *aandrang voelen tot ontlasting* (BOUMAN 12).

beloken, bnw. Eigenlijk verl. deelw. van het verouderde **beluiken**. Zie de wdbb. – Ook van de lucht. *Betrokken, met wolken bedekt*. || 't Is beloken lucht. – In het Fri. zegt men nog: **Di**

loft belukt, *de lucht betreft* (HALBERTSMA 298). – Vgl. *Rein* I, 2269: “Tusscen Hijfte ende Ghent hilden si haer parlement in ene belokenre (*donkere*) nacht.”

beloop, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Zeker stevig soort touw, dat om de gereed zijnde rollen doek wordt gebonden.* || Gaan dat beloop effen opkloenen. Is 'et beloop al om de rollen 'edaan? – Beloop komt van belopen in de zin van *omgeven, omringen*, vgl. *Mnl. Wdb.* I, 866, op belopen 4°.

Belsche. Naam van een stuk land te O. Zaandam. Thans onbekend. || In Jan Heynenweer: *belsche*, 200 (roeden), *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

belt, znw. m. (?) *Hoop*; van as, mest, enz., in tegenstelling met schelven, die uit hooi bestaan. Zie de wdbb. || Gooi 'et maar op de belt. En sal niemant Oelten (*l. Belten*) maken van scharn (*mest*) opten Hogen-dijck, LAMS 723 (17de e.). – Vroeger ook als plaatsbenaming; wellicht in de zin van *heuvel*. || De Belt (stuk land in de Oosterwillis onder Westzaan, a° 1776). De Belt (idem te Krommenie in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 29. Item een viertel op dien belt (te Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 v°. Evenzo elders in N.-Holl., b.v.: Item twee want (*landmaat*) tjeghes den belt .. Claes Cuper, van den belt XXXV sc(ellingen), *ald.* f° 104 r° (Heiloo a° 1378). – Vgl. HALBERTSMA 550, vlg. op bult.

belten, zw. ww., intr. Belten maken. Zie **belt**. || En sal niemandt schelven ofte belten op den Dijck, of hy sal ruymte laten acht voeten of meer (*keur v. Oostzaanden*, midden 17de e.).

bemiereken (uitspr. *bəmierəkə*), trans. ww. Alleen in de uitdr. iets niet bemiereken kunnen, *met mierken* (inspannend turen) *niet gedaan kunnen krijgen*. Zie **miereken**. || Ik ken 'et niet meer bemiereken: 't is zo donker, dat je die kleine steken niet meer zien kenne.

ben, znw. vr.; vgl. **vuurben**, **larieben**.

benehok (uitspr. *bienəhok*), znw. onz. *Beenderhok*, *knekelhuis*.

benist, znw. en bnw. Met wisseling van *b* en *m* in de toonloze lettergreep voor Menist, *Doopsgezind(e)*. || Hij is benist. De beniste vermaning (*kerk*). – Vroeger ook banist, b.v. *Journ. Caeskoper*, 16 mei 1690. Benist is in N.-Holl. onder het volk de gewone vorm van het woord. Vgl. ook OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 28.

bensel (uitspr. *bensəl*), znw. vr. *Stevig driedraads bindtouw*, bij zeilemakers en schippers in gebruik. || Een bossie bensel. Bij 'et marlen worden er eerst gaten in 'et zeil 'eprikt, waar dan de bensel deur'estoken wordt. Een dwayl met twee teerquasten en 2 bos bensel, *Hs. rekening* (a° 1685), verz. Honig. – Waarschijnlijk behoort bensel bij binden en is het dus een bijvorm van bindsel.

benselen, zw. ww., trans. *Met bensel omwoelen*. Thans zelden gebruikt. || Dat keertouw moet nog 'ebenseld worden. – Elders ook beinselen. || Vastgenaaid in 't midden van de lengte (*een touw*) in een gebeinseld oog, *Selsame Walvisv.* 33; vgl. 29.

bent, znw. onz. *Borstelgras, een taaie dunne grassoort*, die de koeien niet gaarne eten. Lat. *Nardus stricta* (OUDEMANS, *Flora* 3, 298; VAN HALL, *Landh. Flora* 250). – Ook in de naam van een stuk land te Assendelft. || De bentacker, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Elders dragen andere soorten van gras de naam van bent, bentgras; vgl. OUDEMANS, *t.a.p.* 257, 274, en BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 84 en 127. Te Wormerveer is bent de naam der *Deschampsia caespitosa*; zie synon. op **hengstebos**. – Evenzo bij Amsterdam.

2) Znw. m. *Een der drie soorten van hennep: de onzijdige*. Daarnaast ook benthennep. – Vgl. verder **hennep**.

Bentakker, znw. m.; zie **bent**.

bentel, znw. m. In de uitdr. aan de bentel zijn, *de buurt op zijn, langs de straat slenteren*, in ongunstige zin (de Wormer). Zie **bentelen**. || Trijn is weer eens an de bentel.

bentelen, zw. ww., intr. *Langs de straat slente-*
{p.25}

ren; veelal in ongunstige zin (de Wormer). || Je ken wel zien, dat 'et mooi weer is, er wordt je me wat 'ebenteld. Een fatsoenlijke meid loopt niet zo'n hele avond langes de straat te

bentelen. – Ook in Waterland (BOUMAN 8). In het Ndd. is bentern gebruikelijk voor *onrustig heen en weer lopen van kinderen*. Zie DE JAGER, *Freq.* 1, 19. – Vgl. **bentel**, **bentelgat**, **bentelkonten** en **gebentel**.

bentelgat, znw. onz. *Een vrouw, die veel bentelt* (de Wormer). || 't Is 'en bentelgat. Ik wil niet omgaan mit zo'n bentelgat.

bentelkonten, zw. ww., intr. Hetzelfde als *bentelen* (de Wormer). || Ze mag graag zo zondags lopen bentelkonten.

beppe, **beppie**, znw.; zie **bebbe**.

beraken, zw. ww., trans. Alleen in de inf. *Bereiken*. || Ik ken 'et flessie niet beraken; 't staat te hoog. Het is er zo laag: as je op je tonen staan gane, ken-je de zolder raken. 't Is toch zo gemakkelijk zo'n klein kamertje (*b.v. in een schip*), je hoeve (*behoeft*) nooit op te staan, want je ken zittende alles beraken (*overal bij*). – Evenzo in het Stad-Fri.

beredden, zw. ww., trans. Alleen in de uitdr. 't is bered, '*t is beredderd*, '*t is klaar, het werk is gedaan*. || 't Werk is al bered. – Evenzo in Gron. (MOLEMA). In het Fri. en Stad-Fri. berêdden.

bereddering, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *drukke*. || Wat het die meid 'en bereddering op 'er lijf. – Zo iemand noemt men ook wel een ootje bereddering; zie **ootje II**.

beren (uitspr. *bérə*), zw. ww., intr. *Schreeuwen, aangaan*. Meest in verbinding met schreeuwen. – Soms ook *luid schelden* (de Wormer). || Lieve hemel! wat beert die op der kinderen. – Het woord is ook elders (Holl., Friesl., Gron., enz.) bekend; zie de wdbb.

beretand, znw. m. Op een Binnenvaarttuig. In het meerv. beretanden. *Twee rechtopstaande, boven het scheepsboord uitstekende balkjes nabij de voorsteven, aan weerskanten van de kluisen*.

berevet, znw. onz. Minachtende benaming voor *buitenlands, gesmolten varkensvet*. || Een potje met berevet. Smeer je laarzen met berevet in, âârs worden ze hard.

berg, znw. m.; vgl. **barg**.

berk, znw. m. *Zekere boom*. Het woord werd vroeger als bark uitgesproken, blijkens het meermalen voorkomende barkenhout, *berkenhout*. || Wortelen en tronken van Barkenhout, SOETEBOOM, *S. Arc.* 378. – Ook in O.-Friesl. spreekt men van barke, barkenboom en barkenholt (KOOLMAN I, 106).

berm, znw. m. Daarnaast ook barm. *Rand van een dijk, weg of akker*. Zie de wdbb. en vgl. **barmt**. – Ook in de naam van een stuk land onder Wormer: de Barmpaal. Het land heet naar een daarop staande paal.

berriehaalter, znw. m. Meestal in het meerv. *De aansprekers, belast met het halen van de berrie van het kerkhof*; bij een begrafenis (Zaandam). || De berriehaalters moeten om 3 uur berrie halen.

Beryven, znw. vr. Naam van een stuk land te Westzaan. Thans onbekend. || Die beryven, *Polderl. Westz.* III f° 51 r°, 55 v° (a° 1644). – Misschien is de *Beryven* (*Berrie-ven?*) hetzelfde stuk land, dat nu het *land van Lambert Melisz.* heet, en waar door deze, volgens de overlevering, de berrie gevonden zou hebben, waarmede hij in het jaar 1574 zijn moeder uit de handen van de Spanjaarden redde en over het ijs naar Hoorn bracht. Vgl. SOETEBOOM, *Bat. Eneas*, welk toneelstuk over dit feit handelt, en VELIUS, *Kron. v. Hoorn* (ed. CENTEN), 407 vlg.

berzie, znw. vr. *Smeerboel, vuiligheid*. || 't Is er 'en berzie in huis (*een smerige boel*). Loop niet deur die berzie (*modderpoel*). – In de zin van *warboel, drukke, onrust in huis*, is het woord ook elders in Holl. gebruikelijk.

bescharen, zw. ww., trans. *Beweiden*. Thans in onbruik. Zie **schaar II** en **scharen II**. || Dezelve dijk was leggende op de ende (*uiteinden*) van particuliere luyden haar landen, welke landen deurgaans waren weylanden, die met beesten werden beschaart; ook dat de aarde seer

rauw en moel was ... en van dezelve beesten jaarlijks seer werd geruïneerd en bedorven, *Handv. v. Assend. verv.* 452 (a° 1662).

bescheuren (uitspr. *bəskeurə*), zw. ww. trans. Bij het biljarten. *Trekken*. || Ik ken die bal niet bescheuren.

beschieten (uitspr. *bəskietə*), st. ww. – Beschoten zijn, ingedommeld zijn. || Ik was juist beschoten, toe ze brand riepen. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Amsterdammers, b.v.

BREDERO, *Griane* 1295: Ick slaperighe mensch die was daar al beschoten, en *Moortje* 1690: Sy lach en was beschoten.

beschietzel (uitspr. *bəskiesəl*), znw. onz. *Behangsel* (de Wormer). || We hebben 'en nieuw beschietzel in de voorkamer 'kregen.

beschijten, st. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. Er bescheten uitzien, een ongezond, ziekelijk voorkomen hebben. – In een bescheten doekje, in zinnen als: Ik wou dat ik al 'et geld, dat hij verbrast heb, in 'en bescheten doekie had.

beschikken, zw. ww., trans. *In orde brengen, van de fijne was*. || Ik moet vanmiddag nog de boorden en manchetten beschikken, dan ben ik klaar. De was is geschikt.

beschikster, znw. vr. *Een vrouw, die van het “beschikken” der was haar beroep maakt*.

beschrollen (uitspr. *bəskrollə*), zw. ww., trans. *Vitten, aanmerkingen maken op; ook voor de gek houden, in het zonnetje zetten*. – Vgl. Ned. schrollen op, vitten, smalen op. || Hoor ers, oud, je beschrolle me niet, hoor! Hij wier (werd) toch zo beschrold.

{p.26}

beschuit (uitspr. *bəskoit*), znw. vr. Zegsw. 't Is een fijne beschuit, hij is niet goed te vertrouwen. – Een beschuitje, een fijn kneepje, b.v. in het vel van de hand || Wat wil-je, 'en broodje of 'en beschuitje? (*vraag aan iemand, die men voor de aardigheid wil knippen*). – Evenzo een beschuitje met suiker, een kneepje in de kin. Hetzelfde heet elders een (*boeren*)beschuitje (VAN DALE). – Vgl. **knabbelbeschuitje**.

beschuitbolder, znw. m. *Beschuitbolder; een bol (rond broodje) van beschuitdeeg gekneed, die, na eenmaal te zijn gebakken, terwijl hij nog zacht is wordt doorgesneden met het “boldermes”, zodat men twee beschuiten verkrijgt; een hoge en een platte*. || As de slaapkamer wordt schoon 'emaakt, trakteer ik op beschuitbolders.

beseeuwen, zw. ww., intr. Ook **bezeeuwen**. *ontstellen, verschrikken*. || Wat ben ik daar pas bezeeuwd; daar viel me die jongen ternet te water. – Ook *flauw vallen*. || Hij beseeuwde van de honger. Als je nog langer in die kolendamp had zitten moeten, zou je bezeeuwd hebben. Der lag 'en vlieg in de melk, maar-i bezeeuwde niet: toe-i er uit was vloog-i weg. – Ook in W.-Friesl. kent men beseeuwen in de zin van *verschrikken, verbleken*. Evenzo Fri. bisauwje en sauwje, *ontstellen, bij bezwijmen af* (HALBERTSMA 327 vgl.). Vgl. ook *Hs. Pelgrimage* 93d zie bronnenlijst *Mnl. Wdb.*): Mine tonge is verzawen ende daerom is si geheten bi harer namen meynedich. Verzeeuwd, zeeziek, ongesteld, in verzeeuwd van de reis is in geheel Holland bekend (VAN DALE). Misschien behoort dit echter, met het door KIL. vermelde beseeuwen, *madefieri oqua marina* (nat worden door zeewater), en be-seeuwt goed, merces salo infectae, sive madefactae (door zeewater beschadigd goed), bij zee. Te Krommenie zegt men ook: het bezeeuwt al, het zakt al af, het komt wat bij, de zaak wordt al wat vergeten.

besiggelen, zw. ww., trans. *Beetnemen, bedotten*. || Wees niet bang, ik zel je niet besiggelen. Ze hebben je besiggeld, hoor. – In de Wormer gebruikt men in dezelfde zin bezaggelen. Dat's 'en kwaje koopman, hij heb er al heel wat bezaggeld. – In de Beemster zegt men besjaggelen (BOUMAN 9). Evenzo in het Fri. besjaggelje. Het woord is wellicht aan de jodentaal ontleend. Bezaggelen zou echter ook kunnen betekenen *maken dat iemand gaat zaggelen; zie saggelen*. Vgl. voorts **besjoecheld**. In het land van Kuik zegt men seggelen voor *twisten, klijven*, onder het spelen of bij het maken van overeenkomsten (*Navorscher* 10, 89).

besitsel (uitspr. *bəssissəl*), znw. onz. *Behangsel* (de Wormer). Van het nu ongebruikelijke ww. besitsen, *met sits behangen*. || Wat is er 'en grote scheur in 'et besissel.

besjoecheld, bnw. *Bezeten, gek*. || Ben-je besjoecheld? Een van me broers is besjoecheld. Een besjoecheld vrouwtje. – Evenzo in het Stad-Fri.: Bist besjoecheld? – Het woord hangt wellicht samen met Fri. bisucht (Mnl. besiect), dat dezelfde betekenis heeft. Vgl. ook **besiggelen**.

beslagen, verl. deelw. van beslaan in de zin van *uitslaan*, door vochtigheid. *Vochtig*. || Het is erg vochtig in huis, de kleren hangen beslagen in de kast.

beslobd (uitspr. *bəslɔpt*), bnw. Eigenlijk verl. deelw. van beslobben; vgl. **slobben**.

Bemodderd, beslijkt. || Wat ben-je beslobd, heb-je in 'en prutsloot 'ezeten? Hij kwam doornat en beslobd thuis.

besluiten, st. ww.; vgl. besloten *bor* op **bor**.

besmettelijk, bnw. *Licht besmet wordende, gemakkelijk vuil aannemende*. || Zo'n witte mantel is mijn te besmettelijk. Pak dat lint niet met vuile vingers an; 't is erg besmettelijk. Evenzo elders in Holl.

besmeuren, zw. ww., trans. *Besmeren, bevleken*. || Wat heb-je je boezel besmeurd. Je moete de tafel niet zo besmeuren. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Amsterdammers, b.v. VONDEL (VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 16). Ook nog in Z.-Nederl. (SCHUERMANS 46). Vgl. verder *Mnl. Wdb.* op besmeuren.

besmoezelen, zw. ww., trans. *Vuil maken, smetten maken op*. Zie **smoezelen**. || Besmoezel die boeken niet met je vuile handen. Wat is die lijst besmoezeld, je ken zien, dat hij in heel wat handen 'eweest is. – Evenzo elders in Holl. en in Utrecht. Zie DE JAGER, *Freq.* 1, 633.

besnarrelen, zw. ww., trans. *Bedotten, door list benadelen*. Vgl. **snarren**. || Je magge (*moogt*) met hun wel oppassen; as hij je ken besnarrelen, dan laat hij het niet. Zoek-je me weer te besnarrelen? ik moet dertien knikkers hebben en gien twaalf. – Synon. **besiggelen**, **bezaggelen**, **besnierzelen**.

besnierzelen, zw. ww., trans. Hetz. als **besnarzelen**. Vgl. **snierzel**. || Hoor ers, as je me besnierzelen, zal ik je wel aars leren. – Evenzo in Utrecht en waarschijnlijk ook elders.

Besse. Naam van een stuk land in de Kalverpolder. || De Besse, *Custb.* (a° 1741). – Vgl. voor de oorsprong wellicht: Een stuck lants genaemt Besses kamp (te Jisp, a°, 1649), *Hs, T.* 246, f° 83 v°, prov. archief. BES en BESSE komen beide als geslachtsnaam voor.

bessel (uitspr. *bəssəl*), znw. onz. *Oprijg, opnaaisel in een vrouwenrok, een ingenomen zoom midden in de rok*, om deze te verkorten en later te kunnen uitleggen. || Die rok is me veuls te lang, ik zel der maar 'en bessel in maken. – Evenzo in N.-Holl. Bessel is ontstaan uit bestel. In Friesl. spreekt men van bestelthried, besteldraad, en kent men nog het ww. bêzje (volgens HALBERTSMA

{p.27}

348 ook beste, biste), *een zoom op een kleed naaien*. Evenzo Mnl. besten en Eng. to baste, *rijgen, los opnaaien*.

bestaan, znw. onz. In de uitdr. Iets in zijn bestaan hebben, *in zijn aard hebben*. ||

Om anderen kwaad te doen, dat heb ik zo niet in mijn bestaan (*ligt niet in mijn aard*). Maartje is niet erg gauw; dat heb ze niet in der bestaan. Ze heb 'et in der bestaan om altoos op 'en ander af te halen. – Evenzo Fri. hy het sa'n bistean (*natuur*). Vgl. ook HALBERTSMA 348; bistean, *cujusdam indolis esse*: Heit is nat gjirrich; sa bistiet hy nat; mar wol sünich (*vader is niet gierig, dat heeft hij niet in zijn bestaan, maar wel zuinig*).

bestal (uitspr. *bəstal*), znw. Alleen in enkele uitdr.; Ergens geen bestal in zien, *er niets vreemds of onbehoorlijks in zien, er zich niet aan ergeren*. Evenzo elders in Holl. – 't Is zonder bestal, *men kan er geen redelijke aanmerking op maken*. – Met bestal staan en goed bestal maken, *niet misstaan, niet hinderlijk zijn voor het oog*; van gebreken aan kledingstukken, enz. || Nou, hoor, 'et staat met bestal: je ken 'em best dragen (*van een gescheurde, maar herstelde japon*). Het maakt goed bestal, al is er ok 'en vlek op. – Bestal staat waarschijnlijk voor me(s)stal, misstal, misstand; vgl. **benist**. In de beide laatste

uitdrukkingen is bestal dan onjuist gebruikt; zij zullen ontstaan zijn, toen men de eigenlijke betekenis van het woord niet meer voelde. Men zegt ook: Nou, hoor, 'et staat niet met bestal (*er is geen aanmerking op te maken*). Dit is de juiste vorm der uitdrukking, die dikwijls verkeerd gebruikt wordt.

besteden, zw. ww., trans. *Van de hand doen, van zich schuiven*; van iets onaangenaams. || (*Iemand, die zijn werk wel wil staken, omdat het hem te zwaar valt, of verveelt, of het loon hem te gering is, zegt*): ik wil het wel besteden. – Evenzo elders in Holl. en in Friesl. – Vgl. de betekenissen *van de hand doen, verkopen en geven, schenken*, die besteden eertijds eigen waren; zie Mnl. Wdb. I, 1108. De oorspronkelijke betekenis is *plaatsen, een plaats geven*.

bestel, znw. onz.; zie **bessel**.

bestellen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. Het vee bestellen, *het 's avonds verzorgen*. Synon.

jaden. || 'En goeie boer bestelt zen vee geregeld 's aves.

besteltje (uitspr. *bəsteltjə*), znw. onz. Alleen in de uitdr. een aardig besteltje, *een vlug, handig meisje*. || Guurt is toch zo'n aardig besteltje. – Eigenlijk is een besteltje *iemand die alles goed bestelt en bezorgt*; later ging deze betekenis over in die van *aardig, handig persoontje*. Vgl. **bestrukje**.

bestrukje (uitspr. *bəstrukkie*), znw. onz. *Een vreemd persoontje, iemand van ongewone gestalte* (de Wormer). || Kijk wat komt deer (*daar*) 'en klein bestrukkie an. Trijn is zo'n aardig bestrukkie. – In de Beemster is een bestrukje *iemand, die een huishouding goed bestuurt en bestrukt*, en betekent bestrukken *waarnemen, behartigen, in orde houden*. Ze zal het wel goed bestrukken, het is net zo'n bestrukje (BOUMAN 9, *Navorscher* 4, 193). – Vgl. ook:

't Is *Klaasje* voor, 't is *Klaasje* na,

Klaas moet het al bestrukken:

en alles was ik gadesla,

mag doorgaans wel gelukken.

WOLFF en DEKEN, *Econ. Liedjes* (ed. 1792) 15. Op Tessel zegt men bestruken. || Peet had wat met de notaris te bestruke (*bedisselen*), *Sch. t. W.* 1, 310. – Een soortgelijke overgang van betekenis als bij bestrukje, eerst *iemand die alles goed bestrukt en bezorgt*, en later ook *een aardig of vreemd persoontje*, vindt men bij **besteltje**, zie aldaar.

bestunneken (uitspr. *bəstunnəkə*), zw. ww., trans. *Bedisselen, in orde brengen*. Zie **stunneken**. || Er valt voor zo'n bruiloft heel wat te bestunneken. Ik heb geen hulp nodig, ik ken alles alleen wel bestunneken. – Zie synon. op **bekleuteren**.

bestuntelen (uitspr. *bəstuntələ*), zw. ww., trans. *Beredderen, in orde maken*; met het bijdenkbeeld dat dit stuntelig, onhandig, gaat. Zie **stuntelen**. || Laat hem zijn gank maar gaan, hij zei dat zaakje alleen wel bestuntelen. Dat heeft hij toch aardig bestunteld. – Zie synon. op **bekleuteren**.

bestvat, znw. onz. *Een vat bier met brandewijn gemengd*, dat door de patroon tot tractatie aan zijn werkvolk wordt gegeven. Dit gebeurt o.a. als het dak op een nieuw gebouwd huis is gezet of een nieuwe as in de molen is gestoken. Tegenwoordig heet elke dergelijke tractatie zo, ook al blijft het oorspronkelijk *bestvat* achterwege. || De baas zel 'en bestvat geven. Bestvat houden (*feestvieren*). We ganen na bestvat (*te partij, te bruiloft*). – In soortgelijke zin ook in de Beemster: *onthaal, tractatie, feest bij verloving, verjaring, verhuizing*, enz. || De vrienden op het bestvat nodigen (BOUMAN 9). – Vandaar **bestvatten**.

bestvatten, zw. ww., intr. *Bestvat houden*; zie **bestvat**. – Ook in de Beemster.

bet, bijw.; – vgl. **meugebet**.

beteutig, bnw. en bijw. *Beuzelig, peuterig, onhandig*. Van teut, *zeur sukkel*. || 't Is wel 'en goejig mens, maar ze is wat beteutig. Hè, wat ben-je beteutig bezig.

betien (uitspr. *bətien*), onz. ww. Alleen in de uitdr. laten betien, *laten betijen, laten begaan, daarlaten*. || Kom, laat betien (*schei uit*). Die zaak is nou wel uit, laat 'et maar betien (*laat het*

er maar bij blijven). – De vorm laten betien is ook verderop in N.-Holl. en in het Stad-Fri. gebruikelijk. In de 17de e. vindt men hem o.a. bij HOOFT en BREDERO; vgl. OUDEMANS *Wdb. op Bredero* 49.

{p.28}

betippen, zw. ww., trans. *Bekeuren*, bij allebei kinderspelen. || Je lope op rooie stien, ik betip je. Je bent betipt. – Zie *tip* en *steentje-betip*.

betoeterd, bnw. Eigenlijk verl. deelw. Van het niet gebruikelijke betoeteren, tenzij het woord naar analogie van andere dergelijke uitdrukkingen is gevormd. Alleen in: Ben-je betoeterd? *Ben je gek, wat bezielt je?* – Evenzo Stad-Fri. betútert. Vgl. Ned. beteuterd.

betrapen, zw. ww., trans. *Betrappen*. Thans verouderd, behalve in het verl. deelwoord betraapt, dat nog gebruikt wordt. || Hij wier net betraapt, toe-i 'et geld uit de laad nam. Neemt op uwe ganghen achte, soo en wordt ghy niet betreapt, *Saender Bloeme-stralen* 275. Hoe noodig dat het was de sonden uyt te bannen, hoe licht de felle Dood ons eens betrapen kon, SCHAAP, *Bloemt*. 219. – In de 17de e. is betrapen in Holl. nog in volle gebruik, vgl. OUDEMANS 1, 648, en *Wdb. op Bredero* 49. In de Middeleeuwen was de vorm betrappen nog onbekend; zie *Mnl. Wdb. op betrapen*.

betrappen, zw. ww.; zie *betrapen*.

betrouwd, verl. deelw. van betrouwen; ook als bnw. *Vertrouwbaar*. || Het ijs is nou betrouwd, je mag er wel op. 't Is geen betrouwd ijs. De brug is niet meer betrouwd. – Iets betrouwd zijn, *gerust met de zorg voor iets belast kunnende worden*. || Hij is geen potlood betrouwd; hij schrijft overal op. Je moete eerst wat groter wezen, eer je 'en horloge betrouwd benne. – Het is betrouwd, het is vertrouwd, veilig. || 't Is eigenlijk niet betrouwd, dat die twee kleintjes allenig op straat lopen. – Evenzo in Friesl.

beug, znw. vr. In de uitdr. de beug zetten, *'s avonds het viswant uitzetten, waarmede men de volgende dag gaat vissen*. De beug is de gehele voorraad netten of want, waarvan die dag gebruikt zal worden gemaakt; men bezigt de uitdrukking van alle soorten van vistuig, zelfs van aaldobbers. – Beug wordt bij VAN DALE vermeld als benaming voor een *groot net voor de kabeljauw- en schelvisvangst*. Volgens HALBERTSMA 232 is het woord ook gebruikelijk voor een paar vissersschuiten, die voor de wind zeilende samen een sleepnet voorttrekken om garnalen te vangen.

beugel, znw. m.; vgl. *roedbeugel*.

beuk (I), znw. m. *Beukeboom*. Vroeger boek, welke vorm nu nog slechts gebruikelijk is in boekeneut, beukenoot, en boeken, *van beukenhout gemaakt*. || Boeken planken. Boeken vuisten en keephouten. – Zie verder de wdbb.

beuk (II), znw. Ook in de verkl. beukie. *Kleine ijzeren kookpot*, met hengsel, doch zonder poten. || Kook de gort maar in 't beukie. Wie mag vandaag de beuk uitslikken? Heb-je de beuk al 'eschrobt. – Wellicht is vroeger ook de verkl. beuken in gebruik geweest. De woordenlijst in *Karaktersch.* 335 geeft althans op: het beuken is geborten (*gebarsten*).

Beukel-halfmad, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Claes Duyvessen, de beukel ½ maden, in Ouwe Jans-weer (tweemaal 152 en 290 roeden groot), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Misschien is Beukel hier de bekende mansnaam en is er sprake van *de halfmaden van Beukel*.

beuker, znw. m. *Een kleine, doch stevige jongen*. || Waar zou zo'n kleine beuker zich al mee bemoeien. Jan is in die paar jaar flink 'egroeid, 't is 'en aardige beuker 'eworden. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl. en Gron.; zie de wdbb.

beulen, zw. ww., intr. Zeker spel met twee grote knickers (*pollen*), waarbij de beide spelers om beurten hard naar elkanders pol smijten, ten einde deze te verbrijzelen. Dit smijten heet te Assendelft beulen.

beuling, znw. m. – In de bouwkunde. Een houtversiering aan deuren, enz., welke naast een naad wordt aangebracht, om deze minder zichtbaar te maken, en bestaande in *een*

beulingvormige afschaving der kanten van het hout. Dit geschiedt door middel van de beulingschaaf, die een boogvormige snede heeft. Heeft de beuling de vorm van een eierschaal dan spreekt men van een eierbeuling.

beulingschaaf, znw. vr.; zie **beuling**.

beuning, znw. vr. *Beun, plankier; planken getimmerte langs het water, waar schuiten kunnen aanleggen*, enz. – In dezelfde zin in Gron. *buning* (MOLEMA 62). – Vgl. **buning**.

beuning, znw. vr.; vgl. **buning**.

beuntje, znw. onz.; vgl. **boontje**.

beuren, zw. ww., intr. *Gebeuren*. || Dat zel niet beuren. As 'et weêr beurt, stuur ik je weg. Ik wachtte, maar er beurde niks. Wat is hier 'beurd? (of 'ebeurd)? 't Is 'ebeurd ('*t is gedaan, 't is uit*). 't Vriezen is 'ebeurd. – Deze vorm is in geheel N.-Holl. de gewone.

beurs, znw. vr. Zegsw. Sparen en vergaren maakt kleine beursjes groot. – Ook als naam van een stuk land te Assendelft. || Die beurse, *Maatb. Assend* (a° 1634). – In de zin van *koopmansbeurs* in de uitdr. beurs houden, *in een groep met elkaar staan praten*. || Het werkvolk hield weer beurs en voerde geen slag uit. – Zie **beurzen**.

beurt, znw. vr.; vgl. **verbeurten**.

beurzen, zw. ww., intr. *Beurs houden, in groepen met elkaar staan praten*. Vgl. **beurs**. || Er staat altoos 'en troep los volk bij de sluis te beurzen. Toe ik er vanavond langes ging, stingen Trijn en Griet bij Neel an de deur te beurzen.

beuzem, znw. m.; zie **bezem**.

beveraas (uitspr. *béværaas*, met een hoofdtoon op {p.29})

aas), znw. vr. *Zekere winterdrank*, bestaande uit oud bier en wijn, met suiker, kaneel, notemuskaat, enz. door elkaar gekookt, en warm gedronken. Thans weinig gebruikelijk. || As je van 't ijs komme (*komt*), doet die beveraas je goed. – **Beveraas** wordt ook in *Hs. Kool* vermeld en was in de vorige eeuw dus ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. – Het woord is uit het Romaans overgenomen en betekent letterlijk *drank*. Vgl. Ofra, *bevrage, drinkgeld* (GODEFROY 1, 642), Fra. *breuvage, drank*, Eng. *beverage*, Ital. *beveraggio*.

bevloten, zw. ww. Alleen in de uitdr. het niet kunnen bevloten, *met de voeten geen grond kunnen krijgen, aangezien het water te diep is, niet in het water kunnen staan*, b.v. van een visser die zich langs het boord van zijn schip in het water wil neerlaten, van baggerlieden, die zich te water begeven, enz. || Ik zel maar weer an boord klimmen, ik ken 'et niet bevloten. Gaan daar maar niet te water, daar ken-je 'et toch niet bevloten. – Vgl. **vloten**.

bewarmen, zw. ww., wederk. *Zich verwarmen*. Alleen in de uitdr. zich niet kunnen bewarmen. || 't Is zo koud, dat je je niet bewarmen kenne. Ik heb zeker koorts, ik ken me niet bewarmen. – Evenzo elders in N.-Holl. In het Mnl. komt bewarmen, trans., voor in de zin van *verwarmen, koesteren*; zie *Mnl. Wdb.* I, 1209.

bewinnen, st. ww., trans. *Door werken verdienen*. Alleen in de inf. met de ontkenning *niet*. || 't Is niet te bewinnen, zoveel geld geef-je uit. Zo'n dure japon ken ik niet bewinnen.

bezaan, znw. vr. Ook als naam van een stuk land te Oostzaan. Wel zo geheten naar de vorm. || De bezaan, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – In de vorige eeuw was bezaantje ook in gebruik als benaming voor een *bont dasje om de hals, van mannen*. Dit is thans verouderd.

bezaggelen, zw. ww.; zie **besiggelen**.

bezeeuwen, zw. ww.; zie **beseeuwen**.

bezem, znw. m. Daarnaast **beuzem**. In verkl. beuzempie. Ook in de zin van *stoffer*. Een lange bezem, *stoffer met lange stok*.

bezemstaal, znw. m. *Bezemsteel*. – Ook als schertsende benaming voor een *magere vrouw*. || Wat 'en bezemstaal.

bezig, bnw. *Bedrijvig*; zie zegsw. op **balie II**.

bezwelgen, st. ww., trans. In de uitdr. het niet kunnen bezwelgen, *een te gelijk toestromende grote voorraad vloeistof niet kunnen verzwelgen, inslikken*. || Met zo'n plasregen kennen de goten 'et niet bezwelgen. – Beswelgen komt ook in het Mnl. voor; zie *Mnl. Wdb.* III, 1128.

bezwijken, st. ww. Zie de wdbb. – Iemand niet bezwijken, *hem niet verlaten, altijd bij hem zijn*. || De hond bezwijkt me niet. Ze is zo op die pop 'esteld; hij bezwijkt haar niet.

– Evenzo in het Mnl. beswiken, *in de steek laten*.

bibber, znw. m. *Koorts*. || Ik heb de bibber. Vijf had de bibber in 'et lijf (*uit een kinderrijm*).

bidden, st. ww.; zie een zegsw. op *wees*.

biebel, znw. m. Daarnaast ook **briebel**. Meestal in de samenst. *snotbiebel, snotbriebel*; zie aldaar. *Snotneus*. Scheldwoord. || Lillike biebel. – Zie *bijbel*.

biekeren, zw. ww., intr. *Riet en ruigte branden*. Thans onbekend; zie op *bekenen*.

bien, znw. onz.; zie *been*.

bier, znw. m.; zie een zegsw. op *rood*.

bieren, zw. ww., intr. *Bierdrinken*. Inzonderheid bij de wevers te Assendelft; op zaterdagmiddag vóór Pinksteren (Luilak) naar Krommenie gaan, om bij hun patroons bier te drinken zoveel ze lusten. || Is Piet nag uit bieren 'eweest? Ik gaan vanmiddag uit bieren.

biersasser, znw. m. *Bierzuiper*. Zie *sasser*. || Gaan toch niet bij die biersassers zitten.

biertje, znw. onz. *Zekere maat voor melk*. Thans in onbruik. Het woord is echter nog aan oude mensen bekend. || 24 Biertjes koemelk in de Maymaand geven 6 pond wrongel als de kaas uyt de pers komt, en 14 biertjes schapemelk geven zo veel wrongel als 24 bier koe-melk; 2 halve stuyvers koppen doen één biertje, *Advers. Oostwoud*, f° 878. – In de 17de e. is een biertje een *maat* of een *kan bier*. || Waard, wat is hier verteert? – De Man ses biertjes. – Wel daar is achteen stuyvers, *N.-Holl. Rustenburg* 18. In de Amsterdamse kluchten komt het woord in deze zin herhaaldelijk voor. Vgl. BREDERO, *Klucht v. d. Koe* vs. 120 *noot*, 181, 222, en OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 54.

Bierweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Oostzaanden. Nu onbekend. || Het bierweer, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

biesbauw, znw. m. Alleen in de zegsw. In de biesbauw (biezebauw) zijn, *in de verlegenheid zitten, teneinde raad zijn*. || Hij is helemaal in de biezebauw. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. b.v. FOKKE, *De Vrouw is de baas* (ed. 1828), 1, 173: Gelyk ik ook reeds gezegd heb dat de ... mannen, ... er ook dikwijls lelijk mee in de biesbouw komen. – Biesbauw betekent oorspronkelijk *horzel, die door zijn steken het vee aan het biezen (bijzen) brengt*. Vgl. Fri. *bou, bau, bauwe, horzel* (HALBERTSMA 470), Ned. *korenbout, rombout*, met het verouderde *biesbout* (KIL.) in dezelfde zin, en *biezen, bijzen, wild rondlopen*, van het vee (*Mnl. Wdb.* I, 1270; VAN DALE). Hiervan afgeleid is biesbauwen, *voor de biesbauw vluchten*; vgl. *biesbouten, discurre cum impetu et strepitu* (KIL.), Fri. *bîzebàutje, pret maken, heen en weer vliegen*, van stoeiende knapen en meisjes (HALBERTSMA 326). – In de
{p.30}

biesbauw zijn zal dus eigenlijk betekenen *ten prooi zijn aan de biesbauw, biesbauwen*.

– Over bietebauw, bijtebauw, spook, vergelijkte men de wdbb.

Biestkamp, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft, in de Binnenkaag. || Die Byestcamp, GONNET, *Zijlkl.* 410 (a° 1445); de Biestkamp, *Polderl. Assend.* I f° 55 r° (a° 1600). *Soms ook*: Bieskamp, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Misschien is biest in deze naam de dialectische vorm van beest, die b.v. nog bij BREDERO voorkomt.

biet, znw. vr.; zie *snijbiet*. Vgl. *zwambiet*.

bieten, zw. ww., intr. Van koeien. *Het uitzakken der baarmoeder*, b.v. na het kalven, als gevolg van spierverslapping. Vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 7, 360. || Die koe biet. – Vandaar het znw. **bieter**, *koe die biet*. || 't Is 'en bieter. – Evenzo in de Beemster.

bieter, znw.; zie *bieten*.

bietlijf, znw. onz. *Het naar buiten geschoten deel der schede van een koe*; zie **bieten** en **lijf**. || De koe zijn bietlijf hang er uit, steek 'et er weer in. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 11).

big, znw. onz. *Jong varken*. – Ook als naam van enige molens. || Het oude Big (op de Koog en te Assendelft). 't Jonge Big (te Zaandijk en te Assendelft). || **Franse big**, scheldnaam voor de leerlingen van een Franse school, thans te Zaandam ook voor die der Hogere Burgerschool. – Zo ook elders in Holl.

bij, voorz.; vgl. **kortbij**; zie een zegsw. op **kijken**.

bijbel, znw. m. Daarnaast nog **biebel** in de uitdr. zo koud as 'en biebel, *steenkoud*.

bijhen, bijw.; zie **hennebij**.

bijl, znw. vr. – Ook als naam van vele stukken land, die de vorm van een bijl hebben. || Het bijltgen (te Assendelft), *Polderl. Assend. I f° 70 r°* (a° 1600). Neel Steffes suyt aen geleghen met een bijl, *Maatb. Assend. (a° 1635)*. Een stucke lants ghenaeemt dye bijll (onder Westzaanden), *Hs. U. 137* (a° 1592), prov. archief. De Bijlen (onder O. Zaandam), *Custb. (a° 1743)*. – Verder in samenst.: Die bijlackers, *Stoelb. Assend. f° 37 r°* (17de e.). – Jan Dirck Huysers bijlcamp. *Maatb. Assend. (a° 1635)*. – De bijlstreng, *Polderl. Oostz. II* (a° 1782). – Die bijlstrepen, *Polderl. Westz. III, f° 16 v°* (a° 1644). – Die bijlweyt, *Maatb. Assend. (a° 1633)*. – Vgl. **stekenbijl**.

bijlakker, **bijlkamp**, **bijlstreng**, **bijlstreep**, **bijlweide**, znw., zie **bijl**.

***bijs**, znw.; zie **pikkebijs**.

bijspul, znw. onz. Bij boeren. *Bijzaak*. Benaming voor al hun produkten, behalve boter en kaas (die voor hen hoofdzaak zijn), dus: aankoop van vee voor verkoop, afzet van vee in het najaar, het houden van zeugen voor aankoop van biggen, het vetmaken van varkens voor de markt, het mesten van kalveren enz. || Skêpen dat is maar bijspul. Spijtig dat de kees zo'n bietje geldt en de bijspullen ook.

bijster, bnw. Zie de wdbb. Ook in *slechte toestand*, *arm*, doch alleen in de uitdr. rijk of bijster, *rijk of arm*. – Deze bet. van **bijster** komt ook in het Mnl. voor; zie *Mnl. Wdb. I*, 1252.

bijt, znw. vr. Zegsw. 'k Moet bijt hakken en boelhuis houden, (*van iemand, die veel beweging maakt, maar niets doet*). Bijt hakken laat men door zijn knecht doen en boelhuis houden door een makelaar.

bijten, st. ww.; zie zegsw. op **achtentwintig**.

bijter, znw. m. – In een pelmolen. Benaming van *zekere touwen*. De snaren (*touwen*), die over de schijven lopen worden onderscheiden in **bijters** en **sulders**. De sulders kan men laten vieren, zodat zij sullen en de schijven niet meer in beweging brengen; de bijters echter blijven dan nog zo strak gespannen, dat zij de schijven doen draaien. – Zie de samenst. **oorebijter**, **spekkebijter**, **stijlebijter**.

bijthakkertje, znw. onz. *Een blauwe (of rode) das of zakdoek, die men om de hals geknoopt heeft, en die op de rug met een punt neerhangt*. Inzonderheid door oude mannen tegen de koude gedragen. Oorspronkelijk wel zo genoemd omdat men bij het bijthakken zulk een doek omdeed. || Hij heb 'en bijthakkertje om.

Bijweer, znw. onz. Naam van een weer lands te O. Zaandam. || 't Bijweer, *Custb. (a° 1741)*.

bijworp (met klemt. op *bij*), znw. m. *IJzeren ring, waarmede metalen landbouwgereedschappen (zeisen, haken, klauwen, enz.) aan de houten steel worden bevestigd*. De **bijworp** wordt met een pen en wiggen vastgemaakt.

bijzuk (met klemt. op *zuk*), bijw. *Bijzonder, toevallig, casueel*. || 't Is toch al bijzuk, dat 'et net zó beuren moet.

bik, Alleen in de uitdr. dat is bik, *dat is binnen, dat is mijn!*

bikken, zw. ww.; vgl. **slikkebikken**.

bikker, znw. m. Ook **bikkerd**. *Slimmerd, leuke vent*. || 't Is 'en goocheme bikker. Men zegt ook: 't is 'en gare bikkerd.

bil, znw. m. Zegsw. Nou zelle we zien wie de blankste billen het (b.v. *wanneer alle spelers hun kaarten "blootleggen", om te bepalen wie het spel wint*). De uitdr. is ook in Friesl. bekend; zie HALBERTSMA 285. || Te Krommenie zegt men; zien wie de blankste billen heeft voor: *zien wie het beslissende spel wint* (wanneer elk der spelers één of evenveel spellen heeft gewonnen). Vgl. ook **broekie-val**. – Een blotebillen-gezicht, een melkmuil. Zo ook elders. – Een blote-billen-smaak, een kinderachtige smaak in de mond. || Kom, ik zel er maar ientje pakken (*een bord nemen*), om die bloote-billen-smaak weg te krijgen. – {p.31}

Zie nog een zegsw. op **donker**. Vgl. **wrikbillen**.

billebouters, znw. meerv. Schertsend voor *billen*; inzonderheid van kleine kinderen. || Wat 'en lekkere dikke billebouters.

bilwagen znw. m. In de uitdr. met de bilwagen uit rijden gaan, te voet gaan. || Hoe gaan-je na huis? – Nou, mit de bilwagen.

bin, voorz. *Binnen* Thans verouderd, en alleen nog bewaard in de samenst. **Binkaaik** en misschien in **binkas**; zie aldaar. || Wat Boom dat bombt (*bomt*) en hol is bin, dat is geen Boom na mijnen sin. *Saenl. Wassende Roos* 12. – Vgl. *Mnl. Wdb.* I, 1258 op bin. – In het Fri. spreekt men nog van binhûs, bindoar.

bindel, znw. m.; soms onz. *Het touw met ijzeren haak, waarmee de hooischuit wordt gemend* (Assendelft). Aan de schuit is een strop, waaraan de bindel wordt vastgemaakt. Vgl. **mennen** 2. – In de zin van *touw om iets vast te binden* ook in Waterland. || Een yegelyk zal gehouden wezen (Eyndvogelen) binnen de Dorpen daar men is Sayende den oogst lang geduerende aan de Bendel in eenig hoek te houden, *Keuren v. Waterl.* 27 (a° 1637).

binden, st. ww.; vgl. **aanbinden**.

bink, znw. m. *Iets dat lomp en groot is in zijn soort*; vandaar ook *een onbehouwen groot stuk, een bonk*. || Dat's 'en grote bink (*een grote dikke vis*). Ik heb 'en stuk koek van me moeder 'ekregen; kijk ers wat 'en bink. Geef mijn ok maar 'en bink worst. In de verkl. binkie ook *bonkje, hompje, stukje*. || Geef me 'en binkie kees (*kaas*). – Vergelijk Ned. bink, *botterik, lomperd, knoeier, slecht paard*, VAN DALE; binck, binghel, *rusticus* (boerenlummel), KIL. – Zegws. Een bink maken, niet op het werk komen, een schoft, een halve of hele dag verzuimen, van werkvolk. Daarnaast de bink steken, pinkiesteeke doen, meestal van kinderen, *heimelijk school verzuimen*. || Piet heb vanmorgen weer ers 'en bink 'emaakt. Ze hebben guster de bink 'estoken. Ik zel wel schelden krijgen, omdat ik weer pinkie-steek 'edaan heb. – In dezelfde zin zegt men elders in Holl. binken, binkje draaien, binkje spelen en binkje steken. Vgl. DE JAGER, *Archief* 1, 198.

Binkaaik, znw. m. (?) Naam van verschillende stukken land onder Assendelft langs de Kaaik gelegen. De stukken aan de dorpskant heten *Binkaaik*, die aan gene zijde, over de Kaaik, *Buitkaaik*. De Binkaaik met het daarnaast gelegen Binkaaiks-ventje. De lange Binkaaik. – Dat bincayckgen in Gerrit Claes Pouwelsweer, *Polderl. Assend.* I f° 14 r° (a° 1599). Drie vierendelen van de bincayck, *ald.* f° 35 r° (a° 1599). Piet Joosten smalle binkeyck, *Maathb. Assend.* (a° 1634). – Zie **kaaik**.

binkas, daarnaast **binkes** (uitspr. *binkəs*). Alleen in de uitdr. dat is binkas (binkes), *dat is binnen, dat is mijn!* – Binkas staat waarschijnlijk gelijk met bin(nen) de kas, in de kast. Vgl. het synon. **binnen mikken**, eigenlijk van het hooi, *binnen de palen van de barg, binnen*; zie **mik**. – Vgl. verder op **binnen**.

binnen, voorz. en bijw. Daarnaast vroeger ook **bin**; zie aldaar. – Zegsw. Dat is binnen bij Louw, dat is binnen, dat is mijn! Synon. **binnen mikken, binkas, bik**. – Zegsw. Binnen ben de beste (d.i. *die binnen zijn, zijn de beste*), gezegd als iemand zijn geld, winst enz. binnen heeft.

binnenblaar, znw. vr. Een ziekte van vee. Meermalen sterft een koe plotseling, terwijl het lichaam opzwellt en spoedig tot ontbinding overgaat. Men kent de oorzaak van de dood niet,

maar zegt, dat het beest gestorven is aan een binnenblaar. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 11). Vgl. **blaar**.

Binnendelft, znw. vr. Naam van stukken land onder Assendelft, aan de Delft gelegen. De stukken aan deze zijde heten *Binnendelft* of *Opperdelft*, die over het water *Buiten-* of *Uiterdelft*. || Jan IJsbranden binnendelft, Jacob Trijn Heynen binner Delft (*binnen der Delft*), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Een stuccke landts genaempt die binner delft, *Hs. U. 20. f° 50 r°* (a° 1584), prov. archief.

binnenhaard, znw. m.; zie een zegswijze op **vriend**.

Binnenkaag, znw. vr. Een polder onder Assendelft. Zie **kaag**. || Een stuk land in de Binnenkaag.

binnenkabel, znw. m. *Een kabel lands begrensd door de wegsloot, een tochtstloot en twee kabelsloten, of door twee tocht- en twee kabelsloten. Zie kabel.*

binnenlicht, znw. m. In een papiermolen. *Dat gedeelte van de zijwand der maalbakken, waar de rol op rust. De binnenlicht vormt met de beweegbare buitenlicht het toestel, waardoor de rol gelicht en hoger of lager gesteld kan worden. Samen heten zij ook de licht.* Vgl. *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 4.*

Binnenreef, znw. vr. Naam van stukken land onder Nauerna, langs de Reef gelegen. De stukken aan de zijde van Assendelft heten *Binnenreef*, de andere *Buitenreef*. || Symen Kees Jan Flooren binnenreef, Cornelis Baertsz. Bosmans binnenreefgen, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

binnenroed, znw. vr. *De binnenste der beide molenroeden, die roede welke zich het dichtst bij de kap bevindt. Zie roed.*

binnensteen, znw. m. In een oliemolen. *De binnenste der beide rondwentelende molenstenen. Vgl. buitensteen.*

binnenveld, znw. onz. *Het land binnensdijs.* Hetz. als **veld**; zie aldaar. || Zijn molens stane niet an de Zaan, maar in 't binnenveld. We gane in 'et binnenveld schaatsenrijden. De {p.32}

binne-velden van Krommenye, Uitgeest, Limmen, etc., SOETEBOOM, *S. Arc.* 222.

binsterig, bnw. *Ruw, schilferig*; van de huid (Zaandam, Koog). || Me handen benne binsterig.

bint, znw. onz.; zie **achterbint**, **voorbint**, **wagenbint**.

bit, znw. onz. (?) In verkl. **bitje**. *Een kleinigheid, beetje.* || 't Ken me gien bit (*geen zier, geen lor*) schelen. 't Scheelt me 'en bitje, of ze 't hoort. – Vgl. Eng. **bit** en Fri. **byt**, die evenzo worden gebruikt (HALBERTSMA 356).

bitterhartig, bijw. *Bitter.* || Wat heb dat kind bitterhartig leggen huilen.

blaag, znw. m. en vr. *Kind, onnozel schepsel; lastig kind, hinderlijk persoon.* || Een nochtere blaag. Hè, wat ben-je 'en blaag: zit toch niet overal an. – Evenzo elders in Holl., Utrecht, Gron., Oost-Friesl., Nederduitsl., Overijsel, land van Kuik; zie de wdbb.

blaai, onz.; zie **blei**.

blaar (I), znw. vr. *Opzwellig.* Zie de wdbb. – Ook de benaming van een ziekte van koeien en schapen, waarbij de huid hevig opzwellt, welk ongemak zich soms in korte tijd over het gehele lichaam uitbreidt. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 11). Vgl. **binnenblaar**.

– Zegsw. **Een blaar tikken**, *van verrassing een gat in de lucht slaan.* || Ze zel 'en blaar tikken, as ze dat nieuwtje hoort. Mijn gort! wat tikken jullie 'en blaar (*wat maak-je een geweld*)!

blaar (II), bnw. Daarnaast te Assendelft nog **bleer**. Van koeien. *Een witte streep aan het voorhoofd hebbende, bles.* Zulk een koe heet ook **bleerkop** (Assendelft) of **blaarmoorkop**. Is de blare koe niet zwart-bont, dan spreekt men ook van **roodblaar** of **grijsblaar**; eertijds ook van **vaalblaar**. De vorm **bleer** was vroeger de gewone. || Blere koeien hebben een of twee zwarte kringen om 'er ogen. Men heet geen Koe bleer, of hy heeft plek op heer, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 39. Twe Koeyen en een Pink-vaers, d'een rood bleer, d'ander swart bleer, met een bonte neus, het Pink-veers wesende rood-bleer ..., twee Koeyen, d'een rood-gremeld en d'ander vael-bleer, ... nog twe rood-blere Veerssen, SOETEBOOM, *t.a.p.* 't

Is 'en blaarmoorkop. – **Bleer** was vroeger ook in de Beemster gebruikelijk (BOUMAN 11). **Blaar**, **zwart-**, **rood-**, **grijsblaar** is algemeen Ned. en komt reeds in de Middeleeuwen voor (b.v. *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 364 vlg.); zie de wdbb.

blaarmoorkop znw.; zie **blaar II**.

blaas, znw. vr. Daarnaast **blees**. Zie de wdbb. – Bij de papiermakerij. *Een holle koperen bol* van 40 à 50 cm diameter, die door een buis in verbinding staat met de haard en vandaaruit verhit wordt, en die zich onder in de kuip bevindt, om de daarin zijnde papierstof te verwarmen. || De blees is lek. Betaald voor nieuwe bleeze f 99,10, *Hs.* (midden 18de e.), verz. Honig.

blaastoeter, znw. m. *Blaaspoep, rondtrekkende muzikant*, meestal uit Duitsland. II Een troep blaastoeters. Geef die blaastoeter maar 'en cent.

blachteren, zw. ww.; zie **blafteren**.

blad, znw. onz. Meerv. **bladen**. Zie de wdbb. – In de houthandel. *Deel, gezaagde plank*, doch alleen van eiken-, iepen-, of een ander hard hout. Reeds bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 158b: *Asseres, assamenta, delen, plancken, bladen, berderen*. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* I, 1289. || Geers 'en halfduims blaadje an. (Sy) sullen de selve Bleeck-velden ... mogen ghebruycken tot Wagenschot-bladen te setten, *Priv. v. Westz.* 540 (a° 1645). (Sy) hebben gesien dat de dief bezig was met eeken bladen uyt de ... houttuyn in sijn schuytje ... te brengen, (en) vijfmaal telkens een blad bragt in het schuytje, en deselve leyden op die bladen, die er reeds in lagen, *Hs. T.* 31, f° 76 v° (W. Zaandam, a° 1741), prov. arch. 15 Eeken vathoudsbladen, *ald.* f° 77 v°. 108 Vathoudsbladen, waardig - 27, -, 4 pijphoutbladen, waardig f 2:10, -, *ald.* f° 87 v°. 14 Bladen 1 duyms vathout, 15 bladen, 1¼ duyms, dito, ... 10 bladen 2 duyms dito, ... 2 blok en enige bladen vathout, *Hs. T.* 33 (W. Zaandam, a° 1779), prov. archief. 3 Vure spreiselbladen, 18 voet, *ald.* (a° 1800). 17 blaadjes spreisel, lang 2 el, 8 palm, breed 250 streep, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846). 4 Eiken blaaden, 1 duim, 8 voet, diverse slortblaaden-veeren, *Invent.* (Westzaan, a° 1787), Zaanl. Oudhk. – Vgl. samenst. **lepelblad**, **melkblad**, **poddeblad**.

bladderen, zw. ww., intr. *Blaren*, van een geverfde muur, waarop de verf blaren trekt. || Wat bladdert die muur! – Zo ook elders. – Vgl. **afbladderen** en **bladderen**.

bladderig, bnw. *Schilferig*. || De muur wordt bladderig (*de kalk laat los*). Bladderig hout (*hout, waarvan de hartscheuren los liggen en aan schilfers uiteenvallen*). – Evenzo in het Stad-Fri. en Oost-Fr. Ook: *geblaard*; van geverfd hout dat bladdert. || Wat is die weeg bladderig. – Zie **bladderen**; vgl. **afbladderen**.

Bladekamp, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft. Zie **Blagelskamp**.

Blaf, znw. m. Daarnaast **Blafsluis**. Een sluis te Assendelft. Met de droogmaking van het IJ gesloopt. Misschien schuilt in deze naam het door KIL. vermelde **blaf**, *vlak van oppervlakte*. || Seeckere particuliere Suyteynder Sluys, genaemt die Blaff. De voorn. Blaff-Sluys. Hoofd-Ingelanden van de voorsch. Blaff, *Handv. v. Assend. verv.* 425 (a° 1629).

blaffen, zw. ww., intr. Zegsw. **Blaffen van de honger**, *van honger vergaan*. || De mans verteren maar geld, en vrouw en kinderen {p.33}

zitten te blaffen van de honger. – Evenzo elders in Holl. en in Utrecht.

Blafsluis, znw. vr.; zie **blaf**.

blafteren, zw. ww., intr. Daarnaast **blachteren**. *Flikkeren, op- en neergaan van een vlam*. || De lamp blaffert. Dat blachteren van de vlam doet zeer an je ogen. – In Amsterdam zegt men in dezelfde zin **blaffen**.

Blagelskamp, znw. m. Daarnaast **Blagel**. Naam van een stuk land onder Assendelft. Hetzelfde land komt ook voor onder de naam **Bladekamp** en **Blaenkamp**. || Thijs Jacobsz., die blagelskamp (in het Huurlands-weer), *Stoelb. Assend.* f° 37 r° (einde 16de e.). Dat cleyne blageltgen, *Polderl. Assend.* I f° 244 r° (a° 1600). Die blaegelcamp oft split in Willem Gerits-

weer, die noorder blaegel, *ald.* f° 269 r° (a° 1600). Jannetge Jacob Tijssen, de blaencamp (in Huurlands-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). d'Blaedecamp in Huerlants-weer, *Polderl. Assend.* IX f° 444 v° (a° 1657). – Al deze plaatsen wijzen dezelfde, naast elkaar gelegen stukken land aan (volgens het *Maatb.* van 1635 waren Huurlands-weer en Willem Gerrits-weer aaneengedamd). Thans is de naam onbekend. De betekenis is duister.

blakeren, zw. ww., trans. en intr. Behalve *zengen*, *schroeien* (*gevogelte* of *wild blakeren*, *een door de vlam geblakerd huis*), zie de wdbb., ook in de zin van *een vuur maken om iets bij te drogen* en *bij het vuur te drogen hangen*, van kleren. || De kleren hangen nog te blakeren, maar ze ben temet droog. Ze blakeren daar ok maar alles bij 'et vuur (*luiers*, enz.). Schout en schepenen (hebben) gekeurt ..., dat niemant hem vervordere op eenige periculouse plaetsen, 't sy buyten ofte binnens huys, te vuur of te blakeren, *Handv. v. Assend.* 214 (a° 1659). – In W.-Friesl. noemt men ook het verbranden der verdroogde plantenstengels op het land *blakeren* en de brandende hoop zelf een *blaker*.

blakstien, znw. m.; zie *blikstien* en vgl. *boekende-blakstien*.

blateren, zw. ww.; zie *uitblateren*.

blauw, bnw. Zie de wdbb. – Ook nog in de oude bet. *loodkleurig*. || De banken an de horizont waren me niet blauw genoeg voor sneeuw. Evenzo in het Stad-Fri. – Zegsw. *Zo blauw as 'en lazuur*, *zeer blauw*. – Vgl. verder *Blauwe Stad* op *stad*. – *Blauwe dikke*, ook *blauwtje*, soort van *zoetkoek*.

blazen, st. ww., trans. Daarnaast *blêzen*. Zie de wdbb. – Zegsw. *Als hij maar een veer van zijn mond blazen kan, dan wil hij weer over een huis springen* (*van een herstellende zieke, die dadelijk al zijn bezigheden wil hervatten*). – Zie zegsw. op *ootje I*. || Bij vissers. *Het want blaast*, gezegd als, bij het vissen met een treknet met zeer nauwe mazen, het water daarvóór door de zich opeenhopen aal en vis slijmerig en troebel wordt. De vis zwemt dan weg, maar de aal blijft en wordt gevangen. – Vroeger ook: *orgeltrappen, de blaasbalg van het orgel in werking brengen*. || Betaldt aen Grietie Vroemers soon van bleese op de orghel, op rekening f 2 - 10, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 17 r° (a° 1665), Zaanl. Oudhk. Van blasen op de orgel, doe hij gestelt worde f 8 - 8, *ald.*, f° 18 r°. Evenzo voor *orgeltrapper* ook *blazer* (*blêzer*). || Aende bleeser vande urgel betaelt f 10, *ald.* f° 68 r° (a° 1671). – Bij het damspel. *Een stuk wegnemen van de tegenpartij, als deze vergeet te "slaan"*. || Ik blaas je. Dat stuk is 'eblazen (*weg*). – Zo ook elders. Vgl. *ik zou je blazen, ik zou je lekker danken, ik doe het niet*. Synon. *ik zou je hoesten*.

blè (uitgesproken met gerekte è), znw. m. In de uitdr. *een nochtere blè, een nuchter kalf*; ook *iemand die zich flauw en kinderachtig aanstelt*. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl.: In eenige Steden van *Holland* worden de nuchtere Kalven, die het gemeen *nuchter blae* noemt, niet verkocht dan ter sluik, BERKHEY, *Nat. Hist.* 4², 165. – Te Amsterdam heet ook het *vlees van een nuchter kalf nuchtere blè*. || *Nuchtere ble* (ook uitgesproken *ble*, met een *e*-klank van *we* ook in de zin van *frikkedil* (zie aldaar). || We eten vanmiddag nuchtere ble.

bleekscheet (uitspraak *bleekskeet*), znw. m. Scheldwoord. || Je benne 'en bleekscheet. Lillike bleekscheet! – Vgl. *bleeckvijst* (OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 58).

bleer, bnw.; zie *blaar II*.

bleerkop, znw.; zie *blaar II*.

blees, znw. vr.; zie *blaas*.

blei, znw. vr. De uitspraak is *blaaï*. Evenzo in de samenst. *blaainet, blaaipoten* enz.

bleiplemp, znw. m. Vissersgereedschap. *Een kaasvorm aan een stok met handvat*, waarmee bij het vissen van blei of baars op het water wordt geslagen, om de vissen te verschrikken en in de netten te drijven. Zie *plemp*.

bleipoot, znw. m. Alleen in het meerv. *bleipoten*. *Grote voeten*. Eigenlijk voeten in de gedaante van een blei. || Kijk ers wat 'en bleipoten.

Bleisloot, znw. vr. Naam van een sloot te Assendelft. Wellicht zo genoemd naar de vis *blei*.

bleistel, znw. onz. Visgerei. *Een stel netten voor het vangen van blei*. Zie **stel**. || Een bleistel met schuttingkalven, *VerkoopingsCatal.* (a° 1884).

blerken (uitspr. *blërke*), zw. ww., intr. *Schreeuwen, luidruchtig zijn, huilen*. || Jongens, blerk niet zo; me hoofd loopt om. || Ik ken dat kind maar niet zoet houwen, 'et leit aldoor te blerken. Zie **geblerk**. – Vgl. Ned. *blèren*,

{p.34}

blaren, *blaten als een schaap*.

bles, bnw. Van balken of delen, die niet aan alle kanten recht bezaagd zijn en langs wier ongelijke kanten nog een gedeelte van boomschors zit. Die ruwe kant heet de **bleskant**. Al naar gelang van hun vorm zijn de balken aan één of meerdere zijden **bles**. || Gebruik die blesse balk maar. Achterdelen ben nog bles, maar kantdelen hebben geen bleskant meer. – Waarschijnlijk is dit **bles** hetzelfde woord als Ned. *bles*, *kaal*, waarbij ook **bles**, *witte plek*, behoort. De overgang van betekenis is duidelijk, indien men mag aannemen, dat door **bles** in 't algemeen aangeduid wordt alles, wat een plek vertoont, die in kleur afsteekt bij het omringende. – Samenhang met Oost-Fri. *blets*, *slijk*, *modder*, vanwaar *bletsig*, vuil, smerig (KOOLMAN I, 183 *vlg.*; HALBERTSMA 388 *vlg.*) is niet aannemelijk.

bleskant, znw. m.; zie **bles**.

blester, (uitspr. *blestər*), znw. m. Daarnaast **blesterd**. Eigenlijk *opzwellend, blaar, blaas*; in verschillende toepassing. *Blaas van een koe of varken*. || Haal ers 'en blesterd van de slager. Kijk, wat heb die 'en blesters bij 'em (*van iemand, die met een bos blazen loopt*). –

Diepliggende, vlezige kringen of blazen onder de ogen. || Wat het hij blesters. 't Staat lillik zukke blesters onder de ogen. – *Buil aan het hoofd*. || 't Peerd is 'evallen en heb nou 'en blester an zijn kop. Wat heb jij 'en blester boven je oog. – *Blaar, optrekking van verf*. || 't Schut is slecht 'eschilderd: 't zit vol blesters. Wat 'en grote blester. Je magge (*moogt*) de blesters niet stukdouwen. – Vgl. Eng. *blister*, *blaar*, en Drents *bluusteren*, *opdrachtig, opgezet, opgeblazen zijn*, van het gelaat en van het weer. Ned. *bluisteren* betekent *flikkeren, zengen, schroeien*; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 46. Vgl. *fnisteren* naast *fnuisteren, fluisteren*.

blezen, st. ww.; zie **blazen**.

blijd (uitspr. *blait*), bnw. Afgekort uit **blijde**. Evenzo elders in Holl. en Friesl. – Zie een zegsw. op **blik III**.

***blijdig**, vgl. **misblijdig**.

blik (I), znw. onz. – In een pelmolen. *Een stuk blik met gaten, als een rasp, waartegen de maalstenen de gerst of rijst werpen, die daardoor gepeld wordt*. Vandaar de zegsw.: *er is een stien door 't blik* en *toe blik an raken*, *hij is toe blik an*, voor *insolvent, failliet zijn*. Is er nl. geen gerst meer tussen steen en blik, dan loopt de steen door het blik, of toe (*tegen*) het blik aan. – In de zegsw. 't Is Piet met zijn *blikkies*, *hij is van zijn geld af, hij is verarmd*, is de oorspronkelijke betekenis van *blikje* onzeker. Overdrachtelijk wordt de uitdrukking ook gebezigd voor 't is op, er is niet meer, b.v. als een der huigenoten te laat aan tafel komt en reeds een ledige schaal open doende, zegt: 't Is hier Piet met zijn blikkies.

blik (II), bnw. *Bleek, wit*. Thans verouderd. Vgl. **blik III** en **verblikken**.

blik (III), znw. vr. In verkl. *blikkie*. – 1) *Bliek, blei*. || Der is veel blik in die sloot. Wat ben der 'en blikkies in 'et net. – Zegsw. *Zo blijd as blik, zeer blij*, eigenlijk *zo blij als spartelende blikjes*. || Ik ben zo blijd as blik, dat-i vort is. – **Blik** is ook elders in N.-Holl. bekend; VAN DALE vermeldt het als gewestelijk, doch geeft niet op waar. Het is ook in Oost-Friesl. gebruikelijk (KOOLMAN I, 185). Vgl. KIL. “*blik*, Ger. Sax. *Sicamb.* j. *bleye*. Alburnus, *pisciculi genus*” en “*blick*, vetus. j. *blank*. Candidus”. De vis is genoemd naar zijn witte kleur. 2) *Jonge haring*. De vissers brengen de **blik** soms voor **sprot** in de handel. || Zuiderzeeblik wordt veul 'evongen. – Ook elders in N.-Holl. || Haringh, ... daer onder loopende veele kleyne Kijf-haringh ende Blick, *Handv. v. Ench.* 235, en aldaar nog enige keren (a° 1585). Evenzo in Oost.-Friesl. (KOOLMAN, *t.a.p.*).

blik (IV), znw. m. 1) in de uitdr. er is blik in de kaart, *er is gezicht (kijk) in de kaart*; als er onder het door elkaar schudden een of meer kaarten omgekeerd raken.

2) *Bliksemstraal*. || Hè, wat 'en blik was dat. Onse naeste gebueren om den Nortwesten ... hadden mede wel wat blikken boven hunne hoofden gehadt en eenige weynige hagelsteen, anders wistense van geen quaet, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 537. – Evenzo in geheel N.-Holl. Ook in het Mnl. en Mhd. komt blic in deze betekenis voor; vgl. *Mnl. Wdb.*I, 1297. Zie *kettingblik*, *zomerblik* en vgl. *blikken*.

blikken, zw. ww., intr. *Weerlichten*. || 't Heb de hele avond al 'eblikt, maar onweer komt er niet. Wat blikte het daar. As je niet thuis komme, zel ik je op je donder geven, dat 'et blik. Evenzo elders in N.-Holl. – Zie *blikkeren* en *blik IV*.

blikkeren, zw. ww., intr. Hetz. als *blikken*; zie aldaar. || 't Blikkert. Hè, wat blikkert 'et daar. – Zie over blikkeren en blikken in de bet. *flikkeren*, *glinsteren*, DE JAGER, *Freq.* 2, 41 vlgg., en de wdbb. op blikken.

bliksem, znw. m. Zie de wdbb. – hete bliksem, zekere gloeiend hete spijs, *aardappels met zoete appelen dooreen gekookt*. Ook elders bekend, b.v. te Utrecht voor *appels met rijst*. || Hete bliksem, te Krommenie ook voor *troet* of *boekweitgort*. – Vgl. *boekende blakstien*.

bliksemstien, znw. m.; zie *blakstien*.

blikskater, znw. m. Basterdvloek; oorspronkelijk wel een naam voor de duivel. || De blikskater, wat is 'et koud. – Ook in Friesl. (HALBERTSMA 670, *di blikskater!*) en waarschijnlijk ook elders.

{p.35}

blikslager, znw. m. Ook als basterdvloek. || Wat blikslager! Te blikslager! – Wel blikslagers! Maak blikslagers gauw, dat je weg komme. – Ook elders (Utrecht, Gelderland, Overijsel) bekend.

blikstien, znw. m. Daarnaast *blakstien*. Vloekwoord. Vgl. *donderstien*. || Te blikkenstien, daar heb ik me geld leggen laten. De blakstien, dat doet zeer. Als scheldwoord is ook in gebruik bliksemstien. || Zo'n bliksemstien! dat zel hij me niet weer lappen. – Vgl. *boekende-blakstien*.

blind, bnw. – 1) *Niet kunnende zien*. Overdrachtelijk ook van gebak zonder ogen (*krenten*). || “Zitten er ook krenten in de ketelkoek?” “Nee, hij is blind.” Vandaar: blinde ketelkoek of blinde zuster, blinde Jan, blinde Dirk, *meel, melk en stroop in een zak gekookt*. – Zegsw. Nou ben-we waar we wezen moeten, zei de blinde toe (tegen) de lamme, nu zijn we er. Vgl. het leugensprookje van de blinde, die door de lamme gedragen wordt. Zie een zegsw. op *zien*.

2) *Onzichtbaar, met water overdekt*; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Hoofd* 54. Als naam van een stuk land onder Oostzaan. || De Blindjes.

blindeman, znw. m. Zegsw. Dat's de blindeman de leeuwerik, dat is een onverhoopt buitenkansje. Vgl. het spreekwoord: Een blind man schiet wel een kray, SPIEGHEL (ed. VLAMING) 296.

blindveinster (met hoofdtoon op *blind*), znw. onz. *Blindvenster, een nisje van een paar dm hoog, in de vorm van een kerkraam, terzijde van de schoorsteen in de tegels gemetseld*. Meestal gebruikt als bergplaats voor pijp en tabakskomfoor. Thans alleen nog in ouderwetse woningen. || Zet de tuutlamp maar weer in 'et blindveinster. Vgl. HADR. JUNIUS *Nomencl.* 184a: “riscus, fenestella aut capsula intra parietem apparata, B. een blinde veynster” en KIL. “blinde venster j. masi ergad.”

blinkerd, znw. m. 1) *Regenlucht, Noordwester buiten, waarop de zon weerkaatst*.

2) *Transparant; een stuk papier met dikke en dunne lijnen, dat onder het ongelinieerde schrijfpapier wordt gelegd*. || In de hoogste klas magge we op 'en blinkerd schrijven. – Gewestelijk ook elders bekend. – Vgl. *ogenblinkertje*.

blodder uitspr. *blòddər*), bnw. Daarnaast **bludder**. *Blut, niets meer hebbende*. || Ik ben blodder (*mijn laatste cent is uitgegeven*). As jollie zo achter die koek zitte, zelle-we gauw bludder wezen. – Zie **blodderwinst**.

blodderwinst, znw. vr. Bij kaart- en andere spelen. *Winst, die weer verloren gaat*. Alleen in de zegsw. eerste winst is blodderwinst, *eerste gewin is kattegespin, het laatste gaat de zak in*. – Zie **blodder**.

bloedeigen, bnw. *In den bloede verwant*. In de uitdr. bloedeigen familie, in tegenstelling van familie van de koude kant, aangetrouwde verwanten. Bloedeigen is ook elders in Holl. en Utrecht gebruikelijk.

bloem, znw. vr. – In verkl. bloempies, *verzinsels*. Wel een afkorting van blauwe bloemetjes, dat bij BREDERO e.e. voorkomt. || Och kom, vertel me maar geen bloempjes (*maak me dat niet wijs*). Daarnaast (o.a. te Wormer en Assendelft) ook **blom**. || Mooie bloemen. – Zo ook in samenst. b.v. blompot. – Vgl. **blompotten**. – Zie de samenst. **meibloem, molentjesbloem, nagelbloem, varkenbloem, veldbloem, zere-ogen-bloem**.

bloembak, znw. m. Bij de stijfelmakerij. Benaming der *grote houten bakken waarin de tarwe (of maïs) te gisten wordt gezet*.

Bloemendaal. In het Noordelijk deel van de ban van Krommenie, aan de Zaandijk tussen de Horn en Knollendam. Thans onbekend. || Drie ackeren lants ... gelegen bij Bloemendaal binnen onsen jurisdictie, belent aende noortzijde die Saendijck. *Hs. U.* 138, f° 13 r° (a° 1614), prov. archief. Uyt-genomen den Dam by Bloemendaal, *Priv. v. Westz.* 283 (a° 1600). D'eygenaers van de Bloemendaler-Dam, *ald.* 821 (a° 1625). – Van hier ook de geslachtsnaam BLOEMENDAAL te Krommenie en Wormerveer.

blok, znw. onz.; meerv. bloken en blooks. Daarnaast ook **blook**, m. (?) Als naam van vele stukken land; thans merendeels onbekend. || *Onder Assendelft*: Pieter Wittetiaen een bloc after Bilemans, *Hs. v. Egmond*, f° 11 r° (13de e.). Item een sticke bi Heynetiaens bloke, *ald.*, f° 11 v°. Die groote bloock, *Polderl. Assend.* 1, f° 269 r° (a° 1600). Dat grote block, dat cleyne block, *ald.* f° 272 r°. Die cleyne bloock, *ald.*, f° 272 v° (a° 1600). tBlock, *Maathb. Assend.* (a° 1635), tBlockweer (in Buitenhuizen), *Hs. U.* f° 231 r° (a° 1581), prov. archief; *Polderl. Assend.* I f° 132 v° (a° 1600). – Ook de sloot, lopende van de weg tot de IJdijk nabij Nauerna heet de Bloksloot (a° 1458). Reeds *Handv. v. Assend. verv.* 385: Blocsloot (a° 1458). – *Te Krommenie*: Het Blok (een der delen van het dorp; gelegen tussen Vlus en Noordend); hierbij de Bloksloot. *Verder liggen aldaar in het Noordend*: De bloocken, *Hs. U.* 137, (a° 1593), prov. archief; de blooken, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 101; 'tbloock, *ald.* (a° 1680), f° 58. Bloke-ventje (403 roeden), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 43, tblooke-ventje (710 roeden), *ald.*, f° 103. – In de ban van *Oostzaanden*: De blooks, *Polderl. Oostz.* II (a° 1756). – Het **Blok** te Krommenie ligt niet tussen Vlus en Noordend, maar is tegenover de Vlus gelegen en loopt met een brug rechthoekig daarop uit. – De juiste betekenis dezer namen is niet met zekerheid te bepalen. Wellicht is zij dezelfde als die van O.-Fri. blokakker *een korte dwarsakker, die de grenzen van langere akkers raakt*. – De naam is ook {p.36}

elders in N.-Holl. zeer gewoon. Vgl. voor de Middeleeuwen nog: Een blocketiaen (*blokje*) an dat lant van over zee, item een bloc tjegen Willem Flores zones huse (de Wijk, 13de e.), *Hs. v. Egmont*, f° 17 v°. Aleyt Willaem Knapen een bloc tende Gherrit Heynen grote acker, item drie bloke after die kerke, *ald.*, f° 18 v°. Vgl. voor Blokweer de dorpsnamen Ooster- en Westerblokker, waarin blokker uit blokweer is vervloeid.

– Vgl. de samenst. **hangeniersblokje, holleblok, Kersblok, kroosblok, kussenblok, laadblok, naslagsblok, potteblok**, PRUMMELBLOK, **schilpblok, sleedsblok, stuitblok, stutblok, trekkerblok, voorslagsblok**.

bloker, znw. m.; zie **blookmaker**.

blokdeel, znw. onz. Meerv. blokdeels. In de bouwkunde. – 1) *Korte horizontaal geplaatste balken in de kap van een huis, waardoor de kromme stijl (standvink) met de wurmt verbonden wordt.*

2) In een molen. *Stukken hout, die op de stijlen liggen, en waarin het tafelment is gewerkt.* || Het stuycken van de vloerstukken, die op het bovenste tafelment sullen leggen, sal altoos drie voet over die blockdeels komen. *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

blokhaak, znw. m. Bij de kuiperij. *Een haak aan een stok, waarmede zeer zware hoepels om een kuip of ton worden heengehaald.* Synon. **bandhaak**. De blokhaak wordt b.v. gebruikt bij het binden van stijfselkuipen; een man gaat dan aan de stok trekken en hangen.

Blokkerakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, gelegen langs het Blok. || De Blokkerakker.

blokmaalter, znw. m. *De meesterknecht op een oliemolen, die aan het (naslags)blok staat.* – Vgl. *dagblokmaalter*, *nachtblokmaalter*.

Bloksloot, znw. vr.; zie **blok**.

Blokweer, znw. onz.; zie **blok**.

blom, znw. vr.; zie **bloem**.

blompotten, zw. ww., trans. Benaming van zekere manier om een kind te *dragen*. Twee personen lopen naast elkaar hand in hand, terwijl het kind op de daardoor gevormde boog zit en met de vrije hand bij de armen wordt vastgehouden (Assendelft). || Kom, kleine meid, wullen we je ders bloempotten?

blookmaker, znw. m. Daaernaast bloker. *Iemand die katrollen en schijven voor takels maakt.* Van blok, meerv. eertijds bloken, *katrol*. Het woord is thans verouderd. || Bloock-maeckers maecken Blocks en Schijven, en Pompen die het Water suygen, *Saenl. Wassende Roos* 16. Bloocker die sijn schijf wel drayt, seylman die het lijck wel nayt, *ald.* 18. Timmerluyden, Kistemaeckers, Bloockemaeckers, Kuypers. *Priv. v. Westz.* 487 (a° 1644). Govert de Blookemaker (te W. Zaandam, 17de e.), *Hs. grafregister*, Zaanl. Oudhk. (Betaalt) aan J. Blookmaker voor blokken ... gulden, *Rekening* (18de e.), verz. Honig. – Evenzo elders in Holl.; vgl. de geslachtsnaam BLOOKER. Het woord komt reeds in de Middeleeuwen voor, doch wellicht in een andere zin. || Arnd die blokemaker, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 210.

bloot (I), znw. Zie de wdbb. – Bij het dominospel. Dubbelde-bloot, dubbelblank. – Zegsw. Bloot is doot. Uitroep bij verschillende kinderspelen (krijgertje, steentje-bekeur, enz.) om aan te kondigen, dat een een tik op een bloot lichaamsdeel (b.v. de hand) niet geldt.

bloot (II), znw. vr.; zie **hazebloot** en vgl. **ploot**.

blauwen, intr. ww. Alleen in de inf. *De armen over elkaar slaan om warm te worden.* || As je handen koud worden moet je maar ers blouwen. Ze staan te blouwen, dat 'et 'en lust is. – Blouwen had in de vroegere taal de algemene bet. van *slaan*, *afrossen*; zie *Mnl. Wdb.* I, 1324, waar ook de verwante vormen in andere talen worden opgegeven.

bluchter, znw. m.; zie **blufter**.

bludder, bnw.; zie **blodder**.

bluffen, zw. ww., intr. *Pijlen, walmen*; van een lamp, die hoog brandt, zodat de vlam boven het glas uitkomt. Zie synon. op **loeven**. || De lamp bluft, draai 'em gauw wat neer. – Waarschijnlijk ook elders bekend.

blufter, znw. m. Daarnaast **bluchter**; *Vlam* (Krommenie). || Toe gooiden ze 'en bos stroop op 'et vuur en dat maakte 'en hele bluffer. We hadden temet brand 'ehad; we kregen 'et gelukkig gauw uit, maar 't was toch puur zo'n bluchtertje.

bluts (uitspr. *blus*), znw. vr. *Kwetsuur*. Ook *afgestoten hoek*; van porselein of aardewerk. || Hij heb bij die vechtpartij 'en paar blussen en schrammen op'elopen. Dat bord is zeker 'estoten, er is 'en blus of. – Zie verder FRANCK op bluts, en vgl. **blutsen**.

blutsen (uitspr. *blussə*), zw. ww., intr. Zie de wdbb. Ook *afsplinteren*, *door aanstoten afscherven*. Zie **bluts**. || Porselein is wel sterk, maar 'et blust licht. Een geblust kopje.

bobbel (uitspr. *bòbbəl*), znw. m. Daarnaast **bobel**. *Een soort van waterbies, Scirpus Lacustris* L. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 5. || Wijders genoemde sloten ... ter degen op te klaren en te zuiveren van kroos, rieden, bobbelen en uitgewassen. *Proclamatie heiningschouw* (Krommenie a° 1893). Mede (sal) niemand ... met de zegen, kuylen ... (etc.) op enige wassende hooylanden, rietackers, nieuw aengeplante bobel- ofte riedlanden ofte rieddergen mogen gaen trecken, *Hs. keur op de visserij* (a° 1738), archief van Wormer. – Het woord komt ook voor in de naam van verschillende stukken land. || Die bobelcamp, *Stoelb. Assend.* f° 35 v° (einde 16de e.). Bobelkamp, *Polderl. Wormer*, f° 17 (a° 1776). Bobelke mat, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 296. Dat boebbelveentgen, *Polderl. Assend* 1 f° 280 r° {p.37}

(a° 1600); bobbelveentgen, *ald.* f° 281 r°. Die bobelven, *Polderl. Westz.* III f° 60 v° (a° 1644).

bobberd (uitspr. *bòbbərt*), znw. m. *Bobbekop, stijfkop, stuipekop*; gezegd van onwillige dieren, die zich moeilijk laten leiden, en van stuurse, stijfhoofdige personen. || Met de bonte ken-je niks worden, dat's 'en bobberd. Laat die bobberd 'et zelf weten, as hij je geen goed woord geven wil. – In het Stad-Fri. beduidt het woord *domkop, stommeling*.

bobel, znw. m.; zie **bobbel**.

Bobelkamp, bobelland, enz. zie **bobbel**.

bochelen, zw. ww.; vgl. **opbochelen**.

bocht (uitspr. *bòcht*), znw. vr. Zegsw. Er de bocht om leggen, omhelzen, kussen (de Wormer). Bijna verouderd. || We zellen er de bocht nog ers om leggen (*op vrolijke partijen*, enz.). – Ook in de Beemster (BOUMAN 14).

bochten (uitspr. *bòchte*), zw. ww., intr. *Een wijze van touwtje-springen, waarbij enige meisjes achter elkaar door het bochttouw springen*. || Willen we bochten of slingeren? – Men zegt ook: De bocht is zo slap: bocht wat harder (*draai het springtouw wat harder in de rondte*). – In het Stad-Fri. bochtspringen.

bod (I), znw. onz.; vgl. **kustebod**.

bod (II) (uitspr. *bòt*), znw. vr. (?) *Een losstaand stuk riet aan de zoom van het land*.

Tegenwoordig meest in de samenst. rietbod. || Laten we de rietbodden maar ofsteken. Riedt, Bodden, Water ende Landt daer bezuyden tot den Gou toe, in Zaandam, *Handv. v. Westz.* 463 (a° 1642). – Ook als naam van stukken land. || De Bod, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 57. Dat botge aen de dijck, *Maatb. Assend.* (a° 1635). De botcamp, Jan Dirck Huysers botcampghen, *ald.* De Botveen, *ald.* Die budveen, *Polderl. Assend.* I f° 241 r° (a° 1600). – Daarnaast vindt men **bodze** in een Instructie voor de landmeter in de *Polderl. Oostz.* I (17de e.); De landen binnendijck hardt landt (ende) geen bodsen noch sodsen te meten. – Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 282b: “Palus B. Maras, vennen, bodsich lant”, en daaruit bij KIL.: “Bodsigh-land, Holl. *Palus*.” Evenzo staat **zodge** naast **rietzudde**; zie aldaar. – Vgl. **swansbod, vierbod, bodden** en **bodswal**.

bodde, znw. vr. *Viskaar, losse vishouwer, die in de sloot wordt gelegd om vis te bewaren*. Het woord is thans in onbruik. || Den voorsz. sloot (zal) altoos aldus wijt moeten blijven als die voorsz. paelen nou steecken, zonder den selven sloot te verspaerren (*versperren*) met bodden ofte schuyten ofte met eenige dinghen anders (Krommenie, a° 1597), *Hs. U.* 137, *prov. archief*. – **Bodde** is te Akersloot nog gebruikelijk. In Friesl. is het woord zeer gewoon (HALBETSMA 421). – Vgl. **eerdbod**.

bodden (uitspr. *bòdde*), zw. ww., trans. *Heinen, de slootkant ophalen, de sloot ophalen*. Thans *ongebruikelijk*. Zie **bod**. || En is deselve vroetschap voorgedragen off het niet best soude sijn, dat de veen van Crommenie af tot den Nieuwendijk toe ... wierden gebodt en de wallen opgeslikt, omme soo de slooten wat suyverder en claerder te maken. *Hs. resolutie* (a° 1725), archief v. Assendelft. Schout en Schepenen ... ordonneeren ..., alle de Landen en Erven leggende beoosten de Weg ... te bodden, en de bodden behoorlijk te beslikken, soo dat ten minsten de Slooten wijdt moeten sijn vijf voeten, *Keuren v. Assend.* 43 (einde 18de e.).

Aan Aris Walen voor 't varen op 't bodden *f* 1 : 10 st. (nl. *bij de schouw op het bodden*), *Hs. Rekening* (a° 1795), archief van Assendelft. – Vgl. **opbodden**.

bode, znw. m. en vr. Op de gewone wijze verkort tot bood. – 1) *Boodschapper*. || Zegsw. Daar is geen bood zo goed, as die het zelf doet. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 381.

2) *Boodschap, bericht*. Steeds in verkl. behalve in de uitdr. boodbrengen. Wil je 'en boodje voor me overbrengen? Er is 'en boodje van Trijntjebuurt 'eweest, of je ers ankomme. – Boodbrengen, *langs de huizen rondzeggen, dat iemand overleden is, een kind, gekregen heeft of ondertrouwd is*. || Er is bood 'ebrocht, dat Klaas Gerritsz. overleden is. We zelle 'et laten boodbrengen. – Vandaar **boodbrenger**, znw. m. *Aanspeker*. – Elders in N.-Holl. spreekt men van de bood krijgen, *boodschap, bericht krijgen* (*Taalgids* 2, 100).

Bodegraven, Zegsw. Hij kwam van Bodegraven, en die er vandaan kwamen, hadden er ook geweest (*van iemand, die onverrichter zake terugkomt*). Wellicht is de uitdr. ontstaan na de verwoesting van Bodegraven en Zwammerdam door de Fransen in 1672. Blijkens *Journ. Caeskoper* zijn toen vele Zaankanters naar die vernielde dorpen gaan kijken. – Vgl. de zegsw. van de kat, die naar Londen gestuurd werd en die bij zijn terugkomst "miauw" zei.

bodem, znw. m.; zie zegsw. op **boter**.

bodswal (uitspr. *bòtswal*), znw. m. *De een land omgevende rietwal, het riet aan de oever van een stuk land*. Zie **bod II**. || Een stuk lant ... groot ... ses hondert tses en tnegentigh roede, aldus gemeeten met Hondbosse maet, omtrent ter halver bodswal voor lant, volgens tgebruyck daarvan sijnde, *Hs.* (Wormer a° 1680), Zaanl. Oudhk. – Op het einde der vorige eeuw nog bekend, doch naar het schijnt nu in onbruik.

bodze, znw. vr.; zie **bod II**, en vgl. **zodze**.

boed, znw. vr. Meerv. ongebruikelijk. *Kleine schuur bij de boerderij of achter het huis*. Zie *Ned. Wdb.* III, 51 *vlg.* || De varkens in de boed brengen. Haal effen 'en emmer uit de boed. {p.38}

boef, znw. Meestal in verkl. boefie. *Flanellen hemd, zonder mouwen, hetwelk op het blote lijf wordt gedragen*. || 't Wordt zo koel, denk er om, dat je vanavond 'en boefie antrekke. Me wollen boefie is uit'escheurd. Twee flenelle boevjes, *Hs. invent.* (a° 1796), Zaanl. Oudhk. Twee paer coussens en twee paer socken, twee boeffies, twee blauwe buffelse wolhemties, *Hs. Invent.* (Jisp, a° 1687), prov. archief. In Drente heet een *kort jasje of buisje guut* (d.i. guut); vgl. *Ned. Wdb.* V. 1228. De benaming is dus wellicht ontleend aan boevenkleding.

Boef, Boefweer, znw.; zie **Boveeg**.

Boeg, Boegveeg, znw.; zie **Boveeg**.

boeglegger, znw. m. *Hulpschipper die met een tweede schip achter de beurtschipper vaart, als deze zijn vracht niet alleen vervoeren kan*. Ook overdr. van een boodschapper, die bij grote drukte (b.v. met St.-Nicolaas) een helper met een tweede wagen heeft. || Schipper N. vaart vandaag met 'en boeglegger. – Vgl. bij WINSCHOTEN, *Seeman*: "Boeglegger, de Schipper, of het Schip, dat op een geset Veer vaaren moet, naa den regten Beurzman."

boeien, zw. ww., trans. Zie *Ned. Wdb.* III, 89. – Men spreekt ook van een geboeide schop, *een ijzeren schop met opstaande randen*.

boek, znw. onz. – Ook een soort van *haardschut*, dienende om een stookplaats te verbergen. Het boek is een vierkant scherm met twee vleugels, die als een triptiek dichtgeslagen kunnen worden, en bestaat uit een geraamte van latten, met behangdoek overtrokken en behangpapier overplakt, terwijl zich in het voorscherm een deur bevindt, die met een landschap beschilderd is. Deze boeken zijn soms kostbaar; zij zullen wel aldus genoemd zijn, omdat zij als een boek worden toegeslagen. || Een boek om de haart *f* 3 : 10-, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1767, prov. archief.) – Vgl. **gaarboek**. – Zie de samenst. **bofboekje, kustebloodboekje**.

Boekakker, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || De Boeckacker, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

boeken, bnw.; zie **beuk**.

boekende-blakstien, znw. m. *Boekende-gort* – Vgl. hete bliksem als naam voor een andere gloeiend hete spijs.

boekende-troet, znw. vr.; zie *troet*.

boekeneut, znw. vr.; zie *beuk*.

Boekhorn, znw. m.; zie *Buikhorn*.

boël, znw. m.; zie zegsw. op *omgooien*, en vgl. *tisboel*, *uileboel*.

boëlgaaf, znw. vr. *Huwelijksgeschenk*. – Vgl. *Ned. Wdb.* III, 61 en SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 123. || We hebben van vader een tafel en zes stoelen as boëlgaaf gekregen.

boëlhuis, znw. onz.; zie zegsw. op *bijt*.

boen, bnw.; vgl. *onboen*.

boenen, zw. ww., trans. *Met water nat maken en vervolgens met de boender schrobben*; van houtwerk, keukengerei, enz. – Evenzo elders in N.-Holl., in Friesl., Gron., enz.; zie *Ned. Wdb.* III, 151 vgl. – Vgl. *boenstoep*, *boenwal*.

boenstoep, znw. vr. *Een houten beun of steiger aan de kant van het water, waar emmers en vaten worden geboend*. Synon. **walstoep** en **boenwal**. Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. *Ned. Wdb.* III, 153.

boenwal, znw. m.; zie *boenstoep*.

boer, znw. m. – Zegsw. 't Is een dure tijd: de boeren zoenen der wijf zelf. – Alle zegen komt van boven, zei de boer, en het dak van zijn huis stortte in. – Waar het rookt is het warm, zei de boer en stak op het ijs zijn pijp op. – Zo zien-je me en zo zien-je me niet, zei de boer, en hij kroop onder de wol. – Vgl. *groeneboer*, *groenteboer*, *kolenboer*, *matteboer*, *petroleumboer*, POLBOER op *pol V*, *potteboer*, *schilpeboer*, *stadboer*, *voddeboer*, *waaiboer*, *zaagselboer*.

boerehoed, znw. m. Meestal in de verkl. *boerehoedje*. *Een strooien hoed van bijzondere vorm, met gebogen opslagen, die met gebloemd katoen zijn bekleed* (zie afb. in Ferd. HIRT's *Geogr. Bildertafeln* III, n° 60 f). Dracht der boerinnen en burgervrouwen; de boerehoedjes beginnen echter te verdwijnen.

boere-hotsklots (uitspr. *boerəhosklos*), znw. m. *Boerewagen zonder veren*. Vgl. *hotsklots II*. || Ik ben met 'en boerehosklos meegereden.

boere-karhengst, znw. m. *Plomp, onwellevend persoon*. || Och, je ken van zo'n boere-karhengst niet beter verwachten. – Stad-Fri. in dezelfde zin wel *karhingst*.

boerekiep, znw. vr. Hetzelfde als *boerehoedje*; zie aldaar, en vgl. *kiep*.

boerekrijt, znw. onz. In de uitdr. met boerenkrijt rekenen of werken met een boerekrijtje, een nu verouderde stuiversrekening, waarbij met Romeinse cijfers en andere tekens op een houten bord werd aangetekend, hoeveel geld verschuldigd was. Ook wordt met een boerekrijtje in de stal aangetekend, op welke tijd de verschillende koeien zullen kalven. Evenzo in geheel N.-Holl. (vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 7, 80) en in Friesl. Zie een uitvoerige beschrijving bij HALBERTSMA 557 en DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven I*, 404 en 360. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 177.

boeren, zw. ww., intr. *Zeker spel*, bestaande in het met stenen werpen naar een steenhoop (*boer*), waarbij een jongen (eveneens *boer* genaamd) de wacht houdt. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 159. Te Westzaan heet dit spel *kloteboeren*, waarschijnlijk omdat men vroeger met een *kloot* (*bol, ronde steen*) naar de *boer* wierp.

boereplat, znw. m. Daarnaast **boereplatgat**, znw. onz. *Platboomd vaartuig, waarmee hooi, vee of mest vervoerd wordt*. || Er zijn

{p.39}

hier zo weinig rechtvaardigen in de kerk, dat ze wel in een boereplat kunnen (*volgens overlevering uit een preek te Oostzaan*).

boeresarries, znw. vr. *Een blauw-wollen stof, waarvan vrouwenrokken worden gemaakt.* || Een rok van boeresarries. Een boeresarrieswagd. – **Sarries** is een verbastering van **sargie**, *sarge, serge*; zie de wdbb. Evenzo in Friesl. **sasjes**, **sarsjes**.

boerestolp, znw. vr. *Boerewoning, boerderij.* Vgl. **stolp**. || As je rechtsom slane kom-je eerst bij 'en boerestolp en dan bij 'en groot wit hek: dat gaan-je door.

boerewaai, znw. onz. *Wei, hui, Zie waai.* || Wat ter zijden geset zijnde, klontert de Melk, makende Stremmels tot Kase, goet om te eten, en goet Boereway, soet en aangenaam om te drinken, SOETEBOOM, *S. Arc.* 264.

boerewafel, znw. vr. *Beschuit met boter, suiker en kaneel.* || Neem nog een krentebroodje, of heb-je liever een boerewafel? – Ook elders gebruikelijk.

boet, znw. vr.; zie **boed**.

boeten, zw. ww.; vgl. **inboeten** en **boetkam, boetvild**.

boetkam, znw. m. Bij de molenmakerij. *Inzetkam, in voorraad gehouden kam voor een molenwiel, om zo nodig een der lopende, maar te veel afgesleten kammen te kunnen vervangen.* Deze boetkammen hebben slechts twee konen, omdat ze dienen om ondershands ingeboet te worden en de andere kammen van het gang dus ook gedeeltelijk afgesleten zijn. || 1 Pen tot een as, 10 boetkammen, 6 nieuwe rollen tot de kap, *Invent. oliemolen* (Zaandijk, a° 1796), Zaanl. Oudhk.

boetvild, znw. vr. Bij de papiermakerij. *In voorraad gehouden nieuwe vilden, die gebruikt worden om de te dun geworden en geen water meer houdende vilden in een post te vervangen.* Vgl. **vild**. || Ik heb drie boetvilden nodig. 7 Posten (nl. *posten vilden*) en enige boetvilden, *Invent. papiermolen* (W. Zaandam, a° 1770), Zaanl. Oudhk.

Boeveeg, znw.; zie **Boveeg**.

Boevenhem, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans onbekend. || Bi boeven hem, *Hs. v. Egmond*, f° 11 r° (a° 1267). Aernt vander Voert II gerse in boeven hem, *ald.* f° 64 r° (a° 1374). Claes de visker VII made in boeven hem, *ald.* f° 81 v° (a° 1375).

boezel, znw. onz. *Boezelaar.* – Ook overdrachtelijk: Dat huis krijgt een nieuw boezeltje voor (*een nieuwe voorpui*).

boezelaar, znw. onz. Zie de wdbb. In de algemene taal is het woord mann. – Vgl.

pikkeboezelaar.

boezelbijs, znw. onz. *De stof waarvan werkboezels gemaakt worden;* zie **pikkebijs** en vgl. **bijs**.

bofboekje (uitspr. *bòfboekje*), znw. onz. *Boekje, waarin van ambtswege werd opgetekend wie van een koop geboft had.* In het archief van Assendelft berust zulk een “*Boff-boeckje der Jurisdictie Assendelft*”, lopende van a° 1685-1797. Zie **boffen**.

boffen (uitspr. *bòffə*), zw. ww., intr. – 1) *Bonzen*. || Hij bofte met zijn hoofd tegen de deur. – Vgl. **bofkonten**.

2) *Afzien van een koop, een koop breken.* Ieder die iets had gekocht of verkocht, gehuurd of verhuurd, had het recht binnen drie dagen de overeenkomst te vernietigen. Volgens overlevering moest de bewuste persoon dan op de stoep van het raadhuis driemaal zeggen: **Ik bof**, terwijl hij met zijn achterste tegen de deur bofte (*bonsde*). Het woord is tegelijk met het boffen in onbruik geraakt. – Ook elders in N.-Holl., doch aan de Zaan alleen te Assendelft bekend. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 248. || Soo wie hem selven beswaert vindt by eenige koopmanschappen, binnen Assendelft gemaekt, magh binnen drie etmalen boffen, dat is daer van af gaen, ende daer uyt scheyden, mits voor den Schout en twee Schepenen syn boffen verklarende, en betalende de dubbele Wynkoop, *Handv. v. Assend.* 247 (a° 1668). Den 18 Juny 1685 heeft Dirck Baes geboft van een Coopmanschap van groene kaes off kantert vercoft aen een Coopman tot Amsterdam, betaelt 7 st. 8 p., *Hs.bofboekje*, archief v. Assendelft. – Zie ook *Wfri. Stadr.* 2, 309 en 348, en vgl. **bofboekje**, **Boffersven**, **Bofland**.

boffer (uitspr. *bòffər*), znw. m. Zeker gebak. *Kleine dikke pannekoek met krenten, waarvan er meerdere tegelijk in een pannekoekspan gebakken worden.* Elders heten zij drie-in-de-pan. || We eten vanmiddag boffers. – In verkl. boffertje, poffertje, bollebuisje; een soortgelijk gebak, doch in een poffertjespan gebakken. || Boffertjes bakken. – Boffert en boffe(r)tsje zijn ook in Friesl. gebruikelijk. – Zie gistboffer.

Boffersven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft, zo genoemd omdat indertijd van de koop dezer geboft is. Vgl. boffen.

bofkanten (uispr. *bòfkontə*), zw. ww., intr. *Zeker spel, waarbij twee jongens een derde bij armen en benen opnemen en herhaaldelijk op zijn achterste doen neerploffen.* – Dient voornamelijk tot inwijding van de nieuwelingen op school en catechesatie. – Vgl. *Taalgids* 4, 41: pofkanten, *iemand met de knie tegen zijn achterste stoten* (Dordrecht).

Bofland, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft; nu onbekend. Wellicht van dezelfde oorsprong als de **Boffersven**; zie aldaar. || De ackertgens met het bofland, *Polderl. Assend. II f° 139 r°* (a° 1600).

bok (I) (uitspr. *bòk*), znw. m. Zegsw. Een bokkie kopen, een slokje kopen; te Krommenie op de laatste dag voor kermis. Volgens overlevering zou op die dag eertijds bokkenmarkt gehouden zijn, doch elders blijkt daar-
{p.40}

van niet. Vgl. de uitdr. een bok (aan touw) hebben, dronken zijn. – Bok-op Jasper spelen, bok-bok-sta-vast (Krommenie). – Iemand van de Bok op Jasper sturen, van het kastje naar de muur sturen, door verkeerde inlichtingen nodeloos heen en weer doen lopen (de Bok en de Jasper zijn molens). – Een bokkie ook voor slechte sigaar. Evenzo te Amsterdam en in het stad-Fri. – Vgl. bokje-spring, bokkepiel, nijtekop.

bok (II) (uitspr. *bòk*), znw. vr. *Platboomd vaartuig, waarmede turf, mest, zand, enz. vervoerd wordt.* Zie *Ned. Wdb. III*, 264 vgl. Ook in de samenst. misbok (mestbok), zandbok.

bokje-spring, znw., in de uitdr. bokkie-spring doen, bok-bok-sta-vast spelen. Vgl. *Ned. Wdb. III*, 262.

bokken, zw. ww.; zie bukken.

bokkepiel (uitspr. *bòkkəpiel*, met een hoofdtoon op *piel*), znw. m. Schertsende benaming voor een *afgesleten, tot een stompje geworden verfkwest* (Wormerveer). || Met zo'n bokkepiel ken ik niet meer schilderen (*verven*). Gooi die bokkepiel maar vort. – Vgl. hakkepielen.

bokketakel (uitspr. *bòkkətákəl*), znw. vr. Bij molenmakers. *De takel waarmede bij het verroeden van de molen de roede, die er niet wordt uitgenomen, vastgehouden wordt; borgtakel.*

bokking (uitspr. *bòkkəng* en *bòkkem*), znw. meerv. *bokkings*. Zie *Ned. Wdb. III*, 271. Men onderscheidt droge bokking, strobokking, die zonder verdere toebereiding uit de hand gegeten wordt, en natte bokking, welke gebakken wordt en tot middag- of avondeten strekt. || Bokking met kriel (*kleine aardappels*). – Ook: vinnig gezegde, grauw, gemopper, in de uitdr. iemand een bokking geven, hem afgrauwen, een hatelijkheid zeggen, en iemands bokkings opeten, zijn gemopper verdragen. || Je moppere altijd zo; ik moet altijd jou bokkems maar opeten. Je hoeve niet zo te mopperen: eet zelf je bokkings (*ook wel bokken*) maar op. – Zo ook bij oudere Holl. schrijvers, maar thans alleen nog gewestelijk bekend; zie *Ned. Wdb. III*, 273, vlg. – Vgl. BURGERHART.

boksen, zw. ww., intr. Daarnaast soms **buksen**. *Vuistvechten*. Zie de wdbb. || Willen we buksen?

Boksland, znw. onz.; zie Buksland.

bol (I), znw. m. Verkl. boltje. Zie de wdbb. Ook in de volgende opvattingen. – 1) Wittebrood. Niet alleen cirkelvormige, van onderen afgeplatte ronde broden, maar ook wittebroden van langwerpige gedaante. Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl.; vgl. *Ned. Wdb. III*, 285. Men onderscheidt naar vorm en bestanddelen knipbollen, krentebollen, pannebollen, plaatbollen,

stroopbollen en **trommelbollen**; zie die woorden. || (*Rondbrood*;) Op Looielak mag-je zoveel warme bollen eten, as je wille (*wilt*). – (*Langwerpig brood*;) As de bakker komt, neem dan 'en bol van negen centen. Je hebbe vanmorgen 'en oudbakken Ceresbol (*brood uit de fabriek Ceres*) 'ebrocht. Ik wil de punt van de bol wel opeten. Wat 'en schrokerig boltje. – In verkl. ook *snee brood*, *stuk wittebrood*, *boterham*. || Een schootje had vroeger acht boltjes, maar nou tien. Ik lust nog wel 'en boltje. We zellen vanmiddag maar wat boltjes bakken (*wentelteefjes bakken*). We gane nou een boltje met garreneel klaar make en den (*dan*) an de schaft, *Sch. t. W. 279*. – Suikerde bollen zijn *sneden brood met muisjes van suiker bestrooid*, die ter ere van een jonggeborene worden genuttigd. – Te Krommenie heeft men op Luilak grove (van grof meel) en fijne bollen. Vgl. ook een schootje grove bollen op *schoot II*. – Vgl. **melkbol** en **waterbol**.

2) In een pelmolen. *Het onmiddellijk onder de steen gelegen, gladde gedeelte van het steenspil, waarlangs de neuten draaien*.

3) In een pelmolen. *De schijven, waarover de snaar (drijftouw) van de waaierij loopt*. De **bol** bestaat uit 3 schijven van verschillende grootte vóór elkaar, waartussen dus twee klossen zijn. De snaar wordt, al naar de spanning meer of minder moet zijn, over de een of andere klos gelegd. Meestal is de **bol** met bontgekleurde wolkjes beschilderd.

4) Bij de visserij. *De ronde, platte kurken aan een schakelnet*. || Der moeten nog bollen an'emaakt worden.

5) Zegsw. Voor de bollen lopen, *er duchtig van langs krijgen*. Thans verouderd. Misschien is met **bol** hier bedoeld de bal van enig werpspel, die men op onzachte wijze tegen het hoofd of op de voeten kon krijgen, indien men er vóór liep. || (Wy) sullen dit niet alleen kortelijk overloopen, maer ook aentrekken hoe den Oversten Wrangel ... voor de bollen geloopen heeft, SOETEBOOM, *Ned. Schout*. 622. By Brussel settense verscheyden Dorpen in brandt, tot datter over al beter sorge by de besmettingen over gedragen wierdt, en van de Spaense zijde sy menigmaal lustigh voor de bollen liepen, doodt geslagen of gevangen zijn geworden, *ald.* 644. Hoe wel de Fransen eerst selver niet weynigh voor de bollen liepen, *ald.* 727. – Vgl. *Fri.* voor de ballen stean, of foar de ballen opkomme, opdraye, *aan het gevaar blootgesteld zijn*. – Vgl. verder HOL OVER BOL op *hol I*, HOLTJE OF BOLTJE op *hol I*, en **breedbol**, **hanehuinebollen**, **huinebollen**, **kaasbolletje**, **knorsebol**, **Kuibol**, **Kuigbol**, **pruikebol**, **rollebol**, **Ruigbol**, **spinbol**, **stortebol**, **witbol** en **stutelebollen**.

bol (II) (uitspr. *bòl*), bnw. *Week, slap*. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 293. – Van grond. *Week*. || Dat land is zoo bol; de koeien zakken er met 'er pooten deur. Hoe dat de Landen ... in de Bannen van Westzaanden ... seer laegh, bol,

{p.41}

ende week van grond ... zijn, *Priv. v. Westz.* 121 (a° 1577). Die bolle, lichte, ende weecke kanten vande smalle Weeren ende Ackeren, *ald.* 122. Vgl. **Bollerd**. – Van turf. Bolle turf, *losse onvaste lange turf*. || Geef maar wat bolle turf, dan zel ik de kachel wel weer an de gang brengen. – Van ijs. *Week van oppervlakte ten gevolge van dooi*. || Je had geen scherpe schaatsen noodig, de zon maakte 'et ijs bol. We konnen temet niet vooruit kommen, zoo bol was 'et ijs. Was heen moy rijk, doordient snaghts een wijgh had gevrooren, dogh op de wederkomst wast ijs bol door doyen, *Journ. Caeskoper*, 24 Febr. 1684.

Bolder, znw. m.; zie **Bollerd**. Op een binnenvaartuig. *Een der uitstekende vierkante klampen op het scheepsboord*; dwars daardoorheen is een ijzeren pen gestoken, die bolderpen heet. De bolders dienen voor het vastmaken van touwen. Ook elders gebruikelijk; zie *Ned. Wdb.* III, 300.

boldermes, znw. onz.; zie **beschuitsbolder**.

bolderpen, znw. vr. *Een zware ijzeren pen met bolvormige knop, die in de hardstenen dekstukken der sluismuren wordt bevestigd, en dient voor het vastmaken van touwen*. – Vgl. *Ned. Wdb.* III, 300, waar bolder in een soortgelijke bet. wordt vermeld. || Der is 'en bolderpen

los'eraakt. Noch op de Zuydermuur drie deckstukken tot de bolderpennen, lang drie en breed een en een half voet, en de bolderpennen daar in met loot wel vast te gieten, so als dat behoorende is, *Bestek Kooger-sluys* (a° 1728, archief v. Zaandijk). – Zie een andere bet. op **bolder**.

bolck, znw. vr. *De vismand, die door de visvrouwen op het hoofd gedragen wordt; soms ook de draagkorf, die zij op de rug dragen*. Weinig gebruikelijk. – In de 17de e. komt het woord voor, naar het schijnt in de zin van *zak*, doch het is alleen bekend uit lezingen van het verhaal der burchtvrouw van Haarlem, die door list het leven van haar man redde. || (Sy) dwongen (hem) ... het Casteel over te geven, op dese Voorwaarden, dat zijn Huys-vrouw soude mogen daar uyt draagen, wat sy liefst hadde, waar op het Accoort is aangegaan, en heeft haar Man in een Bolk op den hals geschort, met hulpe van haar Dienstmaagd, buyten het Slot gebracht, LEEGHWATER, *Korte Besch. v. Haarlem* (ed. 1706), 6. Hetzelfde wordt bij SOETEBOOM, *S. Arc.* 105, aldus verhaald: Welck ingewilicht, en met eden bevestigt sijnde, heeft sy 'er man in een male geslooten, en met de dienstmaegden die haar hielpen uyt den kastele gebracht. De Latijnse lezing bij SCHREVELIUS, *Harlemias* (ed. 1754) heeft: *bugae inclusum*. Zie verder *Ned. Wdb.* III, 303.

bollebuys (uitspr. *bollaboïs*), znw. vr. Daarnaast ook **bullebuys**. Meest in verkl. bollebuissie. *Poffertje*. – Ook in samenstelling bollebuysjeskraam, bollebuysjespan, 1 bollebuyspantje, *Hs. invent.* (Krommenie a° 1796; prov. archief). – Zie verder *Ned. Wdb.* III, 305.

bollen (I), znw. ww., intr. *Bolrond worden, met een ronde bol ijs omzet worden*; van gedeeltelijk onder water stekende vaarbomen, waarom zich bij vriezend weer aan het watervlak een bol van ijs vormt. || Slaan 'et ijs maar van de boom of, hij is 'ebold. Clare loght, vroor seer sterk ... d'boomen opd'Zaan gebolt, *Journ. Caeskoper*, 22 Jan. 1704. – Vgl. **aanbollen**.

bollen(II), zw. ww., onpers. *Aanstaan, bevallen, genoeg doen*. Zie *Ned. Wdb.* III, 309. || Zo'n makkelijk leventje dat bolt 'em wel. 't Bolde me niks, dat ik me zin niet kreeg. – Soms in de zin van *spijten, begroten, nozen*. || Het bolt me, dat ik 'et maar niet 'ekocht heb.

Bollerd, znw. m. Naam van een stuk land op het Kalf; misschien zo genoemd omdat het bol (*week*) van grond was. || Noch braecklandt: de bollert opt Calf, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). – Tegenwoordig heet dit stuk: de Bolder; in de vorige eeuw ook Boldersven, *Custb.* (a° 1741).

bolting (uitspr. *bølləŋg*), znw. vr. Alleen in de uitdr. in de bolting van de hand, in de bolle, geopende hand. || As je me tien centen geve (*geeft*) in de bolting van me hand, dan doen ik 'et. – Evenzo in het Stad-Fri. in de bollen van zen hand.

bolspaak, znw. vr. In een oliemolen. *Een spaak van omtrent 50 cm lengte, met een bolvormige verhoging aan het ene eind*. De bolspaken steken in de wentelas en wentelen met deze rond. Daardoor wordt telkens een spaak onder de vuist van een der haaïen of stampers gebracht, die daardoor in de hoogte worden getild.

bombakkes (uitspr. *bømbakkəs*), znw. onz. *Mombakkes*. Synon. **grim**. || 'En Suntereklaas mit 'en bombakkes voor. – Ook: *lelijk gezicht*. || Zet maar niet zo'n bombakkes (*van een kind dat gaat huilen*), je krijg je zin toch niet.

Bombraak, znw. vr. Naam van een braak bij Oostzaanden. Thans onbekend. De oorsprong van de naam blijkt niet. || Dat ... hem niemand sal vervorderen te Modderen ... uyt de Dijk-braeck ..., noch uyt Bom-braeck ende Kock-sloot, LAMS 713 (a° 1633). De nieuwe Braeck en Bommenbraeck, *ald.* 723 (a° 1644). – Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

bommel (uitspr. *bømməl*), znw. m. Hetz. als **bongel**; zie aldaar. – Vgl. **schoftbommel**, **schotbommel**.

bommen (uitspr. *bømmə*), zw. ww., intr. *Stoten, bonzen*. || Hij viel en bomde met zijn hoofd tegen de muur. Bom niet zo tegen me an. Ik heb op de deur 'ebomd, maar jollie {p.42}

hoorden niks. – In het Ned. heeft bommen een enkele maal de zin van *met dreunend geweld vallen*; de gewone betekenis is echter *dof weerklinken*; zie *Ned. Wdb.* III, 336.

bommerd (uitspr. *bømmært*), znw. m. *Iets dat groot is in zijn soort*. || Kijk ers wat 'en bommerd van 'en appel. Nou hoor, 't is 'en bommerd. – In Waterland ook van iets, dat groot van omvang, maar van binnen hol is; van eten b.v. een grote beet, maar een kleine kauw (BOUMAN 15). – Vgl. *Ned. Wdb.* III, 323 op bom.

bon (uitspr. *bòn*), znw. onz. Verkl. bontje; vroeger ook bonje. – 1) *Afgeperkt gedeelte of vak van een dijk of weg, dat één persoon te maken en te onderhouden heeft*. Zie *Ned. Wdb.* III, 337 vlg. Nog te Assendelft. Elders spreekt men van **park**; zie aldaar. || Ik heb 'et gras van me bon dijk verhuurd. Dijkgraef ende Heemraden ... (sullen) de Twischdijk ... beschouwen, ende indien ... (sy) eenig Vack ofte Bon dijk bevonden ... niet (naer het accoord) opgemaakt te wesen, so sullen ... (de makers) gecondemneert werden in een boete van agt Kermer schellingen voor soo meenigen eigendom als de voorn. Dijkgraeff bevinden sal int voorsz. ongemaecte Vack, Roed ofte Bonne dijk te behooren (*Bestek voor het aanleggen van de Twischdijk*, a° 1635), *Handv. v. Assend. verv.* 435. Het gebuert jaerlijcks datter verscheyden Bonnen off Parcken in de Dijk ... boetschuldich zijn geweest, maer is niemant ... boetschuldich geëschen anders als diegeenen die haer Parck of Bonn niet was gemaakt, *ald.* 440 (a° 1647). – Niet geheel duidelijk is de volgende plaats in een keur van Oostzanen (a° 1636). || *Aengaende de reddeloose plaetsen, soo in de houte Bonne als opte Gouw*. Alsoo onderwijlen dickmael bevonden wert eenige vervallen en reddeloose plaetsen inde Breggen in 't zuyt-ent, waer uyt groot prijckel soude komen van ongelucke, so daer inne niet en werde versien. Soo is 't, dat Schout en Schepenen ... hebben geordonneert ..., dat soo wanneer daer eenigh parck soo van leenen ende deelen, ofte onderleggers is komen te vervallen, tot onbequaeme wegh, dat den Schout ... den Eygenaer van dien het selfde aen sal mogen seggen om op te maken binnen den tijt van acht dagen, LAMS 715. – Waarschijnlijk is ook hier bon = park van de weg, en noemde men houten bonnen die bonnen, waar een plankenpad over liep, omdat de weg er anders onbegaanbaar was. – Dat bon hier *brug* zou zijn, weerspreekt de inhoud der keur, en deze betekenis was ook zeer moeilijk te verklaren. – Ook in bouwbonnetje, dat als naam van een stuk land onder Assendelft voorkomt, maar daar thans onbekend is, zal wellicht hetzelfde woord bon schuilen. Het woord zou dan aanduiden een bon dijk, waarop koolzaad of iets dergelijks werd verbouwd. || Jan Dirck Huysers noorder (suyder) bouw bonnetge, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

2) *Een tot bergplaats afgeschoten vak*, en bij uitbreiding *kast*. Evenzo elders in N.-Holl.

– a) *Hok, vak, afdeling in een kast*. || Er bennen veel bonnen in die kas. – Ook van een konijnehok, waarin door een plank een verdeling is gemaakt. || We hebben 'en groot knijnehok met twee bonnen boven mekaar. – In het meerv. ook bons. || De bons van 'en knijnehok. – Vgl. de samenst. **geldbon**.

b) *Een aan de muur getimmerd kastje*, waarvan er doorgaans meerdere in een vertrek zijn. Soms is een gehele wand met bontjes betimmerd. || Berge 'et maar in 'et bontje. Is 'et in 'et Noorder- of 'et Zuiderbontje (*kastje aan de Noorder- of Zuidermuur*)? In 't onderste bon, *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk. In het Oosterbon, in het Westerbon beneden, idem boven, enz. (*in het raadhuys van Westzaanden*), *Hs.* (a° 1801), Zaanl. Oudhk. – De bontjes onder een venster, die naar voren springen en van boven een soort van aanrechtbank vormen, heten **rechtbontjes**; zie aldaar.

c) *Een klein kastje, dat los aan de muur hangt*; in huizen en in molens, waar de knechts vaak een eigen bon hebben. || De koppies zitten in Jan zijn bon. (Weesmeesteren besluiten) tot eene gedagtenis aan gemelde minderjarige te zullen afgeven een kistje en bon, om klederen in te kunnen doen, *Hs.* (a° 1803), archief v. Assendelft. Een bon met kindergoed, *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1797), prov. archief. – Het woord was in de 17de e. ook te Amsterdam

gebruikelijk. || Al datmen sluyten mach in Kassen en Bonnen, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 80.

d) Een open bon, een zogenaamde *Assendelver kast* (zie de afbeelding in SCHOTEL, *Zeden*), een met bont schilderwerk versierde kast, bestaande uit twee met deuren gesloten kastjes van onderen en twee andere, kleinere, van boven, en daartussen een open vak om porseleinen schotels, enz. te pronk te zetten.

3) *Een soort van houten kast met gaten, om vis in te bewaren, bun, viskaar*. In deze zin ook vr. || Er is weinig vis in 't bon. – Evenzo in Waterland. Ned. bon, bun en beun zijn vr.

4) *Een vlechtwerk van takken, dat dicht bij een stuk land in het water wordt gelegd, om vis te vangen*. Alleen in de samenst. **takkebon**, **visbon**; zie aldaar. – Vgl. Mnd. bune, vr. *Zaun oder Schlengenwerk am Ufer* (LÜBBEN).

AANM. De bet. *afgesloten ruimte bij de woning, waar des zomers de koeien gemolken worden* (Drechterland, Waterland) schijnt aan de Zaan niet bekend te zijn.

De verschillende betekenissen van bon laten zich best tot één terugbrengen, nl. die van {p.43}

door planken of vlechtwerk afgeschoten ruimte (vgl. FRANCK op beun). Dat het Zaanse bon bijna alle betekenissen van bon, bun en beun verenigt, kan ondersteunen de ook in het *Ned. Wdb.* III, 339 uitgesproken gissing, dat deze woorden werkelijk één in oorsprong zijn.

bonebos, znw. vr. *Bus om koffiebonen in te bewaren*. Zie **bos II**. || Sla-emmer, 1 bonebos, 1 kleyn voetje, *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1796), prov. archief.

bonestommel, znw. m.; zie **stommel**.

bongel (uitspr. *bòngəl*), znw. m. *Paal tot afsluiting of afscheiding*, in verschillende toepassingen. Synon. is **bommel** (uitspr. *bòmmləl*). – 1) *Een lange, dunne paal, die dwars langs het sluithek van een weiland wordt gehangen om dit te versterken*. Aan weerskanten wordt een bongel opgehangen. || Doen de bongels voor 'et hek, aârs ragt 'et vee 'et heelemaal stukkend.

2) *De ronde of vierkante sluitboom, die tussen een paar klampen dwars achter een deur wordt gelegd om deze te sluiten*. || De schuur is toe, 'k heb de bongel voor de deur 'edaan. De bommel is er op.

3) In een paardenstal. *De dunne paal, die tot afscheiding dient van twee naast elkander staande paarden*. – Bongel (in de Beemster bungel; BOUMAN 83) is een bijvorm van bengel, dat door KIL. o.a. in de zin van *paal* wordt vermeld. In het Fri. wordt de *kluister*, waardoor een paard het galopperen in de weide wordt belet, en die in een paal aan een ketting bestaat, bongel genoemd (HALBERTSMA 340 en 454). – Of bommel een bijvorm van bongel is, of een heel ander woord, valt niet met zekerheid uit te maken. Ook bommelen komt echter voor in de zin van bengelen, bungelen, *hangend heen en weer slingeren* (*Ned. Wdb.* III, 335).

bonje. In de zegsw. *'t Is bonje*, *'t is ontdekt*, *'t is uitgekomen*, *ik ben er achter*. Het wordt plagenderwijze gezegd, b.v. tegen iemand, die in stilte verloofd is, of tegen iemand, die de ander voor de gek meent te houden. || Hou je maar stil, 't is bonje. – De uitdr. is thans weinig gebruikelijk. In de vorige eeuw was zij ook elders in N.-Holl. bekend, blijkens *Hs. Kool*, waar ook *“'t is bonje, 't is ontdekt,”* wordt vermeld. – Bonje is de verkl. van **bon**; zie aldaar. Hoe echter de uitdr. hiermee samenhangt is onzeker.

bonk (uitspr. *bònk*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: 1) *Grote roggebroodspepernoot, vierkant van vorm en gebakken van roggemeel en stroop*. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 358, bonk in de zin van *brok, klomp*. || We hebben van de bakker 'en handje bonken toe'ekregen. Bonken, tien om een cent.

2) *Bult, gezwel*. Hetz. als **bonkel**; zie aldaar. || Wat hebben de vlooiën je gestoken; je zitte vol bonken.

3) *Dichte menigte, opeengepakte schare*; alleen van vogels en vissen. Vgl. *Ned. Wdb.* 358: er zit een dikke bonk (een zware opeengepakte wolkenmassa) in de lucht, en 359: bonken, een tros vruchten (kersen, perziken, noten, enz. || Kijk, wat 'en bonk (zwerm) spreuwen. Een bonk (school, troep) vis. – In W.-Friesl. spreekt men van een bonkel spreuwen, een zwerm spreuwen (*Taalgids* 1, 106).

– Vgl. de samenst. **houtbonk**, **houtzagersbonk**.

bonkel (uitspr. *bònkəl*), znw. m. *Puist, gezwel, bult*. || Hebben de muggen je gestoken, je zitte vol bonkels? Ik krijg 'en bonkel op me hand. – Bonkel zal wel afgeleid zijn van bonk (vgl. **bonk 2**), en beduidt dus eigenlijk *uitstekende knobbel, bult*, in welke zin het ook elders voorkomt; zie *Ned. Wdb.* III, 360. Ook Beiers punkel betekent *bult, gezwel*. – Vgl. echter *Ned. karbonkel*, *rode puist in het aangezicht*. Lat. carbunculus in dezelfde zin. – Vgl.

galbonkel, **jeukbonkel**.

bonkelaar (uitspr. *bònkelaar*, met klemt. op *bònk*), znw. m. In een molen. *Een liggend wiel met dollen, waarop de beweegkracht overgebracht wordt door een staand wiel met kammen*. || 27 Mispel dollen tot (den) bonkelaar, *Hs. invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig. – Vgl. **bovenbonkelaar**, **onderbonkelaar**.

In *Ned. Wdb.* III, 360 en de daar aangehaalde voorbeelden worden bonkelaar en schijfloop ten onrechte met elkaar vereenzelvigd. Beide raderen verschillen van bouw en werking. Een schijfloop bestaat uit twee liggende schijven, waartussen een kring van houten staven is besloten. Een bonkelaar verschilt in niets van een kamrad; alleen is de ligging horizontaal. De dollen zijn houten blokjes, die verticaal door het liggende rad worden gestoken, evenwijdig met de rand, en waarin de kammen van het staande wiel grijpen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 22 en II, pl. 2.

bonker (uitspr. *bònkər*), znw. m. Meest in verkl. bonkertje. *Kort duffels jasje, jekker*. || Wel jongen, heb-je 'en nuw bonkertje an? Jan krijgt 'en bonkertje en 'en krol (*mutts*) voor zijn Sintereklaas.

bons (uitspr. *bòns*), znw. vr.; Zie de wdbb. – Op een bons, plotseling, ineens, alles te gelijk. || Toe kwamen ze op 'en bons allemaal terug. Vgl. **ronzebons**.

bont, znw. onz.; vgl. **schortebont**.

Bontekoe. In de zegsw. 't is een Bontekoe's reis, 't is een moeilijke tocht; b.v. gezegd als iemand met slecht weer naar een ander dorp is gegaan. – De uitdr. is ontleend aan de vroeger veel gelezen "Reyse van Willem Ysbrantsz. Bontekoe." {p.44}

bontje, znw. onz.; zie **bon**.

bood, **boodbrenger**, znw.; zie **bode**.

boodschap (uitspr. *booskap* en *booskòp*), znw. vr. Zegsw. Een boodschap halen, *een boodschap doen*. || Ik moet nog effen 'en boodschap halen. – Ook nog in de vorm **booskip**. – Zeer gewoon is de bet. van *dat wat men in de winkel haalt, winkelwaren*. || Hij draagt de mand mit booskippen op zen reg (*rug*). De meid heb 'en booskap 'estrooid (*onderweg verloren*; b.v. *een pond suiker*). – Te Oostzaan ook in het meerv. booskip. || Ik bin mit heulie mee'eweest om booskip. – Zie nog een zegsw. op **kind**.

boog, znw. m. Alleen in de verkl. boogje (uitspr. *boochie*). *Woord van lof, loftuiting*. || Dat heb-je nou ers knap 'edaan, je verdiene 'en boogie, hoor. Hij deed erg zijn best, hij wou sekuur 'en boogje verdienen. Hij kreeg een boogje (*werd geprezen*). Zo'n boogje kennen ze wel houwen, daar wor-je niet vet van. Ik heb 'en boogje van meester 'ehad, omdat ik zo mooi schreef. – Zie over dit woord *Ned. Wdb.* III, 395, en *Tijdschr.* 5, 1 vlgg. In de 17de en 18de e. was het in N.-Holland zeer gewoon, vooral in de uitdr. boog hebben, *roem verdienen* (zie de citaten t.a.p.). Op een plaats bij JAN VOS vinden wij het in een zin, die zeer nabij de tegenwoordige Zaanse opvatting komt. || Twee deugden in een ding verdienen dubbele boog.

Ged. 2, 313. – Het woord schijnt thans elders verouderd te zijn. Aan de Zaan is het nog in algemeen gebruik. – Vgl. verder Ned. op iets bogen, *roem dragen op iets*.

booi (I), znw. m. In de zegsw. booi is keukenmeester, *'t gaat er wanordelijk toe*. – Vgl. Ned. booi is baas, *Jan Rap speelt de meester*. Wat booi hier betekent staat niet vast. Misschien is het enkelv. van booiën, *dienstboden*, in welk geval de zegsw. echter van elders in Holl. naar de Zaan moet zijn overgebracht. HALBERTSMA en TUINMAN vatten (doch waarschijnlijk ten onrechte) booi op als Fri. bôï, *knaap*; vgl. **booi** II. – Het woord is nog gebruikelijk voor *knaap* (althans in Wormerveer); meestal als vleiwoordje voor kinderen. || Lekker booi, geef me nog 'en zoentje. Wel booi, wat zien-je der gezond uit. – Zie verder *Ned. Wdb.* III, 34 vlg. **booi** (II), znw. m. *Knaap*. Thans verouderd en alleen nog over in de geslachtsnaam BOOI, – Het woord is nog in Friesl. gebruikelijk in de uitdr. nee, boi! – Vroeger ook mîn bôï, *us bôï*, *mijn, onze lieve jongen*, en vooral in verkl. boike, *knaapje*, *lieveling*, als aanspraak voor kleine kinderen. Zie HALBERTSMA 429; KOOLMAN 1, 215. Op Urk heeft buye de bet. van *kameraad* aangenomen en is het de gewone aanspraak voor mannen zowel als vrouwen: Gemûrgen buye, oe got et buye (*hoe gaat het maat*), *Taal- en Letterb.* 6, 27. In de Streek (*Taalgids* 1, 107) en op Tessel is de verkl. buukje in gebruik voor *bakerkind*, *kindje*: Wil-je mijn buukje niet eens zien? – Zie verder *Ned. Wdb.* III, 255, en vgl. Eng. boy.

In de Middeleeuwen komt booi, boye, herhaaldelijk voor in Holl. persoonsnamen. Het wordt gebruikt op dezelfde wijze als zoon, maar het blijkt niet of het daarmee in betekenis volkomen samenvalt. || Tydeman Rissende boy (Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 12 r°. Gheye Kerstans boy, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 227 (a° 1343). Jan heren Amijs boy, *ald.* 237. Willaem Gheyen boy, *ald.* 285. Nanne Stoyts boy, *ald.* 249, 250, 285, Nanne Stouts boye 377 (a° 1344). Item een acker daer Gillijs Bannen boeye op woont (Beverwijk, a° 1358), *Hs. v. Egmond B*, f° 4 v°. – Ook wordt booi met de mansnaam samengesteld op dezelfde wijze als ons Pieterman, Janneman, Jan-Baas, Jan-oom en dergelijke. || Heyteboy, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 237 (a° 1344/5). Hughe Hanne boey s(one), *ald.* 2, 7 (a° 1443/4). Diddeboy, *ald.* 18. Jan Gherijt Doetseboyen z(one) (Rinnegem, a° 1380), *Hs. v. Egmond C*, f° 47 v°. Daar Boikin, Boydekin, ook als mansnaam zeer dikwijls voorkomt is niet altijd uit te maken, waar Booi eigennaam is en waar niet. Als persoonsnaam zal zijn op te vatten: Grote Boye, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 248 (a° 1343). Nanne Boyen s(one), *ald.* 381 (a° 1344). Ysebrant Boyken s(one), *ald.* 519 (a° 1345). Mauwerin Boydekins sone, *ald.* 1, 81 (begin 14de e.) – Vgl.

FÖRTEMANN, *Altd. Namenbuch* op boi.

boom, znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de zin van *stok*, *kolf*, *van een zeis*. De boom is meestal gebogen, doch somtijds ook recht. – Vgl. de samenst. **drijfboom**, **haalboom**, **lepeltjesboom**, **lerieboom**, **ponderboom**, **vlaardeboom**, **zoeteboom**, **zwaaiboom**.

boon, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook *knobbel*, *gezwel op winterhanden of voeten ten gevolge van strenge koude*. Daarnaast **winterboon**. Zo genoemd naar de vorm; vgl. een dergelijke overdracht van betekenis op **grijn**. || Zodra as 'et begint te vriezen zitten der (*haar*) handen vol winterbonen. Die bonen jeuken zo. Ik heb 'en boon op me kleine toon. – Zegsw. Jouw bonen! *haal je hart op*; gezegd tot iemand tegen wie men zich niet langer verzetten wil. – Zie een zegsw. op **Wormer**. – Vgl. **bonebos**, **boonpeul**, **Boontje**.

boonpeul, znw. vr. *De peul van bonen*. Evenzo Fri. beánepûl (HALBERTSMA 208). – Ook de scheldnaam voor de inwoners van het dorp Wormer. || Wormer boonpeulen. – Vgl. **erwtepeul**.

Boontje, znw. onz. Daarnaast **Beuntje**. Naam van enkele stukken land onder Assendelft.

Thans onbekend. || Noch tbuengt by

{p.45}

haer huys, *Polderl. Assend.* I f° 5 r° (a° 1599). Dat boontgen by Claes Meynssen, *ald.* f° 25 r° (a° 1599). 't Beuntje leggende aenden dijck, *ald.* VII f° 35 r° (a° 1657). – De betekenis der benaming blijkt niet. Men zou kunnen gissen, dat Boontje een *boonakker* was (vgl.: de

Boonakker, stuk land te Zaandijk); Dirck Claesen Wijffes booncamp (in het Blokweer te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1635), maar de klank *ue* (= *uu* of *eu*) in het woord boon is onverklaarbaar. Wellicht hangt het woord samen met **Buning** (*Beuning*); zie aldaar.

boor, znw. vr. Zegsw. Iemand om de vierkante-gaten-boor sturen, *iemand vergeefs laten lopen*. – Zie **spijkerboor**.

boos, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook als bijw. van graad. *Ze*. || 't Is boos koud. Ja, 't is boos erg. – Zo ook elders in de volkstaal (zie *Ned. Wdb.* III, 490).

booste, znw. vr. *Boosheid, toorn*. || Ze wier (*werd*) blauw van booste.

boot, znw. vr.; vgl. **bunboot**.

bootjesketting, znw. m. *Karkant, halsketen uit boten* (in goud gevatte granaten, enz.) *bestaande*; aan de Zaan een vrij algemeen vrouwensieraad. || Wat heb ze 'en mooie bootjesketting 'ekregen.

bor, znw. vr. De ziekte, die elders de boorts of het bort heet; zie de wdbb. || Hij heb de bor. As je van alles zoveel ete (*eet*) krijg je de bor nog. || Ook: **besloten bor**. || Hij is gestorven aan besloten bor, waarschijnlijk te veel gegeten, *Hs.* (Krommenie, 19de e.).

bord (I), znw. onz. Nog bekend in de oude zin van *planck*; in verschillende samenst., als bedsbordje, kaasbord, laadgoedbord, schoorsteenbordje, slagbord, enz. Zegsw. 't Gaat van het bovenste bordje (*plankje*); in verschillende opvattingen. *Van ruzie*. || 't Gaat altijd van 'et bovenste bordje, 't is er altijd ruzie (eigenl. de schotels worden van het bovenste bordje afgegooid; dat maakt het meeste lawaai). *Van vloeken*. || Toe maar, 't gaat weer van 't bovenste bordje. Eindelijk ook in de zin van *royaal, verkwistend zijn*; hetz. als *van de hoge boom leven*. De uitdr. is eveneens in het Stad-Fri. bekend. – Borden en zwichtborden noemt men ook *de houten langs de molenroeden, die met harde wind worden weggenomen om de windvang te verminderen*. Iedere wiek heeft er vijf, waarvan het uiterste endbord heet. || Met vier borden malen. Het waait hard, de molens hebben alle borden of. – *Plank*. || Verders in iedere kast te maken 4 borden van 23-streeps vurenhout, *Hs. bestek* (Wormerveer, midden 19de e.). – Over het afslaan van borden bij rouw, zie op **rouwen**. – Vgl. de samenst.

aanplakbord, **bedsbordje**, **endbord**, **hefbord**, **ijsbord**, **kaasbord**, **laadgoedbord**, **schoorsteenbordje**, **slagbord**, **smakbord**, **steenbord**, **spatbord**, **stukkebordje**, **treebord**, **uilebord**, **verhefbord**, **wasbord**, **waterbord**, **winkelbord**, en **zwichtbord**.

bord (II), znw. onz. (?) *Last*. Thans verouderd. || Van selve jaar had(d)e ick Westduyvelant-Coolsaat gekoght ... en 't slo(e)gh uyten bort 44 menge(le) olye. Noch had(d)e ick Oosmeers van Claes Ayer, dat slo(e)gh 23 mengele oly, *Journ. Caeskooper*, 5 Juli 1671. – Vgl. *Mnl.* en *Ned. Wdb.* op borde, *last*, *vracht*, waaruit bord ongetwijfeld is afgekort; vgl. bood voor bode, koud voor koude, enz. Het is merkwaardig, dat borde dezelfde overdrachtelijke bet. heeft aangenomen als het synon. **last**. Elders is het in deze zin niet opgetekend.

bordkuip (uitspr. *bortkoip*), znw. vr. Bij de papiermakerij. *De kuip, waaruit bordpapier wordt geschept*. – Zie verder op **schepkuip**.

bordvild, znw. vr. Bij de papiermakerij. Benaming der *vilden*, waartussen het bordpapier wordt geperst. Zie **vild**. || 341 Oude bordvilden, *Invent. papiermolen* (a° 1787), Zaanl. Oudhk.

boren, zw. ww. trans; vgl. **petboorder**. Zie de wdbb. – Ook in vrijer gebruik. || Hij kwam klagen, dat-i belabbekakt (*belasterd*) was en zo uit zen stiek (*betrekking*) wier 'eboord (*er uit gedrongen*).

borendevol (uitspr. *bórəndəvòl*), bnw. *Boordevol*. || Schenk dat glas toch niet zo borendevol. – Vgl. *Ned. Wdb.* III, 475.

borg, znw. m. Zie *Ned. Wdb.* III, 555. – Ook *stut, steunpaal*, aan een hek. || We zellen 'en borg (*of borchie*) bij de palen zetten.

borgen, zw. ww. Zie de wdbb. – Bij molenmakers ook van de kammen voor een molenwiel, als die gemaakt worden uit een stok (*paal*), die een weinig te dun is, zodat aan de hoeken een ronde kant of waan komt. Vgl. **waan II**. De kammen magge op de hoeken niet meer borgen

as 'en half duimpie. Hij ken wel 'en beetje borgen, maar je moete 'em niet al te schraal maken (de kam is te schraal, als hij te veel borgt).

borgtafel, znw. vr. In sommige molens. *Een in vakken verdeeld bord, waarop wordt geschreven wat er geborgd is.*

borgtakel znw. m. *Loze takel*, die bij het ophijzen van een zwaar voorwerp daaraan wordt vastgemaakt, opdat het, ingeval de hijstouwen breken, toch blijft hangen. – Evenzo Ned.

borg, borgstrop, borgketting; zie de wdbb.

borgtocht, znw. m. – Behalve de gewone bet. ook in die van *wat geborgd wordt, borgsom*. || Schrijf die borgtocht van vrouw Vet maar op 'et lei. Ze hebben 'et wel drok in die winkel, maar 'et meeste is borgtocht (*wordt geborgd*). As ze voor een gulden verkopen is er wel voor 80 centen borgtocht bij. – Vgl. in het Mnl.: “Robert ... vercoopt sine teerninghe ... zometiit te borchtuchten, *onder borgtocht*, d.i. *hij borgt*” (aangehaald *Mnl.*

{p.46}

Wdb. I, 1373). – Ook borgtocht spreken, *borg spreken*. || As je geld lenen wille (*wilt*), moet er eentje borgtocht voor je spreken.

-boring, zie *grondboring*.

borrel, znw. m.; zie zegsw. op *ootje I*.

bors, znw. m. (?) Daarnaast **varkensbors**. *Kleingoed van het geslacht, schonkjes en bonkjes van het varken, inzonderheid gezouten varkenskluijjes*. Vgl. **borsvat**. || We eten vanmiddag Franse rapen mit bors. De bors is goed zacht 'ekookt. Heb-je de bors al in de pekel 'ezet. – Evenzo elders in N.-Holl., en daar reeds in de 16de e. gebruikelijk; vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 64a: “Visceratio. Distributio carnis crudae, cuiusmodi recepta est nostrae genti, cum mactantur sues. *B*. Vleeschdeelinghe, omsendinge van borse *Holland*. trijpen, buelingen etc. metdeelinghe *Brabantis*”. – Te Oud-Beierland noemt men het kleingoed van het geslacht borspot. – In de 16de en 17de e. komt bors voor in de zin van *beer*, HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 40b: “Ursus. *B*. Beer, bors.” KIL.: “Bors, *Holland*. j. bere. Ursus.” Of dit bors hetzelfde woord is, valt moeilijk uit te maken.

borst (uitspr. *bòrst*; vroeger *bòrt*), znw. vr. De oude uitspr. *bort* met uitval van *s* tussen *r* en *t* was nog in het begin dezer eeuw in gebruik; zie *Karaktersch.* 331. Vgl. ook BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 194: De Jakken die zy (*de Zaanse vrouwen*) dragen, en welke zy *Borstjes* of *Bortjes* noemen, staan glad en plat over 't Keurslijf gespannen. – In de zin van *vrouwenborst* (*mamma*) is het woord steeds onzijdig. || Wat is dat borst ontstoken. 't Linkerborst moet of 'ezet worden. In 'et iene borst heb ze gien zog. – Doch men spreekt van de borst geven. In de andere betekenissen is borst vrouwelijk. Dit onz. geslacht van borst was vroeger ook elders in N.-Holl. gebruikelijk; vgl. HOOFT *Ged.* (ed. LEENDERTZ) I, 237: “(De) lekkernije, die dat borst der Poësie Hujghens vlieten laet voor zògh.” Ook in het Ofri. en Ags. is het woord onz. – Vgl. zegsw. op *kruis*.

borstel, znw. m.; zie *bartel*.

borstnaald, znw. vr. Aan een houtzaagmolen (*paltrok*). *De verticale balk van voren langs het lijf van de molen, waartegen rechts en links de borstplanken zijn gespijkerd*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4 en 5.

borstplank, znw. vr.; vgl. *borstnaald*.

borstrok, znw. onz. Zie de wdbb. In de algem. taal is het woord manlijk. || Dat wollen borstrok is versleten.

borstvat, znw. onz. *Vat, waarin het kleingoed van de varkensslacht wordt bewaard en onder de pekel gezet*. Zie **bors**. || 6 Tinne lepels, vleysvat, 1 borsvaatje, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1749), prov. archief.

bort, znw., vgl. *borst*.

bos (I) (uitspr. *bòs*), znw. onz. Daarnaast **bus**. Verkl. bossie, bussie. *Bundel*. || Een bussie scharren. Hij kon dat hooi kwalijk tillen. – In het meerv. als naam van een hard taai gras, dat

in bossen groeit. Hetz. als **hengstebossen**, **hondsbossen**; zie aldaar. || 't Is slecht land, er groeien veel bossen op. – Eertijds sprak men ook van: 'En bussie karrel (*een bosje karrel om garen van te spinnen voor de zeildoekweverij*). Ze is mit 'r bussie nê Krommenie (*gezegd van een Assendelver spinster als ze het gesponnen garen in een zakje naar de patroon bracht.*) Thans geschiedt het spinnen machinaal. – Zie verder **bos** en **rietbos**.

bos (II) (uitspr. *bòs*), znw. vr. en onz. De Ned. vorm **bus** is ongebruikelijk. **Bos** is ook elders in Holl. en Friesl. gewoon. – 1) Vr. *Cilindervormig voorwerp van metaal of steen, meestal van een deksel voorzien, en dienende om iets in te sluiten.*, Zie de wdbb op **bus**. – Zegsw. Dat sluit as 'en bos, het sluit; vooral gezegd van een redenering, die steek houdt. – Vgl. de samenst. **bonebos**, **PEPERBOS**, **tontelbos**. – **Bos** wordt verder in verschillende bijzondere toepassingen gebruikt. – a) Onz. In een pelmolen en een grutterij. *De ijzeren bus, die de neuten omsluit, waartussen het steenspil draait; onder de rijen* (molenijzer). Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 9, en vgl. *KROOK, Moolenb.* 54 vlg. || Het bos loopt warm, steek 'en blikkie (*stukje blik*) achter de neut om 'em vast te zetten. – b) Onz. In een papiermolen; aan de roerbak. *De bus waarmede het spiltje wordt omgeven, om daaraan het roerbakswieltje te kunnen vastwiggen*. Nadat het **bos** om het spil is gedaan wordt op ieder vierkant daarvan een soort van houten wig (*koon*) geplaatst en daaroverheen het wielje van de roerbak geschoven, dat dan door die konen aan het spil wordt vastgewigd. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 18. || 4 Bossen met konen, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk. – c) Vr. Bij de zeildoekweverij. *De ronde uitholling of sponning in euverlaad en laadblok, waarin het ried sluit*. || De bos van 'et ried.

2) Onz. *Begrafenisfonds*. **Bos** was misschien oorspronkelijk de bus, waarin het geld door de deelnemers werd gestort. || Me man is an 't geld ophalen voor 'et bos. Hij trekt van 'et bos. Ze bennen geen lid van 'en bos. – Vandaar **bosgeld**, *maandelijke contributie voor de begrafenis-sociëteit*, en **bosloper**, *man die dit geld ophaalt*. || “Moeder, daar is de bosloper om bosgeld.” “Goed, daar heb-je 'en stoter.” – Vgl. **ziekebos**.

bosgeld, **bosloper**, znw.; zie **bos II**.

bossegaren (uitspr. (*bòssəgarə*), znw. onz. *Vlossig, wit linnen garen, dat aan bosjes* (strengetjes) *werd verkocht*. Voor het gebruik werd het met een stukje witte was bestreken om het glad te maken. Thans niet meer verkrijgbaar. || Een strengetje bossegaren. Me moeder gebruikte altijd bossegaren, want dat was goekoper.

{p.47}

bossen (uitspr. *bòssə*), zw. ww., trans. *Voortstoten*; van knikkers of kralen, die men in een kuiltje schiet. Synon. **goezen**, **goffen**; zie aldaar. || Jongens, willen we bossen? Ik heb al vijf kralen in de koelk 'ebost. – Het woord was vroeger in ruimere opvatting bekend. || De Hollanders ... sochten met alle mogelijke middelen, soo de Vriesen, als die van de Anzesteden, uyt 'et voer-water te bossen, **SOETEBOOM**, *Stavoren* 246. – In het Stad-Fri. betekent **bossen** *met noten of bakkerts* (grote knikkers) *schieten* (*O. Volkst.* 2, 177). Vgl. *KIL. bossen, botsen, pulsare, tundere, quassare*.

bot (I) (uitspr. *bòt*), znw. onz. *Het touw, waaraan een vlieger opgelaten wordt*. || Het bot van je vlieger is te kort. Er is ruim bot (*touw rijkelijk*). Je moete wat bot geven (*vieren laten*). – Overdr.: Hij heb zijn kinderen te veel bot gegeven (*te zwak geregeerd*). – Zegsw. Ik ben t'ende bot, *ik weet geen raad meer, eigenlijk ik ben aan het einde van het bot, ik kan niet meer laten vieren*. **Bot** *vliegertouw*, is ook elders in Holl. en in Oost-Friesl. gebruikelijk.

bot (II) (uitspr. *bòt*), znw. vr. *De vis*. Zie de wdbb. – Zegsw. Die zaak is een gebakken botje, *die zaak is (tussen hen) in orde, dat is geregeld, afgesproken, klaar*. – Met je zieke lijf an de bot, *'t is zo lekker als bot voor iemand, die ziek is*. Als iets bijzonder goed smaakt zegt men b.v.: Dat is 'en kossie (*kostje*)! met je zieke lijf an de bot. – Een botje vangen, *iemand niet thuis treffen*. || Ik miende nog bij peet Marij an te gaan, maar ik heb 'en botje 'evongen. –

Volgens VAN DALE is bot vangen slaag krijgen, teleurgesteld worden. Vgl. een puisje vangen op puisje.

bot (III), znw. vr.; vgl. **bod II**.

bot (IV) (uitspr. *bòt*), bijw. *Vlak, juist*, enz. Het woord wordt steeds met nadruk uitgesproken. || De bal vloog bot tegen me gezicht. Je slane (*slaat*) bot op me handen. We ben bot bij huis. 't Is bot 'ezelfde. Hij is schrikkelijk lelijk, 't is bot 'en aap. Ik ben er niet om verlegen, maar bot an toe (*ik heb er dringend behoefte aan*). – Het woord is in soortgelijke opvattingen ook in andere streken gebruikelijk; zie de wdbb. – Zegsw. Dat is te bot, dat is te erg (de Wormer). || Ik moet er twee stuiver meer voor 'et pond geven, dat is te bot. Och, dat is toch te bot voor dat arme mens, dat ze guster 'en rijksdaalder 'estrooid (*verloren*) heb. "Gooi 'et (overgeschoten) eten maar in de vullisbak." "Nou dat is toch te bot." – Evenzo Fri. dat is to bot (HALBERTSMA 466).

boter, znw. vr. Daarnaast **butter** en soms **botter**. – Ook als geslachtsnaam BUTTER, BOTTER. Zegsw. Dat is te veel boter op een spons, te veel pret op eens; vgl. HARREBOME 1, 84: niet alle boter op één stuk. Ook: 't is niet altijd butter voor de spons, het is niet altijd plezier, er zijn ook allerlei vervelende dingen in het leven. – 't Is botertje tot de boom en karnmelk zonder end, 't is alles even mooi en goed; HARREBOME vermeldt alleen de eerste helft dezer uitdrukking. – Zie nog een zegsw. op *sop* en vgl. GRAASDE BOTER op *graasde, scheiboter* en *kladdeboteren*. – Het woord komt ook voor in de naam van een weer lands in de ban van Oostzaanden. Thans waarschijnlijk onbekend. || Het butterweir, het buttervens weir, *Polderl. Oostz. I* (17de e.) SOETEBOOM, *Ned. Ber. 16*, verhaalt, dat tijdens de troebelen een stuk land was verkocht voor een vaatje butter en daarom de Buttelkamp werd genoemd. Wellicht is hiermede ditzelfde land bedoeld.

boterbiesje (uitspr. *bòtərbiessie*), znw. onz. Zie de wdbb. – Boterbiesje met oude kaas (of met hufterde kees), schertsend voor *iets zeer lekkers*; ook wel om *iets onwaarschijns* aan te duiden. || Ik zel je trakteren op boterbiessies met ouwe kaas. Denk-je dat? Nou, hoor, boterbiessies mit hufterde kees! (*dat kunt ge begrijpen! morgen brengen!*). – De boterbiesjes, dunne in boter gebakken koekjes in allerlei vorm, ontleen wel hun naam aan de beestjes (N.-Holl. biessies) van boter die prijkten op het eerste bord graasde-boter, dat de goede klanten van de boterboer ten geschenke kregen en waarvan de gebakjes wel een nabootsing waren. Deze stukjes boter heten hier en daar in Holl. (b.v. te Alfen) nog boterbiesjes.

boteren, zw. ww., intr. Daarnaast **butteren**. – Zegsw. 't Wil niet butteren, *het gaat niet naar wens*. Dat buttert wel, die zaak loopt wel. Evenzo in het Stad-Fri. (*O. Volkst. 2*, 180) en waarschijnlijk ook elders. De uitdrukking is aan het karnen ontleend.

boterspaan, znw. vr. Daarnaast **butterspaan**. Het meerv. boterspanen wordt schertsend gebruikt voor *grote snijtanden in de bovenkaak*. || Wat het-i 'en boterspanen in zijn mond.

botertand, znw. m. Ook **bottertand**. In de uitdr. de bottertanden zullen hem uitvallen, zijn lekkere dagen zijn voorbij; hij moet zich nu met minder tevreden stellen. Vgl. *Ned. Wdb. III*, 719.

botertannetje, znw. onz. Daarnaast ouderwetser ook **buttertantje**. *Botervlootje* (Koog). Zie *tan*. – Synon. **botertijntje**.

botertijntje, znw. onz. Daarnaast **buttertijntje**. *Botervlootje*. Zie *tijn*. || Geef 'et botertijntje ers aan. 't Buttertijntje is leeg. – Synon. **botertannetje**.

botklopper, botmolen, znw. m. Hetz. als *klopmolen*; zie aldaar.

botten (I) (uitspr. *bòttə*), zw. ww., intr. *Op de streep gooien*, met centen; dobbelspel. || Wie ken ik op 't strepie botten? – Ook wel *met* {p.48}

een half geopend mes zo dicht mogelijk naar een muur of een ander aangewezen punt werpen; om uit te maken wie met kiezen of spelen beginnen mag. – Zo ook in Hindeloppen botte, centen tegen een muur werpen, zodat zij terugspringen naar een op de grond getrokken

cirkel, binnen welke de centen liggen, waarom gestreden wordt (HALBERTSMA 469). Vgl. KIL. botten, op-botten, resultare, resilire; botten op d'water j. slingeren (keilen). – Zie *schietbotten*, *spanbotten*.

botten (II), znw. ww.; zie *bebotten*.

botvrij (uitspr. *bòtvrai*), met klemt. op *bòt*), bnw. *Geheel vrij*. || “Hoe is ’t, heb-je weer kiespijn?” “Nou, ik ben niet botvrij (*ik heb wel een weinig pijn.*)” Kleine Guurt gloeit zo: ik loof niet dat ze botvrij is van koorts.

bout (I), znw. m. Meerv. meestal bouts. *IJzeren pen*. Zie de wdbb. Vgl. de samenst.

billebouters, *krambout*, *reebout*, SCHORTKNEPPELSBOUT op *schortkneppel*. – Zegsw. *Hij heeft een bout, hij is dronken*.

bout (II) znw. vr. (?) Als naam van enige stukken land in de Kalverpolder || Mary Garbrants: de bout, 100 (roeden). De bout, 162, 7 (roeden), *Polderl. Oostzee. I.* (midden 17de e.; *Custb.* (a° 1741). – Waarschijnlijk is bout een afkorting van bou(w)te, *bouwland* (vgl.

HALBERTSMA op boute) en staat de naam dus gelijk met **bouw**; zie aldaar. Dat het slechts kleine stukjes land zijn, verhoogt de waarschijnlijkheid van deze verklaring.

bouw, znw. vr. (?) *Akkertje waarop graan, bonen of mosterd verbouwd wordt*. || Het volk is an ’et werk in de bouw. Me bouw staat goed. Ze ben in de bouw an ’et dorsen. – Vgl. **bout II**.

bouwbonnetje, znw. onz.; zie *bon I*.

Boveeg (met klemt. op *veeg*), znw. m. (?) Meerv. Bovegen. Naam van een aantal stukken land te Assendelft, naast elkander in verschillende weren gelegen, tussen de weg en de Delft. Zij worden onderscheiden naar de namen der eigenaars. De oorsprong der benaming is duister en werd, blijkens de vele uiteenlopende gedaanten en afkortingen waaronder het woord voorkomt, reeds in de 16de eeuw niet meer gevoeld. Misschien wordt er door aangeduid, dat die stukken boven (de) wege gelegen zijn; vgl. uitgestrekte blokken land onder Hoogwoud aan het Koningspad, die onder de naam Bovenpade bekend staan. || Twee derdendeelen vant vuyterendt vande boeveech, *Hs. U. 19, f° 3 r°* (a° 1579), prov. archief. Een stuckgen landts genaemt tsuyer bien vande boeffveech, *ald. f° 46 v°*. Cornelis Gerritsz bueff aen de wech, *Stoelb. Assend. f° 8 v°* (einde 16de e.). Jan Dircx bueffven, *ald., f° 34 v°*. Die boeffveech in Arent Jan Cillen-weer, *Polderl. Assend. I f° 30 v°* (a° 1599). Die boeveech van Griet Jacobs, *ald. f° 35 r°* (a° 1599). Tboeffgen achter zijn erff, *ald. f° 66 r°* (a° 1600). Dat boeffveechgen achter thuys, *ald. f° 68 r°*. ’t Boechveechgen van Dirck Lou, *ald. f° 89 r°*. ’t Boechveechgen of voorlant, *ald. f° 90 r°*. Die boech achter thuys, *ald., f° 109 r°* (a° 1600). Trijn Pieters suyder (noorder) boefgen opter Delft, Guerte Cornelis boveech, Dirck Bieren boveech, Ysbrant Gerritsz. boveech, *Maatb. Assend. (a° 1634)*. Een stuckje landt genaemt het boveeghje, *Hs. resolutie* (a° 1705), archief v. Assendelft. Sedert die tijd tot op heden is alleen de vorm Boveeg in gebruik.

Ook vond men onder Assendelft een stuk land genaamd het Boefweer. Thans onbekend. || Dat boeffweer van Claes Jan Vrerix, *Polder. Assend. I f° 278 r°*. Boeffweer in de Heyd, *ald., f° 345 v°* (a° 1600).

Op het Kalf ligt een stuk land, genaamd “de boeves”, *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). Ook hiervan is de oorsprong onbekend.

boven, bijw.; vgl. zegsw. op *boer*.

bovenbonkelaar, znw. m. In een oliemolen. *Het liggende wiel boven in de molen, dat door het bovenwiel wordt gegrepen en zo de beweegkracht van de horizontale molenas overbrengt op het verticaal staande steenspil*. Zie *bonkelaar*.

bovendol, znw. m. In een oliemolen. *Een dol van de bovenbonkelaar*. Zie *bol III*.

Bovenhem, znw. m.; zie *hem*.

bovenjongen, znw. m. *Een der laagste knechts op een houtzaagmolen*. Zie *jongen*.

bovenkruier, znw. m. *Een molen, waarvan de kap beweegbaar is, en die dus van boven verkruid wordt.* Oliemolens, pelmolens en papiermolens zijn altijd bovenkruiers; onder de houtzaagmolens vindt men bovenkruiers en paltrokken.

bovenlaad, znw. vr. Aan een weefgetouw. *De horizontale dwarslat boven aan de lade of slag.*

bovenpakker, znw. m. *Knecht in een papiermolen, de voornaamste der twee papierpakkers;* in de 18de e. ook **opperpacker** genoemd. – Vgl. **onderpakker**.

bovenree, znw. vr.; zie **ree I**.

bovensim, znw. onz.; zie **sim**.

bovenwiel, znw. onz. In molens. *Het kamrad dat om de bovenas gehangen is;* zie de wdbb. – Ook de benaming voor een *rijksdaalder*, waarvoor men ook, gelijk elders in Holl., achterwiel zegt. || Ik heb 'en bovenwiel verloren.

bozig, bijw. Alleen in verbinding met worden. *Boos, kwaad, driftig worden.* || Ze wier puur bozig. Je zouwe der bozig van worden.

bozigheid, znw. vr. *Boosheid, toorn.* || Ze smet in der bozigheid alles op de grond.

bozzelen, zw. ww.; zie **bazelen**.

bozzen (uitspr. *bozzə* en *bòzzə*), zw. ww., trans. *Vuile voeten op een schone vloer zetten.* – Zie synon. op **beerzen I**. || Hè, wat boz-je me {p.49}

gang vuil. Hij bost me alles vol. Foei, wat lopen die honden te bozzen. As je weer zo bozze, Fik, laat ik je niet meer in huis. – Vgl. **bozzelen** en **poezelen, poezen**.

braaien, braaiden, ww. zie **breien**.

braak (I), znw. vr. Als naam van verschillende wateren, indertijd ontstaan door het inbreken van dijken. De braken zijn de gehele Zaanstreek door talrijk. Evenzo elders in Holl. || Aen de Zuydt-zijde van der Broecke (bij het Kalf), LAMS 666 (a° 1414). De Braak (bij Assendelft), *Handv. v. Assend. verv.* 393 (a° 1512). Dijck-braeck, Kouwehorns-braeck, Bom-braeck, de grote Braeck (bij Oostzaanden), LAMS 713 (a° 1633). De Havicksbraeck (te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Coenenbraeck (bij W. Zaandam), *Priv. v. Westz.* 499 (a° 1650). De Buinderbraak en de Boerebraak (bij de Voorzaan), de Graaf Willems-braak (onder Oostzaanden), enz. Vgl. *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 8 en 12. – Ook verschillende stukken land, die bij een braak liggen, zijn daarnaar genoemd. || 't Braeckelandt (bij Braak onder Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Noch braecklandt (bij het Kalf), *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). Hierbij hoort wellicht ook de Brakel, stuk land in het Oostzijderveld, in de Achtersluispolder.

braak (II), znw. vr. Bij de bakkerij. *Bank, waarop sommige soorten deeg gekneed worden met een ijzeren hefboom.* Deeg voor taai-taai, korstjes, Sint-Nicolaas en pepernoten kan moeilijk met de handen worden doorgewerkt; het wordt daarom op de braak bereid. – Evenzo elders in Holl. Door VAN DALE wordt braak vermeld als werktuig bij de suikerbakkerij.

braakhennep, znw. m. *De mannelijke plant van de hennep, gelling.* Zie **hennep**.

braakland, znw. onz.; zie **braak I**.

braam, znw. vr. *De scherpe, losse streep, die bij het slijpen van een schaats of mes daaraan blijft vastzitten.* Evenzo elders gebruikelijk (VAN DALE). Daarnaast ook **brem**. || Me schaatsen benne geslepen; ik zel der eerst de braam ofrijen, eer we samen op tocht gane (*gaan*). Ik moet er de brem nog ofrijen.

Braansweer, znw. onz. Naam van een weer lands in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Zeven coeven lants, gelegen in den ban van Westzaenden in Broensweer, dat belent hebben Jan van Yperen an die zuytzijde, den heligen Geest in Hairlem an de nortzijde, die Saendijck an dat osteynde ende Dierick Janszoon an dat westeynde, GONNET, *Zijlkl.* 212 (a° 1479).

brabbelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *knoeien, broddelen, iets slordig en onbeholpen doen*; inzonderheid van vrouwelijke handwerken. || Wat zit je weer te brabbelen; er is geen steek goed.! – Vgl. **brabbellap**.

brabbellap, znw. m. *Broddellap* (van kinderen die leren handwerken). Zie **brabbelen**.

braden (*braadde, 'ebraaien*), st. ww. Daarnaast soms nog **brêden** (verl. deelw. *'ebrêden*). *Roosteren, bakken*. Zie de wdbb. || Die eel (*aal*) is lekker *'ebrêden*. Breed 'et maar in de pankoeckspan. Zie zegsw. op **haring**, en vgl. **breedeel, breedje**.

brak (I), bnw. Van personen. *Nors, stuurs*. || Wat is die man brak. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Oost-Friesl. (KOOLMAN I, 218). Vgl. voor de afleiding van het woord FRANCK 140.

brak (II), znw. m. *Iemand die voor allerlei ondergeschikt werk in huis of veld te gebruiken is; duivelstoejager* (Assendelft). || Klaas dat is de brak van buurman (*hij moet de koeien opknappen, de kachel aanmaken, water halen enz.*).

Brakel, znw. zie **braak I**.

brakken, zw. ww., intr. *Boodschappen doen, inkopen doen voor de huishouding* (Krommenie). Thans weinig gebruikelijk. || Op zaterdagavond valt er hiel wet (*heel wat*) te brakken. Ik mag wel wat anmaken (*voortmaken*), want ik moet nag (*nog*) brakken. Zo, oud, ok an 'et brakken? Ook: *erg in de weer zijn, druk bezig wezen* (Assendelft). Vgl. **brak**. || Dat wijf doet niet aârs as brakken (*ze zit geen ogenblik op haar stoel*). – In W.-Friesl. wordt door **brakken** uitgedrukt *het steeds op de straat verkeren van kinderen* (O. Volkst. 2, 175).

branden, znw. ww.; zie zegsw. op **water** en vgl. **aanbranden**. Zie verder op **barnen**.

brandenekel (uitspr. *brandənékəl*), met hoofdtoon op *né*), znw. vr. *Brandnetel*. || Pas op voor de brandenekels. Ik heb me erg 'ebrand an 'en brandenekel. – In Groningen heet de plant **bran(d)-ekkel** (*Noord en Zuid* 3, 372; MOLEMA). Waarschijnlijk is **brandenekel** dus, onder invloed van Ned. **brandnetel**, vervormd uit een vroeger **barren-ekel**, van **barnen, branden**. **Ekel** kan hetzelfde woord zijn als het in het *Gloss. v. Bern* voorkomende **ekel, stimulus**. Vgl. *Ned. Wdb.* II, 4 en FRANCK 20 op **akelig**.

brandhout, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *An brandhout wezen, gebroken, aan stukken zijn*. || Nou, hoor, die stoel is an brandhout. Kijk, de Jonker (*een molen*) staat mit vier houten of; zou-i an brandhout wezen?

brandmerk, znw. onz.; zie een zegsw. op **geseling**.

brandzolder, znw. onz. In molens. *De eerste zolder onder de kap, waar de brandblusmiddelen staan*. || Op 'et brandzolder staat 'en balie vol water mit 'en staartnap en 'en zwabber.

brasem, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. *Hij zeurt as een brasem, hij zeurt verschrikkelijk*. – Ook in de zin van *dwaas, malloot*; meestal in verbinding met **mal**. || Wat ben-je toch 'en brasem. 't Is zo'n malle brasem

{p.50}

(*gekke jongen*). Ook elders in Holl. en in Utrecht gebruikelijk. Vgl. ook VAN DALE:

brasem, bakkers-leerjongen.

brat (I), znw. onz. In verkl. **bratje**. *Een kluwentje wollen stopgaren*; in alle kleuren in de winkel verkrijgbaar. De **bratjes** zijn gewonden van zeer dunne fijne wol, die gebruikt wordt om te stoppen. Nu deze wol niet meer bij kluwentjes verkocht wordt, begint ook het woord **bratje** te verouderen. || Een bratje stopgaren. Haal nog ers 'en bratje, me wol is temet op. – **Brat** is eigenlijk de naam van de soort wol. Vgl. Oost-Fri. **brat, barat, die weichste, feinste Wolle, jedoch kürzer als sajét; brattengarn, das aus dieser Wolle gesponnene Garn** (KOOLMAN I, 223). Later heeft men een kluwentje van die wol, de hoeveelheid waarbij ze werd verkocht, een **bratje** genoemd. – Verder is **brat, borat**, een *geweven wollen stof*, die vroeger ook aan de Zaan voor het maken van kledingstukken werd gebruikt. || Een bratte jack

..., een brat borsien, *Hs.* (O. Zaandam a° 1669), prov. archief. Vgl. ook OUDEMANS 1, 808: “bratte kleëren”. Zie voor de afleiding van het woord FRANCK op borat.

brat (II), bnw. Van personen. *Flink, stoer, stoutmoedig*. || 't Is 'en bratte kerel. Hij is lang zo brat niet as zijn broer. Ook als geslachtsnaam BRAT. – Door VAN DALE wordt het woord als gewestelijk vermeld in de zin van *prat, vurig* (vooral van paarden): “Dat paard is brat; dat zijn bratte paarden; gij zijt zo brat, jongetje!” In Friesl. betekent het woord *fier, trots* (HALBERTSMA 486). Vgl. Ono. brattr, *stoutmoedig*, Oeng. brathe, *trots* (HALLIWELL 207).

brat (III), znw. Bij vissers. Alleen in de uitdr. een brat vis voor een *grote hoeveelheid*. || We hebben 'en goeie trek met de zegen 'edaa; wat 'en brat vis!

brede, st. ww.; zie *braden*.

breed (I), bnw. Daarnaast soms nog **bried**. Zie de wdbb. – Zegsw. Die het breed heeft, laat het breed hangen, *wie rijk is, kan laten zien, dat hij rijk is*; meestal ironisch gebruikt als iemand, wie het niet past, zich erg royaal betoont. Ook elders gebruikelijk.

– Breed komt ook voor in de naam van vele brede stukken land. || Het Breedje (te Wormerveer en Oostzaan). Pieter Oosten breet, Wouter Gijsen breetgen, *Maatb. Assend.* (a° 1635). De breecamp, tbree campgen, *ald.* (a° 1635). Die breelijnnen, *Polder. Assend.* I f° 87 r° (a° 1600). Jan Havicken breemadt, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Breedoever (te Wormer). Die halve breeveen, *Polderl. Assend.* I f° 12 r° (a° 1599). tBreedweer (te Westzaan in de Krabbelbuurt), *Hs. T.* 118 f° 36 v° (a° 1564), prov. archief *Polderl. Westz.* I f° 36 (a° 1628). 't Breeweer terra Ricteti due falcationes, *Oorkb.* I n° 204 (a° 1182-1206). Breedweer (te Krommenie), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 87. Het Monnike breeweer (te Wormer), *Hs.* (a° 1771), prov. archief. Ook een gedeelte van de Koog heet het Breedweer of het Breed. De Breedweers-sloot vormde het scheid tussen de Koog en Zaandam (*Priv. v. Westz.* 313, a° 1634). – Vgl. **Breenakker** en **Breezaap**.

***breed (II)**, znw. onz.; vgl. *jaarbreed, uurbreed*.

***breed (III)**, znw. vr.; *hoofdbreed*.

breedbol, znw. m. *Zekere plant*, waarschijnlijk de *Cirsium lanceolatum*, een soort van *doorn* (distel), die zich breed over het land uitbreidt (de Wormer). Fri. breedkop (HALBERTSMA 490), Gron. dikkop (VAN HALL, Landh. Flora 118). De benaming breedbol is slechts aan enkelen bekend.

breedeel, znw. m. *Braadaal, dikke aal, die gebakken wordt*. Vgl. *aal* en *braden*.

breedje, znw. onz. *Een zootje vis*; meest van bakvis. Eigenlijk *een partijtje om te braden*; van brêden (*braden*), *bakken*, evenals zootje en zieden, *koken*. || Ik heb 'en breedje voor je mee'ebrocht. 'k Heb net 'en breedje 'evongen.

Breedoever, znw. m.; zie *breed I*.

Breedweer, znw. onz.; zie *breed I*.

breegras, znw. onz. *Zekere grassoort met ruwe, brede bladeren*, Lat. *Dactylis glomerata* (VAN HALL, Landh. Flora 261; OUDEMANS, Flora 3, 273).

Breehem, znw. m.; zie *breed I*.

Breekamp, znw. m.; zie *breed I*.

breekhout, znw. onz. Aan een brug. *Sullat, driekantige dwarslatjes, die tegen de helling van een schuin oplopende houten brug zijn gespijkerd, om bij het afgaan iemands vaart te breken* (Zaandam). Weinig gebruikelijk. – Het woord was vroeger ook elders in N.-Holl. bekend. || Niemand zal hem vervorderen ... enige posten, breekhouten, ofte lenen op enige binnen-wegen binnen Waterland te breken, ofte in 't water te werpen, *Keuren v. Waterl.* 26 (a° 1673).

breekmeel, znw. onz. *Het laatste meel, dat van de boekweit wordt afgepeld*. Breekmeel is kippen- of varkensvoeder. Van de boekweit worden eerst de doppen afgesneden, daarna een

mengsel van doppen en meel, de peper, en eindelijk het breekmeel. || Haal ers 'en stuiver breekmeel uit de grutterij.

Breelijn, znw. vr.; zie *breed I*.

Breemad, znw. onz.; zie *breed I*.

breems, znw. vr. *Wesp*. || Pas op, dat die breems je niet steekt. – In de Beemster is breems een *horzel*, *paardevlieg* (BOUMAN 17). Evenzo bij VAN DALE brems, bremze, en in het Fri. brims. Naar het schijnt duidt Mnl. breemse een soort van *kever* of *sprinkhaan* aan. – Zie voor de verwante vormen in andere talen KLUGE op bremse.

Breemskamp, znw. m. Naam van een stuk

{p.51}

land te Wormerveer. || De Breemscamp, *Polderl. Westz. V f° 638 en 652 (18de e.)*. – Vgl.

breems.

Breenakker, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. || De Breenacker, *Polderl. Assend. IX f° 487 r° (a° 1657)*. – Waarschijnlijk is breenakker ontstaan uit de brede (breên) akker. Het is werkelijk breed. Vgl. *breed I*.

Breeukooien, znw. vr.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land bij W. Zaandam, buitendijks. Thans onbekend. || Die breeukoye, *Polderl. Westz. I f° 9 (a° 1628)*. De Brievekooyen, *Koopbrief (a° 1674)*, de Bree koyen, *andere koopbrief van hetz. jaar*, Zaanl. Oudhk. – De betekenis en juiste vorm van het eerste lid der samenstelling blijken niet. De naam dagtekent ongetwijfeld reeds uit de Middeleeuwen. Vgl. *kooi*.

***breeuwen**, zw. ww.; vgl. *verbreeuwen*.

Breeveen, znw. vr.; zie *breed I*.

Breeweer, znw. onz.; zie *breed I*.

Breezaap, znw. vr. Naam van enige stukken land. || D'worff in breezaap, *Polderl. Westz. VI f° 11 (a° 1723)*. De Breezaap (onder Assendelft; vermeld sinds de 18de e.). – Vgl. de Breesaap onder Velsen. Sape komt in de Middeleeuwen voor in de zin van *heidegrond* (dus blijven die herden (*herders*) metten scapen al verloren in der sappen (*heide*), BLOMMAERT, *Ovl. Ged. 2, 110*. De bedoelde stukken zijn zeer schraal land.

breg, znw. vr.; zie *brug*.

breiden, zw. ww.; zie *breien*.

breien (*bree*, 'ebréje), st. (en somtijds zw.) ww. In de tegenw. tijd gebruikt men meestal braaien. Daarnaast komt soms nog voor de oude vorm **braaiden**, die ook elders in N.-Holl. bekend is. Evenzo zegt men in Friesl. breidsje. De sterke vervoeging van breien als ww. van de *i*-klasse (ook Germ. bregdan was oorspr. sterk, maar behoorde tot een andere klasse) vindt men ook in de Holl. spreektaal. Zie verder de wdbb. || Jan zit achter netten te braaiden. Moeder heb de hele middag zitten braaien. Ze bree an 'en borstrok.

breischeed, znw. vr. Afgek. uit breidschede; zie de wdbb. *Schede om breiwerk in te bewaren*. || 3 Lepeltjes, 3 vorkjes, 1 breyscheed, 24 lakens, *Hs. Boedelscheiding (a° 1755)*, verz. Honig.

breischiel, znw. vr.; zie *schiel*.

breisteker, znw. m. *Een zilveren of gevlochten puntig voorwerp mrt een gat, om onder het breien de breipen in te steken, en een haak om de steker in de gordel vast te zetten*. Thans niet of weinig meer in gebruik. De breisteker diende tot steun, gelijk thans vele breisters hun breipen onder de arm steunen. – Evenzo elders, ook in de verkleinvorm breistekertje.

breken, st. ww.; zie zegsw. op *hoofd*.

breker, znw. m.; zie *ledebreker*.

brem, znw. vr.; zie *braam*.

Bremen, eigennaam; zie een zegsw. op *wijs*.

bremmen, zw. ww., intr. *De keel schrapen, herhaaldelijk kuchen om de keel glad te maken*. || Brem niet zo. Ik moet wel bremmen, aârs ken ik geen woord zeggen. – Het woord is ook

elders bekend; vgl. HALBERTSMA, MOLEMA, OUDEMANS, *Wdb. op Bredero, Mnl. Wdb.*, enz.

brengen (*brocht, 'ebrocht*), onr. ww., trans. Daarnaast soms **bringen**. Zie de wdbb. – De vorm **bringen** komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, §7; NAUTA, *Aant. op Bredero*, §7β. Evenzo Fri. bringe (HALBERTSMA 515). – Vgl. **aanbrengen, boodbrengen**.

brensen, zw. ww., intr. Van een schip, dat hard loopt en veel golf maakt. *Bruisend de golven doorklieven*. || Jongen, jongen, wat brenst die schuit. – De eigenlijke bet. van het woord: *hinniken, briesen*, van een paard, schijnt thans verouderd, doch was eertijds in N.-Holl. gebruikelijk. || (*Van een paard:*) 'Tkult op sijn manen steyl, 't wrenst, brenst, 't bries, 't pruyt seer blyd end moedig, SCHAGHEN, *Alckm. Beleg.*, f° A4 r°. Brinsende zo krachtigh, dat al de werelt sagh, na t' eele beest, zo praghtigh, *aangehaald bij* DE JAGER, *Latere Verscheidenh.* 297. Vgl. ook KIL. brinssen, Holl. j. briesen, *hinnire*. In het Fri. is bringsje, *hinniken*, nog in gebruik (HALBERTSMA 519).

briebel, znw. m. Scheldwoord. Meestal in de samenst. snotbriebel. Hetz. als **biebel**; zie aldaar.

bried, bnw.; zie **breed I**.

brief, znw. w. Zegsw. Een brief aan de koning schrijven, een middagdutje doen (een brief aan de koning schrijven is een gewichtig werk, waarbij men niet gestoord mag worden). || Ik gaan 'en brief an de koning schrijven. Zegsw. Spel-je een briefje? eigenlijk: *heb-je een loterijbriefje, een lot in de loterij?* doch thans schertsend voor: *heb-je een velletje papier (voor me)*; bepaaldelijk om er mee naar de bestekamer te gaan. – Vgl. de samenst. **paaibrief**.

briesen (uitspr. *brieskə* en *briesə*), zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *schreeuwen, sterk spreken, in het oog vallen*, van kleuren. || Wat 'en briesende kleuren. Die japon is niet zo heel brieskend, hij staat zuiver deftig. – Ook gebruikt men brieskend in de zin van *zeer boos, erg driftig*. || Hij wier brieskend, toe ik 'et 'em vertelde. Vgl. SOETEBOOM. *S. Arc.* 518: "Dikke en sware balken, met groter kracht ingeslagen en te samen gebonden, met machtige key-stenen achter gestut en versterkt, om de kracht der briesende golven te breken (*bij de Hondsbosse*)." – Zie **brieskend**.

brieskend, bijw. In de uitdr. brieskend {p.52}

graag, buitengewoon graag (de Koog). Zie **briesen**. || Ze wou brieskend graag mee.

briezelen, zw. ww., intr. *Keilen, platte steentjes over het water doen scheren* || (Westzaan). – Het woord is klaarblijkelijk afgeleid van brijzel, *stuk steen, scherf*, en beduidt dus *met scherven werpen*. – Zie synon. op **keilen**.

brijn (uitspr. *brain*), znw. onz. *Pekel, brem*. In de uitdr. zo zout as brijn en 't is brijnzout, *zeer zout*. Zie over de verwante vormen FRANCK op brijn en HALBERTSMA 505 op brein, brijnzout, bnw.; zie **brijn**.

brijnpot, znw. m. Schertsende benaming voor *iemand die brijt, de letter r niet kan zeggen*. || Je benne (*bent*) 'en brijnpot. || Ook: *een lompe, dikke kerel*. Vgl. **hotsklots II**. || Zo'n brijnpot!

***brijzelen**, zw. ww.; zie **briezelen**.

brik (I), bijw. Alleen in de uitdr. brik kijken, strak kijken (de Wormer). || Hij ken zo brik kijken. – Evenzo in de Beemster. || Hij kijkt zo brik. Daar keek mijn paard zo brik op af. Ook: Kijk maar zo brik niet (*wees maar niet schuw of verlegen*), BOUMAN 17. – In W.-Friesl. zegt men wat kijkt hij brik voor *wat kijkt hij vergenoegd of vriendelijk*. – Op Urk beduidt de locht stot (staat) brik: *de lucht staat dreigend, er hangen donkere wolken*, *Taal- en Letterb.* 6, 28. – In het Fri. is brik een zeer gebruikelijk woord in de zin van *verdraaid, misvormd, scheef*, van personen en zaken; zie HALBERTSMA 512 vlg; *O. Volkst.* 2, 177. Vgl. ook Ohd. priek, *vertrekking van het gelaat* (GRAFF 3, 364; prieken machondo, ora torquendo).

brik (II), znw. vr.; zie **brit**.

bril (I) znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van enige stukken land te Assendelft, die in vorm op een bril gelijken. || Cornelis Roelofsen, genaemt de brillen, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Noch de bril int selfde weer, *ald.* (a° 1633).

bril (II), bijw. Alleen in de uitdr. bril kijken, *verkeerd kijken, niet goed uit de ogen zien*. || “Komt vader daar niet an?” “Och jongen, je kijke (*kijkt*) bril.” Der is niks van an, je heb zeker weer bril ’ekeken. – In het Fri. heeft bril de betekenis van *beneveld, half dronken* (HALBERTSMA 514). – De uitdr. bril zien, bril toezien, toekijken, is ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers zeer gewoon. De betekenis is *beteuterd kijken*. || Het mallen, het stoeyen en had gheen end’, tot dat ouwe Franck haer daer op bekipte; doe keeckense bril toe, *Venus minnegiffens*, f° 47 r°. (Wy) kregen so veel Bonsjours en Baeselmanis (*kushandjes*) van de rijke monseurs, en soo veel goen dach van pelsen en schruers (*kleermakers*), dat hij bril sach (*beteuterd raakte*), BREDERO, *Moortje* 736. En weet gy niet als sy van Ritsart (*de medeminnaar*) rept, hoe bril dat ghy dan siet?, *ald.* 1271. Ick (*de meid*) seyde mijn huur op: mijn Vrouw’ die sach bril toe, *Spa. Brab.* 789. Zie verdere voorbeelden uit HOOFT en VONDEL bij OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 73; *Wdb. op Hooft* 62.

bringen, onr. ww.; zie **brengen**.

brinsen, zw. ww.; vgl. **brensen**.

brit (I), znw. vr. In verkl. britje. – Daarnaast soms ook **brik** en **brikkie**. *Vuur van turf of licht hout, kolenvuur*. || We zellen maar ers ’en lekker britje maken met de koud. Er leit ’en ferme brit in de kachel. ’t Eten zel wel gauw gaar wezen, er leit ’en goeie brit onder. – Overdrachtelijk ook in de zin van *warme stoof*, naar het vuur dat in de test is. || ’t Is zo gril (*guur*), ik zel maar ’en lekkere warme brit nemen. – In Friesl. en Gron. zijn britten, brîten, *brokken turf*; evenzo in O.-Friesl. brêten. Vgl. KIL. brete, brette, Sicamb. j. britte, *frustum sive pars cespitis*. Vandaar de zegsw. hij wil al breten voer torven tellen (MEYER, *Oude Ned. Spreuken* 37), die ook voorkomt bij MARNIX, *Biëncorff* 170: “Nu en ist ghene tijd meer, datmen het volk britten voor torven telle.” – In verschillende Ogerm. talen vindt men ww. van dezelfde stam in de zin van *verbrijzelen, stukbreken*. – Als de vorm brik werkelijk oud is en niet op misverstand berust, zou dit woord één kunnen zijn met Ned. brik, *briksteen, gebroken steen, puin*, dat oorspronkelijk *afgebroken stuk* beduidt; vgl. BREDERO, *Moortje* 2353: “Ick sweer u, ick sal u dat malle harsebecken an bricke (*stukken*) breken.” Zie ook KIL. bricke, brijcke, Flandr. *later, laterculus*, bricke, Sax. Sicamb. *orbis, orbiculus*, j. schijve en talioore. Oost-Fri. brik, *dunne plank, houten schijf in een melkemmer om het overstorten der melk te voorkomen, damschiif* (KOOLMAN 1, 228; HALBERTSMA 512. Ndd. brikke, *plat bord*, (DÄHNERT, SCHÜTZE). Engels brick, Frans brique, *tichelsteen*; zie de wdbb. – Vgl. **opbritten**.

brit (II), znw. vr. Bij vissers. *Kooi, rustplaats*. || Gaan maar effe op de brit leggen. Rust maar wat uit op de brit. – Soms ook voor *bed*. || ’t Is ’en slechte brit (*een slecht bed*). – Vgl. Ned. brits, *planken rustbank, slaapplaats in een kazerne, arrestantenkamer of een wachthuis* (VAN DALE).

britje, znw. onz. In de uitdr. Iemand een britje geven, *hem voor de broek geven*. Synon.

britten. || Kwaje rakkerd! wacht maar: ik zel je ’en britje geven!

britten (I), zw. ww. Vgl. **brit I** en **opbritten**. In Drechterland is britten voor *een vuur goed aanstoken* gewoon.

britten (II), zw. ww. trans. *Britsen, voor de broek geven, slaan*. Synon. *een britje geven*. || “Kom, jongens, lêten we ’em ers britten.” – In Drechterland is britten de naam van {p.53}

zeker jongensspel, waarbij met een stok geslagen wordt op een houtje, waarop de spelers centen hebben gelegd; de centen, die er af vliegen en met munt boven liggen, zijn voor de slaander, de overige worden er weer op gelegd voor de andere spelers. Zie **britje**.

broddellap, znw. m. *Knoeilapje*, het eerste werklapje van een kind, *dat leert breien of merken*. Vgl. DE JAGER, Freq. 1, 47 op broddelen.

broeder, znw. m. Zie de wdbb. – Broeder in de zak, zekere meelspijs. *Ketelkoek; meel, melk en stroop door elkaarin een zak gekookt tot een stijve koek, die met een touwtje aan plakken gesneden wordt*. Vgl. *zuster*. – Zie de samenst. *lulbroer, vijfbroers*.

Broedijk, znw. m. Naam van een dijkje onder Jisp en Nek, langs de Wijde-Wijzend. || Dat van nu voortaan niemand en sal vermoogen eenige paarden ofte koebeesten op de Broedijk deses dors te laten lopen, *Hs. keur* (a° 1687), archief v. Jisp. – In oudere stukken schrijft men ook Broekdijk, omdat men – en wellicht terecht (vgl. de uitspraak *zaddoek* voor *zakdoek*) – de naam in verband brengt met broek, *moerassig land*. De dijk is blijkbaar aangelegd op rietschoten en kraggen. – Ook bij Sybekaspel vond men een Broedijk. || Item soe moet men gheen riet winnen op een halve roede an die tocht van die Broedijk, op een boet van tien scellinc (*keur v. Sybekarspel*, 15de e.?) *Wfri. Stadr.* 2, 329.

broei, znw. m. *Het broeien van hooi*. || Het hooi raakt an de broei. – Zegsw. In de broei zitten, *in de brand, in verlegenheid zitten*.

broeien, zw. ww., intr. Zegsw. Gebroeid zijn, *zich beledigd achten*. || Hij is 'ebroeid, dat ik 'et 'em niet verteld heb. – Zie een zegsw. op *varken*.

broeiig, bnw. *Broeiend, drukkend*; van het weer. || Wat is 'et broeiig vandaag; er ken wel onweer kommen. – Synon. *dram, brommig*; zie aldaar.

broek (I), znw. m. Het kledingstuk. Zie zegsw. op *dagwerk, meid* en *snert*, en vgl.

broekgordijn, broekhoest, Broekvol, drasbroek, perebroek. – Ook in de volgende opvattingen: a) In de kap van een molen. *Een zwaar H-vormig stel balken, dat aan de ene zijde in de achterbalk is bevestigd en aan de andere kant op de penbalk (broekbalk), en tegen welk dwarsstuk de pen van de as maalt*. Dit dwarsstuk draagt de naam van broekstuk, de benen der H die van zijwanden van de broek. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 3, waar de broek onder de benaming stoel is afgebeeld. – b) Bij de zeildoekweverij. *Een der beide delen van de tempel; het broekvormig gedeelte, waar de poot in past*. Vgl. *tempel*.

broek (II), znw. onz. *Moerassig, laag land*. Zie de wdbb. In de naam van verschillende stukken land, b.v. het Broekje (te W. Zaandam bij de Noorder-IJdijk). – Een der vier delen, waarin Assendelft eertijds was gesplitst, heet het Broekvierendeel. Wij vinden dit Broek reeds in de 12e e. vermeld. || In Escemdelf juxta Wifert in Broke octo virgas er dimidiam, *Oorkb.* I n° 204 (a° 1182-1206). – Vgl. *Broekdijk, broeklander, broekweer* en *Haaldersbroek, Kranenbroek, Leibroek*.

broekbalk, znw. m.; zie *broek I*.

Broekdijk, znw. m.; zie *Broedijk*.

broekgordijn, znw. onz. *Lang, door een band opgenomen gordijn, dat meestal meteen voor statiegordijn dient*. Het wordt 's zomers na de grote schoonmaak opgehangen en 's winters weggenomen (de Wormer). Evenzo in W.-Friesl. en in het Stad-Fri. Het broekgordijn heet zo naar zijn vorm.

broekhoest, znw. m. In de uitdr., de broekhoest hebben, schertsende benaming voor *last hebben van winderigheid, veesten*.

broekie-val, znw. Naam van zeker kaartspel, waarbij men op een gegeven ogenblik zijn kaart moest openleggen, terwijl de andere spelers broeki-val (of: je broek valt) riepen en de verliezer uitsliepten (Wormerveer). Thans verouderd. – Vgl. zien wie de blankste billen heeft op bil.

broeklander, znw. m. Benaming voor de beide *roeiers der schuit, waarin bij de polderschouw het polderbestuur vervoerd wordt* (Jisp). || Wie moeten de broeklanders wezen? Jan en Piet? – De bovengenoemde Regenten eligeren en stellen twee Weesmeesteren, ... drie Polder-meesters, twee Broeck-landers, twee Hooy-steeckers (a° 1664), LAM 656.

broekstuk, znw. onz.; zie *broek I*.

Broekvol, znw. vr. Naam van een stuk land onder Wormer. || De Broekvol. – Een stuk lands genaamt een Broek vol, *Hs.* (a° 1788), archief v. Wormer.

broekweer, znw. onz. *Een weer, dat uit broekland bestaat*; zie **weer I**. Thans ongebruikelijk. || De andere Landen, daar goede Broekweeren ofte Koeijevennen waren, daar weiden se de Beesten, SOETEBOOM, *S. Arc.* 497.

broekzak, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *de broek van vissers; laarzen van leer, die tot aan de borst reiken en die de visser aantrekt, als hij bij het vissen in 't water wil gaan staan.*

broken, zw. ww. trans. *Het ijs met lange houten hamers stukbreken, een geul in het ijs breken.* || Het ijs dooit hard weg, der bennen al schippers an 't broken. 14 Ditto moy weer, quame die van Wormer en broockte de Zaan en voorts daer ijs in de wegh lagh tot Amsterdam, *Journ. Caeskoper*, 14 Febr. 1677. 7 Ditto warde de Saen van onsent gebroockt door Jan Aldertsz. tot Saerdam, *ald.*, 7 Mrs. 1684. – Zie **broker**, **brookhamer**, **brooksel**.

broker, znw. m. – 1) *Iemand die het ijs brookt.* In de 17de e. als geslachtsnaam. || Jacob Claesz. Broker (Broocker), *Priv. v. Westz.*

{p.54}

502 en 507 (W. Zaandam, a° 1656).

2) *Werktuig om het ijs te breken, brookhamer.* Ook wel **ijsbroker**; zie aldaar.

brommer (uitspr. *bròmmər*), znw. m. *Bromvlieg.* || Pas op 't vlees: daar heb-je weer zo'n brommer. Evenzo elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. – Ook als benaming voor *een koe die brommend en onrustig heen en weer loopt, bruller, bulker.* || Zo'n brommer maakt 'et aäre vee ook onrustig. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 18).

brommig (uitspr. *bròmməch*), bnw. *Drukkend, broeiend*; van het weer. || 't Is brommig weer. – Zie synon. op **broeiig**.

brood, znw. onz. Zie de wdbb. – In verkl. **broodje**, *snee brood, boterham.* || Hoeveel broodjes moet ik snijden (*hoeveel sneden*)? Broodjes maken (*boterhammen snijden en smeren*).

Broodje eten (*brood en koffie gebruiken*; vgl. **kopjesbroodje**). Een broodje blijven eten (*bij iemand 's avonds op bezoek zijnde blijven om een avondboterham te eten*). Zie zegsw. op **praten** en vgl. **schootjesbrood**, **stroopbrood** en VERLOREN BROOD op **verloren**. – Vgl. **domineesbroodje**.

Broodakker, znw m. Naam van enige stukken land nabij de Nauernase vaart. || De Broodakker (in het Zuidelijk deel van Krommenie). Kees Moeuduyven brootacker (in het Kerkweer te Assendelft), Mr. Maertens brootacker (in Floorenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Vandaar de **Broodakkersloot**, die van de Nauernase vaart tot aan Wormerveer loopt, tussen de Lei- en de Kerksloot.

brookhamer, znw. m. *Houten hamer met lange steel, om het ijs stuk te slaan.* Zie **broken**.

brooksel, znw. onz. *Lange, door broken in het ijs gemaakte vaargeul.* || Het brooksel is vannacht weer toe'evroren. Er (zijn) in de Zaan weer verscheide openingen gekomen, door het schijnen van de zon, en door de brooksels, die verder open waaien, *Journ. Jacob Honig*, 11 Mrt. 1796.

bros, bnw. Zie de wdbb. – **Brosse** en **taaie spijkers**: zie op **spijker**.

brug, znw. vr. Daarnaast **breg**. Zie de wdbb. || Hai sting mit zen reg teuge de léning van de breg (*hij stond met zijn rug tegen de leuning van de brug*), een van de in omloop zijnde voorbeelden der Zaanse uitspraak. – Zie **Hembrug**, **Hornbreg**, KlapBRUG op **klap II** en vgl. **draai**, **kluft**, **kwakel**, **til**, **weel** en **zijl**.

brugje-rol doen. Zeker jongensspel waarbij de ene speler een knikker tegen de helling van een brug werpt, zodat hij er weer af rolt, wat door de ander wordt nagedaan. Deze laatste wint, wanneer beide knikkers zo dicht bij elkaar liggen, dat zij met de hand te bespannen zijn (de Koog). – Vgl. een soortgelijk spel op **spanbotten**.

bruidje-ket (uitspr. *broitjə-ket*), znw. vr. *Bruidspretje op de dag van de ondertrouw.*

Verwanten, vrienden en burens kwamen dan het bruidspaar gelukwensen en werden daarbij

onthaald. Zie SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 113 en 270. Thans is dit gebruik verouderd. – Vgl. *ket I*.

bruidskopje (uitspr. *broiskoppie*), znw. onz. *Koffievisite in de bruidsdagen*. || Ik heb nog bij hullie (*hen*) op 'en bruidskoppie 'eweest. – Vgl. *kopje*.

bruidstroosting, znw. vr.; zie *troosten*.

brui-heen (met klemt. op *heen*), znw. m. Alleen in de zegsw.: Kom, nog een glaasje op de goeie brui-heen, nog een glaasje op de valreep. Van heenbruien, *heengaan*, *vertrekken*.

bruiken, zw. ww.; zie *gebruiken*.

bruiloft, znw. vr. Zegsw. Te bruiloft gaan of bruiloften, schertsend voor *zaad verschieten*, *meel verschoppen*; in pakhuizen en pellerijen. Zie synon. op *zuchten*. || “Hoe is 't maat?” “Ik gaan te bruiloften.” – Zie de samenst. *pannebruiloft*.

bruiloften, zw. ww.; zie *bruiloft*.

Bruiloftsloot, znw. vr. Naam van een sloot te Jisp. || De bruloft sloot. *Hs T.* 246 f° 140 r° (a° 1650), prov. archief.

bruin (uitspr. *broin*), bnw. Zie de wdbb. – Het bruine water, hetz. als het *nare water*; zie op *naar II*.

buiig, bnw. Zie de wdbb. – Van varkens, die lijdende zijn aan zekere ziekte waaraan ze sterven. *Stuipbuien hebbende*. Varkens, die buiig benne, hebben stuipen.

buik (uitspr. *boik*), znw. m. Zegsw. 't Is onder het paard zijn buik, *'t is verloren, spoorloos verdwenen*; door slordigheid of oneerlijkheid. || Ik heb 'em verleden dat boek 'eliend, maar 't zel wel onder 'et peerd zijn buik wezen (*ik zal het wel nooit terugkrijgen*). Hij is wel niet bepaald oneerlijk, maar er raakt toch wel ers wat onder 'et paard zijn buik. – Zie nog een zegsw. op *hemd*, en vgl. de samenst. *gortbuik*, *schalbuik*.

buikdenning, znw. vr. Daarnaast ook **buitdenning**, **buikhelling**, **buitenhelling**. Ook de vorm **buithelling** is in gebruik. *Een plankenbeschot, waarmede de bodem van sommige schuiten van binnen wordt bekleed*. || Kalkschuiten hebben altijd een buikdenning, omdat de wanden van de schuit te veel aangetast worden zouden door de kalk. Deze Vaartuigen (nl. *moddermachines*) ... (gaan) weinig dieper dan 12 duim, want men in dezelve een Koker maakt, die zo hoog staat als het vaartuig diep gaat, in de bovenkant van de Koker een Sponning, daar men dan de Buitendenning in leid, en als van de vaste Huid na de Koker een half voet afwatert, uit reden als men niet langer kan dempen, men dan op de Buitdenning gaat staan, en schoppen het 'er dan maar uit, net zo goed als de beste Modderschouw, Samenspr. 13. – Buikdenning is ook elders in Holl. gebruikelijk; vgl VAN LENNEP, *Zeemans-* {p.55}

wdb. 53 en VAN DALE. In Friesl. zegt men bûkdelling (HALBERTSMA 543), in Gron. boekdellen (MOLEMA 44). – Vgl. ook: Sy hebben alle denningen (uyt) dennebomen van Senir gebouwt: sy hebben cederen van de Lbanon gehaelt, om masten voor u te maken, *Stat.-Bijbel*, *Ezech.* 27:5. Vgl. KIL. “dennen van 't schip, *fori, tabulata navium*” en zie *dendeschuit*. – Denne, den, betekent in verschillende delen van ons land vlakke plaats om te *dorsen*, *dorsvloer*. KIL. denne, *area; pavementum; tabulatum*. Hdg. tenne.

Buikeland, znw. onz. Naam van een stuk land te Krommenie. Thans onbekend. || Buicke lant, *Maatb. Kromm.*, I (a° 1639). – Vgl. *Buikhorn*.

buikhelling, znw. vr.; zie *buikdenning*.

buikhoep, znw. m.; zie *hoep*.

Buikhorn, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft, in de Buitenkaag. Thans onbekend. || Boeckhorn, *Polderl. Assend.* I f° 48 r° (a° 1600). De Buyckhorn, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vgl. *Buikeland* en de dorpsnaam Buiksloot (vroeger ook Buikesloot).

buil, znw. m.; zie *buul*. Vgl. *klapbuul*, *tuimelbuil* en *weelbuidel*.

builen, zw. ww.; zie *bulen*.

builgaren, znw. onz.; zie *buulgaren*.

buillaken, znw. onz.; zie *buulgaren*.

buinder, znw. onz.; zie *bunder*, 1000 *roeden*. Thans verouderd. || 1 Buinder land is 1½ morgen Hollands, *Advers. Oostwoud*, f° 867 (a° 1775). – Ook als de naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. || De Buinders, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Verder in de *Buinderbraak*, de grootste der beide braken bij de Voorzaan onder O. Zaandam. – De vorm *buunre*, *buunder*, *buynder*, komt ook in de Middeleeuwen voor; zie *Mnl. Wdb.* I, 1486.

Buinderbraak, znw. vr.; zie *buinder* en *braak I*.

buis, znw.; vgl. *bollebuis*, *hokkelbuisje*.

buit, voorz. *Buiten*. Alleen in de samenstelling *Buitkaaik*; zie aldaar.

buitdenning, znw. vr.; zie *buikdenning*.

Buitendelft, znw. vr. Naam van stukken land te Assendelft, langs de Delft. Vgl. *Binnendelft*. || Jan IJsbranden noorder (middel, suyder) buytendelft, Maerten Steffes suyder (noorder) buyter delft, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

buitenhelling, znw. vr. zie *buikdenning*.

Buitenhuizen. Naam van een polder onder Assendelft. Eertijds een in het IJ uitstekende punt ten Z. van het dorp, thans door het Noordzee-kanaal gesneden. || Een stuk land in de polder Buitenhuizen. Ik gaan na Buitenhuizen. – Uit de oudste vermeldingen blijkt nog de naamsoorsprong. || De Dijk, gelege buyten Huysen om de Braak, *Handv. v. Assend. verv.* 393 (a° 1512). Een madt lants leggende buyten huysen inde banne voorsz., *Hs. U.* 20, f° 113 r° (a° 1583), prov. archief.

Buitenkaag, znw. vr. Een polder onder Assendelft. Zie verder *kaag I*. || De ingelanden van de Buyten-Kaegh, gelegen in de Banne van Assendelft, *Handv. v. Assend.* 144 (a° 1588). Die twee maed in de buyten caech, *Polderl. Assend.* I f° 28 r° (a° 1599).

buitenkabel, znw. m. *Een kabel lands begrensdt door de dijksloot, de wegsloot en twee kabelsloten.* Zie *kabel*.

buitenlicht, znw. m.; zie *binnenlicht*.

Buitenreef, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft, langs de Reef. Zie *binnenreef*. || Claes ende Cornelis Baertsz, Bosmans buytenreefgen, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

buitenroed, znw. vr. Aan een molen. *De buitenste der beide molenroeden.* Vgl. *buitenroed*.

buitensteen, znw. m. In een oliemolen. *De buitenste der beide omwentelende molenstenen, die steen welke langs de buitenrand van de legger loopt.* || Hij is zo onbegrijpelijk as de buitensteen.

Buitenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft; wel de buitenste ven van het weer. Thans onbekend. || De buyttenven (in Maerten Maertsen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

buitenweeg, znw. vr. *Buitenmuur van een huis.* Zie *weeg*. || Wat is die buitenweeg vorveloos (*verveloos*). Zo'n kas (*kast*) an de buitenweeg is in de winter altijd vochtig. De Westsijds Molen-buurt pleyfant, daer is het Hout wel abundant, tot Binnen-schot en Buyten-weeg, *Saenl. Wassende Roos* 7.

Buitkaaik, znw. m. (?) Naam van de stukken land gelegen aan de overzijde van de Kaaik onder Assendelft. Zie *binkaik*. || Me (*mijn*) Buitkaaiken bennen te koop. Een stucke lants genaemt die buyt cayc, *Hs. U.* 19 f° 19 r° (a° 1579), prov. archief. Die helft vande twee buytcayckges in Jan Gaellen weer, *Polderl. Assend.* I f° 8 r° (a° 1599). Die middelste buytcayck, *ald.*, f° 28 r°.

buizen, zw. ww.; vgl. *overbuizen* en *verbuisd*.

bukken, zw. ww., intr. Daarnaast **bokken** (uitspr. *bòkkə*). Zie de wdbb. || Bok effies om die kloen op te rapen. Hoe is 't, ken-je niet meer bokken? Elk (mocht) maer een deur in sijn huys hebben ... niet boven de vier voeten hoog, en dat om wanneerse in huis soudén gaen, sy bocken mosten, tot straffe van haer weder spannicheyt, *SOETEBOOM*, *S. Arc.* 71.

buksen, zw. ww.; zie **boksen**.

Buksland, znw. onz. Daarnaast **Boksland**. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans onbekend. || Een stucke ofte perceel landts genaempt bucxlant, *Hs. U. 20, f° 244 r°* (a° 1584), prov. archief. Dat bucxlant aen de wech, dat bucxlant ten enden daeraen, die vuyterdijck over bucxlant, *Polderl. Assend. I f° 30 r°* (a° 1599). Die halve uyterdijck over {p.56}

bocxlant, *ald. f° 30 v°*. – In 1754 werd “Boxland” afgestoken voor de zeedijk. – De oorsprong van de naam is onbekend. Misschien heeft men te denken aan de heester buks; zie de wdbb.

bul, znw. m. Verkl. bultje. 1) *Stier* (welk woord ongebruikelijk is, evenals verderop in N.-Holl. en Friesl.). Vgl. pink(e)bul op **pink**. – 2) Bij de kuiperij. Benaming voor een *kloofhamer*; *de zware houten hamer met zeer grote kop, waarmee op het kloofmes geslagen wordt bij het kloven der duigen*. – 3) Ook in de naam van verschillende stukken land, waarop een bul werd vastgezet. || Die bullemanscamp. *Stoelb. Assend. f° 37 v°* (einde 16de e.). Jan Dirck Huysers bullecamp (hetzelfde stuk als het vorige), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Het Bullestuk (te W. Zaandam en te Westzaan). De Bul-ven (in de Kalverpolder).

bulder, znw. m. *Heftige woordenvloed, gebulder*. Van bulderen. || Toe kwam-i mit 'en bulder op me anstuiven, en-i docht dat ik wel bang worre zou; maar 'et kon me niks schelen, hoor.

bulen, zw. ww. trans. – 1) Bij de bakkerij en pellerij. *Builen*. Zie de wdbb. en vgl. **buul**. 2) Bij de houtzagerij. *Het kot van de molen leegmaken, het zaagsel uit het kot verwijderen*. || De jongen moet 't kot bulen.

bulkalf, znw. onz. *Stierkalf, kalf van het mannelijk geslacht*. Vgl. **kuikalf**.

Bullekamp, znw. m.; zie **bul**.

bullekerk, znw. vr. Bijnaam van de Westzijderkerk te Zaandam. – Deze is zo genoemd naar de zich daar bevindende afbeelding van een voorval, dat bekend is onder de naam van “*Stiers wreetheydt*” (a° 1647). Vgl. HONIG, *Gesch. d. Zaanl.* 1, 316 vlgg, en SCHOTEL, *Zeden* 20 vlgg.

bullekuur, znw. vr. *De ijzeren ketting, waarmede een bul wordt vastgelegd*. Zie **kuur**.

bulleman, znw. m. *Eigenaar van een bul, boer die het recht heeft een bul te houden, stierhouder*.

Bullestuk, znw. onz.; zie **bul 3**.

bulloper, znw. m. *Man of jongen, die de bul rondleidt*.

bult, znw. m. Alleen met het onbep. lidw. *Grote hoeveelheid*. || Hij het 'en bult geld. Ik heb 'en bult plezier 'ehad. – Evenzo elders in N.-Holl., in Friesl., Gron., Oost-Friesl., enz.; zie de wdbb.

Bulven, znw. vr.; zie **bul 3**.

bun, znw. vr. *Een vaste onder in een visschuit getimmerde vishouder*. Zie de wdbb. – Een vissersvaartuig, dat daarvan is voorzien, heet bunboot of bunschuitje. – Onderdelen van de bun zijn: **deken**, **hoofdeschot** en **trog**; zie aldaar. – Waarschijnlijk is bun van elders ingevoerd; de inheemse vorm schijnt te zijn bon; zie **bon 3**.

bunboot, znw. vr.; zie **bun**.

bunder, znw. onz. *Een landmaat, ter grootte van 1000 □roeden*. Vgl. **buinder**.

Buning, znw. vr. Daarnaast **Beuning**. Naam van een stuk land op Ruigoord. Thans onbekend. || Die bueningen, *Hs. T. 51, f° 22 v°* (a° 1604), prov. archief. Die ½ bueningh, een derdepart inde halve bueningh, *Polderl. Westz. II* (a° 1629). Op Ruychoort 1/3 inde halve beuningh, noch 1/6 in halve beuning van Kees Heyn, *ald. IV f° 7* (a° 1649). – De *Kaart v. de Uytw. Sl.* 14 vermeldt onder Warmenhuizen een Beuninge Sloot.

bunschuitje, znw. onz. Zie **bun**. || Een bunschuitje met zeil en treil.

bunzig, bnw. *Bang, bevreesd, beschroomd*. || Je moet niet zo bunzig wezen; hij zel je niet opvreten. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 19) en verschillende Z.-Holl. plaatsen (zie OPREL 50), alsmede in Gron. (MOLEMA 63).

burenkopje (uitspr. *burakoppie*), znw. onz. *Een koffievizite in de bruidsdagen, waarop de buren werden genood.* Thans is dit feestje in onbruik. – Vgl. **kopje**.

burg, znw.; vgl. **Krimpenburg**.

burgerhart, znw. m. (?) *Haring, die in de schoorsteen gerookt is.* **Burgerhart** is van slechtere kwaliteit dan **bokking**, daar deze zorgvuldig en langzaam boven stro gerookt wordt. || 's Avonds venten ze bij ons op 'et pad met burgerhart en sprot. We eten zaterdag meest rijst met burgerhart.

Burts, znw. Naam van een stuk land op de Koog. Thans waarschijnlijk onbekend. || De Burts, *Hs.* (a° 1735), verz. Honig.

bus (I) (uitspr. *bus* en soms *busk*), znw. m. en onz. Daarnaast dikwijls **bos**. *Laagliggend rietland, rietbos.* Een **bus** wordt onder water gezet als men na het afsnijden van het riet, dit weer wil laten groeien. Later wordt het land dan weer drooggemalen. || We moeten de bus maar weer onderlopen laten. 't Is daar in de buurt allegaer bus. – Claes Stap 2 bosse rietlant, tsamen 216 roeden, *Polderl. Westz. I* f° 11 (a° 1628). Stijn Jans erffgen met haer gedeelte bos, 1 morgen, 176 r(oeden), *ald.*, f° 12. Claes Roo-Claessens bos, *ald.*, f° 17. Die busken van Jan vande Cayck 509 (roeden), *Polderl. Assend. I* f° 11 v° (a° 1599). De busken (in het Damweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Die twee busstreden (bij Westzaan), *Polderl. Westz. III* f° 56 v° (a° 1644). – Evenzo elders in Kennemerland. Ook reeds in de Middeleeuwen. || Twee buske lants (Heiloo(?), a° 1378), *Hs. v. Egmond*, f° 104 v°. Abbetien drie bosche saetlants (*afgesneden rietland, dat bebouwd wordt?*) van half sestel lants ende een vierendel (Velzen, a° 1372), *ald.* f° 46 v° Twie bosche in Heemskerkerbroek, *Bijdr. Bisd. Haarlem*, 4, 254 (a° 1372). Dat bussce, daer die reyghers inne broeden (in Amstelland), *Oorkb. II* n° 571 a° 1285). – Zie verder **rietbos** en vgl. **Alkenbusch**, **hondsbos**, **Otterbosch**, **Schorrenbusch**, **Stekelbos**, **Tienebos**, **Walbusch**.

{p.57}

– De **Busch** is ook de naam van een buurtschap achter Krommenie. || Hij woont op de Busch. 't Ventje (*de Ven*) by den Busch, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 145. In de Middeleeuwen komt de naam met een voorvoegsel voor. || Tusschen den Etersken-busch ende dat West-ende vanden Delfrack, LAMS 850 (a° 1357); die Ederbosch, *Handv. v. Assend.* 53 (in hetzelfde stuk, doch ingelast in een oorkonde van 1644); de Adderenbosch, *ald.* 98 (a° 1543). Daar de originele stukken verloren zijn, is de juiste naamsvorm niet meer na te sporen. In SOETEBOOM's tijd was naar het schijnt de naam **Aderenbosch** nog bekend (*S. Arc.* 384). Eertijds heeft bij den Busch een slot gestaan; vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 395. – Aan dit gehucht zijn ontleend de geslachtsnamen BUSCH, BUS, en in de 17de e. VAN DEN BUS(CH) – Onder Uitgeest ligt ook een meertje, dat de (**Wijde**) **Busch** heet. Daar zich omtrent de **Busch** werkelijk veel bus bevindt, is de naam ongetwijfeld hiervan afkomstig, en niet, gelijk SOETEBOOM gist, van een thans verdwenen bos. – De **Nieuwendam** bij de Busch (zie op **dam**) heet thans ook de **Busch'endam** (of **de Busch zen dam?**) (uitspr. *Bussendam*). || Ik gaan nê de Busch'endam.

bus (II) (uitspr. *busk* en *bus*), znw. onz. Doorgaans is het meerv. **busken** *Hoogopgeschoten, dichte bossen gras*; in het weiland ontstaande ter plaatse waar het vee zijn uitwerpselen heeft laten vallen. Het vee laat dit gras onaangeroerd. De **busken** worden daarom afgemaaid en gedroogd, ofschoon het land geen hooiland is. Zulk hooi heet **buskhooi** (**bushooi**) en het afmaaien **busken** of **bussen**. || Er ben weer zoveel busken op 't land, we moeten weer ers busken. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 19); in Friesl. **bosken** en **boskje** (HALBERTSMA 464 vlg.) – Vgl. **bos I**.

bus (III), znw.; zie **bos I**.

bushooi (uitspr. *bushooi* en *buskhooi*), znw. onz.; zie **bus II**.

busk, znw. m. en onz.; zie **bus**.

busken, zw. ww.; zie **bussen**.

bussen (uitspr. *buskə* en *bussə*), zw. ww.; zie **bus II**.

busstreep, znw. vr.; zie **bus I**.

butter, znw. vr.; zie **boter**.

butteren, zw. ww.; zie **boteren**.

Butterven, **Butterweer**, znw.; zie **boter**.

buul, znw. m. De Ned. vorm buil is ongebruikelijk. – 1) *Zak*; in het bijzonder *geldbuidel*. || Een buultje met geld. 't Moet vanmiddag wat zuinig an, van de schrale buul (*wegens gebrek aan geld*). – Zegsw. *In de buul blazen, geld uitgeven, royaal zijn*. || Nou, nou, je hebbe goed in de buul 'eblazen. – Vgl. de samenst. **KNIKKERBUUL**, **stukkebuul**.

2) In een oliemolen. *De zakken, waarin het verwarmde meel tussen de haren tot koeken wordt geperst*. Zie Groot Volk. Moolenb. III, pl. 4. – Vgl **voorslagsbuul** en **naslagsbuul**, **buulgaren** en **buullaken**.

3) In een verfmolen. *Een langwerpige stuk gaas (vroeger van touw, thans meestal van zijde vervaardigd), dat om een haspel gespannen wordt en dient tot het zeven van verschillende stoffen*. De buul is aan weerskanten met openingen, waardoor een dike katoenen draad (**buulgaren**) geregen wordt, waarmede men de buul om de triemen (*sporten*) van de haspel spant. De schuingeplaatste haspel draait in een langwerpige houten kist, de **buulkist**, met een trechter voor het instorten van boven, een opening voor het ledigen van onder, en aan de achterzijde een bak, waarin dat, wat de buul niet doorlaat, wordt opgevangen.

4) In de bakkerij. *Bakkerszeef*. Vandaar ook **buulkist** en **bulen**.

buulgaren, znw. onz. – 1) In een oliemolen. *Dik wollen garen, waarmee de bulen worden genaaid*. Vgl. **buul**. 2. – Het fijnere garen, om gaten in de bulen te stoppen, heet **kantgaren**; zie aldaar. || 24 Voorslag- en 24 Naslagbuulen, 8 kluwe buulgaren, *Invent.* (O. Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

2) In een verfmolen. *Het dikke garen, waarmede de buul om de haspel wordt gespannen*. Zie **buul** 3.

buulkist, znw. vr.; zie **buul** 3 en 4. Vgl. **klapbuulkist**.

buullaken, znw. onz. *Een wollen weefsel, waarvan de bulen voor oliemolens worden gemaakt*. Zie **buul** 2. || We moeten weer buullaken bestellen. Drie worp Voor- en vijf Naslags-buullaken, *Invent.* (Zaandijk, a° 1796), Zaanl. Oudhk.

buulzolder, znw. onz. *De zolder waar de buul* (zie **buul** 4) staat.

buurt, znw. vr.; zie **Krabbelbuurt**. *Op de buurt gaan, zoeken te lenen*. || We zellen 'en nuwe glazewasser kopen: 't is vervelend as je altijd zo op de buurt (gaan) moete om wat te krijgen.

buurten, zw. ww., intr. *Een buurpraatje houden*. || Me werk is of, ik gaan nog ers buurten.

buurtvrijer, **buurtvrijster**, znw. m. en vr. *Jongeman, jongedochter uit de buurt*. || Wel, buurvrijster, waar gaan-je na toe? – Evenzo elders in Holl.

{p.58}

C

cent, znw. m. In het meerv. centen bij het volk voor *geld*. || *Een dienstbode zal zeggen*: Ik heb de centen (*het geld*; onverschillig of het guldens, kwartjes of centen zijn) op tafel 'elegén. Hoeveel hij (*mijn zoon*) verdient, weet ik niet, misschien *f* 3, maar daar vraag ik niet naar, want hij geeft de centen aan moeder, en met het huishouden laat ik mij niet in, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 3078. – Vgl. de samenst. **lastcent**.

chagrijn, znw.; zie **saggerijn**.

champignon, znw. m. zie **sampioen**.

Citadel, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. || De Citadel of boveeg van Arie de Bruin.

Compaan, eigennaam; zie **kompaan**.

Cullen, eigennaam; zie **sullen**.

daagleer, znw. onz. *Smalle strook leder, waarmede men daagt*; zie **dagen I**.

daagriem, znw. m. Hetz. als **daagleer**; zie aldaar.

daaierig, bnw. Hetz. als **daaiig**; zie aldaar. || Wat is die koek daaierig.

daaiig, bnw. *Niet doorbakken, tetsig*; van gebak. || Het brood is daaiig (*het is niet genoeg gerezen*). Daaige koek. – Ook gezegd van grond, die *taai en lemig* en dus zwaar te verwerken en fijn te maken is. || Wat is 'et land hier daaiig, je ken 'et temet niet omspitten. – Het woord is ook verderop in N.-Holl. en in Friesl. gebruikelijk. Daai is de Fri. vorm van deeg; zie HALBERTSMA op dai. Daaig is dus *degig, deegachtig*.

daaiigheid, znw. vr. *Het daaiig zijn*. Zie **daaiig**. || Een soort van koek noemen ze om zijn daaiigheid *kleidikker*.

daase, znw. vr.; zie **deise**.

daak, znw. m. *Hoofdzeer, een korstige en schilferige uitslag op het hoofd*. || Neel der jongste kind heb daak op zijn hoofd. De daak raakt los, as je maar insmere (*insmeert*) mit ongezouten boter. – Vgl. Mnl. daken, *vast zijn aan, hechten*, dat later ook in allerlei gewijzigde betekenissen voorkomt; zie Mnl. Wdb. II, 41, en DE JAGER, *Freq.* 2, 61. In verschillende Germ. dialecten komt een woord daak voor in de zin van *nevel, damp*; vgl. KIL. daeck, dake, Sax. Fris. j. nevel, *nebula*, en de bij KOOLMAN 1, 273, opgesomde vormen. Wellicht zijn deze woorden onderling niet verwant; hun afleiding staat nog niet vast. Misschien komt daak van dezelfde stam als dak en dekken, en beduidt het oorspronkelijk: *dat wat (het hoofd) overdekt, wat zich (aan het hoofd) vastzet*. – Znw., in de uitdr. Iemand op zijn daak geven, *hem een pak slaag geven*. || As ik 'em krijg, zel ik 'em op zen daak geven.

daalder, znw. m.; zie zegsw. op **achtentwintig** en **schat**.

daar, bijw. Daarnaast **deer**. Zie de wdbb. – Ook als uitroep van verwondering of tot bevestiging van het door de vorige spreker gezegde (misschien elliptisch voor kijk daar!). *Wat je zegt! Gunst!* || “Ik heb me knippie (*beurs*) 'estrooid (*verloren*).” “Deer!” – “Vader heb ok op schaatsen 'eweest.” “Deer!” – Zegsw. Het is tot daar (of deer) an toe, ook vervloeid tot daarentoe (met nadruk op *daar*), *dat kan er nog door, dat is nog te vergeven*. || Dat je 'et 'edaan hebbe, dat is nog tot daarentoe, maar dat je der om liege is gemien. Evenzo elders, b.v. in Friesl. en Gron. – Vgl. ook *Ned. Wdb* II, 243: als daar aan toe, *Zaans asterantoe*.

daas, bnw. en bijw. *Onwijs, onnozel*; van de uitdrukking van het gelaat. || Wat heb hij 'en daas gezicht. Hij zat zo daas te kijken. – Ook als geslachtsnaam DAAS. – Daas is een oude wisselvorm van dwaas (vgl. *Taal- en Letterb.* 2, 70 vlg.), waarvan ook verschillende aflei-

{p.60}
dingen voorkomen. Zie Mnl. Wdb. II, 34 en 74; KIL. 99; HALBERTSMA 791. Het woord is thans verouderd, maar komt dialectisch, behalve aan de Zaan, ook nog voor te Haarlem, waar ook dazen, *onwijs doen, ijlen*, nog in gebruik is, te Zandvoort (*O. Volkst.* I, 239), en te Kortrijk (*Belg. Museum* 8, 172). – Vlg. **dazig**.

dadelijk, bijw. Soms nog datelijk. Vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 7; NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 38. || Ik kom zo datelijk.

dag, znw. m. Zie de wdbb. – Dag-gedag (*dag, goedendag*), groet bij het afscheid nemen, die zeer gerekt en zangerig wordt uitgesproken en dus bijna klinkt als daag-gedaag. Vgl. **nacht**. – In samenstellingen vervloeit de 2de naamval van dag gewoonlijk tot *-des*, of *-dis*, b.v. sundes voor 's zondags, smiddes voor 's middags. || 1677 de 14 September is gerust Jan Cornelisse Smit, smitdis tusschen 11 ende 12 ure, *Journ. Caeskoper, in dato*. – Misschien zijn deze vormen reeds oud en niet ontstaan uit *-dags*, maar uit een Holl.-Fri. vorm zonder g, b.v. *-deis*; vgl. HALBERTSMA 630 vlgg. Dat dei voor dag ook in N.-Holl. gebruikelijk is geweest, blijkt uit **deimt**; zie aldaar. – Zegsw. Dat kan geen dag worden, *dat kan zo niet langer, dat*

loopt niet goed af. || Dat ken zo gien dag worre mit die jongen; ik heb 'm nou vandaag al driemaal skone kleren antrekken moeten. (*De baas tot de leerjongen:*) Zeg, hou maar op mit dat werk, dat ken nooit gien dag worre: ik zel 'et zelf wel doen. – Vgl. de samenst.

geldjesdag, iemesdagen, kamerdag, katjesdagen, melkdag, onderdaags, Prinsjesdag, proldag, staddag, tussendag, uitdag, winterdag.

dagblokmaalter (met hoofdtoon op *dag* en bijtoon op *maal*), znw. m. *Meesterknecht op een oliemolen; de blokmaalter, die bij dag maalt.* – Overdrachtelijk heet de burgemeester de dagblokmaalter van het stadhuis (Zaandam). || Ik moet nog effen na de dagblokmaalter van 'et stadhuis.

dagen (I), zw. ww., intr. *Met een lederen riem centen naar een zeker doel langs de grond voortslaan.* Jongensspel. Zie **daagleer, daagriem.** – Vgl. Fri. **daegje**, steentjes of centen naar een doel werpen (projicere), HALBERTSMA 602. Een soortgelijk spel zal ook wel bedoeld zijn in *Handv. v. Ench.* 375: Wijders sal niemant ... mogen spelen met de Kaert, Teerlinghen, Duyten, of eenigherhande Munten, nocte oock Kruyssemunten, na te leggen, op-werpen, omme-hutselen, daggen, ofte andersins mogen dobbelen (a° 1646). – Het woord zal wel verwant zijn met Ned. **dag** (*bij VONDEL dagk*), *eind touw tot afstraffing van matrozen*, en Eng. **dag, reepje, schoenveter.**

dagen (II), zw. ww. In de zegsw. het zal er dagen, *er zal wat gebeuren, er zullen klappen vallen.* || Pas op dat je 't niet weer doene (*doet*) of 'et zel er dagen! – Evenzo verderop in N.-Holland. In de 17de en 18de e. was de uitdr. in Holl. algemeen; zie OUDEMANS, *Wdb.op Bredero* 78.

daggelen, zw. ww.; zie **dangelen.**

dagjongen, znw. m.; zie **jongen.**

dagscheer, znw. vr.; zie **dakscheer.**

dagwerk, znw. onz.; zie **dakscheer.**

dagwerk, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. Dagwerk hebben, *de gehele dag werk hebben, voortdurend bezig moeten zijn.* || As ik dáármee beginnen wou, dan had ik wel dagwerk (*daar kwam geen eind aan*). Er is niks lastiger, as dat je dagwerk hebbe met de broek of (*last van diarrhee hebt*). – Ook als *landmaat*, 400 □ *roeden*; oorspronkelijk *zoveel land als men op één dag bewerken* (d.i. *maaien*) *kan*. Hetz. als **deimt**; zie aldaar. Vele boeren laten nog maaien bij dagwerk. || Een Koeweyde of een Dagwerk groenland is 400 roeden, *Advers. Oostwoud*, f° 285 (einde 18de e). – Ook in de naam van stukken land onder Oostzaan. || De drie dagwerk op Pieter van Bergen-sloot. De zes dagwerk.

dak, znw. onz. Daarnaast te Oostzaan **dek**. || Hij is op 'et dek 'eklommen. – Zie zegsw. op **boer, pan, speelman.**

dakkelwuken, zw. ww. intr. Soms dakkelewuken. *Met de vleugels slaan, pogen te fladderen*, van een vogel die uitgeput is. Vgl. **wuken**. || Hij dakkellwuukte nog 'en beetje, maar toe kon-i niet meer. – Ook: *in een onzekere toestand zijn*, b.v. tussen ziek en gezond, tussen vorst en dooi. || 'Et dakkellwuukt.

dakkistje (uitspr. *dagkissie*), znw. onz. Aan een molen. *De houten omraming der gaten in het rieten dak, waarin de dakraampjes worden geplaatst.* || De dakkissies bennen meest wit 'eschilderd met 'en rooie bies.

daklijster, znw. vr. Schertsende benaming voor een *krollende kat*. || De daklijsters bennen weer an 't zingen. Hoor die daklijster ers.

daklook, znw. onz. Zekere plant. *Huislook*, Lat. *Sempervivum tectorum* (OUDEMANS, *Flora* 2 116).

dakscheer, znw. vr. Daarnaast **dagscheer**. Alleen in de zegsw. iemand om een (of de) dakscheer sturen, *iemand vergeefs laten lopen.* || Ze hebben me om de dakscheer 'estuurd. Je wiste heel goed, dat-i der niet was; maar je bakken 'et me niet weer, dat je me om 'en dagscheer sture. Ik zel 'em maar om 'en dagscheer sturen, dan ben we hem kwijt. Evenzo

stuurt men in Gelderland (Tielerwaard) iemand om een kersenschaar of om de vliegenval, en te Leiden (bij bakkers) om de ovenschroef (een denkbeeldig werktuig om de oven te verruimen. – De uitdrukking is ook elders in Noord-Holland nog bekend (*Taalgids* 1, 107). In de 17de e. was zij bij Hollandse schrijvers zeer gewoon. Vgl.: “Ghy stuert mijn immers om {p.61}

geen dackschaer? (ghy zijt toch so een gesel:)” “Om een dackschaer? neen seker ’tis als ick jou vertel,” COSTER, *Tysken v.d. Schilden* 710. Six ick wel, soo komt daer de knecht, die my stuerden om een dachschaar, *Ardelia en Flavioos vryagie* (ed. 1629), 1ste bedr., 5de toon. Hoe is ‘t, houje me veur een dagscheer, *De Verliefde Lubbert* (ed. 1678), 30. Zie nog een aantal andere voorbeelden bij OUDEMANS 2, 21. De zegsw. komt ook in het Fri. voor: Seyn him umme teckscierre; zie HALBERTSMA 641, die daaraan ter verklaring toevoegt: “fortex, quo arundines exstantes texti amputantur, qui cum non praesto sit, puerum vel fatuum joci causa in vicinos mittunt, ut eum apportet.” – Daar men door iemand om de dakscheer te sturen, hem vergeefs doet lopen, moet de dakschaar een voorwerp zijn, dat niet te krijgen is. Een schaar om het dak gelijk te knippen zal dan ook, zelfs in de tijd toen de rieten daken nog algemeen waren, wel niet in enige inboedel te vinden zijn geweest. Dat er werkelijk iets onzinnigs mee wordt bedoeld bewijzen de uitdrukkingen die aan de Zaan naast om de dakscheer sturen in gebruik zijn. Zo spreekt men ook van iemand om de hooischaar sturen. Een hooischaar nu is een onzinnig ding, want er valt geen hooi af te knippen, omdat er geen hooi groeit, maar gras. Stuurt men dus iemand om de hooischaar, dan laat men hem iets even onmogelijks verrichten als hij, die iemand zendt om de vierkante-gatenboor (zie op boor), of de Fries, die een dichte gaatjespan laat halen. Te Zaandam stuurt men iemand om de rafelscheer. Hierbij moet men bedenken, dat een schaar gebruikt wordt voor het snijden van lappen goed, en niet van rafels.

dalie, znw. vr. *Deel, plank*. Thans verouderd. || Op dese tijdt wasset oock ... datmen van Stavoren tot Enchuysen ... (over een Dalie of Balck) konden gaen, SOETEBOOM, *Stavoren* 184. – Vgl. Fri. déalje, *deel* (HALBERTSMA 630).

dalje, znw. Alleen in de zegswijzen: er komt dalje en dalje krijgen. || ’s Morgens waar (*was*) ’et stil, maar ’s midags kwam er dalje (*begon het geducht te regenen*). De lucht is zo dik, er zel dalje komen (*proest, sneeuw en regen*). Hij kreeg dalje (*een geducht pak slaag*). – Evenzo in Waterland (BOUMAN 20). – Het woord komt in dezelfde zin ook in Friesl. voor; zie HALBERTSMA 612 dalje, dailje, en vgl. KOOLMAN 1, 275 daljen, doljen, *slaan*, *ranselen*.

dam, znw. m. – 1) *Waterkering*; zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op water. – Ook in verschillende plaatsnamen aan de Zaan; zie **Knollendam**, **Zaandam**. || De Dam (te Zaandam; reeds in de Middeleeuwen gelegd om het IJ-water uit de Zaan en de Waterlandse meren te houden). De Dam, of Nieuwendam (onder Assendelft; in 1357 in de Krommenie gelegd om deze van het IJ-water af te sluiten). – Nabij de Nieuwendam ligt het Damweer; stukken land daarin komen voor onder de naam Dammes-ven en Dammes-maetghen, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Ook onder Velsen vindt men een Damweer, thans alleen bekend in de saamgetrokken vorm Dammer (Grote Dammer, Hinderse Dammer), die reeds in de Middeleeuwen de gewone is; zie de aanhalingen op HEN II (superl.). Vgl. **bus**.

2) *Penant, ruimte tussen twee vensters*. Ook elders gebruikelijk. – Vgl. **damspiegel**.

dame, znw. vr. Zie de wdbb. – Haagse dames, zekere plant; een soort van *doorn* (*distel*). Lat. *Cirsium palustre*. Dezelfde plant heet in Friesl., Gron. en Drenthe kale jonker (VAN HALL, *Landh. Flora* 117).

damloper, znw. m. *Iemand, die doelloos op de Dam loopt, baliekluiver, los werkman* (Zaandam).

damschuit, znw. vr. *Zeker soort van vaartuig, jacht, veerschuit*. Vgl. KIL.: damloper, barsie, *pristis, navigium oblongum et angustum*. || Hij vaart op ’en damschuit. Vroeger lagen er allenig in de Middel wel vijf damschuiten, die bier van Haarlem haalden. Hij had op zekere

tijd te Zaandam, om de goedkoop, hout gaan kopen; eindelijk met een houtzagers molenaar overeengekomen zijnde, bragt hij dat hout in een damschuit voor de Stad, *De mislukte List* 51. Van Koeschuyten, Kley-schuyten ende Boeyers, van elck een oortjen ... ende van Dam-schuyten en grooter elck een halve stuyver (*Schut-tarief*, 17de e.), *Priv. v. Westz.* 488. Gheen Dam-Schuyten noch Hout-schuyten, Ponden, Schouwen, ende dierghelijcke, *ald.* 519 (a° 1644).

damspiegel, znw. m. *Penantspiegel, lange smalle spiegel, die een dam bedekt.* Zie **dam** 2. – Evenzo elders in Holl.

Damweer, znw. onz.; zie **dam**.

dan, bijw. Daarnaast **den**. Zie de wdbb. || Kom den. – Vgl. **astin** en **houweer**.

dangel, znw. m. en vr. *Iemand die traag is in zijn bewegingen, teut.* Weinig gebruikelijk. Zie **dangelen**. || Die meid is 'en vervelende dangel; as 'en aâr zijn werk of is, moet zij nog beginnen.

dangelen, zw. ww., intr. Daarnaast soms **daggelen**. *Beuzelend heen en weer lopen, de tijd verbeuzelen.* Weinig gebruikelijk. || Ik ken dat dangelen niet aanzien. Gaan weer an je werk, je zitte hier maar te daggelen. – Evenzo in W.-Friesl. Vgl. Fri. **dangeltje**, *hangend heen weer slingeren* (HALBERTSMA 614), Eng. *to dangle, hetzelfde*. – Zie **dangel** en **gedangel**.

danken, zw. ww. zegsw. *We zellen maar danken, we moesten aan dat gesprek maar een eind maken.*

dansen, zw. ww. Zegsw. *Dat is anders* (of *andersom*) *as dat Kees Joor danst*, {p.62}

dat is niet zo aardig als men verwacht had, dat valt af (Zaandam). KEES JOOR was een dwerg, die in het begin der 19de eeuw leefde; als hij danste was dat een potsierlijk gezicht. Genoemde dwerg leefde nog in de tweede helft van de vorige eeuw.

dansmeester, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als schertsende benaming voor een *magere koe*. – Te Leiden wordt een *nuchter kalf* aldus genoemd (*Sch. t. W.* 1, 249).

Danswijker akker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Noordend. || Danswijkker Akker, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 35. – Danswijker acker, *ald.* (a° 1680), f° 19. – Wellicht is het land genoemd naar een pakhuis **Danswijk**, d.i. *Danzig*.

dardalf, telw.; zie **derdehalf**.

***daren**, zw. ww.; vgl. **bedaren**, **opdaren**.

darm, znw. m.; zie zegsw. op **geel**.

Darp, znw. m. (?) Naam van land onder Assendelft. || An wie hoort de Darp? Een stukke landts genaempt die darp ... liggende int Zuyt endt van Assendelft, *Hs. U.* 19, f° 95 v° (a° 1579), prov. archief. Een stukke landts genaempt Willem Jutten darp, *Hs. U.* 20, f° 217 v° (a° 1584), aldaar Tveentgen van Aernt Huygen kinderen in Willem Jutten darp, *Polderl. Assend.* I f° 11 r° (a° 1599). Noch in Willem Jutten darp 580½ (roeden), noch inde zelve darp 579 (roeden), *ald.*, f° 18 r° (a° 1599). Vgl.: eenstukke lants ... int zuyt eyndt ... belent aent westen die darperwech, *Hs. U.* 20, f° 122 v° (a° 1583), prov. archief. – De **Darp** wordt reeds in de Middeleeuwen vermeld: Een streng op den dorpe (Assendelft, 13de e.) *Hs. v. Egmond*, f° 11 r°. – Evenzo elders in N.-Holl. || Item twe strenghe op dien dorpe (Beverwijk, 13de e.), *ald.*, f° 18 r°. Een acker lants, gheheten Jan-Andries-dorp (Uitgeest, a° 1429), GONNET, *Zijlkl.* 50. – Dit woord **darp**, **dorp**, is van dezelfde stam als Fri. **therp** (**terp**), vr., en Ned. **dorp**, onz. De betekenis is *akker*. Vgl.: Ic hebbe een dorp ghekocht, ende ic moet daer varen ende besien dat dorp, *aangehaald Mnl. Wdb.* II, 352; vgl. *Luc.* 14:18 (Staten-vertaling): Ick hebbe eenen acker gekocht, ende het is noodigh dat ick uytgae, ende hem besie. Ook Got. **thaurp** betekent *land, veld*. Zie verder de wdbb.

dars (uitspr. *darsk*), znw. m. *Dorsvloer, dat gedeelte der boerderij waar gedorst wordt.* De **dars** wordt tegenwoordig zelden meer gebruikt om te dorsen; gewoonlijk worden er nu de rijtuigen gezet en vindt men er de paardenstal. – Evenzo elders in N.-Holl., vgl. *O. Volkst.* 2,

175, en BARTELINK, *Beemster-kermis* 6: “Ik zie de boeremeid mede op de dars verschijnen, zij brengt ten rondens dis grauwe erwten met rozijnen.” – De vorm darsken voor dorsen, die vroeger in gebruik moet zijn geweest, is naar het schijnt thans geheel verouderd. In het Stad-Fri. spreekt men nog van da'ske.

dart, dartien, dartig, telw.; zie *derde, dertien, dertig*.

dat (I), aanw. vnw.; zie *die*.

dat (II), voegw. Zie de wdbb. – Ook achter aanwijzende woorden, om deze tot betrekkelijke te maken. In de vroegere taal algemeen. Vgl. *Mnl. Wdb.* II, 84 *vgl.* || Gaan ers kijken wie dat er is. Weet je nog wat hoed dat ze op had? Ik begrijp niet waarom dat je niet wille. Het is waart te noteere, hoe schoon dat het coolsaat dit jaar is aangekoomen, *Journ. Caeskoper, Juli* 1671. Wanneer dat je thuis komme (*komt*), zeg 'et 'em dan. Ik zag 'et, toe dat ze weg was. Onderwijl dat ik sliep hebben ze me horlozie 'estolen. – Vgl. ook t' eerst dat, zodra, op eerst. – Ook *toen*. Vgl. *Mnl. Wdb.* II, 86. || Dat ik er kwam, was hij weg. Net dat ik dat zei, kwam ze binnen.

datelijk, bijw.; zie *dadelijk*.

dauwel, znw. vr. *Een speels, dartel meisje*. || Nou heb ze 'r schone boezelaar weer helemaal verformfaaid. Och, 'et kind is ok zo'n dauwel. – Elders is dauwel een *traag vrouwspersoon*, en dauwelen *traag en vadsig zijn* (WEILAND, V. DALE). In Overijsel en Gelderl. betekent dauwelen echter, behalve *de tijd verbeuzelen*, ook *stoeien, dartelen*. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 60 en MOLEMA 67.

dazig, bnw. Hetz. als *daas*; zie aldaar. || Hij zat met zo'n dazig gezicht op zijn stoel, net alsof i geen benul meer had.

debber, znw. m. *Sul, sukkel, malloot*; meestal van jongens. || Debber, die je benne, is dat nou 'en boodschap doen? Debber van 'en jongen, door je zo kinderachtig an te stellen. Nee maar, dat's me ok 'en debber, die denkt nog, dat er heksen bennen – Vgl. *bedibberen*.

deeg (I), znw. vr. – 1) *Aanwas, voorspoed*; vgl. *Mnl. Wdb.* op dege en Ned. deeg hebben van iets, baat hebben van. – In de zegsw. met alle goê deeg, als alles goed gaat, als er niets tussenbeide komt. || Met alle goê deeg is 'et toekomende week klaar. – Vgl. *kwaaddeegs, weerdeger*.

2) Overdr. in de zegsw. deeg hebben, genoeg hebben, voldaan zijn. || Ik heb gister te bruiloft 'eweest, maar ik heb deeg 'ehad (*ik heb er mij best vermaakt*), hoor! Moeder, ... had maar u volk (*gezin*) wat deegs, daarvoor scheen al u vrezen, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 349. – Zo ook deeg hebben van iets, tonen dat men met iets ingenomen is. || Trijn het deeg van der nieuwe mantel (*ze is er erg mee in haar schik*). – Deeg hebben, ook elders in N.-Holl. || Wat doet nu het kussen aan Geertuidje deugd. Nu lonktze, nu lachtse, nu heeftze haer deeg, *Bruilofts-Kost* (17de e.), 164. – Vgl. de in de 17de e. gewone uitdr. het is geen deeg, het is niet pluis, niet in orde.

{p.63}

deeg (II), znw. onz.; vgl *daaiig*.

deek (I), znw. onz., soms vr. Daarnaast **diek**. In *het riet aangespoelde ruigte en vuilnis*. Te Assendelft, waar het woord aan het uitsterven is, zegt men deek, waarschijnlijk onder invloed der keuren; in de Wormer en te Jisp echter diek. Des voorjaars wordt daar nog bij keur gelast het riet op te harken om het schoon te maken van diek. || Het riet zit vol diek. Gaan de diek ers opharken. Dat ... niemand hem vervordere eenigh deek van voor den hoogen-rijck te halen ofte doen halen tusschen [nu] ende Petri ad cathedram (22 *Febr.*) ... soo wel eygenaers als anderen; ... desgelijx na den voorsz. dagh sal oock niemant eenigh deek mogen halen voor eens anders dijck, *Hs. keur* (a° 1584), archief v. Assendelft. Item dat niemant ... eenich riet, deek ofte ruychte aenden dijck nader sal mogen leggen ofte aen brant steecken dan op een roedt nae van twaelf voeten, *Hs. keur* (a° 1659), aldaer. Ende ten laetsten is voorgesteld off men ... de keur van de verhuyringh van den Hoogendijk niet en soude vermeerderen met

daer in te stellen, dat den huyrder gehouden sal wesen het deeck wel schoon van den dijk te doen, en niet buytenaff werpen, en is eenpaerlijck verstaen van ja, *Hs.* resolutie (a° 1705), aldaar. – Evenzo in Kennemerland. || Geen Dieck te moghen halen van yemants Lant ofte Riet-dergen (*keur v. Uitgeest*, a° 1635), LAMS 505. – In Friesl. luidt het woord teek (HALBERTSMA 464). – Vgl. **afdeeken**.

deek (II), znw. Aleen in het meerv. deken. In een vissersschuit. *Een gedeelte der bevloering; het vastliggende, langwerpig-vierkante samenstel van planken, waarmede de bun is bedekt en waarbinnen zich de met een deksel gesloten opning (de trog) bevindt, waardoor de vis in en uit de bun wordt gedaan*. – Evenzo op Marken (*Taalgids* 4, 199). In Friesl. was vroeger het enkelv. deek in gebruik (HALBERTSMA 640 vlg.).

deel (I), znw. onz. Daarnaast **diel**. Zie de wdbb. || Geef me vast maar 'en diel, den krijg ik later de rest wel. || Bij vissers. Op deel, op portie, met aandeel in de winst. Als de vissers aangenomen worden op deel, dan wordt de opbrengst der vangst percentsgewijze verdeeld; De kapitein krijgt het meest, de anderen naar rato. Vgl. **remp**. || We vissen op deel. – De vorm diel vindt men reeds in de middeleeuwen. || Item drie diel mades op groet acker (Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 19 r°. – Vgl. **verrel** en **achel**, **vierling**.

deel (II), znw. vr.; zie de samenst. **achterdeel**, **draagdeel**, **kantdeel**, **rafterdeel**, **sneedeel**, **stortdeel** en **weegdeel**, en vgl. **dalie**.

deelzager, znw. m. *Houtzaagmolen die voornamelijk delen zaagt*. Vgl. **balkzager**. || Een deelsager (wordt gesteld op) 1½ prick, *Hs. over de verponding* (a° 1696) archief v. Wormerveer.

deenkop, znw. m. *Iemand die deent; koppig dier, onhandelbaar persoon* (de Wormer). Zie **denen**, **deinen**. || Die deenkop wil ok nooit toegeven. Dat beest is toch zo'n deenkop.

degene, bepaling aankondigend vnw. Daarnaast ook **diegenige**. || Ik hoor niet tot diegenige, welke der bij 'eweest hebben. Diegenige mensen, die altijd zoveel praten, liegen ok veel. – Even zo in het Mnl.; zie *Mnl. Wdb.* II, 157. Vgl. Hgd. derjenige.

deimt, znw. onz. *Zekere landmaat; oorspronkelijk zoveel lands als men op één dag maaïen kan*. Hetz. als **mad** en **dagwerk**; zie aldaar. Deimt is in de Zaanstreek slechts in het aan Waterland grenzende gedeelte in gebruik. || Een deimt is ⅔ Waterlandse morgen of 400 Rijnlandse roeden. Syn susters landt ... groot te boeck twee deymt, *Hs.* (a° 1679), archief v. Jisp. Eenige buyten-landen ..., die gelden mosten in de kosten na hare Deymten, SOETEBOOM, *Vronen* 229. – Ook als naam van een stuk land te O. Zaandam, aan de Zuiddijk. || 't Halve deymske, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Misschien ook in de naam van een stuk land te Krommenie. || 't Rijke-deynt, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 54; 't reyke deynt, *ald.* (a° 1680), f° 37; 't reyke deyn, *ald.* (a° 1764), f° 235 r°. Alsdan zou bewezen zijn, dat deimt indertijd ook bewesten de Zaan in gebruik was, doch blijkens de verbasteringen in de 17de e. niet meer werd verstaan; rijk kan hier zijn *best*, *vruchtbaar*. – Deimt (in Friesl. deimeth) is Holl.-Fri. vorm van Ned. dagmaad; vgl. *Mnl. Wdb.* op dachmaet en deimt. Het woord komt, behalve in Waterland (waar men thans ook spreekt van **diemt**) en W.-Friesl., ook voor in Groningen. – Vgl. **deimst-tal**.

deimst-tal, znw. onz. *Aantal deimsten lands*. In de uitdr. na deimtstale gelijk, deimt deimts gelijk, naar rato der deimten (betalende). Thans ongebruikelijk. Vgl. Ned. morgental. || Dat mede die van Purmerent ende Purmerlant tsame, nae Deyms-tale gelijk, met de eerste (*ten spoedigste*) zullen leggen een duyker in de Purmerlander ban in de dijk van Ilpendam, *Hs. akkoord tussen die van Purmerend en Oostzanen* (a° 1625), archief v. Zaandam.

deinen (I), zw. ww. Daarnaast **denen**. Alleen in de samenst. doordeinen en toedeinen, *doordrijven, koppig doorzetten, toedringen; van mensen en dieren* (de Wormer). Elders zegt men in dezelfde zin doordeunen en doordeinzen. || Hij deint maar door. Dat kalf deent maar toe. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 21). – Vgl. **deiner**, **deinoor**, **deenkop**.

Deinen, denen en de synon. **deunen** en **deinzen** zijn waarschijnlijk verwante woorden; zie FRANCK op deun en deinzen.

{p.64}

Evenals het bij deunen behorende bnw. deun de zin heeft van *schriel*, *gierig*, zo hadden ook dein en deen vroeger deze betekenis. Vgl. KIL. deyn, *euclio*, *homo avarus*, *sordidus*; deyn, Fland. j. korenbijter, *dardanarius*. Dit dein, *gierigaard*, *hatelijk persoon*, komt in 16de- en 17de-eeuwse geschriften herhaaldelijk voor; zie OUDEMANS 2, 46. – Deen in de zin van *vrede* vindt men in het Leidse Hs. van JAN DE WEERT's *Niwe Doctrinael*, vs. 724 (ed. BLOMMAERT): "Dan coemt die doet ende steecht den denen, die siin testament dus heeft besneden (*tekst-hs.*: ende steckt den vrecken)." – Zie verder **deinzen** en **deunen**.

deinen (II), znw. ww., intr. *Steken met een knagende pijn*; b.v. van het onaangename gevoel dat men heeft in een zwerende vinger. Synon. **zangeren**. || Me vinger deint zo.

deiner, znw. m. *Iemand die deint*; van mensen en vee. *Stijfkop*, *doordrijver*, *onhandelbaar persoon*; *een koppig dier* (de Wormer) Zie **deinen**. || 't Is zo'n deiner, je ken niks met 'em beginnen.

deinoor, znw. m. Hetz. als **deiner**; zie aldaar (de Wormer).

deinsoor, znw. m. Het als **deiner**; zie aldaar (de Wormer). Vgl. **deinzen**.

deinzen, znw. ww. In de samenst. doordeinzen, *volhouden, om zijn zin te krijgen*. || Hij deinst maar door. – Vandaar **doordeinzer** en **deinsoor**, *iemand, die maar doordeinst*. – Zie verder op **deinen**.

deinzerig, bnw. *Dijzig, dampig, nevelig aan de kim*. || 't Was van ochtend helder weer; dat's te zeggen in de vroegte was 'et wat deinzerig.

deise (uitspr. *daaisə*), znw. vr. Alleen in het meerv. deisen. Twee dunne houten of ijzeren balkjes boven in de schoorsteen, om de latten op te leggen, waaraan het spek of het vees te roken hangt (Assendelft). || Hang 'et spek maar an de daaisen. Met 'et repareren van de schoorstien heb ik de daaisen maar wegsloopen laten. – Evenzo in W.-Friesl. || Ich wijs pand an sijn tilber goet ende an sijn coyen, an sijn spec, an sijn deysen, Wfri. Stadr. 1, 162 (15de e.). – Daarnaast ook **deisemhouten** (Hs. Kool) en **deisemen**. || Item, dat gheen hout van de deysemen oft richels door de schoorsteen sal mogen steecken opte boete van twee guldens, *Handv. v. Ench.* 169a (a° 1617). – In Friesl. schijnt men onder deisen te verstaan de naast de schoorsteen van de zoldering neerhangende *speklatten*; vgl. DIJKSTRA, *Uit Friesl.*

Volksleven 1, 321, en HALBERTSMA 638: "deisen, pl. stipites graciles, de laqueari juxta caminum penduli, quibus reponuntur vel de quibus pendent, carnes infumatae, ut librae sint *ab aeris humiditate*." – In een *Gemmula* (gedrukt te Deventer in 1947) vindt men: siccinum, *een darre of een deyse*, HOFFMANN, *Horae Belgicae* 7, 11. Bij DIEFENBACH 532: "siccinum, hd. nd. *deyse*, hd. *teyse*, *teysz test*, *wyme – eyn dore*, *droghe darne*, *eygel*, *eyschel*." Vgl. ook GRIMM, *D. Wdb.* II, 914 op deise.

deisem, **deisemhout**, znw.; zie **deise**.

dek, znw. onz.; zie **dak**. Vgl. **schandek**.

deken (I), znw. vr.; vgl. **sleepdeken**.

deken (II), znw. meerv., *in een vissersschuit*; zie **deek II**.

deksel, znw. onz., vaak ook m. || Doen de deksel er op. Vgl. **petdeksel**, **potdeksel**.

del (I), znw. vr. en onz. – 1) *Gemeen vrouwspersoon*. || 't Is 'en del. Je magge (*moogt*) je niet met die del bemoeien. – In de Middeleeuwen en de 16de e. komt dille voor in de zin van *babbelkous*; zie *Mnl. Wdb.* en KIL., en vgl. ons bedillen. In de 17de e. betekent het *meisje* in 't algemeen (*zijn liefste dil*, *een hupse dil*; zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero*). Het woord had echter reeds in het Mnl. een ongunstige bijbetekenis (vgl.: "nachtraefkens lopen na lichte dillekens"), die de overgang vormt tot de tegenwoordige betekenis van het thans nog slechts gewestelijk voorkomende woord. Vgl. ook HALBERTSMA 643 op delleke.

2) Onz. *Vod, nietswaardig iets*. || Een del van een hoed. 't Hindert niet of-i nat regent, 't is toch maar 'en del. Jasses, wat 'en del (*van alle zaken, die oud en versleten, of zeer lelijk zijn*)! – Vgl. het rijnpje:

't Is 't (hoedje) wel

Van Libbertje del!

(gezegd als men iemand met zijn eigendom wil plagen), Libbertje zal wel een persoonsnaam zijn; vgl. de vrouwen naam Lubbertje. Del heeft hier dus de bet. 1.

del (II), znw. vr. – 1) *Laagte, inzinking*; in een stuk land. Dikwijls oorspronkelijk een *dichtgegroeide sloot*. || Zijn land zit vol mit dellen. Mien-je (*meent ge*) dat stuk land, waar die del in zit? – Vgl. de samenst. *Vogeldel, Zwartdel* en *Delkamp*.

2) *De laagliggende, aan het water grenzende, slappe kant van een stuk land, die steeds aangroeit, en dus, om de sloot ruim te houden, een paar maal in 't jaar op het land wordt gehaald* (de Wormer). Zie synon. op *florswal*. || De del moet nodig ers op'ehaald worden. – Delle, del, laagte, vallei, is thans in de algemene taal verouderd. Vroeger was het zeer gebruikelijk; zie *Mnl. Wdb., KIL., Uitlegk. Wdb. op Hooft*, enz. – In de zin van *inzinking in een stuk land* is het echter nog bekend in N.-Holl., Friesl., Oost-Friesl., Nederduitsl.; vgl. KOOLMAN 1, 289. – Zie verder op *dil*.

del (III), bijw. *Naar beneden*. Alleen in de uitroep kop del! *kop neer!* Bij het haasje-over springen, als waarschuwing aan de gebukt staande makker, dat men komt aanlopen. – Evenzo Fri. del, *naar omlaag* (HALBERTSMA 603). Vgl. *Mnl. Wdb.* II, 43: te dale. {p.65}

delen, zw. ww. Daarnaast ook in alle afleidingen, **dielen**; zie *deel I*. – Dus ook: **verdielen**, *gedielte*, enz.

Delf, znw. vr.; zie *Delft*.

Delfakker, znw. m.; zie *Delft*.

Delfgeerd, znw. vr.; zie *Delft*.

Delfkamp, znw. vr.; zie *Delft*.

Delfrak, znw. onz. Naam van een water bij de Nieuwendam in de Krommenie. Thans onbekend. || Die dijck sal leggen tusschen den Etersken-busch ende dat West-ende van den Delfrack, LAMS 850 (a° 1357). Dat Delfrack, by estimacie meer dan 260 roeden, *Handv. v. Assend.* 95 (a° 1543).

Delft, znw. vr. Vroeger Delf. Naam van een water bij Assendelft. || Die Delf, *Oorkb.* II, n° 815 (a° 1292). – Ook in de naam van vele stukken land, die langs de Delft gelegen zijn; vgl. *Binnendelft, Buitendelft, Opperdelft, Uiterdelft*. || Claes en Cornelis Baertsz. Bosmans cleyne delfgens, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Jacob Tijssen over de Delft, Delffacker genaemt, *ald.* (a° 1635). Dirck Claes Rombouts delffgeerd, *Stoelb. Assend. f° 34 r°* (einde 16de e.). Een stuckgen landts genaempt die Delfcamp, *Hs. U.* 19, f° 51 r° (a° 1579), prov. archief. Cornelis Heyndrickse delffcamp, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

delft, znw. vr. In veenderijen. *Een slecht soort van turf*. De delft wordt gestoken uit veendobben die voorlang werden uitgegraven en weer met de bovenzooi (*zwaard van het land*) werden toegeworpen.

delg, znw.; zie *derg*.

Delkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Westzaan. Thans onbekend. Vgl. *del II*. || Noch delkamp, *Polderl. Westz.* III f° 38 v° (a° 1644).

delven, st. ww.; vgl. *Delft, uitdelver*.

dem, bnw. *Hees, schor*. Te Jisp hoort men naast dem soms nog de oude vorm demp. Vgl. Ned dom uit domb(p), krom uit kromb(p), enz. || Hij wier (*werd*) demp van al 'et praten. Me verkouwenis (*verkoudheid*) is nou weer over, ik ben allenig nog wat dem. – Vgl. Fri. demp, *kortademig*, van paarden en koeien; dempig, *kortademig*. Ned. dempig en dampig, van paarden. Vgl. FRANCK op damp.

demee (uitspr. *dəmee*), bijw. *Meteen, aanstonds, haast*. || Ik kom demee ok. Heb-je demee 'edaan (*ben-je haast klaar*)? – Evenzo in Waterland en Utrecht temee, en waarschijnlijk ook elders. Vgl. Mnl. tameer, *heden nog*, VERDAM, *Seghelijs v. Jherus.*, Gloss. 168.

demp, bnw.; zie *dem*.

den, bijw.; zie *dan*.

dendeschuit, znw. vr. Daarnaast **denneschuit** en **denschuit**. De vorm dendeschuit is thans verouderd. *Zeker soort van vissersvaartuigen; grote, open roeischuiten, die echter ook zeil kunnen maken*. || Een dendeschuyt, met zijn zeylagie ende touwerck daer by synde, groot zes last, *Hs. T.* 246, f° 50 r° (Jisp, a° 1648), prov. archief. Elck Sluyswachter ... sal genieten ... van een ... Damschuyt, Denschuyten en Ponden een halve stuyver, *Handv. v. Assend. verv.* 441 (a° 1651). Van ponden damschuyten ende denschuyten, praem ende boeyer 4 penningen: van een kleyn schuytje 2 penningen, *Hs. keur* (a° 1659) archief v. Assendeft. Ponden, damschuyt ende denneschuyt, *idem*. – Dendeschuit staat met de gewone wegwerping van *ge-voor gedende schuit*, d.i. *schuit, die van een denne voorzien is*. Den(ne)schuit is hieruit vervloeid of rechtstreeks met denne samengesteld. Zie *denne*. – Van gedende schepen wordt reeds in de Middeleeuwen melding gemaakt, doch misschien werd er een ander soort van vaartuig mede bedoeld. || Wairt dat enige wtheemsche luyde mit gedemde scepe binnen Leyden quamen, *Leid. Keurb.* 168 (a° 1451). Item dieghene, die weeck coorn vercoopt ende uytlevert, sal den meters gheven van elken hoede (*de maat*) 2 d. Hollants, daert die meters leveren over sceepsboort ... Ende als men weeckoorn metet uut cleinen scepen in koggen schepen, die ghedendt zijn, so sal hem die ontfanger gheven van elken hoede 1 penninc Hollants, *O. R. v. Dordr.* 1, 46 (a° 1401), aangehaald in *Mnl. Wdb.* II, 1052.

denen, zw. ww. Alleen in de samenst. doordenen en toedenen, *doordrijven, koppig doorzetten, toedringen* (de Wormer). Zie *deinen* en vgl. *deenkop*.

denken (*docht, 'edocht*), onr. ww. Daarnaast soms **dinken**. Zie de wdbb. De vorm dinken komt in de 17de e. ook bij VONDEL voor (VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 7.) – Vgl. *zwaardenkend*.

denne, znw. vr. *Een vloer van dennenhout onder in een schuit, om de bodem te versterken*. Men maakt alleen dennen in schuiten van goedkoop hout, b.v. dennenhout; een schuit van eikenhout is ook zonder denne duurzaam genoeg. – KIL. dennen van 't schip, *fori, tabulata navium*. Zie verder *buikdenning*.

denneschuit, znw. vr.; zie *dendeschuit*.

denning, znw. vr.; zie *buikdenning*.

denschuit, znw. vr.; zie *dendeschuit*.

derde, bnw. (ranggetal). Daarnaast **darde** en **dard**. || Jij ben eerst, Piet is tweed en ik ben dard.. Ze is de darde maart jarig.

derdehalf, telw. Daarnaast **dardalf**. Zie de wdbb. || Dardalf honderd slabonen.

derg, znw. vr. Drijvend eiland van riet of veen. – 1) Van riet. Meestal in de samenst. rietderg. *De strook riet langs de zoom van een stuk land en daarvan door omtrent een voet water gescheiden*. Zie synon. op *rietschoot*. || De rietdergen beschermen 'et land teugen de anslag van 't water. Niemand mag vóór Kerstmis riet uit de dergen snijden, *Hs.* (18de e), {p.66}

archief v. Wormer. – Ook als naam van stukken land, waar een rietderg voor ligt. || De Rietderg (te Assendelft). – Evenzo elders in Kennemerland. || Item, geen Dieck te moghen halen van yemants Lant ofte- Rietdergen, sonder konsent vanden Eygenaer (*keur v. Uitgeest*, a° 1635), LAMS 505. Item, dat niemant geen Seegens noch Schrob-netten sal mooghen ophalen op yemandts Landt, Rietdergen ofte Aenwassen, sonder konsent, *ald.* 509. – In de Wormer spreekt men van rietdelgen, en verstaat men daaronder niet de gehele rietschoot, maar een *los drijvend stuk er van*, dus wat elders aan de Zaan rietbod heet.

2) Van veen. Meestal in de samenst. **veenderg**. *Veenkluit, die zich van het zand heeft losgescheurd en nu los in het water drijft*. || Wat drijven hier 'en veendergen!

– Het woord wordt reeds door KIL. vermeld: “Derch, *Holl. j. drijvende landt*.” Waarschijnlijk hangt het samen met Ned. derrie, vroeger dary, daring, darich (*Mnl. Wdb.* II, 71), Ndd., Oost-Fri. darg (KOOLMAN 1, 281), *zekere veensoort*.

dertien, telw. Daarnaast **dartien**. || Hij is dartien jaar.

dertig, telw. Daarnaast **dartig**. || Dartig gulden. De dertigste Juni. Vierendartigh jaren, SOETEBOOM, *S. Arc.* 72. – In de samengestelde vormen wordt dartig vaak afgekort tot dart, mits er geen znw. volgt. || Ien-en-dart, twee-en-dart, drie-en-dart.

des, alleen in het spotrijmpje:

't (Hoedje, jasje, enz.) des

Van lik me ves!

(*dat is me ook het hoeje wel*). – Des is hier wellicht de 2de naamv. van het aanw. vnw. dat, expletief gebruikt op soortgelijke wijze als in: 't is nietes (*niet des*), 't is welles; vl. *Mnl. Wdb.* II, 75. 't Is 't hoedje des van lik me ves zal wel op te vatten zijn als: *wat dat hoedje betreft, 't is een hoeje van lik me ves*. De bet. van ves is niet duidelijk. Het kan toch niet wezen Fra. fesse, bil? Likken staat ook in andere dergelijke verbindingen. Dat het is afgekort uit vest is onwaarschijnlijk; dergelijke wegwerping van een *t* is zo al niet ongehoord, dan toch uiterst zeldzaam aan de Zaan. Thans denkt men hierbij echter aan vest; ook in verkl. van lik me vessie.

deugd, znw. vr. Daarnaast eertijds **dugd**. Zie de wdbb. || Wie tot dught genegen is, den Heer altijd bewaert, SOETEBOOM, *Lust-hoffe* 417. (Sy) was een seer dughtsaame vrou, *Journ. Caeskoper*, bl. 3. Te begrafenis gewest met Neeltie Wulms doghter, het welck was een seer dughtsaame doghter, *ald.*, 14 *Mrt.* 1671.

deugen, zw. ww.; vgl **kwaaddeugend**.

Deukelsloot, znw. vr. Daarnaast **Duikelsloot**. Naam van een sloot te O. Knollendam, onder Wormer. || De Ekker op Deukelsloot, *Hs.* (Wormer, a° 1769), prov. archief. Het papeland op Deukelsloot, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer. Duikelsloot, *Hs.* (einde 18de e.), aldaar. – Ook elders in N.-Holl. vindt men sloten van deze naam. || De Duyckel Sloot (op de grens van Twisk en Abbekerk), Duyckel Gouw (op de grens van Abbekerk en Opmeer), *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 6. – In Friesl. heet een sloot met weke, slikkige bodem een dukelige sleat. Vgl. HALBERTSMA 773: “dukelige sleat, *sulcus aquarius coenosus, cujus fundus non est arenae vel firmae argillae, sed mollis uligo in quam pertica, qua fulti saltum dant, vel contus cymbae trusatilis, subsidit*, F. dukt.”

deun (I) bijw. Thans verouderd. Daarnaast het nog gebruikelijke **don**; zie aldaar. – Deun aan, nabij, vlak bij, eigenlijk *stijf tegen*. || Adrichum ... is ... deun aende Wijckermere gelegen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 81. Maer 'et moeit ons meerder, om dat 'et soo deun aen ons geschiet en voorgevallen is, *ald.* 136. Desgelijks *Jisp* aan een watertje noch de *Jisp* genaamt, deunder aan *Nek*, *ald.* 451. Sy mochten niet veelen dat de heerlijkheydt van 't Rijck der Vriesen hun soo deun aen de ooghen schemerde, SOETEBOOM, *Stavoren* 78. De Graeff van Hollandt liet sich veel aen Stavoren geleghen zijn, als welcke deunst aen Hollandt, de Poort van Frieslandt was, *ald.* 233. – Evenzo nog hogerop in N.-Holl. || Doon (of deun) an de weeg. vlak tegen de muur (*Taalgids* 1, 109). – Te Naaldwijk spreekt men van deun bij, dicht bij. – Ook in het *Mnl.* heeft doon, duen, don, bnw. en bijw. de bet. van *gespannen, stijf, strak*; zie *Mnl. Wdb.* II, 283 en 290. KIL. vermeldt; doan, *prope, juxta*. In de algemene taal is deun, bnw., thans alleen nog in de zin van *schriel, gierig*, gebruikelijk. Zie over de oorsprong FRANCK op deun. – Zie verder **deunen** en vgl. **deinen**.

deun (II), znw. m. Van **deunen**; zie aldaar. Alleen in de zegsw. 't is een hele deun, 't is een hele torn, 't is moeilijk te volbrengen. – Evenzo elders in Holl. en Utrecht.

deunen, zw. ww. *Spannen*, van het weefsel op het getouw. In de eigenlijken zin alleen nog in de samenst. **opdeunen** (zie aldaar), en in **deunklamp** en **deunstok**. – Overdr. in doordeunen (uitspr. deurdeunen), ook *vervormd* tot deurtuinen, en toedeunen. || Hij deunt maar toe, hij deunt maar deur (*hij zet maar door, gaat maar voort, gaat zijn gang, zich aan niets storende*). – Deunen met zijn samenst. is alleen te Krommenie en Assendelft in gebruik. – Zie verder **deun** en vgl. **deinen**.

deunklamp, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *Een klamp ter zijde van het weefgetouw, dienende om het garen op te deunen*, d.i. *strakker te spannen* (Krommenie, Assendelft).

deunstok, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *Een*
{p.67}

stok van een paar voet lang, waarmede het garen wordt opgedeund (Krommenie, Assendelft). – Evenzo in W.-Vlaanderen (DE BO², 199).

deur (I), znw. vr. Zegsw. Die komt de winderige deur in, *hij is niet welkom*, eigenlijk: *zijn komst is niet aangenaam*. Evenzo Fri. foar de wijnige doar komme. Vgl. *Chron. v. Medembl.* 305: “1676. Den 18. Augustus zynder tot Broek-oord 3 huizen verbrand, terwijl een Huysman met zyn Vrouw des s’ morgens te melken waren gegaan, en een winderige deur hadde laten openstaan, zoo dat het vuur van den haardstede in het hoy was gewayt.” – Deurtje-schel doen, *ergens aanbellen en dan hard weglopen, om de meid vergeefs te laten opendoen*. Te Rotterdam en Arnhem beldeurtje spelen (*Taalgids* 4, 40). – Vgl. de samenst. **dooddeur**, **leideur**, **middeldeer**, **onderdeer**, **teerdeur**, **treddeer**, **valdeer**, **winddeer**, **zideldeer**.

deur (II), voorz.; zie **door**.

deuren, onr. ww.; zie **durven**.

Deutel, znw. Naam van twee bij elkaar gelegen stukken weiland te O. Zaandam. || De Deutel.

deutel, znw. m. Zie de wdbb. – a) Bij timmerlieden. *Een ijzeren wig*. – b) Bij kuipers.

Benaming van de *houten pinnen waarmede de bodem der vaten aaneengemaakt wordt*.

Tegenwoordig gebruikt men geen deutels meer, maar ijzeren stiften. Vandaar het ww.

deutelen, *met deutels aaneenmaken*. || Die boom is nag niet ’edeuteld. – Elders in N.-Holl. sprak men eertijds in dezelfde zin van deuvelen. || Alle bodemen van Haringtonnen en sullen niet meer ghemaect moghen zijn dan van drie stucken, maer wel minder, seer wel gedeuvelt ende soo dicke als de eynden van de duygen, *Handv. v. Ench.* 258a (a° 1620); vgl. ook 257b: *deurdeuvelt*.

deuvekater, znw. m. Daarnaast **duivekater**. *Een bijzonder soort van tarwebrood, dat alleen met Kersttijd gebakken wordt*. Vroeger werd het vooral gebruikt om broodsop te maken voor het middagmaal op de 2de Kerstdag. Tegenwoordig is het enigszins gezoet en wordt het bij wijze van lekkernij in plaats van ander brood gegeten. De deuvekaters zijn een zeer dicht en vast gebak van bijzondere gedaante. Zij zijn langwerpig, maar lopen naar de uiteinden zeer puntig toe; van boven zijn er een groot aantal diepe evenwijdige kepen in gemaakt en in de lengte nog enige insnijdingen daaroverheen, wat het brood een zeer stekelig uiterlijk geeft. Het bakken van dergelijke broden op Kersttijd zal wel tot de heidense tijd teruggaan.

Wellicht zijn de deuvekaters een afbeelding van het de zonnegod gewijde everzwijn. In andere streken heeft de deuvekater een enigszins andere gedaante; vgl. b.v. HALBERTSMA 799. – Eertijds waren deuvekaters een gewoon kerstgeschenk aan familie en knechts, en het woord komt in die zin ook bij 17de-eeuwse schrijvers herhaaldelijk voor, b.v. bij HOOFT en BREDERO; zie ook KIL. De oorsprong van deuvekater staat nog niet vast. De gewone afleiding uit *deux fois quatre*, omdat het brood in vieren oversneden en dus in achten gedeeld was (ook door DE VRIES in zijn *Warenar* verdedigd) is onjuist; een deuvekater is niet in 2 x 4 of acht stukken verdeeld, wat wel met sommige andere broden, b.v. achterlingen en stroopbrood, het geval is. Bovendien komt deuvekater reeds in 1450 voor als bijnaam van een bakker te Leiden (*Navorscher* 3, bijbl. xxxj). Dat het Hollandse gebak in de Middeleeuwen

met een onjuiste Franse naam zou zijn benoemd is ongerijmd. Eerder is aan te nemen, dat het woord werkelijk samenhangt met duivekater als benaming voor de duivel, doch het rechte van de zaak ligt nog in het duister. || We stuurden met Karstijd altijd 'en groote deuvekater na de peten (*tantes*). Mag ikke nog 'en stuk duivekater? (Wij) ordonneren ..., dat van nu voortaan alle de Backers in den Banne van Oost-zanen sullen gehouden wesen haer Deuvecaters ende Paes-brooden te backen op haer gewichte, soo van een pont, twee pont, ende soo nae advenant van waerden ..., ende voorts sal den Backer de prijs ende het gewicht gehouden wesen op den Deuvecater te setten, LAMS 731 (a° 1652).

deuze, aanw. vnw.; zie **deze**.

deze, aanw. vnw. Daarnaast **deuze** en **deus**. Onz. dit (uitspr. *dut*) waarnaast ditte. Zie de wdbb. || Is deuze hoed van jou? Nee, 'et is deus. – Ook met het lidw. (in de overigens ongebruikelijke vorm *den*): den deuze, *deze*. || Het is den deuze. Ik wil den deuze niet hebben. Evenzo bij BREDERO, *Moortje* 122: “Eerst bid ick datje secht of hy wel swijghen sal, den desen, uwe knecht?” – Hij woont in dut huis. – Bedoel je ditte of datte? – Al deze vormen komen ook bij de 17de-eeuwse Hollanders voor, vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 91*, VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 122 en 133 n. – Dit wordt ook bijwoordelijk gebruikt in de zin van *deze kant*. || Je moete dit langes. Ik gaan dit uit (*ook:dit kant uit*). Waarom gaan-je dit op? Dit heen. Vgl. het gebruik van dat op **die**.

diaken, znw. m.; zie zegsw. op **Westzaanden**.

***dibberen**, zw. ww.; vgl. **bedibberen**.

dicht, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Een dichte wind, *een gelijkelijke, niet stotende wind, een wind zonder plotselinge vlagen*. || De molens hebben al in 'en week niet van zeil hoeven te veranderen, zo'n dichte wind waait er. Den 25. koeldet digt met regenachtig weer, gelijk ook de volgende, maar op den 27. nam de Windt af, *Reys na de Oost-Ind.* 6 r°. Sulx warensen wordet in 't Vogelen en Visschen besig ... tot dat den 16.

{p.68}

met een nieuwe Maan, niet alleen digte koelt, maar ook gestadige Regen quam, waar door elk in zijn schuyt bleef, *ald.* 23 r°. Zy doens (*toen*) met een digte koelt en halve-windt, zeylden eenige dagen voorspoedelijk, *ald.* 23 v°. Donker en mistig weer met een dichte koelt, dat de Mars-zeylen op de rand mosten, *ald.* 29 v°.

dichtkinken, zw. ww., trans. Bij de smederij. *Door klinken dichtmaken*; zie **kinken**. || Een ijzeren bak dichtkinken.

dichtklappen, zw. ww., trans. *Met een klap dichtslaan*. || Een boek dichtklappen. Ze klapte de kast dicht. Evenzo in het Stad-Fri. – Vgl. Ned. klappen, *een slag geven*.

die, aanw. vnw. Onz. dat; daarnaast **datte**. Zie de wdbb. || Wie is datte? Mag ik datte hebben? Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders (vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 91) en in het Mnl. (*Mnl. Wdb.* II, 78 vlg.; VAN HELTEN, *Mnl. Spraakk.* § 349). – In de uitdr. van dieder grootte (*lengte*, enz.) *van die grootte*, enz., zal dieder wel staan voor diere, de oude 3de naamv. vr. van die. – Dat wordt ook bijwoordelijk gebruikt in de zin van *die kant* (*die plaats, richting*). || Gaan je meê dat op. Ik ben dat langes 'ekomme. Ze gong dat heen. Evenzo elders in Holl. Ook reeds in de vroege taal; zie VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 154, *Mnl. Wdb.* II, 79. Vgl. het gebruik van dit op **deze**.

dieder, vnw.; zie **die**.

dief, znw. m. Zegsw. Ik heb er net zoveel zin in as 'en dief in 'et hangen, *ik heb er volstrekt geen lust in*. Ook elders bekend. – Zie **stukkedief**, **vork-en-lepeltjes**, **diessak** en **Dieveland**, en vgl. **krabbedieven**.

diegenige, vnw.; zie **degene**.

diek (I), znw. onz. en vr.; zie **deek I**.

diek (II), znw. Zekere watervogel. *Pluvier*. || Hoor die dieken ers schreeuwen! – Evenzo elders in N.-Holland. || Verwachte somer soet, die 't swaer hart kan vermaken, u ken ick an u lof, an Oyvaer, Dieck en Kieft, BREDERO, *Werken* 3, 320.

diel, znw. onz.; zie *deel I*.

***diemen**, zw. ww.; vgl. *opdiemen*.

Dienstkamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden, buitendijks. Thans onbekend. || De dienstkamp, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). – De dienstkamp zal een stuk land zijn geweest, waarop in de Middeleeuwen een dienst, d.i. een bepaalde verplichting rustte. Zie *Mnl. Wdb.* II, 164 op **dienst 3**, en vgl. bezuyden an die vroenlaen (vgl. *vroon*) ende binoerden an die dienstlaen, *Hs. v. Egmond E*, f° 9 r° (a° 1458).

diep, bnw. Daarnaast soms **duup**. Zie de wdbb. || 't Is hier lekker duup. – Vgl. diep inliggen op *inliggen*.

dierbaar, bnw. en bijw. *Kostelijk, verbazend, zeer*. Thans bijna verouderd. || 't Is 'en dierbare zuiper (*hij is erg aan de drank*). Hij ken dan toch zo dierbaar vloeken. – Evenzo elders in N.-Holl. || Hij was dierbaar dronken, hij zag er dierbaar (*zeer kladdig*) uit, hij kan dierbaar vloeken, *Hs. Kool*. In Friesl. spreekt men van: “hij is dierber ziek” (*O. Volkst.* 2, 181) en van “hy kin dierber flokke, swarre (*vloeken, zweren*).”

diessak (ook wel uitgespr. *diessik*; klemtoon op *dies*), znw. m. – 1) *Zijzak binnen in een mannenbroek, waar men met de hand van boven inkomt, alleen bij boeren*. || Heb-je de monsters karwei wel in je diessak? Dies voegdes haer digter by hem, en leyde stillekens agter in sijne hand een of meer Rosenobels, 't welk hy als ongemerkt in sijn diessak stak, *SOETEBOOM, Ned. Ber.* 51. – Zegsw. Ik zel je niet in je diessak pissen, ik zal je niet bedriegen. || Deze zakken vindt men alleen in broeken met een klep. In de broek is dan op zijde een naad, die toegang tot het zakje geeft; men steekt er de hand dus niet van bven af in. – Ook de zijzakken in een jasje of buis heten wel eens aldus.

2) *Losse vrouwenzak, die met banden om het middel wordt vastgemaakt en onder de bovenrok wordt gedragen* (de Wormer). || Ze het 'er diessik 'strooid mit 'er gouwe knippie (*gouden knipbeurs*) der in.

– Het woord is ook verderop in N.-Holl. en te Hindeloopen in gebruik. Dat diessak uit diefsak, d.i. *geheime zak*, is ontstaan, werd aangetoond door DE VRIES, *Warenar* 194 vlg. Bij de 17de-eeuwse Hollandse schrijvers komt het word herhaaldelijk voor.

dievegat, znw. onz. *De gevangenis in het raadhuis*. Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 340 op **gat** (II, 2, d). || Iemand in 't dievegat stoppen. Hij heb in 'et dievegat 'ezeten.

Dieveland, znw. onz. Naam van een stuk land te Wormer. Thans onbekend. || Het Dieveland, *Hs* (18de e.), archief v. Wormer.

diggel, znw. vr. Meest in het meerv. diggels. *Scherf van gebroken vaatwerk*. || Pas wat op met 't vaten wassen, aârs maak-je weêr diggels. De pot leit an diggels. – Het woord is in vele andere streken bekend (N.-Holl., Friesl., Gron., enz); VAN DALE heeft als meerv. diggelen. Deze vorm vindt men ook bij ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* 39. – Vgl. *opdiggelen*.

dij, znw. m. *Uitzetting, zwellings; groei, wasdom*. – van dijen, *zwellen, groeien*; zie de wdbb. || Er zit geen dij in die koeken (*die lijnkoeken zetten niet uit, als ze in het water gelegd worden*). In dat kind zit niks geen dij (*het groeit niet*). Zo lank er nog dij in die varens is, gane ze nog niet dood.

dijen, zw. ww., intr. Zegsw. 't Zal er an dijen (met de nadruk op *dijen*), *dat zal er aan houden, dat is de vraag*. Vgl. **dijer**. || 't Zel er an dijen, of ik op tijd klaar kommen ken. “Heb-je ok vijf centen? Aârs ken ik 'et {p.69}

niet maken (*afpassen*).” “Nou, dat zel er wel an dijen.” – Evenzo in Waterland.

dijer, znw. m. Zegsw. Dat zel 'en hele dijer wezen, dat zal er aan houden, 't moet erg meelopen, als het goed wil gaan; oorspronkelijk: *het moet wel erg dijen, erg voorspoedig*

gaan, anders – Vgl. **dijen**. || 't Zel 'en hele dijer wezen of ze der nag boven op komt (*van een zieke*).

dijk, znw. m. Zie de wdbb. De oude vorm dik, hogerop in N.-Holl. nog in zwang, is thans aan de Zaan verouderd. || Een pachtbrief houdende op Pieter Jansz. opten dick, *Hs. T. 118, f° 77 r°* (Westzaan, a° 1569), prov. archief. Omtrint derdhalff mat lant, wienich (*weinig*) min, gheleghen buiten dick, *idem*. Aen Cornelis van Bergen van slijcken aen de dick by de Kookersloodt-sluys, *Dijkb. Wormer* (a° 1663). – De vorm dik komt reeds in de Middeleeuwen voor. || Een achtendeel bardicke (te Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond, f° 12 r°*. Ses acht(endeel) baerdic (*idem* (a° 1373), *ald. f° 58 v°*). Zie zegsw. op **stronthoop**, **water** en **zode**, en vgl. de samenst. **Broedijk**, **euterdijk**, **Haalderdijk**, **Hoogendijk**, **Indijk**, **kaaidijk**, **kaaldijk**, **Klamdijk**, **kolkdijk**, **Koodijk**, **Krommeniedijk**, **Lagendijk**, **Loodijk**, **Noorddijk**, **Onbedijk**, **paaldijk**, **platendijk**, **Plempdijk**, **saddijk**, **Schinkeldijk**, **schordijk**, **Taandijk**, **tuimeldijk**, **Twischdijk**, **uiterdijk**, **Zaandijk**, **Zuiderdijk**.

Dijkbraak, znw. vr. Naam van een braak bij de Ooszaner overtoom. Thans onbekend. Zie **braak I**.

Dijkkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Zaandijk, aan de Lagedijk. || Dijkkamp, *Koopbrief* (a° 1691).

Dijkmaad, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Vgl. **maad**. || De Dijkmaedt in Banningen weer, *Maatb. Assend.* (a° 1633).

dijkstal, znw. m. – 1) *Ondergrond, staal, van een dijk*. Zie *Mnl. Wdb.* II, 189. Thans ongebruikelijk. || (Hi) heeft geordineert ende verclaert, dat de voorsz. eysschers den dijk, daeromme alhier questie es, maecken, repareren ende onderhouden sullen op den ouden barm ende dijkstal mit palen, aerde, hoeffden ende anders, *Hs.* (a° 1494), *copie*, archief v. Jisp. 2) *Een natuurlijke dam of aanslibbing onder water, dicht bij de kant van het land of de dijk*. Zulk een dijkstal is een visrijke plaats en wordt daarom door de vissers opgezocht. Zie **stal II**. – Bij Zaandam bevindt zich een dijkstal in de Voorzaan. || De slibbe ... werdt gedreven tot over 't midden van den *voor-Saanschen boesem*, en gestut zijnde door 't voor-landt van den *Hem* (nu het *Katte-gat* genaamt) sinkt dan neder, en heeft van langerhandt een hoogte opgeworpen die de bureu van de *Saanderdam* ... den Dijk-stal noemen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 195. – Evenzo ook in W.-Friesl.

Dijkveen, znw. vr. Naam van land onder Assendelft, in Buitenhuisen. *Stukken veen, die aan de dijk liggen*. || In de dijkveen in Claes van Sanen-weer, *Polderl. Assend.* I f° 15 v° (a° 1599).

Dijkven, znw. vr. Naam van land te Assendelft. Zie **ven**. || Gerrit Jansz. dijkven (in het Smalle weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

dik (I), bnw. Zie de wdbb. – Dikke centen, *nieuwe onafgesleten centen, die somtijds worden opgespaard om later een potje te hebben*. || Ik heb nog 'en buultje met dikke centen, daar zel ik 'et wel van betalen. Kermis, kermis, lieve luidjes, had ik nu maar dikke duitjes, dan zou ik te kermis gaan, *Volksliedje*. – Van glaswerk. *Dof bevingerd, smerig*. – Hè, wat is dat glas dik, maak 'et gauw schoon. || Ook: *ruim, ver enz.* || 't Is dik elf uur. Hij was dik in de tachtig toe-i storf. 't Was dik in de lente, toe we nag 'en dik gat mit snee kregen. Zo ook elders. – Vgl. dikke koek op **koek**.

dik (II), znw. onz. *Prut, dik van lijn- en raapolie*. Zie verder op **oliedik**. || Die olie is slecht deur'elopen; wat blijft er 'en dik in de druipzak. Vgl. **dikbalie**, **dikvat**. – Ook het bezinksel van *koffie*. Zie **koffiedik**. – In verkl. dikkie, *karnemelksebij*. Zie **karnemelksdikje**.

dik (III), znw. m.; zie **dijk**.

dikbalie, znw. vr. In oliemolens. *Balie, waarin het dik van de olie wordt bewaard*. Zie **dik II**. || 4 Meelmaten, 4 dikbalien, 8 lampen, *Invent.* (Zaandijk, a° 1796), Zaanl. Oudhk.

dikker, dikkerd, znw. m. In verkl. dikkertje. *Soort van zoetkoek*. || Haal ers 'en dubbeltjes-dikkertje. Een blauwe dikker (zie **blauw**). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 21). – Men had ook stotersdikkertjes die 12½ cent kosten. Vgl. **kleidikker**.

dikkokerij, znw. vr.; zie **oliedikkokerij**.

dikmuts (uitspr. *dikmus*, met klemt. op *dik*), znw. m. *Rijkaard*. || 't Is 'en dikmus hoor. Zo'n dikmus kon best wat meer geven. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 21). Vgl. Markens: dik, *rijk*, *welgesteld*; diknek, *rijkaard* (*Taal- en Letterb.* 2, 64). – Evenzo in het Ned. 't is een speknek.

dikpot, znw. m. *Pot met koffiedik*. || Mag ik de dikpot komme halen? (arme mensen koken daar dan nog een slappe koffie uit).

dikvat, znw. onz. In oliemolens. *Vat, waarin het dik van de olie wordt gedaan*. Zie **dik II**. || 10 Dikvaten, 4 bekkens, *Invt.* (Zaandijk, a° 1796), Zaanl. Oudhk.

dil, znw. vr. *Verdronken land*, doch gewoonlijk in meer beperkte zin *de lagere delen (dellen en greppels) van een stuk land, die ondergelopen en in smalle slootjes veranderd zijn* (Westzaan, Krommenie). Vroeger liepen in de winter vele laagliggende stukken land onder en ontstonden er dus vele dillen; tegenwoordig is het waterpeil verlaagd. Te Krom-
{p.70}

menie heet zeker stuk land, dat gewoonlijk in een dil verandert, de Dil. || Dat land is 's winters altoos 'en dil. Gaan-je mee wat schaatsenrijden op de dillen? – In de 17de e. komt dil ook voor in de zin van *smal grensslootje, halmoer*. || Tot die Royingh vande Noord-kant van Dirck Dircksz. Erf toe, wesende een Halmoer ofte Slootgen benoorden Jan Claes Janens Ven, *Priv. v. Westz.* 463 (a° 1642). – Verderop in N.-Holl. zijn vele door het onder water lopen van land ontstane meertjes, die del heten. Vgl. b.v. op de *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 10 onder Broek op Langendijk 't Suyderdel en Oosterdel, en onder Scharwoude Heinskendel. – Zie verder **del II**.

ding, znw. onz. In verkl. dinkie. Zie de wdbb. || 't Is 'en vlug dinkie (*een aardig meisje*).

dingstal, znw. onz. Naam van het pleintje voor het raadhuis te Assendelft. || Op 'et dingstal wordt de markt 'ehouwe. – Dingstal was eertijds de *plaats waar recht gesproken werd*. Zie *Mnl. Wdb. II*, 206.

dingzig, bnw. In de uitdr. dingzig over (of van) *iets wezen, gevoelig over iets zijn, verdriet hebben van iets*. || Hij is er dingzig van, dat zijn meisje 'em de bons 'egeven heb. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids I*, 108). WEILAND vermeldt dingsigheid, *onenigheid, twist*. || Ze hebben telkens dingsigheid. Ik wil met die dingsigheid niet te doen hebben. Bij VAN DALE vindt men dingstig, *onenig*; dingstigheid, *onenigheid, vitterij*. – Vgl. **dingzigheid**.

dingzigheid, znw. vr. In de uitdr. dingzigheid in (of voor) *iemand hebben, genegenheid voor iemand gevoelen, zinnigheid hebben in iemand*. Zie **dingzig**. || Hij het sikuur (*sekuur*) dingzigheid in dat meisje. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids I*, 108). – In verkl. wordt dingzigheidje ook gebezigd voor *dingetje*. || Zel-je ok nog zo'n dingzigheidje (*een koekje, balletje*, enz.) gebruiken? Wat is dat voor 'en dingzigheidje?

dinken, onr. ww.; zie **denken**.

dirk (I), znw. vr. Op een schip. *Het touw, dat van de top van de mast loopt naar het uiteinde van de giek, en waarmede de giek op- en neergehaald wordt*.

Dirk (II), mansnaam. – Blinde Dirk, *ketelkoek*; zie op **blind**. – Slappe Dirk, *dunne brij*. || We eten slappe Dirk.

dirken, zw. ww.; vgl. **aandirken**.

Dirkiedons, znw.; zie **kordon**.

dissel, znw. vr.; zie **distel**.

distel, znw. vr. Daarnaast ook **dissel**. *Zekere plant*; gewoonlijk **doorn** en **stekel** genoemd (zie de woorden). – De vorm dissel is ook elders in N.-Holl., alsmede in Gron. en bij Zwolle bekend; vgl. VAN HALL, *Landh. Flora* 111 vlg. In de omtrek van Amsterdam spreekt men van dijzels. – Vgl. **zeugedistel**.

dit, aanw. vnw.; zie **die**.

dobbe, znw. vr. Meestal afgekort tot **dob**. Thans verouderd en alleen nog bekend in eigennamen. – 1) *Veenput, met water volgelopen kuil, ontstaan door het uitgraven van het veen*. Vgl.: (Ik heb) bevonden ... dat die Landen aldaer alle Jaren so dapper afnemen, verminderen en smal werden, ende maar een Weer lands voor de Veen dobben in de lange voorleydt datmen daer nauwelijck een Ringdijck en Ring-sloot soude kunnen maken, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 10, § 15. – In namen van stukken land. || Jan Engelen Scheepmaecker dobbehem op de Haygraft ende aen de Vliedtsloot, die vuyterdobbenhem van de Vlietsloot, dobbenheim aende wech, *Polderl. Assend.* I f° 111 (a° 1600). Dat dobbekampie (te Westzaan), *Polderl. Westz.* III f° 32 r° (a° 1644). Noch 2 dobbekampe, *ald.* f° 90 r° Dobbenveen in Arent Jan Cillen weer (te Assendelft), *Polderl. Assend.* I f° 51 r°, 61 r° (a° 1600). – Wellicht ook in: De dobbicxs opt Calff, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

2) *Sloot*. Deze **dobben** zijn oorspronkelijk vaarten, die door veenderijn gegraven werden. || Item alle slooten en dobben langs de gemene paden, mitsgaders alle andere slooten en inhammen, daar huyzen by ofte omtrent staan, sallen moeten werden gediept en opgemodderd 2½ voet, *Hs. keur v. Oostzanen* (a° 1736, vernieuwd 1765), archief v. Zaandam. – De Hanepatter dob (*Hanepattersluissloot*, te O. Zaandam, a° 1751). De Pantepatter dop (te O. Zaandam), *Custb.* (a° 1736). Claas Pietersz. dobb, Claas Willemsz. dobb, Baaven dobbe (te O. Zaandam aan de Zuiddijk tot de Weer; *op een Kaart*, eind 18de e.). – Ook in de samenst. **Dobsloot**, een sloot in de ban van Jisp, tussen Knollendam en Spijkerboor. – Evenzo verderop in N.-Holl. || De Dob (bij Purmerend), *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 7. Dobsloot (onder Ursum), *ald.* 11. De Dobsloot (bij Marken-Binen). – Het woord komt ook in de Middeleeuwen in Holl. voor. || Van Florekijn ende oude Heynen cost te Hoirn ende Dirx vander Dobbe 18 sc(ellinc), *Rek. v. Graf. v. Holl.* 2, 167 (a° 1345). Item inden vrienbanne (*Vrijenban*) seven morghen lants ... streckende vanden kerve an die dobben, *Hs. v. Egmond*, f° 5 v° (a° 1373). Zie enige voorbeelden uit Friesl. in *Mnl. Wdb.* II, 217 vlg. Dobbe is vooral gewoon in Friesl., Gron. en de Nedersaks. streken. Zie de wdbb. van KOOLMAN, HALBERTSMA en MOLEMA.

Dobbehem, znw. m.; zie **dobbe**.

Dobbekamp, znw. m.; zie **dobbe**.

dobbelen, zw. ww.; vgl. **misdobbelen**.

Dobbelkamp, znw. m. Naam van stukken land te Assendelft; zo geheten omdat het **dubbele** stukken zijn. **Dobbel(d)** schijnt echter thans niet meer naast **dubbel(d)** in gebruik te {p.71}

zijn. || De drie dobbelcampen (in Bieren weer), *Stoelb. Assend.* f° 13 v° (einde 16de e.). Kees Moyduyven dobbelcamp (in Bieren weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

dobbelsteen, znw. m.; zie zegsw. op **opgooien**.

Dobbenveen, znw. vr.; zie **dobbe**.

dobber, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de visserij. Ook *een van bies gevlochten schijf, met aan het ene einde een steentocht* (touw met steen, om het afdrijven te voorkomen) *en aan het andere een hoek*; dienende om aal te vangen en daarom ook **aaldobber** genoemd. Syn. **duul**. || De dobbers worden des avonds geschoten en des morgens gevaand (*nagezien, opgehaald*). Heb-je de dobbers al klaar'emaakt (*van steentocht en haak voorzien*)? Eens op een seekre tijdt soo voer ik door de Slooten, om dobberen te vaen, aldaer van ons geschooten: Ik haeld' een dobber op, en siet ik ving een Snoek; doch echter wierd hy niet gevangen aen de hoek: maer aen de andre draet daer wy de steenen maken, die was, gelijk 'et scheen, geheftet aen zijn kaken, SCHAAP, *Bloemt.* 55. – Evenzo elders in Holl. en Friesl. (**doaper**, HALBERTSMA_682). Vgl. **dobberaal**.

– Zegsw. 't **Zal een harde dobber zijn**, *het zal er om spannen, het is zeer de vraag of het goed zal gaan*. || Ze proberen of ze de brand nog blussen kennen, maar 't zal 'en harde dobber wezen. 't **Zel 'en harde dobber zijn**, of de zieke 'et nog haalt. – Ook elders gebruikelijk.

dobberaal, znw. m. Daarnaast **dobbereel**. *Zeker soort van aal; aal die met dobbers gevangen wordt.* Zie **dobber**. || Hij maakt wel f 1,- voor de dobbereel.

Dobsloot, znw. vr.; zie **dobbe**.

doddel, znw. m. *Ineengedraaide bundel haren, wol, enz.* || Ze het 'r haar in 'en doddel op 'er hoofd 'ebonden. Maak toch geen doddel van je schort – Meestal *een verwarde bundel, dot*. || Een doddel wol. Gooi dat doddeltje papier effen vort. Vgl. Gron. doddel, *knot garen* (MOLEMA 78), Wvla dotter, *verwarde bundel* (DE BO). Het woord is verwant met dot, dotte; vgl. *Navorscher* 39, 659. – Zie **doedel**, **doddelen** en **doddelig**.

doddelen, zw. ww., trans. Daarnaast **dottelen**. *Kreukelen, in elkaar frommelen.* Zie **doddel**. || Doddel je boezel niet zo. – Vgl. **verdoddelen**.

doddelig, bnw. *Verward, een verwarde bundel vervormende*. Zie **doddel**. || Wat zit je haar doddelig. Die wol is zo doddelig, ze is temet niet uit te tissen (*te ontwarren*).

doe, voegw. *Toen*. Deze oude bijvorm van toen wordt nog vaak gehoord. Zie **toen**. || Doe ik kwam, was ze al weg. – Voegw. en bijw. Daarnaast te Assendelft soms **do**.

doedel, znw. m. – 1) *Dikke bundel, doddel*. || Wat 'en dikke doedel. Kijk ik ers 'en doedel in me zak hebben (*van iemand, wiens (wier) zak uitpuilt*). – Ook wel van kinderen gezegd. || 'En dikke doedel (*een dik, rond kind*).

2) *Zak, waarin men kleren en anderszins doet* (de Wormer). || Wat heb-je in je doedel zitten? Me doedel zit toch zo vol. Kijk die ers 'en grote doedel onder der arm dragen.

Zie **doddel**, en vgl. Ndd. dudel, *grof zakkenlinnen, afhangende lap aan een kledingstuk* (DÄHNERT), Oost-Fri. dudel, dudelmüts, muts met uitstaande linten (KOOLMAN).

doedelig, bnw. *Dodderig, dommelig, slaperig*. Synon. **doezelig**. || Ik ben wat doedelig, ik zel maar gauw te bed kruipen.

doei, znw. Daarnaast **doewi** (tweelettergrepig, met klemmt. op *doe*). Alleen in de uitdr. doei hebben, *etenstrek, honger hebben*. – Synon. **schroei**; zie aldaar. || Wat had hij 'en doi, toe hij thuis kwam. Ik heb doewi.

doek, znw.; zie de wdbb. – Zegsw. Daar is doek an, *dat duurt lang*; b.v. Zie een zegsw. op **beschijten**. – Vgl. de samenst. **asseldoek**, **SCHOTELDOEK**, **spoeldoek**.

doel, znw. *Merkteken, paaltje, waarmee de grens tussen twee percelen land wordt aangegeven*. Thans verouderd, maar nog over in **afdoelen**; zie aldaar. – Op Marken beduidt dool nog *eigendomsmerk* (*Taal- en Letterb.* 2, 64). – Zie verder over dit woord *Mnl. Wdb.* II, 229, GRIMM, *D. Wtb.* II, 1227, HALBERTSMA 775, enz., en vgl. **dule**.

doelen, znw. m.; vgl. **poppedoelen**.

doemen, zw. ww. intr. *Soort van luchtspiegeling op het water, bij helder weer, waardoor zich schijnbaar een strook land aan de horizon vertoont.* || Kijk 'et ers doemen; de meerkatten dansen op 'et land. – Het doemen is een zeer gewoon verschijnsel; enkele malen in het jaar gaat het echter gepaard met een voortdurend op en neer dansen van donkere voorwerpen op de weerkaatste streep. Dit noemen de vissers het daansen van de meerkatten. – Evenzo zegt men in Drenthe als de bodem sterk uitdampmt en de lucht over het veld in trilling of golvende beweging is, de meerkatten lopen. En in Oost-Friesl. de wër-katjes laten sük sên, de wër-katjes spölen in de lücht (KOOLMAN 3, 541). – Synon. met **doemen** is **opdoemen**, dat ook door VAN DALE wordt vermeld. **Doemen** echter is alleen opgetekend in de overdr. zin van *zich (werkelijk) aan de horizon vertonen*, van de kust, een schip, enz.: 't Doemen der kust; zie, een boot doemt uit de baren, *aangehaald bij* DE JAGER, *Freq.* 1. 74. Het ww. behoort bij doem, doom, damp; zie *Mnl. Wdb.* II, 289.

Zie ook op **meerkol** en vergelijk **opdiemen**.

doen, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik doen, je doene (en doen-je), hij doet, we doene, jollie doene, ze (zollie) doene. Verl. tijd, ik daan (dene) of da, je daan (dene) of da, hij daan (deen)

{p.72}

of da, we, jollie, ze dane (dene) of dee. Gebiedende wijs, doen. Tegenw. deelwoord doende. Ver. deelw. 'edaan ('eeden) of 'daan. Te Assendelft zegt men in de verl. tijd ook dede in 't enkelv. en daan, daande in alle personen; de 3de pers. enkelv. luidt soms daat. || Ik dede 'et niet. We daan 'et er maar om. (H)ij daande raar. – Ook in de zin van *wedden om iets*. || Dat doen ik met je, dat 'et niet waar is (*daar verwed ik wat onder*). “Nou, doen we nag?”

“Weerom (*om welke prijs*)?” “Om 'en gulden.” Zo ook elders. – Zie een zegsw. op zellen, en vgl. de samenst. omdoen en opdoen. – Zegsw. Het doet me nuw, het benieuwt mij; zie op nieuw. – Het doet me wonder, het verwondert mij; 't zel me wonder doen, het zal mij verwonderen, ik ben benieuwd. || Komt ze niet? dat doet me wonder! 't Zel me wonder doen, of 'et nog beurt. Vindy in my (*het boek*) iewerts yet, dat u dunckt te laf gebrouwen; slechter als ghy soud vermoen? laet het u geen wonder doen: want ick ben niet voort-gekomen uyt een hooghgeleert Poet, SCHAAP, *Bloemt.*, voorwerk bl. 15. Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 7, 305). – Vgl. het eertijds ook gebruikelijke het doet mij vreemd, b.v. BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 582: “Het zal niemand vreemd doen, dat de Brabanders, in die dagen, zo veel invloeds op de dragt der Hollandse Vrouwen gehad hebben.” – Daarnaast komt in de vroegere taal voor: het geeft mij wonder vreemd, nieuw, enz. Zie over deze constructie *Mnl. Wdb.* II, 1799; *Ned. Wdb.* IV, 1943; GRIMM, *D. Gramm.* 4, 246 vlgg. – Zie bedoen, toedoen, verdoen, en vgl. de uitdr. als beentje-strengel doen, deurtje-schel doen, eesje-schiet doen, kopje doen, paardje-ket doen, pentje-groes doen, enz.

doewi, znw.; zie **doei**.

doezelig, bnw. *Soezelig*, *dommelig*. || Van dat lange werken wor-je doezelig. Wat zien-je der doezelig uit. 't Is gien heldere vent, hij is altijd wat doezelig. – Evenzo Oost-Fri. duselig, dusselig (KOOLMAN 1, 366). Vgl. **duzzelig**.

dof (uitspr. *dòf*), bnw. *Vochtig*. || Het weer is dof. 't Is altijd dof in die kas. De kleren bennen nog dof. – Evenzo in Friesl. (HALBERTSMA op dof), Gron. (MOLEMA op dof), Oost-Friesl. (KOOLMAN op dof). – Zie **doffen**, **dofte**, en vgl. **doof**.

doffen (uitspr. *dòffə*), zw. ww., trans. *Vochten*, *strijkgoed dof* (vochtig) *maken door het met water te besprenkelen*. Zie **dof**. || We moeten nog kleren doffen. Ik heb de was 'edoft, maar me vingers wieren (*werden*) toch zo koud. – Vgl. **indoffen**.

doft, znw. vr. In verkl. doffie. *Roeibank*. || Het woord is algemeen Ned.; zie de wdbb. || Leg nòg 'en doffie in de schuit. – Zie **achterdoft**, **middeldoft**.

dofte (uitspr. *dòftə*), znw. vr. *Vochtigheid*. Zie **dof**. || We hebben hier in huis toch zo'n last van de dofte, alles slaat uit.

dogen, zw. ww., trans. *Lijden*, *doorstaan*, *verduren*; in het bijzonder van warmte (*hete spijs en drank*, *vuur*). Alleen in de inf. met *kunnen*. || Pas op, de soep is kokend, je ken ze nog niet dogen. Me wijf drinkt 'er thee altijd gloeiend heet, dat ze ze temet niet dogen ken. Je ken de brij nou wel dogen. Wat 'en kat, hij ken de tang niet dogen! – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 23). – Ook *ontberen*, *te kort komen* (Krommenie). || Ik doog ok zoveel sleep (*slaap*), dat 'et gien wonder is, dat ik 'et in me reg heb. – In de Wormer zegt men doven, terwijl dogen er onbekend is, en ook elders in N.-Holl. gebruikt men deze vorm (*Taalgids* 1, 109). – Ook in het Fri. heeft het woord deze bepaalde betekenis aangenomen; zie HALBERTSMA 602 op daeye.

doken, zw. ww., trans. *Door middel van doken aan elkaar bevestigen*. Zie voorbeelden op **dook**.

dokter, znw. m. Zie de wdbb. Dikwijls zonder lidwoord, op dezelfde wijze als **dominee**; b.v.: Hij ging om dokter. Wat zegt dokter er van? Je moete dokter der bijhalen. – Zie een zegsw. op **koets**. Een dokter Snelletje, een hartversterking. || Kom, neem nog maar 'en dokter Snelletje. – Goed van dokter, medicijnen (o.a. te Oostzaan) Synon. **meesterskruiden**. || Ik heb nou goed van dokter; dat zel me, hoop ik, beter maken. – Zo ook in het Stad Fri. – Vroeger voor een *glas wijn*; vgl.: “Als wij voor of aan den disch elkander aansporen tot het gebruiken van

een *Campertje* of *Dokter Snel*, verstaan wij er immers alleen door een weinig kina op genever, of een glaasje rooden wijn, zonder dat er van die ingrediënten zelve, in de gemelde woorden, eenig gewag wordt gemaakt”, J. LUBLINK DE JONGE in DE JAGER's *Archief* 3, 124. – Dokter Rogaars-pad, naam van een pad te W. Zaandam; bij verbastering ook Dokter Rogge-pad. Zo genoemd naar Doctor Jan Rogaars, die op het einde der achttiende eeuw aldaar woonde.

dol (I) (uitspr. *dòl*), bnw. Zie de wdbb. Daarnaast soms **dul**, doch in de gewone betekenis van *dol*, *gek*, alleen bij oude mensen. || Ben-je *dul*? Mitien (*meteen*) kwam deer 'en dulle bagijn (*uit een kinderrijm*). – In de zin van *zeer boos*, *razend van kwaadheid*, is dul echter nog gewoon. || Hij is *dul*. As-i *dul* is. zou-i voor niks staan. – Vgl. *Mnl. Wdb.* op dul, en HOOFT, *Warenar* 110: dulheit. – Zie *dolaal*, *dollen*.

dol (II) (uitspr. *dòl* en *dol*), bnw. Bij het tolleren. *Dood*. Wanneer bij het potje-tolleren een der tolleren na het neerwerpen niet gaat draaien, heet die tol dol en mag niet meer meedoen. {p.73}

Hij wordt dan binnen de kring gelegd, en de anderen zoeken hem daaruit vandaan te pikken. || Je ben *dol*. Je tol is *dol*. – Het is twijfelachtig of het woord wel één is met het gewone bnw. dol, *gek*. Hangt het soms samen met dul, dulde, *nietswaardige*, in *slechte toestand* (*Mnl. Wdb.* II, 457)?

dol (III), znw. m. – 1) In een molen. *Langwerpige houten blokjes, aan de ene zijde iets breder dan aan de andere, welke, langs de rand, dwars door een horizontaal liggend wiel zijn gestoken*. In de gaten tussen de dollen, grijpen de kammen van een verticaal wiel, waardoor de beweegkracht van de molen wordt overgebracht. Kammen en dollen zijn geheel aan elkaar gelijk; het verschil zit in de stand: de kammen liggen horizontaal, de dollen zijn verticaal geplaatst. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 2. || Een gang dollen (*een stel*). Boeken of mispelen dollen (*dollen van beuken- of mispelenhout*). De dollen van de bovenbonkelaar worden zo dun als messen, we moeten maar 'en nieuw gang insteken Ze kennen lank mee, maar komt er eenmaal de rafeling in, dan regent 'et dollen. – Zie zegsw. op *kam*, en vgl. *bovendol*, *onderdol*.

2) In de bouwkunde. Met hollen en dollen. *Een der manieren van lassen, in het bijzonder gebruikelijk bij naast elkaar liggende stenen dekstukken, op een wal, op een muur, enz.* Aan de kant, waar de stukken tegen elkaar sluiten, heeft dan het ene in het midden een halvemaaan-vormige insnijding, waarin een dergelijk uitsteeksel van het andere stuk past. Die uitholling heet hol, het uitsteeksel dol. De stuiknaad van twee met hollen en dollen bevestigde stukken heeft dus deze gedaante: {illustratie} _ _ {/illustratie}. || Aan de buyte-kanten van de Muuren yder een Deckstuck breed 2 voet en lang 22 voet, yder van twee stukken in de langte, met Hollen en Dollen in malkanderen, *Bestek Kooger-sluys* (a° 1728), archief v. Zaandijk. – Ook van een schroef die niet meer draait, omdat de schroefdraden en de moer versleten zijn. || Die schroef is *dol*.

dolaal (uitspr. *dòl-aal*), znw. m. Daarnaast **doleel**. *Zeker soort van aal; magere dobberaal*. Deze aalsoort is zeer hongerig; misschien heet zij dus dolaal, omdat zij steeds *dol* van honger schijnt. – De benaming is reeds in de Middeleeuwen gebruikelijk. || Wtgheven bi mijns heren bevelen om 45 tonnen paildinx, so *dol* ail ende kijf ail, ghecoft tot Alkemaer. Eerst Claes Cluvers s. van tale *dol* ails ende kijf ails, elc tal om 4½ scilt ... Item bi Magher Heynen van 3 tonnen ghesoutens *dol* ails, elke tonne 9 scilde, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 417 (a° 1345).

dolk, znw. m. In verkl. dolkie. *Een bepaald soort van knikker, stuiter, van gebakken aarde* (Jisp). Soms ook van *glas*, doch alsdan glazen dolk genoemd. Te Wormerveer verstaat men onder dolken alleen *glazen knikkers*. Deze hebben gekleurde figuren van binnen en zijn verkrijgbaar tot de grootte van een kleine bikkelpil. || Ik heb negentien knikkers en twee dolken. Ik had zo'n mooie *dolkie*, maar dat heb ik vast 'estroomd (*verloren*). – Vgl. Fri. dolk in de zin van *paardekootje* (HALBERTSMA 705), dat echter thans verouderd schijnt. Dit is

ongetwijfeld hetzelfde woord, daar eertijds kootjes gebruikt werden om te knikkeren. Vgl. **knar** en **kooten**.

dollen (I), zw. ww., intr. Alleen in de uitdr. met iemand (of iets) dollen, *gekken*, *spotten*. – Zonderling is, dat de uitspr. der *o* in dollen verschilt van die in do (*dòl*, *gek*.) || Jollie kennen er nou wel mee dollen, maar 't is met dat al 'en lamme geschiedenis. Hij dolde mooi met ze (*hij hield hen erg voor de gek*). Kom, je hebbe nou genoeg met 'em 'edold, schei nou ers uit. – Vgl. **meedollen**.

dollen (II), zw. ww., trans. *Doodslaan*. Zie de wdbb. Bij vissers ook van het met een knuppel doodslaan van vis. || We moeten de vis dollen. – Vgl. **koppedollen**.

dom (uitspr. *dòm*), bnw. Zie de wdbb. Ook *onbruikbaar door de koude*, *beknuffeld*, *verkleumd*; van de handen. Synon. **dommelijk**. || Me handen bennen dom; ik ken er niks mee uitvoeren. Ik heb zokke (*zulke*) domme vingers. – Evenzo in Waterland (*Navorscher* 21, 532). – Vgl. **Dommiënt**.

domein, znw. onz. – Te Wormerveer liggen bij elkaar twee stukken land, genaamd het Domein-breedje en het Domein-tweebeentje. Of domein hier het gewone woord is, en tot welk domein deze stukken dan behoord hebben, is onbekend. Misschien is de naam verbasterd.

dominee (uitspr. *dòmānie*), znw. m. – Ook als benaming van *zeker insect (libel)*, *juffertje*. De kinderen houden het bij de staart en zingen:

“Domenie preek,
domenie spreek.

As ik je stem niet mag hooren,
heb-je je vleugels verlooren.”

Zij verwachten, dat het dan geluid zal geven. Als het daarbij scharmaait met de pootjes heet het: “De domenie zit te preeken.” En hebben zij het een stukje van een grashalm tussen de poten gestoken, en draai de dominee dit snel in de rondte dan “slaat hij een blaadje om”.

domineesbroodje, znw. onz. *Een dun sneetje brood met kaas en roggebrood*. || 'k Heb geen honger: geef me voor de gelijkelijkheid maar 'en domineesbroodje. – Ook wel voor *een snede brood met een beschuit erop*; synon. **peet-marie-stik**.

domineestuk, znw. onz. *Een bepaald stuk rundvlees, dat van de bil gesneden wordt en van mindere hoedanigheid is dan de haas*. || Zo'n domineestuk is mijn te mager. Bestel maar 'en domineestukkie van vijf pond.

dommelijk (uitspr. *dòmmələk*), bnw. Hetz. als **dom**, *onbruikbaar van koude*. || Me hande bennen zo dommelijk met de koud. || Ook
{p.74}

dom, *onnozel*, *suf*. || Ootje wordt dommelijk.

Dommiënt, znw. vr. Naam van een stuk land te Wormer; thans verbasterd tot de Dommiēt (uitspr. *dòmmiet*, met klemt. op *miet*). || Een stuck lants groot duysent roeden, genaempt de domme mient, *Hs. Weeskamerboek* f° 5 (a° 1618), archief v. Wormer. – Vgl. **mient**. In welke bet. dom hier voorkomt is onzeker; *slecht*, *dor*?

domp (I) (uitspr. *dòm*), znw. m. *Damp*, *dichte walm*, *nevel*. Thans waarschijnlijk verouderd, maar nog over in **dompig**; zie aldaar. || De Verw Mools (*molens*) ... die wrijven met een groote macht. Wat verwen dat daer onder komt, sy maeckent haest tot stof en domp, *Saenl. Wassende Roos* 23. – Bij VAN DALE wordt het woord als gewestelijk vermeld. Het is ook nog in Vlaand. bekend (DE BO). In de vroegere taal komt het herhaaldelijk voor; zie *Mnl. Wdb.* II, 279, DE JAGER, *Freq.* 1, 73. Men vindt het ook bij VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 115: Het lichaem is niet dan een stanck, die als een domp ofte roock overdrijft.

domp (II) (uitspr. *dòm*), znw. m. *Een waterplant; lisdodde*, Lat. *Typha*. De dompen hebben een verdikking in de stengel, die in vorm en kleur op een sigaar gelijk. Deze wordt door de jongens uitgeplozen en stuift dan rond als de pluim van een paardebloem. – Ook wordt de

domp wel in het water gegooid, waarbij hij na een poos omgekeerd weer boven komt. De naam zal wel van dit dompen afkomstig zijn; zie **dompen**. De plant wordt domp genoemd in de Wormer en in Waterland; vgl. de onderstaande aanhaling van de Rijper LEEGHWATER. Andere namen zijn duul, duikelaar of duiker, en pluim. || Soo dat meest alle die Laghe Landen weynich goede vruchten konden draghen, anders als Riet, Rap, Bobelen, Biesen, dompen ende ander onkruyt, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 38, § 158.

domp (III) (uitspr. *dòmpe*), znw. m. Meestal in het meerv. dompen. *Losse kluiten veen, die gedroogd en dan als turf gebrand worden*. Een brandstof van slechte hoedanigheid. || Dompen bennen goed om kalk te branden, maar in 'en heerd ken je ze niet hebben. – Evenzo elders in N. Holl. In W.-Friesl. heeft men de benaming ook overgedragen op de als brandstof gebruikte klompen gedroogde mest; vgl. de op schok aangehaalde plaats uit *Advers. Oostwoud*. – Het woord behoort misschien ook bij dompen, *onder water duiken*, en is dan één met **domp II**.

domp (IV), znw. De week is over domp, is half om. Vgl. **dompen III**. || Zie zo, jonges, 't is woensdagêvend; de week is alweer over domp. (Om iemand voor de gek te houden zegt men 's woensdags te Zaandam:) “Gaan-je vanêvend mee nê de Burcht?” “Wat is er an 't handje?” “De week over domp trekken.”

dompelen (uitspr. *dòmpele*), zw. ww., intr. *Voorover vallen, kantelen*. Hetz. als **dompen**; zie aldaar. || Pas op, of die kar dompelt.

dompen (uitspr. *dòmpe*), zw. ww., trans. en intr. – 1) Trans. *Voorover doen duiken, naar beneden doen dalen*; van een tweewielige kar, een schuit, enz. || Ik zel de kar dompen, hou jij 'em wat tegen dat-i niet te hard neerbomt. – Dompen, van een stuk geschut gezegd, is algemeen Ned.; zie VAN DALE en vgl. de volgende plaats. || Maer dat Schut 't welk in haer stevens lag, 't selve lagh waterpas, doch sy konden het niet lichten, noch dompen, noch basten; maer mosten haer geheele vaertuygen omdraeyen, als sy naer ons schieten wilden, FRANS JANSZ. VAN DER HEIDEN, *Vervareljke Schip-breuk van 't Jacht ter Schelling* (3de dr., Amst. 1685), bl. 69.

2) Intr. *Voorover duiken, kantelen*. In deze zin ook **dompelen**; zie aldaar. || Laad de kar van voren niet te zwaar, aârs dompt-i. As jollie allemaal an één kant van 't schuitje staan gane, dan zel 'et nog dompen. – Vgl. **domp II** en **domp III**.

3) Overdrachtelijk in de uitdr. met het dompen van de week, als de week aan het afnemen is, in het eind van de week, na woensdag. || Ik zel 'et met 'et dompen van de week wel doen, maar ik heb er nou geen tijd toe.

– Bij dompen hoort het freq. dompelen, *duiken, onder water steken*. In deze zin komt ook dompen in de 17de e. herhaaldelijk voor. Zie DE JAGER, *Freq.* 1, 72 vlg., en vgl. FRANCK 191.

dompig (uitspraak *dòmpech*), bnw. *Dampig, mistig*. Zie **domp I**. || 't Is dompig vandaag. – Dompigh wordt door KIL. weergegeven met *vaporiferus, vapidus*, d.i. *walmend, benauwd*; tegenwoordig betekent het in de algemene taal: *vochtig, bedompt*.

don (uitspr. *dòn*), bijw. *Strak, stijf*. Weinig gebruikelijk. || Met de foezel (*een visnet*) strijkje don langes de grond, en daardoor vang je de korper; met de zegen zou ze je ontsnappen. As de snoek in de strik zwemt loopt-i don (*loopt de strik dicht*) en is-i 'evongen. Den kruynen gloyengen (van de dijk) wedersijds met heele groene speeten op te maken, wel net int verband geslooten, alles onder den lijn wel don aengevuld en sadt (*verzadigd*) van aerde, *Hs. bestek dijkwerk* (a° 1718), archief v. Assendelft. – Evenzo elders in N.-Holl.; ook in de zin van *vlak bij*; zie ook **deun I**. || Het touw is te don aangehaald; de schroef is te don toegedraaid; 't is te don; 't is niet don genoeg, *Hs. Kool*. Dronken waren we niet, maar 't was don an, *ald*. De oren staan hem don aan het hoofd; zet ze er maar don tegen aan; het is mij zo don in het hoofd, BOUMAN 21. Vgl. nog *Nieu Medembl. Liet-boeck* (a° 1646), 160: “Vol en don van drincken en

{p.75}

van eten.” Vgl. voor het gebruik in Friesl. HALBERTSMA 710 vlg.

donder, znw. m.; vgl. *raasdondertjes*.

donderen, zw. ww.; vgl. *opdonderen*.

donderkoek (uitspr. *dòndərkoek*), znw. m. In de zegsw. het wordt donderkoek, *het wordt donderen*, *het wordt ernst*, *het loopt verkeerd*.

donderkop (uitspr. *dòndərkop*), znw. m. Alleen in het meerv. *Onweerswolken*, *wolken die donder voorspellen*. || Wat zitten er 'en donderkoppen an de lucht; dat geeft boos weer. – Evenzo elders in N.-Holl., Gron., Friesl., Oost-Friesl., enz.; zie de wdbb.

donderleider (uitspr. *dòndərlaaiər*), znw. m. *Bliksemafleider*. || Er staat gien donderlaaiër op zijn plaats (*boerenplaats*). – Evenzo in Gron. *dunderlaider* (MOLEMA_92b).

donderstien (uitspr. *dòndərstien*), znw. m. Scheldwoord. || Lillike donderstien! Donderstien, kom op, as je durve! – Evenzo elders *dondersteen*. – Vgl. *blikstien*.

donker (uitspr. *dnkər*), znw. onz. en m. *Duisternis*. Zie de wdbb. || De doncker heeft ons overvallen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 676. – In *donkers*, *in het donker*, *in de duisternis*. || Ze is bang in donkers. Zegsw. Geld hoort in donkers, *geld behoort men in het donker te laten*, *weg te sluiten*; gezegd als iemand zijn geld laat slingeren, of telt als anderen er bij zijn. – Men zegt ook: Geld en billen in donkers.

dood (I), znw. m. Zegsw. 's Is de dood op rolletjes, gezegd van iemand, die zwak en akelig is en waarschijnlijk spoedig zal sterven. – Zie een zegsw. op *doodstroom*. – Vgl.

duikersdoodje.

dood (II), bnw. De dooie man, in een pelmolen; zie op *man*. Vgl. zegsw. op *Barend*, *bloot* en *kind*.

doodbed, znw. onz. Zie de wdbb. – In olie-, verf- en snuifmolens. *De zwaar gemetselde massief stenen cilinder, die de metalen legger, waar de stenen over rondwentelen, ondersteunt*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 20 en 21*; *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 11 en 15*.

dooddeur, znw. vr. *Een 2 à 3 voet boven de begane grond verheven deur in de voorgevel van het huis, die in de voorkamer uitkomt en vroeger alleen bij trouwen en begraven, en met kermis gebruikt werd*. Om te kunnen binnentreden werd er dan een trapje voor gezet. De gewone ingang van een Zaans huis was achter aan de zijmuur. Tegenwoordig is de inrichting der meeste huizen veranderd en zijn er nog slechts weinig dooddeuren te zien.

doodkistje (uitspr. *dootkissie*), znw. onz. *Soort van gebakjes*; zo geheten omdat ze in vorm op doodkisten gelijken. || Die had nag (*nog*) een alderhandje, deuze nag een doodkissie, een are nag wet pitmoppe, *Sch. t. W.* 277.

doodmollen, zw. ww., trans. *Door mollen dooden, doodmaken*. Zie *mollen*. || Pas op, of ik zel je doodmollen.

doodstoep, znw. vr. *Een houten stoep in de wal bij de kerk, waar de lijken, die ter begrafenis varen, worden ontscheept* (Assendelft). || Den 7den Juni aen Pieter Claes Pietses vant maecken vande dootstoep betaelt 5-2-0. Den 7den Juni aen Heynderick Jansz. van het houdt vande dootstoep int raethuys te dragen betaelt 1-11-0, *Hs.* (a° 1641), archief v. Assendelft.

doodstroom, znw. In de uitdr. 't was doodstroom, *het was doods*, *er was niets te beleven*, *er ging niets om*. || “'t Was saai op de kerremis, hè?” “Nou, zeg dat wel! 't was doodstroom; 't leek de dood wel an 'en touwtje.” – Doodstroom is eigenlijk een benaming voor *de korte stilstand der golven na de vloed, als de ebbe op het punt staat om in te vallen, doottij*. In deze zin ook bij HOOFT, *Warenar*, vs. 399: “Denkt om je ziel, ... want 't is mit je al dood' stroom, jou leven is an 't ebben.” Zie de uitg. van DE VRIES bl. 136.

doof, bnw. – 1) *Niet horende*. Zie zegsw. op *Jaap* en vgl. *hartstikke-doof*, *heidoof*.

2) *Dor, levenloos*. In deze bet. verouderd. || (*In een vergelijking van de mens met een plant*:) Want die al heeten uit het stof der zonden op te zijn gestegen, staan dikwils noch zoo dof, of zy weer gansch ter Aarden zouden zygen ... (Laat de liefde en het geloof) in onze herten

woonen, zo zullen wy, niet dor noch doof, maar groen en jeugdig ons vertoonen, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 313.

3) *Bewolkt, beneveld*; van de lucht. || De lucht is doof. (*De visser, die zijn voorbereidselen maakt, zegt*;) De wind is Zuyden, stil, 'en weynig doove lugt, dat maakt mijn arbeyd ligter, terwijl de hoop my vleyt, *Hs. visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk.

4) *Dof, beslagen*; van metalen, die door aanslag hun glans verloren hebben. || Wat is 'et zilver doof, 't moet nodig 'eschuurd worden.

5) *Verdroogd. Dove neuten zijn verdroogde, slechte noten*, die dus niet gepeld behoeven te worden, doch deze benaming wordt thans niet of weinig meer gebruikt. – Zegsw. *ik zit as voor dove neuten, ik* (b.v. een winkelier, herbergier enz.) *heb niets te doen* (Zaandam).

dooien, zw. ww., trans. Bij het knikkeren. Twee jongens leggen een aantal knikkers in een kuilje. Gelukt het de één tweemaal achtereen daaruit enige knikkers te schieten, terwijl de ander mist, dan is de winner *dooier* en mag hij de ander *dooien*, d.w.z. hij mag van deze evenveel knikkers eisen als hij uit de kuil geschoten heeft. Daarop begint het spel opnieuw. Schieten beiden knikkers uit de kuil, of mist de winner de tweede keer, dan wordt er niets verloren.

{p.76}

dooier, znw. m.; zie *dooien*.

dook, znw. vr. Benaming van zekere vierkantige pennen, waarmede stukken hardsteen op elkander worden gemaakt of ijzerwerk wordt versterkt. – Ook elders gebruikelijk; vgl.

PIJTAK, *Bouwkw. Wdb.* 85: “Tot onderlinge verbinding van hardsteen, alsook van hardsteen met hout en ijzer, worden gesmede ijzeren doken gebruikt, die gewoonlijk 10 à 15 duim lang en 3, 4 à 5 duim dik en breed zijn. Aan de vier kanten worden hakkels gemaakt, waardoor zij, met lood vastgegoten zijnde, beter vast blijven.” || Bij balansbruggen komt, as ze gesloten bennen, de har van de brug te steunen op twee of drie doken (*dikke, uitstekende ijzeren pennen*), dat-i niet deurzakken ken. By al dit Hardsteen te leveren alle vereischte Ankers, koopere of loode Dooken en Krammen, loode Oogen, enz ... En op deze de Dekstukken ... te dooken met koopere Dooken, en met Lood vast te gieten. Ook moeten alle deeze stukken ieder met twee koopere 3/4 duims dooken op elkander gedookt, en met 1 duims Ankers in 't Metselwerk geankert worden, *Bestek steenhouderswerk* (Krommenie, a° 1781), Zaanl. Oudhk. Ankers met of zonder doken ..., punt- of andere doken, *Bestek stadhuys* Zaandam (a° 1846), Zaanl. Oudhk.

doolhof, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de visserij. Zeker soort van *vishouwer, met vier afdelingen, en van ijzerdraad gevlochten*. Evenzo in Z.-Holl. (o.a. te Dordrecht). – Ook als naam van verscheidene stukken land, die – door een sloot daarvan gescheiden – om een ander stuk heenlopen, d.i. het aan twee of drie zijden omsluiten. Zulke doolhoven hebben dus vaak de gedaante van een hoefijzer. Synon. **omloop**. || De Doolhof of Middenpolder, 3 ha weiland bewesten de Reef te Westzaan, *Verkoopbiljet*.

doon, bnw. *Vochtig, klam*; van wasgoed. || Wat is dat goed doon. – Evenzo elders in N.-Holl., en hier en daar ook in Z.-Holl., althans te Oud-Beierland.

doop, znw. vr. *Saus, vet, enz., waarin men zijn eten doopt*. Zie de wdbb. De eigenlijke bet. komt nog duidelijk uit in een uitdr. als: er is nog 'en klein dopie in (*er is nog een weinig vet, enz. over*). – Zegsw. *De doop loopt over de vis, 't loopt de spuigaten uit, 't wordt te erg*. – Vgl. *lollemandoop, mosterddoop, zuurdoop* en *dooplokje*.

dooplokje (uitspr. *dooplökkie*), znw. onz. *Een lokje* (klein ondiep bakje) *voor doop* (saus). || We eten vanmiddag schellevis, vraag dus effies van moeder 'en paar dooplokkies te lien (*leen*). – De woorden *doop* en *lokje* worden beide door VAN DALE vermeld. Ook de samenst. *dooplokje* was vroeger elders gebruikelijk. In de inventaris van een Groenlandsvaarder (± a° 1700) komen o.a. voor: “6 Vlakke bakken, 12 Doop-lokjes”, FRED. MARTENS, *Vogagie naar Groenland, voorwerk bl. 4*. – Zie **lokje**.

door, voorz. en bijw. Daarnaast **deur**. Zie de wdbb. – Af en door (of en deur) *af en toe*, bij *herhaling*. – Zie of en deur op **af**, er over en er deur heen op **over**, alsmede **verdeur**. || Ik ben er of en deur 'eweest. – Door en weer, *hetzelfde*. Thans in onbruik. || Daar zijn noch overig twee glazen, doch seer gebrooken, die door en weer gesien hebbe, en getuigen van 't geene gesegt is (nl. *dat er eertijds te Jisp schone geschilderde glazen waren*), SOETEBOOM, S. Arc. 472. – Vgl. **armpje-door**, en door midden op **midden**.

doorbonken, **doorjassen**, **doorjenzen**, zw. ww.; zie **doorstompen**.

doordeinzen, zw. ww.; zie **deinzen**.

doordeunen, zw. ww.; zie **deunen**.

doorgorrelen, zw. ww., intr. *Doordraaien, aan de zwier zijn*; alleen in de uitdr. hij gorrelt maar door (*van iemand die een paar dagen onder water geweest is*). – Vgl. **gorrelen**.

doorhaalder, znw. m. Daarnaast **deurhaalder**. Bij de kaasmakerij. *Het werktuig, waarmee de gestremde melk wordt doorgehaald*. Synon. **kliender**; zie aldaar.

doorhaalderskom, znw. vr. *Kom, waarin het wasgoed wordt doorgehaald*.

doorhalen, zw. ww. Daarnaast **deurhalen**. Zie de wdbb. – Bij de kaasmakerij hetzelfde als **klienen**: zie aldaar. – Vgl. **doorhaalder**.

doorloop, znw. Daarnaast **deurloop**. Zegsw. *'t Is deurloop met hem, hij is mal, er loopt een streepje door*.

doorlopen, st. ww. Daarnaast **deurlopen**. Zie de wdbb. – Deurlopend krediet, schertsende benaming voor een *geheim gemak*.

doorn, znw. m. Zekere plant. *Een soort van distel, met één hoge stengel en weinig bladeren*. Lat. *Carduus crispus* (VAN HALL, *Landh. Flora* 117; OUDEMANS, *Flora*, 2, 128). Ook de *Circium lanceolatum* (VAN HALL, *Landh. Flora* 118) wordt aldus genoemd. – De overige distels heten **stekels** (**stikkels**); zie aldaar. Een soort van **doorns** draagt de naam van **Haagse dames**.

doorpuimen, zw. ww., intr. Daarnaast **deurpuimen**. *Doorzetten, stijf doorgaan met wat men doet (lopen, enz.)* (de Koog). || Hij puimt maar deur.

doorroker znw. m. Daarnaast **deurroker**. Zie de wdbb. – Ook: *een losbol, lichtmis*. || 't Is 'en deurroker: hij heb zen vader al heel wat centjes 'ekost. – Evenzo in Groningen (MOLEMA 72).

doorslag, znw. onz. Daarnaast **deurslag**. In de bouwkunde. Benaming van *de balken die op de stenen voetingspilaren van een gebouw rusten en waarover de vloerriehels worden gelegd*. || 'Et deurslag rust meestal op 'en peuluhoutje. Vijf doorslagen, lang 15 M., *Uit een bestek* (19de e.).

{p.77}

doorsteken, st. ww. trans. Daarnaast **deursteken**. – Iemand deursteken, *iemands arm nemen, de arm door die van een ander steken*. || Zie zo, steek me nou maar door.

doorstompen, zw. ww. Daarnaast **deurstompen**. Bij het biljarten, als benaming voor een ongeoorloofde wijze van spelen. *Als de drie ballen in een rechte lijn liggen, de beide voorste met de keu tegen elkaar duwen en beide door de hevigheid van de stoot tegen de derde aan doen vliegen*. Ook **doorbonken**, **doorjassen** en **doorjenzen** genoemd.

doortuinen, zw. ww.; zie **deunen**.

doorvazelen, zw. ww., intr. Daarnaast **deurvazelen**. *Doorzetten, doordruisen, toedoen*. Zie **fazelen**. || Hij vazelt maar door (*hij redeneert maar toe, hij gaat zijn gang maar*).

doos, znw. vr. Zie wdbb. – Een doosje (uitspr. *dosie*), *twee sneetjes koek met boter er tussen* (Zaandam). || Wacht, ik wil nog wel 'en doosje. – Vgl. **duitsdoosje**, **wiezeldoos**, **stuiversdoosje**.

dop, znw. m.; zie de samenst. **harpdop**, **kiendop**, **urkedop**, **waaidop** en **hoppedopjesman**, **dopjesspel**, **doppehok**, **doppesteen**.

dopjesspel (uitsp. *doppiesspel*), znw. onz. Daarnaast **doppiesspul**. In de uitdr. 'tis doppiesspel, 't is vergeefse moeite. || Dat ken-je gerust laten, 't is toch doppiesspul. De Advocaat Leoninus wilde eigentlijk met die woorden te kennen geven, dat, vermits het soude zyn dobjes spel, indien hy voor zyne Meesteres quam te pleyten by Rechters, welke hy wist dat haar party waren, hy bedankte voor de klugt, *Schuytpraatje* 7. – Dopjesspel is eigenlijk een goochelspel. De goochelaar op de kermis plaatst een zes- of achtstal kleine bekertjes of dopjes omgekeerd op de tafel en verbergt een balletje onder één daarvan. De omstanders moeten dan raden onder welk dopje het zich bevindt. Daar dit raden meestal vergeefs is, heeft dopjesspel de betekenis van *onbegonnen werk, vergeefse moeite*, gekregen. – Het woord is ook elders in Holl. en Friesl. bekend; vgl. HALBERTSMA 715.

doppenhok, znw. onz. In een pelmolen. *Het hok, waar de doppen van de gepelde garst worden geborgen*. || (Zij) mogen ... geen doppe uyt het dophok opscheppen al rokende (nl. *tabak rokende*), *Hs. pelderscontract* (a° 1728), Zaanl. Oudhk.

doppemeel, znw. onz. *Fijngemalen doppen* (b.v. van rijst, cacao enz. || Vroeger was 'et 'en oliemolen, maar nou wordt er doppemeel mee 'emalen.

doppesteen, znw. m. Ook **doppestien**. In sommige pelmolens. *Stenen boven in de kap, om doppen te malen*. || De molen raakte in de brand deur 'et warm lopen van de doppestienen.

dorp, znw. m. (?); zie **darp**. – Als znw. onz. Zie de wdbb. – Het rooie dorp, de gevangenis. || Hij is nê 'et rooie dorp. – Ook elders bekend.

dorrel, znw. m. Ook in de samenst. **snotdorrel**. *Neusvuil, snot*. || Hè, wat kwam er 'en dorrel uit (*bij het neussnuiten*). – Zie **dorrelen**.

dorrelen, zw. ww., intr. *Snoffen, het snot ophalen in een vuile neus* (de Wormer). Zie **dorrel**. || Je moete niet zo dorrelen.

dors, bnw. en bijw. *Dwars*. Thans bijna geheel door Ned. dwars verdrongen. Als znw. is dors echter nog algemeen in gebruik. Een dors is een *dwarssloot, die de verbinding vormt tussen enige parallel lopende hoofdsloten*. Het woord is onz., doch heeft onder invloed van het daarnaast gebruikelijke dorssloot ook het vr. geslacht aangenomen, dat thans het gewone is. Het aantal dorsen is in de waterrijke Zaanstreek zeer talrijk. Naast dors en dorssloot vindt men in geschriften soms dwars en dwarssloot. || De dors van de molen het Hart (te O. Zaandam). De Duinmaaiersdors (dors bij de molen de Duinmaaier, te O. Zaandam). De dors bij de Paap (molen op de Koog). De Wijdewormer-dors. De Zoetelaarssdors (onder Oostzaan). De Welpotsdors (te Wormer). Papendors (te Zaandijk), de lange dors (te Zaandijk en te Oostzaan), Dorssloot (te Jisp), *Kaart v.d. Uytw. Sl. 12*. Recht oestwaert uut ten halver dorssloet toe, *Hs. T. 118, f° 30 r°* (Westzaanden, a° 1653), prov. archief. Mits (zij) een vrije vaart door de dorssloot van Stickelpadt sulle hebbe, en dat alle 3 oft 4 jare de geheele sloot en 't dors sall moete opgediept werden, *Hs. (W. Zaandam, a° 1705)*, Zaanl. Oudhk. Schout en Schepenen ... ordonneren ... dat alle de Slooten beoosten de weg ..., als meede alles dwarsen of dwarsslooten aldaar sijnde, zullen moeten worden gesuyverd van allerlei Kroosen, Flappen, Rieden en Ruygten, *Handv. v. Assend. verv. 514* (a° 1772). – Dors is met dwors een bijvorm van dwars, dwars. Zie **overdors** en vgl. **dwors**.

dorsen, zw. ww.; vgl. **dars**.

dorssloot, znw. vr.; zie **dors**.

dorsten, zw. ww.; vgl. **uitdorsten**.

dot, znw. m.; vgl. **kaledot**, **kalkedot** en **dotei**.

dotei (uitspr. *dot-aaï*), znw. onz. *Ei, waarin zich reeds een vogel begint te ontwikkelen*. Ook elders in gebruik; VAN DALE vermeldt dodei, *vuil ei*. || Ei, ei dotei, allerhande eiertjes (*begin van een kinderrijm*). Hè, dat's gemien om me met 'en dotei te gooien. – Vgl. **kaledot**.

dotje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *een slordige vrouw, slons* (Zaandam). || 't Is 'en dotje. Waarschijnlijk een toepassing van dot, dat soms aanduidt een smerige, onooglijke bundel of frommel van iets; vgl. b.v. een dotje poetskatoen (voor de machinekamer).

{p.78}

dottelen, zw. ww.; zie **doddelen**.

douw, znw. m. *Duw*. Zie **douwen**. || Geef 'em maar 'en douw. Het ken wel teugen 'en douwtje. – Evenzo elders in Holl.

douwen, zw. ww. *Duwen*. Zie de wdbb. || Je moete niet zo douwen. || Formule, haastig uitgesproken als iemand iets vindt en zich het gevondene wil toeëigenen: Vind, houd, zakkie 'douwd, *ik vind, ik houd, ('t wordt in mijn) zakje gedouwd*. – Vgl. **douw**, **douwvloot**, **uitdouwing**.

douwvloot, znw. vr. Bij de kaasmakerij. *Het vlakke, houten bakje, waarin de kaas geplaatst wordt, wanneer zij met de hand wordt geperst*. Alsdan wordt er met de hand op de opvolger gedouwd (*geduwd*). Geschiedt het persen onder de pers, dan staan de kaaskoppen op een ander soort van bakken, die persvloten worden genoemd.

doven, zw. ww., trans.; zie **dogen**.

dra, bijw. Daarnaast **drê**. Zie de wdbb. || Zo drê as ik thuis kom, zel ik 'et doen.

draad, znw. m. Daarnaast **dreed**. Zie de wdbb. – Zegsw. Daar is draad an, *dat gaat vlug, met gang*; b.v. als iemand snel voorbij stuift, als een steen met kracht door de lucht vliegt, enz. Ook hetz. als daar is doek an, *dat duurt lang*. – Dat bennen lange drêden, *daar is heel wat aan vast, daaraan is heel wat te doen*. – Als een trekpotslangzaam giet, zegt men: Nou dat's ook van dreedje kom-uit. (*omdat de straal haast zo is als een draad*). – Vgl. de samenst.

drummelsdraad.

draagdeel, znw. vr. Meerv. draagdelen. Bij de pakhuizen en molens. *Een stevig deel, die bij het lossen van zaad, enz. van het gangboord der schuit naar de wal, of van daar over schragen naar de ingang van het pakhuis wordt gelegd, en waaroverheen het zaad gedragen wordt*. || 2 Schraagen, 2 stortdeelen, 1 draagdeel, *Invent. oliemolen* (O. Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

draai, znw.m. – 1) *Draaiing*. Zegsw. Zijn draai hebben, *zijn zin hebben, genoeglijk bezig zijn*. || Nou heb-je je draai, hè? Hij heb zijn draai, hoor (*'t is geheel naar zijn zin afgelopen, of hij is met iets bezig, dat geheel met zijn zin overeenkomt*). – Bij de zeildoekweverij. In de draai, *in bewerking*; van het garen, waarvan het doek geweven wordt. Het garen is in de draai van het tijdstip af, dat het in het ziedhuis komt om gekookt te worden totdat het op zolder wordt gebracht om op kleur te worden uitgezocht. Met het opmaken van de balans wordt opgegeven, hoeveel garen er gereed is en hoeveel in de draai. || Hoeveel ketels heb-je nog in de draai (*hoe groot is de hoeveelheid garen, die nog in bewerking is, garen voor hoeveel ketels ligt er nog op het veld te bleken, is er in de kuip, enz.*)?

2) *Draaibrug*. Thans verouderd. || Eerstelijk soo is ... sijn versoek geconsenteert om over de sloot agter sijn huys ... te moge leggen een brug, ofte wel een dray, soo wijt als de Wouder sluys en op die hooogte als de andere Bruggen ofte draye over deselve sloot. *Hs.* (a° 1727), archief v. Krommenie. Symon Nannings wordt geconsenteert aende dijck een dray te mogen leggen. *Hs.* (a° 1693), aldaar. (Wordt geordonneerd), dat de draye gelegen over de Gouw sulle moete wijt sijn 20 voet, item de draye over de Weerpatsloot gelegen sulle moete wijt sijn 17 voeten, *Hs. keur* (Oostzaanden, a° 1718), archief v. Zaandam. Een vryen perseel ackerlants gelegen in den ban van Westzanen recht beneven den draey vuyt, *Hs. U.* 137 (a° 1598), prov. archief, – Op oude kaarten wordt een draai vermeld benoorden Krommenie bij de Wouden. Hiernaar zal genoemd zijn het geslacht OVER DE DRAY, dat in de vorige eeuw te Krommenie voorkomt. Een Cornelis Claesz. over de Dray wordt vermeld a° 1699 en 1708. – Te Oostzaan is draai nog bekend als naam voor *een brug die uit één enkele plank bestaat, welke om een pen draait*. – Ook in Friesl. en Groningen kent men draai in de zin van *smalle draaibrug voor voetgangers*. – Vgl. **Dreitje**.

draaien, zw. ww. Vroeger ook **dreien**. Zie de wdbb. || De Prince wimpels weyen, zie Janmaat 't hoedje dreyen, BUTTER. *De Zaan* 4. – Vgl. **draai**, **draaioor**, **draaischoen**, **Dreitje** en **aandraaien**.

draaiertje, znw. onz. *Een wind, juist sterk genoeg om de molen draaiende te houden.* || Er was vannacht niet veel wind: zo'n draaiertje.

draaioor, znw. m. en vr. *Iemand, waar men niet op aan kan.* Synon. **draaischoen**; zie aldaar. **draaischoen**, (uitspr. *draaiskoen*), znw. m. en vr. *Iemand die alles verdraait, onbetrouwbaar persoon, huichelaar.* || Och, ze is zo'n draaischoen. – Vgl. **draaioor**.

drabbig, bnw. Zie de wdbb. – Van personen. *Onlekker, ongesteld.* || Ben-je wat drabbig vandaag? – Soms ook *lui, traag*. || 't Is zo'n drabbige vent. – Vgl. **drabzak**.

drabzak, znw. m. – 1) In een oliemolen. *De druipzak, waardoor men de olie filtreert, en waarin dus de drab achterblijft.*

2) *Een lummelige, logge vent*, || 't Is 'en drabzak van 'en kerel. Zo'n drabzak. – Bij de 17de-eeuwse Hollanders komt in dezelfde zin voor **drafzak**. Vgl. b.v. BREDERO, *Moortje* 906 : "O, dien oude draf-sack" **Draf** en **drab** zijn verwante woorden van gelijke betekenis. – Vgl. ook **drabbig**.

drabzak, bnw. *Lummelig, lijsig.* Zie **drabzak** 2. || Loop niet zo drabzak. – In Drechterland kent men **drafzak** als scheldnaam voor *iemand die zeer lui is*.

drachtig, bnw. Van molenwieken. *Gelijk van dracht, evenwichtig zijnde.* Is een der wieken te zwaar en de roede dus niet drachtig, dan loopt de molen moeilijk en kan alleen een {p.79}

sterke wind hem draaiende houden. || De molen loopt zwaar, we moeten 'em weer drachtig maken. Van buiten kan een wijk of twee niet drachtig staan, waar door de Windt ... haar niet doet snel omgaan. SCHAAP, *Bloemt*. (ed. 1724), 151. – Zie **wandrachtig**.

draf, znw. m.; zie **kippedraf** en **kwikkeldraf**.

dragen (droeg, 'edroegen), st. ww. Daarnaast soms nog **drêgen**. Zie de wdbb. || Wil-je me effies helpe drêgen? "Wat is daar an gelegen?" "Nou, de juffrouw moet de schoentjes zelf drêgen" (*uit een kinderrijm*), *De Gids* 1893, III 29. Den 17 Dito is Cees Loene overleden, den 20 Dito zijn vrouw en zijn agter malkander gedroege, *Journ. Hoogeboom*, April 1724. – Vgl. **opdragen** en **draagdeel**.

drager, znw. m.; vgl. **zakkedragers**.

dral, bnw. – 1) *Stijf gedraaid*. || Dral garen. Een dral touw.

2) *Als gedraaid*; dus *rond, stevig, vast, gedrongen*. || Dat kind het zukke lekkere dralle billen. Een dralle jongen. 't Is dral goed (*van stevige, vette aal*). – Vandaar ook: Dat broekje zit dral (*gespannen*). Het waait flink, 't zeil staat zo dral (*bol, rond*). – Ook als geslachtsnaam DRAL.

3) *Stijf, doch niet vast*. || Die manchetten bennen dral. Hoe meer dat je roere, des te dralder wordt de pap.

4) *Bol*; van de wind. Nu verouderd. || S.W. wint met een dralle koelt. *Journ. Gijsen*, 8 Jan. 1682.

Het woord is ook verderop in N.-Holl., in Friesl., Gron., Oost-Friesl., Nederd., Hoogd., enz. bekend; zie de wdbb. Het is verwant met **drillen**, **draaien**. In de Nederl. schrijftaal is het zeldzaam; OUDEMANS geeft alleen een voorbeeld van "dralle benen en kuitzen" (VAN ELDERVELT, *Hendrik en Pernille* 14). – Eertijds was in N.-Holl. ook de vorm **drel** in gebruik. || (*Het wordt zomer:*) De Boomen met haar Bloeyzel staan, de Jonge-luy we'er buyten gaan, ... de Erte -peulen worden drel, *Maygift* 46. Appelen, Peeren, Peulen drel, die haalt men daar, verstaat men wel, *Hoorns Liedboek* 108. – Vgl. Gron. **drel**, *stijf van de slaap* (van oogleden), op **drul**.

dralte, znw. vr. In de uitdr. *in de dralte zitten, in de benauwdheid zitten*. Vgl. **dral**. || Ze zat zo in de dralte; ze wist niet hoe ze er mee an most. 't Was zo'n rommel: 'k zou net de boel wet oproden (*opruimen*) en deer kwam domenie; wet zat ik in de dralte!

dram, bnw. *Drukkend, broeiend*; van het weer. Niet slechts in de zomer is het dram, maar ook bij koud, doch benauwend weer. Synon. **drammig**. || Wat is 'et dram weer vandaag, 't is of de lucht op je hangt. 't Was de hele dag al zo dram, 't is geen wonder dat er onweer komt. – In de Wormer zegt men drem, in de zin van *vochtig, klam*. || 't Is overal zo drem in huis, alle muren ben nat (b.v. *bij het intreden van dooi of bij broeiend weer*). Synon. **drems**. In de Beemster kent men zowel dram als drem en heeft het woord beide betekenissen (BOUMAN 22). – Soms gebruikt men dram en drammig ook in de zin van *lui, loom*. Synon. **drabbig**. || 't Is zo'n dramme (drammige) vent.

Dram, drem, is verwant met Mnl. dremmen, *dringen, benauwen*, waarbij ook bedremmelen hoort. Zie de wdbb. Elders kent men drammen in de zin van *dwingen, drenzen van een kind* (Friesl., Oost-Friesl., Nederduitsl. Gelderl.).

drammig, bnw. Hetz. als **dram**; zie aldaar. || Over dag zuk drammig weer en 's avonds zo koel, dan krijg-je 'et net weg. – Drammig is ook in het Ndd. bekend.

drangwater (met hoofdtoon op *drang*), znw. onz. *Water, dat door de vloer naar boven dringt*. || 't Water staat zeker hoog, want we hebben last van drangwater in de kelder. Er komt drangwater door de vloer.

drank, znw. m. Zie de wdbb. – Ook *spoeling, draf*. In het bijzonder *het zure vocht, dat bij de stijfelmakerij ontstaat en dat van de stijfse, die zich in de kuipen gevormd heeft, wordt afgeschept*. Drank is een zeer gewild veevoeder. Tegenwoordig worden echter ook de vaste bestanddelen uit de drank gehaald en tot koeken samengeperst. || Daar gaat een schuit met drank, die komt zeker van het stijfsehuys. Evenzo in Friesl. (HALBERTSMA 739). – Vgl. **drankbak**, **drankkuil**, **dranktafel**.

drankbak, znw. m. Bij de stijfelmakerij. *De bak, waarheen de drank* (afval van de stijfse) *wegvloeit*. Zie **drank**.

drankkuil, znw. m. *De kuil, waarin door de boeren de drank* (spoeling) *wordt bewaard*. Zie **drank**.

dranktafel, znw. vr. Bij de stijfelmakerij. *De brede houten goot, waarlangs de drank* (zie aldaar) *langzaam afvloeit*. Op de tafel blijven dan de stijfse delen achter, die later worden afgeschept.

dransbalk, znw. m. *Huilebalk, schreiend kind*. Zie **dranzen**. || Lillike dransbalk, hou je stil. – “Dransbalk, potje kalk, driemaal om een oortje. Zet je potje op de sluis: morgen komt de dransbalk thuis” (*scheldrijmpje*).

dranzen, zw. ww., intr. *Drenzen, dwingerig schreien*; van kinderen. || Dat kind loopt altoos te dranzen. Drans nou niet langer, of je zel te bed. – Dranzen is ook verderop in N.-Holl. en in Gron. gebruikelijk; drenzen komt gewestelijk ook elders in Holl. voor. Zie FRANCK op drenzen, en vgl. **dransbalk**.

drasbroek, znw. m. *Sukkelige, logge vent*. || Hè, wat is dat 'en drasbroek. Willem is zo'n komiek drasbroekie, 't is net 'en meisie. – Het woord is in de 17e- en 18de-eeuwse Holl. kluchten zeer gewoon; zie OUDEMANS 2, 141.

drebbel, znw. m.; zie zegsw. op **hebbel**.

dreed, znw. m.; zie **draad**.

{p.80}

dreef, znw. vr. *Klap, oorveeg*. Alleen nog in de zegsw. een klap en drie dreven, as je meer hebben wille, dan zel ik je meer geven, als uitdaging tot een kloppartij.

dreien, zw. ww.; vgl. **draaien**.

dreigen (uitspr. *draigə*), zw. ww., intr. *Voornemens zijn, van plan zijn*. || Vader dreigt na de Koog te gaan, maar as je niet lank werk hebbe, ken-je hem misschien nog wel effies spreken. Dreig-je gauw weerom te kommen? – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 101). Dreigen in deze zin komt reeds in de Mnl. voor (*Mnl. Wdb.* II, 395) en in de 17de e. bij HOOFT (OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 79). – Naast dreigen was vroeger ook driegen in gebruik. ||

“Hoe laat denkt gy (weer na huis) te gaan, wel te verstaan met wat schuit.”(Boer:) “Wel ik dagt merge vroeg maar na huis toe te loopen, maar het kan my zo veel niet schelen, om het selschop wil ik dan wel mee vaaren; driegt men Heer merge ook weer om, en met wat schuit?”, *Vlugtende Banqueroetier* 47. Evenzo ook bij HOOFT (OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 80). Tegenwoordig is driegen nog bekend in de Beemster, maar in de enigszins gewijzigde bet. van *voornemens zijn, doch dat voornemen niet ten uitvoer brengen, dus dralen, talmen*. || Men moet niet driegen maar doortasten, door lang te driegen gaat soms de beste gelegenheid verloren (BOUMAN 23). Leg maar niet te driegen (*Navorscher* 8, 89). Ook in Friesl. (Makkum) was driegje, *voornemens zijn*, in gebruik, en daarnaast in dezelfde zin ook drouwje (HALBERTSMA 736 en 757). Bij de 17de-eeuwse Amsterdammers is driegen in de gewone betekenis van *dreigen* zeer gewoon. || Ick bin veur gien driegen vervaert, BREDERO, *Spa. Brab.* 1838. Een gedriegt man leeft wel zeven jaar. Alle drieghers vechten niet, SPIEGHEL (ed. VLAMING), 283. Zie verder OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 92, *Wdb. op Hooft* 80.

Dreitje, znw. onz. Naam van een stuk land op de Koog. Thans onbekend. || Het Dreytje (a° 1735). – Misschien hangt de naam samen met *draai*; zie aldaar.

drel, bnw.; zie *dräl*.

drem, bnw., zie *dram*.

drempel, znw. m. Daarnaast ook **drumpel**. Zie de wdbb. – Men spreekt ook wel van onder- en bovendrempel, van een kozijn. In de algemene taal zegt men in deze samenstellingen – dorpel; zie de wdbb. || De stijlen en bovendrempels (van de raamkozijnen) zwaar 10 bij 12 duim, de onderdrempels zwaar 10 bij 15 duim, *Bestek woonhuis* (Wormerveer, 19de e.).

drems, bnw. Hetz. als **drem**; zie op *dram*. || Met die dooi is alles drems (*vochtig, nat aangeslagen*; van muren, enz.).

drenzen, zw. ww.; zie *dranzen*.

dres, znw. m. (?) *Bouwland, dat braak ligt en zolang tot weide dient, meest voor paarden en schapen*. || Stuur de peerden maar in de dres. – Evenzo in Waterland en W.-Friesl. en, althans vroeger, ook in Kennemerland. || Voorts dat men geen Paerden sullen kuyeren op eenige Dijcken, ten waer dat hy daer Dresschen by hadde, op de boete van 3 stuyvers, (Akersloot, a° 1661), LAMS 481; zie ook 480, 482, 488. – Vgl. ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669) 68, 33: “De goede Jan heeft twee Jaer geweest van huys, sijn landt leydt ter Dresch ... daer is niemant die sijn Acker wil bouwen ter noot.” – Zie HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 249b: “ager novalis, novale, vervactum. Al. *brach acker so man das ein jar umb das ander seyhet, B. dreslant, lant dat dres leyt*.” KIL. heeft: “dres, dres-land, Holl. j. dries” en “dries, dries-land, dres, dres-land, ager novalis, novale, vervactum; ager pascuus.” – Dries is vooral in Z.-Nederl. nog een zeer algemeen woord. Zie de wdbb.

Dreumelen, znw. Naam van een sloot in het Westelijk deel van de ban van Jisp, uitkomende op de Rijper-vaart. || Een stuk weiland, gelegen langs de Wilde Vaart en Dreumelen.

dreutel, znw. m. – 1) *Klein kind, dreumes*. Ook bij VAN DALE en DE JAGER, *Freq.* 1, 81. || Een kleine dreutel. Wat 'en aardig dreuteltje. – 2) *Onhandig persoon, teut*. || Hè, wat ben-je 'en dreutel, ken-je dät niet eens doen? – Zie voor de afleiding van het woord FRANCK op dreutel en KOOLMAN op drötelen. – Vgl. *dreutelen*.

dreutelen, zw. ww., intr. *Onhandig of dom bezig zijn*. || Hoe ken-je zo dreutelen! 't Is wel aardig zo'n klein kind zelf dreutelen te laten. – Zie *dreutel* en vgl. *dreutelig, gedreutel* en *voortdreutelen*.

dreutelig, bnw. *Onhandig, onbevattelijk*. Zie *dreutel*. || Ben-je altijd zo dreutelig? Zo'n dreutelige meid ken ik niet gebruiken.

drie, telw.; vgl. zegsw. op *staan*.

driebeen, znw. m. Daarnaast **driebien**. *Een stuk land, dat aan de ene zijde in drie evenwijdige tongen (benen) uitloopt*. Zie *been*. || Hij het een van zijn stukken land verkocht,

een driebeen. 't Is 'en driebientje. Dirck Wulmsz. driebeen, Jan Ouwels driebien, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

driegen, zw. ww., zie **dreigen**.

driegroot, znw. m. *Zekere munt, ter waarde van drie groten*, d.i. 7½ cent. De benaming is thans bijna verouderd. – Synon. **royaal**. || 't kost 'en driegroot.

Driehond, znw. m. Naam van land. Zie **hond II**.

Driekoeven, znw. vr. Naam van land; zie **koeven**.

driel, bnw. *Kregel, inwendig boos, driftig*. || Ze sprak me maar aldoor tegen; ik wier (*werd*) op 't lest toch zo driel! Ik ben er om in tien winkels 'eweest, maar ik kon 'et ner-{p.81} gens krijgen; ik wier er zo driel om. Wat ben-je gauw driel. – Waarschijnlijk behoort driel bij drielen, drîlen, bijvorm van drillen; zie **drijlen**. Drillen beduidt o.a. *beven*, *trillen*. De eigenlijke betekenis van driel zou dus kunnen zijn *inwendig trillende van kwaadheid*.

drielicht, znw. onz.; zie **tweelicht**.

Driemaad, znw. vr. Naam van land; zie **maad**.

driestal, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van stukken land, die de driehoekige vorm van een driestal hebben. || Dat drystaltgen, *Polderl. Assend.* I f° 28 r° (a° 1599). Jan Cornelissen Coppens driestal, Jan Baerten de suyder (noorder) driestal, *Maatb. Assend.* (a° 1635). De driestall, *Polderl. Kromm.* (a° 1680) f° 18.

drieuurd, bnw. *Drie (goede) uren (spenen) hebbende*; van een koe, die slechts uit drie van de vier spenen goede melk geeft. Zie **uur**. || Een drieuurde koe. – Ook als znw. || 't Is een drieuurd. – Evenzo in Waterland (BOUMAN 23).

driewield, bnw. *Drie wielen hebbende*; van voertuigen. || Een driewielde kar. – Vgl. **tweewield**.

driewouts touw, zie **wout**.

drift, znw. vr.; zie **kippedrift**.

drijfboom, znw. m. Bij vissers. *Een der lange stokken (van 30 voet lengte), die dienen om het net open te houden bij het vissen met de kuil*. Aan weerskanten van de schuit heeft men een drijfboom, waaraan het net is vastgemaakt; men laat de schuit drijven en het net wordt dan achteraan gesleept.

drijfnat, bnw. Ook afgekort tot **drijf**. *Druipnat, doornat*. || Hij kwam drijfnat thuis. Ik was drijf. – Ook elders gebruikelijk.

drijfschuit, znw. vr.; zie **drijfver**.

drijlbak, znw. m. *De bak boven aan het drijlwiel, waarin de lege (klossen) worden bewaard*. – Zie **drijlwiel**.

drijlder, znw. m. *Iemand, wiens ambacht het is te drijlen*. Zie **drijlen**.

drijlen, zw. ww., trans. Bij de zeildoekweverij. *Het garen, waarvan de schering zal worden gemaakt, op klossen winden* (Krommenie, Assendelft). || Is 'et garen al 'edrijld? Van nu voort aen (sal) sich niemandt vervorderen om savonds naer achten te mogen dreylen off scheeren ..., off sullen moeten hebben een behoorlijcke luchter off lantaren. *Hs. keur* (a° 1687), archief v. Krommenie. Item dat alle de hennipcloppers-molenaers, hekelaers, scheerders, drijlders, etc, ..., idem ook elken reeder die heekelen, drijlen ofte scheeren laet in sijn eygen huys, gehouden sullen wesen ... naer 't luyden van de klok het werk absoluyt te staecken, *Hs. keur* (a° 1732), aldaar. – Het Fr. kende drilje, trilje, in de zin van *spoelen*, *spoelen opwinden*; vgl. KIL. "drillen, trillen, *Fris. j. spoelen, tramam rhombo glomerare, & duplicare fila, conglomerare fila.*" Een der betekenissen van drillen is *draaien*. Zie de wdbb. Naast drillen nu heeft een bijvorm drîlen bestaan. In *Mnl. Wdb.* III, 407, is daarvan één bewijspplaats opgetekend. Dat die plaats juist is overgeleverd, en drilen niet maar een schrijffout is voor drillen, is bijna zeker, daar ook KIL. vermeldt: "drielen, j. drillen." Met dit drîlen kan **drijlen** dus identisch zijn. – Zie verder **opdrijlen** en de met **drijf** beginnende samenstellingen, en vgl. **driel**.

drijlhok, znw. omz. *Een hok of afgeschoten deel van een huis, waar gedrijld wordt. Zie drijlen.*

drijlhuis, znw. onz. *Een huis, waarin gedrijld kan worden, en waarin zich dus een drijlwiel en een scheerraam bevinden. Zie drijven.* || Te koop een gebouw, ingericht tot drijlhuis.

drijlklos, znw. m. *Klos, waarop men het garen windt, dat de schering voor het zeildoek moet geven. Zie drijven.* Is het garen opgedrijld, dan worden tien drijlklossen naast elkaar op het klossenrak geplaatst en de draad van daar naar het scheerraam geleid. Door dit rond te draaien wordt van de tien draden de schering gemaakt. || Hoeveel drijlklossen heb-je al klaar? Der zit 'en drijlklos in de hobbel (*in de war*). Een lege drijlklos.

drijlwiel, znw. onz. *Het werktuig, waarmede men drijlt; een wiel, dat men ronddraait, en dat daardoor het over de haspel gehangen garen op de drijlklossen windt. Zie drijven.* Een soortgelijk wiel om te spoelen (*de weefspoelen op te winden*) heet spoelwiel.

drijven, (uitspr. *draivə*), st. ww. Zie de wdbb. – 1) Trans. Zie een zegsw. op **gepikt**.

2) Intr. Ook *haastig lopen, voortsnellen*. || Zeg ers, wat drijf jij er over heen? Hij drijft (*holt*) over de vloer. – In het Mnl komt driven reeds in een dergelijke zin voor, b.v. *Wal.* 8466: “Die vos quam tote hem ghedreven (*gesneld*)”; zie *Mnl. Wdb.* II, 419. Bij de 17de-eeuwse Hollanders vindt men drijvende in de zin van *in allerijl, plotseling*, en naar het schijnt is dit hier en daar in N.-Holl. nog gebruikelijk; vgl. *Taalgids* 2, 101.

drijver, znw. m. Daarnaast **drijfschuit**. *Een soort van vissersvaartuig.* Eigenlijk een schuit, die men met de stroom laat meedrijven. || Zy bequamen een Visschers Schuit, die wy Drijvers noemen, en ... op het Ye veel uit visschen voeren, *SOETEBOOM, S. Arc.* 573. Als hy nu in de Drijver was, leiden se de riemen in, lieten de Schuit met de vloedt te rugge drijven, *ald.* 574. – Ook elders in Holl. worden drijvers bij de visserij gebruikt, b.v. bij de zalmvangst.

dril, znw. m. Zie de wdbb. – Een dril hebben, *zenuwachtige haast aan de dag leggen*. || Wat heb-je weer 'en dril, je zelle vast wel op tijd an de trein wezen. Ze zit nooit ers rustig bij je, ze het altijd zo'n dril. – Vgl. **driel**, en zie de samenst. **poepedril**.

drilder, znw. m. *Harde wind.* || 't Is 'en ouwer-
{p.82}

wisse (*ouderwetse*) drilder vandaag. Wat 'en drilder! – Misschien *een wind, die alles doet schudden en trillen*.

drinken, st. ww.; zie zegsw. op **gieter** en vgl. **drank**.

drip, znw. vr. *Zeker onkruid, dat veel in granen voorkomt; een grassoort, Lat. Bromus* (OUDEMANS 3, 279 vlg.; VAN HALL, *Landh. Flora* 262). – In verkl. drippie, *een dripzaadje*. || Er zit veel drip in dat lijnzaad. Zeef de drip ers uit de garst. 't Was of de muizen de drippies uit de lijnkoeken vandaan zochten. – In Twente heet de plant drep of dreps, in het Mhd. trefs, trëfse, Hoogd. trespe. Elders in ons land heet dit gewas ook dravik en draverik. – Vgl. **dripkoek**, **dripzeef**.

dripkoek, znw. m. *Lijnkoek, gemaakt van zaad, waar veel drip in zit. Zie drip.* || Er wazzen veel muizen in de schuur, maar ze zatten alleen an de dripkoeken; de beste lijnkoeken lieten ze staan.

dripzeef, znw. vr. *Zeef om de drip uit het zaad te ziften.* || Twee drip-zeven, *Invent. pelmolen* (a° 1793), Zaanl. Oudhk.

drit, znw. m. *Drek, mest.* – Evenzo elders in N.-Holl. Het woord kom o.a. voor *Handv. v. Ench.* 197b (a° 1654). – Drit behoort bij drijten, *zijn gevoeg doen*. Zie voor de verwante vormen in andere streken *Mnl. Wdb.* op dreet en drite. – Vgl. **kippedrit** en **dritten**.

drits, znw. In de uitdr. an de drits zijn, *diarrhee hebben* (Assendelft). Vgl. **drit**. – Ook in het Stad-Fri.

dritten, zw. ww. intr. *Zijn gevoeg doen. Zie drit.*

droel, znw. m. en vr. Hetz. als **drol**; zie aldaar. – Evenzo in het Stad-Fri.

droelen, zw. ww., intr. Hetz. als **drollen**; zie aldaar.

droelig, bnw. en bijw. Hetz. als **drollig**; zie aldaar.

droger, znw. m.; zie **poldroger**.

drok, bnw. en bijw. *Druk*. Zie de wdbb. – Zegsw. Maak je niet drok, het kind is er, maak geen onnodige drukte. – Hij heb 't zo drok as de schout van 'et dorp, en die had één koe. – In verkl. als znw. drokkie, drukkie, drukte. || Wat 'en drokkie (*wat een onnodige drukte*). Wat het-i weer 'en drokkie. Nou, heb maar zo'n drokkie niet. – Ook: Maak geen drukkie (*maak geen ruzie*).

drokslees, znw. m. en vr. *Een druk en levendig persoon, druktemaker, levenmaker, wildebras*. || Trijn is 'en drokslees, ze brengt de rest altijd an de gang. Wat ben-je toch 'en drokslees. – **Drokslees** is misschien samengesteld met sleeds, slede. Vgl. **droksteven**.

droksteven, znw. m. en vr. Hetz. als **drokslees**; zie aldaar. || 't Is zo'n droksteven. Jan is 'en aardige jongen, maar 't is me 'en droksteven. – Vgl. voor de vorming Fri. babbelskute, roffelskute, babbelkous (HALBERTSMA 141).

drokte, znw. vr. *Drukke*. – Zegsw. koude drokte, overdrijving, onnodige bedrijvigheid. || Heb maar niet zo'n kouwe drokte. – In dezelfde zin ook kouwe drokte met lawaaisaus; vgl. **lawaaisaus**.

drol, znw. m. en vr. Daarnaast **droel**. *Iemand die onhandig en onbevattelijk is, dreutel, teut*. || Daar laat me die drol alles uit 'r handen vallen. 't Is toch zo'n droel, niks doet ze goed. Je bennen 'en droel, dat je dat niet eens begrijpe. – Het woord is één met Ned. drol; vgl. een dergelijke overgang van betekenis bij Ned. dreutel, enz. De verwante woorden komen in allerlei uiteenlopende opvattingen voor; zie de wdbb. – Vgl. **drollen, drollig, drul**.

drolbaars, znw. m. Schertsend voor *in de sloot drijvende faecaliën*.

drollen, zw. ww., intr. Daarnaast **droelen**. *Onhandig bezig zijn, onnozel zijn, dreutelen*. Zie **drol**. || Och meid, droel niet zo. Wat ben ik nou an 't drollen, ik gaan uit om 'en doek te halen en nou kom ik an mit 'en naaldekokker. Och moeder, wat ben-je an 't drollen, daar hebben we 't ommers niet over. Wanneer een fris en jeugdig Kindt het praten leeren eerst begint, soo heeft zijn praten weynig val ...; het drolt en praet, men weet niet wat, ja 't praet dat naeuw' zijn Moeder vat, SCHAAP, *Bloemt*. 135.

drollig bnw. en bijw. Daarnaast **droelig**. *Handelende als een drol (droel), dreutelig, onnozel*. Zie **drol**. || 't Is toch zo'n droelige vent. Wat heb-je dat weer droelig 'edaan. Dies of ik al wat drollig schrijf, en juyst niet in de maet en blijf, en hou al vry een Boersche stijl, ... soo neemt 'et echter in het goed', SCHAAP, *Bloemt*. 136.

drommel, znw. m. *Duivel*. Zie de wdbb. – Drommels op 'en ...; de drommel op 'en ... || Dat scheelt de drommel op 'en end (*dat scheelt een drommels eind, een heel stuk*). Je heb er drommels op 'en gemak van, as er vertrouwd volk bij 'et inladen is (*je hebt er drommels veel gemak van ...*). – De uitdr. is niet duidelijk en wellicht door analogie vervormd. Vgl. Fri.: it is ien dîwelommen pine, ien dealeommen jild, ien dikerdommen fjild, een duivelse pijn, drommels veel geld, een zeer groot veld, ien hontommen ein', een verbazend eind (HALBERTSMA 671). – In navolging van drommels op is men drommels door een soortgelijk woord vervangende, ook gaan zeggen: Wat heb-je verbazend op 'en kennissen (*verbazend veel kennissen*). 'k Heb er deksels op 'en schik 'ehad (*duivekaters veel plezier*). – Vgl. ook: dik-op (b.v.: wij krijgen dik-op regen) en vol-op, overvloedig.

droog, bnw.; vgl. droge bokking op bok-
{p.83}

king. – Zegsw. Zo droog as bien, zeer droog.

droogpruimer, znw. m. *Vervelende saaie vent*. || Wat 'en droogpruimer. – Evenzo elders in Holl., Utrecht, Overijsel; vgl. HALBERTSMA 758.

droogt, znw. vr. Met de gewone N.-Holl. afkorting voor droogte. || Het gras het van de zomer toch zo'n last van de droogt.

droop, znw. m. *Een ontsteking van de uier van melkkoeien en andere zoogdieren, waardoor de inwendige delen tot knobbels samentrekken*; meestal een gevolg van het vatten van koude, soms ook van verkeerd melken. || De bonte koe heb de droop in 'et jaar (*uier*). – Ook als naam van een zekere ziekte van kraamvrouwen. || Ze heb de droop 'ehad, toe ze drie weken oud-kraams was. – Zegsw. De droop in zijn ellebogen hebben, aan een ingebeelde ziekte lijden. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 23) en in Friesl. (HALBERTSMA 756).

Droost, znw. Naam van een stuk land bij O. Knollendam. || De kleine Droost.

drop (I) znw. m.; zie zegsw. op **hop II** en vgl. **ozendrop**.

drop (II), znw. vr.; zie **pijpjesdrop**.

drubben, zw. ww., intr. *Het hoofd laten hangen, bij de pakken neerzitten, druilen*. Meestal in verbinding met zitten. || Hij zit maar al te drubben, nou zen vrouw dood is. Wat is er mit jou, dat je zo zitte te drubben?

druiif, znw. vr. Zegsw. De druiven bennen rijp; gezegd als de knopen van een jas of broek er bij bengelen, er bijna afvallen. – Dat is een druifje, dat is een buitenkansie. In dezelfde zin ook: Wel, dat is de druif in mijn mond, zei de smid en hij verkocht een treeft. – Druif van iets hebben, met lust en ijver ergens aan bezig zijn.

druil bnw.; zie **drul**.

druipbak, znw. m. In een oliemolen. *De houten bak of goot onder de druipzak, waarin de gezifte olie druipt*.

druipen, st. ww.; zie zegsw. op **schotel**. – Bij het knikkeren. *Twee knikkers tegelijk van een zekere hoogte naar beneden laten vallen*. Deze rollen dan meestal ver van elkaar en de medespeler zegt in hoeveel schoten hij de ene knikker met de andere zal raken en wint indien hem dit gelukt. Vgl. BEETS, *Na vijftig Jaar* 183. – Bij timmerlieden het tegenovergestelde van **kippen**; zie aldaar.

druipsester, znw. m. In een oliemolen. *De sester, waarin de gezifte olie loopt uit de druipbak*. Zie **sester**.

druipsluipend, bnw. *Sluipende, behoedzaam lopende om niet bemerkt te worden*. || Druipsluipend liep-i 'et raam voorbij. Wat kom jij daar druipsluipend an?

druipzak, znw. m. In een oliemolen. *De zak van zeildoek, waarin de olie gegoten wordt om gefiltreerd te worden en waarin dan het dik achter blijft*. – Synon. **drabzak**.

druisig, bnw.; zie **druistig**.

druistig, bnw. Daarnaast **druisig**. *Onbesuisd*; van personen. || Wees niet zo druistig, je gooi de boel nog van tafel. 't Is 'en handige meid, ze is alleen wat druistig. Wat ben-je toch 'en druisige jongen! – Druistig komt in het Mnl. voor in de zin van *onstuimig, geweldig*; b.v. *drustighe tiran, een seer druystighe becoringe* (Mnl. Wbd. II, 447). Bij de 17e-eeuwse Hollanders vindt men het in de zin van *onbesuisd*; zie OUDEMANS. *Wdb. op Bredero* 95; DE JAGER, *Freq.* 1, 89. Het woord is afgeleid van het verouderde druist, *kracht geweld, aandrang, vaart*; zie Mnl. Wdb. op druust. – Vgl. **druistigheid**.

druistigheid, znw. vr. Daarnaast ook **druisigheid**. *Onbesuisdheid*. Zie **druistig**. || Daar loop-je me in je druistigheid de theeketel onderste-boven. Ze het me mit 'er druisigheid al heel wat borden 'ebroken. – Ook druistigheid is in de oudere taal zeer bekend; zie Mnl. Wdb. II, 447, OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 95.

druk (I), znw. vr. Zegsw. Dat is net zijn druk, dat is juist wat hem past, wat bij hem behoort. – Oorspronkelijk wel van de druk (van de Bijbel), die voor iemands ogen de geschikte was? || Die knecht is net zijn druk. As dat ok je druk niet is, dan moet je die meid maar weer gaan laten.

druk (II), bnw., zie **drok**.

drukslees, druksteven, znw.; zie **drokslees, droksteven**.

drukte, znw. vr.; zie **drokte**.

drul, bnw. *Druilig, slaperig, waterig en gezwollen*; van de ogen, vooral ten gevolge van verkoudheid. || Je hoeve (*behoeft*) niet te vragen of ze verkouwen is: wat staan der ogen drul. Zijn ogen stonden zo drul. Wat kijk-je drul. Wat zien-je der drul uit, heb-je slecht 'eslapen? – Evenzo verderop in N.-Holl. Vgl. ook *May-gift* 33: “Ziet hoe drul de Leeuw'rik staat, als 't niet na haar zin en gaat”. – Molema 88 vermeldt drel, *stijf van de slaap* (van oogleden); vgl. *dral*. – Zie *drol* en vgl. Ned. druilen. – Daarnaast ook **druil**. || Zen ogen staan druil van verkouwenis.

drummelsdraad, znw. m. Daarnaast **drumdreed**. Bij de zeildoekweverij. *Een der draden van het overschietende eind van de schering, dat, als het geweeft klaar is, wordt afgesneden*. De drummeldraden zijn ruim een halve el lang en worden door de wever gebruikt om gebroken draden te herstellen. || Heb-je assieblief 'en drummeldreedje voor me: 'et touwtje van mijn pijlenboog is stukkend. – Ook elders bij wevers gewoon; vgl. de wdbb. op drom, dreum en dreumel.

drumpel, znw. m. zie *drempel*.

{p.84}

dubbel, bnw. Daarnaast **dubbeld**, en eertijds ook **dobbel**. Zie de wdbb – Dubbelde-bloot, dubbelde-krentebol, bij het domineren; zie op *bloot*, *krentebol*. – De Dubbelde buurt (op de Koog, te Westzaan en te Wormerveer), *dat gedeelte van het dorp, waar aan weerskanten van de weg huizen zijn gebouwd*. || Hij woont in (*of op*) de dubbelde buurt. Evenzo in andere N.-Holl. dorpen. – Vgl. *Dobbelkamp*.

dubbeltjesdikkertje, znw. onz. *Een koek van een dubbeltje*. Zie *dikker*.

dubbeltjespondje, znw. onz. *Dubbeltjesdikkertje, een pondskoek van een dubbeltje*. || Haal maar 'en dubbeltjespondje.

dugd, znw. vr.; zie *deugd*.

duig, znw. vr. *De hoeveelheid hooi of stro, die te gelijk aan het vee wordt toegediend*. Men bezigt het woord, onverschillig of het hooi daarbij aan een vork gestoken, in een mand gepakt of in de arm genomen wordt. || Voor ik na bed gaan geef ik de koeien nog 'en goeie duig (*vork met hooi*). Wanneer krijgen ze de leste duig? Ik zel ze nog maar 'en duichie geven. Een grote en een kleine duig. De eerste en de tweede duig. Een middag- en avendduig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 23) en in Gelderland (*Navorscher* 9, 27).

duikelaar, znw. m. Daarnaast ook **duiker**. Zekere plant. *Lisdodde*. Zie *duul*. De bloem wordt door de jongens afgeplukt en te water gegooid; hij duikt dan onder en komt na een poos, met de steel boven, weer aan de oppervlakte. De naam is ontleend aan dit duikelen. Vgl. *domp II*.

Duikelsloot, znw. vr.; zie *Deukelsloot*.

duiker, znw. m. Zie de wdbb. – Ook *zeker soort van brosse spijkers*; spijkers met kleine koppen, die dus geheel in het hout wegduiken. Men heeft ¼ pons, ½ pons, 1, 2 en 6 pons duikers. Zwaardere soorten noemt men gewoonlijk lasijzers. Vgl. verder op *spijker*. || 2200 4 pons Schotspijkers, 450 10 pons Duikers, 1075 6 pons taaye Nagels, *Invent. molenmakerij* (a° 1846), Zaanl. Oudhk. – Ook als naam van stukken land, die dikwijls onder water staan. || De duikertjes (land in de polder het Woud). – Vgl. *duikelaar* en *kroosduiker*.

duikersdoodje, znw. onz. Alleen in de zegsw.: Dat zel 'en duikersdoodje wezen, as 'et goed ofloopt, het is een kleine kans, dat het goed gaat (Krommenie, Koog). Dat is 'ok en duikersdoodje, 't is een onverwacht buitenkansje (Westzaan). – Vgl. Fri. dat giet op ien dîwelsdea âf, Stad-Fri. (dat gaat op 'n duwelsdoodje of; hy weaget it op 'n dûwelsdootje oaf; gezegd van iemand die zich moedwillig aan doodsgevaar blootstelt (HALBERTSMA 66 en 99). Wie zich aan zelfmoord schuldig maakt valt in handen van de duivel. Begeeft men zich moedwillig in doodsgevaar en sterft men, dan behoort men ook aan de boze. Wie dit doet waagt het dus op een duivelsdoodje af. – Toen de uitdrukking niet meer goed begrepen werd, kon men dit duikersdoodje licht gaan opvatten in de zin van *een groot gevaar, waaraan men*

ternauwernood kan ontsnappen, en deze betekenis raakt aan die van de tegenwoordige Zaanse uitdrukking.

duil (I), znw. vr. Zie *duul*.

duil (II), znw. *Deuk*. Alleen in de alliterende uitdr. vol deuken en duilen (de Wormer). || Die hoed zit vol deuken en duilen. De koperen ketel is vol deuken en duilen, – Vgl. Oost-Fri. *döle, grube, vertiefung, dölke, grübchen* (dat kind hed dölkes in d' wang'), een bijvorm van *dole, dolle, niedrung, senkung, graben, grube* (KOOLMAN 1, 310). – Vgl. *dule*.

duim, znw. m. Zegsw. Ergens de duim tussen zetten, zorgen dat iets niet gebeurt. || Ze ben van plan om die schreeuwer in de raad te kiezen, maar we moeten er de duim tussen zetten. – Gaan maar op je duim zitten; tot een kind gezegd, als er geen stoelen meer vrij zijn. Evenzo in het Stad-Fri. – Men zegt ook (tot kinderen als er geen stoelen meer zijn): Zet je duim in je gat, dan heb-je 'en stoel met 'en kruk. – In verkl. *duimpie*. Een soort van gebak, dat alleen tegen St-Nicolaas verkrijgbaar is. *Langwerpige hardgebakken stukjes koekdeeg, in vorm en grootte overeenkomende met een gestrekte duim*. Aan de kinderen wordt verteld dat het de afgehakte duimen van ondeugende kinderen zijn. || Sintereklaas heb peperneuten en duimpies 'estrooid. – Zo ook elders.

duimauweger, znw. m.; zie op *sluitauweger*.

duimelen (I), znw. ww.; zie *dummelen*.

duimelen (II), zw. ww. *Tuimelen, buitelen*. || De boel duimelt onderste-boven. – Duimelen is een bijvorm van het meer gebruikelijke *tuimele*. Vgl. Gelders *nadummelen, met een zwakke, waggelende gang gaan*, aangehaald bij DE JAGER, *Freq.* 1, 783, op *tommelen*.

duimeling, znw. m. Zie de wdbb. – Op een binnenvaarttuig. *De haakring, waar het roer met de hangers in hangt*.

duinmaaiër, znw. m. *Duinmeier, duinopzichter*. Nog bekend als de naam van een molen te Westzaan en te Koog, de Duinmaaiër, doch overigens verouderd. || Want na dat het Krijgsvolk van desen Staet, van Spanje en de andere Bontgenooten ten meestendeele, desgelijks de Franse ten meestendeele (niet alle terwijlen sy nu best hasen konden jagen, alsoo de Duynmaayers na huys getrokken waren, en daer mede noch eenig wildt op deden, welke vermoeden was door fretten geschied te zijn) het veld verlaten en in de Winterlegering trokken, moeten wy noch yets van wegens den Keurvorst .. seggen, SOEETEBOOM, *Ned. Schout.* 647. – Vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Hoofd* 83. In de vorige eeuw schijnen in Kennemerland ook

{p.85}

zij, die duinen in pacht hadden, duinmeiers te hebben geheten. *Hs. Kool* vermeldt althans: duinmeier, huurder van duinen.

duinmeier, znw. m.; zie *duinmaaiër*.

duit, znw. m.; zie zegsw. op *gek, plecht*.

duitsdoosje, (uitspr. *doisdosie*), znw, onz. *Een doosje, dat een duit kost; dus een heel klein*. Alleen in de zegsw. hij ken wel in 'en duitsdosie; gezegd van iemand, die erg in de benauwdheid zit, die in elkaar krimpt van angst.

duivekater, znw. m.; zie *deuvekater*.

duivel, znw. m. Daarnaast **duvel**. – Zegsw. De duivel met zijn grootje, alles en alles, van alles en nog wat. || De duvel met zijn grootje zit er in (*in een kast, lade, enz.*) – Men zegt ook: de duvel met zen ouwe moer voor *alles en nog wat*. – Dat is nou de zak, daar de duvel zijn kop in stak; gezegde om iemand af te schepen, die uit nieuwsgierigheid vraagt naar dingen, die hem niet aangaan. – Ook wel bij het deurtje-schel doen. De meid doet open en vraagt: “Wat is er?” “Mag ik de zak?” “Welke zak?” “Nou, die daar de duvel zijn kop in stak”, waarop de plager hard wegl loopt, – Onder Wormer ligt een lange smalle akker, die genoemd wordt de Staart van de duvel. Vgl. hiermede Vierige Staert, als naam van een dijkje onder Purmerland, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8.

duiveljager, znw. m. *Zeker soort van schaaf om versierde kanten aan balken te schaven, zogenaamde halve schaaf.* Vgl. KUYPER, *Technol.* 1, 740.

Duivelskwaad, znw. onz. Naam van een slecht stuk land, vol onkruid, te Wormer. || Duyvelsquaad, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer. – Daarbij ligt een ander stuk: het Riet van Duivelskwaad.

duivelsstaart, znw. m.; zie op *ik-man*.

duivelssterk, znw. onz. *Zekere blauwe (of bruine) wollen of half-katoenen stof.* Van duivelssterk worden borstrokken en onderbroeken gemaakt. Dit goed wordt zo genoemd, omdat het zeer sterk is.

Duizendroed, znw. Naam van een stuk land; zie *roed*.

dul, bnw.; zie *dol I*.

dule, znw. vr. *De laagliggende, aan het water grenzende, slappe kant van een stuk land, die steeds aangroeit, en dus, om de sloot ruim te houden, een paar malen 's jaars op het land wordt gehaald* (de Wormer). Weinig gebruikelijk. – Synon. **del**. || We moeten de dule weer ers ophalen. – Vgl. Oost-Fri. dole, dolle, *niederung, senkung, loch, sumpf, graben, grube* (KOOLMAN 1, 310), Hindeloopens dolle, *honk, meet*, eigenlijk *grensstreep* (HALBERTSMA 707) *Mnl. doeke, grensgreppel, grensteken* (*Mnl. Wdb.* II, 229); Vgl. *doel*. – Zie *duil II*.

dummelen, zw. ww., trans. *Kreukelen, vol kleine kreuken maken.* || Wat dummel je dat goed, blijf er of mit je handen. – Dummelen is een bijvorm van duimelen (vgl. krummel naast kruimel) en beduidt eigenlijk *met de duim betasten*. In de 17de en 18de e. komt het woord herhaaldelijk voor, ook in de bijvorm deumelen; zie DE JAGER, *Freq.* I, 97 vlgg. In het Ned. heeft beduimelen de betekenis van *bezoedelen, bevleken* aangenomen. Dummelen heeft deze bijbetekenis niet.

dun, bnw. Zegsw. Dat zel je dun deur je lijf lopen, daar zult ge niet veel van krijgen. Ook elders gebruikelijk.

duren, zw. ww.; vgl. *geduur*.

Durgsloot, znw. vr.; zie *Durksloot*.

Durksloot, znw. vr. Daarnaast vroeger **Durgsloot**. Naam van twee brede sloten te Krommenie: de Noorder en de Zuider Durksloot. || Een stücke lants ... lendens aen tnoordt de wedue van Pieter van Hoorn, aen toost den Durch sloot (a° 1592); een stücke lants ghenaept tlandt op den durch sloot (a° 1592); zijn huis ende erf ... belent ... aent suyt den durcksloet (a° 1597), *Hs. U.* 137, prov. archief. De Noorder Durghsloot. *Hs.* (a° 1687), archief v. Krommenie. Suyder en noorder durkslooten, *Hs.* (a° 1723), archief v. Wormerveer. – De naam komt ook in Waterland voor. || De Henste Durksloot (onder Landsmeer bij Watergang, a° 1685), *Keuren v. Waterl.* 56.

durven, onr. ww. Vervoeging. Tegenw. tijd, ik durf, jij durve, hij durft, we durve, jollie durve, ze (zollie) durve. Verl. tijd, ik dorst, je dorste, hij dorst, we, jollie, ze dorste. Verl. deelw. 'edorst of 'edurft. In het begin van de 19de eeuw moet in de tegenw. tijd nog gebruikelijk zijn geweest deuren; vgl. *Karaktersch.* 331. Thans is deze vorm verouderd. Volgens *De Nederl. Taal* 6, 209, zegt men echter in W.-Friesl. nog: Ik deur het niet an. Ook in het Stad-Fr. is deure in gebruik (HALBERTSMA 596), b.v.: “Deure jou dat te doen?” Zie verder *Mnl. Wdb.* op dorren; HALBERTSMA op doare, dore; MOLEMA op duren; KOOLMAN op düren, enz.

dutreis, znw. vr. *Vergeefse tocht.* || 'k Heb 'en dutreis 'emaakt, er was niemand thuis. “Ben-je klaar 'ekommen?” “Nee, 't is 'en dutreis 'eweest; ik kon nergens geen bijpassend lint krijgen.” (Sijn Czaarse Majesteit wilde zich niet vertoonen) en duysenden van menschen deden alsoo een dutreys, *Journ. Nomen*. – Een dutreis zal zijn *een reis, waarbij men voor dut loopt*; vgl. ons *voor gek laten lopen*. Dut, dodde, dotskop, dutoor, enz. komen voor in de

zin van *domkop*, *dwaas*, *onnozel bloed*. Dutten en doten is ook *gek zijn* (Mnl. Wdb. II, 365 en 477; KIL). Vgl. voorts ons in de dut laten en uit de {p.86}

dut helpen en bedotten, bedutten, *in verwarring brengen, voor de gek houden*, enz. Zie verder verwante woorden *Navorscher* 39, 659 vlg.

Dutske, znw. onz. Naam van een stuk land in de polder Westzaan. || Dat Dutske, *Polderl. Westz.* III f° 80 r° (a° 1644). – Waarschijnlijk is dit hetzelfde stuk, dat thans bekend staat onder de naam van Dutskorrel. – Omtrent de oorsprong valt niets met zekerheid te zeggen.

Dutskorrel, znw.; zie **Dutske**.

duuk, znw. m. Te Krommenie gebruikelijk voor **tuuk**; zie aldaar. Ook: *het ei van die vogel*. || Noem-je dat 'en kiefte-ei? 't is 'en duuk, hoor.

duul, znw. vr. Daarnaast in officiële stukken **duil**. Meestal in het meerv. dulen. Zeker rietachtig gewas. *Lisdodde*, Lat. *Typha* (OUDEMANS, *Flora* 3, 127; VAN HALL, *Landh. Flora* 221). Synon. **domp**, **duikelaar**, **duiker**. De bloemaren heten ook *pluimen* of *sigaren*. || Het dijkhooi is niet erg mooi, er zitten veels te veel dulen in. En sal daer niemant ... Duylen mogen halen uyt een anders Riet of Rietlant, sonder konsent van den Eygenaer, opte boeten van vijf stuyvers, de Ouders voor de Kinderen (*Keur v. Oostzaanden*, a° 1644), LAMS 723. – Evenzo in Kennemerland. || (Wert verboden) sonder consent van den Eygenaer ... enige Duelen en Rietspiere te plucken, *Keuren v. Beverwijk* 12, n° 28 (a° 1700). Te Edam spreekt men van rietduilen. – Ook in Friesl. en Oost-Friesl. draagt de plant deze naam (HALBERTSMA 775; KOOLMAN 1, 357). In het N. van N.-Holl. (Schagen) en in Overijsel zegt men dullen. Te Oud-Beierland zijn dielen *biezen*.

2) *Aaldobber*. Zo genoemd, omdat dit visgerei van dulen of *biezen* gevlochten wordt. Vgl.

dobber. || Ben de dulen al in de schuit? Geef ers 'en **duul** an.

duup, bnw.; zie **diep**.

duw, znw. ww.; zie **douw**.

duwen, zw. ww.; zie **douwen**.

duzzel, znw. m. Alleen in de uitdr. aan de duzzel zijn, *soezen, iets doen zonde nadenken*; in het bijzonder *verkeerd doen*. || Wat ben-je weer an de duzzel. – Zie **duzzelen**.

duzzelen, zw. ww., intr. *Soezen, in een soes bezig zijn, verkeerd doen*. || Och wat duzzel je weer, kijk dan toch wat je doene. – Vgl. **duzzel**, **duzzelig**, **geduzzel**. – Het woord is verwant aan duizelen; zie verder over de verwante woorden FRANCK 216 vlg.

duzzelig, bijw. *Soezerig*. – Synon. **doezelig**; zie aldaar. || Wat kijk-je duzzelig uit je ogen.

dwars, bnw., bijw. en znw.; zie **dors**, **dwors**, **overdwors**, en vgl. **dweer**.

dwarsfluit, znw. vr.; zie zegsw. op **perkament**.

dwarsig, bnw. *Dwars*. || 't Lillikst is, dat er hierzo an 't zij van de rok 'en dwarsige plooi zit.

dwarsklamp, znw. m. Bij timmerlieden. Benaming voor de *klampen of belegstukken, die langs de boven- en onderzijde van een paneeldeur worden aangebracht*. Vgl. **langsklamp**.

dwatssloot, znw. vr.; zie **dors**.

dwarsweer, znw. onz. *Een weer, dat dwars ligt*. Zie **weer**. || Noch een dwarsweer in Aerjaen Jansz-weer, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

dwarswiep, znw. vr.; zie **wiep**.

dweer, znw. m. *Dwarrelwind, wervelwind*. || Hè, wat 'en dweer, 't stof vliegt om je oren.

Dweren ben met 'et hooien lastig, maar lang zo erg niet als hopen. – *Vaak ook in*

vergelijkingen: Ze vloog as 'en dweer voorbij, maar ik heb nog net 'en vleug van der 'ezien.

Die meid is net zo'n dweer: zó staat ze bij je en as je omziene is ze al weer weg. – Evenzo in

N.-Holl. (BOUWMAN 24). Vgl. Fri. twierre, twierre-wyn, *dwarrelwind, wervelwind*

(WASSENBERGH 190; EPKEMA 504), Mnd. dwerwind en dwere wind (LÜBBEN 1, 615),

Oost-Fri. en Ndd. dweer (*dwars*) en dwärwind (KOOLMAN 1, 371 en 373), en zie *Tijdschrift* 4, 214 vlgg.

dweil, znw. vr. *Zwabber, een bos wollen lappen aan een stok, waarmee schepen en walletjes worden afgedaan*. Het woord wordt in betekenis van feil onderscheiden. Zie verder de wdbb. **dwors**, bnw. en bijw. Bijvorm van dwars; naar het schijnt thans in onbruik. Vgl: dzelve dworsackertgen (in 't Lange-Laander-weer te Assendelft), *Stoelb. Assend. f° 24 v°* (einde 16de. e.), en zie **dors**.

{p.87}

E

echt, bijw. en bnw. – 1) *Waarlijk*, || Is 't echt waar (*werkelijk waar*)? 't Is echt hoor, 'k heb 'et zelf 'ezien. Heb-je der echt 'eweest (*heus geweest*)? – 2) *Goed, prettig*. || Wat 's dat 'en echte tuin (*plezierige tuin*). 't Is zok (*zulk*) echt glad papier (*heerlijk glad*). Hé, dat's echt (*dat verdien je*; als iemand zich door eigen schuld, tot vreugde van zijn makkers, iets onaangenaams op de hals haalt).

echter, znw.; zie *efter*.

eef, bijw. *Even*. || *Bij het omsteken*: “Wat raad je, onk of eef?” “Eef.” “Mis, het is onk.”

EEK (I), znw. m. *Azijn*. || Doen wat meer eek op de sla. Die eek is niks zuur. Hij kijkt zo zuur, of-i de eek in pacht het. – Evenzo elders in Holl. Eek komt reeds in het Mnl. en bij KIL. voor en is een samentrekking van edik. Zie de wdbb.

EEK (II), znw. vr. *Eikeschors*. Zie de wdbb. Vooral in de samenst. ekemot, *fijngemalen eikenschors*, *run*. || Ik heb de huiden maar alvast in de ekemot 'elegén.

eekhoorn, znw. m.; zie op *inkhoren*. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo vlug as 'en inkhoren, *zeer vlug*.

eel (I), znw. m.; zie *aal*.

eel (II), bnw. *Edel*; in het bijzonder van groente en ander voedsel: *fijn, sappig*. || Wat bennen die doppertjes eel vandaag. Ik heb toch zukke ele tuinboontjes. Mijn Vader kocht eens eene Kaas, ... hij wou er een wat vet en eel, SCHAAP, *Bloemt*. (ed. 1724), 144.

een, telw. Daarnaast **ien**. – In verkl. ientje, iemand. || Vader, der is ientje om je te spreken. – In zijn eentje, *alleen*. || Wat zit jij daar in je eentje? Ik heb 'et maar in me eentje 'edaan. Hij loopt graag in zijn ientje. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 25), Fri. in zijn ientsje. – In enen (*of in ienen*), *in eens*, *dadelijk*. || Je worre ook in ienen kwaad. 'Et begon wel te branden, maar 'et was in ienen uit. || Ook in Friesl.

eend, znw. vr. Zegsw. De wijze eenden leggen de eieren beziiden het hok. Vgl.

HARREBOMEE 2, 177: het is een wijze hen: zij legt niet één verloren ei. – Te Oostzaan soms iend. Evenzo in samenst., als iende-ei, enz.

eendepul, znw. onz. *Jong van een eend*, Zie **pul**. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 86). – Overdr. ook als scheldnaam voor de inwoners van Oostzaan. || Oostzaander eendepul.

eendewacht, znw. vr. *Eendehok, omgeven door een houten of gevlochten schutting, die tevens een perk water afscheidt, en waarbinnen de opgesloten eenden dus ook kunnen zwemmen*. || Aan de Zuytsloot sal niemant vermoogen te setten nogh gemakhuysjes nogh Eendewagten buyten de rooyingh van de wal, *Hs.* (Zaandijk, a° 1714), Zaanl. Oudhk.

eenkend, (met de klemt. op *kend*), bnw. Ook **ienkend** en **inkend**. *Eenkennig*; van kleine kinderen. || 't Is spijtig, dat Trijntje zo eenkend is. – Het woord komt ook voor bij de {p.88}

17de-eeuwse Hollanders; zie b.v. BREDERO, *Rodd'rick*, vs. 1859: “Hoe bingje dus ienkent? Benje vervaart voor Menschen?”

eenlicht, znw. onz.; zie *tweelicht*.

eenlijk (met klemt. op *een*), bnw. Daarnaast ook **ienelijk**. *Eenzaam*. || Een ienelijke weg (de Wormer). Als bijw. ook elders in Holl. bekend, b.v.: “Wat woon-je hier eenlijk”; evenzo Fri. ienlik woane (HALBERTSMA 912).

eenmaals, bijw. Daarnaast **ienmaals** (uitspr. iemals). *Eenmaal* (Assendelft). || Was 'et iemals mooi genug, den (*dan*) zeide moeder: Nou, jonges, schessen (*ophouden*) hoor! – Iemes (in iemesdagen enz.; zie aldaar) zal wel ontstaan zijn uit ienmaals, in de zin van *eens*, *ereis*. –**eens**, zie *alleens*, *eveleens*.

eenwield, bnw. Daarnaast **ienwield**. *Eenwielig* Vgl. *tweewield*. || En' ienwielde kar (*een kruiwagen*).

eenwinter, znw.; zie *enter*.

eenzaamheidje, znw. onz. *Jeu de patience, een klein bord in kruisvorm, waarop pennetjes worden verzet, en dat door één persoon gespeeld wordt*. || Ik zel het eenzaamheidje maal ers halen. – Het woord is de vertaling van het ook gebruikelijke solitair-spelletje, dat b.v. voorkomt bij MULTATULI, *Max Havelaar*² 2, 89 en 97.

eer, bijw. Daarnaast **ier**. *Vroeger*. – Evenzo in de afleidingen ierst, enz. – Ook als znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Dat is (me) geen eers genoeg, dat is mijn eer te na, daarover zou ik me schamen. || Je kenne maar niet uit je werk lopen en laten 'et lessie (*de rest*) maar leggen: dat's gien eers genug (*dat gaat niet aan*). De boel zo slordig of te leveren, dat most je geen eers genoeg wezen.

eerd, znw. vr.; zie *aarde*.

eerdbod (uitspr. *eerbòt*, met klemt. op *eer*). znw. vr. *Vierkante houten bak op lopers, om aarde over het land te brengen* (de Wormer). De eerdbot wordt getrokken door een paard. Het woord is een samenstelling van eerd, *aarde*, en bod, *bodde*. Vgl Oost-Fri. budde, *ein auf einem kleinen Schlitten stehender viereckiger offener Kasten oder Behälter, womit Unrath und Dünger aus dem Stall geschafft und Erde übers Grünland gefahren wird*. Ndd. drekbütte, *Unrathskasten, worin man den Unrath sammelt und in den Dreckwagen ausstürzt*. Hetzelfde woord komt in verschillende betekenissen in de meeste Germ. talen en ook in het Romaans voor; zie FRANCK op but, KOOLMAN op budde. Vgl. voor het Ned. nog: bodde j. botte, *corbis dossuaria, orca, vas*, (KIL.), botte, *rugmand, draagkorf*; but, *bierkan, houten vat, draagkorf*, (VAN DALE). Zie *bodde*.

eerlingen, zw. ww., trans. *Aarzelen, weifelen*. || Hij eerlingde of-i 'et wel doen zou. Staan (*sta*) nou maar niet te eerlingen, en gaan (*ga*) mee. – Eerlingen zal wel ontstaan zijn uit eerslingen, bij KIL. aerselinghen, van welk ww. het *Ned. Wdb. I*, 596 op aarzelings een paar voorbeelden uit de 17de e. aanhaalt. Vgl. Fri. earsling (EPKEMA 101) naast Ned. aarzelings, aarzeling.

eers, znw. m.; zie *aars*.

eerslikker, znw. m.; zie *aarslikker*.

eerst, bnw. (ranggetal), Daarnaast **ierst**. Zie de wdbb. – Bijw. uitdr. t'eerst dat, zodra als. || t'Eerst dat ik 't hoorde, ben ik er heen 'egaan. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids I*, 296). De uitdr. is in het Mnl. zeer gewoon; zie *Mnl. Wdb. II*, 572. – 'tEerst (of(?)) 't eerst dat is ook gebruikelijk in de zin van *de eerste keer, dat*. || 'tEerst dat-i hier kwam, was-i erg beschimmeld (*verlegen*). – Kies eerst (d.i. *ik kies eerst*), term onder jongens, b.v. als zij gezamenlijk iets machtig worden: *ik behoud mij het recht voor er eerst uit te mogen kiezen wat ik wil*. Ook wel: *ik wil het eerste datgene doen, wat achtereenvolgens door allen moet worden gedaan* (of *ondergaan*) b.v. onder kinderen, die op zaterdag na elkaar verschoond moeten worden.

eesje (uitspr. *ésie*), znw. onz. Bij verschillende knikkerspelen. Êsie schieten of ésie-schiet doen (Krommenie), ésie-op (Jisp), êzen, ésieën en ésie-pik (Koog). Twee jongens geven een gelijk aantal knikkers, die achter elkaar op rijen worden gesteld en waarop dan wordt geschoten. Raakt de schieter de knikkers zijner tegenpartij, dan zijn deze voor hem en moet de ander êsies geven, d.i. zijn rij wederom aanvullen. Soms ook plaatst men de knikkers naast elkaar op een rij. – Te Westzaan leggen beide spelers een gelijk aantal knikkers in een kloet (*kuiltje*). Om beurten trachten zij dan enige knikkers daaruit te schieten. Gelukt dit aan een

van beiden tweemaal achtereën, zonder dat de ander iets heeft geraakt, dan moet deze êsies geven, d.i. de door de ander weggeschoten knikkers bijpassen. – Te Krommenie krijgt men bij het êsie schieten wat men raakt. Zo de knikker van partij geraakt wordt, dan moet deze alles afstaan wat hij reeds gewonnen heeft, doch men blijft spelen tot alles weggeschoten is, zodat bij een volgend schot de gehele winst weer op de ander kan overgaan. Men vult de rij niet aan. – Ees in de N.-Hollandse vorm van Ned. aas, *voedsel*; evenzo in het Fri. ies naast aes (HALBERTSMA 838). Esies geven is dus zoveel als *nieuw aas geven*. Elders in N.-Holland is eesje nog in de eigenlijke zin gebruikelijk; vgl. BOUMAN 25: “Het is geen eesje, geen begerlijk aas, het is geen hapje, geen eesje om naar te verlangen, ik ben op zulke eesjes niet gesteld.” – Soms zegt men ook aan de Zaan (althans op de Koog): “dat is ’en êsie” voor: *dat is een kleinigheidje*, maar dat *niet* kwaad is. Ook wel voor *een klein stukje* {p.89}

van iets, een kruimel, een snipper, enz., b.v. “Kijk, daar leit nog ’en êsie.”

eesje-pik, eesje-schiet, znw.; zie *eesje*.

eest, znw. m. In sommige molens en fabrieken. *Haard om het fabrikaat op te drogen*. Het woord is waarschijnlijk algemeen Ned.; zie VAN DALE en FRANCK. || Wij hebben een eest, waar gort gedroogd wordt voor verzendingen (in een pelmolen), *Arbeids-enquête* (a° 1891), 1378. Item, die volgens de eysch van stijfelmaken ... den Eest stoochten, *Priv. v. Westz.* 163 (a° 1601), – Vgl. *eesten*.

eesten, zw. ww., trans. *Drogen op een eest*. Zie *eest*. || Het (is) circa de helft van ons fabrikaat, dat wij eesten, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 1379. “Waarom is er bij u (in de molen) geen eest” “Omdat mijnheer bij een ander laat eesten”, *ald.* 2692.

eestgeld, znw. onz. In pelmolens. *Geld, dat boven het gewone loon aan het volk wordt uitbetaald, wanneer zij hebben moeten eesten*.

effen, bijw. Zie de wdbb. Vroeger ook *nauwkeurig, precies*. Thans in deze zin verouderd. || Sommige schrijven *Jesp, Isp, Gisp*, maar onsen Meester *Pieter Kas van Jisp*, die seer effen op de spellinge was, schreef en leerde zijn Discipulen schrijven *Jisp*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 467. – Vgl. *effies, efkes*.

effenaar, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *Leesbord; een werktuig, dat de draden van de schering geleidt en belet, dat deze door elkaar gaan*. De effenaar bestaat uit twee evenwijdige stokken van omtrent 1½ m lengte, waartussen zich, op afstanden van 1 cm, ijzeren stiften van een paar cm lengte bevinden. Elk paar stiften geleidt een vis. – Vgl. KUYPER, *Technol.* 2, 30; leesbord.

effies, bijw. *Effentjes*; ook *een weinig*. || Ik heb effies bij me dochter ’eweest. Dat huis is me wel effies te groot. Ik ben effies warm van ’et lopen. – Ook elders gebruikelijk.

efkes, bijw. Hetz. als *effies*; zie aldaar. || Kom maar efkes binnen. Je benne efkes te laat. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUWMAN 25) en in Friesl. (HALBERTSMA 949).

efter, znw. Soms ook **echter**. Alleen in de zegsw. *op een efter, op een andere keer*. || Nou niet, maar op ’en efter. Op ’en efter zel ’et wel beter gaan. As je op ’en echter weer bij me komme, doen je dan de poort goed dicht? – Evenzo Fri. *op ien efter, later* (HALBERTSMA 857). Volgens *Taal- en Letterb.* 2, 64, betekent efter op Marken *voortaan, in ’t vervolg*. – Efter, echter in de zin van *later, daarna*, is in de Middeleeuwen en in de 17de e. zeer gewoon; zie de wdbb. De tegenwoordige betekenis van het woord is nieuw en wordt nog niet door KIL. opgegeven.

egge, znw. vr.; vgl. *eid* en *zelfeg*.

ei, (uitspr. *aai*), znw. onz. Zie zegsw. op *eend* en vgl. *dotei, grutte-ei, haaijongsei, kiefte-ei, kob-ei, kroetei, schulpei, stikstar-ei, tuke-ei* en *zwane-ei*.

eid, znw. vr. *Egge*. || Ploeg en eid. De tanden van de eid. Span ’et peerd voor de eid. – Evenzo elders in N.-Holl. Eid is op de gewone wijze afgekort uit eide, gelijk het woord in Friesl. en Oost-Friesl. luidt (HALBERTSMA 870; KOOLMAN I, 383). Eide is de Fri. vorm

van Ned. egede, eegde (*Mnl. Wdb.* II, 583), dat thans alleen nog dialectisch voorkomt (Vlaanderen, Zeeland). Vgl. voor eide naast egede o.a. Fri. rein, regen. – Zie **eiden**, **kettingeid** en **eidketting**.

eiden, zw. ww., trans. *Eggen*. Zie **eid**. || We gane morgen 'et land eiden. 't Akkertje is al 'eid (*geëgd*). – Evenzo elders in N.-Holl en in Oost-Friesl.; Fri. eidje.

eidketting, znw. m. *IJzeren ketting, die voor aan de eid zit en dient om het paard aan te spannen*. Gewoonlijk zegt men in de Wormer in dezelfde zin **kettingeid**; zie aldaar.

eierbeuling, znw. m.; zie **beuling**.

eigen, (uitspr., *aigən* en *aigə*), bnw. en bijw. In dit woord wordt meestal de slot-*n* uitgesproken. – Mijn (zijn) eigen, *mijzelf, zichzelf*. || Ik waar men eigen niet meer (*ik was buiten mijzelf*). Het-*i* dat uit zen eigen 'edaan? Uit men eigen was ik er nooit op 'ekommen. Hij staat er erg op zen eigen (*alleen*). Slaan je eigen (*sla jezelf*)! Ze viel van der eigen (*van haarzelf, flauw*). Hij gaat op zen eigen (*hij gaat alleen wonen, of hij gaat eigen zaken beginnen*). – Ook, met adverbiale *s*, eiges. || Hij sloeg er zijn eiges (*zichzelf*) mee in zijn gezicht. Je neme mijn doek; ken-je je eiges (*dien van jezelf*) niet meer? – Zie zegsw. op **baas** en **lijf**, en vgl. **bloedeigen**.

eigenlijk, bnw. en bijw. Daarnaast vaak **eigentlich**. – Vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 31. || Dat is de eigentlijke reden. Wie is dat eigenlijk?

eiken, bnw.; zie **eken**.

eikenzager, znw. m. Ook **ekenzager**. *Houtzaagmolen die voornamelijk zwaar eikehout zaagt*. Vgl. **balkzager**.

einde, znw. vr.; zie **end**.

eitje-pik, znw. Eitje-pik doen, hetz. als **eieren pikken**; zie **pikken 3**.

***ekel**, znw.; vgl. **brandenekel**.

ekemot, znw. onz; zie **EEK II**.

eken, bnw, *Eiken*. – Vgl. ekenblad, *plank van eikehout, op blad*.

ekker, znw. m.; zie **akker**.

elder, znw. m. *Uier van een schaap*. – Overdr. ook de *borsten van een vrouw*. || Wat het die vrouw 'en elders (*grote borsten*). Kijk die elders ers overhangen. – Reeds HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 23b, geeft het woord op: “Mamma, mammilla, uber. B. Mamme oft borst *in femina*, wre *in armento*, elder *in ovillo pecore*.” – Elder is ook op de Zeeuwse en Z.-Holl. eilanden gebruikelijk (DE JAGER, *Magaz. v. Ned. Taalk.* 5, 41.).

{p.90}

elf, telw.; zie zegsw. op **schuit** en **schijten**.

elijk, bijw.; zie **allijk**.

elk, onbep. vnw. Zie de wdbb. – Van elks, *van elk*. || Ie (*hij*) had van elks maar ien nodig. *Sch. t. W.* 276.

Elkhorn, znw. m.; zie **Illikhorn**.

elleboog, znw. m. Zegsw. Ze is wat lang van ellebogen en kort van morsmouwen, zij is slecht van memorie. – Zie zegsw. op **droop**.

Ellekamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans naar het schijnt onbekend. || Noch die ellekamp 125 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 59 r° (a° 1644).

elp, znw. m.; zie **ilp**.

Elsweer, znw. onz. Daarnaast **Elzenweer**. Naam van een stuk land onder Westzaanden, in de polder Oosterwillis. Wel zo genoemd naar de elzen, die er op stonden. Zie **weer**. || Derdalf mat lants en de is ghenoeemt elssen weer ende leyt opten gou ende binnen den gou, *Hs. T.* 118, f° 48 r° (a° 1564), prov. archief. Noch Elsweer op den Gou; dat ½ elsweer van Janitjen Aris, *Polderl. Westz.* II (a° 1629)

-em, vgl. **klistem**, **nettem**, **tjoemptem**, **wiptem** en **lochem**, **loerem**.

emer, znw. m.; zie **emmer**.

emmer, znw. m. Daarnaast te Assendelft en op Nauerna nog de oude vorm **emer**. – Eertijds ook elders in N.-Holl. || Schoppen, Eemers, ende ander sulck ghereetschap als sy moghen hebben, *Keuren v.d. Beemster*, art. 137. Stroo, Riet, Eemers, Touwen, Spijckers, *ald.*, art. 139. In de 17de e. ook bij HOOFT en VONDEL. Eemer wordt ook vermeld *Mnl. Wdb.* II, 626; HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 217b; KIL. 131a.

emmerlok, znw. Bij de viskoperij. *De zich in emmer of tobbe naar boven werkende aal, de mooiste alen uit het zoodje*. Weegt men 10 a 15 pond aal op in een emmer met brede bodem, dan komen de mooisten altijd boven, en het partijtje toont beter dan het is. Wijst de viskoper er dan op, dat de aal zo mooi is, dan zeggen de visvrouwen: “O, ’t is emmerlok”, of “’t is ’en mooi emmerlokkie”. Doet men de aal in een mand, dan dringen de mooisten niet naar boven. Het woord komt ook voor bij BREDERO, *Moortje* 697: “Doe quamen wy op de Vis-marckt, daer wast: Pieter-Cely, dit uyt; Emmerlock, hoor hier Kornuyt, komt me vaer: koopt een sootje, leest jou ga’ing uyt dit tobbetje en schietse in dit Vlootje.” – Men vindt het ook *Kodd. Opschr.* 2, 31: “Emmerlok, emmerlok! Dit’s in de polityke Kok”.

end, znw. onz. Verkl. endje. – 1) *Einde*. – Zegsw. Daar is het end van weg, *’t is raar, onbegrijpelijk* en betekent ook: *dat houdt nooit op*. Evenzo elders gebruikelijk. – Zie verder op slot en end op slot, en vgl. de samenst. **weversend**, **winterend**, **woon-end**, **zomerend**. – *’t Is het end uit, het is allervoortreffelijkst, best, heerlijk, er ontbreekt niets aan*. – In den ende zijn, ten einde raad zijn, in de nartel zitten. || Hij is toch zo in de ende, hij weet niet wat hij er an doen moet. – Hij heb ’et end in de bek (van een paard bij een harddraverij), *hij is over zijn asem, hij hijgt en kan niet meer van vermoeidheid*. Overdr. ook van mensen, die *doodaf, doodvermoeid* zijn. Evenzo in het Fri. – t’Ende bot zijn, zie op **bot I**. – Zie nog een zegsw. op **boter**, en vgl. **keuvelend**, **vlietsend**.

2) *Gedeelte, stuk*. – Een endje nemen, *een gedeelte van iets aanvatten*; b.v. om het op te tillen. || Kom, neem ok ers ’en endje van die kast. – Een endje koek (*een stuk koek*). Een endje brood (*een homp brood*).

3) In het bijzonder *een deel van het huis, kamer*. De werklieden, wier woning uit een hoofdvertrek met een washok of keukentje bestaat, onderscheiden deze als voor- en achterendje, *voor- en achtervertrek*. Het eerste heet ook wel het best-end. Bij grotere huizen heeft men ook een achterend, doch dit is dan de staart achter de keuken, waar zich het washok en vatenbank bevindt. Evenzo spreekt men ook van het wester-, ooster-, noorder-end (of -endje) van een huis. – Vader is zeker in ’et osterendje. – Vgl **achterend**, **bakendje**, **voorend**.

endbord, znw. onz. *Eindbord, het uiterste der borden van een molenwiek*. Zie **bord**. || Een molen heb 16 borden en dan nog vier endborden.

endelings, bijw. en bnw. *Bij het uiteinde, uiterst*. || Hij zit ’et meest endelings op de bank. – Doen de endelingse stukken maar weg. Gooi ’et zeed (*zaad*) maar in de endelingse kas, aars zit ’et ons nog in de weg. – In de bouwkunde. Endelings hout, het hout op de tegen de draad doorgesneden kant. Bij het bouwen wordt er dikwijls op gelet, dat men alleen endelings hout gebruikt, d.i. de balken of delen zo plaatst, dat deze tegendraads op elkaar rusten. Hout krimpt nl. alleen in de breedte en niet in de lengte; het endelingse hout krimpt derhalve niet. – Evenzo elders eindelings hout.

Compar. endelingser, *meer naar het einde*. || De band is te nauw, zet ’et knopie dus wat endelingser. – De superl. is ongebruikelijk.

endelschot, znw. onz. *Een houten verbindingsschot aan het uiteinde van een of ander voorwerp*. || Het endelschot van een kar. Een ondergoot heb an weerskanten ’en endelschot. An de bun in ’en visschuit is ’en endelschot (*achter in de schuit*) en een hoofdeschot (*voorin*).

endhoep, znw. m.; zie **hoep**.

endig, bnw. In de naam van een stuk land te
{p.91}

Assendelft. || Dat halve endige lant (in Boschmans-weer), *Polderl. Assend.* I f° 13 r° (a° 1599). Dat derde paert (*gedeelte*) vant endige lant, *ald.*, f° 31 r°. 'tEnniger lant, *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Tegenwoordig heet het stuk het Endige land of het Hennige land (met Assendelftse verkeerdt voorgevoegde *h*). Het heeft verscheidene uitstekende hoeken of enden en zal dus wel daarnaar zijn genoemd.

Engeland, znw. onz. Naam van een eilandje in de Poel bij Wormer; ook op de kaarten uit de 17de e. vermeld. || Engeland leit erg op de anslag van 't water. Eefke Pools engeland in de Poel, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer. – Ook onder Heiloo vindt men een stuk land van deze naam, *Kaart v. d. Uytw. sl.* 15. Op het Schermer-eiland ligt de Meenengsweers-polder, *ald.* 11. – Engeland en enge (of enk) betekent *grasland*, *weide*, en komt in deze zin in de meeste Germ. talen voor; vgl. o.a. *Mnl. Wdb.* II, 655 en 657; HALBERTSMA 916. Waarschijnlijk was Engeland oorspronkelijk een aan de gemeenschap (*mient*) behorende weide; vgl. de Meen-eng op het Schermer-eiland, en de volgende plaats uit een keur van Muiden (begin 16de e.): “Item niemand Paerden off Beesten inden Enghe te brenghen, off daer in te hoeden by vier stuyvers. Ende den Enghe alle 't gheheele Iaer bevreet (*omheind*) te wesen ... Item dat niemandt oock op eenighen driesschen (*gemene weide*) mayen ofte ploegen en sal, by drie pont ... Item yemandt die bevonden worde, eenighe driessche ofte enghe gras (*gras van de dries of enge*) binnen zijn huys, schuyr ofte bedryve hebbende, al waerdts van zijn eyghen Enghe-landt (*de door hem als lid der gemeenschap gebruikte weide*) ghehaeldt, die verbeurde oock drie pondt,” *Handb. v. Weesp* 41b.

Enge-Wormer, znw. vr. Naam van een polder en gemeente, beoosten de Zaan. De droogmaking der Enge-Wormer is voltooid in 1638. || De achter-Zaen, Kuyl, Poel ende enge-Wormer, LAMS 322 (a° 1628). – Vgl. **Wijde-Wormer**.

Engzwet, znw. onz. Het enge gedeelte van het water het Zwet, onder Wormer. Zie **zwet**. || Een stücke landts leggende in onse banne by Knollendam by Engswet. *Hs.* (a° 1664), archief v. Wormer.

enkeld, bnw. Zie de wdbb. Ook *dun*, *mager*, *schraal*. || Een enkeld man. Hij is zo enkeld. 't Is zo'n enkeld kind. Wat is die melk enkeld. – Vgl. enkelde lat op **lat**. – Ook: Zo'n japon zonder garneersel, dat staat zo enkeld.

enter, znw. Eigenlijk *een koe van één jaar oud*, maar thans in gebruik voor *een vaars*, *die haar eerste kalf heeft*. Evenzo verderop in N.-Holl. – Enter is een verkorting uit een-winter, *één winter* (jaar) *geleefd hebbende*. Vgl. bij KIL.: “een-winter, enter-dier, *hornum animal, unius hyemis, unius anni*.” De volle vorm eenwinter komt in de Middeleeuwen ook in N.-Holl. voor. || Claes Willemsz. twee eenwinter gheerse (*zoveel weiland als nodig is voor twee eenwinters*; vgl. **kalfsgors**) in twee venne (te Assendelft, a° 1374), *Hs. v. Egmond*, f° 64 r°. Willem Avetiaens sone vier gheerse, een eenwinters gheers min, in ver Brechtellende venne (te Beverwijk, 13de e.) *ald.*, f° 18 r°. Mabelie Matte Claes dochter heeft in hureware een mad ende een eenwinter in den hendesten dammer (te Velzen, 13de e.), *ald.*, f° 16 r°. Zie verder *Mnl. Wdb.* II, 554. – Vgl. **enterling** en **twinter**.

enterling, znw. onz. *Schaap, dat voor het eerst oont, als het één jaar is*. Oont het niet voor het tweede jaar dan is het een schotter. Evenzo verderop in N.-Holl. – Vgl. **enter**.

ep, daarnaast **eppie**. Alleen in de uitdr. ep(pie) gezien hebben, *boos zijn* (Krommenie. || Laat haar maar in der sop gaar koken, ze het ep 'ezien. – Midden 19e e. was er te Krommenie een man met de voornaam Ep, die altijd zeer knorrig en korzelig was. Wellicht heeft hij aanleiding gegeven tot het ontstaan dezer uitdrukking. – Het lijstje van Krommeniese woorden in *Navorscher* 6, 232 geeft ten onrechte op: eppie zien, *lui zijn*.

epper, bnw. *Netjes, zorgvuldig, keurig*; van een vrouw of meisje, bij wie alles er erg precies op aan komt. || 't Is 'en epper dinkie (*een elegant, keurig meisje*). – Ook als znw. een eppertje, *een net, enigszins nuffig aangekleed meisje, een nuffje*. – Evenzo in de Beemster, waar men bovendien zegt: Het mutsje staat haar altijd even epper en netjes (BOUMAN 25). –

In Friesl. gebruikt men in dezelfde zin eptich: it is 'n eptich ding; zie HALBERTSMA 920. – Vgl. ook **upper**.

-er, vgl. **blodder**, **zadder**.

erf, znw. onz.; vgl. **kloostererf**. – Daarnaast **orff**. || Jaag die kippen deris van 'et orf.

erfdeel, znw. onz.; zie zegsw. op **heiden**.

erfsgenaam, znw. *Erfsgenaam*. Zie de wdbb. || Wie is erfsgenaam? D' erfsgename van Pieter Pos, *Hs. Kaartb. v. Oost-Zaandam* door J. VAN HEYMENBERGH (a° 1684), archief v. Zaandam.

erg, bnw. en bijw. Daarnaast soms **arg**. Zie de wdbb. || 't Is wel arg. – Als bijw., vóór een bnw. staande, meestal in de vorm erge (*arge*). || Ze is erge ziek. 't Is arge koud. – *Doch*: Het vriest erg (*niet*: erge).

ergje (uitspr. *erchie*), znw. onz. Alleen in de zegsw. dat gaat met een ergje, dat is op een ergje, dat gebeurt met een zientje, met een bijbedoeling, in de hoop dat meteen een ander doel wordt bereikt. Vgl. Ned. erg in iets hebben. || Nou hoor, dat doet-i ok mit 'en ergje. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 110).

ermen, zw. ww., intr. *Weeklagen, tobben*. || Ze zit maar aldeur te ermen. 't Helpt toch {p.92}

niet, of je der al over erme (*ermt*). – Elders zegt men urmen (VAN DALE). – Vgl. **geërm**, **armen**.

erven (*orf, geörven*), st. ww., trans. Zie de wdbb. || Toe ome Klaas storf orven wij de staande klok, en Jan orf de boeier. Hij het meer as 'en ton geörven.

erwt, znw. vr. Zie de wdbb. – De gebruikelijk vorm van het woord is ort. || Groene en greeuwe orten. Drie sack witt orten a 5¼ gulden, *f* 15: 15, een sack grau orten *f* 6: 15, *Hs. rekenboek Zaandijker weeshuis* (a° 1696), Zaanl. Oudhk. Ook in het Stad-Fri. spreekt men van ort (HALBERTSMA 838; *Taalgids* 9, 223). – Daarnaast hoort men soms (op het Kalf b.v.), **art**, welke vorm vroeger aan de Zaan algemener moet zijn geweest. || Terwe, Rogge, Arreten, Boonen, etc., SOETEBOOM, *S. Arc.* 235. (Myn Vader) heeft'er doen ter tijdt Arweten in gesaeydt, *SCHAAP, Bloemt.* 12. Art wordt ook in W.-Friesl. gehoord. – Overdr. een kleine ort, een klein kereltje, kleine kleuter. – Ook in de naam van stukken land, die tot het verbouwen van erwten zijn gebruikt. || De Ort-akkers (stukken weiland te Oostzaan, op de Smaalsloot).

erwtepeul, znw. vr.; alleen in het meerv. Gewoonlijk in de vorm ortepeulen. *Peulen*, *peulerwten*; onrijpe erwten, die tegelijk met de doppen worden gekookt en opgegeten. Zie **erwt**. || Neem maar drie pond ortepeulen. We eten vanmiddag ortepeulen. – Evenzo verderop in N.-Holl. en in Friesl. – Vgl. **boonpeul**.

es, znw. m. || In ultori *Esce* quinque pascuas ... In *Were Esce* alteram dimidiam pascuam (Egmonder landerijen onder Assendelft, a° 1182-1206), *Oorkb.* I n° 204. – Indien hier bedoeld is het woord **es**, *aan de gemeenschap* (mient) *toebehorende bouwgrond* (vgl. GRIMM, *D. Wdb.* III, 1140; *Mnl. Wdb.* II, 732; MOLEMA 103; KOOLMAN 1, 406; *Versl. en Meded. K. A., Lettk. dl.* 9, 73), dan was dat gemeenschappelijk bezit dus reeds in de 12de e. opgeheven; ook was de es toen geen bouwland meer, maar weiland. – Er is te Assendelft (bij de Vliet) nog steeds een stuk weiland, dat de **Es** heet en dat reeds in de oudste polderleggers zo genoemd wordt. || De Es, *Polderl. Assend.* II f° 97 v° (a° 1600). Heyndrick Allerses, genaemt es, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Het stuk is enigermate s-vormig van gedaante en kan dus ook naar de vorm zijn genoemd.

eseling, znw. vr.; zie **ezeling**.

esken, bnw.; zie **essen**.

esseling, znw. m.; zie **nesteling**.

essen, bnw. Daarnaast soms nog **esken**. *Van essenhout*. || 1 Esken spaak ..., 1 stapel Esken en Ypenhout ... 2 Esken Parsboomen, *Invent.* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

Et, verkorting voor de vrouwennaam Gerritje.

eten (I), st. ww., trans. Vrl. deelw. 'eten en geëten. – Eten voor de kost en slapen voor de huishuur (van iemand, die niets uitvoert).

eten (II), znw. onz.; zie zegsw. op *pot* en *roet I*.

eter, znw.m.; vgl. *koeketer, kooleter, peuleter*.

Etersken-busch, znw. m.; vgl. *busch I*.

etgroed, znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze afgekort uit etgroede. *Etgroen, het tweede grasgewas*. Thans naar het schijnt in onbruik. || Zij zullen de dijken ter behoorlijker tijd moeten hooyen en zullen op de etgroed mogen weiden, *Hs.* (a° 1800) archief v.d. Polder het Woud. – Etgroede is in Kennemerland en W.-Friesl. het inheemse woord voor etgroen. Zie *Mnl. Wdb.* II, 741, en vgl. *Priv. v. Kennemerl.* 281: Het nae-gras, dat men et-groede noemt, met beesten te etten (a° 1549). Evenzo in Oost-Friesl. etgrode (KOOLMAN 1, 408). – Groede (zie *Ned. Wdb.* V, 793) komt van de stam van groeien; etgroede is dus *het opnieuw gegroeide*.

etgroen, znw. vr. *Het tweede grasgewas van weiland*. Vgl. **grondboring**. || De beesten lopen in het etgroen. – Wellicht nam Holl. etgroen, onz., toen het in gebruik kwam voor N.-Holl. etgroede, het geslacht daarvan over. Of mogen wij een oud znw. (et)-groen, vr., beantwoordende aan Ohd. gruonî, vr. veronderstellen?

etig, bnw. *Waar veel aan te eten valt*; van spijzen. || Ik zel maar voor Deventer-koek bedanken, die is me te etig. Je ete (*eet*) veel minder van oudbakken brood as van vars, want 'et is veel etiger. 't Krentebrood is vandaag wel wat etig.

etland, znw. onz. *Land, dat gebruikt wordt om te etten, weiland*. Zie **etten**. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl ook *Mnl. Wdb.* II, 741, en HALBERTSMA 943.

etten, zw. ww., trans. *Beweiden, grasland door het vee laten afeten*. || Het is verboden de dijk met koeien te etten. Het gras staat zo schraal, dat ik ok maar 'en stuk hooiland etten zel. Gelyk het land van de Supplianten en derselver Ingesetenen, alleen met Rund-Vee kon en moest beweyd en geët worden, (hadden) sy daer door by gevolge eens so groot een getal tot haer beslag nodig, *Handv. v. Assend.* 348 (a° 1764). (Dirk Glas) voor sijn vee tot Assendelft geëttet, *Belastingbiljet* (a° 1749), archief v. Assendelft. – Etten is ook verderop in N.-Holl., in Oost-Friesl., e.e. gebruikelijk; vgl. ook *Mnl. Wdb.* op etten. Zie **vooretten** en **etland, etveen, etweer**.

etveen, znw. vr. *Stuk veenland, dat gebruikt wordt om te etten*. || Claes Allertsz. Schaepen etveen, *Stoelb. Assend.* f° 13 r° (einde 16e e.). Die etveen, *Polderl. Assend.* II f° 67 v° (a° 1600). Claes Pieters etveen, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

{p.93}

Etweer, znw. onz. Naam van een stuk land te Jisp, dicht bij Nek. Oorspronkelijk wel een weer, dat geët werd. – Hierbij lag reeds in de 16de e. een sluis. || Dat slootgen bynoorden Etteweersluys op te ruymen, *Hs. Resolutieboek* (a° 1617), archief v. Jisp, – *De Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 vermeldt op de grensscheiding van Jisp en Nek: Etwer Sloot.

euterdijk, znw. m. Thans verouderde bijvorm van uiterdijk. *Buitendijk, de naar het buitenwater gekeerde zijde van de dijk*. – Ook stukken land, die aan de uiterdijk gelegen zijn, worden aldus genoemd. || d'Euterdijk van Cornelis Joons kindren, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 51. Een euterdijk, *ald.* f° 66. d'Euterdijken by den Busch, *ald.*, f° 85. Die cleyne euterdijck (stuk land op het Zuidend van Westzaan), *Hs. Weeskamerboek* (a° 1630), f° 46, archief v. Westzaan. In de Middeleeuwen vindt men de vorm oeterdijc. || Item die oeterdijc op Bellinghen hem (te Krommenie, a° 1355), *Hs. v. Egmond B.* f° 9 v°. Als dat die Schinckel-dijck dicht sal tusschen Zaenderdam, ende Claes Symonsz. Otterdijck (*door de uitgever wel verkeerd gelezen voor oeterdijck*) streckende aen de Zuydt-zijde van der Braecke (te O. Zaandam, a° 1414), LAMS 666. Een Schou op den Ooterdijck bij Zaneredam, binnen den Banne van Westzaanden, aen den Dijck te beginnen ende Zuyd-waerdt uyt gaen (a°

1412), *Priv. v. Westz.* 426. – Ook elders in N.-Holl. vindt men die zelfde vorm. || Daer moeten gheen scepen legghen bynoerden die steede an gheen oeterdicke, by neghen pond (*keur v. Enkhuizen*, 15de e.), *Wfri. Stadr.* 2, 225. Soe moeder niemant voghelen in die oeterdick, op een pont (*idem*), *ald.* 2, 221. Item dat vierendeel van een cleyn oetterdijck, gelegen in den ban van Lymmen (a° 1476), *GONNET, Zijlkl.* 200. – Daarnaast komt voor **eeterdijck**. || Gheen riet te winnen binnen dijck, ende eeterdijck etten noch mayen (*keur v. Grootebroek*, 15de e.), *Wfri. Stadr.* 2, 276. Oeck so moet daer niemant den dijck ende den eeterdijck etten off mayen (*idem*), *ald.* 2, 264 *var.* (*de tekst heeft uterdijck*).

euver, bijw. en voorz.; zie **over**.

euverlaad, znw. vr.; zie **overlaad**.

euverleer, znw. onz.; zie **overleer**.

euverring, znw. m.; zie **overring**.

Euverweg, znw. Naam van een water, dat zich uitstrekt van het Westzaner Weiver tot het einde van de Middel nabij Krommenie. Eertijds was hier een weg en heette het water Euverweg-sloot. || Twee laenen landts ... ghelegen binnen den ban van Westzanen inde Middel ... ende raeckt van die wech an de noveren wechsloet toe, *Hs. T.* 118, f° 39 v° (a° 1564), prov. archief. Een stucke landts ... streckende vande overwechsloet, *Hs. T.* 50, f° 73 r° (a° 1599), aldaar. Oeverwechsloet, *Polderl. Westz.* I f° 243 (a° 1628). (Een stuk land) gelegen tot Westzanen aan de Euverenweg, *Hs. boedelscheiding* (a° 1740), verz. Honig. – Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 staat den Ouwerwegh, en in navolging daarvan op die in *LOOSJES, Beschr. d. Zaanl. Dorpen. Ouwerweg*. Deze spelling zal wel ontstaan zijn door het verkeerd oplossen van de schrijfwijze *ouer* voor *over*. Waarschijnlijk is Euverweg niets anders dan overweg. – Onder Akersloot ligt een stuk land genaamd de Euverendijk (*koopbrief*, a° 1708).

Eva, persoonsnaam: vgl **Adam**. – In verkl. evaetje, *een morsboezelaartje, dat over de gewone boezelaar wordt gedragen, om deze langer schoon te houden*. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 26). Een evaetje is eigenlijk een klein schortje, als vrouwenopschik. Vgl.

BERKHEY, Nat. Hist. 3, 705: “Men droeg (omstreeks 1720) ook veelal een fyn Neteldoeks, of een kort zwart zyden Schortje, met Kant bezet; dat men een *Evatje* noemde.” Evenzo: “Wat wordt ’er meen’ge Zondags-duit, aan ander tuig van *Garnituren*, tot meisjes santeakraam verbruid! ... aan *Pandelokken, Oreilletten, Marseilleborst, Centuur, Evaas*, aan *Gusretoetjes, Gozeretten*, aan *Esclavages, Falbalaas*”, VAN HULS, *Gedichten* (ed. 1734), 54. Het woord is in deze zin ook nog in Overijssel bekend (DE JAGER, *Nieuw Magaz. v. Ned. Taalk.* 3, 128).

evel, bijw. *Evenwel*. || ’k Heb eigenlijk gien tijd, ’k zel evel effies bij je opsteken. Ik vond ’et evel erge raar. Al heb ik ’et nog zo drok, ze laten ’t evel alles op mijn ankomme. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 102) Evel is bij oudere schrijvers gewoon. || Ik mag het evel, boven Dominé, boven Pompstok graag zien, WOLF en DEKEN, *Will. Leevend* 3, 192. Daar is Koning Midas, die ik evel geloof, dat er al vrij wat beter van oordelen kan als jij, FOKKE, *Londen* (2de dr.) 118. – Evel is samengetrokken uit evenwel; vgl. *Ned. Wdb.* op alevel.

eveleens (I), bijw. Daarnaast eveliëns. *Eveneëns*. || ’t Gaat er nog net eveliëns toe as vroeger. – Ook *om het even*. || ’t Is mijn eveliëns, of-i meegaat of niet. – In de vorige eeuw komt EVELIENS te Wormerveer ook als geslachtsnaam voor. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 26) en komt ook voor bij de 17de-eeuwse Amsterdammers; vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, bl. 21. – Vgl. **eveleens**.

eveleens (II), Daarnaast **eveliëns**. *Gelijk*. – Zie **eveleens I** en vgl. **alleens**. || Die huizen bennen net eveliëns. We hebben eveliëns hoeden op.

even, bijw. Zie de wdb. – Om ’t even, *gewoonlijk* (de Wormer). || Om ’t even komt-i niet voor ’s avonds acht uur thuis, – Vgl. **eef**.

ezel, znw. onz. Zie de wdbb. || Het ezel is mank. Slaan dat ezel zo niet. – De geslachtsverandering heeft wellicht plaatsgegrepen naar

analogie van paard. – Vgl. ook *ezelement*, *ezelstrompetter* en *stofezel*.

ezelement, znw. onz. Scheldwoord. *Ezel, stommerik*. || Wat ben-je toch 'en ezelement. – Ook in het Stad-Fri.

ezeling, znw. vr. Daarnaast te Assendelft soms nog êseling. *Afgestoken stuk van een hooiklamp of hooiiberg*. Als de boer begint te voederen, steekt hij een vierdepart of een kleiner stuk van de berg af. Van deze êzeling wordt dan dagelijks met de hooigraaf zoveel afgespit als er nodig is. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 25: eseling.) Eseling is de N.-Holl. vorm van een Ned. *azeling, en hangt samen met azen, *voederen*; vgl *aas*.

ezelstrompetter, znw. m. Scheldwoord. *Lummel* (Wijde Wormer). || Zo'n ezelstrompetter.

ezen (I), zw. ww., intr. *Zeker knikkerspel*; zie *eesje*.

ezen (II), zw. ww.; vgl. *verezen*.

ezig, bnw. *IJverig in zaken, bij de hand, voortvarend*. || 't Is 'en êzige vent, hij is best voor zijn zaken. 'En êzig kereltje. Hij is êzig op 'en commissie (*hij is gretig op een order, geeft zich moeite om een order (bestelling) te krijgen*). – N.-Holl. êzig beantwoordt aan een Ned. *azig, *gretig*, dat echter niet schijnt voor te komen. Vgl. *aas*.

{p.95}

F

fabriek, znw. onz. Zie de wdbb. || Ik gaan na 'et fabriek. – Evenzo in samenst.: het meelfabriek, het papierfabriek, enz.

falie, znw. vr. *Vrouwen-regenmantel*; zie VAN DALE en *Mnl. Wdb.* – Zegsw. Hij het op zijn falie 'ehad, hij krijgt op zijn falie, hij heeft slaag gekregen. Evenzo elders in N.-Holl.

(BOUMAN 26); ook wordt de uitdr. door VAN DALE als gewestelijk opgegeven

***fanke**, znw. onz.; zie *fijntje*.

fantel, znw. Soms ook **vantel**. *Bouffante, wollen halsdoek*. || Doen maar 'en fantel om voor de koud. Wat 'en mooie vantel.

fazel, znw. vr. *Rafel*. – Synon. **fnazel**; zie aldaar. || De fazels hangen bij der rok neer. Grietje, as je met naaie ophouwe (*uitscheidt*), moet je de fazeltjes bij mekaar vegen. – Ook elders gebruikelijk. Vgl. *fazelen*.

fazelen, zw. ww., intr. en trans. Daarnaast **vazelen** – 1) *rafelen*. || Die doek begint te fazelen. – In deze zin ook elders bekend; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 112.

2) *Futselen* (ook futselen is afgeleid van een woord dat *oude lap, vod*, betekent; vgl KIL. futsel, vuysel, *panniculus*). In het bijzonder het *heen en weer hutselen der eieren bij het eierpikken op Pasen*. De pikker heeft twee eieren en hutselt die achter zijn rug door elkaar. Daarna neemt hij er één in elke hand en laat de ander daartussen kiezen. Dan worden de eieren tegen elkaar gestoten (*gepikt*) en moet hij, wiens ei breekt, er de ander een geven. || Nee, eerst vazelen! Wacht, ik moet nog vazelen; zie zo, welk ei wil-je: 'et rechter of het linker? – Vgl. KIL. “*faselen, agitare, factitare*”, en DE JAGER, *Freq.* 1, 113 “fazen, *beuzelen, talmen*”.

3) *Gooien, smijten*. || Hij fazelde de hele boel deur mekaar. Pas op, of ik zel je te water vazelen. Ze vazelden 'm de deur uit.

Zie over de verdere bet. van dit woord in andere dialecten DE JAGER, *Freq.*, *t.a.p.*, HALBERTSMA 994, en vgl. KLUGE op faser, – Zie verder *doorvazelen*, *fasel* en *fnazelen*.

feek, znw. Bij schippers en vissers. *Stokdweil, zwabber*. || Neem de feek maar, om 'et of te doen.

feil (uitspr. *fail*), znw. vr. *Grove doek om nat op te nemen en vloeren schoon te maken* (algemeen Ned.) Aan de Zaan wordt onderscheid gemaakt tussen *feil* en *dweil*; zie aldaar. || Grovve feilen. – In verkl. feiltje, *een wit grof linnen kleedje, dat in een kamer bij de deur wordt gelegd, voor het vegen der voeten*. Thans alleen nog in burgerwoningen.

fel, bnw. Zegsw. Iemand fel krijgen, *iemand te pakken krijgen, hem vinden*. || Wacht maar, ik zel je wel fel krijgen. – Evenzo elders in N.-Holl. (Hs. Kool).

ferweel, znw. onz.; zie **fluweel**.

fidei-commis, znw. onz.; vgl. **vierde-commies**.

fieber, znw. m. Ook **fiebert**. *Koorts*. Synon. **bibber**. || Ik tril zo: Ik heb zeker de fieber. Hij leit erg zuinig (*zeer zorgelijk*); och, hij het {p.96}

zo de fiebert. – Vgl. Lat. **febris**.

fiekerij, znw.vr.; zie **fikkerij**.

fieter, bnw. *Netjes, vlug, zwierig staande*: Van hoofddeksels (de Wormer). || Wat heb Trijn 'en fieter hoedje op. Wat staat dat hoedje je fieter. Een fieter hultje, mussie, enz. – In de Beemster wordt fieter, fijter, ook van personen gebruikt in de zin van *vlug, opgeruimd, levendig*. || Een fijter vrouwtje. Al is ze oud en zwakkelijk, ze is toch nog altijd even fieter (BOUMAN 27)

fijk, znw. vr. *Fijt*. || Ik heb de fijk in me vinger. Een felle fijck heeft in mijn duym geknaegt, SCHAAP, *Bloemt*. 138. – Fijk is ook elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. bekend. Het wordt ook door KIL. vermeld en komt in vele verwante talen voor. Zie verder FRANCK op fijt.

fijntje, znw. onz. Een fijntje dansen, zekere reidans op de manier van Hei, 't was in de mei. Eén staat er in de kring; is dit een meisje dan heet zij een fijntje, een jongen daarentegen is een grofkop of groeskop. Het liedje, dat er bij gezongen wordt, begint met : "Hier hebben wij een fijntje in deze dans". – Soms spreekt men ook van het vantje (of ventje) dansen. Te Krommenie is de beginregel verbasterd tot "Herre werre fanke in deze dans". – Is dit fanke, vantje, soms ouder dan fijntje? Vgl. Hindeloopens fanke, fânke, Fri. famke, *meisje* verkl. van faem, faen (HALBERTSMA 957 vlgg).

fik, znw. m. Daarnaast **fuk**. Meestal in verkl. fikkie, fukkie. *Een in brand gestoken hoop van hout, stro en andere brandbare stoffen*. || Jongens, we zellen 'en grote fik maken. Mit Suntere Maarten was er vroeger altijd 'en flinke fuk. We hebben 'en fikkie 'emaakt. – Ook gezegd van een *hevige uitslaande brand*. || 't Was 'en lekker fukkie hoor. – Zie **fikken**.

fikken, zw. ww., intr. Daarnaast **fukken**. *Branden, helder opvlammen*. || Wat zel dat fikken, as we der nou nog 'en bos strooi op gooien. Het fukt lekker. – Of het woord verwant is met het verouderde ww. fikken, dat *stoten, steken, slaan, wrijven*, beduidt en in vele Germ. dialecten voorkomt (vgl. KIL. op ficken, *Mnl. Wdb.* bevicken, FRANCK op fikfakken, KOOLMAN op fikken, GRIMM, *D. Wdb.* op ficken, enz.), is niet zeker. De grondbetekenis van dit woord schijnt te zijn *snel heen en weer gaan* en dit kan, op een vlam toegepast, zijn overgegaan in *fel branden*. In het Fri. betekent fykje ook *in kleine stukjes snijden* (HALBERTSMA 961). Fik zou dus kunnen beduiden *spaanders, rap*, en werkelijk bestaat een fik uit deze en dergelijke brandbare stoffen. Een hoop brandstof is echter nog geen brand, en dit is de enige betekenis van fik.

fikkerij, znw. vr. Daarnaast **fiekerij**, en **flikkerij**. Alleen in de uitdr. dat 's 'en goeie (mooie, beste) fikkerij, *een voordelig zaakje, een werkje waarmee veel geld te verdienen valt*. – Ook in de Beemster is **fiekerij** in gebruik. || Dat zal een beste **fiekerij** zijn, zulke fiekerijtjes zijn aannemelijk (BOUMAN 27). Op Urk zegt men flikkerijje (*Taal- en Letterb.* 6, 33).

fint, znw. m. Zekere vis. *Een soort van voorn, doch blanker dan de gewone en grover van schubben*. || Der bennen nog al wat finten bij.

fit znw.; zie **vit**.

fitting, znw. m. Timmergereedschap. *Zekere kleine schroefboor*, hetz. als Ned. *fret, fretboortje*.

flaars, znw. vr. *Grauw, afsnauwing*. || As je der (*haar*) wat vrage (*vraagt*), krijg-je 'en flaars terug. – Zie **fleers**, en vgl. Oost-Fri. flären, *babbelen, klappen, uitflappen*. Bij de 17de-eeuwse Hollanders is flaars, fleers gebruikelijk in de zin van *snapachtig, lui vrouwspersoon*

(OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 93; *Wdb. op Bredero* 109); vgl. KIL. “flere, Fland. *ignava et deformis puella*”.

flaartje, znw. onz. – 1) *Een klein, of dun boezelaartje*. || Wat heb-je ’en flaartje voor, ’t Is net zo’n flaartje. – Vgl. **flard**.

2) *Zeker zeer dun gebakje, dat in een rond wafelijzer wordt gebakken* (de Wormer).

flab (uitspr. *flap*), znw. onz. Zekere in de sloten groeiende plant. *Dekenvlag*, Lat. *Conferva*.

In Holl. algemeen; zie VAN HALL, *Landh. Flora* 281. – Vandaar **flab vissen** en **flabben**, **flappen**, *flab uit de sloten opvissen*, en **flabvisser**, *de man, die dit werk verricht*. || Den 2 Februari 1662 betaelt aen de flabvisser van 8 schuyte flab en 2 dage arbeytsloon 10 gld., *Dijkb. Wormer*. Me man is niet thuis, hij zou gaan flappen. – Evenzo elders in N.-Holl. || Wert mede gekeurt ... te vlabben ende te krosen tegen den herfstschouwe (*keur v. Heemskerk*, a° 1659), LAMS 459. – Het woord schuilt wellicht ook in de volgende benaming van stukken land onder Westzaan. || Noch twee vlabstukken aende vaert, *Polderl. Westz.* III f° 59 (a° 1644). Het waren dan stukken land, waarop de uit het water gehaalde flab werd neergelegd.

flabben, zw. ww.; zie **flab**.

flabstuk, znw. onz.; zie **flab**.

flabvisser, znw. m.; zie **flab**.

flaminken, (met klemt. op *min*), zw. ww.; intr. Wijze van vissen in de winter. *Spiering vangen in een bijt, door middel van een touw, waaraan stukjes aal gebonden zijn*.

flank, znw. vr. Zie de wdbs. – Zegsw. *In de flank vallen, naar de zin zijn, in de smaak vallen*. || De nieuwe dokter valt erg in de flank. Dat viel helemaal niet in de flank. – Ook *regelmatige plaatsing*; van schalen en schotels op een gedekte tafel, die zó geplaatst zijn, dat het éne recht tegenover het andere staat en alles een harmonisch geheel vormt. ||

{p.97}

Zie zo, nou staat alles in de flank. Zet die schaaltes in de flank. Zo halfweg den eten staan de schalen meestal uit de flank. ’t Hindert niet waar je het neerzette, de flank is er toch uit. Er zit geen flank in. – Zie **flanken**.

flanken, zw. ww., intr. *Een harmonisch geheel vormen*; van gelijksoortige voorwerpen, die tegenover elkaar geplaatst zijn. Zie **flank**. || Je moet ’et met mekaar flanken laten. Ik moet nog wat hebben, dat met dit schaalte flankt. Die botertijntjes moeten flanken. Dat flankt niet.

flap, znw. m. *Zekere platte, stroperige koek* (Wormer). || Hier, zeun, hej-je ’en cent; koop maar ’en flap.

flap-an-de-wand, znw. m. *Houten tafel met ovaal, neerslaand blad en inslaande poten, die, toegeflapt, tegen de wand gezet kan worden*. Meestal met een voorstelling (molens, bloemen, enz) beschilderd. – Synon. **flaptafel**.

flappen, zw. ww.; zie **flabben** en vgl. **toeflappen**.

flapsneeuw, znw. vr. *Sneeuw met grote natte vlokken*. || ’t Is erg smerig weer met die flapsneeuw.

flaptafel, znw. vr. Hetz. als **flap-aan-de-wand**; zie aldaar. – Ook in Friesl.

flard, znw. vr. Daarnaast **flord** (uitspr. *flört*). *Afgescheurde lap, aan flarden gesleten doek, vod*. || Die handdoek ken wel weg. ’t is toch maar ’en flord. Ik heb hier nog ’en flordje voor de voddemand. – Ook van stukken land, die als lange, ongelijke, smalle stroken in het water liggen; meerv. **flarden** (**florden**) en **flards** (**flars**). || Int kercke weir een flard, *Polderl. Oostz.* I

(17de e.) Florden en ackers in sijn weir, *ald.* Die flars (in Claes Heynen-weer), *Stoelb. Assend.* f° 19 r° (einde 16de e.); d’flards in Claes Weynen-weer, *Polderl. Assend.* II f° 513 r° (a° 1657). ½ van de flers 73 (roeden), noch tseste paert van de flarde 36½ (roed), *ald.* I f° 177 r° (a° 1600). Cornelis Claesz. flars, Jan vant Veers flars, Jan vant Veers suyder flars (in Claes Heynen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – **Flars** zou ook enkelv. kunnen zijn. In de 17de e. komt althans **flarzen** voor naast **flarden**; zie OUDEMANS 2, 306. – Vgl. **vlaartje**.

flark, znw. *Slappe scheut drek* (Assendelft). Synon. **fleers**. || Hij het 'en flark in zen broek 'edaan.

flarken, zw. ww., intr. *Slabakken, in ijver of netheid verflauwen*. Alleen in de inf. Weinig gebruikelijk. || Maandags begon-i der mee, maar Dingesdag begon-i al te flarken en Woensdag was 'et helegaar uit (*van iemand die vroeg op wilde staan*). Ze zou alle dagen tien naadjes breien, maar ze is nou al an 'et flarken.

flaterig, bnw. Van hout, waarvan de hartscheuren los liggen, en dat dus begint af te schilferen. Synon. **bladderig**; zie aldaar. || Die balk is flaterig. Er is heel wat flaterig hout of 'ekeurd. Hou dat flaterige deel maar ampart.

flauw, bnw. Daarnaast soms **fleeuw**. Zie de wdbb. || Ik ben fleeuw van de honger. – Bij vissers. *Ontzet*; van water dat stinkt. Synon. **vlaai**; zie **vlaai II**. || 't Water is flauw, de vis gaat er in dood.

fleek, znw. vr. Soms vleek. *Hand*. || Hou-je fleken thuis. 'k Mag gien blote fleken zien (nl. *zonder er een klap op te geven*). Ik heb me vlek bezeerd. – In de Beemster is fleek ook in gebruik voor de *klauwen van een kat*, alsmede het ww. fleken, *krabben* (BOUMAN 27). In Amstelland zegt men fneek. – Elders moet fleek betekend hebben *vlerk*, *vleugel*; vgl. Mnl. vleke, vlieke, Mhd. fleke, flike, *pijl*, en het door KIL. vermelde vleke, *vlinder*. Voor de overgang van betekenis vergelijk men Ned. vlerk, dat ook in de zin van *hand*, *arm* in gebruik is. Zie verder *Tijdschr.* 4, 220 vlgg.

fleers, znw. vr. – 1) *Klap, draai om de oren*. Ook elders gebruikelijk (VAN DALE). || As je niet weggane, krijg-je 'en fleers. – Vgl. KIL. flere, *slag*. Utrechts flèr, *draai om de oren*, fléren, *slaan*, en VAN DALE (gewestelijk) fleren, *op slordige wijze afvegen*, b.v. hij fleerde er met zijn mouw langs. – Vgl. **fleerzen**.

2) *Slappe, brijachtige massa*; in het bijzonder van koedrek. Hgd. *kuhfladen*. || Trap niet in die fleers. Gaan niet te dicht bij die koe staan, aars krijg-je anstonds nog 'en fleers. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 27). Vroeger ook elders in Holl.; vgl. *Klucht v.d. Pasquilmaecker voor den Duyvel* 21: “Hy drayde een dunne flers op de kruyn van Jan Pieters backhuys”. – Vgl. KOOLMAN op flarre, en zie **fleren**, **fleerzen**, **flaars**.

fleerzen, zw. ww., trans. – 1) *Slaan, iemand een fleers in het gezicht geven*. Zie **fleers**. || Pas op, of ik zel je fleerzen. Ik zel je leren mijn te fleerzen.

2) *Loslijvig zijn, dun schijten*; van een koe. – Synon. **fleren**. || Gaan wat uit de weg, die koe mocht ers fleerzen gaan. Daar fleerst me dat beest helegaar vol. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 27).

fleeuw, bnw.; zie **flauw**.

fleeuwig, bnw. *Flauw*. || Ik ben zo fleeuwig in me lijf: ik moet 'en spatje (*borrel*) hewwe. – Vgl. **fleeuw**.

flens (I), znw. vr. Verkl. flensie. Zie de wdbb. || Flensies bakken. – Flensie is ook de naam van de *dunne vierkante lapjes koek, die bij het koekhakken worden gebruikt*. || Man, geef-je dat flensie in vijven (*in vijf hakken door midden*)? – Ook *oorveeg, draai om de oren*. || Hou je stil, of je krijg 'en flens! Toe gaf ik 'm 'en flens om zijn kop. – Voor flens, *oorveeg*, vergelijk men het in de 17de eeuw gebruikelijke ww. flenzen. || En daer by heb ic ien paer vuysten, die hangeme soo verhijt los. Om een haer flensten icker wel {p.98}

een voor de kop, COSTER, *Teeuwis de Boer*, vs 987.

flens (II), znw. vr. *De uitstekende sluitrand met gaten, aan gas- en waterleidingsbuizen of pijpen*. De pijpen worden aan elkaar verbonden door middel van bouten, die men door de gaten steekt en met schroeven vastlegt. Pijpen, waaraan zulke randen gegoten zijn, heten flenspijpen. – Ook vindt men soms een flens bij de koppeling van machine-assen. De flens maakt dan deel uit van de koppelbos (*de cilindervormige bus, die het eind der as omgeeft en met een spie daaraan is bevestigd*) en is van ijzer of koper. – Het woord is waarschijnlijk

algemeen Ned.; VAN DALE vermeldt alleen: flens, *ijzeren kraag*, Vgl. Eng. flange in dezelfde zin en zie FRANCK 249.

flenteren, zw. ww., intr. *Slenteren, heen en weer lopen*. || Die meiden flenteren altijd bij de straat. Ze flentert maar van de ien na de aâr (*vliegt altoos van de ene vriendin naar de andere*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 28). Op Marken kent men het woord in de zin van *op een draf, haastig weglopen* (*Taal- en Letterb.* 2, 64). De eigenlijke betekenis van flenteren is *fladderen, heen en weer waaien*; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 112, en zie de wdbb. op **flenter**, *flard*, *lap*. Het woord komt geheel overeen met Ned. slenteren; ook slenters zijn *lappen, vodden*.

fler (uitspr. *flèr*, met gerekte *e*), znw. vr. *Slag, draai om de oren* (Krommenie). Zie op **fleers I**. || Hij kreeg 'en flèr.

fleren, zw. ww., intr. *Loslijvig zijn, dun schijten*; van een koe. Synon. **fleerzen**; zie aldaar. || Die koe fleert. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 27). Vgl. Oost Fri. flarren in dezelfde betekenis, waarnaast flarrîg, *loslijvig*, en flarre, *fleers* (KOOLMAN 1, 502).

fles (uitspr. soms *vles*). znw. vr.; vgl. **meestersflesje**. – Zie een zegsw. op **ruig**.

flets (uitspr. *fles*), bnw. Zie de wdbb. – Ook *flauw*, van een zieke die geen etenslust heeft. || Ik voel me zo fles.

***fliepen**, zw. ww.; vgl. **ontfliepen**.

fliert, znw. *Iets dat lang en dun is, sliert* (de Wormer). || Een fliert (*reep*) papier. Der zit 'en fliert (*rafel*) an je japon. – Vooral in de uitdr. een lange fliert, *een lang, mager mens*. – Evenzo is in Oost-Friesl. flîr, flîrt *een klein, licht, onbetekenend iets*, b.v. een lapje goed, een dunne snee brood, enz. In andere Ndd. dialecten heeft flirre die zelfde zin. Vgl. Oost-Fri. flîren, Hgd. flirren, *snel heen en weer gaan, fladderen*, en Eng. to flirt, dat o.a. ook deze bet. heeft. – Vgl. **fliertrok**, en zie synon. op **fliestertje**.

fliertrok, znw. m. Alleen in het meerv. fliert-rokken. *Rokken, die langs de grond slepen* (de Wormer). Zie **fliert**.

fliestertje, znw. onz. *Een dun schijfje van iets*. || Een fliestertje koek. Wat geef-je me 'en fliestertje. – Evenzo in het Stad-Fri. fniesterke. Vgl. flinster, dat op Urk gebruikelijk is voor *een dun stukje* (*Taal- en Letterb.* 6, 32). – Soortgelijke bet. hebben ook **fluter**, **fliert**, **flard**, **flord**; zie aldaar.

flietertje, znw. onz. Hetz. als **fliestertje**; zie aldaar en vgl. **fluter**. || 'En flietertje koek.

flijm, znw. vr.; zie **vlijm**.

flikken zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook in de uitdr. hij zal het wel flikken, *wel lappen, klaarspelen, tot een goed einde brengen*. – Evenzo elders.

flikker, znw. m. – 1) *Gemene vent, iemand die niet recht te vertouwen is, een vleier, flikflooiër*; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 119. || Pas maar op, 't is 'en flikker. Zo'n gemiene flikker.

2) In de zegsw. iemand op zijn flikker geven, *hem een pak slaag geven*. || Ik zel je op je flikker geven. – Evenzo elders in Holl.

flikkeren, zw. ww.; vgl. **uitflikkeren**.

flikkerij, znw. vr.; zie **fikkerij**.

flink, znw. m. Alleen in het meerv. flinken. *Streken, kuren*. || Hou nou toch op met je malle flinken. Doen nou maar niet of je ziek benne (*bent*), dat ben allegaer maar flinken. Je ken 'em niet vertrouwen, hoor; hij het flinken. – Het woord is ook elders in N.-Holl., Friesl. en Gron. (MOLEMA 109a) gebruikelijk. Men vindt het ook bij WOLF en DEKEN; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 121, en MOLEMA 518a.

flint, znw. *Het houten uitsteeksel aan het uiteinde van een kloet* (vaarboom), *naast de ijzeren punt*. De flint is meestal met een ijzeren bandje omgeven. – Vgl. **kloet I**.

flip, znw. Meestal in verkl. flippie. *Een klein wittebroodje, waarvan er vier of vijf voor een dubbeltje werden verkocht*. Zowel de langwerpige broodjes (*timpjes*) als de kadetjes werden

zo genoemd. || Geef me 'en dubbeltje flippies. De flippies ben hier lekkerder as bij ons. Ik ken die hele flip niet op. – Evenzo verderop in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 110) en waarschijnlijk ook elders. – 't Is dikke flip met hem, *hij is beste maatjes met hem, 't is koek en ei*.

flodder (uitspr. *flòddər*), zwn. vr. *Rietwal, het riet dat langs de kant van een stuk land staat*. || Die dijk is an'eleit (*aangelegd*) op flodders. – In de Beemster heet de slappe walkant langs de sloot flodderwal (BOUMAN 28); zie synon op **florswal**.

flodderen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *slenteren, langs de straat lopen*; in ongunstige zin. || Ze loopt altijd te flodderen.

flook, bnw.; zie **vlook**.

flop (uitspr. *flòp*), znw. *Zoen* (de Wormer). || Kom, ik moet effen 'en flop hebben. Toe, maar 'en klein floppie. – Soms ook *dikke flapzoen*. || Hè wat 'en flop! – In de Beemster zegt men in de dezelfde zin flopperd. || Dat was een dikke flopperd van tante. Ze hebben al menige flopperd van dat goede mens gehad (BOUMAN 28). – In Oost-Friesl.

{p.99}

en elders in Nederduitsland is flabben, flobben, flappen, *met klappend geluid zoenen*. – Vgl. **floppen**.

floppen (uitspr. *floppə*), zw. ww., trans. *Zoenen* (de Wormer). Zie **flop**. || Ik moet er ers effies floppen. – “Zoenen, dat het flopt (*klapt*)” wordt nooit gezegd. – Te Assendelft van kledingstukken, inzonderheid schoenen, die te groot zijn. Hetz. als **sopperen**; zie aldaar. || Wat floppen me schoenen toch; ze benne me veuls te groot.

flord, znw. vr.; zie **flard**.

flors, znw. vr. *Windje, veest*. Synon. **flort**. || 'En flors laten.

florsen, zw. ww., trans. Daarnaast **flossen** en **vlossen**. – 1) *Ruigte uit de sloot ophalen, de sloot reinigen van flab en ontuig*. Synon. **heinen**. Thans ongebruikelijk, maar te Assendelft nog aan velen bekend in de vorm vlossen. Het woord werd gebruikt in tegenstelling met baggeren (*modder uit de sloot ophalen*). Bij de polderschouw werd soms iemand beboet, omdat hij niet had gebaggerd, maar enkel gevlost. Het vlossen geschiedt op het land staande en door middel van een haak (flos). – In de Beemster schijnt vlossen thans gebruikt te worden in de zin van *baggeren, modderen, beugelen* (BOUMAN 112). Vroeger schijnt het echter ook de *ruigte uithalen* te hebben betekend. Zie **flos**. – Vgl. de samenst. **uitvlossen**, en zie **florswal**.

2) *Modder over het land brengen, de uit de sloot gebaggerde modder over het land uitspreiden, om dit op te hogen of te bemesten* (Westzaan, Wormer). De vorm florsen schijnt in deze zin thans ongebruikelijk; men spreekt nu van flossen en vlossen. Het flossen geschiedt door middel van een plank aan een stok, waarmede de modder over het land wordt geschoven en verdeeld. Dit werktuig heet flosser, modderflosser. || We zellen meteen de modder maar over 'et land flossen. Dat het aan ieder Ingeland zal vrijstaan van de getrokken bagger of modder te maken een of meer belten, of wel te gebruiken tot het florsen zijner landen of om daarmede sloten te dempen ... Wanneer hij begrijpt de getrokken modder tot florsen te gebruiken, in dat geval zal (onder de hoeveelheid modder, die ieder ingeland verplicht is per morgen te baggeren) niet worden begrepen die geflorste modder, welke tot verbetering der wallen is gebruikt, gelijk ook niet onder de meting zal worden gebragt die modder welke alleen is gebruikt tot verbetering van wallen aan landen niet geflorst zijnde, *Keur v. d. polder Westzaan* (a° 1806).

florswal, znw. m. Daarnaast soms ook **floswal**. *De laagliggende, slappe kant van een stuk land langs de sloot, die voortdurend aangroeit en daarom een of meer malen in het jaar met een haak op het land wordt gehaald, om de sloot ruim te houden*. Vgl. **florsen**. – Synon. **del, dule, hangwal, onderwal, zakwal**; zie die woorden.

flort, znw. m. – 1) In de uitdr. aan de flort zijn, *voortdurend heen en weer drentelen* (de Wormer). Hetz. als **florten 1**; zie aldaar. || Wat ben-je weer an de flort. – Ook: *een vrouw die*

zich zonderling kleedt en die zonderling doet (Assendelft). || 'tIs 'en rare flort. 2) *Windje, veest*. || Een flort laten. – In deze zin ook elders in Holl.

florten, zw. ww., intr. – *Doelloos heen en weer lopen, gnarten* (de Wormer). || Hé, wat loop je weer heen en weer te florten. Gaan toch zitten, ik ken dat florten niet hebben. – Florten is eigenlijk *plotseling heen en weer bewegen, fladderen*. Vgl. Oost-Fri. flûr, flûrt, *flard*, *lap* en synon. als **flenteren**, **slenteren**. – Zie **flort** en vgl. **flard**.

2) *Veesten*. || Van uien moet-je altijd florten. – Vgl. Oost-Fri. flûrrtjen, *dünn scheissen, weit und breit umherspritzen* (KOOLMAN 1, 524).

flos, znw. m. Daarnaast **vlos**. *Een haak met drie punten, aan een lange steel, waarmee geflost wordt; zie florsen 1*. Het woord wordt thans zelden gebruikt; men spreekt van **heinhaak**; zie aldaar, – In de 17de e. komt het woord in deze zelfde zin ook in de Beemster voor. || (De watermolenaars) sullen ook alle Ruygten ende Kroos van hare Tralien keeren, ende deselve digt en klaar houden ... ende tot dien eynde haar Vlos en Bootshaaken, altijd met Houten staalen (*stelen*) voorsien houden, *Instr. v. d. Beemster* 97. Een Croos-Haak, een Vlos-Haak, een Vuur-Yser, een Boods-Haak, *ald.* 107. Thans verstaat men onder vlos niet meer de haak, waarmede ruigte wordt opgehaald, maar de beugel, waarmede men baggert (BOUMAN 112). In de betekenis van baggerbeugel komt het woord ook reeds voor in een keur van Hoorn van het jaar 1531, waarbij gekeurd wordt, dat niemand turf mag baggeren “anders dan in wateren dair hy an beyde zyden gelant is, op peyne van den prame ende den vlos oft instrument dair zy den turf mede uutten gront halen, verbuert te hebben”, *Wfri. Stadr.* 2, 118. – Op Marken is het woord kooivlos voor *baggerbeugel* gebruikelijk; kooien betekent daar *baggeren* (*Taal- en Letterb.* 2, 65).

flossen, zw. ww.; zie **florsen**.

flosser, znw. m.; zie **florsen 2** – Synon. **rakker**.

flouw, znw. vr. Daarnaast **flouwnet**. Zeker visnet. *Een soort van schakel, die gebruikt wordt om zeelt te vangen*. Soms worden er meerdere flouwen uitgezet, doorgaans echter slechts één. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. b.v. *Keuren v. Waterl.* 23, aangehaald op BATNET. Ook in W.-Vlaand. is vluwe, vluie, de benaming van een soortgelijk visnet (DE BO², 1154). Elders is flouw of vlouw gebruikelijk in de zin van *net om vogels* (lijsters, snippen) *te vangen* (VAN DALE). Ook KIL. ver-

{p.100}

meldt vlouwe, *tendicula, nebula; nebulosum rete, quod turdis et gallinaginum generi tenditur*.

flouwnet, znw. onz.; zie **flouw**.

Flus, znw. vr.; zie **Vlus**.

fluter, znw. m. – 1) Meestal in verkl. flutertje. *Dun, licht, fladderend iets, zonder waarde*. Zie synon. op **fliestertje**. || Een flutertje papier. “Pas op, daar waait wat weg.” “O, 't hindert niet, 't is maar 'en flutertje.” An zo'n flutertje (*klein lapje*) heb-je toch niks voor 'et verstellen. 't Hangt nog an 'en flutertje, – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 28). Vgl. Oost-Fri. flutter, Hgd. flitter, in dezelfde zin. – Zie **fluteren**, **fluterig** en **fluut**.

2) In de uitdr. op de fluter gooien, *laten vliegen, laten wegwaaien* (Krommenie). Zie **fluteren**. || Een papiertje op de fluter gooien. Gooi 'et maar op de fluter.

fluteren, zw. ww., intr. *Fladderen, in de lucht heen en weer bewegen; van een stukje papier, een dun lapje, of een ander licht voorwerp* (Krommenie). Fluteren wordt niet gezegd van een vlaggewimpel of vlag. || Hè, dat flutert in de lucht. – Vgl. Oost-Fri., Ndd. fluttern, *fladderen*. Eng. to flutter, *fladderen, trillen, zweven, gejaagd zijn*. Ned. flodderen, enz.

fluterig bnw. *Dun, licht, fladderig*. Zie **fluter**. || Dat lint moet je niet nemen, 't is zo fluterig. Een fluterige stof (*voor een japon*). Wat 'en fluterig papiertje. Je rokken hangen der zo fluterig (*slap*) bij. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 28). Vgl. Oost-Fri. flutterig in dezelfde zin,

flutertje, znw. onz. Ook van een dun sneetje brood, een dunne pannekoek enz. || Moet je niet meer hebben as dat flutertje (*brood*)? Ik lust nog wel 'en pankoek; maar 'en flutertje, hoor!

fluut, znw. m. *Magere knol* (de Wormer). || Wat 'en fluut. – Vgl. **fluter**.

fluweel, znw. onz. Daarnaast soms nog **ferweel** (uitspr. *färweel*). || Ze het 'en japon mit ferweel. 'En ferwele hoed. – Evenzo in de 17de-eeuwse kluchten ferwiël. || Ja siet, om goos-wil, hy het al me (*mee*) ien ferwiellen broeck an! BREDERO, *Klucht v. d. Koe* 294. Vier Borsten, het ierst ferwiël, de tweede satyn, de derde zyd-beelt, 't vierde van een heere saaitje, W. D. HOOFT, *Jan Saly*. – Ook in het Stad-Fri. is fe(r)wiël bekend.

fnadder, zw. ww., intr. *Met de vingers of de hand heen en weer wrijven in een natte of kleverige massa*. || Kinderen spouwen op school op 'er leien en fnadder en daar dan in (d.i. *zij smeren het uit over de lei, om die daarna schoon te kunnen maken*). Fnadder niet zo met je handen in de beslagen ramen. Je giete wat olie op je bien en dan gaan-je der maar in fnadder (*wrijven met Sequah-olie*). – Vgl. Urks fnadderig, week, geleiachtig. (*Taal- en Letterb.* 6, 33). – Zie **befnadder** en **gefnadder**.

fnazel, znw. vr. *Rafel*. Hetz. als **fazel**; zie aldaar. Bijna verouderd. || 't Ben net fnazels van versleten doek. – Het woord was vroeger ook elders in Holl. gebruikelijk; zie DE JAGER. *Freq.* 1, 118. – Vgl. **fnazelen**.

fnazelen, zw. ww., intr. *Rafelen*. Weinig gebruikelijk. || Wat begint je rok te fnazelen. – Eertijds ook elders in Holl. – Zie **fnazel**.

fniesten, zw. ww., intr. Bijvorm van **fniezen** en daarnaast in gebruik. || Ik moet telkens fniesten, – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 28).

fnisteren, zw. ww., intr. *Fluisteren, stil praten*. || Wat zitten jollie daar weer te fnisteren. Ik kan dat fnisteren niet verstaan. – In de Beemster gebruikt men in dezelfde zin fnuisteren (BOUMAN 29). In het Hgd. vindt men ook naast elkaar flüstern en flistern. – Vgl. voor *fn* wisselende met *fl*, *Tijdschrift* 4, 220 vlgg. – Zie **gefnister**.

foef, znw. vr. In verkl. foefie. *Bedrieglijk voorwendsel, fopperij, streek*. || Dat is maar 'en foef (*voorwendsel, smoesje*). Daar schuilt 'en foefie achter. Maak maar geen foefies, ik weet dat 'et niet waar is. Iemand 'en foef spelen (*een poets bakken*). – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend en verder in Friesl., Oost-Friesl., Gelderl., N.-Brab. W.-Vlaand., Henegouwen, e.e.; vgl. *Taal- en Letterb.* 4, 212; DE JAGER, *Freq.* 1, 118; KOOLMAN 1, 567. – Zie **foefen**.

foefen, zw. ww., intr. *Bedektelijk bedriegen, foppen*. Zie **foef**. || Pas met hem wat op, hij foeft. Er is erg geknoeid en gefoeft.

foei, tussenw.; vgl. **affie**.

foeteren, zw. ww., intr. – 1) *Mopperen, pruttelen, zijn ongenoegen te kennen geven*. || Hè, wat foeter-je toch, is 'et niet na je zin? Foeter maar niet langer, ik verander 'et toch niet. – Foeteren wordt bij VAN DALE vermeld in de bet. van *zweren* (*vloeken?*) en *knorren, mopperen*. Het woord schijnt algemeen Ned. te zijn. In Gron. en Oost-Friesl. beduidt het *schelden* en in die zin is het ook verderop in Duitsland bekend. Zie de wdbb.

2) *Met de vingers aan iets zitten te beuzelen*. || Wat zit je daar te foeteren, ken-je 'et niet gedaan krijgen? Foeter der nou maar niet langer an, âars gaat 'et helegaar stuk. Zit niet zo an je boezel te foeteren. Foeter toch niet zo an me goed (*zit toch niet zo de hele tijd aan mijn kleren*). – Vgl. **futer** II.

foetsel, znw. m. Zie **foezel**.

foezel, znw. m. Vroeger ook **foetsel**. Daarnaast ook **foezelnet**. *Zeker visnet, dat langs de grond wordt voortgeschoven*. Zie **foezelen**. || Schrob-netten, foesels, beugels, heeven, zuylen (*keur v.* 1659), *Handv. v. Assend.* 220. Seegens, leusnetten, schaeckels, schutnetten, foetsels en fuycken, *Hs. ampliatie* (a° 1687) *op een keur v.* 1682, *archief v. Assendelft*. Ook sal niemandt vermoegen eenige Heeff, Schrob-

of Foeselnetten ... te hooven nog te huysen, *Hs. keur* (Westzaanden, a° 1713), archief v. Wormerveer. – Elders komt foesel voor als benaming van de lederen riem, waarmee men muntstukken langs de grond voortslaat (Zaans **dagen**; zie aldaar). || Men gebruikte deze ... Penningen in velerlei Spelen, op een dergelyke wyze als de Jongens tegenwoordig doen, die dezelve werpen, onder den voet trappen, door lederen foesels voortslaan, tegen dezelve aan knikkeren of 'er met Stuiters op gooien, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1442. Ook het woordenboek van HALMA vermeldt foetzel als naam van dit kinderspel. In de vorm voezelen vindt men het op een kinderprent, aangehaald bij SCHOTEL, *Vaderl. Volksboeken* 1, 294.

foezelen, zw. ww. Bij de visserij. *Vissen met de foezel, met het foezelnet langs de grond strijken en zo de vis opvangen*. Het foezelen heeft plaats bij koud weer, tegen de winter, en geschiedt door twee vissers. De een loopt op de wal en trekt het net voort, de ander zit in de schuit en duwt. Men strijkt met het net stijf langs de wal en de grond en trekt er zodoende alle vis in. Met de foezel wordt vooral karper en baars gevangen. Zie **foezel**. || We ganen morgen foezelen. – Vgl. **affoezelen**.

foezelnet, znw. onz.; zie **foezel**.

fok, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van talloze stukken land, die de driehoekige vorm van een fok hebben. Vgl. **bezaan**, als naam van land. || Een stuk land, zijnde een fok. Het Fokje. – Reeds in de 17de e. || Een stuk land, || De fock, *Polderl. Oostz.* I (a° 1694). – Ook als naam van een buurt te W.-Zaandam. || De Fok, *Custb.* (a° 1750).

fokkeval, znw. onz. Op een binnenvaartuig. *Een touw om de fok op te halen en neer te laten*. **fommelen**, zw. ww.; zie **fummelen**.

fonteinijzer, znw. onz. In een oliemolen. *Een glad ijzer, onder in de laad van het blok, met aan weerszijden langs de wangstukken een gleuf, waardoor de uitgeperste olie wegloopt in het bekken*. – Vgl. **laad** en zie *Groot Volk. Moolenb.* III, pl. 3 en 4; *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 12.

fooi, znw. vr.; zie **vooi**.

foppepeer, znw. vr. Daarnaast **foppeer**. *Een grote winterpeer, die gebruikt wordt om te stoven*. || Kijk ers wat 'en grote foppepeer. Neem maar vijf kop foppeperen. Een benn met foppe peren, *Hs. T.* 33 (W.-Zaandam, a° 1797), prov. achief. – Bij een bepaalde familie in de Wormer is in gebruik de zegsw. half jut, half fop, half om half; b.v. van een kledingstuk, dat twee kleuren heeft, of andere zaken, die uit twee verschillende bestanddelen bestaan. De uitdrukking werd ontleend aan een pereboom, die zowel jutteperen als fopperen droeg. Men spreekt echter in de Wormer niet van foppen, maar van fopperen. – Het woord is ook elders bekend, b.v. in Amstelland; door VAN DALE wordt foppepeer als gewestelijk vermeld.

Frans, bnw.; vgl. Frans jassen op **jassen**.

fransimo (met hoofdtoon op *mo* en bijtoon op *fran*), znw. Alleen in de uitdr. 't is een fransimo, 't is een ferme, flinke kerel. – Waarschijnlijk is het woord oorspronkelijk een eigennaam, doch dienaangaande is niets bekend.

frijnen, zw. ww.; zie **vrijnen**.

frijnslag, znw. m.; zie **vrijnslag**.

frik (I), znw. vr. *Gehakt* (de Wormer). Hetz. als **frikkedil**; zie aldaar. || We eten vanmiddag frik. Zie zo, de frik is klaar. – Schertsend voor *een som geld*. || “Zou zo'n ding duur wezen?” “Nou, dat zel zo'n frik niet kosten.” “'t Valt niet mee: 't is nog 'en hele frik, hoor.”

-frik (II), vgl. **mortje-frik**.

frikkedil (met hoofdtoon op *dil*), znw. vr. *Frikkedil, gehakt van het vlees van nuchtere kalveren*. || Frikkedil eten. Ik zel-je tot frikkedil slaan. Hak em maar an frikkedille. – Evenzo in Friesl. en elders; in Gron. frikkedille. Bij VAN DALE vindt men de vorm frikkedel. Het woord is overgenomen uit het Fra. (*fricadelle*). – Vgl. **frik I**.

frommel (uitspr. *frømməl*), znw. vr. *Wrongel*; de stof, waaruit men na de afscheiding der melk de kaas maakt (de Wormer). – **Frommel** behoort bij **frommelen**, **rimpelen**, **kreukelen**. Hetzelfde begrip **rimpeilig**, **kroezig**, **zich kronkelend**, ligt ook ten grondslag aan **wrongel**; vgl. FRANCK 1189.

***frooi**, bnw.; vgl. **verfrooien**.

fruiten, zw. ww., trans. *Braden, stoven*. || Vlees fruiten. Je moete de appeltjes goed fruiten. De kool is niet genoeg 'efruit. – In dezelfde zin komen **fruten** en **friten** in het Mnl. voor, terwijl het woord ook wordt vermeld door HADR. JUNIUS en KIL. In de 17de e. vindt men het bij CATS. **Fruiten** en **frijten** zijn ook nog in W.-Vlaand. gebruikelijk (DE BO). Zie voor de afleiding *Mnl. Wdb.* II, 852.

fruitig, bnw. *Kril, levendig, opgewekt, vrolijk*. || Een fruitig vrouwtje. Trijn ziet er altijd zo fruitig uit. Wat 'en fruitige (*kleurige, heldere*) japon.

fruitigheidje, znw. onz. *Iets dat fruitig is*. Zie **fruitig**. || Ze houwen tegenswoordig wel weer van 'en fruitigheidje (*van kleurige hoeden en klederen*).

fudder, znw. m. Daarnaast ook **futter** en **fut**. Soort van gebak. *Meel en water (of melk), vaak met krenten er door, in olie gebakken tot een dikke koek met harde bovenkorst*. Synon. (**vlagge**)**knop**. Vgl. **fudderen**.

fudderen, zw. ww., intr. *Bakken in de pan*; alleen van meelbaksels (Zaandam, Wormerveer). Zie **fudder**. || Breng maar 'en zakkie meel mee, dan zelle-we van avond nog ers lekker fudderen.

fuik, znw. vr. Daarnaast bij vissers **vuik** en {p.102}

vuik. Zie de wdbb. || Doen de vukken maar alvast in de skuit. – **Malle fuiken**, benaming voor een **basterdstel**; zie aldaar. – Eertijds werden ook zekere *haarlokken* aan weerskanten van het gelaat der draagster van de kap bij vergelijking **fuikjes** genoemd. Zie de platen in *Karaktersch*. || Dikwijls werd langs het voorhoofd een lokje van fijn gekruld haar gelegd in het midden smal en breder eindigende, ter weerszijden van het hoofd in krullen of fuikjes neerhangende, G. J. HONIG, *Oud-Zaansch Bruiloftsfeest* 48. – Vgl. de samenst. **henfuik**, **raamfuik**, **sluisfuik**, **stelfuik**.

fuikstok, znw. m. Bij vissers. *Stok die in de grond gestoken wordt om een fuik vast te zetten*. Vgl. **kamerstok**, **kubstok**, **schuttingstok**. || Kubstokken benne langer as gewone fuikstokken. – Het woord is ook elders in gebruik.

fuk, znw. m.; zie **fik**.

fukken, zw. ww.; zie **fikken**.

fummelen, zw. ww., intr. *Frommelen, met de vingers aan iets zitten te beuzelen* (de Wormer). || Zit niet zo an je boezel te fummelen. – Bijvorm van Ned. **fommelen**, Ndd. **fummelen**; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 121 vlgg. Evenzo zegt men in de Beemster **frummelen** voor Ned. **frommelen**.

fun, bnw. *Smerig*. || Wat zien-je der fun uit. – Van dezelfde stam als Ned. **vuns**, Ndd. **fünsk**, enz.; vgl. FRANCK op **vuns**. – Ook: **duf**. Synon. **ousig** || Wat is dat boek fun; 't mag wel ers goed luchten.

funsje (uitspr. *funsie*), znw. onz. *De waarde van 1/8 (of 1/4 cent), de kleinste waardebepaling*. Synon. **gronsje**, **munsje**, **vosje**. || Wedden om 'en funsie?

fut (I) znw. vr.(?) Daarnaast **fuut**. *Kracht, opgewektheid, levenslust*. || De fuut is er uit (*van iemand, die neerslachtig is, bij de pakken neerzit*). Der het nooit fut in 'ezeten. – De vorm **fut** is ook elders in Holl. gebruikelijk (BOUMAN 29; O. *Volkst.* 1, 35) alsook in het Stad-Fri., in Utrecht, W.-Vlaand., e.e. – **Fuut** hoort men o.a. ook in de Neder-Betuwe (O. *Volkst.* 1, 177) en in Gron. (MOLEMA 113).

fut (II), znw.; zie **fudder**.

fut (III) znw. Alleen in de verkl. futje; daarnaast fuutje. *Een kleinigheid*. || Zo'n mes koop-je voor 'en futje. Der is nog maar 'en futje van over. Honderd gulden! dat 's geen futje. 't Kost maar 'en fuutje. – Futje is ook in de Beemster gebruikelijk. Vgl. VAN DALE: fut, *niets, wissewasje*; zegsw. *'t is fut, 't betekent niets, heeft niets te beduiden*. Evenzo bij MEILAND.

fut (IV), bijw. Alleen in de zegsw. al fut, kompeer, nu, ook al goed; welnu dan! – Vgl. Stad-Fri. kom fut, kom nu! vooruit! (O. Volkst. 2,181). Fut is één met vort, voort.

fut (V), tussenw. Daarnaast fuut! || Ik kom hard anlopen, en “fuut!” daar gaat de trein net weg. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri.; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 132.

fut (VI), znw. Onder fut verstaat men gewoonlijk een *gebak van parelmeel*. – Futters zijn *pannekoeken van parelmeel* (Koog).

futeren (I), zw. ww., intr. *Zachtjes blazen* (de Wormer). || Futer me niet zo in me oren. Je moete niet zo futeren, blaas goed door. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 29). Vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 132.

futeren (II), zw. ww., intr. Hetz. als *foeteren* 2; zie aldaar. – In het bijzonder *zich aan onanie schuldig maken*. || “Hoe ziet die jongen er zo slecht uit?” “Hij futert te veel.”

futter, znw. m.; zie *fudder*.

fuut, znw. en tussenw.; zie *fut*.

{p.103}

G

gaaf (I), znw. vr.; vgl. *boêlgaaf*.

gaaf (II), bnw. Daarnaast soms nog **geef**. Zie de wdbb. || Wat 'en mooie, gêve appel. Wat Boom dat hart en geef oock is en noch (*nochtans*) de dichte mee niet mist (dat is mijn keuze), *Saanl. Wassende Roos* 12. – De vorm geef hoort men ook in het Stad-Fri.

gaai, znw. vr.; zie *gei*.

Gaaitelings (meerv.). || Guurtte Everts, of agter de gaytelings (een stuk land te Krommenie in de Vluis), *Polderl. Kromm.* (a° 1764), f° 8 v°. Thans onbekend.

gaal (I), znw. onz. Bij vissers. *De hoeveelheid viswant, die tussen de beide simmen zit*; van zegens en schakels. Het woord wordt niet gebezigd van fuiken. || Er zit weinig (veel) gaal in die zegen. Een mooi gaal.

gaal (II), bnw. *Onstuimig, ruw*; van het weer. || Er is gaal weer op til. – Daar onstuimig weer zich van te voren aankondigt door een zekere beweeglijkheid in het water, zeggen de schippers en vissers ook: “Kijk, wat is 'et water gaal, we krijgen storm”. – In de Wormer en in de Beemster is gebruikelijk op gaal zijn, in aantocht zijn; vooral van storm en onweer. || Er is onweer op gaal. Der is zeker wat op gaal (BOUMAN 77). – Vgl. Deens gal, gek, woedend, Noors ein galen storm, eit galet veer, hevige storm, onstuimig weer (AASEN), Eng. gale, windvlaag, storm. – Zie *ongaal*.

gaan, onr. ww. Vervoeging: tegenw. tijd, ik gaan, je gane (en gaan-je), hij gaat, we gane, jollie, ze gane. Verl. tijd, ik gong, je gong, hij gong, we, jollie, ze gonge. Gebiedende wijs, gaan. Verl. deelw. *'e gaan* of *'gaan*. || (Wij) gonge nogh met pa(e)rt en slee op Amst(e)rdam, *Journ. Caeskoper*, 27 Febr. 1697. – Zie *heengaan, neergaan, voortgaan*, en vgl. *allegaande, ongaans, gaandewerk, gang, vergangen, waar-gaan-je* en VLAK GAAN op *vlak*.

gaandewerk, znw. onz. In een molen. *Alle assen en wielen, die de beweegkracht van een molen vormen*; in tegenstelling met de onbeweeglijke opstal. || Beschrijving van de Grondt en Gaandewerk van een agtkante Water-Moolen, staande tussen Assendelft en Uitgeest, *Groot Volk. Moolenb.* I, bl. 3b. Evenzo elders gebruikelijk. – Zegsw. Me gaandewerk is kapot, ik voel mij onwel, ziek.

gaang, znw. *Zeker soort van vaartuig*. Thans onbekend. || Dit maakte meerder schaarsheid van werk (voor de scheepstimmerwerven), en drong de Timmermeesters ... met yver te trekken aan Boeijers, Gaangs, en diergelijks, *SOETEBOOM, S. Arc.* 644.

gaar, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. *Hij is gaar op de koek, hij is gaar, slim, geslepen, glad.*
gaarboek, znw. onz. *Gaarderboek, legger voor de omslagen der ingelanden van een polder; polderlegger.* Thans verouderd, doch de naam *gaarboek* staat op verschillende polderleggers in de Zaanse archieven.

{p.104}

gaarde, znw. vr.; vgl. *gebed*.

gaas, znw. onz.; vgl. *kappegaas, schroodjesgaas*.

gabben, zw. ww., trans. *Gappen, wegkapen, stelen.* || Ze hebben me knikkers 'egabd. Niet gabben daar! – Evenzo elders in N.-Holl. En waarschijnlijk ook in andere streken. – Zie *weggabben* en *gabberen*.

gabberd, znw. m. *Guit, slimmerd.* || Hij is 'en gabberd (*een platje*). Je moete zo met 'em oppassen, want 'et is zo'n gabberd. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 30). – Vgl. Mnl.

gaber, Mnd. *gabbert*, *spotter, ijdeltuit*, en zie *gabben, gabberen*.

gabberen, zw. ww., trans. *Gappen, wegkapen, stelen.* || Pas op, datte ze je horloge niet gabberen.

We zellen ders kijken, of er nog wat te gabberen valt. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 30). – Vgl. *begabberen, ontgabberen, weggabberen*, en zie *gabben*.

gaderen, gadering, zie *garen, garing* en vgl. *vergaring*.

Gal, znw.; zie *Galt*.

galaatje (met klemt. op *la*), znw. onz. *Klein wittebroodje* (*Noord en Zuid* 3, 304).

galbonkel (uitspr. *galbònkəl*, met hoofdtoon op *gal*), znw. m. Meestal in het meerv. *Kleine blaasjes of bultjes op de huid, die bij zekere gestellen met de warmte opkomen en verdwijnen.* Vgl. *bonkel*. || Met de warmte heb ik dadelijk weer last van de galbonkels. Me handen zitten vol galbonkeltjes.

galg, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de houtzagerij. *Een stellage, om gereedgemaakt hout tegenaan te zetten, en bestaande uit twee staanders met een mik en een dwarslat.*

Galgeland, znw. onz. Naam van een stuk land te Wormer. || 't Galgelandtje, *Hs.* (a° 1755), archief v. Wormer. – Ook op de Koog vindt men een *Galgeland*. Vgl. *Galgeveld*.

Galgeveld, znw. onz. Naam van een buurt op de Koog. || Hij woont op 'et Galgeveld. Vgl. *Galgeland*.

galgezager, znw. m. Scheldnaam voor de inwoners van Zaandam. || Zaandammer galgezager. – De oorsprong van de naam ligt in het omzagen van de galg, waaraan de schuldigen van het Zaandammer turfoproer (mei 1678) hingen. Dit feit geschiedde in de nacht van 18 op 19 aug. 1678.

galjaartje (met klemt. op *jaar*), znw. onz. *Pretje, vrolijkheidje*; eigenlijk *een bijeenkomst van jongelui, waarbij gedanst wordt.* || Ik hou wel van zo'n galjaartje. – Ook: Ze maken er 'en galjaartje van (*ze doen de vrolijkheid ontaarden in herrie*). – Evenzo elders in N.-Holl. Het woord komt van Ofra. *gaillarde, een soort van dans* (LITTRÉ 1, 1816); vgl. Fra. *gaillard, lustig, vrolijk*. In de eigenlijke zin wordt het nog gebruikt door ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 173: “Ghy leert slaen op Herpen, Cijters en Luyten, ... daer toe de Musycke op de mate singen, een Allemande danssen voor de vuyst, ... lustige sprongen in de galjaerden springen.” Zie verder TER GOUW, *Volksvermaken* 53. – Vgl. *galjaren*.

galjaren (met klemt. op *ja*), zw. ww., intr. *Een galjaartje maken, leven maken, uitgelaten vrolijk zijn.* Zie *galjaartje*. || Jollie moete niet zo galjaren.

Galkamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans waarschijnlijk onbekend. || Het galkampsweer, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

Galt, znw. vr. (?) Thans *de Gal*. Naam van een water onder Assendelft. || Een stuk land daar ten ende aan gelegen tot de Galt toe, *Hs.* (a° 1781), archief v. Assendelft.

gamel, bnw.; zie *gammel*.

gammel, bnw. *Oud, vervallen, wrak*. || Wat 'en gammel huis. 't Is er 'en gammel boeltje. Die stoel is zo gammel, je durve der temet niet op zitten gaan. – Ook van personen. *Schunnig*, maar ook: *zwak, ziekelijk*. || Hij ziet er gammel uit. Ik voel me gammel. – Vooral ook van vis (alle soorten), die een of meer nachten oud is. In deze zin ook gamel en (van haring) nachtgamel. || 't Is gammele vis. Die vis is gamel, we moeten er van of. – Het woord is ook elders in N.-Holl., Friesl, Gron., Oost-Friesl. en Drente gebruikelijk, in verschillende opvattingen, doch alle afgeleid van de oorspronkelijke betekenis *oud*. Het woord is in de Noordse talen zeer gewoon, en komt ook voor in Ohd. en Ags. Vgl. verder *Taal- en Letterb.* 1, 129 vlgg. en *Mnl. Wdb.* op gamel. – Nachtgamel vindt men ook in Middeleeuwse keuren van Brielle en Dordrecht; zie *Mnl. Wdb.* II, 903. In verbasterde vorm komt het voor in *Bijvoegsel op WAGENAAR, Vad. Hist.*, St. XVII, 92: “nagtschamel of wrak”, en *Handv. v. Ench.* 222a: “de Haringh-koopers ... sullen korten ... voor elcke tonne nacht-schamel 2-0-0.” Met nachtschamel kan bedoeld zijn nachtsgamel.

gang (I), znw. m. en onz. Daarnaast **gank**. In verkl. gankie. Zie de wdbb. – 1) M. *Het gaan*. || Laat hem zijn gank maar gaan. – In het bijzonder *een snelle beweging, vaart*. || Daar zit gank achter. Dat gaat met gank. Er zit 'en lekker gankie in. Ik moet eerst goed op gank kommen. – Geef me 'en gankie (*een zet om de schommel in gang te brengen*). Hele maan, halve maan, laat de schommel zijn gank uitgaan (*laat de vaart van de schommel uitgaan, laat de schommel uitlopen*; uit een schommelrijm). – Zegsw. Laat hem zijn gank uitlopen, laat hem maar in zijn sop gaar koken.

2) M. Bij de zeildoekweverij. *Een gedeelte van de schering*. Het garen loopt in 10 draden van de klossen naar het scheerwiel, en loopt daarlangs van boven naar beneden; is het wiel rond geweest dan is een halve gang (10 draden) geschoren. Daarna wordt het wiel {p.105}

teruggedraaid en gaan de draden dus langs dezelfde weg naar boven, wat wederom 10 draden geeft. Dit samen is een gang, die dus uit 20 draden bestaat. Een gang is dus een omloop, één op en neer gaan bij het scheren van de schering. || Eerstelijk dat geene witte Hollandtse soo hennip- als karlgaeren-rollen sullen werden gemaakt als van 45 gangen, wel meerder, maar niet minder, *Hs. keur op de rolreederij* (± a° 1700), archief v. Wormerveer. – Bij andere weverij bestaat een gang meestal uit meer draden. Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 230 vlg.; *Mnl. Wdb.* II, 909.

3) Onz. *Een stel*. – Een gang water (of melk), *zoveel water, enz. als men in één gang of loop kan halen*, d.i. *twee emmers*. || Twee volle emmers maken een gang. Bij 'et gang verkopen. Hoeveel kost 'en gang water? – Evenzo elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. – In molens: Een gang kammen (of dollen), *een stel kammen* (of *dollen*), *zoveel stuks als er voor een wiel benodigd zijn*. Het ene wiel heeft een groter gang dan het andere. || We moeten 'en nuw gang insteken. Een gang van 48 stuks. Der leit al 'en ander gang klaar, as ze breken. – Evenzo: een gang schenen, *een stel schenen*. || Vier gang schene in de rolle ... , ider gang op 28 stuk en samen 112 stukken, *Hs. rekening papiermolen* (a° 1780), verz. Honig. – Een gang laadgoed, *een compleet stel ijzers en houten voor de laad in een oliemolen*. – Een gang hekkens, een gang zomen, voor een molenroede; enz.

gang (II), znw. vr. Daarnaast ook **ganggoed**. *Zeker soort van aal, trekaal*. || Wat is er 'en gang in de fuiken. We hebben heel wat ganggoed 'evongen. – De gang kan alleen in fuiken gevangen worden; met een zegen of kuil is ze niet te krijgen.

ganggoed, znw. onz.; zie **gang II**.

gangig, bnw. Bij de stijfelmakerij. Een kwade eigenschap van stijf sel, hierin bestaande, dat de stijf sel tengevolge van de zomerhitte gaat nagisten, zodat er gistgaatjes in komen. || Die stijf sel is gangig.

gangsloot, znw. vr. *Sloot, die tot verkeersweg dient, vaarsloot*. Naam van verschillende sloten onder Wormer en Jisp. Tegenwoordig wordt in officiële stukken en kaarten bijna altijd

geschreven ganssloot. Toch zal in de naam wel schuilen het woord gang; vgl. ook **Gangweer**, **gangweg**. De spelling gangsloot vond ik o.a. in een Hs. van 1660, archief v. Jisp. Maar veel gewoner is reeds in de 17de e. gansloot en ganssloot. Tegenwoordig spreekt men zowel van gangsloot als van gan(s)sloot. || De Noorder gangsloot en de Kromme Gangsloot (te Jisp). – Ook als naam van stukken land, die op de Gangsloot gelegen zijn. || Pouwels Schoenmaeckers gangssloot, Aegt Symons ganssloot, Jan Pieter Pinck ganssloot, Mr. Jacob ganssloot, Oom Reyers gangssloot, grote Gerrits ganssloot nu genaemt Cees Bierens, enz., *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk.

Gangweer, znw. onz. Naam van een weer lands in de ban van Oostzaanden. Thans onbekend. || Het gangweer, *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). – Het weer zal wel zo genoemd zijn, omdat er een gang (*weg*) over liep.

gangweg, znw. m. *De begane weg, de weg door een dorp*. Thans ongebruikelijk. Vgl. Ned. gangpad (*Ned. Wdb. IV*, 241.). || (Wordt) geordonneert ... dat yder ingeseten deses dorps voor zyn huysinge ofte erve, langs de gemeene straat off ganghwegh zal moeten stroyen met sant, *Hs. keur* (a° 1719), archief v. Jisp.

gannefen, zw. ww., trans. *Stil wegkapen*. Van gannef, *dief, schelm* (*Ned. Wdb. IV*, 243). || Heb jij me stuk koek 'egannefd? Ze gannefde wat ze maar krijgen kon. – Het woord is ook elders bekend.

ganssloot, znw. vr.; zie **gangsloot**.

gapen, zw. ww., intr. Zegsw. (*als men een kind of speelmakker een stuk koek, enz. in de mond wil steken*): Gaap, spreekw!

garand, znw. vr.; zie **garande**.

garande (met klemt. op *ran*), znw. vr. Daarnaast **gerande** en **garand**; vroeger ook grande. *Wat men rechtmatig te vorderen heeft, het iemand wettig toekomende deel*. Overdr. ook van *vrijwillig toegestane giften*. || Moet je 'm nog wat betalen, dan zel-i er om opkomen: hij zel wel zorgen, dat-i zijn garande krijgt. Ik heb me garand (*weekgeld*) al gehad. Hij komt iedere zondag zijn garande (*het hem toegelegde pensioentje*) ophalen. Zo, kom jij je garande weer halen? (van een bedeelde: *eten, brood*; van een kind bij familie: *koekjes*). – Als staande term komt het woord voor in sommige oude transportbrieven. || Ingevalle oft ghebuerden ... , dat dit voorgeschreven lant alsoo vry niet en waer alst wel gewaert wort, soo stelden den voornoemden Pieter Woutersz., voor hem ende sijn erven, sijn ghoederen, roerende ende onroerende, present ende toecomende, van als gheen wtgesondert, om by foute van dien daer aen ende aen die keure van dien haren gharanden, mitsgaders alle kosten ende schaden te mogen verhalen ofte doen verhalen by den toonder van dezen, *Hs. U. 137* (Krommenie, a° 1598), prov. archief. Om dese betalinge aldus te geschien soo stelle den voornoomden Claes Jansz. Vreexsijs voor zijnen voornoomden dochter Aelet Claes ... , tot eenen prinsepale hypoteke ende onderpant, sijn huis ende erf .. , mitsgaders ... alle sijne anderen goederen, roerende ende onroerende, present ende toecomende, geen van als wtgesondert, om by gebreecken van quade betalingen daer aen ende aen die kuere van dien haren granden, mitsgaders alle kosten ende schaden te mogen verhalen ofte doen verhalen by den toonder {p.106}

van desen, *ald.* (eveneens a° 1598).

Ook op Z.-Beveland en te Kadzand kent men garand in de zin van *wat men moet hebben, krijgen* (*Navorscher* 10, 378). Uit de vroegere literatuur is tot dusver slechts één voorbeeld van grand in deze betekenis opgetekend. Zie verder over dit woord, dat bij de 17de-eeuwse Amsterdammers ook in de vorm granje voorkomt: *Taal- en Letterb. 2*, 277 vlgg.; *Ned. Wdbb. V*, 569; *Tijdschr. 12*, 279; *Museum 2*, 315.

gardijn, znw. onz. Ook wel **gærdijn**. Bijvorm van gordijn. || Laat 'et gardijn wat zakken. – Evenzo in samenst. || Twee ijserde en drie houten gardijnroeden, *Hs.* (Wormer, a° 1678), prov. archief. Vier kopere glasgardijns-roetjes. *Hs. invent.* (a° 1681), archief v. Assendelft. –

De vorm gardine komt ook in het Mnl. en Hgd. voor; zie *Mnl. Wdb.* op gordine, *Ned. Wdb.* op gordijn, GRIMM, *D. Wdb.* op gardine. Evenzo zegt men in het Stad-Fri. gærdiin. – Vgl. *broekgordijn*.

gardijnroed, znw. vr. *Houten of koperen roede, waarlangs de glasgordijntjes heen en weer worden geschoven.* Zie *gardijn*.

garen (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *collecteren in de kerk*. || Bij ons garen twee diakens. We hebben vanmorgen niet veel 'egaard. – Vgl. *garing*.

garen (II), znw. onz. Daarnaast soms **gêren**. Zie de wdbb. – Zegsw. er is geen goed garen mee te spinnen, er is met hem niets aan te vangen, hij werkt altijd tegen. Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 290. – Hij is in zijn goed garen of in zijn goed garing (met de nadruk op *goed*), hij is in zijn nopjes, in zijn element, hij neemt het er van. || Nou, jij ben ok in je goed garen, je zit me daar lekker te smullen. As-i maar 'en boek heb, dan is-i in zijn goed garing. – Zich verhuren met vrij gêren en stopgêren; van boereknechts, *zich verhuren onder beding van boven kost en loon ook het nodige garen en stopgaren voor het herstel van kleren en kousen te ontvangen*. Evenzo in Waterland. – De vorm gêren is ook in W.-Friesl. en Waterland gebruikelijk, alsmede in het StadFri. – Vgl. de samenst. *bossegaren, buulgaren, kantgaren*.

garenreder, znw. m. *Reder van garen; de zeildoekfabrikant, die het garen toebereidt en dan aan de wevers ter verwerking geeft.* Thans verouderd.

garing, znw. vr. Bij de houtzagerij. *De afval der gezaagde balken, die bijeen wordt gegaard en door de knechts voor brandhout mee naar huis wordt genomen.*

garl, znw. vr. Alleen in de uitdr. iets aan garlen gooien, aan stukken gooien (Assendelft). || Pas op, of ik zel 'et an garlen gooien. – Zie *garlement* en *garldegooi*.

garldegooi, znw. onz. *Klein grut, prullegoed* (Wormerveer). || Onze pereboom het van 't jaar slecht 'egeven, 't was allegaar garldegooi. Doen dat garldegooi (*die rommel*: schillen, pitten, enz.) maar van je bord. – Garldegooi voor garlegooi (met ingeschoven *d*, als in geelder, diender, enz.), is een bijvorm van gorlegooi, dat in de 17de en 18de e. herhaaldelijk voorkomt met de betekenissen *prullegoed*; *slecht volk*, *schorremorrie*; *slechte*, *slappe kost*. Zie *Ned. Wdb.* V, 444. Het woord schijnt in andere dialecten niet meer voor te komen, doch op Urk kent men nog *girlegorrel*, *dunne brij*, *slappe koffie* (*Taal- en Letterbode* 6, 34), en te Dordrecht *gierlegooiig*, *flauw*, *krachteloos*, b.v. van soep (*Taalgids* 4, 33). De oorsprong van het woord is tot dusverre nog niet aangewezen, daar de poging ter verklaring in *Taal- en Letterbode* 3, 290 (uit goor, vuil, en gooi (m. of vr.), *hoop*), als mislukt te beschouwen is. – Garlegooi (*gorlegooi*) is wellicht *dat, wat aan garlen (stukken) gegooid is of zonder nadeel gegooid kan worden*, dus *uitschot*, *afval*. Later heeft het dan ook de betekenis aangenomen van *uitschot der maatschappij*, *schorremorrie*, en van *nare*, *weinig deugende kost*. Vgl. *garl*, *garlement* en *garlgoed*. Ook bestaat het ww. *gorrelen*, *fijn maken*; zie aldaar.

garlement (met hoofdtoon op *ment*), znw. onz. Daarnaast ook **garrelement** en **gorrelement**. Alleen in het meerv., in de uitdr. an (of in) garlementen, aan stukken. || Daar leit 't bord an garrelementen. Nou heb me die meid de spiegel in garlementen vallen laten. Hij sloeg de hele boel an gorrelementen. – Zie *garl* en *garldegooi*, en vgl. *griezelement*.

garlgoed, znw. onz. Daarnaast **garrelgoed** en **gorrelgoed**. *Klein, nietswaardig goed, uitschot*. Zie *garl* en *garldegooi*. || 't Is garlgoed (*van kleine peren, slechte noten, katvis*, enz.). Laat je toch niet zuk garrelgoed in je handen stoppen. Wat 'en gorrelgoed. – Overdr. ook van *kleine kinderen*. || Wat moet 'en mens met al dat garlgoed (*klein grut*) beginnen?

garnaal, znw. vr. Daarnaast **garrineel** of **garreneel**. Zie de wdbb. || Vraag ers, of de visvrouw nog garrinelen heb. Toe, eet nog 'en boltje (*boterham*) mit garreneel. – Vgl. *piepgarnaal*.

garrelement, znw. onz.; zie *garlement*.

garrelgoed, znw. onz.; zie *garlgoed*.

garrineel, znw. vr.; zie *garnaal*.

gars, znw. vr.; vgl. **geers**.

garstel, znw. m. Daarnaast **gartel**. Bij de bakkerij. *Een schrood (lat) van 10 a 12 voet lengte, die bij het garstelen van roggebrood wordt gebruikt.* Het gereedgemaakte brood wordt op twee garstels gelegd en zo in de oven geschoven. Zie **garstelen**. || Leg 'et brood nou maar op de garstels. Drie garstels, een garteltaafel, een dito back, *Hs. invent.*

{p.107}

bakkerij (a° 1723), archief v. Krommenie.

garstelbak, znw. m. Daarnaast **gartelbak**. *De bak, waarin zich het voor het garstelen benodigde deeg bevindt.* Thans ongebruikelijk. Zie een voorbeeld op **garstel**.

garstelen, zw. ww., trans. Daarnaast (met uitval der *s* tussen *r* en *t*) **gartelen**. Bij de bakkerij. *Het zwart schroeien van de met deeg besmeerde bovenkorst der roggebroden.* || 't

Roggebrood is te veel 'egarsteld. – Garstelen is ook verderop in N.-Holl. gebruikelijk. Het woord is één met het thans verouderde Ned. gorstelen, *schroeien* (trans. en intr.), waarnaast ook in gebruik is geweest gorselen en gortselen; zie *Ned. Wdb.* V, 447. – Vgl. **garstel**, **garstelbak**, **garsteltafel**.

garsteltafel, znw. vr. Daarnaast **garteltafel**. *De tafel, waarop de broden voor het garstelen in gereedheid worden gebracht.* Zie **garstelen**.

gartelen, enz.; zie **garstelen**, enz.

garten, zw. ww., intr. *Doelloos heen en weer lopen drentelen*; vaak met de bijgedachte, dat dit hinderlijk is voor anderen. – Synon. **gnarten**; zie aldaar. || Wat lopen die kinderen weer in de gang te garten. Je most eres ophouwen mit dat garten; alan (*telkens*) loop-je me in de weg. – *Ook*: achter een meisje garten (*een meisje achternalopen, op straat volgen*). || Die jongens garten maar aldoor achter ons an. – In de Wormer is garten onbekend, maar zegt men jarten en, meer nog, an de jart zijn in de zin van *veel langs de straat lopen, niet thuis kunnen blijven*. || Die kerel is altoos an 'et jarten, thuis zien-je 'em niet. Die meiden ben weer es an 'et jarten. – Synon. is **jirten**; zie aldaar.

garzijn, znw. vr. Ook wel **garzijn**. Bijna verouderde bijvorm van rozijn. – Ook als geslachtsnaam GARSIJN. || Garzijnen uitzoeken. Mag ik 'en garzintje? – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 110). De vorm komt ook voor bij de 17de-eeuwse Hollanders; zie OUDEMANS. *Wdb. op Hooft* 96. – Vgl. ook **grijn**.

gas, znw. vr. *Lichtgas*. || Doen 'et kraantje toe, anders ontsnapt de gas. Ik ruik de gas.

gasp, znw. m.; zie **gesp**.

gast, znw. m.; vgl. **ingasten**.

-gaster, znw. m.; vgl. **miesgaster**.

gat, znw. onz. Zegsw. We krijgen een dik gat met snee, er komt een dik pak sneeuw. – Hij zal er zijn gat wel weten uit te draaien, hij zal zich wel uit die moeilijkheid redden, hij zal wel zorgen, dat hij er niet aansprakelijk voor wordt gesteld, er geen schade bij heeft. – Een roe toe (tegen, langs) zen eigen gat ophalen, zich zelf benadelen. Zie andere zegswijzen op **boor**, **hemd**, **karnen**, **schepel**. – In verkl. gatje, *iemand met kromme, naar buiten gebogen benen*. || Kijk, daar komt gatje. – Vgl. de volgende art. en zie **babbelgat**, BARNDEGAT op **barnen**, **bentelgat**, **boeregat**, **dievegat**, **hennegat**, **hooigat**, **Kattegat**, **kijfgat**, **kisgat**, **kringelgat**, **lulgat**, **Mallegat**, **rijsgat**, **roedgat**, **snirtgat**, **spatpengat**, **tempelgat**, **tochtgat**, **trapgat**, **trekgat**, **zwartgat**.

gatebak, znw. m. *Gatenplateel, vergiettest*. || Laat de andijvie wat uitdruipen op de gatebak. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 31).

gatje-voel doen. Zeker gezelschapsspel, waarbij ieder om de beurt geblinddoekt op de schoot van anderen wordt gezet, om met zijn achterste te raden op wiens (wier) schoot hij zit. – Vgl. **kouwe-gatjes-voelderij**.

gatwrikken, zw. ww.; zie **wrikbillen**.

gauw, bnw. Zegsw. Niet gauw zijn, *lusteloos, ongesteld zijn*. || Ik ben vandaag niet erge gauw. – Zie een zegsw. op *snel*.

Gauwentjes. Naam van land te Krommenie. Thans niet meer bekend. || Gauwentjes, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 22 (in het Noordend); *ald.*, f° 61 (in de Kerkbuurt). – Misschien is dit land genoemd naar de eigenaar; Gauwe is een bekende mansnaam. Aan samenhang met het water de Gouw (Gauwersloot, Gavesloot) is wegens de ligging niet te denken.

Gaves. Naam van een stuk land op het Kalf. || De gaves op 't Kalff, *Polderl. Oostz.* I (17 de eeuw).

gebaljaar, znw. onz. *Getier*. Zie **baljaren**. || Dat is me 'en geschreeuw en 'en gebaljaar; as 't niet ophoudt, stuur ik jullie allegaer na bed. – Gebaljaar komt ook voor bij GOKKE, *Boertige Reis* 4, 86.

gebbetje, znw. onz. Alleen in verbinding met maken. *Grapje, gekheid, gek gebaar*. || Hij maakt er altijd 'en gebbetje van. Maak maar geen gebbetjes, dat geeft je toch niet. – Ook elders gebruikelijk. – Vgl. Ned. gabben, gabberen, *op een dwaze manier lachen* (Ned. Wdb. IV, 114 vlg), en zie **grebbetje**.

gebed, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land te Zaandijk. || Het Gebed.

gebentel, znw. onz. *Geslenter* (de Wormer). Zie **bentelen**. || 't Is me hier op zondagavond 'en gebentel langes de deur.

gebeuren, zw. ww.; zie **beuren**.

geblerk, znw. onz. *Geschreeuw*. Zie **blerken**. || Dat geblerk zel ophouwen. – Ook elders, b.v. te Utrecht, gebruikelijk.

gebod, znw. onz. Zie de wdbb. – De tien geboden, schertsend voor de *tien vingers*. || As je de kam niet vinden kenne (*kunt*), neem dan de tien geboden maar. – Ook elders bekend.

geborsten, verl. deelw. van barsten; zie **barsten**.

gebruiken, zw. ww. Daarnaast soms **bruiken**. || As jij 'et bruiken kenne (*kunt*), neem 'et dan maar mee. Ik bruik er altijd groene zeep voor. Hij bruikt 'en bietje te veul. – Evenzo elders in Holl. In het Fri. brûke, Stad-Fri. brûke.

gedangel, znw. onz. *Gebeuzel*. Zie **dangelen**. || Maak toch wat an (*voort*) en schei uit mit {p.108}

je gedangel, âars kom je nooit klaar. – Evenzo in Friesl. (HALBERTSMA 614).

gedend, bnw.; zie **dendeschuit**.

gedreutel, znw. onz. *Onhandig gescharrel, geteut*. Zie **dreutelen**. || Hè, wat 'en gedreutel! Ik mag dat gedreutel van zo'n klein kind wel zien.

gedreven, verl. deelw.; zie zegsw. op **gepikt**.

geduur, znw. *Bestendigheid, rustige stemming*; van een persoon. Steeds met een ontkenning. || Hij het geen geduur (*vrede, rust*), voordat hij weet wat 'et is. Daar zit geen geduur in (*van iemand, die onrustig, ongedurig is, die geen ogenblik bij hetzelfde kan blijven*). – Vgl. Ned. ongedurig. Geduur zelf is in de algemene taal verouderd, maar komt in het Mnl. herhaaldelijk voor; zie *Mnl. Wdb.* II, 1089. Van tijd gebruikt, dus in de zin van *duur*, vindt men het nog bij SPIEGHEL; zie *Ned. Wdb.* IV, 653.

geduzzel, znw. onz. *Geteuter, onhandig gescharrel*. Zie **duzzelen**. || 't Is as je van haar (*een oude koopvrouw, die zich moeilijk redden kan*) wat kopen wille (*wilt*) altijd zo'n geduzzel.

geef, bnw.; zie **gaaf II**.

geefs, bnw.; zie **geeps**.

geel, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo geel as een darm, van iets dat geel ziet. || Dat linnen ziet zo geel as 'en darm. – Zo ook in het Stad-Fri.

geeltje, znw. onz.; zie op **witje**.

geen, onbep. vnw. Daarnaast **gien**. Zie de wdbb. || Ik wil der gien ien van hebben. Ik heb er niks gien zinnigheid in.

geep, znw. vr. *Plotselinge trek in iets, vlaag om veel van iets te willen eten*. || Ik heb vandaag 'en geep van sinaasappelen. – Vgl. **gijp**.

geeps, bnw. Daarnaast ook **geefs** en **geeuws**. *Geelachtig, ziekelijk van gelaatskleur*. || Wat ziet ze der geeuws uit. Je kenne (*kunt*) wel an zijn geepse kleur zien, dat-i last van zijn gal het. – **Geeps** is ook in de Beemster gebruikelijk. In de 17de e. vindt men het o.a. bij BREDERO. Zie verder over de afleiding, die niet vaststaat, *Ned. Wdb.* IV, 688.

geer, znw. vr.; vgl. **gier**.

geerd (I), bnw. Daarnaast ook **geerdig**. Bij de kuiperij. Van de hoepels, waarmee de vaten gebonden worden. *Scheef toelopende*; wanneer de hoepel met de uiteinden over elkaar geslagen, gelijk hij om het vat wordt gelegd, aan de ene zijde wijder is dan aan de andere. De meeste hoepels zijn geerd. Die langere kant heet de **geerdkant**. Men legt een geerdige hoepel met de geerdkant naar het brede deel van de ton of kuip, de nauwe kant komt dan in de richting van de kimme. – **Geerd** is oorspronkelijk het verl. deelw. van **geren**, *scheef, schuin lopen*, in de oude vorm zonder *ge-*; **geerdig** is van **geerd** afgeleid.

geerd (II), znw. vr. Meerv. **geerden** en **geers** (*t* voor *s* wordt nooit uitgesproken). *Zekere landmaat*; zie *Ned. Wdb.* op **garde** en *Mnl. Wdb.* op **gaerde**. Het woord is thans verouderd, maar leeft nog voort in de naam van verschillende stukken land. Omtrent de grootte van een **geerd** is niets met zekerheid te bepalen, daar de in de polderleggers opgegeven maat blijkbaar niet die is, welke de stukken oorspronkelijk hadden. Sommige stukken zullen door het water zijn afgespoeld, andere weder zijn slechts een derde, vierde, zesde part van het oorspronkelijk zo geheten stuk of de samenvoeging van verschillende stukken land. || Die Crommeniers of Vlietsenders hondert geerden, gelegen tusschen Guerts-weer ende 't banscheyt van Crommenie (tezamen ruim 43 morgen groot), *Stoelb. Assend.* f° 54 r° (einde 16de e.). Die noorderste geerd, 368 (roeden), Jacob Cuypers geerd, 732 (roeden), *Polderl. Assend.* I f° 349 r° (a° 1600). Die vier geers, 1945 (roeden), *ald.*, f° 12 r° (a° 1599). Willem Jutten vier geers, 1020 (roeden), *ald.* f° 30 r°. Die vijff geers, 1077 (roeden), *ald.*, f° 40 r° (a° 1599). Die ses geerden, 804 (roeden), *ald.*, f° 14 r° (aldaar heet hetzelfde stuk ook: die ses geers 804). Die elff geerden, 787 (roeden), *ald.*, f° 119 v° (a° 1600). Die geers, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Die geerde, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Van deze stukken zijn thans nog bekend de **Vier geers**, **Vijf geers** en **Zes geers**. **Geers** is hier het meerv. van **geerd** en niet de landmaat **geers**; zie aldaar. – In de Middeleeuwen was **geerd** aan de Zaan nog in de Friese vorm **jerd** in gebruik; vgl. GONNET, *Zijlkl.* 34: Twee jerden vrijlants in Jacobijnenweer (Oostzaanden, a° 1410). – Vgl. **Delfgeerd**.

geerd (III), znw. vr. Afgekort uit **geerde**. – Op een binnenvaartuig. *Een touw achter aan de giek, om deze vast te zetten, wanneer er zwaar goed te laden of te lossen valt en het schip dus over zij gaat*. De **geerd** wordt dan vastgemaakt aan de bolder of de achteroverloop. – Vroeger hadden beurtschippers aan weerskanten van de spriet een **geerd**, doch dit komt thans niet meer voor. || Als Marktschipper zal (hy) gehouden zijn te varen met 2 knegts en met 2 geerde aen de spriet, *Hs.* (a° 1780), archief v. Wormerveer. – Zie verder *Ned. Wdb.* IV, 691, waar **geerde** vermeld wordt als *een touw om de gaffel in bedwang te houden*.

geerde, znw. vr. In een schip of schuit. *De schuin geplaatste plank bij de steven, die tot steun dient voor de welving*. || Je moete de geerde niet te schuin leggen. De planken met een sponningh in de steven: drie duyms binnesponningh; de geerde met een berst van 2 duym op de boom, opdat sy niet scharp werden uytgewerkt; de planken aan de steven na beneden 4 voet en boven op de steven 1½ voet langh, *Hs. bestek modderschuit* (a° {p.109}

1736), archief v. Zaandam. Vgl. *Ned.* **geer** in soortgelijke zin vermeld in *Ned. Wdb.* IV, 690 β.

geerdig, bnw.; zie **geerd I**.

geerdkant, znw. m.; zie **geerd I**.

geërm, znw. onz. *Getob, geweeklaag*. Zie **ermen**. || Hou nou maar op met je geërm. Al dat geërm geeft toch niks.

geers, znw. vr. *Zekere landmaat*, vroeger in Friesl., Gron. en N.-Holl. gebruikelijk. De grootte is niet overal dezelfde; gewoonlijk is de **geers** $\frac{1}{3}$ van een morgen. Vgl. *Ned. Wdb.* op **geers** en *Mnl. Wdb.* op **gerse**. – In de Middeleeuwen was het woord in N.-Holl. zeer gewoon, vooral in W.-Friesl. Waarschijnlijk gebruikte men het ook aan de Zaan; vgl. “Item een anderhalf gheers in ghint ende van langhe velde” (te Assendelft of te Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 12 v°. Twee gheerse ende eens calves ghers in des abbets venne (te Velzen, 13de e), *ald* f° 13 v°. – Onder Assendelft vindt men ook heden nog stukken land die **Viergeers**, **Vijfgeers**, enz. heten, doch in deze namen schijnt **geers** van andere oorsprong te zijn; zie **geerd**. **Geers** is een bijvorm van **gers**, **gars**, **gars**, dat ook in de vorm **gors** in gebruik is geweest; zie **kalfsgors**, **koegors**. Tegenwoordig is in het N. van N.-Holl. **gars**, meerv. **garzen**, als landmaat nog zeer bekend. Men rekent daar $3\frac{1}{2}$ gars als gelijkwaardig met 1 bunder van 1000 □ roeden. – **Gars** of **geers** betekent oorspronkelijk *grasland, weide*.

Geesje (uitspr. *gesie*), znw. onz. Naam van een stuk land te Westzaan, bij de Hogendijk. || Dat geesie, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

geestig, bnw. Zie de wdbb. – Ook: *vol vluchtige delen, werkende*; van hout, waar veel hars in zit. || Het hout moet eerst wat uitwerken, want 'et is zo geestig; je ken 'et nou nog niet gebruiken.

geeuws, bnw.; zie **geeps**.

geflenter, znw. onz. *Geslenter*. Zie **flenteren**. || Dat is 'en geflenter bij de straat.

gefnadder, znw. onz. *Gewrijf, gesmeerd in een natte of weke massa*. Zie **fnadder**. || Dat gefnadder in de raam zei uit wezen. 't Is zo'n smerig gefnadder in die olie.

gefnister, znw. onz. *Gefluister*. Zie **fnisteren**. || Ik hou niet van dat gefnister, 't is nooit wat goeds. Dat gefnister weet wat.

gefoeter, znw. onz. De handeling van **foeteren**; zie aldaar, en vgl. *Ned. Wdb.* IV, 777. – 1) *Geharrewar*. || Dat eeuwige gefoeter van jollie begint me te vervelen. Wat 'en gefoeter om zo'n kleinigheid.

2) *Gebeuzel, geteutel, gewroet*. || Schei toch uit met dat gefoeter an je schortel. As je niet ophouwe met dat gefoeter an die klok, dan breek je de hele boel nog.

gegart, znw. onz. *Geslenter*. Zie **garten**. || Schei nou maar ers uit met dat gegart in de gang; de vorf (*verf*) slijt er toch wel of. Wat was 'et weer 'en gegart achter die meiden.

geglouw, znw. onz. *Gegluur*. Zie **glouwen**. || Ik ken dat geglouw van die overburen niet velen.

gegnok (uitspr. *gəgnòk*), znw. onz. Daarnaast **gegnuk**. *Geschooi, gebedel*. Zie **gnokken**. || je kent niet zitten eten, of je heb altijd dat gegnok van die hond. Dat gegnok verveelt me allang.

gegremeld, gegrimmeld, bnw.; zie **gremeld, grimmeld**.

gegrut, znw. onz. *Gezoek, gewroet*. Zie **grutten**. || Ik heb genoeg van dat gegrut, ik schei der mee uit. Al dat gegrut in de sloot geeft toch niks, ze vinden de lepel toch niet terug.

gegui, znw. onz. *Geloei, gegier*, van de wind. Zie **guien**. || Dat gegui van de wind is toch zo'n droefgeestig geluid.

geguif, znw. onz. Hetz. als **gegui**. Zie **guiven**.

geguifel, znw. onz. *Gegiechel*. Zie **guifelen**. || Onder groot gejuich, gelach, gegil en geguifel werd de tocht (van de gecostumeerden) volbracht, *Zaanl. Courant* v. 22 juli 1893.

geguut, znw. onz. Hetz. als **gegui**. Zie **guiten**.

gehak, znw. onz. In verkl. **gehakkie**. *Gehakt*. || We eten vanmiddag gehak. Wat is dat gehak zwart gebrand. Een koud gehakkie. Je krijg der altijd gehakkies.

gehelijglik, bijw. *Geheellijk*. Thans verouderd. || Gelyk de geen ... die hier in zonden leeft, en zich geheelliglyk de Waereld overgeeft, *SCHAAP, Bloemt.* (ed. 1724), 59. – De eerste druk

van het boek heeft hier (bl. 57) “gehelelijk”. Gehelelijk komt ook bij BREDERO voor; zie *Ned. Wdb.* IV, 822.

gehoesteproest, znw. onz. *Voortdurend gehoest en geproest. Zie hoesteproesten.* || Wat ’en gehoesteproest. Hou ers op met dat gehoesteproest.

gei (uitspr. *gaai*), znw. vr. Op een schip. *Een lopend touw, waarmede het zeil wordt aangehaald en ingekort*; zie *Ned. Wdb.* IV, 903. Misschien schuilt dit woord ook in de uitdr. an de gaai wezen, op de loop, aan de haal zijn. Onder het geien gaat ook het zeil, als het ware, op de loop, daar het onder het inkorten hoe langer hoe kleiner wordt. – De gei draagt hogerop in N.-Holl de naam van gover, en dit woord komt ook voor bij BERKHEY, *Zeetriumph* 294: “Wijl de zeilen door de gover, een poos gedekt zyn, op dat men wat drijven kon.” Vgl. *Ned. Wdb.* V, 497, waar de betekenis van het woord in het midden gelaten wordt. Een zeil met een gei heet goverzeil. Zie *Taalgids* 1, 29 vlgg.

gek, znw. m. Zegsw. Wees mijn gek eens voor een oortje, dan zel-je twee duiten zien (*tegen iemand, door wie men voor de gek gehouden wordt, gezegd, om te tonen dat men dit bemerkt*). – Vgl. *scheren*.

gekarreld, bnw. *Gekarteld, van ronde inkepingen voorzien. Zie karrel.* || Schalen met een gekarreld randje. – Vgl. *karrelrand*.

{p.110}

geklam, znw. onz. *Gekibbel, getwist. Zie klammen.* || ’t Is altoos geklam tussen hollie (*hen*). Schei nou toch ers uit met dat gekibbel en geklam.

geklet, znw. onz. *Weerkaatsing. Thans verouderd. Zie kletten.* || Hier moet dit gansche ryk, de Koninklyke kroon eens wagg’len, beven, voor ons sterke Minaltaren, de Zee moet door ’t geklet, de gollevende baren, door eenen sterk geklots verheffen tot de lugt, SLOOFF, *Suzanna* 15.

geklieter, znw. onz. *Gemors, gesmeer. Zie klieteren.* || Wat ’en geklieter in je eten. Wil-je dat geklieter wel ers gauw laten.

gekneek, znw. onz. *Gezanik. Zie kneken.* || Ik ben dat gekneek al lang moe. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 57).

gekneert, znw. onz. *Gezeur; ook het spreken door de neus. Zie kneerten.* || Altijd dat gekneert an te moeten horen, zel toch ok vervelen.

geknetter, znw. onz. De handeling van *kneteren*; zie aldaar. – 1) *Gemors, gesmeer, gekneed.* || Hou op met dat gekneter in je eten. Kijk me zuk gekneter in me gang ers an (*als die vuil wordt gemaakt door smerige voeten*).

2) *Geplooi, gebeuzel.* Thans in onbruik. || Het roken van den toeback, het opproncken van sijn Huyt, het versieren van sijn Ligchaem, het nodeloos gekneter, dat velen hebben met haer Lynwaet, daer se soo veel tijt mede verspillen, *Hs.* (einde 17de e.), Zaanl. Oudhk.

geknirt, znw. onz. Hetz. als **gekneert**. Zie *knirten*.

geknoei, znw. onz. *Geknijp, gepijnig. Zie knoeien.* || Jij ok altijd met je geknoei, schei uit! – Even zo in het Stad-Fri.

geknoeter, znw. onz. *Het gebrekkig spreken, stamelen van kleine kinderen. Zie knoeteren.* || Dat geknoeter van die kleintjes mag ik wel horen.

gek-oor (met klemt. op *gek*), znw. m. en vr. *Gek, dwaas, malloot.* || Wat ben je toch ’en gek-oor. – Vgl. *mal-oor*.

gekriem, znw. onz. *Geweeklaag, getob. Zie kriemen.* || Ik heb al lang genoeg van je gekriem. Dat vervelende gekriem!

gekringel, znw. onz. *Gedrang. Zie kringelen.* || ’t Was zo’n gekringel, toe de kerk uitgong.

gekroel, znw. onz. De handeling van *kroelen*; zie aldaar. || Kijk dat gekroel van die twee kleintjes ers.

gekwebbel, znw. onz. *Gebabbel, druk gepraat*. || Wat 'en gekwebbel! – Evenals kwebbelen, *babbelen, snateren*, is het woord ook hier en daar elders in de volkstaal bekend (DE JAGER, *Freq.* I, 351; OPPREL 68; GALLEÉ 24).

geld (I), znw. onz.; vgl. *eestgeld, lastengeld, overwerkersgeld, weelgeld* en *geldjesdag*. – Zegsw. Geld of de kinderen wakker, schertsend dreigement als men van iemand geld ontvangen moet. – Zie nog een zegsw. op *donker*.

geld (II), bnw. – 1) *Niet drachtig, gust, vaar*; van koeien en andere vrouwelijke dieren, die men niet laat bevruchten, maar wil vetweiden of mesten. || Drie gelde koeien en twee kalkkoeien. Een geld schaap. Een gelde zeug. – Zie *Ned. Wdb.* IV, 1067, waar het woord als gewestelijk N.-Holl. wordt opgegeven. Vgl. *ald.* 1278 op gelt en zie *geld III*.

2) Van baars en andere vis, ter aanduiding van het *mannetje* of *hommer*. || Ik had gelde baars besteld, maar ik heb toch niet allemaal hommers 'ekregen. – Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 1068, waar deze bet. als verouderd wordt opgegeven en voorbeelden uit de 17de en 18de e. worden medegedeeld.

geld (III), znw. vr. *Gesneden varken van het vrouwelijk geslacht*. Het castreren geschiedt gewoonlijk wanneer de biggen vier weken oud zijn; na het snijden heten de vrouwelijke gelden en de mannelijke bargen. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. *geld II* en zie *Ned. Wdb.* op gelte.

geldbon, (uitspr. *gelbòn*), znw. onz. *Kastje, waarin het geld bewaard wordt*. Vgl. *bon 2*. || Ik zei 'et maar in de geldbon bergen.

geldjesdag, znw. m. *De dag, waarop het werkloon aan de arbeiders wordt uitbetaald*. Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 1085. || Dingesdag is 'et geldjesdag. Ik moet vandaag na de molen, want 'et is geldjesdag, anders krijgt 'et volk zijn loon niet. Me man zel ze vandaag wel slikke, en ik zel em mit geldjesdag wel op zen kop tikke. *Sch. t. W.* 276.

gelebber, znw. onz. *Geslurp, langzaam, drinken*. Zie *lebberen*. || Hou nou op mit dat gelebber, je maken 'et glas zo smerig.

gelegenheid, znw. vr. Daarnaast **gelegentheid**. Vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 31; NAUTA, *Taalk. Aant. op Bredero*, § 44γ. || Ik zeI 'et bij gelegenheid wel doen. – De vorm wordt ook elders gehoord.

geling (uitspr. *géləng*, met klemt. op *gé*), znw. vr. Benaming van een ziekte. *Geelzucht*. || Hij heb de geling.

geloven, zw. ww. Daarnaast **loven**. || Ik loof er niks van. Weerom loof-je 't niet – Evenzo elders in N.-Holl. Ook in de oudere taal; vgl. NAUTA, *Taalk. Aant. op Bredero*, § 27a. Voorts ook in het Stad-Fri.

gelukkig, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo gelukkig as 'en kat die op zen verjaardag verzuipt.

gemaal, znw. onz. *Hoeveelheid zaad, die gemalen wordt*. || Een goed gemaal. 't Waait lekker; dat geeft van de week wel 'en gemaaltje. – Vgl. *Ned. Wdb.* IV, 1332.

gemadder, znw. onz. *Gemors*. Zie *madderen*. || Wat is me dat hier 'en gemadder.

gemak, znw. onz.; vgl. *ongemak*.

gemeen, bnw. Daarnaast **gemien**. Zie de wdbb. – Ook *gemeenzaam, niet hooghartig*. || 't Is zo'n gemien man, zo niks niet trots. Vgl.: De Mosschoviters konnen niet wel ver-
{p.111}

dragen en zijn daer over seer jeloers, dat haren souverayn so veel houdt van de Zaandammer timmerlieden en hem so gemeen bij deselve maeckt (zo *gemeenzaam met hen omgaat, met hen eet, enz.*), *Journ. Nomen*. – Gemeen in deze zin is ook elders in N.-Holl. en in Friesl. gebruikelijk. In de schrijftaal vindt men het b.v. bij WOLFF en DEKEN, *Econ. Liedjes* (ed. 1792), 80: “Dorst jij met zulken Heer zó praten! Maar hy's niet grootsch, hoe wel schatrijk; en heel gemeen, hoe hoog in staaten.” Evenzo reeds in het Mnl.; zie *Mnl. Wdb.* II, 1338.

gemengeld, bnw. *Afwisselend*. Thans in onbruik. || Ik heb my in de vertellinge van de *Zaan* soo vermaakt, even of wy aan de liefvelijke en gemengelde *Zaan* met de hoogste vermakelijkheid geseten hadden, SOETEBOOM, *S. Arc.* 275.

gemeutel, znw. onz. *Gepruttel, gemopper*. Zie **meutelen**. || Wat 'en gemeutel, wil-je wel ers gauw stil houwen!

gemierek, znw. onz. *Getuur*. Zie **miereken**. || Pas maar op, dat je met dat gemierek je ogen niet bederve.

gems, znw. vr. Gemzen jagen, *zaad verschielen, meel verschoppen*. In pakhuizen en pellerijen. Zie synon. op **zuchten**. || Ze hebben de schoppen op schoer (*schouder*); ze ganen zeker weer uit gemzen jagen.

geneven (uitspr. *Ganéva*), voorz. Daarnaast soms **genevens**. – Vgl. Ned. **nevens**. – 1) *Naast, vlak naast*. || Ze wonen geneven me. Zet 'et maar in de kas geneven de botertijntjes. Je moete hier geneven wezen. Item genevens de straat aan de buyte kanten van de Muuren yder (te leggen) een Deckstuck breed 2 voet en lang 22 voet, *Bestek Koogersluis* (a° 1728), archief v. Zaandijk.

2) *Vlak tegenover*. In deze zin te Jisp gebruikelijk. In de Wormer zegt men dan **geneven over**. || Mijn zuster woont geneven me. We bennen der juist geneven. Geneven over de kerk. Het is er geneven over. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 32).

genezen, st. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. Dat geneest je niet, dat helpt je niet, in overdrachtelijke zin. || Al heb-je er gien zin in, 't moet gebeuren: dat geneest je niet. – Zo ook elders.

geng, bijw. *Dikwijls*. || Ze komt nogal geng bij ons. Dat beurt (*gebeurt*) geng. – Soms ook: *graag*. || “Hou je van bokkern?” “Ik lust ze dan geng!” – Het woord zal wel hetzelfde zijn als Mnl. **genge** (*ginge, gange*), bnw., *gangbaar* (van munten), dat vooral gebruikelijk is in de uitdr. **geng** ende **gave**. Het komt echter ook voor in de zin van *gewoon, veel voorkomende*; b.v. *Rijmb.* 25481: “*deze dinge sijn nu weder worden ghinghe*”. Zie *Mnl. Wdb.* II, 1419 vlg. Uit deze bet. is het ontstaan van een bijw. **geng**, *dikwijls*, zeer goed verklaarbaar.

genig, onbep. vnw. Daarnaast **gienig**. *Geen enkel, geen één*. Weinig gebruikelijk. || Ik heb er gienig mens 'ezien. Daer geschiede geen navorsschinge van de Regenten, in geenige plaetse, over de bedrijvers van de eerste beroertern, *N.-Holl. Ontrust.* 50. – Het woord komt bij 17de-eeuwse schrijvers dikwijls voor, maar is thans in de algemene taal verouderd; zie *Ned. Wdb.* IV, 684.

genoeg, onbep. telw. en bijw. Daarnaast **genog**. || Der is genog regenwater 'evallen.

gent (I), bnw.; vgl. **jent**.

gent (II), bnw. (?) In de naam van een stuk land onder Oostzaanden. Thans onbekend. || In de veen in Claes Langenweer noch de gente veen, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e).

genuffel, znw. onz. *Gepeuter, teutwerkje*. Zie **nuffelen**. || 't Is nog 'en heel genuffel om 'et weer in mekaar te krijgen.

gepikt, bnw. *Met pik ingesmeerd*. Zegsw. Hij is gepikt en gedreven, hij is reisvaardig, klaar, uitgerust. – Het beeld is ontleend aan de schoenmakerij. Het leder wordt eerst in een emmer met water geweekt, daarna gepikt en dan op de leest gedreven.

gepolster, znw. onz. *Geplons, geroer in het water*. Zie **polsteren**. || Gelijk sommige visschen ... met groot gepolster en gedruys gedreven worden in des Visschers netten, SOETEBOOM, *Voorlooper* 25.

gepook, znw. onz. *Het nemen van korte streken hij het schaatsenrijden*. Zie **poken**. || Kijk ers wat 'en allerakeligst gepook. Hij komt met zijn gepook toch maar goed vooruit.

gepriegel, znw. onz. *Gepeuter*. Zie **priegelen** I. || Wat 'en fijn borduurwerk, dat's me ok 'en gepriegel.

geraamd, bnw.; zie **raamd**.

gerak, znw. onz. *Zoveel voedsel als men nodig heeft; ook zoveel spijs of drank als iemand gewoonlijk of op een bepaald tijdstip wordt toegedeeld.* || Je krijg hier je gerak niet (*niet genoeg te eten*). Hij geeft zijn vee 'en goed gerak. "Wil je nog 'en koppie koffie?" "Nee, ik heb me gerak gehad." Mijn gerak is twee broodjes (*ik ben gewoon altijd twee boterhammen te eten*). Daar heb je je gerak (*de iemand toekomende portie van een gelijkelijk verdeelde lekkernij*). Dat is je gerak, meer krijg je niet. – Gerak was in de 17de en 18de e. bij Hollandse schrijvers zeer gebruikelijk. Thans is het in de algemene taal bijna verouderd; zie *Ned. Wdb.* IV, 1621. Voor het gebruik in dialecten vergelijk men verder: BOUMAN 32 (de Beemster), *Taalgids* 3, 279 (de Bildt), MOLEMA 120 (Groningen), KOOLMAN I, 611 (Oost-Friesl.). Ook in het Stad-Fri.

gerande, znw. vr.; zie **garande**.

gerei, znw. onz. Bij vissers. *De lever en kuit van kabeljauw en leng.* || We verkopen 'et gerei ook. – Vgl. (?) *Ned. geweij, geweide, ingewand* (*Ned. Wdb.* IV, 2030). Men schijnt echter alleen de vorm gerei te kennen.

{p.112}

geren, zw. ww.; vgl. **gieren**.

gerf, znw. vr.; zie **gurf**.

geribbeld, bnw. *Geribd, aan de oppervlakte van ribbels* (evenwijdig lopende smalle verhevenheden) *voorzien*. Zie **ribbel**. || Een deur met geribbeld glas. Wat is dat papier mooi geribbeld.

gerit, znw. onz. *Dat waarmede men rijdt, paard en rijtuig.* || Gaan effen bij de boer vragen, of ik morgen zijn gerit lienen (*lenen*) mag. Ze hebben de schoolkinderen voor niks met 'er gerit na Kastrikum 'ereden. – In deze zin schijnt het woord elders niet voor te komen. Wel vindt men gerit in het Mnl. en bij KIL. voor *ruiterij, paardenvolk*. In de 17de e. betekent het ook *telkens en aanhoudend rijden, toeloop, aanloop*. Zie de wdbb.

geroffeld, bnw. *Roffelig, van evenwijdige verhevenheden voorzien*. Zie **roffel**. || Een geroffelde weeg (*muur*). As 'en weeg uit over mekaar gelegen planken bestaat, is-i van binnen getrapt en van buiten geroffeld.

Gerrit, mansnaam. Zegsw. Smalle Gerrit, *gierigaard*; hetz. als *Ned. gierige Gerrit*; vgl. *Ned. Wdb.* IV, 2298. || 't Is 'en smalle Gerrit, hoor.

gerven, zw. ww., intro *Nieuw dons en gevederte krijgen*; van eenden en andere vogels. || De eenden ben an 't gerven. – Gerven is hetzelfde woord als Mnl. gerven, eigenlijk *gereedmaken, in orde maken*, doch dat gewoonlijk voorkomt in de zin van *kleden, uitdossen*, in het bijzonder van geestelijken, die zich met hun ordewaad tooien; zie *Mnl. Wdb.* II, 1574. Vandaar het vooral in de oostelijke provinciën nog gebruikelijke woord gerfkamer, *consistoriekamer*, eertijds *de kleedkamer des priesters*; zie *Ned. Wdb.* op gerfkamer. – Vgl. de samenst. **opgerven**, **vergerven**.

gesaggel, znw. onz. Daarnaast **gezaggel**. *Geslenter*. Zie **saggellen**. || Ik hou niks van dat gesaggel, je worre (*wordt*) der zo loof (*moede*) van.

geschild, bnw. *Van een schil voorzien*. Zie een zegsw. op **appel**.

geschinster, znw. onz. *Geschitter*. Zie **schinsteren**. || Dat geschinster van de zon op de snouw (*sneeuw*) doet zeer an je ogen.

geschoppel, znw. onz. *Geschommel, getouter*. Zie **schoppelen**. || Pas maar op, dat je van al dat geschoppel niet duizelig worre (*wordt*).

geselen, zw. ww., trans. Zegsw. De melk is gegeseld, *de melk ziet blauw* (nl. *van het water, dat er door gedaan is*). || Nou, nou, wat is die melk gegeseld.

geseling, znw. vr. Zegsw. Op zo'n geseling past een brandmerk; gezegd door burgers, als zij een pijpje opsteken na goed gegeten te hebben.

gesemmel, znw. onz. *Gesammel, geteut* (Krommenie). Zie **semmelen**. || Hoor es, dat gesemmel begint me nou te vervelen.

gesoezel, znw. onz. *Gesoës, onrustige beweging om iemand heen*. Vgl. *soezelig*. || Ik ken er niet meer tegen zo'n hele dag in dat gesoezel van kleine kinderen te wezen. Van al dat gesoezel loopt je hoofd om.

gasp, znw. m. Daarnaast soms nog **gasp**. In verkl. *gespie*, *gaspie*. Zie de wdbb. || Een boekje met twee silvere krapies (*knipjes*), een paar silvere gaspies, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1764), prov. archief. – De vorm *gasp* is ook in het Stad-Fri. gebruikelijk.

gespook, znw. onz. *Leven, rumoer*. Zie *spoken*. || 's Morgens, as de kinderen wakker worden, begint 'et gespook al. Wat is dat voor 'en gespook op zolder? – Zie *Ned. Wdb.* IV, 1783, waar het woord in een dergelijke zin wordt vermeld.

gesprenkeld, bnw. Daarnaast **sprenkeld**. *Van sprenkels voorzien, gespikkeld*; van vee, honden, enz. || Een sprenkelde koe (hetz. als *grimmeld*; zie aldaar). Hij heb 'en mooie gesprenkelde hond. – Volgens *Ned. Wdb.* IV, 1786, is het in de algemene taal verouderd.

gesputter, znw. onz. *Gespat*, met de mond. Zie *sputteren*. || Dat is me 'en gesputter en geproest. Je make (*maakt*) me alles nat mit je gesputter. – Elders gebruikt men het woord in de zin van *gemopper, gefoeter*.

gestruin, znw. onz. Daarnaast soms nog **gestruun**. *Gesnuffel, gezocht*. Zie *struinen*. || Wil-je dat gestruin wel ers laten; je hoeve (*behoeft*) niet mit je handen overal in te zitten. Dat gestruun van die meiden is toch 'en last, je ken geen sleutel in 'en kast staan laten.

gestuntel, znw. onz. *Gebrekkig lopen, onredzaam bezig zijn*. Zie *stuntelen*. || Kijk dat gestuntel van die ouwe vrouw, help 'er 'en handje.

gesummel, znw. onz. *Gesammel, geteut*. Zie *summelen*. || Ik ken dat gesummel niet velen. 't Is me eeuwig en altijd 'en gesummel; maak toch wat an (*voort*)!

getjuinder, znw. onz. *Drukte, getier*. Zie *tjuinderen*. || Wat is er 'en getjuinder an de weg. Jongens, hou op mit dat getjuinder; horen en zien vergaat me.

getrapt, bnw. *Uit trapsgewijs geplaatste planken bestaande*; van een houten wand, die uit over elkander gelegde planken getimmerd is. || Zo'n getrapte weeg staat toch lillik. 't Is 'n ouwerwets huis, er is nog 'en getrapte gang (*de wanden der gang bestaan uit over elkaar stekende planken*).

geuen, zw. ww., intr. *Geluidjes maken*; van een zeer jong kind. Klanknabootsend woord. || Het kindje geut. Wat leit dat kind lekker te geuen. – Evenzo elders in Holl. || “De zuigeling scheen zelfs begerig dit te zien. Het kinderbolletje kijkt om, en geut met lonkjes de lieve moeder toe”, BERKHEY, *Zeetriumph* 2, 431. – Vgl. *guien*.

geut, znw. vr.; zie *goot*.

{p.113}

Geuzenverraad, znw. onz. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. || 't Geuse verraet, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Ook het weer, waarin het stuk ligt, heet het Geuse-verraetsweer, *ald.* De naam doelt op een gebeurtenis in de Spaanse tijd.

gevel, znw. m. *Een houten spits van omtrent 1 m lengte, boven op de top der Zaanse puntgevels, ter plaatse waar de beide windveren elkander raken*. De gevel heeft de gedaante van een puntig toelopende kurketrekker, die op een bol is geplaatst; tegenwoordig wordt de vorm dikwijls vereenvoudigd. Meestal draagt zowel de voor- als de achtergevel van het huis zulk een spits. || De gevel is van 'et huis of ewaaid. Er hoeft geen nieuwe gevel op 'ezet te worden. Moet ik de gevel wit of groen schilderen? Item aen elck ent te maecken twee wintveeren met een gevel daer op, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – Ook als naam van een pakhuis te Wormerveer: de Rode Gevel. Vroeger was de gevel, die hier op stond, roodgeverfd, doch deze is voorlang weggenomen. – Wat men elders gevel, voorgevel noemt, heet aan de Zaan voorschot. Het gebruik van gevel in de algemeen gebruikelijke zin dagtekent hier eerst van de jongste tijd. Vgl. verder *Ned. Wdb.* en FRANCK op gevel.

geven, st. ww. Zegsw. Wat hij geeft ken-je wel voorbij de schout zijn deur dragen, hij geeft weinig weg.

gevlogen, verl. deelw. van vliegen. In de uitdr. van gevlogen, *zeer groot, buitengemeen*. || 't Was 'en leven van gevlogen (*een hels lawaai*). We hadden 'en ket van gevlogen (*verbazend veel plezier*). – Vgl. de zegsw. dat is gevlogen, *dat treft uitmuntend, valt mee*, die VAN DALE als gewestelijk opgeeft.

gewapper, znw. onz. *Heen- en weergevlieg*. Zie **wapperen**. || Dat gewapper in de gang moet uit wezen. Ik ken dat gewapper van de kinderen niet langer uithouden.

gezelschappen, zw. ww.; zie **zelschappen**.

gezicht, znw. onz.; vgl. **kale-gezichten**.

gezondheid, znw. vr. Zeker kledingstuk voor mannen. *Een rechthoekig stuk flanel of wol, dat men als een brede gordel met een ruime overslag om het lichaam slaat*. Tegenwoordig ook wel synon. met **flanelletje**, **rompje**, **boefje**. – Sommigen dragen een zomer- en een wintergezondheid van verschillende dikte. – Evenzo in geheel N.-Holl. || Je moete gezondheidjes dragen gaan. Een swarte camisol, een streepte (*gestreepte*) gezondheid, een hoedekas met een hoed, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1766), prov. archief. – Het woord is ook elders gebruikelijk; ook spreekt men wel van gezondheidsgordel.

gezwind, znw. In de uitdr. in een gezwind, *in een oogwenk, terstond*. || 'k Moet effies 'en booskip (*boodschap*) doen, maar ik kom in 'en gezwind terug.

giek (uitspr. ook *chiek*), tussenw. *Ba, ajakkes!* – Ook in de uitdr. dat is giek, *het is vies, vuil*, als waarschuwing aan kleine kinderen. || Niet ankommen, hoor, want 'et is giek!

gien, **gienig**, onbep. vnw.; zie **geen**, **genig**.

gier, znw. vr. *Geerakker; een stuk land, dat giert* (geert). Zie **gieren**. || Anna Duyff Wouters, die gieren, *Stoelb. Assend. f° 14 r°* (einde 16de e.). Symon Claes Maerts gieren, *ald., f° 15 v°*. Die gieren in Roeloff Baerts-weer, *Polderl. Assend. II f° 195 v°* (a° 1600). – Gier is de N.-Holl. vorm van Ned. geer; zie *Ned. Wdb. IV*, 689.

gieren, zw. ww., intr. *Geren, scheef lopen, een scheve richting hebben*; zie *Ned. Wdb. IV*, 692. || Een gierende kamer. Dat huis giert. – De vorm is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (*Ned. Wdb. IV*, 2290). – Vgl. **gier**, **giering**, **geerd I** en **geerde**.

giering, znw. vr. *Een stuk land, dat giert*. Zie **gieren**. || De lange Giering, de Middel-giering (namen van landerijen onder Assendelft). Willem Clousz. *ghiring*; Kees Moyduyven *gieringh*, *Maatb. Assend. (a° 1634)*. – Vgl. **gier**.

giermolen, znw. m. Op het ijs. *Een in het ijs geslagen paal, waaraan een dwarsbalk is bevestigd, op de wijze van een ra aan de mast van een schip en die dus draaien kan, terwijl aan het ene einde een lang touw is gebonden*. Men bindt aan dat touw een klein ijssleetje en loopt dan met het andere eind van de dwarsbalk in de rondte, waardoor het sleetje met een verbazende snelheid over het ijs giert.

gierzwaveltje, znw. onz. *Gierzwaluw*. Zie **zwaalf**. – Ook overdrachtelijk met een woordspeling voor *een klein kind dat geluidjes maakt, dat giert van pret*. || Wat ben-je toch 'en gierzwaveltje!

giet, znw.; zie zegsw. op **griet II**.

gieter, znw. m. – 1) *Hoosschepper; gootvormig uitgehold, enigszins gebogen, houten werktuig met lange steel om water te scheppen en te verspreiden*; in gebruik op schepen, in molens en bij blekerijen. – Zegsw. Hij ziet er uit, of hij uit de gieter gedronken heeft, hij ziet er bleek, misselijk uit. De zegsw., die o.a. ook bij BREDERO en BETJE WOLFF voorkomt, is nog niet bevredigend verklaard; zie *Ned. Wdb. IV*, 2317. Misschien moet men er aan denken, dat met een gieter alleen sloot- of zeewater wordt geschept, en dat dus hij, die uit de gieter drinkt, veel gevaar loopt onpasselijk te worden. – Een *bloemengieter, gietemmer*, heet **apollos**; zie aldaar.

2) *Een werktuig in de vorm van een gieter, waarmede de bal over het ijs wordt voortgeworpen*; zie **gieteren**.

gieteren, zw. ww., trans. *Zeker spel*; bestaande in het voortwerpen van een kaatsbal over het ijs, door middel van een houten schepper in de vorm van een **gieter**, zie aldaar.

gij, pers. vnw.; zie **jij**.

{p.114}

gijn, znw. onz.; zie **jij**.

gijp, znw. vr. Zie *Ned. Wdb. IV*, 2342. – Ook *zwenking*. || Hij kwam mit 'en gijp op me af. Hij nam 'en gijp. – Bij gijpen, *bij vlagen*. || Hij is bij gijpen mild. Bij gijpen heb ik toch zo'n zin om te schrobben en te boenen. – Vgl. **geep**.

Gijs, mansnaam. In verkl. *Gijsie*. – Zegsw. Hij is Gijsie, *hij is er de dupe van*.

ginder, bijw. Ook **gunder**. Daarnaast **gunter**. || Hij woont gunter. Ik gaan gunter henen (*derwaarts*). De vorm gunter komt in de spreektaal in geheel Holl., Zeel. en Vlaand. voor; zie *Ned. Wdb. IV*, 2379.

gist, znw. vr. Zegsw. Iemand van gist op kaneelwater sturen, *hem (nodeloos) heen en weer laten lopen, hem sturen van het kastje naar de muur en van de muur naar het kastje*. – Elders zegt men lopen om gerst en kaneelwater.

gistboffer (uitspr. *gizbòffer*), znw. m. Daarnaast ook **gistpoffer**. *Kleine dikke krentenpannekoek, waarvan er twee of drie tegelijk in een pannekoekspan gebakken worden*. Zie **boffer**. – Soms ook hetz. als *gistpannekoek*, waardoor een gehele pan gevuld wordt. || Moeder zel vanmiddag gistboffers bakken. – Overdrachtelijk ook *iemand met een dik, bleek gezicht*.

gisteren (uitspr. *gustərə*), bijw. Daarnaast **guster**. Zie de wdbb. en vgl. NAUTA, *Taalk. Aant. op Bredero*, § 11 (*gustren*). || Guster was ze jarig. Ik heb er gusterêvend (*gisteravond*) nog 'eweest.

gisterig, bnw. *Opgewonden, van toorn*. Hetz. als **begist**; zie aldaar. || Het is om je gisterig te maken.

gistkladder, znw. m. Minachtende benaming voor een *kleinhandelaar in gist, iemand die gist uitvent*. Vgl. *Ned. kladder, handelaar, die goed onder de waarde verkoopt*.

git, znw. onz.; zie een zegsw. op **zwart**.

glad, bnw.; vgl. **spierglad**.

glad-oor (met klem. op *glad*), znw. m. Scheldnaam der inwoners van Wormerveer. || Wormerveerder gladoren. Lillike gladoor!

gladsmeer, znw. m. *Schoensmeer, smeer om schoenen glad te poetsen* (de Wormer).

gland, znw. onz. *Gloed, gloeiend zaagsel, waarmee de bakkers stoken*. || Haal wat gland van de bakker. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 33). – Gland is een Fri. woord; vgl. Ofri.

gland, *gloeiend* (RICHTHOFEN 173), Oost-Fri. glënd, *gloeiend*, glënde, *gloed* (KOOLMAN 1, 634).

glazenwasser, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van een insect, behorende tot de familie der *libellen*, elders glazenmaker geheten. – Evenals ragebol bij vergelijking ook *kop met haar* (inzonderheid als dit lang is) || Wat heb-je weer 'en glazewasser: je lope met de centen van de barbier in je zak.

glazuur, znw. onz. Zie de wdbb. Daarvoor soms klezoor. || As je verkouwen benne, moet je suikerwater drinken, den (*dan*) krijg-je 'en klezoor om je keel.

glede, znw. vr.; zie **gleed**.

gleden (uitspr. dikwijls *gléjə*), zw. ww., intr. *Kale plekken hebben, doorschemeren*. || Je rok begint te gleden, er zel gauw 'en gat in wezen. Wat heb-je dunne kousen an, je bien gleedt er door. – Zie **gleed**.

gleed, znw. vr. Afgekort uit glede. Daarnaast ook de saamgetrokken vorm **glee**. *Kale, afgesleten, doorschemerende plek in kledingstukken en linnengoed*. || Er kommen gleden in je broek. Je kous zit vol gleden. Wat heb-je 'n lillike gleed an je elleboog. Er is 'en glee in 'et

tafellaken. Wat ben der 'en gleetjes in die rok. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 33). Zie verder *Ned. Wdb.* V, 54, en. vgl. **gleden**.

glei, bnw. *Glanzend*; alleen van het sterke schijnsel der zon bij bewolkte lucht. || Wat 'en gleie zon. De lucht is zo glei, de zon steekt zo. – Evenzo in Friesl. (WASSENBERGH 85 vlg.). In het *Oost-Fri.* is **glei**, *gloeiend*, in ruimer gebruik: 'n glei für (*een helder gloeiend vuur*), 'n glei gesigt (*glanzend gelaat*), kleie ôgen (*gloeiende, verleidelijke ogen*); zie KOOLMAN I, 633. In Gron. zegt men **glai** van het ijs en van glimmende, rozige zweren (MOLEMA 124b). Vgl. *Ned. Wdb.* V, 55.

glib, znw. onz. *Lil van gebraden vlees* (de Wormer). || Smelt 'et glib maar op. – In de Beemster is **glib** gebruikelijk in de zin van *geronnen melk, kaasrunsel* (BOUMAN 33, en vgl. *Tijdschr. v. Nijverheid* V (1839) 670: “(Men doet stremsel in de melk en) na een kwartier min of meer ... is de melk dik geworden, en in het zoogenaamde *glib* veranderd. Nu wordt met eenen houten nap, deze (*lees*: dit) *glib* zachtjes in alle rigtingen doorgekliefd, hetwelk men *doorhalen* noemt; de hui of weit, die tot nog toe zich tusschen de menigte *gliblagen* had afgescheiden, komt nu naar boven, terwijl de thans vaster geworden kaasstof naar beneden zinkt”). Het woord is verwant met Ned. **glibberig**, *glad*, en **glibberen**, **glippen**, **glijden**; zie *Ned. Wdb.* V, 62. Vgl. voor de betekenis Ned. **glee**, *lil*, dat afgeleid is van **glijden**.

***gliepen**, zw. ww.; vgl. **ontglien**.

glimmen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Zegsw. **Hij staat te glimmen**, van iemand die aan de kaak is gesteld, “in zijn hemd staat”. – Bij de 17de-eeuwse Amsterdammers vindt men **hij staat** (of **zit**) **en glimt** gezegd van iemand die door een onverwacht voorval of door een plotselinge ontgoocheling verbluft, beteuterd staat te kijken. Zie *Ned. Wdb.* V, 89. – Zie ook zegsw. op **vrouw**.

gloed, znw. m. *Verkoold zaagsel of kleine stukjes kool*, door de bakkers gebruikt om de oven te stoken. Synon. **gland**. Gloed wordt ook in warme stoven gedaan. || Haal effies 'en dub-
{p.115}

beltje gloed van de bakker. Doen wat gloed in de stoven. – Zie *Ned. Wdb.* V, 128, waar deze bet. als verouderd wordt opgegeven. Reeds KIL. vermeldt: **gloed**, *pruna*.

glooi, bnw. en bijw. – 1) *Duidelijk zichtbaar, open en bloot*. Synon. **glouw**. || Zet 'en horretje voor de raam, aârs zitten we zoo glooi. As met klaartijd (*schoonmaaktijd*) de gordijnen van de raam bennen, dat staat zo glooi. 't Is hier akelig glooi zitten; ieder, die voorbijgaat, ken zien wat er op tafel staat. Ramen voor en achter in 'en kamer, dat geeft altijd iets gloois. 't Is 'en glooi kamer. 13 Ditto wast al meest open waater; altoos daermen sanderendaegs over de Zaan liep lagh nu gloy open, *Journ. Caeskoper*, 13 mrt. 1677. – Soms gebruikt men **glooi** ook in de zin van **gluder**, maar deze betekenis is misschien het gevolg van verwarring dier beide woorden. || Die meid ziet er zo glooi (*knap, helder, fris*) uit.

2) In de uitdr. **glooi lopen**, *glad zonder belemmering aflopen, als van een leien dakje lopen*. || As alles glooi loopt, is de zaak overmorgen in orde. 't Is allemaal zo glooi 'elopen, dat ik veul gauwer klaar ben, as ik docht. Maak-je maar niet bezorgd, dat zel wel glooi lopen. – Dit **glooi** is wellicht hetzelfde woord als het onder 1) genoemde. Uit de betekenis *open en bloot, vrij voor het gezicht*, moet zich dan ook die van *vrij, zonder belemmering*, hebben ontwikkeld. Maar misschien ook hoort **glooi** bij **glooien**, *hellen*, en beduidt het dus eigenlijk *hellend*. – In bijna alle Germ. talen worden woorden van dezelfde stam als **glooi** aangetroffen in de zin van *scherpziend, verstandig*, of een dergelijke betekenis; vgl. Got. ***glaggwus** (*glagwo, glaggwuba*), Ohd. **glaw**, **glau**, Ono. **glöggr**, enz. Zaans **glooi** heeft de passieve bet. van *wat goed gezien wordt*. **Glooi** en **glouw** staan tot elkaar als **hooi** en **houw**, **gooi** en **gouw**, **ooi** en **ouwe**. Vgl. verder *Tijdschr.* 3, 218 vlgg. – Zie **glouwen**.

glop, znw. onz. *Open ruimte*. – a) Tussen huizen. || Sont (*sinds*) ze dat huis weg'esloopt hebben is er 'en glop. Hier heb-je 'en heel glop (*een onbebouwd vak in een rij huizen*). – Ook als eigennaam. || Het Glop (te Wormerveer; de *Stationsweg*, voor welks aanleg indertijd enige

huizen zijn weggebroken). Het grote Glop (te O.Zaandam, een kwartier benoorden de Dam, en op de Koog). Het Glop (te Oostzaan). – *b*) Tussen andere hoogten. || Er is 'en groot glop tussen die bomen. (*Bij het zetten van lijnkoeken in een koeken kas*;) Ik heb er maar 'en glop in 'elaten, aârs kennen we der niet deur. (*Van een kind, dat aan het tanden wisselen is en b.v. de beide voortanden mist*;) O, wat heb-je 'en glop in je mond. – *c*) *Vaargeul, slop in het ijs*. || Ze hebben 'en glop in 'et ijs 'ezaagd. Het glop van de boot is weer toe'evroren. – Het woord is ook elders in N.-Holl. en in Friesl. in gebruik. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 148 vlg.

glouw, bnw. Bijvorm van **glooi**; zie aldaar. *Duidelijk zichtbaar, open en bloot* (de Koog). || Wat zit je hier glouw. 't Is zo glouw as de lamp op is en de luiken bennen nog niet toe.

glouwen, zw. ww., intr. *Gluren, kijken, bespieden*. Zie **glooi**. || As ze 'et redden ken, glouwt ze altijd om 'en hoekie. An de overkant zitten ze maar aldoor na ons te glouwen. Staan toch niet zo op me handen te glouwen. – *Ook*: Je bien glouwt deur je kous (*je kous is zo dun, dat het been er door gluurt*). – Vgl. **afglouwen, beglouwen, inglouwen**.

glunder, bnw. en bijw. – 1) Van zaken. *Helder, netjes, zindelijk*. || 't Is 'en knap wijf, 'et ziet er in huis overal even glunder. 't Is 'en glundere boel.

2) Van personen. *Helder, blakend van gezondheid of vergenoegdheid*. || Een glundere meid. Ze het zo'n glunder gezicht, je zoudt er 'en zoen geven.

3) Bijw. *Vergenoegd*. || Wat kijk-je glunder? Hij lacht zo glunder.

Glunder is in de 19de eeuw uit het N.-Holl. in de algemene taal opgenomen, doch alleen in bet. 2 en 3. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 168.

glurf, znw. vr. *Gleuf*. || Der is 'en glurf in de vloer. Zij (hadden) een glurf gemaakt ... rontom het schip van 10 voet water, *Samenspr.* 12. – Vgl. **gurf**.

gluur, znw. m. Daarnaast ook **gluurnet**, znw. onz. *Soort van palingfuik*. De gluur wordt uitgezet op een plaats, waar de paling gaarne komt. Daar paling de eigenaardigheid heeft van nooit recht op de hoek van een stuk land aan te zwemmen, maar steeds een weinig daar bezijden gaat, wordt ook het net niet op de hoek van het land gezet, maar terzijde daarvan, zodat het als het ware gluurt naar de paling, die aan komt zwemmen; vandaar volgens de vissers de naam **gluurnet**. || Een stel zijden fuiken met een zijden gluur. Twee zijden gluren, groot 200 mazen. De gluur uitzetten.

gluurnet, znw. onz.; zie **gluur**.

gnap, bnw. en bijw. – 1) Bnw. *Knap, netjes, bevallig, mooi, flink*. || 't Is 'en gnappe jurk, die je anhebbe (*aanhebt*). Een gnappe borst. Gnap van neus en oren. Ze is puur gnap.

2) Bijw. Ook in verkl. **gnappies**. *Netjes, zindelijk, schoon, op handige wijze*. || Hij is gnappies in de kleren. 't Zag er in huis gnappies uit. (Wij) hebben aangesteld tot lantaaren opsteken en lantaarens gnap en schoon te houden Jan de Wit, *Hs.* (a° 1763), archief v. Wormerveer. De straat te suyvere en genap te houden, *Hs.* (a° 1756), aldaar. Heb ik dat nou niet gnappies in orde 'emaakt? Dat heb-je gnap 'edaan. Gnap is een wisselvorm van knap en ook elders in N.-Holl. en Friesl. bekend. Het woord was in de 17de en 18de e. ook in de {p.116}

Holl. schrijftaal gebruikelijk, maar is daaruit thans door knap verdrongen. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 172. – Vgl. **gnaphandig, nagelgnap, ooggnap** en **gnappen**.

gnaphandig, bijw. *Knaphandig*. Zie **gnap**. || Dat zakie zei ik wel ers gnaphandig in orde maken. – Evenzo in Friesl.

gnappen, zw. ww., trans. *Schoonmaken, opknappen*. Zie **gnap**. Thans in onbruik. || A° 1709 den 9 Maert hebben de regenten van Saendijck ... geresolveert om de nieuwe kerck op te hoogen en de oude kerck wat te gnappen, *Hs. resolutieboek*, archief v. Zaandijk. Voor sarke gnappe (*schoon houden der zerken*), *Uitgavepost in het Rekenboek der kerk te W.Zaandam*, a° 1728 en vele volgende jaren, Zaanl. Oudhk. – Vgl. **opgnappen**.

gnartelen, zw. ww., intr. Daarnaast ook **gnatelen**. *Knabbelen*. || Wat zit-i an die koek te gnartelen.

gnarten, zw. ww., intr. *Doelloos en hinderlijk heen en weer lopen, drentelen*. Synon. **garten**. || Loop niet zo te gnarten. Dat gnarten verveelt me al lang. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 34).

gnatelen, zw. ww.; zie **gnartelen**.

gniepen, zw. ww., trans. *Op verraderlijke wijze pijn doen*. || Hij heb me 'egniept; me arm is er blauw van. – Vgl. *Ned. Wdb.* op **geniep** en **gniep**.

gnieper, znw. m. *Iemand die gniept, geniepigerd*. Zie **gniepen**. || 't Is zo'n gnieper.

gninniken, zw. ww., intr. *Hinniken, ginniken* (de Wormer). || Wat gninnikt dat peerd weer.

gnokken (uitspr. *gnòkke*), zw. ww., intr. Daarnaast **gnukken**. *Schooien, bedelen, hunkeren*. Alleen van *met de ogen bedelen, hunkeren om iets, dat een ander eet*; van honden en kinderen. || Hè, wat gnokt die hond. Staan jullie daar weer te gnukken? Dat gnokken verveelt me danig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 34). Het woord was eertijds ook in de Hollandse schrijftaal gebruikelijk; zie *Ned. Wdb.* V, 176. – Vgl. **afgnokken**, **gegnok**, **gnokker**.

gnokker, znw. m. *Iemand die gnokt, schooier*. Zie **gnokken**. || O, onze Does (*hond*) is zo'n gnokker. Ik wil niet zoveel gnokkers om me heen hebben (*zegt een moeder, als de kinderen rondom haar staan te schooien*).

gnorten, zw. ww., intr. – 1) *Knorren*; van varkens (de Wormer). || Hoor die varkens ers gnorten. Al gnortende worden ze vet.

2) *Grommen, pruttelen*; van personen (de Wormer). || Waarom zit je zo te gnorten? Och, 't is 'en mopperaar, hij gnort altijd. In beide betekenissen ook in de Beemster (BOUMAN 34). [(niet –)] Vroeger behoorde het woord tot de Holl. schrijftaal; zie *Ned. Wdb.* V, 178.

gnukken, zw. ww.; zie **gnokken**.

gnutten, zw. ww.; zie **knutten**.

God, znw. m.; vgl. op **vloeken**.

goed (I), bnw. Zegsw. *Dat is goeie!* (met ellips van een znw.), *dat is goed, flink*, in gunstige zin; ook wel ironisch: *mooi zo, dat verdien je!* – Zie nog een zegsw. op **garen II**.

goed (II), znw. onz.; zie **goed van dokter** op **dokter**. – Vgl. de samenst. **ganggoed**, **garlgoed**, **haamgoed**, **kraggoed**, **laadgoed**, **liemgoed**, **steevaardersgoed**, **taaigoed**.

goedkoop, bijw. en bnw. Dikwijls in de vorm goeiekoop. || Zukke schoenen koop je goeie koop. Zie *Ned. Wdb.* V, 364.

goedschik, bnw. *Opgeruimd*. Thans verouderd. In de 18de e. komt GOETSCHIK voor als geslachtsnaam

te Jisp. – Goedschik was in de 17de e. ook elders gebruikelijk; vgl. *Kodd. Opschr.* (ed. 1698) I, 66: "Komt hier en weest goetschik, en drinkt na uw begeeren; al is de beurs neit dik, gy kunt 'er hier na teeren." – In *Ned. Wdb.* V, 374 vlg. wordt alleen de bijw. uitdr. **goedschiks** vermeld. – Zie **kwaadschik**.

goes, znw. – 1) In de uitdr. **bij de goes**, *op de gis, bij de roes, zo maar*. Eigenlijk *door te goesen, door naar gissing de verlangde hoeveelheid uit te gieten*; vgl. **goesen**. || Doen (*doe*) 'et maar bij de goes, zo net komt 'et er niet op an. Ik neem zowat 'en pond meel op 'en paar kan melk, maar 'et gaat maar zo'n bietje bij de goes (*zonder maat*).

2) In verkl. **goesie**. *Inleg bij het knikkeren; het aantal knikkers, dat elk der medespelers inzet of-naar de kuil schiet*. Vgl. **goesen**. || Hij het zijn goesie al binnen (*zijn inzet reeds teruggewonnen*). – Ook in ruimere zin: Hou jij je goesie maar (*betaal maar niet mee*).

goesen, zw. ww., trans. Daarnaast vaak **goezen**. Bij het knikkeren in een kuiltje. *Een knikker met de vlakke vinger voortschuifelen*. Hetz. als **goffen**. || Je moete de knikkers in de koelk (*kuil*) goesen. Je kenne (*kunt*) niet goezen. – In andere streken heeft **goesen**, **goezen**, de bet. van *met geraas stromen, gutsen*; in Vlaand. is **goeschen** ook *werpen, smijten*. De Ned. vorm van het woord is **guizen** (KIL.). Vgl. *Taal- en Letterb.* 2, 275; SCHUERMANS 159; *Mnl. Wdb.* 11, 2052, KOOLMAN 1, 708. – Vgl. **goes**.

Goetjeswijk, znw. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden; buitendijks. Thans onbekend. || Goetjes wijck, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Wijk zal hier wel betekenen *inham*, en het stuk land zal aan zulk een wijk gelegen hebben. Zie *wijkje*.

goezen, zw. ww.; zie *goesen*.

gof (uitspr. gòf), znw. m. *Stoot, duw, zet*. || Ik kreeg 'en gof teugen me borst. Hij wier (*werd*) met 'en gof van zen paard 'egooïd. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 34). In Gron. heeft goffel dezelfde zin (MOLEMA 521). Vgl. *Ned. Wdb.* V, 385. – Zie *goffen*.

***goffelen**, zw. ww.; vgl. *begoffelen*.

goffen, (uitspr. gòffe), zw. ww. – 1) Trans. Bij het knikkeren in een kuiltje; vgl. *koelkie-gof*. {p.117}

Een knikker met de vlakke vinger voortschuifelen. Hetz. als *goesen*. || Ik zei eerst deuze knikker in de koelk zien te goffen. – Vgl. *gof*.

2) Intr. *Onderdrukt, ingehouden lachen*. || Zit toch niet zo te goffen. – Overdr. ook *schudden, proesten van het lachen*. || Hij zit te goffen van 'et lachen. – Ook in het Fri. heeft guffeln de bet. van *aanhoudend luid of onderdrukt lachen* (KOOLMAN 1, 704 vlg.); vgl. daarmee *begnoffelen* en *Ned. Wdb.* V, 385 vlg. op *gof*, *goffeldoffel* en *goffer*.

Gog, znw. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans onbekend. || De Gogh, *Polderl. Oostz.* II (a° 1694). – Het woord komt met de bijvormen Goog en Gaag ook elders in N.-Holl. voor als benaming van verschillende wegen. Het is synon. met **Gouw** en wisselt daarmee af. Wellicht zijn de woorden ook verwant. De bedoelde wegen zijn: De Gog bij Monnikendam (een weg evenwijdig aan de Leek; thans onder deze naam onbekend en op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8 vermeld als de Overleecker Gouw. || Dieselver Stede haer vryheydt (sal) vander Kercken, daerse nu aengaet, voort gaen ... ter halver Leke (nl. *ter halver breedte van de Leek*) ende daenen tenden buyten den Goghe (*en van het eind daarvan af, buiten langs de Gog, tot*) aenden Wilt-sloote, ende den Wilt-sloot half, al langhes aen Purmer ban ende voort om tot halver Purmer Ee, *Handv. v. Monnickendam* 17b (a° 1404). – De Gaag (de dijk lopende van Purmerend naar Kadoelen; thans onder deze naam onbekend, maar gewoonlijk genoemd de Purmerlander Gouw). De naam wordt vermeld bij DE VRIES, *Kaart v. Holl.'s Noorderkwartier* 72 (a° 1521?). – Nog bekend zijn de Gog, een weg te Ankeveen, en de Goog, een weg onder 's-Graveland of Blaricum. – Het stuk land genaamd de Gog zal wel gelegen hebben aan een der zich in de Oostzaander ban bevindende gouwen. – Vgl. *gouw*. **golfje-lidder doen** (uitspr. *golfie-lidder*). *Met een rij jongens dribbelend over onsterk ijs lopen, teneinde dit in een golvende beweging te brengen* (de Koog). Vgl. *lidderen*. || Jongens, willen we nog ers golfje-lidder doen? – Zie synon. op *ijsjeklidder*.

golfjes-tuk (uitspr. *golfiestuk*), znw. m. Bij hengelaars. *Beweging van de dobber door de golfjes van het water*. Vgl. *tok I*. || Ik krijg in 't geheel gien tuk: 'k hew de hele tijd golfiestuk.

golijk, bnw. *Broeds*; van vliegen en muggen, als zij in het najaar wegkruipen en een warm plekje zoeken, om daar hun eitjes te leggen. || Teugen de winter worden de vliegen golijk. – Ook elders in N.-Holl., doch het woord schijnt thans weinig bekend te zijn. || Zo haast de koude Winter kwam, het Vliegje werd zo golijk; 't kroop schuyl, en 't werd zo mak, zo tam, zo lam, zo stram, zo olijk. Nu (*in de zomer*) is 't weer rat, nu is 't weer tjat, nu zingt en snert (*snort*) het vrolijk, May-gift 32.

gondel, znw. vr.; zie op *snip*.

gons (uitspr. gòns), znw. m. Zie de wdbb. – Een gons regenwater, *een grote hoeveelheid regen*. || Er is 'en gons water 'evallen. – Evenzo elders in N.-Holl. (zie BOUMAN 35).

gooien, zw. ww.; vgl. *vergooien* en *garldegooi*.

Goor, znw. onz. (?) Daarnaast **gore** en **Goren**; in verkl. Gorentje. Meerv. Goren en Goors. – 1) Als naam van talloze stukken land, die laag gelegen zijn. Langs de Goren loopt meestal diep en groot water. || *Te Assendelft*: Een stucke landts genaempt die Goeren, *Hs. U.* 19, f° 93

v° (a° 1579), prov. archief. Die gooren, *Polderl. Assend.* I f° 320 r° (a° 1600). De gooren van Claes Cuypers (buitendijks), *ald.* II f° 1 r° (a° 1600). De gooren bijt veer (idem), *ald.*, f° 15 r° (a° 1600). De goorrs (nesland, buitendijks), *Maatb. Assend.* (a° 1635). *Te Krommenie*, in 't Noordend: Die gooren, *Maatb. Kromm.* II (a° 1646). *Te Krommenieërhorn*: De goore (19de e.). *Te Wormerveer*: De goore, *Polderl. Westz.* V f° 521 (begin 18de e.). *Te Westzaan*: Die cleyne ghooren ... gelegen ... achter die middel vuyt opte ghooren sloot, *Hs. T.* 51, f° 39 r° (a° 1604), prov. archief. Dat driebiende goren, dat gorentje, die goorsven (d.i. *de ven in de Goren*), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). *Te Jisp*: De kleine (grote) goore (19de e.). *Onder Oostzaanden*: Int goorens weer de goorens, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Evenzo elders in N.-Holl. || Brecht Dirckx Jacobs Goorken, Dirck Bastiaensz. Gooren, Taemis Symonses Gooren, *Keuren van Waterl.* 61. Clyne Goorken, Gerrit Jansz. Gooren, *ald.* 62 (alles onder Landsmeer, a° 1683). – Goor, gore, in de zin van *laag broekland*, komt reeds in het Mnl. voor. Vgl. ook KIL.: “goor, *palus*, *locus paludosus*”, *Teuthonista*: “broick, venne, ollant, goir, *palus*”. Het woord leeft nog in verschillende dialecten: de Kempen (SCHUERMANS 159), N.-Brab. (HOEUFFT, *Breda's Taal* 208), Gelderl. (*Oude Volkst.* 1, 120), Drente (DE JAGER's *Archief* 1, 265). Het komt ook voor in verschillende plaatsnamen. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 420, en *Mnl. Wdb.* 11, 2073.

2) Ook als naam van sloten, die door of langs Goren lopen. Meestal in samenst. met sloot. || *Onder Jisp*: De Gore. Aan het einde hiervan bevindt zich een sluis, de Goresluis, vroeger ook Goorsluys (*Hs. T.* 246, f° 73 r° (a° 1649), prov. archief), waarnaar de sloot ook Goresluissloot wordt genoemd. *Bij Krommenie*: De Goresloot. *Tussen Zaandijk en de Middel*: De Gooresloot, *Polderl. Westz.* I f° 310 vlg. (a° 1628). Vgl. de boven aangehaalde plaats uit *Hs. T.* 51. – Ook onder Obdam bevindt zich een Goresloot; zie {p.118}

daarvoor *Kaart van de Uytw. Sluyzen* 10.

Goorsluis, znw. vr.; zie **goor**.

goot, znw. vr. Daarnaast soms ook **geut**. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo lopen de gootjes als het regent, zo gaat het nu eenmaal in de wereld. – Zie een zegsw. op **aardig** en vgl. **leigoot**, **ondergoot**, **snotgootje**, **spiergoot**, **stofgoot**.

gor, znw. m.; zie **gorren II**.

gorden, zw. ww.; vgl. **gorren I**.

gordijn, znw. onz.; zie **gardijn**.

gordsingel (uitspr. *gorsingel*), znw. m. *De zeildoekse band of singel, die, stijf om het lijf van het paard gespt, het dek vasthoudt dat als zadel dienst doet*; b.v. als men het paard uit het land haalt.

Gore, **Goren**, znw.; zie **goor**.

Gore(n)sloot, znw. vr.; zie **goor**.

Gorensweer, znw. onz.; zie **goor**.

gorlegooi, znw. onz.; vgl. **garldegooi**.

gorrelement, znw. onz.; zie **garlement**.

gorrelen, zw. ww., trans. *Fijnmaken, fijnstampen*. Weinig gebruikelijk. || Doe die beschuiten in de vijzel en gorrel ze dan. De rinmolens gorrelen de eken bast en de rin (*run*) gaat dan na de looiers. – In het Gooi spreekt men van fijngorrelen. – Zie **garl**, **garldegooi** en **garlement** en vgl. **doorgorrelen**.

gorrelgoed, znw. onz.; zie **garlgoed**.

gorren (I), zw. ww., trans. Van ramlammeren. *De balzak afbinden en hen zodoende lubben*. || De lammeren worden 'egord as ze 'en paar maanden oud bennen. Ik moet an 't gorren; gaan-je mee? – In Drechterland heet een sterk *touw*, dat dient om te gorden, gor, en spreekt men van angorren voor: *iets met een gor stevig toebinden*. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 35). Gorren zal wel ontstaan zijn uit gorden. Vgl. verder *Ned. Wdb.* V, 433.

gorren (II), zw. ww., intr. *Zeker knikkerspel*. Een aantal knikkers wordt naast elkander op een rij gelegd; de eerste ter rechterhand heet de gor. Naar deze rij wordt nu met één knikker geschoten. Wie een knikker wegschiet wint deze, benevens alle links daarvan gelegene. Wie dus de gor raakt wint alles. – Het spel is van Joodse oorsprong en werd tijdens het Paasfeest gespeeld. Men bezigde echter geen knikkers, maar hazelnoten. De eerste der rij heet bechoore (waarschijnlijk Hebr. bēkor, *eerstgeborene*). Het spel werd door christenkinderen overgenomen en is thans over ons gehele land verspreid. De naam is op verschillende wijzen verbasterd; vgl. o.a. *Navorscher* 16, 246.

***gors**, znw.; vgl. *kalfgors*, *koegors*.

gort, znw. vr. en onz. Zegsw. Het gort is gaar, hij is boos. || Hè, 'et gort is gaar, hoor! – Evenzo bij MOLEMA 130: daar is de gort gaar, daar zijn de poppen aan 't dansen. – Voor: het gort is gaar zegt men ook: het gort kookt. – De boel in de gort roeren, alles in de war sturen. Evenzo elders: het in de gort jagen, of: het in de gort laten lopen (*Ned. Wdb.* V, 448). || Met je kouwe drokte heb-je de boel weer in de gort 'eroerd.

gortbuik, znw. m. Zie de wdbb. – Ook een scheldnaam der inwoners van Assendelft. Vgl. *gortlander*. || Assendelver gortbuiken.

gorter, znw. m. *Grutter*. Thans in onbruik, doch nog bekend als geslachtsnaam GORTER en in eigennamen als de Gortersloot (te Wormerveer, achter een grutterij, het Gorterspad en de Gortershoek (te Zaandijk). || Willem Claesz. die gorter (te Wormerveer, a° 1562), *Hs. T.* 49, f° 143 v°, prov. archief. – Zie *gortერი*, en vgl. *Ned. Wdb.* V, 450.

gortერი, znw. vr. *Grutterij*. Thans in onbruik. || Brant tSaardam in een gortერი, *Journ. Caeskoper*, 16 Aug. 1701.

gortlander, znw. m. Een der scheldnamen van de inwoners van Assendelft. Vgl. *gortbuik*, *gortzak*. || Assendelver gortlanders.

gortzak, znw. m. Zie de wdbb. – Ook een scheldnaam der inwoners van Assendelft. Vgl. *gortlander*. || Lillike Assendelver gortzak!

goud, znw. onz. Zegsw. Ik zou je in goud laten beslaan, als het een dubbeltje het pond kostte, ik ben je zeer erkentelijk; vgl. *Ned. Wdb.* V, 461.

gouden, bnw.; zie *kap* en *tor*.

Gouw, znw. Daarnaast eertijds **Gouwe**. Naam van verschillende watering en sloten, die belangrijk zijn als verkeerswegen. Vroeger ook *de weg of dijk langs zulk een watering*, wat wellicht de oorspronkelijke betekenis is. Verschillende Gouwen zijn met huizen bebouwd. || Veele ... Ingesetenen ... vervorderen (haer) te houden buyten-gemeene ende seer groote Honden, ende (laten) deselve niet alleen ... losloopen op hare eygen Werven ende Woonplaetsen, maer laten de selve loopen langes de straten, Gouw, ende andere 's Heeren wegen (*keur v. Oostzaanden*, a° 1661), LAMS 736. – De Oostsaner Gouw en de Oost-Gouw (langs het dorp Oostzaan), *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – De Kerkgouw (water bij Oostzaan). – De Nagouw, ook wel alleen de Gouw (water bij O.Zaandam). – De Gouw en, in het verlengde daarvan, de Nagouw en de Middelhagouw (water in het Westzijderveld, evenwijdig met Westzaan; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12). De Nagouw heet ook enkel Gouw; de Middelhagouw gaat langs de Middel (een binnenweg voerende van het Westzaner Weiver naar Krommenie). || Derdalf mat lants ... ende leyt opten gou ende binnen den gou, *Hs. T.* 118, f° 48 r° (a° 1564), prov. archief. – De Kromme Gouw (water te Assendelft). – De Crommenier Gouwe (water buiten de Krommenie), *Priv. v. Westz.* 189 (a° 1621). – Vroeger was ook Gouwsloot in gebruik. || De Gou-sloot (te Oostzaan), LAMS 721 (a° 1644), de Gouwe-sloot, *ald.* 722. De Crommenie Gauwer-sloot, *Priv. v. Westz.* 189 (a° 1621); thans de Gave sloot. – Verder komt het woord voor in de naam van stukken land, die aan een Gouw zijn gelegen. || De Gouwcamp, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Die Gouwen (te Westzaan), *Polderl. Westz.* III f° 32 r° (a° 1644). De Kerkgouwjes (te Oostzaan, beoosten de

Kerkgouw). – Gouw is in geheel Waterland en West-Friisl. bekend. || Niemand zal (hem) vervorderen eenige Viervoetige Beesten te laten loopen op de Gouwen ende Binnen-weegen van geheel Waterland, *Keuren v. Waterl.* 28 (a° 1673). Wateren en wegen, die de Gouw heten vindt men o.a. bij Landsmeer (de Gouw, de Nieuwe Gouw, de Uitgouw), bij Purmerland (de Gouw, de Nieuwe Gouw, de Gouwsloot, de Uitgouwsloot), bij Nieuwendam (de Gouw), bij Zunderdorp (de Zunderdorper-Gouw), bij Ransdorp (de Gouw, de Gouwsloot, de Westender-Gouw, de Noordgouw, De Poppendammer-Gouw, de Molengouw, de Herfster-Gouw, de Durgerdammer-Gouw, de Bloemendaler-Gouw), bij Broek in Waterland (het Gouwtje), bij Zuiderwoude (de Gouw), bij Monnickendam (de Overleker-Gouw), bij Kwadijk (de Dwarsgouw, de Gouwsloot), bij Edam (de Broekgouw, lopende door de Broek, en de Blokouw, door de Blokweren), bij Warder (de Warder-Gouw, de Gouwsloot), bij Purmerend (de Purmerender-Gouw), bij de Rijk (de Gouw, de Oude Gouw), bij Mijzen (de Gouwsloot), bij Ursem (de Noordgouw), bij Avenhorn (de Gouw), bij Berkhout (de Oude Gouw), te Hem (de Gouw), bij Wognum (de Oude Gouw), bij Opmeer (Duikergouw), te Sybekarspel (de Gouw), bij Barsingerhorn (de Gouw), bij Kolhorn (de Kromme Gouw), bij Spanbroek (de Kaaggouw, lopende door de Kaag), bij Aartswoud (de Gouw), bij Nibbikswoud (de Wikgouw), bij Oostwoud (de Oostergouw, de Nieuwe Gouw), bij Lutjebroek (de Kleine Gouw), bij Grootebroek en Enkhuizen (de Oude Gouw). – In Wymbritseradeel in Friisl. is een vaart, die de Geeuw heet. Een dorp in dezelfde grietenij draagt de naam van Gauw. – Vgl. verder *Mnl. Wdb.* II, 2086, en *Ned. Wdb.* V, 496. De afleiding van het woord is niet bekend. Zie ook **gog** en **gouwe**.

gouwe, znw. vr. Op een schip. *De zware balk, dwars over het schip, waarin de koker van de mast is aangebracht.* De benaming gouwe is thans weinig gebruikelijk. Men spreekt nu van zeilbalk; zie aldaar. || Die schuit heb 'en gouwe van zeven voet. Een smal schip met een gaffel, lanck over steven 60 voet, hol 6½ voet ende op de gouwe wijdt, *Hs. T.* 246, f° 209 r° (Jisp, a° 1653), prov. archief.

Gouwkamp, znw. vr.; zie **Gouw**.

Gouwsloot, znw. vr.; zie **Gouw**.

Gouwven, znw. vr.; zie **Gouw**.

gover, znw. m.; zie **gei**.

graad, znw. vr.; zie **graat**.

graaf, znw. vr. Verkl. grafie. *Spade met naar onderen spits toelopend blad.* Het woord spaad, spade is bij de boeren ongebruikelijk, doch bij tuinlieden bekend. Soms maakt men een onderscheiding tussen graaf en spaad naar de vorm van het blad; dit is dan bij de spaden vierkant, bij de graven puntig. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 508.

graaïen (I), zw. ww. – 1) Trans. *Wegpakken, kapen.* Weinig gebruikelijk. || Je magge wel oppassen, hij zoekt altoos wat te graaïen. Ze heb vast wel weer wat 'egraaid.

2) Intr. *Met de handen ergens in rondtasten, rommelen.* Weinig gebruikelijk. || Wat zit je me weer in die laad (*lade*) te graaïen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 112). Zie verder *Ned. Wdb.* V, 516.

graaïen (II), zw. ww., intr. *Schreien, huilen* (de Wormer). || Die zit zo'n hele dag te graaïen en te grienen. – Evenzo elders in N.Holl. en in Friisl. In de 17de en 18de eeuw was het woord in de schrijftaal zeer gebruikelijk. Zie *Ned. Wdb.* V, 643 op greien.

graasde, bnw. Alleen in graasde boter, grasboter, boter van gegraasd hebbende koeien. || De koeien lopen al 'en paar dagen in 't land; gaan ers vragen, of ze nog geen graasde boter hebben. – In *Ned. Wdb.* IV, 789 wordt gegraasde (begraasde) boter vermeld als gewestelijk voor grasboter. Zie verder *Ned. Wdb.* V, 524 op graasde boter.

graat, znw. vr. *Visgraat*. Het meerv. luidt graden, evenals in het Mnl., Mnd. en Nnd. Vgl. verder *Ned. Wdb.* V, 524. || In snoek zitten zo akelig veel graden. Doen de graden maar van je bord.

gracht, znw. vr.; vgl. **heidgracht**.

grand, znw. vr. *De gemalen doppen van rogge*. Hetz. als **grint**; zie aldaar. – Het gruis van tarwe heet zemelen. – Vgl. Gron. grande, grof weitemeel, Oost-Fri. grand, grof meel, zandgruis, Ndd. grand, zand, Fri. grânt, korreltje, Zweeds en Deens grand, stoffje. Het woord is van dezelfde stam als grint; vgl. FRANCK 319 op grind.

grande, znw. vr.; zie **garande**.

grandig, bnw. *Schurftig* (?). Thans verouderd. || Aelbrecht Jansz. vanden Dam (*de Nieuwendam bij Assendelft*) alias den grandigen Aelbrecht ofte Hollaert, *Hs. Register vander vierscharen* (a° 1556), archief v. Assendelft. – De bet. van grandig blijkt niet. Daar grandige Aelbrecht echter een landloper is, kan het best zijn, dat het in betekenis gelijk staat met grindig, *schurftig*, dat elders in gebruik is geweest (*Ned. Wdb.* V, 787); vgl. grand naast grind.

gras, znw. onz.; zie **bent**, **breegras**, **haard**, **haargras**, **hengstebos**, **hengstegras**, **hondsbos**, **lies**, **sniel**, **witbol**, en vgl. **kalfsgors** en **geers**.

graspoep, znw. m. *Grasmaaier, hannekemaier*. Synon. **groene poep**. – Graspoep is ook in {p.120}

Friesland gebruikelijk. – Zie ook op **poep**.

grauw, bnw. Daarnaast **greeuw**. Zie de wdbb. || Haal ers 'en kop greeuwe orten (*erwt*). – Zegsw. Zo grauw as 'en zeelt.

grauwen, zw. ww., intr. *Grommen, snauwen*. Zie *Ned. Wdb.* V, 612. – Zegsw. Waar het nauwt, daar grauwt het, of ook wel: van nauwte komt grauwte, als het geld op is, begint het gekijf, gebrek brengt ruzie tussen de echtgenoten.

grauwte, znw. vr. *Gegrauw, bitse woorden*. Zie een zegsw op **grauwen**.

grazen, zw. ww. Zegsw. Iemand te grazen nemen, hem te pakken nemen, bedotten. || Pas maar op, dat-i je niet te grazen neemt. Vgl. *Ned. grazen*, trans., *iemand in het hooiland onder het afgemaaid gras bedelven*, en grazen, intr., *naar hartelust te werk gaan, zijn drijven (aan iemand) botvieren*; zie *Ned. Wdb.* V, 630 vlg.

grebbel, znw. vr.; zie **greppel**.

grebbetje, znw. onz. *Grapje*. Hetz. als het meer gebruikelijke **gebbetje**; zie aldaar. – Wellicht is grebbetje uit gebbetje ontstaan onder invloed van grap.

greef, znw. *Dijkput, plaats waaruit aarde gegraven wordt ten behoeve van de dijk*. Thans verouderd. || Bij ons Schout ende Schepenen, als Dijck-graef ende Heemraden, eendrachtelijk de Greef verleyt, van 't nieuwe Gadt af West aen, tot de Kouwehoorn toe, streckende tot de Kouwe-Hoorns-Braeck toe, binnen de palen, by Schepenen gesteecken, geen aerde meer uyt te mogen halen, op de boeten daer toe staende (*keur v. Oostzaanden*, a° 1627), LAMS 707. Item, noch by de E. Heeren Schepenen de Greef verleyt uyt het Rietland van Jan Cornelisz., niet uyt te delven als alleenlijk dat tot de Kadijk gebruykt sal werden (*Oostzaanden*, a° 1635), LAMS 714. – Vgl. *Ned. Wdb.* V, 507 op graaf II.

greeuw, bnw.; zie **grauw**.

greien zw. ww.; zie **graaien**.

grel, bnw. *Viezig, weerzinwekkend van gelaatskleur*. || Wat ziet dat wijf er grel uit. – GREL komt in de 18de e. te Assendelft ook als geslachtsnaam voor. – Vgl. bij KIL. grellich, grilligh, met jeukende uitslag bezet, ruw, schurftig, grelliche puysten, en grellicheyd, jeuk, uitslag. In verschillende streken is grel in gebruik als bijvorm van gril, dat echter andere betekenissen heeft (*tornig, bar, schel*; zie *Ned. Wdb.* V, 764; KOOI.MAN I, 678). Vgl. **gril**.

gremeld, bnw.; zie **grimmeld**.

gremelneus, znw. m. Zeker soort van schapen. *Schapen met bonte neuzen, gremelde schapen* (Assendelft). Zie **grimmeld**. || 'k Heb 'en paar gremelneuzen verkocht.

greppel, znw. vr. Daarnaast **grippel** en **gruppel**. Zie *Ned. Wdb.* V, 679. || De grippel uitgooien (*de bij het grippelen met de graaf afgestoken aarde uitgooien, greppels steken*). – Daarvoor te Zaandam dikwijls **grebbel**.

greumelen, zw. ww., intr. *Grommen, pruttelen*. Zie synon. op **meutelen**. || Hoor ers, je moete niet zo greumelen, dat helpt toch niks. – Het woord was reeds in de Middeleeuwen gebruikelijk; vgl. *Hs. v. Egmond B*, f° 48 v°: “Bi Mergrieten Clais Gruemelaers dochter” (te Velzerbroek of te Assendelft, a° 1342). – Zie ook de aanhaling op **weumelen**. – **Greumelen** is een bijvorm van **grommelen**; vgl. *Ned. Wdb.* V, 684. – Zie **greumelig**.

greumelig, bnw. *Pruttelig*. || Wat ben-je weer greumelig. Je moete niet zo greumelig wezen. – Vgl. **greumelen** en **grommelig**.

gried (uitspr. *griet*) znw. vr.; zonder meerv. *De bovengrond, het zwaard van grasland*. || De eenden hebben de gried van 'et land helegaar vernield. De grasworm zit in 'et land, de gried is er op verschillende plekken of. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 35). – Vanhier **begrieten**, *rauw land, dat van de gried is beroofd, met gras doen begroeien*. Vgl. voor de *t* de *Ned.* afleidingen van **riet**, dat eveneens oorspronkelijk op *d* eindigde. – **Gried** komt reeds in de Middeleeuwen in N.-Holl. voor; vgl. **griedlant** (*grasland*) *Wfri. Stadr.* 2, 272. Het woord is één met *Fri.* **greide**, *Ofri.* **gred**, *Ndd.* **grêt**, **grêde**, **greide**, *grasland*. Vgl. verder *Mnl. Wdb.* II, 2121 (**grede**) en *Ned. Wdb.* V, 643 (**greid**). – Synon. **griek**.

griek, znw. vr. *De bovengrond, de grasnerf, het zwaard van grasland* (Wormer, Jisp). Hetz. als **gried**; zie aldaar. – Het woord is ook elders in N.-Holl., b.v. aan de Geestkant, in gebruik. Vgl. verder wat in *Ned. Wdb.* V, 691, over deze gewestelijke benaming wordt medegedeeld. – Zie **begrieken**.

griel, znw. vr. In een papierfabriek. *Een langwerpig rooster met dunne koperen staven, in de maalbak*. De papierstof loopt over de griel heen en laat het vuil daar doorvallen in een gleuf, die van tijd tot tijd wordt geleeqd. – Het woord is het *Fra.* **grille**, *rooster*. || Heb-je de griel wel na'ekeken. Je moete 'et vuil nog van de griel ofdoen. Een rood koperen grille, wegende 9 pond, *Invent. Papiermolen* (a° 1855), Zaanl. Oudhk.

gries, znw. onz. *Gebroken, maar niet geheel fijn gemalen graan, inzonderheid van gerst en rijst*. || We moeten nog 'en paar balen gries verzenden. – Het woord is uit het *Hgd.* overgenomen; zie *Ned. Wdb.* V, 697. – Vgl. **rijstegries**.

Griet (I), vrouwennaam. Voor **Margriet**, **Margareta**. Ook verkort tot **Iet**. – Zegsw. **As zwarte Griet er maar niet onder komt, als er maar niets tussen komt, dat de zaak in de war stuurt**. **Zwarte Griet** (of de **zwarte kat**, gelijk men ook zegt) is een *toverkol, boze geest*. || 't Is nou heel mooi weer, maar as zwarte Griet er maar niet
{p.121}

onder komt. – Griet komt ook voor in verschillende basterdvloeken; zie **vloeken**.

griet (II), znw. In de zegsw. **de griet is er uit**, *de lust is er uit*; van iemand die zijn opgewektheid verloren heeft, die stil en lusteloos is. Daarnaast ook: **de giet is er uit**. – De uitdr. wordt ook in *Hs.* **Kool** vermeld, maar is veel minder gebruikelijk dan het synon. **de fu(u)t**, **de nor is er uit**.

griet (III), znw. vr. Op een schip. Benaming der *smalle ribben, die onder aan de luiken voor het ruim zijn aangebracht*. Aan ieder luik zijn er twee; één langs elk der lange zijden van het luik. De grieten sluiten in de gleuf van de markussen (*de losse balkjes, die dwars over het ruim worden gelegd*) en dienen dus om de luiken vast te leggen. – Vgl. *Ned. Wdb.* V, 699 op **griet VI**.

griet (IV), znw. vr.; zie **gried**.

griezelement, znw. onz. Alleen in de uitdr. **aan griezelementen**, *aan stukken*. || Daar leit me de schotel an griezelementen. – **aan gruizelementen**. Het woord is afgeleid van **griezel**, *gruizel, stukje, kleinigheid*. – Synon. **garlement**.

grift, znw. vr. Verkl. griffie. Zie *Ned. Wdb.* V, 722. – Zegsw. Hij het nog al griffies, hij heeft geld.

grijn (uitspr. *grain* of *groin*), znw. m. *Rozijn*. || Haal ers 'en half pondje grijnen. We eten vanmiddag gort mit grijnen. – Overdr. ook voor een soort van *zweer in het gezicht, vooral aan de mond*; in de algemene taal rozijn genaamd. || Wat staat dat smerig as 'en kind grijnen het. Je krijge 'en grijn an je mond. – Vandaar ***grijnetoet***; zie aldaar. – Vgl. ***garzijn***.

grijnetoet, znw. *Een mond die door grijnen ontsierd is*; overdr. ook *iemand met een grijnetoet*. || Wat heb dat kind 'en grijnetoet. – Smerige grijnetoet!

grijsblaar, bnw.; zie ***blaar II***.

gril (I), bnw. *Huiveringwekkend, griezelig, schril*. || 'En grille man. Wat 'en gril mens. 't Is 'en gril gezicht (*een schrilte aankijk*). Wat staat die asketel daar gril (*angstwekkend, gevaarlijk*; op de kant der sloot). – Ook van het weer; *koud, huiverig, guur*. || Wat is 'et gril vandaag. 't Kon wel weer 'en grille Pinkster wezen van 't jaar. – Evenzo te Amsterdam en in Friesl. en Gron.; zie *Ned. Wdb.* V, 764. – Vgl. ***gril II***.

gril (II), znw. m. *Rilling*. || De grillen lopen over me lijf. – Zie *Ned. Wdb.* V, 763. Het meerv. wordt aldaar als thans ongebruikelijk opgegeven. Eertijds werd het o.a. ook door BREDERO gebezigd.

grille, znw. vr.; zie ***griel***.

grim, znw. vr. – 1) *Masker van papier of linnen, mombakkes, grijs*. || De kinderen wiere (werden) bang van me grim. Zet maar 'en grim op, dan kennen ze je niet. Der leggen en heleboel grimmen in de onderste laad. Wat 'en mooie grim. Zegsw. Een grim ophebben, slecht geluimd zijn, de pruik ophebben. || Je hebbe 'en grim op vandaag.

2) *Lederen halster, met touw of ketting*. Men heeft landgrimmen en stalgrimmen. || Zet 'et peerd 'en grim op en maak 'et touw an de kreb vast. Waar is de grim? – In deze bet. ook in de Beemster (BOUMAN 5).

Vroeger was het woord ook elders in Holl. bekend; zie *Ned. Wdb.* V, 771. Daarnaast stond de vorm ***grijm***. Vgl. Ono. grîma, *masker, grijnzend, versiersel aan de voorstevan van een schip*, Ags. grîma, in de samenst. beodogrîma, hêregrîma, grîmhelm, *helm*, Deens grime, *masker, halster*, Zweeds gri(m)ma, *halster*.

grimmeld, bnw. Daarnaast ***gremeld***. Van vee, *gesprenkeld, gestippeld*; tegenwoordig in het bijzonder *met zwarte stippels*. Koeien kunnen grimmeld zijn over het gehele lichaam, doch gewoonlijk bevinden de stippels zich aan de poten. Die koeien heten ook wel grimmelpoten. Bij schapen vindt men ze aan de poten en de kop. Een bepaald soort van schapen met bonte neuzen heet grimmelkop of gremelneus. || 't Is 'en grimmelde koe. 'En paar grimmelde schapen. Twee Koeyen, d'een rood-gremeld (*rood-gestippeld*) en d'ander vael-bleer (*grijsblaar*), SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 39. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 35). ***Grimmeld*** is het verl. deelw zonder *ge-* van het verouderde ww. grimmelen, *vuil maken, bevleken*; zie *Ned. Wdb.* V, 79. Van de bijvorm gremelen (*ald.* V, 653) komt gremeld. Gegremeld komt ook bij VONDEL voor, gegremeld vindt men bij BERKHEY, *Nat. Hist.* 4², 204; zie *Ned. Wdb.* IV, 790. Vgl. *gremel, vlek, spat*, *ald.* V, 653.

grimmelkop, znw. m. *Schaap met bonte neus*; zie ***grimmeld***. Vgl. *Ned. Wdb.* V, 653: gremelskop. – Synon. ***gremelneus***.

grimmelpoot, znw. vr. *Koe met zwarte stippels op de poten, grimmelde koe*; zie ***grimmeld***.

grint (I), znw. vr. – Ook *de gemalen doppen van rogge, fijne zemelen*. Hetz. als ***grand***; zie aldaar. Waarschijnlijk is grand aan de Zaan de oorspronkelijke benaming en grint eerst later van elders ingevoerd. Vgl. WEILAND, die het woord opgeeft in de bet. van *tweede meel van de boekweit*, en *Ned. Wdb.* V, 785, waar grind, grinte, *het tweede meel van tarwe*, als Graafschaps en Twents wordt vermeld.

grint (II), znw. Alleen in de uitdr. ergens grint van hebben (of krijgen), *van iets op de hoogte zijn, erg in iets krijgen*. || Ze sprak derzelf (*haarzelf*) tegen, daardoor kreeg ik grint van der valse streken. Hij was woedend toen-i der grint van kreeg, dat zen broer zin had in 'etzelfde meissie. Ik heb er wel grint van, dat die twee 'et mit mekaar houwen. Hij heb 'er gien grint (*geen benul*) van.

{p.122}

– Te Krommenie ook voor *ongedierte op het hoofd*, inzonderheid *jonge luizen*. || Kijk eris wat 'en grint: dat benne gezonde tekens.

grippel, znw. vr.; zie **greppel**.

groede, znw. vr.; vgl. **etgroed**.

groeien, zw. ww. Zegsw. In eens anders zeer groeien, *zich verheugen over andermans leed*. Zie *Ned. Wdb.* V, 805; *Mnl. Wdb.* II, 2151; en vgl. SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 213: "Het verwoede Grau, dat by soodanige Treurspel als de vliegen in een anders zeer groeyen en sich vermaekt, hadde dit met goeder oogen en open monde aengesien."

groen, bnw. Zie de wdbb. – Groene poep, *hannekemaaier*; vgl. **poep** en **graspoep**. – Groene ket, *groene pret, zeer groot genoegen*. || Nou hoor, we hebben er groene ket 'ehad. – Vgl. de basterdvloek grote groen in 't huisie op vloeken.

groeneboer, znw. m. *Groenboer*. Thans verouderd en vervangen door groenteboer. Het woord leeft nog voort in de naam van de pelmolen de Groeneboer, die in 1759 gebouwd werd voor rekening van Willem Pietersz. Groeneboer op de Koog.

groenland, znw. onz. *Grasland*. || Der is tegenswoordig nog eer wat te verdienen mit groenland als mit bouwland. – Evenzo in Overijssel, Drente, Friesl. en Gron.; zie *Ned. Wdb.* V, 847. Hgd. gründig.

groenteboer, znw. m. *Groenboer, groenteverkoper*. || Is 'er nog wat nodig van de groenteboer? Evenzo elders in gebruik; zie *Ned. Wdb.* V, 854.

groep (I), znw. vr. Zie *Ned. Wdb.* V, 857 vlg. – 1) *Groeve, greppel*. In deze algemene zin verouderd. || (Mij) heeft ... verhaalt eenen Claes Botter van Ackersloot ... , dat hy selver gesien heeft, ontrent Uyt-geest, een groep, waer in een ontallijcke menigte doode beenderen over een hoop gesmeten waren, SOETEBOOM, *Vronen* 133. – Evenzo in het *Mnl.* en bij PLANTIJN en KIL.; zie *Mnl. Wdb.* II, 2156. In de 17de e. ook bij HOOFT; zie OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 124.

2) In een koestal. *De gemetselde goot achter het vee, waarin de uitwerpselen worden opgevangen*. – Het woord is gebruikelijk in geheel N.-Holl. Evenzo Fri. groppe, Gron. group, Oost-Fri. grôpe, grôp, enz.; zie de wdbb.

3) In een pelmolen. *De bak onder de kuip, waarin het pelmeel wordt opgevangen*. De afval van de garst, die gepeld wordt, valt door de gaatjes van het blik in de groep. Het pelmeel wordt daarna uit de groep geschept in het pelmeelhok.

groep (II), znw. vr. Daarnaast soms nog **grop**. Zie *Ned. Wdb.* V, 859 vlgg. – Behalve de algemeen gebruikelijke betekenis bezigt men het woord ook voor *school, menigte*; van vis. || 'En grop vissen. De groep krijgen (*bij het vissen een school treffen en dus veel vangen*). Overdr. zegt men ook: "hij heb de groep" als iemand bij het kaartspelen alle slagen krijgt. – De vorm grop was vroeger meer gebruikelijk. Vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 18: "Aldus de groote van Batavia overgesien hebbende, magh ick de volkeren met *Plinius* in haer groepen, en gedeelten onderscheyden."

groesje (uitspr. *groesie*), znw. onz. *Morsebel, smerig wijf*. || 't Is zo'n groesie. – Vgl. Fri. grûsig, *smerig*, Oost-Fri. grösen, *smeren*, grôsig, vuil. Ned. groezelig, *morsig*. Zie ook **pentjegroes**, **groeskop**, **groezelen**, **groetje**.

groeskop, znw. m. Schertsende benaming voor *jongen*; alleen in het liedje dat gezongen wordt bij het fijntje dansen; zie **fijntje**. || Hier hebben wij 'en groeskop in deze dans. –

Anderen zingen van grofkop. – Groeskop zal wel behoren bij de op groesje genoemde woorden.

groetje, znw. onz. Hetz. als **groesje**; zie aldaar. || Wat 'en groetje. – Vgl. Gron. groetjepoes, groetjepoetje, groetert, *een meid of vrouw, die het werk slordig behandelt*, groetjen, *iets slecht schoonmaken*, b.v. met een vuile doek (MOLEMA 135), Oost-Fri. grûtjen, *smeren*, *vuil maken* (KOOLMAN 1, 703), Ned. gruit, *bezinsel*, *droesem*, *gewestelijk slordig werk* (VAN DALE), Z.-Nederl. gruiten, *modderen*, *baggeren* (KIL., SCHUERMANS). Vgl. **grutten**.

groezelen, zw. ww., intr. *Grabbelen, rondtasten, rommelen*. Synon. **graaïen**. || Groezel niet zo in die kist. Hij groezelt in zijn zak, maar-i kon 't niet vinden. Wat loop je daar in donkers (*in de duisternis*) te groezelen; steek 'en licht op. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 36). – Ook in Aken is grusele voor *grijpen, grabbelen* in gebruik. Vgl. Ned. Wdb. V, 882.

grofje (uitspr. *groffie*), znw. onz. Een soort van *grof wittebrood*. Zie op **bol**. || Haal maar 'en groffie.

grofkop, znw. m. Op dezelfde wijze gebruikt als **groeskop**; zie aldaar.

grol, znw. vr. *Gril, kuur, caprice*. || 't Is maar 'en grol van 'em. Je moet niet zukke grollen hebben. – In de algemene taal heeft het woord verwante betekenissen; zie Ned. Wdb. V, 913 vlg.

grommelig (uitspr. *gròmmeləch*), bnw. *Mopperig, grommend*. || Wat 'en grommelige koopvrouw, die zel ok niet veul slijten. – Zegsw. een grommelig ootje, *een pruttelkous*. – Het woord is ook elders in Holl. bekend; zie Ned. Wdb. V, 922 op grommelen, en vgl. **greumelig**.

grond (uitspr. *grònt*), znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de uitdr. er is geen grond in te krijgen, van kledingstukken, die zo vuil zijn, dat men ze niet schoon kan wassen. Oorspronkelijk wel: *zo vuil, dat men de ondergrond, het goed zelf, niet meer voor de dag kan brengen onder het vuil vandaan*. – Evenzo elders in

{p.123}

Holl. en in Overijsel. – Zie nog een zegsw. op **vest**, en vgl. de samenst. **kleigrond**, **stortgrond**.

grondboren, zw. ww., trans. Een stuk land grondboren, *er grondboring op laten groeien, er grondboring van winnen* (Westzaan). Zie **grondboring**. || Der benne (*zijn*) veul stukken land, die niet 'grondboord worden. Van 't jaar grondboor ik niet.

grondboring, znw. vr. *Het tweede gras op weiland, waarvan hooi gewonnen wordt* (Westzaan). Als het land, waarin de koeien des voorjaars gestuurd zijn, is afgegeten, worden de beesten verweid en laat men het gras weer aangroeien. Wordt het daarna gemaaid, dan heet dit gras en het daarvan komende hooi grondboring. Wordt het niet gemaaid, maar weer afgeweid, dan is het etgroen. Men onderscheidt dus drie soorten van hooi, nl. **voor-** en **nagras-hooi** (van hooiland) en grondboring (van weiland). || Der was in de voorzomer weinig gras, maar de grondboring valt nogal mee. – Vgl. **grondboren**.

grondel, znw. m. Daarnaast **grundel** en eertijds ook **gruntel** (SOETEBOOM, *S. Arc.* 473).

Zekere vis. – Ook als geslachtsnaam GRUNDEL. – De vorm grundel vindt men ook bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 53a: “govius fluviatilis, *een grundel*” en BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 15: “Poschjes en Grundeltjes”. – De grondels heten ook poepegrondels (poepegrundels).

gronsje (uitspr. *grònsie*), znw. onz. *Een kleinigheid, een ziertje, een niets* (Wormerveer). || Ik geef er geen gronsie voor. Er mankeert maar 'en gronsie an. – In Limburg is grons *een klein geldstuk, een halve cent*, en zegt men: “ik bezit geen grons meer, geen rooie duit meer” (*t Daghet in den Oosten* 7, 37). – Vgl. **munsje**.

groot (I), bnw. en bijw. Zegsw. Groot houden van, *veel houden van, gek zijn op*. || Ze houdt groot van 'em. Trijn houdt toch zo groot van de poes. Den Huysman heeft soo lief 't gewas, hy houdt so groot van Velt en Gras, *Saenl. Wassende Roos* 24. – Groot zijn met iemand, *veel ophebben met, zeer bevriend zijn met iemand*. || Hij is nogal groot mit 'em. – Groothonderd, van maat en gewicht, 104 (*stuks*). Groot honderd pond aal = 104 pond. Het (groot) honderd

(lijn)koeken is 8 worp of 104 stuks. Evenzo rekent men een duizend (of groot duizend) lijnkoeken op 1040 stuks.

groot (II), znw. m.; vgl. **driegroot**.

grootje, znw. onz. Zie de wdbb. – Grootje Grovekoek, schertsende benaming voor *iemand, die schor is*. || Wel, wel, grootje Grovekoek, hou je mond maar. – Zie een zegsw. op **duivel**, en vgl. **ootje**.

groots, bnw.; vgl. **grozig**.

grootvaderzegger, grootvaderzegster, znw. – *Kleinzoon, kleindochter*. || 't Is me grootvaderzegger. – Vgl. **oomzegger, peetzegger**.

grootvorst, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van een pelmolen onder O.-Zaandam, tegenover Zaandijk; vroeger ook geheten de Czaar van Moscovien. Gebouwd in 1697 en genoemd naar Czaar Peter den Groote, die op een zijner zeiltochtjes langs de Zaan de in aanbouw zijnde molen bezocht en zelf bij dit bezoek de hand aan de bijl sloeg.

grozig, bnw. *Trots, groots*. || Wat 'en grozige meid. Hij is niks niet grozig. Ze is grozig op 'er jongens. – Evenzo elders in N.-Holl. Grozig is, op dezelfde wijze als bozig van boos, afgeleid van groos, de N.-Holl. uitspraak van groots. – Vgl. **grozigheid**.

grozigheid, znw. vr. *Trots, hoogmoed*. Zie **grozig**. || Dat komt van die grozigheid. – Evenzo elders in N.-Holl.

grop, znw. vr.; zie **groep II**.

gruis, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook *fijngemalen kruidnagelen of fiment*. || Heb-je geen nagelen in huis, roer dan maar wat gruis in 'et vlees. Van vet met peper en gruis hou ik slordig (*erg veel*). – Evenzo in het Stad-Fri. nagelgruus. Vgl. **kruidvet**. – In verkl. als naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Dat gruyse, *Polderl. Westz. II* (a° 1629).

gruizig, bnw. en bijw. *Niet kieskeurig op zijn eten, gretig naar spijs, gulzig, schrokken*. || Ik ben toch zo gruizig tegenswoordig (*ik heb zoveel etenstrek, alle eten smaakt mij goed*). Die hond is altijd gruizig (*lust altijd wat*). Wat eten ze gruizig. Wees toch niet zo gruizig. – Evenzo elders in Holl. (BOUMAN 36; *Noord en Zuid* 3, 114); daarnaast elders ook **groezig** in dezelfde zin. Zie *Ned. Wdb. V*, 883 vlg. – Vgl. **gruizigheid**.

gruizigheid, znw. vr. *Gretigheid, schrokkenheid*. Zie **gruizig**. || Daar verslik je je al door die gruizigheid.

grundel, znw. m.; zie **grondel**.

gruppel, znw. vr.; zie **greppel**.

grut (I), znw. m. Zekere vogel. *Grutto, griet*, Lat. *Limosa aegocephala*. – De eieren van deze vogel heten grutte-eieren of grutters.

grut (II), znw. onz. *Klein, onbetekenend goed, prullegoed, rommel, afval*. || Wat is 'er 'en grut onder die peren. 't Is allegaer klein grut. Doen dat grut (*rommel, kleine vodjes*) maar weg. – Oud grut, *kleine stukjes oud ijzer*. De knechts in molens sparen het oud grut en oud touw op en verkopen dit dan met Pinksteren aan de grutboer. – Klein grut, overdrachtelijk ook van *kleine kinderen*. || Wat is daar 'en klein grut over de vloer. Wat moet ik met al dat kleine grut doen. – Grut wordt door VAN DALE als vrouwelijk opgegeven. Vgl. grut en gort, gepelde garst, en Mnl. grute, gruit, *korrel*.

grutboer, znw. m. *Opkoper van oud ijzer*. Zie **grut II**.

{p.124}

grutte-ei, znw. onz. *Ei van de grutto*; zie. **grut I**. || Grutte-eieren ben heel wat goekoper as kiefte-eitjes. – Vgl. **grutter I**.

gruttelen, zw. ww., intr. *Tastend zoeken, rommelen*. || Ik heb gien zin om in die ouwe rommel te zitten gruttelen. – Zie **grutten**.

grutten, zw. ww., intr. *Zoeken, wroeten in rommel of modder, om iets terug te vinden*. || Ik grut al in me zak, maar ik kan 'et maar niet vinden. Zit niet zo in die rommel te grutten, der is

toch niks goeds meer bij. – In het bijzonder *met een soort van beugel modder uitspoelen en baggeren, om oud ijzer of verloren voorwerpen te zoeken*. || Der is 'en lepel in de sloot 'evallen, we zelle (*zullen*) der maar na grutten laten. Ze hebben 'en uur 'egrut, maar niks vinden kennen. — Vgl. bij KIL. *gruyten, canales expurgare*. In het Vla. is *gruiten, grutten, kuisen, ruimen van een sloot*, nog gebruikelijk (SCHUERMANS 168). – Zie *gruttelen* en *grutter II* en vergelijk *groetje*.

grutter (I), znw. m. *Ei van de grutto*; zie **grut I**. || Grutters ken-je haast niet van kiefte-eieren onderkennen. We hebben drie grutters 'evonden.

grutter (II), znw. m. – 1) *Oudroest, voddenkoper, iemand die grut opkoopt*. Synon.

grutboer. – Zie **grut II**.

2) *Prutter, iemand die in de sloten naar verloren voorwerpen grut*. – Zie **grutten**.

gruweldig (met klem. op *wel*), bijw. *Gruwelijk*. Stellig gevormd onder invloed van *geweldig*. || 't Heb vannacht zo gruweldig 'eregend, dat 'et hele bleekveld onder'elopen is. Hij zette 'en gruweldig grote mond op. Ik heb me gruweldig verveeld. – Ook elders bekend.

guien, zw. ww., intr. *Huilen, gieren*, van de wind (Wormerveer). || Hoor die wind ers guien. 't Is 'en akelig gehoor as die wind zo guit. De wind guide in de schoorstien. – Vgl. I. VOS, *Pekelharing in de Kist* 10: “Het onweert, 'k bid, ei, hoort hoe dat het buldert, tiert en guit, en weerlicht t'elken stond”. – Hier kan echter ook het ww. **guiten** gebezigd zijn; zie aldaar. – Verwant met *guien* is misschien Ono. *geyja, blaffen*. Vgl. verder Ags. *gōian* in de Mercische overzetting van BEDA, *Lib. I*, 27: *gōiende ond géomriende* (Lat. *ingemiscens*) en nog eens aldaar: *gōad ond géomrad*. Zie **gegui** en **opguien**, en vgl. **geuen, guiten, guiven**.

guifelen, zw. ww., intr. *Gichelen*. || Ze zitten weer te guifelen. – Zie **geguifel** en vgl. **goffen, guiven**.

guilijk, bnw. *Gretig, guldig*; alleen van vogels. Weinig gebruikelijk. || Kijk ers, hoe guilik die mosken (*mussen*) bennen (*als vogels hun jongen komen voederen en deze gretig naar de wormpjes happen*). – Zie **guiling**, en vgl. wellicht Mnl. *gule, guyle, gulzigaard, slemper* (Mnl. Wdb. II, 2210).

guiling, znw. vr. *Aas, voedsel, dat een vogel uit de mond wegpikt*. Bijna verouderd. || Me vogeltjes pikken de guiling uit me mond. – Evenzo in Waterland, althans nog in de 17de e. || Het Muschje volgt den Jongen gauw, om een kleyn Kruympje, om een kauw, of om wat guyling uyt zijn Mond, als hy 't maar roept, het komt terstond, *May-gift* 24. – Vgl. **guilijk**.

guit, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als scheldnaam, door de Assendelvers aan de Krommenieërs gegeven. || Die lamme guiten wouwe me weer ofranselen.

guiteling, znw. m. *Een gegoten koperen ketel, hoog van model en niet wijd*. Thans weinig gebruikelijk. – Elders in N.-Holl., b.v. te Volendam, is de **guiteling** echter nog zeer bekend. Evenzo in Friesl., waar het woord *goteling* luidt. Zie *Ned. Wdb. V*, 454.

guiten, zw. ww., intr. – 1) *Geluidjes maken, van een zeer jong kind*. Hetz. als **geuen**; zie aldaar. – Ook **guiten van plezier, het uitkraaien van pret**.

2) *Huilen, schreien, drenzen*. || Hè, meid, schei toch uit mit dat guiten. Je guit al de hele dag.

3) *Huilen, gieren, van de wind*. Hetz. als **guien** en **guiven**; zie aldaar. || Wat guit die wind in de sohoorsteen. Hoor de wind ers guiten. – Vgl. **geguut**.

Guiten is hier en daar ook verderop in N.-Holl. bekend. Men kent het te Andijk en Langendijk in de zin van *huilen, wenen, schreien*, van kinderen, en te Broek op Langendijk hoort men: “Jongens, hou toch op mit dat geguit”. Eindelijk kent men **guiten** ook te Hoogkarspel, doch uitsluitend in de zin van *tochten, trekken*. Vgl. ook HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 250a: “*Ululates, gheschrey, janckinghe, huylinge, krijtinge, guytinge*”, en 34b: “*Canache, basserken, guytere*”. – **Guiten** zou, gelijk in *Tijdschr.* 10, 283 wordt gegist, een bijvorm kunnen zijn van **gieten** in de zin van *tranen storten* en vandaar *schreien, huilen*. Aannemelijker is echter identiteit met Ned. **guiten, spotten** (vanwaar **guit**), dat oorspronkelijk *schelden, tieren*, heeft betekend. Vgl. ook: Niemandt (sal hem) vervorderen ... t'eenigen

tijden inde kerck oft kerckhoff te lopen rasen, tieren, goyten, praecken, lachen oft andere onstuymicheyt te bedrijven, *Hs. keur* (a° 1585), archief van Assendelft. Zie FRANCK 324 op guit.

Guitskind, znw. onz.; zie *Guitsman*.

Guitsman (uitspr. *goisman*), znw. m. Bijnaam van een papiermolen aan het Guitspad te Zaandijk, officieel genaamd de Vergulde Bijkorf. De naam Guitsman komt reeds voor in een koopbrief van 1687, verz. Honig. – In de nabijheid van de Guitsman stonden vroeger ook de later in een pelmolen veranderde papiermolen het Guitswijn en de papiermolen het Guitskind. Beide zijn verbrand en thans verdwenen. – Zie verder *Guitspad*.

{p.125}

Guitspad (uitspr. *goispad*), znw. onz. Naam van een pad tussen Zaandijk en Westzaan, volgens overlevering in de Spaanse tijd zo genoemd naar de Geuzen. Of dit juist is lijkt echter twijfel. De naam wordt in geschrifte eerst aangetroffen in de 17de e. en ook de weg tussen Westzaan en Zaandijk is niet ouder. De 25ste maart 1624 verleenden de Staten van Holland octrooi om een voetpad te leggen van de Middel tot aan de Zaandijk, ten einde de voor de bewoners van de Lagendijk zeer lange weg naar de kerk en het raadhuis te Westzaanden te bekorten. Het pad werd door de tegenwerking van sommigen eerst een paar jaar later voltooid. Het blijkt uit de hierop betrekking hebbende stukken in *Priv. v. Westz.* 298 vlgg., dat er vóór die tijd, behalve over water, geen rechtstreekse verbindingsweg tussen het Westzaner Weiver en de Lagendijk bestond. Op getekende kaarten uit de eerste helft der 17de e. heet dit nieuwe pad Kerkepad, op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 wordt het vermeld als 't Guyts Padt. Het blijft echter mogelijk, dat er reeds vroeger bewesten de Zaandijk een kort pad, Guitspad genaamd, is geweest, en dat men dit bij het maken van de nieuwe verbindingsweg heeft doorgetrokken. Met zekerheid is hieromtrent niets bekend. Dat HOOFT de partijnaam Geus, uit Fra. Gueux, beschouwt als een verbastering van guits, dat “zooveel als fielen, oft landloopers zeggen wil” (*Ned. Hist.* 78), bewijst niet, dat in de 16de e. de Geuzen ook Guits zijn genoemd en dat de benamingen Guitspad, Guitsman, enz. hiervan afkomstig kunnen zijn. || Een papiermolen genaamt 't Guytswijff ... bij de Saandijk ..., belent ten zuyden 't Guytspadt (*windbrief*, a° 1670), *Hs. T.* 117, f° 18, r°, prov. archief. – Ook in de Overweerse polder bij Purmerend is een pad van deze naam. || 't Guyts Padt, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7.

Guitswijn, znw. onz.; zie *Guitsman*.

guitzak, znw. m. *Guit, schelm*. || Die guitzakken hebben me geld 'estolen. Deze Guytsakken (want wy hen (*de oproerlingen*) soo noemen na de daet) en woedende Rotten, *N.-Holl. Ontrust.* 111. – Vroeger was het woord ook elders in Holl. gebruikelijk; vgl. DE REGT, *Mengeldichten* 142: “Ook in myn neef gegrepen ... is 't mooglijk! licht van dees geslepen guitzakken”.

guiven, zw. ww., intr. *Huilen, gieren*; van de wind (Assendelft, Jisp). || We zeggen as de wind zo onwerig waait en van alle hoekies en holtjes 'en fluitje maakt, dat de wind guift. Hoor die wind ers guiven. – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend (Alkmaar en omstreken, *Uitgeest*, *De Rijk*). || De wind guift op de schoorsteen, *Hs. Kool*. Den wint donderde en guyfde grouwelick, de vlammen kraeckten in de omvallende huysen, LEEGHWATER, *Kl. Chrono* 20. – Ook van snorrende kogels. || D'achthienden van Ooghstmaand vroegh liet den Spanjaard 't vier zeer yselick schind'ren van sijn zwavel-blixem fier, end schricklick dav'ren sijn Salpeterighe donder, die uyt Weershoofden van Metaal, snel khuyvend, onder de huysen van de Stadt zeer vreeslick schoten fel, SCHAGHEN, *Alckm. Beleg*, f° B3 v°. Terwyl een Hooftman daer steld syn slaghoorden rad, zoo komter snuyven uyt deez blixem-donder-Stadt een guyvend Yser, 't welck een man maar vlicht aan flarden end stroopt sijn Buurman d'hoed van 't hoofd, 't vel van den darden, *ald.*, f° B3 v° – Vgl. Hindeloopens goefe, rommelpot, en goefjen, op de rommelpot spelen, Mhd. güefen,

schreeuwen, roepen, Md. *gûf*, *geschreeuw*, en Mhd. *guft*, *geschreeuw*, *gejuich*. – Zie verder *guiten, guien*, en vgl. *guifelen*.

gulk, znw. *Zekere vis, sterk gelijkende op schelvis; doch niet daaraan gelijk*. || Dat's 'en gulk. Er benne nog al wat gulken bij. – Het woord is ook elders in Holl. bekend; vgl. BERKHEY, *Zeetriumph* 1, 16: “De visscher bij zijn want en vischtuig zit en krijt, wijl gulk noch cabbeljaauw aan hoek of angel bijt”. – De vis heet ook *gul*, en *gulk* zal hiervan de verkl. zijn. Te Volendam spreekt men van *gultje*. Vgl. KIL. “*gulle, gulleken, asellus piscis*”. *Gulleken* komt reeds in de Middeleeuwen voor; zie *Mnl. Wdb.* II, 2210.

gunder, gunter, bijw.; zie *ginder*.

gurf, znw. vr. Verkl. *gurfie. Insnijding, keep, kerf, geul*. || De gurven (*lijnen*) van 'en hand. Der is 'en lillike gurf (*kras*) in de tafel 'ekomme. In 'et blad van 'en butterspaan benne allemaal gurfies. Wat heb dat kristal diepe gurven (*diep slijpwerk*). Maak maar 'en gurf in die balk. De vloer zit vol gurven (*gleuven*). – In de Beemster kent men *gurf* in de zin van *greppel, vore* (BOUMAN 36). – In de 17 de e. komt het woord voor in de vorm *gerf*. || Steenhouders maecken mee de Gerf, in Stienen, rissen, klooven, kerf, en rechten oock (*maken recht*) de scheeluw kant, *Saenl. Wassende Roos* 19. – Het woord was toen ook elders in Holl. gebruikelijk; vgl. OUDAEN, *Poëzy* 2, 307: “Het veurhoofd glad van gerf; en Lip en Wang aantrekkelijk van verf”. – Zegsw. *Heb-je geen durf in je gurf, durft ge niet?* – Vgl. *glurf*.

guster, bijw.; zie *gisteren*.

Guurt(je), vrouwennaam. In verkorte vorm *Uut*. Aan de Zaan en hogerop in N.-Holl. zeer algemeen, doch elders ongebruikelijk. In de 17de en 18de e. komt naast *Guertje, Guyrt(e)* ook *Goortje* voor. In de Middeleeuwen vindt men *Guurtruyt*, b.v.: Guurtruyt Dirck Soyers soens weduwe (te Haarlem, a° 1468), *Bijdr. v. h. Bisd. Haarlem* 16, 166.

{p.126}

H

haag, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van stukken land te Assendelft, waarschijnlijk zo geheten, omdat zij met een haag omheind waren. Thans onbekend. || Die haech, *Polderl. Assend.* I f° 102 r° (a° 1600). D'haegen te samen 953 (roeden), *ald.* VIII f° 185 r° (a° 1657).

haai, znw. vr.; zie *hei*.

Haaigracht, znw. vr.: zie *Heidgracht*.

haaijong, znw. m. (?) *Zekere vogel. Roerdomp*. Thans bijna verouderd. || 1743 den 2 May (vond ik) 15 eyeren, 9 wilde eents, 4 koet, 2 hayjongs eyeren ...; 11 dito, 19 eyeren, 17 koet, 2 hayjongs, *Hs.* (a° 1743), archief v. Wormer.

haaijongsei, znw. onz.; zie *haaijong*.

haailik, bnw.; zie *heilk*.

haak, znw. m. Zegsw. *Dat is 'et hakie, daar de kluw an hangt, dat is de hoofdzaak* (vroeger hing men het brei-tuigje met een zilveren haak aan het schort). Vgl. de ook aan de Zaan bekende zegsw. *dat is het haakje, daar de kan aan hangt* (vgl. HARREBOME 2, 265). – Zie de samenst. *balkhaak, bandhaak, blokhaak, heinhaak, helhaak, hogelhaak, kaarhaakje, knevelaarshaak, kniphaak, pethaak, pothaak, raphaak, rukhaak, slaghaak, stokelhaak, tiemhaak, tiphaak, tokelhaak, walhaak, windhaak*.

haaklijf, (uitspr. *haaklaif*), znw. onz. *Soort van keurslijf met haken, onderjak, stijve vrouwenborstrok*. || 'k Heb een ruw haaklaif an met een wachie (*wagdje, rok*) van me grootmoeder, *Sch. t. W.* 277. Een kavelotte rijglijff, een haecklijff, een brat borsien, *Hs. invent* (O.-Zaandam, a° 1669), prov. archief.

haal (I), znw. m. Zegsw. *Der is veel haal an de klink, veel drukte, veel bemoeiing*. || Der is veel haal an de klink, eer 'et beurt (*'t houdt heel wat, eer het gebeurt*). Hier over was veel halens aen de klink, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 514.

Haal (II), znw. m. Naam van een buurt in het Noordelijk deel van Oostzaan. || De Haal. (N.N., wonende) in de Haell, *Trouw-register* (a° 1627), archief v. Oostzaan. 18 juli 1720 verbrandden er tot Oostzaan in de Haal 13 huizen, *Journ. Caeskoper, in dato*. Die van de Hadel ende die van den Zuydt-eynde van Oostsanen, LAMS 660 (a° 1394). – Vanhier ook: Dat Haelre vierendeel (een der vier onderdelen van Oostzaanden) LAMS 663 (a° 1408). Halersbroek of Haaldersbroek (het broekland in het Haler vierendeel; thans de Kalverpolder onder O.-Zaandam). – De Haalderdijk (de dijk om Halersbroek); ook als naam van percelen land, die aan deze dijk gelegen zijn. – Het Halerweer (een weer lands onder Oostzaanden), *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – De Haal is een samentrekking van Hadel, en dit is Ofri. halfdel, haldele (*helft*), tha hadele, tha haldele (RICHTHOFEN 792; HETTEMA 235), Ned. halfdeel (KIL.). – Waarom dit gedeelte van Oostzaan de Hadel heet, blijkt niet. Ook {p.127}

een gehucht bij Schagen heet de Hale, (*Chron. v. Schagen* 34: d'Haale) en de weg vandaar naar Schagen de Haalderweg (*Kaart v.d. Uytw.* Sl. 10). Ook onder Castricum komt de naam voor; vgl.: een out ghers lants gelegen op die lutke halen in den ban van Castrichom, *Oorkonde v. 22 mrt.* 1452/3, Rijksarchief. – Vgl. **Halig** en **Haling**.

haalboom, znw. m. In papiermolens. *Een boom* (staak), *waarmede de pers voor het papier wordt aangedraaid*. De haalboom is omtrent 12 voet lang. – De pars (*pers*) wordt eerst met een boompje vastgedraaid; dan wordt de haalboom door de spil van de pars gestoken, om deze stijver aan te schroeven dan met het eerste boompje kon geschieden. Daarna wordt de windboom gebruikt, om de pars tot zijn maat aan te draaien. || Vijf parsblokken, 3 haalbomen; ... vijf haal-, twee windbomen, een spil, blok en touw, *Invent. papiermolen* (W.-Zaandam, begin 19de e.).

Haalderdijk, znw. m.; zie **Haal II**.

Haaldersbroek, znw.; zie **Haal II**.

haalmes, znw. onz. Bij de boeren. *Een sikkelvormig mes aan een lange houten steel, dat gebruikt wordt om het riet op het land te halen*.

haalpijl, znw. m. *Een lange, van hout gesneden pijl, die op de grond gelegd wordt en door middel van een zweepje wordt weggeslingerd*. Hij heet haalpijl, omdat hij langs de grond wordt gehaald vóór het voortslingeren.

haam, znw. onz. *Bekleedsel van dikke, stevige stof om de bovenrand van zakken*. Men zet een haam om zakken, die dikwijls gevuld moeten worden en dus door het vele ophouden licht aan de rand zouden scheuren. Vooral voor die zakken, welke door middel van haakjes onder aan een kaar worden gehangen, zijn hamen noodzakelijk. || Neem 'en aâre zak, deuze heb gien haam. 126 Moolenzakken met haamen. *Hs. invent. stijfshuis* (a° 1767). – Dit haam, *bekleedsel*, is hetzelfde als Ogerm. woord hamo, *hulsel*, *bedekking*, waarnaar ook het haam, *zeker paardetuig*, heet. – In de zin van (*trek*)*tuig* van paarden gebruikt in de zegsw. 'k ben de hele dag in 't haam geweest, als men een drukke dag heeft gehad. – Vgl. FRANCK op haam, hemd en lichaam.

haamgoed, znw. onz. *De stevige, geweven stof, waarvan de hamen van zakken worden vervaardigd*. Zie **haam**.

haan, znw. m. Zegsw. 't Komt hier niet op 'n hentje (hennetje) of haantje an, het kan hier wel lijden, men is er royaal, – Je kenne net zo lank onthouwen as 'en haan 'en koren pikt, je hebt geen geheugen. – Vgl. de samenst. **koolhaan**.

haar (I), zwn. onz. Daarnaast **heer**. – 1) *Mensenhaar*. Zegsw. Rood haar is Judashaar; dat niet en krult is duvelshaar. – Iemand 'et haar uit zijn kale kruin trekken, hem het vel over de oren halen, hem uitzuigen. – Zijn haar zal uitgekamd worden, het zal hem tegenvallen, hij zal er van opfrissen! || Nou, die zen heer zel ok uit'ekamd worre! – Je ken er je heer wel op uitkammen, zo vet benne ze (van koeien: *ze blinken zo, dat je er je in spiegelen kunt*). – Iemand aan de harde zij in 't haar hangen, hem hinderen. Thans in onbruik. Konink Willem

... gaf eenige welbooren mannen vryheden op datse sonder ophouden de *Vriesen* aan de harde zy in 't hair hangen soudén, SOETEBOOM, *S. Arc.* 240. – Daarnaast ook alleen in 't haar hangen. || Het (wierdt) ook eyndelijk daer toe gebracht, dat men malkanderen te degen in 't hayr hing. SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 621. De twee Noorder Kroonen, Denemerken en Sweden, begonnen nu weder malkanderen in 't hayr te hangen en de broek op te nesten, *ald.* 275. – Zie de samenst. **poddehaar**.

2) In de olieslagerij. *De op een bijzondere wijze van paardehaar gemaakte omslagen, waartussen het in bulen gedane lijnmeel wordt geperst, zodat de olie er uit loopt en het meel tot koeken wordt samengedrukt.* Zie *Groot Volk. Moonenb.* III, pl. 4. || De haren ben of; we moeten nuwe haren van de haremker kommen laten. – Vgl. **haremker**.

3) *Zeker soort van taai gras, dat op vochtige bodem groeit.* Lat. *Trichodium caninum* (VAN HALL, *Landh. Flora* 253). Dit gewas heet ook **haard** en **haargras**; zie aldaar. || Wat staat 'er 'en haar in dat veld. – Evenzo elders in N.-Holl. || Daar lag Tsijp verdroncken wel 24 jaeren; daer worde nergens op gesayt noch gheplant, dat boven lach wies niet op dan helm en haeren, Kalveren en Lammeren weydemen op thoohste lant, VALCOOGH, *Chron. v. d. Sype* 65.

4) Het rooie haar, *zeker roodachtig, fijn watergewas, dat zich vastzet aan wallen, schuiten, enz. en gedurende enkele weken in de zomer groeit.* Het tijdstip, waarop het zich vertoont, valt juist samen met de hooitijd. De wallen stinken dan van het rode haar en de aal schrikt hiervoor terug. Vandaar het vissersrijmpje:

Hooi op land

Aal van de kant

***haar (II)**, znw. onz. *Zenuw*. Alleen in de samenst. **langhaar**; zie aldaar.

haar (III), bezitt. vnw.; vgl. **hares**.

haard (I), znw. m. Daarnaast **heerd**. Zie de wdbb. | Stook de heerd maar op.

haard (II), znw. vr. (?) Afgekort uit haarde. *Zekere grassoort* (Westzaan). Hetz. als **haar** en **haargras**; zie **haar I**, 3°. || Haard groeit allienig op natte grond. – Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor. || (*Na een doorbraak*): de laage Landen, daar het water afgemalen moest zyn quamen swart boven en met de droogte wit van flab, en daar na wierde {p.128}

het rood of het verbrand was, uytgezondert tot Oostwoud en Hauwert, en buyten dik (*dijk*) die waren met waterheyd en haarde, *Chron. v. Medembl.* 325.

haarde, znw.; zie **haard II**.

haargras, znw. onz. *Zekere grassoort* (Assendelft). Hetz. als **haar** en **haard**; zie **haar I**, 3°. De benaming haargras is ook elders bekend (VAN HALL, *Landh. Flora* 253).

haardkoek, znw. m. Daarnaast **heerdkoek**. *Plaatkoek, zeker gebak van roggemeel.*

haarspit, znw. onz. *Een klein aanbeeld, dat gebruikt wordt bij het haren (scherpen) der zeisen, en bestaande uit een ijzeren pen met verstaalde kop.* Op het haarspit wordt de snede van de zen door middel van een hamer dun en scherp geslagen. De beide wigvormige armen van de hamer zijn aan de scherpe kant verstaald. – Het woord is ook elders in Holl. en Oost-Friesl. bekend.

haarsteker, znw. m.; zie **poothaarsteker**.

haast, znw. vr.; vgl. **midderhaast**.

haasten, zw. ww., intr. *Scherp zijn in de keel.* Hetz. als **hazen** en **haren**; zie aldaar. || Ik ken geen levertraan innemen, of 't begint in me keel te haasten. – Vgl. **haasterig** en **haastig II**.

haasterig, bnw. *Rauw van keel zijn, neiging tot kuchen hebbende.* Synon. **haastig**. || Me verkouwenis is over, ik ben alleen nog wat haasterig. Die rook maakt je haasterig. – Daarnaast soms **heesterig**. || Ik ben wat heesterig (*schor, hees*). – Zie **haasten** en **hazen**, en vgl. voor de vorm: **pluisterig** en **pluisteren** naast **pluizen**.

haastig (I), bnw. Zegsw. *De haastigen zijn gevlogen, de haast is er uit, het gaat langzaam*, b.v. gezegd, wanneer bij het eten de grootste trek over is en “de molen langzamer begint te malen”. Vgl. HARREBOMEE I, 272: *de haastigers hebben gedaan*.

haastig (II), bnw. Hetz. als *haasterig*; zie aldaar. || Levertraan is zo haastig in je keel.

habejaks, habijaks (met hoofdtoon op *ha*), bnw. en bijw. Daarnaast ook **aberjapst** (met hoofdtoon op *japst*). *Raar, vreemd, slordig, slecht*. – *Een zaak habejaks doen, slecht, half doen*. || Wat is dat weer habijaks 'edaan, 't deugt helegaar niet. 't Is aberjapst (*raar, slecht*). – Het woord is stellig uit een vreemde taal overgenomen, maar de oorsprong is niet duidelijk. Te Zaandam zegt men ook **abejakkig** voor *ongesteld, zich onlekker voelende*. || Ik ben wat abejakkig.

haddekes (uitspr. *haddəkəs*), in de uitdr. *hij is van haddekes volk, hij is nooit tevreden, hij wenst altoos wat anders*. – *Haddekes volk* is samengetrokken uit *had(de)-ikke's volk*, dat zijn zij, die altoos spreken van “had ik dit” of “had ik dat”.

Hadel, znw. m.: zie *haal II*.

haffen, zw. ww. trans. Bij de visserij. *Het want, met de gevangen vis daarin, uit het water in de schuit halen*. Bij het inhalen van het net zijn twee personen werkzaam; de een haalt de kurken op, de ander hijst de buik van het want in de schuit. Deze laatste persoon heet *wanthaffer* of *haffener*. – In dezelfde zin gebruikt men ook **mennen**. || Laat mijn maar haffen, en haal jij de kurken op. Het want ken nou wel 'ehaft worre. – Ik zel de haffener wel wezen. Wie is wanthaffer? – *Haffen* is de oude vorm van *heffen*; vgl. *haft* naast *heft, hecht*.

Daarnaast is, blijkens het er van afgeleide haffener, ook in gebruik geweest het freq.

haffenen. Dit woord komt in de Middeleeuwen ook elders in N.-Holl. voor; vgl. *Rek. d. Graf v. Holl.* 2, 314: “Item bi Hughe Lanen (wtghegheven) van houte te halen bi der zee ende van netten te haffenen, die an quamen ter Wijc (*Wijk aan Zee*), 5 sc. 7d.” – In de zin van ophijsen in het algemeen vindt men het *Rek. d. Graf v. Holl.* 1, 294: “Van 1 groten reep van 30 vadem, die gebesicht was dit hout (30 *sparhoute*) mede te haffenen ende te scepen, elc vadem 3 d., maect 7 sc. 6 d.”. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 22, waar aan de eerste plaats ten onrechte een andere bet. is toegekend.

haffener, znw. m. *De visser, die het want haft* (in de schuit haalt). Zie *haffen*.

haffie schande, zie *affie*.

haft, znw. onz. Daarnaast **heft**. Bij de vissers. *Een uitstekende punt onder water (boomstronk, anker, enz.), waaraan de visnetten blijven heften* (hechten). || Pas op, dat 'et want niet an 'en haft zitten blijft. Doen wat voorzichtig, want hier zit 'en heft. – De oude vorm *haft* is alleen nog bij ouderwetse mensen in gebruik: de jongeren zeggen *heft*. Hetzelfde woord, doch in de vorm van *hecht* vindt men ook bij BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 2044: “In het Westen van Wyk aan Zee 2¹/₂ à 3 myl van de Wal, en dus op de diepte van 13 à 14 Vadem Water, is een plaats door de Visschers, *De Hegten*, genoemd; hier leggen groote banken Dary grond, uit welke, en daar bezyden, de Visschers met hunne Netten, brokken van Wortels van Boomen ophaalen”. – Zie verder *heft*.

haketouw, znw. onz. *Een touw met een haak aan het ene uiteinde*. || Neem maar 'en haketouw mee. Een haketouw en drie tooistropjes, *Invent. Molenmakerij* (a° 1846), Zaanl. Oudhk.

haketouwen, zw. ww., intr. *Hakketeren, kibbelen*. Thans verouderd. || De geschillen, die 'r geweest zijn, tusschen de Stadt Groeningen, en de Ommelanden, gaen wy willens voorby, desgelijcx ook het haketouwen tusschen die van Deventer, en zijne Hoochheydt de Heere Prince van Oranje, *SOETEBOOM, Ned. Schout.* 727.

hakken, zw. ww.: zie zegsw. op *koek*.

hakkepak (met hoofdtoon op *hak*), znw. m. *Iemand die onbedreven is, die onhandig doet*. || We hebben 'en nieuwe meid, maar 't is nog

zo'n hakkepak. – Vooral van schaatsenrijders: *brekebeen*. || Je benne 'en hakkepak, je kenne der niks van. Wat doen al die hakkepakken ok op de baan. – Bij VAN DER VENNE, *Belachende Werelt* 120, leest men hackje-pack, eveneens in ongunstige zin, doch de juiste betekenis blijkt niet: “over Dreegers, Schoyers, Glippers, over Ambochts-luy, en Boer, over Hackje-pack, of Hoer”.

hakkepiel, (met hoofdtoon op *piel*), znw. m. *Stoffelig, onhandig, onbedreven persoon*. || Och, jij benne ok zo'n hakkepiel. – Zie **hakkepielen**, en vgl. **bokkepiel**.

hakkepielen, zw. ww. *Met stomp gereedschap hakken en snijden, onhandig bezig zijn*. || Wat staan-je daar te hakkepielen, slijp eerst je mes. Zuk hakkepielen geeft toch niks. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 37). – Hakkepielen is een samenst. van hakken en pielen (*snijden, kerven*). Vgl. **hakkepiel**.

hakkepoffen (uitspr. *hakkəpòffə*, met hoofdtoon op *pòf*), zw. ww., intr. *Slecht schaatsenrijden*. || Kijk die ers hakkepoffen. Wat is-i an 'et hakkepoffen. – Het tweede lid der samenst. zal wel zijn poffen in de zin van *met een bof neerkomen*. – Vgl. **hakkepoffer**.

hakkepoffer, znw. m. *Onbedreven schaatsenrijder*. Hetz. als **hakkepak**; zie aldaar. – Vgl. **hakkepoffen**.

hakker, znw. m.; vgl. **bijthakkertje**.

hakketak, znw. m. en vr. *Hakkelaar, stamelaar* (Zaandijk). || Zo'n hakketak: ze ken nog niet eens goed praten.

hakvloot, znw. vr. *Hakbord*, voor groente enz. Vgl. **vloot I**. || De hakvloot is versleten.

hal, znw.; zie **hel II**.

halen, zw. ww.; zie zegsw. op *asem, boodschap, kind, opgooien, ruis*, en vgl. *aanhalen, afhalen, doorhalen, ophalen, uithalen, verhalen* en *handje-haal*. – Vgl. prijisie halen op *prijs*, alsmede *beentje-haal* en *berriehaalder*.

Halersbroek, znw.; zie **Haal II**.

Halerweer, znw. onz.; zie **Haal II**.

half (uitspr. *halləf*), bnw. en bijw. Zegsw. Als het half kan, als het enigszins mogelijk is. || As 'et hallef kan, dan kom ik. Piet, gaan-je mit me mee, as je hallef kenne? – Een half koppie half, zeer gebruikelijke maatbepaling, $\frac{1}{4}$ *kop*. || Geef me 'en kop gort en nog 'en half koppie half. Vgl. *Hs. v. Egmond*, f° 16 v°: “Een halve roede half in Ewijns tune” (te Velzen, 13de e.).

halfelfje (uitspr. *halləvelfje*), znw. onz. Bij de boeren. *Een maaltijd van brood en koffie, des morgens om half elf, tussen het ontbijt en het middagmaal*. Tegenwoordig bestaat het halfelfje ook wel alleen in het drinken van koffie. – Ook: een benauwd halfelfje voor een *kleine, nauwe ruimte*. || 't Is hier 'en benauwd halfelfje, hoor; ik ken der nauwelijks bijkomme. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 37). Vgl. **halfzesje**.

halfet (uitspr. *halvet*, met klemtoon op *et*). znw. vr. *Melk van de vorige avond, die men des morgens een weinig afroomt en dan verkoopt*. || Haal wat halfet. – Waarschijnlijk is de benaming daaraan ontleend, dat de melk een half etmaal heeft gestaan; men spreekt althans ook van **halfetmaalsmelk**. Anderen vatten halfet op als half-vet, omdat de melk een weinig is afgeroomd. – Vgl. *Fri. etmiels-moalke*, *melk die 's morgens gemolken is en de volgende morgen wordt afgeroomd*. (HALBERTSMA 943).

halfetmaalsmelk, znw. vr.; zie **halfet**.

halfje (uitspr. *halləfie*), znw. onz. *Een half boezelaar, dat bij vuil werk over de schort wordt gedragen om deze van boven te sparen*. || Doen 'en halfje voor. Vijf boeselaars, vier halfjes. *Hs. invent. (Krommenie, a° 1796)*, prov. archief.

halft, znw. vr.; zie **helft**.

halfvathoutsblad, znw. onz. In de houthandel. *Een deel van 6 voet lengte*. Vgl. **blad** en **vathoutsblad**.

halfzesje (uitspr. *halləfʃessie*), znw. onz. Bij de boeren. *Een maaltijd tussen het middagmaal en het avondeten, bestaande uit koffie met koek of brood.* Het halfzesje geraakt in onbruik. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 37). Vgl. **halfelfje**.

Halig, znw. vr. Naam van verschillende stukken land in de ban van Westzaanden. Daarnaast **Haling**, **Halinge**; zie aldaar. || Een kamp an die Zaendijck ende is ghenoeemt die halich, *Hs. T.* 118, f° 39 r° (a° 1564), prov. archief. De halich, *Polderl. Westz.* IV f° 383 (a° 1649). Die halich, *ald.*, f° 390. Noch het halichgen, *ald.*, f° 402 (alles te Zaandijk of Koog). 't Suyer halichgen, noch Willem Albertz. haligh, *ald.*, f° 497 (te W.-Zaandam, a° 1649). Een stücke lants genaemt de papen halich (Westzaan, a° 1594), *Hs. T.* 49, f° 165 r°, prov. archief. Dit land is belend aan “een stücke lants genaemt die pastoors halinge”, *ald.* – Ook elders in N.-Holl. vindt men landerijen met deze naam, b.v. “het Haligje” te Marken-Binnen. – Halig en Haling zullen wel in betekenis gelijkstaan, doch zijn niet identiek. Halig zal wel zijn het als znw. gebruikte bnw. halig, dat voorkomt *Wfri. Stadsr.* 2, 262: “*In halige sloten laycken*” (baggeren). Oock so moet daer niemant scuitwasen (*baggeren*) in halighen slooten twischen die (Tocht?) ende die oude Ghou op een pont (*keur v. Grootebroek, 15de e.*). – Halig is afgeleid van haal, hadel, halfdel, de Fri. vorm van halfdeel, *helft*; zie **haal II**. Halige (*halfdelige*) sloten zullen dus zijn *sloten, die voor de helft aan elk der beide aangelanden toebehoren* (*Mnl. Wdb.* III, 45), hetzelfde dus als **halmer**; zie aldaar. Halig als naam van land zal een dergelijke betekenis hebben gehad. Wellicht werden stukken land, die aan twee verschillende eigenaars elk voor

{p.130}

de helft toekwamen, aldus benoemd. Haling, afgekort uit het oudere Halinge, staat voor *hadelinge, dat beantwoorden zou aan een Ned. *halfdeling(e) en dus, evenals hadel, *helft* betekent. Uit de ligging of vorm der thans nog bekende landen van deze naam valt omtrent de betekenis niets op te maken.

Haling, znw. vr. Vroeger ook in de niet afgekorte vorm Halinge. Naam van verschillende stukken land. || Die haling (in Buitenhuizen), *Polderl. Assend.* I f° 12 r°, e.a. (a° 1599). De haling in de Nes (idem), *ald.* II f° 10 r°. De haling (te Krommenieërhorn), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 243. Die pastoors halinge (te Westzaan, a° 1594), *Hs. T.* 49, f° 165 r°, prov. archief. De Haling (te Jisp, aan het einde der Noordergangslot. In 17de-eeuwse stukken: de halinge). – Onder Enkhuizen is een dwarswatering, die de Haling heet; zie *Handv. v. Ench.* 397a (a° 1620) en *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 2. – Zie voor de afleiding van het woord op **halig**, en vgl. **Oosterhaling**.

halje-travalje (met klemt. op *hal* en *val*), bijw. *Overhaast, hals over kop*. || Waar gaan jij zo halje-travalje na toe? Toe ze mork (*merkte*) dat 'et al zo laat waar ging 'et halje-travalje, om maar klaar te kommen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 38) en in Amstelland.

halmer (uitspr. *halmər*), znw. vr., soms onz. Daarnaast **halmoer** (met klemtoon op *hal*). *Heiningsloot, grensslootje tussen twee landen*; soms ook *het slootje, dat de rietdergen van het land afscheidt*. Het woord begint te verouderen. || In 't najaar moeten de halmers op'ehaald worden. As de halmoeren dichtgroeien dan loopt 'et vee in 'et riet en gaan de dergen vort (*weg*). – Dit namelicke ende tegenwoordige lant soo groot ende kleyn ende heynsloten, daer wy al te samen op staen, *Hs. dingtaal van zeventuigsrecht* (begin 15de e.), archief v. Assendelft. Als te weten opte houffslaegen ende andere dijcken geen seeckere roeyinge hebbende opte slooten off halmeren der weeren daertoe zy respecteren, *Hs.* (a° 1591), archief v. Assendelft. Aengaende de Landen sal de Lemijt-scheydingh zijn van de voorsz. Roypalen Noord aen, tot die Royingh vande Noord-kant van Dirck Dircksz. Erf toe, wesende een Halmoer ofte Dil, komende over een met het Halmoer ofte Slootgen benoorden Jan Claes Jannes Ven, ende soo voort dat Halmoer langhs Oost aen over die Braeck, na die Zuydkant van Pieter Jaep Michaeyes Ven toe, gelegen op den Gou, *Priv. v. Westz.* 463 (a° 1642). Zy-luyden bevindende datter in de voorsz. Ban veele Slooten ende Halmers niet open

ofte schoon gehouden werden, soo dat het water geen behoorlijcke loop konde hebben ... beramen een Keure tot het laten verwijden en diepen van Slooten en Halmers, soo, ende gelijck 't selve ... noodigh bevonden soudén werden (*keur v. Oostzaanden*, a° 1654), LAMS 701. En sulle de secreeten moeten staan binne de wal, digt gemaakt tot aan de Soomer of laaghe water, opdat de sloot vry en wyd blijft vijf voeten van het midden der Halmoer af, *Hs. contract Stikkelpad* (W.-Zaandam, a° 1676), Zaanl. Oudhk. Twee voet diep oordeelen (wij) best te zijn, wijl van mijn (*mij*) vier halmoeren sij besteet op dito diepten, *Hs.* (18de e.) Zaanl. Oudhk. Dat alle halmers van de landen in de banne van Wormer gelegen by de bruyckers of eygenaars van de landen sullen moeten werden opgeklaart en wijt gemaak(t) zeven Rijnlandse voeten, diep een voet schoon water beneden zoomerpeyl, en sal een ider een half voet over sijn helft moeten halmoeren, *Hs. keur v. Wormer* (a° 1754), archief v. Wormer. De vervuylde slooten en halmoeren die van die van Purmerland in de banne van Oostzaane leggen, *Hs.* (a° 1763), archief v. Zaandam. De halmoers moeten wijt zijn 6 voet, *Keur v. Oostzaanden* (a° 1769), archief v. Zaandam. Ieder halmoer vermag niet minder dan 1.75 ellen wijd en 4 palmen diep zijn, onder het zomerpeil van den polder, *Publikatie halmoerschouw* (polder Oostzaan, a° 1895). – Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor || De voorsz. requiranten ... versochten vonnis precyes, beroerende die halmer vande voorsz. gemeente dijk. *Hs.* (a° 1590), archief v. Velsen.

Halmoer zal wel hetzelfde woord zijn als Ndd. helmer, vr. en m., een *zij-, dwars- of bijweg, die van de hoofdweg naar de dijk of de marsen voert*. In het Mnd. heeft het woord de vormen helmendere, helmeder, haldor, helmede, helmerde, helmer; zie LÜBBEN III, 233. De afleiding is onbekend, doch LÜBBEN wijst op Ono, helmingr, *helft*. Zo er werkelijk een woord met de zin van *half* in school, zou dit sluiten met het feit dat de Zaanse halmers slootjes zijn, die half aan de ene belendende en half aan de andere toebehoren. – Zie verder **halmeren** en **halmerschouw**, en vgl. **halig**.

halmeren, zw. ww., trans. Daarnaast **halmoeren**. *Heinen, de slappe kant van het land afsteken en ophalen en daardoor de halmeren op behoorlijke breedte brengen*. Zie **halmer**. || In 't najaar wordt vanwege de polder altijd geordonneerd om te halmeren. Is mede insgelijckx nogh gekeurt ende geordonneert, vermits d'grootte naelaetigheyt int halmoeren ende t'opruymen der toegegroeide slooten, waer door veele clagten ende inconvenienten tussen d'bueren komen te ontstaen, willende daer inne voorsien, hebben dehalven goedgevonden te keuren ... dat indien eenige sloot ofte slooten soo verre toegegroeit ende vervuylt sijn, dat d'beesten van d'eene ofte d'andere seyde van het eene landt op het andere soude kunnen overspringen ofte d'walle en d'landen malkanderen raekende, ende {p.131}

d'eygenaer van d'eene seyde genegen sijnde aen sijn kant te halmoeren, soo sal synen buerman ende eygenaer van het nevensleggende land ... mogen insinueren ende aenseggen, dat sy mede sullen moeten kaeden, *Hs. halmoerkeur* (a° 1753), archief v. Wormer. De bodem der schouw en de koelbruggen ieder keer met hamerslag te bestrooyen en wijders het tijdig halmoeren der weg, *Hs. rakende het onderhoud van weg en schouw om de Noord te Wormerveer* (a° 1828), archief v. Wormerveer. – **Halmeren** is ook in Waterland gebruikelijk (BOUMAN 38). || (Wij ordonneeren), dat alle de slooten, rontom de Landen in deze Jurisdicte ... geleege, zullen moeten werden Geklaart en Gehalmert, de Vaar- ofte de Nootslooten uytgesondert, en dat ter weytte van ses voeten op het Water sal moeten wezen, en een half voet klaar water daar in (*keure op de halmer-slooten*, Landsmeer, a° 1690), *Keuren v. Waterl.* 59. T.a.p. bl. 31 vindt men een keur “op 't ongeregelt Holmeeren, ofte Slooten klaren” (a° 1673). Deze vorm kan echter wel op een drukfout berusten. || Over de percelen die bij de eerste Schouw niet of slechts onvoldoende zijn gehalmoerd (zal) een tweede, zijnde een laatste Schouw worden gedreven, *Publikatie halmoerschouw* (polder Oostzaan, a° 1895).

halmerschouw, znw. vr. Daarnaast **halmoerschouw**. *Heiningschouw, de jaarlijkse schouw op het halmeren door dijkgraaf en heemraden.* – Zie **halmer** en **halmeren**.

halmoer, znw.; zie **halmer**.

hals, znw. m. In verkl. **halsie**; vgl. **halsje**. – Zie een zegsw. op **meid**, en vgl. de samenst. **voorhals**, **zwanehals**, **halshoep**, **halshout**, **lange-halsklamp**, **halsklos**.

halshoep, znw. m. Bij de kuiperij. *De tweede hoepel van een vat.* Zie **hoep**. – Evenzo elders in Holl. || De (haring)-tonnen te kleyn ofte te kort bevonden werdende, sal den Brander met den brandt tusschen den derden ende den hals-hoep teecken, *Handv. van Ench.* 257b (a° 1620). In gevalle den Brander tot alsulcken Cuyper eenige tonnen brandt, al eer hem de tonne vertoont ofte gewesen is waer die is gebleven, die hy tusschen den derden halshoep ghesteken heeft, sal den Brander elcke reyse verbeuren twee ponden Hollandts, *ald.*

halshout, znw. onz. Steeds in het meerv. **halshouten**. In een molen. *Een paar vullingstukken, aan weerskanten van den hals van de as op de broek aangebracht, en waartussen de as draait.* De **halshouten** heten ook **halsklossen**.

halsje (I) (uitspr. **halsie**), znw. onz. Een vrouwenkledingstuk. *Halsdoek.* || Doen 'en halsie om. Dertien paar poveretten, tien halsjes, twee neusdoeken, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1730), prov. archief.

halsje (II), (uitspr. **halsie**), znw. onz. *Zeker soort van brood, dat in een blikken trommel gebakken wordt, trommelbol* (Zaandijk, Koog). || Geef mijn maar 'en stuk van 'et halsie, dan magge (*moogt*) jullie 'et schootje wel opeten. – Ook: *een zeer klein, min kindje.* || 't Is zo'n **halsie**. – Vgl. Ned. **hals**, *onnozele stumper* (Ned. Wdb. V, 1668 vlg.). – Ook in Friesland is een **krintehalske** een in blikken vorm gebakken krentenbol (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 417).

halsklos, znw. m. Hetz. als **halshout**, zie aldaar.

halvers, bijw. *Ten halve, voor de helft* (Assendelft). || Ik geloof 'et maar halvers.

Ham (I), znw. m. – 1) Naam van een water onder Krommenie en Uitgeest, bij de Busch. || De Ham. – Een Molen ... om het water uyt den Ham in de Kil op te malen, *Handv. v. Assend.* 311 (a° 1730). Euterdijk op de Ham, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 59.

2. Naam van een stuk land in de Kalverpolder. || De Ham, *Custb.* (a° 1741).

ham (II), uitroep van kinderen als zichzelf of anderen iets breken, scheuren of een ander ongeluk hebben. Ook **ham** 't is, elliptisch voor **ham**, 't is **zonde**, **schande**, of in verkl. **hampies!** || Ham! – Ham, 't is! wat zel jij 'en schelden krijgen! – In het Ndd. gebruikt men **ham!** als uitroep om iets te doen ophouden of te verbieden, dus in de zin van *halt!* (DANNEIL, VILMAR). Vgl. Hgd. **hemmen**.

hamer, znw. m.; vgl. **hesselhamer**.

hamerslag, znw. m. (en onz.?). In het Ned. is het woord onz.; zie de wdbb. – Ook: **schapenwolkjes**. || Wat zit er 'en hamerslag an de lucht.

Hamerslag,

Regen met den derden dag.

volksrijmpje, ook elders in Holl. bekend. Wellicht heeft men bij het geven van deze naam aan die wolkjes gedacht aan de hamer van de dondergod. – Ook als naam van een perceel grasland te Wormer. || De Hamerslag.

Hammenmeed, **Hammenven**, znw. vr. Stukken land te Assendelft, in Oflaatsweer. De Hammenven of de Groote Meet. – Griete Gerrits hammen ven, Claes Wouters hammen ven, Claes Symen de boers hammen meet, Gerrit Ham comsoosijt (*cum sociis*) hammen ven, *Maatb. Assend.* (a° 1634). – De naam is afkomstig van de geslachtsnaam HAM, door de vroegere eigenaar dezer landen gedragen. – Vgl. verder **maad** en **ven**.

hand, znw. vr.; zie de wdbb. || Wil-je 'en éénhands of tweehands stuk (*een snee brood zo dik, dat men het met één hand vasthouden kan zonder dat het doorbreekt, of zo dun, dat men het met twee handen moet steunen*)? – Zegsw. **Ergens het handje van hebben**, *neiging hebben iets*

te doen, dikwijls doen. Hij het er erg 'et handje van, om laat te kommen. Evenzo elders in Holl. – Zie nog een zegsw. op **kind**. || Vgl. vaders handje mag, op **spanbotten**.

handhuks, znw. vr. *Een huks met korte steel.* Zie **huks**.

{p.132}

handje-haal, znw. *Een kunstje bij het tollen.* De tol wordt dan niet op de grond gezet, maar op de hand teruggehaald en moet daarna op de vlakke hand “staan”. || Willen we ers kijken, wie 't beste handje-haal doen ken? Ken-je ok handje-haal als ik?

handkrik, znw. vr. *Handvatsel van een zeis, het uitsteeksel aan de kolf, dat de maaier vastgrijpt* (Westzaan). De gewone zen heeft één, de zwaaiboom twee handkrikken. – Vgl. **kek**.

handschoon, bnw. *Traag om te helpen, onhulpvaardig; letterlijk zijn handen schoon houdende of verschonende, sparende, dus: nooit de handen (voor iemand anders) uitstekende* (de Wormer). || Je hoeve 'et hum niet te vragen, hij is altijd zo handschoon. Zo'n handschone meid. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 38. – Vgl. **schoonhands**.

handsleeds (uitspr. *hanslees*, met klemmt. op *han*), znw. vr. *Slede, die met de hand wordt voortgeduwd*; in tegenstelling met paardesleeds. Zie **sleeds**. || Ze gane al met handslezen over de Zaan. Een handslesie (*kindersleetje*). – Zie **sleeds**.

handstoel (uitspr. *hanstoel*, met klemmt. op *han*), znw. m. In een papierfabriek. *Een werktuig bestaande uit een vierkant houten blad op vier poten, die van onderen door latten verbonden zijn, en dus in gedaante overeenkomende met een stoel zonder leuning.* De handstoel wordt o.a. gebruikt bij het ophangen van het papier in de droogschuur, en in de pakkamer bij het opbinden van het papier. Vgl. *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 16.*

handsvatel (uitspr. *hansvátel*, met hoofdtoon op *han*), znw. onz. Bij timmerlieden. *Handvatsel*, van een schaaf en een zaag (Wormerveer). Vgl. **vaten**. || Het handsvatel van 'en voorloper (*zekere schaaf*) heet wel de toot.

handzaam (uitspr. *hanszaam*, met klemmt. op *han*), bnw. Zie de wdbb. – Ook van het weer. *Lijdelijk, aangenaam.* || 't Weer is wel zo handzaam als gister; gisteravond was 'et bar! Nou die erge kou over is, is 'et toch heel wat handzamer. – Vgl.: Het (was) schoon de Wind Noordwest, en dus aanlandig ware, egter handsaam weer. *aant.* v. A. ROSKAM KOOL in BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 2028.

hanebalk, znw. m.; vgl. **hanigbalk**.

hanehuinebollen, znw.; zie **huinebollen**.

hanekam, znw. m. Zie de wdbb. – Ook de benaming van zeker soort van *klampen met twee gaten achter de roeden van een molen*. Voordat zij zijn aangespijkerd vertonen zij enige gelijkenis met de kam van een haan. – Syn. **lepelrakje**.

hangaan (uitspr. *hang-an*, met klemmt. op *an*), znw. m. *Aanhang, nasleep*. || 't Is 'en hele bedoening (*drukke*) as ze te warskip (*logeren*) gane (*gaan*), want ze hebben altoos zoveel hangan (*kinderen, kindervagen, kleren en wat verder meegenomen moet worden*).

hangel (I), znw. m.; zie **hengel**.

hangel (II), znw. onz. Vroeger hangels of hengels, dat thans nog slechts bij enkele oude mensen bekend is. *Hengsel*. || Het hangel van een ijzeren pot. Schuur 'et hengels ers op. – De vorm hangels, hangeles, hengeles is in de Middeleeuwen zeer gewoon; zie *Mnl. Wdb.* III, 84 en 342. Dezelfde letterkeer vindt men ook in stremmels, stijvels, zagels, voor **stremsel**, **stijfsel**, **zaagsel**; zie aldaar. – Vgl. **hangelstoof**.

hangelstoof, znw. vr. *Hengelstoof, stoof met een hengsel.* Zie **hangel II**.

hangen (*hong, 'ehongen*), st. ww.; zie een zegsw. op **dief** en **haar**.

hangeniersbalk, znw. m. In oliemolens en hennepkloppers. *De horizontaal liggende balk, langs de haaien (heien) en stampers, waaraan de blokjes met de schortkneppels zijn bevestigd, die dienen om deze te schorten.* Zie *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 21; II, pl. 10.*

hangeniersblokje (uitspr. *hangeniersblokkie*, met hoofdtoon op *niers* en *blok*) znw. onz. In oliemolens en hennepkloppers. *Houten blokje, waarin de schortkneppel bevestigd is, die met een touw wordt opgehaald en daardoor haai of stamper in de hoogte brengt en schort.* Zie **hangeniersbalk**.

hanger, znw. m. Zie de wdbb. – In een molen heeft men een paar hangers aan de voeghouten. Deze stevige houten dienen tot waarborg, dat de kap bij harde wind niet kan worden opgelicht. Men heeft er een vóór aan de steunbalk en een achter aan de penbalk en onderscheidt deze als voorhanger en achterhanger. – Aan een regenbak. *De vierkante houten kokers, waardoor het regenwater uit de goten naar de bak wordt geleid.* Synon. **hangpomp**. // De waterbak met zijn hangers, schooren, klappen en gooten. *Catal. afbraak papiermolen* (W.-Zaandam, begin 19de e). – Ook: *oorhanger*. // Wat het die meid grote hangers; ze kijkt er scheel van. – Zo ook in Friesland.

hanglok, znw. vr.; vgl. bij mooi zetten op zetten.

hangoor, znw. m. *Opgeschoten knaap of meisje*. Kinderen onderscheiden de mensen naar hun leeftijd aldus: van 1-10 jaar *kind*, van 10-20 *hangoor*, van 20-30 *jongeling*, van 30-40 *man* enz. – Ook wel als benaming voor *kinderen beneden de tien jaar*. – Zo ook in de ook elders bekende zegsw. eerst mensen dan hangoren, *ieder naar rang en stand*. – In de 18de e. was hangoor gebruikelijk in de zin van *sukkel*; vgl. b.v. ALEWIJN, *Beslikte Swaantje* (ed. 1715), 19: “Met die bloed? Die drasbroek, hangoor, drooge jorden?” Het woord wordt door VAN DALE vermeld in de bet. van *slordige vent*, *slordige vrouw*.

hangpomp, znw. vr. Aan een regenbak. Hetz. als **hanger**; zie aldaar.

hangsel, znw. onz.; zie **hengsel**.

{p.133}

hangwal, znw. m. *De laagliggende, slappe kant van een stuk land langs de sloot*. – Zie synon. op **florswal**.

hangzolder, znw. onz. Meestal in verkl. hangzoldertje. In een oliemolen. *De zolderbeschotten onder het wentelas-zolder, die daar zijn aangebracht om, als er iets van het gaandewerk mocht breken, de stukken op te vangen en de beneden werkende mannen voor ongelukken te behoeden*. – Een hangzolder is dus een hangende zolder. Vgl. Oost-Fri. hangelböne, *een klein plankenbeschot, dat onder de hoofdbalken is aangebracht en daaraan door middel der zijmuren bevestigd is, zodat het aan de balken hangt* (KOOLMAN), en Ned. hangkamer (VAN DALE), Mnl. hangcamer(ke) (*De Gids* 1890, II 260 en 268), Mnd. hangelkamer (LÜBBEN).

hanigbalk, znw. m. In de bouwkunde. *Hanebalk; de horizontale balk, die boven in de dakstoel ter versterking der spruiten wordt aangebracht*. Vgl. **pijtak**, *Bouwk. Wdb.* 200. – Ook de elders gebruikelijke vorm hanebalk is bekend. Gewoonlijk wordt het woord verklaard als te zijn *de balk, waarop 's avonds de haan ter ruste gaat*.

Hannes, mansnaam. Verkorting van Johannes, doch als zodanig ongebruikelijk. – Zegsw. 't Is 'en Hannes, *'t is een lummel, een sukkel*. // Wat ben je toch 'en Hannes. – Een schele Hannes, *iemand die scheel kijkt*. – Evenzo elders in Holl.; deze uitdrukkingen zijn eerst in de jongste tijd aan de Zaan ingevoerd. – Vgl. de samenst. **lulhannes**.

hannik, znw. m. Meerv. hanniken. – 1) Zekere vogel. *Zwarte kraai, roek*. In deze zin bijna verouderd. – Algemeen bekend is echter nog de uitdr. Schreeuwen as 'n hannik, *vervaarlijk schreeuwen*. – Vgl. KIL.: hanneken, Fland. *monedula*, *graculus*, & *pica*; hanne-wuyt, Fland. j. roetaerd; SCHUERMANS: hanne, hannen, hannes, *ekster, roetaerd* (gaai), hannewuiten, Fra. *piegrièche*.

2) *Een schreeuwend, scheldend wijf*. // 't Is zo'n hannik.

3) *Toverkol*. // Kijk, dat's 'en hannik (*dat oude wijf is een heks*).

4) *Lummel, sukkel* (de Wormer). // Je benne (*bent*) net zo'n hannik. – Ook: een stijve hannik, *een houten Klaas, een harkerig persoon* (Zaandam).

– In de vorige eeuw was er een snuifmolen de Plathannik, doch deze is in 1757 afgebrand. Wat plathannik betekent is echter niet meer bekend.

hanskruier, znw. vr. Vroeger ook **hanskuier**. *Dagloner, los arbeider, die nu eens in dienst is van de een en dan van de ander*; alleen van boerenarbeiders en polderjongens. Weinig gebruikelijk. || Kijk, daar gaat 'en hanskruier; wat zou die hier doen moeten? De boer het 'en paar hanskruiers in dienst 'enomen om zen land op te hoogen. Sekere gedeelten van *Hanskuyers*, die op een Sandtfloot aengenomen hadden te verdiepen ... Ook warender van dien hoop der Hanskruyers meerder by gekomen, en wilden met lief of leet binnen de Poorte wesen, *N.-Holl. Ontrust.* 105. – In het N. van N.-Holl. en in W.-Friesl. is hanskuier nog gebruikelijk. || 't Is maar 'en hanskuier. – Vroeger was het woord zeer gewoon. || De drempel van de sluysdeuren is nu eerst gevonden ... van een Hanskuier, genaamt Frerik Jansz., die een grippel maakte, *Chron. v. Medembl.* 254. Elck dijkmeester quam om zijn werck te bekennen, hanskuyer quamer daer uyt alle percken ... , elck wrocht om prijs als den stercken, *VALCOOGH, Chron. v. d. Sype* 73. *Een beclach van de dijkmeesters, basen ende hanskuyers die opten Sype wercken*: Wy arme dijckers, hanskuyers en Basen, die nu stadich aen den Sype laboreren, wat bennen wy een deel ydele blasen, wy lopen altijd met leghe en scheurde cleeren, *ald.* 9. – Het woord zal wel opgevat moeten worden als Hans-kuier, *Hans*, die het land door moet kuieren om aan werk te komen. Daarnaast heet hij ook **Hanskruier**, omdat hij doorgaans de kruiwagen hanteert. Vgl. **hannekemaaier**, *Hanneke die uit maaien gaat*. De hanskruiers zijn meestal vreemdelingen.

hanskuier, znw. m.; zie **hanskruier**.

happen, zw. ww.; vgl. **behappen**.

happer, znw.; vgl. **windhapper**.

hapscheer (met klemt. op hap), znw. m. *Rare vent*; minachtende benaming voor een manspersoon. || Ik loop daar allenig te wandelen en daar komt zo'n hapscheer na me toe. Pas maar op as je in 'en logement benne; je weet maar niet wat voor hapscheer der bij je zitten komt. – De eigenlijke betekenis van het woord schijnt te zijn *gerechtsdienaar*; vgl. Fra. happe-chair. Behalve in de zin van *justitie* en van *diender, dievenleider*, kent VAN DALE het echter ook voor *vrek, inhalige kerel*. In de omstreken van Deventer wordt hapschere gebezigd van een vrouw, die een grote mond openzet en allerlei wartaal uitslaat. Het woord is in de 17de e. zeer gebruikelijk. Vgl. b.v.: Gy zult hangen, schurk: messieurs die dezerteeren, en paerden steelen, moet de hapschaer klimmen leeren. *LANGENDIJK, Gedichten* II, 213. De Meyt van Jems de Hapscheer, *BURGHOOORN, Kluchthoofdige Snorrepypen* (a° 1644), 7. Maar waarom heeft hy me dan verrast? Die Hapscheer moest my waarschouwen, *VAN DER HOEVEN, De Waarzegster* (ed. 1715), 83. – Vgl. **verhapscheren**.

hapsnap, znw. m. *Mond*. || 'k Heb nog wat voor de hapsnap mee'ebrocht (*lekkers, koek, enz.*). Dat is voor de hapsnap. Je moete ok voor de hapsnap zorgen. – Evenzo ook elders. In de Beemster is een hapsnap of hapsnapper iemand die gebrekkig praat. || Het {p.134}

is een rare hapsnap (BOUMAN 39). – Hapsnap behoort bij happen en snappe, naar iets bijten, grijpen, happen. Vgl. **verhapsnappen**.

hard, bnw en bijw. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is een harde verkeerde, 't is een man (of vrouw), die in het geheel niet deugt. – Zie nog een zegsw. op **haar**, en vgl. **overhard**, **zweephard**. Ook in de naam van verschillende stukken land met een harde bodem. || De harde camp (te O.-Zaandam), *Custb.* (a° 1740). 't Harde lant, het harde lants werff (te Assendelft), *Polderl Assend.* I f° 31 r° (a° 1599). – Vgl. **Hardenak**.

Hardenak, znw. m. (?) Naam van enige naast elkaar gelegen stukken land onder Assendelft, in Buitenhuisen. De Hardenakken staken vroeger puntig in het Y uit. || De grote en de kleine Hardenak. – Die harde nack; d'oosterse hardenack; buitensdijcx over harde nacken, *Polderl. Assend.* I f° 3 r° (a° 1599). d'Oosterse hardenacken, die helft van de westerse hardenacken,

ald., f° 8 r°. Dat vierde paert inde westersche hardenack, *ald.*, f° 11 r°. Dat vierndeel inde hardenack, *ald.*, f° 19 r° (a° 1599.) Genaemt Hardenack, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vroeger was er ook een stuk land geheten Hartaak, doch blijkens de ligging kan dit onmogelijk met de Hardenakken identiek zijn. Het is thans onbekend. || Noch een campgen veen genaempt hartaek, mettet ackertgen aende Zuytzyde daarvan gelegen (bij de Delft), *Hs. U.* 20, f° 30 r° (a° 1581). – De oorsprong van de naam is onbekend. Hard ziet op de grondgesteldheid; nak wijst misschien op de vorm van het in het water vooruitstekende land, en kan dan hetzelfde woord zijn als nak, nek, het lichaamsdeel; zie **nak** en vgl. de door de Wormer en Beemster ingesloten buurtschap Nek. – Misschien moet men echter afbreken Harden-ak. – Die Nake komt in de Middeleeuwen voor als naam van land onder Beverwijk. || Die nake, *Hs. v. Egmond B.* f° 4 v° (a° 1358). Hughe Heynrix z. (betaalt voor landrente) vande nake XI sc., Harde Wille vande naec III pond, *Hs. v. Egmond*, f° 101 v° (a° 1378). Dit land zal genoemd zijn naar het riviertje waaraan het gelegen was; vgl.: “den anderen gheyr, bi den Akene”, VAN MIERIS 2, 63a (a° 1306). De naam is thans onbekend, doch een buurt aldaar heet nog Akerdam. Vgl. ook Akendam bij Haarlem en Akersloot. – Een sloot nabij de huizen Assumburg en Marquette heet de Necksloot, *kaart v. d. Uytw. Sl.* 16.

harder (I), znw. m.: zie **herder**

harder (II), znw. m. Alleen in de uitdr. *'t is een harder*, *'t is een lijder*, *tobber*, ook *iemand die nergens tegen kan*; van een zwak, ziekelijk persoon. || Het-i nou alweer kou 'evat? Och, it is ok zo'n harder. Ze is weer an 't sukkelen; 'et is toch zo'n harder. Jij benne me ok 'en harder. In de vorige eeuw was het ook elders in Holl. bekend. – Men zegt ook: *'t is een zwakke harder*. || (*Er is sprake van een plotseling sterfgeval. A. zegt:*) Zo heen te sterven! (B. antwoordt:) Ja dien harder is een lyk, en nu van alle zorg, en druk, en smart, genezen, J. DULLART, *Oratyn en Maskariljas* (a° 1732), 30. – Harder komt van harden, *dulden*, *verdragen*, *lijden*.

hardroeier, znw. m. – 1) *Boot (giek of wherry) om hard te roeien*. || Kijk ers, daar gaat 'en hardroeier. – Ook de *puntige Oostzaner jollen* worden wel hardroeiertjes genoemd. – Vgl. Ned. harddraver, hardzeiler.

2) *Iemand, die in zulk een boot roeit*. || Hardroeier, mag ik mee?

haremaker, znw. m. Daarnaast vroeger **heremaker**. *De fabrikant van haren voor de olieslagerij*. Zie **haar** 2. – De bewerking dezer haren is een erfelijk geheim in de familie HAREMAKER en er is buiten haar slechts één firma, die ook haren maakt. || 15 Ditto is gestorve de vrou van de heeremaker, *Journ. Caeskoper*, 15 mei 1681. Desember 31 gestorve Trijn Claes Heeremakers, *ald.*, 31 dec. 1696. 21 Ditto gestorve Loppie Haremakers, *ald.*, 21 mei 1697. 21 Ditto gestorve Claes Jansz. Heeremaker, *ald.*, 21 okt. 1697.

haren, zw. ww., intr. *Scherp zijn in de keel*. Alleen in de uitdr. het haart in de keel (van rook, mist of damp, scherpe spijs en drank, enz., die de keel hees en droog maakt en aan het kuchen brengt). Gebruikelijker is in dezelfde zin het haast in de keel. Vgl. **hazen** en **harig**. – Haren in deze zin is ook elders in N.-Holl., in Friesl. en in Oost-Friesl. in gebruik en komt ook verderop in Duitsland voor (vgl. GRIMM, *D. Wdb.* IV¹, 27 haaren). Wij vinden het reeds in het Mnl. en Mnd. (zie de wdbb.) en bij KIL. In de 17e. e. komt het o.a. voor bij HOOFT (zie OUDEJANS 3, 10, en *Wdb.* op Hooft 126. – In de uitdr. het haart er langs, *het gaat er rakelings langs* (het verschilt geen haar of het was raak). Haren in de zin van *zeisen scherven*, vanwaar **haarspit** zie aldaar), is hetzelfde woord in trans. opvatting; vgl. FRANCK 340.

hares, bezitt. vnw. uit haar 'es, d.i. haar des. *Haar, van haar*. || Is 'et zijnes of hares (*is dat voorwerp van hem of van haar*)? – Ook elders in Holl. In het Stad-Fri. horres.

harig, bnw. *Dampig, mistig, met scherpe damp of nevel vervuld*. Zie **haren**. || Wat is de lucht harig. 't Weer was gister puur goed, allenig 'en beetje harig. May 17 moy warm weer, 18 d° 'tselvige, 19 d° Nort-O. harige wint, *Journ. Caeskoper*, 17 mei 1699. – Evenzo elders in N.-

Holl. (BOUMAN) en in Oost-Friesl. (KOOLMAN); in het Stad-Fri. herig. – Ook van gezaagd hout. *Rafelig, ruig*. || Wat is dat hout harig; de zaag is zeker stomp. – Vgl. **harigheid**. {p.135}

harigheid, znw. vr. *Het harig zijn van de lucht*. Zie **harig**. || Je hebbe 's zomers met dat heibranden dikwijls last van de harigheid van de lucht.

haring, znw. m. Daarnaast **hêring**. Zegsw. Zijn haring braadt hier niet, het bevalt hem hier niet, het gaat hem niet naar zijn zin; zie HARREBOME 1, 283: “Zijn haring wil hier niet gaar braden”. – 't Is zo gezien, of men in de Marke na haring schoot, 't is ongerijmd. Thans ongebruikelijk. || Het (water van de Marke) is vers, en daar soet van smaak, soo dat men tot Wormer by wijlen een spreek-woordt voert, als yemant wat doen wil dat onmooghelijk schijnt, 't Is soo sien of men in de Marke na Haring schoot, SOETEBOOM, S. Arc. 466. – Een nuwe haring met een ouwe kop, benaming voor een man of vrouw die zich jeugdig voordoet, maar niet heel jong meer is.

haringband, znw. m. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band om vaten te binden, hoepels van omtrent 5 voet lengte*; zie verder op **stoelband**. De **haringband** werd vroeger vooral gebruikt voor haringtonnen; vandaar de naam. – Ook het gevlochten rijs voor dijkwerk wordt wel met haringband gebonden. || Dezelve (tuinen) te vlechten met sterke tuinlatten of haringband, *Hs. bestek dijkwerk* (a° 1822), archief v. Wormerveer. Twee rijswiepen, wel gevuld en gesponnen en op iedere 50 duim afstand met taaye haringbanden aansjorren, *Bestek Communicatieweg* (a° 1850), archief v. Assendelft.

Harleveens, bnw. Alleen in de uitdr. op zijn (oud) Harleveens, op ouderwetse manier, vreemd, raar onhandig. || 't Gaat op zijn oud Harleveens. Jollie benne ok op zijn Harleveens bezig. – Zie verder *Ned. Wdb.* I, 575.

Harmen, znw. m. – 1) Mansnaam. Uit Harman, bijvorm van Herman. – Zegsw. Een stijve Harmen, een houten Klaas.

2) Timmermansgereedschap. *Dommekracht*. || We zellen er de harmen maar onder zetten, aârs krijgen we de doel niet opperdan (*naar boven*). Sonder met enige wint-boomen, harmens off dommekragten daaromtrent enig geweld te doen. *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.). archief van Wormerveer. 4 Dikke blokken, 4 harmens, 5 dunne rollen, 2 lengen. *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1797), prov. archief. – In dezelfde zin ook elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 112).

Harn, znw. m. Naam van verschillende stukken land. || De Harn, de lage Harn, de groote Harn (alles bij O.-Knollendam). De Harn (op het Kalf, buitendijks). *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Te Ilpendam verstaat men onder een harn een *klein poldertje, omgeven door een krag* (kade). Onder Landsmeer ligt land, genaamd Harnkamp. || Pieter Heynis Harnkamp, de Harnen Campen, *Keuren v. Waterl.* 60 (a° 1683). – Harn is hetzelfde woord als **horn**. Het is de oude dialectische vorm, die als eigennaam is blijven voortleven naast het later in gebruik gekomen Hollandse horn. Vgl. Ofri. herna, horne, Fri. he(r)ne, harn, Hindeloopens harne; zie de wdbb. De betekenis van het woord is *vooruit-springende hoek lands*. Werkelijk liggen er van de vier thans bekende Harnen te Knollendam nog twee op een hoek.

harp, znw. vr. In een pelmolem. *Een grote langwerpig-vierkante zeef, waarop het fabrikaat wordt gezift*. Men heeft een gepelde-garstharp en een korenharp. Buiten het werk heeft men vaak ook nog een staande harp, om stof en klander uit te zeven. || Verder moet hebben dese molen twee pelsteene, ider op een solder bisonder, met drie harpe en twee weyjerijje (*waaijerijen*), reetschappe, kasse, pelmeelshokke, slagbalke, enz., *Hs. bestek pelmolen* (a° 1759), Zaanl. Oudhk. – Harp, zeef, is ook elders gebruikelijk (VAN DALE). Evenzo harpen, ziften. Het woord zal wel identiek zijn met harp, het snareninstrument. – Vgl. **harpdop** en **uitharpsel**.

harpdop, znw. m. Alleen in het meerv. In een pelmolen. *De garstdoppen, die bij het harpen worden uitgezeefd*. Zie **harp**.

harpen, zw. ww., vgl. **afharpen**.

harpje (uitspr. *harpie*), znw. onz. *Kleine koperen of ijzeren wervel (kikker) aan de zijkant van een venster, die belet dat het raam van buiten kan worden opengeschoven.* || Doen de harpies op het raam. Ik had vergeten er de harpies op te doen. – Het woord is ook elders in Holl. gebruikelijk en waarschijnlijk afkomstig van Fra. *harpe*, *haak* (LITTRÉ 2, 1986).

harrel, znw. m. In verkl. *harreltje*. *Een kleinigheid, een niets.* || 't Ken me gien harrel schelen. Ik heb er geen harreltje van 'ehad. 't Is 'en harreltje te kort. Ik ken geen harrel (*niets*) zien. Die meid voert geen harrel uit. – De eigenlijke betekenis van het woord is *vezel, haartje van vlas of hennep*. Te Oud-Beierland is *harrel* in gebruik in de zin van *vlasstengel*. In het Oost-Fri. en Ndd. betekent het *vlasvezel* (KOOLMAN 2, 42). Evenzo Eng. *harl*. Vgl. verder *Mnl. Wdb.* III, 221 op *heerle*.

harsens-lap, znw. m. *Vrouwenmuts, wollen vrouwenkap* (de Wormer). Eigenlijk *lap, die de harsens* (harsens) *bedekt*. – Het woord was in de Zaanlanden en te Krommenie gebruikelijk.

hart (I), znw. onz. *Het lichaamsdeel*. Zie zegsw. op **water**. – Ook een onderdeel van een pomp. *Een cilindervormig stuk hout, dat in de pomp wordt geschoven, boven de sluitklep* (hartklep), *en waarboven de zuiger werkt*. Het *hart* heet ook **pomphart**. || De Pomp met Pompestok, Hart en Emmer, *Catal. afbraak papiermolen* (W.-Zaandam, begin 19de e.). Twee harten en twee emmers, een partij ypen harten en emmerhout (*hout voor emmers*) *Verkoopings-Catal.* (Koog, a° 1793).

{p.136}

Twee pompharten en een roedslei, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk. In deze zin ook elders bekend. – Vgl. **armhart**, **armhartig**, **bitterhartig**, **burgerhart**.

hart (II), znw. onz.; zie **hert**.

hartig, bnw. Zie de wdbb. – Van hout. *Een hartscheur vertonende.* || Wat is dat 'en hartige balk. Hartige delen en ribben benne de beste niet.

hartklep, znw. vr. *De sluitklep van een pomp*. Zie **hart I**.

hartstikke-doof, bnw. *Stokdoof*. || Die man is hartstikke-doof. – Evenzo elders in Holl.

hartsikke-vol, bnw. *Stikvol* (Krommenie). || De zaal was hartstikke-vol.

haspel, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans onbekend. || De haspel in Symon Heynen-weir, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Vgl. **kraakhaspel**.

***hassen**, zw. ww.; vgl. **ophassen**.

havenen, zw. ww.; vgl. **wanhavend**.

***havenig**, bnw.; vgl. **wanhavenig**.

haverslag, znw. Alleen in de uitdr. *om 't haverslag, om een haverklap, om de geringste beuzeling, alle ogenblikken.* || Hij is om 't haverslag boos.

hazebloot, znw. vr. *Hazevel, dat na door de hoedemaker gebloot te zijn in papiermolens gebruikt wordt om lijm van te koken.* || 200 pond hazebloten, *Invent. papiermolen* (a° 1830), Zaanl. Oudk. – *Bloot* alleen schijnt aan de Zaan niet meer bekend te zijn. Wel kent men *ploot* in de zin van *schaapsvel zonder wol*. Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor. || *Observatie van den ontfangh van 't Paelgelt* (17de e.): Vellen, Schaeps-vellen, genaemt Blooten, sonder Wol, de 100 stuks 0-1-8; Vellen genaemt Smaesjes, de 100 stuks 0-1-0, *handv. v. Ench.* 205. – Dit *ploot* is hetzelfde als *ploot*, *kaal*. – Vgl. ook **ploot**.

hazelnoot, znw. vr. Daarnaast **hazeneut**. Zie de wdbb. – Ook als naam van de *ronde knobbeltjes bij de wortel der zegge* (Lat. *Carex*), *die door de kinderen gegeten worden* (Zaandam). Synon **katerkloot**. || We gane hazeneuten zoeken.

hazen, zw. ww., intr. *Scherp zijn in de keel*. Hetz. als **haasten** en **haren**; zie aldaar. || Die rook haast me in de keel. Als je zoveel zout in je soep doene begint 'et in je keel te hazen. – *Haasten* is gebruikelijker dan *hazen* en *haren*.

hazezoen, znw. m. Een hazezoen geven. Zeker kinderspel. Twee kinderen nemen elk het uiteinde van een lange draad in de mond en eten die op, zonder daarbij de handen te gebruiken. Zijn hun monden bij elkaar dan geven zij elkander een hazezoen.

hebbeding, znw. onz. *Onbruikbaar, nutteloos voorwerp*. || Wat moet ik mit dat hebbeding doen. – Zo ook hier en daar elders in Holl., Friesl., Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 51), enz.

hebbel, znw. m. Alleen in de zegsw. op een hebbel en (een) drebbel, *in de gauwigheid, inderhaast, met kippedrift*. || Toe ze mork (*bemerkte*), dat ze niet klaar kwam, het ze 't werk maar op 'en hebbel en drebbel 'edaan 'emaakt. Wat heb-je dat weer op 'en hebbel en 'en drebbel 'edaan. 't Gaat op 'en hebbel en 'en drebbel en 'en kippedraf. – In de Beemster spreekt men van hep en drep, heppel en dreppel, hip en drip. || Dat gaat op een hep en drep. Ik kom maar even op een hep en drep bij u. Bij gebrek aan tijd moest het op een hep en drep gaan (BOUMAN 41). – Vgl. ook BREDERO, *Moortje 1467*: 't Was moy, sey schalcke Jan, dat sy lieten haar ghekibbel: maar 't is telkens weer-an met een hibbel en dribbel". Hibbel en dribbel komen van hibbelen en dribbelen, *hippelend en dribbelend heen en weer lopen*, en vandaar *gejaagd bezig zijn*.

hebben, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik heb, hew, je hebbe, hewwe (en hew-je, hej-je), hij heb, het, we hebbe, hewwe, jollie hebbe, hewwe, ze hebbe, hewwe. Verl. tijd, ik had, je hadde, hij had (te Assendelft bij oude mensen ook 'edde, d.i. hedde), we, jollie, ze hadde. Verl. deelw. ehad of 'had. Onbep. wijs. hebbe, hewwe. – Als hulpwerkwoord wordt hebben gebruikt bij enkele ww., die in de algemene taal vervoegd worden met *zijn*, nl. zijn, blijven, gaan, komen. || Ik heb bij Jan 'eweest. 't Heb erge mooi 'eweest. Ik zou wel 'ebleven hebben, maar ik kon onmogelijk. Heb-je gaan betalen? Had ze wat vroeger 'ekomme, dan had ze alles 'ezien. Evenzo in de Middeleeuwen en 17de e.; zie *Mnl. Wdb.* III, 201; VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 60. – Zie een zegsw. op *aars* en vgl. *haddekes*.

hebberig, bnw. *Inhalig, hebzuchtig*. || Hij is erg hebberig. Wees nou niet zo hebberig, je hebbe al koek genoeg 'ehad. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 39).

hechten, zw. ww. zie *heften*.

heef, znw. m. *Een schepnet aan een lange, gaffelvormige stok*. De heef is dus driehoekig van vorm. || Item, hebben sy noch Gekeurt, dat hem niemandt van de Ingesetenen hem sal vervorderen te Visschen met Schrop-netten, Heven, ofte diergelijcke Instrumenten (*keur v. Westzaanden*, a° 1658), *Priv. v. Westz.* 245. Geen heef met ijs'ren hoep, of schrobnet zag ik graag. *Hs. Visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. – Zie *wipheef*.

heel (I), bnw. en bijw. Daarnaast soms nog **hiel**. Zie de wdbb. || De hiele boel is stukkend. Woont-i deer (*daar*) hiel? – Ook in ongewone toepassing. 't Is hier toch zo heel vandaag, 't is toch zo druk en roezig (als er veel mensen komen, als er druk door elkaar wordt gepraat). 't Wordt me heel voor

{p.137}

me ogen, *alles wordt een waas, het draait voor mijn ogen* (b.v. op een kermis, een tentoonstelling, enz.).

heel (II), znw. *Voordeel*. De woordenlijst in *Karaktersch.* 332 (a° 1816) vermeldt: "heel, *voordeel*". Het woord schijnt thans onbekend te zijn. Misschien werd het gebruikt in een zin als: "Daar heeft hij geen heel van gehad". – Vgl. *Mnl. heel, heil, geluk*, b.v. *Merl.* 2969: Sathanas pensede om geen heel (*niet om geluk aan te brengen*), maer ombe der vrouwen scade (*Mnl. Wdb.* III, 261).

Heemskinderen. De vier Heemskinderen, naam van een oliemolen te O.-Zaandam. – Andere molens aan de Zaan heten de Reinout en de Rosbaai. De benamingen zijn ontleend aan het volksboek der Vier Heemskinderen; vgl. JONCKBLOET, *Ned. Letterk.*⁴, Middeleeuwen 1, 418.

heen, znw. onz.; vgl. *huinebollen*.

heenbruien, zw. ww.; vgl. *brui-heen*.

heengaan, onr. ww., intr. Zie de Wdbb. – Ook tot aanduiding van het begin van een handeling, zonder dat er van *gaan* sprake is. *Evenzo* ook elders gebruikelijk. || Je gaan heen en je neme 'en droge doek, en dan wrijf je de was er goed uit. Je kijke of 'et in orde is en dus gaan je heen en je hefte (*hecht*) de kous of. – Hij ging weer werken heen. Ik zel maar weer peuzelen heengaan (*langzamerhand het werk hervatten*).

heer (I), znw. m. Zie de wdbb. – Ook als vocatief gebruikt voor *mijnheer*. || Dag, heer. – Ook in de naam van verschillende stukken land, die eertijds het eigendom van de ambachtsheer waren. || Die cleyne sheeren camp, *Polderl. Assend.* I f° 108 v° (a° 1600). Dhalve acker besijden sheerenkamp, dhelft vande cleyne sheerenkamp, *ald.* II f° 111 r° (a° 1600). Mijns Heeren Landt (te W.-Zaandam), SOETEBOOM, *S. Arc.* 283. – Evenzo in namen van water. || Des Heeren watering (te W.-Zaandam, nabij de plaats waar het slot van Zaanden heeft gestaan), SOETEBOOM, *S. Arc.* 298. – Zie *jonker, jonkheer, stadheer, sterfheer, herenhuis, heerlijkheid*, en vgl. *Sarenweg*.

heer (II), znw. onz.; zie *haar I*.

heerd, znw. m.: zie *haard*.

Heerlijkheid, znw. vr. Naam van een stuk land onder O.-Zaandam. Vgl. *heer I*. || De Heerlijkheid.

heesterig, bnw.; zie *haasterig*.

heet, bnw. Daarnaast *hiet*. Zie de wdbb. – *Hete bliksem, zekere spijs*; zie *bliksem*. – *Ik wier er heet van, ik kreeg een kleur, begon te blozen*. – Zie een zegsw. op *varken*.

hefbord, znw. onz. Bij de papiermakerij. *De schuin op de hefstoel geplaatste brede plank, waarop de heffer de gehefte vellen papier legt*. Zie *heffen* en *hefstoel*. || 11 Hefborden oliphants, 9 dito royaal, 14 dito post, 20 dito schrijf (*hefborden van verschillende grootte voor verschillende soorten papier*), hout voor nieuwe hefborden, *Invent. papiermolen* (O.-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk.

heffen, zw. ww., trans. Bij de papiermakerij. *De geperste vellen papier van de vilden nemen en op een stapel leggen*. – Nadat de gekoetste vellen papier geparst zijn, worden de vellen één voor één door een werkmán (*heffer*), van de vilden opgenomen en boven elkaar op het hefbord gelegd. Deze handeling heet *heffen*. De vellen worden post voor post geheft. Is nu een post uitgeeft (*geheel geheft*), dan wordt de stapel nogmaals onder de pars gebracht en thans zonder vilden geparst. Daarna wordt weer elk vel afzonderlijk opgenomen en neergelegd, wat *verheffen* heet. Zie verder *hefbord, hefstoel* en *verheffen*. – Vgl. *haffen* en *heften II*.

heffer, znw. m. Bij de papiermakerij. *De werkmán, die het papier heft*. Zie *heffen*.

hefstoel, znw. m. Bij de papiermakerij. *Een soort van schraag of tafel op twee poten, met een klamp en een stijl van boven, waartussen het hefbord wordt geplaatst, waarop de gehefte vellen papier worden gelegd*. Wordt een post in twee posten papier verdeeld, dan legt men op de hefstoel twee hefborden. De hefborden worden steeds schuin geplaatst met de laagste zijde naar het midden van de hefstoel. – Zie *heffen*.

heft, znw. onz. *Plaats, waaraan men blijft heften* (hechten); zie *haft*. – Ook overdr.: We hebben heel wet (*wat*) heften 'ehad (*we hebben heel wat oponthoud gehad onderweg*). – Vgl. *heften I*. – In verkl. *heffie* ook het gevolg van het blijven heften (*hechten*) met een kledingstuk; *rafeltje*. || Er zit 'en heffie an je jas.

heftafel, znw. vr.; zie *verhefstoel*.

heften (I), zw. ww. Daarnaast *hechten*. Zie de wdbb. – 1) Trans. *Vastmaken, vasthechten*. || Heft die draad effen.

2) Intr. *Vast blijven zitten*. || Me broek hefte an 'en tak en toe scheurde-i. Pas op, dat je niet mit je rokken heften blijve. Het wiel heft. Dat heft (*houdt*) niet.

heften (II), zw. ww. trans. *Heffen, optillen*. || Ik ken die zak niet heften, help me effies. Hij is 't heften wel 'ewend. Heft jij dat effen. – Als term bij het opdragen van zaad, steenkolen,

enz.: Twee zak heften! (het sein na de rusttijd (vroom), dat de dragers het werk weer moeten hervatten). Zie verder **vroom II**. || We zellen maar weer heften (*het opdragen hervatten*). **heften** (III), zw. ww. *Drinken, zuipen*; vooral van jenever. || Gien wonder, dat die man op is; hij daan (*deed*) niks as heften. Eerst dochten we: dat's hier 'en droge boel, maar later bleek 'et, dat de gastheer toch wel 'en liefhebber van heften was. – Waarschijnlijk is dit heften wel hetzelfde woord als **heften II**.

hegton (hech-tòn), znw. vr. In de vishandel.
{p.138}

Benaming van een *best soort van tonnen*, voor het verpakken van vis (b.v. ansjovis). || In plaats van hegtonnen heb hij me zo'n rommel 'estuurd. – In de 17de e. ook als *haringvat* gebruikt. || Oock sal men op den brant het by-merck ... niet meer moghen setten op den bodem (als voor desen) maer alleen ende expresselijcken op den buyck ofte duyghe van de hegtonne dat brant is (*waarop het brandmerk staat*). *Handv. v. Ench.* 223 b.

hei (uitspr. *haai*), znw. vr. *Heiblok*. Zie de wdbb. – In een oliemolen. *De zware houten stamper, die op de slagbeitel neerkomt en deze vastheit, en daardoor de olie uit het zaad slaat*. Men heeft naast elkaar een haai en een loshaai; de laatste dient om de wiggen weer los te slaan, als het zaad genoeg geperst is. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I. pl. 21 en 22; III, pl. 3-5; *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 8. || Hij staat an 'et haaitje (*hij is blokmaalter*). As de haai danst, gaat de wind stillen. – Hei in deze zin wordt reeds door KIL. vermeld. Zie ook SCHUERMANS, *Suppl.* 117. – Vgl. **heidoof** en **kerkhei**.

heid (I), znw. vr. Afgekort uit heide. *Heide, dorre grond*. Zie de wdbb. || De Dorre heid (naam van een stuk land onder Wormer). Noch twee heyde (op het Kalf), *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Vgl.: de heydene ven (stuk ingebroken land in de Kalverpolder), *Custb.* (a° 1741). – Zie verder **heid II**, en vgl. **heilck**.

heid (II), znw. vr. Tegenwoordig verstaat men te Assendelft onder dit woord *het stuk weg tussen twee welen* (bruggen) *gelegen*. Om aan te duiden, waar iemand woont, zegt men: “Hij woont in de heid van (Jan A.)” of “in de heid van (de weduwe B.)”. Jan A of de wed. B. woont dan in het eerste huis van die heid. In het Noordeinde onderscheidt men in het bijzonder de lange en de korte heid (tussen weel 2 en 3, en 3 en 4). Vroeger droegen deze ook de naam van Krommenieërheid. || Item, alle de kuylen en vervallen straet in de Crommenieërheyt wederom te maeken, ter breedte van twee voeten, en over de hooge breg drie voeten, en voorts de weg in deselve heyt aen wederkanten van de Straet, met goede vaste aerde op te maeken, dat de weg in 't geheel de breedte behoudt van tien voeten, *Handv. v. Assend.* 207 (a° 1659). – De heiden zijn zeer verschillend van lengte. Het is dus niet waarschijnlijk, dat de benaming samenhangt met de oude Fri. vlaktemaat haid (VAN DALE). Aannemelijker is, dat oorspronkelijk alleen de weg, die door de heid (*heide*) liep, eveneens heid heeft geheten, en dat men later, toen deze naam vergeten was en de stukken van de heid als lange en korte heid werden aangeduid, heid verkeerdelijk heeft opgevat in de zin van *afstand tot de brug*. Daarna is men elke afstand tussen twee welen, het gehele dorp door, hei gaan noemen. – Dat werkelijk dat deel van Assendelft, waardoor de lange en korte heid lopen, vroeger heid(e) heeft geheten blijkt uit de oude polderleggers. || Dat wonterlijcke madt inde heyde, die lange acker inde heyd. *Polderl. Assend.* I f° 299 r° (a° 1600). Boeffweer in de heyd, *ald.*, f° 345 v°, Allert Claesz. vande heyd (d.i. *wonende in de heid*), *ald.*, f° 344 v° (a° 1600). Ook de sloot die door de heid naar de Nauernase vaart loopt en de Delft snijdt, heet op kaarten uit de 17de e. Heysloot of Heyde Sloot Kaart v. d. Uytw. Sl. 12). Deze naam is thans onbekend. – Heid is hetzelfde woord als Ned. heide. Dat het daar gelegen land zich thans in niets van het overige weiland onderscheidt, pleit niet daartegen; vgl. de verschillende wildernissen (zie WILLIS), die nu ook uit gewoon weiland bestaan. – Blijkens de **Heidgracht** (zie aldaar) heeft ook in het Zuideind van Assendelft een heid gelegen. Ook onder Beverwijk vond men er een. || Paridaen

Hughen z. op die heet die helfte van XI viertel, *Hs. v. Egmond B*, f° 5 r° (a° 1358). Pelgrim van der heet, *ald.*, f° 46 r°. – Zie verder **heid I**.

heiden, znw. m. De heidenen bennen an 't erfdeel, *het gaat er onordelijk toe, ieder doet wat hij wil*. De uitdr. is ontleend aan *Psalm* 79:1, volgens de berijming van Dathenus: “De heyd’nen zijn in u erfdeel gevallen, sy hebben ontheylight onder hen allen den Tempel schoon”. De *Staten-vertaling* heeft: “O Godt, Heydenen zijn gekomen in uwe erfenisse”, de *Biestkens-bijbel* en de *Bijbel van Deus-Aes*: “Heere, Heydenen zijn in dyn (u) erve ghevallen”. – Men zegt ook: de heidenen hebben het erfdeel.

Heidgracht (uitspr. *haaigracht*), znw. vr. Naam van een water in het Zuideind van Assendelft. || Een stuk land op de Haaigracht. – D’hem opde heydgraft, *Polderl. Assend.* VIII f°189 r° (a° 1657). De Haygraft, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – De Heydgracht zal wel gegraven zijn door een vroegere heid; zie **heid II**.

heidooft (uitspr. *haaidooft*), bnw. Doof; van knechts op een oliemolen, die het geluid van de haai moeten overschreeuwen, en dientengevolge hardhorig worden. || As je. zoas ik, twintig jaren blokmaalter 'eweest heb, is 'et gien wonder as je haaidooft benne.

Heidsloot, znw. vr.; zie **heid II**.

heien (uitspr. *haaiə*), zw. ww.; vgl. **hei**, **loshaaien** en **onbehaaid**. – Over schel haaien, in oliemolens. *Verzuimen de loshaai in werking te brengen, nadat de schel* (vgl. op **schelrad**) *gewaarschuwd heeft, dat de koeken het vereiste aantal slagen hebben gehad*. Overdrachtelijk gezegd van iemand die over zijn taxe gaat, die meer verteert dan zijn bezitting toelaat. || Je moete niet over schel haaien; aars gaat 'et niet goed.

{p.139}

Heigrasmad, znw. onz.; zie **heilk**.

Heikeland, znw. onz. Naam van een stuk land onder Jisp. Thans onbekend. || Een vrij stücke lants genaemt heycke lant, *Hs. T.* 242, f° 15 v° (a° 1613), prov. archief. – Vgl. Grote Boye Haykenvenne ende Enighewal (boven Alkmaar, a° 1343), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 252. misschien is Heike hier de mansnaam.

Heileweer, znw. onz.; zie **heilk**.

heilig (I), znw. m. *Prent, plaat*, als prijs op school (Krommenie). || Wie de meeste sommen goed het, krijgt 'en heilig. Wat is dat 'en mooie heilig. Ze het 'en heilig verdiend. – Oorspronkelijk was een heilig een *prentje met heilige voorsellingen*. Later werden zo genoemd alle prenten, onverschillig wat ze voorstelden. – In dezelfde zin is het woord gebruikelijk op Marken (WINKLER, *Dialecticon* 2, 60). In Friesl. zegt men heiling.

heilig (II), bnw. *Vrijaf*, na de arbeid. || 's Avonds om zeven uur is 'et heilig. “Zo, is 'et werk of?” “Ja hoor, ik heb heilig.” Ik heb vanmiddag heilig. We hebben morgen heilig, want de baas is de bruidegom. – Men arbeydt om rust; om der rusten wille is de avondt-stondt (als de arbeydt gedaen is, en men voor een kort tijdtje rusten sal) met den tytel van *heylich* vereert, en men noemt het *heylich-avont*, als de werck-tijdt voor dien dagh geeyndight is. *Predic. v. Oom Jacob Dirckx*, 148a. – Deze laatste plaats (uit de 2de helft der 17de e.) verklaart de oorsprong der uitdrukking. Heiligavond in de zin van *vieravond*, *avond voor een feestdag* is nog bekend (VAN DALE). Vgl. ook *Leidsche Keurboeken* 500 (15de e.): “(Si) en sellen ... niet werken op heylige avonde langer dan si sien mogen bi den dagelicht”. Bij COSTER, *Tijsken v.d. Schilden* 1376, leest men : “Vroeche heylich avont, voor de middagh gedaen dat's de ouwe manier”. In de zin van *vrijaf* vindt men het woord ook *Handv. v. Ench.* 300b (a° 1630): “Gheen Meesters sullen in hoopwerck (*aangenomen werk*) hare Knechts met dus ofte soo veel te wercken, heylichavondt moghen gheven, ofte eenigh hoopwerck besteden ofte overdragen, op poene van ses guldens.”

Heiligeweg, znw. m. Naam van een buurt te Krommenie. De Heiligeweg ligt achter de kerk en loopt daar op toe. || Hij woont op de Heiligeweg. – De naam komt reeds voor in de oudste maatboeken (begin 17de e.), maar is natuurlijk veel ouder. De oudste vermelding is uit het

einde der 16de e. || Een vry stücke lants, ghenaeemt dye heilyghe weghe ven, *Hs. U.* 137 (a° 1592), prov. archief.

heilk, (uitspr. *haailək*), bnw. In de naam van een weer lands onder Assendelft, in Buitenhuisen. Thans onbekend. || Heylke weer, *Polderl. Assend.* I f° 3 r°, 13 r (a° 1599). Adriaen Jansz. haylcke weer, *Maatb. Assend.* (a° 1633). Aelbert Huybersz. de huierman, haylicke weer; Jannetge Eevers, mede genaemt haylicke weer, *ald.* (a° 1635). **Heilk**, **haailik**, zal wel zijn **heidelijk**, **heide-achtig**; zie **heid**. Vgl. een ander stuk land te Assendelft genaamd **Heigras-mad**. – Is misschien van dezelfde oorsprong **Heileweer**, *Polderl. Westz.* V f° 556 (te Wormerveer, begin 18de e.)? In deze late optekening kan de naam zeer goed verbasterd zijn. **heimziekte**, znw. vr. *Heimwee*. || Ze was 'en poos weg, toe kreeg ze last van de heimziekte en ze most weer nê huis.

heinen, zw. ww., trans. *De dichtgegroeide heiningsloten (grensslootjes) schoonmaken door de slappe kant der landen af te steken en op het land te halen*. || In het voor- en najaar wordt er geordonneerd om te heinen. Welke (heiningsloten) alle behoorlijk moeten worden geheind en de kanten met de graaf afgestoken zonder met de zen te heinen, *Proclamatie heiningschouw* (Krommenie, a° 1893). – De eigenlijke betekenis van **heinen** is een erf afscheiden, door een grensslootje afperken, en in die zin komt het in de Middeleeuwen voor; vgl. *Handv. v. Assend.* 62: “Men sal schutten opten Uytterdijcken op gelijcke boeten als opten Hoogendijcken, ten waer dat de Uytterdijcken geheyndt waeren van den Hoogendijck” (a° 1465). – Vandaar **heining** en **heinsloot**, *afsluiting, grenssloot*; zie aldaar. In de algemene taal wordt **heinen** gebruikt van het afperken van een erf door middel van een haag. Zie verder FRANCK en *Mnl. Wdb.* op **heinen**. – Vgl. **heinhaak**, **heinhoop** en **opheinen**.

heinhaak, znw. m. Landbouwgereedschap. *Een haak met drie tanden, aan een lange houten steel*. De tanden maken met de steel een hoek van omtrent 60°. De **heinhaak** dient om de slappe kant van het land op te halen en om sloten van ruigte te zuiveren. – De tanden zijn aan de punten soms door een reepje ijzer verbonden. – Zie **heinen**. – Synon. **flos**, **kniphaak**, **walhaak**.

heinhoop, znw. m. *Een hoop, gemaakt van het slik, riet en afgezakte land, dat bij het heinen uit de sloot is opgehaald*. Zie **heinen**. || (Wij ordonneren), dat men behoorlijk moet heinen, de heinhopen op de dijk brengen, welke er heden zijn, vóór de 1ste Mey dezes jaars, en die er naderhand komen vóór de laatste schouw, *Hs. keur* (a° 1811), archief v.d. polder het Woud.

heining, znw. vr. *Smalle sloot, waardoor verschillende stukken land van elkaar worden afgescheiden*. (Assendelft). Hetz. als **heiningsloot**. || De grensslootjes hieten heiningen, de vaarbare slooten vaarsloten. Jan van 't Veer's acker op Jan Ysbranden heyningh, *Maatb. Assend.* (a° 1634). De boete van alle de keure van dijk. wegh, weghsloot, Kayck, heyningen en vaarslooten te verhoogen, *Hs. resolutie* (a° 1686), archief v. Assendelft. (Wordt geordonneert) alle de Heyningen, strekkende van de {p.140}

Banscheyt van Crommenie af tot den Nieuwen-dyk toe, schoon en klaar op te heynen, en te maken tot de wydte van vyf voeten (*keur*, a° 1741), *Handv. v. Assend.* 330. – Zie **heinen**, en vgl. **heiningschouw**, **heiningsloot**, **kijk-over-de-heining**.

heiningschouw, znw. vr. *De jaarlijkse schouw op de heiningsloten, in het najaar door dijkgraaf en heemraden gehouden*. Zie **heinen**. – Synon. **halmerschouw**.

heiningsloot, znw. vr. *Smalle sloot, dienende tot grensscheiding tussen verschillende stukken land*. – Synon. **heinsloot**, **heining**, **halmer**, **dil**. || Heiningslooten, te weten alle slooten die minder dan twee Meter, 260 mM. wijd zijn, *Proclamatie heiningschouw* (Krommenie a° 1893). Alle heiningslooten (zullen) wijd moeten zijn tenminsten 1 Meter, 416 mM., *ald.* – Het woord wordt door VAN DALE vermeld in de zin van *greppel*; aan de Zaan is het daarvan in betekenis onderscheiden.

heinschouw, znw. vr. Hetz. als **heiningschouw**; zie aldaar.

heinsel, znw. onz. *De ruigte enz. die bij het heinen op de kant wordt gehaald.* Vgl **heinen**.

heinsloot, znw. vr. *Heiningsloot, grensslootje*. Thans verouderd. Zie **heinen** en **heiningsloot**.

|| Dit namelicke ende tegenwoordige lant soo groot ende kleyn alst hier gelegen is binnen sijn halmeren en heynsloten, daer wy al te samen op staen, *Hs. dingtaal van zeventuigsrecht* (begin 15de e.), archief v. Assendelft. – Het woord is in de Middeleeuwen in N.-Holl. zeer gewoon; zie *Mnl. Wdb.* III, 288.

Heinstsem Naam van land onder Krommenie. Thans onbekend. || Item noch daer an ghecoft bi Claes Vrederix zoon een mat lants legghende in heynstsem, *Hs. v. Egmond B, f° 9 v°* (a° 1355). – Vgl. *Oorkb.* I, n° 204 (a° 1182-1206): “In *Thorengheest* (Dorreegeest) et *Abbatishem* in *Henstekeshem* duas falcationes”. Wellicht wordt met dit Henstekeshem hetzelfde land bedoeld.

heister (uitspr. *haistər*), znw. m. en vr. *Iemand die heistert, die gejaagd of driftig in zijn wijze van doen is.* Zie **heisteren**. || 't Is toch zo'n heister; je ken nooit ers rustig bij haar zitten.

heisteren (uitspr. *haistərə*), zw. ww. – 1) Trans. *Jagen, jachten, tot onnodige spoed aanzetten*. || Je moete niet zo heisteren we hebben nog tijd zadder (*genoeg*).

2) Intr. *Gejaagd en driftig bezig zijn, veel nodeloze omhaal maken*. || Je moete 'et kalmer doen, je heistere zo. Ze heistert altijd. – Vandaar ook *wurmen, veel moeite doen om een doel te bereiken*. || Hij het er wat om heisteren moeten.

– In de Beemster is heisteren *wroeten*, *wurmen*, en *wild spelen, klimmen, klauteren* (BOUMAN 40). Het woord komt in soortgelijke betekenissen in vele dialecten voor; zie FRANCK op heisteren, EPKEMA op heysterjen en MOLEMA op haisteren. – Vgl. **heister**, **heisterig**.

heisterig, bnw. *Gejaagd, driftig bezig zijnde*. Zie **heisteren**. || Wat ben-je heisterig, doen toch wat kalmer.

heistok, znw. m. *Heipaal*. || Grenen, vuren en dennen hout, heistokken, juffers, kozijnen, ramen en wat verder verkocht zal worden. (Het pakhuis liep gevaar in te storten), dewijl niet alleen de pilaren, maar zelfs de koppen der heistokken bloot kwamen (bij de overstroming), *Hs.* (a° 1825), Zaanl. Oudhk.

hek, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *Hij is goed bij 't hek, hij is bij de hand, bij de pinken*. – Zie **hekje** en **hekken I**, en vgl. **rafterhek**, **roohek**, **scheerhek** en **verhekken**.

hekelluchter, znw. m. *Lantaren, die bij het hekelen wordt gebruikt*. Zie **luchter**. || Een hekelluchter (*verkocht voor 5 stuivers*), *Hs. veilboek* (a° 1690), archief v. Krommenie.

hekje (uitspr. *hekkie*), znw. onz. *Pretje, gezellige avondbijeenkomst van jongelieden*. Thans weinig bekend. Vgl. **hekken II**. || Ik ben lest op 'en hekkie 'eweest. We hebben toch zo'n schik 'ehad op 'et hekkie. – Het woord was in de vorige eeuw ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Vgl.: Een *hekje* is een bezoekje, meest van jonge luiden, MARTINET, *Het Vaderland* (a° 1791), 372. Vaar is uit, moer is uit, het hek is van de dam; 't is *hekje*, de baas is uit, *Hs. Kool*. En alzo doen de Vrijsters ook, als z'uyt 't Hekjen gaan om een Strook (*wandeling aan paren*), zo gaan zy na de Vryers zoeken, *May-gift* 111.

hekken (I), znw. onz. Meestal in het meerv. hekkens. *De latten aan een molenwiek, die rechthoekig op de roede staan*. Zij vormen tezamen met de kruislings er tegen gespijkerde achterzomen het latwerk, waarop de zeilen worden gelegd. – Zegsw. Hij laat geen wind door de hekken waaien, hij laat geen koeltje verloren gaan; overdr. hij doet met alles zijn voordeel. – In de 17de e. is hekken algemeen gebruikelijk naast hek; zie de wdbb. op **hek**, **hekke**. – Vgl. **hekkengat** en **onthekkenen**.

hekken (II), zw. ww., intr. Alleen in de uitdr. van iets hekken, genot, plezier van iets hebben. || Ik heb er nog lang van 'ehekt (*nog lang schik van gehad*). Daar ken-je nog lang van hekken. Ik hek nog van dat maaltje (*diner*) bij jou an huis, VAN GEUNS, *Zaandam* 407. – Hekken is *plezier, pret hebben*. In de vorige eeuw was het in geheel N.-Holl. gebruikelijk voor *een pretje maken*. Vgl. *Hs. Kool*: “hekken, *gezelschap noodigen, zelschap nooden, smullen, goede*

cier maken, als de oude lui niet thuis zijn". || Een Meyd die wonder gaaren hekt, ja op het Hekken is vergekt, ... die (heeft) dit door de gewoont', dat zy haar alteyd vriend'lijk toond, wanneer zy met een Vryer malt, *May-gift* 58. En als de zotte trage Truy, dan 's Avonds krijgt een

{p.141}

grage buy, om mee te wezen daar men Hekt, (dan word) zy al zwygend' (*omdat zij geen woord zegt*) ... begekt, *ald.* 61. – Zie **hekje**.

hekkengat, znw. onz. *Het gat in de roede van een molen, waarin een hekken gestoken wordt.* Zie **hekken I**. || We moeten nou de hekkengaten beiten.

hel (I), znw. vr. Zie de wdbb. – In een pelmolen. *De onderste zolder, die zeer laag en donker is.* – In paltrokken als benaming voor *het onderste (donkere) gedeelte van de molen, het inwendige van de ringmuur.* – Ook als naam van stukken land te Wormer, Westzaan en Assendelft. || De Hel. – De Hel te Assendelft was vroeger zeer slecht en slap land. – Zie over dergelijke benamingen elders: WINKLER, *De Hel in Friesland in Friesche Volksalmanak* v. 1894. Vgl. ook **Hemelrijk** en **Leverzee**.

hel (II), znw. vr. (?) Daarnaast **helt** en **hal**. *Bevroren plek in de grond*; Ned. hal, onz. || De hel zit nog in de grond. Zolang de helt niet uit de grond is ken-je niet grippelen (*geen greppels graven*). De snouw is wel ontdooid, maar 'et water ken nag niet wegtrekken, want de hal is nag niet uit de grond. – In de Beemster spreekt men van het helt (BOUMAN 40). Vgl. FRANCK op hal.

helderop, znw. *Jenever, klare.* || Hij lust wel helderop. Geef me nog maar 'en glaasje helderop. – Evenzo elders in Holl.

helekendal, bijw. Daarnaast **hielekendal** en **hillekendal**. *Geheel en al.* – Samentr. van heellijk ende al. || Hij is helekendal in de war. 't Is hielekendal uit de mode. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 40; *Taalgids*, 6, 309).

helendal, bijw. Daarnaast **hielendal**. *Geheel en al.* – Samentr. van heel ende al. || Nou is 'et hielendal stukkend (*stuk*). – Evenzo elders in Holl. en Friesl.

helft, znw. vr. Daarnaast **halft**. Zie de wdbb. || Dat is de kleinste halft.

helhaak, znw. m. In oliemolens. *Een ijzeren stang met omgebogen punt, die gebruikt wordt om het vuur in het vuister uit te halen of op te poken.* Vgl. Ned. hel. – Overdrachtelijk ook voor *helleveeg*. || Nou hew ik me nuwe buurvrouw ers horen skelden; wet 'en helhaak!

helling, znw. vr. *Schuin aflopende scheepswerf, plaats waar schepen hersteld worden.* Evenzo elders in Holl., Friesl. en Nederduitsl. Ook reeds in het Mnl. Zie de wdbb. || Het schip moet op de helling. – Ook wel gezegd van ziekelijke personen, die tot herstel van hun gezondheid hun gemak moeten nemen. – Zie de samenst. **hellingbaas**, **hellingman**, **hellingmansbaas**.

hellingbaas, znw. m. *Scheepstimmermansbaas.* Zie **helling**. || Loop ers na de hellingbaas. – Evenzo in Friesl.

hellingman, **hellingmansbaas**, znw. m. Hetz. als **hellingbaas**; zie aldaar. || Ze geve den knecht elk een kwartje, die metien het jachie sloit, om het, as het dag is, né de hellingmansbaas te brenge. *Sch. t. W.* 280.

help, znw. vr. *Schoonmaakster, werkvrouw, die op bepaalde dagen het grove huiswerk komt verrichten.* || De help moet vandaag 'et zolder klaren. Dingesdags en Zaterdags komt er 'en help. De help of meid, *Hs. reisverhaal* (a° 1820). – Vgl. Ned. noodhulp, in de 17de e. ook hulp in nood, en Mnl. helpe (*hulp*) in de zin van *helper* (b.v.: helpen ende draghers van wine, *Rek. v. Brugge* v. 1302, 113); zie *Mnl. Wdb.* III, 309.

helpen (*holp*, 'eholpen), st. ww., trans. Zie de wdbb. || Hij holp me van de wal in de sloot. Wat se arbeiden holp weinig, SOETEBOOM, *S. Arc.* 571. – Zie een zegsw. op **smid**, en vgl. **help**.

helt (I), znw. vr. *Greep, handvat*, van een spade, mestvork, kloet, enz. || De helt van me graaf (*spade*) is er of. Die nuwe helten bennen toch heel wet handiger as de ouwe. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl. In de vorm hilt wordt het ook door VAN DALE opgegeven. Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 318, op helte, waar ook de overeenkomstige woorden in andere talen worden medegedeeld.

helt (II), znw. zie *hel II*.

hem (I), znw. m. Naam van vele stukken land. Steeds *aan het water gelegen buitendijksland*. Door de verschillende inpolderingen zijn vele hemmen later midden in het land komen te liggen. In tegenstelling met het land binnensdijks zijn zij niet in weren afgedeeld. Tegen de aanslag van het water worden de hemmen door een kleine dijk beschermd. – Doorgaans omvat een hem een aantal percelen land. Afzonderlijk dragen ook deze de naam van hem, bij verkorting voor land in de hem of stuk hemland. – Het woord is in dezelfde zin in geheel N.-Holl. en Friesl. gebruikelijk en komt ook elders voor. In een Vla. oorkonde van 1272 (*Tijdschr.* 11, 306) wordt hem, hemmekin, gebruikt in de zin van *aangeslibd land*. In het Oost-Fri. en Noord-Fri. (KOOLMAN 2, 21) en in het Wvla. (DE BO², 45 op am) is ham een *weide, die door grachten is afgeperkt*. Vgl. verder *Mnl. Wdb.* III, 63 en 319; RICHTHOFEN 794; BOSWORTH-TOLLER 506a; PAUL U. BRAUNE's *Beiträge* 17, 317. || In *parvo Hem tres pascuas*. In *Nollekte Hem unam pascuam et IIII pascuas ...* In *Gerwardes hem sex pascuas et quarta pars pascue*. Ab occidentali parte *Flet* (Vliet) *quartum decimum hem a via usque in Hi* (Y?) ... In *Wolbodenkehem* duas facationes (onder Assendelft, a° 1182-1206), *Oorkb.* I, n° 204. Twee gheerse in Florens hem (aldaar, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 r°. Een stuck lants ... leggende in de hemmen (Assendelft, a° 1580), *Hs. U.* 19, f° 183 r°, prov. archief. De wilde hem (te Assendelft op de Hornsloot; een stuk {p.142}

land, waarop veel wildernis groeit); reeds in de 16de e.: Thien hondt landts opt suyt endt in de wilde hem ende Pieter Cobben hem (a° 1583), *Hs. U.* 20, f° 127 r°, prov. archief. Symon Jansz. de hemme achter syn eyghen huys, Claes Claesen Wijffes de uytterhem op de Haygraft, Jacob Joosten hem, Willem Jansz. 't hemmetge op de Haygraft, Jan Engelen Scheepmaecker achterhem, Gerrit Engelsz. smalle hemmetge op de Haygraft, Jan Dirck Maerses de hem van Jan Nielen aen de wech, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Bovenhem, *Polderl. Assend.* I f° 336 v° (a° 1600). Thans nog bekend onder de naam van Binnen- en Buiten-Bovenhem, aan weerskanten van de zeedijk bij de Nauwe Vliet. Is dit hetzelfde land, dat in de Middeleeuwen onder de naam **Boevenhem** (zie aldaar) voorkomt? – De Hem (stuk weiland in de Kalverpolder; idem op de Koog). – De Hem onder W.-Zaandam bij de Hollesloot, uitstekende in het IJ (vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12); thans in de IJpolder besloten. Vandaar de benaming Hembrug voor de spoorbrug over het Noordzee-kanaal bij Zaandam. – De landen in de Hem gelegen heten ook hemlanden. || De Hem-landen (bij Zaandam), SOETEBOOM, *S. Arc.* 283. Hemmenlandt (onder Assendelft, in Buitenhuizen) *Polderl. Assend.* I f° 11 r° (a° 1599). IJsbrant Claesen, genaemt Hemmelant, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – *Evenzo*: die hemacker (te Assendelft), *Polderl. Assend.* I f° 71 r° (a° 1600). – Zie verder de samenst. **Boevenhem**, **Breehem**, **dobbenhem**, **heinsthem**, **Kostershem**, **Kruishem**, **lafhem**, **Mariehem**, **Reudehem**, **Stekenhem**.

hem (II), vnw. m.; zie *hij*.

Hemakker, znw. m.; zie *hem I*.

Hembrug, znw. vr.; zie *hem I*.

hemd, znw. onz. Daarnaast te Assendelft soms **hiemd**. Zie de wdbb. – Zegsw. Iemand het hemd krap op het achterste spannen, het uiterste van hem eisen. || Heeren, span me het hemd niet zoo krap om het achterste, want as ik me dan bok (*buk*), dan scheurt het, *uit een verzoekschrift om vermindering van hoofdelijke omslag*, a° 1893. – (*Van iemand, die zeer*

stijf en statig loopt:) Hempie raakt me buikie niet, hoofie (*hoofdje*) komt niet uit de plooi, gatje gaat te kerremis. – Vgl. **hemdje-licht-op** en **zijdenhemdje**.

hemdje-licht-op (uitspr. *hempie-licht-òp*), znw. Zeker soort van borrel, jenever op een bijzondere wijze vermengd. – Evenzo elders N.-Holl.

hemdsrok (uitspr. *hemsrok*), znw. m. Zeker kledingstuk voor mannen. *Hemdrok, overhemd van wollen stof*.

hemel, znw. m. Zie de wdbb. – In de houtloods van houtkoperijen. Benaming voor een gedeelte der schuur dat in kleinere vakken is afgedeeled, zodat men er een aantal soorten van hout afzonderlijk kan leggen, boven en naast elkaar (zoals de stukken goed in een lappenwinkel).

Hemelrijk, znw. onz. Naam van een stuk land onder Wormer, dat als een punt tussen de Enge- en Wijde-Wormer, uitsteekt. Ook bij Westzaan lag vroeger land van deze naam, doch dit schijnt thans onbekend. || 't Hemelryck, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. Het hemelrijk, *Polderl. Westz.* III f° 1 r° (a° 1644). – Ook een uitstekende punt lands onder Koedijk bij het Kleimeer heet aldus; zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10. Een dergelijke hoek, die bij St. Maarten in de Zijpe uitstak, heette vroeger de Hemelrijkshorn, welke naam reeds in 1319 voorkomt (VAN MIERIS 2, 214); zie DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 25. – Onder Oosterblokker vindt men een stuk land genaamd het Paradijs. – Vgl. **hel I**.

hemland, znw. onz. zie **hem I**.

hemmeteutje, znw. onz. Een teutig onhandig vrouwspersoon (de Koog). || Ze is toch zo'n hemmeteutje.

hen (I), znw. vr. Verkl. hentje. Zie een zegsw. op **haan**. – Vgl. de samenst. **riethen**.

hen (II), voorz.; vroeger ook bijw. *Dicht bij, in de nabijheid van*. Thans nagenoeg verouderd. || Hij woont hen de kerk. – Hen is ontstaan uit het oudere henne, hende. || Als men door een Verrekijker kijkt, een ding dat ver is hende lijkt, SCHAAP, *Bloemt.* 90. – In de Middeleeuwen en 17de e. is hende in Holl. zeer gebruikelijk; zie *Mnl. Wdb.* III, 327; OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 147; *Tijdschr.* 3, 276. || Als des Menschen leven is op het endt, soo is hem t'oordeel en gherechte hendt, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 88. Ik legh in dieper noodt, omcinghelt van de doodt, en hende by 't verderven, C. RHIJNENBURGH's *Vreughde-bergh* (Hoorn, a° 1664), 1, 18. KIL. noemt hende Fries. Ofri. hend, heind. De latere Fri. vorm is hein; vgl. EPKEMA 202. Elders in N.-Holl nog gebruikelijk (niet) hen of omtrent, (niet) bij of omtrent (*Taalgids* 1, 112; hij was er niet hen noch omtrent, *Hs. Kool*). Algemeen Ned. is heinde en verre. Zie verder **hennebij** in de betekenis van *bijna*.

– Compar. hender. *Nader, dichterbij*. Hender noch verder (gewoonlijk herder noch verder) is nog gebruikelijk. || ik loof niet, dat ik dat zakie klaar speel: ik kom er herder noch verder mee. We komme met al dat gezeur hender noch verder. Het woord is verouderd. || Voort sal hem niemand vervorderen te delven in het Riet-lant voor Pieter Smits, opten Overtoom, hender aen de Wal als de lenghte van een halve roede, elck spit dat bevonden sal werden hender gedolven te wesen opte boete van twee Kennemerschellingen (*keur v. Oostzanen*, a° 1644), LAMS 725. Tot Warder, kanmen hender noch verder, SOETEBOOM, *Hist. v. Waterl.* 36. Dit spotrijmpje op het moeilijk te bereiken dorp War-
{p.143}

der is thans verbasterd tot: Van Warder ken-je harder noch varder.

– Superl. henst, bnw. *Het dichtstbijgelegen*. Thans verouderd. || Noch twee campen veen in Baertges weer over die verste Reeff, ende noch drie ackertges int zelve weer binnen die henste Reeff (Assendelft, a° 1580). *Hs. U.* 19, f° 133 v°, prov. archief. Een stucke lants genaempt het henste Mr. Jannes lant (Westzaan, a° 1603), *HS. T.* 50, f° 279 v°, prov. archief. Die henste leyckveen in Havickenweer (vgl.: die uytter leyckveen int selfde weer), *Polderl. Assend.* II f° 67 v° (a° 1600). 't Henste madt in Jan Koenen-weer, *ald.* VII f° 13 r° (a° 1657). De henste ven (te Krommenie, beoosten de Vaart, *Hs.* (a° 1702), archief v. Krommenie. –

Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. *Keuren v. Waterl.* 55 vgl.: de Henste buyter Breecxsloot, de Henste durck sloot (Landsmeer, a° 1685). – In de Middeleeuwen komt de oudere vorm hendest voor in de naam van een paar weren lands onder Velzen: dat hendeste dammer of damweer (thans nog bekend als Hindersche Dammer en gelegen aan de Westlaan) en dat hendeste laenweer. || Item in dien hendesten dammer anderhalf mad, *Hs. v. Egmond.* f° 13 v° (13de e.) Item in den hendesten dammer die helft van anderhalven made, *ald.*, f° 13 v° en 14 r°. Die helft van anderhalven made in den hendesten dammer, *ald.*, f° 15 v° en 16 r°. Item 1½ mat made in den hensten dammer, *ald.*, f° 39 r°. Een vierendeel van enen zuade (*zwade*) in den hendesten laenwere, *ald.*, f° 14 r°. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 328, waar ten onrechte een andere bet. voor het woord wordt vermoed; de daar vermelde vormen henderste en hentste staan niet in het Hs.

hender, bijw. (compar.): zie **hen II**.

henfuik, znw. vr. Bij vissers. Zeker vistuig. *Een fuik met drie schuttings waarvan er één aan de fuik vastzit*; de andere worden er los tegen aan geplaatst. De henfuik dient om paling te vangen. Bij het vissen in sluizen, zet men aan de ingang een sluisfuik en daarachter, dicht bij de sluisdeuren, een omgewende henfuik, waarvan de opening dus naar die deuren is gericht. De meeste paling zwemt over de sluisfuik heen, maar duikt als ze bij de sluisdeuren komt en wordt dan in de henfuik gevangen. Deze fuiken hebben hun naam *misschien*, omdat ze "hender" (*dichter*) bij de sluisdeuren worden gezet; zie **hen II**.

hengel, znw. m. Daarnaast **hangel**. *Hengelroede*. Zie de wdbb.

hengelaar, znw. m.; zie een zegsw. op **hopen**.

hengels, znw. onz.; zie **hangel II**.

hengeltouw, znw. onz. In een koestal. *Het touw, waarmee de staart der koeien opgehouden wordt*. Het hengeltouw hangt aan een haak; er is een wartel aan bevestigd, die vanzelf aanschuift, en zodoende het losschieten van de staart belet. Soms ook doet een A-vormig hout, dat de A heet, de dienst van de wartel. – Synon. **staartlijn**.

hengsel, znw. onz. Daarnaast **hansel**. Zie de wdbb. De oude vorm is hangels; zie **hangel II**. Vgl. *slaghengsel*.

hengst, znw. m.; zie **boere-karhengst**.

hengstebos, znw. m. Alleen in het meerv. hengstebossen. *Zeker soort van gras, dat het vee niet gaarne eet en dat dus als bossen op het land blijft staan*. Lat. *Deschampsia caespitosa* (OUDEMANS, *Flora* 3, 257; VAN HALL, *Landh. Flora* 264). De benaming hengstebossen is gebruikelijk te Westzaan. Daarnaast spreekt men van **hengstegras**. Elders heet de plant **hondsbossen** of **bent**; zie aldaar.

hengstegras, znw. onz. Hetz. als hengstebossen; zie aldaar.

hennebij, bijw. *Bijna*. || Daar was ik hennebij in 'en wak 'eraakt; gelukkig dat ik 'et nog net zag. De bal vloog hennebij in de raam. Ik had hennebij een prijs 'ewonnen. We benne hennebij thuis. – Soms ook *dichtbij*, *nabij*. || Hij woont hier hennebij. – In deze zin ook bijhen; vgl. *Mnl. Wdb.* op bihende. Dit is echter nagenoeg verouderd. || Het is daar bijhen (*dicht in de buurt*). Hij woont bijhen. – Hennebij staat voor hendebij; zie **hen II**. Het woord komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; vgl. SPIEGHEL (ed. VLAMING) 268: *Heynde by kost niet*.

hennegat, znw. onz. Zie de wdbb. – Knikkeren uit het hennegat, *de knikker met de nagel of knokkel van de duim voortbewegen, in plaats van hem te schieten tussen duim en vinger; nagelen*.

hennehuis, znw. onz. *Kippenhok*. Thans verouderd. || Ten vierden, soo en sal niemant dit padt betimmeren met een hennehuys of iets anders tot nadeel van 't pad, *Hs.* (Zaandijk, a° 1714), verz. Honig.

hennep, znw. m. Zie de wdbb. – De zeildoekfabrikanten onderscheiden drie soorten van hennep: de mannelijke hennep (braakhennep of gelling), de vrouwelijke (schilhennep of

schil) en de onzijdige (benthennep of bent). Deze laatste is taai en donker. – De elders gebruikelijke naam voor vrouwelijke hennep, zaailing, is onbekend. Elders in N.-Holl. spreekt men echter van zaling. || Van nu voortaan (sal) niemandt hem vervorderen eenige Netten ofte Verrendeels ter Marckt te brengen, ofte verkoopen, daer eenighe Salingh ofte Zaetdrager inne ghewrocht ende gebreyt is, ofte die van Hennip gemaect zijn, daar de fijne Hennip uyt genomen is, *Handv. v. Ench. 232a* (a° 1624).

hennepklopper, znw. m. Ook **hennepkloppersmolen**. *Een windmolen*, waarin de hennep, na gekraakt te zijn, wordt gebeukt, om de hennepvezels fijn te kloppen. Zie *Groot* {p.144}

Volk. Moolenb. II, pl. 10. – Evenzo elders in N.-Holl. In andere streken heten deze molens beukmolens (KUYPER, *Technol. 2*, 309).

hennepkloppersmolenaar, znw. m. *Iemand die op een hennepklopper maalt.* || Hennipkloppers-molenaers, hekelaers, scheerders, drijlders, etc., *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie.

hennepul, znw. onz. *Pul van een hen, kuiken.* Zie **pul**. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 86).

henst, bnw. (superl.); zie **hen II**.

herder, znw. m. Daarnaast **harder**. Zie de wdbb. – Ook in de naam der molens de Harder (te Wormer) en het Harderskind (op de Koog). – Eertijds stonden te Zaandijk de papiermolens de Harder, de Harderin en het Harderskind.

herenhuis (met hoofdtoneel op *huis*), znw. onz. *Gemeentehuis*; ook *vergaderplaats van dijken en polderbestuur* (de Wormer). – Vgl. de herberg het Herenhuis, nabij het Kalf aan het begin der Wormer. – Evenzo in de Beemster (*Taalgids 2*, 103). – Ook KIL. vermeldt: heren-huys, raed-huys, stad-huys, *domus augusta*.

herfst, znw. m. Daarnaast soms **horfst** (uitspr. *hòrfst*). Zie de wdbb. || 't Is horfst. – Zo ook elders in Holl.; vgl. b.v. VAN ELSLAND, *Morgenspraak tusschen Jaap en Kees*, 8.

hering, znw. m.; zie **haring**.

herkauwen, zw. ww.; vgl. **neerkauwen**.

herrie. Term bij sommige kinderspelen. – 1) Bij het slofje-onder spelen. Degeen die de slof heeft roept, terwijl hij daarmee op de grond klopt, om de zoeker te waarschuwen: Herrie, herrie, herrie! slof, slof, slof! (Zaandijk).

2) Herrie-herrie-prou (Zaandam), herrie-prou en -proost (de Koog)), errie-errie-sprouw (Wijdewormer, Nek). Zeker vangspel, ook wel scharen en herten genoemd, waarbij de “man” met gevouwen handen de anderen achterna loopt en zoekt te raken. Is iemand getikt, dan moet hij de eerste een hand geven en beiden zoeken nu de overigen te vangen. De rij van vangers groeit dus steeds aan; het spel is uit als allen gevangen zijn. Gelukt het de nog niet gepakten de rij te doorbreken dan mogen zij de vangers slaan totdat deze honk hebben bereikt. Op de Koog wisselen de jongens, voordat het vangen begint, met de “man” de volgende woorden: “Herrie, kookt de pot al?” “Ja, moeder, hij zeurt al.”

hert, znw. onz. Daarnaast **hart**. *Zeker viervoetig dier*; zie de wdbb. || Het Vliegende Hart (naam van een oliemolen te O.-Zaandam). – De vorm hart is ook elders in Holl. en in het Stad-Fri. gewoon.

herten, zw. ww., intr. Zeker jongensspel (Zaandam). Hetz. als **herrie-herrie-prou**. Zie **herrie**. – Het spel wordt ook wel **hertepluut** genoemd. Vgl. **pluut III**, alsmede samenst. als **paardjesket**, **opschuldertjesket** op **opschuiltje** enz.

hesselhamer, znw. m. Smidswerktuig. *Een zware hamer voor het smeden van krukassen*. De hesselkamer is van gesmeed ijzer en bestaat uit een ovale kop van omstreeks 3 Eng. voet lengte, aan een staaf, die tot handvat dient, van 4 voet, en weegt 75 kg. Aan het handvat, vlak achter de kop, is een ring aangebracht voor de takel waarin de hamer bij het smeden hangt. Hij wordt daarbij in horizontale richting voortbewogen en door middel van het handvat

bestuurd. De hesselhamer is nu in onbruik, daar zwaar smeedwerk thans door de stoomhamer tot zijn vorm wordt gebracht. || Een ijzeren hesselhamer bij het vervaardigen van molenkrukken gebruikt, *Catal. Zaanl. Tentoonst.* (1874), n° 357.

hessig, bnw. – 1) *Hitsig, geil, wellustig*; van mensen en dieren. || Wat is die hond hessig. 2) *Warm; van personen (de Wormer)*. Hessig is men alleen ten gevolge van zomerwarmte of broeiend weer; niet door hard lopen of zware arbeid. In dit laatste geval gebruikt men heet. || Ik ken slecht teugen de warmte; ik ben toch zo hessig.

In de Beemster kent men het woord in de zin van *vurig, driftig*. || Het is een hessig paard, het heeft geen zweep nodig. Wat is die man nog hessig, het zweet breekt hem uit van drift (BOUMAN 41). – Hessig staat voor hetsig en dit is een bijvorm van hitsig; vgl. **hette** naast **hitte**. Ned. hitsig betekent *zeer vurig, driftig*, en *wulps*. Bij de 17de-eeuwse Hollanders komen hitsigh en hetsigh ook voor in de zin van *heet*; zie OUDEMANS 3, 123, en *Wdb. op Bredero* 148. Evenzo kent men in Friesl. hetsig voor *warm*, van het weer en van mensen. Oost-Fri. hitsig beduidt *rozig, koortsig*, en *driftig* (KOOLMAN 2, 89).

heten (I), st. ww. Daarnaast **hieten**. *Een naam geven; genaamd zijn*. Zie de wdbb. || Hij hiet Jan. – De vorm hieten is ook elders in Holl. gewoon.

heten (II), ww. Alleen in inf. Bij verschillende spelen (knikkeren, enz.). *De rangorde der spelers bepalen, door met een voorwerp naar een muur of ander doel te werpen*. Wie het dichtst bij het doel komt mag beginnen. || We zelle heten, wie eerst is. Kom, jongens, eerst heten.

hetsig, bnw.; zie **hessig**.

heubel, znw. m. *Heuvel*. Sedert lang verouderd. – Vgl. **Heubelen-akker**.

Heubelen-akker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Blok. Thans onbekend. || Heublen-Akker, *Maatb. Kromm.* I (a° 1639). Heubelen akker, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 20; *ald.* (a° 1680), f° 11. – De akker heet aldus naar zijn oneffene bodem. Heubel was eertijds in N.-Holl. gebruikelijk in de zin van *verhevenheid, heuvel*. Vgl. HADR. {p.145}

JUNIUS, *Nomencl.* 266b: “collis, B. *heubel, heuvele, berchsken*”. Vgl. ook het verwante woord **hobb**, *oneffenheid*. – Heubel komt ook in andere namen van stukken land voor; zie **Heubels-mad** en **Neubel**. – Vgl. ook **heuvel, hogel II** en **nol**.

Heubels-mad, znw. onz. Naam van een stuk land te Westzaan. Thans onbekend. || (Een stuccke lants) genaemt heubels math. *Hs. T.* 49, f° 169 v° (a° 1594), prov. archief. – Zie verder **Heubelen-akker**.

heugel, znw. m.; zie **hogel I**.

heugen, zw. ww.; intr. *Toebehoren*. Thans alleen nog in de Wormer zeer gebruikelijk, doch vroeger ook elders in de Zaanstreek, waar verschillende personen het woord nog kennen als ouderwets. || De lange akker heugt me schoonvader. Dat land heb nog an mijn familie 'eheugd. (Het perceel wordt verkocht) onder conditie, dat dit voors. landt niet sal mogen werden betimmert zoo langh de molen de Haes de verkooper of zijne kinderen of kintskinderen heugt of toecomt. (W.-Zaandam, a° 1715), *Hs. T.* 80, f° 118 v°, prov. archief. – Ook in *Hs. Kool* wordt vermeld: heugen is hetzelfde woord als het trans. ww. hogen, ogen, dat in de Middeleeuwen in N.-Holl. stukken voorkomt. Het praet. luidde (h)ochte, van welke vorm thans geen spoor meer over is. || Item een vierendeel lands, dat Griete van Rolland ochte (bij Egmond, a° 1358), *Hs. v. Egmond, B* f° 3 v° en 11 r°. Item te Wimmenem vier s(celling) jaers, die Jan Buse zijn broder plach te oghen (a° 1358), *ald.*, f° 6 v°. Men moet tot gheen plaetsen ladiken (*baggeren*) voer die son noch nae, buten oerlof (*van hen*) die dat lant hoghen (*keur v. Enkhuizen*, 15de e.), *Wfri. Stadsr.* 2, 225. Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 521 op **hogen**. Vgl. Ofri. aga (pf. *achte*), Ags. agan (pf. *ahte*), in dezelfde zin.

heugenschap (uitspr. *heugənskap*), znw. vr. Daarnaast ook **heugenskip**. *Heugenis*. // Ik heb er nog heugenschap van, dat er gien huis sting (*stond*), en nou is 'et helegaar vol 'ebouwd. – Evenzo in W.-Friesl. // Dat lessie zel 'm lang heugenschip geven. *Sch. t. W.* 1, 303.

heukelen, zw. ww., intr. Te Krommenie in gebruik naast **heuken** (zie aldaar). // Hij heb nogal wat geld verdiend met heukelen.

heuken, zw. ww., intr. *In het klein verkopen*; gezegd van graan- en meelhandelaars, die erwten, bonen, rijst, meel enz. verkopen aan winkeliers en bakkers. // Ze verkopen niet alleen in 't groot, maar ze heuken ok nog al wat. – Zie **heuken**, **heukerij**.

heuker, znw. m. *Iemand die heukt; graan- en meelhandelaar, die in het klein aan winkeliers en bakkers verkoopt*. Zie **heuken**. – Het woord is in de zin van *kleinhandelaar, slijter in kruidenierswaren* ook elders bekend, doch alleen gewestelijk (VAN DALE). Vgl. bij KIL. “*hucker, j. hoecker, huecker, institor, propola, caupo*”. – Het woord komt ook voor in het Ndd. en Hgd. (*höker*) en in Eng. *huckster*. Vgl. verder FRANCK 367; KOOLMAN 2, 97; *Mnl. Wdb.* III, 471.

heukerij, znw. vr. *Verkopen in het klein*. Zie **heuken**. // Ze hebben nogal geld verdiend mit die heukerij. Ik heb nooit veel met de heukerij opgehad.

heul, znw. vr. – 1) *Overwelfde opening in een dijk om gemeenschap te brengen tussen twee door die dijk gescheiden wateren* (Assendelft). Synon. **pomp**. // Een ieder is verplicht ... ten zijnen laste zijnde kunstwerken in de wegen, als heulen, duikers, zijlen en andere ... behoorlijk te onderhouden, *Keur v. d. polder Assendelft* (a° 1894). – Zie verder *Tijdschr.* 9, 243 vlgg. en vgl. *Mnl. Wdb.* op *hole*.

2) In eigennamen. // De Heul (een buurt in het N. van Oostzaan, waarlangs een voetpad loopt; de Heul wordt niet voor het begin der 17de e. vermeld, maar is stellig ouder). Ook weiland, dat aan de weg in de Heul gelegen is, heet de Heul. – Te Krommenie vindt men land, genaamd het Heultje of Heultjesven, tussen de Uitweg en het Twisk. De oudste vermeldingen hiervan zijn: Een stukke lants ghenampt Hoeltyen, *Hs. U.* 137 (a° 1592), prov. archief, 't Heultje, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 33. D'heultjes, *ald.*, f° 36. Wellicht was hier eertijds een heul.

heulie, pers. vnw.; zie **hij**.

heulklos, znw. m. Zeker spel. *Klosspel, een soort van kolven of kloot schieten*. Thans onbekend. // Meede sullen geene heulklos, schuyffbaanen, truktaafels, nogte eenige kaartspeelen of dobbelsteen by niemandt mogen werden nagehouden, *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief v. Wormerveer. – Zie *Teuthonista* 123: “*heulen, schijven, pilare, globare, rotare, contundere*”, d.i. *met ballen of schijven werpen*. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 411 op heul.

Heunken, znw. onz.; zie **Hunken**.

heutemeteut, (uitspr. *heutəməteut*), znw. m. en vr. *Teut, dreutel, onhandig persoon*. – Synon. **hemmeteutje**. // 't Is zo'n heutemeteut, ze schiet niks op mit 'er werk. – Evenzo in het Stad-Fri.

heutemeteuten, zw. ww., intr. *Teutig, onhandig bezig zijn, beuzelen*. Zie **heutemeteut**. // Maak toch wat an (*voort*), ik ken dat heutemeteuten niet zien. Hè, wat ben-je weer an 'et heutemeteuten.

Heuvel, znw. m. Vroeger ook Hovel. Naam van twee eilandjes in de Wijkermeer, onder Assendelft, naar hun grootte onderscheiden als de Grote en de Kleine Heuvel. Zij zijn met de droogmaking van het IJ ingepolderd. // Die cleynen hovel, *Polderl. Assend.* I, f° 76 r° (a° 1600). Die hoevel, *ald.* f° 112 r°. Cornelis Claeses, genaemt grooten heuvel; Dirck Claeses, cleynnen heuvel genaemt, {p.146}

Maatb. Assend. (a° 1635). – Heuvel zal wel hetzelfde woord zijn als Ned. heuvel. Juist door hun hogere ligging zijn deze stukken bven het water van de meer blijven uitsteken. Vgl. *Hs.*

v. *Egmond*, f° 16 v°: Item een hoeveltiaen (*heuveltje*) landes buten op die mere (onder Velzen, 13de e.). – Zie ook **hevel**, **heubel**, en vgl. **Neuvelige ven**.

Hevel, znw. m. Benaming van verschillende stukken land in de ban van Oostzaanden. Thans naar het schijnt onbekend. || Noch een heveltje in Snoeckenweir, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Noch een hevel in Claes Heynenweer, *ald.* – Vgl. **heuvel** en **Neuvelige ven**.

heveld (uitspr. *hévəlt*), znw. m. Meerv. hevelden. Bij de zeildoekweverij. *De sterke, korte draden in de kam, waaraan de schering wordt bevestigd.* Ned. hevel of heveldraad. || Een kam van 45 hevelden. Ik heb 'en heveld stukkend (*een van mijn heveldraden is gebroken*). – De vorm heveld kwam eertijds ook elders voor. Vgl. “hevelt, leenbint vel twijn, licium”, bij HOFFMANN, *Horae Belgicae* 7², 42, aangehaald uit KIL. Evenzo Mnd. hevelte, licium (LÜBBEN). Vgl. verder *Mnl. Wdb.* op heveldraet; DE BO op hevel; KOOLMAN op hefel. **hichten**, zw. ww., intr. Alleen in enkele uitdrukkingen. || Hij het er lang voor 'ehicht, maar nou is hij er weer bovenop (*van een zieke, die lang in bedenkelijke toestand heeft verkeerd*). De rozenboom het er erg voor 'ehicht om er deur te kommen, maar nou zel-i 'et wel houwen. Je hebbe ok lang over dat werk 'ehicht (*lang en met moeite daarover gearbeid*). Ze hicht (*tobt*) nog over de dood van der (*haar*) man. Hij hicht er voor (*van iemand, die te gulzig heeft gegeten en daardoor niet voort kan gaan*). Ik hicht er voor (*ik weet er geen raad mee, ik zie geen kans om door de moeilijkheden heen te komen*). Ze hichtten om de winter deur te kommen. – Hichten is eigenlijk *zwaar en moeilijk ademen, sterk hijgen* en komt in enkele streken in deze zin nog voor (b.v. te Oud-Beierland en Zwartsluis). In de vorm hechten is het woord in het O. van ons land gebruikelijk (*O. Volkst.* I, 121). Zie DE JAGER, *Freq.* 2, 228. – Vgl. het synon. **kirgen**.

hie, znw. vr. *Ooi*. || Breng de ram maar bij de hie. De Melk laauw gemaakt zijnde, wordt 'er in gedaan, de vochtigheidt der Peese van een *Hy*, (soo als die in eenig nat geweeft is) en wat ter zijden geset zijnde, klontert de Melk, SOETEBOOM, *S. Arc.* 264. – Zie verder over dit woord, dat ook in het Mnl., Mhd., Ohd., en Osaks. voorkomt, *Mnl. Wdb.* III, 423 op hie en 793 op ye.

hiel, znw. m.; zie **hieling** en vgl. **slobberhiel**, **hielsleer**.

hieling, znw. vr. Daarnaast ook **hiel**. In de bouwkunde. *De schuine afsnijding aan het onder-eind der schuingeplaatste spanten, waardoor men deze op de wurmt doet sluiten.* || Item elff spanten aen de cap gevrocht met hielinge op de wormt vastgespijckert, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief Assendelft.

hielsleer, znw. onz. In verkl. hielsleertje. *Hielleder*, aan een schaats. || Het hielsleer is uit'escheurd. Me hielsleertje is onderweg 'ebroken.

hiemd, znw. onz.; zie **hemd**.

hiep (I), bijw. Daarnaast **hieps**. *Naar boven, in de hoogte.* Alleen in de uitdr. kop hiep(s), (*hou je*) *hoofd omhoog!* || Kop hiep! Allo, je kop hieps. Je moete je peerd mit de kop hieps lopen laten.

hiep (II), bnw.; zie **iep**.

hiet, bnw.; zie **heet**.

hieten, st. ww.; zie **heten**.

hij (uitspr. *hoi* en *hai*), vnw. Enclitisch gebruikt *i*. || *Hoi* daan (*deed*) 'et. Wet moet-i doen? – 2de naamv. hummes, hum of hem. || “Wie zen boek is dat?” “O, dat is hummes (*het zijne*).” Het is hum (hem) boek (*zijn boek*). – 3de en 4de naamv. 'em, en, als het woord de nadruk heeft, hum. || Ik zien 'em niet. Geef 'et maar an hum. – Vrouw. zij en ze, in de overige naamvallen haar en 'er; 2e naamv. hares, 4de naamv. ook ze. || Ik heb ze niet 'ezien. – In de 1ste naamv. enkelv. zegt men ook wel **hem**, vooral te Wormer. || Hem is er 'eweest. – In het meerv. ook heulie. || We mosten heulie ook maar verzoeken (*uitnodigen*). – In de 1ste naamv. meerv. gebruikt men ze en, met nadruk, zollie (of zullie). || Ze hebben 'er niet 'eweest. Kommen zollie der ok? – In de andere naamvallen (d)erlui en hollie (hullie). In de 4de

naamv. ook ze. || Derlui voorkamer is erge klein. Loop effen na haarlui toe. Dat waar (*was*) gemien van derlui. Daar heb-je haarlui ok. Hollie huis was toe. Ik zel 'et hullie wel zeggen. Roep ze maar hier. – Wederkerige werkwoorden worden nog geconstrueerd met hem, en niet met zich. || Hij moet 'em er nog ers op bedenken. Ze schaamt 'er niks. – Zegsw. hum van der hummes, dinges, hem. || “Wie?” “Nou, hum van der hummes.” Daar heb-je hum van der hummes ok. – De meeste der hier genoemde vormen van het vnw. zijn ook elders in Holl. en Utrecht gebruikelijk.

hik, znw. m. *Een bepaald aandeel in de verponding*. Thans verouderd. || Soo stellen die van Wormer ende Jhisps dese Schattinghe by Oogh, Hick en Prick, ende doet een Oogh Schots twaelf hondert guldens aen gelt; soo dat de gene die twaelf hondert guldens heeft by de Cas, ofte op Renten staende, die werdt op een Oogh ghestelt; ende een Oogh wederom wert verdeelt in acht deelen; ende een Man ofte Vrouw geen middelen hebbende, moet evenwel betalen naer advenant, een achtste-part, genaemt een Prick, ende geniet daer voor Buerrecht, ende belooft het Oogh

{p.147}

ende de Prick respectivelijck veel ofte weynigh, naer die kosten dat jaer vallen: Wederom, een Man ofte Vrouw, ofte bestorven Kinderen, die hebben 150 guldens aen goet, staen mede niet hoger als op een Prick: Yemant hebbende 300 guldens aen goet, die wert gestelt op een Hick; ende die 450 guldens aen goet heeft, die werdt ghestelt op een Hick ende Prick: 600 gulden is een half Oogh, 750 gulden is een half Oogh, Prick; 900 gulden half Oogh, Hick; 1050 guldens half Oogh, Hick ende Prick; 1200 guldens maekt een Oogh Schots (a° 1660), LAMS 149 vlg. – Hik komt van het nu verouderde ww. hikken, hakken, pikken, prikken (*Mnl. Wdb.* III, 434) en is eigenlijk de benaming van zeker teken, dat op de kerfstok voor de verponding werd gesneden, ter vertegenwoordiging der waarde van 300 gulden. Zie verder **prik I**.

hikken (I), zw. ww.; vgl. **verhikken**.

hikken (II), zw. ww., intr. *Zwaar hijgen*. Thans verouderd. || Ik zie, o keurman, 't heyl van ons vergrooten, wen gy den overmaat des modders uyt de slooten doet baggeren, daar zy den blanken visch verstikt en grondig maakt; ook 't kroos, waaronder hij vaak hikt en wentelt op den rug, begeerig na de vlieten, die helder als cristal, in 't zwemmen noyt verdrieten, *Hs. Visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. – Vgl. Ned. hikken, *de hik hebben*, en zie **hichten**.

himphamp. Alleen in de zegsw. *'t is himphamp of de gebraden oliemolen, wat is dat lekker gebakken* (Zaandam). – HARREBOME 3, lxxxvij, vermeldt: het helpt zoveel als een himphamp op een mosterdmolen. Wellicht is de Zaanse zegsw. hiervan een verbastering. Een himphamp is een gebrekkig, hinkend persoon, een sukkel, of een ding dat gebrekkig en ondoelmatig is (DE JAGER, *Verscheidenheden* 145; KOOLMAN 2, 86). In Friesl. is hymphamp een wanstaltige onbehaaglijke opeenstapeling van niet bijeenpassende voorwerpen (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 57).

hinkeltjes-ket, znw. vr. Zeker kinderspel. *Hinkelen*. Zie **ket I**. Willen we hinkeltjes-ket doen?

hipje (uitspr. *hippie*), znw. onz. Alleen in de uitdr. leut met hippies, *koffie met suiker*.

Wellicht zijn hippies dus oorspronkelijk *kandij-klontjes*.

hippeldeklink, znw. m. en vr. Daarnaast **hipperdeklink**. *Iemand die pas komt kijken, spring-in-'t-veld*. || Wat 'en aardige hippeldeklink (*van een klein kind, dat pas begint te lopen*). Wou zo'n hippeldeklink ook al 'en duit in 't zakkie doen (*meepraten*)? Wij oudjes kennen 'et dansen gerust an die hipperdeklinkies overlaten. – Overdr. ook van *zaken die klein zijn*. || Ik kon dat mandje met peren wel goeie koop krijgen, maar er waren zoveel hipperdeklinkies onder, dat ik 'et niet 'edaan heb. – Hippelklinkje, hippeklunkje, is in de 17de en 18de e. bij Holl. schrijvers gewoon. || Dit hippeklunkje, dat ierst uyt den dop komt gekropen, wil al me (*mede*) beginnen na ien Vryster te lopen, STARTER, *Dazaide* (ed. 1621), 30. Gy hippe-

klinckje, die uyt 't snapper-beckje stoot, soo veel onnutte praet, te kleyn syn all' uw leden, om voor een man te gaen. H. BRUNO, *Mengelmoes v. verscheyde Ged.* (ed. 1666), 12. Op dien mooijen stier, die wel een douzein zulke hippeklincjes dragen kon, FOKKE, *Boertige reis* 1, 84. Heur seun Michel, dat hippelklinckje, leeft er te beter van, VAN SANTEN, *Van 't een op 't aer* (ed. 1624), 1. – Een hippel(de)klink is eigenlijk *iemand, die hippelt met de klink* (het achterste). Het woord is op dezelfde wijze gevormd als schuddegat, kwikstaart, lichtekooi, enz.

hippen, zw. ww. Daarnaast ook **huppen**. Zie de wdbb. – Zegsw. Hup in de rondte, *loop rond*, Fra. *soit!* || “Hoe zullen we dat nou anleggen? Weet jij 'et?” “Ik niet.” “Ik ok niet.” “Nou, kom-an, hup in de rondte, 't zel wel butteren ('t zal wel goed aflopen)”. – Vgl. **hipper**, **beenophipper** en **hipzaal**.

hipper, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als term bij het molenspel (negenstukken). De partij, die nog maar over drie schijven te beschikken heeft, verdubbelt deze stukken en wordt hipper, d.i. mag met die stukken hippen of overspringen, wat aan de andere partij niet geoorloofd is. Ook de dubbele stukken zelf heten hippers. – In de Beemster zegt men in dezelfde zin hipperdepip (BOUMAN 41).

hipperdeklink, znw.; zie **hippeldeklink**.

hipzaal, znw. vr. *Danszaal, danshuis*. (Zaandam). Van hippen in de zin van *dansen, hippelen*. || Gaan-je mee na de hip-zaal?

hitte (?) znw. Alleen in een schommelrijm: “As de bruid van Laaie (*Leiden*) of komt, dan leggen ze grote vuren an, van hitten en van schitten, daar gaat de bruid bij zitten.” – Varianten van dit rijm, dat aldus alleen te Wormerveer en Krommenie bekend schijnt, hebben “van heeten, van zweeten” en “van heeden, van zweeden”, doch in deze lezingen is het rijm in de war. – Hitte, heete of heede moet een brandbare stof aanduiden evenals schit(te); zie aldaar. Moet men denken aan Fri. hijde, hiede, *geplozen touw*. Ned. heede, *grof vlas, grove hennep*? **hittertje**, znw. onz. *Een klein onbeduidend scheurtje*. Synon. **kittertje**. || Ik heb 'en hittertje in me jas. Er is 'en hittertje in dat servet. – Overdr. *een onbeduidend gebrek, kleine beschadiging*. || Och kom, koop 'et maar, zo'n hittertje zel 'en hardloper niet zien. – Ook *een kleinigheid, een niets*. || 't Scheelt maar 'en hittertje. – In Overijssel zegt men hikkertje voor een klein, *door een scherp werktuig veroorzaakt, gebrek in linnengoed* (*Mnl. Wdb. III*, 435). {p.148}

hobbekaas, znw. vr. Daarnaast **hobbekees**. *Kaas, die gemaakt wordt van uitgeroomde melk; ordinaire, slechte kaas*. Synon. *uitgeroomde kaas*. Hobbekaas is ook in het algemeen *kaas die niet goed gemaakt is en daardoor gebreken krijgt (inzakt b.v.)*. || Dat's 'en hobbekaas. Die van den Banne van Oost-Zanen vertoonen over al de Drietande Vork mette Hobbekeesjes, 't welke onder de hare verkregen was door 't Overenteren van een Voorraet Schip, daer in gemeynt wierd', den Spanjaerd in de ribben te steeken, daer de Keesjes aen hangen bleven, tot een vermaek vertoont, nu tot een kenteeken van kloeken moedt omgevoert wordt, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 15 (het wapen van Oostzaanden is: *in goud een drietande mestvork met een platte groene kaas aan elke punt*; zie G. J. HONIG, *Zaanl. Gemeentewapens* 26 vlgg.) – KIL. vermeldt: “hobbe, Holl. j. kanterkaese, *caseus maior*”. Naar het schijnt was een hobbekaas dus vroeger *een platte, groene kaas*. Vgl. **kantert**. – Het woord behoort bij het thans verouderde hobben, *hobbelen, heen en weer bewegen*. Zie **hobbig**.

hobbel, znw. m. In de uitdr. in de hobbel, *in de war, vertist*. || Wat zit die kloen (*kluwen*) in de hobbel. Drijlklossen in een hobbel, *Hs. invent.* (a° 1681), archief v. Krommenie. – In den hobbel komt ook bij vroegere Holl. schrijvers voor, b.v. bij WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 6, 240: “Indien zy door een onzer puik extra Poëten moest beschreeven worden, dan zou hy al rasch alles in den hobbel gegooit hebben”. In Utrecht spreekt men van “de boel in de hobbel brengen” of “schoppen”. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 122.

hobbelschuit, znw. vr. *Zeker soort van visschuit zonden bennen, waarin dus zomaar het water gegooit wordt, waar men de gevangen vis in doet.* Achter in zulk een schuit staat dan een persoon, die het vaartuig in hobbende beweging houdt, om de vis lucht te geven; als er geen beweging in het water was, zou de vis sterven. Vgl. het vissergezegde: “Hobbel, of de vis gaat dood”.

hobbezak, znw. m. *Iemand die lomp, onbehouwen in zijn bewegingen is, of zoutzakig, onbehaaglijk, sukkelig loopt.* Ook iemand die er raar insteekt, die kleren aanheeft, welke niet passen. || 't Is 'en hobbezak. Wat ben-je 'en hobbezak (tot een onbehouwen meisje). – De Hobbesak was ook de naam van een molen te Zaandijk, die zeer lomp van model was. – In de 17de e. komt het woord als geslachtsnaam voor. || Pieter Simonsz. Hobbesack (schepen van Wormer, a° 1606), LAMS 539. – KIL. vermeldt: “hob-sacken, inepte saltare aut tripudiare, dare motus incompósitos” d.i. onzinnig dansen en springen, onbeholpen bewegingen maken. – Het woord behoort bij hobben, heen en weer bewegen; vgl. **hobbekaas** en **hobbig**. Zie **hobbezakkig**.

hobbezakkig, bnw. *Onbehouwen in zijn bewegingen, zoutzakig.* Ook onbeholpen gekleed, sokkerig in de kleren. Zie **hobbezak**. || Wat loopt-i hobbezakkig. Trjn ziet er altijd zo hobbezakkig uit.

hobbig, bnw. Van weke, slappe kaas, die in elkaar is gezakt, zegt men: die kees is hobbig. Zie verder **hobbekaas**.

hoed, znw. m.; vgl. **boerehoed**.

hoedekas, znw. vr. – 1) *Foudraal voor een manshoed* (steek). In de vorige eeuw gebruikelijk; thans verouderd. || Een hoedekas met een hoed, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1766), prov. archief. 2) In een pelmolen. *Een gaffelvormige ijzeren bus, die rondom het steenspil ligt en in de legger onder de steen bevestigd is.* In elk der drie uitsteeksels is een ijzeren neut besloten, langs welke neuten de bol van het steenspil loopt. – Dit toestel is zo genoemd, omdat het in vorm enigszins geleek op de driekantige hoedekas, waarin de steek werd bewaard.

hoef, znw. vr. Afgekort uit hoeve. – 1) *Hoeve, een stuk land van bepaalde grootte*, Lat. *mansum*. Zie *Mnl. Wdb.* III, 487. Thans verouderd. || Enen streng daeran ... ende een hoev (Assendelft, 13de e.). *Hs. v. Egmond*, f° 13 r°. Een half mad made doer drie hoeven op groet acker gaende, ... in dien hoeft campe ende in dien drie hoeven, *ald.*, f° 12 v°. *Bergen leidt, gelijk Akersloot*, in veele Hoeven verdeelt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 516. – De vorm hoef is ook elders in N.-Holl. algemeen; vgl. plaatsnamen als Egmond op den Hoef, St.

Hippolytushoef, Kortenhoef, enz., en *Bijdr. v. h. Bisd. Haarlem* 4, 258: De helft van een hoeff lants, leggende in den ban van Heemskerck by der Duyn (a° 1470). Noch ... die helft van de anderhalve hoeff leggende by der Duyn, *ald.* 259. – Een hoof is 16 Morgen, *Advers. Oostwoud*, f° 282 en 284. – Zie **Voorhoef**.

2) *Hoeve, boerderij.* Weinig gebruikelijk. Men spreekt gewoonlijk van boereplaats of stolp. Vgl. **Hoefakker**, **Hoefven**.

Hoefakker, znw. m. Naam van verschillende stukken land. Zo genoemd omdat er een hoof (*hoeve*) op stond. Zie **Hoefven** en vgl. **Stolpakker**. || De Hoefacker (te Krommenie, in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 57. De Hoefacker (te Krommeniedijk), *ald.*, f° 145.

Hoefven, znw. vr. Naam van een stuk weiland te Krommenie. Vgl. **Hoefakker**. || In de hoofven (op de Heiligeweg), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 145.

hoeik, znw. vr. Meerv. hoeiks en hoeiken. *Een ouderwetse, lage houten kinderwagen, die van voren door middel van een stok met handvat wordt voortgetrokken* (Assendelft). Deze soort van wagens raakt in onbruik en daarmee ook het woord. Men verhaalt hoe een manke Assendelver schoolmeester 's avonds

{p.149}

met de hoeik achter zich naar huis terugkeerde, maar onderweg zijn kind uit de hoeik verloor en tot grote schrik van zijn vrouw met de lege wagen thuis kwam, en dat de kinderen hem

later narielen: “Meester, je strooie (*verliest*) je kind”. – Het woord is ook in W.-Friesl. bekend. Hoeike beduidt daar echter *prikslede*. Te Enkhuizen spreekt men van hooike. Vgl. *Hs. Kool*: “hooike, te Enkhuizen: *prikslede*, die door hem die er op zit over het ijs of de sneeuw voortgestoten door middel van twee gepunte stokken”. || (Is geordonneerd) met geen Steenen op de Leyen te werpen, ofte andere dertelheyt met Sleesjes ofte Hoykes over de voorsz. Brugge ofte door de Beurs te loopen, gepleeght sal mogen werden (*keur op de korenbeurs*, 17de e.), *Handv. v. Ench.* 382a. – In *Wfri. Stadr.* 2, 71, wordt geordonneerd: “Men sal alle doodkisten ... maken van hueychoute ofte van andere dunne ende lichte berderen”. Met hueychout zal wel bedoeld zijn *hout voor hoeikes*. Priksleetjes en kinderwagens worden van dunne planken gemaakt.

hoek (I), znw. m.; In verkl. hoekie ook wel voor een *stukje*. || Ik heb nog wel ’en hoekie vuur voor je test. – Vgl. *Kaaphoek, Kathoeken, Klauwershoek, scheerhoek*.

hoek(II), bnw. *Hoedanig*. Daarnaast **hulk**, **huk**. || Hoeke waren ’et? Ik krijg nuwe schaatsen voor me verjaardag, maar ik weet nag niet hukke ’et bennen. Hulke delen moeten we voor die schoeiing nemen? – Hoek is ook te Amsterdam en op Urk bekend (*O. Volkst.* 1, 36; *Taal- en Letterb.* 6, 35) en ook elders b.v. in het Stad-Fri. en Gron. – Hoek beantwoordt aan Mnl. hoelijc, Ofri. hwelik, hulk, huk. Ned. welk; vgl. FRANCK op welk.

hoeksteentje, znw. onz. Ook **hoekstientje**. *Het bovenvlak van het ter weerszijden van de schoorsteenmantel uitgebouwde gedeelte van de muur*. Hetz. als *schoorsteenbordje*. || Geef me tabakspot ers an; hij staat op ’et hoekstientje.

hoep, znw. m. *Hoepel*; zie de wdbb. – Bij de kuiperij worden de hoepen om een ton of kuip naar hun ligging onderscheiden in buik-, hals- en endhoepen of endhoepels. De buikhoepen zijn gelegd om de buik van het vat en de endhoepen om het uiteinde bij de kimme; de halshoepen liggen tussen beide in. || Hoep komt ook voor als naam van stukken land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Een stucke landts genaempt die hoep, *Hs. T.* 50, f° 21 v° (a° 1598), prov. archief. Die ¹/₂ hoep, 269 (roeden). *Polderl. Westz.* III f° 73 v° (a° 1644). Noch 2 hoepstreden (een streep is een *lange smalle strook land*), *ald.* II (a° 1629). Waarschijnlijk zijn hier stukken land bedoeld, die om een ander stuk land heen liggen, en is het woord dus synon. met **omloop** en **doolhof**. Een vallei in de duinen onder Castricum, die een boogvormige gedaante heeft en waardoor een beek loopt, die een halve cirkel beschrijft, draagt de naam van Hoep; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 15. Ook een buurt te Schagen heet de Hoep.

hoepel, znw. m.; vgl. **hoep**.

hoer, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als benaming voor een *tol die altijd op zijn kop terecht komt*.

hoeredop, znw. m. Ook **hoerepul**. Ook als benaming voor een *miskleurige, niet goed* (of *scheef*) gebakken knikker.

hoerekind, znw. onz.; zie de wdbb. – Ook als naam van *zekere basterdsoort van vis*. Hetz. als **kolk**; zie aldaar. || Moet ik je dat nou nog leren, dat ’et gien brasem is, maar ’en hoerekind? – Ook *zekere schaaf*, gewoonlijk **horletoet** genoemd; zie aldaar. In deze zin ook te Amsterdam.

hoerepul, znw. m.; zie **hoeredop**.

hoereschroevert, znw. vr. *Iemand die bij vrouwen van verdachte zeden loopt*.

hoes, znw. vr.; zie **hoos I**.

hoest, znw. m.; vgl. **broekhoest**.

hoesten, zw. ww., intr. Zegsw. Ik zou je wat hoesten, *ik doe het niet, ik geef er de brui van*. Vgl. bij VAN DALE; ik heb er de hoest van, *ik ben het moede*; ik hoest hem wat, *ik bekreun mij niet om hem*. – Ook als sterke verzekering: As dat niet waar is, leet (*laat*) ik me hoesten.

hoesteproest, znw. m. en vr. *Iemand die hoesteproest*. Zie **hoesteproesten**. || Wat ’en hoesteproest. Daar komt de hoesteproest weer an.

hoesteproesten, zw. ww., intr. *Hoesten en proesten*. || Hij zit maar aldoor te hoesteproesten. Hoesteproestende kwam ze anlopen. – Vandaar **hoesteproest**.

hoetelaar, znw. m. *Kleinhandelaar*. Zie **hoetelen**. || Der bennen hier heel wat hoetelaars. Hij probeert, of-i as hoetelaar nog wat verdienen ken. – Evenzo in de Beemster. – Vgl. KIL. ”hoeteler j. soeteler, caupo sordidus”.

hoetelen, zw. ww., intr. – 1) *Beuzelen, broddelen*. In deze zin algemeen Ned.: zie de wdbb. || Wat zit je weer an die klok te hoetelen, je ken ’em toch niet maken. Hij hoetelt maar zo wat. 2) *In het klein handelen*; van iemand die met klein kapitaal handel drijft. || “Wat doen-je nou voor de kost?” “Och ik hoetel tegenswoordig zo’n bietje.” – In deze zin ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 42). Vgl KIL, “hoetelen, soetelen, *cauponari, ex rebus velissimis quaestum captare*” – Zie **hoetelaar**.

hoeve, znw. vr.; zie **hoef**.

hof, znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. **doolhof**. – Ook als naam van verschillende stukken land. – a) Het Hof te Assendelft, in het Zuidend bij de Vliet; de plaats waar in de Middeleeuwen het slot der Assendelver ambachts-
{p.150}

heren stond. Vgl. *Handv. v. Assend.* 3. Vandaar ook de geslachtsnaam VAN ’T HOFF, die gedragen werd door de bewoners van die plaats. || Die meed bijt thoff, *Polderl. Assend.* I f° 111 r° (a° 1600). Noch dat hoff (eigendom van Cornelis vant Hoff), *ald.*, f° 112 r°. Die Vlietsven bijt hoff, *ald.* II f° 111 v° (a° 1600). – b) Het oude Hof of de Hoflanden, land te W.-Zaandam, buitendijks; de plaats waar het oude kerkhof van het in de Middeleeuwen verwoeste dorp Zaanden lag. Vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 283 en 287; *Out-Zaanden* 31. – Zie ook **kerkhof**. || Dat ouwe hoff, *Polderl. Westz.* I f° 9 (a° 1628). – c) Het Hof te Krommenie, in het Noordend, Naamsoorsprong onbekend. || Van Gerrit Thuynier, van Aechtje Paulus, t’hoff, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 42. Het hoff van Gerrit T(u)ynier, ’t hoff van Aght Poulus, *ald.* (a° 1680), f° 24.

hogel (I), znw. m. Daarnaast **heugel**. – 1) *Schoorsteenhaal; de platte ijzeren reep met gaten, waardoor de haak gestoken wordt, waar men de waterketel aan hangt*. Zie de wdbb. op **heugel**. De vorm **hogel** is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk, reeds in de Middeleeuwen. || Een hangijser, een hogel, een brantroe, *Hs. v. Egmond D.* f° 17 v° (a° 1485). Zie ook *Mnl. Wdb.* III, 514. – Vgl. **hogelhaak**, **hogeltouw**.

2) In een dommekracht (*harmen*). *De platte ijzeren reep met tanden, die door het raderwerk naar boven gewonden wordt*.

3) In een houtzaagmolen. *De getande ijzeren reep, die door de krabbelaar wordt voortgewonden en zo de slede in beweging brengt*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4. || Dan klautert d’onderst Krabbeleer en Winrats-Spil zijn ronsel weer, en grijpt den Hoogel in zijn tand; dan kruipt de slee de Moolen lang(s), *Saenl. Wassende Roos* 23.

hogel (II), znw. m. Als benaming van verschillende stukken land te Assendelft. Thans onbekend. || Griete Gerrits hoogeltgen (in het Smalle weer); Dirck Bieren hoogeltgen (in Neel Baerts-weer); Flooris Pietersz., de hoogelcamp; Flooris Pietersz., genaemt de suyder hoogel (in het weer achter Baert Jan Dirck Everts uit), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Een acker lants genaempt die hooghelcamp, *Hs. U.* 19, f° 179 r° (a° 1580), prov. archief. Die hoogelveen in Jancke Maerts-weer, *Polderl. Assend.* I f° 166 r° (a° 1600). – Wellicht waren deze stukken land hoog gelegen of hobbelig. **Hogel** beantwoordt althans in vorm aan Hgd. **hügel**, heuvel. – Vgl. **heubel** en **heuvel**.

hogelhaak, znw. m. *De losse haak, die door de hogel wordt gestoken en waaraan men de ketel hangt*. Zie **hogel I**. || Een potseel, een hogelhaak, een koopere maat, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1730), prov. archief.

Hogelkamp, znw. m.; zie **hogel II**.

hogeltouw, znw. onz. *Het touw, waaraan de hogel hangt.* Zie **hogel I**. || Een kopere potje, een blikke schuymspaand, die hogeltouwen, *Hs. invent.* (Kr'nie, a° 1796), prov. archief.

Hogelveen, znw. vr.; zie **hogel II**.

hok (I), znw. onz. Zegsw. *Een hok met jongens, een groot gezin.* || Ik hoor dat hij trouwen gaat; hij zel wel gauw 'en hok mit jonges hebben. – Zie nog een zegsw. op **eend**, en vgl. de samenst. BEENEHOK, **doppehok**, **drijlhok**, **hondehok**, **meesthok**, **melkhok**, **poddehok**, **raphok**.

hok (II), znw. m. *Hoop karwij, die op het veld staat te drogen.* Koren staat aan schoven, karwij aan hokken. || De karwij staat al an de hok. – In Drechterland heten ook de *hopen*, *waarop het koren eerst te drogen wordt gezet*, **hokken**. Later worden enige hokken samengevoegd tot een **schelf**, die langer op het land blijft staan. – Vandaar ook de samenst.

hokketouw, *touw waarmede de hokken worden opgebonden.* – Evenzo elders in N.-Holl. (*O. Volkst.* 2, 175). In de prov. Antwerpen noemt men een hoop graan, die te drogen staat, en een hooiopper **hok**. || Het koren staat in hokken (*Ons Volksleven* 3, 99). Evenzo is in Gron., Oost-Fri. en elders in Nederduitsl. **hok**, **hokke**, gebruikelijk voor een *hoop korengarven, turf*, enz. (MOLEMA 162; KOOLMAN 2, 98).

***hokelen**, zw. ww.; vgl. **ophokelen**.

hokeling, znw. m. en vr. Daarnaast **hokkeling**. *Eenjarig kalf.* Ook een *eenjarig schaap* heet **hokkeling**. – In het ene dorp hoort men **hokeling**, in het andere **hokkeling**. Evenzo elders in N.-Holl. In W.-Fri. zegt men ook **hoekeling**. – Vgl. KIL. “**hocklinck**, j. **hockelinck**” en “**hocklinck**, Holl. Fris. j. **varse**”, *junix*. – De vorm **hokeling** vindt men ook *Octr. v. d. Oude Zijpe*, Titel 32, art. 3 (a° 1710).

hokkelbuisje, (uitspr. *hokkəlboisie*, met hoofdtoon op *hok*), znw. onz. Alleen in de uitdr. **kom maar in me hokkelbuisje** (van een ouder persoon tot een kind), *kom maar tussen mijn knieën (bij mijn schoot) staan, dan zal ik je wat troetelen, liefkozen.* – Vgl. het in de 17de e. bij Holl. schrijvers zeer gewone **hokkel**, **hokje**, *kleine ruimte, hoek*. || Wat het hy in zyn hooft winckeltjes, en kassen, en hockels en laadjes, BREDERO. *Moortje* 504. Al schoor-voetend' de Jongst in cruypt, en yewers soeckt een hockeltje, *Rodd'rick* 660. Daer zijn in huys geen hockels noch hoecken, of sy selse een hielen dagh doorsnoffelen en doorsoecken, HOOFT, *Schijnheyligh* (ed. 1644), 24. Vgl. verder DE VRIES, *Warenar* 194; OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 137. – De samenst. **hokkelbuisje** is daardoor echter niet verklaard. Waarschijnlijk is **buis** hierin hetzelfde woord als Fri., Gron., Oost-Fri, **buse**, **buus**, **zak**, en komt **hokkel** van **hokkelen**, *bij elkaar hokken, kroelen*, dat afgeleid is van het znw. **hokkel**.

{p.151}

hokkelen (I), zw. ww., intr. *Bij elkaar hokken, kroelen.* || Met de koud hokkelen ze allegaar om 'et vuur. Het hokkelt alles bij mekaar. Sommige vissoorten blijven altoos bij elkaar hokkelen, om mekaar zo te verdedigen tegen de vijanden. – Het woord komt ook in de 17de-eeuwse kluchten voor; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 230. In W.-Fri. zegt men **hokkelen**, **hokkeren** voor *zich warm kleden* (Navorscher 15, 45).

***hokkelen (II)**, zw. ww.; vgl. **ophokkelen**.

hokkeling, znw.; zie **hokeling**.

hol (I), znw. onz. Verkl. **holtje**. -1) *Uitholling*. Zie de wdbb. – **Met hollen en dollen**; zie **dol III**. – **Holtje** of **boltje**, kinderspel, waarbij men raadt of een opgegooide pet op de holle of de bolle kant zal neerkomen; een variatie op *kruis of munt*. Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 215b: **hol** oft **bol**, en WINSCHOOTEN, *Seeman* 85.

2) *Gat, achterste*. || Ik zel je 'en klap op je hol geven. Gaan mit je hol op 'en warme stoof zitten, den (*dan*) wordt 'et wel warm. – Zegsw. **hol over bol**, *hals over kop, in aller ijl*. || Hij viel hol over bol de trappen of. Ze liep er hol over henen. De uitdr. is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Vroeger luidde de zegsw. ook **over hol over bol** en **over hol en bol**. || De Amsterdammers hadden haer sluysen opgehaeldt ... waer over de Boeren daer omtrent over

hol over bol haer Weyden voor de Besten mosten verlaten, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 71. Vele (wierden) dood-geslagen en gevangen ..., en andere (namen) over hol en bol de vlugt, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 71. Zie verder ook *Ned. Wdb.* III, 288.

hol (II), bnw. Zie de wdbb. – Ook *laagliggend moerassig*, van land. || De Holle akker (naam van een stuk land te Wormerveer). – Ook van de windrichting. || 't Is 'en hol-zuiden wind (*die uit ZZW. komt*). As de wind uit 'et hol-zuiden waait, komt er gewoonlijk slecht weer. – Vgl. **hollerd**.

holkop, znw. m. *Zeker soort van aal, met schrille kop.*

holleblok, znw. onz. *Klomp*. || Zet je holleblokken maar bij de deur. Ik zel je mit me holleblok op je ziel slaan. – Te Assendelft zegt men hollefblok; vgl. **hulft**. – Vgl. KIL. “holblok, klompe, *calopodium*, *solea lignea*, *calceamentum ex ligno cavato confectum*”. In de 18de e. ook hoolblok, b.v. ROTGANS, *Boere-kermis* 4: “De hoolblock was versmeeten”. Ned. holsblok.

hollebollig, bnw. *Hobbelig, ongelijk*. || Wat is de grond hier hollebollig. – Evenzo in de Beemster. In het N. van N.-Holl. gebruikt men hollebollig ook van onstuimig water. || Het ken goed hollebollig wezen tussen Wieringen en de kust. – Hollebollig komt van hol en bol, doch kan onder invloed staan van het woord hollebollig, holbollig, obbollig, oubollig, dat verbasterd is uit abolgig, en o.a. betekent *toornig, uitzinnig, gek, dwaas, ongerijmd*. Vgl. *Mnl. Wdb.* I, 5; OUDEMANS 5, 1 en 478. Dit woord leeft voort in het zeer bekende kinderrijm: “Heb-je niet gehoord van den hollebollen wagen, waar die hollebolle (*of* schrokkerige, gekke) Gijs op zat?”

Hollerd, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Noch die hollert van Cornelis Claesz. Keesen, *Polderl. Westz.* III. f° 74 r° (a° 1644). – De hollerd zal wel zijn *laag, moerassig land*; zie **hol II**. – Vgl. **bollder**.

Hollesloot, znw. vr. Naam van een water bij W.-Zaandam, tussen de Hoorn en de Hem; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. De Hollesloot was voor de droogmaking van het IJ dikwijls zeer onstuimig; vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 572: “er stondt een schielijken sterken windt op, die de *Hollesloot* seer aan 't hollen maakte”. De naam komt reeds in de Middeleeuwen voor. || Die visscherie vanden Holen Sloot, *Oorl. v. Albr.* 314 (a° 1399). Vgl. verder de plaatsen aangehaald bij DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 98. – Het water heet ook de Hoornsloot.

hollewiet, znw. onz. (?) Te Assendelft gebruikelijk voor hol, *achterste*. || Wacht weerstiense jongen, ik zal je ders voor je hollewiet komme!

hollie, vnw.; zie **hij**.

homp (*uitspr. hòmp*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook *groot drinkglas*, bokaal. Waarschijnlijk overgenomen uit het Hgd. humpe. || Drie groote hompe, *Hs. invent. Louwe* (a° 1756), Zaanl. Oudhk.

hompel (*uitspr. hòmpəl*), znw. m. *Iemand die mank gaat, hompelaar*. Vgl. Ned. hompelen. || 't Is 'en hompel. – In de 17de e. ook als bijnaam. || Gestorven Piet(e)r Egbertsz. Hompel, *Journ. Caeskoper*, 5 Mrt. 1697.

hond (I) (*uitspr. hònt*), znw. m. Zegsw. Wat is mijnheers hond 'en groot beest, wat heb-je een verbeelding van je zelf. – 't Is een rijk hondje, *een rijkaard*. || Nou hoor, ze is 'en rijk hondje. “Wel, wel, heb-je twee kwartjes gekregen voor de kerremis? Jij ben ok 'en rijk hondje.” – Er zit geen hond op zijn zak, maar een leeuw, hij is verbazend gierig. Vgl. de artikels over het haar van den hond in *Tijdschr.* 12, 140 vlgg. en 251 vlgg. – Vgl. de samenst. **roodhond**.

hond (II) (*uitspr. hònt*), znw. onz. *Zekere landmaat, ter grootte van 100 □ roeden*. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 55. || Vier hond is een mad, zes hond een (Rijnlandse) morgen. – Ook als naam van vele stukken land; zo genoemd naar hun grootte. || Dat hont in Arent Jan Cillen-weer, *Polderl. Assend.* I f° 49 r° (a° 1600). Dat hont lants in Dirck Maerts-weer, *ald.*, f° 71 r° (a° 1600). De Tweehond (*of* de Tweehonderd roed; in het Westzijderveld). De

{p.152}

Driehond (te Oostzaan). Dat drie hont lantsgen aenden dijck, *Polderl. Assend.* I f° 41 r° (a° 1599). Maerten Huyghen, genaemt de drie honlants; Jan Claesen Ryael, genaemt de drie hontlants; Willem Gerrebranden drie hont lants, Maatb. Assend. (a° 1635). Claes Claesen Wijffes vijfthondt, *ald.* (a° 1635). Vijff hondt en een halff maetge (twee stukken land te O.-Zaandam), *Koopbrief* (a° 1617).

hondebeien (uitspr. *hòndəbaaiə*), znw. Alleen in het meerv. *Zekere plant met bessen, die eerst groen zijn, doch die met het rijpen zwart worden* (de Wormer). || We hebben ok hondebaien in de tuin. – In Friesl. heten de rode bosbessen, Lat. *Vaccinium vitis idaea*, **honnebeien** (Halbertsma 160).

hondehok, znw. onz. Zie de wdbb. – In een pelmolen. *Een naar onder nauwer wordende bak zonder bodem, waarin de door de stenen gepelde garst valt en waardoor deze loopt in de schepperij of sleperij.*

hondeklamaai, znw. m. Ook **hondeklama**. Zie **klamaai**. – Sneeuwwater met hondeklamaai geldt als een uitstekend oogwatertje. Zo ook elders, b.v. in Gron. (MOLEMA 165; GANDERHEYDEN 24).

hondeknutter, znw. m. *De man, die belast is met het afmaken van honden.* – Ook als scheldnaam voor een *diender*. – Zie **knutten**.

Hondekroft, znw. vr.; zie **kroft II**.

hondeleer, znw. onz.; zie een zegsw. op **taal**.

hondeloert, znw.; zie **loert**.

hondeman, znw. m. In de zegsw. dat is voor de hondeman gebluft, dat is mis, dat gaat je neus voorbij. – Sinds de 17de e. staat er in het Oostzijderveld ook een pelmolen genaamd de Hondeman of St.-Pieter; deze verbrandde 1 Sept. 1694, *Journ. Caeskoper, in dato*. – Daar hondeman thans onbekend schijnt, is de bet. van het woord niet meer met zekerheid na te gaan. Vgl. echter Ned. hondeslager, *de man die loslopende honden opvangt en doodt*, welk woord thans eveneens verouderd is.

honderd, telwoord. Zegsw. De boel in 't honderd gooien (of schoppen), alles in de war brengen. Evenzo elders gebruikelijk. Vgl. ook Oost-Fri. de bûdel in 't honderd jagen (KOOLMAN 2, 115). – Kieft in 't honderd, basterdvloek. Vgl.: **kootje in het honderd**, HARREBOMEE 1, 323; 't was stok in 't honderd (van iemand, die slaag heeft uitgedeeld in een gelagkamer), VAN VLOTEN, *Ned. Kluchtspel*², 3, 277; in het honderd schieten, enz. – 't Is honderd wonder, *'t is een groot wonder, 't is buiten verwachting*. || 't Is honderd wonder, dat-i geen ongeluk 'ekregen heb. 't Is honderd wonder goed of'elopen. Ook elders bekend; in Friesl. duizen wonder(s). – Zie verder groot honderd op **groot**.

hondesnortje, znw. onz.; zie **snor I**, 2.

hondsbos, znw. onz. Alleen in het meerv. hondsbossen. *Zekere grassoort met scherpe bladen, die door het vee niet gegeten wordt en daarom als hoogopgeschoten bossen in het land blijft staan*. Lat. *Deschampsia caespitosa* (VAN HALL, *Landh. Flora* 264; OUDEMANS, *Flora* 3, 257). Ook spreekt men enkel van bossen (zie **bos I**), en te Westzaan van **hengstebos**; zie aldaar. – De naam hondsbossen is ook in Waterland gebruikelijk. In de Streek noemt men dit gras boenderbossen of boendergras. De laatste naam is ook in Friesl. bekend.

Hondsbos, Hondsbosch, znw. onz. Naam van verschillende stukken land. || Het Hondsbos (onder Wormer). De Hondsbossche (op de Koog). – Ook een stuk land bij Asseburg komt voor onder de naam van “Hondsbosch” (a° 1368), BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Het Ned. Rijksarchief* 1, 211. Vgl. verder de Hondsbossche bij Petten. Van een bijzondere betrekking tussen dit waterschap en de genoemde stukken land blijkt niets. Wellicht waren het bossen (*stukken rietland*) ter grootte van een hond (100 roeden); zie **bus I**, doch vgl. ook

hondsbos. Over de oorsprong der Hondsbossche bij Petten zie men *N. Bijdragen v. Regtsgele. en Wetgeving* 5, (a° 1855), 407.

hondsoor, znw. onz. In molens. *Een schuingeplaatste enkele steunbalk, b.v. ter ondersteuning van het tafelment in de kap*. De hondsoren zijn minder zwaar dan **karbiels** (zie aldaar) en worden alleen vastgespijkerd, niet opgesloten. Het woord is ook elders in Holl. bij de molenmakerij in gebruik. Vgl. KROOK, *Molenb.* 92: “Ter ondersteuning van de boventafelmenten, maakt men ook nog, in het achtkant, de zoogenaamde slimkarbeels of hondsooren”.

honk (uitspr. *hònk*), znw. onz. *Meet, uitgangspunt en vrijplaats bij kinderspelen*. Algemeen Ned. en reeds in de Middeleeuwen gebruikelijk; zie de wdbb. – Te Zaandam zegt de moeder, als ze een kind naar bed heeft gebracht: Zie zo, dat’s er alvast één van honk. || Wat is honk? Ik sta op honk. Hij is ver van honk. – Vandaar honkie-takkie of onkie-takkie (Wormerveer), zeker jongensspel, waarbij één jongen de overigen, die zich opgeschoold (*verstop*) hebben, gaat zoeken, terwijl hij moet trachten vóór de gevondene aan honk (*een boom of paal*) terug te zijn, om eerder dan deze met de hand tegen honk te kunnen uitroepen: (H)onkie-takkie, een, twee, drie, N.N. (naam van de betrokken persoon)! De naam komt van honk en takken (*pakken, raken*); vgl. **takken**. Het spel heet soms ook onkie-haal, d.i. *honk halen, honk bereiken*. – Honk-uit (de Wormer), een ander zoekspel met verscheidene zoekers, die telkens als er iemand gevonden is hard naar honk terug moeten lopen, eer de gevondene één van hen kan takken; zie **rouwen II**.

honschot (uitspr. *hònskot*), znw. onz. *Zekere* {p.153}

wollen stof, die naar het schijnt thans niet meer wordt gebruikt, maar nog aan verschillende personen bekend is. De Zaandammer weesmeisjes droegen vroeger rokken van honschot. Ook werden er manskleren van vervaardigd. Honschot was zwart of blauw. – In de 17de-eeuwse Holl. kluchten komt het woord meermalen voor. || Daar en boven het se noch twee Jacken, het ien hondskoten, d’ander ferset, ’t hondskoten selse werckendaeghs draegen, ’t ferset heiligen daeghs, W. D. HOOFT, *Jan Saly*. Een paer kousen van de Meyt met heur honskoten schort, VAN SANTEN, *Snappende Sijtgen* 14. Se het sulcken sin in jou jackje mit honskoten, BREDERO, *Klucht v. d. Molenaar* 328. Vgl. verder OUDEMANS 3, 144. – De stof was reeds in de Middeleeuwen in N.-Holl. bekend. || Om een moreit honscots laken XIII oude Ghelres gulden, *Rek. v. Egmond*, f° 107, r° (a° 1391). – De benaming is ontleend aan de Vlaamse stad Hontschote tussen Veurne en St. Winoxbergen, die in de Middeleeuwen beroemd was om zijn saai- of lakenweverijen; vgl. de stedebeschrijving in JOAN BLAEU, *Tooneel der Steden van ’s Konings Nederlanden*, en SERRURE, *Vaderl. Museum*, 5, 404.

hoofd, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. ’t Lijkt het gebonden (*of verbonden*) hoofd van Wormer wel (*van iemand, die een doek als verband om het hoofd heeft geslagen*). Het wapen van Wormer vertoont zulk een manshoofd; vgl. G. J. HONIG, *Zaanl. Gemeentewapens* 1 vlgg. – As-i ’et in zijn hoofd heb, dan het-i ’et niet in zijn bienen, hij laat zich niet van zijn voornemen afbrengen, hij zet zijn zin door. Vgl. HARREBOME 2, XLVI; wat hij in den kop heeft, zit hem in zijn gat niet. – Ik breek me hoofd niet met ijzeren potten, ik breek er mijn hoofd niet mee, maak er mij niet moeilijk over. – Hij zel er zo min schade doen as ’en luis op ’en kaal hoofd, er valt niets te bederven. – Vgl. nog een zegsw. op **hemd**. – Zie voor het hoofd van de slee in een houtzaagmolen op **sleeds**, en vgl. de samenst. **krabbenhoofd**, **manshoofd**, **wijfhoofd**.

hoofdakker, znw. m. *Een akker, die aan het hoofd van andere akkers ligt; de uiterste akker van het weer, die tegen de dijk aan ligt*. Naar het schijnt thans ongebruikelijk. – In *Hs. v. Egmond* f° 11 v°, wordt onder de goederen der Egmonder abdij te Assendelft (13e e.) vermeld: “Een streng van dien hoeft acker an die beke”. Dit land zal echter wel niet onder Assendelft gelegen hebben, maar te Beverwijk. Vgl. *ald.*, f° 17 r°: “Item een strenghetiaen an

dien hoevetacker” (de Wijk, 13de e.) en 17 v°: “Item een hoeftacker”. – Evenzo *ald.* f° 12 v°: “Die helft vander made is Simons Arnouts sonen half in dien hoeft campe ende in dien drien hoeven”.

hoofdbreed, znw. vr. *De breedte, waarmede het hoofd van een weer lands tegen de dijk aan ligt.* Thans alleen als historische term bekend. Het onderhoud van de dijk werd eertijds over de landen omgeslagen naar hun hoofdbreed. Zie DE VRIES, *Dijks- en Molenbestuur* 117, en vgl. *Mnl. Wdb.* III, 701. || Tzelve Nes-vierndeel (sustineerde), dat ... zyluyden metten hoogen zeedijcks swaerlijcker belast zijn dan dandere, wandt zij beyde aent oosterse ende westerse eynde van haeren weeren lants haeren hooftbreed van dijck hebben leggen, daer dandere drie vierndelen van Assendelft voorsz. den dijck als haeren hooftbreed alleenlijck aent westeynde van haeren weeren hebben, Hs. U. 19, f° 184 r° (a^o 1580), prov. archief; ook *Handv.* v.

Assend. 140. Is noch by Dijckgraef ende Heemraden verleyt, dat men uyt het lant by noorden de Couhorn, alwaer de pael gesteecken heeft, tot de Kadijck-Sloot toe, bij zuyden de voorsz. pael, geen Aerde buyten zijn hoogh-breete van den Dijck en magh vervoeren (Oostzanen, a^o 1635), LAMS 714.

hoofdeschot, znw. onz. In een vissersvaartuig. *Een houten verbindingsschot aan de bun, aan de voorkant.* Het schot achter in de schuit heet **endelschot**; zie aldaar.

hoog, bnw. Zie de wdbb. – De wind is hoog zuiden (*zo zuidelijk mogelijk*). – Zegsw. Het gaat tegen (of bij) het hoge op, hij doet het, maar aarzelend en tegen zijn zin. – ’t Is hoog water (bij iemand), *hij moet nodig wateren.* – Vier in de hoogst, zie op **zeil**. – Vgl. **hoogje**.

Ook in de naam van verschillende stukken land, die hoog zijn gelegen. || Dirck Mayen hooge veen, Kees Pieters noorder (suyder) hooghe veentgen, *Maatb. Assend.* (a^o 1634). – De Hooge weid (stuk weiland te Wormer); hierlangs loopt de Hoogeweidsloot. – Hoogweer (stuk land te Jisp).

Hoogendijk, znw. m. De dijk langs het IJ, die de bannen van Oostzaanden, Westzaanden en Assendelft eertijds tegen het zeewater beschermde. Deze dijk heet zo in tegenstelling met de Lagendijk langs de Zaan. De oudste vermelding van de Hoogendijk is van het jaar 1414 (LAMS 666).

Hoogeveen, znw. vr.; zie **hoog**.

Hoogweid, znw. vr.; zie **hoog**.

hoogje (uitspr. *hoochie*), zwn. onz. *Het uitbouwsel aan weerskanten van een ouderwetse schoorsteen, waarop pijp, tabakskomfoor en dergelijke worden gezet.* || Haal effies (*even*) me pijp van ’et hoochie. Ik heb ’et leggen lêten (*laten*) op ’et hoogje van de smuiger.

hoogt, znw. vr. Afgekort uit hoogte; zie de wdbb. – *Ook de plank, die in een kelder langs de muur loopt en waarop men melk, enz. wegzet.* || Zet de melkkan maar op de hoogt.

hoogtijd, znw. m. Zegsw. Naai hard, steek wijd, morgen is ’et hoogtijd; gezegd {p.154}

tegen iemand, die slordig zit te naaien.

Hoogweer, znw. onz.; zie **hoog**.

hooi, znw. onz. Zegsw. Iets voor ruw hooi opeten, iets niet uit de zoete op kunnen, zich niet kunnen neerleggen bij een onaangename bejegening. – Vgl. de samenst. **koehooi**.

hooien, zw. ww., intr. Zegsw. ’t Is hooien en weeromhooien; gezegd wanneer men over en weer geschenken geeft, wanneer het geschenk van de één een tegengeschenk van de ander uitlokt. || Ik zel ’er maar niks met ’er verjaardag geven, anders krijg ik ok wat terug; ’t is toch maar hooien en weeromhooien.

hoogiat, bnw. *Afgemat*; van iemand, die bij het schaatsenrijden door grote vermoeidheid de anderen niet kan volgen. || Hij is hoogiat. – In de Beemster bezigt men het woord van personen, die door arbeid afgemat zijn, maar ook van trekdieren (BOUMAN 43).

hooihuis, znw. onz. *Een gedekte en betimmerde vierkante bergplaats voor hooi, barg.* || Er staat ’en hooihuis bij zijn boerderij. Datmen ... geen Huysen, Hoy-huysen, noch Schuyren

met Stroo noch Riet sal mogen Decken, *Priv. v. Westz.* 519 (a° 1644). Staende tegen over Pieter Aerjen Kuypers Hoy-huys, *ald.* 537 (a° 1637). Cornelis Jansz. int Hoyhuys (op de Saendijk, a° 1619), *Hs. Weeskamerboek*, archief v. Westzaan. Jan Jansz. Hoyhuys kerkmeester te Zaandijk (midden 17de e.).

hooijzer, znw. onz. *Een ijzeren staaf van 2½ à 3 m lengte, met platte kop, twee handvatten en een weerhaak aan het puntige einde, dienende om het hooi te peilen en de warmte van het broeiende hooi te onderzoeken.* – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 44). – Vgl. **pook**.

hooiklamp, zwn. m. *Hooischelf, een ronde of vierkante stapel stevig opgetast hooi, meestal van een paar meters hoogte, doch niet door een dak of muren tegen het weer beschermd.* Zie **klamp II**. || Er is veel hooi van 't jaar; we hebben behalve de barg nog drie hooiklampen. Er bennen alleen 'en paar hooiklampen verbrand. – Ook een stuk land te Zaandam in het Oostzijderveld heet de Hooiklamp. Waarom dit zo is genoemd, blijkt niet.

hooikrok, znw. onz.; zie **krok**.

hooiplag, znw. vr. *Een plag van het met vuil vermengde, tot een vaste koek getreden hooi, dat in het voorjaar, als de koeien in de weide zijn gedreven, van de staanplaats in de stal wordt afgespit.* Synon. **stalplag** en **ort**. – **Hooiplag** is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk.

hooiponder, znw. m. Hetz. als **ponder**; zie aldaar.

hooiponderen, zw. ww. Hetz. als **ponderen**; zie aldaar.

hooirook, znw. vr.; zie **rook II**.

hooischaar, znw. vr. Alleen in de zegswijze iemand om de hooischaar sturen, *hem vergeefs laten lopen* (de Wormer). – Evenzo in de Beemster en in Friesl. Zie verder op **dakscheer**.

hooisteker, znw. m. *Iemand, die vanwege het plaatselijk bestuur aangesteld is om het hooi te peilen en toezicht te houden op het broeien van het hooi.* Hooistekers komen reeds in de 17 de e. voor; vgl. b.v. LAMS 539. – Evenzo in de Beemster (*Beemster-lands Keuren* 86; BOUMAN 44) en in de Zijpe (*Octr. v. d. Oude Zijpe*, Titel 25, a° 1700).

hooistuk, znw. onz. *Een stuk land, dat gebruikt wordt als hooiland.* || Noch dat ventje after Allert Tijsses, 574 (roeden), noch dat hoystuck daerby, 209 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 31 r° (a° 1644).

hooitijd, znw. m. Zegsw. 't Is gien hooitijd, *we hebben nu geen haast*; gezegd als iemand met het nuttigen van het middagmaal haast wil maken en de ander dit niet verkiest.

hooiven, znw. vr. *Een ven (stuk weiland), die als hooiland wordt gebruikt.* || Jan Symonsz. hoeyven, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Aecht Claes Jaspers hoyven, *ald.* (a° 1635).

hoop, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Alles leit hoop over stoop, *alles ligt door elkaar, overhoop*. Een znw. stoop in een betekenis, die in deze uitdr. past, is niet meer gebruikelijk. Misschien is het woord echter verwant met stoof, **boomtronk** (zie aldaar) en **stobbe** (KIL. Fri.; *Staten-Bijbel*), Mnd. stubbe, Eng. *stub*, *boomtronk*, *stomp*. Hoop over stoop is te vergelijken met hol over bol (zie *Ned. Wdb.* III, 288, en **hol I**). Evenals dit naast *hals over kop*, in *aller ijl*, ook beduidt *overhoop*, in *wanorde*, zo heeft ook het bij hoop over stoop behorende bijw. **hoopstoops** (zie aldaar) de betekenis *hals over kop*, *plotseling*. Hoop over stoop is ook in *Hs. Kool* opgetekend. Vgl. verder de samenst. **heinhoop**, **mishoop**.

hoopstoops, bijw. *Hals over kop, overhaast, onverwachts.* || Ze gingen hoopstoops na huis. In ben hoopstoops (zo maar, in *allerijl*) hierheen 'ekommen. Hij is hoopstoops verdwenen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 44). Op Zuid-Beveland is opstops in gebruik in de zin van *zo ineens* (TE WINKEL, *Nieuw Magaz. v. Ned. Taalk.* 2, 229). Zie verder de uitdr. hoop over stoop op **hoop**.

hoopwerk, znw. onz. Alles in de uitdr. 't is geen hoopwerk (met de nadruk op *hoop*), *'t is geen aangenomen werk, het heeft zo'n haast niet.* || “Je mag je wel wat haasten, aars kom-je niet klaar” “Nou, nou, 't is geen hoopwerk.” – In de eigenlijke zin van *aangenomen werk* komt het woord verscheidene malen voor in de *Gildebrief* der Enkhuizer metselaars (a°

1630): Niemand, een hoop-werck aengenomen habbende, sal een tweede hoop-werck mogen aennemen, voor ende al eer de voetinge van 't eerste aengenomen {p.155}

hoop-werck ten vollen sal wesen geleydt ... Gheen Meesters sullen in hoop-werck hare Knechts met dus ofte soo veel te wercken, heyligh-avondt (*vrijaf*) moghen gheven, ofte eenigh hoop-werck besteden ofte overdragen, op poene van ses guldens, *Handv. v. Ench.* 300. Soo wanneer yemandt een huys sal willen doen maken, sal de selve de opbouwinghe van den huys in 't gheheel aenbesteden in hoop-werck, aen den Metselaer, of aen den Timmerman, *ald.* 301*b*. Het woord komt ook voor *ald.* 307*a* (a° 1646). – Vgl. verder HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 349*a*: “redemptor, B. *aennemer van werck bijden hoope*.” – In de zin van *hoop*, *menigte*, wordt hoop-werck opgegeven door KIL. en komt het ook bij de 17de-eeuwse Hollanders meermalen voor. || Oock vindt men hoop-werck proncxsters fijn, COORNHERT 1, f° 493 r°. En om dat mijn gequel geheel sou zijn volstreken, soo isser hoopwerck-knechts die 't hoeft my komen breken om de dochters (HOOFT), *Schijnheyligh* (ed. 1644), 8.

hoor, stopwoord; zéér algemeen gebruikelijk. || Hoor, oud, nou moet je 'et niet oververtellen. Doen 'et maar gerust hoor. Ik zel 't niet zeggen, hoor. Ja, hoor. Nou, hoor.

hoorn, znw. m.; zie *horn* en *hoortje* en vgl. de samenst. *smeerhoorn*.

hoornblazer, znw. m.; vgl. *stoel-hoornblazer*.

Hoornland, znw. onz.; zie *horn*.

Hoorns, bnw. Van Hoorn, de stad in W.-Friesl. In de zegsw. een Hoorns niemendalletje, *niets*. || “Wat heb-je voor welkom-thuis mee'ebrocht?” “Een Hoorns niemendalletje.”

Hoornsloot, znw. vr.; zie *horn*.

hoortje, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Het hoornen randje aan weerszijden van de tempel, waarin de tinnen (prikkers) zijn bevestigd. Zie tempel.*

hoornzeel, znw. onz. In een koestal. *Het touw, dat om de hoorns van de koe wordt geslagen, om het dier vast te binden.* Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. BOUMAN in *Tijdschr. v. Nijverheid* V (a° 1839), 658: “Iedere koe is met een touw of hoornzeel aan de tussenschutting vastgemaakt”.

hoos (I), znw. vr. – 1) Bij de vissers. *Overmouwen van oliedoek of leer, die de vissers aantrekken, als zij met hun handen de vis uit het water halen.* || Waar benne me hozen? – In de zin van *leren laarzen, die de voeten en bijna het gehele onderlijf bedekken* is het woord aan de Zaan niet bekend. Deze hozen zijn bij de zeevissers in gebruik. Evenmin kent men het in de elders voorkomende zin van *kous*. Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 609.

2) *Overtrek van meubelen.* Daarnaast ook **hoes**, Fra. housse. Ook elders gebruikelijk. || Doen de hozen over de stoelen. De hoezen kennen er nou wel weer of.

hoos (II), znw. m. *Hoosvat*. Zie *hozen*. || Vroeger most ieder 'en hoos en 'en dichte puts in huis hebben voor geval van brand. De hoos is stukkend (*gebroken*).

hooschop, znw. vr. *Schepper om te hozen, hoosvat*.

hoosvat, znw. onz. *Schepper om te hozen.* In deze zin algem. Nederl.; zie de wdbb. – Overdr. ook voor **klomp**, **holleblok**. || Waar heb-je die hoosvaten vandaan 'ehaald?

hop (I), znw. onz. *Een droge of bijna droge inham, een aanslibbing.* Een hop is niet hetzelfde als een inham, maar wordt door aanslibbing steeds ondieper en kleiner. Hoppen vormen zich echter meestal in bochten van het water. Soms ontstaan er in het hop zelf wijkjes (*inhammen*). – Te Zaandam vindt men zulk een hop bewesten de Zuiddijk aan de ingang van het Ooster-Kattegat: het Viissershopp. Het ontstond door aanslibbing, doch is bij de droogmaking van het IJ en het graven van het kanaal naar Amsterdam geheel drooggelegd en van een dijk omgeven. Later werd op het Viissershopp haver verbouwd. – Het woord komt in dezelfde zin in geheel N.-Holl. voor. Het meest bekend is het Hoornse Hop bij Hoorn, waar eveneens slechts weinig water staat. Bij Oost-Graftdijk, vindt men het Kamerhop (ingepolderd) en het Vinkenhop; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. || Desgelijckx is 't mede met 't

vuyle water ende slibber dat uyt de Haerlemmer-Meer komt van gelijcken, hetselve moet mede sijn plaets hebben hier of daer, achter in die inwijcken, ende in de hoppen, daer den stroom sijn loop ende gangh niet hebben en mach: maer daer den kil nau is, daer moet het nootwendigh sijn schuring ende diepe houwen, LEEGHWATER. *Haerlb.*⁷, 12. Of het ghebeurde dat de grondt ofte slibber voor Sparendam begon op te droogen ende te vervuilen, also Sparendam in een hop of indijckinge gelegen is, *ald.* 34. Dat hoylant ... gelegen an die oistzyde van dat hoppe, streckende by dat hoppe langes an ogendijck, *Priv. v. Texel* 68 (a° 1414). – Het woord komt in het Mnl. voor in de zin van *haven*; zie *Mnl. Wdb.* III, 583. Vgl. Ono. hōp, *een kleine door land ingesloten baai of inham* (CLEASBY 281a); Ags. hop in mōrhop, fenhop *Béowulf* 450, 762) de *moerassen*, waarin het monster Grendel verblijf hield; Mnd. -hop in plaatsnamen (LÜBBEN 2, 297).

hop (II), znw. In de zegsw. 't is hop of drop, *het is van het ene uiterste in het andere*, *'t is hollen of stilstaan*. || 't Is altijd hop of drop. 't Is bij haar ook hop of drop; eerst werkt ze der an as 'en razende. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 44). – De oorsprong der zegsw. is duister. Bij SPIEGHEL (ed. VLAMING), 297 vindt men het spreekwoord: somtyts sop, somtijts drop, waarin men sop wel zal moeten opvatten als *plasregen* en drop als *drup*. Vgl. de uitdrukkingen van de regen

{p.156}

in de drop en hij zal een sopje halen, *hij zal een nat pak oplopen*. Bij HARREBOME 2, 157, wordt ook nog vermeld: is het geen sop, zo is het drop. – Is "'t is hop of drop" nu uit "'t is sop of drop" verbasterd? Vreemd is dan, dat die verbasterde vorm algemeen bekend is, terwijl de verstaanbare oorspronkelijke uitdrukking vergeten is. Wat de spraakmakende gemeente met hop heeft bedoeld blijkt niet; toch niet hop, de bittere plant der bierbrouwers, als tegenstelling van de zoete drop?

hopen, zw. ww., intr. Zegsw. Hij moet hopen as de hengelaars, *hij moet geduldig afwachten, of zijn hoop soms vervuld zal worden*. || Hij het pas 'en winkel opgezet en nou moet hij maar hopen as de hengelaars.

hoper, znw. m. *Oppper*, *hooiopper*. – Als het gras gemaaid is wordt het op hopers gezet, die over het gehele land verspreid zijn; deze worden dan naar de schuit gebracht om naar huis gevoerd te worden. Soms worden de hopers eerst nog aan roken of aan jaagschuiten langs de kant van de sloot gezet en voert men deze dan weg. – Hoper is misschien een samentrekking van hooiopper; of is het een vervorming van opper, onder invloed van hoop, *stapel*? – Vgl. *ophoperen* en *windhapper*.

hoppedopjesman, (uitspr. *hoppədoppiesman*), znw. m. *Lantaarnopsteker*. || Daar gaat de hoppedoppiesman.

hoppig, bnw. Bij de stijfelmakerij. Een kwade eigenschap van stijfsl, hierin bestaande dat de pijpjes, waarin de stijfsl bij het drogen uiteenvalt, niet glad, maar ruw en ongelijk worden. Hetzelfde gebrek wordt, wanneer het zich in zeer hevige mate vertoont, ook door **leïig** en **schotsig** (**schossig**) aangeduid. De stijfsl heeft dan enige overeenkomst met schilfers van lei of schotsen ijs. || Wat is die stijfsl hoppig.

horde, znw. vr.; vgl. **hort**.

horen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **Jaap**. – Horen van, *toebehoren aan*. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 595. || 't Hoort van Jan. Die winkel hoort immers van haar? Niet ankommen, 'et hoort niet van jou!

horfst, znw. m.; zie **herfst**.

horletoet, znw. vr. Bij timmerlieden. *Soort van schaafbeitel met twee handvatten, die heen en weer bewogen wordt en waarmede men het hout bij kleine beetjes afschaaft en afbeitelt tot de vereiste diepte*. Synon. **spijgje**. – Horletoet is ook in Friesl. bekend. Ook KUYPER, *Technol.* 1, 734, maakt melding van een horletoetschaaf. || Ik ben bang, dat ik die ploeg mit me beitel te diep maken zel, geef me effen de horletoet. – Deze schaaf draagt zijn naam naar het

hortend heen en weer bewegen; vgl. **horrelen**. Toet zal hier wel *varken* betekenen; zie **toet**. Verschillende werktuigen dragen de naam van varken.

horn, znw. m. Daarnaast **hoorn**. *Hoek, in het water vooruitspringend stuk land*. Thans verouderd, maar nog in vele eigennamen. Vgl. ook **harn**. Zie verder *Mnl. Wdb.* op **horn**. || Over de horn van Roelof Keesen, ofte Jan Peeten horn af, tot den horn ofte hoek van den dijk toe, *Handv. v. Assend.* 218 (a° 1659). – *Te Assendelft*: Jan Ham en Claes Pietersz. noort horren (buitendijks), *Maatb. Assend.* (a° 1634). De Hornven in 't Hornweer, *ald.* (a° 1635). De Hornsloot (dwars door het Zuidend). Noch een layckveentgen opte Hoornsloot, *Polderl. Assend.* 1 f° 4 v° (a° 1599). – De Horn en Horn-eind (buurten onder Krommenie), ook Krommenieërhorn en Krommeniehorn genaamd. De Horn ligt op de hoek tussen Krommenie en Krommeniedijk aan het eind van Uitweg. Het uiteinde van de Horn heette in de 17de e. Horn-eind, doch die benaming schijnt thans niet meer gebruikt te worden. || Hij woont op de Horn. Ik moet nog effies na de Horn. – *Te Krommenie, in het Noordend*: De Hoornen (land, buitendijks), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 59. – *Te W.-Zaandam*: de Lage horn en de Hooge horn, buurten bij de Hogendijk. || Hij woont in de Lage Horn. Een huis in de Hoogehorn. *Hs.* (a° 1739), *Zaanl. Oudhk.* – De Hoorn of Horn, vroeger een eiland in het IJ, door de Holle- of Hoornsloot van de Hem gescheiden. Thans een deel van de IJpolder. || Jan Louwerisz. van de Hoorn in het IJ, *Hs.* (a° 1584), archief v. Westzaan. De Horn heette oudtijds ook Zaanderhorn; vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 283. De oudste vermelding van Zaanderhorn is van a° 1350 (DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 101); die Horn komt voor a° 1399 (*Oorl. v. Albr.* 313). Ook de Hoornsloot wordt omstreeks die tijd vermeld. || Een stuks land geheten Zaenderhorn, gelegen optie zuutziede van de Horensloete. *Reg. Blois XV.* 1396-1403. cas. E. f° 83 (aangehaald bij DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 11). Hieromtrent lag eertijds ook een stuk land “geheten Ver Zwaneken horne”, *Oorl. v. Albr.* 314 (a° 1399). – *In de ban van Oostzaanden*: Dat Hornre (*Horner*) vierendeel (een der vier delen van Oostzaanden), LAMS 663 (a° 1408). – Het Horntje (een uitspringende hoek, aan de Voorzaan bij het Kattegat). – De Hoorn (stuk land in de Achtersluis-polder onder O.-Zaandam). – Het Hoorenland (bij de Poel op het Kalf), *Custb.* (a° 1746). – Vgl. verder de samenst. **Buikhorn**, **Illikhorn**, **Koudehorn** en **Riethorn**.

Hornbreg, znw. vr. Te Oostzaan de brug over de Gouw bij de horn of hoek aan het verenigingspunt van de Haal en de Heul.

Hornsloot, **Hornven**, **Hornweer**, znw.; zie **horn**.

horrelen, zw. ww., intr. *Hortend heen en weer bewegen*; in het bijzonder met een schaaftbeitel. Vgl. **horletoet**. || Je moete niet zo wild horrelen, aars bederf je de boel. – {p.157}

Horrelen komt in de 17de e. voor in de zin van *stoten*, *stompen*, *strompelen*; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 235. Vandaar Ned. **horrelvoet**. Vgl. ook Ndd. hurreln, *slingeren*, *stoten*, Oost-Fri. hurreln, *met herhaalde korte stoten waaien*, Eng. to hurl, *werpen*, *slingeren*, enz. – Zie **uithorrelen**.

hors, znw. vr.; zie **horst**.

horst, znw. vr. Naam van verschillende stukken land onder Assendelft. Thans onbekend. || Die horst van Jacob Havicx, *Polderl. Assend.* I f° 91 r° (a° 1600). Die horst van Jacob Havicx, *ald.* f° 109 r°. Dat horsgen in Cruyven-weer, *ald.* f° 134 r°. De hors in Jacob Havicx-weer, *ald.* II f° 34 r° (a° 1600). De hors van Jacob Havicx, *ald.*, f° 90 r°. De horst van Jacob Havicx, *ald.*, f° 112 r° (a° 1600). De hors op de Wolfesloot, Engel Barens mede genaemd de hors, Jan Engelen Scheepmaecker de hors, das horsgen (alles in Alkes- en Cruyven-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Ook in de Middeleeuwen komt de naam in N.-Holl. voor. || Een vierendeel van drien roeden after die horst (te Velzen, 13de eeuw), *Hs. v. Egmond*, f° 15 v° en 16 r°. – De betekenis van het woord is niet met zekerheid te bepalen. In andere streken van ons land verstaat men onder horst *struikgewas*, *kreupelhout*. Wellicht waren dus ook de

Assendelver horsten wilde, met struikgewas begroeide, stukken land, iets dergelijks als de wildernissen; zie **Willis**. Blijkens de verschillende vormen, waarin het woord werd neergeschreven, was het in het begin der 17de e. reeds niet meer in gewoon gebruik. Vgl. verder over dit in bijna alle Germ. talen voorkomende woord *Mnl. Wdb.* III, 605; GRIMM, *D. Wdb.* IV², 1833; KOOLMAN 2, 107.

hort (uitspr. *hòrt*), znw. vr. – 1) Benaming voor verschillende werktuigen, die uit een vlechtwerk van tenen, latten, traliën, enz. bestaan. – *a) Een soort van grove zeef, waarop sintels of cokes worden uitgezift.* || Der is zoveel fijn bij de cokes, ze hebben zeker vergeten ze op de hort te doen. – *b) Bij de papiermakerij heeft men in de voddenschuur een lage en een hoge hort.* – De lage hort bestaat uit een vlechtwerk van houten latten, waarop de lompen liggen, die door de scheursters worden uitgezocht en gescheurd. De afval valt door de gaten in de zich daaronder bevindende ruimte. De hoge hort ligt hoger en heeft koperen tralies, waardoor het vuil valt. Hierop worden de uitgezochte lompen door de scheurster uitgespreid en dan door de hortster nagezien. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 16. || Een hort met koperen traliën, een dito met hout, *Verkoopings-Catal.* (Koog, a° 1832). – *c) Een hort voor tarwe. Een toestel van dubbele latten, waar de tarwe tegenaan wordt gegooid, zodat de punten der korrels en de doppen er af vliegen.* De tarwe wordt dus zodoende zwaarder. Gehorte tarwe wordt duurder betaald. – *d) Bij de landbouw. Een werktuig om de over het land gestorte modder (of mest) gelijk te maken en bestaande uit een houten raam met dwarslatten, wier scherpe kanten naar onder zijn gekeerd.* De hort wordt door één of twee paarden getrokken. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 45). – Zegsw. Grote horten ben te korten, kan men korter maken; gezegd wanneer iets te groot is.

2) Overdr. van personen. || 't Is 'en hort van 'en kerel (*er is niets met hem te beginnen*). Wat 'en stijve hort (*van iemand, die stijf en houderig is.*) Vgl. DE BO², 395: “zoo stijf als eene hurde”. – Zie **hortig**.

In de uitdr. de hort op zijn, de straat op zijn, er van door zijn. Zie verder op **hortekie**. || “Waar is Jan?” “O, die is natuurlijk de hort op.” – Ook zegt men: **hort!** voor *weg! ga! voort!* Vgl. **hortsik**.

Hort is hetzelfde als Ned. horde, vanwaar ook horretje, raamhor; zie de wdbb. De vorm hort vindt men reeds in het Mnl. en Mnd.; vgl. *Mnl. Wdb.* III, 606. – Zie **horten**.

hortekie, bijw. Alleen in de uitdr. hortekie wezen, weg zijn. || Dat is hortekie (*dat ben ik kwijt*). Me vlieger is hortekie. – Vgl. de uitdr. op de hort zijn (*of gaan*), *er van door zijn* (*of gaan*), en Mnl. hort (huert) zijn, weg zijn (*Mnl. Wdb.* III, 606), dat ook nog in de 17de e. voorkomt (OUDEMANS 3, 166). Daarnaast vindt men hor zijn (OUDEMANS), *Wdb. op Hooft* 138) en hij gaat hor of horrie (HUYDECOPER op STOKES 3, 26). Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op horre. Dit hort is wellicht hetzelfde woord als hort, waarmee men de paarden tot voortgaan aanzet; vgl. **hortsik**.

horten (uitspr. *hòrtə*), zw. ww. *Met de hort bewerken, gebruik maken van de hort.* Zie **hort**. || Bij de gasfabricage werden sintels gehort. We moeten die tarwe horten. We gane morgen horten (*het land met de hort bewerken*). – Vandaar **horter**, **hortster**.

horter (uitspr. *hòrtər*), znw. m. *De persoon die op de hort naziet of de lompen door de scheursters goed zijn uitgezocht.* Is het een vrouw, die dit doet, dan heet zij hortster. Zie **hort**. || Komt scheursters werkt dan vlijtig, sorteert toch goed ..., dat 't al wordt goed bevonden bij 't nazien op de hort. Wil horters wel toelieten op ieders deel; 't wel toezien uwer ogen, o! helpt zoveel, *Liedje op de papiermakerij* (19de e.).

hortig (uitspr. *hòrtəch*), bnw. en bijw. Van personen. *Stijf, zo stijf als een hort.* Zie **hort**. || Hij is toch zo hortig. Kijk-i ers hortig lopen.

hortsik (met klemt. op *hort*), znw. – 1) Mann. *Paardenslachter*. || Haal effen 'en pond vlees van de hortsik.

2) Onz. *Paardevlees*. || Zet 'et hortsik maar in de kas. Heb-je hortsik geëten? je stane gien ogenblik stil. – Evenzo te Amsterdam.

{p.158}

Hortsik! is de uitroep, waarmede de voerman zijn paard doet voortgaan. Deze komt ook elders in Holl. voor; vgl. b.v. een kinderrijm beginnende: Hort sik, paardje, met je vlossen staartje, enz. Daarnaast hoort men hort sek! (*Tijdschr.* 111, 32; 12, 308). Vgl. BREDERO, *Moortje* 641: “Hy sick! hem sick! hou sick! myn Heer sel je wat koopen?” en het naar aanleiding van deze plaats geschrevene in *Tijdschr.* 12, 304, *vlgg.* Evenals nu het synon. **huut** (zie aldaar) de benaming is geworden voor een oud, afgeleefd paard, dat dikwijls door “huut” tot voortgaan moet worden aangezet, zo is ook hotsik in gebruik gekomen als schimpnaam voor de man, die oude knollen naar zijn slachterij heet te drijven, en als benaming voor het vlees van die dieren. Tot voor korte tijd stond paardevlees niet hoog in de schatting van het volk.

hortster, znw. vr.; zie **horter**.

hos, znw.; zie **klompehosje**. – Ook in Drechterland kent men hossie in de zin van *portaal* van een huis; te Andijk zegt men ook hos, hoske (*Navorscher* 21, 531).

hosklos, znw. m; zie **hotsklos II**.

hossewagen, znw. m. Hetz. als **hosklos**; zie **hotsklots II**. || Je hebbe ok deftig uit rije (*rijden*) 'eweest op de hossewagen.

hot (I), bnw. *Geschrift*. Waarschijnlijk is hot het verl. deelw. van hotten, *schiften*, in de oude vorm zonder *ge*. || De melk is hot. Die hotte melk lust ik niet.

hot (II), znw. Alleen in het meerv. hotten. *De vaste delen, die zich afscheiden als melk bij het koken hot* (schift). || Er zitten hotten in de melk. – Ook in de Beemster (BOUMAN 45).

hotemetoot (uitspr. *hótəmətoot*), znw. m. *De eerste persoon, de man waarom alles draait, die in alles het meeste te zeggen heeft*. || Hij zou er wel graag voor hotemetoot spelen, maar 'et lukt niet te best. Hij is zowat de hotemetoot. – Te Zaandam is een otemetoot ook een *vervelend oud mens, dat zich met alles bemoeit*. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 45), in Zeeland (otepatoter, *O. Volkst.* 2, 146). In Vlaanderen is ottepetotten *veel moeite en beslommingen met iets* (b.v. kleine kinderen) *hebben*, en ook *iets slecht doen* (SCHUERMANS 441).

hotsklots (I), uitspr. *hosklos*), bijw. *Hotsend en klotsend*. || De klompen gane (*gaan*) hosklos deur de gang. Hij loopt altijd maar hosklos, zonder zijn bienen op te tillen.

hotsklots (II) (uitspr. *hosklos*), znw. m. Daarnaast ook **boerehosklos**. *Boerewagen zonder veren*; zo genoemd naar het rammelend geluid, dat hij onder het rijden maakt. Synon.

hossewagen; zie aldaar. || Ik zel je wel mit de hosklos halen. Deer (*daar*) komt nag (*nog*) 'en hosklos an. – Elders in Holl. en in Utrecht is een hosklos een *dik, lomp vrouwspersoon*.

hotten, zw. ww. Zegsw. Het hot niet, *het verdraagt elkaar niet*; van spijzen. Het gevolg van dit niet hotten is onpasselijkheid. – Het wil niet hotten, *het wil niet gedijen, gelukken, slagen*. Evenzo bij KIL., OUDEMANS, *Wdb. op Hoofd*, Schuermans; bij VAN DALE wordt het als verouderd opgegeven. Het is wel hetzelfde woord als **hotten**, *schiften*, van melk. Vgl. bij BOUMAN 45: het loopt in de hot; het wil niet hotten.

houdelijk, bijw.; zie **houwelijk**.

houden (uitspr. *houwə*), st. ww. Verl. tijd: *ik hiel, we, je, ze hiele, of ik hieuw, we hieuwe*. Zie de wdbb. || Ze hiele der niet van. Ik hiel 'et niet langer uit. Ik hieuw 'm goed vast. – Ook *gelden, van kracht zijn*; bij allerlei kinderspelen, vooral bij het knikkeren. || Vallen houdt (*als de knikker valt vóór het wegschieten, geldt dit toch voor een worp*). Alles houdt (*welk ongeluk men ook bij het schieten moge hebben, alles geldt*). Dat houdt niet (*het geeft niet, ik doe over*). Het houdt wel. Blauwe stien houdt (*is vrijplaats*; bij steentjebekeur). Deze bet. van houden komt reeds in het Mnl. voor; zie *Mnl. Wdb.* III, 642. – Zie mei houden op *mei*, zegsw. op *lijf en stijf*, en vgl. de samenst. **aanhouden**, **keerhouden**, **overhouden** en **huishoudstertje**.

hout, znw. onz. Zie de wdbb. – Aan een molen. *Planken langs de molenroeden, die bij harde wind weggenomen kunnen worden om de windvang der wieken te verminderen.* Hetz. als **bord**; zie aldaar. || Iedere wiek heb vijf houten. De molens malen met vier houten of. – Vgl. de samenst. *bastjeshout, breekhout, halshout, innighout, kashout, keghout, keuningshout, klapperhoutje, knijphout, knijperhout, koetshout, krophout, lijnhout, peggout, peuluwshoutje*, PIJPHOUT op *pijphoutsblad, pleghout, priegelhoutje, rolhout, scheerhout, scheghout, schephout, schiethout, slaghout, spanhout, stoephout, stoothout, strandhout*, STRIJKHOUT op *strekel*, VATHOUT op *vathoutsblad, weelhout, zettelhout*.

houtboer, znw. m. *Iemand die handelt in talhouten en brandhoutjes.* Vgl. *Ned. Wdb.* III, 166 vlg.

houtbonk (uitspr. *houtbònk*), znw. m. Ook **houtzagersbonk**. *Iemand die op een houtzaagmolen werkt.* Vgl. *Ned. zeebonk*. – Bonk betekent hier *grofgebouwd, stevig persoon*; zie *Ned. Wdb.* III, 359. De houtzagers, die steeds aan weer en wind zijn blootgesteld, zijn geharde mannen.

houten, bnw. *Van hout.* Zie de wdbb. – Het Houten waltje, een stuk land onder Wormer op Gillis-rif (a° 1755); zo genoemd omdat het van een houten walschoeiing was voorzien.

houtjesbak, znw. m. In een houtzaagmolen. *De bak, waarin het spanhout geborgen wordt.*

houtluis, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook een scheldnaam voor een *houtkoper*.

houtstek, znw. onz. *Houttuin, werf waar hout opgestapeld is.* || Het (is) niet geheel vreemd, onmiddellijk naast de woning van een gegoede, een schuur, pakhuis, houtstek of molen te {p.159}

aanschouwen, VAN GEUNS, *Zaandam* 38. – Door VAN DALE worden stek en lattenstek opgegeven in dezelfde betekenis. Houtstek is ook in het Stad-Fri. bekend. In Oost-Friesl. beduidt holtstek *houthandel* (KOOLMAN 2, 101).

houtzaagmolen, znw. m. De houtzaagmolens worden naar hun vorm onderscheiden in paltrokken en bovenkruiers. Naar hetgeen zij zagen verdeelt men ze in wagenschotzagers, sommerzagers en lattenzagers.

houtzagersbonk, znw. m.; zie **houtbonk**.

houvast, znw. onz. Bij timmerlieden en houtzagers. *Een grote kram met een wigvormige punt aan beide uiteinden, die gebruikt wordt om vloeren aan te zetten of balken vast te leggen, zodat zij onder het bewerken niet kunnen verschrikken.* Daartoe wordt de éne punt in het éne stuk hout geslagen en de andere in het hout, waaraan men het vast wil leggen. Soms maakt men tot meerdere stevigte bovendien gebruik van een weerhouvast, welks punten andersom geplaatst zijn. || Eenentwintig houvasten, 1 weerhouvast, *Invent. houtzaagmolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. Geef ers gauw 'en houvast, aars glist die deel uit. – Houvast is ook elders in ons land en in Oost-Friesland. (holdfast) gebruikelijk. Zie VAN DALE en *Mnl. Wdb.* op houvast, en vgl. bij KIL. “houdvast, fibula ferrea, fibula adunca”. – Zie zegsw. op *lijf*.

houweel, znw. onz. Daarnaast houwiel. Zie de wdbb. – Bij tuinlieden en anderen een werktuig om de grond uit te spitten en bomen om te kappen. Dit houwiel heeft een lange steel. – De kuipers hebben daarentegen een houwiel met een zeer kort handvat, dat geheel door de vuist omklemd wordt. Het wordt gebruikt om dikten uit de duigen te kappen. Ook de molenmakers bezigden vroeger een dergelijk houweel voor de stamperspotten in een oliemolen.

houweer (met klemt. op *weer*), bijw. *Ziedaar!* Als iemand b.v. zeurt om iets van een ander te krijgen, zegt deze ten slotte: houweer! of houweer den (*dan*), *daar dan, daar heb-je het!* – Ook hoort men **haweer** of **hauweer**, in het algemeen voor *daar!*, *Fra. tiens!* – Op Urk zegt men in dezelfde zin ouwa°r (*Taal- en Letterb.* 6, 35); elders in Holl. (vgl. VAN LENNEP, *Vermakelijke Spraakkunst*) en in Friesl. hawaar.

houwelijk, bijw. *Vriendelijk*. Weinig gebruikelijk. || Hij ken altijd zo houwelijk knikken. – **Houwelijk**, d.i. **houdelijk**, komt van het znw. *houde, gunst, welwillende gezindheid*, in het bijzonder van een meerdere tot een mindere. Zie *Mnl. Wdb.* III, 615 op *houde*, en FRANCK op *hou* en *hulde*.

hozen, zw. ww., trans. *Water uit een schuit werpen door middel van een hoosvat*. Vgl. **hoos**, **hooschop**, **hoosvat**. – **Hozen** is ook elders in gebruik; zie de wdbb. Gewoonlijk zegt men aan de Zaan **wozen**, soms ook **ozen**; zie aldaar.

hozendrop, znw. m.; zie **ozendrop**.

hozing, znw. vr.; zie **ozing**.

hozingplank, znw. vr.; zie **ozingplank**.

Huchtsloot, znw. vr.; zie **huikslot**.

Huchtsluis, znw. vr.; zie **huikslot**.

hudekorf, znw. m. Bij viskopers. *Een grote, bijna bolronde, gevlochten viskorf, die van boven met een lid (deksel) gesloten wordt*. – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend. || Een ingebooren Burger (sal) het Gilde moghen winnen met drie guldens, mits zijn Proeve gedaen hebbende, welke Proeve sal wesen een Kobbe (*kubbe*) met een hude-korf, en de Witwerckers Proeve sal wesen een vierkante Luyer-mande, redelijck fijn, met een grote Kaers-korf van drie deuren (*Korvemakers Gilde-brief*, a° 1573), *Handv. v. Ench.* 295. – Vgl. Mnd. *hudevat, eind durchlöchertes (oder aus Ruten geflochtenes) Gefäss zur Aufbewahrung der gefangenen Fische* (LÜBBEN) – Het woord komt van het in de Middeleeuwen nog gebruikelijke ww. *huden, huyden, bergen, wegbergen, verbergen*; zie *Mnl. Wdb.* III, 26. Een **hudekorf** is dan een *korf om iets (nl. vis) in te bewaren*.

huft, znw. vr. *Heup*. Thans onbekend. || Dit werck quam voort van Evaes huft, als sy van Adam was bevrucht ... De mensche mag wel dencken met een sucht: Och dit veroorsaecht Evaes huft, de eerste moeder van den mensch, heeft ons gebracht tot beter wensch, *Saenl. Wassende Roos* 20. – Het woord **huft**, **hüft**, is ook in het Oost-Fri. en Wangeroogsch-Fri. bekend (KOOLMAN 2, 112). Ook KIL. vermeldt: “**hufte**, Sicamb. j. **heupe, coxa, coxendix**”. Evenzo Mnd. **huf** en **hufte**. Vgl. ook Hgd. **hüfte, heup**.

hufter, znw. m. – 1) *Huivering*. Zie **hufteren**. || Der gaat 'en hufter deur me leden. Ik krijg 'en hufter van de trekking.

2) *Iemand die hufterig is*. Zie **hufterig**. – a) *Koudkleum*. || Je moete niet zo'n hufter wezen, gaan mee snouwbollen gooien. 't Bennen zukke hufters; ze zitten altijd bij de kachel te hokken. – b) *Durf niet*. || An zo'n hufter heb-je niks, hij durft nooit wat. Wees nou niet zo'n hufter, je ken der best over springen. – c) *Stakker, sukkel*. || 't Is 'en hufter.

hufterde kaas, znw.; zie een zegsw. op **boterbiesje**.

hufteren, zw. ww., intr. Alleen in de inf. *Huiveren*, van koude. || Je liep er te hufteren van de koud. Maak de kachel an, ik zit hier te hufteren. – Vgl. **hufter**, **hufterig**.

hufterig, bnw. *Huiverig*; in verschillende opvattingen. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 45). – a) *Rillerig*, door koude of koorts. || “Ben-je niet goed?” “Och, ik ben alleen wat hufterig.” Wat zien-je der hufterig uit. – b) *Huivering makende, koud*. || Wat is 'et vandaag {p.160}

hufterig weer (*als het koud en nat is*). 't Is hufterig in de kamer. – c) *Vreesachtig*. || Ik ben wat hufterig om zaken met 'em te doen (*van een wrakke klant*). Wees nou niet zo hufterig. – d) *Huiveringwekkend, netelig*. || Dat's 'en hufterige zaak. – Zie **hufteren**.

Hugsloot, znw. vr.; zie **huikslot**.

huifje (uitspr. *hoifie*), znw. onz. Bij vissers. *Een onderdeel der aalkorven, gebreid van beste zijde, en zich bevindende binnen de aalkorf, waaraan het met een paar touwtjes is bevestigd*. De vis, die binnenloopt, zwemt door het huifje heen en wordt daarachter gevangen. – Zie de wdbb. op **huif** en vlg. **huifjeszijde**.

huifjeszijde, znw. vr. Daarnaast **huifjeszijde**. *Zeker soort van beste zijde, waarvan huifjes voor aalkorven worden gebreid.* Zie **huifje**. || Zestien strengetjes huifjeszijde, *Verkoopings-Catal.* (a° 1884).

huigsloot, znw. vr.; zie **huiksloot**.

huik, znw. vr. Zie de wdbb. – Op een schip. *De omhulling van zeildoek, die om mast en zeilen van een voor anker liggend schip wordt geslagen, om de zeilen droog te houden.*

huiken, zw. ww. Alleen met een ontkenning: niet huiken, *niet bevallen, niet aanstaan.* Weinig gebruikelijk. || Dat huikt me niet.

huiksloot, znw. vr. Daarnaast **huigsloot**. *Een sloot, die aan het ene uiteinde droog ligt, dood loopt.* – Evenzo hogerop in N.-Holl. Het woord is echter nog slechts aan enkelen bekend. – Ook een bepaalde sloot onder Wormer (tussen de Gangsloot en de Wijde-Wormer, en op deze laatste uitwaterende door een sluis), met in het midden naar weerskanten een uitloper, die dood loopt, draagt deze naam. In de 17de e. vindt men Hughtsloot en Hughtsluys, b.v. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. In de 18de-eeuwse stukken in het archief van Wormer komt herhaaldelijk voor Hugsloot, op het einde der 18de e. ook Huiksloot. || Dat mede die van Wormer nimmermeer en sullen moghen versparren, ofte verletten de respective Vaerten, door de Hucht ende Ooster-sloot uytte voorgaende sloot in de Wormer responderende, ende in den ban van Wormer ghelegen, ten aensien de selve Slooten die van Jhisip voor heuren deurvaert moeten dienen, LAMS 551 (a° 1611). – Het woord komt in de Middeleeuwen ook elders in Holland voor. || Noch zoo moeten zy geven sluysgelt, watingegelt, hucslooten ende dammen, *Inform.* 459 (land van Heusden, a° 1514). Misschien werd de benaming vroeger ook gebruikt van sloten, die niet door de natuur maar door mensenhanden werden versperd; vgl. *Mnl. Wdb.* III, 732.

huilen, zw. ww., intr. *Wenen, schreien.* Evenzo elders in Holl. || Je moete niet huilen. Hij huilt tranen mit tuiten as lollepotten zo groot. Ook: Hij huilt snot en kwijl, voor: *hij weent erg.* – Zegsw. Heb-je om een (hoed) gehuild (*gezegd tegen iemand die een kledingstuk aanheeft, dat hem (haar) te groot is*)? – De molen op het huilen zetten, *bij sterfgevallen in het gezin van de eigenaar, al de zeilen en borden afnemen en de roeden in enigszins schuine stand plaatsen.*

huinebollen, znw.; alleen in het meerv. Zekere plant. *Zegge*, Lat. *Carex* (OUDEMANS, *Flora*, pl. LXXVIII, no. 405). De huinebollen groeien aan de kant der sloten. Zij hebben driekantige bladeren en bloeien met pluimen; aan de voet bevindt zich een rond knobbeltje, dat als het geschild wordt wit is en door de kinderen met een weinig zout wordt gegeten. De plant en deze knobbeltjes beide worden huinebollen genoemd te Assendelft. Elders aan de Zaan is deze naam onbekend en heten de bolletjes **katerkloot**; zie aldaar. – Te Wormerveer en Krommenie spreekt men van hanehuinebollen, hanehunebollen en hanehollebollen, te Zaandijk van hanehollebollen, doch verstaat daar dan onder de binnenste opgerolde kern der jonge spruiten van het riet, die als men er op blaast, een piepend geluid geeft en daarom gewoonlijk **pieper** heet; zie aldaar. De kinderen gaan uit hanehuinebollen zoeken, plukken de jonge loten van het riet af en zoeken er de piepers uit, die zij dan tot een bos verzamelen en later zoeken te verkopen onder het zingen van een rijmpje als: “Wie moet er hanehuinebollen koopen? ’k Heb mit me bienen in ’et water ’eloopen, buiten in ’et veld. Tien voor een speld, honderd voor een duit; zoo loop ik er ’et dorp mee uit.” – Het woord komt ook elders voor, in verschillende vormen. In Waterland hennebollen. || De Jonge-luy we’er buyten gaan, en plukken Turkel (*rietpluimen*) van den Dijk, of Hennebollen uyt het Slijk, *May-gift* 46. In het N. van N.-Holl. heenbollen en haanbollen. || Die Kinders loopen om Haenbollen en knuppen (*katerklooten*), VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 36. Te Hindeloopen haembollen, elders in Friesl. hanebollen, in Gron. en Oost-Friesl. hanebolten, haanbolten, haambolten. In Friesl. en Gron. schijnt men echter met deze naam niet de *Carex* aan te duiden, maar de *Typha angustifolia* (vgl. VAN HALL, *Landh. Flora* 221 en HALBERTSMA 473 en 692), aan de

Zaan heet de lisdodde echter nimmer zo, maar draagt de naam van **dulen**, **duikelaars** of **dompen**. – Ags. haenbelle, Eng. (gewest) henbane heeft de geheel afwijkende betekenis van *bilzenkruid*. Vgl. ook de in Gron. (het Hoogeland) een als naam van een soort van *bies* (MOLEMA 358), alsmede in N.-Holl. heenland, *rietland*, in *Inform.* 159: Dat tmorgen, gereeckent deen deur tandere, in coope niet waerdich en es 8 Rh. gl. eens, mits (*vermits*) dat de tweedeel wel heenlant es (te Kallantsoog, a° 1511).

{p.161}

Het tweede deel van het woord is waarschijnlijk niet bol, maar blijkens de Gron. en Oost-Fri. vormen bolt, Ned. bout, in de zin van *knobbel*. Vgl. Fri. doerbout, dat ook voorkomt als benaming voor de lisdodde. – Het eerste lid der samenst. is een woord voor *riet*, dat in Oost-Fri. in die zin nog gebruikelijk is; zie KOOLMAN 2, 28: “hân, oder hâne, auch hânt, *Schilf*, *Schilfrohr*; de ganse dêpskant steid fol hân”. Het is tegenwoordig ook in het N. van N.-Holl. nog bekend, doch alleen in de uitdr. het heen wegsputten, *de rietzoden afspitten*. Evenzo vindt men het in keuren. || Den 14 Juny 1642 is Gekeurt ende Geordonneert, dat niemant in ’t particulier sal vermogen eenige Heen, ofte Rietzooden te spelen uyt de Groote Sloot, *Octr.* v. *d. Oude Zijpe*, Titel 1, art. 15. Volgens de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10 heet een eilandje onder Haringkarspel tHeene Bosch. – Vgl. ook Ndd. heenk, hänk, hänke, hennie, als benaming voor een soort van *riet* of *grof gras* (*Brem.-Nieders. Wtb.*; SCHÜTZE). Daar uit riet en biezen dikwijls touw vervaardigd wordt, zou ook Ono. hanki, *touw*, hier bij kunnen behoren, gelijk ook Ned. haander, *gevlochten vruchtenkorf* (VAN DALE). Het woord is verwant met Lat.-Gri. canna, *riet*. – De bet. van huin in huinebollen is niet met zekerheid vast te stellen. Dat het zou samenhangen met Ono. húnn (CLEASBY 294: “húnn, m. *a knob*; nautical *the knob at the top the masthead*; hún-kastali, *the crow’s nest of “castle” at the masthead*”; vgl. Fra. en Mnl. hune, *mars van een schip*) is niet waarschijnlijk. Misschien is ook huin als benaming van een rietsoort in gebruik geweest. Vgl. “Ien stucke lants, hout vier ende tsestisch gaerden, ende is geheten die huunacker legghende in den ban van Limmen”, *Oorkonde* v. 4 *Juli* 1398, Rijksarchief. Wellicht was de huunakker een stuk land, waar veel huun (*huinebollen*?) groeide. Onverklaard is ook het woord huin bij ROEMER VISSCHER, *Brabbellingh* (ed. 169), 32, waar beschreven wordt, hoe ieder dier in zijn element is: “De byen by de bloemen, de konijnen in duyn, de nachtegael in het groene wout, de ael in de modder, het swijn by de huyn”. – Huin schijnt thans nergens in N.-Holl. meer bekend te zijn.

huis, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. “Nou, je weet ok waar Abram de mosterd haalt.” “Ja, in ’t huisie naast de burenen; haal-je de klink op, dan kijk-je vlak in huis.” – ’t Is ’en huisie met ’en scheur, *de zaken staan wrak*. || Ze bennen der nou bovenop en zellen ’et vrij goed hebben, al is ’et ok nog ’en huisie met ’en scheur. – Zie andere zegswijzen op **blazen**, **schout** en **vak**. – In verkl. huisie ook *gemakhuisje*, *secreet*. Dit waren vroeger steeds afzonderlijke huisjes met aflopend dak aan de waterkant. Thans zijn ze nog zeer talrijk. || Hij gaat na ’et huisie. Evenzo elders in Holl.; in Friesl. húske. – **Het huis**, van een bijl of houweel, *de ijzeren koker, waarmede deze om de steel sluit*. – Vgl. de samenst. **bakhuis**, **drijlhuis**, **hennehuis**, **herenhuis**, **hooihuis**, **luchthuis**, **pruthuis**, **stijfselhuis**, **verbandhuis**, **vermaanhuis**, **ziedhuis**. **huishoudstertje**, znw. onz. *Een hangkastje aan de muur tot berging van huishoudelijke benodigdheden*.

huishuur, znw. vr.; zie zegsw. op **eten**.

huiskamp, znw. m. *Een kamp lands, die achter het huis van de eigenaar ligt*. || Huyskamp (te Westzaan, bij de Hoogendijk), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). De Huizenkamp (te Oostzaan).

huismanswoning, znw. vr. In verkopingsbiljetten een gewone term voor *boerderij*.

Gewestelijk ook elders bekend. Huisman voor *boer* is verouderd en komt alleen nog als geslachtsnaam voor.

huisstuk, znw. onz. *Een stuk land gelegen achter het huis van de eigenaar*. || Het Huisstuk te Oostzaan, (in het Zuideinde).

huisven, znw. vr. *Een ven, die achter het huis van de eigenaar ligt.* || Huysven (te Westzaan, bij de Hoogendijk), *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

Huisweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Assendelft. Thans onbekend. Wel zo genoemd, omdat het onmiddellijk achter de huizen lag. || 'tHuysweer, *Stoelb. Assend.* f° 52 r° (einde 16de e.).

huk, bnw.; zie *hoek II*.

huks, znw. vr. *Een kleine bijl met aan weerskanten gelijkmatig aangescherpte snede, aks.* Het woord schijnt alleen bij molenmakers in gebruik te zijn. Deze onderscheiden handhuksen en roedhuksen, die daarin van elkaar verschillen, dat de steel dezer laatste langer is; het ijzer is van beide gelijk. De handhuksen worden gebruikt om kammen en dergelijke kleine stukken te hakken, de roedhuksen voor het afhouden der molenroeden. Het woord komt ook in inventarissen uit de vorige eeuw herhaaldelijk voor, b.v.: Drie bijlen, een huks, een dissel, *Invent. houtzaagmolen*, archief v. Westzaan. – Volgens HALBERTSMA 138 is in Friesl. heksebile in gebruik naast akse. – Aks is aan de Zaan onbekend.

hul, znw. vr. *Een eenvoudige linnen vrouwenmuts*; ook als nachtmuts gebruikt. Het woord is algem. Ned. en komt ook buiten ons land voor; zie de wdbb. – Zegsw. Het in de hul hebben, dronken zijn. Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*), en vgl. Oost-Fri. hê hed de hüll' ful in dezelfde zin. – Hij heb 'et in de hul is ook *hij heeft het in zijn hoofd, in de zin*. Evenzo in het Oost-Fri., b.v. hê hed wat in de hüll', man (*maar*) wat 't is, dat segd hê jo nêt" (KOOLMAN 2, 114). – In Friesl. is holle hoofd.

hulft, znw. vr. Daarnaast **hut**. *Klomp, holleblok.* || Ik heb 'en paar nuwe hulften 'ekocht. {p.162}

Heb-je 'en hulft stukkend, stoute meid? Ik zel je mit me hut op je ziel slaan. Waar benne me hutten? Men zegt, datter (*tijdens de troebelen*) een weyde verkogt wierd' voor een paer Hulften, nu nog Hulfter-kamp genaemt, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 16. Vgl. **hulfter**. – Hulft (hut) en daarnaast holft (*Taalgids* 1, 112) is ook elders in N.-Holl. zeer gebruikelijk. In de Beemster noemt men de fijner bewerkte holleblokken hulften, de grove heten klompen (BOUMAN 46). HULFT is ook als naam van 'n N.-Holl. geslacht bekend, dat een hulft in zijn wapen voert. – Ook KIL. vermeldt: "huelfte, Holl. *sculponea, solea lignea*".

hulfter, znw. Hetz. als **hulft**; zie aldaar. Thans verouderd. || Zy droegen in 't gemeen hulfters aan de voeten, een hout dat uit een stuk gehooft is, daar op gingen se somwijlen aan den dans, en sloegen dan de voeten tegen den anderen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 502. – De uitgave van 1702 heeft te dezer plaatse (bl. 418), met een drukfout, "hulsters". Vgl. de naam Hulfterkamp op **hulft**.

Hulfterkamp, znw. m.; zie **hulft**.

hulk, bnw.; zie *hoek II*.

hullie, vnw.; zie *hij*.

hulpmolenaar, znw. m. Op een papierfabriek. *De werkman, die de molenaar helpt.* Zie *molenaar*.

hulster, znw. m. *Huls, gevlochten omhulsel, waarin wijnflessen verzonden worden, om breken te voorkomen.* || Haal de flessen maar uit de hulsters vandaan en zet ze achter de kachel. – In deze zin ook elders gebruikelijk. Vgl. Ned. holster, *pistool-foedraal, koker* (aan een zadel), *knapzak*. Hgd. holfter (hulfter), *pistoolholster*, Mhd. hulfter, *koker*. In Vlaanderen kent men hulster, *omhulsel*, nog in de zegsw. noch hulster noch bulster hebben, doodarm zijn (SCHUERMANS 119). Ook Ohd., Mhd. hul(u)ft is *omhulsel, bedekking, foedraal*. Zie verder de wdbb. en vgl. **hulft**, **hulfter**.

hum, vnw.; zie *hij*.

hummel (I), znw. m. *Dreumes.* || Een kleine hummel. Wat zou zo'n hummel der van weten? 't Is 'en aardig hummeltje. – Evenzo elders in Holl., Utrecht en Overijsel.

hummel (II), bijw. *Knus, gezellig*. || 't Is hier echt hummel, je zit zo huiselijk bij mekaar. We zitten hier hummel. – Vgl. **hummel I**.

hummes, vnw.; zie **hij**.

Hunken, znw. onz. Daarnaast **Heunken**. Naam van stukken land te W.-Zaandam. Thans waarschijnlijk onbekend. || Noch ½ huncken, 60 (roeden), *Polderl. Westz.* I f° 499 en 507 (a° 1628). Noch ½ heunkend, 170 (roeden), *ald.* f° 533. Noch ½ hunckgen, 60 (roeden), *ald.*, f° 566. 't Huncke, *Koopbrief* (a° 1679).

huppedop, znw. m.; zie **urkedop**.

hurk, znw. m. *Iemand die klein van gestalte is, dwerg*. || Och, hurk, wat wou jij? Jij kenne 'et omers toch niet beraken (*gij kunt er immers toch niet bij*). – Ook *iemand die stijf, stuurs is*. || t Is 'en hurk van 'en vent. Zo'n beroerde hurk. – Vgl. bij KIL. "*orck, orckachtigh, Praefractus, cervicosus, refractarius, contumax, durus*". – In de zin van klein, lelijk kind is **hurk** ook elders in Holl. bekend; zie BILDERDIJK, *Geslachtslijst* op **hurk**. Daarnaast staat **urk, uk**. Zie **uk** en vgl. **urkedop**.

hussel, znw.; zie **hutsel**.

hut (I), znw. vr. Zie de wdbb.. Ook in bijzondere toepassingen. – 1) Op een stuk weiland. *Een klein houten gebouwtje, dienende tot bergplaats voor gereedschap, en soms ook om in te slapen of te schuilen voor het weer*.

2) In een pelmolen, en soms ook in andere molens. *Het kamertje met stookgelegenheid, waar de knechts zich verkleden, koffiedrinken, koken, enz.* – Vgl. **hutjongen**.

3) In verkl. in de zegsw. *met hutje en mutje, met het hele huishouden, met pak en zak, alles*. || Hij is met hutje en mutje weg'egaan. – De uitdr. is ook elders in Holl., in het N. van ons land, in Oost-Friesl. en in Nederduitsl. bekend, en komt ook in het Mnd. (*hutte unde mutte*) voor; zie de wdbb. In Utrecht zegt men *hutsie en mutsie*.

hut (II), znw. vr.; zie **hulft**.

huterig, bnw. – 1) *Stijf, stram*; van paarden, doch ook wel van oude mensen. || Wat wordt die knol huterig. Ja, jongen, ik ben al wat huterig; ik ken niet meer zo gauw.

2) *Onrustig, ongedurig*; naar de volksmening een gevolg van het eten van paardevlees. || Van peerdevlees wor-je (*wordt men*) huterig. – Vgl. **huut**.

hutjongen, znw. onz. Op een pelmolen. *Een jongen, wiens werk het is voor de hut te zorgen (eten te koken, enz.) en boodschappen te doen*. Zie **hut I**. – Synon. **potjongen**.

hutsel (uitspr. *hussəl*), znw. In de zegsw. *de hussel kwijt zijn, de kluts kwijt zijn*. Vgl. Ned. **hutselen**. || Ik ben de hussel kwijt.

Huurlands-weer, znw. onz. Een weer te Assendelft bestaande uit land, dat verpacht werd. Thans onbekend. || Huerlantsweer, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Zie *Mnl. Wdb.* III, 750 op **huurlant**.

Huurven, znw. vr. Ook wel **Hureven**. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuisen. Oorspr. een ven, die verpacht werd.

huut, znw. m. Daarnaast **huutpaard**. *Een afgeleefd, schonkig paard; oude knol*. || Kijk ers wat 'en huut. Wat 'en houten huut. – Huut, huut, paardje in de draf, morgen is 'et zondag; dan kommen de heren met 'er mooie kleren, dan kommen de vrouwen met 'er wijde mouwen, dan komt Jan de akkerman met zijn huutpaard achteran (*kinderrijm*). – "**Huut!**" is de uitroep, waarmede men paarden tot voortgaan aanzet. Vgl. een dergelijke overdracht van de bet. op **hortsik**. – Zie **huterig**.

huutpaard, znw. onz.; zie **huut**.

{p.163}

I

***ie**, znw. vr.; vgl. **Krommenie**.

ieb (gerekt en met tweeklank uitgesproken). Uitroep bij zeker kinderspel. Zie **ieben**.

ieben (uitspr. *iəbə*), zw. ww., intr. Zeker kinderspel. *Verstoppertje* (Krommenie). De zoeker keert zich om, terwijl de anderen zich verschuilen. Zijn dezen verscholen, dan roepen ze “*iēb!*” en de man gaat zoeken. Loopt hij iemands schuilhoek voorbij, dan moet deze meet zien te bereiken, voordat de man hem heeft kunnen takken. Vgl. **rouwen II**.

Iefje (uitspr. *Iefie*), vrouwen naam. Zegsw. *Iefie en Aafie, van alles en nog wat*. || Der leit Iefie en Aafie in die laad (*lade*). Je ken in die winkel van Iefie en Aafie krijgen. “Wat zit er in die kas?” “Och, Iefie en Aafie.” Mijn hemel! Iefie en Aafie heb-je ok nodig (*je hebt ook zoveel noten op je zang*). Daar heb-je Iefie en Aafie, zoek nou maar uit wat je bruiken kenne (*kunt*). Evenzo in de Beemster (BOUMAN 46). – In Friesl. zegt men Iefke voor *Eva*. Misschien is dus ook *Iefje* een bijvorm van *Eefje*, al wordt het tegenwoordig als zodanig niet meer herkend. Aan de Zaan is echter ook in gebruik de mansnaam *Ijf*, vanwaar de geslachtsnaam YFF. In Friesl. heeft men nog de namen *Ivo*, *Ibo*, *Ibe*, *Ibele*, enz.; vgl. ook FÖRSTEMANN, *Altd. Namenbuch* op *ib*.

Ielke. Naam van een stuk land te Jisp.

iemes (uitspr. *ieməs*), bijw. – Zie **eenmaals**. – *Onlangs, enige tijd geleden*. Meestal in verbinding met *dagen*: **iemesdagen** met hoofdtoneel op *da*), *enige dagen geleden*. Ook **iemesêvend**, *onlangs op een avond*, is in gebruik. || Iemesêvend was Piet bij me en die vertelde me, dat enz. – Evenzo is gebruikelijk **iemesnachten**, **iemesjaren**, *voor enige nachten, jaren*. || Iemes heb ze nag bij me ’weest. Iemesdagen heb ik nog ’en brief van ’em ’ehad. Ik heb ’em iemesdagen nag ’esproken. Iemesjaren waar (*was*) ’et ok zo’n natte zeumer. – *Iemesdagen* is ook gebruikelijk in Waterland (*Taalgids* 6, 309) en in de Beemster, waar men ook iemesnachten en *iemesjaren* kent (BOUMAN 46). Te Andijk is *iemeslesten(t)* in gebruik (*Navorscher* 21, 531). – De oorsprong van het woord is duister, want *iemes* zal wel niet zijn samengetrokken uit **ie(r)mels*, **iermeels*, de N.-Holl. vorm van Mnl. *eermaals*. Van zulk een uitvallende *l* zijn in het N.-Holl. dialect geen voorbeelden bekend. – Soms hoort men ook *menige dagen* in dezelfde zin, en dit schijnt ook in W.-Friesl. bekend te zijn.

iemesdagen, **iemesjaren**, **iemesnachten**, bijw.; zie **iemes**.

ien, **ienlijk**, enz., zie **een**, **eenlijk**, enz.

iend, znw. vr.; zie **eend**.

ienmaals, bijw.; zie **eenmaals**.

iep, bnw. Daarnaast **hiep**. *Kleinzerig, ingebeelde pijn hebbende*. || Wat ben-je iep. – De vorm *hiep* is ook elders bekend en geldt voor {p.164}

een verkorting van *hypochonder*; vgl. het in de Beemster gebruikelijke *iepekonderig* (BOUMAN 47). In W.-Vlaand. zegt men *hij is hypo* voor *hij is hypochonder* (DE BO², 396). – Zie **ieperd**, **ieperig**, **iepje**.

ieperd, znw. m. *Iemand, die overdreven zuinig is*. Vgl. **iep**. || Dat is ok ’en ieperd (*hij wil niet gaarne wat afstaan*).

ieperig, bnw. Hetz. als **iep**; zie *aldaar*. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 47).

iepje (uitspr. *iepie*), znw. onz. Alleen in het meerv. *iepies*. *Ingebeelde kwalen, ingebeeld leed, kuren*. Vgl. **iep**. || Je moete niet zukke iepies hebben. Ik zel ’er (*haar*) die iepies wel ofleren. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 47).

ier, **ierst**, enz., zie **eer**, **eerst**, enz.

ier, znw. vr. *Gier, vloeibare mest; inzonderheid koepis*. || Ier over ’et land brengen. – *Ier* is de Fri. vorm van Ned. *gier*, Ofri. *iere*, *gere*, die overal in N.-Holl. gebruikelijk is en daar reeds in de Middeleeuwen voorkomt; zie *Mnl. Wdb.* III, 799 op *ier*; *Ned. Wdb.* IV, 2288 op *gier*.

Thans luidt het woord in Friesl. *jarre*. – Vgl. **ieren**, **ierkar**, **ierkuil**, **ierput**.

ieren, zw. ww., intr. *Gieren, ier over het land verspreiden, het land met ier bemesten*. Zie **ier**. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 47) en in het Stad-Fri.

ierkar, znw. vr. *De wagen, waarmee de ier naar het land vervoerd wordt*. Zie **ier**.

ierkuil, znw. m. *Een kuil in de grond, waarin ier wordt bewaard.* Zie **ier**. || Ende salmen opte Wal ... geen mis-hoopen ... mogen leggen, noch aldaer geen Yer-kuylen maecken, *Priv. v. Westz.* 538 (a° 1637). – Evenzo elders in N.-Holl. || Dat ook niemant de Yer van zijn Mis zal mogen laeten loopen langs de straaten, ... noch ook zijn ... yerkuilen mogen leggen noch maken aen zijn Buurmans muur, weg of Heining, *Keuren v. Beverwijk* 22, no. 51 (a° 1700).

ierput, znw. m. Hetz. als **ierkuil**; zie aldaar.

Iet, verkorting voor de vrouwen naam Griet (*Margriet, Margareta*), || We gane na tante Iet te eten.

ietwes, onb. vnw. *Iets*. || Ik heb er ietwes van 'ehoord. Der valt ietwes op an te merken. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 47). Ietwes is de oudere vorm van iets; vgl. *Mnl. Wdb.* III, 800.

iewelig, bnw. *Gevoelig, kittelig*; van paarden (de Wormer). || Wat is dat paard iewelig; 'et slaat en bijt als je 'em effen kietele (*kietelt*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 47). – In Drechterland ook van mensen die geen gekittel kunnen verdragen. || Ze is zo iewelig; ze ken niet velen dat je 'er vrinden zoekt (*haar onder de arm kietelt*). – Vgl. MEYER, *Oude Ned. Spreuken* 23: "Tis wel iewelick (*naar*) mit my, seyde die bruydt, doe schreyde sie vast". Zie *Mnl. Wdb.* III, 803.

iewers, bijw. *Ergens*. || Ze het 'et zeker iewers leggen laten. Heb-je Trijn ok iewers 'ezien? – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 47) en hier en daar elders. Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 803 op iewaer (iewaers, iewers, iewerinc, enz.).

IJf, mansnaam; vgl. **Ief**.

ijl, znw. *Regenworm, pier*. || Ik moet nog ijlen zoeken, want we gane strakkies (*straks*) hangelen. Wat 'en dikke ijl. – Het woord is één met *Mnl.* ijl, ile, *bloedzuiger*, bij KIL. ijle, *Sicamb. j.* eghel, *sanguisuga*, *Mnd.* ile, *Hgd.* blutigel.

ijs znw. onz. Zie de wdbb. – Warmebieren-ijs, *hobbelig, roffelig ijs*. – Porseleinen-bordjes-ijs, *ijs waarop een weinig dooiwater gestaan heeft, dat weer bevroren is, maar waar men met de schaatsen doorzakt, zodat de dunne laag ijs knapt en breekt als porselein*. – Zegsw. Hoe komt de duvel an 'en zieltje? Op 'en glad ijsie. In Waterland i.p.v. zieltje ook paap. Bij HARREBOMEET wordt alleen het eerste deel der uitdr. vermeld. – Zie nog een zegsw. op **boer**. – Vgl. de samenst. **paarde-ijs** en **ijsbord**, **ijsbroker**, **ijsje-lidder doen**, **ijschuitje**.

ijsbord, znw. onz. Zie de wdbb. – In het meerv. ijsborden ook schertsend voor *halfhemd*. || Doen je ijsborden maar om.

ijsbroker, znw. m. *Een hamer om het ijs te broken*. Zie **broker**.

Ijsevaers. Naam van een stuk lang op Ruigoord, onder Westzaanden. Thans onbekend. || Op Ruyschoort halff ysevaers groot 725 (roeden), *Polderl. Westz.* IV (a° 1649).

ijsje-lidder-doen; daarnaast **ijsie-klidder**. *Met een rij jongens dribbelend over onsterk ijs lopen, ten einde dit in een lidderende beweging te brengen* (Wormerveer). Synon. **golfie-lidder**, **trochelen**. || Wie doet er mee ijsie-lidder? – Vgl. **lidderen**.

ijsmolen, znw. m. Hetz. als **klopmolen**; zie aldaar.

ijschuitje, znw. onz. *Een houten bak of schuit met mast en zeil, op een onderstel van lange balken, waarmede men met grote snelheid over het ijs vliegt*. – Evenzo in geheel N.-Holl., Friesl. en Gron.; vgl. TER GOUW, *Volksvermaken* 81 en 599, en vooral BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1376 vlgg. met de daarbij gevoegde plaat, waar men een afbeelding vindt van ijschuitjes, zeilende op de Zaan.

Ijtje, vrouwen naam. Ook in Friesl. inheems. – Soms ook worden IJ en Ijtje gebruikt als verkorting van Marijtje. || IJ (*Marij*) kom hier. Ijtje zel 'et wel doen.

ijver, znw. m. Daarnaast **iever**. Zie de wdbb. Evenzo **ieverig**, enz. || Hij is vol iever. Wat ben-je ieverig. – De vorm iever is ook elders gebruikelijk. – Vgl. **ijverigheid**.

ijverigheid, znw. vr. *IJver*. || Zijn ijverigheid is groot, maar hij ken niet veul.

ijzer, znw. onz.; zie een zegsw. op **smid** en vgl.

{p.165}

de samenst. *fonteinijzer, hooi-ijzer, jaagijzer, klauwijzer, prauwelijzer, rooi-ijzer, sabelijzer, smuigerijzer*.

ijzeren, bnw.; vgl. *ijzeren varken* op *varken*.

ik, pers. vnw. Daarnaast **ikke** – 2de naamv. *mijnes*. – 3de en 4de naamv. *mijn* en *me*. – In het meerv. hoort men dikwijls *me* voor *we*. || Wie moet 'et doen? ikke soms? Dat is mijnes. Geef 'et mijn maar. Laat 'et mijn maar doen. – Me gane, hoor (*we gaan weg*). Dat zelle-me (*zullen we*) doen. – Deze vormen zijn ook elders in Holl. gebruikelijk. – In het meerv. ook *wullie* (voor *welieden*); vgl. *jullie* en *zullie*. || Wullie komme niet.

Ikkerkuil, znw. m. Plaatsbenaming onder Krommenie. Thans onbekend. || De Laghendijk van Crommenie (heeft) noyt verder ghestreckt ... als vanden Busch af, tot het Taenhuys of aan de Icker-kuyl toe, *Priv. v. Westz.* 261 (a° 1621). Wellicht wordt dezelfde kuil ook bedoeld in de volgende aanwijzing van een stuk land aldaar in de Horn. || Op de kuyl, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 226. Jaep Freekses, op de kuyl, *ald.* (a° 1680), f° 130. – Een *ikker* of *nikker* is een watergeest; ook wordt het woord vaak gebezigd als benaming voor de duivel. Het volksgeloof heeft deze kuil dus zeker voor een verblijfplaats van de *ikker* aangezien.

ik-man, znw. Bij zeker jongengsspel te Zaandam: *Ik-man, pik-man, zwartkop, duvelssteert! weer (waar) zel die man staan?* Een jongen staat met de rug tegen een muur, terwijl een ander, voorovergebukt, zijn hoofd tegen diens schoot houdt. De eerste zegt nu: *ik-man, pik-man* enz. en wijst op een der omstanders, waarop de ander een plaats noemt waar de aangewezenen heen moet lopen. Hebben allen een plaats, dan richt de gebukte zich op en roept met de eerste: *haal! haal!* waarna de overigen te voorschijn komen en zo snel mogelijk naar honk lopen. Wie dit het laatst bereikt moet door de “dirkiedons” en is vervolgens *ik-man*.

Illikhorn, znw. m. Daarnaast **Illighorn, Ilikhorn, Elkhorn**. Naam van verscheidene stukken land te Krommenie, in het Noordend, die tezamen een horn (*uitstekende punt*) van dezelfde naam gevormd zullen hebben. Thans onbekend. || 't Zuyder Illig horn, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 41. Ilik horn, *ald.*, f° 56. Iellick horn, *ald.*, f° 181. Claes Princen elk-horn, noch een elk-horn, *ald.*, f° 272. Illick horn, *ald.* (a° 1680), f° 32. – Vgl. *ielke*.

ilp, znw. m. Daarnaast **elp**. *Wilgeboom*. Ook in de samenst. **waterilp, waterwilg**. Het woord is thans bijna verouderd. || Er stane ilpen langes de slootkant. – Ook in de naam van stukken land, waarop ilpen groeiden, doch die thans onder deze naam niet meer bekend zijn. || Baert Jan Duves yelip acker, *Stoelb. Assend.* f° 38 v° (einde 16de e.). Noch dat illipen ackertgen, *Polderl. Assend.* I f° 235 v° (a° 1600). Willem Cornelissen Vrouwen, de ilip-acker (in de Nouwes-weer), Aef Claes Jaspers, de ilip-acker (in Graeffenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Die illipe camp. *Polderl. Assend.* I f° 273 r° (a° 1600). – Misschien is *ilp, elp*, van dezelfde oorsprong als het in Gelderl., Brab. en Limb. voorkomende woord *gelp, welig groeiende, weelderig, tierig*, van bomen en planten; zie *Ned. Wdb.* IV, 1276 vlg. *Ilp* zou hiervan de Fri.-Holl. vorm kunnen zijn; vgl. *ier, jier*, naast Ned. *gier*. De wilg is, zoals bekend is, een plant die zware beschadiging kan verduren zonder het leven er bij in te schieten en die tegen de verdrukking in groeit. – Of ook in de plaatsnamen *den Ilp* en *Ilpendam* hetzelfde woord schuilt, is niet uit te maken. Zij zijn genoemd naar het water de *Ilp*, bij de Purmer; doch wat deze naam oorspronkelijk betekent ligt in het duister. *De Illip* wordt reeds vermeld a° 1347, *Ilpendam* een 50-tal jaren later; zie DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 98. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8 vindt men *Dorre Ylp* als naam van een water bij Ilpendam.

Ilpakker, znw. m.; zie *ilp*.

Ilpekamp, znw. m. zie *ilp*.

Imke-kooien, znw. vr.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land te W.-Zaandam, buitendijks, in de Kooien; zie *kooi*. Thans onbekend. || Die Imke koyen, *Polderl. Westz.* I f° 8 (a° 1628). – Vgl. *Imke-veld*.

Imke-veld, znw. onz. Land onder Jisp, tussen Knollendam en Spijkerboor. Thans onbekend. – Het woord komt alleen voor in de naam van het water, dat langs Imkeveld loopt. || Een stücke lants genaemt Steemaetjes koyen, leggende op Imkevelts water in den banne deses dorps, *Hs. T.* 246, f° 10 r° (Jisp, a° 1647), prov. archief. Impke veldts watering, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. – Vgl. Imke-kooien en Immies, en wellicht ook “Impelandt”, onder Valkoog bij Schagen, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10. De betekenis van het eerste deel dezer benamingen is duister. Vgl. echter de vrouwennaam **Imke**, **Impje**, **Immetje**, die ook aan de Zaan niet onbekend is.

immer, bijw. Te Jisp en in de Wormer jimmer. *Altijd*. Zie de wdbb. || ’t Is jimmer ’etzelfde mit die vent. – De vorm jimmer komt ook elders voor.

immers, voegw.; zie **ommers**.

Immies, daarnaast **Immiers**. Naam van een stuk land op het kalf. || Immies, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Een stuk braakland genaam Immiers, *Custb.* (a° 1741). – Vgl. **Imkeveld**.

inbeerzen, zw. ww., intr. *Met vuile voeten gedurig in- en uitlopen, modderige voetstappen op een schone vloer zetten*. Zie **beerzen I**. || Dat inbeerzen alan verveelt me, ik ken zo wel an ’et schoonmaken blijven.

inboeten, zw. ww., trans. *In de plaats brengen*

{p.166}

van iets dat vervangen moet worden. || Der lopen weer zukke dunne vilden (viltten, waartussen het papier wordt geperst) onder, we zellen er wat aare inboeten (*de dunne vilden door nieuwe vervangen*). – Evenzo elders in Holl. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 204 op boeten, en zie **boetkam**, **boetvild**.

Indijk, znw. m. Naam van een water te Krommenie, lopende van de Snuiversloot tot aan de grens tussen Krommeniedijk en Krommeniehorn. Er is geen dijk meer langs, doch vgl. het bij KAAIK opgemerkte. Een indijk is een *binnendijk*; zie DE VRIES, *Dijks- en Molenbestuur* 33, en *Mnl. Wdb.* III, 845.

indoffen, zw. ww., trans. *Invochten*. Zie **doffen**. || Ik moet ’et strijkgoed nog indoffen. – Evenzo in het Stad-Fri.

ingasten, zw. ww., trans. *Gasten nodigen*. In tegenstelling met uitgasten, *te gast gaan, uitgaan*. || Een dominie gast wel uit, maar-i gast niet in (*een predikant gaat wel uit, maar hij behoeft zijn gastheren niet terug te vragen*). – Vgl. SPIEGHEL, *Byspraax Almanack* 292: Die veel uytghast, moet veel inghasten. – Men vindt de uitdr. ook bij BREDERO, *Klucht v. Symen* 12: “De suylicheyt die weet wat, o kynts, seyse, wy hebben so dick evast, en wy hebben van ons leven, seyse, niet eensjes in noch uyt egast”, en bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 4, 52: “Je zult je krachtig bij ons verveelen, kind; want ik hou geen bals of danspartijen; ik gast noch uit noch in ... en ik ben ’er den heelen dag op uit”.

inglouwen, zw. ww., intr. *Inkijken*. Zie **glouwen**. || Je ken daar zo makkelijk inglouwen. Doen de raam dicht, aars glouwen alle mensen in.

inhalen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – De krozing inhalen, zie op **krozing**.

ink, znw. m. *Inkt*. || Zo zwart als ink. Hoe komt die ink aan je vingers? – Evenzo in samenst.

inkpot, **inkkoker**, enz. De vorm ink is ouder dan inkt; zie FRANCK 396. In het *Mnl. Wdb.* en bij KIL. worden beide vormen opgegeven. In het Stad-Fri. zegt men ink en inket. – Vgl. **inkig**.

inkanten, zw. ww., trans. Bij timmerliedern en molenmakers. *Naar de binnenkanten afschuinen*, van een balk. || Om de as schuin te kennen leggen wordt de windpeulu ’en duim of anderhalf in’ekant (*van boven geschuind*). Die wintpeulu sal een weynich inkanten voort stuypen vande as. *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

inkel, (uitspr. *inkəl*), znw. onz. Bij de visserij. Een onderdeel van een fuik. *Het trechtersvormige net aan de ingang der fuik, waardoor de vis naar binnen zwemt*. Het inkel wordt met vier touwtjes van binnen aan de wanden der fuik vastgemaakt. Synon. **keel**, **kief**. ||

(Iemand heeft een fuik uitgespannen om spreeuwen te vangen; een spreeuw zoekt bij het aas te komen, wat de mazen hem beletten), dies hy zijn vlucht vast elders nam, tot dat hy in het inckel quam, doen hipt hy vaerdig na het gat, SCHAAP, *Bloemt.* 86.

inkend, bnw.; zie *eenkend*.

inkhoren, znw. m.; zie *eekhoorn*.

inkig, bnw. *Inktachtig*. Zie *ink*. || Wat smaakt die wijn inkig. – Evenzo in Friesl.

inkret (uitspr. *in-kret*, met hoofdtoon op *in*), zwn. onz. *Afval van een geslacht varken, schonkjes en bonkjes; ook het buikspek van een varken* (de Wormer). – In de Beemster kent men *inkrat* in de eerstgenoemde betekenis (BOUMAN 47). Vroeger was het woord in N.-Holl. gebruikelijk in de zin van *ingewand*, in het bijzonder de *edele delen*, blijkens HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 23a, waar *vitalia: cor, pulmo, cerebrum, jecur, vitae instrumenta* vertaald wordt door *incrijt*. Het gelijkluidende artikel *in-krijt* bij KIL. zal wel aan JUNIUS zijn ontleend. – De afleiding van het woord is onzeker. Op dezelfde wijze zijn gevormd de synon. woorden **ingewand**, **ingeweide**, Mnl. *ingewade*, *ingedoemte*, *ingedarmte*, *inadere*, Ofri. en Mnd. *ingerif*, dialect. Hgd. *ingerät*. – Vgl. ook Mnl. *Wdb.* II, 1492 op *gerat* (2de art.).

inliggen, zw. ww., intr. In de uitdr. *er diep inliggen* (nl. in bed), *ernstig ziek zijn*. || Hij leit er diep in. – Vgl. KIL. *inligghen van kinde, in het kinderbed liggen, inliggende vrouwe, kraamvrouw*. Bij VAN DALE (gewestelijk): “zij ligt in van haar derde kind”. – Vgl. ook *inzitten*.

innighout, znw. onz. Ook **innikhout**. Meestal in het meerv. *Inhout*, van een schip. – Vooral in overdr. toepassing van een persoon. || Hij is wat zwak van innikhouten (*heeft geen sterk lichaamsgestel*). – Evenzo elders in N.-Holl. (WINKLER, *Dialecticon* 2, 38).

inschepen, zw. ww. Zie de wdbb. – *Kou inschepen, koude vatten*. || 'k Heb heel wat kou ingescheept (*ik heb lelijk de kou te pakken*). 'Et tocht hier zo, pas maar op, dat je geen kou inschepe (*inscheept*). – Op dezelfde wijze spreekt men in Friesl. van *siekte schepen*.

inschutten, zw. ww., trans. *Inpalmen, zich toe-eigenen zonder dat men er eigenlijk recht op heeft*. || Dat zel ik maar inschutten.

insteken, st. ww., trans. Zie de wdbb. || 'En nuwe roed insteken (*een nieuwe molenroede in de as steken*). 't Zel wet ophalen mit die weeg (*wand*), die buurman in'estoken het: 't benne allegaar hartige delen (*planken met scheuren*).

insteker, znw. m. Meestal in het meerv. Bij de visserij. *Losse kubben, die op de fuiken worden gezet*. || Twee stel zijden stelfuiken met instekers en schuttings, groot 100 mazen, *Verkoopings-Catal.* (a° 1884). De paling wordt 'evongen in de instekers. – Ook op zakjesplakkerijen met een kleine drukkerij. *De per-*
{p.167}

soon die de zakjes, welke men bedrukken wil, in de drukpers steekt. || Hier wordt een insteker gevraagd. *Advertentie*.

instoepen, zw. ww., trans. Daarnaast **instoppen**. – 1) *Aanzetten tot iets, meestal tot iets kwaads*. || Wie het je dat in'estoept? – Zie *stoepen*.

2) *Influisteren; meestal van iets, dat ongeoorloofd is*. || Wacht, ik zel 'et je effen instoepen. Nee hoor, niet instoepen (*iets wat men niet mag oververtellen aan een ander influisteren*), dat's vals. – Evenzo in Gron. *instuipen*, iemand iets voorzeggen, dat hij wederom moet navertellen (DE JAGER, *Taalk. Magazijn* 2, 237).

instoppen, zw. ww., trans. Hetz. als *instoepen*; zie aldaar. || Die zitten mekaar weer wat in te stoppen.

interessant, bnw. Zie de wdbb. – Ook **assurant**, **indringerig**. || 't Is 'en interessante vent. Ze is altijd zo interessant.

intersiek (met klemt. op *siek*), bnw. en bijw. *Innerlijk, inwendig*. || Uit Fra. *intrinsèque*, Lat. *intrinsecus*. || Al lijkt-i wat ruw, intersiek is 'et 'en goeie kerel. – Ook: *het intersieke, het*

(*innerlijke*) *wezen*. || Het intersieke van de kwestie heb-i niet vatten kennen (*kunnen*). – *Intersiek* is ook in Friesland bekend in dezelfde betekenis.

invangen (vong *in*, *in'evongen*), st. ww., trans. *Geld ontvangen*. || Hoeveul heb-je *in'evongen*. – Vgl. **invangst** en **vangen**.

invangst, znw. vr. *Ontvangst*; van geld. Zie **invangen**. || We hebben vanavond veul volk in de winkel 'ehad, maar de invangst is toch niet groot.

inverdan (uitspr. *invərdan*, met hoofdtoon op *an*), bijw. Uit *inwerdan*, *inwaard-an*, *inwaard-aan*. *Inwaarts, naar binnen, dieper in*. || Ons huis staat *inwerdan* (*niet vlak aan de weg, maar wat dieper in*). Slaan die spijker wat meer *inverdan*. Wat hangt die weeg (*muur*) *inverdan*. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 47).

invlijen, zw. ww., trans. *Inlassen*; evenzo bij VAN DALE. || Je ken best 'en paar nieuwe boezelaars *invlijen* (*je hebt nog wel een paar boezelaars van node*).

***inwaardaan**, bijw.; zie **inverdan**.

inzetkam, zwn. m. Bij de molenmakerij. Hetz. als **boetkam**; zie aldaar.

inzitten, zw. ww., intr. *In huis zitten; wegens ziekte*. || “Ik heb je broer der niet 'ezien.” “Ja, hij is ok sinds 'en paar dagen *inzittende*.” – Vgl. **inliggen**.

{p.168}

J

ja, bijw. Zegsw. *ja dan nee, ja of nee, ternauwernood, krap aan*. || Hij is er *ja dan nee* bovenop 'ekommen. De schipper maakte zen touw zo veer los, dat ze er onder deur konne, *ja of nee*. *Sch. t. W.* 279.

jaagijzer, znw. onz. Daarnaast **jager**, m. In een oliemolen. Een der onderdelen van de laad in het blok; zie **laad**. *Een los, wigvormig, glad ijzer, dat in de laad is geplaatst tegenover een vaststaande wig van dezelfde gedaante, staander geheten, en tussen welke ijzers de buul met het gemalen zaad, waaruit de olie geperst moet worden, wordt geplaatst*. Door het slaan van de haai wordt de jager naar de staander toe gedreven en daardoor de olie uit het zaad geslagen. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* III, pl. 3-5. || In 't voorslag: 2 jaagijzers, 2 staanders, *Invent. oliemolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

jaag-in, jaag-over, znw. vr. *Een potig wijf, dat voor niets vervaard is en alles aanpakt als een kerel*. || 't Is zo'n *jaag-in, jaag-over*.

jaagschuit, znw. vr. Zie de wdbb. – Overdr. ook als benaming voor de *hopen van 20 à 30 m lengte en een paar m breedte, waarop het hooi aan de kant van de sloot wordt neergezet, om het later gemakkelijk met de schuit te kunnen weghalen* (Assendelft). || Zellen we 'et hooi an roken zetten, of zellen we der jaagschuiten van maken?

Jaap, mansnaam. Zegsw. *Deer (daar) hoor ik je, zei dove Jaap, en der kwam 'en vlooi de trap of*. – Evenzo in Friesl., maar met het slot: *dô roun er in lûs op 'e souder*.

jaar (I), zwn. onz. Daarnaast soms nog **jeer**. Zie de wdbb. || Vergangen jeer (*verleden jaar*) en toekomstende jeer. – Vgl. **jaren, jarig, oudejaars** en **voorjaar**.

jaar (II), zwn. onz. *Uier van een melkkoe*. || Die koe het 'en goed jaar. 't Is 'en wrak jaar (*als een gedeelte van het jaar onklaar is*). “Hoeveel uren heb 'en jaar?” (*raadsel*, waarvan het antwoord luidt: “vier”); *uren* zijn *spenen*, zie **uur II**). De zuyv're Melk geplukt uyt 't eel vieruirig Jaar, verrikt den dis, BUTTER, *De Zaan* 12. **Jaar** is gebruikelijk in geheel N.-Holl., en in Friesl. en Gron. Het is samengetrokken uit **jader** en beantwoordt aan Ned. **uier**. Vgl. Ofri. **ioder**, Fri. **jaer** en **jadder**. De vorm **jadder** komt ook voor bij VONDEL (*Taal- en Letterb.* 6, 188 vlgg.). Zie de wdbb., en vgl. **jaarbreed**.

jaar (III), znw.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans onbekend. || In Peerdemans-weir: de Jaere, *Polderl. Oostz.* I (17de e). – Vgl. **jaarkamp**.

jaarbreed (met klemmt. op *jaar*), znw. onz. *Het onderste deel van het jaar* (uier). Van een goede melkkoe is het jaarbreed vierkant en staan de uren (*spenen*) niet te dicht op elkaar. Synon. *uurbreed*; zie aldaar. – In dezelfde zin zegt men in Friesl. jaerbled (Halbertsma {p.169}

527). Vgl. ook HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 68b: “*sumen* (d.i. *uier van een zeug*), B. *euderbret*”.

Jaarkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Wormerveer. || De jaerkamp, *Polderl. Westz.* V f° 640 (begin 18de e.). – Vgl. *jaar III*.

jacht, znw. vr. Zie de wdbb. – Op de jacht zijn, veel uit zijn, niet thuis kunnen blijven, langs de straat lopen (de Wormer). Zie *jachten*. || Hij is weer op de jacht. Guurt is natuurlijk weer niet thuis, ze is ok altoos op de jacht. – Vgl. de samenst. *schitteljacht*.

jachten, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *veel van huis zijn, langs de straat lopen* (de Wormer). || Jawel hoor, ze ben weer deres an 'et jachten. Hij heb nou geen vrijigheid meer; 't zel 'em 'en hele verwenning wezen, dat-i nou niet meer zo jachten ken. – Evenzo in het Stad-Fri., waarin men ook spreekt van “het gejacht op straat” en van “jachtige jonge meiden”. – Zie synon. op *jirten*.

jachtje (uitspr. *jachie*), znw. onz. Ook glazen jachtje en tentjachtje. *Een klein, met verguld en gekleurd snijwerk versierd plezierjacht, dat door één man geroeid wordt en in zijn overdekte en van vele raamjes voorziene ruimte plaats heeft voor vier tot zes personen*. Vroeger waren de meeste gegoede Zaanse families in het bezit van zulk een jachtje, thans bestaan er nog maar een paar. Een model bevindt zich in de Zaanl. Oudhk.; een afbeelding ervan is te vinden in *Karaktersch.* 272 en bij SCHOTEL, *Zeden*. – Zie de beschrijving van een tochtje met het glazen jachtje in *Sch. t. W.* 274 vlgg.

jacobs ladder, znw. vr. In sommige molens; een onderdeel van de luierij. *Een touw of een leren riem, waaraan op korte afstanden van elkaar kleine emmertjes zijn bevestigd, die over katrollen in de rondte lopen en het graan of meel, enz. opscheppen en van beneden opwaarts voeren en daar uitstorten*. Zo ook elders.

jaden, zw. ww., trans. *Het vee bestellen, het op stal staande vee verzorgen, de koeien voeren*; 's morgen en 's avonds. Thans verouderd. || Item ook niet by het jaden der koebeesten by en op stallinge te rooken, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 112; *Hs. Kool*). Jaden zal wel zijn de N.-Holl.-Fri. vorm van Ned. gaden, in de zin van *belang stellen in, zich bekommeren om*, die het woord in de Middeleeuwen had (zie *Mnl. Wdb.* II, 864), bij uitbreiding *zorgdragen voor, verzorgen*. Intussen schijnt jaden in Friesl. zelf onbekend te zijn. – Zie *koejaden*.

jagen, st. en zw. ww.; zie gemzen jagen op *gems*, en vgl. *katerjagen* en *jaag-in, jaag-over*.

jager, znw. m. Zie de wdbb., en vgl. de samenst. *duiveljager, verrejager*. Ook in de volgende opvattingen. – 1) Bij vissers. *Een soort van snoek met zeer grote kop*.

2) Aan een zeis. *De gebogen tenen twijgen of ijzerdragen, bovenaan bij de zen* (het maai-ijzer), *waarmede het gemaaide gras op het zwad* (de rechte streep waarop het gras komt te liggen) *geschoven wordt*.

3) In een oliemolen. Hetz. als *jaagijzer*; zie aldaar.

jakes (uitspr. *jákas*), alleen in de uitdr. hem (dood) jakes houden, zich koest houden, Fra. *se tenir coi*. || Hij houdt 'em maar dood jakes en doet net of-i der niks van af weet. Ja, hou jij je maar jakes. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 48). – Elders in N.-Holl. zegt men in dezelfde zin zich luikes houden (*Taalgids* 1, 284); VAN DALE vermeldt zich leuk (leuks, lukes) houden.

jakken, zw. ww.? || *Twee mannen hebben ruzie; een derde* (Cornelis) *komt bij hen om de zaak te sussen*, daer op de voorn. Jan over zijn schouder siende, seyde tegens den voorn. Cornelis: Gaet ghy scheel jacken?, *Hs.* (a° 1612), archief v. Westzaan. Uit hetgeen volgt blijkt niets omtrent de zin van scheel jacken. Er volgt onmiddellijk, dat Jan op Cornelis

aanvalt en hem dodelijk verwondt. – Scheel kan hier betekenen geschil, maar de zin van jacken is duister. Op Urk gebruikt men jakken en ofjakken in de zin van uitschelden (*Taal- en Letterb.* 6, 35). Vgl. ook Ned. jakken en jakkeren, *jagen*, *voortdrijven*, *haast maken*, iemand afjakkeren, *hem afbeulen*. Fri. ofjakje, *door vermoeienis afmatten*.

Jan, mansnaam. Zegsw. Daar is ouwe Jan en jonge Jan in (*van een kast, lade, enz., die erg vol is*). – Hij is baas Jan, *hij is er, hij is klaar*. Een schipper zal b.v. van een andere schipper zeggen: Kees is baas Jan (*Kees heeft al geladen, hij kan wegvaren*). – 't Is een slap Jantje, *'t is een weke broer; iemand waaraan men niet veel heeft*. – Zoete Jan, *zoetekoek*; in de uitroep der koek-en-melkverkopers op het ijs: “Leg ereis an, leg ereis an! hete melk en zoete Jan (*soms ook kouwe Jan*)!” – Jan Krent, *een pottetijker, Jan Hen*. – Jan Langarm, *de slinger van de pomp*. || “Mag ik wat drinken?” “Gaan maar na Jan Langarm.” – *Overdr. ook*: Laat Jan Langarm maar thuis (d.i. *schenk geen water meer bij de thee*). – Jan Poppelap, *een vervelende, suffice, saaie vent*. – Jantje Stap-allemachtig, iemand die erg stapt. || Daar komt Jantje Stap-allemachtig an. – Jan Thuis-blijf; zie op wagen. – Zegsw. Ziezo, ik ben rijke Jan Dirksen, *ik heb geld*, of: *ik ben binnen*, b.v. als iemand bij het kaartspelen flink gewonnen heeft (*Zaandijk*). – Jan Oome en Jan Snotneus, te Zaandam als namen voor de *lommerd*. Jan Oom is ook elders bekend (*Ned. Wdb.* XI, 22).

janijs, znw. m.; zie anijs.

{p.170}

jaren, zw. ww., intr. Van jaar (*annus*) Een soort van vangspel, waarbij de spelers van de ene vrijplaats naar de andere overlopen, terwijl de man hen onderwijl moet zien te takken (*vangen*). De getakten helpen daarna mede om de anderen te vatten. Iedere keer van overlopen geldt voor een jaar. De man geeft het sein tot het overlopen door te roepen: “Het eerste (tweede, enz) jaar gaat in.” Vooraf heeft hij moeten zeggen in hoeveel jaar hij aanneemt allen te vangen; gelukt het hem niet binnen het bepaalde aantal jaren, dat moet hij door de kordons. – Het spel is ook elders bekend.

jarig, bnw. Zie de wdbb. – Ook dronken. || Hij is jarig.

jart, znw. m. Alleen in de uitdr. aan de jart zijn, *veel van huis zijn, langs de straat lopen* (de Wormer). Zie verder op garten.

jarten, znw. ww., intr.; zie garten.

jas, znw. vr. Zegsw. Dat jassie ken lezen en schrijven, *gezegd van een jas, die men lang heeft gedragen bij zijn (kantoor)werk: die jas kan meepraten, heeft al heel wat beleefd*.

Jasper, mansnaam; zie zegsw. op bok.

jassen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. Als men onder dit spel (kruis- of smousjassen) druk praat of leutert, zegt men schertsend: ze benne an 't Frans jassen. – Vgl. ook doorjassen.

Jat, verkorting voor de vrouwennaam Jannetje.

jauker, bijw. *Zeer warm*. Ook in verkl. jaukertjes (Wormerveer). || 't Is hier jauker in de kamer. 't Is jaukertjes vandaag. – Vgl. joker.

jeer, znw. onz.; zie jaar I.

jent, bnw. Daarnaast tjent. Van personen. *Welgemaakt, netjes, bevallig, vlug, vaardig*. || 't Is 'en jente kerel. Zo'n tjent meisie. – Vaak ook in de vorm jentig. || Trijn is zo'n jentig ding. – Jent, gent, van Fra. gent, is in de 17de e. en de latere Middeleeuwen een zeer algemeen woord; zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero en Hooft*, en *Mnl. Wdb.* II, 1454 en III, 1043. Het schijnt thans nog slechts bekend in N.-Holl. en in Friesl.; jentig is ook in Oost-Friesl. gebruikelijk.

jentig, bnw.; zie jent.

jenzen, zw. ww.; vgl. doorjenzen.

jeukbonkel (uitspr. *jeukbònkəl*, znw. m. *Jeukende bult, ontstaan door een mugge- of vliegbeet*. Zie bonkel. || Me handen zitten vol jeukbonkels. As je 'en jeukbonkel hebbe (*hebt*), dan moet je der mit je nagel 'en kruis op zetten, dan gaat-i weg.

jeukel, znw. m. *Ijskegel*. || Der hangt 'en jeukel an de raam. Wat zitten der 'en jeukels an de goot. De jeukels zitten in je baard. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 49). Vgl. Fri. *jûkel*, Oost-Fri. *îs-jôkel*, Noord-Fri. *jöckel*, *jögel*, *jael*. Mnd. *jokele*, *ijskegel*, Hindeloopens *jokling*, *ijskegel* en *door de vloed opeengeschoven ijsschollen*, Ono. *iökull*, *ijsberg*. Vgl. ook Ags. *gicel*, Eng. *icicle* (*ice-icle*), *ijskegel*.

jij, pers. vnw. Daarnaast, als het woord niet de nadruk heeft, **je**; 2de, 3de, 4de naamv. *jou*. De vorm *gij* is evenals elders in Holl. in de spreektaal ongebruikelijk. – In de 2de naamv. enkelv. ook *jouwes*; evenzo in het meerv. *jollies* (*jullies*). || Hier is *jouwes*, maar mijnes ken ik niet vinden. Is dat *jullies*? – Soms ook wordt *jou* gebruikt als 1ste pers. enkv. || Ze is hiel wet (*heel wat*) groter as jou (*jij*) benne. Evenzo in het Stad-Fri.

jijn, znw. onz. *Gijn*, een takel met blokken; zie *Ned. Wdb.* IV, 2341. Ook in de samenst. **asjijn**, **roedjijn**, **steenjijn**, *jijn om een molenas*, *molenroede*, *molensteen op te hijsen*. || Een asjijn, 1 steenjijn, 1 roedjijn, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk.

jimmer, bijw.; zie *immer*.

jirt, znw. m. Alleen in de uitdr. *aan de jirt*, *op de jirt zijn*, *aan het jirten zijn*, *veel uit zijn* (de Wormer). Zie *jirten*. || Hij is nooit thuis; der gaat gien dag voorbij, of-i is an de jirt. Ze bennen weer op de jirt.

jirten, zw. ww., intr. *Veel van huis zijn*, *langs de straat lopen* (de Wormer). – Synon. **jarten**, **jachten**, **bentelen**. || O, die ben weer an 'et jirten; dat zou wel wonder wezen, ze kennen nooit thuis blijven. Die honden jirten wat of; altoos lopen ze bij de weg. – In dergelijke zin ook in de Beemster (BOUMAN 49). – Zie *jirt*.

Jisp. Naam van een Zaaans dorp. Het wordt eerst vermeld in stukken uit de 14de e., doch zal wel veel ouder zijn. || Gisp (a° 1328), VAN MIERIS 2, 471a. Gyspe (a° 1344), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 370. Gisp (a° 1387), VAN MIERIS 3, 465. Jhispe (a° 1438), LAMS 541. Jhispe (a° 1505), *Priv. v. Westz.* 80. Gijspe (a° 1561), *ald.* 134. Ysp (a° 1593), *Hs. U.* 137, prov. archief. Jhispe (a° 1611), LAMS 550. Sommige schrijven *Jesp*, *Isp*, *Gisp*, maar onsen Meester *Pieter Kas van Jisp*, die seer effen op de spellinge was, schreef en leerde zijn Discipulen schrijven *Jisp*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 467. – Volgens SOETEBOOM *t.a.p.* heet *Jisp* naar “et waterken *Jisp*, daar 't Dorp wel eer aan gelegen is geweest, dat men noch achter *Jisp* siet”. Vgl. ook *ald.* 451: “*Jisp* aan een watertje noch de *Jisp* genaamt”. Dit water vindt men echter elders niet vermeld; thans is het geheel onbekend. – *Scheldnamen*: *Jisper moppen*, *orebijters*, *uilen*; zie op *mop*, *orebijter*, *uil*.

jitters, alleen in de uitdr. *een jitters beetje*, *jitters weinig*, *zeer weinig*. || Dat scheelde 'en jitters beetje of-i waar (*was*) te water 'erold.

jodebeentje, znw. onz. Daarnaast **jodebientje**. *De punt van de elleboog, die bij aanstoten een prikkelend gevoel in de pink (weduwenaarspijn) veroorzaakt* (Assendelft). || Hè, wat stoot ik deer me jodebientje.

{p.171}

Jodeland, znw. onz. Naam van een stuk land te Wormer.

jodelijm, znw. vr. *Speeksel*. || Plak 'et maar mit wat jodelijm. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri. en Gron.

jodeneutje, znw. onz. *De vrucht van de beuk, boekenoot*. || Ik zel 'en cent jeudeneutjes kopen. – Deze nootjes heten zo, omdat zij door Joden op wagens gevent worden.

joep, tussenw. *Op*, *naar boven*; uitroep, wanneer iets naar boven gaat, of wanneer men iets oprichten of opheffen wil. Synon. *tjoepem*; zie aldaar. || Joep, daar gaat-i! – Evenzo in het Oost-Fri., *jup*, *sjupe* (KOOLMAN 2, 149).

jok, znw. m.; vgl. *juks*.

joker, bnw. *Duur*, *hoog van prijs* (de Koog). || Dorie! dat is joker. – Vgl. Oost. Fri. *jauker*, *jaucher*, in dezelfde zin (KOOLMAN 2, 142). Het woord schijnt uit het Joden-Duits te zijn overgenomen; laat-Hebreeuws *jakar* betekent *zwaar*, *duur*, *kostbaar*. – Vgl. *jauker*.

jokkebel (uitspr. *jokkabel*), znw. m. en vr. *Leugenaar*. Synon. *liegebel*; zie aldaar.

jollie, pers. vnw., zie *jij*.

jong (uitspr. *jòng*), bnw. Daarnaast **jonk**. || Ze is ok nog zo jonk. Een jonk ventje. Evenzo als znw. **jonk**, *jong*; meerv. *jongen*. In verkl. *jonkie*. || Het jonk van 'en hond. Onze kat heb zes jonkies. – Ook in de zin van *jongen*. || Wel, jong, waar kom jij vandaan? 't Is 'en goed jong. – Jonge melk, *melk met een eigenaardige bijsmaak, die de koe geeft kort na het kalven*. De melk in het eerste etmaal na het kalven heet biest; in de daarop volgende 14 dagen is de melk *jong*. || Die melk is weer jonk. Jonge melk lust ik niet.

jongen (uitspr. *jòngə*), znw. m. Zie de wdbb., en vgl. een zegsw. op *recht*. – Ook in de volgende opvattingen. – 1) *De laagste knecht op een oliemolen, de persoon die in rang volgt op de steenknecht*. De *jongen* is niet altijd jong; wie deze plaats op de molen inneemt wordt (onverschillig of hij 18 of 60 jaar is) steeds met deze naam aangeduid. Daar er ook een jongen is, die 's nachts aan de pletterij werkt, spreekt men ter onderscheiding van dagjongen en nachtjongen. – Ook op zaagmolens heeft men een *jongen*, t.w. de laagste knecht, ook kotjongen genoemd. Op hem volgt de bovenjongen, dan de ondermiddelknecht enz. – In het meerv. *jonges* vaak voor *kinderen* (ook meisjes). || Peet Ant had gien jonges. Ze hewwe een hok met jonges (*zij hebben een groot gezin*).

2) In een oliemolen. *De kleinste en uiterste der drie houten strijkers, welke het zaad onder de stenen strijken*. Vgl. *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 11*. – Zie *jongensstok*.

3) In een pelmolen. *Een ijzeren beugel op twee klampen, die men bij het zeven aan de kuip bevestigt en waaromheen de zak gehangen wordt, waarin men het uitzeefsel doet*. Dit werktuig houdt dus de zak op, wat anders een jongen zou moeten doen.

4) Schele jongen, *zekere vis*. Hetz. als *schele vis*. || Ik zal vanavond wat schele jonges bakken. – Vgl. de samenst. *barbiërsjongen*, *bovenjongen*, *hutjongen*, *kotjongen*, *pletjongen*, *potjongen*, *weesjongen*.

jongensstok, znw. m. In een pelmolen. *De verticaal geplaatste stok, aan welks ondereind de jongen bevestigd is*. Zie *jongen*.

jonker, **jonkheer** (met klemt. op *jònk*), znw. m. *Jongeheer*; als aanspraak tegen hoger geplaatste, maar niet-adellijke personen gebruikt door lieden uit het volk. || Goeiendag, jonkheer. Pas op, jonker. – Vgl. *heer*.

joon, znw. m. *Jongen*. Thans verouderd en alleen nog over in de geslachtsnaam JOON. – Het woord is nog gebruikelijk in het N. van N.-Holl.

-jorum, zie *krankjorum*.

jotter, znw. m. Meestal in de samenst. perejotter. Benaming der *schippers, die met een klein vaartuig vol appels en peren aan de Zaan hun waren komen venten*. Zij zijn kenbaar aan hun wijde broeken en Astrakanmutsen, en komen uit de Zuiderzee-dorpen (Volendam, enz.). || “Juffrouw, er is 'en perejotter, of uwe ok peren blijft, zes om 'en dubbeltje”. “Stuur 'em maar weg, ik koop niet van jotters.” – Misschien behoort het woord *jotter* bij Ned. strandjut, strandjutter, *strandvonder*.

jou, pers. vnw.; zie *jij*.

juffer, znw. vr.; vgl. *stagjuffer*.

jufferen, zw. ww.; zie zegsw. op *scheef*.

juffrouw, znw. vr. Zegsw. De molen maalt voor de juffrouw, van pelmolens die malen zonder het volle werk te trekken. Een pelmolen heeft harde wind nodig om te kunnen pellen. Bij een slap windje brengt men daarom vaak alleen de waaijer in beweging. De opbrengst der waaidoppen, die gering was, werd vroeger door de pelder als een extraatje aan zijn vrouw gegeven. En daarom zeiden de knechts als de molen ging, maar niet anders deed dan waaien: “hij maalt voor de juffrouw”. Hoewel de waaidoppen thans niet meer voor de juffrouw zijn, is toch de uitdrukking gebleven.

juist, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Zegsw. Juist, Piet Tuin, uitbreiding van *juist*, *zo is het!*

juks, znw. m. *Jok, scherts*. Alleen in de uitdr. uit juks, uit de juks, *uit jok, om niet*. || Het tegenovergestelde is uit de waars. || We knikkeren uit de juks, hoor. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders om 't jocks (DE VRIES, *Warenar* 104). – Vgl. Oost-Fri. juks, Hgd. jux, Lat. jocus, in dezelfde zin. Zie verder FRANCK op jok.

juksems, basterdvloek. Weinig gebruikelijk. || Wel juksems, dat's een pret; wie zou 't verdrieten, *Hs. gezelschapslied* (begin 19de e.).

{p.172}

jullie, pers. vnw.; zie *jij*.

jut, znw. vr.; zie zegsw. op *foppepeer* en *scheef*.

juttig, bijw. Alleen in verbinding met aanzien, aankijken. *Iemand verliefd, met kleine, glimmende oogjes aanzien*. || Kijk me toch niet zo juttig an, 't is of je verliefd op me benne. – Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 5, 215: “Hy keek haar juttig aan, geeuwde en viel in slaap”.

{p.173}

K

Kaag (I), znw. vr.; eertijds ook m. Naam van een polder onder Assendelft, ook wel **Kaagpolder** geheten, en verdeeld in Binnen- en Buitenkaag. De Buitenkaag werd eerst in 1588 bedijkt (zie *Handv. v. Assend.* 144) en is nog een mient d.w.z. wordt door de ingelanden gezamenlijk beweide. De Kaag stak vroeger als een punt in de Wijker-meer uit; zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 16. Ook afzonderlijke stukken land, die in de Kaag gelegen zijn, heten de Kaag. || Dat vierendeel van Jacob Jagers-camp, gelegen in den caech in den ban van Assendelft, in die Kage (a° 1444), GONNET, *Zijlkl.* 79. Twe maden lants gelegen in den banne van Assendelft, in die Kage (a° 1461), *ald.* 150. Dat halven caechgen van Claes Symonsz., *Polderl. Assend.* I f° 54 v° (a° 1600). Die kaech genaemt Jan Franszen kaech, *ald.*, f° 70 r°. Die anderhalff madt kaechs, *ald.*, f° 96 r°. tPaertgen (*part*) vande caech van Anna Ghysen 42½ (roed), *ald.*, f° 329 v° (a° 1600). Claes Steynnen: genaemdt Steynen caech (*in de Buitenkaag*), Maertge Cornelis cleyn caech (*in de Binnenkaag*), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Onder kaag verstaat men buitendijks land, dat door een lichte dijk omgeven is, die het, bij niet al te hoge waterstand, tegen het water beschermt. Men vindt ook een Kaag onder Spanbroek (*Inform.* 115 (a° 1514); *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10), thans Kaagpolder genaamd, en een buurtschap onder Alkemade, die de Kaag heet. Zie ook *Mnl. Wdb.* III, 1107. – Op Tessel en Wieringen noemt men zulk omkaaid buitendijks land keeg, in Friesl. keag. – Zie **Binnenkaag**, **Buitenkaag**, **Kaagoord**, en vgl. **Koog**.

kaag (II), znw. *Zware bui, hevige rukwind, een bui wind*. || Wat komt deer 'en kaag opzetten. Wat 'en wind! – Vgl. bij VAN DALE: kaak, *rukwind*.

Kaagoord, znw. onz. Naam van een deel der Kaag onder Assendelft; waarschijnlijk de in de Wijker-meer uitstekende uiterste punt. Thans onbekend. – Zie **oord**. || Dat pacht vande cappelrye van Heer Claes Swart in Caechoort, *Polderl. Assend.* I f° 71 r° (a° 1600).

Kaagpolder, znw. m.; zie **Kaag I**.

kaai (I), znw. vr. *Smalle dijk langs laagliggend land*; zie de wdbb. – *Ook de van aarde en mest opgeworpen verhoging op de wal van een stuk land, waarachter de uit de sloot opgebaggerde specie wordt geworpen, die men later over het land wil brengen*. Laat men de bagger de winter over liggen, dan spreekt men van **schotwal**; zie aldaar. – Vgl. **kaaien** en **kaaidijk**.

kaai (II), znw. vr. *Bezinksel; de koek, die zich op de bodem van een schotel of emmer vormt, als men daarin troebel vocht laat staan* (Assendelft). || Wat zit er 'en kaai op de boôm. Je moete 'et flessie schudden eer je inneme (inneemt), want onderwijl 'et staat

{p.174}

komt er 'en kaai in. – In de 17de e. was in Waterland in dezelfde zin gebruikelijk kade. || Neemt een Emmer, ende schept die vol troubel water, en laet dan de Emmer een dag stil staen, en giet daer dan het klare water stillekens boven af, so sal daer een grote kade slibber op de bodem blijven sitten, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 12, § 28. – Mnl. kade, Ned. ka, kaai, en evenzo Mnd. kade, beduidt *uitgebraden vetklompje, het korstje dat van slachtvet of spek overblijft, wanneer het vet er uit gesmolten is*; vgl. *Mnl. Wdb.* III, 1094 op cade, en FRANCK 409 op kade. Volgens sommigen zou het synon. **kaan** ontstaan zijn uit het meerv. kaen (voor kaden), doch dit is twijfelachtig; zie ook **kaander**.

kaai (III), bnw. *Laf, flauw, nuchter* (Krommenie). || 't Is zo'n kaaie vent (*een logge, domme man*). Wat 'en kaaie praat. Hè, dat's kaai, dat je nou niet mee wille (*wilt*). – Ook buiten Krommenie bekend. Klaasie-kaai, als scheldnaam voor een “zoete” jongen die Klaas heet. || Klaasie-kaai durft weer niet. – Te Krommenie ook in de zin van *aanhalerig verliefd*. || Wees nou niet zo kaai. Wat kijk-je me weer kaai an. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 50). – Kaai is de gewestelijke uitspraak van kei, dat bij 17de-eeuwse schrijvers voorkomt in de zin van *dwaas, zot*; vgl. VAN BEAUMONT, *Gedichten* 68: “Ghy Roel en Griet, dewijl ghy bey, sijt even sot end' even key en bey hoe langer word hoe gecker, enz.” Dit bnw. kei is afgeleid van het veel gebruikelijker znw. kei, *zot, belachelijk wezen* (zie DE VRIES, *Warenar* 190; DE JAGER, *Freq.* 1, 362; OUDEMANS 3, 349), en dit vindt zijn oorsprong in de naam van de vaak als zot of dwaas voorgestelde ridder Keye uit de Arthur-sagen; zie *Mnl. Wdb.* III, 1273 op kei.

kaaidijk, znw. m. *Kadijk, een smalle lichte dijk, waarmede men het water keert, of die over laag, moerassig land wordt aangelegd om als voetpad te dienen*. Vgl. **kaai** I. || Zy hebben hun eerst met kleyne Kay-dijken afgedijkt, om des Winters niet in 't water te sitten, SOETEBOOM, *S. Arc.* 498. – Het woord is ook elders in Holl., Friesl. en Oost-Friesl. in gebruik; vgl. o.a. *Mnl. Wdb.* III, 1095, KIL. 272; HALBERTSMA 656; KOOLMAN 2, 154. – Zie verder **Kaaiik**.

kaaien, zw. ww., intr. *Een kaai maken, de waterkant van een stuk land ophogen door de wal af te steken en op het land te halen, of wel door er bagger op te gooien*. Zie **kaai** I. || De boer is op 'et land an 'et kaaien. – In geschrifte ook **kaden**. || D'eygenaer van (het land aan de ene zijde der dichtgegroeide sloot) ... genegen zynde aen sijn kant te halmoeren (*de sloot ruim te maken*), ... sal synen buerman ende eygenaer van het nevensleggende land ... mogen ... aenseggen, dat sy mede sullen moeten kaeden, *Hs. keur* (a° 1753), archief v. Wormer. – Evenzo elders in N.-Holland en in Oost-Friesland gebruikelijk.

Kaaiik, znw. Naam van een water onder Assendelft, bewesten de weg, tussen de Klamdijk en de Vliet. || Een stuk land liggende op de Kaaiik. Dat groote ventgen opter cayck, *Polderl. Assend.* I f° 331 r° (a° 1600). De boete van alle de keure van dijk, wegh, weghsloot, Kayck, heyningen en vaarslooten, *Hs. resolutie* (a° 1686), archief v. Assendelft. – De stukken land langs de Kaaiik worden onderscheiden in de **Binkaaiik** en **Buitkaaiik**; zie aldaar. Men vindt de naam echter ook in andere samenstellingen. || Cornelis Claesz. Moyduyven, 't Kayxventge (*de ven op de Kaaiik*), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vanhier ook de geslachtsnaam KAAIK (Assendelft, Wormerveer). || Die busken van Jan vande Cayck, *Polderl. Assend.* I f° 11 v° (a° 1599). De weduwe van Jan Dircksz. Cayck, de Cayckerwerf (*de werf op de Kaaiik*), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Misschien is Kaaiik samengetrokken uit kaaidijk. Ook bij Enkhuizen en Grootebroek is een water, dat de Kadijk heet; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 2. Dat er langs de Kaaiik geen spoor meer over is van een dijk, is geen bezwaar tegen deze verklaring. Er zijn in N.-Holl. verscheidene sloten, welke naar dijken heten, die thans niet meer aanwezig zijn. Vgl. aan de Zaan b.v. **Koodijk** en **Loodijk**.

kaak, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de papiermakerij. *De puntig eindigende verhoging van de bodem in de roerbak, waarheen de papierstof door de rol wordt opgevoerd langs de rijzing*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 18. De kaak heet zo naar zijn vorm. – In oliemolens. *Een*

uitstekend stuk hout op het koekehok (waar de lijnkoeken worden gezet om te worden afgesneden), *waartegen de koeken, als ze onder de haai (hei) vandaan komen, worden geplaatst en uit de bulen (zakken) geschoven.* – Vgl. de samenst. **kakepootje**, **kaketweebeentje**.

kaakje (uitspr. *kákíe*), znw. onz. *Voet, poetel* (Zaandijk). || Ik moet je nog 'en zoen op je kakies geven (*van een klein kind*). 't Is onzoet als je zo 's nachts mit je blote kakies op de kouwe vloer stappen moete (*moet*).

kaal, bnw. Zie de wdbb. Kale boter, *gesmolten boter, zonder toevoeging van water, meel of iets anders*. || Zo kale boter over je stokvis, dat's veels te machtig. – Evenzo spreekt men op Urk van en ka°le aerpel, *aardappelen zonder iets er bij dan wat vet*, en ka°le brogge, *een boterham zonder kaas of wittebrood er op* (Taal- en Letterb. 6, 36). – Zo ook kale wijn, *onaangelengde wijn*. Vandaar voor den kalen, *zo maar, onvermengd*; b.v. ik drink' em voor de kale (*ik drink wijn zonder water*). – Zie verder een zegsw. op **hoofd** en **luis**, en vgl. **kaaldijk**, **kale-gezichten** en **kala**.

kaaldijk, znw. m. Daarnaast **kaledijk**. *Dijk* {p.175}

zonder voorland. Thans weinig gebruikelijk. || Bij 'et pakhuis hoort alleen 'en stuk kale dijk, maar de molen heb nogal wat voorland. Deselve Dorpen (zijn) belast met groote sware Dijkagien, bedragende wel seshien hondert Roeden of daer omtrent, daer veel Kaledijck ofte Platedijck, dat geen Voerlandt en heeft, onder begrepen is, ende wert tot veele plaetsen (aldaer Voerlandt is) 'tselve dagelijcx van den Watere genaemt het Thye ... gesleten, sulcx dat sy-luyden en dagelijcks het Voerlandt dat daer noch is verliesen, ende veel meer Kaeldijck ofte Paeldijck ghekrijgen, tot groote enorme schade van den Ingelanden, *Priv. v. Westz.* 101 (a° 1549). – Vgl. *Mnl. Wdb.* op caeldijc.

kaander (I), znw. m. – 1) *Kaan, uitgebraden vetklompje*. Synon. **kuinder**, **vink**; zie aldaar. || Ik wil nog wel wat kaanders bij me greeuwe orten (*grauwe erwten*).

2) *Hoofdzeer, klierachtige hoofduitslag*. || Die jongen het 'en kaander (*kletskop*).

3) *Iemand die een kaander (kletskop) heeft*. || Smerige kaander!

kaander (II), znw. m. Alleen in de uitdr. aan de kaander, *aan de loop, aan de hol*; zie **kaanderen**. || Kom, jonges, wie gaat er mee an de kaander? Wat is-i an de kaander (*wat loopt hij hard*).

kaanderen, zw. ww., intr. *Hard lopen, op een draf lopen*. Zie synon. op **kielen II**. || Toe jonges, kaanderen! Hij kaandert lekker. – Vgl. **kaander II**.

kaantje, znw. onz. Alleen in de uitdr. dat is een kaantje, *dat is een buitenkansje*. || Dat's 'en kaantje, hoor. – Men zegt ook: Dat is 'en kaantje nê zen hand (*een kolfje naar zijn hand*), alsook: dat is 'en kaantje voor 'em (*dat is naar zijn zin, hij doet het graag*).

kaap, znw. vr. *Baak, vuurtoren*. Algemeen Ned.; zie de wdbb. en vgl. “de Groote Caep” en “Kleyne Caep” bij Huisduinen (*Kaart v. d. Uytw. Sl.* 13). – Vanhier de geslachtsnaam KAPER, in de 17de e. ook VAN DE KAAP. In stukken in het archief te Krommenie komt dezelfde persoon voor onder de naam Jacob Arjans van de Kaap (a° 1698), Jacob Aryaensz. Kaper (a° 1679, 1680), Jacob Kaper (a° 1701). Waarschijnlijk woonde hij of een zijner voorouders aan de kaap aan de Wouden tegenover Krommenie. – Vgl. **Kaaphoek**.

Kaaphoek, znw. m. Naam van een stuk land onder Wormer, buitendijks. Vgl. **kaap**. || De Caaphoek, *Hs.* (a° 1755)) archief v. Wormer.

kaapstand, znw. onz. *Kaapstander, een grote staande windas op schepen*. – Vgl. bij KIL. “*kapestant, ergata, machina tractoria axe recto*”. Kaapstand is de oude vorm van het woord; kaapstander is hieruit door volksetymologie vervormd. Zie FRANCK 406.

kaar, znw. onz. – 1) In pellerijen en oliemolens. *Vierkante bakken, die van onder nauwer zijn dan van boven, van verschillende grootte en voor verschillende doeleinden*. In een pelmolen in het bijzonder de grote bakken zonder bodem, waaruit de garst op de pelstenen loopt en die

tot twee last garst kunnen bevatten. || We moeten 'et kaar weer vullen (*vullen*). Evenzo in rijstpellerijen de bak, waardoor de ongepelde rijst op de stenen loopt. – Het kleine kaar onder de stenen heet in een pelmolen *hondehok*; zie aldaar. – In oliemolens is het *kaar* of *kaartje* de kleine bak zonder bodem, aan de vuister (*fornuis*), waardoor het gewarmde meel als door een trechter in de bulen wordt gegoten. Verder vindt men daar een kaar aan de pletterij, om het zaad op de pletrollen te doen lopen, en een ander voor de oliebakken, om de olie in de bak te gieten. – Ook als naam van molens. || *Het Kaar* of *'t Ouwe Kaar*, een oliemolen te O.-Zaandam. *Het Nuwe Kaar*, een pelmolen aldaar, gesloopt in 1796 of '97. – Vanhier ook de geslachtsnaam VAN 'T KAAR, die in de Zaanstreek voorkomt.

2) Bij de visserij. *Viskaar*; een vierkante, met gaten doorboorde houten bak, om levende vis te bewaren. || Doen de palings maar in 'et kaar. (Wij) condemnieren de voornoemde Gedaeghens in de boeten ende de breucken van Schuyt, Net, Ton, Taeck, ende het Gereetschap van dien, mitsgaders het Kaer met die gevangen Visch (*rechtsrolle v. Oostzaanden*, a° 1614), LAMS 315.

Kaar heeft in de meeste Germ. talen het onz. geslacht, en evenzo in verschillende Ned. dialecten. Door WEILAND en VAN DALE echter wordt het woord alleen als vr. vermeld. Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 1097.

kaarhaakje (uitspr. *kaarhákie*, met hoofdtoon op *kaar*), znw. onz. In een oliemolen. *Een haakje aan weerszijden van het kaar, waaraan de buul, die onder het kaar wordt gehangen, wordt vastgemaakt.* Zie **kaar I**.

kaars, znw. vr. Daarnaast **keers**. Zie de wdbb. || Op Driekoningen sprongen we altoos over 'en keersie. – Vgl. **kaarselaad**.

kaarselaad, znw. vr. Daarnaast **keerselaad**. – 1) *Langwerpige kist tot het bergen van kaarsen*. Evenzo bij VAN DALE *kaarsenlade*. || Der staat 'en keerselaad op zolder.

2) *Beurtschip*. Naar de volksmening zo genoemd wegens de gelijkenis met een kaarselaad. || We bennen nog wel ers mit de kaarselaad na Harelem gevaren. Den 27 dito is een keerslaad op 't II omgeseylt, *Journ. Hoogeboom*, 27 mrt 1714. – Evenzo bij WAGENAAR, *Amsterdam*, 2, 501a: “Na 't aanleggen der Trekvaarte, werden, by de Buitenschuiten, ook Trekschuiten gevoegd, en beraamd, dat de Schippers, eerst op Buitenschuiten, sedert *Kaarsladen* genaamd, varen zouden, en daarna, by instervinge, op de Trekschuiten”. Zo ook in Friesland.

{p.176}

kaart, znw. vr. Daarnaast soms **keert**. Zie zegsw. op **molensteen**.

kaas, znw. vr. Daarnaast **kees**. Zie de wdbb., en vgl. een zegsw. op **kat**. In verkl. *kaasje* (uitspr. *kásie*), schertsende benaming voor een *ronde fantasiehoed*. In dezelfde zin ook *kaasbolletje*. || Zet je kaasje maar op. Wie zijn kaasbolletje is dat? Vgl de samenst.

hobbekaas.

kaasbolletje, znw. onz.; zie **kaas**.

kaasbord, znw. onz. Daarnaast **keesbord**. Bij de kaasmakerij. *De lange planken langs de muur, waarop de kazen te drogen worden gelegd*. – Evenzo elders in N.-Holl. || Na lang genoeg gezouten te zijn, worden de kazen met water afgewassen, en op de kaasborden geplaatst en dagelijks omgekeerd, BOUMAN in *Tijdschr. v. Nijverheid* 5 (1839), 672.

kaasdoek, znw. m. Daarnaast **keesdoek**. Bij de kaasmakerij. *Het doekje waarin de pas geperste kaas gewikkeld wordt vóór die onder de grote pers wordt gebracht*. Zo ook elders.

kaaskliender, znw. vr.; zie **kliender**.

kaasrandje, znw. onz. Daarnaast **keesrandje**. Bij de kaasmakerij. *Het uitstekende randje, dat bij het persen om de kaas gekomen is door het drukken van de volger, en dat er vóór het zouten wordt afgesneden*. Zo ook elders. || Geef die keesrandjes maar aan de kinderen.

kaasschamel, znw. vr. Bij de kaasmakerij. *De houten driepoot waarop bij het kazen de tobbe wordt geplaatst.* Zie **schamel**. || Een kaasschamel, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1766), prov. archief.

kaastommed, znw. vr.; zie **tommed**.

kaats (I), znw. m. *Schuurtje, een gebouwtje zonder zolder met schuin aflopend dak.*

Sommige kaatsen worden als woning gebruikt, maar meestal dienen zij tot bergplaats. || Een goed onderhouden burgerwoonhuis ... met bleekveld daartegenover en daarop staande kaats of woonhuisje, *Advertentie* (Zaandam, a° 1881). Cornelis Claese Backer op den Horn hadde versogt om voor sijn huys op den onderdijk een kaats of schuur te maken in meninge daar koeyen in te setten, hetwelk by regenten niet wert geaprobeert, *Hs.* (a° 1735), archief v. Krommenie. Een huisje of kaatsje, in 't quohier bekend op den naam van Maartje Luikas, *Hs. T. 31, f° 94 r°* (W.-Zaandam, a° 1741), prov. archief. Een kaats of afluiving met het erf, staande in de Molenbuurt (te W.-Zaandam), *Custb.* (a° 1743). Twee kaatsen staande op een erf op 't Dampad, *ald.* (a° 1748). Een huys met drie woningen en een kaas, *ald.* (a° 1750). – Het woord komt elders in N.-Holl. reeds in de 16de e. voor; vgl. VALCOOGH, *Cron. v. d. Sype* 102: (*De dijkwerkers klagen*) “In arme hutkens moeten wy slapen, in onsen kaats is soo weynich te freten.” – De oorsprong van het woord is onzeker. Wegens de vocaal is het twijfelachtig of **kaats** samenhangt met Mnl. kote, Mnd. kate, hut, huisje, zie *Mnl. Wdb.* op cote en FRANCK op kot.

kaats (II), znw. vr. *Spiegel.* Weinig gebruikelijk. || Een leusnet, een caets, een knaep, *Hs. Invent.* (Jisp, a° 1687), prov. archief. Een leyninghstoel, een kaats, twee oude stoelen, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1730), aldaar. – Ook in het N. van N.-Holl. is **kaats** in deze zin gebruikelijk. De spiegel heet wel zo, omdat hij alle voorwerpen weerkaatst.

kabaal, znw. onz.; zie **kombaal**.

kabel (I), znw. m. *Kavel, afgeperkt gedeelte van een polder; een rechthoekig stuk land, dat door kabelsloten in de lengte en door tochtsloten in de breedte wordt begrensd.* Door kleinere slootjes kan een kabel weer in meerdere stukken zijn verdeeld. Vgl. de samenst. **binnenkabel**, **buitenkabel** en **Ossekabel**. || Hoeveul kabels land heb-je in gebruik? Hij heb vier kabels. De Kabel voor Pieter Lust Pieterszoon (naam van drie aaneengedamde stukken weiland te Oostzaan, aan de wegsloot). – **Kabel** is een bijvorm van kavel, en is eigenlijk een *bij het lot aangewezen deel*. In de zin van *loten* komt het thans verouderde kabelen nog in de Middeleeuwen voor. || Ofter meer dan een persoon eygendom in hadde in dat stuck Lands, soo soude die ghene daer uyt tuygen die meest Landts daer in heeft: Ende waren daer meer dan een ghelick ingelandt, soo souden sy daerom cabelen wie die Tuygh wesen sal, *Priv. v. Westz.* (a° 1446). – Zie verder FRANCK op kavel, *Mnl. Wdb.* op cavel en cavelen, en *Taal- en Letterb.* 4, 5 vlgg.

kabel (II), znw. m. Bij houtkoperijen. *Het merk (kruis) dat met het ritsijzer op het hout gezet wordt.* || Ik zel op de balken die glad benne 'en kabel zetten.

kabelsloot, znw. vr. In een polder. *De sloot die twee kabels van elkander scheidt.* De kabelsloten staan loodrecht op de tochtsloten en lopen in de lengte langs de kabels. Zie **kabel**. **kade**, znw. vr.; zie **kaai II**.

kaf, znw. Bij boeren. Kaf! kaf! lokwoord om een kalf te roepen.

kaffie, znw. vr.; zie **koffie**.

kak, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *opgeblazenheid, wind, pedanterie.* Vgl. Ned. kak op zijn lijf hebben en kak maken. || Heb maar niet zo'n kak. Wat 'en kouwe kak (*kale bluf, koude drukte*). Ook Stad-Fri. – Vandaar ook: *iemand die zich winderig en opgeblazen aanstelt.* || Wat 'en kak is die vent toch. Zo'n kakkie! kijk-i ers parmantig loopt. – Ook in de samenst. **kakmaker** en **kakhessie**. || Zo'n kakmaker! Wat heb dat kakhessie 'en verbeelding. – Vgl. ook **kakkig**.

kakeier, znw. m.; zie **kakooier**.

Kakepootje, Kake-tweebeentje, znw. onz. Naam van twee stukken land te Oostzaan. || Het Kakepootje. Het Kake-tweebeentje. – *Poten* {p.177}

en *benen* zijn stukken land, die in een of meer tongen uitlopen; zie die woorden. Ook deze stukken zullen dus die eigenaardigheid vertonen. Onder kaak zal men hier wel moeten verstaan walviskaak (*kakebeen*). Sedert de Groenlandsvaart zijn op verscheidene stukken land walvisbeenderen opgericht als wrijfpalen voor het vee.

kakhesje, znw. onz.; zie *kak*.

kakkeba (uitspr. *kakkábá*, met hoofdtoon op *bá*), znw. m. Bij vissers. Minachtende benaming voor zeker soort van *vissersschuit met puntige voortseven*. || Daar komt 'en kakkeba. Zollie gane (*zij gaan*) met 'en kakkeba uit vissen. – Het woord zal wel één zijn met Mnl. kakebo, *helse ketel*, eigenlijk *kookketel*, van Lat. cacabus, *ketel*. Zie verder *Mnl. Wdb.* II, 1108.

kakkebed, znw. m.; zie zegsw. op *pissebed*.

kakkelewasië, (uitspr. *kakkələwásie*, met hoofdtoon op *wá*), znw. Daarnaast **kakkewasië**. *Drukte, lawaai*. || Die vent maakte me 'en kakkewasië, toen ik bij ongeluk zijn glas omgooide. Wat een kakkelewasië!

kakkelol, znw. vr. *Opgeschikte vrouw* (of *meisje*). || Je moete 'm sundags zien wandelen mit zen wijf: dat's ok zo'n kakkelol. – In een dergelijke opvatting ook elders. || De Jonkheyd loop by nagt en daeg ... By vuyle snoeren, Laet jou niet loeren, By kakkelolle en jonge Hoeren, *Kleyn Jans Konkelpotje* (Amsterdam, a° 1743), 43.

kakker, znw. m.; vgl. *krentekakker*.

kakkewasië, znw.; zie *kakkelewasië*.

kakkig, bnw. en bijw. Ook **kakkerig**. *Winderig, pedant*. Zie *kak*. || Wat loopt-i kakkig.

kakmaker, znw. m.; zie *kak*.

kakmakkelijk. Alleen in Jantje Kakmakkelijk, scheldnaam van zekere Zaankanter. – Evenzo vindt men in de 17de e. bij BREDERO, *Moortje* 2922 een “Jan Kackmack'lijk”.

kakooier, met klem. op *kooi*), znw. m. *Witte vlinder, koolwitje* (Wormerveer). In de Wormer kakaaier (de dialectische uitspraak van kakeier). || Daar vliegt 'en kakooier. “Kakooier, gaan (*ga*) maar zitten, ik zel je toch gien kwaad doen” (*rijmpje, waarmede de kinderen de vlinder zien te vangen*). – Ook te Kwadijk is **kakaaier** bekend; het rijmpje luidt aldaar: “Kakaaier blijf zitten, we zellen je niet vangen; en as we je gevangen hebben, dan zellen we je hangen”. Het woord zal dus ook wel elders in N.-Holl. voorkomen. Misschien hangt het samen met het ww. kakeien, *kakelen*, *babbelen* (DE JAGER, *Freq.* 1, 255). Vgl. klackoy, *klappei*, en klackoyen, *klappen*, *babbelen*, die o.a. door BREDERO en VISSCHER worden gebruikt, en kallooi, *labbekak*, bij BERKHEY; zie DE JAGER, *t.a.p.* 256. De vlinder kan zo genoemd zijn wegens zijn spartelen met de pootjes, als hij door het kind bij de vleugels wordt vastgehouden; vgl. iets dergelijks op *dominee*.

kal, znw. vr. *Een vrouw die veel kalt, babbelaarster*. || Wat ben-je toch 'en kal.

kala (met klem. op *ka*), bnw. (?) Alleen in de uitdr. voor de kala wezen, *leeg zijn* (de Koog). Daarnaast ook kali wezen (de Koog) || Die fles is voor de kala. Me portemonnaie is kali. – Vgl. *kaal*.

kalebas, znw. m.; zie *alikas*.

kaledot (uitspr. *kálədot*, met hoofdtoon op *dot*), znw. m. Daarnaast **kalkedot**, **kalkedotter** en **kalekadotter** (met hoofdtoon op *dot*). *Jonge vogel die nog geen veren heeft, pas uitgebroed vogeltje*. || Daar leit 'en kaledot op de grond, die is zeker uit zijn nest 'evallen. Smijt niet mit die kalkedotter. – In Waterland zegt men in dezelfde zin kadodder (*Taalgids* 6, 309) en kalekadodder (*Noord en Zuid* 4, 178), in de Beemster kadotter, dotter en kaledotter (BOUMAN 50). Kaledot, kalekadotter, enz. zullen dus samenstellingen zijn van kaal (*zonder veren*) en dot, kadotter, kadodder, enz. Vgl. *dodei*, *dotei*, *vuil ei, waarin zich reeds een vogel begint te ontwikkelen*. Misschien is ook verwant Nederlands dooier, uit Mnl. doder, Mnd.

dodder, Hgd. dotter, welk woord nog niet geheel is opgehelderd; zie FRANCK 194. – Dat ook Wvla. kadodderen, kadotteren, daveren, schudden, dreunen; troetelen, afrossen, en kadotter, oud, zwak man (DE BO², 421 vlg.) hierbij behoren, is onwaarschijnlijk.

kale-gezichten, znw. ww. intr.. Alleen in de uitdr. leg niet te kale-gezichten, lig niet te zaniken, zeur zo niet. – Evenzo elders in Holl. (*Taalgids* 4, 35) en in Utrecht. Het woord is gevormd van kaal gezicht, iemand met een kaal, baardeloos gezicht, melkmuil.

kalf (I), znw. onz. Meerv. kalven. *Jong van een koe*. || Ik heb twee kalven verkocht. – Vgl. **bulkalf**, **kuikalf**, **schotkalf**.

kalf (II), znw. onz.; vgl. **schuttingkalf**.

kalf (III), znw. onz. Bij het reden van garen voor de zeildoekweverij. Als van een roof garen een of meer draden niet in de onderband zitten, maar er los bij neerhangen, dan noemt men die losse draden een kalf. Evenzo wanneer bij het stokken (*het om de droogstok hangen van het garen, dat gebleekt moet worden*) door verzuim enige draden niet om de stok zijn gedaan. || Er hangt 'en kalf bij. Pas op, hij maakt 'en kalf. – Een kalf maken wordt door VAN DALE vermeld in de zin van *overgeven*, *braken*. Bij oudere schrijvers komt de uitdr. meermalen voor; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 209. Evenzo heeft KIL. kalven, braecken, vomere, reddere vomitum, welk woord hier en daar nog gebruikelijk is, en VAN DALE uitkalven, uitbraken. – Vgl. ook **kalf**, *afgezakte grond*, en het ww. **afkalven**, *door het loslaten en afzakken van een gedeelte van de grond afbrokkelen en be-* {p.178}

schadigd worden, van oevers, slootkanten, aardwerken, enz. (*Ned. Wdb.* I, 1038 vlg.;) DE JAGER, *Freq.* 2, 210.

Kalf (IV), znw. onz. Naam van een buurtschap onder Oost-Zaandam, aan de Poel. De oudste vermelding is van a° 1440 (SOETEBOOM, *S. Arc.* 330). || Ik gaan na 't Kalf. De kerk op 'et Kalf. Geriet Symonsz. coeman, nu wonende opt Calff, *Hs. T.* 49, f° 10 r° (Westzaan, a° 1582), prov. archief. – In de 17de e. vindt men een familie VAN 't CALF te Westzaan en te Wormer; wellicht is ook het door zijn betrekking tot Peter de Groote bekende Zaandammer geslacht CALFF, KALFF, van deze buurt afkomstig. – De oorsprong van de naam is vergeten. De molens 't Oude zwarte kalf en het Bonte kalf, die op het Kalf staan, zijn natuurlijk veel jonger dan de buurt en hebben haar de naam niet gegeven. Ook een stukje land onder Castricum heet "het Calff", *Hs.* (a° 1600) archief v. Assendelft. Wellicht hangt de benaming samen met het onder **kalf III** genoemde kalf, *afgezakte grond*, en is de naam ontleend aan een afkalving, afbrokkeling van land door het water, wat met de plaatselijke gesteldheid zeer goed zou stroken. – Vgl. **Kalfsloot**, **Kalverpolder**, **Kalverveld**.

kalfgors, znw. onz. Daarnaast **kalfgras**. *Een kalfsweide, zoveel land als voor het weiden van één kalf nodig is*, 120 □ roeden. Thans verouderd. || ¼ Vierndeel van een calffsgors 21¼ roede, *Polderl. Assend.* I f° 105 r° (a° 1600). Twee derdendelen van een calffsgors inde vier koeven, 80 (roeden), *ald.*, f° 328 r°. Een halff calffgras inde vier koeven, 60 (roeden), *ald.*, f° 328 v° (a° 1600). – Het woord was in de Middeleeuwen in Kennemerland zeer gebruikelijk. || Yde Matten dochter heft in huurware twe gheerse ende een halves calves ghers in des abbets venne (te Velsen, 13e e.), *Hs. v. Egmond*, f° 13 v°. Twee gheerse ende eens calves ghers in des abbets venne, ... een vierendeel van enen calves gheerse, *ald.* Een vierendeel van eens calves gheers in des abbets venne, *ald.*, f° 14 r°. Anno LXVIII Agneten heeft Claes Claes zoen vercoft Ysbrant Aernt zoen ontrent een calfs gers after Dirc oude Simons huys (a° 1468), *Hs. v. Egmond E*, f° 27 v°. – Evenzo vindt men koegers, koeweide; zie op **koegors**. –

Schaapsgers, schapeweide. || III Koegheerse ende IV scaeps gheerse (te Castricum, a° 1538), *Hs. v. Egmond*, f° 6 v°. – Verkensghers, varkensweide. || Verkens ghers (te Hargen, a° 1371), *Hs. v. Egmond*, f° 29 v°. – Tudergers, *een weide waar (schapen) aan een tuder (touw) te grazen worden gezet*. || Item I half tudergers (bij Egmond, a° 1538), *Hs. v. Egmond B*, f° 4 r°. – Vgl. ook **geers**, en zie *Mnl. Wdb.* op gerse.

kalfgras, znw. onz.; zie **kalfgors**.

Kalfsloot, znw. vr. De sloot langs de buurtschap het Kalf. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12, en vgl. **Kalf IV**.

kalfsvlees, znw. onz. Zegsw. Kalfsvlees kan geen pekel verdragen. || Wanneer men aldaar (nl. aan de Zaan) van een' jongeling spreekt, die zich vroeg mannenwerk veroorloofd hebbende, zijn krachten heeft gekrenkt, dan voegt men er soms bij: *kalfsvlees kan geen' pekel verdragen*, SCHELTEMA, *Mengelw.* IV², 253. – 't Is nog kalfsvlees! *hij is nog jong, wat hij doet is nog niet ernstig gemeend*, vooral gezegd van kalverliefde, maar ook wel van iemand die schettert als iemand zonder veel ondervinding.

kali, bnw.; zie **kala**.

kalido (met klemt. op *ka*), znw. m. *Kaalkop, iemand met een kaal hoofd* (Zaandam). || 't Is 'en kalido. Daar gaat kalido.

kalkedot, kalkedotter, znw. m.; zie **kaledot**.

kallebas, kallebaster, znw. m.; zie **alikas**.

kalven zw. ww. intr. *Luid praten, klappen*. || Ik docht dat jollie ruzie hadde, zo sting (*stond*) je daar te kalven. Van de hele zaak was niks uit'ekommen, as die lammeling maar niet 'ekalvd had. – Het woord is één met het op **kalf III** vermelde ww. **kalven**, *braken*. Het is hier gekomen in de zin van *woorden uitbraken*. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 1129 en zie de samenst.

uitkalven.

kalverroog, znw. onz. Meestal in het meerv. kalverrogen. Zekere plant. *Grote madelief, witte ganzebloem*, Lat. *Chrysanthemum leucanthemum* Pl. (OUDEMANS, *Flora* 2, 207; VAN HALL, *Landh. Flora* 134). – In dezelfde zin vermeldt VAN DALE koeieoog en osseoog. Evenzo worden gebruikt Hgd. kalbsauge en Eng. oxeye.

Kalverpolder, znw. m. Naam van een polder onder Oost-Zaandam, tussen de Poel en de Enge-Wormer, bij het Kalf. Hetzelfde als **Haaldersbroek**; zie aldaar, en vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Ingelanden van de Kalverpolder. De Kalverpolder of polder Halersbroek.

Kalverveld, znw. onz. Het land bij de buurtschap het Kalf, de weilanden van de Kalverpolder. Zie **veld**. || Hij gedaagde (heeft) daarna deselve schapen gedaan vervoeren na 't Kalverveld, *Hs.* (Enge-Wormer, a° 1761), prov. archief.

kam, znw. m. Zie de wdbb.. – 1) *Het getande werktuig*; vgl. **pietekam**, **tistkam**.

2) *Weverskam*. – Kammen slaan, de kammen gereedmaken. || Me man is an 'et kammen slaan. – Evenzo in Vlaand. een kam slaan (DE BO², 427). – Vgl. **kamtouw**.

3) *Tand van een molenwiel, houten blokje dat dwars door de rand van het wiel wordt gestoken*. Zie verder op **dol**, en vgl. de wdbb. – Zegsw. 'k Heb last van me kammen en dollen, *ik heb kiespijn*. – Vgl. **boetkam** en **kammen**.

kamer, znw. vr. Zie de wdbb. Ook in de vol-
{p.179}

gende opvattingen. – 1) *Kerkekamer, consistoriekamer*. Alleen nog in de uitdr. te kamer gaan, naar de kamer gaan, te leren gaan, naar de catechisatie gaan (Zaandam), – Vgl. **kamerdag** en **kerkekamer**.

2) In een oliemolen. *Dat gedeelte van de laad* (zie aldaar), *hetwelk begrensd wordt door staander, jager, fonteinijzer en de wanden van het blok*. In de kamer worden de haren met de bulen met meel gestoken en de olie uit het zaad geperst.

3) Bij de visserij. Een fuik is verdeeld in drieën; deze delen heten kamers. Men onderscheidt ze als voorkamer (*het voorste deel van de fuik*), middelkamer (*het midden*) en achterkamer (*de kub of achterste deel*).

4) *Zekere landmaat*. Thans onbekend en alleen nog in de naam van enige stukken land. || De Kamers (te Jisp). Die camer (te Wormer, a° 1582), *Weeskamerboek*, archief v. Westzaan. Die caemerven (te Assendelft, a° 1599), *Polderl. Assend.* I f° 28 r°. – Vgl. DUCANE², 2, 45: camera, modus agri; VAN DALE: kamerdeimat, (eertijds) *zekere vlaktemaat*; *Inform.* 662:

kamer, *afdeling, bepaald gedeelte*, zowel van water als van land. Vgl. verder *Mnl. Wdb.* III, 1146.

kameraad (uitspr. *kamməraat*, met klemt. op *raat*), znw. m. en vr. *Vriend, vriendin*. Zie de wdbb. || Me kameraad is ziek en nou gaan ik ok niet uit (*van een dienstbode*). – Vooral in de uitdr. kameraad lopen met iemand, *elkaars boezemvriend(in) zijn*; vooral van meisjes. || Ze loopt kameraad mit Neel. Ik loop niet meer kameraad mit 'er.

kamerdag, znw. m. – 1) *Dag waarop de kamer wordt gedaan*, d.i. *schoongemaakt*. || 't Is donderdags kamerdag. Op kamerdag zitten we achter. – Evenzo elders gebruikelijk.

2) *Kerkeraadsvergadering*. Thans verouderd. Zie **kamer 1**. || Op heden den ... camerdag gehouden, allen present, *Notulenboek* (18de e.), archief der Fries-Doopsgezinde gemeente te Wormerveer.

kamerijksgat, znw. onz. Benaming van *een kastje in een houtzaagmolen*.

kamerschutting, kamerstok, kamerwant, znw.; zie **kamer**.

Kamerven, znw. vr.; zie **kamer 4**.

kamizool, znw. onz.; vgl. *kletskamizool*.

kammen, zw. ww., intr. *In elkaar grijpen*; van de kammen van molenwielen. Zie **kam 3**. || Dat rad kamt niet. Overdr. zegt men ook van personen, die niet met elkaar overweg kunnen, die niet eensgezind zijn: het kamt niet.

kamp, znw. m. – 1) *Een afgeperkt stuk land van onbepaalde grootte*. Zie *Mnl. Wdb.* III, 1154 vlg. || Een kamp weiland aan de weg. Dat land leit 'en kamp van 'et Guispad (*er ligt een kamp tussen het Guispad en dat land in*). Een stuk land liggende drie kampen van de Hoogendijk. Een stücke lants gelegen ... achter Diewer Willems vuyt, een camp van de wech, *Hs. T. 50, f° 130 v°* (Westzaan, a° 1600), prov. archief. Gelegen ... achter Cornelis Arisses vant Weyver vuyt, twee campen over die Waetering, *Hs. T. 51, f° 54 r°* (Westzaan a° 1605), aldaar. – Soms ook verstaat men onder kamp een stuk hooiland van bepaalde afmeting, nl. 400 □ Rijnlandse voeten; deze betekenis is echter weinig gebruikelijk. – Vgl. verder samenst. **Biestkamp, bijlkamp, Blagelskamp, Bobelkamp, Breekamp, Bullekamp, Delkamp, Delfkamp, Dienstkamp, Dobbekamp, Dobbekamp, Galkamp, Gouwkamp, Hogelkamp, huiskamp, HULFTERKAMP, Ilpekamp, Jaarkamp, Kattekamp, Kieftekamp, Knopkamp, Korfkamp, Kruigenkamp, Kuddekamp, Legerkamp, LIESKAMP, Madkamp, Marskamp, Moerkamp, Papekamp, Poddekamp, Rietkamp, Schanskamp, Scharmkampje, Spijkerkamp, Splitkamp, Steelkamp, Steenkamp, Stekelkamp, Stikkelkamp, Twiskamp, veenkamp, Vijfkamp, Vijverkamp, Vulkamp, Weerkamp**.

2) Een kamp hooi (de Wormer). Hetz. als **hooikamp**; zie aldaar. || Der staan drie kampen hooi bij onze plaats (*boerderij*). – Evenzo in het Stad-Fri. kampke.

kamtouw, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Een touw dat over de pleischijf loopt en waaraan de weverskam hangt*.

kan, znw. vr. Verkl. kantje, vroeger ook kanje. Zie de wdbb. || Een oliekanje, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1722), prov. archief. Vier porcelaine kanjes, *idem* (Wormer, a° 1773), aldaar. Zes chocolaats kantjes, een melkantje en bakje, *Hs. invent. Louwe* (a° 1756), verz. Honig. Vgl. *leutkan* en *spaarwaterskan*.

kanarie, znw. m.; vgl. *poepekanarie*.

kanarietjes-vet, znw. onz. *Het nat, dat uit waterig gekookte kool of groente druipt*. || Wat is er weer 'en kanarietjesvet op die kool.

kaneelwater, znw. onz.; vgl. een zegsw. op **gist**.

Kanes, Kanerven, znw. Naam van stukken land. Thans onbekend. || Noch die kanes, 132 (roeden), *Polderl. Westz. II* (te Westzaan bij de Hoogendijk, a° 1629). Noch die ½ kaenes ven, 12 (roeden), *ald. IV f° 522* (te W.-Zaandam, a° 1649). – Misschien is de naam samengesteld met **nes**; zie aldaar.

kanis (uitspr. *kánəs*), znw. m. – 1) *Een gevlochten mand* (zie *Mnl. Wdb.* III, 1171). In de

volgende, deels overdrachtelijke opvattingen: a) Bij vissers. *Een ronde, van Spaans riet gevlochten mand, waarin vis wordt bewaard en afgewogen, en die met een lid (deksel) wordt gesloten.* Ook **weegkanis** genaamd. In deze zin is kanis ook elders bekend; vgl. VAN DALE. – b) *Een mandje met houten deksel*; in het bijzonder gebruikt om het middageten der olieslagers over te brengen. – c) *Het blikken eetketeltje van ander werkvolk.* – Te Bovenkarspel is kanis gebruikelijk in de zin van *boodschappenmand*.

2) Overdr., in de uitdr. zijn kanis kraakt (*van iemand die boeren laat, oprispt*). – Ook van een klein kind, dat geluidjes maakt (*kraait*), zegt men: “Zijn kanissie kraakt”. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 50).

{p.180}

3) *Iets dat groot is in zijn soort, kokkerd.* || Dat's 'en kanis van 'en appel. Vgl. de samenst. **smeerkanis**.

kanjer (uitspr. *kanjər*), znw. m. – 1) *Een miserabele, lamlendige vent.* || Och, 't is 'en kanjer. Zo'n kanjer. – Ook een *vervelende, moeilijke zaak*. || 't is 'en kanjer, ik weet niet hoe ik er mee an moet. – Soms ook een *hachelijke zaak*. || Dat 's 'en kanjer, *dat is een dubbeltje op zijn kant, 't is een kwade kans*.

2) *Iets dat groot is in zijn soort, kokkerd.* In deze zin ook elders in gebruik. || Kijk ers wat 'en kanjer. 't Is 'en kanjer van 'en appel.

Bij de 17de-eeuwse Hollanders is het woord kanjert zeer gewoon. || Dese geuse Spanjaerd, sou wel meynen schier, dat m'hem achten hier voor een' meester kanjaert, VONDEL (ed. VAN LENNEP) 2, 697. Se sijn niet weert de kruymelen van een Brabants canjert te lecken, *Klucht v. d. Pasquil-maecker voor den Duyvel* 11. Jij mogt mijn brabantse kanjert iens kussen, verstaje dat wel, jou rechte helhont, TENGNAGEL, *Frik in 't veur-huys* (ed. 1661), 22. Zijt ghy verwondert dat Canjaert is dus milt, en waer hy komt dat hy daer speelt de gilt: by sijn Moeders miltheyt machmen de sijn niet nomen: want sy gaf alle man, hy isser af gekomen, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669) 46, 3. Meester Canjaert heeft my verweten, dat mijn maet en ick zijn twee vreemde Poëten: dan kende hy hem selven, hy sou swijgen saen (*spoedig*), want sijn Moeder is van de Westfaelse slavinnen, en van hondert sou sy de vader niet kinnen, hy is vreemder dan vreemt, *ald.* 20, 57. – Kanjaart, kanjert schijnt dus een scheldnaam te zijn geweest voor de Spanjaarden en de hen navolgende Brabanders, en later voor elke kale pronker. Het woord is één met Fra. cagnard, *luijaard, vadzig mens*, “*qui a la fainéantise du chien*”, LITTRÉ 1, 453.

kanon, znw. Van een tol. Te Zaandam hetzelfde als **non**; zie aldaar.

kant (I), znw. m. Zie de wdbb. – Van kant (af) aan, *van stonde af aan*. || Toe ik 'em dat zei, was-i van kant of an kwaad op me. Den Ammiraël deed' van kant aan alles nemen wat hy slechts krijgen kond', *Reys na de Oost-Ind.* 15 r°. Maar wel op hun hoede zijnde, en 't schut te boord', vermoedigden hen terstondt, so datser van kant aan in barnde, en met Yseren kogelen verwelkomden, *ald.* 16 r°. – Familie van de koude kant, zie op **koud I**. – Vgl. de samenst. **bleskant**, **geerdkant**, **inkanten**, **ommekantje**, **waankant**, **Zaankant**.

kant (II), znw. vr.; vgl. **potkant**.

kant (III), bnw. *Flink, goed*, in verschillende opvattingen. – a) *Flink, knap, handig*. || 't Is 'en kant wijf. We hebben nou 'en kante meid. – b) *Flink, groot*. || Ik moet gien stokvis, ik heb al 'en kante portie op. 't Is 'en kante (*stevig gebouwde*) meid. We hebben 'en kante pret (*zeer veel genoeg*) 'ehad. – c) *Flink, best*. || Nu eens geschonken, mij dunkt dat was wel kant, en eens gedronken op 't lieve vaderland, *Hs. bruiloftslied* (begin 19de e.). – Het bnw. kant komt in vele dialecten en in allerlei opvattingen voor; vgl. WEILAND, VAN DALE, FRANCK, MOLEMA en KOOLMAN op kant, Mnl. Wdb. op cant, *Noord en Zuid* 3, 115, enz. Het bnw. heeft zich uit het znw. kant ontwikkeld. De Zaanse opvattingen laten zich verklaren uit de bet. *kantig, zijn scherpe kanten nog hebbende, dus gaaf, heel, deugdelijk, goed, flink*. – In het StadFri. zegt men kantig voor *flink, stevig*.

kantbast, znw. m.; zie op **bast**.

kantdeel, znw. vr. In de houthandel. *Een der uiterste van een boomstam gezaagde delen; die deel welke volgt op de achterdeel en voorafgaat aan de gewone delen.* De kantdelen vertonen nog wel een kant van de boom, maar zijn niet bles meer. Vgl. ook **kopschaal**.

kanter, znw. m. Bij de bakkerij. *Het roggebrood, dat onder het bakken aan de kant van de oven gelegen heeft, één van boven en één aan de zijde.* || Je moete je niet 'en kanter in je handen stoppen laten.

kantert, znw. m. *Kanterkaas, grote platte komijnekaas.* Weinig gebruikelijk. || Groene kaes off kantert, *Hs. bofboekje* (a° 1685), archief v. Assendelft. – Vgl. KIL. kantert, kanterkese, Holl. Fris. Sicamb. *caseus magnus*. Ook VAN DALE vermeldt kanterkaas. In Friesl. kent men kantertkaas (*Navorscher* 1, 276), in Gelderl. vindt men in de Middeleeuwen kantertkese (*Mnl. Wdb.* III, 1176).

kantgaren, znw. onz. Bij de olieslagerij. *Wollen garen, dat gebruikt wordt om de bulen te stoppen.* || We hebben weer buullaken nodig; bestel dan meteen 'en paar kluwen buulgaren en 'en kloentje kantgaren.

kantkoek (uitspr. (*kankoek*)), znw. m. Benaming voor de kanten, die van het gebakken koekdeeg worden afgesneden om dit rechthoekig te maken. Ook **kantkorsten** genoemd. Koop maar 'en cent kankoek. – Zo ook elders.

kantkorst, znw. vr.; zie **kantkoek**.

kanunnik, znw. m.; zie **knunnik**.

kap, znw. vr. Zie de wdbb. – Vissers zeggen van haring, die begint te bederven en daardoor rode koppen krijgt: “Ze krijgen gouwe (*gouden*) kappen”. Deze soort van wrakke haring heet **roodvaan**; zie aldaar. – Zegsw. De malerij deugt wel, maar de kap (molenkap) is niet in orde; bij olieslagers in gebruik voor: *hij heeft hoofdpijn*. – Kap betekent ook: *bijl waarmede het ijs gekapt wordt*.

kapberg, znw. m.; zie op **barg**.

kapellerij, znw. vr.; zie **kappellerij**.

Kapelsloot, znw. vr. Naam van een sloot achter de kerk te Wormerveer, en genoemd naar de in 1503 aldaar gestichte kapel, waarvoor in {p.181}

de 17de e. de kerk in de plaats is gekomen; Vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 403 vlg. || Een en acker lants geleege op die capelsloot in den ban van Westzanen, *Hs. U.* 137 (a° 1595), prov. archief Cappelsloot, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

kapitaal, znw. onz. Daarnaast **kaptaal**. Zie de wdbb. || Dat kost geen kaptaal.

Kapol (met klemt. op *pol*). Naam van een polder onder Westzaan; ook **Oosterwillis** geheten. De naam is niet uit oudere dan 17de-eeuwse stukken bekend. || De polder Kapol of Oosterwillis. – De watermolen van deze polder heet eveneens de Kapol, terwijl ook de molenaar Kapol wordt bijgenaamd. De oorsprong van de naam is niet bekend, doch vgl. **pol V**.

kapot, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook in de zin van *gehaakte vrouwenmuts*.

kappegaas, znw. onz. *Het fijne blauwe gaas, waarvan de kap der N.-Holl. boerinnen wordt gemaakt.* – Benaming voor alle soorten van gaas voor de kap, dus ook: wit.

Kappelarij, znw. vr. Naam van verschillende stukken land, die in de Middeleeuwen hebben behoord aan een kapellerij, d.i. een stichting waaruit een kapelaan bezoldigd werd; zie *Mnl. Wdb.* III. 1182 op capelrie. || De Kapellerij (te Assendelft, in de Buitenkaag). De oudste vermeldingen zijn: Twe maden lants gelegen in den banne van Assendelft, in die Kage, ende belent ... an die noortzijde die cappelride ende an dat oesteynde Claes Lieve, GONNET, *Zijlkl.* 150 (a° 1461). Dat pacht vande cappelrye van Heer Claes Swart in Caechoort, *Polderl. Assend.* I f° 71 r° (a° 1600). – De Cappelarijen (op het Kalf). Vgl.: 't Cappelrijs-weer, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Cabelry Sloot, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. De Cappelderye,

Koopbrief (a° 1718).

kappetoris, znw. onz. Daarnaast soms **kappetorie**. *Het omslag van een boek*, in het bijzonder *van een schoolschrift*. || Het kapetoris zit los. Wat 'en mooi kappetorie zit er om jouwes. – Het woord is ook in andere dialecten gebruikelijk en een verbastering van Mlat. coopertorium; zie *Taalgids* 4, 36 en *Mnl. Wdb.* III, 1672 (coeverture).

kapsijnder, znw. m. Meestal in het meerv. kapsijnders. *Kapucijners, zeker soort van grauwe erwten* (VAN HALL, *Landh. Flora* 62) zo genoemd naar het grauwe ordegewaad der Kapucijner monniken.

kapstokkenpaard, znw. onz. *Magere knol*; eigenlijk *een paard zó mager, dat men de uitstekende ribben wel als kapstokken zou kunnen gebruiken*.

kaptaal, znw. onz.; zie **kapitaal**.

kapcijnder, znw. m.; zie **kapsijnder**.

kapzolder, znw. onz. In molens. *De zolder boven in de molen, onder de kap*.

kar, znw. vr.; vgl. **ierkar**.

karaf, znw. vr.; zie **kraf**.

karband, znw. m. Daarnaast **karreband**. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band om de vaten te binden, hoepels van omtrent 4 voet lengte*. – Evenzo in Gron. karband (MOLEMA 191). – Vgl. **stoelband**.

karbiel (met klemt. op *biel*), znw. m. Meerv. karbiels. In de bouwkunde. *Dikke schuingeplaatste steunbalken onder de bindbalken van een molen*. Zie verder VAN DALE op korbeel en karbeel, FRANCK op korbeel, *Mnl. Wdb.* op corbeel. – Dergelijke, doch minder zware steunbalken heten **hondsoren**, **zwingen**; zie die woorden.

karbies, znw. m. Gewoonlijk karrebies. *Karbies, platte gevlochten mand met twee oren, langwerpig-vierkant van vorm en van boven open*. Synon. **larieben**. || Me breiwerk zit in me karrebies. – Zo ook elders in de volkstaal van Holl. en Utrecht. In Vlaand. en in de oudere taal luidt het woord kabas, kabaas, karbaas; zie *Mnl. Wdb* op cabas.

karbonade (uitspr. *karmənaat*), znw. vr. Zie de wdbb. || We eten varkenskarrenaden. Wat 'en bremzoute karmenaad!

karet, znw. onz.; zie **kret II**.

Karker, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden, bij de Hoogendijk. Thans waarschijnlijk onbekend. || Die Karcker, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Karker is een bijvorm van kerker, Lat. carcer; waarom dit land zo genoemd is, blijkt niet.

karl (uitspr. *karrəl*), znw. Bij de zeildoekweverij. *De lange vezel van de hennep, die verkregen wordt als deze gehegeld of gekamd wordt*. Het is het beste deel van de hennep, daar de lengte van de vezel de deugdzaamheid aan het doek geeft. Van het garen dat van karl gesponnen wordt weeft men zogenaamd karlboek.

karmenaad, znw. vr.; zie **karbonade**.

karn, znw. vr. *Kuil in een weg of dijk*. Thans verouderd. || (Wij) ordonneren midts desen, dat de Heem-Raden ofte de Polder-meesters van die buyten Dijcklanden, alle Jaren sullen versorgen het voorsz. Padt tegens de Schouw op te maken, alle mede de uytgelopen karnen, van de Koeyen schadeloos gemaect op te maken (*keur v. Oostzanen*, a° 1640), LAMS 716. Dat ook jaarlyks op den tweede Juny deselven Schout, als Dykgraef, syn Schouw op denselven Dyk doet, byaldien Hy Schout op den voorsz. twintigste April een karn of een kuyl aen den Dyk bevonden heeft, ende die met Heemraden goetd schouwen van deselve karn af, ... omme te sien ... of deselve Dyk wel heel kant werdt bevonden, *Handv. v. Assend.* 288 (a° 1701). – Het woord komt in verschillende Fri. en Ndd. dialecten voor in de zin van *kerf*, *spleet*: Fri. kerne (HALBERTSMA 22), Oost-Fri. kern (KOOLMAN 2, 201), Ndd. karn (Brem. Wtb. 2, 741), Mnd. kerne, karne (LÜBBEN), Teuthonista 46 en 49 kern, kernne. Zie ook GRIMM, *D. Wtb.*

{p.182}

V. 357 en *Mnl. Wdb.* III, 1373. – Vgl. **smartkarn** en **karrel**.

karnemelk (uitspr. *karrəmellək*), znw. vr. Daarnaast **karndemelk**, d.i. *gekarnde melk*. – Zegsw. De zon ziet zo bleek alsof hij in de karnemelk gewassen is. – Mijn bloed wordt karnemelk, mijn bloed begint te koken, ik word boos. Ook elders in Holl. – Zie nog een zegsw. op **boter**.

karnemelksdikke (uitspr. *karrəmelləksdikkie*), znw. vr. Ook wel **dikkie**. *Karnemelksbrij*. || Karnemelksdikkie eten. De dikkie is heet. – Synon. **saffie**; zie aldaar.

Karnemelkspolder, znw. onz. Naam van een polder onder Wormerveer. Zie DE VRIES, *Zeeweringen en Waterschappen* 302 vlg.

karnen, zw. ww. trans. Zegsw. Hij is ook goed in zijn gat gekarnd, hij zit in angst, in de benauwdheid, hij is slecht af, is lelijk beetgenomen. – Vgl. Ick segt nog eens op mijn burgerschop, jy selt niemant veugel heten ... ick sel jou dat veughelen noch kornen uyt je gat, BREDERO, *Spa. Brab.* 1263. 'k Selse dat wel uytkornen, se moete de stuver al aers winnen, VAN STEYN, *Klucht v. d. Melckboer* 23. Evenzo bij HARREBOME 3, 390: "Tsal hem wel uyt ghekornt werden" (GHEURTZ 62); "'t sal u noch uytgekorent werden" (SARTORIUS, *pr.* VIII, 14). Verder wordt *ald.* 3, 69 ook vermeld: "het zal u nog uitgekoreld worden", en 1, 206: "hij is wel in zijn gat getoomd". De uitdr. is nog niet bevredigend verklaard; vgl. *Ned. Wdb.* IV, 343 en DE JAGER, *Freq.* 2, 796.

karnuit, znw.; zie de uitdr. 't is het schip van Sinte Karnuite op **schip**. – Ook voor **kornuit**. || Hij is mit zen karnuiten an 'et ketteren (*spelen*). – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders. || Myn ouwe karnuyts, BREDERO, *Griane*, vs. 1310. Lest was een van mijn speelnoots de bruyt; elc was een karnuyt om wat aen te bringhen, daer ontbrack niet. V. BREUGEL bij V. VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.* 2, 11.

karos, znw. vr.; zie **kros**.

karpel, znw. m.; zie **karper**.

karper, znw. m. Gewoonlijk in de vorm **korper**. Daarnaast met een ander suffix **karpel** en **korpel**. *Zekere vis*. || Ik heb 'en korper 'evongen. Seker Vis, den Korper niet ongelijk, *Reys na de Oost-Ind.* 20 v°. Den Korper Beugel ende Hengel Roed sullen altyt vry syn (*keur op de visscherij*, a° 1625), *Handv. v. Assend. verv.* 421. Corpere beugels, slyckbeugels off diergelijcke instrumenten, *Hs. keur* (a° 1659), archief v. Assendelft; de gedrukte tekst in *Handv. v. Assend.* 221 heeft "Carper-beugels". Der bennen veul karpels in die sloot. – De vorm **korper** is ook verderop in N.-Holl. gewoon en komt o.a. voor bij BREDERO, *Moortje* 706. In de Middeleeuwen ook elders in Holl.; vgl. DOZY, *Oudste Rek. v. Dordrecht* 62 (a° 1285): "Van vive ende twintich corpere 18 (scelling)." – Overdr. ook *drenkeling*. || Zo, heb-je korper 'eweest? We kregen guster 'en korper thuis. – Vgl. **knol** en **kroes**.

karperbeugel, znw. m. Bij de visserij. *Een beugel om karpers te vangen*. Zie op **korper**.

karreband, znw. onz.; zie **karband**.

karrel, znw. *Kartel, kerf, keep* (de Wormer). || Er is 'en karrel in de tafel, in dat mes, uit die kast. Vgl. **karn**, en zie **karl**, **karrelrand** en **gekarreld**.

karrelen, zw. ww., intr. *Schiften, korrelijg worden*. || De brij is 'ekarreld. Pas op, dat de soep niet karrelt. – Het woord is afgeleid van het thans verouderde **karrel**, *korrel*, dat (blijkens HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 64b "*mica salis*, B. *karle ofte keerne souts*") vroeger in N.-Holl. gebruikelijk was en thans (zie KOOLMAN 2, 330) nog in Oost-Friesl. gehoord wordt. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* III, 1367 op **kerle**. – WEILAND vermeldt **kartelen**, *schiften*; evenzo DE JAGER, *Freq.* 2, 1176 en DE BO², 451 (**kertelen**). Volgens VAN DALE kent men in Z.-Nederl. ook **karrelen** in deze zin. – Zie **karrelijg**.

karrelijg, bnw. *Korrelijg, geschift*; van brij, die onder het koken is geschift en daardoor korrelijg, zanderig is geworden in plaats van zacht. || 't Is spijtig, dat de brij wat karrelijg is. – Zie **karrelen**.

karrelrand, znw. m. *Kartelrand, gekartelde rand*. Zie **karrel**. || Een zilveren theeservies met

karrelrand. Lepels met een karrelrandje.

karren, zw. ww., intr. *Hard lopen*. || We bennen lekker gauw hier na toe 'ekard. – Karren is eigenlijk *met een kar rijden*, bij uitbreiding *rijden* in het algemeen en vandaar *snel voortgaan*. Het woord is ook elders gebruikelijk – Vgl. *opkarren*.

kars, znw. vr.; zie *kers*.

karsepit, znw. vr.; zie *kersepit*.

karspel, znw. onz. *Kerspel*. Vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 528: “*Petten* (is) geweest een Karspel-Dorp, versien met een Moeder-Kerke”. Het woord schijnt thans ongebruikelijk te zijn. Vgl. dorpsnamen als Bovenkarspel, Oudkarspel, Sybekarspel, enz. en zie *Mnl. Wdb.* op *kerspel*.

karsteng (met klemt. op *steng*), znw. vr. Daarnaast ook **kersteng** en **kerstang**. *Kastanje*. || Wilde karstengen. Een uitgeholde kerstang. Een Engel ... in de eene hant een tackie van kerstenge kluer (*kastanjekleur*) en in de ander hant een bluym (*pluym*), *Journ. Caeskoper*, 14 april 1672. – De vorm *carstange*, *kerstenge*, komt ook in het Mnl. voor (*Mnl. Wdb.* III, 1219). *Kersteng* vindt men o.a. ook bij BREDERO, *Moortje* 1486. Vgl. *Taal- en Letterb.* 1, 267.

Karstijd, znw. m.; zie *Kersttijd*.

Karten, mansnaam. Thans waarschijnlijk in onbruik, maar nog over in de geslachtsnaam KARTEN, KARTE, en in de zegsw. hij is een {p.183}

kerel as Karten, en Karten was een kerel as een onderdeur (*van iemand die klein van stuk is*).

|| Claes Kartensz., *Hs.* (a° 1638), archief van Westzaan. Carten de bilder, *Journ. Caeskoper*, 13 mei 1695. Willem Kartesz., *ald.*, 14 febr. 1711. Karten Koning (te Zaandijk, einde 18de e). – Karten is (met de gewone uitslijting der *s* tussen *r* en *t*) ontstaan uit Karsten, een ook elders zeer gewone verkorting van Karstiaan, Christianus; vgl. Karstijd naast Eng. Christmas.

Kartijd, znw. m.; zie *Kersttijd*.

karwij (met klemt. op *kar*), znw. vr. Zekere plant. *Wilde komijn*, Lat. *Carum Carri* (VAN HALL, *Landh. Flora* 91). De samenst. karwijzaad daarentegen heeft de hoofdtoon op *wij*. Zie verder de wdbb.

kas (I), znw. vr. *Kast, losse of aan een muur getimmerde bewaarplaats*. || 't Leit in de kas, op de bovenste plank. De kas is niet toe. Stort 'et zeed (*zaad*) maar in de darde kas rechts (*in een pakhuis*). De Aerdbevinge schudde op sommige plaatsen kassen en kevien van haar steden, *N.-Holl. Ontrust*, 89. Huysreat ofte inboedel van bedden, peuluwen, kussens ... kisten, kassen of keevy, tafels, stoelen, *Hs. T.* 246, f° 101 r° (Jisp, a° 1649), prov. archief. – Evenzo elders in N.-Holl. – Zie de samenst. *hoedekas*, *KOEKEKAS* op *kashout*, *proefkas*, *stofkas*, *zaadkas*, en vgl. *binkas* en *kashout*.

kas (II), znw. Alleen in het meerv. kassen. In de naam van verschillende stukken land onder Assendelft en Oostzaanden. Thans waarschijnlijk onbekend. || *Te Assend.*, *buitendijks*: Dat halve monnickenventgen voor cassen 348½ (roede), *Polderl. Assend.* I f° 19 r° (a° 1599). Besyden cassen vant munckenlandt, *ald.*, f° 19 v°. Die helft vant lantgen besyden cassen 151½ (roede), besyden cassen van die monnicken 151½, die helft vande veen voor cassen 238½, noch die veen voor cassen van de monniken 238½, *ald.*, f° 23 r°. tVentgen voor cassen, *ald.*, f° 26 v°. Cassenven, deen helft eygen ende dander helft in pachte van Aechte Jacobs 1072 (roeden), dvuyterdijck over cassen ven, *ald.*, f° 6 r°. tOpperendt van cassen veen 727 (roeden), *ald.*, f° 18 r° (a° 1599). – *In de ban van Oostzaanden*: Jan Gerritz. in Olffert Valckes-weir, de kassenven 1525 (roeden), *Polderl. Oostz.* I (17de e.). – Wat men hier onder kassen te verstaan heeft, blijkt niet.

kashout, znw. onz. In molens en pakhuizen. *Een losse plank van het voorschot van een kas* (met planken afgeschoten ruimte tot berging van zaad, enz.). In een oliemolen verandert men een zaadkas in een koekekas door de kashouten uit de sponning te nemen en daardoor het voorschot weg te ruimen. || Steek maar 'en kashout uit (nl. *als sein*), den zel de schipper wel

zien, dat-i hier wezen moet.

kaskediezen (uitspr. *kaskədiezə*, met hoofdtoon op *die*), zw. ww., trans. Alleen in de inf. *Zeggen, vertellen*. || Spreek maar op, wat heb-je te kaskediezen? Heb-je nog iets te kaskediezen? – Elders hoort men kaskedieën, in Limb. kiskedieën (TUERLINCKX 317). Het woord komt wel van Fra. qu'est-ce qu'il dit of iets dergelijks. – Daarnaast te Krommenie **kerdiezen**. || Heb-je nou nag meer te kerdiezen? me dunkt 'et ken zo wel! (als iemand veel noten op zijn zang heeft). – Vgl. ook OUDEMANS 3, 338, en *O. Volkst.* 2, 91.

Kassenveen, Kassenven, znw. vr.; zie **kas II**.

kast, znw. vr. Zegsw. Hij heeft een kast in, hij heeft een kaste, *hij is dronken*. – Vgl. bij VAN DALE: hij heeft een kas aan, in dezelfde zin. – Zie verder **kas I** en een zegsw. op **zin**, en vgl. de samenst. **pijekast**.

kastanje, znw. vr.; zie **karsteng**.

kastelorum, znw. m. *Kastelein*. || Waar is de kastelorum? – Dezelfde uitgang vindt men in **soppelorum**; zie verder aldaar.

kat, znw. – 1) *Huiskat*. – Zegsw. Ik moet an de kat of an de kees (*kaas*); oorspronkelijk een muizenverzuchting, doch thans gezegd door iemand, die voor een moeilijke keuze staat en niet weet wat te doen. – Hij heeft er de zwarte kat gezien, *hij vermijdt die plaats, hij komt er nooit*. || 't Is of je de zwarte kat bij me 'ezien hebbe (*hebt*), je komme (*komt*) nooit meer. Volgens het volksgeloof verschijnen heksen meestal in de gedaante van een zwarte kat. Waar dus de zwarte kat verschijnt is het niet pluis. Vgl. verschillende dergelijke zegsw. bij HARREBOMEE op **kat**. Ook die op **gelukkig, slapig** en **vogel**.

2) *Poesje, halsbontje dat van een kattevel is gemaakt*.

3) In een oliemolen. *Een langwerpig-vierkant zwaar blok ijzer onder de haai*.

4) In verkl. **katje**, *een gekatte koopmanschap*. Zie **katten**. || Hij heb gister zijn eerste katje gehad (*van een pasbegonnen patroon, die voor het eerst goed heeft aangekregen, dat hij weigert te accepeteren*).

Vgl. de samenst. **meerkat**, en zie de volgende artikels.

kater, znw. m.; vlg. **blikskater, deuvekater**.

katerjagen, intr. ww.; alleen in de inf. *Een meisje volgen, op straat achterna lopen*. || Heb-je gusteravond op de kerremis weer an 'et katerjagen 'eweest? – Evenzo op Urk **koaterjacht** voor 's avonds laat buitenshuis lopen (*Taal- en Letterb.* 6, 36).

katerkloot, znw. m. Alleen in het meerv. *De ronde knobbeltjes bij de wortel der zegge* (een rietachtig gras, dat aan de slootkant groeit), *die door de kinderen worden geschild en met zout gegeten*. Evenzo in Friesl. (HALBERTSMA 44). – Synon. **huinebollen**; zie aldaar.

katerlicht, znw. onz. *Duisternis*. || Zitten jollie nog in katerlicht (*als iemand in het schemer-* {p.184}

uur binnentreedt, terwijl het licht nog niet is opgestoken)? – In verkl. **katerlichtje** (uitspr. *katerlichie*) ook *een flauw brandend licht* (lamp, kaars). || Wat 'en katerlichie.

Kathoecken, znw. m.; alleen in het meerv. Naam van een buurt te Oostzaan, in het Noordend. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Hij woont in de Kathoecken. (Een stuk lands) inde Kathoecken, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e). – Ook bij Avenhorn is een buurt die zo heet; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7: "d'Cathoeck". – Verscheidene plaatsnamen zijn met **kat** samengesteld, doch de reden daarvan blijkt niet. Vgl. **Kats, Katsven, Kattegat, Kattekamp, Kattepad**.

katjemaai (met hoofdtoon op *maai*), znw. *Drukte, opschudding*. || Daar is indertijd heel wat katjemaai over 'eweest. Jongens, jongens, 't was me 'en katjemaai! – Ook wel met de hoofdtoon op **kat**.

katjesdagen, znw. m.; alleen in het meerv. *De drie dagen, die volgen op de Hondsdagen*. || We ben nou in de katjesdagen. – Ook elders bekend, b.v. in Friesland en Utrecht.

Katland, znw. onz. Naam van een stuk land in de kalverpolder, bij de molen de Kat, en daarnaar geheten.

katoen, znw. onz. Zegsw. Je kenne (men kan) wel katoen uit zijn neus trekken (*van een vervelende, saaie vent, die door niets in vuur te brengen is*).

Kats, znw. (meerv.?). Plaatsbenaming te Oost-Zaandam. Thans onbekend. || Omtrent die tijd (a° 1573) zijn se eens gevaren de *Zaan* langs tot aan de *Kats*, in *Oost-Saardam*, omme den vijandt aan den *Dam* te verlakken, en eenig af-breuk te doen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 546. In een *Hs. Kaartboek* van de Oostsijdt van Saerдам (a° 1684), Zaanl. Oudhk., vindt men tussen het Knijnepad en het Groote Glop een perceel aangeduid als “Cornelis Dirckse grofsmit inde *Kats*”. Op de tekening verschilt dit perceel echter niet van de belendingen; wellicht was de *Kats* dus de huisnaam Verder is van de benaming niets bekend; zij heeft natuurlijk niets te maken met het aan de andere kant van de Dam gelegen Kattegat.

Katsven, znw. vr. Naam van een stuk land te Wormer, bewesten de Oude Polder. || De Katsven, *Hs.* (a° 1774) archief v. Wormer.

kattebak, znw. m. Zegsw. Hij leit in de kattebak, *hij ligt in de lappenmand, hij is ongesteld.* || “In de kattebak ’elegen?” “Ja.” “Hoe lank?” “Nou, maar ’en weekie (*weekje*).”

– Ook *de bak achter aan een rijtuig, waarin plaats is voor een of twee personen en die gewoonlijk voor palfreniersplaats dient.* || Mag ik in de kattebak zitten? In deze zin ook elders gebruikelijk.

Kattegat, znw. onz. Naam van een in de Voorzaan uitstekende hoek lands onder Oost-Zaandam, waardoor een paar vaarten gegraven zijn: het Ooster- en Wester-Kattegat. De benaming schijnt niet ouder te zijn dan het einde der 16de eeuw; vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 649: “Dit heeft veroorzaakt, dat men de Landen doorgroef, nieuwe Havenen en Boesemen maakte, Erven verhoogde, nieuwe namen bedocht: hier een *Kattegat*, daar een *Schilperoordt*, &c.” en 378: “dat (mach) ons beter heugen als u, daar ik oudt man (seid’er eene) geweest ben, doen de nieuwe Vaart van ’t Katte-gat gegraven wierdt.”

Kattekamp, znw. m. Naam van land onder Assendelft. || Een stukke lants genaempt die cattecamp, *Hs. U.* 19, f° 23 v° (a° 1579), prov. archief. tOpperendt van de cattekamp, *Polderl. Assend.* I f° 116 r° (a° 1600). Jacob Jan Lauwen, de cattecamp: Claes Jansz. cattecamp, is een omloop; Willem Jacobsz. Kuyper cattecamp (in Alkes- en Kruyven-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635)

katteklamaai, znw. m.; zie *klamaai*.

kattekroeg, znw. vr. Schertsende benaming voor *melkhuis* (*Zaandam*). || Gaan jij na de kattekroeg?

katten, zw. ww. trans. *Een zaak schutten, gekochte koopwaren bij de aflevering weigeren in ontvangst te nemen.* || Ik heb die olie gekat. Die rijst is niet volgens conditie, we moeten ze dus katten. Hij kat de boel. – Overdr. ook *zich tegen iets verzetten, maken dat het niet gebeurt.* || Hij katte ’et. – Katten in de zin van *een koop breken* is ook verderop in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 51), en waarschijnlijk ook elders, al geeft VAN DALE het woord niet op. In Oost-Friesl. zegt men in dezelfde zin naast katten ook “hê smitt de katt d’r in” en “hê hed de kat d’r in kregen” (*zijn goed is gekat*); zie KOOLMAN 2, 187b. Er de kat in steken voor *een zaak staken* in algemeen-Ned. en wordt o.a. ook door VAN DALE vermeld. Misschien hangt de uitdr. samen met de volksmening, dat, als de zwarte kat (*heks, boze geest*) ergens tussen komt, de boel verkeerd loopt. – Vgl. *kat* 4.

Kattepad, znw. onz. Naam van een pad te Krommenie, bij de Kerkbuurt. Reeds in de oudste polderleggers (17de e.) als “’t Katte pad” vermeld.

kattezijd, znw. onz. In verkl. kattezijdje. *De smalle ruimte terzijde van het huis, die twee huizen van elkander scheidt, opdat er ozendrop* (vrije afwatering van het dak) *tussen beide percelen zij.* || “Moe!” roept de elfjarige zoon, de kamer inspringende, “ik was aan ’t ketteren en nou is mijn bal in ’t kattezijd gevallen”. PEEREBOOM, *Kleine Garve* 113.

kauwen, zw. ww.; vgl. *afkauwen, neerkauwen*.

kauwer, znw. m. *Kauwijzer; een soort van beitel, die de gasfitters gebruiken om te kauwen,*

d.i. *de sokkels der gasbuizen met werk, enz. dicht te stoppen*. – In een oude opgave der voor een brandspuit benodigde gasten vindt men: “twee pijpleiders, mits- {p.185}

gaeders seeker getallen van slang, maniering, kouwers, sakkedraegers, pompers, waterscheppers en kringsluyters”, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1698), archief v. Wormerveer. Met “slang, maniering, kouwers”, d.i. “slang- (en) maniering-kouwers” zullen wel bedoeld zijn de personen, die een lek in de slang of malmiering moeten stoppen. Het woord kouwer (kauwer) is thans bij de spuitgasten geheel onbekend. – Ook een molen te W.-Zaandam, in 1616 tot papiermolen ingericht, doch reeds in de achttiende eeuw verdwenen, heette de Kauwer. Hiernaar heet het Kauwerspad te Zaandam. – Ook komt KOUWER als geslachtsnaam voor.

kaver, znw. m. Zeker soort van *kever*. Het woord is thans onbekend, maar leeft nog voort in de naam van de oliemolen de Kaver te O.-Zaandam. || Kaver of Mayworm zijn vliegende Torretjes, van gedaante als een Spaanse vlieg; in 't Latijn heten ze Cantarolie, *Advers. Oostwoud*, f° 1436a. – Kaver is een bijvorm van kever, beantwoordende aan Ags. ceafor, Eng. chafer. Het woord kever is in N.-Holland ongebruikelijk; men spreekt van torren en tortjes.

kazen, zw. ww. intr. Daarnaast **kêzen**. *Kaas maken*. || Me wijf is an 't kêzen. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. BEETS, *Cam. Obscura*¹³, 347: “De bestemming der Noordhollandse boerin als zodanig, is *kezen*, *kezen*, altijd *kezen*; is bestendig te zorgen dat de melk, die 's ochtends en 's avonds na “melkerstaid” wordt binnengebracht, de deur niet uitga dan in de gedaante van goede, gezonde en niet barstende kaas.” Zo ook in Friesland.

keel, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. zegsw. op **kikker** en **roggestaart**. – Bij vissers. *Het trechtersvormige net, dat binnen in een fuik wordt vastgemaakt en waardoor de vis naar binnen zwemt*; ook **kiel** en **inkel** genaamd (zie aldaar). Evenzo elders gebruikelijk, reeds in de Middeleeuwen; zie *Mnl. Wdb. III*, 1289 op kele, en DE BO², 442 op keel.

keep, znw. vr.; zie **achterkeep**.

keerhouden, (uitspr. *keerhouwə*), st. ww. *Tegenhouden*. Alleen bij timmerlieden in gebruik, voor *planken tegenhouden, opdat ze onder het vastspijkeren niet losspringen*; b.v. bij het naaien van een weeg (*het op elkander spijkeren der planken van een wand*). || Ik zel de spijkers inslaan, gaan jij dan an de aäre kant effetjes (*even*) keerhouwen. Jongen, hou ers keer. – Zie **keerhouder**.

keerhouder (uitspr. *keerhouwər*) znw. m. Bij timmerlieden. *Iemand die keerhoudt*. Zie **keerhouden**. || Dat ken ik allienig niet redden (*gedaan krijgen*), wie is er keerhouwer?

keerklamp, znw. m. Aan een molen. *Klampen, die op molenroeden bij de as worden vastgespijkerd om te voorkomen dat de roeden doorzakken*. Elders keerklossen geheten; vgl. KROOK, *Molenb.* 102.

keernet, znw. onz. Zeker soort van *visnet*. Het wordt aan stokken onder water uitgezet als een schutnet (onder en boven een sim, en kurken voor het drijven) en daarna met de zegen uitgevist. Daar het keernet alle vis opvangt, is het een stroopnet en behoort het tot het verboden want.

keers, znw. vr.; zie **kaars**.

keerscheen, znw. vr. Bij de papiermakerij. Een onderdeel van de maalbak. *Een ijzeren mes langs de helebaksplaat, waarover de lompen gedreven worden door de rol*. De lompen worden daarbij stukgesneden tussen de plaat met de keerscheen en de schenen in de rol en zodoende fijn gemalen. Vgl. *Groot Alg. Moolenb. I, Tab. III, fig. E. no. 4*.

keerstijl, znw. m. In een molen. *Benaming der beide stijlen vóór in de kap, waartussen de as ligt*. De keerstijlen rusten op de windpeluw en zijn een onderdeel van het keuvelend. Zij worden onderscheiden als vaste en losse keerstijl. Die, waartegen de as draait, ligt nl. vast; de ander, die niet te lijden heeft, kan worden weggenomen. || Dat balckjen, dat op het kosijn ofte

keerstijl legt, sal dick wesen ses duym vierkant, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – De benaming is ook elders gebruikelijk. Bij KROOK, *Molenb.* 96 wordt gesproken van keerstijl en weerstijl; met weerstijl wordt daar aangeduid wat aan de Zaan losse keerstijl heet.

keert, znw. vr.; zie **kaart**. – Evenzo in de samenst. keertspeule, kaartspelen (*Sch. t. W.* 278). **keertouw**, znw. onz. Bij molens. *Een zeer zwaar touw om de molenroeden vast te zetten, als de molen staat*. – Het keertouw zit niet aan de roeden van de molen, maar aan de staart, tegenover het kruitouw.

kees (I), znw. vr.; zie **kaas**.

Kees (II), mansnaam; vgl. zegsw. op **wiptem**.

keet, znw. vr. Zie de wdbb. – Een keet pissen, *een grote plas wateren*, van paarden (de Wormer). || Dat peerd pist 'en hele keet. O, wat heb die 'en keet 'pist. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 52). Keet zal men hier wel moeten opvatten als zoutkeet, zoutpan, dus *een hoeveelheid zilt nat, zo groot als die in een keet*. Zoals bekend is heeft te Zaandijk een Zoutkeet bestaan.

keeuwbot, znw. vr. *Bekeeuwde bot, bot die ligt te sterven*. Zie **keeuwen**. || Zukke keeuwbot koop ik niet.

keeuwen, zw. ww. intr. Bij vissers. *Naar lucht snakken*, van vissen, die in slecht water naar boven komen om lucht. In deze zin ook **kieuwen**. || De vis keeuwt. Ze kieuwt. – Meestal in de uitdr. te keeuwen leggen, *liggen te sterven*; van vis, die uit het water is. Overdr. ook van mensen. || Hij leit te keeuwen. – Het woord schijnt elders niet in gebruik te zijn. Wel kent men bekeeuwen.

{p.186}

bezwijmen, het benauwd hebben; zie FRANCK 72 en DE JAGER, *Freq.* 2, 203 vlg. – Vgl. **keeuwbot**.

kegel, znw. m. Zie de wdbb. – In verfmolens. *Een der spaken van een kegelspil*: zie aldaar.

kegelspil, znw. vr. en onz. In verfmolens, aan sommige builkisten. *Een spil met een schijfloop, waarvan de spaken in vorm op kegels gelijken*: als de spil ronddraait, slaan de kegels tegen de spanstok, die daardoor de buil in schuddende beweging brengt.

keghout, znw. onz. Bij timmerlieden. *De houten wig, waarmee de beitel in een schaaf wordt vastgezet*. Zie synon. op **scheghout**. – Evenzo in het Stad-Fri. Vgl. Ned. keg, kegge, *wig*.

kei, bnw.; zie **kaai III**.

keilen, zw. ww., trans en intr. Zie de wdbb. en DE JAGER, *Freq.* 2, 213. – 1) *Platte steentjes over het water doen scheren, zodat ze enige malen opspringen*. Synon. **briezelen**, **kiegelen**, **kietelen**, **kiezelekas doen**, **koegelen**, **kriegeldekraggel doen**, **priegelen** en **sibberen**; zie aldaar. – Voor de namen van dit spel in andere streken vergelijk men DE JAGER, *Verscheidenh.* 148 en 168, en HOFFMANN, *Horae Belgicae* 6, 181.

2) *Werpen*. || Een bal over straat keilen. – Evenzo elders in Holl.

3) *Zich snel voortbewegen*. || Dat schip keilt lekker voor de wind of. Een vogel keilt door de lucht.

Synon. **kiegel-de-kas doen**, **zeilen**, **zwikken**.

Keisenven (uitspr. *kaaisæven*), znw. vr. Naam van enige stukken weiland in Buitenhuizen, onder Assendelft. Thans onbekend. || Keyssenvén, de vuyterdijck van Keyssenvén, *Polderl. Assend.* I f° 1 r° (a° 1599). Die weed van Keyssenvén 2162 (roeden), *ald.*, f° 11 v°. Havick Gerritses weduwe, de weedt, een Kayseven, Ghijs Coppes de huierman (*huurman*), mede Kayseven, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

keizel, znw. m.; vgl. **tukkelkeizel**.

Keizers-erf, znw. onz. Naam van een stuk land te Westzaan. || Een akker land, genaamd Keizerserf. Vgl. **Keizers-weer**.

Keizersstuk, znw. onz. Naam van een stuk land te Oostzaan. – Vgl. **Keizers-weer**.

Keizers-weer, znw. onz. Naam van een weer lands te Assendelft. Thans onbekend. || Keyzers weer, *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Het weer is genoemd naar een vroegere eigenaar, wiens geslachtsnaam Keizer was. Vgl.: “een koeven leggende in Maerte Keyzers weer”, *Hs. U.* 19, f° 128 r° (a° 1580), prov. archief. In het *Stoelb. Assend.* (einde 16de e.) heet het Claes Maerte Keyzers-weer.

kennen (I), onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik ken (*en kan*), je kenne (*en ken-je, kan-je*), hij ken (*en kan*), we, jollie, ze kenne. Verl. tijd, ik kon, je konne, hij kon, we, jollie konnen. Verl. deelwoord 'ekend of 'kend. || Ik kon (*kende*) 'em niet. – Zegsw. Zich aan iets kennen laten, *om een kleinigheid een verkeerde karaktertrek blootgeven*. || Laat je toch niet an dat dubbeltje kennen (*laat toch niet om der wille van dat dubbeltje blijken, dat ge eigenlijk inhalig zijt*). Ook elders bekend, doch volgens VAN DALE alleen gewestelijk. – Vgl.

bekennen, eenkend.

kennen (II), onr. ww.; zie **kunnen**.

kennis, znw. vr. Zegsw. Kennis hebben aan iets, iets kennen. || Heb jij soms kennis an die zaddoek (*hoort die (hier gevonden) zakdoek aan u*)? Ik heb er gien kennis an (*ik herken het niet*). – Evenzo in het Stad Fri. en waarschijnlijk ook elders.

kerdiezen, zw. ww.; zie **kaskediezen**.

kerel, znw. m.; zie zegsw. op **karten**. Ook: **man, echtgenoot**. || Me kerel kwam guster dronken thuis.

keren, zw. ww., trans. en intr. *Tegenhouden*; zie de wdbb. en vgl. **keerklamp, keerscheen, keerstijl, keertouw**. – Ook van een paard: *zich schrap zetten*, wanneer de voerman van een boerenwagen met kromme dissel op een hellende weg zijn ene voet tegen het paard zet en met de ander de disselboom stuurt. || Dat beroerde peerd wil niet keren. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 52).

kerf (I), znw. vr. Zie de wdbb. – In pakhuizen en molens; bij het afleveren of in ontvangst nemen van goed. *De krijtschrapjes aan de muur, waarmede wordt aangegeven hoeveel zak is opgedragen*. Bij het zaadsjouwen is de laatste der drie dragers met het kerven belast; hij heet daarom kerfman. Bij iedere gang zet hij één schrapje, dat dus drie zak vertegenwoordigt. || Wie loopt er op de kerf (*wie is de kerfman*)? We tellen niet, maar we lopen op de kerf, dat is sekuurder. – In de latere Middeleeuwen was kerf in gebruik als term bij de verponding. De omslag had toen plaats door middel van de kerfstok; iedere daarop aangebrachte kerf vertegenwoordigde een bepaalde geldswaarde; zie verder *Inform.* 663 en vgl. **prik I**. In Westzaanden en Krommenie, alsmede te Wormer en Jisp, stond de kerf in 1514 gelijk met een schotpond of 400 Rijnse guldens, *Inform.* 67 en 64; te Assendelft was een kerf of schotpond 250 guldens, *ald.* 63.

kerf (II), znw.; zie **kerfstuk** en **middelkerf**.

kerfman, znw. m.; zie op **kerf I**.

kerfstok, znw. m. Zegsw. Hij weet wel, dat zijn kerfstok van ijzer is, hij weet, dat hij geen kwaad kan doen, dat hem alles vergeven wordt. Vgl. bij HARREBOME 1, 360: “de kerfstok is nog geen ijzer”, en HUYGENS, *Hofwijck* 2645 (sprekende van zijn kinderen): “Vijf haelers op een' kerf (*kerfstok*) die noyt van yser wordt.”

Kerfstuk, znw. onz. Naam van een stuk weiland te Wormerveer. || Het Kerfstuk, – Zie **middelkerf** en vgl. *Mnl. Wdb.* III, 1397 kerve, {p.187}

kerf in de zin van *afgesneden stuk* en de aldaar aangehaalde plaats uit *Hs. v. Egmond*, f° 5 v° (a° 1373): “Item inden vrien banne (*Vrijenban*) seven morghen lants ... streckende vanden kerve an die dobben.”

kering, znw. vr. Ook wel **keringluik**. Op een schip. *Het langwerpige luik vóór de mast, dat het spoor van de mast toedekt*. || Leg de kering er op aârs regent 'et in. Tusse de mast en de

balck van het keringhluyck, *Hs.* (18de e.), Zaanl. Oudhk. – Bij VAN DALE wordt kering vermeld in de zin van *mastkoker*.

keringluik, znw. onz.; zie *kering*.

kerk (I), znw. vr.; zie zegsw. op *recht* en *ruis*, en vgl. *bullekerk*. – Ook in verscheidene samenst. ter aanduiding van buurten, wegen en wateren in de nabijheid van een kerk. || De Kerkbuurt, te Assendelft, Krommenie, Westzaan, Zaandijk, Koog, Oostzaan. – De Kerklaan, te Jisp. Zie *laan I*. || Hun Raadt-Huys is op de Kerk-laan gebouwt, ten tijden doense van *Wormer* afgesondert wierden, en nu voor drie of vier jaren voortreffelijk herbouwt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 672. – Het Kerkpad (Noorderkerkpad), te Zaandam. ook het Guitspad, voor de bewoners van de Lagedijk de weg naar de Westzaner kerk, heette in de 17de e. het Kerkepad of de Kerkeweg. – Het Kerkerak, water buiten W.-Zaandam bij de plaats, waar eertijds de kerk van Zaanen stond. || Het Kercken-Rack, SOETEBOOM, *Out-Zaanden* 14. – De Kerkgouw, water onder Oostzaan, doch niet nabij of in de richting der kerk. Ook stukken land, die op dit water liggen, heten de Kerkgouwjes. – De Kerksloot, te Oostzaan, O.-Zaandam, Zaandijk, Wormerveer, Krommenie, Assendelft, Wormer en Jisp. Al deze sloten komen onmiddellijk bij de kerk uit, behalve die te Wormerveer, welke van dit dorp aan het begin van de Middel loopt en dus waarschijnlijk de weg was, waarlangs eertijds de Wormerveerders naar de Westzaner kerk voeren. – Het Kerkerif, een water onder Wormer in het verlengde der Kerksloot. Zie *rif*. – De Kerckxven (stuk land te Assendelft), *Maathb. Assend.* (a° 1635). – Het Kerkweer, een weer lands onder Oostzaanden en Assendelft. || Het Kercke weer, *Polderl. Oostz. I* (17de e.). 't Kerck weer, *Maathb. Assend.* (a° 1634). – De Kerksluis, een sluis te Assendelft, op de Wijker-meer aan het einde van het Kerkweer. – De Kerkweel, een weel (*brug*) bij de kerk, te Assendelft. || Bezuyden die noorder kerckweel, *Hs. U.* 19, f° 14 r° (a° 1579), prov. archief. Een der vier gedeelten, waarin de bannen van Assendelft, Westzaanden en Oostzaanden eertijds waren verdeeld, droeg de naam van het Kerkvierendeel. || Het Kerck vierendeel, *Maathb. Assend.* (a° 1634). 't Kerck-buyrter Verrendeel, *Priv. v. Westz.* 246 (a° 1588). Dat Kerck vierendeel, LAMS 663 (a° 1408).

kerk (II), znw. *Een soort van vaartuig, veerschuit*. Thans onbekend. || Daer op wiert meest alle de Ruytery uyt de Posten na Breda en hooger aen na bovenen gesonden, en worden vier Veerschuyten die men Kerken noemt tot Zaerdam, en veel Vaertuyg op andere plaatsen in beslag genomen, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 127. – De Oost-Zaandammer veerschuiten werden kerken genoemd, omdat ze hun aanlegsteiger hadden bij de kerk aldaar; vgl. *Oude Tijd*, 1870, 51. – Vgl. (?) Fra. carraque, Spa. carraca, en het daarvan afgeleide Ned. kraak.

kerkboek, znw. onz. Zie de wdbb. – In oliemolens. *Een blokje hout, in vorm en grootte overeenkomende met een kerkboek, dat gebruikt wordt om de nieuwe haren (zie haar 2), die in hun fatsoen geperst moeten worden, gemakkelijker tussen de ijzers van de laad te doen inschuiven*. Daartoe legt men het kerkboek met de snede op het haar, terwijl men met een hamer op de rug slaat om beide naar beneden te drijven.

Kerkbuurt, znw. vr.; zie *kerk I*.

kerkenetje, znw. onz. *Kerkezakje*. Zie *net*.

kerkenkamer (uitspr. *kerkənkámər*, met hoofdaccent op *ká*), znw. vr. – 1) *Kerkeraadskamer, consistoriekamer*. || Er is vergaring (*catechisatie*) in de kerkenkamer.

2) *Kerkeraadsvergadering*; eertijds *kamerdag*. || Ik gaan na de kerkenkamer. 't Is vanavond kerkenkamer.

Kerkerak, znw. onz.; zie *kerk I*.

Kerkerif, znw. onz. en vr.; zie *kerk I*.

Kerkeweer, znw. onz.; zie *kerk I*.

Kerkeweg, znw. m.; zie *kerk I*.

Kerkgouw, znw. vr.; zie *kerk I*.

kerkhei (uitspr. *kerkhaai*), znw. vr. *Hei, trekhei*; de ouderwetse hei, waarbij het heiblok door mannen in de hoogte wordt getrokken. Vroeger werd zulk een hei ten dienste der ingezetenen bij de kerk in bewaring gehouden; vandaar de naam. || Een kerkhei, een kaapstander. *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl.Oudhk. Is mede geresolveert, dat-men de Kercke Hay niet sal mogen halen noch besighen in 't geheel ofte deel, dan midts betalende thien stuyvers 'sdaeghs voor de Kerck, ende te laten aen-teyckenen als men hem haelt, ende als men hem weder brengt betalen (*keur v. W.-Zaandam*, a° 1641), *Priv. v. Westz.* 517.

kerkhof, znw. onz. Zegsw. *Ik schei er uit, der ben al zoveel (breisters) op 't kerkhof, ik heb geen zin meer in het (breien, enz.), ik schei er uit.* – Ook als naam van een stuk land te W.-Zaandam, buitendijks, ter plaatse waar het oude kerkhof van Zaanden is geweest. Zie **hof**. || Het Kerkhof, *Custb.* (a° 1744). Het oude kerkhof, *Hs.* (a° 1735), Zaanl. Oudhk.

Kerklaan, znw. vr.; zie **kerk I**.

Kerkpad, znw. onz.; zie **kerk I**.

Kerksloot, znw. vr.; zie **kerk I**.

{p.188}

Kerksluis, znw. vr.; zie **kerk I**.

Kerksven, znw. vr.; zie **kerk I**.

Kerkweel, znw. vr.; zie **kerk I**.

Kerkweer, znw. onz.; zie **kerk I**.

kermejolen (uitspr. *kermajólə*), met hoofdtoon op *jó*), znw.; alleen in het meerv. Bij vissers. *Dunne aaltjes; klein, slecht goed.* || Dat ben allegaer kermejolen, doen die maar weg. – Misschien is het woord een verbastering van (een) carmagnole (*dansen*) of van kabriool, kapriool, bokkesprong, Fra. cabriole, capriole, en zijn de kleine aaltjes zo genoemd om hun kronkelingen.

kermis (uitspr. *kerrəmās*), znw. vr. Zegsw. *Van een kouwe kerremis thuis kommen, met de kous op de kop thuis komen, in iets niet slagen, er slecht bij varen.* Ook elders gebruikelijk. || Hy zal van een kouwe kermis komen, WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 4, 240. -Zie nog een zegsw. op **hemd** en **louw III**, en vgl. de samenst. **lichtjeskermis**.

kers (I), znw. vr. Daarnaast **kars**. *De vrucht van de kerseboom.* || Een pond karsen. – Evenzo in samenst., b.v. karsepit, meikarsen, enz. De vorm ook elders in Holl., Friesl., Oost-Friesl., e. e. gewoon. – Zegsw. *Ik moet met hem an de kersen, ik moet hem eens ernstig onderhouden, heb een appeltje met hem te schillen.* – Vgl. voor de 17de e.: VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 2; NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 8.

kers (II), znw. vr. Daarnaast **kars**. *De plant*; zie de wdbb. Gewoonlijk in de samenstelling tuinkers, tuinkars. Lat. *Lepidium sativum*. || Tuinkars zaaien. Een broodje mit kars. – De Oost-Indische kers, Lat. *Tropaeolum majus*, daarentegen wordt genoemd Oost-Indische kors. || We hebben Oost-Indische kors op ons achteruit (*erf*).

Kers (III), znw. m.; zie **Kersttijd**.

Kersblok, znw. onz. Daarnaast **Karsblok**. *Een groot blok brandhout; eigenlijk een blok zoals men dat op Kersttijd brandt.* – Evenzo in het Stad-Fri. karsblok. Vgl. Fri. Krysblok (HALBERTSMA 402), Eng. Christmasblock, Yule-block.

Kersdag, znw. m. Daarnaast **Karsdag** || Hij is jarig op ierste Karsdag. Kars-dagen, Pincxter-dagen, LAMS 730 (a° 1651).

kersepit, znw. vr. Daarnaast **karsepit**. Zie de wdbb. - Ook *hoofd, kop*. || Ik zel je 'en gat in je karsepit trommelen.

kerspel, znw. onz.; zie **karspel**.

kerstang, **kersteng**, znw. vr.; zie **karsteng**.

Kersttijd, znw. m. Daarnaast **Karstijd** en soms nog (met uitslijting van de *s* tussen *r* en *t*) Kartijd. || Hij betaalt zijn huur altijd mit Karstijd. Hij heb mit Kartijd nag (*nog*) bij me 'eweest. – Ook afgekort tot **Kers**, **Kars**. || Ik wens je 'en plezierige Kers. De welke

verclaerden ..., dat op de tweede dagh van Kers in de jare 1717 ... ons gehele dorp met water is overstroomt, *Hs.* (Jisp, a° 1719), prov. archief. We kraige 'en witte kers.

kertier, znw. onz.; zie **kwartier**.

kerven (*kòrf*, 'ekòrven en 'ekurven), st. ww. Zie de wdbb. || Ik heb de visch 'ekurven. – Zie **kerf I**.

Kesakker, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Die kesacker int noortendt, *Polderl. Assend.* I f° 60 v° (a° 1600). – Het land zal wel genoemd zijn naar een vroegere bezitter. Vgl. *ald.* II f° 42 r° (a° 1600): "Aernt Kes-ven".

kesp, znw. vr. Daarnaast **kosp**. Ook wel **wooskesp**, **wooskosp**. In een roeischuitje. *De gleuf in de bodem, langs de kanten der schuit, waarin het binnenkomende water samenloopt.* Aan weerskanten is dus een kesp. Beide kespen zijn verbonden door een dwarsgleuf, het (woos)park, waaruit het water wordt gewoosd (*gehoosd*). || As de aal zo in de kespen kruipt, ken-je ze der temet (*haast*) niet weer uit krijgen. 't Schuitje is puur (*nogal*) lek, de kosp is vol water. (*Een hengelaar, die zijn gerei in de schuit pakt, spreekt:*) Ik leg het kaar, en digter na 't voorend komt de leers en 't kleynste soort van goed, en d'emmer is 't die volgt naa 't kaar het eerst, en moet ik voegen op de kosp, *Hs. visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. – Bij timmerlieden is kesp gebruikelijk in de zin van *dwarsstut, dwarslegger die op de heipalen wordt gelegd voor de fundering van gebouwen*; vgl. PIJTAK, *Bouwkw. Wdb.* 328.

kestebood, znw.; zie **kustebood**.

ket (I), znw. vr. Ook in verkl. **ketje**. *Pret, plezier*. || Ket maken. Deer is ok niet veul ket an. 'k Heb groene ket (*buitengewoon veel plezier*) 'ehad. Morgen is er 'en ketje (*feestje, uitje*). Ze houdt wel van 'en ketje. – Een ketje doen, hetz. als **ketteren**; zie aldaar. *Spelen*, van kinderen. || Willen we 'en ketje doen? – Vgl. de samenst. **aapjesket**, **bruidje-ket**, **hinkeljesket**, **koetje-ket**, OPSCHULDERTJES-KET op **opschuilertje**, **paardjesket**. – Ket is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (*Taalgids* 1, 113) – Vgl. **kettig** en **ketteren**.

ket (II), znw. vr. In verkl. ketje. *Klein paard, iets groter dan een hit*. || Hij rijdt mit 'en ket. Wat loopt er 'en aardig ketje voor die kar. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl. || Zeker is het, dat men de Spek-halzen meest, en al vry gemeen, vindt, onder de Ketten of Hitten, welke hier te Lande, bijzonder in Noordholland, nog al aangehouden worden. 't Schynt aan deze Soort van Paardjes natuurlyk eigen; misschien doet het klimaat van Hitland 'er iets toe. BERKHEY, *Nat. Hist.* 4¹, 180. Hitjes en ketjes, FOKKE, *Boertige reis* 3, 271. Een weldoorvoede Pater, die aanholde op zijn ruige ket, VAN LENNEP, *Eduard v. Gelre* 1, 17. In *Hs. Kool* wordt het woord vermeld in de vorm ked, kedde, evenzo in Friesl. kedde; VAN DALE heeft kid, kidde.

{p.189}

ket (III), znw. vr.; zie **kit**.

ketel, znw. m. Daarnaast soms nog **kietel**. Zie de wdbb. || Pas op, of ik zel je mit je kop in de kietel douwen. – Vgl. de samenst. **mengketel**, **vleesketel**.

ketelaar, znw. m. *Ketelmaker*. Alleen in de zegsw. hij is ketelaar, *hij kan niet betalen, hij is bankroet*.

ketelig, bnw. In de uitdr. ketelig worden, *verkleuren, verbleken*; van gekleurde stoffen. || Wat wordt dat boezelaar ketelig. Dat goed wordt gauw ketelig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 52). Het woord is waarschijnlijk afgeleid van ketel, *wasketel*, en wordt dus gezegd van goed, waaraan men zien kan, dat het in de ketel geweest is, dat door het wassen is verkleurd. – Soms ook wordt ketelig gebruikt van personen, die er bleek en flauw uitzien. || Wat ziet ze der ketelig uit.

ketelkoek, znw. m. Zekere spijs. *Meel, melk en stroop in een toegebonden zak of doek in de ketel gekookt, en daarna door middel van een touwtje aan plakken gesneden*. Vroeger werd de ketelkoek of koek op de ketel gekookt in het nat, waarin het pekervlees gekookt was; zie **vleesketel**. Tegenwoordig worden er ook krenten, rozijnen en sukade door het beslag gedaan

en kookt men de ketelkoek wel in een blikken trommel, de ketelkoekstrommel, waardoor het gebak de vorm van een tulband krijgt. Vgl. verder op **blind**, **broeder** en **zuster**. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

Ketelweer, znw. onz. Naam van een weer lands in de ban van Oostzaanden. Thans onbekend. || Het Ketel weer, *Polderl. Oostz. I* (17de e.). – Dit weer heet zo, omdat het tijdens de Spaanse beroerten voor een ketel is verkocht; vgl. SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 16.

ketteren, zw. ww. intr. *Pret maken, spelen*, van kinderen. || Willen we nog ers ketteren (*krijgertje, opschuileertje, enz. spelen*)? Gaan je mee ketteren? We hebben ors (*prettig*) 'eketterd. – Zie **ket I**, en vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 216.

kettig, bnw. en bijw. *Prettig, plezierig*. Zie **ket I**. || 't Was toch zo'n kettige bruiloft. Jollie hebben zo'n kettige tuin. 't Is 'en kettige (*aardige*) vent. Ik ben toch zo kettig (*jolig*) in me lijf. 't Is zo kettig om schaatsen te rije (*rijden*). Wat ging 'et er kettig toe. Ik mag morgen uit; kettig, hè?

ketting, znw. m. Meerv. kettings. Vgl. de samenst. **bootjesketting**, **eidketting**.

kettingblik, znw. m. *Een bliksemstraal die zich als een ketting over een grote uitgestrektheid in het luchtruim voortbeweegt*. Zie **blik III**. || Hè, wat 'en mooie kettingblik!

kettingeid, znw. vr. – 1) *Een eid (egge), die samengesteld is uit kettingen op wier snijpunten zich de tanden bevinden*. – Evenzo Fri. kjettingeide.

2) Hetz. als **eidketting**; zie aldaar. *De ketting voor aan de eid, waarmede het paard wordt aangespannen* (de Wormer).

Keukelven, znw. vr. Naam van een stuk land te W.-Zaandam. Thans onbekend. || De suyer keukelven 253 (roeden), de middelste 275 (roeden), *Polderl. Westz. IV* f° 582 (a° 1649).

keukenmeester, znw. m. zie zegsw. op **booi I**.

keuning, znw. m. *Koning*. Zie de wdbb. – 1) *Vorst*. In deze zin is de vorm keuning nagenoeg verouderd. Men hoort hem soms nog in het sterrelied: “De starre ging veur, wij volgden haar, totdat ze bij keuning Herodes waar”; zie *Navorscher* 44, 125.

2) Als onderdeel van molens. – a) Bij een houtzaagmolen (*paltrok*). *De zware houten spil, waarop de molen ronddraait; het steunpunt van de paltrok, die overigens op rollen staat*. Op de keuning rust de onderste keuningsbalk of staartbalk, die horizontaal is geplaatst. Verticaal staat er op de keuningsstijl; hogerop ligt, wederom horizontaal, de keuningsbalk. Zie *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 5 en 6*. – b) In andere molens met lopende stenen (olie- en verfmolens). *Een dikke ijzeren cilinder midden in het doodbed, die als een ronde verhoging boven de legger uitsteekt, en waarin een vierkant hout (het keuningshout) is besloten*. Op dit keuningshout staat de put, waar de steenspil op draait. Vgl. ook **keuningsstok** en **keuningsstrijker**. – Keuning is ook elders in de zin van *molenspil* bekend, b.v. in het Stad-Fri.; vgl. ook 't *Daghet in den Oosten* 7, 18, waar als Limburgs wordt opgegeven: “den köning, rechtstaande boom of as, die van boven door 't rondsel gaat” (het rondsel is het molenrad, dat op het staakijzer vastzit en door het kamrad in beweging gebracht wordt, aldaar).

keuningsbalk, znw. m.; zie **keuning 2a**.

keuningshout, znw. onz.; zie **keuning 2b**.

keuningsstijl, znw. m.; zie **keuning 2a**.

keuningsstok, znw. m. In oliemolens. *De verticaal geplaatste stok, waaraan de keuningsstrijker bevestigd is*. Zie **keuningsstrijker**.

keuningsstrijker, znw. m. In een oliemolen. *Een der drie gebogen latten, die het zaad over de legger onder de stenen strijken, en wel die strijker, welke langs de keuning loopt*. Zie *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 11*, en vgl. **keuning 2b**.

keur, znw. vr. Zegsw. Ik ben niet boven (de) keur, *ik voel mij niet geheel wel, ik ben ongesteld*. || “Hoe gaat 'et?” “Nou, niet boven de keur.” – Het beeld is ontleend aan het keuren van goud of zilver.

keuren, zw. ww.; vgl. *verkeurdheid*.

Keuteren, znw. Daarnaast ook **Keutering**. Naam van enige stukken slecht land te Krommeniedijk en Krommenieërhorn. || De kueteren, *Maatb. Kromm.* II (a° 1646). In de keuteren ..., noch keuteren, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 196. Een keuteren, *ald.*, f° 219. {p.190}

Keuteren ..., keut'ren van Piter Arents ..., keut'ren van Claas Jacobs Windigh, *ald.*, f° 223. Keutereven ..., keutere van Pr. Arensz ..., keutere van Claes Jacobsz ..., dese 3 kueteren aeneen groot tsamen 1423½ roeden, *ald.* (a° 1680), f° 139. De kueteren van Pr. Arentz., *ald.*, f° 137. De keutringh ..., de keutering, *ald.* (a° 1764), f° 190 r°. De drie keutren of Smits-ven, *ald.*, f° 197 v°.

Keutering, znw.; zie *keuteren*.

keuvel, znw. m.; zie *kevel*.

keuvelend, znw. onz.; zie *keuvelens*.

keuvelens (uitspr. *keuvalens*), znw. m. en onz. Daarnaast **keuvelend**, onz. Meerv. keuvelens en keuvelenzen. Bij de molenmakerij. *Het samenstel van balken, dat de voor- en achterkant der kap van een molen vormt, en de gedaante heeft van een trapezium met twee loodlijnen.* Men onderscheidt de keuvelens als voor- en achterkeuvelens. Het eerste rust op het windpeuluw, het laatste op de achterbalk. De gording of sluitbalk heet keuvelensbalk, de schuin geplaatste zijstijlen dragen de naam van hoekstijlen (bij het voorkeuvelens ook wel beeltstijlen), de loodlijnen van het voorkeuvelens zijn de keerstijlen aan weerskanten der molens; die van het achterkeuvelens vormen het kozijn. – Het woord keuvelens is ook elders bij molenmakers in gebruik.

Men heeft keuvelens afgeleid van keuvel, *kap*, en **ens*, *balkwerk*, dat dan hetzelfde woord zou zijn als Got. *ans*, *balk*, Ono. *ass*, Beiers *ans*, enz.; zie *Ned. Wdb.* I, 677. Deze verklaring is echter onjuist, en wordt ook reeds in *Mnl. Wdb.* III, 2010 op covelende verworpen. Het bewijs hiervoor wordt echter geleverd door de aan de Zaan gebruikelijke woorden keuvelend en keuvelensbalk (uit keuvelendsbalk). Het keuvel-end is het “uiteinde der kap”. Het meerv. daarvan is keuvel-ends, dat, daar *t* (*d*) voor *s* niet wordt uitgesproken, keuvelens luidt. De keuvelens is door een misverstand ook als enkelv. in gebruik gekomen en nam van keuvelend het onz. geslacht over. Men vormde toen een nieuw meerv. keuvelenzen. De verwarring was te lichter mogelijk, omdat er zelden van meer dan één keuvelens sprake is, en omdat de eigenlijke betekenis en vorming van het woord door hen, die het gebruiken, niet meer wordt gevoeld, aangezien keuvel voor *kap* aan de Zaan verouderd is. – In de bouwkunde spreekt men ook van het keuvelend van een huis, doch aan de Zaan is dit onbekend; vgl. VAN DALE keuvelend, *de schuinse zijde aan weerszijden van het dak van een schuur*; DE BO: keuvelende, -einde, *het door twee zoombalken begrensde bovendeel van een spitsen gevel, het overhangende einde van een keuvelkappe* (toit à croupe), of ook een *afdak* dat zonder ondersteun afhangt aan de gevel van een boerenhuis of schuur.

keuvelensbalk, znw. m. Voor keuvelendsbalk. In de 17de e. ook **kovelendsbalk**.

Bij de molenmakerij. *De gording of bovenste sluitbalk van het keuvelend.* Zie *keuvelens*. Evenzo elders in Holl.; vgl. KROOK, *Molenb.* 96. – Vroeger schijnt het woord in andere zin te zijn gebruikt. In de volgende aanhaling heeft het althans de betekenis van achterbalk, d.i. de balk, waarop het achterkeuvelens rust. || Die voech-houten sullen soo lang wesen, dat die binnenkant van de wintpeulu gelijk die buytenkant van de kuyp sal komen, ende die achtereynenden soo lanck, dat die kovelensbalck vier duym buytren die kuyp komt ... Die covelents balck achter, daert kosijn op staet, sal dick wesen elff duym viercant, lang nae den eysch, met twee yseren bouts op die voech-houten gesloten, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

keuvelkin, znw. onz.; zie *kevelkin*.

kevel, znw. m. Alleen in het meerv. Daarnaast **keuvels**, **keuveltjes**. *Tandeloze kaak*. Zie de wdbb. || Jantje heb nag (*nog*) gien enkeld tandje op zijn keuveltjes. Ootje (*grootmoeder*) eet mit 'r keuvels. – Vgl. **kevelkin**.

kevelkin, znw. vr. Gewoonlijk in de vorm **keuvelkin**. *Een spitse, uitstekende kin, gelijk oude mensen die krijgen als zij hun tanden hebben verloren*. Zie **kevel**. || Wat heb dat ouwe mens 'en keuvelkin. – **Kevelkin** is ook elders gebruikelijk. In de schrijftaal vindt men het b.v. *Venus Minnegijfens* 25 v°: “Voorts quammer noch een swart gat in, al met een kromme kevel kin.” Vgl. bij BREDERO, *Klucht v. Symen* 326: “s'is al te seer ekevelbeckt, met hangende lippen, waer over sich haer gevel streckt”, en KIL. “**kever-beck**, *mento*: **keverbecken**, *mentum aequo longius extendere*”.

kevie, (met klemt. op *ké*), znw. vr. *Herrie, verwarring, heftige woordenstrijd*. || 't Is me 'en kevie. Toe ze daarover begonnen, wier (*werd*) 'et 'en kevie, de ien schreeuwde nog harder as de aâr. – Ook *warwinkel, verwarde, ordeloze boel*. || 't Is bij haar 'en kevie (*'t is een smeerbeel aan huis*). 't Was me daar op zolder 'en kevie. – Het woord is waarschijnlijk één met Ned. **kevie**, *kooi*, dat bij KIL. ook in de zin van *vogelhuis, volière*, voorkomt. De uitdr. is dan te verklaren uit het verwarde geraas, dat gemeenlijk in een volière heerst.

kezen, zw. ww.; zie **kazen**.

Kibbelaar, znw. m. Naam van een polder onder Westzaan, ook **Westerwillis** geheten. De polder is zo genoemd, omdat hij aanleiding tot gekibbel heeft gegeven; vgl. **Kijfven** en **Klandijk**. || Een stuk land in de Kibbelaar.

kibbeling, znw. vr. *Gekibbel*. In de uitdr. **kibbeling en verwijt**. || 't Is niet anders as kibbeling en verwijt (*voortdurende ruzie*). De {p.191}

muziek gong zo deur mekaar, 't was net kibbeling en verwijt.

Kibbeven, znw. vr. Naam van een stuk land in de polder het Woud. || De Kibbeven, *Hs.* (± a^o 1800). archief v. die polder. – Misschien is de naam verkeerd overgeleverd en luidt hij **kibbelven**; vgl. **Kijfven**.

kieft, znw. m. – 1) *Kievit*. || Der ben altijd veul kieften op dat land. Ik hoor 'en kieft. Hij loopt as 'en kieft (*hij loopt vlug*). – Vgl. de uitdr. **kieft in 't honderd op honderd**. – Evenzo elders in N.-Holl.; in de 17de e. ook in de schrijftaal. || Laet de kieft stippen, ick heb de Eyeren, ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* (ed. 1678), 119. – Ook als benaming voor *iemand die gebrekkig loopt*. || Daar gaat die kieft ok weer (b.v. *een kreupel vrouwtje*). – Vgl. de samenst. **kiefte-ei**, **Kieftekamp**, **Kiefteven**.

2) Overdr. *Leugen, overdreven voorstelling van een zaak*. || 't Is 'en kieft. Dat's 'en grote kieft, 't staat op je voorhoofd!

3) Aan molens. *Een soort van klampen aan de molenroeden, in de gedaante van een grote kruk*. De **kiefte** worden dus in het midden vastgespijkerd en hebben aan weerskanten een uitstekende punt, waarachter en waaromheen het touw wordt vastgeslagen. – *Klamp aan molens*; vgl. **staartkieft**.

kiefte-ei, znw. onz. *Kievitsei*. Zie **kieft**. || We ganen kiefte-eieren zoeken. Ik heb guster 'en kiefte-eitje 'vonden.

Kieftekamp, znw. m. Naam van een stuk land te W.-Zaandam. || Jaep Heyns kiefttekamp (tussen Gouw en Watering), *Polderl. Westz.* I f° 97 (a^o 1628). – Het land zal wel zo genoemd zijn, omdat er gewoonlijk vele kieften vertoeven.

kiefte, zw. ww. intr. *Liegen, iets groter maken dan het is, borduren*. Zie **kieft 2**. || Niet kieften: 't ken wel minder ok. Nou ja, maar deer ken-je de halft wel ofnemen; hij kieft nagal.

Kiefteven, znw. vr. Naam van een stuk land te Wormerveer, om de Noord. Zo geheten naar de kieften, die er nestelen; zie **kieft**. – De **Kieftven** op de Koog heet daarentegen naar de molen “de Kieft”, waarbij dit stuk land ligt. – De oorsprong der **Kieftven** te Krommenie is onzeker; vgl. **Kijfven**.

kiegel-de-kas doen, zeker kinderspel. *Platte steentjes over het water doen scheren* (Zaandijk). Synon. **kiegelen** en zie verder op **keilen I**.

kiegelen, zw. ww. intr. *Platte steentjes over het water doen scheren (de Koog)*. Zie synon op **keilen**. – Vandaar **kiegelsteen**, *steentje waarmede men kiegelt*.

kiegelsteen, znw. m. Zie **kiegelen**.

kiekeboe, tussenw. Zie de wdbb. – Zegsw. Kiekeboe spelen achter het bedgordijn, *gaan slapen*.

kiekeboe-land, znw. onz. *Land dat doorgaans ondergelopen is, maar van tijd tot tijd “kiekeboe” speelt, d.i. bij laag water boven komt*. || Die ven is niet veel waard, ’t is maar kiekeboe-land.

kiekel, znw. m. *Klein kind, hangoor*. || Och wat! jullie bennen nog kiekels. Zukke kiekels maggen nog niet alles weten. Vgl. **snotkiekel**.

kiel (I), znw. *Het kruis van een broek*. || Ik zel ’en nuwe kiel in je broek zetten. De kiel is versleten. – Vgl. KIL. kiele, Sax. Sicamb. Fris. j. broeck-kiele, *subligar, subligaculum, femoralia, feminalia: superior brachiarum pars, pudenda et femora obtegens*.

kiel (II), znw. Bij vissers. *Een trechtervormig net, dat binnen in een fuik wordt vastgemaakt en waardoor de vis naar binnen zwemt*. In een fuik brengt men verscheidene kielen aan, om de vis naar de verschillende kamers (*afdelingen*) der fuik te leiden. Synon. **keel**, **inkel**. – Vgl. **kuil II**.

kiel (III), znw. m. *Het diepere deel van een greppel, waarheen het water moet aflopen*. De kiel ligt dus bij de dwarsgreppel, waarop alle greppels uitwateren. || Je moete je kiel wat dieper steken, aârs loopt ’et water niet of. – Vandaar **kiel** (of **kieltje**) **steken** en **kiel spitten**, *greppels steken, uitgreppelen*. || We moeten weer ers kieltje steken. Den 15 November betae(I)dt aen Taems Willemsen 10 st. voor kiel spieten. *Dijkb. Wormer* (a° 1663). Dito betaelt aen Cornelis Jan Pontmans van kiel spitte en met de landmeter geweest 1-2-0, *ald.* (a° 1666). – In Overijsel is kielspit een *scheidsgrep* in het land (*O. Volkst.* I, 123). – De eigenlijke bet. van het woord zal zijn *diepte, holte, goot*. Vgl. Mnl. die helsce kiel (kiele), *de hel* (*Mnl. Wdb.* III, 1414), en bij KIL.: kiel, kille, *statio, palus littoria* (ankerplaats, moeras). Zie verder FRANCK op kuil. Vgl. **kielen I**.

kielemorten (uitspr. *kieləmòrtə*, met hoofdtoon op *mòr*), zw. ww., trans. *Doden, vermoorden*. || Hij ziet er net uit, of hij iemand zou willen kielemorten. Ze hebben der ien ’kielemort (*vermoord*). – Ook: Hij is kielemort (*hij is dood, is er geweest*; zonder dat er van geweld sprake is). – In de Wormer is kielemort verbasterd tot kalimort. || Onze kat is van de winter kalimort. – In de vorm kiljemorten komt het woord ook bij oudere Holl. schrijvers voor, b.v. bij VAN RUSTING, *Ovidii Klaag-gedigten* (ed. 1701), 145: “En so ’k niet duvels, ja veel meer als duvels bang voor ’t swaart was, ’k had my self daar meed’ al lang gekiljemort– Vgl. Ned. killen, *doden*. || Hy heeft hem onder weeghe in een herberg ter aarde geworpen en gekilt, HOOFT, *Tacitus* 372. Die ’t varken killen wil, moet hem ’t gieren troosten, SPIEGHEL (ed. VLAMING) 275. Vgl. Eng. to kill en KOOLMAN 2, 210 op killen. – Morten zal hetzelfde {p.192}

woord zijn als Oost-Fri. murtjen, *dood maken, slachten*; Ndd. (SCHAMBACH) murtjen, *heimelijk slachten*; vgl. KOOLMAN 2, 632 op murtjen, en FRANCK op mortelen. Zie ook **mort II** en **mortje-frik**.

kielen (I), zw. ww. intr. *Kiel spitten, greppel steken, uitgreppelen*. Zie **kiel III**. || Den 19 Mey aen Taems Willemsz. voor 1½ dachwerck opt lant te kiellen betaelt 1-10-0; dyto aen Cornelis Wouters voor ¾ dach te kiellen betaelt 0-15-0, *Dijkb. Wormer* (a° 1662).

kielen (II), zw. ww., intr. *Hard lopen, rennen*. || Toe jongens, kielen! Ik ben helegaar buiten adem, zo heb ik ’ekiold. – Evenzo Oost-Fri. Ndd. kîlen; vgl. KOOLMAN 2, 210 – Synon. **kaanderen**, **karren**, **kieleventen**, **kienderen**, **paanderen**, **panen**, **pienderen**, **pienen**,

punneken, renneken, schinkelen, schodderen, seezen, sibberen, spankeren; zie die woorden.

kieleventen (met hoofdtoon op *vent*), zw. ww., intr. *Hard lopen (Krommenie)*. Zie synon. op **kielen II**. || Toe jongens, kieleventen! – Het woord zal zijn samengesteld uit de synon. **kielen** en **venten**, doch dit laatste is in de zin van *hard lopen* niet bekend.

kiem, znw. vr. *Kaam, schimmel*, op azijn, wijn, bier, enz. || Er drijft kiem op de wijn, de stop heb er zeker niet goed op'ezeten. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. ook KIL.: "kiem, Holl. Fris., *mucere*; kiemigh, j. kaemigh, *mucidus*", en HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 73a: "Vinum mucidum, B. *kaenachtige, kiemachtighe, oft vaetsche ende na t'vat smakende wijn*." In het Fri. luidt het woord kiemme. – Zie verder op **kienen**.

kien, bnw. en znw. In de zegsw. dat is kien, dat's een goeie kien, *dat is naar mijn zin, dat valt mee*. || Dat's kien hoor! – Hij is kien, *hij heeft zich uit de voeten gemaakt, hij is op de loop*. – Waarschijnlijk zijn deze uitdrukkingen ontleend aan het kienspel (*lottospel*), waarbij de speler die het eerst vijf nummers op een rij heeft "kien!" (Fra. *quine*) roept en wint. Is dit juist, dan betekent "hij is kien" eigenlijk *hij is binnen en behoeft niet meer bang te zijn om te verliezen, hij is buiten gevaar, buiten bereik van zijn vervolgers*.

kiend, znw. onz.; zie **kind**.

kiender, znw. m. Alleen in de uitdr. aan de kiender, *op de loop*. Zie **kienderen**. || Toe de politie kwam, gongen ze an de kiender.

kienderen, zw. ww. intr. *Hard lopen, rennen*. Zie synon. op **kielen II**. || Toe jongens, kienderen! Hij ken zo lekker kienderen.

kiendop, znw. m. – 1) *Kletskop, zeer hoofd*. || Hij het 'en kiendop.

2) *Iemand met een kletskop*. || 't Is 'en kiendop.

kienen, zw. ww., intr. *Gisten, schimmelen*, van azijn, wijn, bier, enz. || De wijn begint te kienen. Die (*ingemaakte*) kersen bennen 'ekiend. – Evenzo in het Stad-Fri. en Oost-Fri. kienen, *schimmelen*, kien, *kaam, schimmel*; vgl. KOOLMAN 2, 215 en 212. Naar het schijnt is kien aan de Zaan ongebruikelijk; wel zegt men **kiem**; zie aldaar. Op gelijke wijze staat Ned. kaen (bij KIL.; vgl. ook Mnl. becaent), Mhd. kân, Hgd. kahn, Eng. keans, naast Ned. kaam, Hgd. kahm, enz.; zie de wdbb. – vgl. **kiendop**.

kiep (I), znw. vr. – 1) *Hengselmand*. || Zitten der eieren in je kiep? – Vgl. **kiepen I**.

2) *Strooien vrouwenhoed van bijzondere vorm, met opgeslagen randen die met katoen zijn bekleed*. Ook wel **boerekiep**; zie aldaar. || De kiepen beginnen uit de mode te raken. – Ook schertsend voor *vrouwenhoed* in 't algemeen, vooral voor een oude, lelijke hoed. || Ik zel me kiep maar weer opzetten. Een ouwe kiep.

Het woord kiep, kiepe, *korf*, is in algem. taal ongebruikelijk, maar leeft nog in verschillende dialecten; zie b.v. MOLEMA 199b (Gron.), *O. Volkst.* 1, 123 (Oost. prov.). Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op kiepe en VAN DALE op kiepekorf. Overigens komt het ook in andere Germ. dialecten voor; zie b.v. GRIMM, *D. Wtb.* op kiepe, KOOLMAN op kipe. – In de bet. van *hoed* is het woord bekend in verscheidene gedeelten van N.- en Z.-Holl., in Gron., Oost Friesl., e. e. In Overijsel en Gelderl. bezigt men kiepe ook in de zin van *pet* (*O. Volkst.* 1, 123).

kiep (II), znw. vr. *Een vrouw die kiept*; zie **kiepen I**. *Ventster met koek en suikergoed, welke alleen tegen St. Nicolaas uit venten gaat*. De kiepen zijn meestal oude meiden, werksters of bakkers, die dan bij haar huizen rondgaan met een mand of trommel met koek en daar fooien ophalen. Omdat die mand of trommel dikwijls maar voor de leus wordt medegenomen, zingen de jongens haar na: "Een haan en een hommel, en een turf in je trommel, en een kiep, kiep, kiep!" of "Een haan en een hen, en een koperen pen, van je kiep, kiep, kiep!" || Je viel vanmiddag haast over de kiepen. Daar komt alweer 'en kiep.

kiepdag, znw. m. *Dag waarop gekiept mag worden, waarop men kiepen aan de deur verwacht.* Zie **kiepen I**. || “Kiepdag a.s. maandag” (kennisgeving geplaatst aan het raam van een huis, enige dagen voor St. Nicolaas).

kiepen (I), zw. ww. intr. Eigenlijk *met een kiep* (mand) *lopen* (zie **kiep I**), doch alleen gebruikelijk in de zin van *venten met koek en suikergoed tegen St. Nicolaas*; meestal van vrouwen, die geen ventsters van beroep zijn. Zie de afleidingen **kiep II** en **kiepster**. || Zo, buurvrouw, ok uit kiepen? Ouwe Trijn is er nog niet wezen kiepen. Ze zel wel kommen kiepen. “Hier wordt alleen op woensdag gekiept” (kennisgeving aan een huis, waar men alleen des woensdags kiepen aan de deur wil hebben). Vgl. **kiepdag**.

kiepen (II), zw. ww. intr. *Een stevige borrel*
{p.193}

drinken. || Hij ken danig kiepen. Ze zitten weer te kiepen. – Waarschijnlijk betekent kiepen eigenlijk *omslaan, het glas ledigen*; vgl. **kieperen**. – Zie **kieperd**.

kieperd, znw. m. Meestal in verkl. kiepertje. *Borrel, slokje*. Zie **kiepen II**. || Hij nam nog gauw ’en kieperd. Ik zel nog maar ’en kiepertje nemen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 53).

kieperen, zw. ww. – 1) Intr. *vallen, tuimelen*. || Hij kieperde uit ’et schuitje. Hij is van de wagen ’ekieperd.

2) Trans. *Werpen, smijten*. || Een bal over de straat kieperen. Hij kieperde ’et mandje onderste boven. Kieper ’et maar in de sloot. Ik heb de boel maar na beneden ’ekieperd. – Evenzo verderop in N.-Holl.; vgl. *Taalgids* 2, 105, waar ook wordt vermeld kiepers spelen, *met de bal spelen, kaatsen*.

Kieperen zal wel verwant zijn met kiepen, dat in verschillende Duitse dialecten voorkomt in de zin van *kantelen, vallen*, en trans. *doen vallen, omverwerpen*. In Friesl. spreekt men van omkippe. Vgl. GRIMM, KOOLMAN, VERDAM en FRANCK op kippen. – Zie de samenst. **omkieperen**, **wegkieperen**, en vgl. **kiepen II**.

kiepster, znw. vr. *Een vrouw die kiept*. Zie **kiepen I** en vgl. **kiep II**.

kier, znw. m. Zegsw. *Iets in de kieren hebben* (of krijgen), *iets in de gaten, in het oog hebben, erg hebben in iets*. || Ik heb ’et wel in de kieren, dat ze daar katekwaad doene. Toe-i dat in de kieren kreeg, was-i niet te houwen. – Kier zal hier wel genomen zijn in de zin van *oogspleet*, d.i. dus *oog*.

kierboe (uitspr. *kierəboe*, met hoofdtoon op *kier*). znw. vr. *Kapwagen, overdekte boerenwagen*. || We bennen mit ’en kierboe mee’ereden. – Inzonderheid *een wagen met een portier van achteren*. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 53); VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk.

kieremieteren, zw. ww., intr. *Pruttelen en schreien, dwingerig zeuren*, van kinderen. Zie synon. op **meutelen**. || Och, Trijn, kieremieter niet zo! Zel-je eindelijk ers ophouwen mit kieremieteren? – Het woord is een samenstelling van de ww. kieren en mieteren, die beide in onbruik zijn. Bij mieteren, oude uitspr. van mijteren, behoort echter **mijter** en **mijterig**; zie aldaar. Vgl. Oost-Fri. mîteren, mîtren, *grommelen, voortdurend knorrig zijn*. – Kieren in een dergelijke zin is onbekend; vgl. echter het kirren van een duif, Ndd. kirren, kerren, *knarsen, schel schreeuwen*, enz.

kies, znw. Kies! kies! lokwoord om een schaap tot zich te roepen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 53) en in Friesland.

kietel, znw. m.; zie **ketel**.

kietelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *platte steentjes over het water doen scheren* (Zaandam). Zie synon. op **keilen**. – Vandaar **kietelsteentje**, *steentje waarmede men kietelt*. Evenzo in het Stad-Fri. kietelstien.

kietelstientje, znw. onz.; zie **kietelen**.

kieuw, znw. vr. Daarnaast **kuw**. Zie de wdbb. || De kuwen van 'en vis. Je moete de kuwen niet opeten. – De vorm kuwe wordt ook door KIL. opgegeven: “kauwe, kouwe, kuwe, Sax. Sicamb. Holl. *fauces, frumen, summa pars gulae, ... branchiae piscium*.” Bij de 17de-eeuwse Amsterdammers is kuw de gewone vorm; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 199. Evenzo heeft HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 49b: “Branchiae, B. *viskaken, kuwen*.” Ook in het Stad-Fri. zegt men kuw.

kieuwen, znw. ww.; zie **keeuwen**.

kiezelekas, znw. Alleen in de uitdr. kiezelekas doen, *platte steentjes over het water doen scheren*. Zie synon. op **keilen**. – Elders zegt men in dezelfde zin kieskassen en kiskassen (vgl. DE JAGER, *Verscheidenh.* 148 en *Freq.* 1, 268). Vgl. ook KIL.: “kassen, kissen, *stridere, tanquam ferrum candens in aquam missum*.” Zie ook **kiezelen**.

kiezelen, znw. ww., trans. *Kietelen, kittelen, licht aanraken*. || Pas op, ik zel je kiezelen! Ken-je niet teugen 'en beetje kiezelen? – Bij het kiezelen van kleine kinderen zegt men vaak: kieze-kieze-kies! Zo ook elders. – Vgl. **kiezeltje**.

kiezeltje, znw. onz. *Gekrieuwel, kitteling*, met de wijsvinger in de hand van een kind. || Hou op je hand, ik zal je verkopen een groot stuk land: Land, zand, huis, hof, vullis en stof, kalf en koe, en een klein klein kiezeltje toe (*kinderrijm*).

Kijfakker, znw. m. Naam van een stuk land te Westzaan, in de Middel. Thans onbekend. || Een acker landts genaempt die kijffacker, *Hs. T.* 50, f° 140 v° (a° 1600), prov. archief. – Een kijfakker is een akker, waarover “kijf” of geschil is. Zie verder op **Kijfven**.

kijfgat, znw. onz. *Een gat in een dijk, over welks opmaking “kijf” of geschil heerst*. || (*De aannemers moeten hun park dijk opmaken en wel tegen elkaar aansluiten door overstorting van aarde op het park van de ander*) ende soo iemand sijn hoofden (d.i. *de uiteinden van sijn park*) tot kijffgaaten laten leggen, sal verbeuren een boete van ses guldens, en sullen soodanige kijffgaaten by de gemagtigde van de besteeders effen en slegt doen gemaakt werden, *Hs. bestek dijkwerk* (a° 1718), archief v. Assendelft. – Evenzo in Oost-Friesl. en Nederduitsl.; zie KOOLMAN 2, 205 op kifgat. – Vgl. **Kijfakker**, **Kijfven**.

Kijfven, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft. || Een stuck landts genaempt de Kijffven, groot omtrent drie koeven, *Hs. losrentebrief* (a° 1585), archief v. Assendelft. Die kijffven, *Stoelb. Assend.* f° 31 v° (einde 16de e.). – Wellicht behoort hierbij ook de Kief-{p.194}

ven in het Noordend te Krommenie. || Kieffven, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 31; *ald.* (a° 1680), f° 17. – Een kijfven is een ven, waarover “kijf” of geschil is. Vgl. **Kijfakker** en **kijfgat**. Onenigheden over dijkplichtigheid en dergelijke kwamen dikwijls voor, en verschillende daarbij betrokken dijken en landen hebben hiervan hun naam gekregen. Vgl. *Mnl. Wdb.* op kijf en kijfwaert, als ook de daar vermelde plaatsnamen Kijfhoek, Kijfkamp, Kijfpolder, Kijfwaard, en zie **Kibbelaar** en **Klamdijk**.

kijken, st. ww., intr. Zegsw. Dat kind kijkt as een bij (*van een zeer klein kind, dat flink uit sijn ogen kijkt*) – Hij kijkt of hij pennemessen pissen moet, *hij ziet erg zuur*. Hij kijkt as een snoek op zolder, zie op **snoek**. – Dat is kijk van af (of kijk af), *het is duur, maar zeer duurzaam*. Een vrouw die, in plaats van goedkope, een zeer dure en deugdelijke stof voor een japon heeft gekocht, zal b.v. zeggen: “Dat is kijk van of” en daarbij denken: *'t is voor je leven*. Evenzo zegt men– Zie bril kijken op **bril II**, en vgl. **kijkje**, **Kijkuit**, **pottekijker**, **schelekiek** en **spullekiek**.

kijkje (uitspr. *kaikie*), znw. onz. Zegsw. Om een kijkje komen, *slechts komen kijken en verder niet*. || Ze kwamme om gien kaikie mit dat koppie doen (*ze raakten hem met koffiedrinken, ze tastten behoorlijk toe*), *Sch. t. W.* 277.

kijk-over-de-heining, znw. Benaming voor *boekweitegort* (Jisp). || We eten vanmiddag kijk-over-de-heining.

Kijkuit, znw. m. Naam van een stuk land te Jisp. || De Kijkuit.

kijnd, znw. onz.; zie *kind*.

kikkebik, znw. Alleen in de uitdr. alle kikkebikken, alle ogenblikken. || 't Is alle kikkebikken weer an. Ze loopt hier alle kikkebikken voorbij. – Te Mijdrecht zegt men klikkeblik in dezelfde zin, in de Beemster kikkemik. Aldaar is ook een gebruikelijk geen kikkemik, geen ogenblik, b.v. dat kind kan geen kikkemik stil zijn (BOUMAN 53). – Vgl. de uitdr. kikken noch mikken, *kikken noch zich verroeren*, die reeds in het Mnl. voorkomt (*Mnl. Wdb.* III, 1426) en nog in verschillende N.- en Z.-Nederl. streken bekend is (hij dorst kikken noch mikken, zonder kikken of mikken, hij weet van kikken noch mikken). – In de Wormer beduidt **krikkemikken** (zie aldaar) *voortdurend heen en weer bewegen, beweeglijk zijn, raggen*. – Alle kikkemikken zal dus zijn *bij elke kik, bij de minste beweging die men maakt, d.i. elk ogenblik*.

kikker, znw. m. Daarnaast **kikkerd**. – 1) *Kikvors*; zie de wdbb. – Zegsw. Veren plokken van een kikker, *het onmogelijke verrichten*. || Plok jij ers veren van 'en kikker! – Er zit een kikkerd in me keel, *ik ben hees, ik heb iets in de keel dat mij in het spreken belemmert*; vgl. bij VAN DALE een puit in de keel hebben in dezelfde zin. – Een kleumse kikkerd, *een koudkleum*. || Wat ben-je 'en kleumse kikkerd. – Vgl. **kikkerig**.

2) *Een soort van wervels; kleine houten klampjes, die om een spijker draaien en dienen om luiken, enz. vast te zetten*. Achter de molenroeden zit een groot aantal kikkers om de borden vast te houden. || Vijftig kikkers, *Invent. molenmakerij* (a° 1846), Zaanl. Oudhk. – Ook noemt men zo de ijzeren of koperen werveltjes (*harpjes*) aan een venster, waardoor het openschuiven van buitenaf wordt belet. In deze zin ook vaak in verkl. kikkertje.

3) Naam van een stuk land te Westzaan, in de Middel. Naamssoorsprong onbekend. || De Kikkert.

kikkeren, zw. ww., trans. In de zegsw. ik zel 'em kikkeren, *ik zal hem wel krijgen*.

kikkerig, bwn. *Verkleumd, zo koud als een kikker*. || Wat ziet-i der kikkerig uit. Ik ben toch zo kikkerig. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 53).

kikkerlil, znw. onz. *Kikkerrit, kikvorsenschot*. || Kijk, wat drijft er weer 'en kikkerlil in de sloot. – Evenzo spreekt men in Friesl. van kikke(rd)dril. – Lil behoort bij lillen, *trillen, beven*.

Kiksloot, znw. vr. Naam van een sloot bij Krommenie.

kil (I), znw. vr. *Koude, kilheid*. || Maak de kachel voor 'en uurtje an, dat de kil uit de kamer is. Zet de melk binnen, dan gaat de kil er wat of. – Het woord is ook elders in Holl. bekend en komt ook voor bij HOOFT; zie OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 474. In de oudere vorm kilde vindt men het bij KIL. en BREDERO. Vgl. verder Ned. kil, bnw. en FRANCK 444 op kil.

Kil (II), znw. vr. Naam van een water onder Assendelft. || Schout en schepenen ... ordonneren by dese: de Kil, strekkende van de Nieuwe Overdykinge af tot de Meer (*Wijkermeer*) toe, aen de zyde van Assendelft, wel schoon en klaer op te maken tot de wydte van vyf voeten, synde aen de over-zyde mede vyf voeten, dus in syn geheel tien voeten, *Handv. v. Assend.* 242 (a° 1667). Het overdyken van de Kil tussen de ... Assendelver- en St. Aegten-dyk (a° 1718), *ald.* 296. Een Molen, van soodanig een grootte als benodigt sal syn ... om het water uyt den Ham in de Kil op te malen (a° 1719), *ald.* 311. – De eigenlijke betekenis van kil is *waterloop, afwatering*. || Een geschil ... roerende die tochte of Sluys van de visscherye van den Nyeuwendam ... (is aldus) getermineert ...: dat sy geenrehande touwen (*vistuig*) in der reechter

{p.195}

kille van den diepte setten en souden, die totten gate van den Nyeuwendam dienden ..., ende dat die voirsz. kille vier voeten (*l. roeden*) wyt wesen soude; was voirt verclaert ... dat sy tot ghenen tyden in der kille visschen, noch netten setten en souden, *Handv. v. Assend.* 65 (a° 1471). De suppliant (heeft) dese visscherye van den Nyeuwendam, met alle die tochten ende toebehoren van dien, beseten, rustelyck ende vredelyck, ende als yemant gepoecht heeft eenige vuycken ofte corven te setten in de tochten of killen voirsz., soe heeft (hy) ... se altyt

opgehaelt ende doen ophaelen, sonder eenige contradictien, *ald.* 97 (a° 1543). – Vgl. ook: 't Vuyle water ende slibber, dat uyt de Haerlemmer-Meer komt ..., moet mede sijn plaets hebben hier of daer, achter in die inwijcken, ende in de hoppen, daer den stroom sijn loop ende gangh niet hebben en mach: maer daer den kil nau is, daer moet het nootwendigh sijn schuring ende diepte houwen, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 12. – Zie verder *Mnl. Wdb.* III, 1427 op kille.

kilopond, znw. onz. De N.-Hollandse boeren spreken van ponden en kiloponden voor *oude* en *nieuwe ponden*. Een pond is ½, een kilopond 1/1 kg.

kimme, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) Bij de kuiperij. *Kim, de over de bodem uitstekende rand van een ton of kuip.*

2) Op een schip. *Zekere balken aan weerskanten onder langs de gehele zijde van het schip, tussen de zitters en de oplangers.* Men onderscheidt de binnen- en de buitenkimme.

kin, znw. vr.; vgl. *kevelkin*.

kind, znw. onz. Meerv. kinders en kinderen. Daarnaast soms nog **kijnd**. Eertijds ook **kiend**; het meerv. kienders wordt te Assendelft nog gehoord. || Endt (*ende*) doen hebben wy met maelkander het overgelaeyt, hoe wy het met de 2 kienderen soudén stellen ...; ende of daer 1 kient quam te sterven ..., *Hs. (Oostzaan, a° 1673)*, prov. archief. – De vorm kiend leeft nog op Tessel; kijnd hoort men ook in Waterland (BOUMAN 53) en te Amsterdam. In de 17de e. komt kijnd, meerv. kijeren, o.a. voor bij BREDERO en HOOFT. In het Stad-Fri. kien, meerv. kienders. – Zegsw. Kinderen moeten staan, want de prins zijn paarden staan ook (*gezegd als er voor de kinderen geen stoel meer over is*). – 't Is een dood kindje met een lam handje, 't is een ding van niets, het heeft niets te betekenen. – Dat kind is zwaar gehaald, overdr. *die zaak is met grote moeite tot stand gekomen*. – Een kind om een boodschap sturen, (bij het kaartspelen) *aftroeven met een lage troef, die kans loopt overgetroefd te worden*. Evenzo elders; zie *Ned. Wdb.* III, 381. || Och kom, stuur gien kind om 'en boodschap. – Zie nog een zegsw. op **Barend**, en vgl. de samenst. *hoerekind*, *steekind*.

kink, znw. m. *Slag*. Zie **kinken**. || Ik zel je 'en kink voor je bakkes geven. Hij kreeg 'en kink om zijn snoet. – Ook elders bekend.

kinken, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: 1) *Met de vuist slaan*. || Dat's gemien om me in me gezicht te kinken. – Vgl. **kink**.

2) Bij de smederij. *Velzen, klinken, ijzer over elkaar slaan en met pennen vastmaken*. || Hij is bezig mit 'et uitend (*eind*) van 'en kachelpijp te kinken. De boôm van die ijzeren bak moet 'ekinkt worden. – Vandaar **dichtkinken**, **vastkinken**; zie die woorden.

kinnetje, znw. onz. *Napje*; b.v. het blauwe napje in de emmers van de melkboeren. – Kinnetje is oorspronkelijk de benaming van een bepaalde maat en heeft als zodanig verschillende afmetingen. Zie *Tijdschr.* 11, 53 vlgg. en *Mnl. Wdb.* III, 1429 op kindekijn.

kip (I) znw. vr.; zie de met **kip** beginnende artt. en vgl. de samenst. **naaikip**.

kip (II), znw.; zie **kipje**.

kipje (uitspr. *kippie*), znw. onz. – 1) Bij houthandelaars. *Een klein vlotje balken, een partijtje hout*.

2) *Een bundeltje hout, afval van hout, dat arme mensen op de werf van een houtzaagmolen bij elkaar sprokkelen voor brandhout*. Iemand die aan de molens kipjes ophaalt heet strander. – Vgl. *Mnl.*, *Mnd.* kip, *bundel*; b.v. een kip vlas, een kip huden, een kip stokvis, welke laatste term nog in gebruik is. Zie verder de wdbb. op kip.

kiplander, znw. vr. Scheldnaam der Assendelvers; afkomstig van het groot aantal kippen, dat te Assendelft gehouden wordt. || Assendelver kiplanders.

kippedraf, znw. m. *Sukkeldraf*. || Hij loopt op 'en kippedraffie. 't Gaat op 'en hebbel en 'en drebbel en 'en kippedraf. – Een kippedraf is ook elders bekend.

kippedrift, znw. vr. *Gejaagdheid, driftige haast*. || Ze heb altijd zo'n kippedrift in der lijf. Heb nou maar niet zo'n kippedrift. – Evenzo elders gebruikelijk, ook in de vorm kippetjes drift.

kippedrit, znw. m. *Kippedrek*. Zie **drit**. || Smeer wat kippedrit op je lip, dan zel je snor wel groeien.

kippe-ei, znw. onz. Daarvoor te Assendelft kipei. Zie de wdbb. – Ook hier en daar elders spreekt men van kipeieren.

kippen, zw. ww., intr. 1) In de uitdr. met het kippen van de dag, *met het kriecken, het aanbreken van de dag*. Thans verouderd. || (Hy) sond' op den 27. met het kippen van den dag syn Bok (*sloep*), om tyding te brengen, aan de andere Schepen, *Reys na de Oost-Ind.* 7 v°.

2) Daarnaast soms **kuppen**. Bij timmerlieden en molenmakers. *Schuin opwaarts gaan, oplopen*; van een balk die met voorloeven aan

{p.196}

een andere balk is bevestigd, wanneer de lip niet met de balk in de waterlijn ligt, omdat het andere einde daarvan moet aansluiten bij een hoger gelegen balk, zoals b.v. bij scheepshellingen, in sommige gedeelten van molens enz. Het tegenovergestelde heet druipen.

|| Die balk kipt. Hij moet 'en bietje kippen. – Zie verder **kuppen**, alsmede **opkippen**.

kirgen, zw. ww., intr. *Hijgen, benauwd zijn, strijden* (de Wormer). Synon. **hichten**; zie aldaar. || Hij kirgt er nag al wat om (*van iemand die op het uiterste ligt, doch maar niet kan sterven*). Je hebbe der heel wat mee te kirgen (*je hebt het erg benauwd; ook: je hebt heel veel moeite met iets, of om iets er boven op te houden*). – Evenzo in de Beemster. || Hij kirgt er om, wat heeft zij er lang om gekirgd (BOUMAN 54).

kirrie-kirrie (met klem. op *kir*), in de uitdr. 't is kirrie-kirrie of 't is kirrie-kirrie an, 't is *net aan, ternauwernood*. || 't Zel kirrie-kirrie wezen. 'k Ben nog mit de trein mee'ekommen, maar 't was kirrie-kirrie an. – Sommigen zeggen ook 't is kirrie-karrie an. Vgl. **kri-kri**. – In Gron. zegt men in soortgelijke zin kar-kar en kar-om-kar (MOLEMA 191b).

kisgat znw. onz. *Luchtgat boven in een boerenhuis, op de hooizolder; evenzo in een hooiberg*. || De zaalfies (*zwaluwen*) vliegen deur de kisgaten binnen. – Zegsw. 't Is in de pispot gewassen en in het kisgat gedroogd (*van iets dat vuil is*). Vgl. dezelfde uitdr. bij HARREBOMEE 1, lxvij met hennegat i.p.v. kisgat. – Het woord kisgat is in geheel N.-Holl. gebruikelijk.

kiskis, znw. *Broodsop*; de spijs, die eertijds op de 2de Kerstdag werd gegeten (Zaandam). || Ik hou toch zoveel van kiskis. Vanmiddag eten we kiskis. – Vgl. **koeskoes**.

kist, znw. vr.; vgl. **dakkistje**.

kit, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) *Kan*. Vooral in de samenst. oliekit. *Blikken, dikwijls verlakte tuitkan voor olie*. Synon. **klik** en **klit**; zie aldaar.

2) In deze zin ook **ket**. *Wateremmer*. – Ook elders in Holland.

kitband, znw. m. Daarnaast **kitteband**. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band om de vaten te binden, een hoepel van omtrent 3 voet lengte*. Vgl. **stoelband**. – Een kitband is eigenlijk *een hoepel gelijk die om kitten* (kleine kuipen of emmers) *wordt gelegd*. Vgl. de wdbb. op kit en zie HALBERTSMA 305, MOLEMA 170a.

kitteband, znw. onz.; zie **kitband**.

kittertje, znw. onz. *Een klein scheurtje* (Krommenie). || Der is 'en kittertje in dat laken. Kijk, je heb 'en kittertje in je rok. – Synon. **hittertje**; zie aldaar.

klaai, znw. vr.; zie **klei**.

klaarbak, znw. m. Bij vissers. *De vlakke houten bak, waarop de netten worden geklaard* (schoongemaakt, van ontuig gereinigd). Zie **klaren**.

klaarschraag, znw. vr. *Schraag die gebruikt wordt bij het klaren* (schoonmaken). Zie **klaren**.

klaarstelling, znw. vr. *Stellage die gebruikt wordt bij het klaren* (schoonmaken). Zie **klaren**.

|| Hier verhuurt men klaarstellingen. Een klaarstelling te huur.

klaarster, znw. vr. *Schoonmaakster*. Zie **klaren**. || Een klaarster gevraagd. Morgen moet de klaarster 'et zolder maar doen. Wanneer de kerk wert geklaart, met die klaarsters deselve te mogen logen oft schrobben. *Hs.* (a° 1731), *archief v. Wormerveer*.

klaartijd, znw. m. *Schoonmaaktijd*. Zie **klaren**. || Toekomstige week begint bij ons de klaartijd. Mit klaartijd moet je maar niet kommen, dan is toch 'et hele huis op stel.

klaas, znw. m. Zie de wdbb. – In verkleining klaassie. Bij de kuiperij. *Een soort van knijpertje, dat bij het binden van een vat op de band wordt gezet om de duigen bij elkaar te houden*. Een onbedreven kuiper heeft vele klaasjes nodig om te voorkomen dat het vat uit elkander valt.

klad (I), znw.; zie *moddeklad*.

klad (II), znw. vr. Meerv. kladden. Zekere plant. *Klis*, Lat. *Arctium* (VAN HALL, *Landh. Flora* 116). Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 113). Reeds bij KIL. kladde, Holl. j. klisse, *lappa*. – Daarnaast ook **kladdebossen**, welke benaming ook elders bekend is; zie VAN HALL *t.a.p.* || Gras, Stickelen, Brande-Netelen, Kladde-Bosschen, Mostert off Raap-Saat, ende alle andere Onkruyt en Ruygte, *Keuren v. d. Beemster* 2, 196.

kladdebos, znw. onz.; zie **klad II**.

kladdeboteren, zw. ww., intr. Gewoonlijk in de vorm kladdebotteren of kladdebutteren. *Half werk doen, zijn arbeid slecht verrichten, knoeien*. || Ik ken zok (*zulk*) kladdebotteren niet zien. Hij kladdebuttert maar wat. – Het woord komt ook voor bij WOLFF en DEKEN, b.v. *Will. Leevend*. 4, 311: “Die mensengeur moet er zo schoon weer uit; 't is anders by my maar kladdebotteren”. Vgl. Ned. kladdeboter, *vuil vrouwmens*. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 2, 228.

kladder, znw. m.; vgl. *gistkladder*.

kladodder (met klemt. op *dod*), znw. m. *Iets dat dik en klodderig is* (de Wormer). In verschillende toepassingen: *Van de grote strontdotten* (dotten wol, die met drek bevuild zijn) *der schapen*. || Hè, wat 'en kladodder! – *Van klonters modder*. || Wat heb dat peerd 'en kladodders modder an zijn poten. – *Van een pruim tabak*. || Ik zel der nag (*nog*) maar 'en kladodder bij doen. – Ook *van een dikke meid, een dikke kloen*. || 't Is zo'n kladodder. 'En kladodder van 'en meid. – Vgl. *doddel* en *klodder*.

kladoddertjespap, znw. vr. Benaming voor {p.197}

klonterige brij. Vgl. **kladodder**. || Die kladoddertjespap lust ik niet.

klak (I), znw. vr. *Modderspat, vlakke klonter vuil*. || De klakken modder zitten an dat peerd zen poten. – Het woord komt met soortgelijke betekenissen in de meeste Germ. talen voor; zie *Tijdschr.* 11, 60.

klak (II), bijw. *Klakkeloos, plotseling, onverwachts*. || Wat komt die donderbui klak opzetten. 't Was wel klak, maar we hewwe 'em toch direct vort'estuurd, toe we morken (*merkten*) dat-i stal. 'En ding ken toch klak uitkommen. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 54). Vgl. *Tijdschr.* 11, 62: klakkeloos.

klakje (uitspr. *klakkie*), znw. onz. *Kalotje, (fluwelen) mutsje van oude heren*. || Ik draag in huis 'en klakkie. – Elders voor *pet*; zie VAN DALE en DE BO op klak, klakke, en vgl. Fra. *claque*.

klamaai (met klemt. op *maai*), znw. m. *Drek*. Ook in de samenst. hondeklamaai, katteklamaai. || Trap niet in die klamaai. Dat's hondeklamaai. – Klamei is ook in Utrecht en Gelderland bekend; in Friesl. sprak men vroeger van honnekalmei (HALBERTSMA 747).

Klamdijk, znw. m. Naam van de dijk, die ligt op de banscheiding van Krommenie en Assendelft. Deze dijk is thans voor een goed deel verdwenen. || Hij woont bij de Klamdijk. Aent oost den Clamdijck, *Hs. U.* 137 (Krommenie, a° 1598), prov. archief. – Een klamdijk is een dijk waarover geschil is; vgl.: “clamdijk, dat in Westfriesland zoveel te zeggen is als kijfdijk of contentieuse dijk”, *aangehaald Mnl. Wdb.* III, 1475. Vgl. ook *Kaart v. d. Uytw. Sl.*

9, waar een molen op Wieringen “Clam Molen” wordt genoemd. – Over verschillende twisten naar aanleiding van deze Assendelver Klamdijk zie men de “*Nasporingen*” achter het *Verslag over de toestand van Assendelft over 1886*. Toen de oorsprong van de naam in vergetelheid was geraakt, begon men soms ook **Clampdijk** te schrijven (b.v. in een *Hs.* van 1771, archief v. Assendelft), menende dat de dijk zo heette, omdat hij ingeklampt was tussen de Ooster- en de Westerdijk. Ook thans nog hebben sommigen deze mening. – Ook stukken land aan de Klamdijk dragen deze naam. || Jan Meyndersz. klamdijck, *Maatb. Assend.* (a° 1633). – Zie ook **Klammad** en **klammen**, en vgl. **Kijfven**.

Klammad, znw. onz. Naam van een stuk land in het Zuidend van Krommenie. Thans naar het schijnt onbekend. || Klammatt, *Maatb. Kromm.* I (a° 1639); *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 101; *ald.* (a° 1680), f° 58. – Het Klammad zal een mad lands zijn geweest, waarover “klam” of twist was. Wellicht lag het aan de **Klamdijk**; vgl. aldaar.

klammen, zw. ww., intr. *Kibbelen, twisten*. || Die kinderen klammen alan (*telkens*). Zitten jollie weer te klammen? Dat kibbelen en klammen moet ers ophouwen. – Ook in de zin van *vechten*. || Wat ben die jongens an ’et klammen. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 54); reeds in de Middeleeuwen: Soe en moet nyemant kiven noch clammen op twe roden an den gherechte, op een boet van tien scellinc (*keur v. Sybekarspel*, 15de e.), *Wfri. Stadr.* 2, 327. In de 16de e. vindt men het b.v. bij VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 42 en 69: “Door veel clammens, en twistigh bedrijven, zijnder veel Geesten ghecome tot bederven” en “Kijvet noch clamt, doet oock geen stoute daden”. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 2, 233; *Mnl. Wdb.* op clam en clammen; BUITENRUST HETTEMA, *Bijdragen t. h. Ofri. Wdb.* 77. – Vgl. **geklam**, **Klamdijk**, **Klammad**.

klamp (I), znw. m. *Een houten uitsteeksel, om iets aan vast te maken, op te hangen, om iets tegen te houden of te steunen, enz.* Ook een houten belegstuk. dat dwars achter planken of balken wordt gespijkerd om deze bij elkaar te houden of meerder stevigheid te geven. Evenzo elders gebruikelijk; zie de wdbb. || Slaan maar ’en klamp an de muur. Er is ’en klamp van ’et droogrek of ’ebroken. De zeilen ben achter de klamp (*de molenzeilen zijn opgerold en achter de klamp weggeslagen*). – As er maar ’en klamp achter de deur ’esloegen wordt, dan houdt-i ’et nag wel. – Vgl. de samenst. **bastklamp**, **deunklamp**, **dwarsklamp**, **keerklamp**, **kruisklamp**, **lange-halsklamp**, **langsklamp**, **rijklamp**, **slingerklamp**, **spiegelklamp**, **staartklamp**, **stootklamp**, **tornklamp**.

klamp (II), znw. m. *Hooischelf, een ronde of vierkante stapel stevig opgetast hooi van een paar meter hoogte.* – De klampen staan in de onmiddellijke nabijheid der boerderij en zijn niet door een kap of muren tegen het weer beschut. Ook **hooiklamp**; vgl. aldaar. || Der stane (*staan*) drie klampen hooi op onze worf (*werf*). Ze hebben ’en klamp hooi in de brand ’estoken. Ik loof, dat de klamp begint te broeien. – Evenzo elders in N.-Holl. (BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 218). In Friesl. in klampe (klampke) hea. Volgens VAN DALE is een klamp een *hoop* (hooi), die door inzakking is gevormd. Ook Ndd. klamp beduidt *hooihoop* (SCHÜTZE). Vgl. Vla. klamp, *vierkante hoop aarde, mest, bakstenen* (DE BO, SCHUERMANS), Eng. clamp, *aardhoop om veldvruchten in te bewaren, stapel bakstenen*. Zie verder *Mnl. Wdb.* op clampe, FRANCK en KOOLMAN op klamp.

Klampakker, znw. m. Naam van een stuk land te Zaandijk. Vgl. **klamp II**. || Het Klampstuk en de Klampakker.

Klampstuk, znw. onz. Naam van een stuk land te Zaandijk. – Zie **Klampakker**.

klang, znw. m. Bij het maken van een zinken dak. *De zinken bekleding der roeflatten*. Zie verder op **roef**.

klap (I), znw. m. Zie zegsw. op **roed**, **zes** en **zwaaien** en vgl. **spanklap** en **klappen**.

klap (II), znw. vr. Verkl. klappie. *Klep*, in {p.198}

de verschillende betekenissen van dit woord. Zie de wdbb. || De klap van een pet, van een broek, van een duiventil, van een flaptafel, enz. – Op de Koog ook voor *de schuin tegen de kant van een schouw geplaatste planken met dwarslatten, waarover de rijtuigen in en uit dit vaartuig rijden*; elders **post**, zie aldaar. – Te Assendelft ook in de zin van *klapbrug*. || Klappen dat benne ophaalbrengen.

klapbuul, znw. m. In enkele verfmolens. *Een buil die door middel van een spanstok in beweging wordt gebracht.*

klapbuulkist, znw. vr. *De kist die de klapbuul omgeeft.*

klapmand, znw. m. *Mand met één hengsel, die met een klep gedekt is.* – Evenzo elders in N.-Holl.

klapmuts (uitspr. *klapmus*), znw. vr. – 1) *Muts met kleppen*; weinig gebruikelijk. – Overdr. van de *bellen, die zich bij een stortregen op het water vertonen*. || 't Regent puur (*tamelijk*) hard, ik zien klapmussies op 'et water. Het regent klapmussies.

2) Overdr. Bij molens. – a) *De metalen (koperen) bus, waarmee het voorste gedeelte der molenas bekleed wordt om het hout tegen het weer te beschermen. De klapmuts, die het middelpunt van het kruis der roeden vormt, dient meteen tot versiering.* || Een koperen klapmuts, *Verkoopings-Catal. van molenafbraak* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk. – b) In oliemolens; onder de laad. *De ijzeren plaat met omgebogen randen, waarmee het bovendeel van het blok is bekleed, om het voor afslijting te behoeden.*

klappen, zw. ww. Zie de wdbb. – 1) Intr. *Een klappend geluid geven.* || Zoenen dat 'et klappt. Je moete niet zo mit de deur klappen (*de deur niet zo hard dichtslaan*). – Vgl. **dichtklappen**, **toeklappen**.

2) Trans. *verklappen, oververtellen.* Zie een zegsw. op **zuster**.

klapperen, zw. ww., intr. *Klepperen, voortdurend klepperend heen en weer gaan.* Niet bij VAN DALE, doch ook elders gebruikelijk. || Hè, wat klappert die deur, doen 'em in 't slot. – Ook *klapperhoutjes tussen de vingers laten kleppen*. || Hij ken zo lekker klapperen.

klapperhoutje, znw. m. Meestal in het meerv. *Klaphoutjes, kleppers, houtjes die men snel tussen de vingers heen en weer beweegt en tegen elkaar doet kleppen.* – Evenzo in het Stad-Fri. – Vgl. **klapperen**.

klaren, zw. ww., trans. *Schoonmaken.* || Je moete de bedslaningen (*onderlagen van het bed*) mit wapeling (*zeepsop*) klaren. Morgen moet 'et zolder 'eklaard worden. We beginnen toekomende week te klaren (*grote schoonmaak te houden*). (Betaald aan) Dirk Lavijn voor hetgeen de vrouw te goed hadde van klaren f 5: 5, *Cassaboek v. h. weeshuis* (a° 1762), arch. v. Zaandijk. – Zegsw. 'k Moet nog klaren, ragen, Jan bakeren en taaïen (*balletjes*) halen (*gezegd om iemand voor de gek te houden, die het erg druk heeft of het zich erg druk maakt*). – Bij vissers. *De netten klaren, de gebruikte visnetten van ruigte en ontuig reinigen.* – **Klaren**, *klaar, helder maken*, heeft aan de Zaan de speciale betekenis van *schoonmaken* aangenomen. Zie ook **klaarster** en de samenstelling **klaarbak**, **klaarschraag**, **klaarstelling**, **klaartijd**.

klauw, znw. m. Daarnaast **kleeuw**. Zie de wdbb. – 1) *Het uiteinde van poten, met de nagels.* || Wat heb die kat 'en scharpe kleeuwen. – Ook *hand*. || Hou je kleeuwen thuis. – Voor de grap ook van *handschoenen* of *wanten*. || Ik zel me klauwtjes maar weer andoen. Jongen wat ben-je mooi mit die zwarte klauwen.

2) *Koeie- of paardekoot.* || Ik heb 'en kleeuw van de slager 'ekregen. – Met lood gevuld worden zij ook gebruikt om te koten. Vgl. **klauwen**.

3) Bij de landbouw. *Een ijzeren haak met vier tanden, aan een steel, die gebruikt wordt om mest af te halen.* || Neem maar 'en kleeuw mee.

klauwen, zw. ww. Daarnaast **kleuwen**. Zie de wdbb. – 1) Trans. *Krabben.* || Ik durf de kat er niet vandaan te halen, want ik ben bang, dat-i me kleuwt. – Bij boeren ook voor het zachtjes krabbelen met de vingertoppen onder de staart der koe, om deze onder het melken te

doen stilstaan. || Jan, gaan effies mee nê 't land: de witvoet wul niet stilstaan, den ken-je 'em effen klauwen.

2) Intr. *Koten*. Zeker jongensspel; zie verder op *koten*. Ook bij het zogenaamde *pompen* (zie aldaar, 2). *De knikkers wegnemen*; wat de overige spelers geoorloofd is, indien er geen enkele knikker in het kuiltje blijft liggen. Ook wel *banken* genoemd. De benaming *klauwen* is thans in onbruik en slechts aan enkelen nog bekend. Zie *klauw* 2. – Het woord was vroeger in N.-Holl. algemeen. || Aauwe wille wy t'samen klaauwen?, BREDERO, *Spa. Brab.* 285. Item en sal hem niemant vervorderen te troeven, met dobbelsteen te werpen, kaetsen, kooten, klauwen, tollen, pincken, knickeren ofte diergelijke dertelheyt te bedrijven inde kerck ofte buyte de kerck opt kerckhof of daeromtrent op de boete van 20 stuyv. (*keur v. Schermerhorn*, a° 1659), VAN ARKEL en WEISSMAN, *N.-Holl. Oudheden* II¹, 57.

Klauwershoek, znw. m. Naam van een buurt te Zaandam; zo genoemd naar de *klauwers* die er vroeger, toen de scheepsbouw nog bloeide, woonden. *Klauwers* zijn breeuwers; zie VAN DALE.

klauwijzer, znw. onz. Gewoonlijk in de vorm *kleeuwijzer*. In een pelmolen. *De ijzeren staaf, die van boven in het steenspil vastzit en van onder in de rij (molenijzer) grijpt, en zodoende de pelsteen doet draaien*. Zie Groot

{p.199}

Volk. Moolenb. II, pl. 9, en vgl. KROOK, *Molenb.* 56.

klaver (I), znw. vr. Zegsw. *Iemand op de klaver helpen, hem er bovenop helpen, uit (financiële) moeilijkheden redden*. – *Hij is weer op de klaver, hij is er weer bovenop, hij is hersteld, na een ziekte*. || Zo ben-je weer op de klaver?

klaver (II), znw. *Een dikke snee roggebrood*. || Een dikke klaver roggebrood. Ik wil nog wel 'en klaver hebben.

klavier (I), (met klemt. op *vier*), znw. m. Alleen in de uitdr. *'t is een wilde klavier, het is een wildzang*; van drukke kinderen, van een vlieg die voortdurend heen en weer vliegt en zich niet laat vangen, enz. – Zo ook elders in Holl. Vgl. Ned. *klauwier* als benaming van een zekere vogelsoort, waartoe o.a. de klapster behoort.

klavier (II), znw. Zegsw. *Hij slaat geen klaviertje over, hij doet aan alles mee, slaat niets hoegenaamd over*. – Alleen in het meerv. *klavieren* voor *handen*. || Hij zit overal met zen klavieren an. Blijf er of met je vuile klavieren. – Ook in het Stad-Fri.

kleed, znw. onz. Meerv. *kleren* en *kleden*. Zie de wdbb. – Bij de visserij. *Een deel van een visnet, een gebreid stuk want*. Een zegen bstaat uit zeven kleden, die aan elkander worden geboet. De daardoor ontstaande naad heet *wet*; zie aldaar. – Vgl. de samenst. *zegenkleed*.

klemerig, klemig, bnw.; zie *kliemerig, kliemig*.

kleeuw, znw. m.; zie *klauw*.

kleeuwen, zw. ww.; zie *klauwen*.

kleeuwijzer, znw. onz.; zie *klauwijzer*.

klef, bnw. Daarnaast **klif**. *Kleverig, tetsig, niet goed doorbakken*, van brood en ander gebak. Zie synon. op *kliemerig*. || Wat is dat brood klif. De ketelkoek is van binnen nog klef. – **Klef** is ook elders in Holl. en in Friesl. in deze zin bekend. In de 17de e. vindt men het ook gebruikt van *kleverige vingers of handen*. || Derhalve zijnze de diefachtigste aller menschen ... en de vingeren hebbenze zoo klef .., dat alle geld ... dadelijk vasthangt en niet los te krijgen is, OUDAAN, *Agrippa* (ed. 1661), 313. Met kleffe handen, van 't bloed haars Mans begruyst, OUDAAN, *Toneelpoëzy* 76. – Vgl. **klefferig**.

klefferig, bnw. Hetz. als **klef**; zie aldaar. || Klefferig brood. De boffers benne klefferig.

klei (uitspr. *klaai*), znw. vr. Zie de wdbb. – *Assendelver klei, boter*; thans ongebruikelijk. || De Capiteyn (quam) eens seer vrolijk in huys, en seyde tegens Jan Luytsz (die omtrent thien jaren oudt was) en vry langs de vloer liep: Moogste wel Assendelver Klay? (verstaet Boter) ja antwoorde hy; komt ik sal se u so dik op 't brood smeren, datse u by de neus opruld, wanneer

gy my de waerheyd sult seggen, op het gene ik u vragen sal, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 45. De Capiteyn haelde de beloofde Assendelver Kley op Brood, en seyde ..., *ald.* 4. – Vgl.

kleidikker, **kleien**, **Kleierd**, **Kleiweer**.

kleidikker, znw. m. In verkl. **kleidikkertje**. *Soort van taaie, kleiachtige zoetekoek, die met opzet niet goed doorbakken is.* Vgl. **dikker**.

kleien (uitspr. *klaaiə*), zw. ww. intr. *Klei halen uit sloten, baggeren*. Thans ongebruikelijk. || Item en sal niemandt voortaan gheoorlooft zijn te Baggeren, Modderen, Kleyen, ofte Slijck te halen uyt eenige gemeene wateren, of des Graeflickheys gronden (*keur v. Kennemerland*, 17de e.) LAMS 199. Item, dat niemant voortaan, het zy Buiten-man, Burger ofte Inwoonder, hem en sal vervorderen inden Banne ende Jurisdiction van Wormer ende Jhisps, te kleyen in Schuyten, ofte op 't Landt met Beugelen trecken, spitten, delven, slachturven of anders, ... noch egeen kley binnen den Banne op 't Lant mogen spreken, *ald.* 204 (17de e.). – Evenzo verderop in N.-Holl. || Item, dat niemant hem sal vervorderen in Slooten te klayen, ofte klay op te halen, op vier Roeden nae aen ander Luyden lant, op de boete van 42 schellingen (*keur v. Akersloot*, a° 1661), LAMS 485.

Kleierd (uitspr. *klaaiert*), znw. m. Naam van stukken land onder Assendelft. || De cleyert, *Polderl. Assend.* I f° 109 r° (a° 1600). Die cleyertsven in Henrick Ghijsz.-weer, *ald.* f° 278 r° (a° 1600). Cornelis Heyntges, tcleyers (*ventgen?*) (in Guerts-weer), *Stoelb. Assend.* f° 53 r° (einde 16de e.). (Een stuk land) genaemdt de Clayert; toppeerndt van de clayert (in Tammetjes-weer), *Maathb. Assend.* (a° 1635). – Deze stukken zijn wel zo geheten om hun kleiachtige bodem.

Kleigrond, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Die cleygront, *Polderl. Assend.* I f° 328 r° (a° 1600). Cleygrondt achter zijn huys, 1716 (roeden), *ald.*, f° 330 r°.

klein (uitspr. *klain*), bnw. Zie de wdbb. Tegenwoordig hoort men bij jongeren ook **kloin** (d.i. klijn), onder invloed van het Hollands, dat *ei* en *ij* niet onderscheidt. – De oude Holl.-Fri. vorm klien is thans verouderd en leeft nog slechts voort in enkele woorden; zie **klienen**, **beklienen**, **klienzerig**. Vroeger was deze vorm in Holl. algemeen. || Een ghemene vac (*van een dijk*) corter dan een roede, oec hoe cliene, of hoe groet, dattet waer beneden eenre roede, dat sou verboeren (*verbeuren*) ghelike eenre roede voersz. (W.-Friesl., a° 1319), VAN MIERIS 2, 212a. Soe wie binnen Leyden gaet sitten mit coren te vercoopen bij den clienen monster, ende tgroete monster niet jegenwoirdich en is, ende coop van den coorn gemaict wort, so selmen dat cliene monster toe bezegelen mit twee scepene zegelen, *Leid. Keurb.* 260 (a° 1450). Want al die werlt, groot ende clien, heeft God vervolt soe mildelijken, *Van den Sacr. v. Amsterd.* 5. Die {p.200}

een dingh coopet onbesien, dick valt hem die mate te clien, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 88. Die gheluck ende heyl acht clien, sal haest zijn verderfnisse sien, *ald.* 113. – Klien komt ook in Friesl. voor; vgl. EPKEMA 243 vgl.: klien, kliener, klienste; klienherentig, klienmoedig, klienserig, enz.

kleinood, znw. onz. Eertijds ook *kleinigheid*, *iets van weinig waarde*. || Beta(e)ld aen Anie (d.i. *Anje*, *Antje*) Jan Pieterses ... van schuerrels (*schuursel*, *schuurgoed*) en ander klainnoije toe 't kerck scho(o)n te maken f 6-7-8, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 17 r° (a° 1665), *Zaaml. Oudhk.* Aen Claes Aarentse, van spijkers en ander klaynnoije, somma f 10,-, *ald.*, f° 21 r° (a° 1666). – In een dergelijke zin ook in het Mnl.; zie verder *Mnl. Wdb.* III, 1517.

kleintje, znw. onz. *Een roggebrood van drie pond* (1½ kg); de roggebroden worden gewoonlijk op deze grootte verkocht. Eigenlijk is een kleintje het vierde gedeelte van een (groot) roggebrood van 12 pond. Te Purmerend spreekt men daarom van verreltjes. – Synon.

vijgje; zie aldaar. || Een kleintje roggebrood. Haal ers 'en half kleintje. Wat is dat kleintje verbrand.

kleinzeer, bnw. Daarnaast **klienzeer**. Hetz. als **kleinzerig**; zie aldaar. || 't Is nochter, dat je zo kleinzeer benne. Wees toch niet zo klienzeer.

kleinzerig, bnw. Daarnaast **klienzerig**. *Bang voor pijn, gevoelig voor de minste pijn*. Zie de wdbb. || Ze is erg kleinzerig. Hè, wat 'en klienzerige jongen: om zo'n sneetje in je vinger te huilen! – **Klien** is de oude Holl.-Fri. vorm van **klein**; zie aldaar. **Klienserig** is ook in het Stad-Fri. bekend.

Kleiweer (uitspr. *klaaiweer*), znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuizen. Thans onbekend. || Een stücke landts, genaemt cleyweer, *Hs. U. 20, f° 44 v°* (a° 1581), prov. archief. tCleyweer bijt veer, *Polderl. Assend. I f° 8 r°* (a° 1599). Jan Willemsz. over dijck, genaemt Clayweer, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Het land zal wel genoemd zijn naar zijn kleiachtige grond.

klek, znw. De betekenis blijkt niet. || Drie kleske, een glaasje, een yvoire klosje, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1767), prov. archief. – Het woord schijnt thans onbekend te zijn. Vgl. echter **klik**.

klemieren, zw. ww.; zie **lemieren**.

klep, znw. vr.; zie **klap**, en vgl. de samenst. **hartklep**.

klepper, znw. m. Zekere vis. *Zeelt*. Lat. *Cyprinus tinca*. Zie synon. op **zeelt**.

klerebak, znw. m. *Kleerbak, vlak houten bakje waarop het gewassen linnengoed naar en van de zolder wordt gebracht*.

klessig, bnw. *Kleverig, ongaar, niet goed doorbakken*, van brood en ander gebak. Zie synon. op **kliemerig**. || Schootjesbrood is vaak klessig. We hebben nou ers 'en lekker klessig kleintje (*roggebrood*) en niet zo'n hard. – **Klessig** zal zijn afgeleid van **kles**, **klesse**, dat in het Mnl. voorkomt in de zin van *leem, kleiige aarde*, en in die van *klis, kladdebos*; zie Mnl. Wdb. III, 1556. Het beantwoordt dan geheel aan de synon. **kliemig** en **klietig**; zie aldaar.

klet (I), znw. onz. Ook in verkl. **kletje**. *Een kort vrouwenjakje met opgeslagen en halve mouwen, van een wollen stof gemaakt en meestal donkerblauw of zwartbruin van kleur*. Daar het **klet** van voren open is, wordt er een gebloemde borstlap (**kroplap**) bij gedragen. Deze dracht is reeds sedert jaren aan de Zaan in onbruik, doch de benaming is nog aan menigeen bekend. Evenzo is het in de Beemster (BOUMAN 55). In de vissersdorpen, o.a. te Volendam, zijn de kletjes echter nog gewoon. || Kijk ers, wat heb die 'en mooi klet an. Je ziene nou gien kletjes meer dragen, dat waar (*was*) in uize (*onze*) jonge tijd aars. – Bij 17de-eeuwse Hollandse schrijvers komt het woord herhaaldelijk voor. Men heeft echter tot dusverre steeds naar de betekenis geraden, en misgeraden. Oudemans gist in *Wdb. op Bredero* 177, dat het is *eene soort van kant of kanten boord*, en Van Lennep (*Nalezing op Vondel* II, 6) verklaart het door *een uit git gewerkt borduursel*. Beide gissingen zijn verkeerd. **Klet** is ook in de 17de e. een *bovenjakje*. Men vindt het woord op de volgende plaatsen. || Waer is men Muts? – waer is men lijfje? – waer is men klett? – waer zijn me Rocke? (*de Saerdammer schippersvrouw Trijntje Cornelis spreekt*), HUYGENS, *Korenbloemen* (ed. 1672) I, 594. Op Amsterdams is gemaect haer Rock en Bouwen, haer Hals-doeck, haer Klet, haer Morten en Mouwen, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 39, 19. Mayken seyde datse gelt had, tegen haer Vrouw, om te betalen twee hemden, of een zijden klet, *ald.* 30, 41. De Meyskens van de courtoyse stellen op Brabands haer fantasie, ... op Brabands sijn haer lubbekens geset, op Brabands is haer fluweelen klet, *ald.*, 98, 41. Ten mocht ten minsten niet minder als een Rosenobel kosten, met een paar flouwelen mouwen, met een klet, en een flep (*halsdoek*), BREDERO, *Spa. Brab.* 1750. Ick sal na Giertruy de Minne-moer gaen kuyeren, en halen het hemt daerse inne Korstent (*gedoopt*) is, met haer luyeren, met haer vierkante pille-gelt, met haar deken, slab en klet, met de luyermanckt, en al de snorrepipen diese houwen het, BREDERO, *Moortje* 2363. Wy naecken Schreyershoeck, daer lieffelijck en bly een

Waterlandse Rey, de Iuffertjens van 't Y, met ongehuifde pruyck, en kletten geestigh singen, VONDEL (ed. VAN LENNEP) II, 182.

klet (II), znw.; zie *klit I*.

kletskamizool (uitspr. *kleskamməzool*), znw. m.

{p.201}

Schertsende benaming voor *iemand die kletst, die vervelend zeurt; klets-kous, klets-majoor*. || 't Is zo'n kleskammezool. Vgl. *kletskamizolen*.

kletskamizolen (uitspr. *kleskamməzole*), zw. ww., intr. *Kletsen, zeuren, zaniken*. || Leg niet zo an me kop te kleskammezolen.

kletten, zw. ww., intr. *Weerkaatsen, weergalmen*. Thans verouderd. || (Der vogelen) gezang beschaamt al 't instrument, zelfs d'orgelen zyn voor haar klanken stom, 't geschater der trompet, dat ons den Jager blaast, als 't op de bergen klet, dat maakt een zoet Muzyk, 't een door het aar vermengelt, SLOOFF, *Suzanna* 9. De koninklyke zaal moet schaat'ren van 't geklank der vroolyke trompetten, waar van de weergalm zal op Rots en Duinen kletten, *ald.* 54. – Vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 249 vlg. op *kletteren*, en FRANCK 456 op *kletsen*. – Zie *geklet*.

kleum, znw. m. In de uitdr. *de kleum in het land krijgen*, als ten gevolge van te veel water op en in de grond na de winter het gras op lage plekken in het land niet goed groeien wil. || Mit dat hoge peil verzoop je land en kreeg 'et de kleum in.

kleuteren, zw. ww. – 1) Trans. *Klaar spelen, in orde brengen*. || Hij zel 'et wel kleuteren. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 8, 183). – Vgl. *bekleuteren*.

2) Intr. *Dribbelend over onsterk ijs lopen om het in golvende beweging te brengen* (het Kalf). Zie synon. op *trochelen*. || Kom jongens, nag ers kleuteren.

3) Intr. *Kleumen*, van koude (de Wormer). || Wat stane jullie deer te kleuteren, kom in huis. Door KIL. wordt *kloteren, kleuteren* opgegeven in de zin van *kloppen*, Fra. *battre à petits coups*. – Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 2, 252; *Mnl. Wdb.* III, 1591.

kleven, zw. ww.; vgl. *messeklever*.

klever, znw. m. *Zuigleer; lapje leder met een touwtje in het midden, dat nat wordt gemaakt en waarmede dan door jongens stenen uit de straat worden gelicht enz.*

klezoor (met klemtoon op oor) znw. m. Bij metselaars. *Een vlakke steen, die op zijn kant gezet tegen een muur van liggende stenen wordt aangemetseld*. Evenzo elders gebruikelijk. – Overdr. ook *een grote portie*. || Hij heb 'en hiele klezoor op z'n bord. Wat 'en grote klezoor.

klidderen, zw. ww. *Lidderen*. Alleen in de uitdr. *ijsje-klidder doen*; zie op *ijsje-lidder*.

kliemen, zw. ww., intr. *Klagen, jammeren* (de Wormer). Alleen in verbinding met *klagen*. || Ze leit altijd te klagen en te kliemen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 55). Het worrd komt ook voor bij WOLFF en DEKEN, FOKKE en ALBERDINGK THIJM; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 233 vlg.

kliemerig, bnw. Daarnaast **kliemig**. *Kleems, tetsig, niet goed doorbakken*, van brood en ander gebak. – Synon. **daaiig, klef (klif), klessig, kliemig, klietig, (klieterig), pulp**. || Kliemerig brood. De bollebuissies benne wat kliemerig. Ik lust dat kliemige brood niet. Die koek is zo kliemig, 'et blijft allegaer an je tanden vastzitten. – Vgl. Fri. *kliemerig, kliems, kleverig, smerig*, Gron. *klijms, klijmsk, kleverig*, Ned. *kleems*. Deze woorden behoren bij Ned. *kleem, leem, klei*, dat in Holl.-Fri. vorm zou luiden **kliem*; vgl. FRANCK op *klei*, VERCOULLIE en *Mnl. Wdb.* op *kleem*. Zie over een andere bet. van *kliemerig*: DE JAGER, *Freq.* 2, 234.

kliemig, bnw.; zie *kliemerig*.

klien (I), bnw.; zie *klein*.

klien (II), znw. *Zekere veenspecie, die uit de sloten wordt opgebaggerd en na op het land gedroogd te zijn als brandstof wordt gebruikt*. Thans verouderd. || Voort en sal hem niemant vervorderen enighe clien te haelen van andermans gront dan by consent vanden eyenaar; ...

en zal hem niemant vervorderen buyten den ban van Westzanen wonnachtigh zynde eenich slick ofte clien te schepen ofte te haelen in die ban van Westzaenen, *Hs. keur* (a° 1596), archief v. Westzaan. Dat niemant hem en sal vervorderen slick, modder, dary, clien, hoe dat die genaemt soude mogen wesen, te trecken in de schuyt, *Hs. keur* (a° 1685), archief v. Assendelft. (Wy) ordonneeren ... vooreerst, dat yder ingeseten deeser plaetse van deesen jare sal mogen klien trecken ende turff maecken ...; 2° die eenige klien sal komen te trecken sal gehouden weesen syn schuyt aen d' wal te moeten vast leggen ende alsdan niet anders als midde ind' schuyt staende, ende d'beugel aende buytenkant uytwerpen, ende alsoo eenige klien trecken maer niet tusse d' wal end' schuyt yetwes mogen uytbeugelen, *Hs. keur* (18de e.), archief van Wormer. Den 20sten November betaelt aen Klaes Pouwelsen Span van lanthu(i)r, daer 10 schuyten klien op gelegen het, *f* 1: 5, *Hs. kasboek der kerk te W.-Zaandam* (a° 1673), Zaanl. Oudhk. Den 21 Mey betaelt aen Klaes Aersen op Saendijck voor 25 schuyten klien ophalen en treden, de schuyt 15 stuyvers, *f* 18: 15, *ald.* Den 7 Augustus betaelt aen Jan Jacobsz. Boses voor 29 schuyten klien ophalen en ofmaken, de schuyt 15 stuyvers, *f* 21: 15, *ald.* – Dat het woord reeds in het begin der 19de e. niet meer begrepen werd mag men misschien opmaken uit de schrijfwijze kliën in een keur, in 1806 uitgegeven “tegen het halen van Aarde, Schulpen, Zand, Slijk, Kliën en uitvoeren van Mest & ca”, archief v. d. polder Westzaan. – In Friesl. en Gron. is klien, klijn nog gebruikelijk; zie HALBERSTMA 615, EPKEMA 245, MOLEMA 204. In Gelderl. is kluin, kleun, kloen zekere soort van *baggerturf*. – Zie **klienen II** en vgl. **kluinen**.

kliender, znw. m. Ook **kaaskliender** en {p.202}

doorhaalder. Bij de kaasmakerij. *Het werktuig waarmede men klient, de kaasstof fijner verdeelt*. Zie **klienen I**. De kliender bestaat uit een rechthoekig rooster met dunne koperen staven en heeft aan de ene zijde twee handvatsels.

klienen (I), zw. ww., trans. Daarnaast **kaasklienen**. Bij de kaasmakerij. *Fijn maken*, van de in de kaastobbe gestremde zoete melk. Vroeger ging deze bewerking anders dan tegenwoordig. De dikke massa werd voorzichtig met een houten nap doorgehaald en daarna met de vingers verder fijn gemaakt; dit laatste heette klienen. Tegenwoordig gebruikt men hiertoe een soort van rooster, de **doorhaalder** of **kliender** (zie aldaar) en heeft men op deze nieuwe bewerking de namen doorhalen en klienen overgedragen. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 55). Klienen komt van de oude vorm klien, *klein* (zie **klein**) en betekent dus *klein maken*.

klienen (II), zw. ww., intr. Klien trekken, *derrie baggeren*. Zie **klein II**. Thans verouderd. || *Niet te klyenen ofte slaghturven*. Item, dat niemandt voortaan, het zy buytenman, Burger, ofte Inwoonder, hem en sal vervorderen in den banne ende Jurisdictie van Wormer ende Gisp, te klyenen in schuyten, oft op 't landt, met beugelen trecken, spitten, delven en slaghturven oft anders, ... noch egeen klien binnen den banne op 't landt mogen spreken in den schijn ofte die buyten den banne ghehaelt ware (*keur*, 17de e.), VAN SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 303; LAMS 204 heeft in dezelfde keur kleien. – Ook op de volgende plaatsen zal men i.p.v. klieven (klieuen) wellicht moeten lezen clienen. Van *kliëf in de zin van *derrie* of *klei* is van elders niets bekend. || Item, en sal niemandt voortaan geoorloft zijn te Baggeren, Modderen, Clieven, ofte Slick te halen uyt eenige gemeene wateren, ofte des Graefschaps gronden ..., maer 't selfde sal moghen doen uyt zijn eyghen gront ende wateren (*keur van Kennemerland*, a° 1835), LAMS 162; zo ook *ald.* 183. Tis oick gekuert dat van nu voortan nyement, wie hy zy, sal moeten turf clieven in eenige wateren anders dan in wateren dair hy an beyde zyden gelant is, op peyne van den prame ende den vlos oft instrument dair zy den turf mede uutten gront halen, verbuert te hebben (*keur v. Hoorn*, a° 1531), *Wfri. Stadsr.* 2, 118.

Klienvogelt, znw. onz. Naam van een stuk land te Jisp. Thans onbekend. || Het klijen voghelt, *Hs* (a° 1664), archief v. Jisp.

klienzeer, klienzerig, bnw.; zie *kleinzeer, kleinzerig*.

klieter, znw. m. en vr. *Iemand die klietert, d.i. in het eten morst en knoeit*. Zie **klieteren**. || Jasses, Piet, wat ben-je 'en klieter!

klieteraar, klieteraarster, znw. m. en vr. Hetz. als **klieter**: zie aldaar. || Jan is een klieteraar.

klieteren, zw. ww., intr. *Morsen, smeren*; in het bijzonder *met de lepel of de vingers in het eten knoeien en roeren*. – Synon. **kneteren**. || Jan, eet je portie op; hij wordt deur dat klieteren toch niet kleinder. Je eten wordt koud as je der zo in klietere (*knoeit*). De kinderen magge (*mogen*) mit die regen niet in de tuin, aars worre (*worden*) ze zo smerig van dat klieteren in de modder. – Zo ook elders in Holl. – Vgl. **klieterig** en zie de afleidingen **klieter, klieteraar** en **geklieter**.

klieterig, bnw. – 1) *Slikkig, pappig*, van een door de regen doorweekte weg. || De dijk was erg klieterig, je gliste (*gleedt*) telkens uit.

2) *Kleverig, tetsig, niet goed doorbakken*, van brood en ander gebak. In deze zin ook **klietig**. || Klieterige broodjes. Wat is die bol klietig. – Zie synon op **kliemerig**.

Hangen **klieterig** en **klietig** samen met **klijt, klijte, klei**? Dit is thans aan de Zaan geheel onbekend, maar het woord wordt door KIL. opgegeven en is in Vlaanderen nog zeer gewoon; zie SCHUERMANS, DE BO en *Mnl. Wdb.* – **Klieterig** komt dan geheel overeen met **kliemerig**, dat gevormd is van **kliem, kleem, klei**. Eveneens heeft in Friesl. **kliemen** de bet. van *smeren* (WASSENBERH).

***klieven**, zw. ww.; zie **klienen II**.

klif (I), znw. vr. Zeker onkruid dat veel in granen voorkomt. *Kleefkruid*, Lat. *Galium Aparine* (OUDEMANS, *Flora* 2, 178). – In verkl. **kliffie, klifzaadje**. || Wat zit er 'en klif in de garst. Die gort is niet mooi; der bennen erg veul kliffies in. – Elders in N.-Holl. heet de plant **klift**. Vgl. ook Oost-Fri. **klîf, kleefkruid**, bij KIL. “**klijve, kleve, Sax. lappa**”, en zie verder VAN HALL, *Landh. Flora* 105.

klif (II), bnw.; zie **klef**.

klijn, znw.; zie **klien II**.

klik, znw. m. Zie de webb. – Ook: 1) *Een bliken of verlakte tuitkan voor olie*. Ook in de samenst. **olieklik**. Synon. (**olie**)**klit** en (**olie**)**kit**. Men heeft twee soorten van oliekanen; de ene soort, die naar onderen wijd uitloopt en dus de vorm van een afgeknotte kegel heeft, heet **klik** of **klit**; de andere is cilindervormig, maar loopt bovenaan naar de stop schuin toe, en heet **kit**. Dit onderscheid in benaming wordt echter slechts door sommigen gemaakt; de meesten kennen maar één naam en gebruiken die voor *oliekan* in 't algemeen. || Geef de klik ers an. 2) *De hiel van een fles, het holle gedeelte onder in de voet*. || Wat zit er 'en grote klik in die fles. – Vgl. **klip**.

klikkertje, znw. onz. Meestal in het meerv. *Muilen met houten hielen*. || Ze loopt nag (*nog*) op klikkertjes. Doen je klikkertjes maar an. – Vroeger was 't woord in Holl. algemeen. || U voetjes die jy soo soetjes verset, die doen jou muyltjes of klickertjes kraecken; u {p.203}

treedtjes treedje soo fier en soo net, zoo datje de aerde nau schijnt te raecken, HENDRIK ALBERTSZ. HOE-JE-WILT (uit de Rijk) in *Saender Bloeme-stralen* 63. De Sloffen of Schoenen, welke in vroeger dagen *Klikkertjes* genaamd wierden, zo als ze in HOOFT's *Jan Saly* voorkomen: “Sinne je *klikkertjes* beslickt, ik zelse ofveegen en zwarten” hadden (op het einde der 17de e.) reeds de naam van *Muiltjes* ..., waar mede zy thans over bekend zyn, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 574.

klim, znw. m. *De glooing of aflopende zijde van een dijk*. || We moeten de klim van de dijk begrieten (*met gras doen begroeien*). – Evenzo hogerop in N.-Holl. || De Klimmen ofte Wallen, *Octr. v. d. Oude Zype*, Titel 1, art. 1, 3, 4 en 6 (a° 1710). – Het woord behoort bij **klimmen**. Vgl. Ned. *dat is een hele klim*, Mhd. **klimme, hoogte** (LEXER), Ndd. **klimpe, rotsige hoogte** (SCHAMBACH).

klink, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) *Sluitijzer van een deur.* – Zegsw. De deur staat op de klink, de zaak zal zonder veel moeite gelukken. De uitdr. is ontleend aan het vroegere gebruik om des zondagsavonds de deur op de klink te zetten (*aan te zetten*), indien het meisje de vrijer verkering toestond en hem de toegang tot het huis vergunde. Zie nog een zegsw. op *haal*, en vgl. de samenst. *klinksnoertje, klinktouwje*.

2) Het driehoekig inzetsel onder de mouw van een hemd of borstrok. Synon. *asseldoek*; zie aldaar. || Ik zel er maar 'en klinkie inzetten. Zonder 'en klink scheurt 'et daar zeker uit. – Volgens VAN DALE is klink *het driehoekige stuk aan de enkel van een kous*. Elders in Holl. noemt men zo ook *een driehoekig stuk in het kruis van een broek* (*Mnl. Wdb. III, 1552*).

3) Spleet; vgl. de samenst. *hippeldeklink*.

Klinkerd, znw. m. Naam van een stuk land te Westzaan, bij de Hoogendijk. Thans waarschijnlijk onbekend. || Noch die klinckert, *Polderl. Westz. II* (a° 1629).

klinksnoertje, znw. onz. *Het touwtje of leertje, waarmee de klink van de deur wordt opgetrokken.* Synon. **klinktouwje**. Zie een zegsw. op *aal*.

klinktouwje, znw. onz. Hetz. als *klinksnoertje*; zie aldaar. Daarnaast **klinkstouwje**. Ook voor *dunne aaltjes*. || De visboer had van och(t)end niks as klinkstouwjes op zen wagen.

klip, znw. vr. – 1) *Rots in de zee.* Zie de Wdbb. – Zegsw. Tegen de (of alle) klippen an, uit alle macht, brutaal, zonder zich aan iets te storen. || Ik heb 'estookt tegen alle klippen an, en nog kon ik 'et niet warm krijgen. Je ete (*eet*) tegen de klippen an (*brutaal veel*). – Vgl. bij VAN DALE: tegen alle klippen liegen, tegen klippen en bergen op liegen, onbeschaamd liegen. – Vgl. **klippig**.

2) *De hiel van een fles, het holle gedeelte onder de voet.* Het woord wordt opgegeven in *Noord en Zuid 3, 308* (woordenlijst van EYKMAN), doch schijnt niet, of anders zeldzaam gebruikt te worden. Misschien is het dus door de verzamelaar verkeerd verstaan voor **klik**; zie aldaar.

klippig, bnw. *Hard, maar niet bros*; alleen van beschuit (Krommenie). || Klippige beschuit. Die beschuit is zo klippig je ken ze temet (*bijna*) niet fijn krijgen.

klis (I), znw. vr. *Klap, klets.* || Pas op, of ik geef je 'en klis voor je billen. – Zie **klissen I**.

klis (II), znw. vr. – 1) *Uitstaande schuld in winkels.* || Ze het nog 'en hiele klis staan bij me buurvrouw. – Op de klis kopen (of halen), *op crediet, op de borg kopen.* || Ze koopt alles op de klis. Haal 'et maar op de klis. – **Klis** is de dialectische uitspr. van **klits**, dat ook elders in Holl. voorkomt. || Tot Neeltge Krynen, de loomen, in 't friesse bottervaetje, staet ook een moye Klits van goet, VAN STEYN, *Lammert Meese* (ed. 1661), 4. – Bij VAN DALE vindt men in dezelfde zin op de klets kopen.

2) *Winkelierster die op de klis verkoopt*; zie **klissen II**. || Ik heb nog drie gulden schuld bij de klis. Haal effies (*even*) 'en pondje suiker van de klis.

klis (III), znw. vr. In de uitdr. een hete klis, een meisje dat manziek is, dat bij elke gelegenheid toont niet afkerig te zijn van een vrijer. – Het woord is wel identisch met **klitse**, Fris. j. *teve, canis foem.* (KIL.), **klits**, *teef, wijffeshond*; (fig.) *boos, ontuchtig wijf* (VAN DALE), Fri. Gron., Oost-Fri. **klits(e)**, *vrouwspersoon dat het manvolk naloopt of lokt* (MOLEMA, KOOLMAN).

klissen (I), zw. ww., intr. – 1) *Slaan, klappen geven.* Zie **klis I**. || Hij klist maar raak (*hij slaat er maar op*).

2) *In het water plassen.* || Die jongen verdrinkt nog ers; altijd zit-i in 'et water te modden en te klissen. – Vgl. **klistem**.

Klissen is de dialectische uitspr. van **klitsen** en een bijvorm van Ned. **kletsen**. Vgl. ook het rijmpje: “klis-kles-klander, van d'ene bil op d'ander”, waarvoor men in andere streken zingt: “klits-klats-klander(en)”.

klissen (II), zw. ww., intr. *Borgen, op de klis verkopen*; zie **klis II**. – Synon. **knoeien**. || Ja mens, as je tegenwoordig niet klissen wille (wilt), den (*dan*) verkoop je niks. – Vgl. **klisser**.

klisser, znw. *Iemand die op de klis koopt; zie klis II.* – Klessers ben klissers (*kletsers zijn borgers; die zijn tijd verbabbelt, maakt gewoonlijk ook schulden*).

klistem (uitspr. *klistəm*), in de uitdr. (van) klistem zijn, *kletsnat zijn*. || Hij is klistem. 't Regent lekkertjes; ik ben van klistem, hoor! – Klistem voor klist'em, klist hem (zie *klissen I*) is gevormd als *tjoeptem*, *wiptem*; zie aldaar.

klit (I), znw. *Homp, dikke snede*, in het bijzon-
{p.204}

der van roggebrood. In de Wormer in dezelfde zin klet, kletje. || Een klit roggebrood. Ik lust nog wel 'en klit. De hond moet 'en klet brood hebben. Geef 'em 'en kletje. – Vgl. bij KIL.: "kildt broodts, *Holl. j. kant, hompe*".

klit (II), znw. Meestal in samenst. olieklit. *Oliekan*. Synon. *klik*; zie aldaar. || Waarzo is de olieklit?

klits, znw. vr.; zie *klis*.

klitsen, zw. ww.; zie *klissen*.

klodder, znw. vr. *Kladdige, trillende klomp van een dikke, brijachtige stof*. || Een dikke klodder stroop. Je moete je gezicht wat beter ofvegen; der zit nog 'en klodder scheerzeep op je wang. Neem maar 'en goeie klodder butter. – Het woord is in dezelfde zin ook elders bekend, b.v. in Overijssel (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 3, 219); VAN DALE vermeldt het als gewestelijk. Zie verder FRANCK 461, DE JAGER, *Freq.* 2, 262 en *Schijnb. Freq.* 55. – Vgl. *kladodder*.

kloen, znw. onz. en vr. *Kluwen*. Als onz. woord algemeen Ned.; zie VAN DALE en FRANCK. || Een kloen garen, wol, touw. Zoek de kloen ers voor me op. – Overdr. een stevige kloen, een dikke stevige meid; een dikke kloen, een dik kind. || 't Is 'en stevige kloen, hoor! – Zie *kloenen*.

kloenen, zw. ww., trans. *Kluwenen*. Zie *kloen*. || Wi-je effies helpen kloenen? Als deuze streng 'ekloend is, ben ik klaar. – Vgl. *opkloenen*, *kloenmolen* en *touwkloender*.

kloenmolen, znw. m. In de pakkamer van papiermolens. *Een soort van haspel waarmee het paktouw wordt opgekloend*. Synon. *touwkloender*. || Een hefstoel en een kloen-molen, *Invent. papiermolen* (W.-Zaandam, begin 19de e.), Zaanl. Oudhk.

kloet (I), znw. m. *Vaarboom, een lange stok met een ijzeren punt aan het eind (het ijzer) en daarnaast een houten uitsteeksel (de flint), doorgaans met een ijzeren bandje omgeven*. IJzer en flint dienen om van de wal af te zetten en om te voorkomen, dat de kloet te diep in de modder zakt. Aan het andere uiteinde bevindt zich een dwarshout (de helt), waarmee de kloet uit de modder wordt getrokken. – Het woord is ook elders in Holl. en Friesl. gebruikelijk en komt reeds in de Middeleeuwen voor; zie de wdbb.

kloet (II), znw. Ook in verkl. *kloet*. – *In de grond uitgegraven kuiltje bij het knikkeren*. Zie synon. op *koelk*. || Hier is 'en mooie kloet. Ik moet nag twee knikkers in de kloet schieten, dan heb ik ze allegaar. – Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 309). Naast kloet is in dezelfde zin ook *kluut* gebruikelijk; zie aldaar. – Vgl. *kloetje-schiet doen*.

kloet (III), znw. *Zekere spijs*; hetz. als *troet*; zie aldaar. – Vgl. *kloetig*.

kloetig, bnw. Daarnaast *kloeterig*. *Niet goed doorbakken, ongaar*; van gebak. Zie synon. op *kliemerig*. || Wat is dat krentebroodje kloetig.

kloetje-schiet doen. Een der manieren van knikkeren. *De knikkers in een kloetje (kuiltje) schieten*; zie *kloet II* en vgl. *koelkie-gof*.

kloft, znw. onz. Daarnaast *knoft*. Als naam van verschillende stukken land van zeer geringe afmeting. Thans naar het schijnt onbekend. In Symon Jan Taamsz. weer: 't kloft 57½ (roede), *Polderl. Oostz.* II (a° 1765). Symon Pieter Boosjes: het knoft in zijn eygen weer (te O.-Zaandam), *ald.* I (17de e.). – De bet. van het woord blijkt niet. Misschien hangt het samen met Ned. *kluft*, vr., *spleet*, *kloof* (VAN DALE, FRANCK, *Mnl. Wdb.*), Ofri. *klefte* onz., *kloof* (RICHTHOFEN), enz., en noemde men zo kleine gespleten en gekloofde stukjes land. Naar

het schijnt was klofter (knofter) synon. met **kloft**. Voor de wisseling van *kl* en *kn* vergelijk men klungelig naast knungelig, Ned. kluppel naast knuppel, Ned. knoflook naast Mnl. kloflook, Vla. kloef (*klomp*) naast knoef bij KIL., enz.

klofter, znw. Daarnaast **knofter**. Als naam van verschillende stukken land, van zeer geringe afmeting. Thans naar het schijnt onbekend. || In Stammen-weir: een clofter lant, *Polderl. Oostz.* I. (17de e.). De Clofter (te O.-Zaandam), *Custb.* (a° 1740). Noch het suyerbien after Jan Gerritsz. knofsters, *Hs. weeskamerboek* (a° 1590), archief v. Westzaan. Jan Aeris Gertsz. knoffters op de Watering (bij de Koog), *Polderl. Westz.* I f° 155 (a° 1628), Maerten Maertensz. knofsters, *ald.*, f° 157. Gerrit Dircksz. knofsters op de Watering, *ald.*, f° 161. Maertje Symons knofsters tweebient 19 (roeden; tussen Gouw en Watering), *ald.* f° 227 (a° 1628). Noch die knofsters, *ald.* III f° 57 r° (a° 1644). Noch 3 knofsters op de Weelsloot, *ald.*, f° 59 r°. Noch die knofter, *ald.*, f° 64 r° (a° 1644). De knofsters (op de Koog), *Hs* (a° 1735). – Zie **kloft**.

kloken, zw. ww., intr. – 1) *Uitwroeten*, in het bijzonder tanden of pijpen *met een puntig voorwerp schoonmaken*. || Zit niet zo in je tanden te kloken. – Vroeger ook van het *stukpikken der landerijen door eenden*. || Veele Ingeseetenen ... onderwinden (haer) te houden een aensienelycke quantiteyt van tamme Huys-Eenden ... tot groote schade ... van de andere inwoonders, die door sodanige Vogels in haer Landeryen seer werden beschadicht, ... omdat al omme de wallen van de slooten onder uyt ende hol cloocken, waer door de selve gansch comen af te breecken ende nedervallen, *Handv. v. Assend. verv.* 463 (a° 1672). – Ook van het *ondermijnen van land door het water*. || Gh'lijck een dulle stroom, getoomt door dam of sluys, 't land grouwelijker dreyght met bulderend' gedruys: de gronden onderkloockt: opslockende de stranden, ten lesten berstend' uyt ... de dijcken met hem sleept, {p.205}

C. P. SCHAGHEN, *Alckmaar Lof-dicht* ('s-Gravenhage, a° 1745), f° B3 v°. – Zie de wdbb. op kloker en BOUMAN op klook en vgl. **uitkloken**, **pijpekloker**, **tandekloker**.

2) *Bedektelijk onderzoeken, achter de rug navraag naar iets doen*. || Ik heb er al bij verschillenden na 'ekloockt, maar ik ken 'et rechte der niet van an de weet kommen. Ze kloockte an mijn (*mij*) na die zaak, maar ik heb er niks van verteld. Hij zit weer onder de meisjes te kloken. – Vgl. **uitkloken**.

klomp (uitspr. *klòmp*), znw. m. Verkl. klompie. Zie de wdbb. – Friese klompen, *Friese schaatsen*. || Ik rij et liefst op Friese klompen. – Zegsw. De klomp is gescheurd, gezegd van iemand die lichtgeraakt is, slecht te spreken is. Een gescheurde klomp kan weinig verdragen of hij breekt. || Ik mag wel maken, dat me man zijn eten klaar staat, aars is de klomp weer 'escheurd. Wat is 'et klompie 'escheurd. – Een gescheurde klomp hebben wordt ook gezegd van een koopman die verliezen heeft geleden en financieel sterk is verzwakt. – Vgl.

poepeklomp.

klompehosje (uitspr. *klòmpəhossie*), znw. onz. *Een rond of vierkant uitbouwsel aan het huis bij de deur, waarin men vóór het binnentreden zijn klompen zet om het binnenshuis niet vuil te maken; ook het hokje aan de deur, dat de wachtenden tegen wind en regen beschut* (de Wormer). – Evenzo heet in W.-Friesl. het portaaltje binnenshuis vóór men in de kamer komt hos.

klonster (uitspr. *klònstər*), znw. vr. *Klonter, kluit*; van sneeuw die aan de voeten vastgeklonterd is (Westzaan). || De klonsters snouw zitten nog an je hutten (*klompen*). – Vgl. **kloster**.

kloof, znw. vr. Bij molenmakers. *De schuine blokken hout, die van een balk worden gekloofd bij het maken van spits toelopende voorwerpen* (b.v. een molenroede). Zijn de kloven goed, dan worden zij voor wiggen en andere zaken gebruikt; meestal is het echter niet meer dan brandhout. || Dertig greenen kloven, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk.

klooi, znw. onz. *Iets dat oud en kapot is* (Jisp, de Wormer). || 't Is maar 'en oud klooi. Wat 'en klooi van 'en huis. Kom, ik zel eerst die klooiën (*oude kleren*) maar weer ers naaien. – Ook van personen. || 't Is 'en klooi van 'en vent.

klooster, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook in de naam van verschillende stukken land, die vroeger het eigendom waren van een klooster. || *Te Krommenie, in het Noordend*: Het Klooster. Vroeger: de kloosterworf, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 48, de werff vant klooster, *ald.* (a° 1680), f° 27. – *Te Krommeniedijk*: Het Kloosterland. Vroeger: 't oude klooster-worf, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 195. – *Te Westzaan, in de Middel*: De Kloosterven liggende beoosten het Kloostererf, zich uitstrekkende tot aan de Watering, *Verkoopings-Catal.* (a° 1839), Zaanl. Oudhk. – *Te Westzaan, tussen weg en Reef*: Gerrit Arisz. kloosterwerff ande wech, *Polderl. Westz.* I f° 38 (a° 1628). – *Te Oostzaan*: Griete Willems achter 't Clooster in de Haal, *Polderl. Oostz.* II (a° 1758). – Aan welke kloosters deze landen indertijd hebben behoord is niet meer na te gaan. Van de Karthuizers te Amsterdam en het Zijklooster te Haarlem is het echter bekend, dat zij in de 15de en 16de eeuw veel land in de Zaanstreek bezaten. Het Oude Klooster, dat een werf bezat te Krommeniedijk zal wel zijn het St.-Catharinaklooster of het Oude Hof te Alkmaar, dat in de 15de-eeuwse stukken onder de naam van “dat oude cloester” voorkomt.

Kloostererf, Kloosterland, znw. onz. zie *klooster*.

Kloosterven, Kloosterwerf, znw. onz. zie *klooster*.

kloot, znw. m. Zie de wdbb. – In een pelmolen; in het meerv. kloten. *Kantige houten blokjes, iets kleiner dan een vuist, die, als men het spil uit de steen wil slaan, op de rijl (molenijzer) worden gelegd om te beletten, dat deze meteen er uit gaat.* – Vgl. *katerkloot, kloteboeren* en *weerkloot*.

klop, znw. m. *Slag*; zie de wdbb. – Ook als term bij de olieslagerij: *dat wat men door het slaan van het zaad verdient*. Als zaad b.v. f 200 het last kost en men slaat er voor f 228 olie uit, dan heef men f 28 klop. || Er zit f 28 klop in. Het zeed valt toe (*valt mee*): er zit wel 'en kloppie in. We zellen der wel 'en kloppie uit malen.

klopbot (uitspr. *klobbòt*, met klemt. op *klob*), znw. vr. *Bot die gevangen wordt in visbijtjes, waarheen ze gelokt is door kloppen op het ijs.* Zie *kloppen* en *klopmolen*.

Klopland, znw. onz. Alleen in het meerv. de Kloplanden, naam van een stuk land te Wormer. Vroeger heette het de Clopslanden, *Hs. boedelscheiding Appel* (a° 1740), Zaanl. Oudhk.

klopmolen, znw. m. Bij de visserij. *Een klein molentje met stampers, dat bij het botkloppen wordt gebruikt.* – Synon. **botklopper, botmolen, ijsmolen**. – Zie *kloppen*.

kloppen, znw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij de visserij. Bot kloppen, *in de winter klopmolens op het ijs plaatsens, die door hun geklop de bot lokken.* Deze wordt dan in de nabijzijnde visbijtjes gemakkelijk gevangen. – Vgl. *klopbot, klopmolen*.

klopper, znw. m. Zie de wdbb. – Kloppertje maken te Krommenie voor deurtje-schel doen; zie *deur I*.

Kloris, persoonsnaam. Ook voor vrijer in 't algemeen. || Me Kloris zel zo meteen wel kommen. – De uitdr. is ontleend aan het be-
{p.206}

kende blijspel *Kloris en Roosje*, en ook elders (althans te Haarlem) bekend.

klos, znw. m. Verkl. klossie. Zie de wdbb. – Ook in de volgende opvattingen: a) In molens. *Stukken hout in de vorm van halve schijven, die op de kruivloer zijn bevestigd, en waarop de kap (bij paltrokken de gehele molen) draait.* || Vroeger liepen de molens op rollen, maar nou staat de kap meestentijds op klossen. – b) In houtzaagmolens. *Langwerpige blokken hout, die bij de eikehoutzagerij worden gebruikt om de kostbare balk bij het vastleggen niet te beschadigen door de punten der houvasten, ook wel om bij het zagen van dunne balken de ruimte tussen deze en het balkijzer, dat hen moet vastleggen, aan te vullen.* Vgl. *klossebak*. – c) Bij de zeildoekweverij. *De houten spoelen, waarop het garen wordt gedrijld; zie **drijlklos***

en **klosserak**. – d) In het meerv. klossen. *Klompen, hulften*. || Doen je klossen maar an. – Ook de *stok of kolf waarmede men klost* (Zaandijk). Zie **klossen**. – Vgl. verder de samenst. **halsklos**, **heulklos**.

klosbal, znw. m. *De houten bal die met de klos wordt voortgeworpen* (Zaandijk).

klossebak, znw. m. – 1) In een houtzaagmolen (*paltrok*). *Een bak, die op manshoogte bevestigd is aan de vierkantstijlen in de rug van de paltrok en gebruikt wordt tot berging van klossen, tangen, houvasten en ander klein gereedschap*. Zie **klos**.

2) Overdr. *Bedstede*. || Ik gaan de klossebak in (*ik ga te bed*). De kinderen slapen in de klossebak.

klossen, zw. ww.; zie **klotsen**. – *Kolven op het ijs* (Zaandijk). Synon. **gieteren**. Thans niet meer in zwang. – Ook elders is het **klosspel** en de **klosbaan**, *kolfbaan*, bekend.

klosserak, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Scheerrek; een rek met pennen, waarop naast elkaar tien drijlklossen zijn geplaatst, van welke het garen op het scheerwiel loopt*. Vgl. **drijlklos** en **rak**.

kloster (I), znw, onz. *Kluister, voetboei van paarden, om hen te beletten in het land te hollen*. – Ook de vorm **kluister** is aan de Zaan bekend. Vgl. Mnl. cluster naast cluuster, cluyster (Mnl. Wdb. III, 1604).

kloster (II), znw. m. *Klonter, kluit*, van sneeuw die onder de voeten vastgeklonterd is. – Synon. **klonster**. || Doen eerst de klosters van je schoenen, aars verlies je die strakkies in de kamer. De klosters sneeuw zitten nag an je hutten (*klompen*). – Vgl. in Duitse dialecten kluster, *klomp*, *tros*, van bessen, vruchten, enz. (GRIMM, *D. Wtb.* V, 1308), Eng. cluster, *tros*, van druiven (SKEAT 117a). KIL. vermeldt “kluster, j. klijster” en “klijster, Sax. j. klister, *gluten, colla*” (d.i. *kleefsel, lijm*). Dit is echter van andere oorsprong; vgl. FRANCK op klei, GRIMM op kleister, Mnl. Wdb. op kliester.

kloteboeren, zw. ww., intr. Zeker spel; zie **boeren**.

klotsen (uitspr. *klossə*), zw. ww.; intr. Zie de wdbb. Ook *klotsend lopen*. || Til je bienen toch op en klos niet zo. – Zo ook noemt men een lompe meid, die met de voeten “klost”, een klos. – Vgl. **boere-hotsklots**.

klouwen (uitspr. *klouwə*), znw. onz. *Kluwen* (Assendelft). || Een klouwen garen.

kluft, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. kloft. – 1) *Hellende weg, opreed aan de kant van een dijk*. || Dat pad leit zoveel lager as de weg, dat je der langes ’en kluft opkommen moete. Evenzo elders in N.-Holl. – Vandaar heet ook een *vaste brug*, die hoog ligt, opdat er hooischuiten onder door kunnen varen, en waarheen dus de weg aan weerskanten oploopt, te Westzaan een kluft, in tegenstelling met een weel, die geopend kan worden en waarbij de weg dus vlak blijft. || Der benne (*er zijn*) bij ons meer welen as kluften. – Zaankanters noemen ook de naar beneden leidende trappen op de verschillende perrons in het Centraal-station te Amsterdam aldus. || Dan gaan-je de iene kluft in en de aare op.

2) In een houtzaagmolen. *De wigvormige ijzers, waarmee de zagen van onder in het hoofd van het zaagraam worden bevestigd*; van boven geschiedt dit met een hengel. Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 53, en vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, bl. 1b: “Hier op dit Bint zyn vertoont de Raamen, zo als de zelve haare werkzaamheit moeten doen, met de Zaagen en de Klugten daar in”. || Dertien losse kluften, zeventig losse hengzels, *Invent. houtzaagmolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

3) Bij de molenmakerij. *Latten van 56 à 58 cm lengte, die schuin op de onderste hekkens van een molenroede worden gezet om de schoot (welving) in de zoom van de roede te brengen*.

4) *Hoop, stapel*; van mest. || Een kluft mis. – Evenzo elders in N.-Holl.; ook van hooi (*Hs. Kool*). In Overijsel beduidt kloft *hoop, menigte* (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 3, 220). Vgl. ook KIL. “klufte, Fris. *multitudo, & tribus*”. Zie verder FRANCK en WEILAND op kluft.

***kluinen**, zw. ww., intr. *Klien trekken, derrie baggeren*. Zie **klien II**. Het woord is thans geheel onbekend. Misschien is cluinen een schrijffout voor clyenen, doch vgl. Geld. kluin in de zin van klien. || Item, en sal niemant voortaan geoorlooft zijn te baggeren, cluynen ofte slijck te haelen uyt eenige gemeene wateren ofte des Heerlijckheys gronden, ... maer 't selve sal men mogen doen uyt syn eygen grondt en wateren (*keur v. Assendelft*, 17de e.), *Handv. v. Assend.* 183. – Zie **klienen II**.

kluis, znw. vr.; zie een zegsw. op **kluts**.

kluitetrapp, znw. m. *Grote, lompe laars of* {p.207}

schoen. || Wat heb-je 'en paar kluitetrappers 'ekocht. Hij loopt altijd op zukke kluitetrappers. – Evenzo spreekt men elders van turftrappers.

klungelig, bnw.; zie **knungelig**.

klus, znw. vr.; zie **kluts**.

klussen, zw. ww. zie **klutsen**.

kluts (uitspr. *klus*), znw. vr. Meestal in verkl. klussie. – 1) *Werkje, karweitje*. || Ik heb nog 'en klussie voor de timmerman. Al die kousen te stoppen is nog 'en heel klussie. Och, ik had nog allerlei klussies te doen, en dan is zo'n morgen gauw om. – Evenzo elders in Holl.; vgl.

Uitlegk. Wdb. op Hooft 2, 163: “Nog zeggen de timmerlieden: *ik heb daar een kluts, een klutsjen*”. – Zie **klutsen**.

2) *Klein partijtje, vrachtje*. || Ik heb nog 'en klussie bonen te koop. 't Is maar 'en klein klussie. Een klussie geld (*een gedeelte van een vol zakje*). – Gewestelijk ook elders bekend.

3) Zegsw. Met klus en kluis, met hutje en mutje, met alles en alles. || Hij is hoopstoops (*plotseling*) weer thuis 'ekommen, mit klus en kluis (*met zijn hele rommeltje*). Ze zitten nou mit klus en kluis op straat.

klutsen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *timmeren, knutselen*. Thans verouderd. Vgl.

kluts. || (Toen nu) de bueren van Zaandam, hare meeste goederen wederom vercreegen, hebbense wederom op een nieuw, hier en daer, wat beginnen te klutsen, te bouwen, ende andere, des lijffs nootdrufte wercken te maecken, SOETEBOOM, *Out-Zaanden* 35. – In de 17de e. vindt men het woord in deze zin ook bij HOOFT, VONDEL en CATS; zie *Uitlegk. Wdb. op Hooft 2*, 163.

kluut, znw. Ook in verkl. **kluutje**. *Knikkerkuiltje*. Hetz. als **kloet**; zie **kloet II**, en vgl. synon. op **koelk**. || Knikkers in de kluut schieten. Ik zel hier maar 'en kluutje maken. – Vgl.

opkluten.

kluw, znw. vr. *Kluwen*. Synon. **kloen**. || Een kluw garen. De kluw is in de tis (*in de war*). – Zie een zegsw. op **haak**. – De vorm kluwe komt ook bij KIL. voor en overeenkomstige vormen vindt men ook in andere talen; zie de wdbb. Kluwen is gevormd met een ander suffix. – Vgl. **kluwen**.

kluwen (I), znw. onz.; vgl. **klouwen** en **kluw**. – Te Assendelft zegt men ook **knuwen**. || 'En knuwen garen.

kluwen (II), zw. ww., trans. *Kluwenen, opwinden*. Synon. **kloenen**. || Garen kluwen. – Zie **kluw** en **opkluwen**, en vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 797.

knaai, znw. m. *Knauw, knoei, knak*. Zie **knaaien**. || Hij het 'en lillike knaai 'ekregen.

knaaien, zw. ww., trans. *Verdraaien, met geweld stuk draaien*. || Knaai de krek (*kruk*) van de deur niet stukkend. Je hebben 'et (*hebt het*) slot 'eknaaid. – Ook *knauwen*. || Wat zit die hond op dat bien te knaaien. – Vgl. **knaai** en **afknaaien**.

knaap, znw. m. Zie de wdbb. – Ook *een ouderwetse kandelaar*; nog aan oude mensen bekend, maar thans verouderd. Vgl. *Hs Kool*: “knaap, *standerd met drie poten, aan welke een blaker is, die gehouden wordt door een drukkende veer*”. In verschillende oude inventarissen wordt een knaap genoemd, waarmede waarschijnlijk zulk een kandelaar wordt bedoeld. Daar echter nadere aanwijzingen ontbreken, kan ook een ander meubel gemeend zijn. || Een

leusnet, een caets (*spiegel*), een knaep, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1687), prov. archief. Een kasje met vier poten, een knaap, een aalspleet, een vioolkas, rommeling (op zolder), *Hs. invent.* (Wormer, a° 1773), aldaar.

knabbelbeschuitje, znw. onz. Schertsend voor een *kneepje in de kin*. Zie **beschuit**. || Lust je 'en knabbelbeschuitje?

knar, znw. m. – 1) *Gierigaard*. || Och, 't is zo'n knar; je ken gien cent van 'em loskrijgen. – **Knar** behoort bij het thans verouderde ww. knarren, *knarsetanden*; bij KIL. “knarren, Holl. j. krijssel tanden, *stridere*”. Vgl. gnar, *brompot*, *vitter*, dat bij OUDAAN voorkomt (*Ned. Wdb.* V 174 op gnarren). De betekenisovergang van *knorrig*, *gemelijk zijn* tot *gierig zijn* komt ook bij andere woorden voor; zie de synon. **kneert** en **knierzer**, en vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 265.

2) *Schonk*, *magere kluij*. || De hond ken die knar nag wel ofkluiven. Hij zit op 'en magere knar te knauwen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 56). Vgl. KIL. knarbeenken, *cartilago*; Ned. knarsbeen, knarsebeen, *kraakbeen* (VAN DALE).

3) *Knikker*. || Heb-je knarren bij je? Ik heb al me knarren verloren. Lien (*leen*) me 'en knar. – Misschien ontwikkelde deze betekenis zich uit die van *schonk*, *koot*, daar men eertijds met koten knikkerde; vgl. **dolk**.

4) *Iets dat groot, monsterachtig is in zijn soort*; alleen van kleine dieren, als vlooiën, padden, enz. (de Wormer). || Dat is me 'en knar. – Vgl. Fri. in knarre brea, *een homp brood* (EPKEMA 248). Oost-Fri. knarre, knar, *dikke misvormde klomp*, *knoest*, van hout, brood, vlees, enz. (KOOLMAN 2, 230). Ned. een oude knar, *een oude knoest of boomtrunk*; ook *een oud kras man*. Eng. knar, *knoest*. Zie verder de wdbb.

knarpen, zw. ww., intr. *Een krakend of knarsend geluid maken*. || Het vriest; de sneeuw knarpt onder je voeten. Wat knarpt die deur. De sla is zanderig; 'et knarpt tussen je tanden. Jasses, wat zit die hond op dat bien te knarpen. – **Knarpen**, *op een bot knauwen*, is ook in het O. van ons land bekend (*O. Volkst.* 1, 124). Het woord is verwant met de synon. **knarren** en **knarsen**; vgl. voor de vorming gilpen naast gillen, mompen naast mommen en andere woorden vermeld in *Tijdschr.* 10, 22 vlg. – Vgl. verder nog DE JAGER, *Freq.* 2, 265. {p.208}

knater, znw. Daarnaast soms ook **knaterzak**. *Losse vrouwenzak, die onder de bovenrok wordt gedragen* (de Wormer). || Ik zel deres voelen, of ik me sleutels in me knater heb. Zie zo, nou nag (*nog*) de knater op zij, den (*dan*) ben ik klaar. Doen 'et maar gauw in je knater. – Ook hetz. als **stukkezak**, *zak waarin men de boterhammen, enz. bergt, die men mee naar het werk neemt* (de Wormer). || Ik zel me knater maar meenemen, ik kom niet thuis eten. Mit de knaterzak op schoer (*schouder*) kwam ze thuis.

knaterzak, znw. m.; zie **knater**.

knauwelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Overdrachtelijk ook van iets waar men lang over zeurt, waar men telkens op terugkomt. || Leg toch niet zo over die zaak te knauwelen.

knecht, znw. m. Meerv. knechtsen (uitspr. *knechsə*) en knechts (uitspr. *knechs*). De vorm knechtsen was reeds in de Middeleeuwen in N.-Holl. gewoon. || Gherdt den tymmerman ... met sinen twien knechtsen, *Rek. v. Egmond*, f° 25 v° (a° 1388). Evenzo *Rek. d. Graf v. Holl.* 2, 79; 306; 422 e. e. (a° 1343/4); *Oorl. v. Albr.* 75 vlg., 78, 91 vlg., 239, e. e. (a° 1398-1400). Voor het tegenwoordig gebruik zie men WINKLER, *Dialecticon* 2, 50 en 66. – 1) In verkl. knechie. *Jongen*; alleen van kleine kinderen. Deze bet. begint te verouderen, doch is te Assendelft nog zeer gebruikelijk. || Me vrouw is bevallen van 'en knechie. Hij heb allegaar knechies (*zijn kinderen zijn allen jongens*). De meisjes dragen rokken, de knechies dragen broeken (*in het Sinter-Maartenlied*). Vroeger was het woord in deze zin algemeen; vgl. *Mnl. Wdb.* III, 1622 en HUYGENS, *Hofwijck*, vs. 2650.

2) *Dienaar, arbeider*. Zie de wdbb. – Zegsw. Als de knecht een knecht heeft, dan heeft de baas er twee (*gezegd als een luie knecht een andere huurt om zijn werk te doen*). – Vgl. de samenst. **middelknecht**.

3) In verschillende overdrachtelijke opvattingen; vgl. **jongen** en **knaap**. – a) In een pelmolen. *Een plankje op een klamp, dat men bij het zeven aan de kuip bevestigt, en waarop de maat staat, waaruit men de zeef bijvult.* – b) In verkl. **knechie**. Bij de molenmakerij. Hetz. als **woutermannetje**; zie aldaar. *Een stuk hout met gaten, waardoor men pennen slaat om het te bevestigen, en dat dient om het losgaan der wiggen te beletten.* De **knechtjes** verschillen van gedaante naar mate de wiggen smal of breed zijn. – c) Op een schip. *Een aan weerskanten uitstekend dwarsbalkje aan de koker van de mast, dat gebruikt wordt voor het vastmaken van touwwerk.*

kneek, znw. m. en vr. *Iemand die kneekt.* Van **kneken** in beide opvattingen. Hetz. als **kneker**, **kneekster**; zie aldaar.

kneert, znw. m. en vr. Daarnaast **knirt**. – 1) *Iemand die door de neus spreekt*; zie **kneerten 1**. – 2) *Zeurkous*; zie **kneerten 2**. – 3) *Gierigaard*; vgl. **kneerterig**, en zie synon. op **knar**.

kneerten, zw. ww., intr. Daarnaast **knirten**. – 1) *Door de neus spreken*. || 't Is wel 'en aardige meid, maar 't is spijtig dat ze zo kneert.

2) *Zeuren, klagend zaniken over allerlei werkelijke en ingebeelde narigheden.* || Ze zit altoos te kneerten. Hou nou toch op mit dat kneerten. – Evenzo te Andijk (*Navorscher* 21, 531). In de Beemster gebruikt men **knirten**, **kneerten**, van de pijnlijke beweging die een koe maakt als zij kalven moet. || Zij loopt (of staat) gedurig te knirten en te knippen (BOUMAN 57). Te Edam zegt men **kniertig** in de zin van *drenzerig, zeurig*, en **kniert** voor *gierigaard*. – Vgl. ook Mnd. **knirten** naast **knirsen**, **knarsen**. – Zie **kneert**, **knirt** en **gekneert**.

kneerterig, bnw. *Gierig*. Zie **kneert**. || 't Is toch zo'n kneerterige vent. Hij is te kneerterig om 'en nuwe hoed te kopen.

kneken, zw. ww., intr. – 1) *Door de neus spreken*. || Hij kneekt 'en bietje. Weet je niet wie ik mien? ik bedoel die zo kneekt.

2) *Zeuren, zaniken, lamenteren*. || 't Is wel lam voor je, maar of je der al over kneke (*kneekt*) geeft toch niks. Ze kneekt de hele dag deur. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 57). – Vgl. **kneek**, **kneker** en **gekneek**.

kneker, znw. m. Daarnaast **kneekster**, vr. *Iemand die kneekt*; zie **kneken**. – 1) *Iemand die door de neus spreekt*. Ik hoor zo'n kneker niet graag praten.

2) *Zeurkous*. || 't Is zo'n vervelende kneekster.

kneppel, znw. m.; vgl. **schortkneppel**.

kneppelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook *het kneppelt er, het nauwt er, 't is er een bange tijd, men heeft het zorgelijk*. || Mit die koud zel 'et wel kneppelen bij enkelden. Ik hoef je dan ok niet te zeggen, of 'et er kneppelt.

Kneppelsoord, znw. onz. Vroeger ook **Krippeloord**. Naam van een stuk land onder Wormer, uitstekende in de Poel. Vgl. **oord**. || Cneppelsoort, *Hs* (18de e.), archief v. Wormer, Krippeloord, *Hs*. (einde 18de e.), aldaar.

kneteren, zw. ww., intr. – 1) *Met de handen of voeten, of met enig voorwerp, in iets weeks knoeien en roeren*. Synon. **klieteren**. || Zit toch niet zo in je eten te kneteren. Kijk Piet daar weer ers in die slikboel staan te kneteren. Hij knetert ok maar deur dik en dun.

2) *Vuile voeten inlopen*. Synon. **beerzen**, **bozzen**. || Wat kneter-je weer in de gang. Dat knetert me maar zo mit zijn moddervoeten deur huis. – In W.-Friesl. beduidt **kneteren** *zonder doel heen en weer lopen*.

kneu (I), bnw. *Eenvoudig, simpel*; alleen van hoofddeksels (Zaandijk). Synon. **nus**, **nuil**. || Wat 'en kneu hoedje.

kneu (II), znw. vr. Ook in verkl. **kneutje**. Zie de wdbb. – *Een oud kneutje (of een {p.209}*

ouwe kneu), *een oud vrouwtje*; soms ook schertsend voor *een jonge vrouw*.

kneuzen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *hand aan hand, of achter elkaar over onsterk ijs lopen, tot dit breekt* (Krommenie). Zie synon. op **trochelen**.

knevel, znw. m. Zie de wdbb. – In molens met stampers (oliemolens, hennepkloppers, de lompenkapperij der papiermolens, enz.). *Een rond stokje van 1½ dm lengte, dat horizontaal aan het eind van het stampertouw is bevestigd, en dat, als de stamper opgehaald moet worden, onder de **neus** (zie aldaar) wordt vastgezet.* – In papiermolens. *Een soort van klamp, waartussen het papier, dat gedroogd moet worden, wordt vastgeklemd; alleen in gebruik voor best papier, dat over twee lijnen wordt gehangen, opdat het geen vouw in het midden krijgt.*

knevelaarshaak, znw. m. || Een goude knevelaarshaak f 16: 10, *Invent.* (a° 1813), Zaanl. Oudhk. – Het woord schijnt thans onbekend te zijn. Misschien heette zo de kluwenhaak, d.i. de haak waarmee de kluw van het breiwerk aan de ceintuur werd vastgemaakt.

knie, znw. vr. Meerv. soms knies, ook wel kniese(n). Zie de wdbb. || Twee knies op de ende van de dolboorde (*boorden der roeidollen*), dik vierkant 6 duim, *Hs. bestek veerschouw* (a° 1744), Zaanl. Oudhk. – Ook als naam van een water bij O.-Zaandam. || De Knie. Twee stukjes weiland gelegen tussen de Gouw en de Knie. *Vroege*: het Knie, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – Ook onder Schardam is een water dat het Knie heet, *Zie Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7. Deze wateren zijn vrijwel recht en hebben geen grote kromming, die hen op een knie doet gelijken.

kniesen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *traag zijn in 't geven, gierig zijn.* || Knies nou niet op 'en knikker. – Evenzo elders gebruikelijk (*O. Volkst.* 1, 177). – Vgl. **kniezer**.

kniezer, znw. m. *Gierigaard.* Zie **kniesen**. || Hij is geen kniezer. – Gewestelijk ook elders in gebruik; vgl. VAN DALE. – Zie synon. op **knar**.

knijn, znw. onz. Verkl. knijntje. *Konijn*. || Tamme knijnen. – Ook in de samenst. knijnehok, knijne-vel, knijnekop, enz. Als geslachtsnaam KNIJNENBERG. – De vorm knijn is ook elders in N.-Holl. gewoon en komt ook bij de 17de eeuwse Hollanders voor; zie b.v. BREDERO, Moortje 650. In het Stad-Fr. zegt men kniin. Zie een zegsw. op **tralie**. – In houtzaagmolens (paltrokken). *Een hard, krom stuk hout van omstreeks 6 dm lengte, dat met de ronde kant boven wordt gelegd, en dient om er zware stukken gezaagd hout over voort te schuiven.* De vorm doet enigermate aan een konijn denken.

knijnetakker, znw. m. Alleen in het meerv. knijnetakkers. Schertsende benaming voor *kromme benen met uitwaarts gebogen knieën*. Synon. **schapevangers**. Vgl. **knijn** en **takken**. || Wat heb die man mooie knijnetakkers.

knijp, znw. vr. Bij de zeildoekweverij. *Een samenstel van touwen aan een veer, waardoor de door de wever weggeduwde laad (slag) vanzelf wordt teruggetrokken.* Het hout boven de laad, dat dit terugtrekken helpt uitvoeren, heet het knijperhout.

knijpen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook zeker gebrek van zoetemelkse kaas. *Krimpen*. Zie BOUMAN 57 en de daar aangehaalde verhandeling. Vgl. **knijper**.

knijper, znw. m. Zie de wdbb. – In verkl. knijpertje, kaas die knijpt; zie **knijpen**. || 't Is slechte kees, der bennen veul knijpertjes en pissertjes bij.

knijperhout, znw. onz.; zie **knijp**.

knijphout, znw. onz. In de droogschuren van papiermolens. *Klamp waartussen het papier te drogen wordt gehangen.* Synon. **knevel**, **rafter**.

knikker, znw. m.; vgl. **alikas**, **dolk**, **knar**, **koen**, **onkedaai**, **pol**, **polleka**, **pottebaaier**.

knikkeren, zw. ww., vgl. **bossen**, **brugje-rol doen**, **dooien**, **eesje**, **goesen**, **goffen**, **gorren**, **kloetje-schiet doen**, **knoeien**, **koedelen**, **koelkie-gof**, **koeteren**, **ootje-pik**, **ot**, **podderen**, **pompen**, **potje-pik**, **schietbotten**, **spanbotten**. – Vgl. ook **banken** en **klauwen**.

knipbol, znw. m. Zeker soort van brood. *Een langwerpige bol, waarin aan de bovenzijde over de gehele breedte een aantal kerven zijn geknepen.* Vgl. **bol**. || Neem maar een knipbol en een schootje. – Bij verkorting spreekt men ook van **knippie**. (de Koog).

knipbrood, znw. onz. Hetz. als **knipbol**; zie aldaar.

kniphaak, znw. m. Te Wormer, Jisp en in de Wijde-Wormer gebruikelijk als benaming van het werktuig dat elders **heinhaak** heet; zie aldaar. – Vgl. *Mnd. Wdb.* op cnijphake.

knipje, znw. onz.; zie **knipbol**. – Een **knippie** is een tweecents-broodje van langwerpige vorm, met kerven van boven, evenals op een knipbol (de Koog).

knipper, znw. m. Knip, grendel. || Doen de knipper maar op de deur.

knipperdolleletje, znw. onz. Een klein, rond voorwerp. || 't Ben zukke aardige knipperdolleletjes (van kleine nieuwe aardappelen, kriel). – Te Utrecht draagt een soort van gebak de naam van **knipperdolleletjes**, en in de vorige eeuw waren er ook **Delftse knipperdolleletjes**; zie de aanhaling bij DE JAGER, *Freq.* 2, 273.

Knipsloot, znw. vr. Naam van een sloot te Wormerveer, uitlopende op de **Knipsluis**; zie aldaar. De naam komt o.a. voor op een kaart van 1638 en op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12, maar is thans in onbruik.

knipsluis, znw. vr. Naam van verschillende
{p.210}

sluizen; o.a. van de Zuidersluis te Wormerveer en van een sluis te Assendelft nabij Krommenie. De naam komt voor in verschillende getekende kaartboeken der 17de e. In *Handv. v. Assend.* 244 vindt men een keur op het schutten door de Assendelver Knipsluis (a° 1688). Wat het bijzondere kenmerk van een **knipsluis** was, is niet meer bekend. Vgl. *Mnd. Wdb.* III, 162 op **cnipe**, als ook de Fri. plaatsnaam **de Knijpe**. Zie ook DRIESSEN, *Monumenta* 247: “illud waterscutte sive nortpant, quod nunc vulgariter dicitur *knipe*” (d.i. **de Knijp** bij Zuidlaren).

knirt, znw. m. en vr.; zie **kneert**.

knirten, zw. ww.; zie **kneerten**.

knobbel, znw. m. Daarnaast **knubbel**. Zie de wdbb. || Hij heb 'en knubbel op zen vinger.

knoedel, znw. m. *Deegbal van gruttemeel, die in kokend water onder voortdurend roeren wordt gaar gekookt. Weinig gebruikelijk.* || We eten knoedels. Geef me nag maar 'en knoedel. – Het woord is ook elders bekend; zie VAN DALE en DE BO. Evenzo Hgd. **knödel**.

knoei, znw. m. – 1) *Knauw, knak*. || Dat faillissement het 'em 'en lillike knoei 'egeven. Die stoel heb 'en knoei 'ekregen.

2) *Kreukel, vouw*. || Wat zit er een knoei in je overhemd. Er bennen toch knoeien in je boezel. Zo ook elders in Holl.

3) Zegsw. **In de knoei zitten, in de klem zitten, in moeilijkheden zijn**. || We zitten lillik in de knoei.

knoeibast, znw. m. en vr. *Iemand die gaarne anderen knoeit* (mishandelt). Zie **knoeien 1**. – Synon. **knoeibeest, knoeivarken**. || Wat 'en knoeibast.

knoeibeest, znw. onz. Hetz. als **knoeibast**; zie aldaar. || Trijn is toch zo'n knoeibeest, ze ken der handen niet thuis houwen. Ook in het Stad-Fr.

knoeien, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: 1) Trans. *Knijpen, stompen, stoten*, meestal in het geniep; *mishandelen*. || Die grote jongen knoeit altijd zijn zussies en broertjes. Je wil me zeker weer knoeien. Kees knoeit me. – Evenzo in Friesl., Gron. en W.-Vlaand.; zie EPKEMA 248, MOLEMA 212, DE BO² 477. – Vgl. **knoeier, knoeibast, knoeibeest, knoeivarken**.

2) Trans. *Drukken, kneuzen*. || Je moete de orten (*grauwe erwten*) eerst effen knoeien, dan nemen ze beter vet an. – Vgl. Oost-Fri. **knôjen, kneden** (KOOLMAN 2, 311).

3) Trans. en intr. *Kreukelen*. || Pas op, dat je je schone boord niet knoeie. Die prent is 'eknoeid. Knoei de boel maar in mekaar. – Zo'n gestreken jurk knoeit licht. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri. Vgl. **knoei 2**.

4) Trans. *Knakken*. || Die ziekte het 'm 'eknoeid (*hij kan nooit weer geheel herstellen*).

5) Wederk. **Hem knoeien, zich knauwen, zijn gezondheid knakken**. || Hij heb 'em mit dat zwummen (*zwemmen*) lillik 'eknoeid.

6) Intr. Een wijze van knikkeren. Van twee spelers neemt de een enige knikkers in de hand; de ander legt daar een gelijk aantal bij. Om de beurt werpen ze nu al die knikkers tezamen in het kuiltje, terwijl het even of oneven aantal, dat daarin blijft liggen, aanwijst wie alles wint.

Men moet echter twee keer achtereen winnen, eer uitbetaling volgt. Staat het na de tweede worp *quite*, dan wint geen van beiden (De Koog). Zie **pompen**.

7) Intr. *Borgen, op crediet verkopen*. – Synon. **klissen**. || As je niet direct betalen wille, dan moet je maar bij me buurvrouw kopen: die knoeit. – Vgl. **knoeister**. Zie verder **sigarenknoeier**, **stijfselknoeier** en **verknoeien**.

knoeier, znw. m. Daarnaast **knoeister**, vr. – 1) *Iemand die anderen knoeit* (mishandelt). Zie **knoeien I**. || 'k Wil niks mit zo'n gemiene knoeier te maken hebben. – Zo ook in het Stad-Fri. 2) Alleen in het vr. *Een vrouw die knoeit* (op crediet verkoopt). Zie **knoeien 7**. || 't Is 'en knoeister, je kenne bij haar wel op de lat halen.

knoeister, znw. vr. zie **knoeier**.

knoeivarken, znw. onz. Hetz. als **knoeibast**. Zie aldaar. || Wat ben-je toch 'en knoeivarken.

knoeren, zw. ww., intr. *Met een brommend geluid spreken*; van iemand die door de neus of diep uit zijn keel spreekt (de Wormer). || Hij knoert zo deur zijn neus (*of in zijn keel*). – Evenzo in Oost-Friesl. **knûren**, **gnûren**, **knorren**, **brommen** (KOOLMAN 1, 654). Zie verder *Ned. Wdb. V*, 177 op **gnorren**.

knoert, znw. m. – 1) *Een onrijpe, verschrompelde appel of peer* (de Wormer). Hetz. als **knoort**; zie aldaar.

2) *Een klein, niet uitgegroeid, schrokerig mens* (de Wormer). Weinig gebruikelijk. || 't Is 'en knoert van 'en kerel. – Evenzo Oost-Fri. **knurt**, *een kort, gedrongen, niet uitgegroeid of verschrompeld iets*: 'n knurt fan 'n bôm, *of dêr*, kerel, junge, etc. (KOOLMAN 2, 317).

knoest, znw. m. Zie de wdbb. – Overdr. ook: *een onhandelbaar persoon, dwarsdrijver*. || 't Was gelukkig dat de schipper gien knoest was, *Sch. t. W.* 279. – Vgl. Ned **kwast**, dat o.a. ook *dwarsdrijver* beduidt.

knoeteraar, znw. m. Daarnaast **knoeteraarster**, vr. *Een kind dat knoetert, krom praat*. Zie **knoeteren**. || Je ben nog zo'n rare knoeteraarster, ik ken niks van je verstaan.

knoeteren, zw. ww., intr. *Stamelen, onverstaanbaar en gebrekkig spreken*; van kleine kinderen. || Antje begint nou toch wat te knoeteren. Ze knoetert nag maar wat. Hij ken zo aardig knoeteren. – Vgl. Ned. **kneuteren**, **knorren**, **grommelen**; **stamelen** (VAN DALE en DE JAGER, *Freq.* 2, 268 *vlgg.*). Zie ook **knutteren**, en vgl. **knoeteraar**, **geknoeter**, **verknोeteren**. {p.211}

knoffel, znw. m.; zie **knuffel**.

knoft, znw. onz.; zie **kloft**.

knofter, znw.; zie **klofter**.

knokkel, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land te W.-Zaandam. Thans naar het schijnt onbekend. || De cleyne cnockel, 137 (roeden), de groote cnockel, 243 (roeden), *Polderl. Westz.* IV f° 487 (a° 1649).

knokkeltjessop, znw. onz. *Een kleine hoeveelheid waswater*; schertsend gezegd als men zo weinig waswater in een waskom of een tobbe doet, dat daarin alleen de knokkels ondergedompeld en gewassen kunnen worden. || Och kom, dat is knokkeltjessop, met zo'n prippie ken je niet afwassen.

knokkelwas, znw. In de uitdr. **gebruik knokkelwas!** *wees wat vlijtiger*; gezegd tegen een werkmeid die lui is (Zaandam).

knol, znw. m. Zekere vis. *Een jonge karper*, algemene benaming voor alle karpers beneden de 5 ons (½ kg). || Ik heb twee knollen 'evangen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 6, 309).

Knollendam. Naam van een buurtschap, die door de Zaan in twee delen, Oost- en West-Knollendam gescheiden is; het ene ressorteert onder de ban van Wormer (thans gemeente Wormer), het andere onder die van Westzaanden (thans gemeente Wormerveer). De dam, die hier eertijds het Noordeind van de Zaan afsloot, werd in 1635 of 1637 opgeruimd. Reeds in 1347 wordt van die dam melding gemaakt in een oorkonde, waarbij aan Claes Amelgaers

verlof wordt gegeven een sluis te leggen “in de Noord-Dam van de Zaenden” (Zaende is de oude naamsvorm van **Zaan**; zie aldaar), *Priv. v.d. Westz.* 21; VAN MIERIS 3, 286.

Andermaal wordt in 1399 gewag gemaakt van “die Sluyse inden Noordt-dam”, *Priv. v. Westz.* 40. – Het oudste stuk, waarin de naam Knollendam voorkomt is van 1529: “in de Beemster-dijck tot Knollendam ..., den voorgeschreven Sluys in den Knollendam”, *Handv. v. Alkm.* 33. Vgl. verder: Die Pachters van Knollendammer en Zaardammer Sluysen, *Priv. v. Westz.* 341 (a° 1532). Binnen den ban van Westzaenen by Knollendam, *Hs. T.* 118 f° 7 r° (a° 1561). prov. archief. Tusken Knollendam ende den Dam tSaerdam, *Hs.* (a° 1596), archief van Westzaan. Tot den Knollendammer Wegh toe, *Priv. v. Westz.* 215 (a° 1621), enz. – Omtrent de oorsprong van de naam is niets met zekerheid bekend. Daar het terrein geheel vlak is, mist de gissing dat er knol, *heuvel*, in zou schuilen (*Nomina Geogr. Neerl.* 2, 88 *vlgg.*) alle grond. **knook**, znw. m. Zie de wdbb. – Overdr. ook *hand*. || Hou je knoken thuis. Evenzo elders in Holl. en in Utrecht.

knoop, znw. m. Zegsw. Daar zitten (of leggen) gien knopen in; gezegd als iemand zijn eten (of drinken) zeer schielijk naar binnen werkt. – Zie nog een zegsw. op **vrij**.

knoort, znw. m. *Een onrijpe, schrompelige vrucht*; alleen van appels en peren. || Een groene knoort. “Wat ben der ’en appels of ’evallen.” “Ja, maar ’t benne allegaar nog knoorten.” Eet jij die knoorten ook op? Gooi die maar weg, dat’s ’en knoort. – Synon. **knoert** en **knor**; zie aldaar.

knop (I), znw. m. Zie de wdbb. – Ook zeker gebak: *een dikke, vlakke koek met zeer harde bovenkorst, die van meel en water gebakken wordt*. Ook *vlaggeknop* genoemd. || Ik zel nog ers ’en knop bakken. We eten knop.

knop (II), znw. In de naam van verschillende stukken land. || *Te Assendelft*: Claes Cuyper, achter die knops, *Stoelb. Assend.* f° 48 v° (einde 16de e.). Die cnopsven, *Polderl. Assend.* I f° 349 r° (a° 1600); in een koopbrief van 1781 is de naam verbasterd tot “Knosven”. – *Onder Krommeniedijk*: Knoppes, *Hs.* (begin 19de e.), archief v.d. polder het Woud. – *Te Oostzaan*: De Knopkamp; reeds in *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). – Het blijkt niet wat knop in deze namen betekent.

Knopkamp, znw. m.; zie **knop II**.

Knopsven, znw. vr.; zie **knop II**.

knor, znw. m. Zie de wdbb. – Ook *een onrijpe, verschrompelde appel of peer* (de Wormer). Hetz. als **knoort**; zie aldaar. || Eet zo’n knor toch niet op. ’t Ben allemaal knorren.

knorren (uitspr. *knòrrə*), zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Knorren na iets, *sterk verlangen naar iets* (Krommenie). || Ik knor der al na.

knorsebol (uitspr. *knòrsəbol*, met hoofdtoon op *knòr*), znw. m. *Zeker soort van vissersvaartuig, rond van steven en lelijk van uiterlijk*. || Daar komt ’en knorsebol an. ’t Is ’en knorsebol. – Vgl. Wvla. knorze, *knor of dikke knobbel aan het einde van een stok, knods, knorzestok, knods, stok met een knor*, Fra. *massue* (DE BO², 478).

knot, znw. vr. Verkl. knotje. Zie de wdbb. – Ook in de zegsw. iemand een knot op de mouw spelden, of iemand knotjes voordraaien, *iemand wat wijs maken*. Vandaar knot in de zin van *grapje, verzinsel*. || Hij ken lekker knotten vertellen. ’t Is maar een knotje. – Evenzo spreekt men elders (b.v. te Amsterdam) in dezelfde zin van knotjes draaien. – Zie **knotten**.

knotten, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook *verzinsels, grapjes vertellen; guitige streken uithalen*. Zie **knot**. || Die ken knotten! Wat ken die jongen ze toch knotten.

knubbel, znw. m.; zie **knobbel**.

knudderig, bnw. *Lief, aardig, “pittig”*. || Och wat ziet die Betje er nou knudderig uit met ’er nuwe jurkie.

knuffel, znw. m. Daarnaast **knoffel**. Alleen in: zijn mond raakt in de knuffel, hij praat zijn mond in de knoffel, *hij raakt met spreken in de war, hij kan niet meer uit zijn woorden komen*. || ’t Is zo’n lank

{p.212}

woord, je mond zou er van in de knuffel raken. Zeg ers, as je kenne (*kunt*) zonder dat je mond in de knoffel raakt, 'en paar keer hard achter mekaar: "De kat die krabt de krullen van de trap mit drie droge doeken". – Vgl. **beknuffeld** en **verknoffeld** (*verkleumd van koude*), en zie over de andere betekenissen van knuffelen: DE JAGER, *Freq.* 1, 291 vlgg.

knuit, znw. onz. Meestal collectief; soms echter ook in het meerv. knuiten of knuitjes. *Een soort van zeer kleine vliegjes, haft, oeveraas*. Lat. *Ephemera* (SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, *Gelede dieren* 322 vlgg.). || Wat is er hier 'en knuit. Alles zit vol knuit. Je ken die knuitjes niet van je ofhouwen. – In de Beemster zegt men in dezelfde zin gnuit (BOUMAN 34).

knungel, znw. m. en vr. *Onbeduidend, lummelig, nietswaardig persoon*. Vgl. VAN DALE op klungel. || 't Is zo'n knungel. – Zie **knungelen**.

knungelen, zw. ww., intr. *Beuzelen, knoeien, knoeiwerk maken*. Hetz. als Ned. klungelen; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 274. || Hij zit maar zo'n bietje te knungelen. As ze 'en huis zetten, laten ze dan niet zo knungelen (*alles op een koopje doen*). – Vgl. **knungel**, **knungelig**.

knungelig, bnw. Daarnaast **klungelig**. *Broddelig, krenterig*. Zie **knungelen**. || Alles wat hij doet is zo knungelig.

knunnik, znw. m. – 1) *Een kort en dik persoon, prop.* || 't Is 'en knunnik. Kijk deer (*daar*) es 'en knunnik ankommen.

2) *Het knopje op een priktol (taatstol)*. Ook **non** geheten; zie aldaar. || Me tol zit vol pikken en der is 'en brok van de knunnik of. De tol staat op zijn knunnik.

Knunnik ontstond uit kanunnik, evenals kraf uit karaf, kret uit karet, enz.

knus, bijw. *Knusjes, gezellig*. Synon. **hummel**; zie aldaar. || We zitten hier zo knus bij mekaar. Wat is 'et hier knus. – Evenzo in geheel Holl. en ook elders. Zie *Ned. Wdb.* V, 179 op gnut, en vgl. **knuttig**.

knut, znw. m. *Slag*. Zie **knutten**. || Ik zel je 'en knut geven. – Vooral in het meerv. knutten. *Knikkers*. || Ken ik knutten van je kopen?

knutten, zw. ww., trans. *Een knauw geven, door een slag ter neder vellen, doodslaan*. || Je moete de vis goed knutten (*met een knuppel doodslaan*). Vroeger wiere (*werden*) de koeien meestal 'eknut (*met een hamerslag voor de kop gedood*). Evenzo van paarden, honden, enz. – Ook van de tijd. *Doden*. || Hoe zelle we die dag knutten (*de tijd doden, de dag omkrijgen*)? – Van personen. *Iemand beetpakken en dan met geweld naar beneden drukken, ineen doen knikken*. || Je ken me toch niet knutten. Lammeling, as je 'et niet opgeve (*terug geeft*), den (*dan*) zel ik je nag dood knutten. – Bij metselaars. *De stenen afkappen om ze pasklaar te maken*. || Hij zit stienen te knutten. – Evenzo elders in N.-Holl. Eertijds ook gnutten. || De Timmerman kunst-rijck die slypt sijn bylen hier; de Smit blaest op sijn Smitz; de Metslaar ghnut zijn stienen: de scherpe Schilder daer die mengt sijn veruw in ienen. SCHAGHEN, *Alckm. Beleg*, f° B3 r°. Vgl. Ned knotten, *ter neder slaan, fnuiken*, en zie **knut** en **hondeknutter**.

knutteren, zw. ww., intr. *Pruttelen, grommelen, verdrietig zijn*; van zeer kleine kinderen. Zie synon. op **meutelen**. || Wat heb-je toch, dat je zo knuttere (*knuttert*)? – Knutteren is ook elders in N.-Holl. bekend; ook in de zin van *grommen, knorren*. Daarnaast was vroeger in gebruik **gnutteren**. Zie verder *Ned Wdb.* V, 179 en FRANCK 471, en vgl. **knoeteren**. – Zie **knutterig**.

knutterig, bnw. *Pruttelig, meutelig*; van zeer kleine kinderen. Zie **knutteren**. || De kleine is vanmorgen 'en beetje knutterig.

knuttig, bnw. *Aardig, lief, klein en netjes*. Hetz. als Ned. *knutterig*; zie de wdbb. en DE JAGER, *Freq.* 2, 269. || Wat 'en knuttig hoedje. 't Is toch zo'n knuttig bruidje. Wat staat 'et je knuttig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 58). – Vgl. **knus**.

knuwen, znw. onz.; zie **kluwen**.

kob, znw. vr. Zekere vogel. *Een soort van meeuw, zilvermeeuw*, Lat. *Larus argentatus*. || Wat vliegen der weer 'en kobben. – Bij VAN DALE wordt kobbe als gewestelijk vermeld. Het woord is, behalve in Holl., ook gebruikelijk in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. (kobbe, sêkobbe). Evenzo Eng. cob, seacob. – Vgl. **kob-ei** en **kobmeeuw**.

kob-ei, znw. onz. *Ei van een kob, meeuweï*. Zie **kob**. – Kob-eieren zien der net uit as kiefte-eitjes, maar ze smaken heel aars.

kobmeeuw, znw. vr. Daarnaast ook **kobmieuw**. Hetz. als **kob**; zie aldaar. *Zilvermeeuw*.

koe, znw. vr.; zie **koebek**, **koegank**, **koegors**, **koehooi**, **koejaden**, **koelicht**, **koemak**, **koemis**, **koepost**, **koeschaar**, **koestoep**, **koeven**, **Koeweide**, en vgl. **kui**.

koebek, znw. m. *Iemand die veel schreeuwt, die een grote mond opzet*. || Zo'n koebek.

koedel, znw. *Kuiltje bij het knikkeren* (de Wormer). Zie synon. op **koelk**. || Je moete de knikkers in de koedel schieten. – Zie **koedelen**.

koedelen, zw. ww., intr. Een der wijzen van knikkeren. *De knikkers in een koedel* (kuiltje) *schieten* (de Wormer). Zie **koedel** en vgl. **koelkie-gof**.

koegank, znw. onz. Naam van een bepaalde landmaat; eigenlijk *een stuk land, zo groot dat één koe er voldoende voedsel vindt*. Thans verouderd. Zie synon. op **koeven**. || Baernt Rommertsz ... bekende ... wettelycken vercoft ... te hebben ... tot eenen vryen eygen Jan Jansz. Corffmaker tot Assendelft een koeganck, oft zoe groot ende cleyen als ('t is), {p.213}

... ende heeft beloofd voor hem, zynen erven ende naecomelingen tvoornoemde koeganck te vryen ende waren, *Hs. U. 19 f° 112* (Assendelft, a° 1580), prov. archief. – **Koegang**, **koegank**, was vroeger in N.-Holl. en Friesl. zeer gebruikelijk. zie *Mnl. Wdb. III*, 1653.

koegel, znw. *Kogel*. || Zo rond as 'en koegel. Hij vliegt as 'en koegel uit 'en stuk. Hy (schoot) hem een koegel door den kop ..., dat hy stierf, SOETEBOOM, *Ned. Schout. 252*. Sonoy ... heeft ... het Kasteel beginnen aen te grijpen, ende de Mueren met Koeghelen soo geweldig door-boordt, datter veel van des Hopmans Volck om den hals raeckten, SOETEBOOM, *Stavoren 322*. – De Holl.-Fri. vorm koegel komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; b.v. BREDERO, *Moortje 2978*: “Wy stuuren altemet een twee, drie schepen uyt, vol botter, kaes, en broot, oock ketings, koegels, kruyt, d'welck wy verruylen an veel kostelycke waren” en herhaalde malen in HOOFT's *Ned. Hist.* – Evenzo in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. (HALBERTSMA 877; MOLEMA 214, KOOLMAN 2, 393). Zie verder FRANCK op kogel, GRIMM, *D. Wtb.* op kugel. – Vgl. **koegelsteen**, **koegelen**.

koegelen, zw. ww., intr. *Platte steentjes over het water doen scheren* (Zaandijk). Zie synon. op **keilen**. – **Koegelen** is afgeleid van **koegel** in de zin van *ronde keiste*; vgl. **koegelsteen**. Hetzelfde spel heet bij HADR. JUNIUS, *Nomencl. 215b*: “botten, zeylen, kucheln”; KIL. heeft “kughelen, *Holl. j. slingheren*”. In het Stad-Fri. gebruikt men **koegelen** in de zin van *gooien*; zo ook in het Oost-Fri. Vgl. KOOLMAN 2, 394 op kugeln.

koegelsteen, znw. m. Ook **koegelstien**. *Ronde steen, keiste*; tegenwoordig alleen nog bekend in de zin van *plat keisteentje, waarmede gekoegeld wordt* (Zaandijk). Vgl. **koegelen** en **koegel**. || Gaat, Paseus, *sluitse (de boosdoeners, die gestenigd moeten worden)* vast, opdat zy naar de wet haar loop, hierna ontvangen, door de koegelsteenen, SLOOFF, *Susanna 47*. Ach laat ze door een buy van harde koegelsteenen bedompelt zijn, vol schant, *ald. 52*. – Dat is net 'en goed koegelstientje.

koegors, znw. onz. *Koeweide; eigenlijk zoveel land als nodig is voor het weiden van een koe*; vgl. **koeven**. Sedert lang verouderd. Het woord leeft echter nog voort in de naam van een stuk land te Assendelft op de Hornsloot, dat in de 16de en 17de e. vermeld wordt als het Schoenvorst. || Een stuccke landts ... belendt ... die Hornsloot aent zuyt-west-endt, Tschoegors aende noord-west-sijde, *Hs. U. 20, f° 223 v°* (a° 1854), prov. archief. Dat derde paert van schoegors, *Polderl. Assend. I f° 95 v°, 96 r°, 97 r°* (a° 1600). Dat schoegors, *ald. II f° 94 v°* (a° 1600). Genaemdt schoegors, *Maatb. Assend. (a° 1635)*. – De naam van dit stuk

land dagtekent reeds uit de Middeleeuwen. Waarschijnlijk heette het oorspronkelijk half koegors en heeft een kopiist het in de Middeleeuwen gebruikelijke teken voor *half*, dat veel op *s* lijkt, voor die letter aangezien en in plaats van *s* coegors gelezen scoegors, d.i. schoegors. Deze vorm is toen van de ene koopbrief in de ander overgegaan, en in elke volgende polderlegger uit de vorige overgenomen. Het woord koegors is een bijvorm van koegers, koegers, dat vroeger in Kennemerland zeer gewoon was. Zie ook kalfsgors. || Item int fruitghers eenre coe gheers, dat legghet an drien wegghen (onder Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond* f° 12 r° (ald., f° 35 r° (a° 1372): tvrijtgers). III Koegheerse (te Kastrikum, a° 1358), *Hs. v. Egmond B*, f° 6 v°. Item II koeyen gheerse (te Akersloot, a° 1358), *ald.* f° 4 r°. Evenzo in Friesl. koegras; zie *Mnl. Wdb.* III, 1654. Vgl. bij KIL.: “koegras, Holl. Fris. *pascuum aestivum unius vaccae*”.

koehooi (met klemt. op *hooi*), znw. onz. Geen meerv. *De hoeveelheid hooi, die toereikend geacht wordt voor de wintervoeding van één koe*. Men rekent een koehooi des zomers, zoals het hooi van het land komt, op 5000 pond of 2500 kg. Des winters, als het is gedroogd, weegt het 4000 pond. || We hebben vier koehooi binnen 'ekregen. Hoeveul vraag je veur 'et koehooi? Tot beloning van de hooistekers zal elk ingezetene, die hooi opdoet, aan de hooistekers voldoen 4 stuivers van elke 5000 pond of van ieder koehooi, *Hs. keur* (a° 1816), archief v. Jisp. Een koehooy is 4000 pond; een schat (d.i. *geschat*, *bij raming bepaald, niet gewogen*) koehooy is 7 voeten hoog, 7 voeten breed en 14 voeten lang (O.-Zaandam, a° 1771), *Advers. Oostwoud*, f° 283. – Evenzo elders in N.-Holl. || Aan de ... Hoyschatters over de Beemster sal werden gegeven een gelijke Mate, bestaande in een Roede ... van twaalf Voeten, yder Voet twaalf Duymen, Rijnlandsche Mate lank, sulcx dat ses van de voorsz. Voeten vierkant, deselve twaalf Voeten hoogte voor een Koe-Hoy sal werden gerekent, *Beemster-lands Keuren* 87. Vgl. ook BOUMAN 58. Reeds bij KIL. vindt men: “koe hoys, Holl. *certa foeni portio, qua stabulationis tempore vacca pascitur*”.

koejaden, zw. ww. intr. *De koeien op stal verzorgen*; zie **jaden**. Thans verouderd. || Idem, dat mede het koejaden des avonds ende morgens sal moeten geschieden met een bequame besloten lantaeren, *Hs. keur tegen brandgevaar* (a° 1732), archief v. Krommenie. – Vgl. **koejader**.

koejader, znw. m. *Iemand die de koeien jaadt*. Zie **koejaden**. Het woord komt in de 17de en 18de e. voor als geslachtsnaam te Krom-

{p.214} menie. || Ysbrant Symonsz. Koeyejader (a° 1664). Tanis Coejader († a° 1750).

koek, znw. m. Verkl. koekie. Zie de wdbb. – Dikke koek, zeker gebak: *meel, melk en stroop in een zak gekookt*; zie **ketelkoek** en **broeder**. In het Stad-Fri. in dezelfde zin dikkoek. – Zegsw. 't Is koekies hakken, *het heeft niet te beduiden, 't gaat even gemakkelijk als het hakken van koek*. – Zie een zegsw. op **gaan** en op **rood**, en vgl. **kantkoek** en **slaankoek**. – Vgl. de samenst. **donderkoek**, **driekoek**, **haardkoek**, **ketelkoek**, **kopjeskoek**, **naslagskoek**, **pankoek**, **schrapelkoekje**, **snijkoek**, **spekkoek**, **tafelkoek**, **voorslagskoek**.

koekebakker, znw. m. Zie de wdbb. – Ook van een *knecht die voor zijn werk ongeschikt is, iemand die geheel onbruikbaar is*. || Dat is 'en koekebakker, stuur die maar weg.

koekemes, znw. onz. In een oliemolen. *Het mes waarmede de lijn- en raapkoeken op maat worden afgesneden*.

koeketer, znw. m. Zegsw. “'t Mindert al”, zei de koeketer, en hij stak het laatste stuk in zijn mond. – Ook als scheldnaam voor de inwoners van Zaandam, de Koog en Krommenie. Ook wel **koekvreter**. || Zaandammer koeketers. Lamme Koger koeketer! Zo'n Krommenieër koekvreter.

koekslaan, znw. onz. Zeker volksvermaak. *Het met de vuist doormidden slaan van lange, taaie, expresselijk daartoe bereide koeken*. De man, die laat koekslaan, houdt naar gelang van de afspraak één of meer van die koeken aan de uiteinden vast. De slaander moet dan met de

(met een zakdoek omwonden) vuist of pols in een bepaald aantal slagen de koeken doormidden slaan. Gelukt dit, dan is de koek zijn eigendom; anders moet hij betalen. De koek heet slaankoek.

koekuit, znw. m. *Koekoek*. Naar het schijnt thans verouderd. Vroeger heette een molen op de Koog de Koekuit, en daarnaar is genoemd de Koekuitsloot. De molen heette later de Haas. – Koekuit komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; b.v. ROEMER VISSCHER, *Brabbellingh* (ed. 1669), 54: “Daerom sal voor Mey de Koeckuyt singen”. In het Stad-Fri. zegt men koekuut. Men vindt het woord ook elders; zie *Mnl. Wdb.* op cockuut en DE BO op koekoet.

Koekuitsloot, znw. vr.; zie *koekuit*.

koelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Vroeger ook van de wind: *een flinke koelte waaïen*. Thans ongebruikelijk. || Sy hadden een Zuyelijken windt, en ’t koelde digt (*er woei een dichte koelt*; zie op *dicht*), *Reys na de Oost-Ind.* 5 r°.

koelewaaien (met hoofdtoon op *koe*), zw. ww. In de uitdr. hij gaat zo koelewaaien heen, *hij gaat zo ongemerkt zijn gang en komt waar hij wil wezen* (de Koog).

koelicht, znw. onz. Hetz. als **licht**; zie *licht II*.

koelk (uitspr. ook *koelak*), znw. Verkl. koel(e)kie. *Een kleine, ondiepe kuil* (Wormerveer). || Maak ’en paar koelken in de poot van de stoel om de triemen (*sporten*) in te steken. In ’et poortstuk (*in een molen*) ben twee koeleken, waar de poortstokken in zitten. – Gewoonlijk in de zin van *knikkerbultje*, *in de grond uitgegraven kuiltje*, *waarin men knikkert*. Synon. **kloet**, **kluut**, **koedel**, **koet**. || Gooi ze maar in de koelek. Dat’s ’en lekker koelekie. – Naast koelk is ook **kuulk** in gebruik; zie aldaar. Het woord zal wel een verkl. zijn van het niet gebruikelijke koel, kuil. Vgl. Fri. kûle (*koele*), Stad-Fri. kule, kuul, Gron., Overijs., Gelders koel, koele, kuil, enz. Zie de wdbb. – Vgl. **koelkie-gof**.

koelkie-gof (uitspr. *koelkie-gòf*), znw. vr. In de uitdr. koelkie-gof doen (Wormerveer). Een der manieren van knikkeren. *De knickers in een kuiltje schieten*. Zie **koelk** en **goffen**. – Synon. **kloetjeschiet**, **koedelen**, **koeteren**. || Wie en ik koelkie – gof? We hebben koelkie – gof ’edaan.

koelt, znw. vr. Met de gewone afkorting voor koelte. *Wind*. Zie de wdbb. || Er waait ’en fikse koelt. Een dichte koelt; zie op *dicht*. – Vgl. de samenst. **topskoelt**.

koemak, bnw. Van een paard. – *Mak, tam als een koe*. || Dat peerd is koemak. Ook: *mak bij koeien*, *gewend om bij koeien te grazen*. Ook in Friesl. Vgl. **spoormak**.

koemis, znw. m. – 1) *Koemest*. Zie **mis**. || Een schuit met koemis. – Evenzo elders in N.-Holl. Reeds in de Middeleeuwen; zie *Mnl. Wdb.* III, 1661.

2) (Met klemt. op *mis*). *De hoeveelheid mest, die één koe gedurende de winter levert*. || Zeven koehooi en elf koemis.

koen (I), bnw.; vgl. **kuin**.

koen (II), znw. m. Het meerv. koenen is weinig gebruikelijk. Bij het knickerspel dat gorren heet. *De gebakken knikker, van middelbare grootte, waarmede de speler naar de gor schiet*. De koen is een gewone knikker, die alleen in deze bepaalde functie zo genoemd wordt. || Ik heb zo’n lekkere (*plezierige, goede*) koen. Me koen heb de gor ’eraakt.

Koentje, znw. onz. Naam van een perceel weiland en polderwater te Wormer, over het Zwet. || Het Koentje.

koepost, znw. m. *De looplank met richels, die schuin in de koeieschuit wordt gelegd, om de koeien van het land in de schuit te doen gaan*. Hetz. als **post**; zie **post I**. || Een koepost en twee ende (*einden, stukken hout*) divers. *Verkoopings-Catal.* (Koog, a° 1814), Zaanl. Oudheidkamer.

Koersland, znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft, buitendijks in Buitenhuisen. Thans onbekend. || Een stucke landts genaempt Koerslandt leggende in den Nes, *Hs. U.* 19, f° 124 r° (a° 1580), prov. archief.

{p.215}

Coerslant, *ald.*, f° 52 r° (a° 1600). Dat Koerslandt, *ald.* II f° 20 v° (a° 1600).

koeschaar, znw. vr. *Het recht om een koe in de gemeenschappelijke weide te sturen.* Het woord is alleen nog te Assendelft gebruikelijk, met betrekking tot de Buitenkaag, de enige mient, die nog in de Zaanstreek bestaat. Het land in de Buitenkaag is het eigendom van verschillende eigenaars. Voor iedere 45 are, die zulk een eigenaar bezit, mag hij één koe in het land brengen. Een koeschaaar vertegenwoordigt dus 45 □ Ned. roeden. Soms worden er koescharen in veiling gebracht. – Zie verder op **schaar II**.

koeskoes, znw. vr. Zekere spijs. *Een mengsel van witte kool, haverdegort, spek en melk.* Vgl. *Hs. Kool*: “koes-koes, gekookte gort of grutten met bier daarop en stroop daardoor geroerd; een kost op schepen, voornamelijk die om de Noord varen, in gebruik. Scheepswoord.” Koes-koes in de zin van door elkaar gemengd eten is in ons gehele land bekend; zie de wdbb. en vgl. TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 3, 233 (Overijssel); DE JAGER's *Archief* 2, 169 (Zeeland). In het Stad-Fri. ook: wat 'en gekoeskoes (*wat een gemors door elkaar heen*). In Gron. en Oost-Friesl. spreekt men van koeskas (MOLEMA, KOOLMAN). – Vgl. **kiskis**.

koestoep, znw. vr. *Een hoge smalle brug, die twee stukken land verbindt en dient om de koeien van het ene land naar het andere te kunnen brengen* (Assendelft). Zie **stoep**. || (Wy) hebben gekeurt ... de Kayk ... op te maken tot de wyte van agt voeten en de stoepe tot de wyte van 7½ voeten, dat men met een geladen praam dryvende langs varen mag; ook mede op yder weer een koestoep te maken, by wedersyde te onderhouden, en de nieuwe stoepe mede te maken tot 7½ voet. Item de wegsloot ... op te maken ... tot de wyte van twaalf voeten, uitgezondert de stoepen, die zullen moeten wesen tot de wyte van 9½ voet en de coestoepen int Zuyden tot 8½ voet. *Hs. keur* (a° 1759), archief v. Assendelft; vgl. *Handv. v. Assend.* 228 vlg.

koet, znw. *Knikkerkuiltje* (Wormerveer). Thans weinig gebruikelijk. Zie synon. op **koelk**. || De knikkers in de koet goffen. – Vgl. **koeteren**.

koeteren, zw. ww., intr. Een der manieren van knikkeren. *De knikkers in een koet* (kuiltje) *schieten* (Wormerveer). Thans weinig gebruikelijk. – Vgl. **koelkie-gof**.

koetje-ket, znw. vr. Zeker jongensspel (te Zaandam). De spelers stellen een troep koeien voor, die zijn losgebroken. Zij roepen “boe-boe!” en hollen om de Westzijder kerk. De drijver moet ze zien te vangen en in het hok te sluiten. – Vgl. **ket**.

koets (I) (uitspr. *koes*), znw. vr. Verkl. koesie. *Rijtuig*; zie de wdbb. – Zegsw. Je heb zeker op dokters koets 'estaan; gezegd tegen iemand die spoediger dan men verwachtte van een boodschap terugkomt.

koets (II) (uitspr. *koes*), znw. vr. *Bed, slaappleats*; zie de wdbb. || Ze leit in de koets. Kruip maar in je koets.

koets-coupé (uitspr. *koes-koepee*), znw. m. In de uitdr. de koetskoepee op één wiel, in de kindertaal voor iemands *bed*. – Als benaming van zeker soort van rijtuig komt koets-coupé voor bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 4, 41. Thans spreekt men in dezelfde zin van coupé, coupeetje.

koetsen (uitspr. *koesə*), zw. ww., trans. Bij de papiermakerij. *De geschepte vellen papier van de vorm op de vilden leggen*. – Vgl. Fra. coucher, *neerleggen*. || (Is de papierstof) in de kuip (*schepkuip*) gedragen, dan vangt de schepper aan; de koetser en de heffers ziet hij reeds vaardig staan. Men schept, koetst, heft tezamen al even rad; een viertal is dus nodig voor ieder blad (papier), *Liedje op de papiermakerij* (19de e.). Zie **koetser**, **koetshout**, **koetsstuk**.

koetser (uitspr. *koeser*), znw. m. Bij de papiermakerij. *De man die het papier koetst*. Zie **koetsen**. || Me man is koeser op de papiermolen. Aan een kuyp is noodigh (o.a.) een papierkoetzer off neederlegger tusschen de wolfe lappen, die men vilden noemd, *Hs.* (18de e.), verz. Honig.

koetshout (uitspr. *koessout*, met klemt. op *koes*), znw. onz. Bij de papiermakerij. *Een houten bord, waarop de koetser de vilden en het papier opstapelt, en dat in grootte en vorm met de vilden overeenkomt.* Is er een post gekoetst dan wordt deze eveneens met een koetshout gedekt, waarop de gehele stapel onder de pers wordt gebracht. – De koetshouten worden ook gebruikt om de hoogte van een post, die te laag is onder de pers, aan te vullen. – Men heet ze ook **koetsstukken**. || Twee koeshouten, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk. Twee paar koetshouten, 2, 6 en 8 ponds (d.i. voor papier van 2, 6 en 8 pond) *idem* (W.-Zaandam, begin 19de e.), aldaar.

koetsstuk (uitspr. *koesstuk*), znw. onz. Bij de papiermakerij. Hetz. als **koetshout**; zie aldaar. || Vier koetsstukken voor post, 3 dito voor schrijf, 2 dito voor Oliphants, 4 dito voor roiaal, *Invent. papiermolen* (O.-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk.

koeven, znw. vr. – 1) *Land dat men met koeien beweidt, weiland.* Hetz. als **ven**. Thans verouderd. || Een bos, leggende in waterige Weyden, die men by ons Koeie-Vennen noemt, waer van West-Vrieslandt vol is, SOETEBOOM, *Stavoren* 25. Ackersloot (was) voorzien met Bosschen en met Waranden, met Ackers en met Koeijevennen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 475. – Evenzo bij PLANTIJN: “koevenne, *un prez où paissent les vaches ou beufs*, pascuum”. {p.216}

2) (Zonder meerv. en met klemt. op *ven*). Als landmaat. Eigenlijk *zoveel land als voldoende is voor het weiden van één koe*. Synon. **koegank**, **koegors**, **koeweide**. Daar niet alle stukken land even goed zijn, is de grootte van een koeven verschillend. Het woord is thans ongebruikelijk, maar nog aan velen bekend. Het komt ook voor in de naam van verscheidene stukken land. || Dat land is vier koeven (*er kunnen vier koeien voedsel vinden*). Een achtendeel van vijf koeven gelegen in den ban van Weztzaenden (a° 1449), GONNET, *Zijlkl.* 91. Zeven koeven lants, gelegen in den ban van Westzaenden (a° 1479), *ald.* 212. Een stuck landts, genaempt de Kijffven, groot omtrent drie koeven, *Hs. losrentebrief* (a° 1585), archief v. Assendelft. Halff koeven (groot 420 roeden), *Maatb. Kromm.* I (a° 1639). De drie koeven, 85 (roeden), *Polderl. Assend.* I f° 13 r° (a° 1599). De vier koeven, 1140 (roeden), *ald.*, f° 329 v° (a° 1600). De ses koeven, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Hiervan zijn thans nog bekend de Vier-koeven en de Drie-koeven. – Het woord komt ook elders in Holl. voor; zie *Mnl. Wdb.* III, 1670. Vgl. **Smeekoeven**.

koeveren (uitspr. *koevərə*), zw. ww., onpers. Daarnaast ook **koevereren** (met klemt. op *vree*). *Vooruitgaan, beter worden*; van een zieke en van het weer. || “Hoe gaat ’et mit de zieke?” “O, ’et koevereert wat”. Ze is der erg an toe ’eweest, maar nou koevert ’et toch wet (*wat*). Wat ’en smerig weertje van de week! maar ’t begint toch wat te koeveren. – Koeveren en koevereren komen in de Middeleeuwen en de 17de e. voor in de zin van *verkrijgen, verwerven, vermeerderen* (trans.); zie *Mnl. Wdb.* III, 1670 op coever, OUDEMANS 3, 454 op koeveren. Vgl. ook *Mnl. vercoeveren*, intr., (*zich*) *herstellen* (DE VRIES, *Lekenspiegel*, Gloss. 644 vlg.; *Taal-en Letterb.* 5, 142).

koevoet, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als scheldnaam voor *iemand die lompe voeten heeft*. || Die koevoet van de overkant.

koevereren, zw. ww.; zie **koeveren**. – Daarnaast **koevereren**. Ook van het werk gezegd, b.v. bij het bouwen en timmeren. *Vorderen, opschieten*. || ’Et werk koevereert al mooi.

koeweide, znw. vr. Een bepaalde landmaat; eigenlijk *zoveel land als voldoende is voor het weiden van één koe*. Thans verouderd. Zie synon. op **koeven**. || Een Koeweyde of een Dagwerk groenland is 400 (Rijnlandse) roeden, *Advers. Oostwoud*, f° 285 (einde 18de e.). – Het woord was eertijds in geheel N.-Holl. gebruikelijk; zie *Mnl. Wdb.* III, 1674.

koffie (uitspr. ook *køffie*), znw. vr. Zie de wdbb. || Een kompie (*kommetje*) koffie. – Ook in het Stad-Fri. heeft koffie deze uitspraak. Te Oostzaan spreken sommige oudere lieden nog van kaffie. – Vgl. ook bedelaarskoffie **bedelaar**.

koffiedik, znw. m. *Dik van koffie*; zie de wdbb. – Overdr. ook *zeker soort van modder*. || Betaald voor 't boren van een nieuwe pet (*put*) by de Molen de Eendragt, diep 76 voete, waarvan de zogenaamde Coffydik gevonden is op de diepte van 66 voet ..., f 378, Hs. (a° 1765), verz. Honig.

koffiekonkel (uitspr. *koffiekònkel*), znw. m. *Koffiepot*. Zie **konkelen**. || Giet nog maar wat water in de koffiekonkel.

koffieleut, znw. m. en vr. *Iemand die veel van koffie houdt, die veel koffie drinkt*. Vgl. **leut**. || Moet je nou nòg 'en koppie hewwe? wat ben-je toch 'en koffieleut.

koffielol, znw. vr. *Koffiepot*. Zie **lol**. || Zet de koffielol maar op 'et vuur.

koffieprut, znw. vr. *Koffiedik*. Zie **prut**. || Doen (*doe*) eerst de koffieprut uit de kan.

koffiespit, znw. onz. *Toestel om koffiebonen te branden*. Gewoonlijk alleen het spit genoemd.

kogel, znw. m.; vgl. **koegel**.

Koggersstreep, znw. vr. Naam van land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. – Vgl. **streep**. || Twee kampen over die Watering ende is ghenoeemt Koggers strepen, *Hs. T.* 118, f° 55 v° (a° 1565), prov. archief.

kogmeeuw, znw. vr. Daarnaast **kogmieuw**. Zekere soort van meeuw. *Mantelmeeuw*, Lat. *Larus marinus*. De kogmeeuw is zeer groot en heeft donkere vlekken of spikkels. – Onder O.-Zaandam bij de Poel vindt men dicht bij elkaar een paar molens genaamd de Kogmieuw en de Zeemieuw. – Elders is een meeuwensoort bekend onder de naam van kokmeeuw (VAN DALE, TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 2, 226: Z.-Beveland). Volgens SCHLEGEL, *De Vogels* 237 vlg. is de kokmeeuw dezelfde vogel als de kapmeeuw (*Larus ridibundus*).

koken, zw. ww., intr. *Neiging tot braken gevoelen*, ten gevolge van ongesteldheid of door walging van hetgeen men ziet of hoort. || Ik kook er van. Het kookt in me keel. Van 'et zien van dat vette spek begin ik al haast te koken. Zukke laffe praatjes, je moet er van koken. – Het woord is in geheel N.-Holl. bekend en komt ook elders voor, althans te Oud-Beierland en op Schouwen. (kauken, *Navorscher* 22, 42). Koken wordt te Andijk met scherpe heldere o uitgesproken, vgl. *Navorscher* 21, 52. Men vindt het woord in de 17de e. ook in de Holl. schrijftaal. || Houdt me ... wat eeks voor mijn neus, wangt ik zou wel koken, HOOFT, *Warenar* 1069. d'Aar drinkt Tabak, en rookt en smookt, en kwijlt, en stinkt dat men schier kookt, *May-gift* 10. – Zie een zegsw. op **gort**.

koker, znw. m.; vgl. **slofkoker** en **snotkoker**.

kokerij, znw. vr.; vgl. **oliedikkokerij**, **prutkokerij**.

Kokersloot, znw. vr. Naam van een sloot te Wormer. || Een stuk land, gelegen op de {p.217}

Kokersloot. De Coocker veersloot, *Hs.* (a° 1602), archief v. d. polder Wormer. Den geheelen ouden Polderdijk van Wormer leggende tusschen de Kokersloot en de Zaan, *Hs.* (a° 140), Zaanl. Oudhk. – De sloot is misschien genoemd naar de molen de Koker, die vroeger te Wormer gestaan heeft.

kokje (uitspr. *kokkie*), znw. onz. Iemand die voor keuken en huishouden zorgt, huishoudster. || Een oud kokkie. Dat's net zo'n kokkie voor 'em. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 59). – Vgl. **kokkeren**.

kokkelurken, znw., alleen in het meerv. Benaming voor *grauwe erwten*.

kokkeren, zw. ww., intra. *Kok zijn, koken*. || Kokkeren is 'en warm werk. Wie het er vandaag 'ekokkerd? Je kenne (*kunt*) lekker kokkeren. “Wordt het eten u (op de molen) gebracht?” “Neen, dat wordt 's avonds door de jongen gehaald, en dan warmen of koken wij het in ons hutje. Daar kokkeren wij dus, zoals wij dat noemen”, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 826. – Evenzo in W.-Friesl. (*Navorscher* 15, 45).

koks, znw. Meerv. koksen. – 1) Bij vissers. *Een nauwe en hoge, van riet gevlochten viskorf, die naar onderen puntig toeloopt en daarom haast niet rechtop kan staan.* De koks heeft twee oren en wordt met een lid (*deksel*) gesloten.

2) *Zeker soort van vissersvaartuig.* De koksen zijn thans ongebruikelijk en vervangen door blazers, die breder van model zijn. Koksen werden vooral gebezigd in de buurt van Tessel.

koksiaan, znw. m. – 1) *Cochin-China-kip.* || Me buurman heb 'en toom koksianen 'ekocht.

2) *Iemand die te veel eet.* || Je merke (*merkt*) 'em in de pot; 't is 'en flinke koksiaan. – Zie koksianen.

3) Ook als benaming voor *grote turfschepen*, inzonderheid *Keulse aken*.

koksianen, zw. ww., intr. *Veel eten.* || Ik verzeker je, ze kennen koksianen.

Koksloot, znw. vr. Naam van een sloot onder Wormer, uitkomende op het Zwet, en van een sloot onder Oostzaan, tussen de Oostzaner Gouw en het Barnde-gat; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 en 12. De Koksloot bij Oostzaan wordt vermeld bij LAMS 677 (a° 1624). – Vgl. ook *Oorkb.* I, n° 204 (a° 1182-1206): “In Cokslote duas falcationes”. Deze opgave komt voor in een lijst van Egmonder goederen onder Assendelft, Dorregeest, Bennes (twee gehuchten onder Uitgeest) en Bakkum, doch de naam schijnt daar niet meer bekend te zijn.

kol (I), znw. vr. Verkl. koltje. *Ronde, witte plek op het voorhoofd van paarden en koeien.* Zie de wdbb. || 't Iene kalf het 'en hart (*hartvormige plek*) voor zijn kop en 't aäre 'en koltje.

kol (II), znw. vr. Bij vissers. *Een bot die an beide kanten zwart is.* De kollen hebben dus geen witte onderkant zoals de gewone botten. – In W.-Friesl. noemt men de kleine nachtvlinders of motten, die des avonds om het licht vliegen, kollen. – Vgl. Gron. meerkol, Vla. waterkalle, waterspook, *koet, de zwarte vogel*, en toverkol, *toverheks*; zie *Tijdschr.* 9, 234.

kol (III), znw. onz. In de naam van verschillende stukken land. Thans naar het schijnt onbekend. || In Jan Pieter Dircksz.-weer: 't kol; in dito weer: 't kol acker, *Polderl. Oostz.* II (a° 1742). De colle veentges, 82 roe, *Polderl. Assend.* II f° 218 v° (a° 1600). Noch 2 colle veen strepen aende vaert, *Polderl. Westz.* III f° 52 r° (a° 1644). – Omtrent de bet. van kol is niets met zekerheid bekend. Het woord komt in verschillende plaatsnamen in N.-Holl. en Friesl. voor (Kolhorn, Kollum, enz.); vgl. *Mnl. Wdb.* III, 171 op colham.

kolder (I), znw. m. In de houthandel. *Kolter, een soort van palen of masten.* Kolders noemt men die palen, die minder dan 16 voet lang zijn. Zij zijn van boven even dik als van onder. Zie de wdb. op kolter. || Te maken een besteigering van voldoende hoogte van staanders en scheerhouten van de beste soort, en waarvan voor de kortelingen nieuwe kolders en voor de kruiszwiepingen delen van minstens 4 centim. dikte gebezigd moeten worden, *Bestek Zaandijker kerk* (a° 1888).

kolder (II), znw. m. *Een soort van kleine harde, slechte vijgen.* || Haal ers 'en pond kolders. Mag ik 'en kolder?

koleboer, znw. m. *Iemand die met kool en andere groente langs de huizen vent, groenboer.* || As de koleboer komt, zeg dan maar, dat ik vandaag niks nodig heb.

kolk (I), znw. vr. Verkl. kolkie. Zie de wdbb. – 1) *Kuil voor de as, onder de haardplaat.* Thans, met de veranderde wijze van stoken, nagenoeg verouderd. Vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 186. || Item sal niemant ... sig vervorderen omme te maken ofte stellen en houden eenige houte smuygers in de schoorsteen, nogte ook niet eenige houte kolke in de haertsteden onder de yzers of vuerplaetsen, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie.

2) Bij watermolens. In lage polders liggen twee, drie of vier watermolens achter elkander, om het water steeds hogerop en eindelijk in de ringvaart te malen. De verbinding van de ene molen met de andere heet de kolksloot en de dijk langs de kolksloten de kolkdijk. Ook heten deze kolksloten en kolkdijken eenvoudig kolken. || Het stuk land leit bij de kolk (*kolksloot*). De Kil streckende vanden Nieuwendam aff tot de tocht ofte colck, daer Jan Galensluys gelegen heeft toe, *Hs. keur* (a° 1661), archief v. Assendelft. Ik heb dit jaar de kolken

(*kolkdijken*) weer 'ehuurd; er staat goed hooi. – Evenzo elders in Holl. gebruikelijk. || Alle Tocht-slooten, Wegh-looten, Not-slooten, {p.218}

Kolck-slooten, Molentochten ende Cavel-slooten sullen ten eeuwighen daghe den Keur ende schouw van Dijkgrave en Heemraden subiect blijven, *Keuren v. d. Beemster*, art. 87.

Niemant en sal vermogen eenighe Molens open te setten oft andersins inde Colckdijcken, Polderscheydingen ofte Weghen eenige openinge te doen om eenich Water in te laten, *ald.*, art. 95. – Vgl. **Kolkeveen**.

kolk (II), znw. Bij vissers. Zekere vis. *Een bastard van blei en voorn, kolblei*. Synon.

hoerekind en **kween**. – De kolk gelijkt op de brasem en wordt zeer vet. Het geslacht teelt niet voort.

kolkdijk, znw. m.; zie **kolk I**.

Kolkeveen, znw. vr. Naam van verschillende stukken land te Assendelft; stukken veen die bij een kolk liggen. Zie kolk I. || Roelif Symonsz. noorder (suyder) colckeveen (in Roelif Symonsz.-weer), Heynderick Heyndericksz. noorder (middel, suyder) colckeveen (in Lange Laander-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

kolksloot, znw. vr.; zie **kolk I**.

Kolleveen, znw. vr.; zie **kol III**.

kom (uitspr. *kòm*), znw. vr. Verkl. kompie. Zie de wdbb. || Vijf kompies en een koppie, *Hs* (O.-Zaandam, a° 1670), prov. archief. – Vgl. de samenst. **doorhaalderskom**, **vuisterkom**.

kom-af (uitspr. *kòm-af* en *kòm-of*, met klemt. op *af*, *of*), znw. m. – 1) *Afkomst*. || Ze is van 'en goeie kom-af. Hij is van hoge kom-of. – Ook elders bekend; volgens VAN DALE gewestelijk.

2) *Afkomen*. || Der is gien kom-of an (b.v. *als men zich van iemand kan ontslaan*).

kombaal (uitspr. *kòmbaal*), met klemt. op *baal*), znw. *Groot model lange pijp, Goudse pijp met lange kop*. || Ik rook liefst uit kombalen. – Ook als bijvorm van kabaal gebruikelijk. Vgl. Ned. kombuis naast kabuis. || Die jonges maken 'en kombaal, dat je horen en zien vergaat. Wat 'en kombaal.

kombaars (uitspr. *kòmbaars*, met klemt. op *baars*), znw. vr. Daarnaast **kombeers**. *Enige op elkander genaaide dekens, die als dekking worden gebruikt*; vooral bij zeevaarders. Thans weinig bekend. || Is verordonneert (te geven) van nu voort de Ghevanghenen aen 's Vyandts zijde voors. (*nl. door de vijand genomen zeelieden*), yder Persoon soo dra hy inde Gevangenis komt, een Pont Vlaems tot een Bultsack, ende een Combaerts, ende een Pondt Vlaems om met t'Huys te komen als sy uyt de Gevangenis raecken (W.-Zaandam, a° 1639), *Priv. v. Westz.* 513. Een sargies pij ..., een clapmuts, een combeers, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1687), prov. archief. – Vgl. ZORGDRAGER, *Groenland's Visschery* (ed. 1727), 373:

“Verziet U van, op dat gy 't vat, een goede bulsak onder 't gat; een dikken beest van een kombaars, die trekt dan dichtjes om den naars, en dan de neus gesteecken onder 't deeken”.

Kombaars is ook elders in zeeplaatsen gebruikelijk; vgl. *Taal-en Letterb.* 2, 65 (Marken), 3, 51 (Katwijk), en zie VAN DALE. In het Ndd. vindt men de vormen kombeers en kombar.

kombeers, znw. vr.; zie **kombaars**.

kombof (uitspr. *kòmbof*, met klemt. op *bòf*), znw. vr. Verkl. komboffie. *Een hokje of uitbouwsel aan het huis, waarin gekookt en ruw werk verricht wordt*; in geringe woningen. || Ze hebben 'en kamer, waarin ze wonen, en dan nog 'en kombof. Zet 'et maar in 'et komboffie. – Het woord komt ook elders voor; volgens VAN DALE is het gewestelijk. Zie de verwante vormen bij FRANCK 488 op kombuis.

komen (I), onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik kom (soms koom), je komme (en kom-je), hij komt, we, jollie, ze komme. Verl. tijd, ik kwam (soms kwaam), je kwamme, hij kwam (soms kwaam), we, jollie, ze kwamme. Bij enkele oude Assendelvers ook kwieme. || Doe kwieme me overien, dat ik 'et doen zou. Onbep. wijs, komme. Verl. deelw. 'ekomme en

komme. De meeste dezer vormen zijn ook elders in de Holl. spreektaal en in het Stad-Fri. gewoon. || Toe ik er was, kwamme zollie der ok. Een heer vroeg of haar ijere (*eieren*) te koop waaren en zy antwoordde: “ja, als ik aan de mark(t) koom”, *Hs. rekenvoorstel* (begin 19de e.), verz. Honig. Mijnheer de Wit is uit’egaan; raadt ers wie ’em teugenkwam? (*uit een kinderrijm*). Zie een zegsw. op *bekomen, openkomen, opkomen, toekomen, uitkomen, voorkomen*.

komen (II) (uitspr. *kòmə*), znw. m. *Koopman*. Thans verouderd en alleen nog over in de geslachtsnaam KOOME en KOMEN. || Jan Jansz. alias Comen Jan, *Hs.* (a° 1582), archief van Westzaan. Pieter Pietersz. ofte anders genoemd Comen Piet, *Hs. U.* 137 (Krommenie, a° 1600), prov. archief. Pieter Symonsz. Comen Pieter, *Hs. (W.-Zaandam, a° 1603)*, archief v. Westzaan. Cornelis Bruyns alias Comen Kees, *Hs.* (a° 1674), archief v. Assendelft. Griet Comen Duven, Jan Gerrit Comes, *Polderl. Assend.* I^o 235 r° (a° 1600). – De vorm komen is in de 17de e. in Holl. zeer gewoon, en komt ook reeds in de Middeleeuwen voor; vgl. ook Ned. komenij, en komenijswinkel. – Zie *komitje*.

komendeweg, bijw. *Op komst, onderweg*. || De krant is kommendeweg. Ik heb de loper ’ezien, je hoed is dus kommendeweg. – Vgl. het op dezelfde wijze gevormde Ned. gaandeweg.

komfoor, znw. onz.; vgl. *opstekerskomfoor, oventje, pokes* en *theestoof*.

Komitje, znw. Naam van een stuk land te Jisp. Officieel wordt de naam geschreven Komitje; de uitspr. is *kómətjə*. Het land zal heten naar een vroegere bezitter die komen {p.219}

(*koopman*) was; zie *komen*. De verkl. kometje vindt men ook bij HOOFT, *Warenar* 1265: “Wilje elk wat toeleggen, en reeden t’samen in, gelijk de kleine kometjes op de grote vaerten?”

komkommer (uitspr. *kòmkòmmer*), znw. Zie de wdbb. – Ook, in pakhuizen: *een komkommervormig stuk hout, waarop de slagen* (naar buiten openslaande luiken om licht te maken) *gesloten worden*; hetz. als *slaghout*; zie aldaar.

kommen, onr. ww.; zie *komen*.

Kompaan, persoonsnaam. Zegsw. ‘t Is een rechte Kompaan; gezegd van een stoutmoedige knaap (*Zaanl. Jaarb.* 1841, 101). Thans weinig gebruikelijk. De uitdr. zinspeelt op de beruchte Oostzaner kaper Claes Gerritsz. Compaan (geb. 1587, gest. na 1655), die na jaren lang de zee onveilig te hebben gemaakt, door de Stadhouder werd begenadigd en in zijn geboorteplaats zijn leven eindigde. Zie over hem SOETEBOOM, *S. Arc.* 655, HOFDIJK. *Een Kennemer Avonturier (De Gids* 1888, III, 325 vlgg.) en het volksboek “’t Begin, Midden en Eynde der Zee-Rooveryen van den Alderfameusten Zee-Roover Claes G. Compaen van Oostzanen in Kennemerlandt”. – Scheldend worden de Oostzaners nog wel het volk van Klaas Kompaan genoemd.

kompeer, znw. m., Fra. compère; zie zegsw. op *fut*.

konen, zw. ww., trans. Bij vissers. *De konen* (kieuwen) *uit de vis halen*. Zie *koon I*. || Is de vis al ’ekoond? – Evenzo elders in N.-Holl. || Oock sullen alle Rouaensche brant-packers (*de pakkers der haringtonnen met het Rouaanse brandmerk*) gehouden zijn elcke laegh wel te suyveren, de bellen uyt te halen, de Haringh wel te konen ende spoelen, (ende) de peeckel door zeven te reynigen, *Handv. v. Ench.* 228a (a° 1661). De brandtpackers sullen niet vermoghen meerder als elf tonnen Ceulse brandt daeghs te leggen ofte packen ten eynde de selve mede wel gesuyvert ende gekoont magh werden, *ald.* 228b.

konijn, znw. onz.; zie *knijn*.

konijnetakker, znw. m.; zie *knijnetakker*.

koning, znw. m.; zie *keuning*.

koningsbalk, enz., znw.; zie *keuningsbalk*, enz.

konkelen (uitspr. *kònkələ*), zw. ww., intr. *Halfelven, koffie drinken tussen het ontbijt en het middagmaal*. Het konkelen is tegenwoordig hoofdzakelijk nog bij boeren in gebruik. || Toe ik binnen kwam, zatte (*zaten*) ze te konkelen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 6, 361; *Taalgids* 6, 309; BOUMAN 59). Zie over het woord DE JAGER, *Schijnbare Freq.* 58 en *Taal-en Letterb.* 2, 306 vlgg. – Vgl. **konkelpot**, **konkeltijd**, **koffiekonkel**.

konkelpot (uitspr. *kònkəlpot*), znw. m. – 1) *Koffiepot*. Zie **konkelen**. || De konkelpot is temet (*bijna*) leeg.

2) *Waterketel*. || De konkelpot kookt, waar moet de koffie in 'ezet worre (*worden*)?

konkeltijd (uitspr. *kònkeltait*), znw. m. *De tijd waarop men konkelt, koffietijd, half-elf*. Zie **konkelen**. || Komme jollie binnen, 't is konkeltijd.

kont, znw. vr.; zie zegsw. op **kop**, en vgl **bentelkonten**, **bofkonten**. – Zie ook een zegsw. op **kop** en vgl. **sluufkont**.

Koodijk, znw. m. Naam van een water in de ban van Jisp benoorden de Jisper Gangsloot. Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11: “De Coo dyck”. || Een stuck lants leggende over de Koodijk in den banne deses dorps, *Hs T.* 246. f° 29 r° (Jisp a° 1647), prov. archief. – Omtrent de oorsprong van de naam is met zekerheid niets bekend. Koodijk zou echter ontstaan kunnen zijn uit Koogdijk. Van een dijk langs dit water is thans niets meer te bespeuren, doch vergelijk het bij **kaaik** opgemerkte.

AANM. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 en in navolging daarvan op vele latere kaarten vindt men ook de Loodijk bij het Zwet ten onrechte “Codyck” genoemd; zie **Loodijk**.

Koog, znw. vr. Naam van een der Zaanse dorpen, gewoonlijk de Koog, doch in officiële stukken Koog aan de Zaan geheten. || Hij woont op de Koog. Ik gaan nê (*naar*) de Koog. – 't Is 'en Koger (*inwoner van de Koog*). Koger koeketers of zeuroren (*scheldnaam*). Het Koger Bosje (*plantsoen nabij het gemeentehuis*). – De Koog is het jongste der Zaanlandse dorpen. Omstreeks 1550 stonden er nog maar 5 huizen en tijdens de Spaanse troebelen 12; in 1612 vond men er 49 huizen. Zie de verklaringen van oude burenen (a° 1613 en 1617) in *Priv. v. Westz.* 248 en 290. De oudste vermelding van de dorpsnaam is: “Een kamp an Dirick Gheritsz. huys upte Koech”, *Hs T.* 118, f° 4 v° (a° 1561), prov. archief. Vgl. ook *Priv. v. Westz.* 249 (a° 1599): “opte Koogh”. De uitstekende hoek lands buitendijks tegenover de Poel heet Coogh-ven op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. Het is niet bekend, waar de eerste huizen van de Koog hebben gestaan, doch te dier plaatse moet eertijds een koog of indijking zijn geweest. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 1835 op cooch, en de namen van andere polders en dorpen in N.-Holl., b.v. de Koog op Texel, de Koog, een polder onder St. Maarten, de Kogerpolder (in de 15de e. de Koog) bij Akersloot.

Ook aan de Zaan heeft men nog andere kogen gehad; b.v. onder Wormer bezuiden de Schaalsmeer. || Een stuk land in de Koge, *Hs.* (a° 1788), archief v. Wormer. Thans heeft men daar het stuk weiland genaamd de Kogen. – Zie ook de samenst. **Kwattelkoog**, en vgl. **kaag I**.

Koogven, znw. vr.; zie **koog**.

kooi, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. De kooi met gaatjes maken of de kooi lik (*lek*) dienen, zich door schulden of oplichterij ergens onmogelijk maken. || Toe-i deer (*daar*) {p.220}

de kooi mit gaatjes 'emaakt had, is-i verhuisd. – De kooi lek dienen; vgl.: de schipper heeft de kooi lek gevaren, voor: *hij is ontschipperd, uit zijn ambt gezet* (WINSCHOOTEN, *Seeman* 118 en 191). – Bij de papiermakerij. In de verkl. kooitje. *De vakjes waarin de voddenbak is verdeeld*. De sorteerstes gooien de vodden in één der 26 kooitjes van de bak, al naar gelang van de grondstof der vodden (katoen, bloemd (*gebloemd*), pilo, blauw, enz.).

Ook als naam van vele stukken land; meestal in het meerv. en onderscheiden naar de namen der bezitters. – Bij *W.-Zaandam, buitendijks*: De Landen die men de *Koyen* ofte wel de *Vogelkoyen* noemt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 299. Het Hoen (*de bekende vrijbouter*) ... (bindt) de Paerden vast aen 't roeyjacht ... en doet onwilligh die door 't vocht der golven slepen tot

aende Koyen, daer wel eer het eedele bloet van Zaanen, haren vlucht en wiltbraet heeft gevoet, SOETEBOOM, *Bat. Eneas* f° B v°. Deze Kooien behoorden tot het land van de Heer Willem van Zaanden, dat na de moord op Graaf Floris V aan de grafelijkheid werd getrokken. Men zal er eertijds kooien om gevogelte te houden hebben gehad; vgl. ons eendekooi. Verschillende stukken dezer kooien komen voor onder afzonderlijke namen; zie **Breeukooien**, **Imke-kooien**, **Schoogkooien**, **Trapperskooien**. – *Onder Wormer*: Een stuc lants ... gheheten Ermgherden coeyen, GONNET, *Zijlkl.* 32 (a° 1764), prov. archief. Thans kent men er o.a. nog Jan Smits-kooien en Gorters-kooien. – *Onder Jisp*: een stuc lants, ghenampt coeyen van Neeltgen Floeris, *Copie testament* (a° 1515), Zaanl. Oudhk. Een stuc lants ... gelegen inde coeyen inde banne van Jhis, *Hs. T.* 243, f° 90 r° (a° 1627), prov. archief. Een stuck lants genaemt Steemaetjes koyen, leggende op Imkevelts water in den banne deses dorps, *Hs. T.* 246, f° 10 r° (a° 1647), aldaar. Vgl. **Kooiens-water**. – *Op het Kalff*: De Kooien. – De koe opt Kalff, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). De halve Kooje, de Kooye van Gerrit Jut, de Cooye van Jan Louwe, *Custb.* (a° 1741). – *Te Assendelft*: Gerrit Engelsens corte coey; Trijn Pieters, die lange coey ten eynde daer an, *Stoelb. Assend.* f° 35 v° (einde 16de e.). Claes Garrebranden erfgenamen, genaemdt de Koy, Willem Cornelissen Vrouwen mede genaemt de Koy, *Maatb. Assend.* (a° 1625). – *Bij Krommenieërhorn*: Witte koiën, *Hs.* (± a° 1800), archief v. d. polder het Woud. – Ook elders in N.-Holl. komt het woord reeds in de Middeleeuwen als benaming van land voor. || Gherijt van Bachem, III coeyen in Scoutinghe venne tot Helgheloe (*Heiloo*), *Hs. v. Egmond B.*, f° 35 r° (a° 1353). Evenzo is het woord gebruikelijk in Friesl. (EPKEMA 358). – Zie verder **Lepelkooi**, **Muizekooi**, **Richelkooi**, **Rollekooien**.

kooien, zw. ww., intr. Van paarden. *Onmachtig zijn om weer op te staan als zij zijn gaan liggen*. || Dat peerd kooit. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 59). – Vgl. **kooier**.

Kooiens-water, znw. onz. Naam van een water in de ban van Jisp, nabij Spijkerboor, tussen Rijper-vaart en Dobsloot. Het water heet naar de daaraan gelegen kooien; zie **kooi**. || Een stuck lants leggende op Koyens water, *Hs. T.* 246, f° 127 r° (a° 1650), prov. archief.

kooier, znw. m. *Een paard dat het gebrek heeft van te kooien*. Zie **kooien**. || 't Is 'en kooier.

kooipijpje, znw. onz. *De laatste pijp die men rookt vóór het te kooi (naar bed) gaan*. || Ik zel me kooipijpie in de brand steken.

kool, znw.; zie een zegsw. op **smid** en vgl de samenst. **apekool**, **poepekool**, **schitkool**.

koolbakker, znw. m. *Iemand die anderen gaarne voor de gek houdt*. – Zo ook elders in Holl. Vgl. Ned. iemand een kool stoven, een poets bakken.

koolter, znw. m. Scheldnaam voor de inwoners van Oostzaan. Daarnaast vroeger ook

koolhaan. Thans hoort men meer: Oostzaner **koolpikker**. || 't Oostzaner Wapen plagt eertijds (so men segt) een Buyssekool (*kabuiskool*) te wesen, so 't schijnt ontsprongen uyt de menigvuldigheyd der Kolen, die men aldaer placht te telen en te eten, so dat se de name voerden van Kool-hanen en Kool-eters, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 48.

koolhaan, znw. m.; zie **koolter**.

koolpikker, znw. m.; zie **koolter**.

koolrijp, znw. vr. *Koolrups*. Zie **rijp**.

koolstommel, znw. m.; zie **stommel**.

koolwarmoes, znw. vr.; zie **warmoes**.

koon, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) Bij vissers. *Kieuw*. Een visser spreekt niet van de kieuwen, maar van de konen van een vis. || Haal de konen er uit. – Evenzo reeds in de Middeleeuwen, vgl.: “die snoec ... heeft in zijn rechter koon een beenken na die figure van een cruce”, aangehaald in *Mnl. Wdb.* III. 1838. – Zie **konen**.

2) Bij de molenmakerij. *Het uitsteeksel, de verdikking aan het éne einde der kammen en dollen van een molenwiel*. Men maakt de kammen met 2 of 3 konen, nl. twee over zij en een op de werkzij (*de zijde die het werk doet, waar kammen en dollen elkaar grijpen*). Moet de

kam over twee kanten werken, zoals in een pelmolen, dan maakt men er soms 4 konen aan. De konen dienen voor het afslijten. De kammen worden aan de zijden, die aan slijtage onderhevig zijn, dikker gemaakt, omdat ze dan langer kunnen duren.

3) In papiermolens: aan de roerbak. *Een soort van langwerpige, houten blokjes, die rondom tegen het bos worden gelegd en dienen om dit vast te wiggen.* Zie **bos II**, 1b.

koper, znw. m.; vgl. **prulkoper**, **spekkoper**.

koopman, znw. m. Zegsw. Hij zoekt een koopman; gezegd van een kind, dat op allerlei wijzen iemand zoekt te bewegen met {p.221}

hem te gaan spelen of stoeien. || Ziezo, heb-je 'en koopman 'evonden? Ik weet 'et wel, je zoeke (*zoekt*) 'en koopman. – Koopman heeft in deze uitdr. de bet. van *koper*. Evenzo bij VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 87: “Men mach wel sulcken Coopman kiezen, datmen gheldt en Landt mach verliesen”, en *Groot Hoorns Liede-boek* 2, 116: “Wat in 't Vat blijft sal niet suuren, of ik schoon geen Koopluy krijg; goede Waar die kan wel duren”. In dezelfde zin vindt men het woord ook in het Mnl. (zie *Mnl. Wdb.* III, 1846) en nog in het Wvla. (DE BO). Verder komt het voor in het Mnd. en Mhd., en in het Hgd. o.a. bij GOETHE. – Vgl. **komen**.

koord, znw. m.; vgl. **slagkoord**.

koorts (I) (uitspr. *koors*), znw. vr.; vgl. **remelkoorts**, **rammelkoorts** en **rolkoorts**.

koorts (II) (uitspr. *koors*), znw. De blaas van een haring. De koorts zit langs de kuit of tussen de beide delen van de hom en is bij een strobokking zilverkleurig. – Evenzo in het Stad-Fri.

koot, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) *Gewricht, wervel*. – Uit koot, verzwikt. Vgl. bij KIL.: “leden die uit de kote zijn, luxata membra, articuli loco moti, membra intorta et soluta”. || De arm springt uit koot. Zijn bien is uit koot. – Over koot gaan, zwikken, van de voet. || Hij gaat 'en bietje over koot. – *Ook overdr.*: Pas op, of die stoel gaat over koot. – Zegsw. Ik moet ers weten hoe dat in de koten (soms kotten) zit, ik moet het rechte van die zaak weten.

2) *Hielbeen*, van verschillende dieren. Vgl. **koten**.

kop, znw. Verkl. koppie. Zie de wdbb. – 1) *Hoofd*. Zegsw. Er de kop bij scheuren, de moed niet laten zakken. || Kom, je moete er de kop bij scheuren (*b.v. als iemand het werk wil opgeven, omdat hij moedeloos is daar het niet wil lukken*). – De kop er onder douwen, (een zaak) smoren, in de doofpot stoppen. || Ze hewwe de kop er onder 'edouwd. – 't Is (bij) de papegaai zijn kop of, ter nauwernood, nog juist; vgl. het vroeger gebruikelijke schieten naar de gaai. || Dat is de papegaai de kop of. 't Is bij de papegaai zijn kop of, dat 'et klaar komt. Kruis kop of, as 't niet waar is, mijn hand er op, dat het waar is. – Koppie zegt, dat kontje komt; schertsend van iemand die voorover loopt. – Koppen en oren! waarschuwende uitroep als men iets voor zich uit gooit. – Ik heb gien muizekeutels in me kop, ik zie wel wat er gaande is. – Bij vissers. Geen kop, geen vis, niets. || Er wordt gien kop 'evongen (*gevangen*). Ik heb gien kop. 't Is kop en kont, gezegd van een kort dik mannetje met een groot hoofd. – Hij heeft een kalf in zijn kop, hij is erg dom. – Zie nog een zegsw. op **duivel** en **luis** en vgl. bedelaarskoppie op **bedelaar**. – Vgl. de samenst. **blaarmoorkop**, **bleerkop**, **deenkop**, **donderkop**, **grimmelkop**, **groeskop**, **grofkop**, **holkop**, **mannekop**, **netekop**, **nijtekop**, **stuipekop** en **koppeltjetuimelen**.

2) *Het boven de rand uitstekende gedeelte van de inhoud van een maat of glas*; zowel van droge als van natte zaken. || Een maat met een kop (hetz. als **kopte maat**; zie op **kopt**). Geef me 'en schepel gort, maar mit 'en kop er op. Je moete me glas niet zo vol schenken (*met wijn*), er staat 'en kop op. Het bier schuimt zo, er komt 'en kop op 'et glas. Wil je er de kop afbijten (*het bovenste gedeelte er af drinken*)?

3) *Kom, drinkgerei*. Zie zegsw. op **zin**. – Koppie doen, koffie drinken, tussen ontbijt en middagmaal, en tussen de thee en het avondeten. Synon. **konkelen**. Daar bij het koppie doen vroeger koek en tegenwoordig meestal brood wordt gebruikt, heeft zich allengs ook dit de naam van koppie toegeëigend en spreekt men soms ook van koppie snijden. || Jan, 't is tijd

om koppie te doen. Me dunkt, zait Train, we mochte nou wel deres een koppie doen. 't Is al over zeuvene. As ik thois was, had ik al lang een koppie edeen, *Sch. t. W. 277.* – Vgl. **bruidskopje**, **burenkopje**, **kraamkopje**, **kopjesbroodje**, **kopjeskoek**, **kopjestijd**.

4) *Collecte-schaal*. Thans verouderd. Zie **koploper**.

kopbeitel, znw. m. *Een zware beitel om kepen in ijzer te hakken.*

koperen, bnw. Koperen tonen. Zie op **toon**.

kopje, znw. onz.; zie **kop 3**.

kopjesbroodje (uitspr. *koppiesbroodjə*), znw. onz. *De boterham die des avonds bij het koppiedoën (om 6 uur) wordt genuttigd.* Vgl. **kop 3**. || (*Tot een werkvrouw des avonds vóór zij naar huis gaat:*) Eet je koppiesbroodje maar op en neem je avondbroodje mee na huis.

kopjeskoek (uitspr. *koppieskoek*), znw. m. *De koek die bij het koppie doen wordt genuttigd.* Vgl. **kop 3**.

kopjestijd (uitspr. *koppiestait*), znw. m. *De tijd waarop koppie gedaan wordt, 's morgens om half elf en 's avonds om zes uur.* Zie **kop 3**. || Kom maar op koppiestijd bij ons. Vader, 't is koppiestijd. Na koppiestijd (*'s avonds 6 uur*) eten we niet meer. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 59).

koploper, znw. m. *Een van dorpswege aangesteld persoon, die met de kop (collecteschaal) bij de huizen rondging, om geld voor de armen op te halen.* Meestal werden daartoe jongelui benoemd. In de 18de eeuw komen de koplopers te Wormerveer jaarlijks voor onder de benoemde ambtenaren. Na 1777 veranderde hun naam in schaalder. Het ambt werd afgeschaft in de laatste jaren der 18de eeuw.

kopmes, znw. onz. Bij de houtzagerij. *Een ijzer met tanden, aan een stang, dat gebruikt wordt*

{p.222}

bij het zagen van een plaat of van een aantal delen. Het kopmes wordt dan met de tanden geplaatst op het hout dat men wil zagen en met een stang aan de slee vastgelegd, waardoor het zaaghout tegen de slee wordt aangedrukt en niet heen en weer kan schudden. Zie *Groot Alg. Moonenb. I pl. 32 en 52.*

koppedollen (uitspr. *koppədollə*, met hoofdtoneel op *dol*), zw. ww., trans. *Doodmaken, vermoorden.* || Hij had niemand kwaad 'edaan, en toch hebben ze 'em 'ekoppedold. – Vgl. **dollen II**.

koppel, znw. onz.; zie **windkoppel**.

koppeltjetuimelen, zw. ww., intr. Daarnaast **koppeltjetuimel doen**. *Over het hoofd buitelen.* Synon. **stuteleballen**. || Hij ken zo lekker koppeltjetuimelen. Kom, jongens, wie doet er mee koppeltjetuimel? – Te Krommenie spreekt men van *koppeltje-de-buit (doen)*, in de Wormer van *koppeltjes-duikelen*. Elders in Holl. koppie-duikelen. – Vgl. ook **stortebollen**.

Koprommels-sluis, znw. vr. Naam van een sluis te Assendelft. De sluis is genoemd naar een voormalig eigenaar van het land, waarbij de sluis ligt. In een losrentebrief van 1585 in het archief van Assendelft vindt men de naam van dit land nog in de vorm van “Cop Romboudts-weer”. – Koprommels is vervloeid uit Kop Rombels, Kop Rombolts, d.i. Jacob Romboltsz.

kopschaal, znw. vr. In de houthandel. *De eerste en laatste plank, die van een topse boom wordt afgezaagd.* Van een topse boom heet het smalle bovineind top, de brede voet kop. De eerste planken die van zulk een boom worden afgesneden, de schalen, lopen dus eveneens schuin toe en zijn aan het ene einde veel dikker dan aan het andere. Het eerste afsnijdsel, dat doorgaans veel korter is dan de boom, heeft natuurlijk maar één goed eind, nl. bij de kop, en loopt aan de andere kant in een punt uit. Vandaar de naam **kopschaal**. De volgende langere, maar toch nog geschuinde deel heet schaal. Dan volgen de achterdeel, die nog bles is, en de kantdeel, en eindelijk de gewone delen. Bij dunnere boomstammen worden niet al deze onderscheidingen gemaakt, maar vervallen de kopschalen en achterdelen. – Kopschalen dienen voor brandhout of om ruwe hekken te maken. || Te koop een partij kopschalen.

kopt, bnw. In de uitdr. kopte maat, *een maat waar een kop op staat*. Zie **kop** 2. **Kopt** is een oude vorm, zonder *ge-*, voor gekopt, *van een kop voorzien*. Het tegenovergestelde is streekte maat, *gestreekte, met de streek afgestreken maat*. || Gort wordt verkocht bij de kopte of de streekte maat.

kor, znw. vr. Bij de visserij. Zeker visnet. *Een trechtervormig groot stuk want, dat met lood is verzwaard en achter de schuit aan langs de grond getrokken wordt*. De kor is van zwaar touw gemaakt en wordt op zee gebruikt voor het vangen van kabeljauw, schelvis, schol, tong, enz. – Het woord is ook elders in Holl., Friesl. en Oost-Friesl. gebruikelijk; ook wordt een ander net, voor de oestervangst, aldus genoemd. Vgl. verder *Tijdschr.* 12, 122 vlg. en KOOLMAN 2, 412 op kure.

kordon, znw. onz. In de uitdr. door de kordons, alleen bekend in de vervorming dirkiedons en kurkedons. Zekere straf, die bij verschillende jongensspelen wordt opgelegd aan de “man”, die zijn taak niet heeft kunnen volvoeren. Moet er iemand door de dirkiedons, dan staan de overigen tegenover elkaar op twee rijen geschaard. Het slachtoffer moet zevenmaal daartussen door lopen. De beide uitersten houden een zakdoek vast om de weg te versperren. Achtereenvolgens wordt hij ontvangen *met pinken* (stompen met de pink), *met duimen*, *met platte hand*, *met vuisten*, *met ellebogen*, *met vlooiëpikken* (fijne kneepjes) en *met beddeschudden* (heen en weer gooien). Soms ook moet hij enige malen door de rijen heen, terwijl er met zakdoeken met knopen naar hem geslagen wordt. Dit laatste heet ook sprietlopen. – Het lopen door de kordons is ook elders bekend.

koren (I), znw. onz.; zie een zegsw. op **haan**.

koren (II), zw. ww., intr. *Neiging tot braken hebben*. || Hij koort wel, maar-i geeft niet over. Dat koren is nog benauwder as 'et spuwen zelf. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 60), en naar het schijnt in de 17de e. ook te Amsterdam; vgl. BREDERO, *Klucht v. d. Molenaar* 151: “Hoe liep het mettet meysjen? – Maer die worde seer benaut: het koorden, het spooch, het ontreech haer borsten en het worde hiel blicckjes”. – In het Ned. en Mnl. betekent koren ook *braken, overgeven*; zie de wdbb.

korf, znw. m. Daarnaast zeldzaam **kurf**. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is van de korf in 't mandje. ook: 't is van de korf in de lapzak, *'t is één pot nat, het een komt vrijwel op hetzelfde neer als het ander, de zaak verandert er niets door*. – Zie **hudekorf** en vgl. **korver**, **Korfkamp**, **korfleger**.

Korfkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Dat corffcampgen, *Polderl. Assend. I f° 260 r°* (a° 1600). – Het stuk zal zo genoemd zijn, omdat men er (vis)korven uitzette. Vgl. Legerkamp, Legerakker, enz. op **leger**, en zie **korfleger**.

korfleger, znw. m., soms onz. Bij de visserij. *Een leger* (zie aldaar), *waarin aalkorven worden gelegd of opgehangen, en die dus in het bijzonder dient om aal te vangen*. || We zellen er maar 'en korfleger leggen. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Als naam van een stuk land onder Limmen komt het voor bij GONNET, *Zijlkl.* 323 (a° {p.223}

1531): “een ... campe lants, welcke ... campe hiet die Corflegher”. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 heet een water onder Uitgeest bij den Wijden Busch “Cors Leger”. Ook hier zal men wel moeten lezen: Corfleger.

korpel, **korper**, znw. m., zie **karper**.

korperbeugel, znw. m.; zie **karper**.

korretje, znw. onz.; zie **kortje**.

korrie (uitspr. *kòrrie*, met klemt. op *kòr*), znw. *Een lage houten wagen op vier wielen*; in het bijzonder *de lage houten bak op rolletjes, die op Luilakmorgen* (zaterdag voor Pinkster) *voor dag en dauw door een groot aantal jongens onder groot geschreeuw aan een lang touw wordt voortgetrokken, terwijl er beurtelings één hunner op plaats neemt*. || De jongens lopen weer mit de korrie. Gaan je morgen mee mit de korrie. We hebben mit de korrie na

Assendelft 'eweest. – In de Wormer ook *een lage houten kinderwagen*. || Krui 'em wat in zijn korrie heen en weer. – Aldaar worden de wagentjes, die de kinderen als speelgoed gebruiken, met de verkleinvorm kortje of korretje aangeduid. – In de Beemster wordt korrie gebezigd in de zin van *kruiwagen*, *eenwielde wagen met twee handvatten* (BOUMAN 60). Aan de Zaan is deze bet. onbekend. Een kruiwagen heet daar krood. – Korrie is misschien een oude verkleinvorm van kor; vgl. norrie naast nor. Het woord zal wel samenhangen met Gron. körrewoagen, *onoverdekt rijtuig met vier wielen, waarvan de bak onmiddellijk op het stel rust* (MOLEMA 220). Korriewagen in de zin van *kinderwagen* is in Utrecht gebruikelijk (*Tijdschr.* 12, 122). Dat deze woorden verwant zijn met krood en krodewagen, *kruiwagen*, waarnaast kordewagen en in Brab. korrewagen voorkomen (vgl. *Mnl. Wdb.* III, 2117), is twijfelachtig. In Friesl. is zowel korre als krode in de zin van *kruiwagen* in gebruik. Zie verder *Tijdschr.* 12, 121 vlgg., en vgl. **kor**.

kors, znw. vr.; zie **kers II**.

Korsemis, znw. vr. Te Assendelft gebruikelijke vorm van Kerstmis.

korsjet, znw. onz. *Korset*. || Dat korsjet is te wijd. Twee corsietten, *Hs. invent.* (a° 1796), Zaanl. Oudhk. – Evenzo elders in Holl.; vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 989 (corchet), 1008 (corchetten).

korst (uitspr. *kòrst*), znw. vr. Verkl. korsie. Zie de wdbb. – Zegsw. Daar ken-je je korsies op weken, daar kunt ge vast op aan, maak daar maar staat op. In dezelfde zin zegt men elders zijn boontjes op iets weken leggen (*Ned Wdb.* III, 441). – Vgl. de samenst. **schraapkorstje** en **kantkorst**.

kort (I) (uitspr. *kòrt*), bnw. en bijw. Zegsw. Te kort zetten, van een molen, *in schuine richting zetten, slechts half op de wind zetten, zodat de wind niet recht op de roeden blaast*. Kortbij, *dicht bij*. || We bennen kort bij huis. Hoe korter bij Rome, hoe slechter Christenen. Evenzo elders in Holl. Zie **kortbij**. – Vgl. nog een zegsw. op **elleboog**.

kort (II) (uitspr. *kòrt*), znw. onz. *Haksel, afval en ander kort veevoeder*. Het woord wordt door VAN DALE als gewestelijk opgegeven. Vgl. ook **kortvoer**.

kortbij (met klemt. op *bij*), bijw. *Dichtbij*. || Het is kortbij. Hij woont kortbij. – Zie **kort I**.

korteling (uitspr. *kòrtəling*), znw. onz. *Een grove soort van zemelen*. – Vgl. Ned. kort, onz., *gebuid meel, dat tussen de tweede soort van bloem en zemelen in staat* (VAN DALE). *Mnl. cortmeel* (*Mnl. Wdb.* III, 1956).

korten, zw. ww., trans.; zie zegsw. op **hort**.

kortje (uitspr. *kòrtjə*), znw. onz. *Daarnaast korretje*. Kinderspeelgoed. *Een klein wagentje, dat de kinderen aan een touw achter zich aan trekken* (de Wormer). || Och, is zijn kortje 'broken? – Zie verder op **korrie**.

kortvoer (uitspr. *kòrtvoer*), znw. onz. *Veevoeder, bestaande uit haksel, aardappelen, erwten, graan, enz.* In tegenstelling met langvoer, d.i. *hooi*. – Zo ook elders in Holl. en Friesl. Vgl. **kort II**.

korver, znw. m. Daarnaast **kurver**. *Korfmaker*. Thans verouderd, maar nog bekend als geslachtsnaam CORVER en KURVER. In de 17de e. werden sommige personen nu eens Corver of Kurver, dan weer Corff genoemd. Ook KORFF bestaat nog als geslachtsnaam. – De vorm kurfmaker vindt men in *Journ. Caeskoper*, 24 jan. 1718.

Ook als naam van enige bij elkaar gelegen stukjes land in de Kalverpolder. || De Korvers, *Polderl. Oostz.* I (17de e.)

kosp, znw. vr. zie **kesp**.

kost, znw. m. Luie-wijvenkost, *schertsende benaming voor troet* (zie aldaar). Zie zegsw. op *eten*, en vgl. **kust**.

kostelijk, bnw. Zegsw. Het zontje is vandaag zo kostelijk, *de zon laat zich haast niet zien*.

Kosterland, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. || Maerten Maersen, tcosterlandt, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Het land zal eertijds aan de kosterij van Assendelft hebben behoord. Vgl. **Kappelarij** en **papeland**.

Kostershem, znw. m. Naam van land onder Assendelft, tussen Vliet- en Bloksloot. || Jan Claesen Ryael, costershem; Jan Claesen Ryael, ½ madt in costershem beslooten; Symon Joosten cleyn (groot) costershem, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Misschien behoorde dit land eertijds aan de kosterij; vgl. **Kosterland**. Het kan echter ook eigendom zijn geweest van iemand, die Coster heette; vgl. “tMaetge van Lijs Costers” (in het Vroonweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

kot (I), znw. vr. zie **koot**.

kot (II), znw. onz. Zie de wdbb. – 1) *De ruimte onder in de bedstede, die somtijds tot slaap- {p.224}*

plaats voor kinderen is ingericht. || De kinderen slapen in 'et kot.

2) Bij vissers. *De slaappleats aan boord.* || Kruip maar in je kotje.

3) In houtzaagmolens. *De ruimte onder de molen, waarin het zaagsel neervalt.* Vgl. **krook**, *Molenb.* 127. || Het kot bulen (*leegmaken*). Het zaagsel moet uit het kot, anders zou, wanneer er 4 of 5 balken tegelijk gezaagd worden, het zaagsel te veel ophopen. De jongen haalt dan zaagsel weg met een lange schop, *Arbeidsenquête* (a° 1891), 675. – Vgl. **kotbalk**, **kotjongen**.

4) In pelmolens. *De ruimte rondom de maalstenen.* Zie *Groot Volk. Molenb.* II, pl. 8. – Vgl. **kotbalk**.

kotbalk, znw. m. – 1) In een houtzaagmolen (*paltrok*). *Naam der beide balken aan weerskanten van het kot.* De kotbalken ondersteunen de stijlen van de molen en lopen evenwijdig met de keuningsbalk. Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 27; *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4-6; HARTE, *Molenb.*, pl. 20 l en 23 e.

2) In een pelmolen. *De balken aan weerskanten langs de maalstenen.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 8.

koten, zw. ww., intr. – 1) Jongensspel. *Met een paarde- of koeiekoot naar een rij knikkers werpen.* Synon. **klaauwen**, van **klaauw**, *koot*; zie aldaar. Iedere speler heeft een met gesmolten lood volgegooten koot en werpt op zijn beurt. De weggemikte knikkers zijn voor de werper. Daarbij wordt door de omstanders gewed: Raak of stoof en raak of schijjt. De koot valt stoof als hij staat, d.i. als de rug, de kromming, boven ligt. Valt de holte boven of ligt de koot op zijde, dan heet dit schijjt. Soms wedden de jongens, als de knikkers op zijn, om de koot zelf. Het spel is thans bijna geheel in onbruik. – Vgl. BREDERO, *Spa. Brab.* 285: Aauwe (*scheldnaam van de hondeslager*) wille wy t'samen klaauwen? Ick ra stoof, Aauwe schijjt, Aauwen is zijn klaauwen quijt. – Zie verder over stoof en schijjt: *Taal en Letteren* 3, 47 vlg. en 138 vlgg.

2) Meisjesspel. *Bikkelen met schaapskootjes*, of met daarop gelijkende loden of benen bikkels, die tijdens het opspringen van een stuiter of bal moeten omgekeerd of opgenomen worden. De vier zijden der koot dragen verschillende namen. Naar de volgorde der standen, waarin de koot geplaatst moet worden, zijn deze: put of putter (*de holte van de koot*), rug of rugger (*de daartegenover liggende gladde, gebogen kant*), ster (*de zijkant, waarin een klein gat of een kras is gemaakt, en die ook naar de vorm essie, d.i. kleine s, wordt genoemd*) en staander of staanderd (*de gladde zijkant*).

kotjongen, znw. m. *De laagste knecht op een houtzaagmolen, de jongen die het zaagsel uit het kot ruimt.* Zie **kot** 3.

kou, znw. vr.; zie **koud** II.

koud (I), bnw. Zie de wdbb. – Zo koud als een rooie-koolsblad, *zo koud als een botje, zeer koud.* || Ik ben zo koud als 'en rooie-koolsblad. – Zegsw. Zo koud als 'en kikkerkontje op 'en koolblad, *zeer koud.* – Zo koud als 'en botje, hetzelfde. Ook bij oudere Holl. schrijvers (*Ned. Wdb.* III, 678) en nog gewestelijk, b.v. in Overijssel. – Zie nog een zegsw. op **bijbel** en vgl.

kouwe vrijer op vrijer. – Familie van de koude kant, aangetrouwde familie; ook wel familie van familie. || We bennen neven, maar 't is van de kouwe kant. Zo ook kouwe oom, aangetrouwde oom. || (Worden) tot voogden gestelt over 't kint van Aegte Gorters ... den personen van Josep Cornelis Gorter, oom, en de Claes Nannincksz. op Wormerveer, kouwe oom van 's moeders zijde, *Hs.* (a° 1689), archief v. Krommenie, Jacob Jansz. Ham en Pieter Pietersz. ... beyde kou oomen van 's moeders zijde, *Hs.* (a° 1693), aldaar. Evenzo spreekt men in Friesl. van kouwe ooms en kouwe swagers (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 266). – Een kouwe bakker, *een broodslijter die vent met door anderen gebakken brood*. Ook elders bekend (*Ned. Wdb.* II, 890). – Een kouwe ree, zie op *ree II*. – Vgl. *koud II*, *kouwelijk*, *kouwegatjes-voelderij*, *verkouwenis*.

koud (II), znw. vr. Afgekort uit koude. Daarnaast ook de samengetr. vorm **kou**. || Wat 'en koud. Wat doen-je ok in de koud (overdr. *waarom stelt ge u nodeloos aan iets onaangenaams bloot*)? De kou gaat je na (*de koude grijpt je aan*, 't is vinnig koud). Kou inschepen; zie op *inschepen*.

Koudehorn, znw. m. Naam van een eertijds in het IJ vooruitspringende hoek lands aan het Zuideind van Oostzaan, tegenover Amsterdam. Vgl. *horn*. || De Kouwe-Horn, LAMS 707 (a° 1627). De Couhorn, *ald.* 714 (a° 1635). – Een doorbraak bij de Koudehorn heet de Koudehornsbraak en wordt o.a. vermeld bij LAMS 713 vlg. Vlg. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8. – Ook elders vindt men een Koudehorn, b.v. te Haarlem.

kous, znw. vr. Verkl. kousie. Zie de wdbb. – Zegsw. Ruk maar uit met je zijden kousen, *ga weg, ik wil niets van je weten*. Evenzo in de Beemster: Kros op met uwe zijden kousen (BOUMAN 77). – Bij vissers. Hij is kous, *hij heeft niets gevangen, komt met een lege schuit terug*. Vgl. *Ned. met de kous op de kop terug komen*.

Kouseband, znw. m. Naam van land onder Assendelft. Zo geheten naar een vroegere bezitter, die Couseband heette. Het geslacht COUSEBAND te Haarlem komt in de 16de e. herhaaldelijk met betrekking tot Assendelft voor. || Dat cousebantgen, *Polderl. Assend. I f°* 260 r° (a° 1600). Roelof Engelsz.,

{p.225}

de kousebanden, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

kouw, znw. (?) In de uitdr. er waait een flinke kouw wind, *er waait een harde koelt, een flinke bries*. – Vgl. *stakkouwer*.

kouwegatjes-voelderij, znw. vr. In de zegsw. Dat's maar kouwegatjes-voelderij, *dat is maar gezanik, kinderachtigheid*. – Vgl. *gatje-voel doen*.

kouwelijk, bnw. *Koud, koudachtig*. Hgd. *Kältlich*. || Het begint nou toch wat kouwelijk (*flink koud*) te worre (*worden*). 't Is kouwelijk; ik loof, dat 'et vriest. – Evenzo elders in N.-Holl. De gewone bet. van kouwelijk is *gevoelig voor koude* (VAN DALE).

kouwer, znw. m.; zie *kauwer*.

kovelend, znw. onz. Thans verouderde vorm van *keuvelend*; zie aldaar. || Dat covelent salmen becleden met wagenschot, met een windtdeur aende slinckerhant om uyt ende in te komen, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

kraag, znw. m. Zie de wdbb. – Aan molens. *Een cirkelvormig houten bord rondom de hals van de molenas, waarvan het onderste gedeelte vóór aan de kap zichtbaar is, doch het bovenste door het poddehok wordt bedekt*. Vgl. *bab*.

kraaiebek, znw. m. Zie de wdbb. – Bij houtzagerijen. *Een ijzeren werktuig van omstreeks 15 cm lengte, met aan beide uiteinden een kromming met een inkeping, die gelijk op een kraaiebek, en dienende om de tanden der zagen in de vereiste richting te knippen*.

kraaien, zw. ww.; vgl. *verkraaien*.

kraakhaspel, znw. m. In de uitdr. 't Is een kraakhaspel, *hij (zij) is ziekelijk, bijna altijd scheelt hem (haar) wat*; van personen en vee (Assendelft). – Een kraakhaspel is eigenlijk een *krakende, zwakke haspel*. Vgl. de *Ned. uitdr. krakende wagens* voor *ziekelijske personen*.

kraakschoon, bnw. *Kraakzindelijk*. || 't Is 'er kraakschoon in huis. – Vgl. VERDAM, *Gesch. d. Ned. Taal* 159.

kraal, znw. vr. Zie de wdbb. – In het meerv. kralen ook voor *amandelen*, *de klieren bij de keel*. || Me kralen ben 'ezwollen. – Vooral in de zegsw. *ik ben vol tot an me kralen*, *ik ben zo vol dat ik niet meer eten kan*. De benaming kralen berust evenals die van amandelen op de vorm dezer klieren.

kraam, znw. vr. Zegsw. Dat kan (*of daar kan men mee*) voor de kramen om (*of langs*), *daar kan men mee voor de dag komen*, *men behoeft er zich niet voor te schamen*. || Nou, die hoeft ok niet met zen vrouw verlegen te wezen; die ken er mee voor de kramen om. Ja, kind, ... ik (*een vrouw*) ben groos op me nuwe jas. En niet alleen dat ik van bovene mooi ben, ik durf ook wel met me ondergoed veur de krame langs. *Sch. t. W.* 277. – Zo ook bij andere Holl. schrijvers; b.v. WOLFF en DEKEN, *Economische liedjes* 2, 180: Je meugt wel veur de kraamen om, met zo een flinkze Tas (*meid*). Vgl. BOLLEBUIJSJESKRAAM, *loertkraam*. **kraamkopje** (uitspr. *kraamkoppie*), znw. onz. *Koffiebezoek bij een buurvrouw, enige dagen na haar bevalling*. Vgl. *kop* 3.

kraan, znw. vr.; vgl. *steenkraan*.

kraanlijntje, znw. onz.; zie *kralijn*.

krab (uitspr. *krap*), znw. vr. Meerv. krabben; verkl. krappie. – 1) *Boekslot, kram*. || Ik heb gouwe krabben an me kerkboek. – Evenzo krap, meerv. krappen.

2) Aan sommige molenraderen (*krabbelraderen*; zie aldaar). *Schuine tanden, waarin een haak* (krabbelaar, krabbelijzer) *grijpt, die daardoor het rad telkens een schreef verder doet rondwentelen*. – In een oliemolen bevinden zich 50 krabben aan het schelrad. Bij iedere slag van de haai (*hei*) grijpt de krabbelaar een krappie verder. Bij de 50ste slag verschrikt (*verspringt*) de tuimelaar en brengt de schel in beweging, die de blokmaalter waarschuwt, dat de loshaai in werking gebracht moet worden, omdat de koeken het vereiste aantal slagen hebben gehad. – Overdr. is een krappie ook een *kleinigheid, een weinig*. Vgl. *krik* II. || Je moeten 'em nog 'en krappie geven, hij is nog 'en paar minuten na (*van een klok, die gelijk gezet wordt*). Die jas is 'en krappie te lang. Maak 'et lijf (*van de japon*) nog 'en krappie nauwer. Gaan 'en krappie verder staan. – Vgl. *krapstok*.

Krab, krap, hangt ongetwijfeld samen met Mnd. *krappe, haak, klauw*, Oost-Fri. krappe, *ijsspoor*, Ohd. *chrâpf*, *haak, klem, klauw*. Vgl. verder FRANCK op krap.

krabbedaaien, zw. ww. trans. Hetz. als *krabbedieven*; zie aldaar. Ook aan de Zaan gebruikelijk. || Ze kon gien cent krabbedaaien, of ze morken (*merkten*) 'et.

krabbedieven, zw. ww. trans. *Wegkapen*; meestal niet in ongunstige zin gebruikt. || Ik heb 'en stuk koek 'ekrabbedieft. Pas op, je magge niet krabbedieven. – Het woord is ook elders in Holl. en in Utrecht gebruikelijk. In de schrijftaal vindt men het b.v. bij VAN LENNEP, *Acad. Idyllen* (ed. 1836), 137: "Gy hebt uit Béranger dit lied gekrabbedieft". – Krabbedieven is samengesteld uit *krabben, bijvorm van grabben, *grijpen* (vgl. *Ned. Wdb.* V, 531 op grabben, FRANCK 505 op krabbelen), en dieven, *stelen*. – Vgl. ook Stad-Fri. krabbedaaien, *ontfutselen* (*O. Volkst.* 2, 181).

krabbelaar, znw. m. In oliemolens, meelmolens, houtzaagmolens, enz. *Een ijzeren haak, die in de krabben van een krabbelrad grijpt en dit daardoor telkens een eind verder doet omwentelen*. Synon, **krabbelijzer**. – Vgl. *krabbelen*.

krabbelarm, znw. m. In een houtzaagmolen. *De beide stokken aan de krabbelaars, die dienen*

{p.226}

om het krabbelen te schorten. De krabbelarmen heetten vroeger ook **krabbelstokken**; zie *Groot Volk. Moolenb.* I, bl. 1a. Elders dragen zij de naam van palstokken (*Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 51; HARTE, *Moolenb.* 27a).

Krabbelbuurt, znw. vr. Naam van een buurt te Westzaan. De oudste vermelding is van a° 1564, doch de benaming is natuurlijk ouder. || Drie maden lants ... binnen den ban van Westzaenen in de crabbelbuyert, *Hs. T.* 118, f° 36 v°, prov. Archief. – De oorsprong van de naam is onbekend. Vgl. echter de krappeldijken en krabbendijken, waarvan elders in N.-Holl. sprake is. || (Wij) hebben denselven dijk (seer) gerampeneert gevonden ... mits dat den selven dijk nyet gehadt en hebben heuren behoorlicke breete ende onder zeer vuytgevallen ende afgespoelt waren ...; waeren daer oick luttel crappeldijcken gemaict ofte begonnen te maicken ende daer palen in stonden ende (*l. en*) waeren in gheenre manieren gevolt noch gevonden (*l. gebonden*) alsoet behoorde (*ordonnantie van Geestmerambacht*, a° 1518), *O. Vad. R., Versl. en Meded.* II, 329. Die van Harinckhuysen (sullen) huer crabbendijck hoogen up twee voeten kley hoich, *ald.* 240. Item dat men toecommende jair ... sal beginnen te maicken ende volmaicken een crabbendijck van Crabbendam off tot Kolhoiren toe, onder breedte wesende acht voeten en boven zes blijvende, wesende vier voeten onder teleywerck met goet dijkwerck gemest; wel verstaende dat indien yemant zijn dijk bepaelen wil, die sal dat doende dairmede volstaen ende nyet gehouden wesen een crabbendijck te maicken, *ald.* 241. – Vgl. verder **krabbenhoofd**.

krabbelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook *voortdurend grijpen*, van de krabbelijzers in de tanden van het krabbelrad. || Het krabbelen schorten. – Zie **krabbelaar**, **krabbelarm**, **krabbelijzer**, **krabbelrad**, **krabbelstok**.

krabbelijzer, znw. onz. In een houtzaagmolen. Hetz. als **krabbelaar**; zie aldaar. Thans minder gebruikelijk.

krabbelrad, znw. onz. In verschillende molens. *Een rad met schuine tanden, waarin een haak grijpt, die daardoor het rad telkens een tand verder doet omwentelen.* Als benaming voor het rad, dat de slee in een houtzaagmolen voortschuift, is het woord algemeen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. I en III, pl. 8 en 10; KROOK, *Moolenb.* 127; KUYPER, *Technol.* 1, 680. – Verder vindt men een krabbelrad in een meelmolen, enz. || De arem (*arm*) van t'krabbelrad wart (*werd*) een stik (*stuk*) van omtrent 2 voet uytgenome, *Journ. Hoogetoom*, 2 Juni 1725. – Zeker krabbelrad in een oliemolen heet schelrad. – Vgl. verder **krabbelen**.

krabbelstok, znw. m. In een houtzaagmolen. Hetz. als **krabbelarm**; zie aldaar.

krabben, zw. ww., vgl. **opkrabben**.

krabbenhoofd, znw. onz. Zeker soort van waterkering. *Een zeewering van palen, op enige afstand van het land in het water geslagen langs zwakke gedeelten van een dijk of op punten die veel van de aanslag te lijden hebben.* Afbeeldingen van zulke krabbenhoofden vindt men in het *Hs. kaartboek v. Oostzaanden* door LEUPENIUS (a° 1639), Zaanl. Oudhk. Het woord is thans ongebruikelijk. – Een dezer hoofden, nl. het Krabbenhoofd bij de Oostzaner Overtoom, wordt vermeld bij LAMS 730 (a° 1650); “Het Krabbenhoofd ofte Hooft daer de schuyten gemeenlijck 't zeyl maecken”. Uit deze plaats zou men opmaken dat het woord in de 17de e. opgevat werd als een samenstelling met krab, krabschuit. Vgl. KIL. “krabschuyte, *Holl. j. kaghe*”, en SOETEBOOM, *S. Arc.* 223, 558 en 639, HOOFT, *Ned. Hist.* 310 en 335, LAMS 150, waar het woord ook voorkomt. Deze opvatting is echter onjuist. Krabbenhoofd behoort bij de op Krabbelbuurt vermelde benamingen Krabbendam, en krabbendijk. Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7, waar zeker ingebrooken gat bij Edam “Crap Hooffs Braeck” heet.

krabbescheren, zw. ww., intr. *Scheren, baardschrappen*. || Kom, nou gaan ik nê de scheerder om me te lêten krabbescheren. – Samenstelling van krabben en scheren.

kracht, znw.; zie **krag I**, 1.

kraf, znw. vr. Verkl. kraffie. *Karaf*. || De kraf is leeg. Een kraffie met bitter.

krag (I), znw. – 1) *Een kaai, een rand modder, waarmede een stuk land omgeven wordt om het tegen hoog water te beveiligen.* In dezelfde zin ook wel **kracht**. || Ze maken der 'en krag. Een poldertje met 'en kracht er om. – Krag zetten, *een krag maken*. || We gane (*gaan*) krag

zetten. Ze ben an 't krag zetten. – Evenzo zijn krag en kracht in Waterland gebruikelijk. – Vgl. **kraggen**.

2) *Een wal van riet om een stuk land.* Zie **rietkrag**. || 't Land leit wel erg op de anslag van 't water, maar der is 'en krag van riet om. Het is verboden ... rietkraggen te versmallen of weg te nemen en riet te snijden uit de voorliggende kraggen vóór den eersten Maart van het jaar, volgende op dat waarin het riet gegroeid is. *Keur v. d. polder Assendelft* (a° 1894). – In Overijsel noemt men de *drijvende eilandjes van samengewassen waterplanten* in stilstaand of stromend water kraggen (VAN HALL, *Landh. Flora* 216).

3) In het meerv. kraggen. *Smalle, door water omgeven strokenland*. Als naam van verschillende stukken land te Assendelft, in Buitenhuizen aan de dijk en vroeger ten behoeve daarvan afgespit. Door die dijkputten liggen zij aan stroken en flarden. || Een stuccke lants geaemt Cop van Dijck'en craeghen, *Hs. U. 20, f° 5 v°* (a° 1581), prov. archief. Een {p.227}

stuccke lants ... int zuytendt van Assendelft, belendt Jaep Snuygen craggen aende noorwest zijde, *ald., f° 104 v°* (a° 1584). Die craggen, *Polderl. Assend. I f° 12 r°*. Die craggen van Kees Naemmen, *ald. f° 13 r°*. Die halve craggen vande monnicken, *ald., f° 21 r°* (a° 1599).

4) *Diggels, gescheurd en gebroken aardewerk dat geen dienst meer kan doen.* || Die pot is 'en krag. Doen (*doe*) die kraggen maar weg. – Ook van een *afgeleefd persoon*. || 't Is 'en krag. – Vgl. **krag II** en **kraggoed**.

krag (II), bnw. Van aardewerk. *Defect, gescheurd of gebroken*. || Dat bord is krag. 't Is gien wonder, dat je 'et goeiekoop 'kregen hewwe (*hebt*), 't is ook krag. – Zie **krag I** en vgl. **kraggoed**.

kraggen, zw. ww., intr. *Een krag of kaai maken*. Zie **krag I**, 1. || Ze benne deer (*daar*) an 't kraggen. – Ook wel **modderen**, *modder uit de sloot opbaggeren en achter een krag op het land neerleggen om het later over het land te verspreiden* (de Wormer). – Kraggen is ook in Waterland gebruikelijk; vgl. Bouman 60. – Zie **afkraggen**.

kraggoed, znw. onz. *Gescheurd en gebroken aardewerk, diggels*. Zie **krag**. || Te koop een grote partij puin en een dito kraggoed.

krakelbeen, znw. onz. Ook **krakelbien**. *Kraakbeen*. || Wat zit er 'en krakelbeen in dat vlees. Leg dat krakelbientje maar op de kant van je bord. – Vgl. het synon. knorspelbeen bij Kil. naast knorspbeen.

krakeling, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Wel heb ik van me leven nog krommer 'eeten as krakelingen! als uitroep van verwondering.

krakepit, znw. vr. – 1) *Een pit die gekraakt kan worden*, van noten, amandelen, kersen, pruimen, enz. – Vooral in de uitdr. 't is een optocht (of oploop) van krakepitten (ook wel van karsepitten), schertsend van een aantal personen, die achter elkaar aan lopen. Men gebruikt de uitdrukking, als die onwillekeurige optocht een komische indruk maakt, of wanneer de deelnemers kleine kinderen zijn. || Wat 'en oploop van krakepitten (*van een troep kleine kinderen*). – Krakepit is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk; vgl. TER GOUW, *Volksvermaken* 78: “De Amsterdamsche burgerlui van dien tijd (*begin der 19de e.*) namen, als ze naar de komedie gingen, een flesch wijn met een eijerdopje ... en een zak “krakepitten”, 't zij noten of amandelen, en niet zelden ook eenige koekjes en broodjes meê.”

2) *Pittekraker, een tang met twee scherpe punten waarmede men pitten (noten, enz.) kraakt en kandij-klontjes knipt*. Thans ongebruikelijk.

kralen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Bij schippers ook van het *opstijgen van luchtblaasjes in het water*. || As 'et water kraalt, komt er noordenwind.

kraletouwte, znw. onz. *Het touwtje met een (blauwe) kraal aan de klink der deuren van burgerwoningen*.

kralijn, znw. vr. Ook in verkl. **kralijntje**. Daarnaast **kraanlijntje**. Op een binnenvaartuig. *Een touw om het kluijfhout op te halen*. Kralijntjes dienen ook voor het hijsen van

seinvlaggen. – In Friesl. noemt men aldus het touw, waarmede de giek of spriet wordt opgehaald en dat aan de Zaan de staande dirk heet.

kraling, znw. vr. *Een versiering aan zolderbalken, bestaande in een bolvormige afschaving der scherpe kanten.* Dit geschiedt door middel van de kraalschaaf, die een holronde, boogvormige snede heeft; vgl. KUYPER, *Technol.* 1, 740. || Vorf (*verf*) 'et zolder groen en de kraling an de balken wat lichter.

krambout, znw. m. Meerv. krambouts en krambouten. *IJzeren bout met een kram of oog van boven.* || Kram- of oogbouts, *Biljet* (18de e.), Zaanl. Oudhk. (in de stijlen bij de stelling van de molen moeten zijn) goede sterke krambouten om de roeden stilstaande daaraan vast te maken en te tooyen, *Brandcontract* (19de e.), aldaar.

kramdenap, bnw. Daarnaast **kramdenappig**, **krammenappig** en **krammenak**,

krammenakkig. *Zwak, teer, wrak*; eigenlijk *zo breekbaar als een (ge)kramde nap*. || Dat koppie is wat kramdenap. Pas op, die stoel is kramdenappig. Ik moet elke dag 'en endje lopen (*wandelen*), want ik ben tegenswoordig wat krammenak (*zwak van gezondheid*). Je kenne (*kunt*) wel zien, dat ze ziek 'eweest heb, ze loopt zo krammenakkig (*onzeker, wankelend*).

Kranenbroek. Naam van een aantal bij elkaar gelegen stukken land onder Assendelft, buitendijks. "Craenenbrouck" wordt het eerst vermeld in de oudste polderlegger (*Polderl. Assend. I f° 13 v°*), doch is wel ouder. Wellicht is het land genoemd naar een voormalig bezitter, die behoorde tot het in de Middeleeuwen welbekende Holl. geslacht

KRANENBROEK. Daar het buitendijkse land nesland is, zal ook Kranenbroek wel nes zijn geweest en geen broekland.

krank, bnw. *Onsterk, wrak*. || Een krank koppie. Wat 'en kranke stoel. Me jurk (*japon*) wordt zo krank. Pas op, die schaal is wat krank. – Zegsw. 't Is een krank touwtje, 't is *gevaarlijk, twijfelachtig, precaire*. || 't Ken wel goed gaan, maar 't is 'en krank touwtje! De uitdr. luidde vroeger vollediger: 't is een krank touwtje om aan te halen (*áán te trekken*). || (Er wierd) op alles wel gelet, terwijl het vriesent weer was, en den Vyandt met hert en ziel zijne aenslagen altijd daer op en over 't ijs ('t welk men seyt dat het een krank touwtje is om aen te halen, en datter geen balken onderleggen om sich daer op te vertrouwen) voorgenomen hadde, SOETEBOOM, {p.228}

Ned. Schout. 285. Vgl. ook SPIEGHEL (ed. VLAMING), 283: "An een krank touw zalmen zachkens trekken". – Deze bet. van krank was in de Middeleeuwen en 16de e. zeer gewoon; zie *Mnl. Wdb.* en OUDEMANS op krank. Tegenwoordig spreekt men in de algemene taal nog van "een kranke troost, een kranke hoop" (VAN DALE). Zie over de andere opvattingen van het woord de wdbb.

krankjorum (met hoofdtoon op *jo*), bnw. *Bezeten, gek*; niet van werkelijk krankzinnigen, maar van personen, die zonderling handelen. Het woord heeft een minachtende betekenis. || Och, bemoei je niet mit die vent; hij is krankjorum. Ben je krankjorum? – Zie doljorum bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 296a: "delirium, B. *remelinghe, ravenlinghe, doliorum, ghebreck van sinnen, raserye*". Vgl. Ned. krankzinnig naast dolzinnig. In het Fri. is doljorum (uitspr. *dol-jórum*) nog gebruikelijk in de zin van *dommeligheid, soes, sluimering*: "Hy is sa hwat yn 'e doljorum". (HALBERTSMA 705). Vgl. in de lorum op lorum.

krap (I), znw.; zie **krab**.

krap (II), bijw. Zie de wdbb. *Nauw, nauwsluitend, schaars, schraal*. || Dat lijfie is me te krap (*nauw*). 't Zit zo krap (*nauwsluitend*). Me jas wordt te krap, as ik niet oppas scheurt-i nog uit. 't Is wel wat krap. Neem 'et goed niet te krap (*schraal*). Ik zit op 'et ogenblik 'en beetje krap (*schraal in het geld*). Moet 'et mit twee dagen klaar, dat is wel wat krap. 't Is krap an ('t is *ternauwernood*). – Bij schippers. Krap in de wind zeilen, *zeilen met de wind bijna recht tegen*. – Het water staat krap, *het water staat kort, is gevaarlijk*. Vandaar ook **krap water**, te weinig water. || We hadden veul last van krap water. Zy hebben op de gehele reys,

diergelijk van Krap-water en holle Zee noyt gehad (nl. *bij storm*), *Reys na de Oost-Ind.*, 28 v°. – Vgl. **krappig**. Zie ook op **verkrappen**.

krappig, bijw. *Nauw*. Zie **krap II**. || 't Is gien wonder, dat je uit die japon barste (*berst*); toe-i nuw was zat-i je al krappig.

krapstok, znw. m. In molens en pakhuizen. *Een lat met hakkels of klampen, die gebruikt wordt om het dichtvallen van opengezetten slagen* (naar buiten opengslaande luiken in de buitenmuur) *te beletten*. Vgl. **krab**. Vijftig krapstokken, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793)
krasser, znw. m. *Krasijzer, ijzeren weerhaak* aan de looper van een arreslede. – Evenzo in Waterland (BOUMAN 60) en waarschijnlijk ook elders.

krat, znw. onz.; zie **kret**.

krauwel, znw. m. Als naam van verschillende stukken land te Assendelft. Thanks onbekend. || Tcleynste (tgrootste, tmiddelbaerste) crauweltgen, *Stoelb. Assend. f° 3 v°* (einde 16e e.). De Wildeboers crouwel (in Gerrit Duyven-weer); Claes Symonsz. Crabmes crouwel (in Oflaets-weer); Claes Pieter noorder (suyder) crouwel (in Dirck Hannen-weer), *Maatb. Assend. (a° 1634)*. – Omtrent de bet. der benaming is niets met zekerheid bekend.

krebbing, znw. vr. Meerv. krebbings. *Kreb* (krib), *rijdsdam tot bescherming van een dijk*. || Van de oude hoge plating af, noordaan tot de nieuwe crebbing en wier toe (aan den Noorder-Ydijk), *Hs. (a° 1735)*, archief v. Wormerveer. – Evenzo elders in N.-Holl. || Item, dat men ter plaetse daer diepte is, onder de nederste Krebbinge, sal maken noch een Krebbinghe, niet hooger dan twee voeten boven 't Sandt (*Sententie van 't Hondsbosch, a° 1555*), *Handv. v. Ench. 78*. In deeze tydt (a° 1594) was Jelle Adriaansz. Wynsz. Dykgraaf van de vier Noorder-Coggen, heeft aldereerst bedacht en uytgevonden, tot bescherming van de Zeedyck, seekere werken buiten aan de Wierdyck, die men Crebbings noemde, en noch alzo genaaamt werden, die noch huden by de Inwoonders (om haar groote onkosten) zeer wel bekend zyn; de eerste Crebbingh wierde doe geslagen voor de Spanbroekerdyk bewesten de Twiskerbrug, *Chron. v. Medembl. 29*. Weezende daar en boven de zelve Wierdyken 't meerendeel onder tegens de Dyk gestyft ende gesterkt, met sware Crebbing steenen ende eeken paalwerken, *ald. 31*.

krediet, znw. onz.; zie een zegsw. op **doorlopen**.

kreeuw, znw. In de uitdr. dat is een hele kreeuw, gezegd van een zwaar werk. Thans ongebruikelijk. || Hè, hè, dat was 'n hiele kreeuw, hoor! ik ben der loof van. – Zie **kreeuwen**.

kreeuwen, zw. ww. In de uitdr. daar valt (of is) heel wat aan te kreeuwen, *er is heel wat aan te doen* (Zaandijk, Koog). Vgl. **kreeuw**. || Kijk dat kleed ers stukkend is; deer is nog heel wet an te kreeuwen. Zo'n nuwe jurk is ok gien malligheid; deer valt heel wet an te kreeuwen.

kek, znw. vr. Daarnaast soms **krik**. *Kruk*. Zie de wdbb. De Ned. vorm kruk begint thans de dialectische vorm te verdringen. || De kek van de deur. – In molens. *Kruk, krukas*. || Het Juffertje (*de eerste houtzaagmolen*) ... was met twee zagen, de kek stak in 't ende van de groote as en de sleed' wierdt voortgewonden met eenige yseren raderen, SOETEBOOM, *S. Arc. 647*. – In verkl. krekkie, krukje, stoel zonder rugleuning. || Hij zit liefst op 'en krekkie. Evenzo elders in N.-Holl.; vroeger sprak men van kreckstoel. || Vier kreckstoelen, een groete leenstoel, VI sitkussenen, *Hs. v. Egmond D, f° 17 v° (a° 1485)*. – Vgl. **handkrik**.

kreng, znw. m. *Timmermansknoop, een op bijzondere wijze gedraaide knoop in een touw*. Vgl. **kringen**. || Leg er 'en kreng in.

krengelen, zw. ww.; vgl. **bekrengeld**.

{p.229}

krengen, st. ww.; zie **kringen**.

krengeslager, znw. m. *Iemand die niet zelf slacht, maar slecht vlees uitvent tegen lagere prijs dan het vlees van de slagers*.

krent, znw. Zie de wdbb. – Overdr. ook een man die zich met de zaken van zijn vrouw of met de keuken bemoeit. Hetz. als een Jan Krent; zie op **Jan**.

krentebol, znw. m. *Krentebrood*, van verschillende gedaante. De warme krentebollen die op Luilak gegeten worden zijn cirkelvormig en van onderen plat, van boven rond. De gewone krentebollen zijn echter langwerpig, gelijk lange broden. Zie **bol I**, 1. – Een krentebol met een snee is een lang krentebrood, waarin over de lengte een driehoekige snede is gemaakt, die gevuld is met een mengsel van suiker, stroop en kaneel. – Overdr. noemt men de *dubbele negen* (en soms ook de *dubbele zes*) in het domino-spel de krentebol, omdat dit stuk even zwart van de ogen ziet, als een krentebol van de krenten. De *dubbele vier* heet soms de Hoornse krentebol.

krentekakker, znw. m. *Gierigaard* (WEILAND, VAN DALE). – Ook als scheldnaam voor de inwoners van Zaandijk. || Zaandijker krentekakker! – Vgl. het scheldrijmpje: “Op Zaandijk, daar benne ze rijk, daar dragen ze gouwe kappen; maar ’s avens as de vrijers komme, dan benne ’et ouwe lappen”.

krenteplasje (uitspr. *krenteplassie*), znw. onz. *Een soort van kleine, platte, ronde krentebroodjes*. Zie **plas II**. Zij worden gewoonlijk alleen tegen St. Nicolaas gebakken. || Neem maar ’en dubbeltje krenteplassies en ’en schootje stroopbrood.

krenterig, bnw. *Gierig, schriel*. || Hij is altijd zo krenterig. – Als bijw. *Op schriele wijze*. || Wat is dat huis krenterig gebouwd (*zo goedkoop mogelijk*). – Het woord is in deze zin ook elders in Holl. bekend. Vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 311, en zie **krentekakker**.

kret (I), znw, onz. *Krat*. Zie de wdbb. – 1) *Het loshangend achterschot van een boerenwagen* (hooiwagen, Hgd. *Leiterwagen*), *dat neergelaten kan worden*. Gewoonlijk het achterkret genoemd.

2) *De losse zitbank vóór aan een boerenwagen die met ijzeren kettinkjes aan de zijladders of boven aan het voorschot is vastgemaakt*. Meestal echter vormen kret en voorschot één geheel, zodat men het voorschot er tegelijk met het kret uitneemt. Dit kret heet ook wel **voorkret**. Het bovenstel van een wagen bestaat uit voor- en achterkret, zijladders en buik.

kret (II), znw. onz. *Karet, schildpad*. Vandaar **kretten**, bnw., *van schildpad gemaakt*. Thans weinig gebruikelijk. || Een spiegel met een krette lijst, *Invent.* (a° 1813), Zaanl. Oudhk. De Mopsjes waren meestal in fraaije bandjes gebonden. Wij zagen die met fraai bewerkt zilver en schildpad (althier krettebandjes genoemd, van caret), even zo als de spiegels, die met krette-lijsten, waaronder de kleederschuyer met krette of zilverblad hing, in die dagen tot de weelde behoorden, G. VAN ORDEN in *Alg. Konst- en Letterb.* 1846, no. 15, bl. 227.

kreuk, znw. vr.; zie zegsw. op **laken**.

kreukel, znw. m. *Kreuk, vouw*. || Er zit ’en kreukel in ’et papier. Je boezelaar zit vol kreukels. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri. Volgens VAN DALE is het woord gewestelijk.

kreuken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *opvouwen*, van linnengoed. || Help me effies ’et tafellaken kreuken. – Zie **opkreuken**.

kreupel, bnw. Zegsw. Een kreupele lach krijgen, *stuipachtig moeten lachen*. || Toe ik dat hoorde, kreeg ik toch zo’n kreupele lach. – Vgl. in een “*Kluchtig Kreupel-lied, van de Kreupelen die tot Jisp onder handen zyn van de Ledezetter Mr. Cornelis*” (HONIG, *Studiën* 1, 62): “Wat kreeg ik eerst een Kreupels Lach, toen ik hier al die Kreupels zag: Ik dogt in myn verkreupelt Hart, hoe ben ik hier in Kreupels verwart: ’t is hier, na dat ik merk, Kreupels werk”.

kriebel, znw. Als benaming voor *een meisje dat als wulps bekend staat*. Vgl. Ned. kriebelen. || Jij liepe gusterêvend mit Trijn-kriebel.

kriegel-de-kraggel-doen, zeker kinderspel. *Platte steentjes over het water doen scheren*. Zie synon. op **keilen**.

kriek (I), znw. In de uitdr. hij heeft het voor zijn kriek, *hij is ongesteld*; ook *hij is dronken*. || Je hewwen ’et lillik voor je kriek (*van iemand die zwaar verkouden is*). – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 61). Ook bij de 17de-eeuwse Hollanders is de uitdr. te vinden. || De Princes hettet zo geweldig in haer krieck, dattet niet te seggen, wy weten niet of zy levent of

doot is, BREDERO, *St. Ridder* 1923. Och Lief ick ben soo sieck, ick heb pijn in mijn hooft, in mijn rug, in mijn krieck, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 160. Wel hoe ist ..., schort het je in je krieck, of schort het je in je kruyntje? *Floraes Sotte Bollen* 65. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 318, die gist dat kriek een verbloemde uitdr. is voor *achterste*. – Vgl. **kriek II**.

kriek (II), bnw. Alleen in de uitdr. hij is krieck, *hij is krankzinnig, gek, in zijn geestvermogens gekrenkt*. Vgl. **kriek I**.

krieken, onpers., zw. ww. *Dagen, morgen worden*. Nog bij vissers gebruikelijk. || Het kriekt. Het begint te krieken. – In de algemene taal is krieken alleen nog gebruikelijk als znw. in de uitdr. met het krieken van de morgen (*dageraad*). Bij oudere schrijvers komt echter het ww. krieken dikwijls voor; zie KIL. en DE JAGER, *Freq.* 1, 317.

kriel (I), bnw.; zie **kril I**.

kriel (II), znw. *Rugmand, de gevlochten*
{p.230}

vismand, die de visvrouwen op haar rug dragen. || Zo, de kriel op de reg? – Het woord is ook elders gebruikelijk; zie VAN DALE.

kriel (III), znw. onz. Van alles wat klein is in zijn soort: *kleine aardappelen* enz. In deze zin algem. Ned.; zie de wdbb. – Vandaar ook: een kleine kriel, *iemand die klein is*, hetzij een kind of een volwassen persoon. || Wou zo'n kleine kriel ook al meepraten?

kriem, znw. m. In de uitdr. 't is een kriem, *'t is een ellende*. || Dat schoonmaken is 'en kriem (*een last, een hatelijk iets*, voor de mannen). 't Is 'en kriem, dat ze je zo vroeg je bed uithalen. Die baldadigheid teugenswoordig is 'en kriem (*een voortdurende ergernis*). – Kriem is wellicht Fra. crime; doch vgl. **kriemen**.

kriemen, zw. ww. intr. *Jammeren, klagen*. || Dat kriemen geeft toch niet. Ze kriemt altijd. As 'en aâr wat heb, dan houdt-i 'et onder 'em, maar zij zit er altijd over te kriemen. – Kriemen komt in dezelfde zin voor in het Mnl.; zie *Mnl. Wdb.* III, 2094. Tegenwoordig is het ook nog gebruikelijk in het Wvla. (DE BO², 505; SCHUERMANS 291). In de schrijftaal is het woord zeldzaam; DE JAGER, *Freq.* 1, 319 haalt aan uit *N. Hoornse Speelw.* 153: "Een huis vol kriemend steenen". Vgl. verder FRANCK 516 op kriemelen.

Krientje, (*crijengtgen*) znw. onz. Naam van een stuk land onder Jisp. Thans onbekend. || Een stuccke lants genaemt cleyn crijengtgen, gelegen in onse banne van Jhisp tusschen Ravensluys ende Smertcarn, *Hs. T.* 243, f° 3 r° (a° 1625). prov. archief.

kriesje (*uitspr. kriesie*), znw. onz. *Kriezel, kruimeltje, kleinigheid*. Meestal met ontkenning: gien kriesie, *geen zier*. || Krijg ik maar zo'n kriesie (*van koek b.v.*)? 'k Heb nog gien kriesie 'ehad. – Vgl. Ned. gries in dezelfde zin. (*Ned. Wdb.* V, 697) en kriezel, kriezeltje, *kruimel, brokje*, naast griezel, griezeltje (*ald.* V, 709).

kriezen, zw. ww., trans. *Kriebelen, kittelen, licht aanraken*. || Je moete me niet zo kriezen. Ze ken geen kriezen velen. – Vgl. **kriezeltje**.

kriezeltje, znw. onz. *Gekrieuwel, kieteling*, met de wijsvinger in de hand van een kind. Synon. **kiezeltje**. || En een klein klein kriezeltje toe (*slot van een kinderrijm*).

krijgen, st. ww.; vgl. zegsw. op **aars** en **leg**.

krijt, znw. onz.; vgl. **boerekrijt**.

krijter, znw. m. *Iemand wiens ambacht het is krijt te sjouwen*. || Me man is krijter.

krik (I), znw. vr.; zie **krek**.

krik (II), znw. vr. Meestal in verkl. krikkie. *Een kleine stoot of zet, een kleinigheid*. Vgl. **krab** 2. || Hij moet nog 'en krik hebben, dan is-i gelijk (*van een klok die gelijk gezet wordt*). De tafel moet nag 'en krikkie verschoven worre. Nag 'en krikkie meer.

krikkemikken, zw. ww., intr. *Voortdurend heen en weer bewegen, beweeglijk zijn, raggen* (de Wormer). || Wat zit je te krikkemikken, je zitte gien amerij stil. Vgl. Ned. krikkemik, een werktuig voor het ophijsen van zware voorwerpen, en zie **krikkebik**.

kri-kri (met hoofdtoon op het 2de *kri*), bijw. *Net aan, nog juist, ternauwernood*. || Ik was er zo kri-kri mee klaar ('t was er om te doen dat ik er mede gereed was, ik was er juist mee klaar). Dat was ok kri-kri. – Vgl. **kirrie-kirrie**.

kril (I), bnw. en bijw. Daarnaast **kriel**. – 1) *Levenslustig, flink, kras*. || 't Is nog zo'n kril mantje (*van een oude krasse man*). Je moeder is 'en kriel vrouwtje. Ze stapt er nag zo kril overheen. – Vgl. **kril II**.

2) *Kriegel, prikkelbaar, boos*. || Hij is kriel; bij 'et minste wat je zegt stuift-i op. Ze wordt kriel. Vgl. Ned. kriel, *dartel, wulps, uitgelaten* (DE JAGER, *Freq.* 1, 321), bij KIL. "kril, *lascivus, salax, libidinosus, catuliens, petulcus, pruriens*; kril zijn, *lascivere catulari*", Mnl. cril, *fier, prikkelbaar*, Vla. kril, *fris, vrolijk, levenslustig*, Ndd. kril, *vrolijk, levendig*; zie de wdbb.

kril (II), znw. *Levendigheid, flinkheid, opgewektheid*. Synon. **fuut, nor**. – Zie **kril I**. || 't Was 'en zwakke ziel, maar 'er zat kril in.

Krimpen, znw. onz.; zie **Krimpenburg**.

krimpen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Van de wind. *Door het N. naar het W. gaan*. Het tegenovergestelde heet **uitschieten**; zie aldaar. || De wind is an 'et krimpen. De wind was Oost maar-i is 'ekrompen. – Evenzo in Friesl. – Bij zeelieden wordt door krimpen of inkrimpen aangeduid het nadelig worden van de wind met het oog op de reis, en heet het gunstig worden ruimen; zie de wdbb. – Ook in Oost-Friesl. is krimpen en ûtschêten (van de wind) gebruikelijk (KOOLMAN 2, 364). – Vgl. **krimperd** en **opkrimpen**.

Krimpenburg, znw. onz. Naam van een buurt te W.-Zaandam, ook **het Krimp** genoemd. || Crimpenburch, *Polderl. Westz.* IV f° 584 (a° 1649). Het Krimpenburg, *Custb.* (a° 1749). Welck huys (nl. *het Czaar-Peter-huisje*) is staende op Krimpenburgh, zijnde een seer gering huysie ... Aldaer komt loigeeeren een van de grootste souvereynen van Christenrijck, daerom de gebuyren op Krimpenburgh (na dato) seyden: Men moet deze onse plaets nu noemen de Keyzers-graft oft Vorstenburgh, *Journ. Nomen*.

krimperd, znw. m. *Een krimpende wind*. Zie **krimpen**. – Zegsw. een krimperd is een stinker, *als de wind krimpt komt er gewoonlijk regen*. – Ook in Oost-Friesl. zegt men krimperd in de zin van een *teruglopende wind* (KOOLMAN 2, 365).

kringelen, zw. ww., intr. *Dringen om door een dichtopeengepakte mensenmassa heen te* {p.231}

komen, zich door een nauw gat heenwringen. Zie **kringen**. || Mit kringelen ken-je nog wel deur dat gaatje heen. Je moete niet zo kringelen (*dringen*). Ze kringelden om vooran te kommen. 't Was er zo vol, ik kon er schier niet deur kringelen. – Vgl. **gekringel** en **kringelgat**.

kringelgat, znw. onz. *Een nauw gat, waar men door moet kringen*. In sommige nauwe molens noemt men het gat, waardoor men op de kapzoler komt, het kringelgat. – Zie **kringelen**.

kringen, (*krong, 'ekrongen*), st. ww., intr. Daarnaast te Assendelft en Krommenie **krengen**. *Dringen*. || Ze krongen zo, dat me hoed plat gong (*ging*). Wat kringt-i weer. Niet zo krengen. Meester, Jan die krengt zo. Je moete niet zo tussen de mensen deur kringen, aars knoeit je jurk zo. Den 3 Juny is Cornelis Adriaanse zoo gekronge, dat hy een schou van noot ophaalde (*zo door het ijs in het nauw gedreven, beknelde, dat hij een noodsein ophaalde*), dog is gelukkig daaruyt geret en met een lek schip na lant gegaan. *Hs. Brief van een Groenlandsvaarder*. (18de e.) Zaanl. Oudhk. – Ook trans. || Hij is in de sloot 'ekrongen. – Het woord is ook verderop in N.-Holl. in dezelfde zin bekend, b.v. te Andijk, in de vorm krengen (*Navorscher* 21, 532). In W.-Friesl. zegt men ook ergens om krengen, *er om dwingen, zeuren*. – Ook bij vroegere N.-Holl. schrijvers komt het woord meermalen voor. || Sievert Meynertsz seyden, ghy sult al doot wesen al-eer ghy aan 't Heeren Huys komt, die deelen ende kapravens die waeyen van de stapels af, dat ghy u niet wachten noch bergen en

kont. Ende alsoo wy met groote moeyte ende perijckel den Dijck langs krongen, na het Heeren Huys toe, het water soo hoogh was als de kruyn van den Dijck, LEEGHWATER, *Kl. Chron.* 37. 't IJs op de Zuyder zee begon van malkander te barsten, met een heele sterke Noord-Westen wint, waarom het ys met zulken kragt op de Medemblicker Noorderdijk aan quam zetten, en krong met zulken geweld, tegens de palen en wier riem, dat alles kraakten en scheurden daar het ys aan en by quam, *Chron. v. Medembl.* 330. Als dezelve (wierdijken) door water ofte ysgank uitgeslagen of uytgekrongen, ende in Zee geworpen werden, dan wort daar weder van de grond af met ried en wier een nieuw fundament geleid, *ald.* 33. Vgl. verder Fri. kringjen, dringen, drukken (EPKEMA 254), Oost-Fri. krengen, wringen, *moeilijk gaan*, van een molen, sük kringen, *zich krommen van pijn*, Ags. cringan, *in de doodstrijd liggen*, *zich wringen van pijn*. In het Mnl. is cringen, *zich wenden*, *draaien*, weinig gebruikelijk. Vgl. voorts *Tijdschr.* 12, 126 en FRANCK en VAN DALE op krengen. – Zie **bekringen** en **kringelen**.

kringsluis, znw. m. Aan de brandspuit. Nu ongebruikelijke benaming voor de *sputgasten die het terrein van de brand afsluiten*. Thans heten zij brandwachts. || Sakkedreagers pompers, waterscheppers en kringsluyters, *Hs. keur v. Westzanen* (a° 1698), archief v. Wormerveer. – Ook *de persoon die het gezelschap voltallig maakt*. || Waar blijft Dirk? die is altijd kringsluyter. We zitten hier nou mit ze drieën en we willen kaarten: wie wil kringsluiser wezen?

krod, znw. vr. Zekere plant; een onkruid op bouwland, Lat. *Sinapis arvensis*. Het zaad lijkt veel op bruin mosterdzaad, doch de korrel is iets groter. Als er krod in het mosterdzaad zit en dit wordt meegemalen, is de mosterd onbruikbaar. Als er krod door de mosterd gemalen wordt, raakt deze in gisting. De plant heet ook elders in N.-Holl. krod of krodde, en in Gron. krodde, in Friesl. kroade; vgl. VAN HALL, *Landh. Flora* 19.

krode, znw.; zie **krood**.

kroden (*krood*, *gekroden*), st. ww., trans. *Kruien, voortduwen of voorttrekken van een wagen*. Vgl. **krood**. – **Kroden** heeft de sterke vormen van kruien overgenomen. || Wil ik je nag 'en endje kroden? Ze ben an 't zand kroden. Die stienen moeten na de schuur 'ekroden worre. – Ook elders in N.-Holl. || Tgat van Petten na tOoch sach men eerst uytsetten, dat men met carren en croden vant sant soude maken na die hoochte al van ghesette staecken, VALCOOGH, *Chron. v. de Sybe* 73. Als zw. ww. is kroden ook in gebruik in het Stad-Fri. (*Taalgids* 9, 307) en Oost-Fri. (KOOLMAN, 2, 368). Evenzo Fri. kroadjen (EPKEMA 255). Vgl. *Tijdschr.* 12, 121.

kroeg, znw. vr.; vgl. **kattekroeg**.

kroel, bijw. *Dicht op elkaar, gezellig*. Vgl. **kroelen**. || Wat zitten we hier kroel bij mekaar. – Ook van iemand die diep in de kraag van jas of mantel gedoken is, zegt men: je zitte er kroel in.

kroelen, zw. ww., intr. *Dicht tegen elkaar liggen of zitten; ineengedoken in bed liggen sluimeren*. Steeds in onschuldige zin. Ook: *warm liggen*, van spijsen in de maag. || Laten we deres kroelen (*van een moeder, die haar kind aanhaalt*). We moeten mit de kou maar wat dicht bij mekaar kroelen. Ze leggen in bed te kroelen. Kijk, wat kroelen ze lief bij mekaar (*van kleine kinderen*). Och, laat 'er nog wat kroelen (*liggen sluimeren*), ze leit zo lekker. Hè, zo'n bord snirt (*erwtensoepe*) kroelt in de buik! – **Kroelen** is ook verderop in N.- en Z.-Holl bekend en waarschijnlijk ook elders. In Friesl. betekent het bijna *draaien*. Bij HUYGHENS, *Korenbl.* 1, 480 komt het woord voor in de zin van *krioelen*. – Vgl. **kroel** en **gekroel**.

kroes (I), bnw. Zie de wdbb. – Van personen ook: *flink, bij de hand, degelijk*. || 't Is 'en {p.232}

kroes ventje. Jan heb 'en kroes wijf 'etrouwd.

kroes (II), znw. Verkl. kroesie. *Een zakje, gemaakt van een puntig opgerold stuk papier*; ook een *geplakte papieren zak*. || Ik zel 'et maar in 'en kroes doen. Een kroesie peperemuntjes. De

kroes is 'eskeurd en nou is de suiker der uit-elopen. Hij vergaart sigarekroesies. – Het woord zal wel samenhangen met het bnw. kroes, *gekruld, ineengedraaid*.

kroes (III), znw. m. Daarnaast **kroeskorper**. Zekere vis. *Steenkarper*, Lat. *Cyprinus Carassius* (SCHLEGEL, *De Visschen* 104). || We hebben nag al wat kroezen 'evongen. – De benaming kroeskarper, kruiskarper, is ook elders in gebruik.

kroeskorper, znw. m.; zie **kroes III**.

kroet, znw. Ook **rietskroet**. *Zekere kleine wilde eend, die in rietachtige streken verblijf houdt*, Lat. *Anas crecea* (SCHLEGEL, *De Vogels* 211). – Evenzo elders in N.-Holl. – Vgl **kroetei**.

kroetei, znw. onz. *Ei van een kroet*. || 'k Heb 'en paar kroeteieren 'evonden.

kroetig, bnw en bijw. *Fier, trots, vlug*, van een paard (de Wormer). || Een kroetig paard. Wat loopt dat peerd kroetig.

Kroft (I), znw. Als naam van verschillende stukken land. || *Te Assendelft*: De Groote en de Kleine Kroft. – Die croft, *Polderl. Assend.* I f° 40 r° (a° 1599). Pieter Joosten crofgen; Baert Jan Dirck Eevers, de croft genaemt, achter zijn huys; Maerten Maersen de cleyne suyder kroft, Maerten Maersen noorder krofgen, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – *Te Krommenie, in het Noordend*: De Kroft, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 57. – De Kroften, die thans nog bekend zijn, onderscheiden zich niet merkbaar van het omringende weiland. Het is dus niet met zekerheid uit te maken, in welke zin het woord hier bedoeld is. Kroft, krocht, is in N.-Holl. bekend in twee opvattingen, nl. in die van *tussenveld, nog niet uitgegraven stuk land te midden van veenderijen*, en in die van *hoge zandgrond, akker in de duinen*. In de eerste zin vindt men het woord bij BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 10: “Veenen, waar men dagelijks turf uitveent, en het weinige vee op krochten of tusschen velden graast, die nog niet ingestoken zijn, waarop vrij goed hooi groeit.” In de andere bet. is het woord langs de gehele duinkant gebruikelijk, tot in Schagen, Heiloo en Heemskerk toe, alsmede op de eilanden. Vgl. *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 2, 178; WINKLER, *Dialecticon* 2, 70; *Inform.*, Gloss. 664; ALLAN, *Eiland Wieringen* 52; enz. Ook in de Middeleeuwen is het woord zeer gebruikelijk. || Een acker after dien krocht (te Velzen, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 13 v°. Een streng after dien krocht, *ald.*, f° 14 r°. Willaems tune van dien krochte, *ald.*, f° 14 v°. Een streng op den krocht, *ald.*, f° 16 v°. Item twe sticken in den krocht (onder Beverwijk, 13de e.), *ald.*, f° 20 v°. Jan Woutersz. vanden corencroft (te Velzen, a° 1372), *ald.*, f° 40 r°. Van lande op den Croft; van 2 ackers op den Croft; van een acker op den Croft (onder Haarlem, a° 1343), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 227. Een Gheraert Croftekijn (te Haarlem, a° 1343) komt voor *ald.* 228, en een Heynris van Overcrofte (bloedverwant der Heeren van Assendelft) in twee Egmonder oorkonden van 1363 (Rijksarchief). Vgl. verder *Mnl. Wdb.* III, 2113. In de 17de e. vindt men het woord, behalve op de plaatsen bij OUDEMANS 3, 555 vlg., en *Uitlegk. Wdb. op Hooft*, t.a.p., o.a. bij LAMS 471: “dat niemant over de Bollantze Croften ... eenige Melckpaden ofte anders sullen maken; datter niemant sal mogen een Padt maken, ofte gaen over de laege Croft” (Heemskerk, a° 1662), 460: “Willem Mieusz. Croft”, 462: “de ... Beeck gelegen tusschen die Kercken-Croften” (idem, a° 1659). Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 15 en 16 worden verscheidene kroften in de duinen met name aangewezen: de Cnor-Croften (bij Bakkum), het Croffie (onder Egmond), Vlacke Croften, Caeg-Croften, Zee-Croft (onder Wijk aan Zee). In de 17de e. was het woord ook elders in Holl. gebruikelijk; vgl. de plaatsen uit HUYGHENS in *Mnl. Wdb.* t.a.p.

kroft (II), znw. vr. Daarnaast **krocht**. *Een verzameling van oude, onaanzienlijke huisjes*. || De hele kroft most ofbranden, dan kwam er werk. Hij woont op 'et kroffie. – De Kroft is ook de naam van twee geringe buurten te Wormerveer, die ook Krofthuizen worden genoemd. Te Westzaan heet een zeker huis de Kroft, te Zaandijk heeft men de Hondekroft. – Het woord is één met Ned. krocht, *onderaards hol, crypta*; zie FRANCK en *Mnl. Wdb.* op krocht, en vgl. *Tijdschr.* 12, 117 vlg. Te Haarlem en te Deventer draagt een straat de naam van Krocht.

Krofthuizen, zie **kroft II**.

krok, znw. onz. Daarnaast **hooikrok**. Vroeger was ook de vorm **krook** in gebruik, doch deze is thans verouderd. – 1) *Graszaad, het fijne afval van hooi, waaronder het zaad zich bevindt, en dat verzameld wordt om kale plekken grond met gras te bezaaien.* || Zamel 'et krok op. 't Gras is dood, we zellen maar wat hooikrok strooien. Betaelt aen Wits voor krooc saje f 1: 4: 0, betaelt voor krooc aen verscheyde boeren f 2: 15: 0, *Dijkb. Wormer* (a° 1668). – Evenzo gebruikt men krok in de Beemster (BOUMAN 43 en 61). In Vlaand. is krok *afval van graan, slecht vuil graan, waarmee men kiekens en duiven voedert* (SCHUERMANS 299). In N.-Brab. en Gelderl. verstaat men onder krok enkele soorten van *wikken* en *linzen* (VAN HALL, *Landh. Flora* 57 vlgg). In Oost-Friesl. is krôk de naam van de *Raphanus Raphanistrum* (VAN HALL, *t.a.p.* 22; KOOLMAN 2, 370).

{p.233}

2) Overdr. *Fijne sneeuw, sneeuwvlokjes zo fijn als krok* (de Wormer). Vgl. **krokken**. || “'t Sneeuw flink.” “Och, 'et geeft niet; 't is allemaal krok (*het dooit dus toch dadelijk weg.*)” **krokken**, zw. ww., intr. *Fijn sneeuwen* (de Wormer). Zie **krok**. || Kijk, wat begint et te krokken. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 61). Vgl. ook BERKHEY, *Nat. Hist.* 1, 289: “Sometijds is de Sneeuw sterk met fyne hagel gemengd; en zulk een Hagel- en Sneeuw bui kan wel van eenigen duur zyn: dan zegt men dat het Krokt, of Kraaksneeuw; om dat de harde Hagel, met de Sneeuw gemengd, kraakt, als men 'er over gaat.”

krokus, bnw. (?), in de uitdr. hij is krokus, hij is dronken.

krol, znw. vr. *Muts met bonte rand*. || Ik heb 'en krol voor me Suntereklaas 'ekregen. – Evenzo elders in N.-Holl. De krol zal oorspronkelijk wel een muts van astrakan zijn geweest, gelijk die thans nog in sommige vissersplaatsen wordt gedragen, en is dan genoemd naar de kleine krulletjes van dat astrakan. Krol in de zin van *gekruld* komt o.a. voor in *Kantteekening* 50 op het *Hooe-liedt* in de Staten-Bijbel. Zie verder de wdbb. op krul.

Krolleman, znw. m. *De boze watergeest, die in het water zit en de kinderen grijpt, als ze daar te dicht bijkomen.* || Pas op de Krolleman. – Zegsw. Bang wezen voor de Krolleman, *bezorgd zijn voor de gevolgen, bang zijn dat iets onaangename gevolgen zal hebben.* || Ze waar (*was*) zeker bang voor de Krolleman, dat ze 'et niet zeggen dorst. – De Krolleman is ook elders in N.-Holl. bekend (BOUMAN 61; *Navorscher* 9, 123).

krollen, zw. ww.; zie een zegsw. op **vogel**.

krom (uitspr. *kròm*), bnw. Zie de wdbb. – Kromme eieren, *drollen* (*van uitwerpselen*). – Zie een zegsw. op **krakeling**. – Ook in de naam van verschillende kromme landerijen en wateren. || De Krom (stuk land op het Kalf), *Custb.* (a° 1740). De Kromme kamp (idem te Wormer). – De Kromme rif (water onder Wormer); zie **rif**. De Kromme gouw (water te Assendelft); zie **gouw**. De Kromme sloot (water bij W.-Zaandam). || Krommesloot, *Priv. v. Westz.* 426 (a° 1412). – Vgl. ook **Krommenie**.

krombeen, znw.; vgl. **ontkrombienen**.

Krommenie, znw. vr. – 1) Naam van een water, dat het IJ (Wijker-meer) met de Langemeer (Uitgeester-meer) verbond, maar in 1357 door de Nieuwendam werd afgedamd en van het IJ-water afgesloten; vgl. DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 42. Later is ook het noordeinde der Krommenie afgedamd door een dijkje met een sluis; het water daar benoorden heet de Buiten-Krommenie. Men spreekt tegenwoordig zowel van de Krommenie als van de Krommenije. Ook vroeger komen beide vormen naast elkander voor. || Crommenye (a° 1276), DE VRIES, *t.a.p.* 97. Die Crommene (a° 1292), *Oorkb.* II n° 815. Crommenee (a° 1343), *ald.* n° 816. In die Crommenee (a° 1343), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 272, In die Crommene (a° 1344), *ald.* 2, 360. Die Crommenye (a° 1357), LAMS 850 en *Handv. v. Assend.* 25. Die scouwe vanden Nuwendam inder Crummenye, *Oorkonde van a°* 1397, prov. archief. Die Zaandijck, streckende tusschen Zaander-Dam ende die Crommenie (a° 1397), *Priv. v. Westz.* 22. Die Crommenye (a° 1428), GONNET, *Zijlkl.* 42. De Crommenye (a° 1479), *ald.* 220. Die Crommen-ye (a° 1599), *Handv. v. Assend.* 95. Cromme

Ye, *kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. – De oorsprong van de naam is duidelijk. De Kromme-n-ie is zo genoemd naar haar kromming. Ie is de N.-Holl. vorm van ee, *water*, en komt in verschillende samenstellingen voor; vgl. *Nomina Geogr. Neerl.* 1, 65-69, en *Mnl. Wdb.* op ee.

2) Naam van een der Zaanse dorpen. || Onse goede Luyden van Westzaanden ende Crommenie (a° 1346), *Priv. v. Westz.* 1. Dit land is ghegheven ter cappelrie van Crummenie in manieren dat si er haren dijc uyt maken moghen alse sede ende woente is (a° 1355), *Hs. v. Egmond B*, f° 9 v°. Crummenye, *Oorkonde v. 12 Sept. 1375*, Rijksarchief. Onsen Ondersaten van Westzaanden ende van Crommenie (a° 1396), *Priv. v. Westz.* 9. In onsen Ambochte van Westzaanden ende van Crommenie (a° 1397), *ald.* 22. Schodt van West-zaanden, 't Schodt vander Crommenie (a° 1399), *ald.* 40. Crommenie (14de e.), *ald.* 42, 43 e.e. Die buyren van Crummenye (a° 1471), *Handv. v. Assend.* 64. – Het dorp ligt niet onmiddellijk aan de Krommenie. De ban (en de tegenwoordige gemeente) van Krommenie wordt echter in het N.W. door de Krommenie begrensd. – *Scheldnaam*: Krommenieër koeketers (koekvreters). – Krommenieër guiten; zie **guit**.

Krommeniedijk, vroeger Krommenieërdijk. Naam van een buurt onder Krommenie, gebouwd aan de dijk lang de Krommenie en daarnaar genoemd. || Die van Crommenie ende Crommenier-dijck (a° 1449), *Priv. v. Westz.* 64. Een stucke lants gelegen te Crommenierdijck (a° 1497), GONNET, *Zijlkl.* 219. Crommenierdijck (a° 1599), *Priv. v. Westz.* 429. – De naamsvorm Krommeniedijk is niet ouder dan de achttiende eeuw.

Krommenie(ër)horn, znw. m.; zie **horn**.

krood, znw. Op de gewone wijze afgekort uit krode. *Een kruiwagen met één wiel*. || Een krood mit zand. Ze ben bezig de mis (*mest*) mit kroden over 't land te brengen. – Evenzo elders in N.-Holl., ook in de Middeleeuwen. || Soo wie by nachte eenighe Wagens, Karrens, Krooden, Bancken, als andere Goederen, leggende aen de gemeene Straten... buyten {p.234}

ordre verplaetst ofte verkruyt, sal ... verbeuren de somma van xxv guldens, *Handv. v. Ench.* 373 (a° 1646). Ghert Derve van 1 daghen, 12 sc. 4d.; Melys Ysebrants s. van 1 crode, 10 d.; Jacob Aven s. van 1 crode, 9 d. (te Monnikendam, a° 1345), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 71. Vgl. *Mnl. Wdb.* III, 2116. – Krode is ook in het Stad-Fri. bekend. – Zie **kroden**.

krook, znw. onz.; zie **krok**.

kroos (I), znw. onz.; vgl. **sterretjeskroos**.

kroos (II), znw. vr. Hetz. als **kroosblok** en **krozing**; zie aldaar.

kroosblok, znw. onz. Bij de kuiperij. *Een houten blok van bijzondere vorm, met een getand ijzer, waarmede men de krozing in de vatduigen haalt*. Synon. **kroos**. – Vgl. **krozing**.

kroosduiker, znw. vr. Scheldnaam der inwoners van Westzaan. || Wessaner kroosduikers. – Te Westzaan heeft men, zoals overal in de Zaanstreek, vele sloten en dus ook veel kroos.

krophout, znw. onz. Aan een schip. *De krop: een horizontaal liggende kromme balk vooraan langs de steven*.

kroplap, znw. m. Zeker vrouwenkledingstuk. *Een fijne linnen of katoenen lap, die boezem en rug bedekt en tot onderkleed dient*; Fra. *chemisette*. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 61). Bij de vroegere dracht werd de kroplap zichtbaar gedragen en in de vissersplaatsen, waar de kletten in zwang zijn, is dit nog het geval. Vgl. over de kroplap in de 18de eeuw:

BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 615. – Ook een stuk land te Wormerveer heet naar zijn vorm de Kroplap.

kroppen, zw. ww. Zie de wdbb. – Naast de ook elders gewone uitdr. iets niet kunnen kroppen, zegt men ook zonder ontkenning: ik kon 'et wel kroppen (*wel uithouden, wel verduren*).

kros, znw. vr. Daarnaast ook **viskros**. Bij vissers. *Een grote wagen op twee wielen, die door een man getrokken wordt en dient om vis weg te kruien of netten te vervoeren*. – Kros zal wel ontstaan zijn uit karos; vgl. knijn (voor konijn), kraf (voor karaf), enz.

krotolie, znw. vr. *Bezinksel, dik van lijn- of raapolie*. Thans verouderd. || Krotolie ofte Dick van olie, *Placaat der Staten v. Holl.* (a° 1711). – Vgl. het elders gebruikelijke krot, *nat slijk, opgespatte modder* (VAN DALE), Fra. crotte.

krottezaad, znw. onz. Afkeurende benaming voor *zeker soort van slecht lijnzaad van de Zwarte Zee, Ravizon*. De daarvan geslagen lijnkoeken zijn steenhard.

krouw, bijw. Alleen in de uitdr. hij zit er krouw bij, *hij zit er goed, warmpjes bij, hij is rijk*.

krozen, zw. ww., trans. *Het kroos uit de sloot halen*. || De sloot krozen. Der is zoveel kroos in de sloot, er moet nodig 'ekroosd worre (worden). – Vgl. **krozer** en **uitkrozen**.

krozer, znw. vr. *Een soort van hark met verscheidene tanden, waarmede het grove kroos uit de sloten wordt gehaald*. Het fijne, dat de krozer er in laat, wordt er met een teems uit opgeschept. Iedere papiermolen heeft krozers om zijn polder schoon te houden. || Twee kroosers en een teems, *Invt. papiermolen* (a° 1806), Zaanl. Oudhk.

krozing, znw. Kuipersterm. *Kroos, inkrozing, gergel; de inkeping in de vatduigen, waarin de bodem komt te liggen*. De krozing wordt getrokken door middel van kroos (of kroosblok) en men noemt dit de krozing inhalen. Is de krozing te vloek (*ondiep*), zodat deze dieper gemaakt moet worden, dat heet dit de krozing ophalen (*openhalen*). – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Neemt een ton die langhwerpig van fatsoen is ... ende saeght dan de duyghen recht in 't midden door, en neemt dan alle die halve duygen, ende maecktse dan in de wijtte, in 't ronde aen malkander, ende maeckt daer dan een bodem in de selve kroosing, daer de bodem te voren in geweest is, so sullen daer in deselve duygen ... twee gemeten tonnen waters in mogen, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 19. – Vgl. verder KUYPER, *Technol.* 1, 798 en GRIMM, *D. Wtb.* V, 2408 op kröse.

kruias, znw. vr. Aan een molen. *De as waarom het kruirad draait*. – Evenzo elders.

kruid, znw. onz.; vgl. **meesterskruiden**.

kruidvet, znw. onz. *Gekruid vet, varkensreuzel met kruidnagelen of piment en zout door elkaar gesmolten*. Het is tegenwoordig niet goed meer te krijgen. Vroeger werd het op de boterham gesmeerd en bij de aardappelen gebruikt. || Bij onze naaister wiere (*werden*) we meestal getrakteerd op 'en klit (*snee roggebrood*) mit kruidvet. – Op Z.-Beveland is krutvet gebruikelijk in de zin van *varkensvet met stroop* (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 2, 226).

kruien, (*krood, gekroden of gekrooien*), st. ww., trans. Zie de wdbb. *Voortduwen of voorttrekken*, vooral van een wagen. Vgl. **kroden**. || Wil ik je nag 'en endje kruien? Ik heb zo lank 'ekroden (*met de kindervagen gelopen*), nou schei ik er uit. – Een molen kruien, *hem verkruien, kruiende van stand veranderen en naar de wind zetten*. || De wind schiet uit, ze bennen al an de molen te kruien. Ende in plaets dat men ander molens boven kruyt, salmen dese maken datmen hem onder mach kruyen met een staert (*in sommige ouderwetse molens bevond zich nl. de inrichting om de kop te verkruien boven in de molen en geschiedde het kruien niet door middel van de staert*), *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Vgl. **kruiketting**, **kruirad**, **kruitouw**, **kruivloer** en **bovenkruier**.

kruier, znw. m.; vgl. **hanskruier**.
{p.235}

Kruiftes, znw. onz. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Noch cruyftes, *Polderl. Westz.* III f° 49 r°. Dat cruyftes, *ald.* f° 51 v° (a° 1644).

Kruigenkamp, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Cruygcencamp in de buytencaegh, *Polderl. Assend.* I f° 63 v° (a° 1600). Zie **kruigenmaad**.

Kruigenmaad, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Een stucke lants ... belendt aende zuytwestzyde Boschmans cruygen maed, *Hs. U.* 20, f° 155 r° (a° 1583), prov. archief.

kruiketting, znw. m. Aan een molen. *De ijzeren ketting die dient om de molen te verkruien*. Zie **kruitouw**.

kruimel, znw. vr.; vgl. *krummel*.

kruimelen, zw. ww.; vgl. *krummelen* en *verkruimelen*.

kruin, znw. vr. Zie de wdbb. – In verklaring *kruintje* ook *het stuitje, de eerste of laatste plak van roggebrood*. || Geef mijn 'et kruintje maar, ik heb goeie tanden. – *Kale kruin*, zie een zegsw. op *haar*.

kruipen, st. ww., intr. Zie de wdbb. || Te bed kruipen; zie op *bed*. Onder de wol kruipen; zie zegsw. op *boer*. Kruip er maar diep onder (nl. *onder de dekens*).

kruiper, znw. m. Bij de visserij. *Zeker vistuig*. Thans onbekend. || Fuycken, kubben, kruypers, ofte diergelyke staende want, *Handv. v. Assend.* 261 (a° 1675).

kruirad, znw. onz. Aan een molen. *Een rad met spaken, aan het onderende van de staart, dat dient om het kruitouw (of de kruiketting) op te winden en zo de molen te verkruien*.

Synon. *windkoppel*; zie aldaar. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

kruis, znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op *kop*. – Bij een molen. *De as met de beide roeden*. Evenzo elders in Holl.; vgl. *krook*, *Molenb.* VIII. || De molen heb zen kruis weg'egood. De moole de Reus maelde sijn k(r)uis af, *Journ. Caeskoper*, 5 Dec. 1665. – *De molen in het kruis zetten, de roeden van een molen, als hij staat, overschuin (×) plaatsen*. || De molen staat in 't kruis. De andere standen zijn: *met de roed voor de borst (+)* en *slim (×)*. Vgl. *kruistouw*.

Kruis komt ook voor in de naam van verschillende stukken land. Die, welke nog onder die naam bekend zijn, hebben niet de kruisvorm. Misschien stond er vroeger een kruis of waren het oorspronkelijk geestelijke goederen. || *Te Assendelft*: Floor Pietten verste ven, genaemd tcruys, op de Kayck (in de Kerkbuurt), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Claes Gerritses, chruyshem genaemt (een eilandje in de Wijker-meer), *ald.* (a° 1635). Een koeven leggende int cruyslandt, *Hs. U. 20, f° 215 r°* (a° 1584), prov. archief. Jan Maertsz. cruysveen; Claes Duyves noorder cruysveen (in Roelif Symonsz.-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634), Albert Engelsz. Bieren cruysven; Cornelis Jan Banningen cruysven (in Jan Banningen-weer), *ald.* (a° 1633). Neel Dirckx ... d'opper cruysven, Neel Dirckx noch eens de verste cruysven (in 't Kerkeweer), *ald.* (a° 1635). – *Te Krommenie*: Kruys-akker (naam van een buurt in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1655).

Kruisakker, znw. m.; zie *kruis*.

kruiseband, znw. m. In molens. *Kruiseband; de zware over elkaar gekruiste balken die met de stijlen de opstal van een molen vormen*. De kruisebanden zitten tegen het lijf van de molen.

kruiselint, znw. onz. *Kruislint, band die kruiselings over het been wordt vastgemaakt*. || Ze droeg lage schoentjes met kruiselinten.

Kruishem, znw. m.; zie *kruis*.

kruisklamp, znw. m. In een molen. Naam van *zekere klampen in de kap*. || Een lange-halsklamp, vier kruisklampen, *Verkopings-catal. afbraak papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl.Oudhk. – Het woord is ook elders bekend.

Kruisland, znw. onz.; zie *kruis*.

kruispen, znw. vr. Bij de zeildoekweverij. *De pen aan het scheerwiel, waarom de draden der schering worden gekruist*. Zie verder op *vis*, en vgl. KUYPER, *Technol.* 2, 59.

kruistouw, znw. onz. Aan molens. Naam der beide *zware touwen, waarmede de roeden, als ze in het kruis staan, worden vastgezet*. || 't Iene kruistouw wordt oud. Ter voorkoming van brand zal iedere pelmolen voorzien zijn van 2 goede toytouwen, een kruitouw in de staart, 2 goede kruistouwen tot de roeden en een vangtouw, *Pelderscontract* (a° 1783), Zaanl. Oudhk.

Kruisveen, znw. vr.; zie *kruis*.

Kruisven, znw. vr.; zie *kruis*.

kruiszwieping, znw. vr. In de bouwkunde. *De planken die over kruis op de staanpalen van een steiger worden gespijkerd om deze staande te houden*. || Te maken een besteigering van voldoende hoogte van standers en scheerhouten van de beste soort, en waarvan voor de

kortelingen nieuwe kolders en voor de kruiszwiepingen delen van minstens 4 centim. dikte gebezigd moeten worden, *Bestek herstelling Zaandijker kerk* (a° 1888). – Vgl. VAN DALE op zwieping.

kruit, znw. onz.; vgl. een zegsw. op **pan**.

kruitouw, znw. vr. Aan molens. *Een zwaar touw, aan de staart van de molen, dat door het kruirad (windkoppel) wordt op- of afgewonden, wanneer men de molen wil verkruien.*

Tegenwoordig is dit touw bijna overal vervangen door een ketting, die dan kruiketting wordt genoemd. || Een kruytouw, *Invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig. – Ook elders bekend.

Kruivenweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Assendelft en Oostzaanden. Thans onbekend. || Alkesweer en Kruyvenweer aen {p.236}

elkaer, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Cruyvenweir, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

kruivloer, znw. m. In molens. *De ringvormige bedekking van het achtkant van een molen.* Op de kruivloer zijn de klossen of rollen bevestigd, waarop de molenkap bij het verkruien draagt. Vgl. verder op **overring**.

kruk, znw. vr.; zie **krek**.

Krullenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Die Crullen ven, *Polderl. Assend.* II f° 217 r° (a° 1600). Genaemt Crullen ven (in het Vroonweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

krummel, znw. vr. *Kruimel*. Ook de vorm **kruimel** is in gebruik. || Veeg die krummels op. Een krummeltje brood. – Vgl. **krummelen**, **krummelig**.

krummelen, zw. ww. *Kruimelen*. Zie **krummel**.

krummelig, bnw. *Kruimelig*, vol *kruimels*. Zie **krummel**. || Wat is de tafel krummelig.

kub, znw. vr. Bij vissers. – 1) *Van tenen gevlochten aalkorf, die van achter met een soort van stop gesloten is.* Als de kub vol aal is, neemt de visser de kubstop er uit, om de vis uit de korf te kunnen storten.

2) *Het achterste gedeelte van een fuik; dat deel waarin de aal gevangen wordt.* Deze kub zit aan een simmetje (de kubsim), dat aan de kubstok wordt gebonden om de fuik vast te kunnen zetten. – Vgl. **kubboot** en **kubtouw**. – Kub, kubbe is ook elders gewoon; zie de wdbb.

kubboot, znw. vr. *Zeer betrouwbare boot, die dienst doet voor de kubbenvisserij op de meren en de Zuiderzee.* Vgl. **kub**. – Ook elders in gebruik.

kubsim, znw. vr.; zie **kub**.

kubstok, znw. m. Bij vissers. *Lange stok die in de grond gestoken wordt, om daarmede de kubben vast te zetten.* Zie **kub** 2, en vgl. **fuikstok**.

kubstop, znw. vr.; zie **kub**.

kubtouw, znw. onz. Bij vissers. *Een der touwtjes waarmede de krop der kub van een fuik wordt dichtgebonden, om de vis het ontsnappen te beletten.*

Kuddekamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Kuddekamp, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Misschien is kudde in deze naam het door KIL. vermelde “kudde, *vetus porcus*”. Zie *Mnl. Wdb.* op code en cu, en vgl. Ned. keu, *jong varken*. **Kuddekamp** zou dan in betekenis gelijk staan met **Barrigenakker** (*Polderl. Assend.* I f° 349 r°), **Varkensveen** (*Maatb. Assend.*, a° 1634) en dergelijke. Vgl. ook *Hs. v. Egmond*, f° 36 r°: “In codden ven 1 gers” (onder Beverwijk, a° 1372), en zie **Kuddeweid**.

Kuddeweid, znw. vr. Op de gewone wijze afgekort uit Kuddeweide. Naam van een stuk land te Jisp. || De Kuddeweid. – Zie **Kuddekamp**.

kuf, znw. vr. Zie de wdbb. – Eertijds ook in de zin van *walstoep*; de woordenlijst in *Karaktersch.* 332 vermeldt althans; “kuf, *walstoep*”.

kui, znw. vr. *Vrouwelijk kalf*. || De koe het twee kuien ’ekalfd. We mosten de rooie kui maar verkopen. Is ’t ’en kuitje of ’en bultje? Dat kuitje zel wel gauw dood wezen. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Gron. – **Kui** is een bijvorm van koe, die alleen nog in de bijzondere bet. van

wijffeskalf is blijven voortleven. Bij boeren is koi! koi! het lokwoord om de koe tot zich te roepen om gemolken te worden. Koi is de gewestelijke uitspraak van kui, dat hier dus in de oorspronkelijke bet. wordt gebruikt. – Vgl. **kuikalf**, **kuipink**.

Kuibol, znw. Daarnaast **Kuienbol**. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Die kuyenboll ende tuytgen (*tuintje*), *Polderl. Assend. I* f° 273 r° en v° (vgl. *ald.*, f° 273 v°: “een tuytgen in Nabtsweer, noch een tuytgen int selve weer”; boven de “y” staat geen afkortingsteken). Die kuyboll mittet tuyntgen, *ald.*, f° 279 r°. – Omtrent de oorsprong van de naam is niets met zekerheid bekend. Vgl. ook **kuigbol**.

kuier (I), znw. m. Zegsw. Met iemand an de kuier gaan, *hem bij de neus nemen*.

kuier (II), znw, onz.; vgl. **kuur**.

kuieren (I), zw, ww., intr. Zie de wdbb., en vgl. **kuier**, **kuierstok** en **hanskuier**. – Ook *keuvelen*, *kouten*, doch in deze zin nog slechts bij enkele oude lieden in gebruik. || Kom nag (*nog*) eres ’en uurtje kuieren. – Evenzo in Gelderl. en Overijs.; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 296 en FRANCK 527.

kuieren (II), zw. ww., trans. ; vgl. **kuren**.

kuierstok, znw. m. – 1) *Wandelstok*. In de zegsw. de kuierstok opnemen, *gaan kuieren*. – Kuierstok is ook elders gebruikelijk; o.a. te Kortrijk (SCHUERMANS 306).

2) In het meerv. kuierstokken, schertsend voor *benen*. || Me kuierstokken bennen niet in orde.

Kuigbol, znw. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Die kuychbol, *Polderl. Westz. II* (a° 1629). Die kuychbol by die wech, *ald. III* f° 46 v° (a° 1644). – Omtrent de oorsprong van de naam is niets met zekerheid bekend. De lezing staat vast en “kuychbol” is geen verschrijving voor “ruychbol” of zo. Vgl. **kuibol**.

kuikalf, znw. onz. Meerv. kuikalven. *Een kalf van het vrouwelijk geslacht, dat slechts enkele weken oud is*. Zie **kui**. Wordt het kalf een half jaar en loopt het in de weide, dan noemt men het een graskalf. – Kuikalf is ook in Gron. bekend. Elders spreekt men van kuiskalveren. – Vgl. **bulkalf**.

kuil (I), znw. m. Zie de wdbb. en vgl. **drankkuil**, **Ikkerkuil**, **voetkuil**. – 1) *De gemetselde kuil onder de haardplaat, waarin de as neervalt*.

{p.237}

Thans nagenoeg verouderd. Zie **kolk I**.

2) Naam van een inham van de Zaan bij het Kalf, tegenover de Koog. || Inde achter-Zaen, Kuyel, Poel ende enge-Wormer, LAMS 322 (a° 1628). Vgl. ook **koelk**, **kuulk**.

kuil (II), znw. m. Daarnaast **kuul**. Bij de visserij. *Het zakvormige deel van een treknet, dat onder het voortdrijven der visserschuit gaat uitstaan en waarin de vis gevangen wordt*.

Sommige netten zijn geheel en al kuil, van andere is de kuil alleen het middengedeelte en bevindt zich aan weerskanten een vleugel. – Kuil is ook elders bij de vissers in gebruik (ook in samenst. als viskuil, kwakkuil (vgl. op **kwakken**), wonderkuil). Het woord is samengetrokken uit kuiel, kuidel, kudel, welke vorm nog in de 17de e. gebruikelijk is. || Item, hebben sy noch Gekeurt, dat de Ingesetenen met de Kuyel-by sullen mogen Visschen (d.i. *de kuil bijzettende*), beginnende van den thienden Maert tot den eersten April toe (*keur v. Westzaanden*, a° 1658), *Priv. v. Westz.* 245. – Evenzo elders in N.-Holl. || “*Keure tegens ’t beschadigen der Cudels*, Anno 1613. Alsoo tot kennisse vande Burgemeesteren gekomen is, dat eenige quaetwillige ... Jongers ... hen vervordert hebben af te snijden, ende grootelijcks te beschadighen de Cudels van de Visschers Netten ..., ende omme daer inne te voorsien ... soo hebben ... Schout, Burghemeesteren ende Schepenen deser Stede ghekeurt ..., dat wie bevonden werd de Cuydels van de Visschers netten af te snijden ofte te beschadighen, sal verbeuren drie Caroli gulden”, *Handv. v. Ench.* 391 vlg. – Zie ook *Mnl. Wdb.* III, 2194, waar verscheidene voorbeelden van kudel worden medegedeeld. Vgl. verder Hgd. keutel, Ndd. keidel, kiedel in dezelfde zin en Eng. *kiddle*, *a kind of weir in a river for catching fish*; zie verder GRIMM, *D. Wtb.* V, 655 op keutel. – Het is niet onmogelijk, dat ook de **kuel** van een

fuik (zie *kiel II*), al wijkt de bet. af, etymologisch een bijvorm is van kuil en niet van keel; daar echter kiel niet in oudere stukken voorkomt, is omtrent de vroegere vorm van het woord niets bekend.

kuimelen, zw. ww., intr. || De Zon, die 't Sirkel-perk des Hemels om gaat kuim'len, 't is of die ruggelinks op d'aarde neer zal tuim'len, zo spreit z' haar wieken uit, SLOOFF, *Susanna* 17. – Het woord is thans onbekend en schijnt ook niet elders voor te komen. De bet. kan dus alleen gigist worden.

kuin (I), bnw. en bijw. – 1) *Fier, parmantig, knap, netjes*; van personen. || 't Is 'en kuine vent. Die kerel is kuin (*knap, flink*). Wel, wel, wat ben jij kuin (*wat loop-je er parmantig bij*)! As je 'em op zijn Sundags ziene, dan ziet-i er nog puur kuin (*netjes, zwierig*) uit. Ze is erge kuin (*graag netjes aangekleed*).

2) Bijw. *Zwierig*; alleen van hoofddeksels. || Nee, dat hoedje staat je toch wat kuin, je moet liever 'en ander nemen. Die hoed staat zo kuin, hij is me veuls te klein. – Ook *netjes*. || Wat staat je dat hoedje kuin. Dat mussie (*mutsje*) zit je te kuin hoor.

Kuin is in de bet. 1 ook in W.-Friesl. en Kennemerland gebruikelijk. – Bij de 17de-eeuwse Amsterdammers komt het woord in verschillende opvattingen voor. || (De buld'rende zee stormt en stoot tegen de rots), maar de moedighe Rots die staat al even kuyn, BREDERO, *Rodd'rick* 749. (*Van een vlinker, die met diamant op een drinkglas is gesneden*;) En zit zoo kuin, men zoud' het van den roemer knippen, HOOFT, *Gedichten* (ed. 1671), 147. (Zy) laaten den vyandt om hoogh koomen. Daar stond hy toen kuin, en verwondert van de nieuwe werken, daar men luttel op gegist had, HOOFT, *Ned. Hist.* 304. Als Glimes 't volk van den Zeeuwschen Ammiraal zoo kuin op het boevenet zagh staan, ... lost (hy) zijn twee metaale boegstukken, *ald.* 346. (Hy was) ten toon gestelt als een derde, tussen twee die kuin ter schuppinge stonden (d.i. *die op het punt stonden in ongenade te vallen*), *ald.* 1154. Uw lasterstucken staen nu kuin in top gesteigert, gereet te storten van het overwichtigh steil, VONDEL, *Noah* vs. 386. Wat roemt de mensch van de Fortuyn, die doch soo los staet, en soo kuyn, ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* 179. De blinden, wilde Fortuyn, die dryft so kuyn, sy swenght met alle winden, BREDERO, *Griane* 1998. Arent Pieter Gysen die was so reyn int bruyn, sen hoedt met bloem fluwiel die sat hem vry wat kuyn, wat scheefjes en wat schuyn, soo datse bloot, ter nauwer noot stongt hallif op sen kruyn, BREDERO, *Werken* 3, 219. Op deze plaatsen komt kuin voor in de zin van *fier, zwierig, los, wankel*. – Fri. kein betekent *fier, trots, prat*, doch niet in ongunstige zin. || Hy is kein op sin friesdom. Hiu is sa kein op hir ny eariser. Fy, jongkeardel, sa kein net! – Kuin is waarschijnlijk een bijvorm van Ned. koen. Uit de bet. *moedig, zelfvertrouwen hebbende* heeft zich dan ontwikkeld die van *flink, fier*, en dit kon licht overgaan in *parmantig, zwierig*. Uit *zwierig staan* laat zich aan de ene kant de betekenis *los, vrij, wankel staan*, aan de andere die van *vlug, netjes staan* verklaren.

kuin (II), znw. *Vingertop* (?). Thans verouderd. || De felle fijt heeft in myn kuin geknaagt, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724) 339. – De eerste druk (a° 1660) 138 heeft in hetzelfde vers: “Een felle fijck heeft in mijn duym geknaegt”. Kuin zal wel geen drukfout zijn. Naar mij verzekerd werd waarschuwden oude schippers hun maats bij het hijsen of vastmaken van touwen vroeger wel met een: “Pas op je kuin”, waarmede dan een deel van de hand werd bedoeld. Stellige en nadere inlichtingen kon ik echter niet verkrijgen. – Het {p.238}

woord schijnt elders niet voor te komen. Vgl. echter *Venus Minne-giffens* 14 v°, in een liedje over de wijnoogst: “Tyter laet u Schaepjes onder d'holle eycken, voecht u by de knaepjes, die vast opwaerts reycken, nae de kuyn, de pople bruyn, ghelijck d'Hard'rinnnetjes in 't Duyn”. De bet. van de voorlaatste regel is duister. Indien kuyn hier *top* beduidt, blijft pople bruyn nog onverklaard. Kuyn en bruyn kunnen ook adjectieven bij pople zijn, doch geen der bekende betekenissen van popel geeft hier een passende zin.

kuinder, znw. m. *Kaan, uitgebraden vetklompje*. – Zie synon. op **kaander**. || Greeuwe orten (*grauwe erwten*) mit kuinders. Der is niks as spekvat meer over, de kuinders ben der uit. – In W.-Friesl. en Waterland sprekent men in dezelfde zin van **koonder** (vgl. BOUMAN 111 op **vink**), in Vla. van **kuiden**, **kuien** en kuikens (SCHUERMANS 306). **Kuinder** en **koonder** kunnen behoren bij een ww., één in oorsprong met Limb. **kuinen**, *de spijsen met boter of vet bereiden, de spijs toeberiden* (SCHUERMANS 307), en Mnl. **conden**, **cunden**, **kruiden**, van spijsen, Lat. **condire**; vgl. Mnl. Wdb. III, 1757 en DE JAGER, *Freq.* 1, 358. **Kuinder** zou dan beduiden *dat wat (de spijs) smakelijk maakt (vet maakt)*, doch het gemis van nadere gegevens maakt deze gissing onzeker.

kuip, znw. vr. – 1) bij alle bovenkruisers. *De houten rand onder om de kap van de molen*. De **kuip** is van buiten doorgaans wit geschilderd. || Item de kuyp sal dick wesen vijff duym een halff ende seventhien duym breed ofte hoogh; daer in sullen komen drie-en-dertich paer keerschijven ... Yder timmerman sal gehouden wesen de molen soo nau in sijn kuyp te maken, alsoe immers veelen mach, sonder veel spelens, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Zo ook elders, vgl. HARTE, *Molenb.*, pl. VI, 1 b en 2 b. – Zie **bordkuip**, **leggerkuip**, **proefkuip**, **schepkuip**, **stootkuip** en **vildestoterskuip**, en vgl. **kuipband**, **kuiptafel**, **kuiper** en **bekuipen**.

2) In oliemolens. *De houten rand die de legger omgeeft*. Zie verder **leggerskuip**. Zo ook elders bij molenmakers; zie b.v. HARTE, *Molenb.* 66 a en pl. XXVIII. Vgl. **kuipstut**.

3) In pellerijen. *De houten rand die de maalstenen omgeeft*.

4) Bij standaardmolens. *De koker die de molenspil omgeeft*. Vgl. **spinbol**.

kuipband, znw. m. Bij molenmakers. *De ijzeren band om de kuip van een molen, ter versterking*. Zie **kuip** 1.

kuiper, znw. m. Zie de wdbb. – In een papierfabriek. *De man die aan de kuip (schepkuip) werkt*. Ook **papierkuiper**. || De molenaars ... moeten maken dat de kuipers voort kunnen. Ziet u, de molen maalt stof (*papierstof*) en de kuipers halen dit (*l. die*) stof uit (grote) bakken en dat wordt gemaakt tot papier, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 3073.

kuipink, znw. onz. *Een vrouwelijk kalf van één jaar*. Elders **kuispink**. – Vgl. **kui** en **pink**.

kuipstut, znw. m. In oliemolens. *Een der houten die de overhangende kuip van de legger stutten*. Zie **kuip** 2.

kuiptafel, znw. vr. Bij molenmakers. *Houten bord waarop een kuip, die men maken wil, wordt uitgeslagen (geprojecteerd)*. Zie **kuip** 1.

kuisen, zw. ww.; zie **kuizen**.

kuitelen, zw. ww., intr. *Tuimelen, kantelen*. || Pas op, dat die bloempot niet kuitelt. As je zo zitte (*zit*) te wiebelen, kuitel je nag mit je stoel onderste-boven. – Het woord is ook in Limb. en Antwerpen gebruikelijk (SCHUERMANS 307). Enige voorbeelden uit Holl. schrijvers der 17de en 18de e. vindt men bij DE JAGER, *Freq.* 1, 337. – Vgl. **omkuitelen**.

kuizen, zw. ww., trans. *Kuisen, zuiveren*; in het bijzonder *de ruwe hennep schoonmaken en zover bereiden, dat hij gehegeld kan worden*. Thans verouderd. || Niemandt sal oock vermoogen te heeckelen off kuysen in haar eygen woonhuysen, solders off packhuysen, *Hs. keur* (a° 1688), archief v. Wormerveer. – Ned. **kuisen** is overigens aan de Zaan onbekend. De vorm **kuisen** vindt men ook bij de 17de-eeuwse Hollanders; vgl. b.v. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 198. – Zie **kuizer**.

kuizer, znw. m. *Iemand wiens ambacht het is hennep te kuizen*. Thans ongebruikelijk, maar nog over als geslachtsnaam KUIZER, KUYSER. || Des avonts de clock laten luyden tot teecken dat de heeckelaars en kuysers (soo die genoemd mogten worden) cito met het ligt uyt het werckhuys sullen moeten gaan, *Hs. keur* (a° 1688), archief v. Wormerveer. Claasje de Kuysers worf, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 130. Claesje Kuysers werff, *ald.* (a° 1680), f° 76.

kukelen, zw. ww., intr. *Tuimelen, buitelen* (Wormerveer). || Pas op, dat je der niet teugenan stote, aars kukelt de hele boel na beneden. – Vgl. het elders gebruikelijke *omkukelen, op handen en voeten duikelen*, naast *keukelen, kochelen* en *guichelen*, in *Ned. Wdb.* V, 405 op *goochelen*. – Hij kukelde hals over kop de trap of. 't Is onderste-boven 'ekukeld. – Het woord is ook in Friesl. en Gron. bekend.

kulker, znw. m. *Dronkaard*. || 't Is 'en kulker.

kunnen, onr. ww. Evenals elders in de Holl. spreektaal zijn de ww. *kennen* en *kunnen* door elkaar gevloeid. Vervoeging: Tegenw. tijd, *ik ken, je kenne (en ken-je), hij ken, we, jollie, ze kenne*. Verl. tijd, *ik kon, je konne, hij kon, we, jollie, ze konne*. Verl. deelw. 'ekenne, 'ekend en 'kend. Onbep. wijs, *kenne*. – In de 17de e. was in de verl. tijd naast *kon* in gebruik *kost(e)*; deze vorm is thans geheel verouderd. || Men ... cost gaen, *Journ. Caeskoper*, 10 Dec. 1683.

Soodat men opde Saen

{p.239}

coste op scaetse rije, *ald.*, 19 Dec. 1683. Mits der veel sneu lagh, cost ijs weynigh aensterken, *ald.*, 27 Dec. 1684. Soodat men ... niet coste vaaren, *ald.*, 27 Dec. 1684. *Kost* komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdamers voor; vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 47. Zie verder over de verbreiding van de vorm JELLINGHAUS, *Die Nederl. Volksmundarten*, § 33. || Hij ken niet meer lopen. Ze kennen der van zeggen wat ze willen. O, dat had toch niet 'ekennen (*gekund*). (Ik) hebbet (geschrift) ... u voorgelesen, op dat gy de grondt van de opkomste des *Zaandijks* ... selfs afmeten soudet kennen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 411. – *Dat ken wel, dat kan wel wezen*; zeer dikwijls gezegd van iets dat zeker is. Vgl. “*t lijkt wel te regenen*”, als het giet! || “Me broer was er niet bij.” “Dat ken wel.” – *Dat ken er in, dat wil er bij mij in, dat kan ik geloven*, als er iets verteld wordt dat men aanneemt.

kunst, znw. vr. In een pelmolen. *Een houten werktuig, uit smalle latten samengesteld, lang omtrent 1½ m, hoog 2 dm en breed 1½ dm, en dat dient om, als dat nodig is, ook het grof van het harpsel beneden in het kaar te brengen*. || Zet de kunst maar an; er moet wat grof beneden in 't kaar kommen.

kuppen, zw. ww., intr. Van een boerehoedje (*kiep*) steekt de opstaande rand van voren meestal schuin vooruit. Is dit niet het geval, maar staat de rand te recht, zodat hij bijna tegen de hoed op ligt, dan zegt men te Assendelft: “Die hoed kupt” of “het kupt”. – Zie **kippen**.

kuren, zw. ww., trans. Van vee, in het bijzonder van schapen en stieren. *Met een touw of ketting aan een paal vastzetten, zodat het dier slechts binnen een bepaald terrein kan grazen*. Zie **kuur**. || Schapen kuren op de dijk. Je moete de schapen niet los lopen laten, maar ze kuren. Is de bul al 'ekurd. – Evenzo elders in N.-Holl., waar het woord soms ook voor het vasthouden van eenden wordt gebruikt. || Dat voorts een yegelijk gehouden sal sijn hare *Eynden ende Woorden*, alle jaren van den eersten Juny tot half September in cluys aan haar luyder Werven te kuuren, vast ende besloten te houden, op dat de selve 't *Hooy* ofte *Saat* niet en beschadigen, *Octr. v. d. Oude Zijpe*, Titel 8, art. 6. – Naast *kuren* komt ook *kuieren* voor. || Soo yemant met Schapen door de Geest gaet, die sal het Kuyer by de Wartel in de handt houden Voorts sal hem niemant vervorderen te Kuyeren op eenige Dijcken ofte Wegen daer aen wederzyde lant gelegen is, ofte men sal daer kuyeren met een rijgh Kuyer met twee Palen vast gestelt, dat het Kuyer strack staet ende de hals-zeelen niet langer als ses voet, ende de Schapen aen d'een-zyde geboeyt (*keur van Akersloot*, a° 1661), LAMS 480. Voorts dat men geen Paerden sullen Kuyeren op eenige Dijcken, ten waer dat hy daer Dresschen by hadde (*zelfde keur*), *ald.* 481. Voorts soo sal een yegelijck gehouden wesen haer Schapen, Lammeren, Kalveren ofte andere beesten die gekuyert staen op de Pastoors Hofstee, ofte daer aen gelegen, geen vande voorsz. Beesten te kuyeren dat zy om ofte aen die nieuwe geplante Bomen souden mogen slingeren ofte mogen raecken (*zelfde keur*), *ald.* 488. Item, geen Beesten te kuyeren ofte los te laten loopen op het Kerckhof, op peene van yder Schaep, Lam ofte Koe-Beest tien stuyvers (*keur van Uitgeest*, a° 1635), LAMS 502.

kurf, znw. m.; zie *korf*.

kurfmaker, znw. m.; zie *korver*.

kurkedons, zie *kordon*.

kurver, znw. m.; zie *korver*.

kussen, znw. onz. Zie de wdbb. – In een oliemolen. *Een houten blok, dat in de laad van het voor- en naslagsblok wordt geplaatst tussen de beitels en de ijzers welke het zaad persen.*

Vgl. *laad*, en zie *Groot Volk. Moolenboek III, pl. 3-5.*

kussenblok, znw. onz. In molens. *Het zware ijzeren blok waarin de molenas draait.* Hetz. als *plummelblok*; zie aldaar.

kust, znw. In de uitdr. kust lijden, *het kind van de rekening zijn*. || Hij moet altijd kust lijden (*ze hebben het altijd op hem voorzien*). Toe moest ze natuurlijk kust lijden (*werd ze tegen haar zin gezoend*). Toe ze dat van 'em hoorden, moest-i de volgende zondag natuurlijk kust lijden (*werd hij er mee geplaagd*). – Vroeger was kust (kost) lijden in ruimere zin gebruikelijk voor *schade, nadeel lijden*. || (Wy) waeren met dit continueele storme al seer bevrees, dat geheele Noordt Hollandt sou tondere hebbe gegaen, alsoo de Zeedijken van binnen seer veel kost leeden en wegh spoelden, *Journ. Caeskoper, 16 Dec. 1675.* – Vgl. Mnl. te coste lijden, *schade lijden, onkosten te maken hebben* (Mnl. Wdb. III, 1967).

kustebood, (met hoofdtoon op *kust*), znw. Daarnaast **kustingbood** en vroeger (blijkens *Zaanl. Jaarb. 1843, bl. 47*, nog omstreeks 1840) ook **kestebood**. *Veiling van vaste goederen.* – Het woord is op de gewone N.-Holl. wijze afgekort uit kustebode, eigenlijk de 3de naamv. van kustebod, onz., en ontleend aan de uitdr. te kustebode leggen. || Der is morgen kustebood van Jan Pieten land. Me man is niet thuis, hij is na de kustebood in de Zwaan. Kustingbode van vier bouwterreinen op 19 Maart a.s. (*advertentie*). Den 7den Jan. a° 1670, sijnde dingsdach, kustingbode gehouden metten nabeschrevene onroerende goederen ten huysse van Dirck Jansz. Schouten, herbergier in de Pinas tot Crommenye over de kerk, opte ... generale kusteboots conditien ende voorwaarden, *Hs. veilboek V 3, f° 3 r°*, archief v. Krommenie.

Custebood te tappen: Geen

{p.240}

waarde, waardinne of andere, tapneering in desen banne doende, sullen niemand vermogen te constringeeren op custeboden bier of wijn te drinken, gelijk tot nog toe is gepraktiseerd, maar sullen gehouden weesen iedereen ... toe te laeten, mits ieder persoon voor 't inkoomen betaalen 6 st. eens, *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief v. Wormerveer. Van alle het gene te Kustebode gheleydt ende verkocht werdt (sullen de Arme-vooghden) voor den Armen mogen genieten van elcken Gulden een Duyt, *Priv. v. Westz. 340* (a° 1604). –

Omstreeks 1900 heette elke openbare verkoping van vaste eigendommen kustebood, vroeger waren het alleen die, waarbij de goederen op bepaalde voordelige condities werden verkocht. Vooreerst behoefden koper en verkoper voor ieder perceel niet meer dan 24 stuivers veilsalaris te betalen, en verder werden de goederen verkocht op termijnen, volgens kustingsbrieven daarvan te passeren, welke termijnen meestal op meidag van enige opeenvolgende jaren bepaald werden, terwijl er van die later te betalen gedeelten van de koopsom geen rente werd geëist. Oorspronkelijk werden de goederen overdag geveild, maar 's avonds in de herberg afgeslagen. Later werd de gehele veiling des avonds gehouden. – Te kustbode leggen komt reeds voor in een keur van Waterland van 1347 bij VAN MIERIS 2, 735b; aangehaald in *Mnl. Wdb. III, 2227*. Ook in later tijd treft men de uitdr. in Waterland aan. || Item alle Coopmanschappen die in de Herbergen geschiede, zonder dat dezelve te Custen-bode werden geleyt, daar onder mede gerekent en verstaan werden, alle ruylinge, buytinge, weddinge en zettinge, die zullen des anderen daa(g)hs voor Sonnens ondergang met de Wyn-koop mogen vry zyn, *Keuren v. Waterl. 34* (a° 1673). Volgens oude Costuymen ende usantien van Waterland, werd verstaan de Geregtigheyt der Custeboden en publicque Veylinge zoo lange te duuren tot dat de kaars by het Bekken werd weggenomen, ende is

alsdan alles getermineert ende gebrooken, *ald. 35. Het zal in de Keste-bood komen*, is zoo veel by hen (nl. *de Waterlanders*), als 't Zal by openbaare veylinge verkóft worden, SEWEL, *Ned. Spraak-konst* (ed. 1708), 41. In de 18de eeuw was het woord te Edam nog zeer gebruikelijk; vgl. de voorboden van kustbode en kustingbode aangehaald in *Tijdschr.* 7, 318. – Te kustebode (kustingbode) leggen, betekent letterlijk *veilen met aanbod van kusting* (of *kuste*), d.i. *betaling in termijnen*; vgl. Mnl. te bode sitten, *iets te koop bieden en afwachten dat er prijs voor geloofd wordt*. Zie verder *Zaanl. Jaarb.* 1843, bl. 46-48; *Tijdschr.* 7, 318 en 8, 52 vlgg., en vgl. ook *Mnl. Wdb.* III, 2227, waar het woord enigszins anders verklaard wordt. – Kestebood is de Holl.-Fri. vorm van kustebood; vgl. Fri. lantkesten, huuskesten naast Holl. lantkusten, huuskusten en landkustinghe, huuskustinghe (*Mnl. Wdb.* IV, 131). – Zie kusteboodavend, kusteboodboekje.

kusteboodavend, znw. m. *Avond waarop kustebood gehouden wordt*. Zie **kustebood**. || 't is morgen weer kusteboodavend.

kusteboodboekje, znw. onz. Ook **kustingbodeboekje**. *Boekje waarin de veilcondities van een kustebood worden opgegeven, notitie of catalogus van een verkoping van onroerend goed*. Zie **kustebood**. || Kustingbode te Zaandam op 10 mei a.s.; kustingbodeboekjes zijn te verkrijgen bij N.N. – Vroeger ook *boekje waarin aantekening wordt gehouden over verschillende achtereenvolgende kusteboden*. In de *Zaanl. Oudheidkamer* berusten o.a. een zevental “Custeboode-boekjes” van de Zaandammer handelaar Gijsbert Clamp, waarin hij aantekening heeft gehouden van de verkopeningen te Oost- en West-Zaandam in de jaren 1735-1755. Evenzo bestaat er een “kustebodeboekje” van Edam over de jaren 1708-1733 (*Tijdschr.* 7, 318). Voor zover dergelijke boeken nog in de Zaanse gemeente-archieven aanwezig zijn dragen zij de naam van “veilboek”.

kusten, zw. ww., intr. Alleen in praes. en verl. deelw. *Afrekenen*, van de zeildoekfabrikanten met hun wevers en spinners (Krommenie, Assendelft). Door de zeildoekreders te Krommenie wordt hennep en garen afgegeven aan lieden, die dit thuis spinnen en weven. Zijn deze daarmee gereed, dan wordt het gesponnen garen en het geweven doek aan de reders afgeleverd, die hun daarop het loon uitbetalen en hen opnieuw van hennep of garen voorzien. Dit heet kusten. Het woord wordt alleen gebruikt van de arbeiders ten opzichte der reders, niet omgekeerd. || Me man is niet thuis, hij is te kusten. De meeste wevers komen op zaterdag kusten. Ik kust morgen (*ga morgen te kusten*). Er wordt toekomende week niet 'ekust (*tijdens het opnemen van de voorraad laten de fabrikanten nl. niet kusten*). – Ook bij vissers gebruikelijk voor het *wegbrengen van de gevangen vis naar de viskoper*. || We gane te kusten. – Kusten is in het Mnl. zeer gewoon in de zin van *iemand voldoen, hem gerust- of tevredenstellen*, en synon. met **paaïen**, dat naast *bevredigen* ook *betalen* betekent. Kusten is thans in de algemene taal verouderd doch leeft daar nog voort in de afleiding kusting, *hypotheek*. Zie *Mnl. Wdb.* III, 2229; *Tijdschr.* 7, 302 vlgg. en 8, 46 vlgg.; en vgl. **kustebood**. **kustingbood**, znw.; zie **kustebood**.

kustschuit, znw. vr. *De schuit waarmee de wevers, die verderaf (Graft, de Rijk) woonden, te kusten gingen*. Thans verouderd. Vgl. **kusten**.

kuul, znw. m.; zie **kuil**.

{p.241}

kuulk (uitspr. ook *kulək*), znw. Verkl. kuulkie, kulekie. *Kuiltje, kleine holte*. || Je moete ze koken dat 'er kulekies in komme (*van rijst in water*). – Gewoonlijk in de zin van *kuiltje om in te knikkeren*. Zie **koelk**.

kuur, znw. onz. *Het touw (of de ketting), waarmee vee aan een paal wordt vastgezet, opdat het slechts binnen een bepaald terrein kan grazen*. Vgl. **kuren**. || 't Skeep (*schaap*) staat an 'et kuur. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 61). || (Wy) keuren en ordonneeren by desen, dat ... geen Bocken noch Gyten, 't sy los of vast, ook niet aan 't kuur mogen staen, maer alleen mogen passeeren met een touw vast geleid werdende door dese Stede, *Keuren v.*

Beverwijk 65, no. 165 (a° 1731). Vroeger was ook de vorm **kuier** in gebruik; zie op **kuren**. In Friesl. spreekt men van tsjoar. – Elders in ons land heet het kuur tuier of tuder en kuren, tuien, tuieren en turen; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 660 vlgg. – Zie **bullekuur**.

kuw, znw. vr.; zie **kieuw**.

kwaad, bnw. en znw. Daarnaast soms nog **kweed**. Zie de wdbb. || Wet (*wat*) was ze kweed. – Vgl. **duivelskwaad**.

kwaaddeegs (uitspr. *kwaaddees*, met klemt. op *dees*), bnw. *Sukkelend, ziekelijk*; van personen. Weinig gebruikelijk. || Ze is kwaaddees (*ze sukkelte nogal*). – Het woord is ook elders in Holl. bekend (*Navorscher* 2, 362; *Sch. t. W.* 1, 258).

kwaaddeugend (met hoofdtoon op *deu*), bnw. *Ondeugend, stout*; van kinderen. || 't Is toch zo'n kwaaddeugende jongen. Wees niet zo kwaaddeugend. – Vgl. **kwaaddeugendheid**.

kwaaddeugendheid, znw. vr. *Ondeugendheid*. Zie **kwaaddeugend**. || Hij weet van kwaaddeugendheid niet wat-i doen zel. 't Is niks as kwaaddeugendheid.

kwaadschik (uitspr. *kwaschik* of *kwaskik*), bnw. *Ondeugend*; van kinderen. || Zo'n kwaskikke jongen, hij vernielt je alles. Hij is toch zo kwaschik, der is gien raad voor. – Meer nog in de zin van *ongezellig, dwars*. || Hij is altijd zo kwaskik. – In de algemene taal is alleen het bijw. **kwaadschiks** gebruikelijk. – Vgl. **goedschik**.

kwaadschikigheid, znw. vr. *Ondeugendheid, onwilligheid*. Zie **kwaadschik**. || Dat is maar kwaskikigheid van 'em.

kwad (uitspr. *kwat*), znw. onz. Geen meerv. *Speeksel*. || Het kwad loopt uit zijn mond. Er zit kwat op je mouw. – In verkl. **kwadje**, *een weinig speeksel*. || Der leit 'en kwadje op de grond. – Vgl. Oost-Fri. **kwatter**, **kwetter**, **kwadder**, *thierischer fauler stinkender schleim, jauche* (KOOLMAN), Ndd. **quader**, *hervortröpfelnde schmutzige flüssigkeit* (SCHAMBACH), Mnd. **koder**, *slijm, taaie vloeistof*, Lat. *pituia* (LÜBBEN), Hgd. **koder**, **köder**, *zäher schleim, auswurf* (GRIMM, *D. Wtb.* V, 1569). **Kwad** is verwant met Ned. **kwaad** en Hgd. **kot**, *drek*; vgl. ook KIL.: “**quaed**, **quaet**, **quat**, **kat**, Ger. Sax. Sicamb. vetus Fland. j. **kaet**, *stercus, oletum*”. Zie FRANCK op **kwaad**. – Vgl. **kwadden** en **kwadluis**.

kwadden, zw. ww., intr. Daarnaast het meer gebruikelijke **kwatten**. *Spuwen*. Zie **kwad**. || In 'en herreberg kwadden ze zo maar op de grond. Jongen, kwat niet op me goed (*kleren*). Eerst kwatten de kinderen op der lei en dan fnadderden ze der in om 'et schoon te maken. Ik heb in de ink 'ekwat. Ik heb zo'n droge mond, ik ken wel dubbeltjes kwatten (*wat ik spuw is schuim*). – Zegsw. **Iemand op zijn vessie** (*vestje*) **kwatten**, *hem in zijn eer tasten of beschaamd maken*. – **Kwatten** is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 62; *Taalgids* 1, 115).

kwadluis, znw. vr. Zeker insect. *Schuimbeestje, koekoeksspog*. Lat. *Cercopis*. Het diertje vertoont zich in de voorzomer op heesters en planten en geeft een schuimend vocht van zich, dat veel op speeksel gelijkt; vandaar zijn naam. Zie **kwad**. || Wat zit die sering vol kwadluizen.

kwak, znw. vr.; vgl. **kwakken**.

kwakel (I), znw. *Een hoge, smalle houten brug*. Thans ongebruikelijk. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8 heet de brug over de ringvaart van de Wijde Wormer aan de weg naar Purmerland “**quakel**”, en op dezelfde kaart worden ook verscheidene andere bruggen aldus genoemd. Een buurtschap in de gemeente Uithoorn heet de Kwakel. Volgens *Taalgids* 2, 108 is het woord nog in N.-Holl. bekend. Het komt ook elders in Holl. voor, vgl. BLEYSWIJCK, *Beschrijv. v. Delft* II, 676: “Een houte Quackel ofte Heul van correspondentie om van d'eene wegh op d'ander te kunnen komen”.

Kwakel (II), zie **Kwatel**.

kwakken, zw. ww., intr. *Uit vissen gaan met de kwak* (zeker vissersvaartuig), *waarachter dan een kuil* (het visnet) *gebonden is*. Deze soort van kuil heet **kwakkuil**. Bij het kwakken wordt meest aal gevangen. || We gane (*gaan*) uit kwakken.

kwaster, znw. m. Zekere plant. *Bitterzoet*, Lat. *Solanum dulcamara* (VAN HALL, *Landh. Flora* 153). De **kwaster** groeit in het riet; de stengel smaakt als men er op kauwt eerst bitter en daarna zoet. – Evenzo elders in N.-Holl. – Vgl. **slochter**.

kwartier, znw. onz. Daarnaast **kartier** en **kertier** (*kærtier*). Zie de wdbb. *Vierendeel*, van verschillende zaken. || *Een kwart uur*: Hij komt om kertier voor tien. 't Is half kartier over kartier voor zessen (*'t is zeven minuten voor zessen*). Slaap maar vijf kwartier in een uur (*gezegd als men minder uren nachtrust heeft dan gewoonlijk*). – *Een kwart kop (liter)*: Een kertiertje gort (hetz. als *een half koppie half*). – *Een kwart duim (cm)*: Een auweger {p.242}

van drie kertier (*een boor om een gat van $\frac{3}{4}$ duim te boren*). – De vorm **kwartier**, **kertier**, is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk en komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; vgl. BREDERO, *Griane* 1344 en *Lucelle* 1444. In het Stad-Fri. zegt men **kertier**. – Aan de brandspuit. *Een der vier afdelingen waarin de spuitgasten zijn verdeeld*. – Zie **kwartiermeester** en **kwartierroeper**.

kwartiermeester, znw. m. Aan de brandspuit. *Officier over een kwartier volk*. Zie **kwartier**.

kwartierroeper, znw. m. Aan de brandspuit. *De persoon die de kwartieren afroept, die het sein geeft dat de manschappen elkaar moeten aflossen*. Hij roept: 1ste (2de, 3de of 4de) kwartier ande zuiger (*of de grote pomp enz.*). Zie **kwartier**.

kwart-voor-twaalven, znw. Schertsende benaming voor zekere spijs. Hetz. als **troet**; zie aldaar. Aldus genoemd omdat dit eten zo spoedig gereed is, dat een luie vrouw, die eerst om kwart voor twaalven aan het koken van het eten denkt, er toch om twaalf uur een middagmaal van klaar kan hebben. Ook **luie-wijven-kost** genoemd.

kwast, znw. m.; vgl. **langkwast**.

kwat, znw. onz.; zie **kwad**.

Kwattel, znw. Naam van verschillende stukken buitendijks land. || *Te W.-Zaandam, bij de Hoogendijk*: Buyten dijk die quatel 1276 (roeden); *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – *Op het kalf*: De quatel, *Polderl. Oostz.* I (17de e.). De quatels 87, 7 (roeden), noch quatels 137, 7 (roeden), *ald.* Dit laatste stuk heet thans **de Kwakels**. – Vgl. **Kwattelkoog**.

Kwattelkoog, znw. Naam van een stuk land te W.-Zaandam. || Een stucce lants genaemt quattel kooch, leggende met het westent opte Watering, *Hs. T.* 52 f° 401 (a° 1614), prov. Archief. Noch quatel cooch 993 (roeden), *Polderl. Westz.* IV f° 549 (a° 1649). – Vgl. **Kwattel**.

kwatluis, znw. vr.; zie **kwadluis**.

kwatten, zw. ww.; zie **kwadden**.

kwabbelen, zw. ww.; vgl. **gekwebbel**.

kweed, bnw. en znw.; zie **kwaad**.

Kweeksven, znw. vr.; zie **Kweekven**.

Kweekven, znw. vr. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Noordend. Thans onbekend. || *Queeck-ven, Maatb. Kromm.* (a° 1665), f° 50. De queeks ven, *ald.* (a° 1680), f° 29.

kweesten, zw. ww., trans. *Kweken, vet mesten*, van de kuikens van kippen en eenden. || Hij zoekt nog wat te verdienen met kuikens kweesten. Heb jij vergangen jaar nag 'ekweest? – Vgl. **opkweesten**.

kwekker, znw. m. Zeker soort van eend. *Krakeend*, Lat. *Anas strepera* (SCHLEGEL, *De Vogels* 213). Ook voor: *bakkelaar, klets-kous, iemand wiens mond niet staat*. – Zie verder op **roeper**.

kwiek, bnw. en bijw. *Kwik, vlug*. || 't Is 'en kwiek kereltje (*hij is vlug, bij de hand*). Wat 'en kwiek (*vlug, net, zwierig*) jassie. – Dat gaat kwiek (*vlug, van een leien dakje*). Is dat nou niet kwiek (*vlug*) of elopen? Dat hoedje staat je maar kwiek (*netjes*). – Evenzo spreekt men in het Stad-Fri. van **kwiek** en **kwiekig**. Vgl. Verder de wdbb. op **kwik**.

kwikkel, znw. m. Meestal in verkl. kwikkeltje. In de uitdr. op een kwikkel(tje) lopen, op een drafje lopen. || 't Peerd loopt op 'en kwikkel. Waar loop jij zo op 'en kwikkeltje na toe? – Zie **kwikkelen**.

kwikkeldrafje, znw. onz. In de uitdr. op een kwikkeldrafje, op een drafje, op een sukkeldrafje. || Dat gaat op 'en kwikkeldraffie. Ze komt al op 'en kwikkeldraffie anlopen. – Zie **kwikkelen**.

kwikkelen, zw. ww., intr. *Dribbelen, op een drafje lopen*. || Ze kwikkelen net as ganzen. 'Et peerd kwikkelt (*loopt in de korte draf*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 62). Het woord behoort bij Ned. kwikken, *heen en weer bewegen*; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 357. – Zie **kwikkel**, **kwikkeldrafje**.

{p.243}

L

laad, znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze afgekort uit lade. Zie de wdbb. || Berg 'et maar in de onderste laad. 't Is in de laad van de wastafel. – In een oliemolen. *De langwerpig vierkante ruimte in het voor-en naslagsblok, waarin de ijzers en blokken worden geplaatst die dienen tot het uitpersen van de olie*. Van links naar rechts is de volgorde daarvan: staander, jager en het daaronder liggende fonteinijzer, tussen welke ijzers het in de haren gepakte zaad wordt geperst, en kussen, losbeitel, schei, slagbeitel, schei en kussen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl 20; III, pl. 3 en 5. Het linker, door ijzers begrensde deel der laad heet de **kamer**; zie aldaar. – Bij de zeildoekweverij. *De slag van het weefgetouw, waarmede de inslagdraden worden aangeschoren*. Zie KUYPER, *Technol.* 2, 57. – Zie de met **laad** beginnende samenstellingen, en vgl. **bovenlaad**, **kaarselaad**, **overlaad**.

laadblok, znw. onz. Aan een weefgetouw. *Het zware onderste dwarshout van de lade of slag*. Zie KUYPER, *Technol.* 2, 57, waar dit hout balkboom of ladeboom wordt genoemd. In het **laadblok** is van boven een uitholling (de bos), waarin het ried sluit, dat aan de andere kant omklemd wordt door de euerlaad.

laadgoed, znw. onz. In een oliemolen. Collectieve benaming voor de *blokken en ijzers die in de laad geplaatst worden*. Zie **laad**. || Een gang laadgoed (*een compleet stel voor de laad*). – Vgl. **laadgoedbord**.

laadgoedbord, znw. onz. Meestal in het meerv. In een oliemolen. *De planken langs een der wanden van de molen waarop het laadgoed, dat in voorraad is, wordt bewaard*. Zie **laadgoed**.

laadpan, znw. vr. Meestal in verkl. laadpantje. Aan een weefgetouw. *De ingekeepte klamp aan weerskanten boven het getouw, waarin de lade of slag hangt en heen en weer beweegt*. – Vgl. **pan**.

laag (I), znw. vr. Zie de wdbb. – In verkl. laagje (uitspr. *láchie*). Bij de bakkerij. *Een plank van pl.m. 2m lengte, 1 dm breedte en 1 of 2 cm dikte, waarop het ongebakken brood wordt gelegd en in de oven geschoven*. De laagjes zijn naar gelang van het brood verschillend van breedte; voor knipbollen b.v. zijn ze breder dan voor schootjesbrood. Kadetjes liggen op brede laagjes. Het gevulde laagje wordt door de bakker in de oven geschoven en op zijn kant gezet, zodat het brood er afglijdt en omgekeerd op de ovenvloer komt te liggen. Met de schootjes geschiedt dit laatste niet. – Vgl. **schotel**. || Twaalf witte-brood-laagjes, twee schotels, een dito met ijzeren blad, *Verkopings-catal. bakkerij* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – Vgl. de samenst. **bedlaag**, **winterlaag**.

laag (II), bnw. Daarnaast soms **leeg**. Zie de wdbb. || 't Water staat leeg. – Vier in de {p.244}

laagst, zie op **zeil**. – Het woord laag komt ook voor in de naam van verschillende stukken land die laag van ligging zijn. || $\frac{1}{3}$ van lege ven (te Assendelft, in Buitenhuizen), *Polderl. Assend.* I f° 2 r°, 15 r°, 16 r°. De leege maedt, de uytter-leege-maedt, *Maatb. Assend.* (a°

1635). 't Leege-madt (te Krommenie, in de Kruisakker), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 27. – Vgl. **Lagendijk**.

Laag (III), znw.; zie **Laak I**.

Laai, znw. vr.; zie **lei**.

Laaik (I), znw. Naam van enige brede dwarse wateren of meertjes, die een paar hoofdsloten met elkander verbinden. Zij zijn niet recht of overal even breed en worden gesneden door verschillende kleinere sloten. Onder Oostzaan heeft men de eerste en de tweede Laaik, die ongeveer evenwijdig lopen en het Twiske met de Roemersloot verbinden. In officiële stukken worden deze wateren thans ten onrechte Laak genoemd. Het volk zegt Laaik en is daarbij in overeenstemming met de opgaven der oude kaarten. – Te Assendelft is de Laaik de verbindingsweg tussen de Braak- en Tuinsloot. Deze Laaik heeft een breed en een smaller gedeelte, die onderscheiden worden als de nauwe en de wijde Laaik. Ook stukken land die aan de Laaik liggen worden daarnaar genoemd. || De Laaik. Maerten Huyghen burgermeester, 't layckge (in het Hornweer), Cornelisge Cornelis, tlayckveentge (in Benningeweer), Willem Garrebranden, de layckveen (in Dirck Baertenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). tGerechte derdepaert vant smalle layc veentgen, *Hs. U.* 19, f° 17 r° (a° 1579), prov. archief. – Ook onder Oostwoud is volgens de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 6 een water dat de “Layck” heet.

laaik (II), znw. *Een kaai, een opgeworpen dijkje van bagger, langs de waterkant van een stuk land.* Weinig gebruikelijk. Zie **laaiken**.

laaiken, zw. ww., trans. *Baggeren, modder uit de sloot op het land halen door middel van een beugel.* Weinig gebruikelijk; het woord is echter zeer bekend in de Wouden tussen Krommenie en Akersloot. – Laaiken komt ook in andere streken voor. Vgl.: Gron. laiken, *uitmodderen* (MOLEMA 235 b). Fri. leiken, “*modder en vuiligheid uit de grachten in modderschuiten of leikpraamen ophalen*; hier van leiker, *modderman*, leikaarde enz.” (WASSENBERGH 54). Dit leiken geschiedt met een leiknet aan een ijzeren beugel, de Hollandse baggerbeugel; vgl. HALBERTSMA 157. Geld. looik, *schop om sloten uit te baggeren*. Z.-Holl. (Oud-Beierland) leik, *baggerschop*. Utrechts lajeken, *de sloot schoonmaken met een lajik* (*Mnl. Wdb.* IV, 39). Het woord is in het Mnl. zeer gebruikelijk en komt daar voor in de vormen ladiken, laycken, laken; zie *Mnl. Wdb.* IV, 38 en 73. Ook op alle daar aangehaalde plaatsen betekent het woord *baggeren* (d.i. *de sloten uitmodderen*) of *modder uit de sloot op het land trekken*, en nooit *de slootkanten zuiveren van waterplanten*, zodat het twijfelachtig is of de aldaar gegeven verklaring van het woord uit ladik, *oeverzuring*, de ware is. – Vgl. **laaik**.

Laaikveen, znw. vr.; zie **Laaik I**.

Laak, znw. Naam van een stuk land bij W.-Zaandam. Thans naar het schijnt onbekend. || Noch die laeck, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – In een koopbrief van 1680 wordt een stuk land aldaar genoemd “de Laag”; waarschijnlijk is hiermede hetzelfde land bedoeld. Daar het stuk nu niet meer is aan te wijzen, valt uit de gesteldheid van de grond niets omtrent de betekenis van de naam te beslissen. Vgl. echter de Lake als naam van een laag stuk land, thans uitgeveende veengrond, bij Steenwijk, en Mnd., Ndd. lake, *lage, moerassige weide*; zie verder *Mnl. Wdb.* IV, 69 vlg.

laan (I), znw. vr. *Een zijweg, toepad dwars van de hoofdweg.* Een laan is de toegangsweg tot een stuk land, een boereplaats, een molen, enz., en slechts zelden met bomen beplant. || Er loopt 'en laan over zijn land. Ick Gheryt, Heere van Assendelft, (hebbe) verpacht myn Schepenen, Schotvangers, ende myn Gebueren van Assendelft ... minen windt-moelen, myn moelenhuys mett laen ende werf, ende alle heure toebehoeren, *Handv. v. Assend.* 73 (a° 1483). De Ingesetenen, over de Wegsloot woonende, als mede de agter-af-staende huysen op de laanen, (sullen) gehouden wesen haer emmers en gieters te setten op de hoofden van de stoepen aen de weg-zyde by de straet, op dat deselve door Schout en Schepenen behooryk konnen worden gevisiteert, *ald.* 216 (a° 1659). (Wy bekennen) verkogt te hebben en by desen

op te draagen tot eenen vrye eygen aen en ten behoeve van Pieter Jansz. moolenaer, een koornmolen, huys, erv en laen en wat daar vorders aan dependeerende is, *ald. verv.* 471 (a° 1680). – Zegsw. Een laan leggen, *een schikking maken, het op een akkoordje gooien*. || Zien maar, dat je 'en laan mit 'em legge (*legt*). Ze hebben 'en laantje geleid. – De uitdr. is niet geheel duidelijk; misschien wordt eigenlijk bedoeld het maken van een schikking omtrent het verkrijgen van een laan of toegangsweg over andermans grond. – Te Krommenie, in het Vlietsend, ligt een stuk land: de Enkhuizer laan. Te Assendelft worden een paar lanen in het bijzonder benoemd, nl. het Laantje, nabij de kerk, en de Lange laan, daar benoorden niet ver van de Zaanl. Communicatie-weg; beide bewesten de weg. De weren lands waarover deze lanen lopen zijn daarnaar genoemd. || Een stucke maedlandts ... leggende in tlaentges weer, *Hs. U. 19, f° 21 r°* (a° 1579), prov. archief. Een stucke lants, genaempt het breetgen, leggende beneffens die lange laen, *ald., f° 28 r°*. Dirck van de lange laen, *ald., f° 39*

{p.245}

r° (a° 1579); in de 16de en 17de e. wordt het geslacht van de Langelaen dikwijls genoemd. Lange Laner- (of Laender-)weer, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Die halve vuyterdijck over tlinge laeners weer, *Polderl. Assend. I, f° 331 r°*. Lange Laender-sluys, *Kaart v. d. Uytw. Sl. 12*. – De weg tussen Krommenie en Wormerveer heet **Padlaan**; zie aldaar. – Te Westzaan is de Laan een buurt in het Zuideind. – Ook vele stukken land, die aan een laan gelegen zijn of waarover een laan loopt, zijn daarnaar genoemd. || Een acker bi Tabben lane (te Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond, f° 11 v°*. Die laen in Dirck Jan Baernts-weer; die laen in Roeloff Louwenweer, *Polderl. Assend. I, f° 55 r°* (a° 1600). Schouten laen (in Janke Maerts-weer), Floris Pieters laen (in Flooren-weer), Gerrit Jacobsz. laentgen (in Jan Peeten-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Die driebeinde laen after Gerit Symonsz., *Polderl. Westz. II* (a° 1649). Staende dese renten voorsz. tot een pacht end (*ende*) ter lossinghe op twee laenen landts ... ghelegen binnen de ban van Westzanen inde Middel, *Hs. T. 118 f° 39 v°* (a° 1564), prov. archief. Jan Peeten noorder (middel, suyder) langhelaen, *Maatb. Assend.* (a° 1634). De grote en de kleine Laan (landerijen te Jisp). – Vgl. verder **Laanakker**, **Laanven**, **BARNDELAAN** op **barnen**, **Kerklaan**, **Neslaan**, **Schipperslaan**, **Smidslaan** en **Schotelaan**.

In dezelfde zin is het woord ook elders in N.-Holl. gewoon. || Vrolijk draafde het tweespan de laan af, de poort voor het huis door en de straatweg langs, *Sch. t. W. 307* (W.-Friesl.). Een stucke lants gelegen in den ban van Castercum voirs., geheten Urdrix-ven mit een saetacker ende mit die laen, die men in die weyde gaet, *GONNET, Zijlkl. 77* (a° 1443). Vgl. ook *HADR. JUNIUS, Nomencl. 273b*: “diverticulum, *bywech, sijdwech, laen*” en in navolging daarvan bij *KIL*. “*laen*, Fris. Holl. Sicamb. *diverticulum, bywech, sijdwech, laen*” en in navolging daarvan bij *KIL*. “*laen*, Fris. Holl. Sicamb. *diverticulum, viculus*”. – Ook verschillende wateren in Kennemerland heten de Laan, wellicht naar de laan, waarlangs zij liepen. Zo b.v. de Laan, onder Limmen, uitlopende op Limmer Die, welke vaart op de *Kaart. v. d. Uytw. Sl. 15* “de Laender Veert” heet, terwijl de weg er langs “de Laen” wordt genoemd. Verder vindt men *ald. 11* onder Uitgeest een water “de Mole Laen” en evenwijdig daaraan de “Wijde Laen”, die uitkomt op de Wijden Busch. Onder Heemskerk, niet ver van Asseburg, heet een water

“Hard laen”, *ald. 16*. – Een Laanweer vindt men ook te Velzen; vgl. *Hs. v. Egmond, f° 13 vlg.* (13de e.): in laenwere (*Mnl. Wdb. IV, 42*). – In de zin van *toegangsweg, doorgang*, vindt men ook gebruikt Ofri. lana, lona, Fri. lean, Gron. loan, Oost-Fri. lane, lone, lân, lôn, Ags. lane, lone, Eng. lane. – Ned. laan is een aan weerskanten met bomen of heesters beplante weg. Zie verder de *wdbb.*

laan (II), znw.m. (?) Ook in verkl. laantje. *Bedrijfskapitaal*. || Der is 'en hele laan toe nodig om zo'n zaak te beginnen. In 't voorjaar gaat 'et garnalenvrouwtje bij al der klanten rond en ieder geeft 'er wat; zo krijgt ze 'en laantje, waarvoor ze der eerste inslag doet. – Dit laan schijnt elders niet in gebruik te zijn. Misschien is het woord één met Ofri. lân, Ned. loon. Men

moet dan aannemen, dat Zaans laan vroeger betekende *een bedrijfskapitaal dat opgenomen wordt, een som gelds die men verplicht is terug te betalen*; vgl. Ofri. wirthirlân, *retributio*. In het Fri. is weerleanje nog *terugbetalen* in overdrachtelijke zin. – Deze betekenis van *geld dat iemand geleend wordt om zijn zaken te beginnen* is zeer goed te rijmen met die van *gift, beneficium*, leen, welke het woord loon somtijds heeft (vgl. Ags. leán) naast die van *beloning (voor verrichte diensten)*. Het is een gift onder bepaalde voorwaarden. Loon is gewoonlijk onz.; in het Mnl. wordt het echter ook wel mann. gebruikt. – De oude vorm laan is dan blijven voortleven en niet door zijn Holl. equivalent vervangen, omdat het woord tengevolge van zijn gewijzigde betekenis onkenbaar was geworden.

laan (III), znw.; vgl. *laning*.

Laanakker, znw. m. Naam van land in de ban van Westzaanden. || Die laenackers, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Een stuk land dat zo heet schijnt thans niet bekend te zijn; misschien is echter het land bedoeld, dat nu de Laanven heet.

laang, znw. vr. Meerv. laangs. *Lading*. Men vindt de samengetrokken vorm laang in bijna alle akten en stukken uit de 18de eeuw, waarin van de *lading* van schepen of molens sprake is. Een enkele maal komt ook **laing** voor. Tegenwoordig spreekt men zowel van laang als van lading, doch de eerste vorm wordt minder gebruikelijk. || Een vierde portie in een Runmolen (de Valk), alsmede een vierde portie in deszelfs laang en negotie, *Hs. boedelscheiding Ongelaar* (a° 1769), verz. Honig. Contract van Asseurantie van Brant van de Laangs van Olymolens, *titel van zeker Hs.* (18de e.), Zaanl. Oudhk. De Laang van dezelfde molen, *Hs.* (a° 1770), aldaar.

Laanven, znw. vr. Naam van een stuk land bij de Laan te Westzaan; zie *laan I*. – Vgl.

Laanakker.

***laar**, znw.; vgl. *Riedelaar*.

laars, znw. vr. Daarnaast **leers**. Zie de wdbb. – Zegsw. Iets in zijn laars steken, *het in zijn kraag steken, naar binnen slaan*; zowel van spijzen als van dranken. – Bij vissers is **leers** ook de benaming van een soort van *schepnet*. De ijzeren beugel van de leers is half rond of ovaal gebogen, de andere zijde is recht. De stok is in het midden dier rechte zijde bevestigd. || (*Een visser zegt, terwijl hij* {p.246}

zijn gerei in de schuit pakt;) Ik leg het kaar, en digter na 't voorend komt de leers en 't kleynste zoort van goed, en d'emmer is 't die volgt naa 't kaar het eerst, *Hs. visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. – Vgl. **loopleers**.

laatspook, znw. m. Gevormd naar het voorbeeld van **vroegspook**; zie aldaar. *Iemand die laat te bed gaat*; soms ook *iemand die laat komt*. || Wat was je gister weer 'en laatspook, ik hoorde je om half ien nag stommelen. Zo, laatspook, je ben alweer 'en kertier (*kwartier*) te laat voor 'et eten.

laatst, bnw.; zie *lest*.

labbe, znw. vr. (?) Meerv. labben. Bij vissers. Een der benamingen voor de *zeelt*. Naast labbe zegt men ook labberd en lapperd (meerv. labbers en lappers). Lapperd is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (*De Ned. Taal* 6, 150). – Zie synon. op *zeelt*.

labberd, znw. m.; zie *labbe*.

laddering, znw. vr. Meerv. ladderings. Bij vissers. *Een grof viswant, waarmee bij het schakelen het terrein wordt afgezet*. Men plaatst alsdan twee ladderings zó tegen elkaar, dat zij een hoek vormen, en doet ze dan aan weerskanten bij het schakelnet aansluiten.

lade, znw. vr.; zie *laad*.

lading znw. vr.; zie *laang*.

Laf-hem, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || De laff hemmen op de Blocksloot, *Polderl. Assend.* VIII f° 260 r° (a° 1657). D' ½ laffjes hemmen, *ald.* IX f° 347 r° (a° 1657).

Lagendijk, znw. m. De dijk langs de westelijke oever van de Zaan; zo genoemd in tegenstelling met de Hoogendijk aan het IJ. De eigenlijke benaming is de **Zaandijk**; zie aldaar. De benaming Lagendijk vindt men voor het eerst vermeld in 1494 (*Priv. v. Westz.* 249). – Op de Lagendijk zijn gebouwd West-Zaandaam, de Koog, Zaandijk, Wormerveer en West-Knollendam. In het bestuur van de ban van Westzaanden, waartoe deze plaatsen met het dorp Westzaanden behoorden, maakte men gewoonlijk onderscheid tussen Westzaanden aan de regel (*het dorp Westzaanden*) en de Lagendijk; ook stond Zaandam (dat op zichzelf een vierdeel van de ban vormde) in sommige opzichten zelfstandig tegenover Koog, Zaandijk en Wormerveer. Met de oplossing van de ban is dit alles natuurlijk vervallen. || Die Moolen, staende jegenwoordigh aen den Leegendijck, *Priv. v. Westz.* 210 (a° 1634). Schepenen ende Regeerders van West-zaanden ter eenre, ende Schepenen ende Regeerders van den Laghendijck ter andere zijden, *ald.* 250 (a° 1618). De voorsz. Schepenen van Westzaanden aen den Regel, ende Schepenen van den Lagendijck, *ald.* 305 (a° 1626). Cornelis Pietersz. ende Pieter Jansz. als Gedeputeerdens van Zaerdam ende den Lagendijck aen de West-zijde van de Zaan gelegen, *ald.* 249 (a° 1613).

laken, znw. onz. Zegsw. Die zal hij ook in geen kreuk (d.i. vouw) van een laken verliezen (*ook wel uit de slip van het laken*; schertsend gezegd als iemand een grote, dikke vrouw trouwt. Vgl. ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 146: “Ghy om uw lanckheyt slacht d’oude Dochters tuchtigh, die men niet verliesen sal in de vouw van een laken”. – Zie de samenst. **buullaken**, **naslagslaken**, **voorslagslaken**.

lam (I), znw. onz. Meerv. lammen en lammeren. Verkl. lampie. Zie de wdbb. || ‘En skeep (*schaap*) mit twee lammen. Wat ’en lief lampie. – *Zo ook*: ’t is me ooilampie, enz. – Het meerv. lammen wordt ook elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. gehoord. – Vgl. de samenst. **potlam**.

lam (II), bnw.; zie zegsw. op **kind**.

lammenadig, bnw. *Ellendig*, *akelig*. || Wat ’en lammenadige vent. ’t Is lammenadig weer vandaag. Kousen stoppen is ’en lammenadig werk. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

lamp, znw. vr.; vgl. **tuitlamp** en **schotlamp**.

lampolie, znw. vr.; vgl. **lulletje-lampolie**.

land, znw. onz. Zie de wdbb. – Land over zand gaan, *bij besloten water rechtuit, nu eens over land dan weer over ijs, op een bepaald doel aflopen*. || Wie gaat er mee land over zand? “Wat ben je vroeg thuis?” “Ja, we bennen land over zand ’ekommen.” – Bij boeren. Hij is ’et land uit (of in), *hij is in het veld* (de Wormer). Zo ook in het Fri. – Vgl. de samenst. **Abtsland**, **apeland**, **Bofland**, **Braakland**, **Buikeland**, **Buksland**, **Dieveland**, **Engeland**, **Galgeland**, **groenland**, HARDELAND op **hard**, **Heikeland**, **Hemland**, **Hoornland**, **Jodeland**, **Katland**, **kiekeboe-land**, **Kloosterland**, **Klopland**, **Koersland**, **Kosterland**, **Kruisland**, **maadland**, **Munnikenland**, **nesland**, **Nieuweland**, **Nobelland**, **Osseland**, **Padland**, **papeland**, **Petland**, **Pinkeland**, **Relkeland**, RIETLAND op **rietbos**, **Roofland**, **Schansland**, **spaadland**, **spitland**, **Stoepland**, **venland**, **Veringland**, **Viddeland**, **Vieland**, **Vierland**, **Vijverland**, **vrijland**, **weerland**, **weidland**, **zaadland**, **Zaanland**, **zakland**, **Zandland**.

-lander, znw. m.; vgl. **broeklander**, **grotlander**, **kiplander**.

landgrim, znw. vr.; zie **grim** 2.

landloper, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: 1) *Iemand die het platteland afloopt met geneesmiddelen en hier en daar wonderbaarlijke genezingen verricht*. Thans ongebruikelijk. 2) *Een voorjaarsbig van 3 tot 6 maanden oud, die in het land loopt, die men gedurende de zomer laat weiden en in de herfst vet mest*. – Evenzo in de Beemster. || Twee a drie zeugen, vier a zes mestvarkens, en eenige biggen of zoogenaamde landloppers, *Tijdschr. v. Nijverheid* V (1839), 660. Vgl. ook BOUMAN 62.

landvast, znw. Alleen in het meerv. landvasten. Op een schip. *Meertouwen*, *zware touwen om het schip aan de wal vast te leggen*.

lang (I), bnw. en bijw. Daarnaast **lank**. Zie de wdbb. – 1) *Lang*. || 't Is veuls te lank. Wat heb ze lank heer (*haar*). – Zegsw. Deer {p.247}

ken-je lank van, *daar kunt u lang plezier van hebben, het zal lang duren voor het beter is*; gezegd tegen iemand die zich bezeerd heeft. – Zie nog een zegsw. op **elleboog** en vgl. **allank al**.

2) *Taai, dradig*; van wei die licht gestold is. Zie **lang II**. Ik heb lank waai. – Vgl. Mnl., Mnd., Hgd. lang, lank (van wijn, bier, enz.), *taai, dik*, “*faden ziehend*”; zie Mnl. Wdb. IV, 101.

3) *Dun, waterig*; vgl. **langnat**.

lang (II), znw. vr., soms onz. *De eigenschap van het lang zijn, taai, dradig zijn*; zie **lang I 2**.

– a) Van roggebrood, waarin door ouderdom lange, taaie draden zijn gekomen en dat daardoor oneetbaar is. || As je dat roggebrood nag langer leggen lête (*laat*), komt de lang er nag in. Je ken (*kunt*) 'et niet meer eten, want 'et lang zit er in. De lang is er in. – b) Van waai (Ned. *wei*). Als de boer het waai in natte vaten heeft gegoten, stolt het een weinig. Giet men het daarna uit de schepper, dan vloeit het langzaam met een dikke taaie straal. || Ik heb de lang in 'et waai.

langarm, znw. m.; vgl. Jan Langarm op **Jan**.

lange-halsklamp, znw. m. Aan een molen. *Een klamp met lange hals, die aan de molenroede bevestigd is, en waaraan het buiteneind van het zeil wordt vastgemaakt*. || Een lange-halsklamp, vier kruisklampen, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

Langelaan, znw. vr.; zie **laan I**.

langen, zw. ww.; vgl. **aanlangen**.

langes, voorz. *Langs*. || Hij loopt langes de kantjes. Geef mijn dat pakkie voor Ant maar mee, ik kom er toch langes. Langes de weg (Oostzanen, a° 1627), LAMS 709. Lopende langes de Koog, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 43. 't Dijkje langes, SOETEBOOM, *S. Arc.* 589. – Evenzo ook elders. – Vgl. Mnl. Wdb. IV, 98 vlg. op langes FRANCK 548 op langes.

Langeveld, znw. onz. Naam van een uitgestrektheid broekland langs de Hoogendijk in de bannen van Assendelft en Westzaanden, bij Nauwerna. Thans onbekend. || Item een anderhalf gheers in ghint ende van langhe velde; item een half gheers in dit ende van langhe velde (te Assendelft, 13de e.; dit en gint, d.i. het onz. van deze en gene, zien op het dichtstbij en het verstaft gelegen eind van het Langeveld), *Hs. v. Egmond*, f° 12 v°. Dirck Albrechtsis hoyhuys, staendeop Nauwerna ofte Langevelt, binnen den Ban van Assendelft (a° 1567), *Handv. v. Assend.* 136. Het Langevelt wordt ook in de 17de-eeuwse polderleggers en weeskamerboeken van de ban van Westzaanden vermeld. – Vgl. elders in N.-Holl.: Item int langhevelt II gerse (onder Beverwijk, a° 1372), *Hs. v. Egmond*, f° 36 r°. Langevelders linie (onder Hargen, a° 1371), *ald.* f° 27 v°.

langhaar, znw. onz. Daarnaast **lankhaar**, **lankheer** en **langheer**. *De taaie, oneetbare zenuwstrengen in het vlees*. – Vgl. **lang I 2**. || Wat zit er 'en langhaar in dat vlees. Gooi dat maar weg, dat is lankheer. Dat lankheer ken-je niet opeten. – Elders noemt men deze geelachtige zenen geelhaar, b.v. in Z.-Holl. en in Oost-Friesl. In het Hgd. spreekt men van haarwachs, en evenzo in Oost-Friesl. van haarwas. Vgl. GRIMM, *D. Wtb.* IV², 39, waar het woord in verband wordt gebracht met Ohd. haru, m., *vlas*, “weil die zähe sehne an die zähigkeit der flachses erinnert, wie auch die begrifflich gleichen flachsader und flechse das bestätigen”. – Is deze verklaring juist, dan moet men veronderstellen, dat de Zaanse vormen langheer en lankheer op volksetymologie berusten. Vgl. ook KLUGE op haar. – Zegsw. om te kennen te geven dat men iets niet gelooft: Jawel! lankheer mit luizen! (Krommenie), zoveel als: *dat kunt u begrijpen! larie!*

langkwast, znw. m. Bij schilders (*ververs*). *Een houten stok met een gat aan het boven-eind, waardoor de steel van een gewone verfwast gestoken wordt*. De langkwast wordt gebruikt

als men, gelijk bij het verven van molens dikwijls het geval is, een plek moet verven, die anders niet te bereiken is.

langnat, znw. onz. Daarnaast **lanknat**. *Waterige saus, aangelengd vleesnat; dunne krachteloze soep.* || Ik hou niet van dat langnat. Van *zok (zulk)* lanknat over je aardappelen proef-je niks. – Het woord is ook elders in Holl. en in Gron. en Gelderl. gebruikelijk. Evenzo spreekt men in Duitsland van *lange brühe*, *langer kaffe*. Vgl. *Mnl. Wdb.* IV, 101; GRIMM, *D. Wtb.* VI, 155.

langs, voorz.; zie *langes*.

langsklamp, znw. m. Bij timmerlieden. Benaming voor de klampen of belegstukken die aan weerskanten langs de lengtezijden op de planken van een deur worden aangebracht en die tezamen met de dwarsklampen en spiegelklampen de verdeling in panelen helpen vormen.

langst, znw. vr. *Verlangen*. || Ik heb toch zo'n langst om me moeder weer te zien. Zieke Trijn heb erge langst nê wat eel (*trek in aal*). – Evenzo in het Stad-Fri.

langsuit, bijw. Daarnaast **lanksuit**. *Languit*. || Ze viel langsuit op de grond.

langte, znw. vr.; zie *lengte*.

langvoer, znw. onz. *Hooi en stro*; in tegenstelling met *kortvoer*, zie aldaar. – Evenzo elders. Ook in het Hgd. *langes Futter* (GRIMM, *D. Wtb.* VI 156).

langwerpig, bnw.; zie *lankwerpig*.

langzaam, bnw. en bijw.; zie *lankzaam*.

laning, znw. vr. Meestal in het meervoud *lanings*, soms *laningen*. – 1) *De onderlagen van een bed of bedstede, de losse planken waarop het beddegoed of het stro ligt.* {p.248}

Daarnaast ook **bedlaning**. || Heb-je de lanings al of'schrobt en 'et beddegoed buiten 'ebrocht. – In de Wormer spreekt men van *lanissen*. || De lanissen leggen niet goed, er ben nag reten tussen. – Ook in Gron. noemt men de planken van een bedstede *loanings* (MOLEMA 245). 2) *De losse vloer van smalle, op kleine afstand naast elkaar liggende planken die van onder met dwarsleggers verbonden zijn, achter in de vissersschuit.* De vissers staan op de lanings en hebben daardoor geen hinder van het water, dat onder in de schuit is. – Op Marken zegt men in dezelfde zin *lanan* (*Taalgids* 4, 200). – Bij VAN LENNEP, *Zeemanswdb.* staat *laning* opgetekend in de bet. *planken brug, overloop*; VAN DALE voegt nog daarbij *deel van de kruitkamer*. – Het woord komt reeds in de Middeleeuwen in N.-Holl. voor. || Noch wtgheleyt an mijns heren baerdze te vermaken: ... van 2 spaerhoute 12 d., item ..., 12 planken totter laninghe ende totter deylinghe, tstic 2sc., *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 412 (a° 1345).

Het woord zal wel verwant zijn met *laan*, *lan*, als benaming der dwarsliggende balken, die tezamen het vijf- of zeshoekig onderstel voor het beweegbare rieten dak van een hooiberg vormen. Vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 219 vlgg., waar de lannen nauwkeurig worden beschreven en afgebeeld. Het woord schijnt thans aan de Zaan onbekend te zijn; de barge met beweegbaar dak zijn daar trouwens zeer zeldzaam. Vroeger is het woord echter ook in N.-Holl. gebruikelijk geweest. || Item 6 barchroeden ende 6 laen, 6 pond, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 556 (a° 1345). Het komt in de Middeleeuwen ook elders voor; vgl. FRUIN, *Bijdragen* 9, 22, waar uit een Gelderse rekening van het jaar 1414 wordt medegedeeld een betaling aan twee holtsnijders, die de lanen sneden tot de berge, waarvoor de roeden gekocht waren, en nog een betaling aan de smid voor het leggen van 6 banden aan de berglanan. – Aldaar is ook sprake van een “wijndesteen (*wenteltrap*), waaraan lanen gemaakt werden”. Vgl. verder de in *Mnl. Wdb.* IV, 91 aangehaalde plaats uit de *Rechtsbronnen v. Harderwijk*, waar gesproken wordt van “die stakette ende lane van de brugge”, en waar *lane* waarschijnlijk *leuning* betekent.

lanis, znw. vr.; zie *laning* 1.

lank, bnw.; zie *lang* 1.

lankhaar, **lankheer**, znw. onz. zie *langhaar*.

lanknat, znw. onz.; zie *langnat*.

lanksaam, bnw. en bijw. *Langzaam*. Zie de wdbb. – Evenzo elders in ons land.

lanksuit, bijw.; zie *langsuit*.

lankwerpig, bnw. Daarnaast soms **lankworpig**. *Langwerpig*. Zie de wdbb. || Een lankworpige tafel. – De vorm langworpig komt o.a. bij VONDEL voor (VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 9) en wordt ook door KIL. opgegeven.

lantaarnspoor, znw. onz. In molens. *Een spoor bestaande uit twee evenwijdige latten met een gleuf, langs de zoldering van de schuur, waarlangs een lantaarn heen en weer getrokken kan worden, om de schuur op verschillende plaatsen te verlichten.*

lanterfanteren, zw. ww., intr. *Lanterfanten, rondslechteren, luieren*. || Loop toch niet zo te lanterfanteren. Ik ken dat lanterfanteren niet hebben (*verdragen*). – De vorm lanterfanteren is ook in W.-Vlaand. gebruikelijk (DE BO); vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 2, 325.

lap, znw. m. Zegsw. Op de lappen komen, *voor de draad komen, te voorschijn komen*. || Kom maar op de lappen, we weten allank al waar je zitte (*bij het opschuilertje* (*verstoppertje*) *doen*). Vgl.: hij is weer op de lappen, *hij is weer hersteld, op de been*, dat VAN DALE als gewestelijk opgeeft. – Zie nog een zegsw. op *gezicht*, en vgl. de samenst. *brabbellap*, *broddellap*, *harsens-lap*, *kroplap*, *poppelap*, *strijklap*.

lappen, zw. ww.; vgl. *schoenlappertje*.

lapperd, znw. m.; zie *labbe*.

lapzak, znw. m. – 1) Bij een brandspuit, *Een zak van zeildoek, waarin allerlei kleine benodigheden* (touw, hamers, woellappen, pinnen, enz.) *geborgen worden*. || Een lapzak, een lapzak, dat is zo'n aardig ding; daar vin-je haast van alles in, ook schroevendraaiers, aanzetpin; een lapzak, een lapzak, dat is zo'n aardig ding, *Liedje voor een spuitmaal* (a° 1890), Zaanl. Oudhk. De sackedragers (sullen) haer op het eerste gerucht van brandt by de spuyt moeten voegen, om alles te besorgen, als ophael-touwen, leere emmers en lapsack om des noots niet verleegen te staen, *Handv. v. Assend. verv.* 491 (a° 1728). – Zegsw. 't Is van de korf in de lapzak, *dat komt vrijwel op hetzelfde neer, het een is al niet veel beter dan het ander*; zie op *korf*. – Vgl. ook in de uitdr. 't is lapsack, 't is quite, bij ROEMER VISSCHER, *Brabbellingh* (ed. 1669), 99: "Hendrick, dit sende ick u tot uw nieuwe jaer, houdt het my ten besten, offer yet gebrack: 't en zijn niet dan woorden: seght ghy, dat's waer: maer (*welnu*) betaelt my met woorden, soo is 't lapsack". – Men treft het woord lapzak ook aan in het kinderrijm: "Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, Anna met de lapzak kwam ik tegen, op het glazen bruggetje", enz. Gewoonlijk hoort men echter Anna met de lappen, – van de lappen, of – van de lapper. In verwante rijmen in Duitsland vindt men evenzo: die Frau mit der Lappertasche (Hessen), die Käthe mit der Lappetäsche (Bergstrasse), die Mâd mit der Lapperdäsche (Offenbach), s'Buebli mit der Lumpetäschen (Aargau), d'Amme mit der schmotzige Täsche (Schwaben); zie o.a. MANNHARDT, *Germ. Mythen* 529, 534, 689. – Vgl.

{p.249}

verder het refrein van het zeer verbreide lied van het loze vissertje, dat uit vissen gaat "met zijnen lapzak, met zijnen knapzak, met zijnen rijfstok, met zijnen strijkstok, met zijne leeren, van dire-dom-deeren, met zijne leeren leersjes aan".

2) *Dronkelap, gemeen sujet*. || 't Is maar 'en lapzak. Bemoei je niet met die lapzakken. – Evenzo in W.-Vlaand. lapzak, *drinkebroer, zatlap* (DE BO², 536). In Oost-Friesl. betekent lapsak, laps, *zahlungsunfähiger lump, armseliger wicht, dummkopf, nichtsnutziger mensch* (KOOLMAN 2, 472). Vgl. ook Ned. lap, dronkelap, en bij KIL. lap-sacken in de zin van *slurpen, zachtjes drinken, leppen*.

larie, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *slordig, gemeen wijf, lor*. || 't Is zo'n larie. – Verder: *vod, flard*. || De laries hangen bij je lijf neer.

larielen, znw. vr. Ook **lariemand**. *Plat vierkant mandje van grof stro met twee hengsels; damesmand*. Synon. **karbies**. – Een lariemandje is in Twente een *boodschappenmand*.

lariemand, znw. vr.; zie *larieben*.

Larpenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Cornelis Heyn Roeleven larppenven (in Lyclassen-weer), *Stoelb. Assend. f° 21 v°* (einde 16de e.). De larpen ven, *Polderl. Assend. II f° 226 v°* (a° 1600).

las, znw. vr. Daarnaast **lask**, verkl. *laskie*. Zie de wdbb. || Maak die balken maar met lasken an mekaar. De lengte van 'en lask bedraagt driemaal de hoogte van de balk. Je jas wordt te nauw; 't zel 'et beste wezen der maar 'en laskie in te zetten. – Vgl. *schotige lasken* op *schotig*.

lasband, znw. m. Gewoonlijk in de vorm *laskband*. Verkl. *laskbandje*. *De ijzeren bandjes die tot meerdere stevigheid om de lassen van een molenroede of molenspil worden geslagen*.

lasijzer, znw. onz.; vgl. op *spijker*.

lask, znw. vr.; zie *las*.

laskband, znw. m.; zie *lasband*.

lasken, zw. ww.; zie *lassen*.

lassen, zw. ww. Daarnaast **lasken**. Zie de wdbb. || Een molenroed lasken. – Evenzo ook *inlasken*, *inlassen*.

last, znw. onz.; zie *schietlast* en vgl. *bord II*.

lastcent, znw. m.; zie *lastengeld*.

lastengeld, znw. onz. Op stoomfabrieken. *Geld dat boven het vaste loon aan het werkvolk wordt uitbetaald voor elk last zaad, dat in de fabriek verwerkt wordt*. Het *lastengeld* bedraagt b.v. 2 cent voor elk last. In dezelfde zin spreekt men ook van **lastcenten**.

lat, znw. vr. Zie de wdbb. – *Een enkele lat*, ook *een lang, mager persoon, een bezemsteel*. – *Iets op de lat halen, het op de kerfstok halen, op de borg kopen*. || Ze haalt alles op de lat. – Bij timmerlieden. *Een enkele lat, smalle lat*, in tegenstelling met *dubbelde latten*, die de dubbele breedte hebben. – Vgl. de samenst. *roeflat, stormlat, tochtlat*.

laten, st. ww. Daarnaast **lêten**. Zie de wdbb. || Ze ken 'et liegen niet lêten. Hij heb zen geld op tafel leggen lêten. Leet die stoel deer maar staan. – Evenzo in samenst. *ontlêten, loslêten*, enz.

lattepike, znw. m. Hetz. als *lattezager*; zie aldaar.

lattezager, znw. m. Zeker soort van houtzaagmolen. *Een molen waar alleen latten gezaagd worden*. Synon. **lattepike**.

lawaaissaus, znw. vr. Een soort van saus, die door de arme bevolking over de aardappelen gegeten wordt. *Meel, water, azijn en een weinig vet door elkaar gekookt*. Synon.

lollemandoo; zie aldaar. – Zegsw. *Kouwe drokte met lawaaissaus, onnodige drukte en bedrijvigheid*. – Het woord *lawaaissaus* is ook elders gebruikelijk, b.v. in Holl. en in Overijsel.

lazuur, znw. onz.; zie een zegsw. op *blauw*.

leb, znw., vr. Zie de wdbb. – Ook *een plak, afgesneden schijf*, b.v. van dikke paling. Thans weinig gebruikelijk. || Geef me maar 'en leb. Snij de paling maar an lebben. – Zie *lebaal*.

lebaal, znw. m. Daarnaast **lebeel**. *Dikke paling van 2 pond het stuk en zwaardere*. Deze soort van aal heet zo, omdat zij aan lebben (*plakken*) gesneden wordt, in tegenstelling met dunnere soorten, waarvan men moten snijdt. || Een partijtje lebaal.

lebberen, zw. ww., intr. Daarnaast soms **lubberen**. *Slurpen, met kleine teugen drinken, sabbelen*. || Zit niet zo te lebberen, drink je glas leeg. Jantje heb zeker gien trek meer, hij lebbert maar wat an me borst. Ze waren zo lekker an 't lubberen. – Ook *sabbelend zoenen*. || Ze zitten maar aldeur te lebberen. – Het woord is ook in het Stad-Fri. gebruikelijk (*O. Volkst.* 2, 181) en komt een enkele maal ook in de schrijftaal voor; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 331. Meer gebruikelijk is daar echter *leppen*, zie *ald.* 339. Vgl. ook FRANCK op *lebben* en *leppen*.

lebberig, bnw. *Slap, verlept*, van groente. || Die lebberige sla had je niet kopen moeten. Wat ben die snijbonen lebberig. – Vgl. FRANCK 543 op labben; DE JAGER, *Freq.* 2, 317 op labberen.

ledebrekerswerk, znw. onz. Daarnaast ook **lee(d)brekerswerk**. In de zegsw. 't is geen ledebrekerswerk, *het is geen ledebrekend, geen zwaar of ondoenlijk werk*. || Kom, pak an, 't is geen ledebrekerswerk. Die tafel te verzetten is ok gien leedbrekerswerk. – Evenzo spreekt men elders van 't is geen ledebreken.

leed, bnw. (?) In de uitdr. leed horen aan (de Wormer). Ik geloof, dat de stadslui erg veul leed horen an de boeren (*dat ze veel lelijks horen in hun uitspraak, dat hun die onaangenaam in de oren klinkt*). – Vgl. het

{p.250}

bnw. leed in de zin van *onlief, onaangenaam*, gezegd van alles wat iemand onaangenaam aandoet, een onaangename stemming, weersin of afkeer bij hem wekt; zie *Mnl. Wdb.* IV, 291 vlgg.

leeg (I), bnw.; zie *laag II*.

leeg (II), znw. Bij de zeildoekweverij. *De lege klos van een weversspoel*. Een gevulde klos noemt men pijp. – Ook de ledige drijfklossen heten legen. || Geef ers 'en leeg an. Daar valat de leeg op de grond. – Vgl. *legebak*.

leegwozen, zw. ww., trans. *Met een hoosvat leegscheppen*. Zie **wozen**. || Heb-je de schuit al leeg'ewoost, aârs moet je 'et zo meteen doen.

leem, znw. onz. Daarnaast **liem**. Zie de wdbb. || Ze hebben 'et dak mit liem bestreken. – De vorm liem is ook elders in N.-Holl. gewoon; vgl. ook *Mnl. Wdb.* IV, 260. Evenzo in het *Stad-Fri*.

leen (I), znw. Meerv. lenen. *Leuning, lening*; in het bijzonder van een brug. Thans ongebruikelijk. || Alsoo onderwijlen dickmael bevonden wert eenige vervallen en reddeloose plaetsen inde Breggen ..., soo is't, dat ... soo wanneer daer eenigh parck (van de weg) soo van leenen ende deelen, ofte onderleggers is komen te vervallen, tot onbequame weg, ... den Eygenaer (dat sal moeten herstellen), *keur v. Oostzanen* (a° 1636), LAMS 715. En sal niemandt posten uyt-werpen, leenen breecken, by dage noch by nachte (a° 1644), *ald.* 722. – Vgl. *lening* en *leenstoel*.

leen (II), znw. onz. Daarnaast **lien**. In de naam van verschillende stukken land te Assendelft. Zij worden ook het Leenland genoemd; een stuk dat zo heet is nog bekend. || tOpper leentgen, tvuyter leentgen (in Piet Jan Roeloftsz-weer), *Stoelb. Assend.* f° 7 r° (einde 16de e.) Mary Symon Heynen, tlien of marckentgen (in Edelingen-weer), *ald.*, f° 40 v°. Dat eerste leenlant, noch tleen daer bezijden, *Polderl. Assend.* I f° 43 r°. (a° 1599). Dat grootste lientgen in Floren-weer, dat cleynste lientgen aldaer, *ald.*, f° 245 r° (a° 1600). De lien in de hemmen, *ald.* II f° 141 v° (a° 1600). – Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 269a: “*ager scriptuarius*, Al. *Lehen acker dem der zoller zu weiden umb ein sum gelds auffleichen*, B. *Leenacker die verpacht wordt om een somme gelts*”. De stukken land die het leen of leenland heten waren dus oorspronkelijk landerijen, die in pacht of leen werden uitgegeven.

Leenland, znw. onz.; zie *leen II*.

leenstoel, znw. m. *Leuningstoel, armstoel*. Thans verouderd. Vgl. *leen I*. || Ootje zat altoos in 'en leenstoel. Aan 't einde van 't Vlek waren leen-stoelen gestelt, en tot daar gekomen zijnde, hield men stal, en rusten wat, SOETEBOOM, *S. Arc.* 448. – het woord komt ook in de Middeleeuwen in N.-Holl. voor. || Vier kreckstoelen (*krukjes*), een groete leenstoel, VI sitkussenen, *Hs. v. Egmond D*, f° 17 v° (a° 1485), KIL. vermeldt leenestoel, len-stoel.

leep, bnw. Daarnaast **leup**. *Slim*, doch zonder de ongunstige bijbetekenis van *sluw*. || 't Is 'en leupe vent. Hij is niet erge leep (*hij is wat onnozel*). Dat's ok niet leup van je (*niet verstandig*). – Vgl. *leperd*.

leer, znw. onz.; vgl. *daagleer, hielsleer*.

Leerenakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, op de Vlus. Thans onbekend. || De leeren-acker, *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 1.

leers, znw. vr.; zie *laars*.

Leestenweer, znw. onz. Naam van een weer lands te Assendelft. Thans onbekend. || Een stücke landts ... genaempt die markus-meedt, leggende in leestenweer, *Hs. U.* 20, f° 188 r° (a° 1584), prov. archief. – Zie *leestenworff*.

Leestenworff, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. – Vgl. *werf*. || Een worff ... genaempt leesten worff, *Hs. U.* 19, f° 174 r° (a° 1580), prov. archief. –

Leestenweer.

leeuw, znw. m.; vgl. een zegsw. op *hond*.

leeuwebek, znw. m. Zekere plant. *Lis, iris* (OUDEMANS, *Flora* 3, 157). Synon. **waterlelie**. – Ook verschillende andere planten dragen de naam *leeuwebek*; vgl. OUDEMANS *t.a.p.* 2, 324 vlgg.; VAN HALL, *Landh. Flora* 157 vlgg.

leeuwerik, znw. m.; vgl. een zegsw. op *blindeman*.

lef (I), bnw. Bij vissers. *Slap*; een slechte hoedanigheid van sommige platvis. || Die vis is lef. – Vandaar ook als znw., als benaming van een mindere soort van *tong*. || De lef is kleiner as de gewone tong. – Ook zegt men: *dat's 'en lefzoodje, dat is een partijtje tong van mindere kwaliteit*. – Evenzo heet in Oost-Fri. de tond *laf* (KOOLMAN 2, 456). Vgl. bij KIL. “*lef, j. laf*”, en Fri. *lef, laf, flauw* (EPKEMA 294), Ofri., Osaks., Ags. *lef, moede, zwak, ziekelijk*.

lef (II), znw. onz. Alleen in enkele uitdrukkingen. *Lef hebben, het hart hebben, de moed hebben*. || *Twee jongens, die vechten willen, tarten elkaar door te zeggen: Kom op, heb-je lef! Heb eres lef! Heb et lef ers in je lijf om dat te doen*. – *Iemand het lef angeven, hem bij het vechten zijn bekomst geven*. || Ik heb 'em 'et lef an'egeven. We zellen 'em 'et lef wel angeven. – *Het lef er an hebben, zijn bekomst er van hebben, er genoeg van hebben*. || Ik hew 'et lef an zijn praatjes. – *Hij heeft het lef an, hij is dronken*. – *Lef hebben* is ook te Amsterdam en in het Stad-Fri. bekend. Op Urk bezigt men *lef* in de bet. *lust, zin*; b.v. “Ik aew niks gien lef in men werk; ik aew gien lef in men leef (*lijf*) om et te doen” (*Taal- en Letterb.* 6, 38).

lefs, bnw. en bijw.; zie *lefts*.

lefter, bnw. *Linker*. Thans weinig gebruikelijk.

{p.251}

|| Ik heb me lefter hand bezeerd. 'Et staat an de lefter kant. – Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor. || Een quetsuur in zijn lefter schoer ... Een keur-wonde in Ariaen Symonsz. Marckes bovenste lip, aen die lefter zijde van zijn neus ..., noch ... een keur-wonde in Zacheus Cornelisz. zijn lefter arm, ... een keur-wont boven zijn lefter oog (Heiloo, a° 1617), LANS 301 vlg. – In het Fri. kent men nog *lofter* (HALBERTSMA 869) en op Urk *lufter* (*Taal- en Letterb.* 6, 37). Evenzo Mnl. en Mnd. *lufter, luchter, lochter*. – Vgl. Noord-Fri. *left*, Eng. *left*, Fri. *loft*, en bij KIL. *lufte (luchte) hand*. Zie voor verdere verwante vormen FRANCK 592 op *lubben*; SKEAT 328a op *left*. – Vgl. *lefts*.

lefts (I) (uitspr. *lefs*), bijw. Alleen in verbinding met *draaien*. *Links*: soms *verkeerd*. – Zie *lefts II* en *lefter*. || (*Een timmerman, die op de steen zijn gereedschap slijpt, zegt tot de jongen die draait:*) Draai eres effen lefs. (*Tot iemand die bij het opwinden van wol het kluwen in de rechterhand houdt en er met de linker de draad omheen windt:*) Och, jongen, je draaie (*draait*) altijd lefs. (Iedere molen moet hebben ter voorkoming van brand) in de Kap by 't bovenwiel een goede en sufficante Pal, om daardoor te verhinderen het lefs of verkeert omgaan der Moolen, *Pelderscontract* (a° 1783), Zaanl. Oudhk. – Ook op Urk is *lufs, links*, nog gebruikelijk (*Taal- en Letterb.* 6, 37).

lefts (II) (uitspr. *lefs*), bnw. *Verkeerd*. Alleen nog in *leftse kant (of zijde), verkeerde kant, onderkant*. || Dat geweeft moet je an de lefse kant zien! (*van boven lijkt het nog wat, maar aan de verkeerde kant blijkt hoe slordig het is*). Als je aan de leftse kant zitten gaat, hangt die

schuif helegaar scheef. De lefse kant van je jas is nog mooi; hij ken best 'ekeerd. – Zie **lefts I** en **lefter**.

lefts (III), bnw. en bijw. Ook: *links, onhandig*. || Wat ben-je toch lefs. Dat gaat niet lefs.

lefzoodje, znw. onz.; zie **lef I**.

leg (I), znw. m. In de uitdr. *de leg hebben, het bed moeten houden, wegens ongesteldheid*. – Vgl. leggen voor liggen. || Vader heb nou al vier dagen de leg. – Evenzo *de leg krijgen, ziek worden*.

leg (II), znw. onz. Bij vissers. *Een plek waarvan de visser bij ondervinding weet dat er zich veel vis ophoudt*. Synon. **toom**. || Er is 'en goed leg in die sloot. We zellen dat leg even halen (*er met de schuif heengaan om daar de vis vandaan te halen*).

legebak, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *De houten bak aan het weeftouw, waarin de legen geworpen worden, nadat ze uit de spoelen zijn genomen*. – De bak voor de lege drijfklossen heet **drijlbak**; zie aldaar.

leger, znw. m., soms ook onz. Bij de visserij. *Een grote takkenbos, die naast een stuk land in het water wordt gelegd op een plaats waar de vis gaarne komt*. De vis nestelt dan bij voorkeur in die takken en wordt daar gemakkelijk gevangen. Men schakelt daartoe de leger uit, of wel, men slaat er een zegen omheen en haalt dan de takken één voor één door de mazen van het net, totdat alleen de vis in de zegen overblijft. || Ik heb 'en leger leggen in de verste sloot. We moeten 'en nuw leger leggen. Het leger dat er leit, moet op'erood worre (*opgeruimd worden*). Niemandt sal vermogen eenige zeeten in den Gouwe, in de braaken of dijkslooten, tot de sluys toe in den Overtoom, oock gene legers in dezelve, nog oock in eenige andere dwarse wateren, hoe die genaamt souden mogen zijn, te doen maken, dan met speciaal consent van Schout en Schepenen ... Mede sal niemandt sich mogen vervorderen in of aan eenige legers, geschoeit ofte ongeschoeit, te schakelen of zetten, mitsgaders eenige schuyten, tacken, backen of korven uyt legers te vaenden (*nazien, ophalen*) dan op behoorlijke schakeltijdt, *Hs. Keur op de visscherij* (Westzaanden, a° 1680), archief v. Westzaan. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Wert mede gekeurt de wijde Wateringh ... schoon en klaer op te maecken, die Legers ende Stoepen (d.i. *de vaargeul tussen de legers en stoepen*) tien voeten wijd (*keur van Heemskerk*, a° 1660), LAMS 466. Sullen meede op de legers ofte stoepen inden Hecksloot, setten hooge palen ofte baeckens, daer by hoogh water merck op magh nemen, hoe naer dat de schuyten aende wallen zijn, omme alsoo op de stoepen ofte legers niets vast te raken (*idem*), *ald.* 457. – Verschillende stukken land, waarnaast een leger ligt, zijn daarnaar geheten. || Die Layckveen opte leeger (te Assendelft), *Polderl. Assend.* I f° 60 r°. Cornelisge Cornelis, tmadt over den leeger (te Assendelft, in Benninge-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Jaep Roelesz., die leger by Symon Japes (bij de Hoogendijk onder Westzaanden), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). 't Leger-akkertje (te Krommenie, in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665) f° 57. Hillegont Cornelis leegercampgen (te Assendelft, in Langelaanderweer), *Maat. Assend.* (a° 1634). In 't legerstuk (te Krommenie, in de Kerkbuurt), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 88. Het Legerstuk (op de Koog), *Hs.* (a° 1735.). Het Leger (stuk weiland onder Wormer, bij Oost-Knollendam), *Verkopings-biljet* (a° 1897). – Vgl. **korfleger, rietleger**.

Legerakker, Legerkamp, znw. m.; zie **leger**.

Legerstuk, znw. onz.; zie **leger**.

leggen, st. ww., trans. Evenals elders in de Holl. spreektaal kent men geen verschil tussen leggen en liggen. De gemeenschappelijke vervoeging is Tegenw. tijd, ik leg, je legge (en leg-je), hij leit, we legge, jollie legge, ze (zollie) legge. Verl. tijd, ik {p.252}

lag, je lagge, hij lag, we, jollie, ze lagge. Gebiedende wijs leg. Verl. deelw. 'elege. Onbep. wijs legge. || Hij lag (*legde*) 'et op tafel. De kip heb 'en ei 'elegen (gelegd). – Daar leg (*lig*) ik

op de grond. Je lagge nag (*nog*) te bed, toe ik bij je kwam. – Zie een laan leggen op **laan I**, en vgl. **oplegger**, **uitlegger**.

legger, znw. m. Zie de wdbb. – In molens met lopende stenen. *De op het doodbed rustende, liggende molensteen, waarover de staande stenen (lopers) rondwentelen.* Evenzo elders; zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 11; HARTE, *Molenb.* 66 en pl. 28 e, 29 B. Ook reeds in de Middeleeuwen; zie *Mnl. Wdb.* IV, 325. Bij VAN DALE vindt men ligger in dezelfde zin.

leggerkuip, znw. vr. In oliemolens. *De kuip of houten rand om de legger, waarover het gemalen zaad wordt gestreken.* Deze kuip wordt soms leggerkuip genoemd ter onderscheiding van de kuip om de molenkap. || Een leggerkuip met ijzeren rand, *Verkopingscatal.* (Zaandijk, a° 1855).

legvild, znw. vr. Bij de papiermakerij. *Benaming der vilden die men, meestal ten getale van drie, boven en onder een post* (de stapel papier die tegelijk geperst wordt) *legt, opdat de uiterste vellen papier door de pers niet ongelijk gedrukt zullen worden.* De legvilden zijn gewone vilden. Legvild beantwoordt aan een Ned. *ligvild; zie **leggen**. || Eenige legvilden, *Verkopings-catal.* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl.Oudhk.

legwaring, znw. vr. Meerv. legwarings. Op een schip. *De planken op het dek langs de boorden, de bevloering van de waring.* Men onderscheidt de beide rijen van planken waaruit de legwaring bestaat (zij is twee planken breed) als binnen en buitenlegwarings. De buitenlegwaring loopt langs het boord, de binnenlegwaring langs het ruim.

lei (I) (uitspr. *laai*), znw. onz. Zie de wdbb. || Schrijf 'et maar op 'et lei. 'Et lei is stukkend. – Ook: *de plank waarop de timmerlui voorlopig boeken wat er voor de winkel gehaald wordt, of wat er bij een karwei gebruikt wordt enz.* || Krullejongen, geeft 'et laai eris an. – Ook in Oost-Friesl. is lei onz. en niet vr. (KOOLMAN 2, 488).

lei (II) (uitspr. *laai*), znw. vr. In de naam van verschillende stukken land te Assendelft en te Wormerveer. Thans naar het schijnt onbekend. || *Te Assendelft*: Die lay, *Polderl. Assend.* I f° 75 r° en 354 v° (a° 1600). Die deurschooten ley, *ald.* f° 78 r°. Dat wester endt van de lay, *ald.*, II f° 106 r° (a° 1600). De lay; de doorschooten ley de suydelyckste; de noorder doorschooten ley (in Roelen-weer); 't cleyne laytgen (in Huygen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – *Te Wormerveer* (tussen de weg en de Watering bezuiden de Sluissloot): Een stucke lants gelegen inde laey van Westzaenen, groot omtrent twee koeven, *Hs. T.* 49, f° 123 r° (a° 1592), prov. archief. De groote lay, *Polderl. Westz.* V f° 638 (begin 18de e.). De kleyne ley, *ald.*, f° 674. De leyven, *ald.*, f° 640. Een stucke landts ghenaeemt leybroekx dijkcamp, *Hs. T.* 49, f° 79 r° (a° 1586), prov. archief. Noch 2 ooster leybroecke, noch 2 wester leybroecke, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). De sloot daarbij heet: de Leysloot, *Polderl. Westz.* I f° 332 (a° 1628); evenzo *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – *Te Krommenie* waren stukken land genaamd: Ande Leye wegh, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 112. De Leyweg, *ald.* (a° 1680), f° 65.

Elders in N.-Holl. heten verschillende wateren de Lei. Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11, waar een meertje op het Schermer-eiland en een ander onder Hensbroek “de Ley” wordt genoemd en onder Ursem een “Leysloot” wordt vermeld. Bij Petten vindt men een Leipolder; op kaarten uit de 17de eeuw vindt men aldaar “de Oude Ley” en “Nieuwe Ley”. Ook in Friesl. en Oost-Friesl., in W.-Vlaand. e.e. heeft men wateren die Lei of Leyne heten. Van sommige daarvan is bekend, dat zij gedolven werden om het water van andere grachten af te leiden. KIL. vermeldt: “leyde, leye, water-leyde, aquae ductus, aquagium”. – Of Lei ook aan de Zaan een dergelijke betekenis heeft gehad, blijkt niet. De oude kaarten geven dienaangaande geen uitsluitsel. – Vgl. ook de samenst. **Vijverlei**.

Leibroek, znw., zie **lei II**.

leider, znw. m.; vgl. **donderleider**, **pijpleider**.

leideur, znw. vr. *Een soort van kleine sluis.* Thans verouderd. Synon. **treddeur**. || Sluysen, Duyckeren, ende Leydeuren, *Priv. V. Westz.* 200 (a° 1632).

leigoot, znw. vr. *Een goot om vloeistoffen naar een andere plaats te leiden.* || Aan de voor- en achterzijde (van het huis) een goot aan te brengen, ... alsmede 2 leigoten, zwaar 6½ bij 12 duim, voor ieder end (*zijkant van het huis*) heenlopende naar de achtergoot; vanuit deze goot te maken nog een leigoot, zwaar 6½ bij 12 duim, met een hangpomp van 23-streeps vurenhout in den (regen)bak, *Hs. bestek arbeiderswoning* (Wormerveer, 19de e.). – In een papiermolen: *de goot waardoor de papierstof uit de roerbak in de schepkuip wordt geleid.* || Een goot tot de roerbak, met zijn leygoot. *Hs. invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig.
leïg, bnw. Term bij de stijfelmakerij; zie op **hoppig**.

Leislout, Leiven, znw. vr.; zie **lei II**.

Leiweg, znw. m.; zie **lei II**.

lek, bnw. Daarnaast soms **lik**. Zie de wdbb. || De oliebak is **lik**. – Vgl. een zegsw. op **kooi**.

lekker, bnw. en bijw. *Aangenaam, plezierig, prettig*; van alles, niet alleen van smaak of reuk. || wat 'en lekker ketje (*pretje*). Ze heb-
{p.253}

ben zo'n lekkere tuin. Der ben zukke lekkere ijzers onder me schaatsen. Dit is toch zo'n lekkere pen. Een lekker boek. Lekker hè, dat we vanmiddag gien school hebben. Ik ben niet lekker (*ik voel mij onwel*). – Zo ook elders gebruikelijk.

lekstien, znw. m. Bijvorm van Ned. **liksteen**. *Granssteen, grote platte glaskogel om glad te maken.*

Leleven, znw. vr.; zie **lilleven**.

lelijk, bnw.; vgl. **lillik**.

lemieren, zw. ww., intr. Daarnaast soms **klemieren**. Alleen in de uitdr. *met het lemieren van de dag, met het kriecken, het ochtendgloren.* || Mit 'et lemieren van de dag zat-i al te vissen. – Ook elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 282). De uitdr. komt ook voor bij VAN RIEBEEK, *Dagverhaal* 1, 246: "Saterdach den 4en (Oct. 1653) met lemieren van den dag bevonden we ons tusschen 't Dasseneylandt ende 't vaste lant te wesen". Bij VAN DALE wordt vermeld "het lumieren van den dag". – Vgl. Fra. **lumière**, *licht*. In het Mnl. is **lemiere**, **lumière** gebruikelijk in de zin van *lichtgat in het vizier van een helm*.

Lemmenven, znw. vr.; zie **Lemme-ven**.

Lemme-ven, znw. vr. Daarnaast **Lemmenven** en **Lammenven**. Naam van verschillende stukken land. Thans naar het schijnt onbekend. || *Onder Oostzaanden*: Aris Willemsz. slommeringh 412, 7 (roeden), noch zijn lemme ven 887,7 (roeden), ... noch de lemme ven 625 (roeden), ... een lemme ven 525 (roeden), *Polderl. Oostz.* I (17de e.) – *Te Westzaan in de Oosterwillis, bij de Hoogendijk*: Noch lammen ven in die willis 1217 (roeden), noch lemme ven 1247 (roeden), *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

lemmig, bnw. *Saai, temerig*; van personen. || 't Is zo'n lemmige vent. – Het ww. **lemmen**, *zeuren* (zie VAN DALE, OUDEMANS) schijnt niet meer bekend te zijn.

lemoenkant, znw. m. In de uitdr. *'t is van de lemoenkant, het is de familie van de koude kan, aangetrouwde familie.* – Vgl. **lemoenzijde**.

lemoenzijde, znw. vr. In de uitdr. *gaan maar wat an de lemoenzijde (ook limoenzijde), ga wat verder weg, ik wil je zo dicht niet bij me hebben.* – **Lemoen** is hier wel het **lamoen** of **lemoen**, de *disselboom* van een wagen.

lenen, zw. ww., trans. Daarnaast **lienen**. Zie de wdbb. || Mag ik je mes lienen? Ik heb 'en gulden van 'em 'eliend. – Evenzo in de afleidingen en samenstellingen. Vgl. **lien II**. – De vorm **lienen** is ook elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. gebruikelijk, en komt ook in de Middeleeuwen herhaaldelijk in Holl. stukken voor.

lengte, znw. vr. Daarnaast **langte**. Zie de wdbb. || 't Is toch zo'n magere spriet, hij groeit allienig in de langte. Soo in langte als in breedte, SOETEBOOM, *S. Arc.* (ed. 1702), 539. (Sy sullen) de voorsz. Wtwateringh ... laten schieten ende maecken, tot soodanighe wijte ende

langte, als d'voorsz. Mannen bevinden sullen te behooren, *Priv. Van Westz.* 501 (a° 1650). – Vgl. *Mnl. Wdb.* op langede en lancte.

lenig, bijw. Ook in verkl. **lenigjes** (uitspr. *lénəchies*). *Langzaam, zachtjes*. || De machine behoeft, als het (aanzetten) met de hand gebeurt, slechts lenigjes te gaan, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 2280. – Lenig an, lenigjes an, zoetjes aan, langzaam aan. || Zo lenig an komme we der toch. Je ken wel al (*over het ijs*) nê Amsterdam rije (*rijden*), maar lenigjes an: je moete nag goed uitkijken. – Evenzo hogerop in N.-Holl.

lening, znw. vr. Meeerv. lenings. *Leuning*. – Vgl. **leen I**. || Een breg (*brug*) zonder lenings. Breek de lening niet. – De vorm lening is ook verderop in N.-Holl. bekend en waarschijnlijk ook elders, daar hij door VAN DALE wordt vermeld. || De leninck aen de trap van het heyligh sacramenthuis (Haarlem, a° 1576), *Bijdr. v. h. Bisdom Haarlem* 4, 59. – Vgl.

stellinglening.

-lentig, vgl. **pentelentig**.

lepel, znw. m. Zie de wdbb. – In verkl. lepeltje ook *de vrucht van de esdoorn*, die daarnaar ook lepeltjesboom wordt genoemd. – Vgl. de samenst. plutslepel, zuchtlepel.

lepelblad, znw. onz. Zekere plant. *Tasjeskruid*, Lat. *Capsella bursa pastoris* (VAN HALL, *Landh. Flora* 25). – Synon. **vork-en-lepeltjes**, **strooplikkers**. – De plant is genoemd naar haar lepelvormige hauwtjes en draagt ook elders dergelijke namen: in Gron. lepelblad en tuinlepeltjes, in Friesl. lepeldiefje, in Oost-Friesl. läpelkes.

Lepelkooi, alleen in het meerv. de Lepelkooien, naam van een stuk land te Jisp. Vgl. **kooi**.

lepelrak, znw. onz. Meestal in verkl. lepelrakkie. *Het houten rekje met gaten, waarin de pollepels worden gehangen of gezet*. – Overdrachtelijk: aan molens. *Een klamp achter aan de molenroeden dicht bij de as, met twee gaten, waardoor de touwen der zeilen worden gestoken*.

lepeltjesboom, znw. m. *Esdoorn*. Zie **lepel**.

leperd, znw. m. Daarnaast **leuperd**. *Slimmerd*. Zie **leep**. || Hij is ok gien leuperd. – Zegsw. Als leperdje dood is, dan krijg-jij de plaats; schertsend gezegd tegen een slimmerd.

lerf, znw. *Masker, vermomming*. Alleen in de uitdr. onder lerven en verven bedekt gaan.

Thans onbekend. || De Vredeliefde ging bedekt onder lerven en verven by veele, en men stelde met schijn van dien te begeren haer den voet, SOETEVOOM, *Ned. Schout.* 658. – Vgl. bij KIL. “lerve, j. larve” en “larve, larwe, *larva, lamia*”.

{p.254}

lerp, znw. vr. *Tong*. Soms zegt men ook **slerp**. || Steek je lerp ers uit. Wat 'en lange lerp. Hou die lerp maar binnen. – Ook in de samenst. koeielerp, koeietong. – Bij de 17de-eeuwse schrijvers vindt men in dezelfde zin **lerf**. || Ik geefje strak een jaap in je bek, datter de lerf deur hangt, EERNAGIE, *Het Huwelijk sluyten* 59. De koeije lerv' vergeet den hongersnood en zoekt niet naa de sloot, SIX VAN CHANDELIER, *Poesy* 102. – Lerp komt bij HOOFT voor in de zin van *leren riem, zweep*; zie *Uitlegk. Wdb.* 2. 206. Evenzo vermeldt VAN DALE, doch als weinig gebruikelijk: “larp, *zweep, gesel, roede; slag, klap, oorvijs*”. In Gron. verstaat men onder larp *een brok, stuk vlees of brood*: “Snie mie d'r moar 'n larp of” (MOLEMA 238).

lerpen, zw. ww. *Likken, sabbelend zoenen*. Synon. **lemmeren**, **zoemelen**. Vgl. **lerp**. || Wat zitten die twee daar weer te lerpen. – Vgl. **oplerpen**.

lessent, bijw.; zie **lestent**.

lessie, znw. onz.; zie **lest II**.

lest (I), bnw. en bijw. *Laatst*. || Piet is eerst, ik tweed en Jan lest. Lest heugt best. As je mit je meerdere ruzie zoeker (*zoekt*), ben-je altoos lest (*trekt men aan het kortste end*). Ik heb er lest nag 'eweest. – De vorm lest is ook elders gebruikelijk, en komt reeds in het Mnl. voor (*Mnl. Wdb.* IV, 408).

lest (II), znw. Meestal in verkl. lessie. – 1) *Restje, kliekje*, van eten. || Een lest eten opsnidderen (*opwarmen*). 't Is de moeite niet zo'n klein lessie over te laten; ik zel 'et maar opeten. De appeltjes is 'en lessie van gister. Warm de lessies maar op. – Zegsw. als men iets onaangenaams moet doen (ironisch): Ik heb net zo lief 'en vet lessie. – Evenzo elders in N.-Holl.

2) *De laatste klap*; bij het naar huis gaan van schoolkinderen. Terwijl zij elkaar de laatste klap trachten te geven, zeggen ze "lessie", of ook wel "laa(t)ste lessie uit de pan, morgen krijg-je er weer wat van". Dit lessies geven is ook in andere delen van ons land onder de kinderen in zwang.

lestent, bijw. Gewoonlijk in de vorm lessent. *Onlangs, laatst*. || Lessent het-i nag bij me 'weest. Ik heb 'et 'ekocht, toe ik lessent in stad was. – Lessent en lestent is in geheel N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 63; *Taalgids* 1, 282). Lestent hoort men ook elders, b.v. in het Stad-Fri. en in Overijssel (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 3. 231). Ook bij oudere schrijvers komt het woord dikwijls voor; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 209 en DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 1, 134.

let, znw. Alleen in de uitdr. er leit let op, *er ligt een glans van gezondheid over*; van koeien en van kleine kinderen gezegd. – Let is hetzelfde woord als Ofri. wliti, white, *schoonheid*, Ags. wlite, *aangezicht, glans, schoonheid*, Got. wlits, *aangezicht*. In samenstelling komt het woord ook voor in Ags. andwlita, m, waarnaast Ono. andlit, Got. andawleizn, Hgd. Antlitz., onz.

leten, st. ww.; zie *laten*.

letten, zw. ww.; vgl. *verletten*.

leugennaad, znw. m. Daarnaast **leugenneed**. Bij schippers. *Valse, nagmaakte naad*. Ter versiering brengt men in de boegplanken van een schuit insnijdingen aan, gelijk aan de echte naden tussen de planken, en doet men het daardoor voorkomen alsof de betimmering uit smalle plankjes bestaat. Evenzo wordt een grote baan in het zeil voor het mooi door leugennaden in smalle banen verdeeld. Zelfs voor een geoefend oog zijn de leugennaden bijna niet van de echte te onderkennen.

***leuken, leukeren**, zw. ww.; vgl. *opleuken, opleukeren*.

leup, bnw.; zie *leep*.

leuperd, znw. m.; zie *leperd*.

leur, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Om een leur en zeur, *om een kleinigheid*. Thans ongebruikelijk. || (Een klappaert) brengt, om maer een leur en seur, de lieden dikmael in getreur, SCHAAP, *Bloemt.* 82. Ick gingh oock menighmael een groote twist aenvaerden, om maer een leur en seur, *ald.* 217. – De uitdr. is ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers gebruikelijk, zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 210.

leus, znw. vr.; vgl. *loos*.

leusgondel, znw. vr. Zeker vissersvaartuig. *Een gondel waarmede men uit leuzen gaat*; zie *leuzen*.

leusnet, znw. onz. Daarnaast ook **luisnet**. *Een soort van net om aal te vangen, dat onder de verboden netten (stroopnetten) wordt gerekend*. Volgens de verordeningen moet men aal vangen met de aalzegen, d.i. in het midden van het net. Het leusnet nu vangt de aal aan het begin van het net, wat verboden is. Volgens de vissers is het leuzen echter onschadelijker dan het vissen met de wettige netten. Vgl. *leuzen*. || Neem de leusnetten mee, want we gane leuzen. Niemand (sal) hem vervordere van den 4den April af, met eenig looptent want, soo zegens, schakels, leusnetten, kuylen, worp-netten, ofte met andere diergelyke netten te vissen. (*keur* v. 1659), *Handv. v. Assend.* 221. Seegens, leusnetten, schaeckels, schutnetten, foetsels en fuycken, *Hs. ampliatie* v. 1687 op een *keur* v. 1682, archief v. Assendelft. – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Schrobnetten, Loys-netten, Werp-netten, Treck-zegens, Toogh-zeegens, Schaeckels, Fuycken (*keur*, 17de e.), *Handv. v. Ench.* 334a.

leut, znw. vr. – 1) *Pret, plezier*. Alleen in verbinding met hebben. || Ik heb van me leven zo'n leut niet 'ehad as toe (*toen*). – Het woord is ook elders in Holl. gebruikelijk, b.v. te Dordrecht, waar men van leut of lut hebben spreekt (*Taalgids* 4, 39), en op {p.255}

Overflakkee (*Sch. t. W.* 1, 158). In Vlaand. zegt men leute hebben en om de leute, voor de *grap* (SCHUERMANS 335), in Zeeuws-Vlaand. ook voor de leute en uit de leute (VAN DALE).

2) *Koffie en melk door elkaar gekookt; opgewarmde koffie*. – Soms ook *verse koffie*. || Wil-je nag 'en koppie leut? – Leut met sas, koffie, melk en suiker door elkaar gekookt, welke betekenis ook wel aan leut alleen wordt gehecht. – Leut met hippies, (*verse*) *koffie met suiker* (oorspronkelijk *met kruidjes*). – Dit leut zal wel hetzelfde woord zijn als het vorige. Vgl. *troost*, dat eveneens een benaming voor *koffie* is. – Te Haarlem zegt men: “kom-je eens een leutje bij me drinken (d.i. *koffiedrinken*)”? – Vgl. **koffieleut**.

leutkan, znw. vr. *Koffiekan*. Zie **leut** 2. || Zet de leutkan maar op 'et vuur.

leuver, znw. m. Alleen in het meerv. leuvers. Daarnaast soms ook **leuvels**. Op een binnenvaartuig. *Zekere korte touwen boven langs de fok, waarmede deze langs de stag naar boven wordt gehesen*. – De leuvers doen dezelfde dienst aan de fok als de rabanden aan de bezaan. – Het woord is ook elders bekend; vgl. VAN LENNEP, *Zeemanswdb.* 127: “leuvers, oogen met yzeren kousen in de lijken der zeilen, waarin boelijns, gordings enz. worden vastgemaakt”. Ook bij de zeilsport is het woord zeer gebruikelijk.

leuzen, zw. ww., intr. Daarnaast ook **luizen**. *Vissen met het leusnet*. Zie **leusnet**. || We gane uit leuzen. We hebben 'eleusd, maar niet veul 'evongen. – Het woord is ook elders in N.-Holl. in gebruik; vgl. *Handv. v. Ench.* 347a: “Soo wanneer yemandt bevonden soude werden contrarie dese Keure te togen, loyschen ofte visschen, ... sal de selve worden opgebracht ende te Recht gestelt” (*keur v. Enkhuizen, 17de e.*).

leven (I), znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is 'et natuurlijke leven; gezegd van iemand waar niets bij zit, die het leven heeft, maar verder niet de minste gaven of talenten, een onnozele hals, een sukkel, een domkop.

leven (II), zw. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. (van iemand die zorgeloos leeft): Wie 'et langst leeft heb toch alles: die bouwt van 'et stadhuis 'en kippehok, waarom zou ik zuinig leven? ik kan toch niets meenemen in het graf.

levendig, bnw. *Levend.* || 't Is honderd wonder, dat-i der levendig onder vandaan 'ekommen is. Die vis is nog wel levendig, hoor, je ken ze gerust kopen. Daer sijn noch levendige oogen, die 't wel gesien hebben, SOETEBOOM, *S. Arc.* 186. – Volgens VAN DALE is het gebruik van levendig in deze zin thans alleen tot de gewestelijke taal beperkt. Zie echter de *Handelingen van het XIVde Taalk. Congres* 55, waar wordt geconstateerd, dat deze bet. in geheel Noord-Nederl. bekend is. – Vgl. Hgd. lebendig.

Leverzee, znw. vr. Naam van enige bij elkaar gelegen stukken weiland te Assendelft, in de Noorderpolder. || De Leverzee. De voorste en de achterste Leverzee. – Claes Janttes, die leeverzee; Claes Dercxen Mols leeverzee, *Stoelb. Assend. f° 53r°* (einde 16de e.). – Bij middeleeuwse schrijvers wordt herhaaldelijk melding gemaakt van de Leverzee, een mythisch water dat de aarde als een band omgeeft en zo vol gewassen, dat men er niet door varen kan; zie MÜLLENHOFF, *Deutsche Altertumskunde* I, 410-425. Wellicht waren dus ook aan de benaming van dit stuk land eertijds bijgelovige voorstellingen verbonden. Tegenwoordig vertoont de Leverzee noch in gesteldheid, noch in vorm iets bijzonders. Of hier dus vroeger een volgegroeide poel was, die men bij de Leverzee vergeleek, blijkt niet. In Westfalen heet zekere plant (*Tremella nostoc. Linn.*), een wiersoort die op vochtige gronden voorkomt en na regen tot een groene geleiachtige massa opzwellt, leversê of libersê (MÜLLENHOFF, *t.a.p.* 422).

lezen, st. ww. Zie de wdbb. – Soms in de zin van *bidden*. || We moeten nag lezen. Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 283) Ook in de 17de e.; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 208. In het Mnl. is *lesen* in deze betekenis zeer gewoon. Ook voor: *bijbel lezen*. || Er is bij zen begrafenis niet 'elezen, loof ik. – Vgl. de samenst. **verlezen**.

Libbertje del, vgl. *del I* 2.

licht (I), znw. onz. Zie de wdbb. Doch men zegt in den licht en uit den licht, die wel als archaïsmen (een oude 3de naamv.) te beschouwen zijn, daar licht steeds het onz. geslacht schijnt te hebben. || Je stane me in de licht. Gaan (*ga*) wat uit de licht. – Zo ook in het Stad-Fri. – Tot iemand met rood haar zegt men: "Je hebbe (*hebt*) hier vrij licht bij dag". Vgl. bij HARREBOME, 2, 21: "hij heeft vrij licht, als de zon schijnt". – Zie de samenst. **katerlicht** en **lichtjeskermis**, en vergelijk **locht II**.

licht (II), znw. onz. Ook wel **koelicht**. *De nageboorte, de slijm- en watervliezen die na het kalven worden uitgedreven*. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 63). Vgl. ook BERKHEY, *Nat. Hist.* 7, 352: "In Noordholland hebben vele Landlieden de gewoonte, om, als de Koe met het licht blijft staan, groene erwten met spek te kookken en het sop hiervan aan de Koe te drinken te geven; dan wij beschouwen dit als wel geschikt tot eenige verzachting der smart, maar niet tot afscheiding of uitdrijving eener vastzittende of te rug gehoudene nageboorte." – Het woord is ook elders bekend; vgl. KOOLMAN 2, 508 op ligt.

licht (III), znw. m. – 1) In een papiermolen. *Een inrichting aan de maalbak, waardoor men de rol kan lichten en verstellen, naarmate de*
{p.256}

papierstof fijner of grover gemalen moet worden. De beide onderdelen van de licht heten **binnenlicht** en **buitenlicht**; zie aldaar. – Vgl. *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 4.

2) In een pelmolen. *Een toestel om de pars (pers) te lichten en daardoor de molen, als hij staat op zijn zaad, weer aan de gang te brengen*. Iedere steen heeft zijn eigen licht. Evenzo in een grutterij. – Vgl. **lichtstok**.

lichten, zw. ww. Zie de wdbb. – Bij vissers. Fuiken lichten, hetz. als **schouwen**; zie aldaar. *De fuiken ophalen*. || We gane te lichten. – In de algemene taal wordt fuiken lichten gebruikt in de zin van *de in de fuiken zijnde vis stelen*. – Als de lucht oplicht (*lichter wordt, tilt*) zegt men schertsend: Jonges, de lucht licht: help ers 'en handje.

lichtenschap, znw. vr. Daarnaast **lichtenskip**. Ook wel **verlichtingschap**. *Verlichting*. || Dat drankie heb me lichtenschap 'egeven. – Lichtenschap is ook elders in N.-Holl. en in Friesl. gebruikelijk. (*Navorscher* 8, 183; 9, 27).

lichtjeskermis (uitspr. *licchiesker(rə)məs*), znw. vr. *De kermis bij avond, als de kramen en spellen verlicht zijn*. || De licchieskermis is nag niet begonnen. Gaan je mee na de licchieskerremis?

lichtstok, znw. m. In een pelmolen en een grutterij. *De stok, die als hefboom gebruikt wordt bij het lichten van de pars*; zie **licht III**. – De onderdelen van de licht staan afgebeeld in *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 9 onder de benaming schortstoel en schortstok. || As je op de lichtstok zitten gane, dan gaat de pars opperdan (*naar boven*). – Het woord is ook elders gebruikelijk; vgl. HARTE, *Molenb.* 10a.

lidden, zw. ww., intr. *Lillende heen en weer bewegen, trillen, beven*. || Ik most zo lachen, dat de darmpies in me lijf lidden. De grond liddert as er 'en kar voorbijgaat. As je op die dijk danse (*danst*), dan liddert-i. Zit toch stil, de tafel liddert. De pudding is zo slap, dat-i lidden ken. Hij zat te lidden op zen stoel (*van de koorts*). Hij lidderte van de kou. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 6, 332; BOUMAN 63). – Vgl. **golfje-lidder doen**, **ijsje-lidder-doen**.

lief, znw. onz. Aanspraak voor een kind. Synon. **zoet** en **oud**; zie aldaar. || Wat is er, lief? Lief, kom maar bij je moeder. – Vgl. **zoetelief**.

liegebel (uitspr. *liegəbel*), znw. m. en vr. *Leugenaar*. Synon. **jokkebel**. || 't Is 'en liegebel. Liegebel komt in de hel; bij alle dooie schapen, daar moet je 's nachts bij slapen (*scheldrijm*). – Evenzo elders in N.-Holl. Het woord is op dezelfde wijze gevormd als morsebel.

liegen, st ww.; zie een zegsw. op *luis*.

liem (I), znw. onz.; zie *leem*.

liem (II), znw. vr.; zie *lijm*.

liemen, zw. ww.; zie *lijm*.

liemgoed, liemkamer, liemkokerij, znw.; zie *lijm*.

Liemland, znw. onz.; zie *lijm*.

lien, znw. onz.; zie *leen II*.

lienen, zw. ww.; zie *lenen*.

liep, bnw. *Scheef getrokken, verkeerde plooiën hebbende*; b.v. van goed dat in de was ongelijk gekrompen is. || Dat gordijn is liep. – Liep luidt in Ned. vorm lijp, doch is alleen gewestelijk bekend; b.v. Vla. lijp, naast leep, *scheve of kwade vouwen hebbende* (DE BO², 558 en 542; SCHUERMANS 339a en 331b). Hierbij behoort waarschijnlijk ook Fri., Gron., Oost-Fri., Geld.-Overijs. liepen, *een scheve mond trekken, beginnen te schreien* (MOLEMA 244 en 539; KOOLMAN 2, 515; GALLÉE 26)

lier, znw. m. Daarnaast **liert, lierie** en **lierieboom**. Alleen in de uitdr. 't is (of wat) een lange lier (liert, lierie, lierieboom), van *iemand die lang en smal is*. – Te Zaandam noemt men ook het spel dat elders *slingeren* heet lange lierie. Een lange rij van jongens loopt daarbij hand aan hand in allerlei kronkelingen heen en weer, om aan een der uiteinden een sterk slingerende beweging te geven. – Lange lier of lierieboom voor een *lang persoon* is ook elders bekend, b.v. te Amsterdam. In zeker kinderrijm over de vingers (VAN VLOTEN, *Baker- en Kinderrijmen*⁴, 11) heet de middelste vinger lange lierieboom.

lieren, zw. ww. intr. *Luid en lustig zingen*. || O, die meid is zo vrolijk, die liert zo'n hele dag. As die twee bij mekaar bennen dan lieren ze wat of. – Vgl. Ned. tierelieren, *zingen als een leeuwerik*, en lieren, *op de lier (orgel) spelen, de lier draaien*. – Ook *slingeren, het touw draaien bij het touwtjespringen*. || De bocht is zo slap: lier wat harder.

lierie, lierieboom, znw. m.; zie *lier*.

liert, znw. m.; zie *lier*.

lies, znw. vr. Meerv. liezen. Daarnaast in Jisp en Wormer **luus**, meerv. luzen. Soms ook **lus**, meerv. lussen. *Zekere grassoort, met spits toelopende brede bladen en een dikke nerf van achter*, Lat. *Glyceria spectabilis* (OUDEMANS, *Flora* 3, 267; VAN HALL, *Landh. Flora* 259). || Wat groeien der 'en luzen op dat land. Lussen geven slecht hooi. – Ook als naam van twee stukken aaneengedamd land te Wormer: de Luusjes. Wel zo genoemd omdat er veel luus op groeide. Vgl. **Lieskamp, liesig** en **lussig**. – Lies is als benaming van dit gras algemeen gebruikelijk. KIL. vermeldt lis in de zin van *carex*, d.i. *rietgras*, zegge; evenzo heeft VAN DALE: lisgras, rietgras. In de 17de e. vindt men in dezelfde zin ook liezen. Zie verder over de verwante vormen FRANCK 581 op lis.

liesig, bnw. *Met lies begroeid*. Zie **lies**. – In de naam van een stuk land te Assendelft; thans onbekend. || Roeloff Henricx, tlyssige meedt-
{p.257}

gen, *Stoelb. Assend. f° 38 r°* (einde 16de e.). Dat liessige meedtggen, *Polderl. Assend. I f° 270 v°* (a° 1600). – Synon. **lussig**; zie aldaar.

Lieskamp, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. Vgl. **lies**. || Hillegont Cornelis liescampgen (in Langelaander-weer), *Maatb. Assend. (a° 1634)*.

Lieuwers. Naam van een stuk land te Oost-Zaandam. Thans onbekend. || In Claes Hannen-weir, *lieuers, Polderl. Oostz. I (17de e.)*.

lieverlaad (van -), bijw. uitdr. Daarnaast ook **van lieverlade** (waaruit lieverlaad op de gewone N.-Holl. wijze is afgekort), van lieverla en van lieverdela. *Van lieverlede*,

langzamerhand. || Van lieverlaad kwammen der toch wat meer mensen. Van lieverlade wordt 'et toch wat kouwer. Och, van lieverla zel zijn mond wel wat loskommen. Van lieverdela gongen ze weer op huis of. – In het Mnl. komt de uitdr. met (of bi) lieverlade dikwijls voor. Evenzo zegt men in Oost-Friesl. mit lêferlade. De uitdr. is waarschijnlijk van Fri. oorsprong; vgl. over de afleiding FRANCK op lieverlede en *Mnl. Wdb.* op lade.

liggen, st. ww.; zie *leggen*, en vgl. de samenst. *inliggen*.

***ligvild**, znw. vr.; zie *legvild*.

lijden, st. ww.; vgl. kust lijden op *kust*.

lijf, znw. onz. Zie de wdbb. – 1) *Lichaam*. || Ik ken et an me laif wel voele, dat het al laat is (zo vermoeid ben ik), *Sch. t. W.* 280. Zit op je eigen lijf (*hang, leun niet op me*). – Dat ken-je wel uit je lijf laten (*doe dat maar niet*). Nou hoor, dat zel-i ok wel uit zijn lijf laten (*hij zal wel zo wijs zijn dat niet te doen*). – Zegsw. Pijn in 't lijf (lijf vol, houvast, of lijf houden) hebben, *bezorgd zijn, onnodige drukte hebben*. || Heb nou maar gien pijn in je lijf: 't is ommers 'en ding van niks. Ze zag er zo toe (*tegen*) op; maar dat mens heb ok overal zo'n "lijf vol, houvast" over. Wat het ze weer 'en lijf houwe over dat zieke kind. – Daar komt hij ook nog met zijn zieke lijf, minachtend gezegd als iemand, van wiens hulp men niets verwacht, sukkelend komt aanlopen om ook een handje te helpen. – Vgl. de samenst. *achterlijf*, *middellijf* en *voorlijf*.

2) In een oliemolen. Het zaad malen op zijn lijf, *een partij zaad vermalen zonder toevoeging van zaad van een ander soort*. || Je moete die Petersburger (*Petersburger lijnzaad*) op zijn lijf malen. – Vgl. andere zegsw. op *aan*, *appel*, *bot* en *dun*.

3) *Baarmoeder*; van koeien. Vgl. *bietlijf*. || Het lijf is van de koe (*wanneer na het afkalven de draagzak naar buiten schiet*). Steek 'et lijf er weer in. – Evenzo verderop in N.-Holl.

(BOUMAN 63), in Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 507) en waarschijnlijk ook elders.

Vgl. de samenst. BEDELAARSLIJF op *bedelaar*, *haaklijf*, *middellijf*, *prentelijf*, en vgl.

Assendelver lijffe op *Assendelft*.

lijken, st. ww. Zie de wdbb. – Lijken met de inf. wordt niet alleen gezegd van iets dat schijnt te zijn, maar ook van wat werkelijk zo is. || Het lijkt wel te regenen (*terwijl men ziet dat het stortregent*). Je lijke (*lijkt*) wel zonder boezelaar te wezen (*terwijl de spreekster ziet, dat de aangesprokene geen boezelaar om heeft*). Ik lijk wel koud (*ik begin koud te worden*). – Zegsw. Wat lijkt het toch weinig! (nl. *op een behoorlijke handelwijze*); gezegd als iemand wat verkeerd doet. – Evenzo in het Stad-Fri.

lijkenen, zw. ww. *Lijken*. Weinig gebruikelijk. || Wel nou! die Schepenen van Oostaenen lykenen wyzer te zyn, as euse (*uize, onze*) Schepenen van Westsaenen, *Schuytpraatje* 18. Wel dat lykend nergens na, *ald.* 19. – Lijkenen komt bij verschillende oudere en nieuwe Holl. schrijvers voor; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 802.

lijkes, bijw.; zie *allijk*.

lijm, znw. vr. Zie de wdbb. Dikwijls nog met de oude uitspr. liem. || Smeer der maar wat liem op. – Evenzo bij de papiermakerij in de afleidingen: liemen (*papier lijmen*), liemgoed (*beenderen en huiden waarvan lijm wordt gekookt*), liemkamer (*kamer waar het papier wordt gelijmd*), liemkokerij, liemketel, liempars (*pers voor het gelijmde papier*), enz. – Een stuk land te Jisp, waarop eertijds een lijmkokerij heeft gestaan, heet het Liemland (in officiële stukken Lijmland). – Vgl. de samenst. *jodelijm*.

lijn, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. *kralijn*, *slaglijn*, *staartlijn* en *stormlijn*. – Ook als naam van verschillende stukken land te Assendelft. – De halve lijn, *Polderl. Assend.* I f° 95 v° (a° 1600). Maerten Huyghen burgemeester, de lijn; Arent Engelsz., genaemt de lijn; Jan Dirck Martes, de lijn genaemdt; Trijn Engels, mede de lijn, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Die breelijnnen, *Polderl. Assend.* I f° 87 r° (a° 1600). Thans kent men nog: de Lijnen en de Breelijnnen. Dit zijn lange stroken land, en lijn is hier dus synon. met *streep*; zie aldaar. – In Waterland is lijn ook gebruikelijk in de zin van *weer lands*, d.i. de verzameling van landerijen

gelegen tussen twee grote sloten, die gezamenlijk belast zijn met het onderhoud van het stuk dijk langs het hoofdbreed van dat weer. In de Middeleeuwen en later heet zulk een dijkvak lijn, b.v. in een verslag der stoeling van een deel van een dijk bij Bakkum in Kennemerland (a° 1466), in *H. v. Egmond D*, f° 9 vlgg. (afgedrukt in *O. Vad. R., Versl. en Meded.* I, 293-296). Deze dijk werd telkens in 10 lijnen verdeeld, wier onderhoud dan bij loting aan 1/10 der dijkplichtige landen werd toegewezen. De lengte der lijnen was verschillend. Was b.v. van het ene tiental lijnen elke lijn ruim 15½
{p.258}

roede groot (“item die x lijnen daer an, geheten die quade dijk reckende by die sluys, waren xv½ roe ende een quartier”, *ald.*, f° 9 r°), van een ander tiental wisselde de grootte af van 4 tot 5½ roede (*ald.*, f° 10 r°). – Zie ook LAMS 463 (*keur v. Heemskerk*, a° 1660): “Wert mede gekeurt den Sint Aechten-dijk, beginnende van ’t schou-end af, vervolgende soo verde de verstoeling van Heemskerk streckt, te maken dat laegste naer het hoogste, tot prijs van Dijk-graef en Heemraden van Heemskerck, wel verstaende dat een yder lijn-Heer (*de hoofdman van een lijn, die voor zijn lijn opkomt*), soo ’t hem goet dunckt, zijn lijn magh verhogen en verbeteren, ende daer op ontbieden, op eenen bestemden dage, allen den gene die in zijn lijn is verstoelt, ende soo daer yemant onwillig ware ’t selve te doen, het ongemaeckte werck ... te besteeden, ende dat op dijk-recht tot koste vande gebreeckige”. Vgl. voorts *Mnl. Wdb.* IV, 655. – Lijn schijnt in deze opvatting aan de Zaan niet voor te komen.

lijnhout, znw. onz. Ook in verkl. **lijnhoutje**. *Liniaal*. || Trek eerst mit ’en lijnhoutje ’en paar lijntjes. Meester, Jan slaat me mit zen lijnhout. – Het woord wordt door VAN DALE als weinig gebruikelijk opgegeven; in de Zaanstreek is het zeer gewoon.

lijp, bnw.; zie *liep*.

lijs, znw. vr. – 1) Daarnaast **lijst**. *Een jong schaap van het vrouwelijk geslacht, ooi*. || Op den 7 May 1776 verhaalde Secretaris Stokkemaaker en zijn broeder Maarten my dat zy dagelijks te Uytgeest een Lam (zijnde een Lijs) by een schaap van de wed. Jacob Busscher zagen loopen met 4 ooren, *Advers. Oostwoud*, f° 997. ’Et skeep loopt mit drie lijsten in ’et land. – Lijst is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 64). *Hs. Kool* vermeldt: “lijsten, jonge schapen welke nog niet geoond hebben en ouder dan lammeren zijn”. – Vgl. **lijslam** en **oonlijs**.

2) Zie de wdbb. – Ook in de zin van *pop*. Vaak in verkl. lijsie. || Wat ’en lange lijs. (*een slappe lange pop*)! Weer (*waar*) is je lijsie nou, Trijn?

lijslam, znw. onz. Daarnaast **lijstlam**. Hetz. als **lijs I**, zie aldaar.

lijst (I), znw. vr.; vgl. **waterlijst**.

lijst (II), znw. vr.; zie **lijs I**.

lijster, znw. vrl.; vgl. **daklijster**.

lijveloos, bnw. *Machteloos, niet in staat zich te helpen*. || Ik sta er lijveloos voor. Denk er om me dat potlood terug te geven, aârs ben ik morgen lijveloos (*kan ik mij niet redden*). – Elders komt het woord soms nog voor in de eigenlijke zin van *levenloos, dood* (VAN DALE), die in de 17de eeuw gewoon is (zie de wdbb. op HOOFT).

lik, bnw.; zie **lek**.

likken, zw. ww.; vgl. **strooplikker** en **aarslikker**.

liksteen, znw. m.; vgl. **leksteen**.

lil, znw. onz.; vgl. **kikkerlil**.

lillepitten, zw. ww., intr. *Rillen van de kou*. || ’t Is zo koud, ik staan te lillepitten. – Vgl. bij KIL. “lille-benen, *palpitare pedibus*”.

Lille-ven, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuisen. || Zeecker landt genaempt die leege ven ende lille ven, *Hs. U.* 19 f° 91 v° (a° 1579), prov. archief. Lillen

ven, *Polderl. Assend.* I, f° 12 v° (a° 1599). Lille ven, *ald.* II f° 10 v° (a° 1600). Thans wordt het stuk genoemd Lele-ven.

lillik (uitspr. *lillək*), bnw. en bijw. Daarnaast ook **lullik**. *Lelijk*. || Wat 'en lillike vent. – De vorm lillik is ook elders gebruikelijk; zie *Taalgids* 7, 301. Bij BREDERO, *Klucht v. d. Koe* 148, vindt men lielijk. – Evenzo spreekt men van lillekerd, enz.

limpio, bijw. *Netto*. In de uitdr. Dat is limpio winst, *loutere, zuivere winst*. – Vgl. Spa.

limpio, *zuiver, rein*; en limpio, *na aftrek der onkosten*.

linkermant, znw vr. *Hengselmant*. Thans verouderd. || Een haspel, twee kleerstocken, een out linckermantie, acht kussensloopen, *Hs. Invent.* (Jisp, a° 1682), prov. archief. – Het woord was in de 17de e. ook elders in Holl. gebruikelijk. || Smorgens gincks haer statig kleden, nam heur Huyck en lincker manght en het Mofje an heur hanght, *Venus Minne-giffjens* 32 v°. Stijn Snoeps met haer Linckermanght, vol ghesoon Karstenghen en aerdaeckers, BREDERO, *Spa. Brab.* 385. Jaepje meuchje wel suycker-peeren? 'k Hebse in mijn lincker-manckt, BREDERO, *Werken*, 3, 241.

lint, znw. onz.; vgl. *kruiselint* en *strijklint*.

lip, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. *prutlip*. – In de bouwkunde. Met verloren lippen. Een der manieren om balken te verbinden. De balken worden niet als bij een enkele lip schuin afgezaagd en tegen elkaar gelegd, maar om het afglijden te voorkomen ook rechthoekig uitgekeept. || We zellen 'et maar mit verloren lippen maken, dat draagt beter dan 'en enkele lip. In yeder spant een haenbalck, met verlooren lippen daerin gekeept ..., op elck ent 2 stijlen met verlooren lippen in de balken gekeept, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – In verkl. lippie. Zekere maat voor natte waren. *Een half pintje* (de Koog). || Haal ers 'en lippie brandewijn.

lispelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *zachtjes melken*, van een koe met kleine spenen, waaraan men voorzichtig trekt om de melk er uit te doen vloeien (Assendelft). – In de Beemster heet *met slappe handen melken knispelen* (BOUMAN 58).

lobberig, bnw. Vroeger ook **lubberig**. Van land. *Week, slap, slikkig, zodat de grond lilt als men er op danst*. Vandaar als naam van een stuk land te Assendelft: de lobberige Kaag, ook wel Bakkerskaag geheten. – Vgl.

{p.259}

ook *Polderl. Assend.* I f° 59 r° (a° 1599): "*lubberigen leyckveen*". – Bij VAN DALE wordt lobberig opgegeven in de zin van *dik en trillend*, van spijs en drank; evenzo komt het voor in Oost-Friesl. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 2, 345 vlgg., en FRANCK en KOOLMAN op lob. – Vgl. *slobberig* en *lebberig*.

lochem (uitspr. *lochəm*), znw. m. *Flauwerd, sufferd, kinderachtig persoon*. || 't Is zo'n lochem. – Ook van een sullige hond. || Wat is dat 'en lochem, die hond van de slager; hij leet 'em maar sollen van de skooljonges. – Vgl. *log*.

locht (I), znw. vr.; zie *lucht*.

locht (II), znw. onz. Alleen in verkl. in de uitdr. om een lochie zijn, *verbranden* || Die molen was haast om 'en lochie. – Vgl. Gron. om 'n lochie gaan, *om zeep gaan, in vlammen opgaan* (MOLEMA 245b). Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders in de zin van *er geweest zijn, om koud zijn*. || Hy is al om een luchje, den aessem is hem estopt, BURGHOOORN, *Klucht-hoofdige Snorre-pijpen* (ed. 1644), 24. Verstaet Kaim eens uw abele teecken, hy helpt u om een luchjen ter schuldiger stont, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 92, 10. – Zo ook in Utrecht hij is om 'en luchie, hij is om koud. Zie *lochten* en *lochter*.

lochten, zw. ww. intr. *Bossen droog riet branden, om daarmee iets snel te drogen of heet te maken*. Synon. **lochteren**. || Nogh sal hem niemant ... vervorderen te vieren, logten ofte eenigh vier te stoocken dan door een bequame vijster (*vuister*) ofte schoorsteen, *Hs. keur* (a° 1687), *vernieuwd* a° 1732), archief v. Krommenie. – Zo ook elders in N.-Holl. || "1717 den 23 Augustus des morgens ... verbrande ... een Boeren-huys, het door lochten van een kind of

jong Meysjen is bygekomen”, *Chron. v. Medembl.* 370. “1720 Den 18 July ... ontstond tot Oost Zanen een groote brandt ... het welk door lochten of riet branden in een Bleekers Wasch-huys is veroorzaakt”, *ald.* 373. – Evenzo verstaat men in Gron. onder luchten het *branden van takkenbossen*, terwijl het vuur zelf luchter heet (MOLEMA 251a).

luchter, znw. m. Thans luchter. *Een bos droog, hard, in de winter gesneden riet, dat gebrand wordt als men terstond een heet vuur wil hebben*. De wevers gebruiken de luchters bij hun werk, om het gesterkte (*met stijfsel bestreken*) garen te drogen. De blekers drogen er het natte goed mee. – Vgl. **lochten** en **lochteren**. || Gooi maar ’en paar luchters onder de pot, den (*dan*) zel ’et water wel gauw an de kook raken. Dat hem niemant en sal vervorderen eenige heete aschge ofte vuyr uyt haer kuyle buytens huys op haer erven sal mogen leggen, alsmede dat oock geene wevers haer brandende lochters ofte wischgen buyten deur vermogen uyt te slaen, te leggen ofte te goyen, *Hs. keur* (a° 1659), archief v. Assendelft (ook *Handv. v. Assend.* 214). – Vgl. de samenst. **hekelluchter**.

lochteren, zw. ww., intr. Thans lochteren. Hetz. als **lochten**, zie aldaar. || *Op het logtere en brande van het riet*: Dat het logtere sal mogen geschieden ..., mits dat de as en ruygte, dat daar van comt, zo verre van de huyze af moet zijn als de erve lang zijn en daar in een kuyl gestopt werden en hetzelfde met water te begieten, *Hs. keur* (a° 1762), archief v. Wormer. In de weefhuyzen ... (moeten de) gaten onder de plancke vloer, daer allerley ruyge waer in worden gegoyt en dickwils door onvoorsigtigheyt brandent riet, daer men mede gelugtert heeft, (dichtgemaakt worden). Item dat ... sig niemant sal vervorderen des avonts naar sonnen onderganch te lugteren van de weevers om eenig garen, reyen of anders mede te drogen, *Hs. keur* (a° 1699, *vernieuwd* a° 1732), archief van Krommenie. – Zie **luchter**.

lodderen, zw. ww., intr. *Zich koesteren* (in de zon). || Poesie leit in ’t zontje te lodderen. Kom, ik gaan wat in ’t zontje leggen lodderen. – Evenzo leest men bij J. DE DECKER, *Rijmoeffeningen* 1, 148: “(Die) staêg lui en ledig ligt en loddert in de zon”. In het Ned. is het woord nog gewoon in de zin van *lui te bed liggen*. Over de verdere bet. van het woord zie men DE JAGER, *Freq.* 2, 349. – Vgl. het synon. **loeren**.

lodderig, bnw. en bijw. *Slaperig*. || Ze is nag zo lodderig, der ogen vallen telkens toe. Wat kijk-je lodderig? Hij keek me mit zijn lodderige ogen an. – Evenzo elders in Holl. en in Utrecht. Zie DE JAGER, *Freq.* 2, 353.

loddertje, znw. onz. In het meerv. als naam van een stuk land te Oostzaan. || De lodderkens, *Polderl. Oostz.* II (a° 1747). – Thans: de Loddertjes.

loeder, znw. m. *Loeres, lummel*. || ’t Is zo’n loeder. Loeder die je benne! – In de Beemster zegt men in dezelfde zin loeter (BOUMAN 64); evenzo in het Stad-Fri. – Het woord is in verwante betekenissen in de meeste Ndd. en Hgd. dialecten gebruikelijk; zie o.a. de wdbb. van FRANCK, KLUGE en KOOLMAN.

loegen (I), zw. ww., intr. Daarnaast **logen**. *Walmen* (de Wormer). – Zie synon. op **loeven**. || De lamp loegt (*of loogt*) draai ’em wat neer. – Ook te Westzaan zegt men: de lamp loegt. – Vgl. het thans verouderde loge, loog, *vlam*, dat in sommige streken nog bekend is. Het hiermee waarschijnlijk verwante woord lochem beduidt in Gron. *walm der lamp*, in Oost-Friesl. *vlam*; vgl. MOLEMA op lochem, KOOLMAN op löchem.

loegen (II), zw. ww., trans.; vgl. **loeven** II.

loel, znw. m. Daarnaast ook **luul**. In de uitdr. ouwe loel (luul) voor *oud man*. || Kom, ouwe loel, gaan jij maar mit ons mee. Zo’n ouwe luul. – Vgl. Ned. lul, dat ook *zeur*, {p.260}

kletskous beduidt, en lullen, *kletsen*. Mnl. loelen, *schertsen*.

loens, bijw. Bij het touwtje springen. Loens in de bocht kommen, *tegen de bocht in, averechts inkomen* (Krommenie). || ’t Is moeilijker er loens in te kommen as recht. – Ned. loens is een weinig *scheel* (van gezicht); zie de wdbb.

loerbeï, znw. vr. *Moerbeï die niet bekomt, die niet geheel rijp wordt*. || Dat benne geen moerbeien, maar loerbeien.

loerebak, znw. In de naam van een stuk land te Assendelft, in Claes Maerts-weer. Thans onbekend. || Dat campgen van loereback, *Polderl. Assend.* I f° 157 r° (a° 1600); loerybacks campien, *ald.* II f° 167 r° (a° 1600). Cornelis van Halfweegens loerijback, *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Waarschijnlijk was loerebak, loerybak de bijnaam van een voormalig bezitter van dit stuk land. Het woord staat misschien in bet. gelijk met Mnl. lorefaes, *lui en vadsig persoon*, bij KIL. “lorenfaes, *ignavus homo, homo parvi pretii, homo frivolis*”. Vgl. Mnl. leifaes (van lei, *lui*; Mnl. *Wdb.* IV, 340) naast Ned. luibak, *luiaard*.

loerem, znw. m. In een pelmolen. Bijnaam voor *de schepperij; de holle balk, waarin met bekers, als in een moddermolen, het gepelde of ongepelde zaad wordt opgeschept en naar boven gebracht*.

loeren, zw. ww., intr. *Slapen, een tukje doen*. || Gaan (ga) maar 'en posie loeren. Broer loert op me schoot. De kinderen loeren bij mekaar. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 64). Blijkens *Hs. Kool* sprak men in de vorige eeuw ook van in het zontje loeren; vgl. het synon.

lodderen. Zie verder de wdbb. op loeren. – Vgl. **loerig**, **loerwang**, **uitloeren**.

loerig, bnw. en bijw. *Slaperig*. – Synon. **loesig**. || Wat zien-je der loerig uit. – Vgl. **loeren**.

loert, znw. *Leverworst*. || Laten we 'en pond loert kopen. Ik zel 'en end loert voor je meenemen. Wat is die loert lekker. Ook: een soort *gemene leverworst*; ook wel **hondeloert** genoemd, omdat deze aan honden wordt gegeven. – Het woord is hier en daar ook elders in Holl. gebruikelijk. – Vgl. Fri. loárte, *keutel* (HALBERTSMA 821), Oost-Fri. lurd, lûrt, *drek, nietswaardig iets*, in de Noordse talen lort, *drek, vuil, ontuig*. – Zie **loertkraam**.

loertkraam, znw. vr. *Een kermiskraam waarin worst en andere vleesspijzen worden verkocht*. Zie **loert**. || Der staat ook 'en loertkraam op de kerremis.

loerwang, znw. vr. *Wang die nog rood is van het loeren*. Zie **loeren**. || Och, ze heb zukke lekkere loerwangen. – Het woord is in geheel Holland gebruikelijk en komt in de tegenwoordige schrijftaal meermalen voor, doch wordt door VAN DALE niet vermeld.

loesig, bnw. en bijw. *Slaperig* (de Wormer). – Synon. **loerig**. || Ik ben toch zo loesig; me ogen vallen temet (*bijna*) toe. – Vgl. Mnl. loesig, *lui, vadsig*, en bij 17de-eeuwse schrijvers luysig in diezelfde zin. (OUDEMANS 4, 213), en zie bij KIL. “leusigh, losigh, *remissus, ignavus, segnis, flaccidus, languidus, veternosus*, Sax. loesigh”.

loet (I), znw. vr. *Laaggelegen, slecht land* (Krommenie). || Je moete der niet veul voor geven; 't is maar 'en loet. – Ook als naam van verscheidene stukken land, welke die eigenschappen bezitten. || *Te Krommenie*: Item twee gherse in die loet, *Hs. v. Egmond B*, f° 9 v° (a° 1355). Een stücke lants gelegen inden ban van Crommenie, genaemt die loet (bij den Klamdijk), *Hs. U.* 137 (a° 1598), prov. archief. De loet van Pieter Poulusz (in de Kerkbuurt), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 82. De loet en de loetakker (idem), *ald.* (a° 1764), f° 145. – *Te Assendelft*: Twee vijffde paerten van de loedten, *Polderl. Assend.* I f° 27 r° (a° 1599). Die loeten int Zuytendt, *ald.* f° 122 r° (a° 1600). – Bij O.-Zaandam, *buitendijks*: de groote loed, *Polderl. Oostz.* I (17de e.) Nog rietlant in de loet, groot 422½ roed, *Custb.* (a° 1741). – Het woord is ook elders in Holl. bekend. Zo heet b.v. een stuk land onder Dorregeest (bij Uitgeest) aldus. Verder is de Loet een der vier hoofdbuurten van Schagen, terwijl een gedeelte van Hazerswoude de Loeten is genaamd. – Vgl. voor de Middeleeuwen: Dat sevende deel in Willaem Arnouts sonen loete (onder Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 19 v°. Item twee loeten bider windmolen dune (nabij Egmond, a° 1358), *Hs. v. Egmond B*, f° 3 v°. Een acker zeedlants by Durven loet (in Kennemerland, a° 1466), *Hs. v. Egmond E*, f° 24 r°. – Het woord komt ook buiten Holland voor; zo heet b.v. ook een buurt van Ulrum (in Groningen) de Louten (MOLEMA 250).

loet (II), vgl. **poeteloet**.

Loetakker, znw. m.; zie **loet I**.

loeven (I), zw, ww., trans *Walmen*; van een lamp die te hoog brandt, zodat de vlam boven het glas uitkomt. – Synon. **bluffen, loegen, logen, pieken, tongen**. || Kijk die lamp ers loeven. De lamp loeft. Een loevend licchie (*lichtje*).

loeven (II), zw, ww., trans *Netjes opstapelen*, van turf; in tegenstelling met *turf storten*, waarbij de geleverde turf eenvoudig wordt uitgestort. || Moet ik de turf loeven? Ja, loef ze maar. Je hoeve (*behoeft*) ze niet te loeven. – Bij VAN DALE vindt men als gewestelijk vermeld: “*loegen, stouwen, schikken, vlijen*; turf loegen”. *Loegen* is o.a. op Urk gebruikelijk (*Taal- en Letterb.* 6, 37). Evenzo in het Fri. *loegje*. – Vgl. Ofri. **lôgia, huwen, vaststellen* (VAN HELTEN, *Alt-Ostfri. Gramm.* bl. 231), denominatief van *lôg, plaats* (VAN {p.261}

HELTEN, *t.a.p* § 20a). *Loegen* beduidt dus wellicht eigenlijk *plaatsen*.

log, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: *flauw, kinderachtig, nuchter*. || ’t Is toch zo’n logge jongen. Hè, dat’s log van je. Kom wees nou niet zo log en geef ’et dat kind weer terug. – Vgl. *lochem*.

logen, zw, ww.; zie *loegen I*.

lok, znw. vr.; vgl. *hanglok*.

lokje (uitspr. *lòkkie*), znw. onz. *Een klein aarden bakje voor doop* (saus), waarvan bij het eten van vis ieder der aanzittenden er een naast zijn bord krijgt. Vroeger, toen aardappelen, hutspot, grutterskost, enz. door allen uit één hoofdschotel gegeten werd, stond in het midden daarvan een lokje met vet of stroop, waarin ieder zijn eten doopte; thans geschiedt dit nog slechts in enkele burgergezinnen. Voor *lokje* zegt men ook *dooplokje, sauslokje, vetlokje*; zie aldaar. || Geef ers ’en lokkie an. Heb-je al lokkies rond’ezet? 29 May geplockt een witte kop vol groote eerdebaye; aen mijn schoonvader een lockje vol gebragt, *Journ. Jan Honig*, 29 Mei 1726. – Het woord is ook elders gebruikelijk en wordt ook door VAN DALE opgegeven. In de 17de e. vindt men het o.a. bij J. VAN RIEBEEK, *Dagverhaal* 1, 562 (a°1655): “1 flapcan, 1 mutsjen, 1 halffjen, 2 lockjes, 1 cocxketel”.

lol (I), znw. vr. – 1) *Pret, grap*. Zie VAN DALE. || Lol maken. Iets uit de lol (*voor de grap*) doen.

2) *Koffie, melk en suiker door elkaar gekookt* (Westzaan). || Wil-je nag ’en koppie lol? – Men zou het woord in deze zin wel kunnen afleiden van *lol, pret*, (vgl. *leut* en *troost* als benaming voor *koffie*), maar waarschijnlijker is het, dat het samenhangt met *lollepot*; zie aldaar.

3) Ook in de samenst. **koffielol**. *Koffiepot* (de Wormer). || De lol is nag niet leeg. – Zie *lollepot*.

lol (II), znw. (?); vgl. *kakkelol*.

lollemansdoop, znw. vr. – 1) *Een soort van schrale saus, bestaande uit meel, water, azijn en een weinig vet door elkander gekookt*; vgl. *doop*. Synon. **lawaaissaus**. – De *lollemansdoop* wordt door de arme bevolking over de aardappels gegeten als surrogaat voor vet. – Vgl. Stad-Fri. *lollemanstip, mengsel van stroop, boter, melk en meel, dat als saus wordt gebruikt*. (*O. Volkst.* 2, 181). *Stip* is hetzelfde als *doop*. Bij DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 292, wordt in dezelfde zin gesproken van *lollumer stip*: “de boeren gebruiken soms bij hunne potstruif eene saus van schapenmelk met wat boter er door, dat zij lollumer stip noemen”.

2) *Malligheid, scherts*. || Jollie maken der maar lollemansdoop van. “Nou kind – zait Train – ’t is gien ruzie hoor! ’t Is allegaar maar lollemansdoop”, *Sch. t. W.* 278.

lollepot, znw. m. – 1) *Een koffiepot van bepaald model*. Ook bij afkorting **lol**; zie aldaar. || Zet de lollepot maar op et vuur. Ze huilt tranen mit tuiten, as lollepotten zo groot. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 64) en waarschijnlijk ook elders. Een *lollepot* is wel eigenlijk *een pot die staat te lollen*, d.i. *boven een test of komfoor wordt gewarmd*; van *lol, vuurtest*, dat o.a. voorkomt bij VAN DER VENNE, *Belach. Werelt* 119; bij KIL. *lollepot, foculus, olla vaporaria*, d.i. *test, vuurpot*.

2) *Iemand die de ganse dag zingt of neuriet.* || Wat 'en lollepot. – In de Beemster *iemand die voortdurend zeurt* (BOUMAN 64). Vgl. Ned. lollen, zingen, neuriën; zeuren. Een dergelijke woordspeling vindt men in *brijpot*; zie aldaar.

lollig, bnw. en bijw. – 1) *Prettig.* – Zie **lol I**. || 't Is zo'n lollige vent. 't Was lollig, hoor! Ik ben zo lollig in me lijf (*zo vrolijk gestemd*). – In deze zin ook elders gebruikelijk.

2) *Slaperig, lodderig.* || Ik ben toch zo lollig, ik ken me ogen haast niet open houden. – Vgl. bij KIL. “lolle-bancke, Zeland. j. slaep-bancke,” Eng. to loll, *lui hangen, zich uitrekken*. Zie FRANCK op lol.

lom (uitspr. *lòm*), bnw. *Loom, stram*; van oude mensen. Weinig gebruikelijk. || Ik ben zo lom. Op 't lest, den mensch wort lam en lom, den ouden mens word stram en krom, hy werdt ghebuckt en neer ghedrukt al na beneen, *Saender Bloeme-stralen* 182.

lomperonsel, znw. m.; zie **ronsel 2**.

lood, znw. onz; vgl. **poerlood**. – Ook in de zin van *wasbank*, naar het loden bekleedsel daarvan. || Zet de vuile vaten maar in 'et lood. – Vgl. de samenst. **spuitlood**.

Loodijk, znw. m. Naam van twee evenwijdige wateren in de ban van Jisp nabij het Zwet, welke onderscheiden worden als de Groote en de Kleine Loodijk. Op verschillende kaarten uit de 17de en 18de e. staan deze wateren ten onrechte als “Codyck” of “Koodijk” vermeld. || Een stukken lants leggende met het eynde opde groote Loodijk, *Hs. T. 246, f° 39 r°* (a° 1648), prov. archief. Twee stucken lants leggende beye in den banne deses dorps 't eene opde groot Loodijk ... ende het andere gelegen tusschen de groote ende de kleyne Loodijk, *ald.*, f° 88 v° (a° 1649). – Langs deze wateren is thans van een dijk niets meer te bespeuren; vergelijk echter het bij **Kaik** opgemerkte. Elders in Holl. vindt men dijken van deze naam. Zo heet b.v. een dijk onder Weesperkarspel de Loodijk (DE VRIES, *Zeeweringen en Waterschappen* 40), en was er eertijds ook een nabij Alkmaar. || So sal onse dijgrave van onser wege mitten hiemrade scouwen den Oestrendijk (*Oosterdijk*), ende die sal oick mitten selven hiemrade scouwen den Loedijk an Alcmair ende den Rekerdijk tot an Crabbendam, *Wfri. Stadr.* 1, 41 (a° 1415). Bij HOOFT, *Ned. Hist.* 346 {p.262}

wordt vermeld “'t Loodykse gat”, een water bij Roemerswaal. (a° 1574).

loodjesmeel, znw. onz. Bij de rijstpellerij. *Het laatste meel dat van de rijst wordt afgepeld en dat bewaard wordt in zakken, die met loodjes zijn gemerkt.* Loodjesmeel is prima kwaliteit voermeel.

loodjestouwtje, znw. onz. In oliemolens. *Een der touwtjes met stukjes ijzer (vroeger met loodjes) er aan, die aan de schortkneppels zijn vastgemaakt en dienen om het heen en weer schudden der kneppels te beletten onder het gaan van de stampers.*

loof, bnw. en bijw. *Moede, vermoeid, afgemat.* || Ik ben zo loof. Loof ken lank an. (*men kan zich lange tijd mat voelen, zonder nog ziek te worden*). Ik heb toch zokke (*zulke*) love bienen. – Zegsw. Iets of iemand loof zijn, *het (hem) moede zijn*. || Ik ben 'em al lang loof. Ik ben dat wachten loof, hoor. – Het woord is in geheel N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 64; *Taalgids* 1, 283 en 6, 309; POTGIETER, *Proza*⁷, 23). Ook bij de Holl. schrijvers der 17de e. (HOOFT, BREDERO, VONDEL, enz.) is loof zeer gewoon; zie de wdbb. Vgl. voor de verwante woorden *Mnl. Wdb.* op gelove, gelovich; FRANCK op lubben; KOOLMAN op luf. – Zie een zegsw. op **spek**. – Zie ook **loofheid**, **loorte**, **lovig**.

loofheid, znw. vr. *Vermoeidheid*. Zie **loof**. || Ik ken van loofheid niet meer op me bienen staan. – Het woord komt ook voor bij HOOFT, *Ned. Hist.* 469.

loofte, znw. vr. Daarnaast vroeger, met afwerping der *e*, ook **looft**. *Vermoeidheid, matheid*. Zie **loof**. || “Wat is die jongen van jou toch altoos lui.” “Och, meester, 't is gien luiheid, 't is maar gestadige loofte.” De buyt sal 't ongemack en al ons looft versachten, *SOETEBOOM, Bat. Eneas* G3 v°.

looi, bnw. *Lui*. || Ze is toch zo looi. – Zegsw. Hij het'en stukkie van 'et looie beest geëten, hij is lui. – Vgl. looie baker op **baker**. – Looi is een bijvorm van lui. (vgl. FRANCK 593), die ook elders in N.-Holl. bekend is. || Loy, ende lekker, ende veel te mogen, dat sijn drie dingen die niet veel en doghen, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 145. – Vgl. Fri. loi, loai, Oost-Fri. loi, lei, Ndd. loi. Men vindt de vorm ook in het latere Mnl. en bij KIL. – Zie ook **looiaard** en **looielak**.

looiaard, znw. *Luiaard*. Zie **looi**. || 't Is toch zo'n looiaard.

looielak, znw. m. *Luilak, langslaper*. In het bijzonder op de zaterdag voor Pinkster, waarop ieder zo vroeg mogelijk opstaat. Wie het laatste verschijnt moet de overigen onthalen op warme bollen met stroop. Op Luilakmorgen gaan de kinderen voor dag en dauw met de korrie, een laag wagentje aan een lang touw, uit naar de naburige dorpen, wat doorgaans aanleiding geeft tot vechtpartijen met de trekkers van andere korries. De kinderen hebben daarbij groene takken bij zich, en brandnetels en vaak ook kikvorsen, die aan de schellen en deurknoppen der huizen, wier bewoners nog niet op zijn, worden opgehangen. Onder dit ronddragen van de looielak wordt gezongen: "Ali, pi-pali, pi-pinksterbloem; de looielak, de slaperige zak, vanmorgen niet vroeg op'estaan, je ken wel weer na bed toe gaan". Hebben de kleinen eindelijk genoeg van dit ronddragen der takken, dan wordt de looielak te water gegooid. – In huis wordt voor de langslaper van het gezin een stoel met groene takken versierd, waarop deze dan moet plaats nemen. – Ook de ouderen staan op deze dag vroeg op en wandelen b.v. tot 7 uur, dan drinkt men advocaat, terwijl om 8 uur warme bollen met boter en stroop gegeten worden, met thee. – Aan de molens wordt door de patroon op bollen getraceerd. Ieder eet die morgen zoveel brood als hij lust. – Met het woord looielak wordt genoemd 1e *de langslaper*, 2e *de takken die rondgedragen worden*, 3e *de zaterdag voor Pinksteren zelf*. – Het Luilak vieren is in geheel N.-Holl. in zwang. Soortgelijke gebruiken op Pinksterzaterdag vindt men in alle Germaanse landen.

look (I), znw. onz.; vgl. **daklook**.

look (II), znw. vr. *De grendel of wervel van een deur*. Thans weinig gebruikelijk. || Doen de look op de mulder (*middeleur, tussendeur*). – Look is ook elders in N.-Holl. (b.v. te Bovenkarspel) bekend. – Het woord behoort bij Ned. luiken, sluiten; vgl. FRANCK op luik.

loonwachtje (uitspr. *loonwachie* met klemt. op *loon*), znw. onz. Eigenlijk een *wacht* (oppas), *waarvoor men op loon hoopt*. Te Krommenie bestaat nog de gewoonte, dat na afloop van een bal de jongen het meisje waarmee hij 's avonds gedanst heeft (ieder vraagt nl. een bepaald meisje waarvoor hij die avond zorgt) naar huis brengt, met haar naar binnen gaat en in haar gezelschap een kop koffie drinkt. Dit noemt men aldaar een loonwachtje. || Heb-je 'en loonwachie 'ehad (*heb-je een meisje naar huis gebracht*)?

loonzager, znw. m. *Een houtzager die tegen zeker loon hout zaagt voor anderen*. – Ook als naam van een thans verdwenen molen te W.-Zaandam. || Een houtsagersmolen genaamt de loonsager, *Hs. T.* 81, f° 4 r° (a° 1718), prov. archief. – Zie **loonzagerij**.

loonzagerij, znw. vr. *Een houtzaagmolen waar tegen zeker loon hout gezaagd wordt voor anderen*. Zie **loonzager**.

loop, znw. m. Zie de wdbb. – An de loop, aan de wandel. || Doen effies open, de meid is an de loop. Ik gaan effen an de loop. Mag ik nog 'en uurtje an de loop? – Bij de loop, bij de pinken. || Hij is goed bij de loop, hoor. "Kleine Guurt (*een jong kind dat nog niet lopen kan*) begrijpt je al goed." "Nou, ze is

{p.263}

ok goed bij de loop." – Bij vissers die in het voorbijvaren elkaar naar de uitslag der vangst vragen: "Wordt er nog wat 'evongen?" "Nou, 'en lopie (*het gaat wel, de vangst is vrij goed*)."

– Vgl. **lopen**.

loopavend, znw. m. *Uitgaansavond van de dienstbode, avond waarop zij enige uren vrij heeft om te wandelen enz.* Vgl. **lopen** en **loop**.

loopleers, znw. vr. In de uitdr. darmen as loopleerzen, *zeer wijde darmen*. || Je moete niet zoveel roggebrood eten, aârs krijg-je darmen as loopleerzen.

loopstien-vort, znw. *Een wijze van haasje-over-springen*. Hetz. als **steentje-vort**; zie aldaar.

loos (I), znw. vr. Zegsw. Voor de loos malen, *voor de leus malen*; van een windmolen die draait zonder werk te verrichten. Als de wind niet sterk genoeg is om het gehele werk te trekken, laat men de wieken wel alleen een onderdeel van het werk in beweging brengen en de molen voor de loos malen.

-loos (II), vgl. **schadeloos**, **slotteloos**.

lopen, st. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. Hij loopt een beste schoen, *hij heeft kans zijn zin te krijgen, benoemd te worden tot de betrekking waarnaar hij solliciteert*, enz. – Zie nog een zegsw. op **goot**, en vgl. **bol**, **kameraad**, **schuifje**. – Ook *wandelen*. || Ik gaan nag (nog) eres 'en endje lopen. Ze moet van dokter alle dagen 'en paar uur lopen. Zie ook **loop**. – Vgl. verder de samenst. **belopen**, **verlopen**, en **balkie-loop**, **beloop**, **doorloop**, **loper**, **overloop**, **verloop** en **voorloop**.

loper, znw. m. Zie de wdbb. – In het meerv. lopers. – a) *De ijzers of houten onder een slede of bak, waarop deze loopt*; zo b.v. aan een arreslede en aan een eerdbod. – b) Op een schip. *Zekere takeltouwen, aan de mast en van anderen aan het scheepsboord*; vgl. **mantel**. – Ook de touwen waarin het scheepszwaard loopt; hetz. als **zwaardlopers**; zie aldaar. – c) Bij vissers. *Een stel van vier hoepels voor een fuik*. || Voor 'en bleistel benne twee lopers nodig. – d) in oliemolens, enz. *De lopende stenen* (in andere streken *kantstenen* geheten) *die het zaad fijnmalen*; in tegenstelling met de **legger**. Evenzo elders; zie b.v. *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 11*. – Vgl. verder de samenst. **afloper**, **bosloper**, **bulloper**, **damloper**, **koploper**, **landloper**, **maandloper**, **naloper**, **zandloper**.

lor, znw. onz.; vgl. **spinlor**.

lorum (I), znw. – 1) In de uitdr. in de lorum, in de volgende opvattingen: a) *In opgewonden toestand, in de volle feestvreugde, in de soesa*. || Wat wazze (waren) ze op de kermis in de lorum (*wat hadden ze een pret*). In de lorum vergeet je je kiespijn wel. Zo in de lorum loopt 'et er wel onder deur (*in de drukte, in de verwarring zal het wel niet opgemerkt worden*). – b) *Aan de zwier zijn, onder water zijn*. || Hij heb 'en paar weken goed op'epast maar nou is-i weer in de lorum (*in een moeilijke toestand, wat moet je het nu ontgelden, wat ben-je in de lij*). – d) *In een toestand van onverschilligheid*. || Wat 'em vandaag scheelt weet ik niet, maar-i is toch zo in de lorum. – De uitdr. is ook elders in Holl. bekend. Evenzo zegt men in Gron. in de loerum (of lorum) wezen voor *aan de draai zijn* (MOLEMA 246). – Vgl. Fri. yn 'e doljorum (dollejorum) en het door HADR. JUNIUS vermelde dolorium op **krankjorum**. 2) Te Krommenie wordt het werkhuis (*de plaats waar werklozen in de gelegenheid worden gesteld iets te verdienen*) door het volk de lorum genoemd. Dit is wel een schertsende toepassing van de onder 1) genoemde uitdr. || Hij is in de lorum. Hij gaat weer na de lorum. Hij wou wel, dat-i weer uit de lorum vandaan was.

-lorum (II), vgl. **kastelorum**, **soppelorum**.

losbeitel, znw. m. In een oliemolen. *Een zware houten wig in het blok, die, met de smalle kant boven, onder de loshaai is geplaatst*. Vgl. **laad** en zie *Groot Volk. Moolenb. III, pl. 3 en 5*. – De **losbeitel** dient om de slagbeitel naar boven te drijven, wanneer het zaad genoeg geslagen is en door ander vervangen moet worden.

loshaai, znw. vr.; zie **hei**.

loshaaien, zw. ww., trans. Bij de olieslagerij. *Losheien, de loshaar* (loshei) *in werking brengen en op de losbeitel doen neervallen, om de door de haai (hei) vastgestampte wiggen in het blok los te slaan*. Vgl. **heien**. – Overdr. Ik ken niks loshaaien (*ik kan geen geld (van iemand) loskrijgen*).

lot, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij vissers. Een lotje eel, *een zoodje aal van 20 pond*.

loten, zw. ww., intr. Zie de wdbb. In het verl. deelw. zegt men 'eloten. || Hij heb verleden jaar al 'eloten. Ik heb raak 'eloten.

louw (I), bnw. *Luw, beschut voor de wind*. || Onze tuin is erge louw. 't Is hier lekker louw. – Ook zegt men als een vaartuig door zware bevrachting diep ligt: “Wat leit die schuit louw op 'et water”. – De vorm louw is ook elders in Holl. gebruikelijk. – Vgl. **louwte**, **louwen**, **louwersje** en **louwte**.

louw (II), znw. vr. Bij vissers. Een der benamingen voor *zeelt*. – Zie synon. op *zeelt*. || We hebben niet veul louwen 'evongen. – Het woord is gewestelijk ook elders bekend; blijkens SCHLEGEL, *De Visschen* 102 b.v. in de Betuwe. Ook KIL. vermeldt: “louwe, j. lauwe, *tinca piscis*”. Het woord komt verder in verschillende Ndd. en Hgd. dialecten voor; zie FRANCK en VERCOULLIE op louw.

louw (III), in het kinderrijm: “Louw, louw, trek an 't touw, over 'en week is 'et kerremis”, dat gezongen wordt door een aantal kinderen die tegen kermis aan een lang touw heen en weer lopen. – Als eigennaam; zie een zegsw. op **binnen**. – Evenzo elders in N.-Holl. – Waarschijnlijk is louw niets anders dan de ver-
{p.264}

korte mansnaam Louw, d.i. Louwerens, Laurentius, en alleen gekozen omdat hij rijmt op “touw”. Van enige betrekking tussen de H. Laurentius en de kermis blijkt niets. Dat louw zou komen van het ww. louwen, lauwen, grijpen, beetpakken, is zeer onwaarschijnlijk; het woord is in het Mnl. zeer gewoon, doch het kan niet aangetoond worden, dat het ooit in N.-Holl. in gebruik is geweest en dus in dit rijmpje kan zijn blijven voortleven.

louwen, zw. ww., intr. *Luwen*; zie de wdbb. – Vgl. **louw I**. || Dat louwt al heel wat. Hè, dat louwt. (*dat is een pak van het hart*). 't Zel wel weer louwen. (*stillen*; van verdriet, drift, enz.) – De vorm louwen is ook elders in Holl. gewoon; vgl. ook OUDEMANS 4, 201.

louwersje (uitspr. *louwersie*, met klemt. op *lou*), znw. onz. *Luwte, beschutte plaats*. Vgl. **louw I**. || 't Zeil van de boeier hangt slap, we benne ok net in 't louwersie van de molen. — Vgl. louwer in dezelfde zin bij DIRK PIETERSZ. PERS, in SOETEBOOM, *Lust-hoffe* 117: “Wie voor het slooven van de pijn ten laetsten noch mach vroolijck zijn: en wie voor al sijn waecken, den louwer mach genaecken: die heldt kan arbeydt ende vlijt vergeten door de soete tijdt”.

louwertje, znw. onz. Hetz. als *louwersie*; zie aldaar. || Zie zo, we zelle nou maar 'en louwertje opzoeken, om effies stil te leggen.

louwte, znw. vr. *Luwte*. Zie **louw I** || Je zitte (*zit*) hier lekker in de louwte. In de louwte is 'et warm, maar de wind is koud. – Evenzo elders in Holl.

louwte, znw. onz. *Een beschutte plaats op een stuk weiland, waar het vee kan schuilen, en bestaande uit een paar bomen, een schut of iets dergelijks*. Zie **louw**. || Er is 'en louwtje voor 'et vee.

loven, zw. ww.; zie *geloven*.

lover, in de schippersuitdrukking *er is gien lover wind, er is zelfs geen koeltje, het is blakstil*. – Vgl. Oost-Fri. *de wind fangt an to lofern, de wind loferd up*, wat gezegd wordt als na een windstilte de wind opsteekt en de slap neerhangende zeilen van een schip beginnen te klapperen en daarna gaan zwellen; zie verder KOOLMAN 2, 523.

lovig, bnw. Hetz. als *loof*; zie aldaar. || Ik ben der best 'ekommen, maar ik wier op 'et lest wel wat lovig. Ik ben 'en bietje lovig.

lovigheid, znw. vr. *Vermoeidheid*. Zie **lovig**. || Ik ken van lovigheid niet meer staan.

lubben, zw. ww. Zie de wdbb. Te Krommenie voor een wijze van biljartspelen. Een potspel waarbij men, bij caramboles of het stoppen van een bal, de punten die gemaakt zijn uit de pot betaald krijgt. Een variatie hiervan heet ootjes-lubben, waarbij een ootje op het biljart wordt getekend, en de vraag is, wie in het minste aantal stoten alle ballen in het ootje krijgt en dan een carambole maakt.

lubberen, zw. ww.; zie **lebberen**.

lubberig, bnw. *Bobbelig, met plooiën, opgepoeft*; van een vloerkleed dat te ruim genaaid of niet goed gerekt is en dus niet vlak op de grond ligt. || Een lubberig kleed. Wat is dat kleed lubberig. – Lubberig is een bijvorm van **lobberig**, dat in een andere zin gebruikelijk is; zie aldaar.

lubbert, znw. m. *Sukkel, lummel, domoor*. || 't Is zo'n lubbert. – Evenzo elders in Holl. Bij 17de eeuwse schrijvers komt het woord herhaaldelijk voor. Vgl. ook Eng. lubber, *logge, laffe lummel*, Noords lubba, *dikke lijvige gestalte*, Ned. lobbes, enz. Het woord is samengevallen met de mansnaam Lubbert; vandaar dat men in de 17de-eeuwse kluchten aan domme sukkels vaak deze naam geeft. – Zie **Lubbertje**.

Lubbertje, persoonsnaam; verkl. van Lubbert. – zegsw. *Hij is Lubbertje of, hij is slecht af, er slecht aan toe*. – Lubbertje Tump, schertsende benaming voor *iemand die sukkelig bezig is*. – Zie ook Libbertje del op **del I**. – Vgl. verder **lubbert**.

Lubeek, plaatsnaam. Zegsw. *Te Lubeek kommen, verkeerd terechtkomen*. || Hij docht, dat 'et zo goed zou gaan, maar-i is te Lubeek 'ekommen. Je waar te Lubeek 'ekommen, as je dat 'edaan hadde. – Lubeek is de verholldansing van Lubeck, zoals Ossenbrugge van Osnabrück, Danswijk van Danzig, Everwijk van York, enz.

lucht, znw. vr. Daarnaast **locht** (uitspr. *lòcht*). Zie de wdbb. – 1) *Lucht*. || De locht is wat betrokken. Donckere loght, *Journ. Caeskoper*, 8 Jan. 1669. Graauwe loght, *ald.*, 14 Juni 1669. – Zegsw. Locht (lucht) hebben op iets, zin hebben in iets prettigs dat nog toekomstig is. || Ik heb toch zo'n locht op vanavond. – Vgl. nog een zegsw. op **zes**.

2) Ook in verkl. **lucchie**. *Wind, koeltje*. Thans verouderd. || Scoon stil weer(t)ie en son(n)escijn, tlugie No(o)rde, *Journ. Caeskoper*, 25 Dec. 1701. De lught uyten O(o)ste, *ald.*, 23 Febr. 1712. Een mens die 't hete sweet voelt rollen langs zijn kaken, die dunkt een koele lucht hem dapper soet te smaken; 'k geloof ook 't smaekt hem soet dat hy een luchje voelt, maer 't is hem bitt're saus dat hy sich soo verkoelt, SCHAAP, *Bloemt*. 34.

luchten, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook van kinderen bij warm weer, vóór het naar bed gaan. *In het nachtkoel lopen*. || Magge we nag wet (*wat*) luchten, moeder, azze we uit'ekleed benne. – Zie **lochten** en vgl. **opluchten**.

luchter, znw. m.; zie **lochter**.

luchteren, zw. ww.; zie **lochteren**.

luchthuis, znw. onz. *Tuinhuis, koepel*; meestal gedeeltelijk over het water hangende, terwijl er zich een schuithuis onder bevindt. Het luchthuis is niet altijd een afzonderlijk gebouw, maar dikwijls een aanbouwsel van
{p.265}

het huis. Men komt er door een trapje op te klimmen. Tegenwoordig wordt ook wel een gewone koepel, aan het eind van de tuin, luchthuis genoemd. || Ze zitten op 'et luchthuis. 'k Heb me pijp op 'et luchthuis leggen laten. – De naam is wel gegeven, omdat het luchthuis als het ware een huis in de lucht is.

lui, bnw.; zie **looi**.

lui-as, znw. vr. In pellerijen en meelmolens. *De kleine as die de luierij in beweging brengt*. – Het woord is ook elders gebruikelijk. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 8, en vgl. *ald.*, bl. 5a: “Ook ziet men boven het Spoorwiel een klein Wieltje en daar werkt in het klyne Wieltje dat om de Luy-As is, welke dient om de Garst na boven te winden en ze in het grote Kaar te storten”. Zie verder *ald.*, bl. 4a (in een korenmolen): “In het midden om de Spil is een Wieltje tot het Luywerk en achter de Spil een kleyn Wieltje dat om het lui Asje hangt, daar men het Koorn mee om hoog luyt”. Evenzo bij KROOK, *Molenb.* 180: “Daar het zeer moeilijk zou zijn om in eenen korenmolen het groot aantal zakken naar boven te brengen, heeft men ook hierin voorzien, door op den, boven den steenzolder gemaakten, luizolder eene lui-as te maken”. – Zie **luierij**.

luid, znw. onz. *Geluid, gerucht*. || An 'et luid van de haai (*hei*, in een oliemolen) ken-je horen of-i goed of 'eborsten (*gebarsten*) is. Het luid deugt niet. – Zegsw. Dat is goed luid, *dat is goede tijding*. – Zo ook in het Stad-Fri. in ('en) goed luud. – In de algemene taal komt het woord alleen nog voor in de uitdr. naar luid van, *volgens de inhoud van*. In het Mnl. is luut, *geluid, gerucht*, enz. zeer gebruikelijk.

luierij, znw. vr. In pellerijen, meelmolens, enz. *Een toestel om zakken naar boven te luien* (hijsen). Het luien geschiedt door middel van een asje (de *lui-as*), dat een touw naar boven windt waaraan de zak bevestigd is. – Het woord wordt in pellerijen ook gebruikt in de zin van *sleperij*, d.i. de Jacobs ladder waarmee de garst of rijst naar boven wordt gewonden en in het kaar wordt uitgestort. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

luie-wijven-kost, znw. m.; zie op *kwart-voor-twaalven*.

luif (uitspr. *loif*), znw. vr. – 1) *Luifel*. In deze zin thans verouderd. || (Er werden) schoren onder de luyven geset om op te zitten (*opdat er op de luifels kijkers zouden kunnen zitten*), *N.-Holl. Ontrust*. 241.

2) *Afdak, schuin aflopend aanbouwsel van een huis, schuurtje*. Zie **afluif**. || Een huis met een luif. In de luif wassen ze. – Vgl. **luifstijl**, **luifwormt** en **luiving**.

luifstijl, znw. m. *Een van de stijlen der luif van een huis*. Zie **luif**. || Nog zeven luifstijlen met wurmt, zwaar 7 bij 10 dm, *Hs. bestek* (Wormerveer, 19de e.). Zie nog een plaats op **luifwormt**.

luifwormt (uitspr. *loifwòrmt*), znw. vr. *Wormte van een luif, de zware balk liggende op de stijlen der afluif*. Zie **wurmte** en **afluif**. || Noch sal men setten elf loyffstijlen aen het Noort Oost, lang 5½ voet, met een loyffwormt daer op, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – Evenzo elders in N.-Holl. || Ende sullen de voorsz. Schoorstenen voort doorgaens met steen binnen de wegh (*l. weegh*) opgemetselt moeten werden, ende voort met en stenen pijp ter hooghte van ses voeten boven de Luystwormte (*idem*) nevens de Schoorstenen geheel wegh, ofte ten minste met een steen op zijn plat bekleet moeten zijn. (*keur v. Uitg.*, a° 1658), LAMS 517.

luigat, znw. onz. In pellerijen, meelmolens, enz. *Het met een luik gesloten zoldergat, waardoor de luierij loopt*. Zie **luierij**. – Evenzo elders.

luik, znw. onz.; vgl **keringluik**.

luilak, znw. m.; zie **looielak**.

luim, znw. vr. In verkl. **luimpie**. Zie de wdb. – Op zijn luimpie leggen, *op de loer liggen, op het punt zijn (iets te doen)*. Weinig gebruikelijk. De uitdr. komt ook elders voor, vgl. VAN DALE.

luis, znw. vr. Zegsw. Zijn kop is zo kaal dat de luizen erlui poten breken. – Hij ken liegen (*of hij zel er zo'n spijt van hebben*), dat de luizen op zen kop barsten. Vgl. in *Lijste v. Rariteyten v. Anna Folie* 1, 175: Gy moet suypen dat de Luyzen op uw kop borsten. Zie nog een zegsw. op **hoofd** en **langhaar** en vgl. de samenst. **kwadluis**.

luisnet, znw. onz.; zie **leusnet**.

luitenant, znw. m. Zie de wdbb. Het woord wordt aan de Zaan uitgesproken met de klemt. op *nant*, gelijk in Fra. *lieutenant*.

luiving, znw. vr. Hetz. als **luif**; zie **afluif**. || Een pakhuys en erf met sijn luyving en bakken, staande en gelegen tot Zaandijk, *Hs. boedelscheiding Honig* (a° 1755), verz. Honig.

luizen, zw. ww.; zie **leuzen**.

lulbroer, znw. m. *Een kletskaus, iemand die vervelend zit te zaniken*. Vgl. Ned. **lullen**. – In dezelfde zin spreekt men ook van een **lulhannes**. – Evenzo zegt men: hij zit weer op zijn lulstoel, *hij is op zijn praatstoel, preekstoel*, of, hij heeft zijn lulsokken an. – Deze en dergelijke uitdrukkingen zijn ook elders bekend.

lulgat, znw. onz. Ook **lullegat**. In pellerijen en grutterijen. *Het in de stenen uitgehouwen gat, waarin de rijen (molenijzer) met het daarin bevestigde spil sluit*.

lulhannes, znw. m.; zie **lulbroer**.

Lullert, znw. m. Daarnaast **Lollert**. Naam van een stuk land onder Westzaanden, bij de Hoogendijk, buitendijks. Thans onbekend. || Buyten dijk by die lullert; ... noch lollerts, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

{p.266}

lulletje-lampolie, znw. onz. Schertsende benaming voor *iemand die met zich sollen laat, lummel*. || 't Is 'en lulletje-lampolie.

lulsok, znw. vr.; zie **lulbroer**.

lulstoel, znw. m.; zie **lulbroer**.

lurk, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: a) *Een dot* (een toegebonden linnen lapje met suiker of een vijf er in), *waarop men het kind laat lurken* (zuigen). || Geef Jantje maar 'en lurk in zijn mond, dan zel-i wel zoet wezen. – b) Scheldwoord voor *iemand met brede lippen*. Synon.

lurketit. || Lillike lurk!

lurketaat, znw. m. *Iemand die op zijn duim lurkt* (zuigt). – Vgl. **taat**. || Piet is 'en lurketaat, hij ken dat lurken maar niet ofleren. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. bij VAN VLOTEN, *Baker- en Kinderrijmen*⁴, 59 een scheldrijmpje dat de lurketaat wordt nageroepen.

lurketit, znw. m. Scheldnaam voor *iemand met brede lippen*. Eigenlijk *iemand die te lang op de tit* (tepel) *heeft gelurkt*; zie **tit**. – Synon. **lurk**.

lus, znw. vr. Bijvorm van Ned. **lis**. Weinig gebruikelijk. Hetzelfde als **lies**; zie aldaar.

lussig, bnw. *Met lus begroeid*. Hetz. als **liesig**; zie aldaar. In de naam van een stuk land onder Krommeniedijk. || Het lussige hoekje, *Hs.* (± a° 1800), archief v. d. polder het Woud.

lust, znw. m. Zegsw. 't Is 'en lieve lust om te zien, 't is een genoeg er naar te kijken. – 't Is een lust met een puntje (nl. *om er naar te zien*), 't is keurig in orde, alles is in de puntjes.

lutje, znw. onz. *Een kleinigheid, een niets*. || 't Is gien lutje (*dat is geen kleinigheid*). 't Ken me 'en lutje schelen (*heel weinig schelen*). – Ook: een lutje, *een weinig, even*. || Ik bid u houd een lutje op, *N.-Holl. Rusten-burg* 29. – In de 18de e. ook als geslachtsnaam. || Gerrit Jacobsz. Lutje (te Westzaan, a° 1722) – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk en komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers herhaaldelijk voor; zie b.v. BREDERO, *Werken* 1, 242, 30; 3, 323, 4; HOOFT, *Warenar* 1387 en *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 2, 228. – Vgl. **luttig** en **luttik**.

Lutke-ven, znw. vr. Naam van verschillende stukken land. || *Te Westzaan, bij de Hoogendijk*: Een stucke lants ... gheuoemt lutke ven ... gheleghen binnen de ban van Westzaenen, *Hs. T.* 118, f° 51 v° (a° 1654), prov. archief. Die halve lutke ven, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – *Te Assendelft*: Willem Mathysen lutke ven, *Stoelb. Assend.* f° 53 r° (einde 16de e.). – *Onder Jisp*: Een stucke lants genaemt Lutkeven, *Hs. T.* 242, f° 12 r° (a° 1613), prov. archief. – De lutke (luttike) ven is de *kleine ven*; zie **luttik**.

Lutke-weg, znw. m.; zie **luttig**.

luttig, bnw. *Luttel*. Thans in onbruik. – Vgl. **luttik**. || Seer luttigh vorst, *Journ. Caeskoper*, 31 Jan. 1669. S.W. wintje, luttich reege en donder, *ald.*, 26 Aug. 1669. Luttigh w(int), *ald.*, 27 Aug. 1669. – Het woord leeft nog voort in de naam van een stuk land te Assendelft, in de Kerkbuurt: de Luttig-weg. Dit is een verkorting van de Luttigwegsvan, d.i. de ven gelegen aan de Luttige weg. || Die luttigchwechs van, *Polderl. Assend.* I f° 359 r° (a° 1600). Mr. Dirrics luttige wegghs van, Griet Symens luttige wegghs van (in Jan Banningen-weer), Jan Jansz. Peeten lutticke wech (in Jan Peeten-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1633). Deze weg is thans geheel verdwenen, doch bestond nog in de 16de e. || Een stucxken landts ... streckende vande zelve huysinge noort west werts op tot aen lutke wech toe, *Hs. U.* 19, f° 36 v° (a° 1579), prov. archief. Een stucke landts ... leggende over luttich wech, *ald.*, f° 133 v° (a° 1580). – Luttig komt ook voor bij STARTER (vgl. OUDEMANS 4, 224). Vgl. Ostfri. littech naast litik.

luttik, bijw. Alleen in de uitdr. *Dat lijkt luttik, dat lijkt weinig*. || 't Lijkt luttik mit je. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* I, 284). – Vroeger ook als bnw. in de zin van *klein*; vgl. *lutke-ven, lutke-weg*. LUTTIK leeft nog als geslachtsnaam. – Het woord komt in het Mnl. voor bij Holl. dichters als HILDEGAERSBERG en POTTER VAN DER LOO. Bij KIL. wordt “*luttick, parvus pusillus*” als Fri. vermeld. Verder vindt men het in het Mnd. (LÜBBEN). Thans is *luttik, lüttik*, nog gebruikelijk in Gron., Oost-Fri. en Nederduitsl.; zie de wdbb. Het woord is gevormd van de zelfde stam als Ned. *luttel*, maar heeft een ander suffix; vgl. FRANCK op *luttel*, KOOLMAN op *lütje* en KLUGE, *Nomin. Stambildungslehre*, § 212. – Zie ook *luttig* en *lutje*.

luul, znw. m.; zie *loel*.

luus, znw. vr.; zie *lies*.

luw, enz. bnw.; zie *louw, louwen, louwtje*.

{p.267}

M

Ma, vrouwennaam. Verkorting voor *Maartje*, soms ook voor *Marijtje*, waarvan men echter gewoonlijk *Marij* maakt. – De naam *Maartje* schijnt alleen in Holland inheems te zijn en wordt beschouwd als een vervorming van *Maria*. Vgl. echter de mansnaam *Maart*, een verkorting van *Maarten, Martinus*, die in de 16de en 17de e. zeer dikwijls voorkomt. Elders heeft men de vrouwennaam *Maretje, Marretje, Martje*.

maad, znw. vr. Daarnaast **meed**. *Hooiland*. Thans verouderd, maar nog over in de naam van vele stukken land te Assendelft, die ook nu nog merendeels voor hooibouw gebruikt worden. || Het Maatje. De Smalle meet of Ossenland. De Groote meet of de Hammenven. – Een stücke lants genaamt Hammenmeed, *Hs. U. 20, f° 118 r°* (Assendelft, a° 1583), prov. archief. Een madt meedts ... gelegen ... in Dirck Hannen meed, *ald., f° 112 r°* (idem). Noch die gerechte helft vande meed genaemt die Oostermeed, *Plderl. Assend. I f° 40 v°* (a° 1599). De meed aende worff, *ald., f° 331 r°* (a° 1600). De meed int laentges weer, *ald., f° 333 r°*. Dat pol mittet ende (*eind*) meedts in Schouten weer, *ald. f° 336 v°* (a° 1600). Jaep Rooten meet, Claes ende Cornelis Bosmans binnenmeetgens (in Schouten-weer), Jan Jansz. Peeten oppermeet (in Jan Peeten-weer), Hillegont Jans lange maedt (in Claes Maerts-weer), Dirric Tuenen lage maedt (in Jan Banningen-weer), *Maatb. Assend. (a° 1633)*. De leege maedt (in Tammetges-weer), de uytter leegemaedt (in het Damweer), Anne Claes d'oppermaedt, Anne Claes d'uyttermaedt (in Jan Jacob Coppen-weer), *ald. (a° 1635)*. Claes Symonsz. meetgen van Cornelis Banningh (in het Smalle weer), *ald. (a° 1634)*. De wed. van Jasper Roeloffs Winters noorder meed, gelegen in Jacob Allets-weer, *Hs. resolutie (a° 1699)*, archief v. Assendelft. – *Hs. Kool* vermeldt “*hooimeed, hooiland*”. – Vgl. verder de samenst. *Dijkmaad, Hammenmeed, Kruigenmaad, Mijsmaad, Muulmeed, Verbaartsmaad, Vlietsmeed, Vroonmeed*, en vgl. *maadland, Maadven*.

Maad, meed behoort bij de stam van *maaïen* en beduidt eigenlijk *maailand*, d.i. *land dat bestemd is om gemaaid, niet om beweïd te worden*. Het woord komt in verschillende verwante talen voor; vgl. Ostfri. *mêth*, Fri. *miede*, Oost-Fri. *mêde*, Ags. *maed*. Eng. *mead*. – Verwant zijn verder Ned., Mnl. *made* en *mad*, Mnd. *made*, Mhd. *mate*, Hgd. *matte*, Ags. *meadu*. Vgl. *mad*.

-maad, in *Driemaad, Vijfmaad, Zevenmaad*, enz.; zie *mad* 2.

maadland, znw. onz. Daarnaast **meedland**. *Hooiland*; in tegenstelling met *zaadland* (*zeedland*) en *weidland*. Thans verouderd. – Zie *maad*. || Een stücke maedlandts ... leggende in tlaenges weer, *Hs. U. 19, f° 21 r°* (Assendelft, a° 1579), prov. archief – {p.268}

Evenzo eertijds elders in N.-Holl. || Item noch omtrent half gers meedlant, *Hs. v. Egmond E*, f° 7 v° (a° 1457). Twee geersen maedlants, *ald.*, f° 8 r°. – Maadland wordt in Friesl. nog gebezigd in tegenstelling met greid.

Maadven, znw. vr. Daarnaast **Meedven**. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. – Zie *maad*. || Die meedten, *Polderl. Assend.* I f° 33 r° (a° 1599).

maag, znw. vr.; vgl. *bedelaarsmaag*.

Maai (I), znw. m.; zie *mei*.

-maai (II), vgl. *katjemaai*.

maaien, zw. ww. Bij molenmakers; gezegd van een ingestoken molenroede. *Niet de goede richting hebben*. Het tegenovergestelde van *sporen*; zie aldaar. || De roed maait (*spoort niet*). – Vgl. *scharremaaien*.

maaiër, znw. m.; vgl. *madder*.

maaireed, bnw. *Gereed om gemaaid te worden*, van gras. || 't Gras is maaireed. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 66).

Maaisesstuk, znw. onz. In het meerv., als naam van land te Assendelft. Thans onbekend. || Arent Flooren, genaemt de Maysesstukken (in het Blokweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

Maaismaand, znw. vr.; zie *meismaand*.

maal, znw. vr. en onz.. Daarnaast **meel**. Zie de wdbb. – 1) *Keer*. || 't Is nou veur de leste meel, dat ik je verbied. Hij heb dut meel (*dit maal*) 'en hoop vis 'evongen. – Vgl. *beidemaal*, *eenmaals* en *vriendemaals*.

2) Onz. *Maaltijd*. || Wat 'en lekker meeltje. – Vgl. *popjesmaal*, *sputmaal*, *troostmaal*.

3) Onz. Steeds in de oude vorm meel. – a) *Melkstond*, *de tijd waarop de koeien gemolken worden*. || Wie moest er op dat meel melken? 't Is toch zo duur dat de boer ziek is, nou moet-i ieder meel 'en melker huren. As 'en koe 'ekalfd heb, ken-je mit 'et negende meel de melk weer koken. – Vgl. *negendemeelsmelk*. – b) *De hoeveelheid melk die op één meel van de koe gemolken wordt*. || De zwart-bonte heb 'en best meel 'egeven. Wat 'en klein meel vanavond, 'et meel van vanmorgen was veul groter. – Overdr. ook van *de hoeveelheid die een klein kind te gelijk watert*. || 't Is maar 'en klein meeltje. – c) *De hoeveelheid melk die de gezamenlijke koeien op één melkstond geven*. || Een meel melk. We hebben vanmorgen maar 'en klein meel. – In dezelfde zin zegt men in Friesl. miel (HALBERTSMA 943), in het Stad-Fri. maal. – Vgl. *melen*.

4) Onz. *Moedervlek*. Meestal in verkl. meeltje. || Ze heb 'en meeltje op er wang.

maan, znw. vr. Daarnaast **meen**. Zie de wdbb. || De meen skijnt helder. – Vgl. *maanstuk*. – Ook als naam van een stuk land onder Westzaan, in de Middel. || De Maan. – Evenzo vindt men onder Landsmeer stukken land die zo heten en sloten die Maansloot zijn genaamd. || De Maensloot, van Stemans tot het Oost-Ent van Aeltje Tuyns-moer toe. De Wester-Maen sloot, tot de Zuyd-zy van Heerooms-maen toe ... De Voormaan sloot, van de Keernsloot, tot de Maensloot toe (alles gelegen in de Kerkepolder), *Keuren v. Waterl.* (a° 1685). De Manne hebben (d.i. *omvatten*) 54 Deymt, *ald.* 63 (a° 1635).

maand, znw. vr. Meerv. maande, soms ook maante. Zie de wdbb. – De oude vorm meend wordt zelden meer gehoord. || Hij is al drie maante ziek. – Zegsw. Om de maand lopen, *alle maanden bij bepaalde personen een gift komen halen*; van armen, vooral arme weduwen.

Vandaar **maandloper**, **maandloopster**. || Ouwe Trijn loopt bij me om de maand. Ik heb 'en paar arme weeuwen, die om de maand lopen. Ze wil gien maandloopsters hebben.

maandklant, znw. m. en vr. *Persoon die maandelijks een gift komt halen*. Synon.

maandloper, **maandloopster**. || Ze hoort tot me maandklanten.

maandloper, **maandloopster**, znw.; zie *maand*.

maankop, znw. vr. *Papaver*. Vroeger ook in de vorm **mannekop**. || Die ick klage laet, en vroegh, dat ick dus onnoosel koome ... of ick Manne-koppe droegh; daer ick nochtans ben vol klaerheyt wel doorspickelt met de waerheyt, *SCHAAP, Bloemt., voorwerk* bl. 17.

maanstuk, znw. onz. Daarnaast **meenstik**. Meestal in het meerv. Ook wel halvemaanstukken geheten. – a) In molens. *De beide halve-maansvormige stukken hout, die het hoofdbestanddeel van een bonkelaar (zeker wiel) vormen.* Zie *Groot-Volk. Moolenb.* II, pl. 2. – b) In pellerijen. *De beide verschuifbare halvemaanvormige houten schijven op de maalzolder rondom het steenspil, welke dienen om het stof uit de ruimte boven de steen te weren.*

maar, bijw. Daarnaast **mer** en (zonder nadruk) **mər**. Zie de wdbb. || Zeg 'et me mer. – Mər je moete me niet verklappen, hoor.

Maartje, vrouwennaam; vgl. **Ma**.

maas, znw. vr.; zie **mask** en vgl. **opmazen**.

maat (I), znw. vr. Zie kopte maat en streekte maat op **kopt** en **streekt**. – Vgl. verder de volgende maten voor natte waren: **biertje**, LIPJE op **lip**, **mengelen**, **mud**, **mutsje**, **nap**, PINTJE op **pint**, **sleepte**, TIENTJE op **tient**, **ton**, VIJFJE op **vijf**. – Voor droge waren: **achel**, **bord II**, **kop**, **kwartiertje**, **mertje**, **schepel**, **vierling**. – Gewichten: **kilopond**, **lotje**, **merkje**, **verrel**, **wichtje**. – Landmaten: **achel**, **buinder**, **bunder**, **dagwerk**, **deimt**, **geerd**, **geers**, **koegank**, **koeven**, **koeweide**, **mad**.

maat (II), znw. vr.; zie **maad**.

maatboek, znw. onz. *Polderlegger, kadaster, register van eigendommen.* || Een stuk land, volgens het maatboek groot 520 roeden. Een oud maatboek van Krommenie.

machaaï (met klemt. op *chaai*), znw. Daarnaast **mochaai**. Zekere geweven stof. *Gebloemd damast, dat in verschillende kleuren en pa-*
{p.269}

tronen verkrijgbaar was. De stof wordt thans niet meer vervaardigd, doch er zijn nog vele kledingstukken van machaaï bewaard gebleven. – Het woord leeft ook voort als geslachtsnaam MAGGHAY. || Me grootvader droeg 'en hemdsrok van machaaï en daar was-i heel groots op. Kalamink 37½ el à f 0-9-0; stofjes 15 el à f 0-7-0; machaay 5½ el à f 1,-; estemien (*estamine*) 36½ el à f 0-3-8; sarsie de niem (*serge de Nîmes*) 4 el à f 0-18-0, *Hs invent.* (Jisp, a° 1730), prov. archief. Twee bruyne mochaje rokken, *idem.* – Vgl. Ofra. mouquayat, m., *sorte de serge* (GODEFROY V, 428).

machine (uitspr. ook *masjien en masien*), znw. vr.; ook wel onz. || Het machine is kapot en nou staat 'et fabriek.

mad, znw. onz. Ook wel geschreven **mat**. – 1) In deze zin geen meerv. Bij het maaïen van land. *De strook gronds die achtereenvolgens door de zwaai van de zen wordt schoongemaaid, het afgemaaide gedeelte tussen twee zwaden.* || Het mad is of (*de lengte van een zwad is afgemaaid, de maaier is aan het einde van het zwad*). Hij trekt 'en goed mad (*van een maaier die met lange streken maaït*); *evenzo*: hij slaat er 'en goed mad of. 't Is gien beste maaier, hij trekt zijn mad niet (*als iemand geen flinke slag tegelijk afmaaït, maar luie, kleine streekjes doet*). Er is 'en goed mad 'maaïd. Mijn mad is breeër (*breder*) as joues. Iemand op 'et mad kommen (*hem onder het maaïen inhalen*). – Zo ook elders in N.-Holl. In Oost-Friesl. is mat in deze zin mann. (KOOLMAN 2, 582). *Hs Kool* vermeldt (*iemand*) op het mat komen in de overdrachtelijke zin van *op de daad betrappen*. Evenzo in het Stad-Fri.

2) Zekere landmaat; eigenlijk *zoveel land als een maaier op één dag kan maaïen*. Men rekent het mad op 2/3 morgen of 400 □ roeden. De benaming is thans weinig gebruikelijk. Synon.

deimt, **dagwerk**. || Een madt meedts (*hooiland*), *Hs. U.* 20, f° 112 r° (Assendelft, a° 1583), prov. archief. Drie maden lants ... binnen de ban van Westzaenen, *Hs. T.* 118, f° 36 v° (a° 1564), aldaar. Een ven, groot ontrent twee maden, *Hs. T.* 242, f° 27 r° (Jisp. a° 1613), aldaar. Die ghemeen Ghebueren van Westzaanden ende Crommenie (sullen) te samen repareren, opmaecken, onderhouden, ende verstoelen als 't behoort, madts madtgelijcke (*naar rato der maden*), heuren voorsz. Zeeburgh, Sluysen ende Laghendijck, *Priv. v. Westz.* 91 (a° 1532). – Ook in de naam van vele stukken land. || Het Schoone madje (te O.-Zaandam). Het Fijne matje (te Wormerveer). Gerrit Jansz. langhe twee mat, Piet Joosten vierdalf mat, Maerten

Jansz. jongh Aernden seeven madt, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Noch tmadt voor zijn deur, 461 (roeden), *Polderl. Assend.* I f° 10 r° (a° 1599). Die Spaens tweemaed (in Jancke Maerts-weer), *Stoelb. Assend.* f° 6 v° (einde 16de e.); Mari Kees Maert Mouris, Spaense twee maed (aldaar), *Maatb. Assend.* (a° 1633). De Driemaat (in de Kalverpolder), *Custb.* (a° 1741). De Viermad (in de Achtersluis-polder onder O.-Zaandam). De Vijfmaad (in de Kalverpolder). Jan Claesgen sevenmaede, *Polderl. Assend.* I f° 13 r° (a° 1599), de seevenmaedt, *Maatb. Assend.* (a° 1635) Seren maad (d.i. 's heeren maden), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 134 (te Krommenie op de Heiligeweg); t'sere madt, *ald.* (a° 1680), f° 78. – Een buurt te Krommenie, tegenover de Heiligeweg, heet het Mad; ook in de 17de-eeuwse maatboeken het Madt. || Hij woont op 'et Mad. – Vgl. de samenst. *Madhaken*, *Madkamp*, *Madsloot*, *Madveen*, en BOBELKE MAT op *bobbel*, *Breemad*, *Heigrasmad*, *Heubels-mad*, *Klammad*, *Reudemad*, *Scheppenmad*, *Venmad*; zie ook *deimt*. – Mad (mat) als landmaat is ook elders gebruikelijk; zie de wdbb.

madder, znw. m. *Maaier*. Thans verouderd. Dat het woord vroeger gebruikelijk was blijkt uit landnamen te Assendelft, die echter thans evenzeer onbekend zijn. || Madders-weer, *Hs. accoord* (a° 1568), archief v. Assendelft (ook *Handv. v. Assend.* 140, waar foutief gedrukt staat “Maddens Weer”), Die lange camp in madders weer, *Polderl. Assend.* I f° 19 v° (a° 1599). Hetzelfde weer lands, dat waarschijnlijk genoemd is naar een voormalige bezitter met de naam of bijnaam de Madder (Maaier), komt ook voor onder de naam “s Maaiers-weer”. || Tsmayers-weer, *Stoelb. Assend.* f° 51 r° (einde 16de e.). Een stücke landts genaemt tsmayers ventgen ... leggende in tsmayers weer, *Hs. U.* 19, f° 50 v° (a° 1579), prov. archief. Een stücke landts genaemt die maeyeren, soe groot ende cleyn alst gelegen is in tsmayers weer, *ald.*, f° 52 v° (a° 1579). Verder vindt men in hetzelfde weer ook een stuk land genaamd: Madderswerff, *Polderl. Assend.* I f° 125 r° (a° 1600). – Eertijds was madder ook elders in N.-Holl. in gebruik. || 't Slach-swaerd in de vuyst, gaat (men) kerven inden hoop, ghelyck de Madders juyst gaan inde May-tyd met een kromme rug gheboghen met open beenen wyd, met neergheslaghen ooghen end' zweyend'-armen styf af-scherven mad voor mad 't gras dat vlus weligh stond, dat leggens' af op zwad, SCHAGHEN, *Alckm. Beleg*, C2 r°. Op welck Landt van Joost van Veen eertydts twee Madder ghevochten hadden, ende werde de saecke bericht by Schout en Schepenen van Heyloo (17de e.), LAMS 288. Item (betaelt) IIII madders van VI daghen, ellicke dach IIII stuvers, *Hs.* (Egmond, a° 1427), Rijksarchief. – In de Middeleeuwen komt ook de vorm mader voor; vgl. *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 389 (a° 1345): “van maderloen” (*maailoon*). – Vgl. mad.

madderen, zw. ww., intr. *Morsen, modden, met water plassen* (de Koog). || Wat benne jollie {p.270}

daar weer an 'et madderen. – Bij vissers, van een niet-visser die in de vis bezig is, er in zit te knoeien: Wat maddert-i in de vis. – In de Wormer gebruikt men madderen in de zin van *hard werken, zich aftobben*. || Ik heb de hiele dag zo an 't madderen 'weest, dat ik haast niet meer lopen ken. – Verderop in N.-Holl. betekent madderen *tobben sukkelen, met alle inspanning aan iets bezig zijn zonder zijn doel te bereiken* (*Navorscher* 21, 532). Men vindt het woord ook in verschillende Ndd. dialecten, b.v. maddern, *in water of modder woelen* (DANNEIL), *iets bederven door het te veel aan te raken* (VON KLEIN), mäddeln, *bezoedelen* (VILMAR), madden, *onhandig bezig zijn* (DÄHNERT), enz.; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 375. – Vgl. *afmadderen* en *gemadder*.

madelief, znw. vr.; vgl *straatmadelief*.

Madhaken. Naam van een stuk land te Krommeniedijk. Thans onbekend. || Mathaken, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 195. Madt haaken, *ald.* (a° 1680), f° 120.

Madkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. – Vgl. *mad*. || De suyder madtcamp, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

Madsloot, znw. vr. Naam van een sloot te Wormer. – Vgl. *mad*.

Madveen, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. – Vlg. *mad*. || Aecht Kees Dircken madtveen, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

mag, znw. vr. In verkl. magie (uitspr. *macchie*). Zekere vis. *Puitaal*, Lat. *Zoarces viviparus* (SCHLEGEL, *De Visschen* 65). We hebben veul maggen 'evongen. Wat 'en grote mag. – Zegsw. Een magje in de maand mei | is zo lekker als het door van een ei. – Mag is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Vgl. VALCOOGH, *Chron. v. d. Sijpe* 66: “Doemen 1577. jaeren heeft gheschreven is opten Sijpe gevangen in korven en vuycken drie duysent guldens aen Mag of daer beneven, in tonnen gesouten, om tot cabbeliaus aes te gebruycken”. Evenzo *Chron. v. Medembl.* 253: “voor 3000 gulden aan Maggen”. – Bij STARING, *Huisboek voor den Landman* 346 heet deze vis magge of magaal; ook VAN DALE vermeldt magge, *zekere stekelvinnige vis*.

magnificentie, (uitspr. *mannafæsensie*), znw. vr. *Drukte, poeha*. Zie de wdbb. || Wat het dat ventje 'en mannefesentie op zen lijf!

mak (I), bnw. Zie de wdbb. – Ook *vermoeid, afgemat, lusteloos*. || Ik ben mak na die wandeling. As je zo heen en weer 'evlogen hebbe wor-je wel wat makker. Kleine Ant is erge mak vandaag. – Bij VAN DALE vindt men het woord in deze zin als gewestelijk vermeld. – Vgl. de samenst. *koemak* en *spoormak*.

Mak (II), vrouwennaam. Verkorting voor Machteld. || Mak heb er strakkies 'eweest. Ik gaan na tante Mak. – Evenzo in Friesland.

makelaar, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: 1) In het kaartspel. *Matador*. || 't Was een solo met zes makelaars.

2) In verkl. makelaartje. *Een met haken aan een deur bevestigde plank, waartegen men deze laat rusten, als men de lucht in de kamer verversen wil.* Hetz. als een *barbiertje*; zie aldaar.

3) *De koker achter op de kap der paltrokken, waarin de vlaggestok geplaatst wordt.* – Soms ook *de gedraaide spits op de voor- en achtergevel van een huis*, die gewoonlijk gevel wordt genoemd. Makelaar is in deze zin ook elders in Holl. bekend, en komt verder voor in Vlaand. (DE BO) en in het Ndd. Vgl. KOOLMAN op makeler 2.

maken, znw. ww. Zie de wdbb. – Ook *afpassen* (bij het teruggeven van geld), in de uitdr. het kunnen maken. || Ken-je 'et wel maken? Ik ken 'et niet maken, ik heb gien enkele losse cent. – Zie zegsw. op *aanslag*, BINK op *binkas*, *klopper* en *matschudding* en vgl. *toemaken* en *nieuwmaak*.

maker, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de kaasbereiding. *De kaaskop waarin de kaas gemaakt wordt.* Evenzo elders in Holl. De makers verschillen in vorm van de zettters. – Vgl. de samenst. *blookmaker*, *haremaker*, *schoenmaker*.

makkelijk, bnw. Zie de wdbb. – Ook *gemakzuchtig*. || Hij is erg makkelijk. Ik ben vandaag wat makkelijk. – Zegsw. Ze is zo makkelijk as Mariebuur (met klemt. op *Ma*), *zij houdt erg van haar gemak*. – Vgl. *kakmakkelijk*.

mal, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Alles maltje na maltje doen, alles op één manier doen, 't een precies zo doen als het ander. Evenzo in de Beemster, doch men zegt daar malje (BOUMAN 66).

malaberig, bnw. *Brooddronken, uitgelaten, door het dolle heen.* Weinig gebruikelijk. || Wat ben ze weer malaberig.

malen (I), st. ww. Malen op een molen, er knecht zijn. || Ik maal op de Zon. Hij heb vroeger op de Pluspot 'emalen. – Zo ook in Friesl. – Vgl. *blokmaalter*, *gemaal* en *malerij*.

***malen (II)**, zw. ww.; zie *melen*.

malerij, znw. vr.; zie een zegsw. op *kap*.

malheur, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij het zeilen. Malheur hebben van, hinder hebben van iets dat de wind onderschept. || We hewwe malheur van de molen.

malinker, znw. m. *Iemand die zwak en krukkende is.* Fra. malingre. || 't Is zo'n malinker, maar as ik 'em wegstuur is-i helegaar buiten verdienst.

Mallegat, znw. onz. Een opening in de Lagendijk op het Noordeind van Zaandam, waarin een sluis, de Mallegatssluis. In 1634 werd het Mallegat verlegd naar de Breedweersloot en aangenomen als scheiding tussen

{p.271}

Zaandam en Koog; zie *Priv. v. Westz.* 313.

mallemiering (met hoofdtoon op *mie*), znw. vr. *Mamiering, buis van leer of zeildoek, tot verschillende doeleinden*. Zie voor de oorsprong VERCOULLIE 168, en vgl. OUDEMANS 4, 260, waar de vorm mammiering vermeld wordt. – 1) In een oliemolen. *De slappe leren zak, die met een soort van houten stop in de oliepomp wordt gezet om het morsen te voorkomen en waaruit de olie door de trechter in de vaten wordt gebracht*.

2) In een papiermolen. *De zeildoekse slang, die van de kleine naar de grote pomp voert*. || De mallemiering is lek. Een malmiering tot d' moolenpomp, *Hs. invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig.

3) Bij de brandspuit. *De slang van de zuigerpomp naar de perspomp*.

mallig, znw. vr. Verkl. malligje (uitspr. *malləchie*). Alleen in uit de mallig en uit een malligje, uit de jok. Het tegenovergestelde van uit de waars. || Wie knikkert er mee uit de mallig? Je moete der niet boos om worre; 't was naar uit 'en mallechie. – Mallig is misschien afgekort uit malligheid.

mal-oor (met klemmt. op *mal*), znw. m. en vr. *Gek, dwaashoofd, malloot*. || 't Is zo'n maloor. – Ook iemand die erg aanhalerig is. Vgl. mal op iets zijn. – Zie **gek-oor**.

mamiering, znw. vr.; zie **mallemiering**.

mamziek, bnw. *Naar de moederborst verlangende* (Krommenie). || Dat kind is toch zo mamziek.

man, znw. m. Meerv. ook mans en mansen. Verkl. mantje; vroeger ook **manje**. Zie de wdbb. || De mans benne de hele dag vanhuis. Als dan (nl. *op avondvisites*) zitten de *mansen* (zo worden de mannen gemeenlijk door hun vrouwen genaamd) van elkander af aan een bijzondere tafel, ook wel in een bijzondere kamer, *Karaktersch.* 277. – Zegsw. Hij is zo rijk as 't mantje, hij is rijk. || Heb-je twee kwartjes van ome 'ekregen? Wel kind, nou ben-je zo rijk as 't mantje (*wat ben-je rijk!*). – Hij heb er zeker 'en zwart mantje 'ezien; als iemand ergens in lang niet is geweest. Gewoonlijk spreekt men echter van ergens de zwarte kat (d.i. *een heks*) gezien hebben. Zie: een mantje van veerne op ver I, en vgl. **ik-man**. – De dooie man, in een pelmolen. *Een staande houten spil van omtrent 2 m lengte, die door middel van snaren de beweegkracht naar de harp en de waaierij overbrengt*. – Man en vrouw, bij het domineren. *Dubbeleem*. – Een barnde man, zie op **barnen**. – Zie verder de samenst.

mannetouw, **manshoofd**, en **beenderman**, **hoppedopjesman**, **kerfman**, **koopman**, **Krolleman**. – Vgl. ook **lollemandsdoop** en **mannen**.

mand, znw. vr. Zie de wdbb. – Een mandje zetten, met Sinterklaas; hetz. als elders een klomp zetten. – Zegsw. Ze loopt met een mandje, zij is zwanger; omdat (vooral pas getrouwde) vrouwen, die in belangwekkende omstandigheden verkeren, dikwijls een boodschappenmandje onder haar boezelaar dragen om dit feit te verbergen. – Zie een zegsw. op **korf** en **pruim** en vgl. de samenst. **klapmand**, **lariemand**, **linkermand**, **rapmand**.

mandschudding, znw. vr. *Gebroken beschuit, die bij het venten door het schudden van de mand gebroken is en voor mindere prijs wordt verkocht*. || Haal ers voor 'en dubbeltje mandschudding.

mane, znw. onz. *Maanzaad*. || Hoeveul blauw mane leit er nog in 't pakhuis? Ik heb allienig maar mane voor je te koop. Moet je gien mane van me kopen? – Evenzo hogerop in N.-Holl.

maneuvel, znw. vr. Steeds in het meerv. en verbonden met *raar*. Rare manoeuvres, rare grimassen, vreemde manieren (de Wormer). || Jongen, maak toch niet zokke (zulke) rare manoeuvres. Hij het ook rare manoeuvres (*hij is zonderling in zijn manier van doen*). Wat maakt

dat peerd rare maneuvrals (*als het b.v. in het land ligt te rollen*). – Evenzo in Friesl. en elders maneuvers, in Gron. meneuvers, in de zin van *kuren, kunstgrepen*. Fra. manoeuvre.

mangel, znw. m. *Amandel*. || Gebrande mangelen. Mag ik 'en mangeltje? – Evenzo te Amsterdam en elders in de Holl. spreektaal. – Vgl. **mangelpers**.

mangelen, onpers., zw. ww. *Begroten, aan het hart gaan*. || 't Mangelt me, dat ik 'et kwijt ben. 't Mangelde hum, dat-i der zoveel geld voor geven most. – Vgl. Ned. mangelen, *ontbreken, missen*.

mangelpers, znw. vr. *Geperste amandelen*; voor in puddingen enz. Zie **mangel**. || Haal 'en rolletje mangelpers – Evenzo te Amsterdam e.e.

mannekop, znw. vr.; zie **maankop**.

mannen, zw. ww., trans. *Vermannen, meester worden, overweldigen*. || Ik ken 'em niet mannen (*ik kan hem alleen niet aan*). Help me 'en handje, ik ken die zware balk allien niet mannen (*niet alleen hanteren*). – Ook bij HOOFT komt mannen in soortgelijke zin voor, b.v. *Ned. Hist.* 289 “Naa 't mannen van den meesten buyt”.

mannetouw, znw. onz. Bij molenmakers. *Een stevig touw, dat over een schijf loopt, en waaraan een blokje bevestigd is, dat tot zitplaats dient voor de man, die met dat touw naar boven gehesen wordt om herstellingen aan de molen te doen*. || Neem 'et mannetouw mee.

manshoofd, znw. onz. *Man, echtgenoot*. Weinig gebruikelijk. || Heb-je me manshoofd ook 'ezien? – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* I, 284); in de 17de e. ook bij VONDEL e.a. (zie {p.272}

OUDEMANS 4, 275). Vroeger ook **manhoofd**. || Zijt lief u Man-hoofd aengenaem, in 't goede altijd gehoorsaem: Bemint dijn Wijf, gelijk u eygen lijf, SOETEBOOM, *Lust-hoffe* 161. Deze vorm vindt men ook in het Mnl. – Vgl. **wijfhoofd**.

mantel, znw. m. Op een schip. *Zekere dikke touwen, tot het hijsen van zware vrachten bij het laden en lossen*. De mantels zitten met de lopers van boven aan de mast en van onder aan het scheepsboord. In Friesl. heten ze gezamenlijk het want.

margen, znw. m.; zie **morgen I**.

Maria, vrouwennaam. De klemtoon valt soms op de eerste lettergreep; vroeger was dit waarschijnlijk steeds het geval. Men hoort deze uitspraak b.v. nog in het sterrelied (*Navorscher* 44, 125): “Tot Bettelem, die schoone stad, waar Maria met heur klein kindeke zat”. Zekere vrouw heet malle Márie. En in de zegsw. zo makkelijk als Marie-buur wordt dit laatste woord geaccentueerd. – Ook in de Groninger Ommelanden wordt Moarie zo uitgesproken (MOLEMA 6). – Vgl. **Marrie**.

marie (I) (met klemt. op *ma*), znw. vr. – 1) Zeker gereedschap bij het heien met de hand. *Een lange stok met in het midden een holte, die om de heipaal past*. Vóór het heien zet men de paal op de grond en de marie er boven op. Aan de marie gaan dan 5 of 6 mannen hangen om de paal een eind in de grond te drukken. Daarna wordt de marie weggenomen en begint het heien.

2) De lange mari, in zeker kinderrijm als benaming voor de middelvinger. || “Te bed, te bed”, zei Duimelot. “Ik heb nog niet gegeten”, zei Slikkepot. “Waar zel ik 'et vandaan halen?” zei de lange Marie. “Uit vaders kassie”, zei de Gouwe ring. “Dat zel ik verklappen”, zei het kleine ding. – Zo ook elders in N.-Holl. en in Friesl. In dezelfde zin vindt men reeds in het Ohd. Lancmâr (GRIMM, *D. Gramm.* III, 404); evenzo hebben verschillende Ndd. dialecten dergelijke benamingen; in Holstein lange marje en lange maak, in Westfalen lankman, in de Altmark langmeier. Ook in ons land is langman of de lange man in verscheidene streken bekend.

marie (II) (met klemt. op *ma*), znw. vr. *Oude zeug* (de Wormer); meest in ongunstige zin. Het is geen compliment voor een varken als men het zo noemt. || Hè, wat 'en ouwe marie. Vooruit, marie, in je hok. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 70).

Mariehem, Marienheim, znw. m. Naam van verscheidene bij elkaar gelegen stukken land te Assendelft, tussen Vlietsloot en Bloksloot. Thans onbekend. || Drie ackers genaemt marie hemmen, 't bree maryen hem opte Vlietsloot, *Polderl. Assend.* I f° 98 r° (a° 1600). De erfgenamen van Jan van 't Hof, de 2 marye hemme; genaemt de marye hemme; Cornelis Jansz. Marye hem genaemdt, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

maris (met klemt. op *ma*), znw. Alleen in zeker rijm bij het bok-bok-stavast spelen (Westzaan): Tik-tak-taris, gat op de maris, schilder op de bok, hoeveel horens staan der op?

mark, znw. vr. Steeds in het meerv. de Marken, als naam van een aantal stukken land. Deze marken zijn wel oorspronkelijk landerijen geweest, die aan de gemeenschap toebehoorden, evenals de marken in Friesl. en elders. Het blijkt niet in welke eeuw het oude verband is opgeheven. Stukken in de marken gelegen heten ook het markenland, de marcksven, het markentje, enz. || *Te Assendelft*: Jacob Lyclaesen marcken (in Lyclassen-weer), *Stoelb. Assend.* f° 21 v° (einde 16de e.), Dirck Maertsz., 't marckentgen (in Steffens-weer), *ald.* f° 23 v°. Trijn Heynen marckentgen (in Langelaander-weer), *ald.*, f° 24 r°. Roeloff Zymons, die marcken (in Symons-weer), *ald.* f° 26 r°. Een stucke landts genaemt tmarckentgen leggende in Symon Tijden-weer, *Hs. U.* 19, f° 73 r° (a° 1579) prov. archief. Een stucke landts genaemt marcx ven, *Hs. U.* 20, f° 225 r° (a° 1584), aldaar. Een stucke landts genaemt tmarkenlantgen, *ald.*, f° 249 r° (a° 1584). Dat marckentgen, *Polderl. Assend.* I f° 110 r° (a° 1600). Die marcken, *ald.*, f° 120 r°. Maerkelant aende wech, *ald.*, f° 120 r° (a° 1600). Cornelis Miewessen, de marckes ven; Cornelis Heyndricksen, de marckes veen (in Jan Jacob Coppes-weer); de marcken op de Kayck, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – *Te Krommenie*: 't Markentje (op het Weiver), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 122. – Vgl. verder de Marken benoorden Knollendam bij het dorp Marken-binnen. || Cornelis Dircksz. Blom, woonende op de Marcken inden banne van Uytgeest, *Weeskamerboek W5* f° 48 v° (a° 1670), archief v. Krommenie.

Marke, znw.; zie *merke*.

Markerif, znw.; zie *merkerif*.

marketent, znw. vr. *Tent, kraampje op het ijs; koek-en-zoopje*. Van Ned. marketenter. || Hij staat mit 'en marketent op 'et ijs.

markt, znw. vr. Daarnaast **mart**. Zie de wdbb. || Ik kom van de mart. Me man is na de mart. Was 'et drok op de mart? – Evenzo koemart, keesmart (*kaasmarkt*), enz.

markus, znw. m. Meerv. markussen. Op een vrachtschip. *De kromme balkjes die dwars over het ruim worden gelegd als onderleggers voor de luiken*. Een markus heeft van boven een gleuf, waarin de grieten (zie *griet III*) der luiken sluiten. – Vgl. bij VAN LENNEP, *Zeemans-wdb.* 140 merkels o.a. in de zin van “staven vierkant ijzer, waarop de roosters, die tot dekking van de kuil dienen, rusten” en van “*scheerstokken*: houten, waar de luiken der luikgaten op rusten”.

{p.273}

marlen, zw. ww.; zie *marrelen*.

Marlingsven, znw. vr. Naam van een stuk land te Wormer. De dwarssloot daarlangs heet de Marlingsdwers. – Het land is genoemd naar een voormalige bezitter. In 1646 was o.a. een Jan Pietersz. Marlingh schepen van Wormer.

marrelen, zw. ww. Zeilemakersterm. *Het lijkt aan een zeil maken door er met halve steken bensel omheen te stikken*. – Ook: *morrelen, beuzelen aan iets*. || Hè, wat zit je weer te marrelen. – Marlen is ook elders in gebruik; vgl. VAN LENNEP, *Zeemans-wdb.*, WEILAND, FRANCK, VERCOULLIE, KOOLMAN. – Zie ook de afleidingen *marrelopen, marreltouw*.

marrelopen, znw. vr. Zeker zeilemakerswerktuig. *Spitshoorntje, de priem om de gaten in het zeil te prikken waardoor men bij het marrelen de bensel heensteekt*.

marreltouw, znw. onz. Bij zeilemakers. *Zeker soort touw waarmede men marrelt, bensel*.

Marrie (met klemt. op *mar*), vrouwennaam; hetz. als **Marij** (met klemt. op *rij*). Sommige Marijtjes worden steeds Marrie genoemd. Vgl. **Marie**. – Zegsw. Dat is de rekening van Marrie-boom: 3 x 11 is 'en daalder en 'en slokkie voor de haalder; gezegd als iemand in zijn nadeel rekent (Zaandam). Marij Boom zal wel een bestaand persoon zijn geweest.

mars, znw. vr. Daarnaast **marse**. *Het maaiveld, de bovengrond of het zwaard van grasland* (Assendelft). Thans verouderd. || De swoord ofte marsche van 't landt; ... die hoogte (sal) genomen worden van de gemeene marsche van 't land, *Handv. v. Assend.* 136 (a° 1567). Een ton hoogh boven 't marsch van 't lant, *Hs. over dijkschouw* (16de e.), archief v. Assendelft. – In dezelfde zin vindt men elders mars en mas, dat thans evenzeer onbekend is. || Ende wanneer den dijck-slyoot te droogh wert, dat men die niet bequamelijck varen magh, soo datter klachte komt, ende dat de selve, drie weecken na de klachte, niet opgeklaert werdt, sullen de Eygenaers van de Landen de selve mogen diepen tot vier voet diep, vande Masch van 't Lant af, sonder dieper (*keur v. Oostzanen*, a° 1627), LAMS 708. – Evenzo in Waterland. || Dat door 't hooge Binne-water ... 't geheel Land van Waterland nog genoegzaam plas ende gemeen met het Water stonde, zo dat zy ... geen vorderinge kunnen doen tot 't maaken van haar Plempwerken, door dien de Mas van 't Land onder gelegen heeft ... Te min also 't Land aldaer zeer ligt-darrig ende Veenig is, ende zulks niet verdragen kan dat de Dijken ofte Werken naar behooren daar op geleyd mogen werden, want dezelve volgens de Bestedinge opgemaakt zijnde, niet alleen grootelijks zijn zinkende, maar de Mas van 't Land doet scheuren ende barsten, *Octr. v. d. Meeren in Waterl.* 21 (a° 1627). – Het woord zal identiek zijn met Ned. mars, mers, meers, dat o.a. ook *laag weiland* of *hooiland* beduidt; zie de wdbb. De betekenis is dan echter zeer verengd. Ook in Oost-Friesl. staan de vormen marsk en mask naast elkaar KOOLMAN 2, 580).

Marskamp, znw. m. Naam van enige stukken land te Assendelft, in het Blokweer. Thans onbekend. || Wijffe Claes, de groote suyder (noorder) marscamp; Willem Jacobsz. Cuyper, cleyn marscamp, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vgl. Ned. mars, marsland, *moerassig land*.

mart, znw. vr.; zie **markt**.

mas, znw. vr.; zie **mars** en **mask**.

mask, znw. vr. *Maas*, van een net. || Een net mit nauwe masken. Masken zo wijd dat de palings er deur kennen. – Evenzo elders in N.-Holl. || Ende sullen alle Netten moeten breedt zijn seven hondert vijftigh Masken ofte Scholen, *Handv. v. Ench.* 232b. De Schakels en sullen niet naeuwer mogen wesen, dan onder de twintigh overgangen op den stock ... op de verbeurte van de Schakels ende ses ponden, op yeder mas die naeuwer ... bevonden wordt, *ald.* 344b. – Ook in Gron. (MOLEMA 257b). In Oost-Friesl. kent men maske en daarnaast meske, mêske (KOOLMAN 2, 581). In Friesl. mesk. Zie voor verdere verwante vormen FRANCK op maas.

masselaar, znw. m.; zie **metselaar**.

mast, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Ze kennen de mast niet opkrijgen, ze kunnen niet met elkaar overweg, 't is hot en haar. Vgl. HARREBOME 2, 68: “Zij moeten maar zien hoe zij den mas opkrijgen”, en WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 60: “Zonder u kan ik den mast niet overeind krijgen”. – Vgl. **rechtmast**.

mat (I), znw. onz.; zie **mad**.

mat (II), znw. vr. *Mot*. – Synon. **matvogel**; zie aldaar. || Die kist mit kleeren zit vol matten. De mat is er in. De matten vliegen om je heen. – Tegenwoordig begint Ned. mot de dialectische vorm mat te verdringen. – Zegsw. De razende mot zit er in (schertsend van linnengoed dat gesleten is en daarom buiten gebruik gesteld moet worden). Ook elders gebruikelijk. || In de hemden zit de razende mot; dat ben der nou al vier na mekaar; die of bennen. 't Is of de razende mot er in zit. – De vorm mat vindt men ook bij de 17de-eeuwse N.-Hollanders en in het Mnl. || (Ghy) gaet gekleedt als een slaef die vuyl werck doet, en uw schoone kleeren die eten de Matten, VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 45. De praler (trekt

die voordeel) van zyn kleerrijkschap, erf-rijk der matten?, SPIEGHEL (ed. VLAMING), 56. Ick gheloof niet datter kostelijcker aasingt (*aangezicht*) in de stadt is; ist niet jammer dattet soo ghequelt vande madt is?, BREDERO, *Klucht v. d. Koe* 460. Vgl. het ww. vermatten, *door de mot verteerd worden*, bij VISSCHER, *Brabbelingh* 119: “Dat

{p.274}

aensicht vol gekarbonckelde datten, moet ghy alle daeghs dragen, of ’t sou vermatten”. – Ook in sommige andere dialecten vertoont het woord mot vormen met *a*; vgl. Mhd. matte naast motte. – Te Assendelft ook voor *matten stoel*, in de uitdr. neem ’en mat onder je gat, ga zitten. Zie verder de wdbb. – Vgl. **mattig**.

matschudding, znw. vr. Zie de wdbb. – Matschudding maken, drukte maken. || Wat maakte je kerel (*man, echtgenoot*) guster ’en matschudding om zo’n nietigheid.

matselaar, znw. m.; zie **metselaar**.

matteboer, znw. m. *Iemand die met vloermatten langs de huizen vent*. Meestal voert de matteboer zijn voorraad met een schuit uit andere streken aan. Vgl. *Ned. Wdb.* III, 166 vlg. || Is der nog wat nodig van de matteboer?

mattekees, znw. *Veldfles, een van mat omgeven drankfles*. || Neem de mattekees maar mee. – Bij VAN DALE wordt het woord opgegeven in de verkl. mattekeesje. Het is ook elders in N./Holl. gebruikelijk. (*Taalgids* 1, 284).

mattig, bnw. *Mottig, door de mot beschadigd*. Weinig gebruikelijk. – Zie **mat II**. || Twee roode mattighe spreeties (*spreien*), *Hs.* (O.-Zaandam, a° 1670), prov. archief.

matvogel, znw. m. Daarnaast **matveugel**. Ook in verkl. matvogeltje, matveugeltje. *Mot* (de vlindersoort), Lat. *Tinea*. – Soms spreekt men, onder invloed van Ned. mot, ook van motvogeltje. || Slaan die matvogel dood. Pas op, dat er gien matveugeltjes in de klerekas kommen. – Ook het insect, dat gewoonlijk suikergast heet, Lat. *Lepisma saccharina* L., wordt wel matvogel genoemd. – Matvogel, mot, is ook elders in N.-Holl. bekend (*Navorscher* 7, 149). In de Beemster zegt men motvogel (BOUMAN 67). Vgl. verder **mat**. Vogel als tweede helft van vlindernamen is zeer gewoon, vgl. b.v. bij KIL. botervogel, pellevogel, pennevogel (pannevogel) en somervogel voor *vlinder*; zo ook in andere Germ. dialecten.

mazzel, znw. m. *Een goede voordelige koop*. || Daar zel-i ’en mazzel mee maken. – Het woord zal ook wel elders bekend zijn. Vgl. Hebr. masal, *geluksster, geluk*, Joods-Duits masseltohff, *goed, veel geluk*.

mede, bijw.; vgl. **met**. – Mee zo, evenzo, van ’t zelfde; als antwoord op begroetingen of heilwensen. || “Nou hoor, ik wens je ’et beste er mee.” “Jou mee zo.” “Wel thuis.” “Mee zo.”

meed, znw. vr.; zie **maad**.

meedollen, zw. ww., intr. *Meegaan, met iemand medezeuren*. || Ze was weer zo an ’t op ’em ofhalen; ik dolde maar mee, want tegenspreken gaf toch niks, maar ik docht bij mezelf: wat ben jij ’en akelig mens. – Vgl. **dollen I**.

-meeg, vgl. **oudemeeg**.

meel (I), znw. vr. en onz.; zie **maal**.

meel (II), znw. onz. Zie de wdbb. Zie verschillende soorten van meel op **pellen**. – Niet slechts gemalen graan heet meel, maar ook ander fijn stof, dat door malen is ontstaan; b.v. in molens en fabrieken *de ijzerdeeltjes die worden afgevijld door het drooglopen van metaal*. || Ze hadden de as niet ’esmeerd en toe ik der bij kwam lag er allegaer meel. – Vgl. **melen I** en **doppemeel**.

meelmolen, znw. m. *Korenmolen*. Zo ook **meelmolenaar**. – Korenmolen is niet in gebruik. Meelmolen komt ook elders voor.

meeltijn, znw. vr. *Meelbak*. Thans verouderd. Zie **tijn**. || Een meeltijn met twee doosen, *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk.

meen, znw. vr.; zie **maan**.

meend, znw. vr.; zie **maand**.

meenschaar, znw. vr.; zie *mienschaar*.

meente, znw. vr.; zie *mient*.

meer (I), znw. vr.; vgl. *Schaalsmeer*, *Wormer* en *meermolm*, *Meersvering*.

meer (II), telw. en bijw. Daarnaast zelden nog **mier**. Zie de wdbb. || Hij heb mier knikkers as ikke heb. Ik heb er nooit mier 'eweest. – Evenzo soms ook **mierendiels**, *merendeels*. – Vgl. *meest* en *meren*.

meerkat, znw. vr.; zie een zegsw. op *doemen*.

meerkol, znw. m. Alleen in de uitdr. de meerkollen dansen, als bij het doemen van de lucht de weerkaatste streep in trillende beweging is. Zie op *doemen*, waaraan deze uitdrukking moet worden toegevoegd.

meermolm, znw. m. *Een soort van kostbare, fijne aarde van zeer zwarte kleur, waarvan men een dunne laag over bloemperken strooit ter versiering*. Vroeger werden soms gehele tuinen met meermolm bedekt. Volgens overlevering haalde men deze aarde eertijds uit de Haarlemmermeer; vandaar de naam **meermolm**.

Meersvering, znw. Naam van een stuk land te O.-Knollendam. || De Meersvering. – Daar er geen oude maatboeken van de polder Wormer bestaan, zijn geen oudere vormen van de naam bekend. Het stuk heet naar de Schaalsmeer, waarbij het ligt. Wat vering hier betekent blijkt niet; vgl. echter *Velingsakker*. Aan vering, *stier*, valt natuurlijk niet te denken.

meest, bnw. en bijw. Daarnaast zelden **miest**. Zie de wdbb. || De mieste koeien bennen al van 't land. Hij gaat miest vroeg na bed. – Evenzo ook **miestentijd**, **miestal**, enz. – Vgl. *meer II*.

meesten, zw. ww., trans. *Mesten*. || Ik heb 'en paar kalven 'ehouwen om te meesten. Ben die varkens mit akers 'emeest? Ik leefde ja bykans gelyk de stomme Beesten, die Godt geen dienst en doen, maar zoeken haar te meesten, zo zocht ik ook geen dienst aan mijnen Godt te doen; maar zocht waar dat ik kon my lekkerlyk te voên. SCHAAP, *Bloemt*.

{p.275}

(ed. 1724), 362. – De vorm meesten komt ook in het Mnl. voor.

meester, znw. m. Zegsw. Meester is erg verkouwen, morgen gien school, schertsend gezegd, als iemand erg remt, zijn keel schraapt. – Vgl. de samenst. *dansmeester*, *kwartiermeester*, *padmeester*, *weelmeester*.

meestersflesje (uitspr. *meestərsflessie*), znw. onz. *Drankflesje, medicijnflesje*. Van meester in de zin van *heelmeester*. || Haal maar 'en meestersflessie vol terrepentijn.

meestersknecht, znw. m. *Meesterknecht; de voornaamste knecht op molens en fabrieken*.

meesterskruiden, znw. onz.; alleen in het meerv. *Geneesmiddelen*. Van meester in de zin van *heelmeester*. || 'k Heb toch zoveel geld an meesterskruiden geven moeten.

meesterspotje, znw. onz. *Zalfpotje*. Van meester in de zin van *heelmeester*. || Der staat wel 'en meesterspotje in de kas, geef dat maar.

meesthok, znw. onz. *Een klein draagbaar hok om varkens in vet te mesten*.

meestkalf (uitspr. *meestkalləf*), znw. onz. *Gemest kalf* (de Wormer) Zie *meesten*. || Ik heb me meestkalven verkocht. – Zo ook elders in N.-Holl.

meet (I), znw. vr.; zie *maad*.

meet (II), znw. vr.; zie *met II*.

meeuw, znw. vr. Daarnaast **mieuw**. Zie de wdbb. || Wat vliegen der 'en mieuwen, dat's storm op til. – Zie de samenst. *kobmeeuw*, *kogmeeuw*, *zeemeeuw*, en vgl. *pastoor*, *schout* en *mok*.

meeuwig, bijw. Daarnaast **mieuwig**. *Slaperig*. – Vgl. *meeuw*. || Hij keek toch zo meeuwig, zijn ogen vielen temet toe. Och, och, wat kijk-je meeuwig; gaan maar gauw na bed.

mei (uitspr. *maai*, soms *mai*), znw. m. Zie de wdbb. – Mei houden, bij de boeren in de Wormer, *de landhuur betalen*. Deze bet. raakt in onbruik, daar de kerstdag als betaaldag voor mei in de plaats is getreden. Gewoner is mei houden in de zin van *het vee uitjagen*. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 67). Aldaar zegt men ook bij het ontijdig verhuizen van een knecht of meid: "de boer heeft mei gehouden". Vgl. BREDERO, *Spa. Brab.* 1805: "Vroe ch me y te

maken (*met de noorderzon vertrekken*), deur te gaan en te betalen met betstroy, daar sal ik veursien”. – Ook in Friesl. zegt een meid of knecht die uit de dienst gaat: Ik hâld Mâye.

meibloempje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook schertsend voor *een warme stoof*, in de zomer. || Moet er nou nag ’en meibloempie wezen, moeder?

meid, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook **meisje**. Het ene kleine meisje zal b.v. de anderen toeroepen: “Meiden kom hier!” Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. bij VALCOOGH, *Regel d. Schoolmeester* 14: “De kinders sullen op loca sitten van malcander ..., de Meyden sullen sitten in een loock alleen, ende die Knechten sullen oock sitten by een, nae ’t fundament der Scholen hem is streckende”. – Zegsw. “Netpas”, zei de meid, en ze trok ’er vaders broek an en maakte die om der hals vast, schertsende uitbreiding van *juist van pas*. – Vgl. de samenst. **baanmeid**.

Meienvén, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans waarschijnlijk onbekend. || De meyen ven, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

meier, znw. m.; vgl. **duinmaaier**.

meikoeltje (uitspr. *maaikoeltjə*), znw. onz. *Een zachte wind*. || Er waait ’en maaikoeltje. – Evenzo in het Stad-Fri. **meikoeltje**.

meimaand (uitspr. *maaimaand*), znw. vr. Daarnaast soms **maaismaand** (Assendelft). *De maand mei*. || Trouw maar, kindertjes, in de maaismaand, de zwêrigheid (*zwarigheid*) komt wel achteran (spreekwijze).

meismaand, znw. vr.; zie **meimaand**.

meizen, zw. ww., trans. Bij vissers. *De gevangen vis in manden aftellen of afpassen voor de verkoop*. Tegenwoordig alleen van haring. Is de vangst ruim geweest, dan wordt de vis zonder tellen in de mand geworpen, bij schrale vangst daarentegen telt men. || Ze benne an de haring te meizen. De vangst wordt dan in de manden ’emeisd. – Evenzo spreekt men van **afmeizen**. || Ziezo, de vis is of ’emeisd (*in de manden verdeeld*). De of ’emeisde haring ken verkocht worre (*worden*). – Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Vroeger (en misschien ook nu nog) was het ook de term voor het *aftellen en in het stro pakken* van bokking. || Alsoo veele mesusen dagelijks gebeuren van de Buckingh-drooghers, die haer Buckingh af-mijsen al-eer de selve bequamenlijk gedrooght zijn; ... soo hebben mijn E. Heeren van den Gerechte, gheordonneert vier Keurmeesters, de welcke alle Haringh, alhier gedrooght, sullen af-mijsen, of in haer praesentie laten af-mijsen: ende sal hem oock niemant vervorderen eenige Buckingh ... af te mijsen, ofte door hare Boden laten afmijsen, dan in tegenwoordigheydt ten minsten van een der Keurmeesteren, ende nae dat die Buckingh by de selve goet gekeurt is om afgemijst te werden, waer voor de Keurmeesters van de droogers of drooghsters sullen ghenieten voor yder Stroo een duyts, *Handv. v. Ench.* 236a. Wijders is gekeurt ende geordonneert, soo in yemandts Buckingh, gemijst ende verkoft zijnde, ’t behoorlijke ghetal, als in yder Stroo vijf hondert, in een half Stroo twee hondert vijftigh, ende in ’t vier-en-deel een hondert vijf-en-twintigh, niet en werdt bevonden by die gheene die de selve gekoft heeft, dat soodanigen Af-mijser verbeuren sal seventien guldens, ... ende van ghelijcken de Keurmeesteren geautoriseert, alle afghemijste Buckingh te mogen op-doen ende besichtigen, of ’t volle getal daer inne ghemijst zy ofte niet, ten eynde alsoo den quaden {p.276}

Af-mijser te beter achterhaelt en gestraft sal moghen werden, *ald.* 236b (17de e.). – Het woord is afgeleid van zekere thans onbekende maat voor vis, die in de Middeleeuwen voorkomt in de vormen **miese** en **meise**. || Om ien miese buckinx XLIII sc(ellinc), VIII d(enaren), *Rek. v. Egmond*, f° 51 v° (a° 1389). Om 45½ last buckinx ende 1½ meyse ghecoft te Hairlem ende tot Alkemair, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 415 (a° 1344). Baertoud van den Woude 1 last ½ meyse min, tlast 7 pond 10 sc., f(ecit) 7 pond 2 sc. 6 d.... Item Claes Hannekijns s. van 1½ last 2 meisen, tlast 8 pond 5 sc., f(ecit) 14 pond 6 d., *ald.* 416. Uit deze laatste plaatsen blijkt, dat een **meise** gelijk stond met 1/10 last. Daar blijkens de aangehaalde

Enkhuizer keur de bokking bij 500 stuks in stro werd gemeisd, zal men een meise op 500 stuks gerekend hebben. Ook in Engeland is a mease of herrings 500 haringen. Meese (in Holl.-Fri. vorm miese), meise, is in de Middeleeuwen en 16de e. ook elders als maat voor droge waren bekend. Vgl. *Taalgids* 9, 275: “eene meese kaas, eene meese roets, eene meese vlas, eene meese graeuwercs (Zeeland), en *Inform.* 176: “een meesse coopers” (Amsterdam). Evenzo komt Mnd. mese, meise voor als maat voor bokking, was, koper, enz. Vgl. verder Mhd. meisa, Ohd. meise, mand, draagkorf (“haring bî der meise verchauffen”, LEXER I, 2083), Ono. meiss, korf, voederkorf, enz.

melen (I), zw. ww., intr. – 1) Van ijzer. *Afschilferen, door wrijving kleine stukjes loslaten.* Zie **meel I**. || *In een fabriek:* IJzer dat op ijzer loopt moet je smeren, aârs gaat ’et melen. De as meelt.

2) Van water. *Bij harde wind aan lagen opstuiven als meel of stof.* Zie synon. op **stroven**. || Het meelt. Kijk ’et water ers melen.

melen (II), zw. ww., trans. *Een koe die reeds enige dagen “staat” (geen melk geeft, enige tijd vóór het kalven) uithalen, uitmelken.* Die uitgehaalde melk heet gemeelde melk en wordt niet gedronken, maar b.v. gebruikt om pannenkoek te bakken. – Vgl. **maal**. || Je moete de roodbonte nog eres mêlen.

melig, bnw. Zie de wdbb. – Ook van vruchten, die door lang liggen te rijp en daardoor droog, korrelig zijn geworden. || Een melige peer. Deze perzik is melig, er is gien geur meer an. – Ook elders gebruikelijk.

melk (uitspr. ook mellak), znw. vr.; vgl. **halfetmaalsmelk** en **negendemeelsmelk**, en zie de met **melk** beginnende samenstellingen.

melkblad, znw. onz. Steeds in het meerv. melkbladen. Zekere plant. *Een soort van paardebloem*, Lat. *Taraxacum officinale* (OUDEMANS, *Flora* 2, 243). Synon.

varkensbloem.

melkbol, znw. m. *Melkbrood, in melk gebakken bol; in tegenstelling met waterbol.* Zie **bol I**, 1.

melkdag, znw. m. In Onze Lieve Vrouwen Melkdag, een kerkelijke feestdag, die vóór de Hervorming te Wormer werd gevierd. || Ook hield men een Feest-tijdt ter eeren van *Maria*, de Moeder onses Heeren, ... en dat noemden se onse *Lieve Vrouwen Melkdagh*. Op desen dagh sond d’een d’ander Melk t’huis, en men deelde aan den Armen Melk uit; het welke my vertelt heeft lieden die ’er selver mede vrolijk geweest zijn, SOETEBOOM, *S. Arc.* 449.

melkerstijd, znw. m. *De tijd waarop de koeien gemolken worden.* || Ik moet na huis, want ’et is melkerstijd.

melkhok, znw. onz. *De afgesloten plaats waar men des zomers de koeien melkt.* Het melkhok bevindt zich gewoonlijk nabij het huis. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 67) en in Utrecht; in Z.-Holl. en elders spreekt men van melkbocht (Ned. Wdb. III, 20).

melkpij, znw. vr. *Een blauw of wit katoenen jak, dat de boerenmeiden dragen als zij uit melken gaan* (de Wormer). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 67).

melkprutter, znw. m. *Iemand die melk uitvent, doch deze van boeren koopt omdat hijzelf geen koeien bezit, droge boer.* Vgl. **prutter**.

melkstand, znw. m. *Melkzaak, melkwinkel.* Evenzo elders gebruikelijk. – Ook schertsend voor *vrouwenborst*. || Die meid heb ’en flinke melkstand. – Zo ook elders in Holl.

melkstond, znw. m. *Melktijd, de tijd van het melken der koeien, ’s morgens en ’s avonds.* || De koeien hebben in deuze melkstond ’en klein meel ’egeven.

mem, znw. vr. *Moeder.* Thans weinig gebruikelijk. || Ben taat (*vader*) en mem thuis? Mem, mag ik ’en koekie? – Vroeger ook elders in N.-Holl. algemeen (BOUMAN 67), doch nu aan het uitsterven. Het woord leeft ook nog te Katwijk (*Taal- en Letterb.* 3, 51), in Friesl., Oost-Friesl., en elders; zie de wdbb. Te Oostzaan ook in de verkl. mempie voor *moeder*. – Vgl.

memmetrut.

memmetrut, znw. m. en vr. *Sukkel, teut*; meestal van een vrouw of meisje. Zie *trut*. || O, 't is zo'n memmetrut. – Men vindt het woord in de 17de e. ook elders in Holl. || Daarom zijn 't Jan-gatten, Memmetrutten, *Kodd. Opschr.* 4, 108. – Te Oud-Beierland is het op dezelfde wijze gevormde memmelijs gebruikelijk in de zin van *zanikerd*. Vgl. Ned. moederskindje, *het bedorven kindje*.

men, bijw.; zie *min*.

menen, zw. ww. Daarnaast **mienen**. Zie de wdbb. || Hij miende der niks van. – Vgl. een zegsw. op *vrijer*. – Evenzo miening, 't is mienens, enz.

mengelen, znw. onz. Daarnaast soms **mingelen**. *Mengel*; zekere maat voor natte waren, {p.277}

gelijkstaande met 2 kan of liter, te Krommenie met 4 kan. Tegenwoordig worden alleen nog karnemelk en room bij het mengelen verkocht; tot voor weinige jaren ook zoete melk en olie, en eertijds wijn, bier, enz. || Twee mengelen karnemelk. Geef me aârf mingelen. De Melkboeren rekenen 16 Mengelen op een vat of ton, *Advers. Oostwoud*, f° 284. Die 't niet en geraadt, (sal) een mengelen Room verbeuren, *SOETEBOOM, S. Arc.* 262. Oosmeers (Coolsaat), dat slo(e)gh 23 mengele oly, *Journ. Caeskoper*, 5 Juli 1671. Een mengele Rhijnsche wijn, *Hs.* (18de e.), verz. Honig. – Zegsw. (*van iemand met een broek, die hem veel te wijd is*) 't Is een mengelen broek en een pentje (*pintje*) billen. – Mengelen, mingelen, is ook elders in Holl. gebruikelijk; reeds in de latere Middeleeuwen. Evenzo Fri. minglen, mînglen, Mnd., Ndd. mengelen. Zie de wdbb.

mengketel, znw. vr. In keukens. *Een grote wasketel, die in een vierkant stenen fornuis is gemetseld en met een fraai koperen deksel wordt gedekt*. || Is 'et vuur onder de mengketel al an?

menig, telw. Daarnaast ook **mennig**. Zie de wdbb. || Ik heb al mennige koe an je verkocht. 't Is mennig keer 'beurd, dat 'et water over de dijk liep. Hij komt al mennig jaar an de mart (*markt*). – De vorm mennig is ook in W.-Friesl. gebruikelijk en komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 41β. Evenzo in Friesl.; in Oost-Friesl. zegt men mennîg (KOOLMAN 2, 591).

menist, znw. en bnw.; zie *benist*.

mennen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. Ook: 1) Bij vissers. *Het visnet inhalen, het want met de gevangen vis in de schuit tillen*. Hetz. als *haffen*; zie aldaar. De persoon die dit doet is de wantmenner; de andere visser haalt de kurken op. || Wie zel 'et want mennen? Nou moet 'et want 'emend worre (*worden*).

2) Bij boeren. *Het hooi of de oogst naar huis voeren*. Daar er weinig bouwland is, meestal van het vervoer van hooi. Het mennen geschiedt met een of twee paarden, die men daartoe voor de schuit met hooi spant. Ligt het land niet aan water, dan gaat het vervoer natuurlijk per wagen. || (Wij) keuren en ordonneeren ... alle de Slooten daer hooy op gement wordt, wel schoon en klaer op te maken tot de wydte van seven voeten (*keur v. 1659*), *Handv. v. Assend.* 222. – In de zin van *de oogst binnenbrengen* is mennen ook elders gebruikelijk; zie VAN DALE. – Vgl. *menneweg*.

menneweg, znw. m. *Een weg waarlangs het hooi huiswaarts gevoerd wordt*. Thans ongebruikelijk. – Vgl. **mennen**. || Item enen streng bi Bartelmeus menne wech (Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 v°. – Volgens de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* vindt men op het eiland Marken een "Menneweg"; VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk.

mennig, telw.; zie *menig*.

-ment, vgl. *ezelement, garlement, griezelement*.

mep, znw. m.; vgl. *opmepper*.

meren, zw. ww. Daarnaast zelden **mieren**. Vgl. *meer*. – 1) Trans. *Meerderen*, van een kous. || Een kous meren, Ben-je al an 't mieren? – Evenzo vindt men bij HOOFT meren in de zin

van *meerderen*, *groter maken*; b.v. “het meerde de gramschap”. Zie *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 2, 257.

2) Intr. *Meer worden*. || Ik ken dat vlees niet deur me keel krijgen; ’et meert in me mond.

merg, znw. onz. Daarnaast soms **murg**. Zie de wdbb. – De vorm **murg** komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor; vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 11. – Zie **mergpijp**.

mergen, znw. m.; zie **morgen**.

mergpijp, znw. vr. Daarnaast **murgpijp**. Zie de wdbb. || Ik kook altoos ’en murgpijp in de soep. – Synon. **murfpip** en **dwarsfluit**; zie aldaar.

merk, znw. onz. Ook in verkl. **merkie**. Bij vissers. *Zekere hoeveelheid vis*, 26 pond; van aal. || Een merkie eel.

Merke, znw. Naam van een meertje onder Wormer, benoorden het Zwet. – Bij SOETEBOOM, *S. Arc.* 466 heet het de Marke, doch ook de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 vermeldt “de Mercke”. || Een stuk land, gelegen op de Merke. – Zie een zegsw. op **haring** en vgl.

Merkerif.

merken (*mòrk*, *gemòrken*), st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. || Ze had ’en scheur in der goed, maar ze mork ’et niet. Ik heb ’er niks van ’emorken. – Die kist is niet ’emorken (*niet van een merk voorzien*). – Evenzo heeft Fri. **mierkje** in de verl. tijd **mork** of **murk**, in het deelw. **murken** (EPKEMA 293). – Vgl. **miereken**.

Merkerif, znw. vr. Naam van een water onder Wormer, dat de Merke met het Zwet verbindt. – Vgl. **rif**. || (Op de) Westsyde van de Mercke rif, *Hs.* (a° 1633). archief v. Jisp. Mercker Riff, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. De Marke-Riff, SOETEBOOM, *S. Arc.* 467.

Merkuur, vgl. **Piet Merkuur** op **Piet I**.

mertje, znw. onz. Ook **merretje**. *Zekere maat voor droge waren*. Thans in onbruik. Wel kent men nog in dezelfde zin **metje**, dat misschien uit **metje** is vervloeid. Een **metje** als maat voor aardappels, peren, enz. staat gelijk met 5 kop of liter, een **half metje** is 2½ kop. Een **vaatje** aardappels is twee metjes. Als maat voor gort, rijst, enz. is een **metje** een houten bakje van ruim ½ liter inhoud. || Een zak doet 32 mertjes, *Advers. Oostwoud*, f° 282. Halve vaten, vierendelen, achtendelen, half achterdelen,

{p.278}

vierlings, half vierlings, merritgens, ende alle andere maten, *Handv. v. Assend.* 124 (a° 1557), ook *ald.* 155 (a° 1609) en 171 (a° 1624). Schepels, halve schepels, vierlings, mertjes, halve mertjes, en kleyndere maten, *ald.* 344 (a° 1763). – Evenzo elders in N.-Holl. || Van ieder merretje, half merretje of kleinder maat ... sonder den yck (moet betaalt worden) 2 stuyvers, den yck hebbende een stuyver, *Keuren v. Beverwijk* 30, no. 74 (a° 1731).

mes, znw. onz.; vgl. **haalmes**, **koekemes**, **kopmes**, **stouwmes**.

messeklever, znw. m. Ook in verkl. **messeklevertje**. *Vette kaas, die onder het snijden aan het mes blijft vastkleven*. || ’t Is ’en messeklevertje. – In de Beemster zegt men in dezelfde zin **meshanger** (BOUMAN 68).

messerakje (uitspr. *messərakkie*), znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Een rekje, bevestigd aan een der zijstukken van het weefgetouw, waarin de wever de door hem benodigde messen steekt*. – Vgl. **rak**.

mest, znw. m.; zie **mis**.

mesten (I), zw. ww., trans en intr. Daarnaast **misten**. Zie de wdbb. – 1) Trans. *Het land bemesten*. || Ik heb gien mis genog om me land te misten. – Evenzo bij VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 36: “Den Boerman zijnen Acker mist” (*als de zomer begint*). – Voor **misten** hoort men te Oostzaan **missen**. Vgl. **mis**, **mest**. || Je moete je land goed missen. – 2) Intr. *De mest van achter het op stal staande vee wegnemen en op de mesthoop brengen*. || We misten twee keren per dag. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 69).

mesten (II), zw. ww.; zie **meesten**.

met (I), voorz. en bijw. Zie de wdbb. – 1) Vaak in de vorm mit. || De man mit zen zeun. Hij gaat mit me mee. – Vgl. *middelhaast*.

2) Bijw. *Mede*. Thans bijna verouderd. || Dat loopt niet met. De Ghevanghenen aen 's Vyandts zijde (ontvangen) yder ... een Pondt Vlaems om met t'Huys te komen als sy uyt de Gevangenissen raecken (W.-Zaandam, a° 1639), *Priv. v. Westz.* 513. Sy hebben de Schans geslecht op dat 'er de vijandt geen voordeel met doen sou, SOETEBOOM, *S. Arc.* 577. Scheepen brengen fijne Stof van Sijde, van Wollen, oock van Grof, daer met so wert het lichaem kleet (*gekleed*), *Saenl. Wassende Roos* 8. – Evenzo in Friesl. en Oost-Friesl.

met (II), znw. onz. *Honk, vrijplaats*, bij kinderspelen (Wormerveer). || De steeg is met. 't Houdt niet, ik sting (*stond*) op met. Loop gauw na 'et met. – Gewoner is het gebruik van meet en honk in dezelfde zin. || Op meet staan. Van meet oflopen. Vgl. ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* (ed. 1669), 61 en OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 226 (meta). – Meet is ook gebruikelijk voor *de streep die het uitgangspunt is van de worp bij het knikkeren*. Zie verder de wdbb. op *meet*.

met (III), znw.; vgl. *temet*.

metaal, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij molenmakers. *Zeker mengsel van rood en geel koper met zilver*, waarvan stukjes gegoten worden, die onder of naast een spil of as worden aangebracht op plaatsen die zeer aan slijtage onderhevig zijn. Deze stukjes heten metalen of metaaltjes. Zo draait b.v. de hals van een molenas tussen twee metaaltjes, die in het plummelblok sluiten, en zijn er in een pelmolen vier metalen in de ijzerbalk. Ook heeft men zogenaamd wit metaal (waarin zink zit), dat vaak op het andere metaal wordt gesmolten, waarop dan de as gemakkelijk loopt.

metje, znw. onz.; zie *metje*.

metselaar (uitspr. *messelaar*). znw. m. Daarnaast **matselaar** (uitspr. *masselaar*). In de 17de en 18de e. komt Matselaar ook voor als geslachtsnaam. – In verkl. metselaartje, en daarnaast metselaarsglasje, zeker soort van *drinkglas* in bekervorm, naar boven een weinig wijder wordende en gewelfd. || Vier metselaartjes, *Verkopings-catal. Breet* (Zaandijk, a° 1893). 19 Metselaarsglasjes, *Invent.* (a° 1796), Zaanl. Oudhk. Vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1530: “(Wy) kunnen niet nalaaten nog te melden, dat de toeneemende Broederschappen der Vrye Metzelaaren, met het maaken en vernieuwen van gulhartige en heusche drinkwetten, ook nieuwe Drinkglazen op de baan gebragt hebben, die, naar hen, *Maçons* of *Metselaars*, genoemd worden; welker gebruik den zindelyken Hollandschen Vrouwen niet ongevallig is; nadien ze, op een zwaaren platten voet, vaster staan, dan de Kelken”, en *Karaktersch.* 211: “Eenigen van hun (nl. *de Vrijmetselaars*) waren schrander genoeg om eene nieuwe soort van drinkglazen uit te vinden, die nu nog met den naam van *vrijmetselaartjes* bestempeld worden”.

metselaarsglas, znw. onz.; zie *metselaar*.

metterhaast, bijw.; zie *middelhaast*.

meug, znw. vr. Zie de wdbb. – Zijn meug an iets hebben, *er genoeg aan hebben, hebben wat men hebben kan*. || Hij het zen meug an dat vracchie (*hij kan de vracht haast niet torsen*).

meugebet (met de hoofdtoon op *meu*), znw. m. en vr. Daarnaast ook **muggebet**. *Iemand die een plaats inneemt, welke een ander heeft geweigerd*. Als b.v. een jongen een meisje vraagt om bruiloft of kermis te vieren en na door haar te zijn afgewezen een ander in haar plaats verzoekt, die het aanneemt, dan is deze laatste meugebet van de eerste. Evenzo een gast die genodigd wordt in plaats van anderen die bedanken, enz. || Ze bedankte der voor om meugebet te wezen. Wees nou niet zo dom van kwalijk te nemen, dat je muggebet benne, maar neem 'et an. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 68; *Taalgids* 6, 309; *Navorscher* 6, 361). Het woord komt ook

{p.279}

in de schrijftaal voor. || Het volk is te groot en te goed om de meugebet van een teleurgestelde eierzucht en de wrijfpaal der middelmatigheid te wezen, BEETS, *Verpoozingen* 23. Zeg ... niet, dat gij de meugebet van Keetje zijt, dit is zo niet, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 5, 225; ook *ald.* 5, 116 en 6, 72. Zou ik nu nood-hulp zyn of schamper meugebed, *De Kindermoord v. Herodes* (ed. 1644), 26. – Meugebet komt van meugen, mogen, en bet, beter, en is dus eigenlijk *iemand die altijd meer lust en vandaar zo nauw niet kijkt, die zich tot alles leent*; zie *Tijdschr.* 7, 311. Vgl. voor de samenst. het bij BREDERO voorkomende meugeveel, slokop, vraat.

meugelijk, bijw.; zie **mogelijk**.

meugen, onr. ww.; zie **mogen**.

meuk (I), bijw. Hetz. als **meukel**; zie aldaar. || Wat kijkt-i meuk (*vergenoegd*).

meuk (II), znw. *Een hoeveelheid geld*. || Een goeie meuk (*een aardig sommetje*). Hè, dat's 'en hele meuk op je schouders (*van een zware zak met geld die men draagt*). – In Utrecht beduidt het woord *een grote hoop, een hele rommel van allerlei dingen* (niet van geld), b.v. Wat mot je met al die meuk?

meukel bnw. en bijw. *Glunder, vrolijk, met een glans van tevredenheid op het gelaat*. – Vgl.

meuk I. || Wat zien jij der meukel uit? Ze kijkt zo meukel. Wat zette ze 'en meukel gezicht, toe ik 'er dat vertelde. Hij lacht meukel. De ien keek nag meukelder as de aâr. – Meukel en meuk zijn van dezelfde stam als meuken, *zacht maken*. Vgl. het verwante Ono. mjúkr, *zacht, zachtmoedig*, Eng. meek, *zachtzinnig*.

meuken, zw. ww., intr. *Zacht worden door warmte*. Zie de wdbb. || Je zette (zet) de gort 's avends op 'en klein vuurtje, dan ken ze de hele nacht meuken en is ze 's morgens lekker smelig. – Ook van iemand die te bed ligt om uit te zweten. || Leg-je lekker te meuken? – Evenzo elders gebruikelijk. – Vgl. **uitmeuken**.

meul, bnw. Daarnaast eertijds **moel**. – 1) Van de grond. *Murw, bol, fijn en droog, zodat een kluitje dat men tussen de vingers knijpt geheel verpulvert*. || Wat is de grond hier meul. Also ... oock dat de aarde seer rauw en moel was daar dezelve Dyk meede werd gemaakt en onderhouden en van deselve (daarop lopende) Beesten jaarlijks seer werd geruïneerd en bedorven, *Handv. v. Assend. verv.* 452 (a° 1662).

2) Van gras, vlees, enz. *Zacht, murw*. || 't Gras is er niet zo meul en zacht as hier. Ziet hoe de Beesjes graazen, ook hoe in 't Wormerveld het tierig Vee met graagt en aangename lust het meule gras afknaagt, BUTTER, *De Zaan* 3. Dat stuk vlees is lekker meul. – Meul is ook in de Beemster gebruikelijk (BOUMAN 68). – Vgl. voor verwante woorden FRANCK op mul en meel.

meun, znw. Hetz. als **meunvoorn**; zie aldaar.

meunvoorn, znw. m. Ook wel **meun**. Zekere vis. Lat. *Cyprinus dobula* (SCHLEGEL, *De Visschen* 114). De meun is een basterdvis. Terwijl de gewone voorn niet zwaarder weegt dan 5 ons, wordt de meunvoorn vaak 3 of 4 oude ponden. De vis wordt gegeten. – Meunvoorn komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor. || Datsen rootschildebraesem, en een Korper die inden Ysel gevangen is. Die muen-vooren dobbelt die mis? siet, datsen lekker gelt-snoeckje, BREDERO, *Moortje* 707. – Meun is ook elders bij vissers bekend; vgl. SCHLEGEL, t.a.p.; *Teuthonista* 173: “moyne, *eyn visch*”; GRIMM, *D. Wtb.* 6, 2470 op möhn.

Meursven, znw. vr. Naam van een stuk land in de polder het Woud. || De Meursven.

meutelen, zw. ww., intr. *Pruttelen en huilen, grommelen, zeuren*, van kleine kinderen. – Synon. **greumelen**, **kieremieteren**, **knutteren**, **oeteren**, **orren**. || Ze is maar aldeur an 't meutelen, ik weet niet wat er an schort. – Het woord komt ook in andere dialecten voor. Vgl. *Teuthonista*: moetelen, *pruttelen*; Zeeuws meutelen, *treuzelen* (TUINMAN, *Rymproeve* 239; *Fakkel* 1, 253); dialectisch Hgd. mutteln, muttern, *morren*; Ohd. mutilôn, *grommen*, enz. Vgl.

DE JAGER, *Freq.* 1, 48 op mottelen; KOOLMAN 2, 619 op motjen. – Zie **meutelig** en **gemeutel**.

meutelig, bnw. *Pruttelig*, *zeurig*, van kleine kinderen. Zie **meutelen**. || Kleine Guurt is vandaag wat meutelig; ze het zeker last van de tandjes.

middag, znw. m.; zie smiddes op **dag**.

middel, znw. vr. – 1) In de droogschuur van een papierfabriek. *Het middelschot, gevormd door stijlen en basten, dat de schuur in twee helften verdeelt*. Zie verder op **bast**.

2) Bij de pellerij. Een der mindere soorten van rijst die door het pellen verkregen wordt. De middel bestaat uit de bij het pellen gebroken korrels en is grover dan het gruis en het fijn, maar kleiner dan de voorloop. Ook bij parelgarst spreekt men soms van middel, hoewel men meestal alleen voorloop en fijn onderscheidt. || Een paar balen middel. Een partijtje middel van parelgarst.

3) Naam van een buurt te Westzaan en te Wormer. – De Middel te Westzaan strekt zich uit van het Westzaner Weiver tot aan de Nauernase vaart bij Krommenie, doch eer deze gegraven was waarschijnlijk tot het Krommenieër Weiver. || Hij woont in de Middel. Het huis staat op de Middel. Dat land leit an de Middel. Ghelegen binnen de ban van Westzaenen inde middel, *Hs. T.* 118, f° 4 r° (a° 1561), prov. archief. Vgl. ook SOETEBOOM, *S. Arc.* 663. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 wordt de Middel genoemd. “De Middel Gouw”. Het blijkt niet of deze benaming indertijd gebruikelijk was. De Middel {p.280}

ligt in het verlengde van de Gouw. Misschien is bedoeld de Gouw (het water) langs de Middel. – De Middel te Wormer is een buurt midden in het dorp, doch die thans niet meer algemeen onder die naam bekend is; in de 18de eeuw vindt men ook vermeld de Zuider Middel. Wel heet de brug in de Middel nog steeds de Middel-til. Op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 worden verder vermeld “Middel til Sloot” en “Middel veer Sloot”, bij SOETEBOOM, *S. Arc.* 449 ook “de Middel Tillerlaan”.

middelbalk, znw. m. In een molen. Een der onderdelen van het achterstel, waardoor de molen verkruid wordt. *De zware balk*, die dwars door het midden van de kap loopt en daar aan weerskanten uitsteekt. Aan de middelbalk zijn bevestigd de lange schoren.

middeldeer, znw. vr. Ook samengetrokken tot mildeer en mulder, doch thans nagenoeg verouderd. *Binnendeur, deur tussen twee kamers*. || Doen de mildeer dicht. Is de look (*grendel*) op de mulder? – Mulder is ook elders in N.-Holl. bekend (*De Ned. Taal* 6, 146; *Navorscher* 7, 106). Evenzo zegt men in Friesl. muldoar, mildoar naast middeldoar (HALBERTSMA 685). Vgl. ook milschot (*middelschot*) bij HOOFT, *Warenar* 818: “T (dootshoof) zou pronken in de winkel as ien bekken in ’t mil-schot”, en Fri. mulhûs (*middelhuis*), in W.-Friesl. murreles (*De Ned. Taal* 6, 146).

middeldoft, znw. vr. Meestal in verkl. mideldoffie. De *doft* (zitbank) in een roeischuitje achter die waarin de mast staat. Zie **doft**. || Gaan liever op ’et middeldoffie zitten, dat roeit niet zo zwaar.

Middelgouw, znw. vr.; zie **middel** 3.

middelkamer, znw. vr.; zie **kamer** 3.

Middelkerf, znw. onz. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend, doch vgl. **Kerfstuk**. || Dat middelkerff, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

middelknecht, znw. m. *De tweede knecht op verschillende molens*. Op pelmolens en hennepkloppers is de middelknecht de middelste der drie arbeiders. Op houtzaagmolens volgt op de meestersknecht en de middelknecht nog een ondermiddelknecht. In de 17de eeuw werd, blijkens *Journ. Caeskoper*, ook het personeel van een oliemolen onderscheiden als meesterknecht, middelknecht en onderknecht; thans spreekt men daar van dag- en nachtblokmaalter, steenknicht en jongen.

middellijf, znw. onz. Bij vissers. *Het middelste gedeelte van een fuik, middelkamer*. De achterste en voorste afdelingen heten *achterlijf* en *voorlijf*. Vgl. verder op **kamer 3**.

middelschot, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. Een middelschot in de neus hebben, *niet te vertrouwen zijn*. || Hij zegt dat wel, maar hoor: hij het 'en middelschot in zen neus.

middelste, bnw. – Vier in de middelst, zie op **zeil**.

Middelstuk, znw. onz. Naam van verschillende in het midden gelegene stukken land. || Het Middelstuk (te Oostzaan). Claes Jansz. Schoenmaeckers middelstuck op de Oostersloot, Meester Jacob middelstuck, enz. (te Wormer), *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk.

Middeltil, znw. vr.; zie **middel 3**.

middelweg, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Er is een middelweg in de Wormer, *men behoeft niet in uitersten te vervallen*, b.v. men behoeft niet al zijn geld te besteden, niet het allermooiste te kopen, enz.

midden, znw. onz. en vr. Zie de wdbb. || Ik ken de midden niet vinden. Het grootste stuk leit in de midden. De grontwael (*ingebroken gat*), die op den 25sten November in den Hoogendijck over de midden vande weduwe van Jasper Roeloffs Winters noorder meed ... was gebroocken ... vol te plempen, *Hs. resol.* (a° 1699), archief v. Assendelft. – Door midden, door de midden, *middendoor*. || Breek 'et maar door midden. Ik heb die plank deur de midden 'ezaagd. – Door midden wordt ook in de Neder-Betuwe (*O. Volkst.* 2, 83) en elders gezegd.

midderhaast, bijw. Voor mit der haast, metterhaast; vgl. **met I. Weldra**. || Midderhaast kom ik je deres opzoeken. Is 'et midderhaast klaar? Te Krommenie zegt men minderhaast.

miegel, bnw. *Miegelende, krioelend vol*. Weinig gebruikelijk. Zie **miegelen**. || 't Is bij Guurt in huis miegel mit motten.

miegelen, onpers., zw. ww. – 1) *Stofregen*, *motregen*. || Het miegelt 'en bietje.

2) *Wemelen, krioelen*. || Het miegelt in de tuin van spinnen. Het miegelde er van mensen. – Miegelen is ook verderop in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 68). In Friesl., Gron., Drente, Vlaand. vindt men in dezelfde zin miggelen; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 395. – Vgl. **miegen**.

miegen, st. ww., intr. Alleen in de inf. *Pissen*. || Gaan maar gauw na bed, maar eerst miegen, hoor. Ik moet effies miegen. – Miegen (d.i. mîgen, Ned. mijgen) is ook elders gebruikelijk, b.v. in Friesl. Gron. en Gelderl. Vgl. ook WEILAND op mijgen, OUDEMANS op miegen, KIL. op mieghe. Het woord komt in verschillende Germ. dialecten voor en heeft verwanten in de meeste Indogerm. talen; zie *Indogerm. Forschungen* 4, 108 vlgg. – Vgl. **miegpot** en **miegelen**.

miegpot, znw. m. *Waterpot*. Zie **miegen**.

mienen, zw. ww.; zie **menen**.

mienige-dagen, bijw. *Enige tijd geleden*. Zie **iemes**.

mienschaar, znw. vr. Daarnaast **mienschar**.

{p.281}

Gemeenschappelijke weide. Vgl. **mient 2** en **schaar II**. Het woord is thans alleen als historische term bekend. Het komt ook voor in de naam van stukken land. || Die vuyter mienschar 305 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 86 v° (a° 1644). – Evenzo elders in N.-Holl. || Op mijn Vaders Landt genaemt die Mienscher (in de Rijp), LEEGHWATER, *Kl. Chron.* 6. – Het woord is ook in andere streken gebruikelijk, vgl. Mnd. mênschar, mênscher.

mient, znw. vr. Afgekort uit miente. – 1) *Meente, gemeente*. Thans verouderd. || Ter mienten oirbaer (*ten algemenen nutte*), *Priv. v. Westz.* 338 (a° 1444). Soo dat hem per slot van Rekeningh komt (*toekomst*) vande Miendt de somme van ses-hondert negentien gulden, *ald.* 521 (a° 1649). De miendts molenwerff (d.i. *de werf van de korenmolen der mient*), *Polderl. Oostz.* I (O.-Zaandam, 17de e.). – Vgl. **mienteschuur**, **mientewerf**.

2) *Een stuk land dat aan de mient toebehoort, gemeenschappelijke weide, meent*. Thans alleen als historische term bekend. In de Zaanstreek bestaat nog slechts één mient, nl. de

Buitenkaag onder Assendelft. De gemeenschappelijke bezitters hebben ieder een bepaald aangewezen stuk, waarop zij hooien. Dit hooien moet op een bepaalde dag zijn afgelopen, waarop bij bekkenslag wordt omgeroepen dat het vee in de weide gedreven mag worden. Iedere koeschaar (45 roeden), die men in de Kaag bezit, geeft het recht één koe te laten weiden. – **Mient** komt ook voor in de naam van verschillende stukken land. || Guertgen Claes, die mient ande leegendijck (in Guerts-weer te Assendelft), *Stoelb. Assend.* f° 53 r° (einde 16de e.). De mient in Claes Pietersz. Keyens, 587:7 roeden (in de ban v. Oostzaanden), *Polderl. Oostz.* I (17de e.). Mientdijkje (stuk land te Wormer), *Polderl. Wormer* f° 3 (a° 1776). – Vgl. **dommient**.

mienteschuur, znw. vr. *Een schuurtje waarin spaden, kruiwagens en ander aan de gemeente behorend gereedschap wordt geborgen.* Zie **mient**. – In het bijzonder heet aldus een schuur aan de Hoogendijk tussen Westzaan en Assendelft. || Haal 'et reedschap maar uit de mienteschuur. Van de mienteschuur af tot aan de straat langs het voetpad een hekje te maaken, *Hs. aanbesteding* (a° 1773), archief v. Westzaan.

mientewerf, znw. vr. De *werf* aan de Hoogendijk, waarop de mienteschuur staat. || De nieuwgemaakte straat op de dijk, genevens de zoogenaamde Mientewerf, *Hs.* (a° 1775), archief v. Westzaan.

Mienweer, znw. onz. Naam van een drietal naast elkaar gelegen stukken land te Assendelft, buitendijks in de Kaagpolder. Zij worden onderscheiden naar de namen der eigenaars. – Vgl. **weer**. || Het Mienweer van (N.N.). – Sil Claes en Cornelis Jansz., genaemt mienweer, *Maathb. Assend.* (a° 1635). De Mienweer; item 't riedland of onbeneste van Mienweer, *Hs.* (a° 1782), archief v. Assendelft.

mier, telw. en bijw.; zie **meer II**.

mierek, (uitspr. *mierək*), znw. m. Alleen in een paar uitdrukkingen: Iets doen op de mierek, *het doen op de gis, als men iets niet duidelijk meer onderscheiden kan.* || 't Is al zo donker, dat je de draad op de mierek deur de naald steken moete. – Vrije mierek, *een vrij doelwit.* || Je heb vrije mierek (b.v. bij het knikkeren, als de knikker die geraakt moet worden open en bloot ligt). Vrije mierek! (roept de jongen die midden op de weg gaat staan als een ander met een bal of iets anders naar hem wil gooien). – Zie **miereken**.

miereken, (uitspr. *mierəkə*), intr. ww. Alleen in de inf. *Turen naar een bepaald punt, strak kijken op iets dat moeilijk te onderscheiden is.* || Wat zit je weer te miereken op dat fijne werk. Je moete niet zo miereken op dat kleine schrift, aârs bederf je je ogen. Wat staat-i daar te miereken? – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 68: miereken) en in Waterland.

Waarschijnlijk is miereken (met *svarabhakti* voor mierken) de oude Holl.-Fri. vorm van merken, die in een bepaalde bet. in gebruik bleef, maar overigens door het Holl. woord werd verdrongen. Vgl. Fri. mierkje. *merken* (EPKEMA 293). De bet. van mierken komt met die van merken overeen. Evenzo vindt men naast mierek, *doelwit*, in het Mnl. (b.v. bij HILDEGAERSBERCH) merk in diezelfde zin. – Vgl. **mierek**, **bemiereken** en **gemierek**.

mieren, zw. ww.; zie **meren**.

Mierenakker, znw. m. Naam van een stuk weiland te O.-Zaandam en te Wormerveer. – Van mier, het insect. || De Mierenakker.

mierevreter, znw. m. *Gierigaard, vrek* (de Wormer). || 't Is zo'n mierevreter.

mierk, znw.; zie **mierek**.

mierken, zw. ww.; zie **miereken**.

miers, (uitspr. soms *miersk*), bnw. Daarnaast ook **miersig**. – 1) *Overmatig zoet, zo zoet dat het iemand tegenstaat.* || Wat is die honing miers. 't Is mierszoet. – Evenzo te Amsterdam (O. Volkst. 1, 39).

2) *Trek hebbende in zoute spijs; van mensen en beesten.* || Ik ben toch zo miers, 'k wou nag wel meer zout in me soep doen. Die koe is miersk. – Evenzo in W.-Friesl. (O. Volkst. 2, 175).

3) *Graag, hongerig, trek hebbende in eten* (de Womer). || Nou hoor, die is ook miers; ken-je nag meer schrokken.

Hangt het woord samen met miers en miersheid, als benaming van zekere veeziekte in de 18de eeuw in N.-Holl. in gebruik? || *Miersheid*, alschoon het ook maar vurigheid is, is evenwel erg in hare uitwer-
{p.282}

king, om dat de vurige uitslag zeer zamenvloeiende is. De Miersheid blijft eene Koe lang bij: zij vermagert er van en is slap: de huid en het haar wordt onzienlijk en op een plakken; zulk eene Koe noemt men *miers*, ook wel *schriel*, dat schaal beteekend. De Miersheid kan eene Koe dermate kwellen, dat zij van de melk afraakt, BERKHEY, *Nat. Hist.* 8, 100. Oude en miersse Koeyen, *ald.* 116. – KIL. vermeldt een ziekte, die de mieren heet: “*morbus qui foris corpus foedis tuberculis ac pustulis deformat, intus verò mordentis formicae sensum cruciatumque adfert*”, en die dus genoemd zou zijn naar het onaangename en stekende gevoel dat mieren kunnen veroorzaken. Een andere ziekte van het vee, het bloedwateren, heet mierigheid; zie STEYGERWALT, *Bekwame Veearts*, Ziekten v. h. rund 10. Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 1, 391.

miersig, bnw. Hetz. als *miers*; zie aldaar.

mies, znw. Alleen in het meerv. miezen. *Geld, centen*. || Hij heb miezen, hoor! – Evenzo elders in Holl. Mies voor *geld* vindt men o.a. bij ALEWIJN, *Beslikte Swaantje* 28: “De mies die heb ik, net van pas, vooraf gestookt in myn tas”. Het woord is in de Amsterdamse volkstaal ook gebruikelijk in de verbinding mies en moos, welk laatste woord is overgenomen uit het Jodenduits (*Tijdschr.* 2, 73). Het bij BOUMAN 68 vermelde “miezen, *geld, inleg bij zeker spel*; de miezen verzamelen, hij past op de miezen”, zal wel zijn het aan het Fra. ontleende woord mise, *inleg, inzet* (VAN DALE).

miesgaster, znw. m. *Iemand die altoos zwart kijkt; een stuurs, ontevreden persoon*. || Hè, wat ’en miesgaster. – Evenzo in W.-Friesl. – Zie **miesgasterig**.

miesgasterig, bnw. *Chagrijnig, kniezerig, humeurig*. Zie **miesgaster**. || ’t Is zo’n miesgasterige vent. Wat ben-je miesgasterig.

Miesmaad, znw. vr.; zie **Mijsmaad**.

miest, bnw. en bijw.; zie **meest**.

***miereren**, zw. ww.; vgl. **kieremieteren**.

mieuw, znw. vr.; zie **meeuw**.

mieuwig, bnw.; zie **meeuwig**.

miezel, znw. m. en vr. *Een persoon die klein en schraal is*. || Wat is ’et ’en miezel (*een tenger, min kind*). De vrouw van Klaas is toch zo’n miezel, ’t is net ’en kind. – Vgl. Vla. mijzel, *kruimel, klein stukje*; mijzelen, miezelen, *aan kleine stukjes breken* (DE BO², 609; SCHUERMANS 377); Fri. honnemiezel, *hondekeutel*. – Zie **miezelig**.

miezelig, bnw. *Klein, min, nietig*. Zie **miezel**. || Snij toch niet zukke miezelige stikken (*boterhammen*). ’t Is zo’n miezelig kind.

miezerig, bnw. – 1) *Regenachtig, vochtig, onaangenaam*; van het weer. || ’t Is toch zuk miezerig weer, ’et mottert de hele dag. – Evenzo elders in Holl., in het Stad-Fri., in Gron., Gelderl., Ndd., enz. Daarnaast in het Oost-Fri. mîs, mîsig, in dezelfde zin (KOOLMAN). Vgl. Vla. miezelen, mijzelen, *stofregenen* (SCHUERMAN, DE BO; vgl. KIL.: mieselen, Fris. Holl. j. misten, *nebulum exhalare, rorare tenuem pluviam*), Ndd. miseln, miseken, hetzelfde (SCHAMBACH). Zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 392, en vgl. *Indogerm. Forschungen* 4, 111.

2) *Slechtgestemd, humeurig, stuurs*. || Wat ben-je miezerig vandaag. Ze is toch zo miezerig. – Evenzo elders in Holl. || Dat is zeker dat ... er (nergens) in Holland zo veele zuurkijkende, bleekgeele, miezerige malle uitkijken niet gevonden worden als in dit nest en zijne vrijheden, WOLFF EN DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 51. Toen hij twaalf jaar bereikt had, is hij een

mizerige, geele, lange, magere scharminkel geworden, *ald.* 112. Dien langen, geelen, miezerigen Burgemeester, *ald.* 121. Vgl. verder DE JAGER, *t.a.p.*

mig, znw. vr.; zie *mug*.

Miggels (meerv.). Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans waarschijnlijk onbekend. || De miggels, *Polderl. Oostz.* III (a° 1776).

mijgelen, zw. ww.; zie *miegelen*.

mijgen, st. ww.; zie *miegelen*.

mijn, vnw. – 1) Bezitt.; met klemt. mijn, zonder klemt. me, evenals elders in de Holl. spreektaal (vgl. *Tijdschr.* 12, 170). – 2) Pers.; zie *ik*.

mijnes, bezitt. vnw. Uit mijn 'es, d.i. mijn des. *Mijn, van mij*. || Dat is mijnes niet; geef me die andere. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri.

Mijsmaad, znw. vr. Ook **Mijsmeed** of **Miesmaad**. Naam van land onder Assendelft. Thans onbekend. – Vgl. maad. || Maerten Geritsz. mijsmeed, *Stoelb. Assend.* f° 42 v° (einde 16de e). Genaemdt Miesmaedt, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – **Mijs** in **Mijsmaad** zal wel samenhangen met **Mijzen**, dat elders in N.-Holl. als plaatsnaam voorkomt. **Mijzen** bij de Schermer wordt sinds de 11de e. vermeld; vgl. *Oorkb.* 1, no. 85 (Misnen, a° 1063), en 105 (Misen, a° 1083 - 1120). Het was een uitgestrektheid buitendijksland, die eerst met de bedijking van de Beemster door het graven van de vaart van Ursem tot Avenhorn een eiland werd; zie DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 74. – Verder is er land buitendijks onder Uitgeest, dat de Smaalmiezen heet. || Noch buyten dyck inde ban van Uytgeest in de smaelmiesen een half morgen, *Hs. GB* 11, f° 34 v° (a° 1613), archief v. Krommenie.

mijt, znw. vr.; vgl. *mijter*, *mijteren* en *nietemijtig*.

mijter (I), znw. m. *Een knorrig, ontevreden, stuurs persoon*. || 't Is zo'n mijter, altoos kijkt-i zwart. – Evenzo in Oost-Friestl. mîter KOOLMAN 2, 610). Het woord behoort bij mijten, mijteren, *door de mijt opgegeten worden*, overdr. *door verdriet en ontevreden-* {p.283}

heid verteerd worden, stuurs kijken, knorrig zijn. In deze zin is mîten, mîteren in Oost-Friestl. nog gebruikelijk. Dat het vroeger ook aan de Zaan bekend is geweest, blijkt uit

kieremijteren; zie aldaar.

mijter (II), zznw. onz. *Het poeder dat van mijterig (wormstekig) hout komt door het knagen van de houtworm*. Zie *mijteren*. || Wat leit er 'en mijter op de grond, er is zeker 'en stoel, daar de wurm in zit.

mijteren, zw. ww., intr. *Door de mijt aangetast, bedorven, opgegeten worden*; van kaas, gort meel, hout, enz. || De kees mijtert. De gort begint te mijteren. – Ook elders gebruikelijk; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 382 en KOOLMAN 2, 609. – Zie *mijter*, *mijterig*.

mijterig, bnw. en bijw. – *Vol mijten, door de mijt verteerd*. Zie de wdbb. || De kaas wordt mijterig. – Ook van hout: *wormstekig*. || Die stoel is zo mijterig; hij valt temet (*bijna*) in mekaar.

2) *Knorrig, stuurs, chagrijnig*. || Ze het toch zo'n mijterig humeur. Wat kijkt-i weer mijterig. Evenzo elders in Holl. en in Oost-Friestl.

mijzel, znw.; zie *miezel*.

mijzelig, bnw.; zie *miezelig*.

***mijzen**, zw. ww.; vgl. *meizen*.

mijzerig, bnw.; zie *miezerig*.

mik (I), znw. vr. – 1) *Roggebrood*. || Haal nag effies 'en mik van de bakker. – Tegenwoordig heeft men ook mikken en krentemikken die van tarwe gebakken zijn, een soort van vast krentebrood. Dit wordt ook wel mikbrood genoemd. – **Mik** in de zin van een *fijn, vast brood* is in bijna geheel ons land en Nederduitsland bekend; vgl. FRANCK en VAN DALE op mik, KOOLMAN op mikke.

2) *Een snede roggebrood*. || Geef me maar 'en flinke mik.

mik (II), znw. vr. *Gaffelvormige steunbalk, stutpaal*. Zie de wdbb. – Zegsw. Binnen mikken, *onder dak, binnen de mikken, de stutten van de hooiberg*. || Zie zo, 'et hooi is weer mooi binnen mikken. – Ook *binnen, geborgen*, in 't algemeen. || Ik was net voor de bui binnen mikken. Nou hoor, hij is binnen mikken (*hij heeft zijn schaapjes op het droge*). – Evenzo in de Beemster; zie BOUMAN 11. – Vgl. de samenst. *stellingmik, mikbeen*.

mikbeen, znw. onz. Ook **mikbien**. Daarnaast **mikkebien**. Alleen in het meerv. *Kromme benen, waarbij de knieën naar binnen gebogen zijn*. Vgl. **mik II**. || Je magge wel oppassen, dat kleine Ant gien mikbienen krijgt; ze loopt zo raar.

mikbrood, znw. onz.; zie **mik I**.

mikken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Zegsw. Hij mikt 'et zo nauw niet, *hij meent het niet zo nauw, hij kijkt niet zo nauwlettend*.

min, bijw. en bnw. Zie de wdbb. – *Klein, nietig, gering, slecht*, enz. || Wat is dat 'en min (*klein, schraal*) kind. Moeder wordt erg min (*zwak*; van een zieke). 't Is 'en minne (*gemene*) vent. Laat dat kind die zware emmers toch niet dragen, ze is er immers veuls te min (*klein*) toe. – Daarnaast soms **men**; vooral in: te menste. || Ik kom hoor; as ik te menste ken. – Evenzo elders in Holl., Friesl. en in Oost-Friesl.

minderen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op *koeketer*. – Van koeien. *Minder melk gaan geven*. Synon. **tekken**; zie aldaar. || De bonte mindert. De zwarte is klak gaan minder.

ministerie, znw. vr. Zie de wdbb. – Het ministerie van binnenlandse zaken, schertsende benaming voor *het stel met zout, peper en mosterd*. || Geef me 'et ministerie van binnenlandse zaken deres an.

Mintjes-ven, znw. vr. Naam van een stuk land te O.-Zaandam, aan de Zuiddijk. Thans waarschijnlijk onbekend. || De mintjes ven, *Polderl. Oostz. I* (17de e.).

minuit, znw. vr.; zie *minuut*.

minuut, znw. vr. Daarnaast soms nog **minuit**. Zie de wdbb. || 't Is tien minuten voor twenen (*tweeën*). Voorts liepense voor-by Cabo de Corentas op 24 graden 21 minuten, *Reys na de Oost-Ind. 6 v°*. – Minuiten wordt ook elders in N.-Holl. nog gezegd; het komt ook voor bij de 17de-eeuwse Amsterdammers, vgl. b.v. HOOFT, *Ned. Hist.* 836 (neeghenveertigh minuyten, elf minuyten).

mirakel, znw. onz. Zie de wdbb. – 't Is mirakel erg, *het is heel erg*. – Evenzo elders in Holl. – Ook als naam van een buurt te W.-Zaandam. || Een huis en erf op het Mirakel.

Mireid, znw. Naam van een stuk land in de ban van Westzanen. Thans onbekend. || Die mereyd, *Polderl. Westz. II* (a° 1629).

mirt, znw. In de uitdr. de mirt (of een mirt) aan iets hebben, *er een tegenzin, hekel aan hebben*. || Hij heb er de mirt an. Ik heb 'en mirt an dat lange wachten. – Evenzo spreekt men van een mier aan iets hebben, wat ook elders wordt gehoord (BOUMAN 68; DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 1, 318; vgl. ook VAN DALE). Hier en daar in Holl. zegt men ook mert (of met) aan iets hebben.

mis (I), znw. m. *Mest, mist*. || We moeten morgen mis over 'et land kruien. Niemand (sal) sich hebben te vervorderen omme ... uyt dese Banne ofte Jurisdictie te vervoeren ofte te doen vervoeren ... eenige Koe-Mis, Henne-Mis, of eenige Mis, hoe genaemt, *Handv. v. Assend.* 294 (a° 1766). – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. b.v. BREDERO, *Werken* 2, 211 (koemis). Oost-Fri., Ndd. mes, messe, Vla. mes. Zie FRANCK op mest en *Indogerm. Forschungen* 4, 108. – Zie *misbok, mishoop, misscharn, Misven, miswagen*.

mis (II), bijw. Zie de wdbb. – Ook bnw. in de uitdr. 't is een misse boel, *'t is in de war, de zaak is mislukt*. Vgl. *misje* en zie FRANCK 638 op mis-. – Zie de samenst. *misblijdig, misdobbelen*.

{p.284}

misblijdig, bnw. Gewoonlijk samengetrokken tot misblijg. *Ontevreden, misnoegd van aard.*
|| Ze is altoos zo misblijg.

misbok, znw. vr.; zie **bok II**.

misdobbelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Eertijds ook *de kans ontlopen*. || De landen van Vrieslandt en Over-Yssel dobbelden niet mis, alles soo wel hier als daer was boven maten jammerlijk gestelt, SOETEBOOM, *Ned. Schout*, 646. Vgl. ook OUDEMANS, *Wdb. op Hoofd* 184, *Wdb. op Bredero* 229.

mishoop, znw. m. *Mesthoop*. Zie **mis I**. || En salmen opte Wal van dien, geen mishoopen van Koeyen, Paerden, ofte Schapen mogen leggen, *Priv. v. Westz.* 538 (a° 1637).

misje (uitspr. *missie*), znw. onz. *Miskraam*. Synon. **misser**. Vgl. **mis II**. || Dat's 'en missie 'eweest.

mispelen, bnw. *Van mispelenhout, hout van de mispel*. || 27 Mispelen dollen tot (de) bonkelaar, *Hs. invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig.

misscharn, znw. *Mesthoop*. Thans verouderd. Vgl. **scharn**. || Fulps Cavelier heeft my eenige Jaaren geleden verhaald, dat hy Callabassen op een Mist-scharn gezien had, die zoo groot waaren als een Water-emmer, die de Boeren gebruyken, *Advers. Oostwoud*, f° 645. – *Messkarn* in dezelfde zin is in de omstreken van Hoorn nog gebruikelijk. || Gooi 'et maar op de messkarn. De messkarn oproden (*opruimen*).

missen, zw. ww.; zie **mesten**.

misser, znw. m. *Miskraam*. – Synon. **missie**. || Ze is drie keer bevallen, maar de darde keer was 'et 'en misser.

mist, znw. m.; vgl. **varkensmist**.

misten, znw. ww.; zie **mesten I**.

Misven, znw. vr. Naam van een stuk land te Westzaan, in de Oosterwillis. – Vgl. **mis I**. || De Misven of Sleepersven. – Sleeper komt in de 17de e. als geslachtsnaam voor.

miswagen, znw. m. *Wagen om mest over het land te kruien*. Zie **mis I**. || Der staat nog wel 'en miswagen in de boed. – Evenzo elders in N.-Holl. || Ende sullen die Sant-wagens die geladen Mis-wagens gehouden zijn te wijcken (*keur v. Heemskerk*, a° 1659), LAMS 466.

mit, voorz.; zie **met I**.

moddeklad (uitspr. *mòddəklat*), znw. m. en vr. *Vuilpoets, iemand die modt en kladt*. || Wat ben-je toch 'en moddeklad. Zen wijf is 'en moddeklad.

modden (uitspr. *mòddə*), zw. ww., intr. *Morsen, kladden, met water smeren*. || Wat ben die kinderen weer an 't modden. Wie heb 'er hier zo 'emod? Modt niet zo in dat water. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 69). – Bij VAN DALE wordt modden vermeld in de zin van *in de modder zoeken, met modder vuil maken, bespatten*. Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 2, 384. – Zie **moddeklad, moddig**.

modder (uitspr. *mòddər*), znw. vr. Daarnaast soms nog **mudder**. Zie de wdbb. || Zo vet as mudder (*zeer vet*).

modderflosser, znw. m.; zie **florsen 2**.

moddig (uitspr. *mòddəch*), bnw. *Vuil, smerig*. || 't Is 'en moddig wijf. Zo'n moddig varken. 't Was 'er 'en moddige boel. De weg is moddig. Wat heb-je je jurk moddig 'emaakt. In plaats van schoon te maken, maakt ze me de boel nag moddiger as-i was. – Zegsw. 't Is moddige Marijtje, *ze is een morsebel*. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 69). – Zie **modden**.

moed, znw. m.; vgl. **onmoed**.

moeder, znw. vr. Daarnaast **moer**. Zie de wdbb. || De duvel en zijn moer. Spreek je moers taal. – Zie een zegsw. op **duivel**. – Ook *het moederkonijn*. || De rammelaar en de moer. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri. – In verkl. Moertje ook een vrouwenaam.

moedernakend, bnw. *Moedernaakt*. Vergelijk **nakend**. || Hij sprong moedernakend te water. – Ook *overdr.* 't Is klinkklaar moedernakende kwaaddeugendheid. – Evenzo elders in ons land.

-moedig, vgl. *zwaarmoedig*.

moeg, bnw. In de uitdr. moeg op iets wezen, *er hoogmoedig op zijn*, *er zich op verhovaardigen*. || Hij is er moeg op, dat-i dat kon.

-moegen, vgl. *vermoegen*.

moeielijk, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook *bedrukt*, *verdrietig*. || Ze was er 'en bietje moeilijk over. Wat kijk-je moeilijk?

moel, bnw.; zie *meul*.

moer, znw. vr.; zie *moeder*.

Moerakker, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. – Vgl. Ned. *moer*, *drasland*; *veengrond*. || Een stukke landts genaempt moeracker, *Hs. T.* 50, *f*° 22 *r*° (a° 1598), prov. archief. – Vgl. *moerkamp*.

moeren, zw. ww. Zie de wdbb. – Bij vissers ook van viswant dat bij het inhalen aan verschillende heften (*uitsteeksels onder water*) blijft vastzitten en daardoor geheel in de war raakt. || Het moert alles an mekaar vast.

Moeriaan (met klemt. op *moer*), znw. m. *Moriaan*. Thans verouderd, maar nog bekend als naam van een oliemolen te Wormer, aan de Zaan tegenover Wormerveer: de Moeriaan. In de 17de en 18de eeuw was er te Krommenie, Wormerveer en Zaandijk ook een familie Moeriaan. – Vgl. verder het Moeriaanshoofd als naam van verschillende herbergen, o.a. te Wormer en te Krommenie. || Jan Claesz. Schutten, Waerd in 't Moeriaans-hoofd tot Crommenie, *Priv. v. Westz.* 189 (a° 1621). De vorm Moeriaan wordt ook gevonden bij de 17de-eeuwse Amsterdammers; vgl. BREDERO, *Spa. Brab.* 102: “Wat brochter die Moerejaen al soete gheschencken” en 98: “de Moerjanen”.

{p.285}

Moerkamp, znw. m. Naam van een stuk land te O. Zaandam. Thans waarschijnlijk onbekend. || Een stuk land genaamd Moerkampje in Arian Cornelis-weer, *Custb.* (a° 1746). Vgl. *Moerakker*.

moerziek, bnw. *Ernstig ziek* (het Kalf). || Hij is moerziek.

moes (I), znw. onz.; vgl. *prakmoes*, *smeermoes*.

moes (II), znw. vr. Bij vissers. *De mindering van het net*. Wanneer na het breien van een aantal gangen van dezelfde grootte het net geminderd moet worden, dan geschiedt dit door het maken van een moes of mindering, waardoor twee masken (*mazen*) vlak naast elkaar komen te liggen. Men krijgt dan een aantal moezen bij elkaar. – Evenzo elders in N.-Holl. || Ende sullen alle Netten moeten breedt zijn seven hondert vijftigh Masken ofte Scholen, ende 't selve alsoo totten eynde toe continueren, tot de lenghte van hondert vier-en-veertigh overganghen (ofte twee-en-tseventigh moesen) toe, sonder eenighsins te verminderen, op de boete van dertigh stuyvers op yeder Net te verbeuren, *Handv. v. Ench.* 232b (a° 1624).

moeten, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik moet, je moete (en moet-je), hij moet, we, jollie, ze moete. Verl. tijd, ik most, je most, hij most, we, jollie, ze moste. Verl. deelw. 'emoete en 'moete. – Te Oostzaan zegt men in de tegenw. tijd ook: ik mot, je mot(te) enz. || Je mot deer nie(t) wezen. – Evenzo elders in de Holl. spreektaal.

moetje, znw. onz. Daarnaast **motje** (uitspr. *mòtjə*). *Een huwelijk, dat noodzakelijk is, omdat er een kleine op komt is*. || 't Was 'en moetje. – Evenzo elders in Holl. en in Friesl. – Men zegt in dat geval ook: “ze moesten hard lopen” of “ze benne ondeugend 'eweest”.

mof, znw. m.; vgl. *spekmof*.

mogelijk, bijw. Daarnaast **meugelijk** (uitspr. *meuchələk*). Vgl. *mogen*. || Ik wil vandaag zoo veul zien as meucheluk is, *Sch. t. W.* 275.

mogen, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik mag, je magge (en mag), hij mag, we, jollie, ze magge (en soms meuge). Verl. tijd, ik mog, je mogge, hij mog (en mocht), we, jollie, ze mogge. Verl. deelw. 'emacht en 'emagge. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op *plank*. – Mogen van, *verlof hebben van*. || Ik mag van me moeder. Hij mog van zijn vader niet op 'et

ijs. – De vorm meugen leeft nog slechts in enkele uitdrukkingen, b.v. in het ook elders bekende: “Van mekaar meugen ze niet en bij mekaar deugen ze niet” (*van kinderen, die erg op elkaar gesteld zijn, maar toch dikwijls kibbelen*). – Vgl. **meugebet**.

mok (uitspr. mòk), znw. vr. *Een waterkannetje van steen of blik, met een oor*. De mok heeft de gedaante van een stroopkan, doch is niet zo hoog, en dient b.v. om water uit een emmer te scheppen. – Vroeger stond er op de Koog ook een molen de Mok, eigendom van Pieter Klaesz. Mock, blijkens *Polderl. Westz.* V^o 120 (a^o 1730). – Het woord is ook elders bekend; bij de marine zijn althans schaftmokken in gebruik. In Oost-Friesl. is mukke een *stenen stroopkan* (KOOLMAN 2, 264).

mokkel (uitspr. mòkkəl), znw. m. *Zoen, omhelzing*. || Geef me maar 'en mokkeltje. Ik wil graag 'en mokkel van je hebben. – Mokkel is ook elders gebruikelijk en behoort bij mokkelen, pakken, omhelzen; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 404, alsook FRANCK en VERCOULLIE op mokkelen.

mokken, zw. ww., intr. *Pruilen, op halfvloeide toon zijn ontevredenheid uiten, wrokken*. || Hij zit maar aldeur te mokken. 't Is zo'n stijfkop, nou mokt ze der nàg over. – Ook elders gebruikelijk; volgens VAN DALE is het woord gewestelijk. Zie voor de verwanten FRANCK op mokken en KOOLMAN op mukken.

mol, znw. m. Zie de wdbb. – Naar het schijnt is daarnaast vroeger in gebruik geweest **muil**. || Wilt nu eens als Muylen wroeten, SOETEBOOM, *Bloeme-crans* 80. Vgl. ook **Muulmeed**. – Zie verder de samenst. **mollerel**, **mollerit**.

molen, znw. m. Zie de wdbb. en vgl. de samenstellingen **botmolen**, **giermolen**, HENNEPKLOPPERSMOLEN op **hennepklopper**, **ijsmolen**, **kloenmolen**, **klopmolen**, **meelmolen**, **parseleinmolen**, **petmolen**, **proefmolen**, **prutmolen**, **rinmolen**, **snofmolen**, **staartmolen**, **trekmolentje**, **troetmolentje**, **wipmolen**. – In verkl. molentje. – a) Volksnaam voor *tweevleugelige vruchtjes van de esdoorn* (Lat. *Acer*), die als ze in de lucht geworpen worden draaiende naar beneden komen. In Oost-Friesl. spreekt men evenzo van müllerkes (KOOLMAN 2, 626). – b) Bij molenmakers. *Een vit (modelhout) tot het maken der kammen van een molenwiel, bestaande uit een schrood (lat) met aan weerskanten een wigvormig aanzetsel, en dus enigszins op een molen gelijkende*.

De Molen als naam van een stuk land te Oostzaan zal wel een verkorting zijn van de Molenwerf, Molenven of iets dergelijks.

molenaar, znw. m. Zie de wdbb. – Op een papierfabriek. *De werkmán aan de maalbak, die de papierstof maalt*. || Een papiermaker kan f 14, hoogstens f 15 verdienen, een molenaar f 12, een onderpapiermaker f 13 en een hulpmolenaar f 11, *Arbeids-enquête* (a^o 1891), 5587. De molenaars ... moeten maken dat de kuipers (*zij die aan de schepkuip werken, de scheppers*) voort kunnen, *ald.* 3073. – Vgl. de samenst. **hennepkloppersmolenaar**.

In verkl. molenaar. In molens. – a) Bij de luijerij, voor het ophijsen van zakken. *Een klein houten blokje aan een touw, met een gat waardoor men dat touw kan halen, om een lus te maken waartussen men een zak beknelt*. – b) *Een touw van ruim 1 m lengte* {p.286}

aan de staartbalk, dat aan het uiteinde voorzien is van een kousje (ijzeren oog), hetwelk om een der uitstekende spaken van het windkoppel wordt gedaan als men dit vast wil zetten.

Molenbuurt, znw. vr. Naam van een gedeelte van W.-Zaandam. || Vande voorsz. Sluys (nl. die in de Dam) ... Noordtwaerts end vande Moolenbuert, *Priv. v. Westz.* 429 (a^o 1599). De Moolen-werff vande Kooren-Moolen tot Zaardam inde Moolenbuyrt, *ald.* 422 (a^o 1637).

molenen, zw. ww., intr. *Op het molenbord spelen, negenstukken*. Vgl. VAN DALE op negenstekken. || Willen we nag ers molenen? – Evenzo in het Stad-Fri. meulenen.

molenpluut, znw. *Molenschuitje*. Zie **pluut II**. || We bennen mit en molenpluut an 't varen 'eweest.

molenslootje, znw. onz. *Kleine sloot, waarop de greppels van landerijen uitwateren, en die door een watermolentje op peil wordt gehouden.*

molensteen, znw. m. Daarnaast **molenstien**. Zie de wdbb. en vgl. **buitensteen** en **binnensteen**. – Zegsw. Een kaart is geen molensteen. || (*Als iemand zich onder het kaartspelen lang bedenkt:*) Kom, kom, speel maar op: een kaart is geen molensteen. – Deze uitdr. is ook elders in Holl. bekend.

molentje, znw. onz.; zie **molen**.

molentjesbloem, znw. m. Volksnaam voor de *koekoeksbloem*, Lat. *Lychnis flos cuculi* (VAN HALL, *Landh. Flora* 29).

Molenvén, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft, bij de korenmolen. – Vgl. **ven**. || De moolenvén (in het Molenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

Molenweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Assendelft en te Oostzaanden, bij de korenmolen. Thans onbekend. || 't Molenweer, *Maatb. Assend.* (a° 1635); *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

molenwerf, znw. vr. *De werf waar de korenmolen op staat.* – Vgl. **werf**. || De Moolen-werff vande Kooren-Moolen tot Zaardam, *Priv. v. Westz.* 422 (a° 1637).

mollen, zw. ww., trans. *Aanhalen, liefkozen, pakken en zoenen*; vooral van een mollig kind. || Ik moet je ers effen mollen. 't Is zo'n lekker kind, je zou 'et wel ers willen mollen. – Ook *doodslaan, doodsteken*. || Ze hebben 'em 'emold. – Het woord is ook elders gebruikelijk. Vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 404 vlg. – Zie **doodmollen**.

mollerel, znw. m. *Rel, loopgraaf van een mol.* – Zie **rel I**. || Er is 'en mollerel in 'et rozenperk. – Ook elders gebruikelijk. || Het gebeurt dat het water de Mol-ritten of rellen vervullende de inwoonders noodzaakt daar uyt te trekken, (*aangehaald in*) *Advers. Oostwoud*, f° 1481 a.

mollerit, znw. m. Hetz. als **mollerel**; zie aldaar en vgl. **rit I**.

molm, znw. m.; vgl. **meermolm**.

Moltjesveer, znw. onz. Naam van het veer van Knollendam op Krommeniedijk over de Nauwernase vaart. Het octrooi voor dit veer, dat nodig werd door de doorgraving van de dijk tussen die beide plaatsen bij de bedijking van de Schermer, werd verleend in 1634; zie *Priv. v. Westz.* 215. Wanneer de naam Moltjesveer in gebruik is gekomen en wat de aanleiding daartoe was, is niet bekend. Misschien heette een der eerste pachters van het veer Mol. – Het Moltjesveer om gaan, een bepaalde wandeling, van Wormerveer uit, de Noorddijk langs naar het Moltjesveer en dan langs de Nauwernase vaart, Padlaan en Krommenieër rijweg terug. || We benne 'et Moltjesveer om 'eweest. – Het Moltjesveer om is van Krommenie uit een wandeling langs Kruispad, Vaartdijk, Taandijk, Uitweg en Vlus.

mombakkes, znw. onz.; zie **bombakkes**.

mond, znw. m. Zegsw. Jij prate (praat) mit je mond en de rijke lui eten er mee (*tot iemand die veel praat*). – 't Mondje is 'en schelmpie, bie-je (*biedt ge*) 'et wat, 'et neemt wat, schertsende verontschuldiging, als men een aangeboden verversing (koek, koffie, enz.) aanneemt. – Zie nog een zegsw. op **druif**, en vgl. de samenst. **snaaimond**, **zoetmondje**.

monkelen (uitspr. *mònkələ*), zw. ww., intr. *Mummelen, met de kevels eten*; van iemand die tandeloos is. Ook *met de voortanden eten*. || Ootje zat weer te monkelen, maar 'et smaakte der goed. Je moete niet zo monkelen. – In Vlaand. is monkelen de lippen even bewegen, *meesmuilen*, in verschillende Duitse dialecten *kauwen*. In de 17de e. komt het woord herhaaldelijk voor in de zin van *de mond reppen, schransen*; bij KIL. is monken, monkelen, mussitare, susurrare. Zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 411.

monnik, znw. m. Daarnaast **munnik**. Zie de wdbb. – 1) *Kloosterling*. – Ook in de naam van vele stukken land, die eertijds aan monniken hebben behoord. Het is niet meer na te gaan welke monniken dit waren, doch het staat vast dat o.a. de Karthuizers te Amsterdam en de monniken der H. Maagd Maria in Sion te Beverwijk in deze streek bezittingen hebben gehad;

vgl. ook **klooster**. || *Te Assendelft, buitendijks*: Item een acker die heet des moenickes acker, *Hs. v. Egmond*, f° 12 v° (13de e.) Dat halve monnickenventgen (in Buitenhuisen), *Polderl. Assend.* I f° 19 r° (a° 1599). Munnikeweer (een stuk land buiten de Nieuwendijk), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Jan Jaep Rooden, munckeweers, *ald.* (a° 1635). – *Te Westzaan, bij de Hoogendijk*: Noch munckeweer van Cornelis Havicxsz., *Polderl. Westz.* IV f° 17 (a° 1649). – *Te*

{p.287}

West-Zaandam: 't Westeynde van de Munnicken Kamp aen den Dijk, *Priv. v. Westz.* 426 (a° 1412). – *Te Krommenie*: Smunnike-weer, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 296;

'tsmunnekessweer, *ald.* (a° 1680), f° 170; in de polderlegger van 1764, f° 258 v° en 259 r°, verknoeid tot: smumeleweer. Smunnick (stuk land op het Weiver), *ald.* (a° 1665), f° 128; de smunnick, *ald.* (a° 1680), f° 75. – *Te Wormer*: Het monnike breeweer, *Hs.* (a° 1771), prov. archief. – *Te Oostzaan*: Het Munnikenland.

2) *Blaaspijp*; een metalen buis van ruim 1½ m lengte, waarmede het vuur in de haard werd aangeblazen. De munnik had hetzelfde doel als de blaasbalg, doch is thans in onbruik.

3) *Een soort van beddewarmer voor de kraamkamer*. Thans verouderd. || Een vuurben, een munnik en een mande, 2 matten, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1767), prov. archief. – Vgl.

BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1216 n: “Oudtyds had men om het Bed te warmen, een soort van Manden, met Blik beslagen, die men *Munnik* noemde; dog nu buiten gebruik raakende, neemt men de bekende Bedpannen”.

monopolie, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook in de zin van *bedriegerij* (maar van goedige aard). Daarnaast **oliepolie**. || Deer loopt monopolie onder deur. Nou jij ben van monopolie (*of* oliepolie), hoor! (*je bent een slimmerd*).

monster (uitspr. *mònstər*), znw. onz. Daarnaast **munster**. Zie de wdbb. || Stuur er maar 'en munster van. – Zegsw. 't Is niet op 't munster, *het is niet in orde*, 't is niet zoals het behoort; eigenlijk *het geleverde beantwoordt niet aan het monster, waarop het verkocht werd*. Evenzo hij (*of die zaak*) is op munster, *van de gewone hoedanigheid*, d.i. *het is zoals wij het (van hem b.v.) gewoon zijn*. Vgl. SCHAAP, *Bloemt. voorwerk bl.* 17: “Kort'lick wierd 'er een bedroogen, om dat hy met bey zijn oogen op het Venster-Brootje keeck; maer doen hy (het aangeprezen boek) begost te leesen, docht hem 't Kooren niet te wesen als 'et munster leeck.” – De vorm munster vindt men ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers, b.v. bij BREDERO en COORNHERT; alsook in het Stad-FRi.

mooi, bnw.; vgl. *poesmooi*.

Moordenaarsrak, znw. onz. Een gedeelte van de Zaan. Hetz. als **Wolfrak**; zie aldaar. || Nou kommen we (*schippers*) in 't Moordenaarsrak.

moordenaarsweer, znw. onz. *Weer dat gunstig is voor moordenaars*. || “Wat hebben we vandaag 'en mist.” “Ja, 't is goed moordenaarsweer: je ben gauw uit 'et gezicht.”

moorkop, znw.; zie *blaarmoorkop*.

mop, znw. m. Scheldnaam voor de inwoners van Jisp. || Lillike Jisper mop (Wijde-Wormer).

moppetrommel, (uitspr. *moppətròmml*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook schertsend voor *schooltas* (van jongens) en vandaar ook als scheldnaam van de *scholier die zulk een tas draagt*, inzonderheid van de leerlingen der Hogere Burgerschool te Zaandam. || Lillike moppetrommel!

mor, znw. *Levenskracht, fut.* In de uitdr. de mor is er uit (de Wormer). Elders zegt men in dezelfde zin gewoonlijk **nor** (zie aldaar), dat echter in de Wormer onbekend is.

morgen (I) (uitspr. ook *morrəgə*), znw. m. Daarnaast soms nog **margen** en **mergen**. Zie de wdbb. || Gemargen! (*goeden morgen*). Nou hoor, tot mergen.

morgen (II), znw. onz. Zie de wdbb. Ten O. van de Zaan werd gerekend bij Waterlandse morgens van 600, ten W. bij Hondsbossche morgens van 800 □ roeden. – Vroeger ook in de

vorm mergen; vgl. *Priv. v. Westz.* 316 (a° 1637): “na de Mergen-talen (*overeenkomstig het aantal morgens*)”. Zie ook *Inform. Gloss.* 668 vlg.

morsmouw, znw. vr. Zie zegsw. op **elleboog**. Sommigen zeggen ook van iemand die driftig is: “hij is kort van morsmouwen”. – Men zegt ook **morsemouw**: Kort van morsemouwen.

morspriem (uitspr. *mòrspriem*), znw. m. *Morspot, iemand die morst en zich smerig maakt*. || Wat ben-je toch 'en morspriem.

mort (I) (uitspr. *mòrt*), znw. vr. – 1) *Oude zeug*; meestal in ongunstige zin. || Wat 'en ouwe mort. Kom, help me ders (*ereis*) om die mort in zen hok te krijgen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 70). – Vgl. bij KIL.: “morre, mor, Ger. Sax. Sicamb. *scropha, porca*”.

2) Meestal in verkl. mortje. *Smerig wijf, morsebel*. || 't Is zo'n mortje.

mort (II) (uitspr. *mòrt*), znw. m. Minachtende benaming voor *slager*. Ook als scheldnaam in gebruik. || Jongens, deer (*daar*) komt de mort an. – Vgl. **morten**, Oost-Fri. murtjen, *doden, slachten*, op **kielemorten**, en zie **mortje-frik**. – Ook als bnw. *Dood*. || Hij is mort. – Vgl. **mortje-frik**.

***morten**, zw. ww.; zie **kielemorten**.

mortje-frik, bnw. *Dood* (de Wormer). || Onze hond is mortje-frik. – Vgl. **kielemorten**.

mos (uitspr. *mòs*), znw. onz. *Schimmel*. Alleen in de uitdr. 't is in het mos, *het is bedorven*. – Vgl. bij KIL.: “mos, mosse, mucor, situs; mossen, fracere, situm trahere”. Zie ook FRANCK op mos.

-**mos**, vgl. **potmos**.

mosk, znw. vr.; zie **mus**.

mossel (uitspr. *mòssəl*), znw. *Vuiligheid (?)*. Alleen in de uitdrukking de mosselen bedekken. Men zegt b.v. als een vuil mens een schoon boezelaar voordoet: “Ze bedekt er de mosselen mee”. – Op dezelfde wijze zegt men in het Stad-Fri.: “ze bedekt een potje met pieren er mee.” – Waarschijnlijk is mossel in de Zaanse uitdr. dus ook een bijzondere toepassing van het gewone woord. Doch kan de uitdr. soms samenhangen met Oost-
{p.288}

Fri. en Ndd. musseln, *morsen, smerig maken, bezoedelen*, en musselig, *morsig, vuil* (KOOLMAN 2, 632 vlg.), wel een bijvorm van Ned. (be)moezelen, -meuzelen (DE JAGER, *Freq.* 1, 389)? Mossel is hier en daar ook bekend in de zin van *slijmerig speeksel, fluim* (VAN DALE), die ook door KIL. wordt opgegeven.

mosterd (uitspr. *mòstərt*), znw. m. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **huis**. – Ook in de naam van enige stukken land. || Het Mosterdstuk (te Zaandam). De Mosterdhaalter (te Jisp).

mosterddoop, znw. vr. *Een soort van schrale saus, gekookt van meel, water, mosterd en een weinig vet, welke door de arme bevolking over de aardappels genuttigd wordt*. – Vgl. **doop**. || “(Eet gij) somtijds ook aardappelen met groenten?” “Ja met wat groenten.” “En hoe werd dat klaargemaakt?” “Met mosterddoop of zuurdoop, dat smaakt wel lekker”, *Arbeidsenquête* (a° 1891), 3104 vlg.

mosterdstommel, znw. m.; zie **stommel**.

mot (I), znw. vr.; zie **mat II**.

mot (II), znw. onz. vgl. **ekemot**.

motteren, onpers. zw. ww. *Motregen*. || 't Begint te motteren. Het mottert 'en bietje. 't Heb de hele dag al 'emotterd. – Elders zegt men motten in dezelfde zin (VAN DALE); vgl. FRANCK op mot 2.

motvogel, znw. m.; zie **matvogel**.

moud, znw. vr. Bij de kaasmakerij. *Lage, houten bak*. Thans alleen nog in de samenst. botermoud, buttermoud, de bak, waarin de boter gedaan wordt, nadat zij gekarnd is, en waarin zij wordt uitgewassen en van tijd tot tijd doorgewerkt tot de boter eetbaar is. – Vroeger ook in de zin van *melkmoud*. || Niemandt sal zijn melck om kaas te maaken ... mogen warmen, nog oock zijn moude, vieders (*emmers*) blaeckeren (*bij het vuur drogen*) dan

binnenshuys, in steene schoorsteen of bequame vuurplaatsen, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1680), archief v. Westzaan. – Evenzo elders in Holl. || Werd mede verboden enig Vuur te stookten, in eenige Huisen, Hutten of Schuuren, om Mouden in te blaekeren, of iets dergelijken in te doen, *Keuren v. Beverwijk* 27, no. 66 (a° 1700). – Moud, mouw, molde, mol is in vele Ned. en Duitse dialecten nog gebruikelijk; zie de wdbb. en *Tijdschr.* 1, 254. – Ook het bakje waarin de afval uit de buil in een verfmolen wordt opgevangen, de *staartebak* (zie aldaar), wordt moud genoemd.

Mouwenakker, **Mouwenven**, znw. m. en vr. Naam van land te Assendelft. Thans onbekend. || Die zuyderste (noorderste) mouven, *Polderl. Assend.* I f° 349 r° (a° 1600), Mouwenacker, *ald.*, f° 350 r°. Mouwenven, *ald.* f° 356 r°. – Hangt de naam soms samen met het woord moude, *fijne aarde, stof*, dat thans alleen nog gewestelijk bekend is?

mud, znw. vr. en onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *'t Is zo vol as mud (of 't is mudjevol)*, *'t is zo vol, dat er niets meer bij kan*. – Ook *zekere kleine vochtmaat, in inhoud gelijkstaande met een maatje of 1 dl.* Niet te verwarren met mussie, zie *mutsje*. || Haal ers 'en mud jenever. – Verderop in N.-Holl. is mud ook gebruikelijk als landmaat, vooral voor bouwland, eigenlijk *zoveel land als men met een mud zaad bezaaien kan*; in deze zin schijnt het woord aan de Zaan niet bekend. || Een mud land is 375 Rijnlandse roeden, *Advers. Oostwoud*, f° 285. Een stuk land van 3 mudden.

mudder, znw. vr.; zie *modder*.

mug, znw. m. Daarnaast **mig**. Zie de wdbb. – Ofschoon door Holl. invloed thans minder dan vroeger, wordt mig nog dikwijls gebruikt in de zin van *vlieg*; in de Wormer is het woord vlieg zelfs zeldzaam. Enkelen onderscheiden tussen zwarte miggen (*vliegen*) en langbiende miggen (*muggen*). – Ook elders in N.- en Z.-Holl., in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. betekent mug *vlieg*. In het Land-Fri. zegt men mig. Vgl. ook HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 57a: “musca, B. *vliege, mugge*” en KIL.: “mugghe, mucke, Ger. Sicamb. Holl. j. *vlieghe, musca*”.

muggebekken, zw. ww., intr. *Vermoeid zijn, hijgen*. || Hij is niet zo sterk as-i der uit ziet, as-i 'en mud cokes na de zolder brengt, den (*dan*) staat-i al te muggebekken. – Vgl. **muggen**.

muggen, zw. ww., intr. *Uitrusten, een dutje doen*. || Ik moet nou weer deres muggen, hoor. Heb-je nou genoeg 'emugd? – Ook *vrijaf nemen van de ene of andere bezigheid*. “Gaan-je nag te kerk?” “Nee, ik zel vandaag eris muggen.” – Vgl. Vla. muggelen, *treuzelen* (DE BO, SCHUERMANS).

muggenpis, znw. vr. Ook in het meervoud **muggepissen**. *Kleine regenspatjes* (geen *motregen*). || “Daar begint 'et te regenen.” “Och kom, 't regent niet; 't benne maar muggepissen.” Van die muggepis wor-je niet nat.

muil (I), znw. vr. Zegsw. *Ze dient wel op vilten muiltjes na onzen lieven Heers hemeltje te gaan, of ze blijft onderweg nog liggen* (*gezegd van een zwak, teer persoontje*). – Vgl. de samenst. *schoenemuiltjes*.

muil (II), znw. m.; zie *mol*.

muis, znw. vr. Zegsw. *Dat bennen fijne muizen, dat is iets fijns, iets breekbaars, iets fraais*. – Vgl. de samenst. *vlaardemuis*. Ook in de naam van verschillende door muizen geteisterde stukken land. || In Aart Hooyen-weer, de muyskes (te Oostzaan), *Polderl. Oostz. II* (a° 1765). Die twee muyskoyen op den Reeff (te Westzaan), *Polderl. Westz. III* f° 61 r° (a° 1649). De Muizeven (te Wormer).

muutig, bnw. *Monter, opgeruimd* (deWormer).

{p.289}

|| Ootje is zeker in 'en goeie bui, ze is zo muutig. “Hoe gong (*ging*) 't mit 'er?” “O, uitstekend, ze was erg muutig.” Vader wordt wel zwak, maar-i is toch nag muutig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 71).

muizekeutel, znw. vr.; vgl. een zegsw. op *kop*.

Muizekooi, znw.; vgl. *muis*.

muizelen, zw. ww., intr. *Peuzelen, bij kleine stukjes eten*; alleen van koek of andere zoetigheid, nooit b.v. van aardappelen. Eigenlijk *knabbelen als een muis*. || Ze kennen zo aardig zitten muizelen. – Evenzo spreekt men elders van muizen. – Vgl. **opmuizelen**.
muizen, zw. ww. Zie de wdbb. – Soms ook voor *het eten op het bord door elkander “prakken”*.

muizepriester, znw. m. *Iemand die overal zijn neus insteekt, een Jan Hen*; wellicht zo genoemd omdat ook de muizen overal hun neus insteken. || Och, 't is zo'n muizepriester.

muizerel, znw. m. *Rel, loopgraaf van een muis*. – Vgl. **rel**.

Muizeven, znw. vr.; zie **muis**.

mulder, znw. vr.; zie **middeldeer**.

munnik, znw. m.; zie **monnik**.

Munnikenland, znw. onz.; zie **monnik**.

Munkeweer, Munnikeweer, znw. onz.; zie **monnik**.

munsje (uitspr. *munsie*), znw. onz. *De waarde van ¼ cent*. || Willen we wedden om 'en munsie (*als een halve cent te veel gewaagd is*)?

munster, znw. onz.; zie **monster**.

murf (I), znw. vr. *Mond*. || Hou je murf. Hij stopt zen murf vol. – Evenzo elders in Holl.; soms ook in de schrijftaal. || Haar murf staat geen ogenblik stil, WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 6, 276. Zie ook OUDEMANS 4, 500. – Vgl. bij KIL. “morfen, morfelen, ruminare instar caprae: mandere, remandere”. Evenzo Ofra. morfier, Ital. morfire, *duchtig eten*, en morfia, mond, bek (KÖRTING no. 5415).

murf (II), bnw.; zie **murw**.

murfpijp, znw. vr.; *Mergpijp*. – Evenzo elders in Holl.; vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 5, 9: “Welke mergpijpen bij de Boeren *murfpijpen, murfbeenderen* genoemd worden, waardoor zij iets weeks of zachts verstaan: *het is zo gaar als murf*”.

murgpijp, znw. vr.; zie **mergpijp**.

murw, bnw. Daarnaast **murf**. Zie de wdbb. *Zacht, week*. Bij de olieslagerij onderscheidt men murwe en harde lijnkoeken. De murwe worden alleen in het naslag gewarmd, de harde ook in het voorslag. Harde koeken zijn duurzaam, murwe niet; de laatste worden dus alleen voor dadelijk gebruik gemaakt. – Murf wordt ook gezegd van de uitdrukking van het gelaat. || Hij zet zo'n murf (*vrolijk, verbaasd*) gezicchie. Hij keek zo murf (*verlangend*) na dat koekie. – Iemand murf maken enz. ook figuurlijk: *hem inschikkelijk maken, hem doen toegeven*. || Ik zal 'em wel murf maken. Hij wordt al murw. – Vgl. **murfpijp**.

mus (I), znw. vr.; zie **muts**.

mus (II) (uitspr. soms ook *musk*), znw. vr. Daarnaast **mos** en **mosk** (uitspr. *mòsk*). In verkl. muskie, moskie. Zie de wdbb. || Wat zitten der 'en musken op 'et dak. Kijk ers wat 'en klein moskie. – Zegsw. een mooie mos, een curieuze, gekke vent. || Dat is me ook 'en mooie mos.

mussie, znw. onz.; zie **mutsje**.

mutje, znw. onz. Alleen in de uitdr. met hutje en mutje; zie op **hut I**.

muts (uitspr. *mus*), znw. vr. In verkl. mussie. Zie de wdbb. – Zegsw. Die slaapt ook niet in de mus, hij is slim. – Vgl. de samenst. **dikmuts, klapmuts**.

mutsje (uitspr. *mussie*), znw. onz. *Zekere maat*. – 1) Voor vocht. *Een maat, gelijkstaande met 1½ maatje of 1½ dl.* || Een mussie brandewijn. Haal ers 'en mussie voor vader. Een mingelen doet 8 musjes; een musje doet 48 gemeene fingerhoeden, *Advers. Oostwoud*, f° 284. *Sij drincken met malkanderen een mutsie janeever, Journ. Nomen*. – Het woord is ook elders gebruikelijk; zie VAN DALE. Vgl. voorts *Wfri. Stadr.* 2, 138: “Die brandewijnbarners ... sullen hoir brandewijn mogen vercopen binnen deser stede denghenen die se begeert te coopen, by een mutsge ende daeronder” (*keur v. Hoorn*, a° 1536), en BREDERO, *Moortje* 724: “Daer stonden die brandewijndrinckers, en droncken 't mutsje om twee blancken”. KIL. vermeldt “mudseken. j. uperken, cheopina”.

2) Voor droge waren. *Een maat van ongeveer ¼ l.* Thans verouderd. || Mag ik 'en mussie gort? – Op Urk spreekt men nog van “en mussien zout, en mussien vinkiesza°d” (*Taal- en Letterb.* 6, 38).

Muulmeed, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Zie **maad**. || De Muulmeed. – Vgl. *Hs. v. Egmond*, f° 30 r° “muulcamp” als naam van een stuk land te Hargen (a° 1371). – De bet. van muul is deze namen blijkt niet; vgl. echter muil, dat eertijds naast mol in gebruik schijnt geweest te zijn; zie op **mol**.

muurbreker, znw. m.; zie stoffel muurbreker op **stoffel**.

muurt, znw. vr. *Zekere plant met witte en rode bloempjes*; elders *muur*, *murik* of *mier* geheten.

{p.290}

N

na, voorz. en bijw. Daarnaast **nê**. Zie de wdbb. – Naar is ongebruikelijk. || Ze ben nê skool toe. Ze hiet nê der peetje (*is vernoemd naar haar tante*). 't Rooit (*lijkt*) er niet nê. – Zie de uitdr. de kou gaat je na, op **koud II**. – Nê iets wachten, *er op wachten*. || Wet speult die orgelist 'en tijd tussen de regels in: je ken der kwalijk nê wachten. – Vgl. *Nauwerna, uite-ende-na, zona*.

naad, znw. m. Daarnaast **need**. Zie de wdbb. || Stop die need dicht. De nêden ben 'etornd. – Vgl. de uitdr. 't is zoompies-en-naadjesweer, op **zoom**. – De vorm need is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk; in het N. der provincie betekent het woord ook *haarscheiding*. || Pietertje, zit me need recht? – Zegsw. Het gat uit de naad lopen, ook het vuur uit zijn naad lopen, *veel en hard lopen*, *zich het vuur uit de sloffen lopen*; ook figuurlijk. || Hij het 'et vuur uit zen need 'elopen om die stiek (*betrekking*) te krijgen. – Vgl. de samenst. **leugennaad**, **stuiknaad**.

naaien, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij timmerlieden ook van het *met lange nagels op elkaar spijkeren van planken*, b.v. van een houten beschot of muur. || Bij 'et naaien van 'en weeg (*wand van een huis*) heb-je 'en keerhouwer nodig.

naaikip, znw. vr. Ook in verkl. **naaikippie**. *Naaimeisje*; *meisje dat op het naaien gaat, op de naaischool is*. || Daar gane de naaikippen.

naald, znw. vr. Daarnaast **neeld**. Zie de wdbb. – Ook *haarnaald*, *gouden speld met versierde knop*, een onderdeel der vrouwenkap. (Aan weerszijden sluiten zich bij het oorijzer de poten aan) met welke de kap zelve door twee grote gouden spelden of naalden, van min of meer kostbare stenen voorzien, verenigd is, VAN GEUNS, *Zaandam* 177 vlg. Men heeft een voornaald, over het voorhoofd, en twee zijnaalden. Zie over de haarnaalden: WINKLER, *Oud Nederland* 286 vlgg. – Vgl. de samenst. **borstnaald**.

naam, znw. m.; vgl. **achternaam**.

naar (I), voorz.; zie **na**.

naar (II), bnw. Zie de wdbb. – Ook *flauw van honger*. || Ik wor (*word*) zo naar in me lijf, ik moet wat eten hewwe. – Ook: Ik ben naar, *het water komt mij in de mond*. – Het nare water (of het bruine water), *het water dat iemand, wie het gegetene niet goed bekommt, om de tanden loopt*. Evenzo in W.-Friesl.

naaroog, znw. m. *Een naar, onaangenaam persoon*. || 't Is toch zo'n naaroog, altijd treitert-i je. Deer is die naaroog weer. Naaroog, schei uit! – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 71)

naast, voorz. Daarnaast **neest**. Zie de wdbb. || Hij woont neest de kerk. – Vgl. **na**.

nablauwen, zw. ww., trans. *Nabauwen*. || Je moete me niet zo nablauwen.

Nabtsland, znw. onz.; zie **Abtsland**.

nacht, znw. m. Zie de wdbb. – De afscheidsgroet des avonds is naach-genaach

{p.291}

(*nacht, goê-nacht*), zeer gerekt en zangerig uitgesproken. || Nou, dag Trijn, dag Piet! Naach-genaach, hoor! – Vgl. **dag**.

nachtblokmaalter (met hoofdtoon op *nacht* en bijtoon op *maal*), znw. m. *De knecht op een oliemolen, die in rang op de blokmaalter volgt*. De nachtblokmaalter staat 's nachts aan het blok en is dan meesterknecht, terwijl hij gedurende een deel van de dag aan de stenen werkt onder de blokmaalter. – Vgl. **blokmaalter**.

nachtgamel, bnw.; zie **gammel**.

nachtig, bnw. *Slaperig*, na een te korte nachtrust. || Ik ben zo nachtig, ik ben guster ook veuls te laat op me bed 'ekomme.

nachtjongen, znw. m., zie **jongen**.

nachtvolk, znw. onz. *De personen die blijven slapen*. || Doe de knipper (*grendel*) maar op de deur: 't nachtvolk is binnen.

nag, bijw.; zie **nog**.

nagel, znw. m.; vgl. **oornagel**, **plaagnagel**, **winnagel**.

nagelbloem, znw. vr. Zie de wdbb. – Soms ook voor *hyacint*.

nagelgnap, bnw. *Knap, netjes op de nagel*; bij het nazien van linnengoed of gebreide kledingstukken met het oog op stoppen en mazen. Is op het eerste gezicht de hiel van een kous nog heel (ooggnap), dan kan toch, als men de hand in de kous steekt en de hiel over de nagel laat glijden, blijken hoe dun deze is. Doorstaat het goed echter ook deze proef, dan is het nagelgnap. – Vgl. **gnap**. || Ik zel toch ers kijken of die sokken wel nagelgnap bennen. Ooggnap is nag gien nagelgnap.

Nagouw, znw. vr. Naam van een water onder Westzaan en een ander bij O.-Z'dam. Zie **Gouw**.

nak, of **nakke**, znw. m. Bijvorm van **nek**, zie aldaar. Alleen in de uitdr. *iets op zijn nakke nemen*, *het op de nek nemen*. || Die man is verbazend sterk, hij neemt 200 kilo op zijn nakke en sjouwt die as 'en peuleschilletje na boven. – De vorm nakke, nak, is ook in Oost-Friesl. gebruikelijk. (KOOLMAN 2, 637) en komt ook in het Mnl. en elders voor; zie FRANCK op nek en KLUGE op nacken. – Vgl. **hardenak**.

nakend, bnw. *Naakt*. || Een nakend klein kind. Ze liepen nakend over 'et land. 't Is toch zo'n nakende weg, der staat gien enkele boom. – Evenzo elders in N.-Holl. en in verschillende andere streken, vooral in het N. van ons land; volgens VAN DALE is de vorm gewestelijk. Vgl. *Taal- en Letterb.* 1, 115; 2, 132, en FRANCK 665. – Zie de samenst. **moedernakend**, **spiernakend**.

naloper, znw. m. Aan een houtzaagmolen. *De man, die op het volk van de molen toezicht houdt en hout afscheept*. De naloper staat tussen de patroon en het volk in. || Er is op die molen 'en meesterknecht en 'en middelknecht, en den (*dan*) nag 'en naloper. Hij is naloper op de windmolen en op één van de stoomfabrieken.

nap, znw. m. Zie de wdbb. – Vroeger ook als maat voor melk. Een mengen melk was 4 nappen of pintjes. – Vgl. de samenst. **kramdenap**, **staartnap**, **woosnap**.

Napsland, znw. onz.; zie **Abtsland**.

nar, znw. m. *Iemand die narrig is; plager, sarrer* (de Wormer). – Zie **narren**. || 't Is zo'n nar. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 72).

narren, zw. ww., intr. – 1) *Grienen, aanhoudend huilen en pruttelen*. || Zit toch niet zo te narren. Deur dat narren krijg-je niet je zin.

2) *Plagen, sarren* (de Wormer). || Hij is er altijd op uit om te narren. – Zegsw. Men kan wel narren zonder ijs (woordspeling met narren, *met de arreslede rijden*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 72) en in Gron. (MOLEMA 275 b). – Zie **nar** en **narrig**, en vgl. FRANCK op nar.

narrig, bnw. *Altijd gereed om te huilen, pruilerig, knorrig*. – Zie **narren**. || Wat ben die kinderen narrig vandaag. – Ook elders gebruikelijk; vgl. VAN DALE en MOLEMA. Het woord komt een enkele maal ook in de schrijftaal voor. || Hoewel hij nu zo wat narrig is, ... hij meent het wèl. WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 4, 47.

nartel, znw. *Benaauwdheid*. Alleen in de uitdr. in de nartel zitten, *in benaauwdheid zijn*, *in de brand zitten*. || Wat zat-i in de nartel, dat ze 'et merken zouden. Ik zit toch zo in de nartel. – De vorming van het woord is niet duidelijk, doch het zal wel samenhangen met Holl.-Fri. nar (Ned. naar), *nauw*, vanwaar benarren, *in het nauw brengen*. Dat nar vroeger in N.-Holl. gebruikelijk was, blijkt uit de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 6, waarop men een smal water vindt nabij Medemblik, dat de “Narre Vliet” heet en dat uitloopt in de “Vliet”, een soort van meertje. – Te Oud-Beierland zegt men in de nar zitten voor *in angst zijn*.

naslag (met klemt. op *na*), znw. onz. In oliemolens. *Het tweede of laatste slaan van het zaad*, in tegenstelling met het voorslag. Wanneer het zaad onder het voorslag geweest is, worden de daardoor gemaakte koeken (voorslagkoeken) onder de stampers fijngestampt, het daarvan komende meel op het naslagsvuister opnieuw gewarmd en in bulen gedaan en nogmaals geslagen. Het blok, waarin dit geschiedt heet het naslagsblok. Daar de hoeveelheid meel, die van de fijngemalen voorslagkoeken komt, natuurlijk kleiner is dan die welke onder het voorslag gebracht werd, zijn ook de naslagsbulen en naslagskoeken kleiner dan die van het voorslag. Men maakt derhalve ook van een worp voorslagslaken minder bulen dan van dezelfde hoeveelheid naslagslaken. Vgl. verder *Groot Volk. Moolenb.* I, *pl.* 20 en 22; III, *pl.* 5. – Zegsw. Hij maakt een leven als een naslag, *hij maakt veel lawaai, een leven als een oordeel*.

{p.292}

naslagsblok, znw. onz. In een oliemolen. *Het blok van het naslag*; zie **naslag** en vgl. **laad**.

naslagsbuul znw. m. In een oliemolen. *De zak van buullaken, waarin het zaad in het naslag wordt uitgeperst*. Zie **naslag** en **buul**. || 24 Voorslag- en 24 Naslagbuulen, *Invent. oliemolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

naslagsbuullaken, znw. onz. Hetz. als **naslagslaken**; zie **naslag**.

naslagskoek, znw. m. In een oliemolen. *Een lijn- of raapkoek, die in het naslag gemaakt is en, op het gelijksnijden na, ter aflevering gereed is*. Zie **naslag**.

nastruinen, zw. ww., trans. *Nazoeken, nasnuffelen*. Zie **struinen**. || Ik struin de boel ers na, of er soms nag wat goeds bij is.

nat (I), bnw.; vgl. **drijfnat**.

nat (II), znw. onz.; vgl. **langnat**.

natuurlijk, bnw.; vgl. het natuurlijke leven op **leven**. – Vgl. **pieternatuurlijk**.

nauwen, zw. ww.; vgl. een zegsw. op **grauwen**.

Nauwerna. Naam van een Zaans gehucht aan de Hoogendijk tussen Westzaan en Assendelft, aan het einde van de Nauwernase vaart. Naar het schijnt was het gehucht vroeger westelijker gelegen; sommige oude kaarten vermelden althans aan het einde van de Bloksloot een Oud-Nauwerna. Hiermede stemt overeen de ligging van de sluis te Nauwerna in 1492, in de IJdijk tussen de Bloksloot en Gijs Daden-weer (*Handv. v. Assendelft* 50). De verplaatsing van Nauwerna is misschien een gevolg van het graven der Nauwernase vaart en het maken der nieuwe sluis op het IJ aan het einde daarvan, bij de bedijking van de Schermer. – Nauwerna wordt ook de Stad genoemd; zie op **stad**. || Nouwerna, *Handv. v. Assend. verv.* 385 (a° 1458). Een sluyse ... ghelegen inden Ydijc tot Nouwerna, *Oorkonde v. 1492*, archief v. Assendelft (onnauwkeurig afgedrukt in *Handv. v. Westz.* 99 (a° 1547). Nouwertna, *ald.* 175 (a° 1604). Later wisselt de spelling af tussen Nouwertna, Nauwertna en Nauwerna. – Zegsw. Hij is toch zo gierig: as-i in 'en herberg komt vraagt-i 'en glas water mit 'en raap en de Nauwernase krant (*die natuurlijk niet bestaat*). – De naamsoorsprong van Nauwerna is niet bekend. Onwillekeurig denkt men aan namen als Altena en Welna, doch er is geen bewijs dat Nauwerna werkelijk *nauw er na*, d.i. *dicht erbij* (bij het IJ namelijk) betekent. Dit is overigens wel de gangbare verklaring.

Nauwernase vaart, znw. vr. De vaart tussen Nauwerna en Knollendam. Deze werd in 1632 en volgende jaren door de bedijkers van de Schermer gegraven ter plaatse van het water de

Twisch, dat verder noordwaarts werd doorgetrokken, zodat de oude Zaandijk tussen Knollendam en Krommenie werd doorgegraven. De vaart werd met het IJ verbonden door een duikersluis bij Nauwerna. Vgl. *Priv. v. Westz.* 205 vlgg. en *Handv. v. Assendelft* 177 vlgg. **nauwte**, znw. vr.; vgl. een zegsw. op **grauwen**.

nebaal, znw. vr.; Hetz. als **nebbeling**; zie aldaar.

nebbeling, znw. m. Meerv. **nebbelings**. *Nebaal*, een soort van aal, die veel op paling lijkt. – Ook elders in Holl. bekend; vgl. HADR. JUNIUS 51a: “anquilla, B ael, scafteling, *nebbeling*”. WEILAND 5, 245 vermeldt: “*nebaal*, anders *nebbeling*, aal die spits van bek is”.

nee, ontkenning; vgl. een zegsw. op **ja**.

need, znw. m.; zie **naad**.

neeld, znw. vr. zie **naald**.

neep, znw. vr. In verkl. **nepie**. *Kneep met de vingers, zoveel als men met een neep nemen kan.* Zie de wdbb. || Een nepje geld. Ze namme (*namen*) de guldens zo maar bij nepies uit 'et kissie. – Ook: Ze heb 'en aardig nepie klein geld (*ze is rijk*). – Bij uitbreiding ook: een nepie kees (*een stukje kaas*). Geef mijn ok 'en nepie. – Verder een zoom, oprijg, in een kledingstuk. || Die rok (mouw, enz.) is te lank, ik zel der 'en nepie in leggen (*hem wat innemen*).

neergaan, onr. ww., intr. *Naar bed gaan*. || Nou hoor, ik gaan neer. – Vgl. **vlak gaan** in dezelfde zin.

neerkauwen (met klemmt. op *kauw*), zw. ww., intr. *Herkauwen*. || De koe neerkauwt. Hij neerkauwt goed. Ze leggen te neerkauwen. – Evenzo elders in N.-Holl., in Gron. (MOLEMA 276), Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 648), in Gelderl. **neerkauwen** en **eerkauwen**, Mnl. **ederkauwen**, Mnd. **aderkouwen**, enz.

neernen, znw. ww., intr. *Werken, in de weer zijn* (de Wormer). || Gaan deer (*ga daar*) maar niet henen, die is toch de hele dag an 'et neernen. Wat neernen jollie weer of je ziel en zaligheid er an hangt; kom ers bij ons zitten. – Misschien hangt **neernen**, **nerenen**, samen met Mnl. **neerstig**, **naarstig**, **nerenst**, **ernst**, **ijver**, **neerachtich**, **werkzaam**; vgl. Mnl. *Wdb.* 2, 712; FRANCK 238 vlg.; DE JAGER, *Freq.* 2, 1064.

neerwerdan (met hoofdtoon op *dan* en bijtoon op *neer*), bijw. Daarnaast **neverdan**. Uit **neerwaardan**, **neerwaard aan**. *Naar beneden, neerwaarts*. || Ze slane die paal lekker neverdan. Die muur komt neverdan (*verzakt*). Trek je zeil wet (*wat*) neerwerdan. Nou zeilen we 'en endje neverdan (*voor de wind af*). – Evenzo elders in N.-Holl. **neerwerdan** (*Taalgids* 1, 287), op Marken **neerewerdan** (*Taal- en Letterb.* 2, 65).

Neewerf, znw. vr. Daarnaast ook **Neeworff**. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Die neeworff, *Stoelb. Assend.* f° 48 r° (einde 16de e.); *Polderl. Assend.* I f° 41 r° (a° 1599). Die neewerff met zyn aencleven, *ald.* f° 41 r° (a° 1599).

negendemeelsmelk, znw. vr. *De melk, die van* {p.293}

een koe gemolken wordt op de negende melkstond na het kalven. Deze melk kan gekookt worden zonder dat ze shift. Zie **maal 3** en vgl. **jong**.

nek, znw. m. Daarnaast **nak**, **nakke**; zie aldaar. Vgl. **nekbeen**.

nekbeen, znw. m. Ook **nekbien**. In de uitdr. hij heb wat last van zwakte in 't nekbien, *hij drinkt graag*.

Nelkestreep, znw. vr. In het meerv. **Nelkestrepen**. Naam van land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. – Vgl. **streep**. || Noch 2 nelke strepen, 466 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 56 (a° 1649).

nep, znw. In de uitdr. an de nep wezen, *aan de drank zijn, gaarne een borrel lusten*. – Vgl. Ned. **neb**, **bek**, **snavel**, en **neppen**, **nippen**, met kleine teugen drinken (DE JAGER, *Freq.* I, 428).

nergens, bijw. Gewoonlijk in de vorm **nerreges**. Zie de wdbb. || 't Is nerreges te vinden. – Evenzo elders in N.-Holl. en op Urk (*Taal- en Letterb.* 6, 39).

nering, znw. vr. *Vertier*. Zie de wdbb. – Ook in ruimere zin. || Wat is daar een nering (*drukke aanloop, vertier*; van een huis, waar velen in- en uitlopen, b.v. bij een receptie of feest). – Ook *drukke, rommel*. || Hè, wat is er 'en nering in je kamer (*als alles door elkaar en van zijn plaats staat*).

nes (I), znw. Hetzelfde als **nesland**; zie ald. *Land buitendijks, dat blootstaat aan het buitenwater en door aanslibbing dikwijls aangroeit*. Sinds de droogmaking van IJ en Wijkmeer is het woord een historische term geworden. Vgl. **nes II**, **onbenest**, **uitnessen** en **nesaarde**.

Een der vier gedeelten van Assendelft, het eertijds aan het IJ grenzende, heette de Nes of het Nesvierendeel. || In Nesse in orienti quinque volchere, *Oorkb.* I, no. 204 (a° 1182-1206). Jans huurlant inden nesse, *Hs. v. Egmont*, f° 11 r° (13de e.). Die halve ven inde nes, *Polderl.*

Assend. I f° 333 r° (a° 1600). De haling inde nes, ald. *II* f° 10 r° (a° 1600). – Het woord is ook elders in plaatsnamen zeer bekend. Vgl. ook **Neslaan**, **Nesserland**, **Nessluis**, **Nesven**.

nes(II) (uitspr. *nesk*), bnw. Zie de wdbb. – *Vochtig, week*, van buitendijks land, nesland. Ongebruikelijk. Zie **nes**. || Dat neske lant ten Ye, *Polderl. Assend.* I, f° 67 v° (a° 1600). Dat neske lant, ald. f° 97 r°. Dat neske lant, genaemt die vuyterdijck achter sijn huys, ald., f° 322 r°. Die neske vuyterdijck aent neskelant, ald., f° 279 r°. Die vuyterdijck aent neskelant van Maerten Scout, ald., f° 328 r° (a° 1600). – Neskland is hetzelfde als **nesland**.

nesaarde, znw. vr. *Nesgrond, grond gespit uit nesland*. Thans in onbruik. Zie **nes**. || (Supplianten versoeken), dat die sooden (die tot reparatie en onderhouding van den Dyck, naer dychrecht verslaegen worden) niet dieper als vier duymen, die Nes-aerde acht, ende die Rietaerde thien duymen geslagen en sullen mogen worden ... ende dat men henluyden voor elcke roede Nes-aerde, tot de voirsz. Dyck verslagen wordende (die drie roeden van de sooden voor twee roeden Nes-aerde mede gerekent) eerst sal betaelen thien stuyvers, *Handv. v. Assend.* 167 (a° 1616).

nesk, bnw.; zie **nes**.

Neslaan, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft, bij een laan in de Nes. Vgl. **laan I**. || De kinderen van Gerrit Havicksen, neslaen, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

nesland, znw. onz. *Buitendijks land, dat blootstaat aan het buitenwater*. Thans niet meer gebruikelijk. Zie **nes**. – Het nesland werd somtijds door de boeren met een zomerdijkje omgeven. || Ik heb 'en stuk nesland te koop. Een hoece neslandt (bij Zaandam), *Koopbrief* (a° 1674). – In *Maatb. Assend.* (a° 1634, 1635) vindt men herhaaldelijk neslandt. – Vgl. **nes II**.

Nesserland, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft, in de Nes. Thans onbekend. – Vgl. **nes I**. || Gerrit Jansz. (woont op Nauwertna, genaemt tnesserlant (in het Hornweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

Nessluis, znw. vr. Naam van een sluis te Assendelft, in de Nes. Thans weggesloopt. – Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

nest, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij de molenmakerij. – a) *De kleine gaten in de molenroeden, waarin de klampen der borden gestoken worden*. || Dien dag de borde klaar gemaackt en nesten in de roede gebeitelt, *Hs.* (a° 1738), archief v. Assendelft. – b) In een hennepklopper. *De uithollingen van 1 duim diepte in het stuitblok, waarin de stutten worden geplaatst*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, bl. 5 b en pl. 10.

nesteling, znw. m. Daarnaast ook **esseling**. *Zekere vis, die gelijkt op elft en haring*, Lat. *Cyprinus alburnus* (SCHLEGEL, *De Visschen* 117). || De nestelings leven in grote scholen bij mekaar.

Nesven, znw. vr. Naam van een stuk nesland onder Assendelft, in Buitenhuizen. Thans onbekend. – Vgl. **ven** en **nes**. || Die nesven, *Polderl. Assend.* I f° 24 r° (a° 1599).

net (I), znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. **batnet**, **flouwnet**, **foezelnet**, **gluurnet**, **keernet**, **leusnet**, **plempnet**, SCHAKELNET op *schakelen*, *scheernet*, *schrobn*, *schutnet*. –

Het verkl. netje, en daarnaast kerkenetje, is ook gebruikelijk in de zin van *kerkzakje*. || “Wat heb-je in ’t netje ’edaan? Ik ’en cent.” Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 309).

net (II), bijw. *Juist, precies*. Zie de wdbb. || Ik kom er net vandaan. ’t Moet maar net uitkomen. Dat ken ik je zo net niet zeggen. Hij kijkt zo net (*nauw*) niet. Dat komt er zo net niet op an. Net dat ik ’et zei, kwam ze binnen. – Ook elders gebr. – Vgl. **nettem**.

{p.294}

netekop, znw. m. *Iemand die steeds zijn zin zoekt door te drijven, dwarsdrijver*. || ’t Is zo’n netekop! – Ook elders in Holl. Vgl. neetoor, grimmig, lichtgeraakt mens (VAN DALE), Vla. netebuk, neutebuk, klein venijnig ventje (*Loquela* 1889, 51; 1891, 5). – Vgl. ook **nijtekop** en **nijten**, van welk woord netekop ongetwijfeld is afgeleid.

nettem (uitspr. *nettām*), bijw. Uit net ’em; vgl. meer dergelijke vormen op –**em**. *Juist, precies*. || Nettem, zo is ’t. – Evenzo elders in Holl. || “Laet ’er (*haar*) ook ien kangkjen (*kantje*) of ien nayseltjen aen de borst setten, en ien binnewerck op de mouwen.” “Nettem so! seg nu slechts soje hebben wilt: maer laet het je daer na niet berouwen”, TENGNAGEL, *Frik in ’t Veurhuys* (ed. 1661), B. – In Waterland zegt men in dezelfde zin nettes, d.i. net des (*Taalgids* 6, 310).

Neubel, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie in de Kruisakker. Thans onbekend. || Vande nuebel ende het lant vor uyt (*vóór zijn werf gelegen*), *Maatb. Kromm.* I (a° 1639). De nuebel, *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 16. – De *n* in deze naam is organisch. De neubel = den (h)eubel; zie verder **Heubelen-akker** en vgl. **Neuvelige ven**.

neudig, bnw.; zie **nodig**.

neugt, znw. vr. *Zin, genoeg*. In de uitdr. ik heb er gien neugt in, *ik heb er geen lust in*, *ik wil niet*. – Evenzo in Friesl. ik heb er gien nogt an.

neuren, zw. ww., intr. *Een klagend, half zuchtend geluid maken*, van koeien die ’s winters op stal liggen te herkauwen. || Hoor die koe ers neuren. – Neuren van drachtig vee behoort bij de onder **uren II** vermelde woorden. – Vgl. Ned. neuren in de zin van *neuriën* (VAN DALE; OUDEMANS). In Twente zegt men neurend van een schaap of geit voor drachtig.

neus, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Dan is het week van me neus al weg, *tegen die tijd ben ik reeds lang dood*. – Iemand de neus opkrabben, *hem treiteren, pesten*. – In een oliemolen noemt men de beide *klampjes aan de voorree*, *waartussen het stamper- of haaitouw wordt vastgezet*, de neus. Dit vastzetten geschiedt door een dwarshoutje aan dat touw, de **knevel** (zie aldaar), onder de neus te brengen. Iedere stamper en haai heeft een neus. – In verkl. neusie ook voor het *puntje* van een papieren zak. || Der zit nog maar ’en klein neusie in (*van een puntzakje, dat bijna leeg is*). Er is nag ’en neusie over. – Ook als naam van een stuk land te Wormer aan de Koksloot. || Het Neusje. Vgl. “het halfmat en neuskes, bestaat in 4 stukjes” en “Neuskessloot”, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer. Neuskes en Neuskessloot schijnen thans onbekend te zijn; wellicht is Neuskes echter hetzelfde land, dat men thans het Neusje noemt. – Zie een zegsw. op **middelschot**, en vgl. verder de samenst. **gremelneus**, **platneus**, **punnekneus** en **neusje-tip doen** en **neuzig**.

neusje-tip doen. Bij het knikkeren, in geval twee knikkers zo dicht bij elkaar komen te liggen, dat men niet schieten kan. *De knikker aan de punt van de neus brengen en vandaar op de andere laten vallen*. Gelukt dit, dan is de knikker gewonnen.

Neuskessloot, znw. vr.; vgl. **neus**.

neut, znw. vr. *Noot*. De Ned. vorm noot is weinig gebruikelijk. – 1) *De vrucht*. || Ik hou niet van neuten. Evenzo neutedop, neuteboom, enz. – De vorm neut is ook elders bekend. – Zie een zegsw. op **doof** en **zoet** en vgl. de samenst. **apeneutje**, **hazelnoot**, **jodeneutje**, **neutje-pel** en **zinknoot**.

2) Benaming der losse *houten of ijzeren blokjes*, die het verschuiven van een samenstelsel van balken of ijzers voorkomen. In verschillende molens. In een pelmolen onder de steen, waar een drietal ijzeren neuten om de bol van het steenspil lopen; in oliemolens een houten

blokje, dat dienst doet bij het schorten der haaien en stampers, enz. In dezelfde zin soms ook stuitneut. || Drie boeken vuisten, twee dito stuitnooten, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk. – Evenzo leggen de steenhouwers hardstenen drempels en kozijnen vast door middel van stenen neuten. || De Onderdrempels en Neuten van alle de Deur en Vensterkozijnen, *Bestek steenhouwerswerk* (Krommenie, a° 1781), Zaanl. Oudhk. – In deze zin is het woord ook elders bekend. – Vgl. ook de samenst. **triemneut**.

neutje-pel, znw. In de uitdr. neutje-pel doen, *noten pellen*. || Gaan je mee neutje-pel doen? Neutje-pel doen is net zo'n peuzelwerkje.

Neuvelige ven, Naam van een stuk land te Oost-Zaandam. || De neuvelige ven *Polderl. Oostz.* II (a° 1750). – De *n* in deze naam is onorganisch. De neuvelige ven = de (h)euvelige ven; vgl. **neubel** en zie **heuvel** en **Heubelen-akker**. Dat men de naam in de 18de eeuw niet meer begreep, blijkt uit de verknoeide schrijfwijze “Nebblingel ven”, *Custb.* (a° 1741).

neuzig, bnw. Alleen in de uitdr. 't is neuzig weer, *'t is koud, het is weer waarin men last van zijn neus krijgt en die dikwijls moet snuiten*.

nevens, voorz.; vgl. **geneven**.

neverdan, bijw.; zie **neerwerdan**.

nezig, bnw. *Flauw van de honger, tengevolge van felle kou en een holle maag*. Thans naar het schijnt alleen nog beoosten de Zaan bekend; vroeger ook elders in de Zaanstreek. || Ik ben toch zo nezig. 24 Desemb(e)r was ick in Compaghnye op scha(e)tse nae Hooren, en voort nae Medenblick; tot Medenblick coomende was ick seer neesigh van honger ge- {p.295}

koomen tot Valkes, daaer ick seer hartigh aen caabeliou schaft (*geschaft heb*) met sulcke smaack als ick oyt gegete hebbe, *Journ. Caeskoper*, 24 dec. 1671. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 72). Vgl. Ags. nihstig, nistig (uit ne-wistig, van wist, *spijs*), *niet gegeten hebbende, hongerig* (BOSWORTH-TOLLER 720a). Een znw. van dezelfde stam als wist, waarmee nezig, in geval van verwantschap met nistig, kon zijn samengesteld, is niet bekend. Wel bestaat het synon. **ees**, Ned. aas, *voedsel*, doch het is twijfelachtig of nezig hiervan gevormd is.

niemendalletje, znw. onz. In de uitdr. een Hoorns niemendalletje, *niemendal*. || “Wat heb-je voor me meebrocht?” “En Hoorns niemendalletje”.

nietemijtig, bnw. *Nietig, gering, onbeduidend*. Weinig gebruikelijk. || Dat's te nietemijtig (*het betekent niets*). Ze is zo nietemijtig: of zij al helpt, dat geeft toch niks. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 72). Ook bij WOLFF en DEKEN, *Econ. Liedjes* (ed. 1792), 44. “Hoe nou? ... Mag ik niet ien zoen? Hartje, hoe ben je nou zo spytig, heb ik ietewat misdaan? 'k Zeg, dut is te niettemytig! Spreek, ei kom reis op de Baan.” – Vgl. nietemijt, niet een mijt, *geen duit, niets* (Taalgids I, 285; OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 229 en 243).

nieuw, bnw. en bijw. Daarnaast **nuw**. Zie de wdbb. || Een nuwe hoed. – Zegsw. Het doet me nuw, *het benieuwt me, het verwondert me*. || Het doet me nuw, of 'et waar is (*ik ben nieuwsgierig om te weten of het waar is*). 't Zel me nuw doen of-i nag komt. Evenzo elders in N.-Holl. (Taalgids I, 228). Vgl. op **doen**. – Nuw ophoren, *vreemd ophoren*. || Je zel nuw ophoren. Daar hoor ik nuw van op. “Neef ghy hebt altemet veel van de Westzaners te seggen: Maar ghy zoudt, hadje by ons geweest, nuw toe gehoord hebben, *N. Holl. Rusten-burg* 19. Zo ook verderop in N.-Holl. (Taalgids I, 288). – Het oud in het nuw zitten, *het oudejaar uitluiden, opblijven tot het nieuwejaar is aangebroken*. || We hebben 'et oud in et nuw ezeten. – Nuw wezen nê iets, *er benieuwd naar zijn*. || Deer ben ik nuw nê. – Voor het oud in het nieuw zitten zegt men ook: van 't oud in 't nieuw zitten.

Nieuweland, znw. onz. Naam van stukken land onder Assendelft; door inpoldering nieuwgemaakt land. || Jan Maertsz. nieuwelant, Roelif Claesz. nieuwelant, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

nieuwelijk, bijw. Daarnaast **nuwelijk**. In de uitdr. nuwelijk kijken, *verwonderd opzien*.

nieuwelings, bijw. Daarnaast **nuwelings**. *Onlangs*. || Nuwelings heb ik 'em nag 'ezien. – Evenzo verderop in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 288) en eertijds ook elders.

Nieuwendam, znw. m.; zie *dam*.

Nieuwendijk, znw. m. Een gedeelte van de Assendelver-zeedijk, de in het begin van de 16de e. gemaakte nieuwe dijk, waardoor Buitenhuisen buitengedijkt werd. Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12; DE VRIES, *Kaart v. Holl's Noorderkwartier* 55 vlg. en *Handv. v. Assend.* 90. || tLangen by de nuwedijck, binnen die caedyck, *Polderl. Assend.* I f° 10 r° (a° 1599).

nieuwerwets, bnw. en bijw. Gewoonlijk in de vorm nuwerwis. Zie de wdbb. || Een nuwerwisse kachel. – Zo ook elders in Holl.

Nieuwmaak, znw. onz. Naam van een stuk land te Oostzaan, dat door inpoldering nieuwgemaakt is. || Het Nieuwmaak.

nieuws, znw. onz. Daarnaast **nuws**. Zie de wdbb. || Ik heb goed nuws. – Zegsw. Voor de rest geen nieuws, en daarmee uit. || Je kenne (*kunt*) 'en aäre stiek (*betrekking*) zoeken en voor de rest geen nieuws. Vroeger mit 'en felle winter kon-je opeten wat je eigen land opbrocht, maar voor de rest gien nuws (*van elders kon men geen voedsel aanvoeren*). “Hoeveel huur doen de woningen, die slechts bestaan uit één vertrek met een klein kamertje er bij?” “Een gulden à 22 stuivers.” “Is er nog een portaaltje?” “Ja, van 1m², maar voor de rest geen nieuws”, *Arbeids-Enquête* (a° 1891), 2057 vlg.

***niggelen**, zw. ww.; vgl. *verniggelen*.

nijpvorm, znw. m. Bij de papiermakerij. *De vorm waarmede het overtollige water uit het geschepte vel papier wordt geperst*. Zie *uitnijper*. || 9 Paar Vormen, 4 Nypvormen, *Invent. papiermolen* (Westzaan, a° 1787), Zaanl. Oudhk.

nijtekop, znw. m. *Bubbekop, dwarsdrijver*, eigenlijk *iemand die nijt*. Zie *nijten*. || Laat die nijtekop maar in zen eigen sop gaar koken. – Vgl. *netekop*.

nijten (neet, geneten), st. ww., trans. en intr. – 1) Van hoornvee. *Met de horens stoten*. || Pas op, dat de bok je niet nijt. Toe gong Jan na de bonte koe; de koe begon te nijten. Jan begon te krijten (*in een kinderrijm*).

2) Van mensen. *Lastig, warrig zijn, anderen tegenwerken*. || Och, hij is ommers altijd an 'et nijten.

Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 72). Vgl. HADR. JUNIUS, *Batavia* (ed. 1652), 388: “nijten (quod arietare, aut cornu petere sonat verbi vim reddenti)” en daaruit bij KIL.: “nieten, Holl. *arietare, aut cornu petere*, Adr. Jun.” Verder komt het ook voor in Friesl., in Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 63), e.e. Zie voorts Mnd. nîten, Ags. hnîtan, Ono. hnîta, alle in de zin van *stoten*. – Zie ook *nijter, nijterig, nijtekop*.

nijter, znw. m. *Iemand die nijt; lastpost, dwarsdrijver*. – Zie *nijten*. || 't Is 'en nijter, dat weet je nou eenmaal.

nijterig, bnw. *Lust hebbende om te nijten*, van hoornvee. Bij uitbreiding ook van kinderen die willen stoeien. – Zie *nijten*. || Pas op, die

{p.296}

bok is nijterig. – Wel kind, wat ben-je nijterig; zoek-je 'en koopman (*iemand die meestoeit*)? – In het Fri. zegt men nijtelig. || 'En nijtelige bolle (*bul*).

nippen, onpers. zw. ww. *Nippen, er op aan komen*. || Het begint te nippen. As 'et nipt en weernipt (*als het er toe komt, als de nood aan de man is*). – Evenzo elders in N.-Holl. || As 't nipt en weer nipt, dan gooi jij je helft over boord; mit de halve lading kenne we 't ok wel doen, *Sch. t. W.* 1, 317 (Tessel). “Ik denk Sinjeur”, zei ik zo, “dat ik ook wat te zeggen heb, als het nipt en wedernipt; en dat ik oud en wijs genoeg ben om mijn gezelschap te kiezen”, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 3, 341. Vgl. ook BOUMAN 72. – Nip-nap in zeker kinderrijm. || Kinnetje, kinnetje nip-nap, mondje, mondje hap-hap, neusie, neusie snuit-uit, enz. – Vgl. VAN DALE op nippen.

nirrie, znw. vr. *Vloeibare drek, van koeien, enz. Ook iets van gene waarde, larie.* || Och wat, dat is nirrie.

Nobelland, znw. onz. Naam van een stuk land te O.-Zaandam, buitendijks. || Achtersluys, 't nobel landt, *Polderl. Oostz. I* (17de e.). – Het stuk zal wel genoemd zijn naar een voormalig eigenaar; in de 17de e. komt Nobel te Oostzaan als geslachtsnaam voor.

nochter, bnw. en bijw. *Nuchter, kinderachtig, flauw.* Vgl. VAN DALE op nuchter. || Zo'n nochterere jongen. Hè, wat nochter om niet mee te willen doen. Doen nou niet zo nochter, 't is of je onwijs benne. – Zie nochterere blè op **blè**. – De vorm nochter wordt ook elders in N.-Holl. en in Friesl. gehoord. – Vgl. **nochterigheid**.

nochterigheid, znw. vr. *Nuchterheid, kinderachtigheid, flauwiteit.* – Zie **nochter**. || Jasses, wat 'en nochterigheid. Ik hou niet van die nochterigheid.

noden, zw. ww. Zie de wdbb. || Tast maar toe as je trek hebbe in iets: we noden niet (*wij zetten niet tot nemen aan*). – Zich noden laten, *herhaaldelijk op iets laten aandringen*. || Kom, laat je niet zo noden: neem nog 'en taartje. – Evenzo in Friesl.

nodig, bnw. en bijw. Daarnaast soms nog **neudig**. Zie de wdbb. || 'k Heb niks neudig.

noest, bnw. en bijw. *Wild, woest, doldriftig* (de Wormer). || Die bonte is 'en noest en koppig beest. Och, die vent is 'en lomperd, altoos is-i even noest. Het gaat er noest (*wild en ongeregeld*) toe. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 72). Ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers vindt men het woord in deze zin. || Die Jonker die om een kleyntjen niet wilde bocken, ... sagh soo noest dat hy met syn oogen scheen op te slocken dees snoepige Kamer-katjes, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 94, 22. Doch veel gewoner is de uitdr. het noest hebben, het druk hebben, waarvan de voorbeelden staan opgetekend in het *Wdb. op Bredero*. In de algemene taal betekent noest *naarstig, vlijtig*; zie de wdbb. Het woord veroudert langzamerhand.

nog, bijw. Gewoonlijk in de vorm nag. Zie de wdbb. || Ze benne nag niet thuis. As je 'et nag eris (*ereis*) doene, zel ik je lere! Soo het (kindt) niet na 't school en gaet, soo heeft het nach, meest al den dagh, seer veel bedrijf, al heeft sijn doen weinigh om 't lijf, *Saender Bloemestrallen* 177. – Ook in de zin van *ook, soms*. || Weet je nag hoe laat 'et is? – De vorm nag is ook elders in N.-Holl., op Vlieland en in sommige zuiver Friese tongvallen bekend; vgl. WINKLER, *Dialecticon* 2, 24.

nok (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook *zeker deel van de rug van een koe, bij de schoft boven de nek*. Evenzo elders in Holl.; zie BERKHEY, *Nat. Hist.* 5, 78.

nok (II), znw. (?) || 3 April 1726 heeft Maaritie Cornelis Wagemakster geboft van een coopmanschap ... van vercoopen van nokken koeyen en anders, *Hs. bofboekje*, archief v. Assendelft. – De bet. van “nokken” blijkt niet. Misschien is het woord verschreven, doch het is niet duidelijk waarvoor.

nok (III), znw. m. Daarnaast in de Wormer **nuk**. *Hik*. – Het woord is minder gebruikelijk dan het synon. **hik**. || Hij heb de nok. – Nok is ook elders bekend (VAN DALE).

nokken, zw. ww., intr. Bij zeilemakers en schippers in de uitdr.: dat zeil nokt te veul (*de gaffel staat te steil, het zeil is niet goed gemaakt*). – Van nok in de zin van *het bovenste deel van het zeil*.

nokkeval, znw. onz. Op een binnenvaartuig. *Een touw achter aan de gaffel, waarmede de nok van het zeil neergelaten wordt*.

noksie (met klemt. op *nok*), znw. Daarnaast **oksie**. In de uitdr. om de noksie, om 'en oksie, *dood, weg*. || Hij is om de noksie. Ze zel wel om de noksie raken (*sterven*, van een zieke). De dokter heb er weer ientje om de noksie 'eholpen. Ze (*zijn*) schip is om de noksie (*verongelukt*). Hij zel wel om 'en oksie gaan (*doodgaan*). Ze gaat om 'en oksie (*valt flauw*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 73).

nokstempel, znw. m. In een pelmolen. *Een puntig toelopende ijzeren bout van 2 dm lengte, waarmede het spil uit de steen wordt geslagen, als daaraan gehakt moet worden.* || Geef me de nokstempel en de hamer.

nol, znw. m. Meestal in het meerv. nollen. *Bultige, bonkige verhevenheden op een stuk weiland met zachte bodem.* Bij vochtig weer trappen de koeien de grond stuk, waardoor oneffenheden ontstaan, die later uitdrogen en hard worden. || Je voeten doene zeer van 't lopen op die bevroren nollen. – Ook in de naam van verschillende stukken land. Nol wijst hierin echter op grotere verheffingen van de bodem. || *Onder Zaandam, in het Oostzijdeveld*: “Het stuk achter de Nol (naam {p.297}

van zeker stuk weiland). – *Te Assendelft*: Claes Spiesen, de nollen aen de Braeck; Jan Cornelis Huypen, mede de nolle; Cornelis Ysbranden, mede de nolle genaemt (in Dirck Outgerses-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Willem Jansz. op Nauwertna, de nollen (in het Maddersweer), *ald.* – *In de ban van Westzaanden*: Noch 2 nolstrepen op die Wateringh, *Polderl. Westz.* II f° 60 v°. – Nol is in de zin van *bonken op het land* ook in de Beemster bekend (BOUMAN 73). Op Tessel betekent het woord *zandhoogte, duin*. || Nee de nollen gaan (*naar het duin gaan*). De Fonteinsnol, de Zetingsnol, enz. – In deze zin komt het woord ook voor bij Hollandse schrijvers uit de 17de e. || Aengaande van de duynkant of West-zyde van de Haerlemmer Meer, alsoo 't gemene spreekwoord is dat sant-gronden leck sijn, dat is eensdeels also: maer hier van is een goede verseeckeringe, en dat om oorsaeck dat onder dit sant goede veen en kley leyt, gelijk als 't selve dagelijks blijkt en bevonden wort, door dien dat daer onder het sandt of nollen goede turf gegraven en gedolven wert, en onder het veen geen sandt en leydt tot aen de kley toe, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 25. Knyntjes sonder eynd, die noyt of selden vry, ontkruypen het gevaer in nolletjes en bergen, WESTERBAEN, *Ockenburgh* 59. Zie nog een paar plaatsen bij OUDEMANS 4, 619. – Als de naam van land vindt men het woord reeds in de Middeleeuwen. || Tres pecie terre in loco vulgariter up den nollen (te Wimmenum, a° 1357), *Cart. v. Egmond*, f° 68 v°. – Vgl. Mnl. nolle, *kruin van het hoofd*, Ags. knol, *idem*, Ohd. hnol, *kruin, spits, heuveltop*.

Nolstreep, znw. vr.; zie **nol**.

non (uitspr. *nòn*), znw. vr. Daarnaast soms **nun**. Zie de wdbb. – 1) *Kloosterzuster*; zie een zegsw. op **paap** en vgl. **Nonnetjesstuk**.

2) *Het knopje op een priktol* (taatsol). Ook **knunnik** (*kanunnik*) geheten; zie aldaar. || Me tol staat op zen non. De nun is er of'ebroken. – Evenzo in Waterland (BOUMAN 73; *Taalgids* 6, 310; *Noord en Zuid* 4, 179). De uitdr. is ook elders bekend; vgl. *Taal en Letteren* 1, 232: de zaak is op de non, verkeerd. In Z.-Nederl. heet de gehele tol non of kapnon (SCHUERMANS 414) en ook KIL. geeft nonne in die zin op. In Gelderl. heet *de gedraaide arm van een spinnewiel* non (WEILAND). – Te Zaandam ook **kanon**.

Nonnetjesstuk, znw. onz. Naam van een stuk land onder O.-Zaandam, dat eertijds aan een nonnenklooster zal hebben behoord. || Het Nonnetjesstuk.

nooi, znw. *Tegenzin, afkeer*. Alleen in de uitdr. ik heb er de nooi van, ik heb er geen zin in, ik wil niet. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*). – Vgl. Oost-Fri. 't was hum nöi, *het was hem onaangenaam*, wen dî 't nöi is, den lât 't (KOOLMAN 2, 657, waar nöje, nöi gelijkgesteld wordt met Ndd. node, nöde, nöe; Ned. node). KIL. vermeldt “noye, j. noode, invitus, difficilis” en “noyen, officere, obesse”. Vgl. echter Fra. ennuy, en Mnl. vernoy, leed, tegenzin.

noop, bnw. *Gebrekkig, slecht* (?). Thans onbekend. || Ick soude gaeren singhen een Liedt dat raeckt de Hoop: kond' ick dat soo volbringhen als wel is mijn lusts loop; ick schonck u wel een stoop. Doch sal ick doen mijn beste van 't begin tot het leste, al ist slecht ende noop, *Saender Bloeme-stralen* 210. – Volgens *Hs. Kool* was noop in de 18de eeuw in N.-Holl. gebruikelijk in de zin van *doodziek*. – Vgl. **noopte**.

noopte, znw. vr. *Gebrek*. Weinig gebruikelijk. – Vgl. **noop**. || Er is noopte an water. – In de 18de eeuw ook wel elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*).

Noord, znw. vr. – 1) Benaming van het Noordelijk gedeelte der Zaanse dorpen. Deze lopen, behalve Wormer en Jisp, alle van het Noorden naar het Zuiden en hebben dus een Noord en een Zuid. || Hij woont om de Noord. Ik gaan na de Noord. Ik kom van de Noord. Ik moet nog effies om de Noord wezen.

2) Benaming voor het Noordelijk deel van N.-Holl., in tegenstelling met het deel bezuiden het IJ, dat de Zuid heet. || Ik heb te warskip (*uit logeren*) 'eweest om de Noord. Ze hebben om de Noord heel wat sneeuw 'ehad. – Evenzo spreken de zeelieden van “om de Noord varen” (*naar de Noordelijke streken varen*).

3) Als naam van een stuk land onder Assendelft, buitendijks. Thans onbekend. || Die noort, *Polderl. Assend. I f° 117 r°* (a° 1600). Wulm Baertsz., ghenamnt de noort, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

Noorddijk, znw. m. Naam van een gedeelte van de Zaandijk, gelegen tussen Wormerveer en Knollendam. || Op den Noordt-dijk, *Priv. v. Westz.* 50 (a° 1451).

noordenwind, znw. m. Ook *zekere vis*; zie **wind II**.

Noordse balk, znw. m. Als schertsende naam voor *zeer grote wortelen, slikwortels*. – Ook een soort van muziekinstrument met snaren, dat met een strijkstok wordt bespeeld. Thans in onbruik. Dit instrument was ook elders in N.-Holl. en in Friesl. bekend; zie verder DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 378 vlg.

nooslijk, bnw. en bijw. Daarnaast **noselijk**. *Spijtig, begrotelijk, jammer*. – Zie **nozen**. || 't Is toch zo'n nooslijk gezicht, dat alle bloemen stukkend 'ewaaid benne. 't Is zuk noselijk geld van zo'n gebroken ruit; je worre (*wordt*) der niks beter van. – Hè, wat noselijk, dat je niet mee uit kenne (*kunt*). 't Is toch nooslijk, dat die nuwe hoed zo in ienen (*dadelijk*) verregend is. – 't Spijt me wel dat ik niet {p.298}

buiten mag, maar ik vind 'et veul nooslijker dat ik nou ok niet te bruiloft ken. – Noselijk is bij de 17de-eeuwse Amsterdammers zeer gebruikelijk in de zin van *jammerlijk*. || 't Is seecker nooselijck datter is gebeurt, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669). 20. De geen ... die sijn leven nooslijk endt, BREDERO, *'t Daghet* (ed. 1638), bl. 41 (evenzo in de ed. 1644; de nieuwe uitgave van BREDERO'S *Werken* 3, 66 heeft met drukfout “nootlijk”). Treurig en nooselijk bedrijf, HOOFT, *Ned. Hist.* 26. 't Noosselijk vermoorden der geestelijke luyden, *ald.* 736. – Ook met *deernis*. || (Beweeg haar) ghemoet, dat het toch buychsaam zy, en dat zy met melyen eens noosselijck aansiet mijn overdroevich vryen, BREDERO, *Stomme Ridder* 1692. – In Vlaanderen is nooslijk, noselijk gebruikelijk in de zin van *sukkelachtig* (SCHUERMANS 414).

noot, znw. vr.; zie **neut**.

noppen, znw. ww., intr. en trans. – 1) Bij het hengelen. *Even aanbijten*, van de vis. || As de vis nopt moet je dadelijk ophalen. – Evenzo bij CATS, *Werken* (ed. 1700), I, 577: “Treckt, visscher, treckt terwijl het nopt”. Volgens *Hs. Kool* werd noppen in de vorige eeuw in N.-Holl. ook gebruikt voor “*het op en neer laten gaan van de dobber, wanneer de hengelaar er mee speelt om de vis tot bijten te nopen*”. In deze zin is het woord ook elders nog bekend. – Noppen is eigenlijk *plukken, zachtjes trekken*, en vooral bekend als term bij de lakenweverij voor *het zuiveren, uitpluizen van het laken* (VAN DALE). In de Beemster zegt men ook van het vee, dat het nopt, wanneer dit in een droge zomer de dorre, dode grasplanten met wortel en al uit de grond trekt (BOUMAN 73).

2) Overdr. *Winnen, vangen*, bij het spel. In de uitdr. hij ken ze noppen, *hij wint*, eigenlijk *hij weet (de vis) te verschalken*.

nor (I) (uitspr. *nòr*), znw. *Gevangenis*. || Hij zit in de nor. – Ook elders bekend, vooral onder soldaten.

nor (II) (uitspr. *nòr*), znw. Alleen in de uitdr. *Er zit geen nor in, er zit geen kracht, geen pit in, alle levenslust is er uit.* || Hij voelt 'em vast erge ziek, der zit teminste gien nor in. Der zit niet veel nor in 'em. – Ook: *Met een nor, met een vaart, een zet.* || Hij kwam mit 'en nor de deur in. Hij vloog me mit 'en nor verbij. – Zie **norrie** en vgl. **mor**.

norrie (uitspr. *nòrrie*, met klemt. op *nòr*), znw. – 1) *Kracht.* || Deer zit norrie in (*daar zit gang in*, b.v. van een vlugge schaatsenrijder, van iemand die snel loopt, enz.).

2) *Opgewektheid, plezier.* || Ik loof, dat we toch wel ket en norrie hewwe (*hebben*) zelle, *Sch. t. W.* 275. – Vgl. **nor II**.

noselijk, bnw.; zie **nooslijk**.

notsloot, znw. vr. *Een sloot waarlangs vee vervoerd mag worden.* Notsloten zijn dus voor koeschuiten bevaarbaar. || De sloot tussen Jaap Heinen land en mijnes is gien notsloot. – In de Enge- en Wijde-Wormer heet in het bijzonder de sloot aan de binnenzijde langs de ringdijk aldus. || De Notsloot van de Enge-Wormer. – Evenzo zegt men in Waterland notsloot voor *dijksloot, bermsloot* (*Navorscher* 7, 161). || En binnen langs dezelve (Ringdijk) een Not-sloot beginnende bij de Slochter (nabij Broek in Waterland), *Octr. v. d. Meeren in Waterl.* 30 (a° 1628). Ende dat alle Dijcken beneden de vijf voeten ghedaelt zijnde wederomme op 't voorgeschreven besteck sullen ghebracht ende gherepareert werden, blijvende altijd twee oft ten minsten anderhalff Roede tot een binnen-Barmte tusschen den Dijck ende den Notsloot, die drye Roeden wijdt sal wesen ende int gheheel aen den Dijck behoort, *Keuren v. d. Beemster*, art. 74. Het beste sal wesen ... datmen den achter-dijck van binnen van de kruyn af, 5 a 6 Roeden breeder maeckt als de Beemster ..., en den Notsloot op halve diepte en op half water keerende, voor 't doorlecken en aenperssen van de Ring-dijck en Ring-sloots water: Met een suffisante cadijck van achteren tot een water-keeringe, *LEEHWATER*, Haerlb.⁷, 32. Een binnen ofte not-sloot tot afscheydinge van den Dijk, *Chron. v. Medembl.* 264. – Daarnaast vindt men ook **nootsloot**. || Alle de slooten, rontom de Landen ... gelegen, zullen moeten werden Geklaart en Gehalmert, de Vaar ofte de Nootslooten uytgesondert (*keur v. Landsmeer*, a° 1690), *Keuren v. Waterl.* 59. – Zie verder **notweg** en vgl. **notten**.

notten, znw. ww., trans. *Vee drijven over andermans grond, het recht van dreef hebben over een stuk land.* || 't Is al meer as 25 jaar, dat ik me vee over dat land notten mag. Ik not Piet'en land. – Notten schijnt elders niet te zijn opgetekend; wel vindt men de bijvorm noten. || Ende so salt afterlant in een waghelandt ghenoot worden over tvoerlandt, ende die beesten daerover dryven daert redelick is, *Wfri. Stadsr.* 2, 262 (*keur v. Grootebroek*, 15de e.). Vgl. ook *Keuren v. Waterl.* 31 (a° 1673): "Zullen ook mede alle Eygenaars van de Landen, geleege op eenige Oevers, Meeren ofte aan enige Gouwen, ofte binnenwegen, gehouden wezen haare slooten zoo Wijt ende Diep te maken, dat de Eygenaars van de Landen daar agter geleege, bequamelijk en onverhindert haar notende Vrugten daar uyt zullen kunnen ende mogen halen." – Zie verder **notweg** en **notsloot**.

notweg, znw. m. *Een weg over andermans grond, waarlangs vee gedreven mag worden.* || Er loopt 'en notweg over dat stuk land. Me land leit niet an sloot, maar ik heb er 'en notweg heen. Ik heb 'en notweg over zijn land. – In dezelfde zin is het woord verderop in N.-Holl. gebruikelijk (DE JAGER, *Taalk*.

{p.299}

Magaz. 3, 513 vlg.). Men vindt het herhaaldelijk in middeleeuwse stukken. || Een notweg van een ruede breet van twaleff voeten bij noirden sijn huys (te Alkmaar, a° 1476), *GONNET, Zijlkl.* 204. 't Goidslant, groot wesende drie coeweyden off dair omtrent mit een notwech die dair toe dient (te Heiloo. a° 1482), *ald.* 239. – Daarnaast vindt men ook **nootpad** en **nootvaart**; vgl. ook **notsloot**. || Item, dat geene Inwoonders ..., die door nabuurschap ofte eenige licentie ende toelatinge van zekere Eygenaars van Erven of Landen gebruykt hebbende, ofte nog gebruyckende zyn, eenige by-overgangen ofte nood-vaarten over derzelver Erven, Landen ende slooten, 't zy hoe lange Jaren zy deselve geusureert ende

gebruikt (hebben), zullen mogen hebben ... geen eygendom nog gerechtigheyd van eenige possessie, door 't selve gebruyk, maar zullen gehouden zyn ... als 't den Eygenaar van dezelve Erven, slooten of Landen gelieft daar van af te staan ende wederom gebruykende hare geregtelyke Gangen ende Noodpalen van oudts daar toe geordonneert ende gestelt, *Keuren v. Waterl.* 33 (a° 1673). – Notweg is ook elders bekend. Bij VAN DALE vindt men het vermeld in de zin van *brede rijweg*, doch het blijkt niet, waar deze oneigenlijke betekenis gebruikelijk is. Vgl. echter VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* 122: “eenen noodweg oft lijweg”. Het woord noodweg is als juridische term zeer bekend. Vgl. DE GROOT, *Inleydinge*, Bk. II, dl. 35: “§ 1 Wanneer nu iemands land niet en komt aen een heereweg nochte aen de buire-weg, zoo werd hem bij 't gerechte een noodweg gewezen daer door hij naest ende ter minster schade kan komen op de heereweg. § 12 Die een nood-weg moet lijden is onverboden zijn land af te graven ende te sluiten: maer ter nood verzocht zijnde, moet hij opening doen”. Ook tegenwoordig brengen de juristen het begrip noodweg in verband met nood, *behoefte*. Het blijft echter de vraag of deze voorstelling berust op een oude verkeerde etymologie, of dat men het bestaan moet aannemen van twee verschillende woorden noodweg en nootweg, notweg. Om de vorm kan notweg bezwaarlijk samenhangen met nood. Men zal het dus moeten opvatten als oorspronkelijk betekende *weg waarlangs men zijn not voeren mag*. Vgl. het thans verouderde not of noot, *opbrengst van het land*, *veld*, *vruchten* (Ofri. not, Mnl. note), en noot, *vee* (Ofri. nât, , Ags. néat, Ono. naut, Ohd. nôz, Eng. neat, enz.); zie de wdbb. Not en noot bleven tot in de 17de e. in zwang, doch werden door elkander gebruikt, zodat het niet met zekerheid is uit te maken, met welk van beide woorden men te doen heeft. Op de volgende plaatsen schijnt men er nu eens de betekenis *vee*, dan weer die van *zaad* aan te moeten toekennen. || In zijn landen lanen (*toepaden*) te legghen tot aen den Zeeburgh (nl. *die tussen Amsterdam en Ypesloot*), om zijn noote uyt ende in den landen te voeren, VAN MIERIS 3, 734 (a° 1401). Voorts soo sullen sij den Ouden-dijck voorsz. houden en gebruycken, gelijk hare andere goeden, des so sal de eene over de andere varen met sijnen notte (*handvest v. Edam*, a° 1401), SOETEBOOM, *Hist. v. Waterl.* 129. Ende so waer enich lant laghe daer die buieren hinder off hadden mit haer not te comen an haer werff, dat soud men offdelven alst redelick waer, ende gheldent denghenen diet landt hoert, by den rechte (*keur van Grootebroek*, 15de e.), *Wfri. Stadr.* 2, 263. Niemandt en sal oock eenighe Weghen ofte Cadijcken moghen af-slechten om zijn Not ofte Materialen aen ofte van zijn Landt te brengen ..., ende dat altijd de Huerluyden ende by gebreke ofte insuffisantie der selver d'Eygenaers van de Landen voor de gene sullen verantwoorden die 't Saet ofte Materialen door soodanige afghekorte ofte afgheslechte Weghen gevoert ofte ghement moghen hebben, *Keuren v. d. Beemster*, art 82, (17de e.). (Wy) ordonneren midtsdesen dat voortaan geen Voerluyden met Vracht-Waghens langs de Beemster-dijcken en sullen moghen varen ... verder dan sy tot de voeringe van hun noodt tusschen haer huysen ende den naesten wech ofte tot aen de Ringsloot van noode sullen hebben, *ald.*, art. 79. – In de zin van *opbrengst van de akker*, *veldvruchten*, vindt men die note ook elders in Holl.; zie b.v. VAN MIERIS 2, 507 b: “Dat lant sal vander eerster note geen pacht gheven” (te Zwijndrecht, a° 1331). – Vgl. voorts *Mnl. Wdb.* IV, 335 op leidewech, en zie **notten**.

nou, voegw. en tussenw. *Nu*. Zie de wdbb. De vorm nu is ongebruikelijk. – Ook als bevestigend antwoord op een vraag; vaak met toevoeging van hoor. || “Heb-je schik?” “Nou, of ik!” – “Heb 'et kettig 'eweest (*was het plezierig*)?” “Nou hoor.” – “Wat is 't heet vandaag.” “Nou!” – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri. – Als bijw. Nou jij! na een opmerking, waarop men een bevestigend antwoord verwacht. || Buurman, wat is 't koud! nou jij! (m.a.w. *zeg of jij er ook niet zo over denkt*).

nozen, onpers., zw. ww. *Spijten*, *verdriet doen*, *begroten*. || Het noost me, dat ik dat huis toe niet 'ekocht heb. 't Zel 'em nou wel nozen, dat-i 'et maar niet 'edaan heb. Noosde 'et je niet, dat je guster niet mee mogge (*mocht*)? 't Ken me nog nozen van dat lieve kind (nl. *dat het*

zich zo bezeerd heeft). – Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 310) en bij de 17de-eeuwse Amsterdammers (OUDEMANS 4, 632 vlg.; *Wdb. op Bredero* 246). Nozen is in de Middeleeuwen ook in andere streken zeer gebruikelijk, ook als trans. ww. in de zin van *kwellen, deren, schaden*. Het woord behoort

{p.300}

bij Mnl. noose, noise, *tegenspoed, schade, verdriet*; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 406 vlgg. en FRANCK 695 op onnozel. – Zie **nooslijk**.

nuchter, bnw.; zie **nochter**.

nuchterigheid, znw. vr.; zie **nochterigheid**.

nuffelen, zw. ww., intr. *Peuteren, beuzelen*. || Ik zit er al an te nuffelen, maar ik ken 'et niet goed krijgen. – Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 2, 115: “Ze stond altoos laat op, ontbeet langzaam, nuffelde zo wat met het theedoekjen, en waschte wel eens een kopjen of schoteltjen af.” Vgl. ook *ald.* 2, 75: “dat bleek ziekelijk nuffeltjen” en *Will. Leevend* 4, 314: “een zoet nuffeltje van een meisje”. – Elders gebruikt men nuffen in de zin van *talmen* (WEILAND). Vgl. DE JAGER, *Freq.* 1. 432, en FRANCK op nuf. In het Stad-Fri. is nyfelwerk een *beuzelwerkje*. – Zie ook **nuffelig** en **genuffel**.

nuffelig, bnw. en bijw. *Beuzelig, peuterig, kleuterig*. Zie **nuffelen**. || Wat 'en nuffelig werkje (*peuterwerkje*). Ik hou meer van grotere koppies, die kleintjes dat staat zo nuffelig. Wat ben-je nuffelig bezig.

nuil, bnw. en bijw. *Simpel, bedeesd, druilig*. || Hij keek wel wat nuil (*teleurgesteld, op zijn neus*). Wat staan-je nuil (*bedeesd*) te kijken (b.v. na een berisping). Hij zag er zo nuil (*dromerig*) uit. Wat 'en nuile jongen is dat; hij zeit niks en zit maar voor 'em te kijken. – Ook van kleding. *Eenvoudig, simpel*. || Wat 'en nuil hoedje. Ze is altoos zo nuil 'ekleed. Je hebbe je ok niet op'eschikt vandaag: wat ben-je nuil. – Vgl. Oost-Fri. nuul, *netjes, lief*, Hgd. *niedlich* (KOOLMAN 2, 664).

nuk, znw. m.; zie **nok III**.

nummer, znw. onz.; vgl. **twijfelnummer**.

nun, znw. vr.; zie **non**.

nus, bnw. Van hoofddeksels. *Pittig, klein, net* (Zaandijk). || Wat 'en nus hoedje. – Vgl. **knus**.

nuskeltje, znw. onz. *Een kleinigheid; ook een klein persoon* (Wormerveer). || Zo'n nuskeltje. – In Friesland spreekt men van núske.

nuw, bnw.; zie **nieuw**.

nuwelijk, bijw.; zie **nieuwelijk**.

nuwelings, bijw.; zie **nieuwelings**.

nuwerwis, bnw. en bijw.; zie **nieuwerwets**.

{p.301}